

SECJBETKRIA DI STATO
DI SUA SEXTITÀ

//al Valirrnu/. <li<' 20 /aniKirii !.!.7.7.

N. 119010.

Eme ac Revüie Domine Mi Obsme,

Senectus tua, quae ex Lot praeclarisque abs te delapso tempore peractis laboribus meritam potest suavem haurire laetitiam, egregiis operibus sollers navare pergit, quibus Ecclesiae consulis emolumento et antiquum in Eam studium constanter et perbelle profiteris.

Id sane et nuper fecisti, cum tuum Tractatum de Matrimonio revisum, expolitum, ad novarum legum disciplinam aptatum denuo typis edidisti.

Huiusmodi opus, ad quod reficiendum haud minus perspectam tuam sollertiam quam acrem ingenii aciem adplicasli. satagens, ut omnibus absolveretur numeris et allata ibidem rationum pondera adsidui perspicuitate ordinis eniterent, dignum quidem ducitur, cui peculiare laudis praemium feralur.

Beatissimus Pater id. abs te obsequii causa perlatum, accepit pergrate atque honestum mihi negotium commisit, ut tibi memoris iucundeque affecti animi Sui sensus explicarem.

Hoc in praesenti libenter perago ac simul haud mediocri oblectamento mihi est nuntiare libi Augustum Pontificem Apostolicae Benedictionis vi libi coelestis luminis et solacii gratiam iugem et affluentem adprecari.

Interea observantiae in te plenus manus tuas humilime deosculor ac me confirmare studeo

Eminentiae Tuae
humum ac deviînim servum verum
E. Ga h d. Pa c e m i

Emo ac Revilio Domino
Dim Card. Pet ho Ga spa h iu

TRACTATUS CANONICUS
DE
MATRIMONIO

ma

CURA ET STUDIO
PETRI CARD. GASPAR RI
CONCINNATUS

*Christus... totum (niatrimouiorum
disci/dinani Ecclesiae credidit.*

Leo XIII, Encyti. Arcanum,
10 februarii 1880.

EDITIO NOVA AD MENTEM CODICIS I C.

SE b
<*>* SALZMMN A
libr ar y /

à MVHOaAWH

TYPIS POLYGLOi'ttT VATICANIS

MDCCCCXXH

IMPRIMATUR:

Γ'ν. \κ.,. Ζλ μ ιιχ ι, Ep. Porphyreonen.,
17c. (Jen. *Civit. Vaticanae*.

DILECTO FILIO PETRO GASPARRI

A CUBICULO NOSTRO INTIMO.

Paris.

LEO PP. XIII.

DILECTE FILI, SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

Quod eisdem in rebus alii quidem atque alii scribere instituant, sic tamen ut quatinus quisque spectet in commune bonum rationem, ex sententia assequantur, haec sane praeclara est optimorum industria et laus ingeniorum. Quam tibi laudem, dilecte Fili, recte conciliavit *Tractatus canonicus de matrimonio*, quod ex isto, ubi sacris canonibus interpretandis oblines magisterium, Instituto Catholico, Nobis pro observantia et pietate tua dono exhibendum curasti.

In re enim vero versatus es non nova, sed gravi admodum et asperioris in dies negotii; ex qua eo magis doctrina tua et indicium elucet, eoque uberius consecutura utilitas est: quum praesertim non pauca attuleris congruenter temporibus locisque agitata et conclusa, multa praeterea et responsa doctorum et consulta decretaque Ecclesiae prudenti delectu subieceris, unde iis etiam qui morum disciplinam tractent, bona petere liceat adiumenta. Laus porro accedit operi praestantissima, qua doctores scriptoresque catholici maxime honestantur, profecta nimirum ab obsequio et fide, quae in huius

Apostolicae Sedis auctoritatem quam religiose custodis, tam aperte et firmiter profiteris.

itaque Nos tibi, dilecte Fili, eidemque Instituto ex animo gratulamur, atque Apostolicam Benedictionem, quae ei omnibus paternam testetur caritatem Nostram, et tibi auspiciū sit felix ad ampliora nitenda, peramanter in Domino impertimus.

Datum Romae apud Sanctum Petrum, die ix aprilis an. m d c c c x c ij, Pontificatus Nostri quintodecimo.

LEO PP. XIII.

PROOEMIUM

Neminem latet matrimonialem Ecclesiae legislationem primum sibi locum vindicare inter ea, quae in iure canonico ecclesiasticis praesertim personis magis necessaria sint, maioresque simul involvant difficultates.

Cum enim ad quotidianam praxim spectet, necesse est eam a parochis prae manibus haberi, ne muneri suo desint, et in re tanti momenti in errores labantur, quos tristes quandoque exitus facile consequuntur. Quin imo parochus non modo ius matrimoniale ipse nosse, sed etiam in catechesibus habendis, sive in Evangelio exponendo inter Missarum sollemnia, catholicam de matrimonio doctrinam accurate debet prudenterque tradere: quod nonnullae synodi dioecesanae expresse etiam praecipiunt, et catechismus sacri Concilii Tridentini suadet. Imo id expresse praecipit Codex I. C., can. 1018: * Parochus ne omittat populum prudenter erudire de matrimonii Sacramento eiusque impedimentis». Et etiam Rituale Romanum provide monet: «Noverit (parochus) ex Codice iuris canonici quae sint impedimenta matrimonii sive impedientia sive dirimentia et qui sint gradus consanguinitatis et affinitatis ». Eadem de confessariis dicenda sunt, qui, nisi hanc partem canonicae scientiae bene perspectam habebunt, in ancipitibus nonnumquam haerebunt angustiis, et in discrimen adducentur perperam indicandi de gravioribus casibus matrimonialibus, (pii aliquando a poementibus deferuntur. Ordinarii vero lo-

eorum hanc materiam callendi necessitatem prae ceteris omnibus experiuntur, Ium ut matrimoniales causas expediant. ac dispensandi facultatibus, quibus pollent, rite utantur, tum ut quaestionibus, a parochis, a confessariis aliisque propositis apte respondeant. Hac de re Leo XIII praeclaram dedit epistolam encyclicam *Arcanum*, 10 febr. 1880 (Alleg. I); quam Pius XI, quem Deus diu sospitet, per encyclicam *Casti coniubii*, 31 dec. 1930 (Alleg. III) confirmavit atque complevit.

At vero matrimonialis Ecclesiae legislatio gravissimis scatet difficultatibus non solum propter cognoscendarum rerum copiam, sed etiam propter concursum iuris positivi ecclesiastici cum iure divino seu naturali seu positivo, et interdum, pro temporum adiunctis, cum iure civili. Hinc fit, ut pro nulla alia iuris canonici parte tot in Romana et episcopalibus curiis quaestiones agitentur, tot a Sacris Congregationibus Romanis prodeant decisiones, quot pro hac una agitari et in dies prodire videmus. Hinc etiam fit, ut nunquam defuerint auctores, plures vero hac recentiori aetate inveniantur, qui hanc Ecclesiae legislationem studiosius excoluerint, editis in lucem libris doctrina et ordine praestantibus. Cum vero quartum Decretalium Gregorii IX librum, qui est de matrimonio, nos, dum in Instituto Catholico Parisiens! sacrorum canonum professoris munere fungeremur, non semel explicavissemus, nosstrasque praelectiones viri peritissimi non solum probaverint, verum etiam haud inutile censuerint easdem in publicum prodire, horum auctoritati cedendum, vel potius parendum putavimus.

Tractatus vero noster acceptissimus quidem accidit doctis viris: eum enim, ut alios omittamus, non modo Cardinalis D'Annibale, huius rei peritissimus (*Summula theologiae moralis*, P. III. § V22, not. 1). *qua canonicum, muneris omnibus absolutum* indicavit, sed etiam Leo

Pp. XIII pontificiis litteris decorare dignatus est. At vero, cum deinde Codex I. C., in quo concinnando nos praecipuas partes habuimus, matrimoniale ius in pluribus mutaverit, non paucis sane emendationibus indiget Tractatus noster, ut Codici, quem diximus, plane respondeat: quod quidem in hac nova eiusdem editione faciendum curavimus.

Argumentum explanantes tot tantisque involutum difficultatibus, auctoritate Sanctae Sedis semper innilemur eamque, tamquam lucernam in caliginoso loco, sequemur. Quoniam vero mens Apostolicae Sedis in re disciplinari, post Codicis iuris canonici promulgationem, ex Codice ipso praecipue apparet, idcirco post intervallum sexdecim circiter annorum, quo gravibus occupationibus ac sollicitudinibus, a iure canonico omnino alienis, distenti fuimus, nos, licet annorum octoginta pondere gravati, in hoc Tractatu doctrinam canonicam de matrimonio in Codice traditam, maxima qua poterimus perspicuitate, explicabimus.

In anterioribus nostri Tractatus editionibus, etiam de disciplina canonica matrimoniali apud orientales calliolicos, data occasione, egimus: quod in praesenti editione praetermittimus, tum quia haec editio est ad mentem Codicis nostri, qui unos obligat latinos, tum quia, dum haec scribimus, fervet opus Codici iuris canonici orientalis redigendo, nobis Praesidis munere rursus commisso; hoc autem magni ponderis opere redacto et probato, facile erit Appendicem de iure orientali in re matrimoniali huic Tractatui addere.

Ordo quo procedimus, est ipsemet quo in ceteris editionibus usi sumus et quo ipse Codex utitur. In cap. I damus generales matrimonii notiones. In cap. II agimus de iis, quae matrimonii celebrationem praecedere possunt aut debent. Quoniam vero ad matrimonialem contractum

rite celebrandum, necesse est et sufficit contrahentes esse habiles ad nuptias valide et licite ineundas, in easdem consentire, praescriptamque formam servare, hinc succedit cap. III de personis habilibus ad contrahendum, idest de impedimentis matrimonialibus; deinde cap. IV de consensu matrimoniali: el postea cap. V de matrimonii forma. Quibus accedit cap. VI de tempore et loco celebrationis nuptiarum. Inito demum matrimonio, si validum fuit, considerata est, quae consequitur vitae consuetudo, de qua dicimus in cap. VII; si vero invalidum, de illius revalidatione agendum est et de causis matrimonialibus, de quibus loquimur in cap. VIII. In Appendice brevis sermo erit de civili, ut aiunt, matrimonio, et tandem documenta referentur, quae in praxi ad manum habenda sunt aut praecipuas doctrinas declarant.

Quod si, non obstantibus curis atque adiumentis adhibitis, quid minus veri aut obscuri in hoc opere occurrat, illud benignus lector non malae voluntati auctoris adscribat, potius vero ingenii tenuitati et inconsiderantiae. Ceterum doctorum censurae illud subiicimus, imprimis vero eiusdem Sanctae Sedis supremo el infallibili iudicio, sicut decet tilium obsequentissimum: el si quid irrepperit eius doctrinae ac menti contrarium aut utcumque minus conforme, illud nunc ipsum retractamus, reiicimus, improbamus, expunctumque omnino volumus.

Itoniae, sollemni die Paschalis 1934.

Petrus Card. Gaspariuu.

TRACTATUS CANONICUS DE MATRIMONIO

CAPUT I.

GENERALES MATRIMONII NOTIONES

Articulus I.

Quid sit matrimonium.

Can. 1012. - § I. Christus Dominus ad Sacramenti dignitatem evexit ipsum contractum matrimonialem inter baptizatos.

§ 2. Quare inter baptizatos nequii matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso Sacramentum.

Can. 1013. - § I. Matrimonii (inis primarius est procreatio atque educatio prolis: secundarius mutuum adiutorium et remedium concupiscentiae.

§ 2. Essentiales matrimonii proprietates sunt unitas ac indissolubilités, quae in matrimonio chrisliano peculiarem obtinent firmitatem ratione Sacramenti.

Can. LOIL - Matrimonium gaudet favore iuris: quare in dubio standum est pro valore matrimonii, donec contrarium probetur, salvo praescripto can. 1127.

Can. 1016. - Baptizalorum matrimonium regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.

§ 1. - *Notio matrimonii i.a.r.f.a naturae legem.*

1. Matrimonium, si etymon specietur, a maire, non a patre nomen sortitui, tum quia mater semper certa est, non item pater, nisi ex iuris praesumptione, tum quia «puer adhuc infans... magis materno indiget solutio quam paterno, sibique (matri) ante parium onerosus, dolorosus in partu, post parium laboriosus fuisse noscatur»; ait Gregorius IX. c. 2, X, *I)e conversione infidelium*, III, 33. Dicitur (diam con/m/zum, veluli

commune iugtiin. quia duos sub eodem iugo perpetuo coniungit, et *nuptiae* vel *connubiitm*. quia iuxta veterem ritum mulieres, matrimonium ineuntes, solebant caput obnubere seu cooperire flammeo, idest velo coloris flammae, cuius ritus memoria exstat *Gen.* XX. 16; XXIV, 65.¹ Vir appellatur *maritus*, foemina *uxor*, veluti *unxor*, a verbo *ungo*, quia penes Romanos foemina, in domum mariti deducta, solium ungebat ad mala omina avertenda.

2. Matrimonium in genere in c. 11. X, *De praesumptionibus*, II. 23, definitur: -Maris et foeminae coniunctio individuum vitae consuetudinem retinens*.² Clarius matrimonium spectari potest et debet ut *in fieri* et ut *in facto esse*. Matrimonium in fieri est contractus matrimonialis qui celebratur sine ullo impedimento dirimente cum debito consensu interno rite manifestato; matrimonium in facto esse est ipsemel contractus matrimonialis qui celebratus fuit quique permanet cum consensu et inductis iuribus et obligationibus matrimonialibus. Illud *coniunctio* in cit. canone utrumque indicat et matrimonium in fieri et matrimonium in facto esse. Etiam matrimonium

¹ Vecchiotti, *institutiones canonicae*, vol. III, § 72 et melius Gonzales in cap. 1, *Ite sponsalibus* S. Thom xs, IV, (list. 27, quaest. I, art. I, quaestiunc. 2^a; el Supp.. q. 14, a. 2, varias recenset subtiles etymologias. Apud iurinconsultos romanos *conubium* proprie non est matrimonium, sed [K]tiU8 ius (civile) nuptias ineundi cum determinata persona aut personarum classe. Unde Ulpianus, *lleg.*, t. V. §3: «Conubium est uxoris hireducendae facultas». Hinc, e. g., non erat conubium cum servis, deportatis, affinibus aut parentibus in certis gradibus, imo, ut tradit Ulpianus, *lle//.*, lit. 5, §4: «Conubium habent cives romani cum civibus romanis; cum Infinitis autem et peregrinis ita, si concessum sit». Ope praesertim Caracallae et Iustiniani ius civitatis ad omnes imperii subditos extensum fuit et consequenter etiam conubium. At in fontibus roinanis recentioribus non raro pro matrimonio *conubium* accipitur: Cfr. l. 3 pr., *Cod.*, *De incest, et inutil. nuptiis*, V. 5; l. 28, *Cod.. be nuptiis*, V. 4; l. 6 *Cod. Th.* XII. 1; Ibi Mnx-Srckn.. *Handlexicon zu den Quelleu des rOntischeu Hechts*, v. *conubium*. 2.

² Similem matrimonii (iusti) definitionem Iustinianus, *Insl.*, 1, */?< patria potestate*. 1,9, tradit: -Viri et mulieris coniunctio individuum consuetudinem vitae continens»; dum Modestinus. 1.1, *Dig.*, *De ritu nuptiarum*. XXIII, 2. illud definiverat: «Coniunctio maris et foeminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio»: Vide n. seq. in nota

initum cum debito consensu interno, sed cum impedimento dirimente aut defectu formae substantialis, post celebrationem permanet cum suo consensu, licet hic consensus sit iuridice invalidus.¹ Si vis erroneas consequentias vitare, debes has notiones simplices ac veras relinere. Nos modo loquimur praecipue de matrimonio in fieri: de matrimonio in facto esse sermo erit in cap. VII.

3. Dicitur matrimonium in heri 1° *contractus*, et hoc etiam postquam ad dignitatem veri Sacramenti a Christo Domino inter baptizatos evectum fuit (cit. can. 1012 § 2). Unde ea quae contractui in genere essentialia sunt, etiam matrimonio convenient necesse est. In iure romano legitur, *contrahere matrimonium*. sed nunquam legitur, ni fallimur, *contractus matrimonii*, *contractus matrimonialis*.² In iure gallico *contrat*

* Pius XI in Encyclica *Casti connubii*, citans Bellarminui.

- Apud Romanos multiplex erat species matrimonii iure naturae validi. Matrimonium *iustum*, quod dicebatur quoque *legitimum*, *iure contractum*, *nuptiae*, *iustae nuptiae*, erat illud quod contrahebatur inter personas, quibus erat *conubium* (n. i in nola); secus matrimonium erat *iniustum* etsi validum. Primum gaudebat omnibus effectibus iuris civilis; alterum solis effectibus iuris gentium. Antiquitus matrimonium iustum non erat sine mulieris conventionem in manum viri; quae flebat *confarreatione*, vel *coemptione*, vel *usu*. Tractu temporis factum est ut, dummodo esset inter contrahentes conubium, etiam sine conventionem in manum, iustae haberentur nuptiae, quae omnibus effectibus in iuris civilis fluebantur, illis tantum exceptis, quos conventio in manum secum terebat; imo sensim sine sensu sollemnitates conventionis in manum disparuerunt et conubium, sicuti ius civitatis, ad omnes imperii subditos, ut diximus, extensum fuit, atque ita omnibus imperii subditis fuerunt iustae nuptiae absque conventionem in manum. Has nuptias comilabantur plures sollemnitates; sed eae sollemnitates non erant necessariae ad validitatem; solum quaestio antiqua est utrum romano iure matrimonium solo consensu sufficienter manifestato consisteret, an insuper requireretur *deductio mulieris* in domum viri. Cf. Vor. r., *Commentarium ad Pandectas*, lib. XXXIII, lit. II, *De ritu nuptiarum*. n. 2; Boneante P., *Corso di Diritto Romano*, vol. I. Diritto di famiglia, Roma, 1925. cap. VII, p. 187 seq.; cap. XXI, p. 231 seq.; Feiiu ni G., *Manuale di Pandette*, lib. V, c. II, nn. 709-711. Praeterea Romani unionem concubinariam toleraverunt, sed uti inhonestam habuerunt, ut probat Voet, l. cit., tit. VII, *De concubinis*, n. 3; potius apud hebraeos, qui polygamiam admittebant, concubinatus erat verum matrimonium et concubina vera uxor, licet secundi ordinis, quia ducta absque consuetis sollemnitatibus et absque *Ketubah*, idest donatione propter nuptias. Demum Romani

de mariage significat regimen dotale, non matrimonii contractum in sensu nostro. Nonnulli recentiores scriplores, de matrimonio disputantes, a voce contractus veluti abhorrent, quasi tale nomen aut matrimonium dedeceat, aut matrimonii coicepluin minus rectum ingerat. Horum assertores, dum ex una parte magnam ostendunt temeritatem, ex alia longe a veritate aberrant, quippe quod matrimonium est verus contractus bilateralis, licet ordinis longe superioris praesertim inter baptizatos, cum sit legitimus consensus duorum in idem placitum, obligationem inducens in utraque parte ex iustilia commulativa aliquid praestandi vel omittendi. Ipse Codex hoc vocabulo passim utitur, e. g., in rei. can. 1012.

1. 2° *furi seu legibus conformis*, quod importat : o) virum et mulierem esse habiles ad matrimonium ineundum, seu nullo detineri impedimento dirimente; 6) consensum praestitisse; c) in ipsa matrimonii celebratione formam substantialem servatam esse. Praeter impedimenta dirimentia, sunt et impedientia. a quibus contrahentes liberi esse debent, ut matrimonium licitum sit: pariter praeter formam substantialem servandae sunt aliae sollemnitates et circumstantiae temporis ac loci ab Ecclesia praescriptae, secus matrimonium erit validum, sed illicitum.

5. 3° *luter marem et faeminam*. Cum enim matrimonium in primis et per se ordinetur ad prolis generationem et educationem (cit. eam 1013 § 1), iniri nequit nisi inter marem et locminam. Et quidem inter *unum marem unamque fociniam*, ita ut sicuti unus vir «lucere nequit plures simul uxores. ita et mullo minus una foemina pluribus simul nubere viris. Matrimonium igitur est monogamum: sed de his fusius alias.

matrimonio peregrinorum, idest liberorum non civium imperii, agnoscebant effectus iuris gentium, non autem effectus iuris civilis; matrimonio autem servorum, quod *coiitiihcrniuni* appellabant, nec effectus iuris gentium. ita ut nec actionem adulterii aut parricidii bocce matrimonium pareret. *Ite facto* tamen servorum relationes familiares agnoscere solebant Romani clr. Costa I., *Storia tlel Diritto Homaiio priralo*, Torino, Borea, 1925. cap. VII. § 6 pag. 128 <eq. et not.

6. 4° *Individuam vitae consuetudinem afferens*, idest non temporaneain, sed perpetuam, per se duraturam usque ad mortem. Vitae consuetudo significat tum in primis ius mutuum in corpus cum relativa obligatione, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, idest in ordine ad copulam, perpetuum, exclusivum; tum deinde communionem tori, mensae et habitationis in unione animorum per mutuum amorem et in aliquali unione bonorum. Proinde matrimonium utrique parti affert tum illud ius cum relativa obligatione, ex *Ia Cor.*, VII, 4, tum hanc communionem tori, mensae, habitationis... Illud ius, iam productum a contractu matrimoniali, appellatur *vinculum* seu *ligamen matrimoniale*. Quamquam vero haec vitae consuetudo sit per se individua, tamen aliquando dissolvitur, quae solutio dicitur *divortium*: et quidem solutio quoad ipsum vinculum dicitur *divortium plenum*; solutio quoad lorum, mensam, habitationem tantum, nuncupatur *divortium semiplenum*, seu etiam, recentiori usu, *separatio*. Haec omnia fusius declarantur in cap. VIII.

7. Ex hac brevi et clara matrimonii notione sequentia, ceu totidem corollaria, sequuntur, quae illius naturam magis magisque declarant:

Obiectum matrimonii *materiale* sunt ipsae contrahentium personae, quae sunt simul et *subtectum*: *formale* est vitae consuetudo: nam in genere obiectum materiale alicuius contractus est res, circa quam contractus versatur; obiectum autem formale est ratio quae consideratur et attingitur in ipso obiecto materiali contractus; e. g., obiectum formale locationis domus est usus domus, venditionis est proprietas domus, utriusque vero contractus obiectum materiale est eadem domus. At vero ius mutuum in corpus cum relativa obligatione, exclusivum et perpetuum, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, idest in ordine ad copulam, est obiectum formale essentielle contractus matrimonialis, licet de facto per accidens proles non enascatur nec enasci queat, e. g., ob absolutam sterilitatem; dum communio tori, mensae et habitationis perlinet potius ad illius integritatem, quam ad illius essentiam, nam aliquando permittitur matrimonium

conscientiae, ita ut coniuges in distinctis domibus commorentur omnesque coniugium ignorent, sed viro pateat accessus ad mulierem et viceversa, remoto scandalo. In quonam vero proprie consistat coitus, seu copula matrimonialis, idest copula cuius ius cum relativa obligatione constituit obiectum essenziale matrimonialis contractus, luse exponimus n. 503 seq., agentes de impedimento *impotentiae*. Unio autem animorum et bonorum non est obiectum matrimonialis contractus, sed esi conditio necessaria ut matrimonium felices sortiatur exitus, et ad illius onera sustinenda, licet unio bonorum determinari et regi possit contractu distincto mere civili. In reliquis, (piae nullam habent relationem ad actus perse aptos ad prolis generationem, coniugi nullum est ius (proinde nec relativa obligatio) in corpus alterius: hinc uxor non est serva viri aut instrumentum voluptatum eius, prouti penes paganos invaluit opinio, sed est socia, aequo iure pollens in corpus viri, prouti Ecclesia docet, salva tamen eius subiectione viro, (pii est caput mulieris. Ex liis etiam patet matrimonium esse societatem inter omnes, (piae excogitari possunt, summe intimam. (piae, ut bene vergat, mutuum amorem prae ceteris omnibus requirit. Haec coniugalis societas est fons et veluti seminarium reipublicae.

8. *Essentia* matrimonii in fieri consistit in mutuo consensu rite comparti manifestato in vitae consuetudinem, nominatim ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem (can. 1081 § 1. nam in genere essentia contractus est in mutuo consensu rite comparti expresso in formale obiectum essenziale: atqui formale obiectum essenziale matrimonii est vitae consuetudo et nominatim ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem (n. 7). Non subscribimus eorum opinioni, qui censent deesse etiam substantiam matrimonii, si. salvo hoc iure, desit consensus in communionem tori, mensae, habitationis: nam haec non est matrimonii obiectum essenziale. Essentia autem matrimonii in facto esse consistit in vitae consuetudine, (piae ex matrimonio in fieri resultat, praesertim in ligamine: quod innuitur etiam (*ieu.* II. -24: « Erunt duo in carne una... quamobrem derelin-

quel homo patrem suum el matrem el adhaerebit uxori suae». Unde turpiter errarunt illi, qui essentiam matrimonii posuerunt in illius usu:1 si enim sermo sit de matrimonio in facto esse, confunderetur exercitium iuris cum ipso iure: si vero sermo sit de matrimonio in fieri, confunderetur exercitium iuris cum contractu, unde ius enascitur et, deficiente praevio contractu matrimoniali, usus foret graviter illicitus. Item non omni censura vacant, qui dicunt essentiam matrimonii (simpliciter) consistere in mutuo consensu, vel in ligamine, quia sic simul confundunt matrimonium in fieri et matrimonium in facto esse. Et multo minus exacte loquuntur, qui magis generaliter matrimonium reponunt in consuetudine vitae, quod verum est

1 Makc. *Institutiones morales*, n. 1908; Leimkihl, *Theologia moralis*, vol. II, n. 685, in nota, refert et refutat 1). Fkeisen, qui in opere *Geschichte des Canonischen Eherechts bis zum Verfall des Glossenliteratur*, resuscitavit obsoletam doctrinam de essentia matrimonialis contractus in copula maritali; quam tamen doctrinam deinde dereliquit. Vide *Le Canoniste contemporain*, an. 1891, p. 211 seq. Etiam Gnatian'us, c. XXVII, q. 2, et cum eo vetus Schola Bononiensis, apocryphis aut corruptis canonibus deceptus, ideas haud claras hac in re habebat. Ipse distinguit matrimonium *ratum* et matrimonium *initiatum*: illud reponit in desponsatione cum copula maritali, hoc. in simplici desponsatione sine copula; sed postea, quoad matrimonium initiatum, non rite secernens desponsationem de futuro et desponsationem de praesenti, deducit falsas conclusiones tum theoreticas tum practices. Nam sponsam (in genere sive de futuro sive de praesenti) putat appellari *coniugem* spe futurorum, non re praesentium, et si cum alio viro contrahit et consummat, hoc matrimonium valere prae primo initiato: quae omnia vera sunt de sponsa de futuro, non autem de sponsa de praesenti. Petrus Lombardus, et cum eo Schola Parisiensis, notiones melius determinavit. Nam. lilt. IV, dist. 27, ponit principium, iure romano iam receptum, nempe matrimonium unice constitui solo consensu de praesenti sufficienter manifestato: *nuptius consensus non concubitus facit*, et subsequenter carnalem copulam matrimonii indissolubilitatem complere, sed eius essentiam minime constituere aut perficere: atque ita distinguit sponsalia de futuro et sponsalia de praesenti, quae matrimonium constituunt; hoc autem matrimonium, idem in sua essentia permanens, ante carnalem copulam est *ratum tantum*, idest receptum; post carnalem copulam dicitur *consummatum* et est omnino indissolubile. Exinde sequitur sponsam de praesenti, etiam ante matrimonii consummationem, esse veram ac proprie dictam *uxorem* seu *coniugem*; in conflictu matrimonii anterioris cum matrimonio posteriori, illud praevalere, etsi ratum tantum, etc. Haec theoria, quae verissima est, tandem praevaluit. Cf. Esmein, *Le mariage en droit canonique*, vol. I. pari. I, c. II.

solum de matrimonio in facio esse, el quidem sumendo vitae consuetudinem restrictive quoad partem essentialem tantum, iciest quoad vinculum, non quoad cetera.

9. *Finis* matrimonii *principalis* seu primarius est procreatio, et deinde educatio prolis: *secundarius* est Ium mutuum vitae adiutorium et solamen: «non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorium simile sibi* (Gem, II. 18), Ium remedium concupiscentiae: «melius est enim nubere quam uri» (S. Paulus, *1a Cor.*, VII. 9; rei. can. 1013). *Finis* principalis locum habuisset quoque in statu innocentiae, item linis primus secundarius saltem ex parte; sed alter est consequentia peccati originalis. Et hi quidem sunt lines *operis*, seu ipsius matrimonii; sed nupturiens seu *operans* potest matrimonium inire ad alium quoque finem sive honestum, e. g., pacem familiae..., sive turpem, e. g., cupiditatem divitiarum, vanum honorem... Contrahere matrimonium oh finem primarium operis vel ob finem secundarium mutui adiutorii, est certe iuxta omnes licitum et sanctum: sed etiam illud contrahere ob finem alium secundarium operis, remedii scilicet concupiscentiae, vel ob alium finem matrimonio extrinsecum, sed honestum, iuxta communioem et veram sententiam, licet.¹ Servata autem essentia, matrimonium quocumque tine initum, validum est.

10. *Proprietates* essentielles matrimonii sunt *unitas* et *perpetuitas* seu indissolubililas, prouti ex data definitione salis apparet, quibus accedit ratio Sacramenti lato sensu inter infideles, sensu stricto inter fideles Indissolubilitatem theologi appellare solent *bonum Sacramenti*, quia, licet aliqua firmitas competat etiam matrimonio infidelium, tamen maior est in matrimonio chrisliano propter rationem veri Sacramenti, el maxima indissolubililas est matrimonio chrisliano consummato propter perfectam rationem veri Sacramenti (rei. ran. 1013 § 2). Unitatem dicunt *bonum fidei* seu fidelitatis, quod importat praecipue, ut pars, matrimonio legitime prius non so-

¹ SgAVIXI, *Theologia moralis universalis*, tom. III, n. 761. seq.; Palmiehj, *matrimonio*, lhes. II. ubi rem bene explicat.

Intus, non praesumat contrahere novum matrimonium, neque cum alia persona rem habeat, sed suis officiis coniugalibus fideliter satisfaciat. His duobus bonis addunt *bonum prolis*, quod est potestas suscipiendi et educandi prolem, eiusque susceptio et recta educatio (rei. can. 1013 § 2).¹

11. Matrimonium non solum est licitum, quod Ecclesia contra antiquiores haereticos Marcionitas, Manichaeos, Encratistas definivit; sed etiam *sua rei, sua natura, sua sponte* est contractus aliquo modo *sacer* et *religiosus*, non mere civilis et profanus, etiam praecisione lacta ab eius elevatione ad dignitatem veri ac proprie dicti Sacramenti. Nam Deum habet auctorem (Gen., II); tendit ad procreationem et formationem hominum, filiorum Dei, destinatorum ad gloriam aeternam; tandem repraesentat aliquo modo unionem Christi cum Ecclesia tum ex positiva institutione, tum ex natura sua, quia sicut homo, relictis parentibus, adhaeret uxori suae et cum ea una caro efficitur, ita Christus exivit a Patre et venit in mundum (Ioan., XVI, 28) propter Ecclesiam.² «Matrimonium... ratum eam Christi Domini unionem significat, qua se per gratiam animabus iustorum communicat. Matrimonium vero consummatum eam repraesentat unionem, qua idem Dominus Noster per Incarnationem cum Ecclesia sese coniunxit. iuxta Innocentii III responsum in cap. *Debitum. De bigamis*»;³ Renedi eius XIV, *De Syn.*, lib. XIII. cap. XXI. n. 4. Ob hanc repraesentationem matrimonium in se, quoque inter infideles, est Sacramentum lato sensu, id est signum rei sacrae. Ad rem Deo XIII in eil. Encyclica *Arcanum* (Alleg. I): «Etenim eum matrimonium habeat Deum auctorem fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventitium, sed ingenuum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum.

¹ liane theoriam trium matrimonii honorum primus proposuit S. Augustinus (can. 10. can. 27, q. 2, in Decreto), quem postea canonistae et theologi passim sequuti sunt; eamque perbelle exponit Pius XI in cit. Encyclica *Casti coniubii* (Alleg. III).

² S. Hieronymus in Gen., II.

³ C. 5. X. *De bigamis*, l. 21,

Quocirca Innocentius III et Honorius III. decessores Nostri, non iniuria nec temere affirmare potuerunt *apud fideles et infideles existere Sacramentum contagii*. Testantur et monumenta antiquitatis et mores atque instituta populorum, qui ad humanitatem magis accesserant et exquisitiore iuris et aequitatis cognitione praestiterant: quorum omnium mentibus informatum anticipatumque fuisse constat ut. cum de matrimonio cogitarent, forma occurreret rei cum religione et sanctitate coniunctae. Hanc ob causam nuptiae apud illos non sine caeremoniis religionum, auctoritate pontificum, ministerio sacerdotum fieri saepe consueverunt Ita magnam in animis, caelesti doctrina carentibus, vim habuit natura rerum, memoria originum, conscientia generis humani ! Igitur cum matrimonium sil sua vi, sua natura, sua sponte sacrum ... » Haec confirmat Pius XI in citata Encyclica *Casti connubii* (Alleg. III).¹

12. At matrimonium est liberum cuique (nisi natura quis sit impotens), et nemini obligatorium; ideoque caelibatus licitus, imo et potior est. Id paucis declaramus.

13. In primis est omnibus et singulis ab ipsa natura *ius* ad matrimonium, et generati in *inclinatio*, quod nemo negat, admissa matrimonii liceitate. Proinde nulla humana auctoritas polesl cuiquam matrimonium absolute prohibere contra illius antecedentem voluntatem, nam haec prohibitio foret contraria iuri naturali. Hinc iniquae prorsus sunt et a codice civilis nationis penitus eliminandae leges, quae arcent a coniugio pauperes, e. g., nisi probent se talem redditum habere, uti olim in nonnullis Germaniae partibus, vel nisi solvant talem pecuniae summam; pariter est contra naturae ius illos, qui aliqua infirmitate laborant ad filios probabiliter transmittenda vel matrimonio prohibere vel operatione chirurgica steriles reddere, ut docet Pius XI in cil. Encyclica *Casti connubii*. Ad rem etiam Leo XIII in Encyclica *Herum novarum*. 15 maii an. 1891 : « In deligendo genere vitae non est dubium quin

¹ Vide etiam verba D'Ambrosii relata infra n. 17, et Tacchini, *Sat/-fh dirUtn nahiralc.* n. 1518 seq.

in potestate sil arbitrioque singulorum alterutrum malle, aut lesu Christi sectari de virginitate consilium, aut maritali se vinculo obligare. Ius eoniugii naturale ac primigenum homini adimere, causamque nuptiarum praecipuam, Dei auctoritate initio constitutam, quoquo modo circumscribere, lex hominum nulla potest: *Crescite et multiplicamini*» (*Gen.*, I, 28). Diximus *absolute*, quia competens auctoritas potest utique prohibere, imo et irritare matrimonium cum hac vel illa persona (11.203 seq.). Addidimus *contra suam antecedentem voluntatem*, quia post obligationem sponte assumptam competens auctoritas bene potest ei nuptias quascumque interdicere, seu adigere ut obligationem sponte susceptam servet (n. 16). Ex his apparet quo sensu matrimonium sit *de iure naturali*.¹

14. At *nemini est obligatio* contrahendi matrimonium. Antequam id demonstramus, animadvertimus indirecte et per accidens contingere utique posse, ut quis teneatur ad matrimonium eiusque usum, e. g., ad sedandam concupiscentiam, si nolit alia media adhibere, ad damnum reparandum, princeps ad impedienda bella civilia... Praeterea Deus protoparenlibus equidem praeceperat directe matrimonium eiusque usum (*Gen.*, I, 28): «Crescite et multiplicamini, et replete terram...»: quibus verbis simul significavit suam voluntatem ut collata speciei humanae vis sese reproducendi, virtus seu ratio seminalis, de qua saepe S. Augustinus, in actum transiret, quin tamen praeceptum singulis posteris imponeret. Sanchez, *De matr.*, lib. II. disp. III, n. 1, alique merito putant quod homines rursus, uti prolopaïentes, directe tenerentur, etiam post professionem religiosam, ad matrimonium eiusque usum, si, ex hypothesis, genus humanum, ad paucos redactum, periret, nisi Titius et Caia matrimonium contraherent et consummarent. Tandem phires censent citata verba Geneseos continere directum matrimonii praeceptum non solum pro protoparenlibus. sed etiam pro specie humana, quamvis non pro singulis individuis. Hoc praeceptum, alliciens speciem tantum, erit sensu lato generica Dei voluntas, ut illa vis sese reprodu-

¹ S. Thomas. *Stipp.*, q. H, a. 1.

cendi transeat in actum, aut erit officium rectoris communitatis curandi (mediis indirectis) matrimoniorum celebrationem et foecunditatem, si populus deficiat : nam verum praeceptum cum obligatione quod afficiat speciem et nullum individuum, ne intelligi quidem potest. Quidquid de hoc sit. nos dicimus in praesenti generis humani statu nemini esse directam obligationem ineundi nuptias. Nam obligatio non est imponenda, nisi demonstretur: atqui haec obligatio non demonstratur. Dices: Deus vult conservationem et propagationem generis humani, ideoque etiam matrimonium eiusque usum, utpole medium necessarium. Respondemus Deum velle quidem conservationem et propagationem generis humani; sed ipse, relictâ unicuique libertate, illam oblinet per inclinationem, qua lit ut plerique matrimonium contrahant et consumment. Dices ulterius: peccat tpîi damnum societati affert : atqui caelebs damnum societati affert. Respondemus peccare, «pîi affert societati damnum positivum, aliquid faciens, quod vergit in illius damnum, sed non peccare, qui affert societati damnum negativum. aliquid omittens, quod societati commodo esset, nisi pro eo aliunde probetur obligatio illud faciendi: non enim tene- mur ad omnia, quae commodo societati sunt. Tam vero caelebs damnum affert societati negativum, sed non ideo peccat, quia non probatur obligatio contrahendi et consummandi matrimo- nium. Imo aliquando caelebs magnum affert societati commo- dum, sive quia populus redundat, sive quia illud damnum cum usura aliis bonis compensat, (piae difficilior aut minus plene oblinentur in statu matrimoniali. Huic argumento negativo accedit Christum Dominum et, excepto S. Petro ante vocationem, probabilior ceteros Apostolos matrimonium non contraxisse, el S. Scripturam eum Ecclesia docere caelibatum licitum esse, imo esse statum perfectiorum statu matrimonii etiam evedi ad dignitatem veri Sacramenti, prout definivit Concilium Tri- dentinum, sess. XXIV. *De matrimonio*^ can. I. Exinde sequitur nullam humanam potestatem posse perse in praesenti humani generis statu quempiam adigere ad matrimonium: cogeret enim ad statum imperfectiorum. Quod si populus deliciat, legislator civilis curare potest et debet matrimoniorum celebrationem et

foecunditatem mediis indirectis ideoque absque ulla obligatione, quia his inediis finem obtinebit, dum e contrario matrimonia directe imposita infelices exitus haberent.

15. Quamquam vero natura liberum unicuique relinquit contrahere matrimonium, vel in caelibatu ducere vitam, tamen nonnullas leges praescripsit servandas ab iis qui nuptias inire praeferunt, quas leges iuris naturae complevit positive Deus aliasque addidit competens auctoritas humana. Fere similiter agit, e. g., auctoritas civilis pro ineundis contractibus civilibus : tu enim liber es contractum peragere, vel non, sed in illo efficiendo debes has vel illas leges adimplere. Exponere leges Ium naturales Ium positivas sive divinas sive humanas respicientes matrimonium, est obiectum huius Tractatus.

16. Diximus caelibatum non esse illicitum, imo esse statum perfectiorem statu matrimoniali. Hinc Titius potest non solum illum servare, sed etiam ad illum se obligare, cum quisque possit, renuntians iuri suo, se adstringere ad perfectiorem statum. Tunc igitur non poterii nuptias ullatenus inire, et si hanc obligationem prudens et volens assumpsit in foro externo, praesertim propter causam respicientem bonum commune, nil mirum, si competens auctoritas eum cogat ad obligationem servandam, ei interdicens nuptias quascumque. Hoc modo explicatur caelibatus religiosus et leges Ecclesiae circa ipsum. De his fusius theologi: heic indicavisse sufficiat.

17. Si autem quaeras quaenam sini differentiae inter contractum matrimonialem aliosque contractus, praecipuas ita complectitur D'Annibale, op. cil., P. Hl. § 426: *1° Inter mares tantum et foeminas, et plusquam inter unum et unam hodie constare non potest. 2° Gum ceteri contractus ex uno tantum latere, constare sive, ut aiunt, claudicare possint, hic nisi ex utroque latere constet, nullus infectusque est. 3° In contractu matrimonii ineundo nec humani legislatores, nec ipsime! contrahentes ea omnia possunt, quae in ceteris possunt : etenim illis non datur voluntatem (P. II, §302, not, 30) supplere, si forte ex parte unius defuit, nec his(quia matrimonia et societatis et religionis summopere intersunt) datur aliquid aleatorii in eis introducere, nec ab eis recedere, cum inita fuerint. Sed in

primis contractus matrimonialis est suapte natura aliquid sacrum et sanctum *auctore*, quippe Deus contrahentes coniungit : *re.* quia corpora nostra sunt templum Spiritus Sancti; *fine*, quia ad gloriam Dei cum primis pertinet ; ac denique *mysterio*, nempe in Christo et in Ecclesia, quorum unionem significat». Haec quidem de contractu matrimoniali in genere : nam contractus matrimonialis inter fideles ita repraesentat unionem Christi cum Ecclesia, ut sit verum ac proprie dictum Sacramentum, de qua re infra.

18. Tandem notandum est factum celebrationis matrimonii, sicuti quodlibet factum, non praesumi, sed probari debere: at matrimonium semel celebratum, dummodo matrimonii species non desit, gaudere favore iuris, uti traditur expresse in cap. till., X, *De conditionibus appositis in desponsatione vel in aliis contractibus*, IV, 5, aliisque textibus, et in cit. can. 1014. Hic favor iuris in eo consistit, ut matrimonium semel celebratum semper validum habendum sit, donec (dus invaliditas plene probetur. «Tolerabilius est enim», ait Innocentius III in e. 47, X, *De testibus et attestationibus*, II, 20, «aliquos contra statuta hominum | dimittere copulatos, quam coniunctos legitime contra statuta Domini separare». Unde de matrimonio semel celebrato principium : *in dubio standum est pro calore matrimonii* (rei. can. 1014), quod valet in utroque foro.² et a tortiori si agatur de matrimonio fidelium, ulpote Sacramento. « Imo etiamsi hoc (matrimonium fuisse contractum) non constaret, sed matrimonium possessionem pro se ostendere posset, quod verificatur quando coniuncti bona fide putant se in vero et legitimo coniugio vivere, et ceteri nullum ex illa coniunctione scandalum patiuntur, quia arbitrantur eam esse legitimam : etiam in hoc casu praedictum principium valeret. et ab eodem recedere non liceret. Hoc S. Congregatio saepe docuit et inculcavit, praecipue vero in instructione ad Vica-

¹ blest contra hominum testimonia irritabile necessaria destituta ad concludendum matrimonium iam contractum esse irritum.

² S. Alchonsus. *Theologia moralis*, lib., VI, n. 907; Sanchez, *Dei canonico universum*, lib. 1, disp. XVIII, n. 5. seq. cum communi.

rios Apostolicos Oceaniae Centralis missa ex decreto fer. I\ζ IS dec. 1872». Ita S. C. S. Officii in instructione ad Episcopifm de Nesqually, an. 1877.

19. Praestat referre verba citatae instructionis ad \icarios Apostolicos Oceaniae Centralis, quae hanc rem rite declarant : « Insuper Emi PP. animadverterunt missionaries quoad matrimonia infidelium istius regionis videri in hanc etiam opinionem devenisse *in dubio standum esse pro invaliditate matrimonii*. idque adeo, ut pars, quae petit baptismum, repelli debeat a baptismo, nisi aut se separet ab altera parte, aut matrimonium cum eadem renovet, etiamsi ea, quae baptismum petit, sit in bona fide, neque per eam stet, quominus matrimonium renovari nequeat ; quae sane probari haud facile possunt. Nosti enim in matrimoniis contrarium vigere principium, hoc est: *in dubio standum esse pro validitate matrimonii*. Licet autem ab hoc principio aliquando recedere aequum sil, quando nimirum (ut plerumque contingit in matrimoniis infidelium) quaestio agitur de facto, utrum scilicet matrimonium fuerit unquam contractum, necne, nihilominus hoc etiam in casu non est continuo properandum ad principium contrarium. In primis enim videndum est utrum matrimonium, de cuius exsistentia missionarius dubitat, possessionem pro se ostendere merito possit. Hoc enim si contingat, perperam a missionario indicaretur standum ei esse pro invaliditate, cum iura possessionis servanda sint, donec de contrario perspicue constet. Id autem Ertii Patres eo magis animadverti voluerunt, quod ex iis quae narras, apparet eiusmodi casus esse valde frequentes. Ais enim id saepe evenire, quod mulier, quae baptismum petit, *in bona fide sit*. adeoque censeat qe veram ac legitimam uxorem esse: itemque ceteros ex eius cum viro suo coniunctione *nullum scandalum pati*, adeoque ipsos etiam censere eam in iusto esse coniugio; virum autem infidelem, etsi nihil aperte dicat, nihilominus neque mulieris neque populi opinioni coniradicere, cumque ipsa agere tanquam cum vera uxore: quae porro eiusmodi sunt, ut eorum coniunctioni matrimonii nomen et possessionem vindicare videantur. In hoc igitur statu regulare principium, quod: *in dubio standum est pro matrimonio*, reviviscat necesse est...»

20. Haec confirmantur ex jurisprudentia Sacrarum Congregationum Romanarum, Signaturae Apostolicae et Tribunalis S. R. Rotae, Nam pleraeque causae* matrimoniales initae pro oblinenda libertate, quae naufragium faciunt, in hunc scopulum offendunt: nullitas clare probata non est, ideo Iribunalia ecclesiastica actionem nullitatis reiiciunt.

21. Hoc principium: *in dubio standum est pro valore matrimonii*, fallit:

1° Si pro nullitate matrimonii sit favor fidei; nani: «in re dubia privilegium fidei gaudet favore iuris», ait can. 1127 et Benedictus XIV. in epist. *Probe te*, §27, diei 15 dec. 1751: «in re dubia in favorem fidei pronuntiandum esse, constans regula est»; ideoque in casu nostro pro nullitate matrimonii. Idem principium confirmavit etiam S. C. S. Officii, die 19 aprilis 1899: «In dubiis indicium sit semper in fidei favorem». Hinc eadem S. G. in instructione *super dubiis de re matrimoniali u II. P. I). Episcopo S. Alberti in Canada propositis*, fer. IV, 9 dec. 1874, docet: «Novit Amplitudo Tua hanc S. C., huic principio innixam, declarasse, casu quo polygamus infidelis a Christiana religione amplexenda detineatur eo quod, una ex parte haec unam tantum concedat uxorem, ex alia vero parte ille vel retinere velit iustae uxoris loco aliquam ex pellicibus, quae non est prima uxor, vel aliam ducere (quae tamen et ipsa religionem amplectatur), si de valore matrimonii prudenter dubitetur, posse missionarium hanc ei potestatem facere». Id confirmatur quoque ex responso Urbani VIII. Nam P. de Logo, postea Cardinalis, petierat, utrum valida essent matrimonia quorundam Indorum, et idcirco utrum conversi ad fidem tenerentur accipere primam e pluribus quas habuerant, uxoribus, an possent ex his quam mallent, eligere. «Pontifex, indicio consulto, dixit. quod ubi 1)1). sententiae utrinque probabiles intercederent, sequerentur opiniones, pro conditione locorum ac hominum, barbaris favorabiliores»; S. Alphonsus, op. cil. lih. VI. n. 902.1

¹ Balifbini. a)l Gnn, loin. II, n. 789.

22. 2° Si matrimonium initum fuit ex nielu, iixla nonnul-
lorum opinionem. Schmalzgrueber, *Ius ecclesiasticum univer-*
sum, lib. IV. tit. I, n. 401. ad rem haec habet: «Quod in dubio
pro matrimonio pronuntiandum sil. verum est regulariter, non
tamen semper, praesertim quando dubius valor propter metum
esi; tunc enim melius pronuntiatur contra matrimonium, Ium
quia coacta matrimonia difficiles habent exitus, Ium vero quia
valor matrimonii, iniusto melu contracti, metum passo inferret
damnum irreparabile, inferenti vero afferret commodum inau-
l'eribile ». Sed haec doctrina contrariam habet jurispruden-
tiam supremorum tribunalium ecclesiasticorum. Agitata enim
causa de nullilate matrimonii ex capite viset metus, nisi pro-
betur et metum fuisse incussum et metum incussum talem
fuisse, qui matrimonium invalidum reddat. S. Rom. Rota,
Signatura Apostolica et S. C. S. Officii, sicut olim S. G. C.,
sententiam semper ferunt in favorem matrimonii.¹

23. Coronidis loco aliqua addimus de matrimonio inter
B. Mariam V. et S. Ioseph. In primis certum est fuisse in casu
verum matrimonium iuxta notionem superius datam,etsi ratum
tantum.² Nam 1° Sacrae Scripturae id aperte indicant: e. g.,
Matth., I. 16, 19, 24, etc. ; Luc., II. 4, etc. Insuper ex Maith.. XIII:

¹ Sanchez, op. cil., lib. III. disp. XLV, η. I, et post ipsum De Lugo,
De iustitia el iure. disp. XXII, η. -4. docent matrimonia clandestina
esse odiosa. Nempe probari debet matrimonium luisse, servatis servandis,
contractum: sed hoc semel probato, matrimonium stabit, donec illius nulli-
tas evincatur.

* Fheisen, op. cit., part. I. opinatur non fuisse matrimonium, quia apud
hebraeos matrimonium consistebat in consummatione; D. Elias Philippe,
Canoniste contemporain. an. 1890, p. l Vi, censet, ob eandem rationem,
fuisse matrimonium, sed ordinis altioris et speciei distinctae; Ghatians,
cohaerenter suae doctrinae, putat B. M. V. fuisse *sponsam*. potiusquain
conilig&m aut *uxorem* (n. 8 in nota); Canisws, *De .Maria Deipara Vir-*
tjine, lib. 1, cap. 11. cum aliis hanc ponit inter quaestiones arbitrarias
quarum partem quamlibet amplecti ac tueri unicuique fas est. Sed nostra
sententia est commun s et certa, imo, iuxta Siahez, *in 3 p. I*. Tho-
mae, q. 20, a. 2. est de tide, quod non probat Sanchez, op. cit., lib. II,
disp. XXVIII, η. I; el verurn est. si sermo sit de fidei veritate *definita*
cum formalis definitio deliciat. Nostram sententiam fuse prosequuntur Pal-
mier i, op. cit., thés. III: Rosset, *De Sacramento Matrimonii*, n. 255 seq.;
Benedictus XIV, *De festis H. M. Γ.*, cap. I.

Luc.. III: Ioan., IV. patet hebraeos vulgo putavisse Christum Dominum esse verum filium S. Ioseph, quin vitiosam originem unquam obiicerent; haec opinio oriri non poterat, nisi ex lacio publico celebrationis matrimonii inter parentes cum omnibus illis caeremoniis, quibus verum matrimonium inter hebraeos contrahi solebat. Praeterea S. Matthaeus, cap. I. vult demonstrari Christum Dominum originem ducere ex Abrahamo et Davide: hoc autem demonstrat, seriem generationum deducens a Davide usque ad Ioseph. virum Mariae: atqui hoc non demonstraret originem Christi Domini a Davide. si inter S. Ioseph et B. Mariam V. verum ac proprie dictum non intercessisset matrimonium. Tandem lex praecipiebat (*Num.*, XXXVI. 1 seq.) ut filiae heredes nuberent agnato:1 atqui B. Maria V. filia heres erat et haud dubium est quod legi parere voluerit. 2° Confirmatur ex Patribus, quos vide apud Rosset. op. cit., n. 262 seq. Hic auctor ostendit etiam illos Patres, qui in contrarium citantur, reipsa non negavisse in casu verum matrimonium, sed solum matrimonii consummationem. 3° Demum accedit ratio. Nam in hebraeorum matrimonio erat: a) *desponsatio*; b) post aliquod temporis spatium *deductio mulieris in domum viri*; c) demum, iuxta communiter contingentia, *consummatio matrimonii*.2 Iam vero *desponsatio* longe probabilius fuit potius matrimonium de praesenti, quam sponsalia de futuro. Nam post hanc desponsationem et ante deductionem mulieris in domum viri, copula, cum tertia persona habita, censebatur adultera; habita inter ipsos sponsos non censebatur fornicaria, sed maritalis, licet minus honesta, utpote indicans animum ad libidinem effusum, et proles legitima: tandem sponsus, qui sponsam dimittere voluisset, ei, non secus ac legitimae uxori, libellum repudii dare debebat.3 Quod si contendas desponsatio-

1 PATRIZI. *De Evangeliiis*. diss. VI et diss. IX, cap. II. n. I.

2 Vttamen. saltem antiquitus, omnia aliquando unica etiam actione absoluta fuisse, non est dubium, e. g.. in coniugio Tobiae et Sarae (*Tub.* X. 17); item nec ulla dilatio intercessit, quantum res ferebant, inter desponsationem et acceptionem Rebeckae, uxoris Isaac (*Gen.* XXIV, 51. 67).

3 PVI. MIHU. op. cit.. Parergon ad Iliesim IV; Patrizi, *De prima Angeli legatione ad S. Iosephum*.

nem inisse sponsalia de futuro. Iunc dicendum matrimonium de praesenti contractum fuisse in ipsam mulieris deductione in domum viri: haec enim, maxime post sponsalia de futuro, salis exprimebat consensum matrimonialem, qui per se manifestari potest sive verbis, sive signis (can. 1088, n. 864 seq.). Nec obiciat hebraeos matrimonium reposuisse potius in sola eiusdem consummatione; nam respondemus nos in praesenti inquirere in quonam, iuxta hebraeorum legislationem seu scriptam seu consuetudinariam, in se consideratam, matrimonium reipsa consistebat, praescindentes ab erroneis hebraeorum opinionibus. Atqui nemo est qui deneget B. Mariam V. desponsatam fuisse S. Ioseph et in eius domum deductam. Ergo dicendum verum matrimonium de praesenti inter eos contractum fuisse; quod remansit ratum tantum, licet hebraei. nato Christo Domino, consummatum putarent. Rationes autem congruentiae propter quas verosimiliter Christus Dominus nasci maluit ex virgine coniugata. vide apud Rosset. op. cit. n. 267 seq.: et singularissimam gloriam et dignitatem, quae S. Ioseph exinde obvenit, n. 276 seq. 1

24. Cum vero pie credatur B. Mariam V. ante suum matrimonium non solum propositum habuisse servandae perpetuae ac perfectae castitatis, sed etiam votum, licet hebraeis ignotum. vovisse,² merito dubitatur quomodonam in hac pia hypothesisi licite potuerit eum hoc volo ad matrimonium accedere. Evidens est volo castitatis proprie opponi non matrimonium, sed matrimonii usum, Iam vero nonnulli putant B. Mariam V. id potuisse, quia addita fuit et acceptata conditio de non usu matrimonii seu de castitate servanda in coniugio. Sed, aliis omissis, similis conditio, iuxta phires (n. 900 seq.), in discrimine ponit ipsam matrimonii validitatem. Praeferimus explanationem I. Thomae, in 4. diet. 30, q. 2, a. 1 ad Ium: « B. Maria V., antequam contraheret cum Ioseph, fuit certiorata divinitus quod Ioseph in simili proposito erat et ideo non se commisit

1 Vide etiam Sisimi.m. *La grandezza di S. Giuseppe*.

- Palmieri, op. cit., Ilios III; Benedictis XIV, op. cit., n. 8 seq.; alique passim.

periculo nubens; nec tamen propter hoc aliquid veritati deperiit, quia illud propositum non fuit conditionalilei in consensu appositum; talis enim conditio, cum sit contra matrimonii honorem. scilicet prolem procreandam, matrimonium tolleret». Huic explicationi adhaeret Benedictus XIV, l. c., n. 12.

25. Tandem de tempore quo B. Maria V. et Joseph nuptias iniverunt, variae sunt quaestiones prorsus liberae, in primis plures censent, momento angelicae Annuntiationis, iam celebratum fuisse matrimonium : e contrario, alii 2 putant tunc temporis sola inita fuisse sponsalia de futuro: *Antequam convenirent* (idest antequam B. Maria V. deduceretur in domum viri) *inventum est in utero habens de Spiritu Sancto, Ioseph autem, vir eius, cum esset iustus et nollet eam traducere* (idest accusare). *coluit occulte dimittere eam: haec autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei, dicens: Ioseph, fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuam* (idest eam in domum deducere); *quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est* (Matth., I, 18 seq.). Primae sententiae argumenta validiora sunt, sed non peremptoria. Praeterea, licet plures affirmant B. Mariam V. in decimoquarto aetatis anno constitutam nuptias inivisse, tamen re ipsa ignoratur quam aetate ipsa et S. Ioseph matrimonium contraxerint ; sed S. Epiphanius, *Haeresi* 51. merito reprehendit illos, qui suo tempore affirmabant S. Ioseph octoginta annos natum B. Mariam \ duxisse; quod ferme non modo gratuitum, sed et ridiculum est. Tandem tempore mortis Domini S. Ioseph iam praemortuus erat, prout pia traditio docet et ex silentio Scripturarum de S. Ioseph tempore mortis Domini salis colligitur; unde quae habet Gratianus, c. 29, c. XXVII. q. 2, post nonnullos etiam inter Patres, sensu carent.

1 Benedicto XIV. op. cit., cap. II, n. Vseq.; Rosset, op. cit., n. 278 seq.; M. MIEHL, op. cit., Parergon ad thesim VI; De Vit, *Vita di San Giuseppe*.

1 Cxi.met, *Comm. ad cap. / Matthaei* et in diss. *be S. Ioseph. p, V, viro'*, Patrizi, *be Evang.*, lib. III, diss. XV, cap. I, et in dias. *be prima Angeli legatione ad S. Iosephum*, Dinox, *La vie de -Jesus-Christ*, cum Lamv, Petavio, Baronio, aliisque.

§ 2. - *De matrimonii elevatione ad dignitatem Sacramenti inter baptizatos.*

26. « Christus Dominus ad Sacramenti dignitatem evexit ipsum contractum matrimonialem inter baptizatos » (can. 1012 § 1). Matrimonium scilicet suapte natura, ideoque etiam inter infideles, est Sacramentum lato sensu (n. 11); sed Christus Dominus voluit ut matrimonium baptizatorum esset Sacramentum novae legis in stricto sensu, idest signum rei sacrae contens gratiam ex opere operato. Id fusius ostenditur in tractatu dogmatico: modo sufficiat veritates in mentem revocare.

27. Oeconomia Christi in hac elevatione haec fuit. Cum matrimonium natura sua, ideoque etiam inter infideles, exhiberet aliquam speciem unionis Christi cum Ecclesia (cit. n. 11), Christus Dominus voluit ut matrimonium inter baptizatos pressius hanc unionem exprimeret, ita ut amor viri erga mulierem exprimeret amorem sui erga Ecclesiam, et amor cum reverentia et subiectione mulieris erga virum exprimeret amorem cum reverentia ac subiectione Ecclesiae erga seipsum. Cum vero id esset impossibile sine gratia supernaturali, hinc matrimonio inter baptizatos addidit gratiam; imo ipsi contractui matrimoniali indidit vim producendi ex opere operato hanc gratiam « (piae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret », ut ait Cone. Trid., sess. XXIV. *De matrimonio.*¹ Ita matrimonium inter baptizatos elevatum fuit ad dignitatem Sacramenti in stricto sensu, quod defini- vit Cone. Trid., I. c., can. 1: « Si quis dixerit matrimonium non esse vere ac proprie unum ex septem legis evangelicae

¹ Haec Apostolus ad *Dph.*, V. Ex I). Paulo. I. c., probatur quidem matrimonium inter baptizatos esse signum rei sacrae in Christo et in Ecclesia, eique gratiam adnexam esse: sed non probatur vim producendi gratiam inditam esse ipsi contractui matrimoniali. Proinde argumentum ex Apostolo. I. c., pro veritate Sacramenti matrimonii non est plenum, sed completur ex traditione; Apostolus, I. c., tradit oeconomiam huius elevationis. Dr. Ekkise., op. cit., rursus sustinet antiquos non habuisse matrimonium Christianorum ceu verum Sacramentum; quod falsum esse, vide apud theologos et nominalim apud Paimieki, op. cit.

Sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre. A. S. ». Quod Codex confirmavit in rei. can. 1012 § 1.

28. Ex dictis apparet Christum Dominum ipsi contractui matrimoniali inter baptizatos indidisse vim producendi gratiam, et ita illum ad dignitatem Sacramenti elevavisse. Exinde tria corollaria.

29. 1° «Inter baptizatos nequii matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso Sacramentum » (can. 1012 § 2). Ad rem Leo XIII in cit. Encycl. *Arcanum* : « Nec quempiam moveat illa tantopere a Hegalistis praedicta distinctio, vi cuius contractum nuptialem a Sacramento disiungunt, eo sane consilio ut, Ecclesiae reservatis Sacramenti rationibus, contractum tradant in potestatem arbitriumque Principum civitatis. Etenim non potest huiusmodi distinctio, seu potius distractio probari. cum exploratum sit in matrimonio chrisliano contractum a Sacramento non esse dissociabilem, atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit eo ipso Sacramentum. Nam Christus Dominus dignitate Sacramenti auxit matrimonium; matrimonium autem est ipse contractus, si modo sit factus iure. Huc accedit quod ob hanc causam matrimonium est Sacramentum, quia est sacrum signum et efficiens gratiam et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia. Istarum autem forma et figura illo ipso exprimitur summae coniunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se colligantur, quodque aliud nihil est. nisi ipsum matrimonium. Itaque apparet omne inter chrislianos iuslum coniugium in se et per se esse Sacramentum, nihilque magis abhorere a veritate, quam esse Sacramentum decus quoddam adiunctum. aut proprietatem allapsam extrinsecus, quae a contractu disiungi ac disparari hominum arbitratu queat». Eadem veritatem Pius IX inculcaverat tum litteris ad Regem Sardiniae, 9 sept. 1852, tum Allocut., 27 sept. 1852, unde desumptae sunt propositiones reprobatae in Syllabo, nempe prop. 66:

Matrimonii Sacramentum non est nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile, ipsumque Sacramentum in unum tantum nuptiali benedictione situm esse»: et prop. 73: « Vi

contractus mere civilis potest inter Christianos constare veri nominis matrimonium, falsumque est, aut contractum matrimonii inter Christianos semper esse Sacramentum, aut nullum esse contractum, si Sacramentum excludatur ». Demum hanc doctrinam repetii et confirmat Pius XI in cit. *Encycl. Casti connubii*.

30.2° Christus Dominus, elevans ad dignitatem veri Sacramenti matrimonium haptizatorum, non mutavit naturam contractus. sed mutavit *ordinem*, quatenus illud reddidit supernaturale. ei adnectens vim producendi gratiam ex opere operato, ita ut matrimonium haptizatorum sit contractus supernaturalis, dum matrimonium non haptizatorum est contractus naturalis, etsi ei ipse sâcer et religiosus. Ad rem de Lugo. *De iust. et iure*, disp. XXII, n. 392: «Noluit Christus variare condiciones illius contractus, sed illum qualis erat, elevare, ut quoties validus esset in ratione contractus, inter haptizatos haberet etiam rationem Sacramenti ». Hinc etiam post matrimonii elevationem ad dignitatem Sacramenti, essentielles eiusdem proprietates remanent tantum *indissolubililas* et *unitas*, quae tamen peculiarem oblinent firmitatem ratione Sacramenti (rei. can. 1013 § 2).

31.3° Posita elevatione contractus matrimonialis inter haptizatos ad dignitatem veri et proprie dici i Sacramenti Novae Legis, necessario sequitur haptizatorum matrimonium regi iure non solum divino sive naturali sive positivo, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus (rei. can. 1016). Sed de hoc fusius alibi.

32. Quoniam vero «omnia Sacramenta tribus perliciuntur. videlicet rebus tamquam materia, verbis tamquam forma, et persona ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi quod facit Ecclesia ». ut ait Eugenius IV in responsione *ad Armenos*, quaeritur quoniam sit minister, quoniam materia et forma Sacramenti matrimonii.

33. In primis sacerdos est verus minister *sacrarum caeremoniarum*, quae contractui matrimoniali semper adnexae fuerunt; sed, quoad ipsum matrimonii Sacramentum, theologice

certum esi ministros esse ipsos contrahentes, qui simul sunt subiectum, non sacerdotem assistentem: nam contrahentes sunt ministri contractus, qui ipse est Sacramentum. Opinio de sacerdote ministro Sacramenti matrimonii, quam Benedictus XIV. *De Syn.*, lib. VIII. cap. XIII, n. 4, dicit *valde probabilem*. post tot ac tantas Sanctae Sedis declarationes, omnem probabilitatem amisit. Igitur parochus proprie *matrimonio assistit*: nempe parochus est pastor et paler spiritualis, coram quo ovesetspirituales lilii hunc complent vitae actum apprime sollemnem post baptismum et primam communionem; et ipse suis precibus ac benedictione uberiores Dei gratiam super eos apprecatur, et simul ex Cone. Trid., sess. XXIV. *De ref. matrim.*, c. 1, est testis auctorizabilis, ut aiunt, de inito coniugio; de qua re alibi. Hinc parochus, vel alius sacerdos, qui matrimonio assistit, non solum quoad ritum, sed quoad ipsum matrimoniale contractum, « *in multis comparatur ministro*, nec licite sua praesentia el auctoritate firmare potest contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri... »; Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. VIII, cap. XIV, n. 5. Sed hac de re, utrum scilicet et quando parochus licite possit matrimonio indignorum assistere, fuse agimus n. 475 et seq.

34. Deinde theologi valde haerent in materia et forma determinanda.¹ Certe cum ipse contractus validus sit Sacramentum. necesse omnino est materiam et formam Sacramenti in ipsomet contractu valido reperiri. At vero postea DD. minime inter se conveniunt in quonam reponenda sint. Praeferimus illos, qui dicunt materiam esse mutuam corporum traditionem; formam esse mutuam corporum acceptationem: et utramque in verbis, signis, nutibus consensum matrimonialem exprimentibus, contineri sub alia et alia ratione; nam acceptatione completur contractus et ideo Sacramentum, el proinde lune verificatur illud: *accedit verbum ad elementum, el fit Sacramentum*. Ad rem Benedicius XIV in Epistola ad Archiepiscopum

* Palmieri, op. cil., thesi XI; Sanchez, op. cit., lib. 11, disp. V; Vasquez, *1M Sacramento matrimonii*, disp. III; De Lugo, *De Sacramentis in genere*. disp. 11, n. 1 seq.

Goanum, 19 mart. 1758 (Alieg. VII): «Mutua nempe ac legitima corporum traditio, verbis ac nutibus, interiorum animi assensum exprimentibus, materia; et mutua pariter ac legitima corporum acceptatio, forma». De iis fusius theologi

35. Quandonam matrimonium inter baptizatos ad dignitatem veri Sacramenti evectum fuerit, 1)1). inter se non conveniunt. Nonnulli putant evectum fuisse, quando Christus Dominus (Matth., XIX, (>) dixit: «Quod Deus coniunxit homo non separet»; alii, quando nuptias in Cana Galilaeae sua praesentia et primo miraculo sanctificavit (Ioann., cap. III): alii tandem post resurrectionem suam, quando apparens discipulis suis loquebatur de regno Dei. * Nec Leo XIII in cil. Encycl. *Arcanum*, nee Pius XI, in cil. Encycl. *Casii connubii* hanc quaestionem ullatenus solvunt.

36. Diximus huc usque elevatum fuisse ad dignitatem Sacramenti matrimonium *inter baptizatos*. Nam malrimonium inter duos infideles certe non est Sacramentum, nisi sensu lato (η. II). Quod si coniuges infideles convertantur ad fidem, el baptizentur, alii putant eorum matrimonium Sacramenti dignitatem nunquam attingere; alii eam acquirere, dum consensus post baptismum expresse vel tacite renovatur; 2 alii stalim acquirere per baptismi susceptionem absque ulla consensus renovatione; quae sententia vera est. Sane cum utraque pars baptizata matrimonium contrahit, Sacramentum est ipse contractus matrimonialis qui celebratur, idest malrimonium in fieri; cum vero coniuges infideles, ad fidem conversi, baptismum recipiunt, Sacramentum est ipsemel contractus matrimonialis, in infidelitate initus, qui permanet cum consensu et induciis inter coniuges iuribus et obligationibus matrimonialibus (matrimonium in facto esse, n. 2); huic scilicet matrimonio. sanctificato per baptismum, ad nexa est vis producendi ex opere operato gratiam, quae corriugibus necessaria est, ut officia quibus et inter se et erga filios adslringuntur. rite, ut

¹ Vecchiotti, *Inst.* (an., vol. III. 74; PnuilXG, *ias canonicam*, lib. IV, til. I, n. 73.

¹ At vero consensus renovatio exigii prohibetur.

decet Christianos. expleant. Hinc, recepto baptismo, hocce matrimonium comprehenditur sub generali propositione: *matrimonium inter Christianos est Sacramentum*, et ratione Sacramenti. eandem firmitatem obtinet, quam habet matrimonium fidelium ita ut si post baptismum consummatum fuerit, plena gaudeat indissolubilitate.

Pariter 1) D. disputant utrum veri Sacramenti dignitatem acquirat, necne, matrimonium in infidelitate contractum, si ex duobus coniugibus infidelibus unus transit ad religionem catholicam, remanente altero in infidelitate, luxta nonnullos individuus contractus est Sacramentum, sed gratia ex opere operato confertur tantum fidei, non infidei, obstante obice; iuxta alios non est Sacramentum, ideoque gratia neutri confertur; (pia sententia communior et verior est ac innititur rationibus quae sequuntur: 1° quia sicut matrimonium claudicare non potest, ut dicitur communiter (S. Thomas, *Suppl.*, q. 47. a. 4). ita nec matrimonii Sacramentum; atqui matrimonium in casu Sacramentum esse nequit pro parti* infidei, quia infideles non sunt capaces recipiendis Sacramentis, excepto baptismo; ergo nec pro parte fidei: 2° quia in Sedis Apostolicae documentis dicitur Christum Dominum ad Sacramenti dignitatem elevavisse matrimonium *inter baptizatos* (rei. can. tu|2 § I) vel. quod idem est. *inter Christianos*: atqui tale non est matrimonium, de quo in casu: 3° quia Gregorius XIII et Innocentius III (n. 11.7.1 docent matrimonia de quibus agebatur quaeque nostrum quoque casuum comprehendunt, pontificia potestate, dissolvi, quia sunt quidem vera, sed non rata, idest Sacramenti dignitate non gaudent (n. 41. cum D'Annibale, p. 111. n. V27). dum matrimonia inter baptizatos sunt vera et rata, idest Sacramenti dignitatem habent; 4° hinc S. C. S. Officii vinculum matrimoniale in casu appellare solet vinculum *naturale*.

Quod si et altera pars postea convertatur et baptismum recipiat, eae rationes omnem probandi vim amittunt, et matrimonium. recepto baptismo, evadit ut supra. Sacramentum pro utraque parte. Nos hanc aliasque similes quaestiones theologiae fusius enucleandas remittimus.

37. Post haec omnia matrimonium inter baptizatos. posita eius elevatione ad dignitatem Sacramenti, potest definiri: *contractus, iuri divino et canonico conformis, inter marem et foeminam, individuum vitae consuetudinem afferens, a Christo Domino ad dignitatem veri ac proprie dicti Sacramenti Novae Legis effectus.*

38. Aloralistae quaerunt, num in hoc Sacramento locum habeat propositio la damnata ab Innocentio XI: «Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiori, nisi id velet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabilis tantum utendum non est in collectione baptismi. ordinis sacerdotalis aut episcopalis»; ideoque moralistae quaerunt num sit illicitum ex hoc capite contrahere matrimonium probabiliter vel certo invalidum. I) Annibale, op. cit., p. 3, § 427, negat, quia cum contractus hic sit principale. Sacramentum vero accessorium, omnia ex contractu aestimari debent, non ex Sacramento: «Is igitur qui irritas coit nuptias, contractum directe et in se invalidum facit (quod sacrilegio vacat procul dubio). Sacramentum vero indirecte per accidens ». 1

Articulus II.

Quotuplex sit matrimonium.

Can. 1015. - § I. Matrimonium baptizatorum validum dicitur *ratum*, si nondum consummatione completum est: *ratum et consummatum*, si inter coniuges locum habuerit coniugalis actus, ad quem natura sua ordinatur contractus matrimonialis et quo coniuges liuntur una caro.

§ 2. Celebrato matrimonio, si coniuges simul cohabitaverint. praesumitur consummatio, donec contrarium probetur.

§ 3. Matrimonium inter non baptizatos valide celebratum, dicitur *licitum*.

1 Uti tamen vero sacrilegii peccatum committat, qui matrimonium simulate contrahit, vide quae infra dicimus n. 815 seq.

§ i. Matrimonium invalidum dicitur *putativum*, si in bona fide ab una saltem parte celebratum fuerit, donec utraque pars de eiusdem nullitate certa evadat.

39. Si matrimoniale vinculum revera existit, matrimonium dicitur *validum* seu *verum, ratum, consummatum, legitimum, ad niorganalicam*. Si vinculum non existit, dicitur *invalidum* seu *nullum* vel *irritum, attentatum, putativum*. Si sollemnitates servatae sunt, habes matrimonium *publicum*; secus *claustrale, conscientiae, civile*. Quid sit matrimonium *in fieri* et matrimonium *in facto esse*, iam satis constat. Haec breviter explicamus per ordinem.

10. *Validum* est matrimonium, si ex eodem coniugale vinculum enatum est, cum nulla exstaret ratio nullitalis, nec dirimens impedimentum, nec delectus consensus requisiti, nec defectus substantialis matrimonii formae. Dicitur (dicitur *verum*. Quod si nec impedimentum impediens obstat, matrimonium est validum et *licitum*: secus est validum, sed ex hoc capite *illicitum*, licet aliis quoque de causis illicitum possit esse.

41. *Rufum*, idest Sacramenti dignitate praeditum, dicitur matrimonium baptizalorum validum, maxime si sit etiam licitum. et ita appellatur quia illud Ecclesia recipit et approbat; et dici solet in oppositionem ad matrimonium consummatum; hinc in rei. can. 1015 § 1 additur: *non dum consummatione completum est*.

42. *Consummatum* autem est matrimonium sive baptizalorum sive non baptizalorum validum, si inter coniuges locum habuerit copula matrimonialis, idest actus ad quem natura sua ordinatur contractus matrimonialis et quo coniuges fiunt una caro (rei. can. 1015 § 1). Celebrato matrimonio, si coniuges simul cohabitaverint, praesumitur consummatio, donec contrarium probetur (rei. can. 1015 § 2). Quatenus autem requirantur et sufficiant ad matrimonii consummationem, suo loco fusius explicabimus (n. 503 seq.).

43. *Legitimum* est matrimonium validum inter non baptizatos (rei. can. 1015 § 3). quod nempe initur inter infideles, salvo legibus dirimentibus tum iuris divini seu naturalis seu positivi, tum iuris civilis (n. 240 seq.). Cum vero, vi nominis

spectata, *legitimi* appellatio convenire possit cuilibet matrimonio quod, nulla obstante nullitatis lege, celebratur,¹ ideo veteres iuris canonici periti etiam matrimonium validum inter fideles *legitimum* appellabant;² imo ipse Codex in can. 1075 vocabulum *legitimum* applicat matrimonio valido inter baptizatos aut inter pariem baptizalam et partem non baptizatam; ibi enim agit, de impedimento *criminis*, quod non adest si ambae paries sunt infideles. Igitur dicendum iure Codicis matrimonium *legitimum* esse matrimonium inter non baptizatos, nisi aliud constet.

41. *Ad morganaticam* appellatur matrimonium, quando vir nobilis, praesertim post susceptos ex nobili uxore liberos, aliam ex humiliore conditione ducit, servatis omnibus Ecclesiae legibus et sollemnitatibus, ea tamen lege, ut uxor et filii, ex eo matrimonio habiti, nil sibi iuris ex eo acquirere possint, praeterquam ad ea, quae in contractu nuptiali conventa fuerint. Hinc uxor et filii non admittuntur plene in familiam viri, nec assequuntur nobilitatem et titulos dignitatis familiae, nec filii succedunt in universam patris hereditatem. Haec conditio respicit civiles matrimonii effectus, per se honesta est et ab Ecclesia recipi potest et de facto recipitur in locis ubi lex civilis eandem admittit. *Morganaticum* est vox germanica (nam in Germania praesertim haec matrimonia in usu sunt), ducta a *morgen*, matutinum, et *gabe*, donum; quia nempe uxor et filii contenti esse debent solo illo dono, quod sibi ab initio, quasi matutino die nuptiarum, tribuitur. A nonnullis dicitur etiam *disparagium*, idest matrimonium inter dispares, et opponitur *aparagio*, idest matrimonio inter pares: aliquando appellatur etiam matrimonium *sinistrae manus*, et a Gallis *ad legem salicam*.³

¹ Congruit et ius romanum; nani matrimonium *legitimum* iure romano erat matrimonium initum inter personas, quibus erat conubium (n.3 in nota).

² Gratianus in c. 17. C. XXVIII, q. I: «Coniugium legitimum est quod legali institutione vel provinciae moribus contrahitur». Ben. XIV, *De Sgn.*, lib. VIII, cap. XII, n. 5. Praeterea supra (n. 8) in nota explicavimus quid Gratianus nomine matrimonii *initiati* et *rati* intellexerit.

³ Scavini, op. cit., tom. III, n. 994.

45. *Invalidum* seu *nullum* aut *irritum* est matrimonium, si qua nullitatis ratio eidem obstabat, nempe vel proprie dictum impedimentum dirimens, vel defectus consensus vel defectus formae substantialis. Inter matrimonium *nullum* et *irritum* est aliqua differentia, si proprie loqui velimus; nam *nullum* est si adeo est invalidum, ut nec speciem seu figuram matrimonii (n. 47) habeat; *irritum*, si est invalidum, sed matrimonii specie seu figura non caret: communi autem loquendi usu matrimonium invalidum saepe nullum aut irritum promiscue appellatur.

46. *Attentatum* est matrimonium, si utraque vel alterutra pars cum scientia nullitatis illud inire ausa sit; nam attentare est scienter ponere actum lege prohibitum, praesertim invalidum: *putativum* si in bona fide ab una saltem parte celebratum fuerit, donec utraque pars de eiusdem nullitate certa evadat (can. 1015 § 4). Matrimonium *putativum*, non solum gaudet favore iuris, sed insuper salis est pro liberorum legitimitate, quod suo loco explicabimus.

47. Matrimonium invalidum aliquando dicitur habere *speciem seu figuram matrimonii*, aliquando eam non habere, luxta nonnullos *species* seu *figura* matrimonii consistit in expressione consensus matrimonialis, licet haec vinculum non producat. Unde in hac sententia matrimonium, licet invalidum habet speciem seu figuram matrimonii, si consensus matrimonialis expressus fuit, secus non habet.¹ Sed ex dictis res melius determinanda est. Nempe in genere dici potest *speciem* seu *figuram* matrimonii consistere in *expressione consensus, serrata forma substantiali*: nam forma substantialis dat speciem, aut, si mavis, *species* et *forma* idem est. Atqui post Codicis promulgationem substantialis matrimonii forma pro baptizatis in Ecclesia catholica aut ad eandem conversis est, quae exponitur in can. 1094 et seq.; pro aliis est expressio consensus, quae iure naturae et civili sufficiat. Ergo pro iis matrimonium habebit *speciem* seu *figuram* matrimonii, si consensus matrimonialis ita expressus luit, ut iure naturae vel civili

¹ Feue, op. cit., n. 406, 768, 783.

salis sit, licet, ob aliquod dirimens impedimentum sit invalidum; pro illis matrimonium habebit *speciem* seu *figuram* matrimonii, si forma in Codice praescripta servata fuerit, licet alia ratione sit invalidum. Quid vero si forma praescripta servata fuerit, sed aliquo defectu essentiali laboret, e. g., si deinde constet sacerdotem non fuisse competentem? Adest species seu figura matrimonii, nam habetur species seu figura formae. Valde autem interesse poterit dignoscere utrum matrimonium, etsi nullum, gaudeat specie matrimonii, necne. Nam 1° si matrimonium habet speciem seu figuram matrimonii, locum habet principium: *in dubio standum est pro valore matrimonii*; secus hoc principium non applicatur ideoque nullo iudiciali processu opus est ut partes, e. g., matrimonio civili implicatae, separari et aliud matrimonium contrahere valeant. 2° Si matrimonium habet speciem seu figuram matrimonii, obtineri facilius potest sanatio in radice, (pia secus difficilius conceditur. At nostris diebus, Summus Pontifex per S. C. de Sacramentis, vel. si casus ferat, per S. Poenitentiarium, non raro elargitur hanc in radice sanationem pro matrimonio civili, quod ex dictis speciem aut figuram matrimonii non habet; sed de hoc alias.

18. *Publicum* est matrimonium, quod in facie Ecclesiae publice initur, factis publicationibus, et in forma praescripta ab Ecclesia. Et si accedant etiam sollemnitates accidentales, uti benedictio sollemnis, festiva traductio sponsae in domum mariti, etc., nuptiae appellantur *sollemnes*, ex Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrini.*, c. 10.

49. *clandestinum* dicebatur matrimonium quod *clam*, idest secreto initum fuerat. Multiplex esse poterat. 1° Dicebatur clandestinum matrimonium, si neglectae fuerant publicationes, licet deinde matrimonium publice factum esset in ecclesia et in forma praescripta; sed improprie tantum haec appellatio tali matrimonio applicabatur. Proposito dubio: « An, omissis edictis, huiusmodi matrimonium dicatur clandestinum, prolesque illegitima, veluti si sine testibus et paracho contraheretur »; S. C. C. in *Hieracen.*, an. 1587, respondit: « Non dici (clandestinum), sed contrahentes incidere in poenam ex-

communicationis in constitutionibus synodalibus propositam »; quae poena hinc novo non existit. 2° Aliquando appellabatur clandestinum etiam matrimonium *conscientiae* (can. 1104-1107), «quando scilicet publicationes fuerant dispensatae et forma substantialis servata erat, sed matrimonium eum permissione Ordinarii contractum erat non in ecclesia publice, sed secreto: quod matrimonium potius *secretum*, quam *clandestinum* proprie diceretur, de quo fusius alias. 3° Olim nuncupabatur quoque clandestinum matrimonium, si contrahebatur, servata forma substantiali tridentina, sed sprete accidentali; e. g., nupturientes una cum testibus sub aliquo praetextu convocabant parochum et coram ipso et testibus exprimebant consensum maritalem; aut in locis in quibus decretum *Tametsi* non vigeat, matrimonium contrahebant absque ullo interventu auctoritatis ecclesiasticae. 4° Tandem sensu proprio ac stricto appellabatur clandestinum matrimonium, si forma substantialis servata non fuerat. Sed haec omnia pro historia legislationis; nam post Codicis promulgationem nullam habent practicam applicationem; de matrimonio autem, quod dicitur *civile*, fusius in Appendice huius tractatus.

CAPUT II.

DE IIS QUAE MATRIMONIUM ANTECEDUNT

50. Antequam in theoria et in communi usu recepta fuerit celebris illa distinctio inter sponsalia de futuro (quae exinde simpliciter sponsalia dicta sunt, sine addito), et sponsalia de praesenti (quae nunc matrimonium audiunt), sponsalia requisita fuerunt pluribus legibus civilibus, praesertim apud Germanos. ¹ Ecclesia, licet de sponsalibus multas leges tulerit, ² ea tamen nunquam requisivit ante celebrationem matrimonii: immo, progredientibus saeculis, sensim decrevit sponsalium praestantia et frequentia, ita ut nunc, tum iuxta recentiora iura civilia, tum iuxta ipsum ius canonicum, nullam iam actionem legalem pariant, ad exigendam matrimonii celebrationem. quamvis matrimonii promissio possit libere matrimonio praemitti.

At sunt alia plura, quae, ad normam sacrorum canonum, praemittenda sunt, ut matrimonium rite coram Ecclesia celebretur, ne scilicet fideles ad matrimonii Sacramentum accedant aliquo impedimento delenti aut sine debitis dispositionibus. Haec omnia sub distincta sectione exponere modo debemus.

SECTIO I.

De iis quae matrimonii celebrationi praemitti possunt
seu de matrimonii promissione.

Can. 1017. -§ 1. Matrimonii promissio sive unilateralis, sive bilateralis seu sponsalitia, irrita est pro utroque foro, nisi facta fuerit per scripturam subsignatam a partibus et vel a parocho aut loci Ordinario vel a duobus saltem testibus.

¹ Esmkin, op. cit., part. II. tit. I, pag. 103.

Nicolaï s I. *Atl consulta Hulgarorunt*, c. 3, G. XXX. q. 5.

§ 2. Si utraque vel alterutra pars scribere nesciat vel nequeat, ad validitatem id in ipsa scriptura adnotetur et alius testis addatur qui eum paracho aut loci Ordinario vel duobus testibus, de quibus in § 1, scripturam subsignet.

§ 3. At ex matrimonii promissione, licet valida sit nec ulla iusta causa ab eadem implenda excuset, non datur actio ad petendam matrimonii celebrationem ; datur tamen ad reparationem damnorum, si qua debeatur.

51. Matrimonio praemitti potest promissio de matrimonio contrahendo sive unilateralis sive bilateralis, quae venit nomine *sponsalium*, uti palet ex rei. can. 1017. Veteres AA. vix de unilaterali matrimonii promissione loquuntur, sed Codex iure meriloque de utraque unico canone agit, quia alterutra praemitti potest, dummodo quae de sponsalitia promissione praescribuntur, etiam in unilaterali promissione servata luerint (rei. can. 1017 § 1). Matrimonii promissio praesumitur bilateralis seu sponsalitia, implicitam habens conditionem: *si lu repromiseris*, quae si desii, etiam promissio viribus caret, nisi probetur promissionem luisse absolutam et gratiosam. Nos in pluribus articulis de hac matrimonii promissione loquemur, inierim animadvertentes verbum *sponsalium* extendi etiam ad unilateralem promissionem, (piando infra citamus verba Conciliorum, aut Ss. Congr. Itoin., aut Doctorum, horumque controversias ante Codicis promulgationem.

Articulus I.

De notione promissionis matrimonialis.

52. Matrimonialis promissio unilateralis declaratione non indiget ; hinc paululum immoramur in sola *sponsalium* notione historica declaranda. Sponsalia, si vim nominis spectes, dicuntur a *spondendo* seu *sponte promittendo*, ut monet Ulpianus. l. 2, *Dig. De sponsalibus*, XXHI. 1. Nam mos fuit veteribus stipulari sibi luturam uxorem ab eis, sub quorum potestate erat. v. g., parentibus, tutoribus..., (pii eam spondebant, seu sponte promittebant. Hinc iure romano mulier, ante celebrationem sponsalium, dicebatur *sperata* : contractis sponsali-

bus, quae spondebatur *sponsa*, aut etiam *promissa*, aut *dicta* vel *pacta*; cui spondebatur *sponsus*; qui spondebat *sponsor*; dies, quo spondebatur, *sponsalis*; totus vero apparatus et contractus *sponsalia*.¹ In iure sponsalia appellari quoque solent *desponsatio*, *spes nuptiarum*, *fides*, etc. Quoad rem vero sponsalia, in iure praesertim Decretalium, aliquando indicant matrimonium ratum non consummatum, v. g., c. 13, X, *De praesumptionibus*, II, 23; c. 2, 5, X, *De sponsa florum*, IV, 4; c. 22, 31, X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1; sed saepius et magis proprie significant contractum de ipso matrimonio postea ineundo; et optime definiuntur: *mutua futuri matrimonii promissio*.² Iura ad confusionem evitandam illa appellant *sponsalia de praesenti*, haec *sponsalia de futuro*. Vocabula *sponsalia*, *sponsus*, *sponsa* sine addito in iure intelligi debent de sponsalibus et sponsis de futuro, et in materia odiosa vel indifferenti non extenduntur ad *matrimonium*, *maritum*, *uxorem*, bene vero in materia favorabili, nisi aliud constet. Vice versa vocabula *matrimonium*, *maritus*, *uxor* in materia odiosa vel indifferenti non comprehendunt sponsalia et sponso de futuro, bene vero in materia favorabili, nisi aliud constet.³

53. In definitione dicitur *promissio*, sine qua sponsalia non intelliguntur. Promissio, inquam, *ab una parte facta alteri et acceptata*, quia promissio non acceptata nil prodest. Hinc haec promissio debet esse *mutua*, nempe requiritur promissio intuitu repromissionis, et repromissio ratione promissionis:

¹ L. 2, 3, *Dig. De sponsalibus*, XXXIII. 1; l. 7. *Dig. De verb. sign.*, L. 16. Verba quibus sponsalitia promissio antiquitus Heri solebat, haec erant: *Spondeo? Spondeo*. Unde vocabulum *sponsalia*.

Sanchez, op. cit., lib. IV Decret., tit. I, h. 1 seq.; Firming, op. cit., lib. IV. tit. I, n. 1; Reiefenstuel, *Ins canonicum*, lib. IV, tit. 1, n. 2 eeq.; D'Annibale, op. cit., p. 111. § 505, 3^a edit.; Benedictus XIV, *hist. Keel.* W5. n. 23; Instructio Auslriaca, § 8. In I. l. IT., *De sponsalibus*, sponsalia definiuntur: *Mentio et repromissio futurarum nuptiarum: eia Nicolao I in resp. ad Bulgares*, can. 3, c. 30. q. 5: *futurarum nuptiarum promissio*. Sed definitio a nobis data cum communi magis completa est et in illa *mutua* natura sponsalium maxime indicatur.

* Sanchez, op. cit., lib. I. disp. I. n. 2 seq.; Rosset, op. cit., n. 824.

secus non sponsalia, sed merus contractus promissionis unilateralis habebitur.¹

54. Sponsalitus contractus vel unilateralis matrimonii promissio praemittitur matrimonio, non quidem ut hoc valeat, cum matrimonium possit licite el valide contrahi, et non raro contrahatur etiam sine ulla promissione, sed ut certius moralitersit: atque ita parentes inter sponsoſ honestas relationes (*¹ amoris ac benevolentiae signa facilius et licite admittant. Siculi aliquibus contractibus maioris momenti aliquando praemittitur promissio de ipso contractu ineundo, ita el matrimonium aliquando sponsalia vel simplex promissio praecedunt, frequentius praeteritis moribus, rarius nostris. Quoniam vero sponsalia vel simplex promissio de matrimonio contrahendo aliquo modo matrimonii libertatem laedunt, quoties eorum exsistentia probabiliter dubia est, sive dubio iuris, sive dubio facti, semper pro libertate pronuntiandum est. Ad rem folium S. G. C. in *Romana* seu *Comensi*, *Sponsalium*, 24 novembr. 1781: * ... Est vulgata canonici iuris censura, qua communiter receptum habetur sponsalia, ulpole quae maximum nativae ingenui hominis libertati vulnus inferunt, adeo rigidi* adeoque perfecte locupletissimis undique probationibus essi* evincenda, ut nullum ambigendi locum relinquant, iuxta Glossam ab omnibus receptam in cap. *Mulier*, *De iureiur.*, ita ut quolibet etiam dubietatis anfractu pro omnimoda sponsalium exclusionem sit pronuntiandum, ut... apposite docet Rota in *Ferrariensi*, *Sponsalium*, 18 mari. 1748, §2, coram Bussio; el in *Pampilonensi*, *Sponsalium*, 28 iunii 1754, § 3; el 25 nov. eiusd. anni, £ 1, coram Borul. ».

¹ Plures quaestiones, quae antiquo iure a 1)1). de sponsalibus agitantur, hodie post Codicem obsoleverunt, qui ad cuiusque matrimonialis promissionis validitatem publicam exigit scripturam (vit. can. 1017); proinde eas praetermittimus.

Articulus 11.

De requisitis pro matrimonialis promissionis valore.

55. Iure Codicis (rei. can. 1017) pro validitate matrimonialis promissionis tria requiruntur et sufficiunt; 1° ut matrimonium futurum sit validum et licitum undequaque; 2° ut utraque pars habeat verum consensum; 3° ut per publicam scripturam illum exprimat. De singulis breviter.

§ 1. - De primo requisito, nempe ut matrimonium futurum sit validum et licitum.

56. Sane promissio de re impossibili aut de re illicita viribus caret. Nonnulli quidem censent, si matrimonium foret validum, sed illicitum, etiam promissionem esse illicitam sed validam: immerito prorsus: nam ex Reg. 69, R. !.. in VI0, aliisque similibus: «in malis promissis fidem non expedii observari». Vide etiam c. 8, X. *De pactis*, I, 35; c. 1, 28, X, *De iureiurando*, II, 24; Reg. 58, R. !.. in VI0... Unde promissio matrimonialis, etiam sponsalitia, etiam iurala, et sequuta copula, de matrimonio illicito, est prorsus nulla.¹ Ut vero hoc primum requisitum melius determinetur, consideremus varios casus, qui dari possunt, semper prae oculis habentes, quae ad normam Codicis dicimus n. 99 seq., scilicet matrimonialem promissionem etiam sponsaliliam, licet validam, non parere nisi levem obligationem virtute fidelitatis ad matrimonium contrahendum; de hac igitur obligatione hodie intelligenda sunt verba 1)1), quos infra citamus, licet obligationem contrahendi matrimonium ex sponsalibus adstruanl.

57. Aliquando matrimonium inter partes hic et nunc potest esse invalidum aut illicitum, sed ex causa solum temporanea.

¹ D'Annibale, op. cit., p. III, § 505; Keifeenstuel, op. cit., lib. IV, tit. I, n. 19; S. Alpjionus, op. cit., lib. III, n. 614; De Angelis, *Praelectiones Iur. Can.*, lib. IV, lit. I, n. 2, in line; Marc, op. cit., n. 1950; Giovine, *De Iuris malr.*, tom. I, § 179; Instructio Aiiistriaca, § 3; Pibhing, l. c., n. 9.

quae nempe certo tempore cessabit. Hoc in casu promissio valet, si partes intendunt matrimonium contrahendum post illius causae cessationem, quod intendisse praesumuntur; non valet, si intendunt matrimonium contrahendum ante cessationem. Nam in genere promissio rei illicitae aut impossibilis valet, si res illa aliquando futura sit possibilis et licita, et promissio fit nunc pro tunc. Hinc, e. g., stat promissio de matrimonio ineundo post annum inter duas personas ligatas volo simplici castitatis ad annum...¹

58. Causa, (piae matrimonio obest, aliquando non est proprie temporanea, seu certo tantum tempore duratura, sed tamen cessare per se potest citra ullam dispensationem, licet ignoretur num et quando. Hoc in casu valida est promissio inter partem catholicam et partem infidelem vel haereticam cum clausula: *post meam conversionem*² et pars acatholica tenetur vel baptismum recipere, vel eiurare ab heresi: id enim promittens nuptias, implicite promisit.³ Quaestio est inter 1) 1). num valeat promissio inter raptorem et raptam sub illius potestate adhuc constitutam. Nonnulli negant, quia Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 6, irritans matrimonium inter ipsos, a fortiori irritavit sponsalia;³ alii affirmant, quia ante Cone. Trid. valida erant in casu matrimonium et sponsalia; Concilium autem, l. c. loquitur de matrimonio, eius (piae) verba, ut pole odiosa, ad sponsalia extendi non debent; unde sponsalia adhuc valent. ¹ Priorem sententiam nos certam habemus et Molina, *De iust. et iur.*, trad. III. disp. CV. n. 22, citat quoque pro sponsalium nullitate responsionem Congregationis Romanae deputatorum ad respondendum dubiis circa definitiones Cone. Trid. obortis. Tandem est nulla quaelibet matrimonialis promissio: n) Inter partem liberam et partem coniugatam, vel

¹ Giovinetti, l. c.; Marc, l. c.; Schmalz, l. c., n. 13. De sponsalibus impuberum aut puberis et impuberis idem per se dicendum est; sed vide n. 63.

² Malta, l. c.

³ Schmalz, op. cit., lib. VII. disp. XIII, n. 17; Salm., l. c., n. 14. alique plures apud S. Alphonsi, op. cit., lib. VI, n. 1107.

* S. Alphonsi, l. c.; Rosset, op. cit., n. 1360, cum La Choix, Puiez, Sylvio, etc.

inter duas partes coniugatas de matrimonio ineundo post respectivorum coniugum mortem; nam est contra bonos mores. &) Inita a liliisfamilias, invitis ex rationabili causa parentibus, aut eorum alterutro, nam matrimonium illicitum est (n. 194). Si promissio facta est, inconsultis parentibus, regulariter, ex conieclura pietatis, ea conditio tacite inesse intelligitur: *si parentes consenserint*, de qua n. 913.1 c) Si matrimonium fieri nequit sine consanguineorum odiis, rixis..., quia tunc caritate prohibetur: sed cum caritas non obliget eum gravi incommodo, promissio valet, si pars praetermittere sine gravi incommodo matrimonium nequit.2 d) Si matrimonium vergit in dedecus familiae unius partis, quae notabiliter praestat genere.3 Ad rem tamen S. Alphonsus, lib. VI, n. 851: « ... Non sufficit qualiscumque disparitas ad liberandum sponsum a matrimonio promisso, sed requiritur notabilis, puta si vir nobilis desponsaverit tiliam artificis mechanici ». c) Si una pars notabiliter alii praestat divitiis, S. Doctor, l. c., sequentes conclusiones demonstrat: «Dicendum 1° sponsum, qui antecellit divitiis, in casu proposito non teneri ad matrimonium, nec non venialiter peccare ratione prodigalitatis, si illud contrahat. Dicendum 2° hoc procedere stando in terminis verae prodigalitatis: verumtamen cum culpa prodigalitatis non sit plus quam venialis, quaevis mediocris iusta causa vilium prodigalitatis auferre potest. Hinc salis excusabitur sponsus foeminam disparem ducens, si noverit in ea aliquam specialem praerogativam, nimirum providentiae, devotionis, magnae honestatis vel etiam alicuius dotis naturalis, propter quam putet sponsus cum illa quietam ducere vitam. Hinc infertur vix casum accidere posse, quo sponsus eam ducere non teneatur, quia rarissime deerit aliqua ex his causis, quae culpam prodigalitatis excusabit. Dicendum 3° quod casu, quo sponsus, vi promissionis, copulam extorserit a virgine, vel a foemina honesta,

1 Benedictus XIV, *fust. Eccl.*, 46; D'Annibale, l. c., § 508. De matrimonio liliorum familias sine consensu parentum vide n. 190 seq.

2 S. Alphonsus, lib. VI, n. 851.

3 S. Alphonsus, l. c.; Sanchez, lib. I, disp. XIV, n. 3; Reife., lib. IV, lit. 1, n. 141; D'Annibale, op. cit., p. III, § 505.

hic omnino tenetur eam ducere, quia perditio virginitatis aut bonae famae est res pretio inaestimabilis, quae praevalet aut saltem aequivale! excessui disparitatis sponsi: et ideo in eo casu promissio facta bene est valida, cum iam adfuerit aequalitas in contractu sine vitio prodigalitatis. Et hoc procederet (iuxta id quod ait Lugo, *De iust. et iur.*, disp. XII, n. 3i) non solum cum foemina famam amiserit, sed etiam cum se exposuerit periculo famae amittendae. Hoc tamen currit, si disparitas sit tantum in divitiis: nam si sit in nobilitate, tunc, etiamsi intercesserit defloratio, non tenetur vir ad matrimonium cum dedecore familiae, imo probabiliter nec etiam ad damnum illatum, ut diximus l. III, n. 643 ». 1 His addi potest valere promissionem, si altera pars, in praesens pauper, sufficientes divitias in posterum habitura est, quia matrimonium dici nequit illicitum vitio prodigalitatis, f) Tandem irrita est promissio inter partem catholicam et partem infidelem vel haereticam sine clausula de qua supra, datis etiam omnibus cautionibus.²

59. Aliquando causa, quae obstat matrimonio, est perpetua semper duratura, nisi dispensatione removeatur. In hoc casu, si haec dispensatio est impossibilis, sive quia in eo impedimento Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare, sive quia deest dispensationis causa, iam patet promissionem nullam esse, utpote de re impossibili aut illicita. Dubium igitur erit tantum, si Romanus Pontifex in eo impedimento dispensare potest et solet et iusta adest dispensandi causa. Iam vero: a) Si utraque vel alterutra pars, in matrimonio promittendo, impedimentum ignorabat, quod postea cognoscit, promissio est nulla, et neutra tenetur dispensationem petere, quia nemo tenetur a lege se subtrahere per dispensationem, imo nec obligatur uti dispensatione forte impetrata ab aliis vel a parte conscia impedimenti.³ 6) Si utraque pars impedimentum co-

1 Cum nempe iure praesumitur mulierem libere consensisse, uti dicitur in lib. III, n. 643 cit. Doctoris.

• Giovinetti, l. c., n. 4; Bangen, i. c., pag. 13.

2 De Lugo, *De iust. et iur.*, disp. XII, n. 54; D'Annibale, op. cit., p. III, § 508; Bangen, op. cit., tit. I, pag. 4.

gnoscebat, DD. non sentiunt unum idemque, sed S. C. C. pluries declaravit sponsalia in casu nulla esse, licet inita sub expressa conditione: *si superior dispensaverit*: atque ita controversia finem habere debet;¹ c) Si una vel utraque pars ante promissionem votum voverat virginitatis, non nubendi, castitatis perfectae, amplectendi statum religiosum, suscipiendi sacros ordines, promissio nulla est. utpote de re illicita (can. 1058).

60. Tandem quandoque nuptiis nil obstat, ita ut per se forent validae ac licitae, sed partes promissionem fecerunt de illis ineundis quidem, sed illicite, e. g., sine praevia peccatorum confessione in Sacramento poenitentiae, sine Ssmae Eucharistiae susceptione, aut absolutione a censuris, sine caeremoniis ab Ecclesia praescriptis... Hoc in casu promissionem irritam esse non dubitamus, cum sint de matrimonio illicito, licet per accidens. Quod si, promissione valide facta, deinde paries convenerunt de matrimonio celebrando modo illicito, hic accessorius contractus est in se nullus, promissione in sua validitate permanente (n. 85).

§ 2. - *De altero requisito,
nempe ut partes verum consensum habeant.*

61. Nam promissionem matrimonialem sine consensu in matrimonium viribus carere, palam est, sicuti viribus caret quilibet contractus sine consensu in obiectum contractus. Consensus autem matrimonialis se tenet ex parte intellectus et ex parte voluntatis.

62. Ut igitur consensus, ad validam promissionem necessarius, habeatur, necesse est ut sponsus ex parte intellectus satis dignoscat et quid sit matrimonium, et quaenam sit vis et natura promissionis; ex parte voluntatis, ut hanc pro-

^{*} Cappello, *Tractatus canonico-moralis de Sacramentis*, vol. III. *De matrimonio*, n. 84: *lirugnaten.*, *Sponsalium*, 25 ian. 1709: *lanuen.*, *Sponsalium*, 12 dec. 1733; *Sypontin.*, *Itesol. sponsalium*, 22 maii 1857; *lle-neventana*, *Sponsalium*, 21 nov. 1858.

missionem libere emittat. Exinde sequentia corollaria deducuntur.

63. 1° Licet pubes ex can. 1082 § 2 non praesumatur ignorare matrimonium esse societatem permanentem inter virum et mulierem ad liliōs procreandos, in quo essentialiter consistit consensus matrimonialis, tamen Codex, merito existimans valde expedire ut nupturientes, antequam matrimoniale vinculum ineant, melius cognoscant et iura et officia matrimonialia, ad nuptias ineundas requisivit aetatem an. xiv-xvi (can. 1007 § I). Atqui illa melior cognitio iurium et officiorum matrimonialium. sicut expedit ad matrimonium contrahendum, ita et ad matrimonium promittendum. Hinc Ordinarius non potest quidem sponsalia inita ante hanc aetatem invalida declarare, quia cit. can. 1007 § 2 de aetate ad sponsalia valide ineunda non agit; sed eius statutum quo vetaret iuvenes, tpii praedictam aetatem nondum attigerunt, admitti ad scripturam signandam qua promissio matrimonii valida redditur, putamus sustineri, quia esset conforme menti Codicis; saltem parochus in casu consulat Ordinarium, qui signaturam non permittat, nisi, inquisitione peracta, constet iuvenes pleniorē illam debitam mentis discretionem habere; quod numquam vel Iere numquam verificabitur.

61. 2° Ex defectu consensus est pariter irrita promissio ex errore, (pii irritat matrimonium (n. 788 et seq.); sed hic nullitatis casus vix evenire potest post Codicem, qui ad sponsalium valorem scripturam publicam requirit. Alius error, qui matrimonium non irritat, nec irritabit promissionem, licet dederit causam contractui aut ex dolo malo alterius partis provenerit. Equidem pars, cognita veritate, non promisisset, promisit tamen, et in humanis contractibus non consideratur quid contrahens fecisset, sed quid fecerit. Utrum autem hic error reddat promissionem rescindibilem, vide n. 118 et seq. Sed si error ex dolo malo alterius partis provenerit, haec nullum ius habet ad damnorum reparationem.

65. 3° Item nec promissio in aestu passionis, praesertim a iuvenibus aetatem aptam ad matrimonium vix egressis, inter amplexus et oscula inita, valida erit, quia debita delibera-

lione et advertentia caret. Sed et hic nullitatis casus post Codicem verificari vix potest oh allatam rationem.

66. 4° Manifestum est ebrios, semi-ebrios, amentes, dementes aliosve. qui ex mentis deficientia matrimonium validum contrahere nequeunt (n. 785 et seq.), nec matrimonium valide promittere posse; quos proinde parochus vel loci Ordinarius ad firmandam scripturam nunquam admittet. At surdi tantum vel muti tantum, nullo iure prohibentur validam promissionem inire, quia debitam mentis discretionem habere possunt, item muti et surdi simul, si ita instituti sint ut salis intelligant, quid importet matrimonii promissio: sed parochus consulat Ordinarium, qui, antequam scripturam permittat, consulat peritos, ut ita certior evadat de eorundem mentis discretionem.

67. 5° Tandem metum, qui matrimonium irritat, irritare quoque matrimonii promissionem, palam est (η. 812 et seq.). Quid vero de metu qui matrimonium non irritat? Si metus est levis et mere concomitans, nec invalidam nec rescindibilem reddit promissionem; si est levis, sed dedit causam contractui, putamus iure Codicis irritare promissionem et alteram partem ius ad damnorum reparationem amittere, si ipsa hunc metum inculi et sciebat et probabat.

68. Quae cum ita sint, merito concludes, praesertim post Codicis promulgationem promissiones futuri matrimonii, quae inter adolescentes sese invicem adamantes fieri solent, propositi potius naturam habere nec ullam moralem obligationem secum ferre.

§ 3. - *De tertio requisito,
nempe ut consensus scriptura exprimatur.*

69. Scriptura, tamquam essentielle elementum ad validitatem sponsalium, primo inducta est per Decretum *Ne temere* (Alleg. VIII. art. I, *De sponsalibus*) cuius verba, formam sponsalium praescribentia, recepit Codex, sed iure meitoque ad omnem matrimonii promissionem extendit (rei. can. 1017 1.2).

79. Quaelibet igitur matrimonii promissio sive unilateralis sive sponsalilia, ut valeat, debet, iure Codicis, ad normam

relati canonis fieri. Non requiritur tamen ut scriptura ab ipsis partibus conficiatur, nec quod manu et atramento sit confecta; sufficit quod typis sit impressa aut lithographice, dactylographiée vel quolibet alio modo iuxta receptos mores' exarata, dummodo necessariae subscriptiones non desint.

71. Ad normam rei. can. 1017, pro validitate promissionis, scriptura subsignari debet *a partibus et vel a parcho aut Ordinario loci, vel a duobus saltent testibus*. Quid si utraque vel alterutra pars scribere nesciat vel nequeat? Respondet rei. can. 1017 § 2: «ad validitatem id in ipsa scriptura adnotetur, el alius testis addatur, qui cum parcho aut loci Ordinario vel duobus testibus de quibus in § 1 scripturam subsignet», partibus praesentibus el assentientibus. Proinde boc in casu sufficit signatura testis additi el non requiritur signatura partis scribendi capacis, licet, uti diximus, praesens sit et assentiat.

Porro qui aliena manu ductus, nomen apponit, valide subsignat, dummodo iuветur tantum et ipse sit causa principalis scriptionis.

72. Ad valorem promissionis scripturae apponi debet *data* idest dies, mensis et annus, quo promissio facta est. Revera S. C. G. interrogata an data sponsalibus esset apponenda, die 27 iulii 1909, ad 2um, respondit: « Affirmative ». Nec ullum dubium esse potest hanc responsionem, licet datam pro Decreto *Ne temere*, etiam post Codicem esse retinendam. Et quidem data *vera* apponi debet, ita ut si data *falsa*, etiam ex involuntario errore, apposita fuerit, scriptura viribus careat. nisi ex contextu vera data colligi certo possit, tunc enim reipsa vera data in scriptura continetur. Pariter certo sufficit si vera data aequivalenler apponatur, v. g.. in festo *Nativitatis I). N. I. C'*, vel in *Paschale tatis anni*. Dubitatur utrum ad valorem promissionis requiratur etiam indicatio *loci* in quo scriptura redigitur; certe requiritur, quando scripturam subscrit parochus aut Ordinarius *loci* in quo promissio facta est. iuxta ea quae mox dicturi sumus.

73. Parochus aut loci Ordinarius tenetur scripturam subsignare. qua testis auctorizabilis et intra proprium territorium:

nec requiritur ut sit proprius utriusque vel alterutrius sponsi parochus vel Ordinarius, sed requiritur et sufficit quod sit parochus vel Ordinarius loci, in quo scriptura subsignatur, prout declaravit S. C. G., 28 mari. 1908, ad 3um. Eadem declaratione ad 6um prohibetur parochus aut loci Ordinarius alteri facultatem committere ut loco suiipsius promissionem subsignet. Demum omnes, idest partes, parochus aut loci Ordinarius et testes unico contextu subsignare debent, idest praesentes esse debent dum scriptura signatur, ut declaravit S. C. C., 27 iul. 1908, ad 1um.

74. Quinam autem veniant nomine parochi et Ordinarii loci et quinam tamquam testes scripturam subscribere valeant, exponemus n. 934 et seq., n. 961 et seq., agentes de substantiali matrimonii forma; qui enim matrimonio valide assistunt, valide quoque promissionis scripturam subsignant.

75. Omnes baptizati, qui validam promissionem matrimonio praemittere cupiunt, eam debent, forma hactenus exposita, celebrare, etiam haeretici et schismatici. Nam Codex pro matrimonio contrahendo eximit a forma haereticos et schismaticos (can. 1099 § 2), ut suo loco videbimus, sed a forma promissionis (cit. can. 1017) neminem excipit, sicut neminem Decretum *Ve temere* excipiebat a forma sponsalium; hinc etiam haereticus et schismaticus, si, non servata forma Codicis, matrimonium promittunt, invalide promittunt.

76. Non est dubium etiam matrimonii promissionem, sive unilateralem sive sponsalilem, valide fieri posse, sicuti ipsum matrimonium (can. 1089), per procuratorem, dummodo quae praescripta sunt in rei. can. 1017, sedulo servantur; « potest enim quis per alium facere, quod potest facere per seipsum ». ut ait Reg. 68 R. I., in Vt^o, nisi id iure prohibeatur, et iure minime prohibetur matrimonium per procuratorem spondere. Ut autem promissio matrimonialis per procuratorem valida sit, requiritur ut habeatur speciale mandatum ad contrahendum sponsalia cum determinata persona, ut salis constet de ipso mandato, e. g., per subscriptionem mandantis et ut ante scripturae signationem nec mandatum fuerit revocatum, nec mandans in amentiam inciderit. Ad valorem insuper promissionis

procurator, pariem repraesentans, debet esse praesens, scripturam procuratorio nomine subscribens.

77. Expedit ut scriptura, quae promissionem continet, alta voce legatur ante subsignationem, sicut in aliis contractibus fieri solet. Pariter expedit ut eadem scriptura asservetur penes parochum vel penes loci Ordinarium, qui illam subsignavit, et utrique parti exemplar tradatur.¹

Articulus III.

De accidentalibus in matrimonii promissione.

78. Ea quae matrimoniali promissioni accedere possunt vel non. quaeque proinde merito appellabis promissionis *accidentalia*, celeris praetermissis, quae post Codicem obsoleverunt, sunt: *conditio, modus, demonstratio, causa*; item *arrha, poena*; postea *dies* seu *tempus* et tandem *iuramentum*. *Juramentum* declaratione non indiget, licet antiqui canonistae magnam eidem tribuerent vim;² de *die* seu *tempore* agitur n. 103; de aliis modo in totidem paragraphis; interim animadvertatur quod cum post Codicem promissio matrimonii per scripturam fieri debeat, promissionis accidentalia in ipsa scriptura sunt exprimenda, secus non attenduntur; unde sequitur haec vix aut ne vix quidem esse possibile, si scriptura subsignatur a paracho vel loci Ordinario.

§ I. - *De matrimonii promissione sub conditione, modo, demonstratione, causa.*

79. *Conditio*, ut ab ea incipiamus, in re nostra optime definitur: *circumstantia actui* (promissioni) *adiecta ex qua ipse actus pendet*, idest suspenditur, vel revocatur.³ Exprimi solet per particulas *si. dummodo, modo*, et interdum *ablativo absoluto*, «sed hoc non est perpetuum: nam si ea exprimuntur

¹ Cappello, op. cit., n. 13, 6°.

² Esmux, op. et loc. cit., pap. lot seq.

³ D'Anniale. op. cit., p. I, § U.

quae actui tacite insunt, verius non conditio intelligitur, sed magis monitio quaedam, quae nihil mutat, quippe eadem est vis taciti et expressi» (D'Annibale, l. c.). Alia est de eventu *futuro* vel *necessario*, vel *impossibili*, vel *contingenti*, haecque ultima vel *résolutiva* actus, vel *suspensiva*,¹ simulque vel *honestae*, vel *turpis*, vel *contra ipsam substantiam*: alia de eventu *praeterito*, vel *de praesenti*, item *possibilis*, vel *impossibilis*, *honestae* vel *turpis*. Quoniam vero natura verae conditionis exigit ut consensum suspendat aut revocet, hinc vera conditio est tantum de futuro contingenti; aliae enim consensum revera nec suspendunt, nec revocant.

80. Iam vero promissio sub conditione de futuro *necessario*, e. g.: *Promitto matrimonium, si crastina die sol orietur*. statim valet, ex l. 9 § 1, *Dig. De novat.*, XLVI, 2 (n. 881). At facile probabis ex circumstantiis fuisse iocosam. Sub conditione de futuro *impossibili*, e. g.: *Si digito coelum tetigeris*. est nulla, ex § 11 *Inst. De inut. stipul.*, III, 19 (n. 884 seq.), nisi probetur promissionem fuisse serio inilam et conditionem ioco appositam. Contra est in matrimonio (can. 1092 n. 1°) propter favorem iuris, sed matrimonii promissio, etiam sponsalitia, favore iuris non gaudet.² Sub conditione de futuro *contingenti*, non est eadem responsio pro omnibus conditionum speciebus. Si haec conditio est *resolutiva*, e. g.: *Promitto matrimonium, sed si sententia indicis erit mihi contraria, liber ero*, promissio statim valet: sed, verificata conditione, eo ipso nulla est. Si est *suspensiva honestae*, e. g.: *Promitto*

¹ Notum est conditionem *résolutivam* esse illam, quae actum positum resolvit, verificato eventu: *suspensivam*. quae actum suspendit usque ad eventum. «Utra vero sit in re praesenti, petendum erit ex voluntate eam adiicientium; in dubio suspensiva intelligitur... tum quia non ligat quamdiu in pendentem est, tum quia haec propriissima conditio est, et ideo quoties conditio simpliciter dicitur, suspensivam accipimus»; D'Annibale, l. c., not. 29.

² Schmalz., lib. IV, tit. V, n. 76; Reiff., lib. IV, tit. V, n. 53; üiovine, op. cil., tom. I, § 186, alique contra Sanchez, lit. V, disp. XVII. aliosque non paucos. Sanchez, l. c., citat pro se sententiam concordem omnium 1)1). el receptissimam, sed ex citatis AA. ium patet hanc sententiam post Sanchesium non fuisse adeo concordem et receptissimam.

matrimonium, si sententia indicis erit mihi favorabilis, promissio in suspenso manet; utraque pars tenetur exspectare, imo et curare verificationem conditionis, et promissio, tertiae personae facta, irrita est.*¹ Non verificata conditione, promissio (“vanescit, nisi pars culpabiliter verificationem impedierit, ex l. 161 *Dig. L, 17 De D.* vel nisi conditio ipsa fuerit revocata expresse vel tacite, e. g., copula carnali, ex c. 6, X, *De conditionibus appositis in desponsatione vel in aliis contractibus*, IV, 5. Verificata conditione, ipso iure evadit pura et absoluta, quin necesse sit consensum renovare, et statim incipit urgere obligatio,² nisi ante verificationem alterutra pars consensum licite revocaverit; si enim illicite consensum revocavit, nonnulli quidem putant, verificata conditione, obligationem non exoriri;³ sed De Lugo, *De iust. et iur.*, disp. XXII, n. 384 seq., (piem sequitur Lehmkühl, vol. II, n. 661, gravibus rationibus contrariam sententiam sustinet, quam appellat *communem* contra Victoriam. De conditione: *Si parentes consenserint*, aut simili, vide (piaie dicimus n. 913 et seq. pro matrimonio. Si conditio est *suspensura turpis*, e. g.: *Si mecum concubueris*, iuxta nonnullos promissio inierim in suspenso est. sed neutra pars tenetur exspectare, et mullo minus curare verificationem, et ideo iure resilit et contrahit cum tertia persona; verificata autem conditione, statim valet, quia iam pura est. Sane, aiunt, id seeninfert natura ipsa istius conditionis; etsi in matrimonio et testamento, haec conditio habetur pro non adiecta (n. 888 et seq.), id est propter favorem iuris (pio malrimonium et testamentum gaudent; sed hunc iuris favorem immerito extenderes ad matrimonii promissionem.⁴ luxla alios promissio statim valet et conditio habetur pro non adiecta,

¹ Sanchez, lib. V, disp. V, n. 36.

² S(HMAi.z., lib. IV. tit. V, n. 31.; Sanchez, lib. V, disp. VIII, n. 1 seq., aliique apud ipsos. Vide cit. n. 987 seq.

³ Schmalz., l. c., n. 33; Sanchez, l. c.; D'Annibalb, op. cit., p. III, § 508, not. 21.

⁴ Reiff., lib. IV, tit. V. n. 58; Schmalz., l. c., n. 100; Pontics, lib. XII, cap. VU, n. 3; Perez, disp. XII, sect. III, n. V; Giovine, l. c.; contra Sanchez, lib. V, disp. XVII; Cappello, l. c., n. 99, tl.

siculi in matrimonio el testamento, quia c. 7, cit. tituli, quod illud pro matrimonio statuit, est favorabile ideoque ad promissionem matrimonii extendendum.¹ Haec quaestio practica erat ante Codicem, quoad impedimentum *publicae honestatis*, quod in prima sententia non producebatur ante conditiionis verilicalionem: et huic sententiae nos subscribebamus, sed post can. 1017 practica amplius non est. Tandem si conditio est *suspensiva contra substantiam*, promissio nulla est. sive conditio sit contra substantiam promissionis, e. g.: *Dummodo mihi liceat, quotiescumque coluero, recedere*, sive contra substantiam matrimonii, e. g.: *Si sumas venena sterilitatis*.

81. Promissio sub conditione de praeterito vel praesenti *impossibili*, e. g.: *Promitto malrimonium, si montem aureum pro dote habes*, est nulla (n. 921 seq.); sub conditione de praeterito vel praesenti *turpi*, e. g.: *Si fratrem tuitni occidisti, si sumpsisti venena sterilitatis*, valet usque ab initio, si conditio existit; nulla est usque ab initio, si conditio non existit.² Certe factum in conditione enuntiatum esi illicitum, sed matrimonium non est illicitum, quia a malo faciendo non pendet, ideoque nec promissio esi de re illicita. Eamdeni dicas de sponsalibus sub conditione de praeterito *honestae*; e. g.: *Si sententia indicis fuit mihi favorabilis...* Proinde obligatio iam revera existit, vel non, licet partes ignorent utrum existat, necne: quare tenentur exspectare et investigare, nec sine insta causa resilire possunt, et invalide aliis matrimonium, ante investigationem, promitterent.

82. Modo ad examen revocemus celebrem inter eanonislas quaestionem num valeant sponsalia (in genere matrimonialis promissio) inter personas impeditas sub conditione: *Si superior, e. (/., /iomanus Pontifex, dispensaverit*. Si superior nequit, aut non solet in eo impedimento dispensare, aut deest in casu

¹ S. Thomas, in IV, diet. 27, q. 2. a I; Rosset, n. 904 seq. et apud ipsam S. Bonaventuram, S. Antoninum, Lessium, Sanchez, Sylvium, Salernanenses, Billuart, etc. Omittimus sententiam Amort aliorumque, qui putant quemlibet contractum cum tali conditione nullum esse.

² Reiff., lib. IV, tit. V.

in causa dispensationis causa, certum est promissionem matrimonii, utpote de re impossibili, nullam esse.¹ Sed etiam in casu ipso superior potest et soli dispensare, et adesse ius causa dispensationis, promissio ante oblationem dispensationem nondum urget. et si inierim una vel alterutra pars consensum facile vel expresse revocavit, obtenta dispensatio nullum robur promissioni tribuit, licet omnes admittunt valere promissionem. sed post oblationem dispensationem consensum fuit renovatus expresse vel tacite, e. g., procedendo ab publicationibus.² Igitur quaestio haec esse debet, utrum promissio sed usque ab initio radicaliter nulla, ita ut, (dum obtenta dispensatione, licet consensus revocatus non sit. in sua nullitate persistat, nisi consensus fuerit renovatus: an, e contrario, inierim sit valida, sicut aliae omnes promissiones conditionales. et. accedente dispensatione, pura evadat.

83. Nonnulli³ putant esse nullam, quia conditio habenda est iure impossibilis, et res (piae promittitur in praesenti est illicita. Ad rem *Ida Sanctae Sedis*, l. r.: «Si enim sponsalia, licet sub conditione celebrata, valerent, tunc inciperet obligatio cum haec contrahuntur. Apposita enim conditio nihil aliud adiungit, (piae temporis determinationem ab eventu dispensationis dependentem: ipsa adveniente, (piae alterum cogere posset ad nuptias ineundas, si reluctaverit. et hoc non ex vi dispensationis obtentae, sed ex vi promissionis antea iudae. Radix itaque totius obligationis repetenda esset ex tempore (piae sponsalia, licet conditionalia. inita sunt Atque tempore (piae contrahentes sponsalia inierunt, erant inhabiles et idonei ob impedimentum ad contrahendum ... Accedit et

¹ Sanchez, lib. V, disp. V, n. 2

» Giovine, op. cit., tom. I, § 179; Sanchez, l. c., n. I; Schmalz, lib. IV, tit. V, n. 79.

Ita veteres canonistae et moralistae plerique: inter recentiores Santi, lib. IV. tit. V, it. 32; *Ida Sanctae Sedis*, vol. I. pag. 121 seq.; Liimkihi, vol. II, n. 660; Bangen, op. cit. tit. I. pag. V; Giovine, l. c., quorum nonnulli admittunt eximie oriri obligationem moralem, sed non sponsalitam, petendi et expectandi dispensationem; quod sane vix aut ne vix quidem intelligi potest.

altera gravis ratio ex hire publico petita. Quod enim pendet a Principis potestate, ignominiosum videtur illud in pactum deducere. Quamvis enim Princeps immutationem aliquam publici iuris per dispensationem iustis de causis indulgeat, huiusmodi iuris immutatio est semper aliquid extraordinarium, quod ferit publicum ius, secundum quod societas regitur; ideoque huiusmodi iuris immutatio, sive Principis actus quo in particulari casu subditi a regula eximuntur, si veluti conditio in contractum adiciatur, conditioni impossibili merito aequiparatur... ». Accedit auctoritas Iur. S. Rotae, apud Diana. Iur. S. C. C. quae pluries declaravi! sponsalia in casu irrita esse, e. g., in *Brur/naten.*, *Sponsalium*. 2° ian. 1709; *lanuen.*, *Sponsalium*, 12 dec. 1733; *Sponfina. Hesol. Spons.*, 2 maii 1857; *Beneventana, Sponsalium*. 11 nov. 1858... Praeterea die 2 octobris 1857, fuit sequens declaratio: « Ad iudicium decernendum talia sponsalia *nulla esse omnino*, elsi agatur de consanguinea violata, cui (dum sit facta promissio dispensationis oblinendae, et ideo, obtenta dispensatione, necessarium esse novum consensum et inierim utrique contrahendi liberum esse aliam inire sponsalia, elsi non sit secundum honestatem promissis deficere». ¹ Et in folio S. C. C. (quando de iis causis agitur. semper indubitanter affirmatur hanc esse sententiam et proximam S. C.

81. Alii censent esse validam in sensu exposito.² Sane haec conditio est possibilis, cum ex hypothesis superior possit et soleat dispensare, et ius sit dispensationis causa; est in se licita, quia proleto licitum est ex ius causa pelere et concedere dispensationem; est de re licita, quia matrimonium

¹ Apud Giovine, op. cit., loc. cit. I. § 179, qui tamen non dixit cuiusnam Congregationis sit haec declaratio.

Inter recentiores plerique; Rosset, § 832 seq.; In Angelis, lib. IV, lit. V. n. 1: D'Almeida, p. III, § 508; Vecchiotti, op. cit., vol. III, § 57; Baileu (1844), vol. II, n. 725; Makc. n. 1951. Inter veteres non pauci; Hüh, lit. IV, (it. V. n. 23; Sgumai. lib. IV, lit. V, n. 82; Sanchez, Id. V, disp. V; S. Xieiossrs, *Thcol. mor.*, lib. I, n. 843; et fusius, lib. III. n. 650; Ponsis. *De matrim.*, lib. XII. cap. VII; Dilligo. *De inst. iur.* disp. XII, n. 53.

promittitur, obtenta dispensatione. Falsum est promissionem esse illicitam, si, quando lit. paries sunt inhabiles (n. 57); secus plane sequeretur esse illicitum promittere infideli matrimonium sub conditione: *si convertaris ad /idem*. Neque obstat auctoritas S. Rotae, quia Castropalaus et Gobai plures decisiones in contrarium afferunt, aut S. C. C., quia in illis causis dispensatio nondum fulminata fuerat, et quoniam consensus ab una parte fuerat revocatus, prouli ipsa sponsalium causa satis superque ostendit, sponsalia, etiam obtenta dispensatione, nulla remanebant, non renovato consensu (n. 82). Patroni primae sententiae, ut aliquid evincerent, deberent citare casum, (pio, initis sub hae conditione sponsalibus et fulminata dispensatione, quin consensus revocatus a neutra parte ullatenus esset, postea, una parte renuente, S. C. declaraverit illa sponsalia nulla prorsus fuisse; sed huiusmodi casus et responsio non citantur; imo graves AA. affirmant tribunalia Romana in hac hypothesis potius contrarium declaravisse. ¹ Remanet eit. responsio diei 2 ocl. 1857, sed cum nos lateat dubium, nequit dignosci status quaestionis eum omnibus suis circumstantiis et ideo verus responsionis sensus; praeterea liceat animadvertere *mense octobri* Romanas Congregationes responsa dare non solere. Hanc alteram sententiam nos veram putamus, quia rationes allatae rem revera extra dubium ponunt. Huc usque de conditione. ²

85. Allinis conditioni est *modus*, qui definiri solet: *adfectio indicans onus aliquod, quo post contractum perfectum obligare volumus contrahentem*, ita ut contrahens sub modo voluti dicat: *Ego nunc contraho tecum, tu vero deinde hoc facies*, et alter contrahens tenetur ad hoc faciendum, si modus est licitus, illumque acceptavit. Exprimi solet per particulam *td.* e. g.: *Promitto matrimonium ut fu mihi munus procures*;

¹ Palaes. *Oper moral.* tract XXVIII, disp. 1, panel. XVI, η. 7. et Gohat. tract. XV, n. 155 apud Schmalz., lib. IV, til V, n. 8G.

² Non raro sponsalibus Illioruinfañilias erit conditio expressa vel Incila: *si parentes consenserint*: de qua vide quae dicimus cit. η. 190 seq. et sponsalibus applica.

sed interdum iisdem verbis, quibus conditio, interdum ipso conditionis nomine significatur; et in eo solum a conditione distat, quod haec actum et dandi obligationem suspendit, modus non item. Ex circumstantiis prudens index in foro externo videbit utrum in casu conditio sit, an modus. « Attendendum est, ait Schmalz., lib. IV. tit. V, n. 140, utrum contrahens voluerit statim esse actum validum, an vero ut esset validus primum quando conditio est impleta. Si statim voluit esse validum, sed alterum contrahentem obligare solum voluit ad aliquid post faciendum, censi debet contractum esse sub modo factum: si vero voluit, ut tunc primum valeret, quando conditio est impleta, praesumi debet contractum esse initum sub conditione proprie dicta et suspensiva». Indubio magis modus praesumitur quam conditio.¹ In foro autem interno quisque suipsius index est. Cum igitur modus non suspendat nec revocet consensum, sed veluti accedat contractui perfecto, sequitur promissionem sub modo, sicuti ceteros contractus, semper per se validam esse, * sive modus sit impossibilis, e. g.: *Ut coelum digito tangas*, nisi constet promissionem fuisse iocosam; sive turpis, e. g.: *Ut fratrem tuum interficias*; sive contra substantiam, e. g.: *Promitto matrimonium, tu vero deinde generationem prolis evitabis*; sed in ultimis duobus casibus patet nullam esse obligationem implendi modum.

86. *Causa* tunc contractui apponi dicitur, quando denotatur motivum contrahendi, e. g.: *Promitto matrimonium, quia dives es*. Non verificatio causae nil officit validitati contractus, in casu nostro promissionis, nisi forte sit error irritans.

87. Tandem *demonstratio* fit quando exprimitur aliqua qualitas, qua determinatur vel demonstratur persona cum qua contrahitur, e. g.: *Promitto nuptias tibi, quae es filia Pegis*. Per se haec promissio valet independenter ab ipsa demonstratione, nisi adsit error irritans. Aliquando etiam causa et demonstratio sunt verae conditiones, quod ex circumstantiis indicandum est.

¹ D'Annibale, μ. I, § 42.

^{*} Schmalz., l. c., n. 139.

88. Sicut aliis contractibus, ita et sponsalibus, *arrhas* addi posse admittebat ius romanum l. 3 et 5 *Cod., De sponsalibus et arrhis spons.*, et ius canonicum antiquum c. 3, 7, G. XXX, q. 5, et ipso iure novo admitti censendum est, cum Codex eas non reprobet. Reapse iuxta locorum consuetudines aliquando adduntur. Est autem arrha res quaedam alteri parti, quasi pignus, data in securitatem promissi matrimonii. Nil refert cuius generis, quantitatis, aut pretii res sit.

89. Iam vero, sequuto matrimonio, arrha, sicut pignus in aliis contractibus, restituitur ei qui illam tradidit. At multarum gentium moribus receptum est ut arrhae, sequuto coniugio, non restituantur, ita ut considerentur veluti sponsaliliae donationes.¹ Si vero matrimonium non sequatur, distinguendum est. Si id evenit ex mutuo consensu, aut neutrius culpabili facto, e. g., quia vir ingreditur religionem, arrhae restituendae mutuo sunt, quia ea mente traditae fuerant, ut amittantur ah iniusle resiliente; atqui in casu pars non resilit iniusle: stipulatio autem, ut etiam iuste resiliens arrhas amittat, viribus caret, quia absurdum est ah eo, qui iuste resilit, poenam stipulari. Si id evenit ex facto culpabili utriusque, e. g., quia vir cum alia muliere, mulier cum alio viro fornicationem commisit, pariter arrhae sunt mutuo restituendae. Si tandem id evenit ex facto culpabili unius, e. g., quia vir detrectat fidem servare, aut mulier cum alio viro fornicata est, tunc culpabilis restituere debet, et innocens retinere potest acceptas. Imo reus, iure romano, restituere debebat arrhas acceptas duplicatas, idest acceptum et tanlumdem, ex l. 3 et 5 *Cod., De sponsalibus*, V, I. Ius romanum exceptionem ponebat, nempe minor xxv annis, licet sine iusla causa a sponsalibus recederet, tenebatur tantum receptas arrhas restituere et suas, si quas dederat, non amittebat, ex cit. l. 5 *Cod.*, I

^{*} Heiff., lib. IV, tit. 1. n. 180: Pihhixu, lib. IV. Iit 1, n. 25: Schmaiz., lib. IV, tit. I, n. 126. I

De sponsalibus. Utrum haec lex romana etiam iure canonico servanda sit, necne, non convenitur inter DI).; unde haec obligatio imponenda non est.

90. Quaesitum est num valeat stipulatio, promissioni matrimonii addita, de arrhis in duplum, triplum... solvendis a parte iniuste resiliente. Haec stipulatio habet rationem poenae. Atqui 1)1). concordēs minime sunt utrum iure canonico in promissione matrimoniali addi possit poena, necne; ideoque, stante controversia, poena apposita urgenda non est. Idem ergo dicendum de arrharum stipulatione in duplum, triplum... Quod si eae arrhae poenales solvendae sint a tertia persona, non videtur dubium stipulationem servandam esse.¹

91. *Poena* matrimonii promissioni additur, si convenitur iniuste resilientem talem pecuniae summam solvere debere, e. g.: *promitto matrimonium, et si fidem non servavero, solvam M. aureos*. Quaeritur num haec poena addi promissioni queat et utrum semel addita a resiliente solvi in conscientia debeat?

92. Omnes admittunt poenam non esse solvendam, si promissio luit invalida, ut expresse traditur in c. 29, X. *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, I. aut pars iuste resilit, quia poena non potest esse nisi pro delicto, et iuste resiliens nullum delictum committit. Iuste resiliens nullam debet poenam luere, licet teneri possit ad damnorum reparationem, etiamsi conventum expresse fuerit, quoque sub iuramento, poenam solvendam esse a iuste resiliente, quae poenae stipulatio prorsus irrita est.² Igitur quaestio est tantum de poena ab iniuste resiliente luenda; haec poena valebat et solvi debebat iure romano,

¹ De Angel.¹¹³, lib. IV, lit. I, η. V; Gonzalez, in comm. cap. 29. *De sponsalibus*. Arrhis proxime accedunt *donationes sponsalitia*, idest res (piae dantur non in pignus futuri matrimonii, sed ut donum conditionatum in signum amoris et sub spe futurarum nuptiarum. Sequuto matrimonio, non restituuntur; soluta promissione, absque ullius culpa aut ex culpa utriusque, restituuntur: ex culpa unius, haec tantum restituit. At aliquando sponsalitiae donationes sunt donationes pure et simpliciter, et tunc nulla est restituendi obligatio; idque supponitur, si agatur de re parvi momenti, aut nulla liat reclamatio. Balleiuni-Palmiehi, vol. IV. n. 211 seq.

² Sanchez, op. cit., lib. I. disp. XXX. n. 3; Schmaiz., lib. IV. lit. I. n. 138.

l. 5 Cod., *De sponsalibus*, V, l. l. 134 Dig., *De verborum obligat.*, WN. I; num etiam iure canonico, ante Codicis promulgationem non una erat l)D. sententia. Nonnulli affirmabant,¹ alii negabant.² innixi praesertim cit. c. 49, ubi generalibus verbis improbatur quaecumque poenae stipulatio in sponsalibus: « Cum itaque libera matrimonia esse debeant, et ideo talis stipulatio propter poenae interpositionem sil merito improbanda mandamus...» Haec sententia maiorem obtinuit probabilitatem post Codicem, qui matrimoniorum libertati favet. Celerum, hac exstante quaestione, obligatio solvendi poenam, etiam iuramento firmata, ex principio reflexo urgenda non est.³

Articulus IV.

De effectu promissionis matrimonii.

93. Iure Codicis effectus matrimonialis promissionis, sive unilateralis sive sponsaliliae, exponitur totus in rei. can. 1017 § 3: hinc post Codicis promulgationem sponsalia non amplius producant impedimentum dirimens *publicae honestatis*, de quo Codex tacet omnino: et revera, diminuta sponsalium efficacia el mutata etiam notabilité! huius impedimenti natura, de qua re mox. non poterat amplius esse locus huic impedimento. Antequam vero singulas relati canonis partes explicemus, nonnulla opportunum est praemittere.

94. Antiquo iure circa effectus sponsalium haec communiter DI), tradebant. In sponsalibus vir serio promittit matrimonium mulieri, (piae acceptat, et vice versa. Atqui ex promissione serio facta et acceptata de re licita, ipso naturae iure. virtute iuslitiae acquiritur promissario ius ad rem promissam habendam el promittenti oritur obligatio ad illam praestan-

¹ D'Asniali, op. cit., III, § 509, p. 11; Lehmkehi., *Theol. mor.*, v. II. n. 66. Schmalz., lib. IV, lit. l. n. 160; Run., lib. IV. tit. I. n. 188; S. Ai.ph., *Giomo Apost.*, XVIII, n. 11.

Di Ax(ius, lib. IV, tit. l, n. 1; Santi, lib. IV. lit. I. n. 28seq.; Sanchkz. lib. I, lit. XXX, n. i; Instructio Auslriaca, § 109.

³ Cailiio. I)l' malrimonin, n. 103.

dam. Ergo sponsalia valida ipso naturae iure producant utrique ius et obligationem ad nuptias, licet ius et obligatio possint utique separari. Gravitas autem obligationis in casu colligitur ex gravitate materiae, quia in foro externo contrahentes praesumuntur voluisse sese obligare iuxta naturam rei. Hinc pars, absque legitima causa resiliens, altera contradicente, lethale peccatum committit; imo, si sponsalia sunt iurata, duplex erit peccatum, alterum contra iustitiam, alterum contra religionem. Et pars innocens potest utique a iudice petere ut partem iniuste resiliens cogat ad rem promissam tradendam, id est ad matrimonium celebrandum. Hanc ratiocinationem etiam unilateralis matrimonii promissioni convenire, palam est.

95. Haec erat doctrina communiter recepta circa effectus sponsalium; sed deinde iidem DD. docebant iudicem ecclesiasticum partem iniuste resiliens cogere non posse ad promissum matrimonium contrahendum «si ex tali matrimonio timeantur rixae seu scandala». ¹ Atqui hic timor imo potius certitudo, posita partis reluctantia, semper verificatur. Ergo pars innocens ius habebat petendi a iudice, quod iudex praestare non poterat: quod contradictione non vacat.

96. E contrario in pluribus civilium nationum Codicibus, e. g., in Codice italico. art. 53, 51; austriaco, §§ 15, 46; hispanico, art. 13, 11; hungarico, 1-3; germanico §§ 1297, 1298... obligatio sponsalitia eum relativo iure recognoscitur ad petendam actionem damnorum reparationem, si (piae debeatur, numquam vero ad oblinendam matrimonii celebrationem, et mullo minus vis obligandi ad matrimonium contrahendum recognoscitur promissioni unilateralis.

97. His praemissis, iam ad primam partem rei. can. 1017 § 3, exponendam accedentes, dicimus hac canonis parte evidenter suppressam esse actionem fori externi ad petendam matrimonii celebrationem, ita ut post Codicis promulgationem pars innocens non amplius possit a iudice ecclesiastico petere ut partem reluctantem cogere velit ad matrimonium promissum celebrandum. Ratio huius suppressionis fuit:

¹ S. Alphonsus, op. cit., n. 816.

«) Ut disciplina canonica conformis hac in re redderetur disciplinae civilium nationum: hanc enim fuisse mentem redactorum Codicis neminem latet:

6) Ut matrimonio redderetur libertas quae ei ex peculiari sua natura debetur: ex matrimonio enim inito sub coactione indicis, necessario oriuntur rixae, odia, contentiones, quibus pax familiarum ipsaque aliquando tides coniugalis in discrimen adducitur, ita ut legislator hac suppressione bono morali el materiali societatis civilis ipsorumque sponsorum consulerit. Haec confirmantur ex responsione Pontificiae Commissionis ad canones Codicis authentice interpretandos: interrogata enim die iunii 1918: ad dub. I \, η. I : « Si quis reclamet ius suum ex sponsalibus valide contradis contra partem inituram matrimonium cum alio, matrimonium eritne suspendendum, usque dum actum fuerit de iusta causa dissolutionis priorum sponsalium et de damnorum reparatione, si qua debeat?»: Pontificia Commissio reposuit: * Negative, seu non amplius admitti actionem de causa dissolutionis sponsalium; adionem vero reparationis damnorum non suspendere matrimonii celebrationem ».

98. Haec quidem certa sunt, imo evidentia; sed modo de ipsa obligatione fori interni iniuste resilientis el relativo hire partis innocentis. Haec obligatio el relativum ius, antiquo ime, uti diximus, communiter admittebatur; sed postea omnes apud Scavini, op.cit., n. 794, hanc praxim confessariis inculcabant: « Adhortationibus premant (confessarii) adimplementum promissionis; el si eam oblinere nequeunt, praecipiant reparationem damnorum aut liberam utriusque partis compositionem. quod ordinarie melius est». Optime quidem; sed si libera compositio non fuit possibilis, quia pars innocens institit pro matrimonii celebratione, nec damna aderant reparanda, tandem aliquando confessarius absolutionem dare debebat et matrimonii celebrationem cum alia persona permittere; aderat igitur alia contradictio inter communem praxim el doctrinam.

99. Iam vero nos contra plures putamus legislatorem ecclesiasticum in prima parte relati can. 1017 § 1, suppressisse

directe actionem externi fori partis innocentis ad petendam a indice ecclesiastico matrimonii celebrationem, uti supra demonstratum est, el *indirecte* vel *consequenter* ipsam gravem conscientiae obligationem ex virtute iustitiae partis iniuste resiliantis cum relativo iure partis innocentis.

100. Rationes, quae nos movent, hae sunt:

) Supposita iusta matrimonii promissione, unilaterali vel sponsalitia, cum omnibus sollemnitatibus iure requisitis, si partis iniuste resiliantis esset gravis conscientiae obligatio ex virtute iustitiae standi promissis et partis innocentis relativum ius id exigendi, non apparet quomodo Ecclesia posset denegare parti innocenti exercitium sui iuris apud indicem ecclesiasticum, et ab eodem petendi ut imponat parti reluctanti matrimonii celebrationem; actio enim fori externi debet esse consentanea obligationi fori interni.

) Eo vel magis quod eadem rationes propter quas suppressa fuit actio fori externi partis innocentis, valent quoque pro suppressione gravis illius obligationis et iuris. Nam actio fori externi partis innocentis fuit, uti dictum est, suppressa, ut disciplina canonica esset conformis legislationibus nationum civilium et ut vitarentur mali exitus, quos coacta matrimonia solent habere. Atqui legislationes nationum civilium non solum denegant parti innocenti actionem fori externi ad petendam promissi matrimonii celebrationem, sed ipsam quoque obligationem cum relativo iure excludunt, (n. 9(5); et etiam coactio fori interni, denegatio scilicet absolutionis el consequens comminatio aeternae damnationis est, in aestimatione Ecclesiae et bonorum fidelium, coactio gravis, quae matrimonium infaustum redderet. Sicut igitur legislator ecclesiasticus oh allatas rationes actionem fori externi suppressit, ita et obligationem cum relativo iure suppressisse dicendus est.

c) Confirmatur ex relata responsione Pontificiae Commissionis ad canones Codicis authentice interpretandos (n. 97). Si enim promissio etiam sponsalitia nota est in foro externo et nulla iusta causa ab eadem excuset, admissa gravi obligatione et ideo gravi peccato contra virtutem iustitiae ex parte sponsi iniuste resiliantis, quomodo sponsus ad aliud

matrimonium contra fidem sponsaliliam posset admitti? et quomodo parochus posset huiusmodi matrimonio, publice et aperte graviter peccaminoso, licite assistere?

d) Hinc antiquo iure ex sponsalibus oriebatur impedimentum impediens, quod *nihil transeat* dicebatur. Hoc impedimentum in Codice sublatum est quia, suppressa gravi obligatione ex virtute iusliliae, non est amplius ratio qua matrimonium contra fidem datam contractum graviter illicitum habeatur.

101. Si ea quae diximus, vera sunt, ut putamus, haec est promissionis matrimonii, etiam sponsaliliae validae, iuridica notio post Codicis promulgationem. Legislatores ecclesiastici, ut in matrimoniis contrahendis sarta tectaque esset plena libertas et ita evitarentur mali exitus, quos coacta matrimonia solent semper habere. statuit exinde non oriri gravem obligationem ex virtute iusliliae ad matrimonii promissi celebrationem. sed levem tantum obligationem ex virtute fidelitatis, salva obligatione iusliliae ad damna reparanda, si qua sint: et huic iuris dispositioni standum est. Hinc post Codicis promulgationem promissio matrimonialis sive unilateralis sive sponsalilia est sollemnis promissio utrinque facta et acceptata, quae utrique parti paril levem obligationem cum relativo iure ex virtute fidelitatis, ad matrimonium contrahendum, firma obligatione ex virtute iusliliae reparandi damna, si qua debeantur. Proinde contessarius. parochus, Ordinarius possunt (*) etiam debent sponsum iniuste resilientem adhortari ut stet promissis, sed si sponsus, non obstantibus consiliis caritativis et adhortationibus, in sua voluntate permaneat contraria matrimonio, contessarius non potest ob peccatum leve absolutionem denegare, nec parochus aut Ordinarius matrimonii celebrationem cum alia persona suspendere.

102. Haec confirmantur ex responsione Pontificiae Commissionis ad Codicis canones authentice interpretandos, data die 2-3 iunii 1928. Nam proposito dubio 6°: «Vis novi Codicis estne retroactiva in his quae modificantur circa sponsalia et impedimenta tam impediencia quam dirimentia matrimonium. ita ut quodlibet ius acquisitum, vigore sponsalium

validorum, nullimode possit reclamari, nisi in quantum novus Codex concedit; et contracta impedimenta, modificata a novo Codice, nulla dispensatione indigeant?» Pontificia Commissio respondit: «Codici, etiam quoad sponsalia et impedimenta, non esse vim retroactivam: sponsalia autem et matrimonia regi iure vigenti, quando contracta sunt vel contrahentur. *salvo tamen, quoad actionem ex sponsalibus, can. 1017 § 3*». Pontificia igitur Commissio confirmât ex matrimonii promissione, licet valida sit, nec ulla iusta causa ab eadem implenda excuset, non dari actionem ad petendam matrimonii celebrationem; ex quo deducitur, ut supra dictum est, nec oriri gravem iusliliae obligationem ad matrimonium celebrandum.¹

103. Tandem si quod tempus promissioni matrimoniali additum fuit (quod in scriptura ad valorem est necessario exprimendum) plures casus distingui debent pro ipsa matrimoniali obligatione, quaecumque ea sit. Nam 1° si tempus additum fuit ad liniendam obligationem, aïde illud obligatio urget; eo transacto, si per utramque partem stetit quominus nuptiae celebrarentur, quaelibet exstinguitur obligatio: si per unam tantum culpabiliter, ipsa quidem adhuc tenetur, sed alia libera est. Excipe si tempus ita statutum fuit, ut si ultra illud ex quacumque causa nuptiae celebratae non fuerint, utraque pars libera evaderet: 4° Si tempus additum fuit ad urgendam obligationem, eo transacto, quaelibet pars adhuc tenetur: 3° Si

¹ Haec doctrina clarius tradebatur in schemate Codicis ad Episcopos misso: «Can. 1017 § I: Ex promissione matrimonii sive unilaterali sive bilaterali seu. ex sponsalibus nulla urgeri potest obligatio contrahendi matrimonium, salvo iure exigendi reparationem damnorum, si (pia debeat)». Episcopi nihil observarunt contra hanc paragraphum et reductores Codicis putarunt eundem doctrinam salis expressam esse in cit. can. 1017 §3. Pariter eadem doctrina tradebatur in Instructione Austriaca. cui magna erat auctoritas apud canonistas; nam § 10 ita erat: «Obligatio standi promissis per contractum sponsalium datis, tunc quoque cessat, quando, omnibus perpensis circumstantiis, supponendum merito sit matrimonium a sponsis contrahendum infaustum fore». Porro si sponsus, non obstantibus consiliis el adhortationibus parochi, confessarii... in sua voluntate, matrimonio contraria, perseveret, iam non est suppositio, sed certitudo matrimonium contrahendum fore infaustum.

tempus additum fuit tanquam terminus *a quo* incipit obligatio, e. g.: *Promitto tibi matrimonium post annum*, ante hoc tempus promissio quidem valida est, sed obligatio non urget; post, hoc tempus obligatio iam urgere incipit; 4° Tandem si additum fuit tanquam terminus *in quo* urget atlixa obligatio, e. g.: *Promitto libi matrimonium die AT aprilis huius anni*, nulla est obligatio pro tempore praecedenti, sed pro die praelinito; quo inutiliter transacto, videndum utrum dies appositus fuerit ad finiendam obligationem, an ad urgendam, et solutiones supra datae applicandae sunt.

104. Modo de altera parte relati can. 1017 § 3, quae est de actione ad reparationem damnorum, si qua debeatur.

105. Obligatio reparandi damna ex multiplici causa oriri potest. Si enim pars expensas fecit intuitu matrimonii, probante alia parte, haec iniuste resiliens eas compensare debet. Imo putamus eadem obligatione teneri etiam partem quae licite recedit, perfectiorem vitae statum eligens sive in clericali militia sive in Ordine vel Congregatione religiosa,¹ nisi alia pars iustam resiliendi causam culpabiliter dederit, e. g., rem eum tertia persona habens. Pariter si puella iam alium virum reperire vix aut ne vix quidem potest, praesertim si sponsus eam cognoverit, sponsus reparare damnum debet, e. g., congruam dotem puellae praebendo; (piae iusla reparationis causa non verilicalur, si puella recedit, quia exinde sponsus illud damnum pati non solet. Quid si damnum, a puella passum, non potest reparari, nisi per matrimonium? Index potestne sponsum cogere ad matrimonii celebrationem? Responsio negativa deducitur ex prima parte cit. § 3 can. 1017, qua celebratio matrimonii a indicis competentia subtrahitur; qui proinde in casu partem iniuste resilientem damnabit ad damnum reparandum alio possibili modo, licet haec reparatio sit partialis et incompleta, praetermissa in sua sententia matrimonii celebratione. Ceterum mensuram reparationis damni illati prudens index, omnibus circumstantiis rite perpensis, eruere debet ex damno illato et ex rei possibilitate.

¹ I) X m i h o . op. cit.. p. III. § 517

106. Haec actio est mixti fori: cum enim speciet damnorum reparationem, actio pertinet ad forum civile, si civile ius matrimonii promissionem admittit; cum autem fundetur in matrimonii promissione quae ad matrimonium ordinatur, perlinet etiam ad Ecclesiam. Id confirmatur ex responso Pontificiae Commissionis ad canones Codicis authentice interpretandos: nam interrogata: Dub. IV, n. 2: «Utrum actio reparationis damnorum, de qua in can. 1017 §3, pertineat ad forum ecclesiasticum an ad civile»: respondit die 2-3 iunii 1918: «Actionem reparationis damnorum, de qua in can. 1017 §3, esse mixti fori». Hinc datur locus praeventioni: pars damnum passa potest pro lubitu adire aut indicem ecclesiasticum aut civilem, ita tamen ut si, causa ad forum ecclesiasticum deducta, eam postea deferat ad forum civile, congruis poenis puniri possit ad normam can. 2222 § 1 et privetur iure contra eandem personam de eadem re et de connexis causam agendi in foro ecclesiastico (can. 1554).

Abt ic u l u s V.

De causis quae ab implenda matrimonii promissione excusant.

107. Profecto haec specialis tractatio post Codicis promulgationem minoris est momenti, sed tamen superflua dici nequit, cum ex valida matrimonii promissione adhuc oriatur et obligatio ex iustitia ad damna reparanda, si qua sint, et levis obligatio ex fidelitate ad matrimonium celebrandum. Antiquo iure 1)1). inter causas solutionis sponsalium recensebant et dispensationem a Romano Pontifice concessam, sed. iure Codicis, eam praetermittimus, quia a leparatione damnorum, si qua debeantur, Romanus Pontifex nec dispensat nec dispensare potest; a levi autem obligatione ex virtute fidelitatis, non est cur petatur pontificia dispensatio.

108. 1° In primis iusla causa quae ab implenda matrimonii promissione excusat, est *mutuus consensus*, nam « omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem et dissolvitur»

c. 1, X, *De regulis iuris*, V, 49. lia Innocentius 11| vel polius Alexander III in c. 2, X, *De sponsalibus et matrimoniis*. IV, 1. Quod si una tantum pars renuntiat, haec amittit ius, sed non liberatur ab obligatione et alia conservat ius sine obligatione. Mutuo consensu cessat quaelibet obligatio contrahendi matrimonium, lret promissio fuerit iurata, quia iuramentum, utpote accessorium «naturam sequi congruit principalis», ex Reg. 42, R. I., in VI0. et licet copula sequuta sit. Cessante autem obligatione contrahendi matrimonium ex mutuo consensu, cessabit quoque obligatio reparandi damna, si qua debeantur. nisi aliter paries inter se convenerint.

109.2° *Violatio factae promissionis*: nam «frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, qui fidem a se praestitam servare recusat», Reg. 75, R. I., in VI0. Pars, quae fidem violavit, amittit ius, salvo iure alterius. Haec autem violatio promissionis matrimonialis cerificatur: 1° si una pars matrimonium non contrahit tempore praestituto ad urgendam obligationem, aut matrimonii contrahendi nimiam moram facit, aut in longinquam regionem discessit: 2° si tertiae personae matrimonium promittit et multo magis si cum ea matrimonium contrahit: 3° si impedimentum matrimonio contrahendo mala fide induxit; 4° si rem habet cum tertia persona. In hoc ultimo casu nonnihil insistendum est.

110. Si sponsa tantum fornicetur cum alio viro, obligatio cessat ex parte sponsi, id est sponsa tenetur obligatione sine iure, ideoque sponsus conservat ius sine obligatione, tum quia sponsa vilior facta est, Ium quia contra regulam desponsationis venit. Quod si sponsa vi physica et morali cognita fuit, ex allero capite, nempe ex violata tide, obligatio non cessat, quia fidem sponsaliliarn invita violare non potuit, sed cessat pro sponso ex primo capite, scilicet quia sponsa vilior facta est. Idem dicas, si sponsa, sciens volens, passa est ab alio viro turpiter tangi.†

111. Si sponsus lanium fornicetur cum alia muliere, obligatio cessat ex parte sponsae, quia et ipse contra fidem desponsationis venit: siquidem, quoad fidem datam, pari iure

† Marc, n. i960; S. Vi.rnosso. lib VI. n. 860-86-2.

sponsus et sponsa fruuntur.¹ Si sponsus aliam mulierem tui-
piter contrectaverit, putamus cum Schmalzgrueber, lib. IV.
tit. I. n. 180, et pluribus aliis contra Rossel, op. cil., η. 1037,
aliosque, proprie non venire contra fidem desponsationis ideo-
que ex hoc capite obligationem non cessare: utrum vero cesset
necne, quia vilior evadit, infra dicemus.

112. Tandem si uterque fornicetur. DD. inter se non con-
veniunt. Nonnulli putant sponsalia pro neutra parte solvi,
quia « paria delicta mutua compensatione tolluntur », c. 6, X.
De adulteriis et stupro, V, 16.² Alii censent solvi pro utraque.
quia utraque fidem datam violavit, ideoque frustra sibi fidem
postulat ab alia servari, ex cit. Reg. 75, R. I., in VI°.³ Alii
tandem opinantur solvi pro viro tantum, quia in hoc non da-
retur aequa compensatio, cum longe turpior sit fornicatio spon-
sae, quam sponsi.⁴ Haec ultima sententia dicitur a S. Al-
phonse, l. c., probabilior et communis, sed melius diceretur
magis recepta. Altera autem sententia est unice vera, in praxi
proinde servanda; nam ratio allata rem evincit. Equidem in
hoc non datur aequa compensatio, quia muliere fornicante
sponsalia solvuntur ex duplici capite, quia vilior facta est.
et quia fidem datam violavit; viro fornicante, sponsalia sol-
vuntur ex uno tantum, idest ex altero, sed tamen solvuntur.
Idque iure novo a fortiori valere dicendum est.

113. 3° *Casus superveniens aut ignotus innotescens (pio
promissio facta non fuisset.* Haec est causa frequentior. qua
promissiones matrimoniales solvuntur. Ut eam rite expona-
mus, animadvertimus fieri posse ut in promittendo matrimonio
nullus error intervenerit, quia res erant, sicuti apparebant.

¹ Sanchez, lib. I, disp. LV, n. f; Lavman, lib. V, tract. X, η. I. p. I,
cap. II, n. 10; Schmalz., lib. IV, lit. I, n. 163; Santi, lib. IV, tit. I. n. 5V:
De Anoblis, lib. IV, tit. I, n. 6.

² Priiez, *De niatr.*, disp. IX, sect. XVI, n. 2; Bonagina, *De malr.*,
quaest. I, paît. VIII, n. 8, aliique pluies.

³ Schmalz., lib. IV, lit. I, n. 167, aliique apud ipsum; D'Annihale, p. III,
§ 5H.

⁴ S. Alphonsus, lib. VI, n. 862; Sanchez, lib. I, disp. LV, n. 9; Pontius,
lib. XII, cap. VII, XVII, n. 3; Pirhinu, lib. IV, tit. I. n. 62; Leimkchl,
vol. II, n. 670.

sed postea mutatio facta est; vel fieri posse ut ab initio error fuerit, quia res non erant, prout apparebant, sed postea error detectus est. De utroque casu singillatim.

114. Ad *primum* quod attinet, non est dubium promissionem etiam sponsalitiam, etiam iuratam, aliquando ex superveniente notabili mutatione cessare, quod expresse etiam tradit Innocentius III incil. c. 25, X, *De iureturando*, II, 24. «Quod si post huiusmodi iuramentum (sponsalia iurata) mulier fieret non solum leprosa, sed etiam paralytica, vel oculos vel nasum amitteret, seu quidpiam ei turpius eveniret, numquid vir teneretur eam ducere in uxorem? Profecto ductam non posset dimittere, sed numquid non ductam admittere teneretur? Quamvis (quia) interdum contractum non dirimat, quod impedit contrahendum». Hinc promittentes matrimonium obligari censentur cum clausula: *rebus in eodem statu permanentibus*, quod Ballerini-Gury, op. cit., vol. II, n. 731. advertit etiam in aliis promissionibus verificari. In genere pars, mutationem passa, amittit ius, salvo iure alterius, licet per hanc steterit quominus matrimonium fieret ante mutationem. Igitur tota difficultas est, quatenus mutatio sufficiat.

115. Regula haec est: promissio vim omnem amittit, si, ea mutatione ab initio cognita, facta non fuisset:¹ tunc scilicet promissio valida fuit; sed pars, (piae mutationem passa non est, potest resilire. Utrum vero, mutatione ab initio cognita, matrimonium promissum fuisset, necne, in foro interno quisque videat ex propria conscientia; in externo debet esse in aestimatione boni viri. Et «asserenti se minime promissurum, si a principio talis causa adesset, adhibenda est fides in utroque foro, si indicio prudentis viri, consideratis negotii circumstantiis. verosimile sit. nequaquam promissurum, si illam praecogitasse!» (Sanchez. I. c. n. 6). Huc quoque spectat regula, quam his verbis Iradil Instructio Austriaca. § 10: «Obligatio standi promissis, per contractum sponsalium datis, tunc quoque cessat, (piando, omnibus perpensis circumstantiis, suppo-

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 865: Swcin z, lib. I. disp. LXII; Instructio Austriaca. § 6, cum communi.

nendum merito sit matrimonium a sponsis contrahendum infaustum fore. Quod si autem circumstantiae quibus suppositio ista innititur, culpa unius partis exortae sini, haec alteri damnum, quod ipsi, frustratis iustis eius expectationibus, illatum est, pro viribus resarcire tenetur ».

116. Si has regulas prae oculis habeas, difficile non erit indicium ferre in casibus particularibus; nihilominus DI), recensere solent plures mutationes, quae in foro externo praesumuntur sufficientes.¹ Ita, e. g., si una pars iam matrimonium contrahere nequeat sine incommodo gravi, prouti esset dedecus familiae, vel odia et inimicitiae consanguineorum, vel si parentes grave ferant, licet antea consenserint, aut pater vel avus paratus sit eam exhaereditare... Item si una pars in longinquum locum transferat domicilium, ex c. 5, X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1; quod si una pars discesserit cum animo redeundi, si quidem ad breve tempus, promissio vim suam servat; si ad longum, altera pars libera est, nisi discessui consenserit: tandem si latet animus discedendi aut diuturnitas discessus, praefigatur terminus; quo elapso, pars libera est. ut docet Benedictus XIV, *Inst. Ecc.*, 46, n. 6, citans edictum S. G. G. diei 2 oct. 1723. Item si in una parte mutatio notabilis evenit, sive *corporis*, sive *animi*, sive *fortunarum*. *Corporis*. e. g., si alter incidat in paralyticum aut alium gravem morbum permanentem, aut graviter mutiletur, amittens pedem, manum, oculum, nasum..., aut deformetur, praesertim sponsa, aut reddatur ineptus ad opificium exercendum, vel acquirendum officium pro familiae sustentatione necessarium; item si mulier ab alio cognita fuerit etiam vi, vel sciens volens passa sit ab alio viro turpiter tangi: non item si vir aliam vel metu coactus cognoverit, vel turpiter contrectaverit, quia non eadem foeditas est, nisi exinde colligi queat sponsum magis hanc amare et uxori fidem non esse servaturum. ² *Animi*, e. g., si vir pravae mores induerit, ebrietati, ludo... indulgens, morum asperila-

¹ Vide praeter ceteris, Schmalz., lib. IV, tit. I. n. 185 seq.

- I'Α\ν 111λ 1.ε, p. III, § 511-, not. 12: Kosset, op. cit., η. 1037. cum comimini.

tem ac saevitiam praetulerit, blasphemiae vitium contraxerit, religionis exercitium dereliquerit, crimen famosum admiserit, in haeresim, schisma, apostasiam lapsus fuerit... *Fortunarum*, e. g., si uterque pauperior notabiliter factus sit, quia minus apti sunt ad onera matrimonii sustinenda; si autem unus tantum, tunc ipse quidem nuptias urgere nequii, sed nec alter, nisi solus possit matrimonii onera sustinere, e. g., si parentes nolint aut nequeant sponsae dotem dare. Si uterque ditior evaserit, matrimonii promissio permanet; si unus tantum, communior et verior sententia est eum promissione teneri quia altera pars nullam passa est mutationem; atqui ex superveniente mutatione ius resiliendi est parti non mutatae.¹ Idem dicas si una pars fuit nobilitate aut dignitate aucta, aut si ditiozem invenerit: de qua re agit S. Alphonsus, lib. IV, n. 876.

117. Imo aliquando non est necessaria certitudo mutationis, sed ipsa prudens suspicio est causa legitima recessus, (plia scilicet cum ea suspicione matrimonium promissum non fuisset. Ita, e. g., satis est rationabilis limor exheredationis;² item si unus testis fide dignus dicat sponsam fornicatam esse;³ item si seria dubitandi ratio sit, sponsum aut sponsam magna debita, post matrimonii promissionem contraxisse, et res in aperto poni non possit.

118. Ad *alterum* casum quod spectat, omnes admittunt errorem qualitatis, cum, e. g., vir putabat mulierem divitem. quae pauper est, si dedit causam contractui, non initare quidem ab initio promissionem (n. 64), sed erranti esse legitimam causam, veritate perspecta, resiliendi;⁴ dum. e contrario, si error est mere concomitans, promissio nec est rescindibilis. Hinc matrimonium promittentes censentur obli-

¹ Bull. in ad Guky, vol. II. n. 731, refert triginta AA. qui contrariae sententiae adhaerent, aut probabilem habent; sed teipsa non omnes id tradunt. His accedit De Angelis. l. c., n. 0.

² Schmalz., l. c., n. 191.

³ S. Alphonsus, lit. VI, n. 878.

⁴ S. Alphonsus, lib. VI, n. 878; Sanchez, lib. I, disp. I.XIII: Pontius. op. ril., lib. XII. cap. Will; Instructio Ausliaca, § », cum communi

gari cum clausula: *s/ res sunt prouti apparent*. In genere pars errans amittit obligationem, sed conservat ius. Tota difficultas est utrum in casu error dicendus sit dedisse causam contractui, seu utrum quis, cognita ab initio veritate, matrimonium fuisset promissurus, necne.

119. tam vero, prouti de mutatione diximus (n. 115). pro foro interno quisque videat ex sua conscientia: pro externo id debet prudentiae boni viri relinqui, qui credere debet asserenti se, cognita ab initio veritate, minime fuisse matrimonium promissurum, si id, omnibus perpensis circumstantiis, probabile appareat. S. Alphonsus, l. c. cum communi ponit hoc principium: *Pro causis ic/notis anterioribus ad sponsalia illa sufficit, quae si superveniret. iaten esset sufficiens ad illa rescindenda*. Praeterea heic quoque applicandum principium cil. n. 115 datum ex Instructione Austriaca, nempe cessare obligationem e matrimonii promissione, si merito praevideatur in hoc rerum statu matrimonium fore infaustum.

120. DI). recensere solent nonnullos errores. qui in foro externo praesumuntur dedisse causam contractui. Ita si vir putabat sponsam virginem, quae est corrupta etiam vi, error plerumque dedit causam contractui, ideoque vir resilire potest. quia non praesumitur vir voluisse ducere mulierem ab alio cognitam. Contra si vir antea fornicatus fuit, error in muliere saepe erit mere concomitans, nisi vir filios ex alia muliere habuerit, vel alia quasi concubina usus fuerit, vel vir scortator sit, quia tunc foemina, praesertim honesta, non praesumitur voluisse ei nubere.¹ Si vir, e. g., putavit mulierem virginem, quae est vidua, vel ipse quoque viduus est. et tunc error censetur mere concomitans ideoque stare debet promissis; vel ipse non est viduus, et tunc error censetur dedisse causam contractui et proinde* ipse resilire poterit. Si sponsus, e. g., putavit sponsam divitem aut nobilem, quae est pauper aut vulgaris, videtur ingemere error dedisse causam contractui, quidquid nonnulli dicant, nisi ex circumstantiis in aperio sit, sponsum eam ducturum fuisse etiam pauperem

¹ De Angeijs, lib. IV, tit. 1. n. 6.

ac vulgarem. Si ima pars putavit aliam religiosam, quae est irreligiosa, vel ipsa est religiosa, el lime error censetur dans causam contractui, quia non praesumitur partem religiosam velle cum irreligiosa contrahere; vel nec ipsa est religiosa, et lune res pendet ex circumstantiis; nam saepe videmus viros irreligiosos velle in uxore religionem. Si una pars putavit aliam mitem, frugi..., quae est aspera atque prodiga, error dedit causam contractui el potest illam derelinquere. Equidem in c. 5, X, *Qui clerici rei voventes matrimonium contrahere possunt*, IV, 6, Romanus Pontifex iubet imponendam esse poenitentiam salutarem ob mentitam fidem, mulieri, quae post sponsalia inita, plura audiens de sponsi severitate, noluit ei copulari; sed DI), communiter id explicant, quia mulier non certo, sed incerto solum rumore illud cognoverat et absque probabilitate crediderat nimis leviter. Si appareat nimia ingeniorum discrepantia, ulrique discedere licet, quia matrimonium merito praevidetur infaustum.

121. Saepe nec certitudo erroris requiritur, sed sufficit probabilis suspicio, ut cesset obligatio. E. g., sufficit probabilis suspicio quod sponsa sit antea fornicata;¹ vel quod alteruter, loco fortunae, habeat magna debita, si res non possit verificari; vel quod sit religionis expers, aut malae indolis, aut aliquo gravi morbo, e. g., phthisi laboret.

122. 1° *Susceptio perfectioris status*. Nam promittentes matrimonium sese obligare censentur cum clausula: *Visi perfectiorem statum elegerim*.² Modo videamus quandonam haec causa verified ur.

123. Status perfectior prae statu matrimoniali est: *status clericalis*: *status religiosus* sive in Ordinibus religiosis cum votis sollemnibus, sive in Congregationibus religiosis cum volis simplicibus seu perpetuis seu temporaneis: *status perpetuae castitatis in saeculo servandae*. Hinc si una pars alteri pandit suam voluntatem statum perfectiorem amplectendi,

* S. Alphonsus, lib. VI, n. 878.

¹ S. Alphonsus, op. cit., lib. VI, n. 870seq.; De Angelis, lib. IV, tit. I, n. G; S. Thomas, in IV, dist. 27, q. 1, a. 3; Rosset, op. cit., n. 187.

inierim promissio pro utraque parte suspenditur, quia haec voluntatis declaratio est *propositum elii/endi*, sed non est *electio* status perfectioris. Cum vero pars hoc propositum in actum deducit, etiam initio deductionis, e. g., receptione primae tonsurae, vel initio novitiatu, tunc levis obligatio contrahendi matrimonium in utraque parte cessat omnino, firma obligatione reparandi damna, si qua debeantur. Quid vero si pars postea a sancto proposito recedit, statum perfectiorem deserens, obtenta, si opus est, dispensatione a votis? Putamus promissionem quae cessaverat, nullatenus reviviscere el ideo partem, ad saeculum redeuntem, liberam manere.

121. 5° *Impossibilitas ineundi nuptias*. Cum enim « nemo possit ad impossibile obligari », Reg. 6, R. I., in VI0, aut ad illicitum, cessat obligatio si nuptiae iam evaserunt impossibiles aut illicitae. Id verificari solet quando supervenit impedimentum sive dirimens sive impediens. « Sufficit vero ad solvenda sponsalia sola fama huius impedimenti... Ad hoc autem requiritur fama, non sufficit rumor. Fama est (quando adest opinio impedimenti apud maiorem partem vicinia, rumor apud minorem»: S. Alphonsus, lib. VI. n. 857. Si impossibilitas enascatur ex facto culpabili utriusque, cessat ipsa obligatio reparandi damna, si (pia, non celebrato matrimonio, debeantur. Si vero impossibilitas (nascatur ex facto culpabili unius partis lanium, e. g., si una pars in baeresim prolapsa est, altera pars libera est etiam ab obligatione reparandi damna, sed ius conservat el ad matrimonii celebrationem et ad damnorum reparationem, si qua debeantur.

125. Demum Codex, post canonem de sponsalibus, addit in can. 1018 grave monitum: « Parochus ne omittat populum prudenter erudire de matrimonii Sacramento eiusque impedientiS » ; quod parochi satagant diligenter observare.

SECTIO II.

De iis quae ad probandam libertatem status
celebrationi matrimonii praemitti debent.

Gan. 1019. - § 1. Antequam matrimonium celebretur, constare debet nihil eius validae et licitae celebrationi obsistere.

§ 2. In periculo mortis, si aliae probationes haberi nequeant, sufficit, nisi contraria adsint indicia, offirmatio iurata contrahentium, se baptizatos fuisse et nullo detineri impedimento.

126. Ipsum naturale ius requirit quod Codex rei. can. 1019 § 1 exigit, nempe ante matrimonii celebrationem constare debere de libertate status contrahentium, seu nil validae et licitae matrimonii celebrationi obsistere. Non ita pridem nonnulli docebant libertatem status pro religioso matrimonio ineundo satis constare, si haberetur testimonium status liberi auctoritatis civilis pro civili matrimonio, vel testimonium ipsius matrimonii civilis; nam, aiebant, exinde iam constat libertas status sponsorum pro matrimonio religioso.¹ Contrarium declaravit S. C. S. Officii; nam proposito dubio 5°: «Personae fide dignissimae, etiam ecclesiasticae, referunt in Gallia moraliter impossibilem esse celebrationem matrimonii in Ecclesia, (juin pîius locum habuerit matrimonium civile coram Syndico (Maire) loci. Numquid ergo pro Galliis sufficeret attestatio Syndici, an vero requiratur eodem modo fides data ab auctoritate ecclesiastica?» S. G. die 7 aprilis 1873 reposuit: «Ad 1^l partem negative; ad 2^l affirmative». Cf. etiam η. 151. Et sane libertas status pro civili matrimonio nullatenus evincit libertatem status pro matrimonio religioso, cum Codices civiles plura ecclesiastica impedimenta dirimentia aut impedientia ignorent prorsus, idque maxime si divortium civile vigeat. Tandem, etsi illam evinceret, aequum non est disciplinam ecclesiasticam, de regula generali, inniti legi civili

¹ Bouix, *De indiciis*, vol. 11, p. 468.

dupliciter iniuslae et quatenus introducit civile matrimonium et quatenus illud praescribit ante religiosum.

127. Modo igitur exponere debemus quae Codex praemit-tenda praecipit ut constet nil obsistere validae et licitae celebrationi matrimonii; quae ex rei. can. 1019 § 2 non urgent in periculo mortis; tunc enim si aliae probationes haberi ne-queant. sufficit, nisi contraria adsint indicia, affirmatio iurata contrahentium, se baptizatos fuisse et nullo detineri impedi-mento.

Articulus 1.

De investigatione a parrocho facienda de libero nupturientium statu.

Can. 1020.-§1. Parochus cui ius est assistendi matrimonio, oppor-tuno antea tempore, diligenter investiget num matrimonio con-trahendo aliquid obstet.

§2. Tum sponsum tum sponsam etiam seorsum et caute interroget num aliquo detineantur impedimento.an consensum li-bere, praesertim mulier, praestent, et an in doctrina Christiana sufficienter instructi sint, nisi oh personarum qualitatem haec ul-tima interrogatio inutilis appareat.

3. Ordinarii loci est peculiare normas pro huiusmodi pa-rochi investigatione dare.

128. Pluribus saeculis ante Codicis promulgationem Conci-lium Lateranense IV in c. 3, X. *De clandestina desponsatione*, IV, 3. ad universam Ecclesiam extendens legem bannorum ma-trimonalium, addit: «Et ipsi presbyteri nihilominus inve-stigent utrum aliquod impedimentum obsistat». Clemens X. praescribens testium examen, hanc investigationem minime sustulit, cuius pars essentialis est interrogatio spon-sorum. Benedictus XIV in Const, *Nimiam licentiam*, 23 maii 1743, confirmat <4 rite determinat hanc legem. Deplorans enim abu-sus, (pii in contrahendis matrimoniis in regno Poloniae ino-leverant. et praeclaras salutaesque leges ac regulas servandas indicans, de re nostra haec habet: «§ 10: Onus pariter pro-prio parrocho iniunctum est. ut antequam denuntiationes de ineundo matrimonio publice in ecclesia inter Missarum sol-

lemnia fiant, ipse tum sponsum tum sponsam seorsim, caute, el, ut dicitur, ad aurem explorare studeat an ex voluntate, sponte ac libenter, et vero cum animi consensu in matrimonium vicissim coniungantur, nec non ut. quantum fieri potest, inquirere nitatur ullumne et cuius generis impedimentum inter contrahentes intercedat, aliisne fidem sponsionemque alter ex contrahentibus dederit, de consensu ne parentum filii filiaeque familias contrahant. Haec aliaque huiusmodi momenta postquam parochi accuratissime exploraverunt, si aliquod eorumdein momentorum sive deficere aut nocere posse deprehenderunt, suspensis interea denuntiationibus, illud quod obstare possit, deferre tenentur ad proprium Antistitem, qui. prout res postulaverit, pro auctoritate munerisque sui debito opportune provideat». Haec omnia Codex rei. can. 1020 confirmavit, quem modo nos breviter declaramus.

129. In primis parochus ad quem pertinet ius interrogandi sponso, est parochus cui ius est assistendi matrimonio, ut legitur in nd. can. 1020 § I, idest parochus in cuius paroecia utraque vel alterutra pars habet domicilium vel quasi-domicilium vel menstruam commorationem, aut, si de vago agatur, actuale commorationem; de qua re fusius alibi. Quod si nupturientes ad diversam paroeciam perlinent, uterque parochus ius el officium investigandi habet; expedit tamen ut investigatio liat a parocho, qui matrimonio assistit, quique, nisi iusta causa excuset, est parochus sponsae (can. 1097 § 2). Interdum parochus sponsi, de consensu parochi sponsae, investigationem peragit aliaque, quae necessaria sunt ad libertatem status probandam; el deinde omnia ad parochum sponsae transmittit. Licet parochus vel Ordinarius alium sacerdotem ad assistendum matrimonio delegent, huius investigationis onus ipsi parocho incumbit, nisi parochus aut Ordinarius ipsam investigationem alteri faciendam commiserint.

130. Et haec obligatio gravis est, cum agatur de lege generali in re gravi (can. 21). quod insuper verba Concilii Lateranensis et Benedicti XIV aperte indicant el praeceptiva Codicis verba confirmant. Quae quidem obligatio urget, ut putamus, etsi parochus certus moraliter sil nullum adesse impedi-

tum. Hanc doctrinam omnes communiter admittunt pro lege publicationum: parochus, nempe, eas facere debet, licet, sciat nihil matrimonio obstare, iuxta principium generale: lex obligat. licet in casu particulari ratio legis deficiat; quae ratio valet etiam in casu nostro. Neque dicas ex Heg. 31, R. I. in VJ^o: « Eum qui certus esi. certiorari amplius non oportet*»; nam id verum est. si ius nil statuit. Ceterum interrogatio in casu poterit esse brevior et summaria, quia ius quaestiones ponendas non praescribit.

131. Parochus debet interrogare tum *sponsum* tum *sponsam*. In nonnullis dioecesibus viget consuetudo ut parochum adeant non quidem sponsus et sponsa cum eorum parentibus, sed sponsus et parentes sponsae, eosque parochus interroget. Haec consuetudo est contra legem, ut palet, et servari non potest; fieri enim potest ut parochus ratione circumstantiarum teneatur nonnulla quaesita puellae facere, quibus parentes respondere minime possunt. Igitur parochus, posthabita hac consuetudine, servet Codicis praescriptum.

132. Quod allinet ad modum faciendi has interrogationes. Codex in rei. canone vult ut parochus sponso *seorsam et cante interroget*. Ad rem Scavini, op. cit., vol. III. n. 1038: «Quo quidem in examine nonnisi caste, distincte ac separating sponsi sunt interrogandi. Foemina autem in loco honesto et omnino aperto ostio (monitum maximi momenti!) et. quoad potest, in propinquorum conspectu, quin tamen ipsi aliquid audiant. Hac de re S. Carolus, Act. IV, *Instructio matrimonii*, et I). Salesius, *Filotea*, p. 3, c. 38 et 39. saluberima monita habent*. Expedit ut parochus habeat librum in quo referat exitum huius examinis, sed ad id non tenetur.

133. Interrogationes a parocho faciendas ius non determinat, diversae enim erunt iuxta diversam conditionem vel capacitatem personarum aliasve circumstantias. Sed praeter alia Codex, cit. can. 1020 § 2, vult ut parochus sponso interroget num aliquo detineantur impedimento, an consensum libere, praesertim mulier, praestent et an in doctrina Christiana sufficienter instructi sint, nisi ob personarum qualitatem haec ultima interrogatio inutilis appareat. Si sponsus aut sponsa

inveniantur ignari doctrinae Christianae parochus eos edoceat prima saltem elementa doctrinae Christianae. Proposito dubio: «Si sponsa vel sponsus inveniantur ignari doctrinae Christianae. eritne locus eos respuendi a matrimonio vel differendi matrimonium usque ad instructionem?» Commissio Pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos, die 3 iunii 1918 reposuit: «Parochus servet praescriptum can. 1020 § 2; et dum ea peragit quae Codex peragenda praescribit, sponso ignorantes sedulo edoceat prima saltem doctrinae Christianae elementa: quod si renuant, non est locus eos respuendi a matrimonio, ad normam can. 1006 »; quo in canone agitur de matrimonio *indignorum* (n. 475 et seq.).¹

134. Si detectum fuerit aliquod impedimentum, seu impediens seu dirimens, sive ante incoeptas publicationes, sive durantibus publicationibus, sive post peractas publicationes, vide n. 183 et seq., ubi. praemissis canonibus ad rem lacentibus. edicitur quid faciendum sit: modo nos pauca praenotamus pro casu nostro, scilicet si parochus ante publicationes deprehenderit aliquod impedimentum. Nimirum si impedimentum est dubium, parochus peragere debet publicationes, quia ex publicationibus omne dubium cessare potest; si est certum et in eo Romanus Pontifex non potest aut non solet dispensare, parochus de hoc monebit tum sponso tum eorum parentes omnesque a matrimonio dehortabitur omnino; si est certum et in eo Romanus Pontifex potest et solet dispensare, parochus rem deferat, si impedimentum est publicum, ad Ordinarium, indicatis etiam causis dispensationis, aut, si est occultum, ad S. Poenitentiarium vel ad ipsum Ordinarium, si Ordinarius in casu dispensationem concedere potest, nec prudentia aliud suadet. Cum vero singula impedimenta exponuntur. dicemus utrum Romanus Pontifex possit ac soleat, necne, ab eisdem dispensare.

135. Ante Codicis promulgationem, parochus praeter investigationem de qua supra, debebat insuper examinare duos testes de libero nupturientium statu et eorum depositiones,

¹ Cf. Benedictus XIV. *de Si/n.* lib. VIII, cap. XIV. n. 6.

una cum exitu investigationis, transmittere ad Ordinarium, qui, si nullum obstabat impedimentum, licentiam dabat procedendi ad proclamation's seu banna. Hoc testium examen de lacto non servabatur extra dioeceses Status pontificalis:el iure Codicis, qui de ipso tacet omnino, suppressum dici debet, salvo praescripto can. 1031 § 1 n. 1°; ad normam vero huius canonis, parochus, peractis interrogationibus inibi praescriptis, rem deferat ad Ordinarium, si quod dubium adhuc subsistat. Vide n. 183 et seq.; Ordinarius vero non posset, lege generali, praescribere testium examen et sibi reservare ius licentiam parochis concedendi, antequam ipsi procedant ad proclamationes; haec enim lex restitueret in dioecesi ius abrogatum, quod potestatem Ordinarii excedit.

136. In § 3 rei. can. 1020 dicitur Ordinarii esse dare haec de re peculiares normas; Ordinarius autem in ipsis redigendis prae oculis habeat quae supra diximus.

Articulus II.

Testimonium recepti baptismi.

Can. 1021. - § 1. Nisi baptismus collatus fuerit in ipso suo territorio, parochus exigat baptismi testimonium ab utraque parte, vel a parte tantum catholica, si agatur de matrimonio contrahendo cum dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus*.

§ 2. Catholici qui Sacramentum confirmationis nondum receperunt, illud, antequam ad matrimonium admittantur, recipiant, si id possint sine gravi incommodo.

137. Illeic prae oculis habere debemus quae Codex praecipit:

1° In can. 1103 1,2. nempe celebratum matrimonium esse quamprimum describendum in libro matrimoniorum, et praeterea parochum in libro baptizatorum adnotare debere coniugem tali die in sua paroecia matrimonium contraxisse; quod si coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochum notitiam initii contractus ad parochum baptismi sive per se sive per Curiam episcopalem transmittere debere, ut matrimonium in baptizatorum libro referatur;

2° In can. 170 § 2, nempe parochum in libro baptizatorum adnotare debere si baptizatus confirmationem receperit, matrimonium contraxerit, salvo praescripto can. 1107 (de matrimonio conscientiae) aut sacrum subdiaconatus ordinem susceperit vel professionem sollemnem emisit easque adnotationes in documenta accepti baptismi semper esse referenda.

3° In can. 1988, nempe, decreta matrimonii nullitate. Ordinarium loci curare debere, ut de ea mentio fiat in baptismorum et matrimoniorum registis, ubi matrimonii celebratio consignata invenitur.

138. Ex his apparet optimo iure Codicem in rei. can. 1021 § 1, ante matrimonii celebrationem requirere baptismi testimonium utriusque partis vel partis tantum catholicae, si agatur de matrimonio contrahendo cum dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus*, nam ex una parte, quae ex baptismi testimonio habentur, necessaria sunt ad matrimonium Christianum valide et licite celebrandum et ex alia libri paroeciales, de quibus suo loco loquemur, fidem plenam faciunt, donec contrarium evincatur.

139. Confirmatio baptizatorum non est proprie necessaria pro matrimonio: hinc baptizalus, nondum confirmatus, potest utique nuptias inire cum baptizata. nondum confirmata: sed hoc est valde absonum: hinc rei. can. 1021 § 2. Ex verbis canonis gravis videtur nupturientium obligatio recipiendi confirmationem ante celebrationem matrimonii, si, peculiaribus inspectis adiunctis, Sacramentum confirmationis, sine gravi incommodo, praemitti potest: sed, hoc non obstante, utrum gravis sit haec obligatio, an levis, disputant AA., alii gravem, alii levem obligationem admittentes: parochus in casu consulat, si fieri potest Ordinarium.

110. Ante Codicis promulgationem susceptio baptismi et confirmationis probabatur testimonio parochi ex duobus distinctis libris, baptizatorum nempe et confirmatorum, qui apud ipsum erant; iure novo ex cit. can. 470 § 2, pro utriusque Sacramenti receptione sullicit baptismi testimonium. Nec alia probatio receptionis baptismi aut confirmationis pro matrimonio admittitur, si hoc testimonium haberi commode potest,

turn quia hoc testimonium est naturalis probatio recepti baptismi et confirmationis, tum quia ex eo habentur alia plura quae ad matrimonii christiani validam et licitam celebrationem requiruntur, ut ex didis apparet. Hinc baptismi testimonium debet esse recens, ita ut libertas status nupturientium ex ultimis adnotationibus erui possit; nonnullae synodi exigunt testimonium trimestri non antiquius.

111. Quod si libri paroeciales non amplius existunt quia e. g. igne perierunt, aut tempus urget, sponsus etiam alio legitimo modo probare potest se baptizatum et confirmatum fuisse, e. g., unico etiam teste fide digno, idest omni exceptione maiore, praesertim commatris vel compatris spiritualis, vel etiam iureiurando ipsius baptizati, si ipse in adulta aetate baptismum receperit (can. 779), aut testimonio authentico primae communionis, testimonio confirmationis... Hinc S. C. C. in *Nullius Orbetelli*, 6 iunii 1662, resolvit fidem baptismi non esse simpliciter necessariam pro matrimonio contrahendo. Sed in his casibus Ordinarius videat quid agendum. In periculo autem mortis valet rei. can. 1019 § 2 (n. 127).

112. Formula huius testimonii notissima est et apud omnes parochos prostat. Non est necesse, quamvis valde expediat, ut testimonium de verbo ad verbum transcribatur ex libro baptismorum; ceterum quisque utatur formula quae in propria dioecesi in usu est sive ex legitima consuetudine sive ex praescripto synodal! aut episcopali statuto. Si baptismi testimonium transmittendum est in aliam dioecesim vel in aliam eiusdem dioecesis paroeciam, parochi illud petant vel transmittant per cancellariam Ordinarii loci; sed Ordinarius potest illud, etsi non recognitum a Curia, sufficiens habere. Quod si parochus vel Ordinarius loci baptismi testari debeat etiam de statu libero, tunc, eadem formula testimonii quod edit, omnia continere solet, fidem status liberi, baptismi et confirmationis.

113. Pro dando hoc testimonio parochus exigere potest modicam taxam (piae recognita et approbata fuerit ad normam can. 1507, secus nihil exigere potest, exceptis expensis transmissionis testimonii per publicos tabellarios, si agatur de non-pauperibus.

144. Secus ac iure antiquo, testimonium baptismi non exigitur, quando baptismus collatus fuerit in ipso territorio in quo matrimonium celebratur, ut expresse traditur in can. 1021 § I: tunc enim parochus probationem baptismi colligere ipse per se valet aut ex libro baptismati, aut, eo deficiente, ex suppletivis probationibus, de quibus supra. Tandem animadvertimus etiam in matrimonio mixto necessarium esse testimonium baptismi partis non catholicae, ne matrimonium forte ineatur inter partem baptizatam in Ecclesia catholica et partem non baptizatam, atque ita matrimonium nullum sit ob impedimentum dirimens *disparitatis cultus*; quod satis clare innuitur in rei. can. 1021 § 1.

115. Praeter testimonium baptismi et confirmationis, et eo minime obstante, nupturiens, iam matrimonio copulatus, qui ad alia vota transire desiderat, praesto habeat pro diversis casibus aut testimonium obitus sui coniugis, aut documentum authenticum dispensationis a matrimonio rato et non consummato. (quam a Sancta Sede obtinuit, aut definitivae declarationis nullitatis praecedentis matrimonii pronuntiatae a competenti auctoritate, aut tandem sollemnis professionis religiosae sui coniugis una cum declaratione iudicis ecclesiastici de matrimonii non consummatione.

146. Post publicatum decretum .Ve /emere, S. C. de Sacramentis, die 6 martii 1911, ad Ordinarios dedit instructionem *circa statum liberum nupturientium ac denuntiationem initi matrimonii*; sed post publicationem Codicis eadem S. C. aliam publicavit instructionem, die 4 iulii 1922. *super probatione status liberi ac denuntiatione initi matrimonii*, (piae praecedentem confirmat et complet. Huic instructioni, quae relata est in Alleg. IV in fine huius Tractatus, parochi et Ordinarii inhaerere debent.

A r t i c u l u s III.

Publicationes seu baima matrimonialia.

§ I. - *Origo, graritas, vis legis el formula publicationum.*

Can. 1044. - Publice a parrocho denuntietur inter quosnam matrimonium sil contrahendum.

147. Lex de matrimoniis publicandis lata primo luil pro lota Ecclesia a Concilio Latateranensi IV; antea erat lex dioecesana pluribus in locis recepta. Nam antiqua Ecclesiae disciplina erat, ut (piando fideles voluntatem manifestabant matrimonium ineundi, presbyteri inquirerent num his nuptiis aliquod obstaret impedimentum. Odo de *Soliaco*, Episcopus Parisiensis, circa initium saec. xm. praecepit hoc matrimonium publicari in ecclesia, el omnes fideles invitari ad denuntiandum Curiae episcopali, si quod dignoscerent, impedimentum. A dioecesi Parisiens! mos iste laudabilis ad alias quoque dioeceses per Gallias permeavit, ut colligitur ex c. 47, X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1. Tandem Cone. Lal. IV in c. 3, X, *De clandestina desponsatione*, IV, 3. hanc legem extendit ad lotam Ecclesiam, simul presbyterorum inquisitionem conservans: «...Specialem quorundam locorum consuetudinem ad alia generaliter prorogando, statuimus ut cum matrimonia fuerint contrahenda, in ecclesiis per presbyteros publice proponatur, competenti termino praefinito, ut. intra illum (pii voluerit et valuerit, legitimum impedimentum opponat, el ipsi presbyteri nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat. Cum autem apparuerit probabilis coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expresse, donec quid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis. Si «piis vero huiusmodi clandestina vel interdicta coniugia inire praesumpserit in gradu prohibito, etiam ignoranter, suboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censeatur,

| Benedictis XIV, Const. *Paucis abhinc*, 19 mari. 1758, § *Quod vero mox*.

de parentum ignorantia nullum habitura subsidium: cum illi, taliter contrahendo, non expertes scientiae, vel saltem affectatores ignorantiae videantur. Pari modo proles illegitima censeatur, si ambo parentes, impedimentum scientes legitimum. praeter omne interdictum etiam in conspectu Ecclesiae contrahere praesumpserunt. Sane si parochialis sacerdos tales coniunctiones prohibere contempserit, aut quilibet etiam regularis, (pii eis praesumpserit interesse, per triennium ab officio suspendatur, gravius puniendus si culpaе qualitas postulaverit. Sed his, qui taliter praesumpserint etiam in gradu concessa copulari, condigna poenitentia iniungatur. Si (piis autem ad impediendam legitimam copulam malitiose impedimentum obiecerit, canonicam non effugiet ultionem».

148. Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 1. legem Lateranensem melius determinavit: « Sacri Lateranensis Concilii sub Innocentio III celebrati vestigiis inhaerendo, praecipit ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter, a proprio contrahentium parochus, tribus continuis diebus festivis, in ecclesia, inter Missarum sollemnia, publice denuntietur inter quos matrimonium sit contrahendum. Quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur. Ubi parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: *Eno vos in matrimonium coniunyo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, vel aliis utatur verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum. Quod si aliquando probabilis fuerit suspicio matrimonium malitiose impediri posse, si tot praecesserint denuntiationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parochus et duobus vel tribus testibus praesentibus, matrimonium celebretur; deinde ante illius consummationem denuntiationes in ecclesia fiant, ut si aliqua subsunt impedimenta facilius detegantur: nisi Ordinarius ipse expedire indicaverit, ut praedictae denuntiationes remittantur, quod illius prudentiae indicio S. Synodus relinquit».

149. Tandem Codex in rei. can. 1022 hanc legem recepit et confirmavit, eam in sequentibus canonibus determinans: et hanc nos modo exponere debemus.

150. Evidens esi hanc legem non esse irritantem matrimonium; sed simul omnes communissime» admittunt hanc legem obligare sub gravi parochum, etsi aliunde sciat nupturientes nullo detineri impedimento: nam in genere lex obligat etiam in casu particulari, quo ratio illius cessat, praesertim cum grave esset periculum, si res indicio parochorum relinquere-
tur. Omittere sine venia Ordinarii praeter casum necessitatis tres publicationes certum, duas probabilius, unam probabile est esse culpam gravem.¹ Nonnulli docent posse parochum, praetermissis publicationibus, matrimonio assistere, si Ordinarius dare deberet dispensationem (n. 179), sed non vult el recursus ad Sedem Apostolicam sil impossibilis.² Id admitti nequit, quia ordinem hierarchicum in Ecclesia perverteret: indicium enim parochi praefertur indicio Ordinarii in foro externo. Nec dicas tunc a parocho fieri meram declarationem; nam huius declarationis idem erit effectus in validandi sententiam Ordinarii in foro externo editam, qua denegabatur dispensatio. Proinde parochus excusari non posset el puniendus esset veluli si mala tide publicationes praetermisisset, imo gravius.³

151. Quae lex servanda est in genere in omnibus matrimoniis etiam servorum seu mancipiorum, nisi aliud expresse cautum in iure sil pro aliquibus matrimoniis. Quidam Episcopus in Statibus Unitis Americae postulavit: «An banna, seu proclamationes anténuptiales etiam servanda sint in matrimoniis servorum seu mancipiorum ». S. G. de Prop. Eide, die 1 apr. IstC». reposuit: «Affirmative, nisi accesserit dispensatio Episcopi ». Nec suppleri possunt per publicationes facias a magistratu civili pro civili, ut aiunt, matrimonio (n. 121)). Nam Vicarius Apost, lamaicae sequens dubium proposuit S. G. S.

¹ S. Aionensis, lib. VI, ll. <90.

² Bossus apud S. Alphonsem, l. c. n. 1007; Sanchez, lib. III. disp. X, n. 1).

³ Bangen, tit. II, § 15. Vide etiam Ballerini-Gcky, vol. II, n. 740; Rosset, *De sacrant, matr.*, n. 1178; Reifp., lib. IV, tit. III, n. 40; Soimilz., lib. IV, tit. III, n. 44, qui (amen haud necessarias ponunt distinctiones.

Officii: * Secondo la clausula 17 (della nuova legge proposta) si richiede che il ministro religioso, deputato ufficiale in ordine ai matrimoni, faccia le pubblicazioni in tre volte, ossia tre domeniche successive durante gli uffici del mattino e della sera. Ora fuori di Kingston vi è appena nell'isola una cappella in cui si celebrano gli uffici domenicali più di una volta al mese. Possono i fedeli fuori di Kingston procurarsi un attestato delle pubblicazioni dell'ufficiale civile? e può il sacerdote valersi di tale attestato in luogo delle pubblicazioni fatte in chiesa? » 1 S. C., die 12 ian. 1881. reposuit: * Nihil obstande, quominus fideles postulent testimonium ab officiali civili, sed huiusmodi testimonium per se non sufficere, ut ad matrimonii celebrationem fideles admittantur a inquisitionario. qui. quoad publicationes, se gerat iuxta leges Ecclesiae».

152. Publicationes fieri prohibentur:

«)Quando celebratur matrimonium conscientiae (can. 1104); de quo loquimur in cap. V, art. II in fine:

&) In matrimoniis quae contrahuntur cum dispensatione ab impedimento *mixtae religionis*, vel *disparitatis cultus*, sed hac de re rursus sermo erit, n. 401.

153. Omitti possunt publicationes:

a) Si matrimonium differri nequit sine magno incommodo et tempus deest petendi ab Ordinario dispensationem. Id verificatur in periculo mortis, nempe si moriturus ad salutem animae suae aut ait prolem legitimandam vult ducere concubinam (rei. can. 1019 § 2), sed verificari potest et in aliis casibus, quamvis rarissime.²

¹ *hutin...*. Iuxta clausulam decimam septimam (recenter propositae legis) requiritur ut minister religiosus deputatus ex officio quoad matrimonia per publicationem* peragat, scilicet in tribus successivis dominicis diebus inter matutina et vespertina officia, iam veru extra Kingston vix in insula unicum est sacellum in quo saepiusquam semel in mense dominicalia officia peragantur. Possuntne fideles extra Kingston degentes sibi exquirere documentum Udem faciens publicationum a civili officiali peractarum coque documento potestne sacerdos uti loco publicationum in ecclesia peragendarum? *

² Bvixurx. tit. II. § 15, pag. 57; D'An'XIBA l e, p. III, § 453; S. Ati'iossrs. lib. VI. n. 991. Scavim, vol. III, n. 897; Hosset, n. 1087.

b) In matrimonio Principum qui supremum principatum tenent, horumque filiorum filiarumque, quibus ius est proxime succedendi in principatum. Hac de re Codex tacet, sed non desunt AA.¹ qui etiam iure novo id servari posse autumant. si in regno id consuetudine receptum sit et Principum genus ita sit publice notum ut facile cognoscatur impedimentum. si quod obstet. Celerum quaestiones de consuetudine contra legem publicationum solvi debent ad normam can. 5 et can. 55.

154. In hisce publicationibus exprimi debet, vulgari sermone, nomen, praenomen, patria, paroecia, dioecesis, parentes contrahentium. Si de viduis agatur, exprimi debet nomen, praenomen, dies, mensis et annus obitus coniugis. Si praecedens initum matrimonium declaratum fuit nullum, aut si ratum et non consummatum solutum est professione sollemni religiosa alterius coniugis, aut dispensatione Romani Pontificis, aut si cuius impedimenti publice noli dispensatio obtenta fuit ... haec quoque indicari debent. Praetermitti vero debent omnes circumstantiae quae contrahentibus infamiae esse possunt : e. g.. si una pars est illegitima, parentes non nominentur; si omnes putant mulierem fuisse uxorem praemortui viri, et erat concubina, ne verbum quidem in publicationibus. Tandem moneantur fideles de gravi obligatione manifestandi ipsi parocho vel Ordinario impedimenta, si quae norint: et de vice in vicem dicatur utrum publicatio sit prima, an altera, vel ultima; et num dispensatio obtenta sit ab aliqua publicatione, ne scilicet fideles, aliam expectantes, impedimentum interim non revelent.

155. Formula publicationis non est determinata. Omnibus praeferenda est illa, quae prostat in Rituali Romano, *De Sacramento matrimonii*. In nonnullis Galliae dioecesibus alia servatur, et in line monentur fideles de gravi obligatione revelandi impedimenta *sous peine de censures*. Si in dioecesi has censuras latae vel ferendae sententiae Episcopus revera tulerit, bene quidem: secus illa clausula, utpote falsa, supprimenda

¹ Cappiello, op. cit.. n. 102, 3°.

omnino erit. Pariter, si vera matrimonii promissio non praecessit, probanda non est illa clausula: *il y a promesse de mariage...*, quae in aliis formulis publicationum legitur. Instructio Auslriaca, § 00, docet exprimendam esse quoque aetatem: quod in plurimis locis merito receptum non est. cum grave sit, nominalim mulieri adultae, sed probamus praxim qua tantum dicitur sponso esse minores vel maiores. Tandem laudanda non est formula, in qua deest illud monitorium ad fideles de impedimentis, si quae norint, revelandis.

156. Receptum esse solet, ut parochus pro hisce publicationibus faciendis a nupturientibus habeat moderatum emolumentum. Haec praxis legitima est ex c. 42, *De simonia, et ne aliquid pro spiritualibus exigatur rei promittatur*, V. 3, et reapse agitur de functione reservatapa rocho (can. 462 η. 4). Ut vero abusus evitentur hac in re. quid parocho pro publicationibus matrimonialibus obveniat, in praesenti disciplina determinatur vel probata consuetudine, vel legitima taxatione ad normam can. 1507 § 1: excepta romana dioecesi in (pia ex decreto Leonis XIII diei 5 aprilis 1902 publicationes debent esse gratuitaes.

- .1 *quonam et quomodonam
publicationes fieri debent.*

Can. 1023. - § 1. Matrimoniorum publicationes fieri debent a parocho proprio.

§ 2. Si pars alio in loco per sex menses commorata sit post adeptam pubertatem, parochus rem exponat Ordinario, qui pro sua prudentia vel publicationes inibi faciendas exigat, vel alias probationes seu coniecluras super status libertate colligendas praescribat.

§ 3. Si aliqua sit suspicio de contracto impedimento, parochus etiam pro breviori commoratione consulat Ordinarium, qui matrimonium ne permittat, nisi prius suspicio, ad normam § 2, removeatur.

Can. 1024. - Publicationes fiant tribus continuis diebus dominicis aliisque festis de praecepto in ecclesia inter Missarum sollemnia, aut inter alia divina officia ad quae populus frequens accedat.

157. Rei. can. 1023 § 1, praecipit proclamationes faciendas esse a *parrocho proprio*. Atqui proprius parochus (vel Ordinarius) est parochus (vel Ordinarius) loci in quo quis habet domicilium vel quasi-domicilium; et, si de vago agatur, aut de illo (pii non habent nisi dioecesanum domicilium vel quasi-domicilium, est parochus loci in quo quis commoratur, ut traditur in can. 94; et parochum proprium publicationes facere posse per se vel per alium, palam est. non vero per laicum, licet Schmalzgrueber, lib. VI, lit. 111. n. 12, hoc etiam admittat. Ex his igitur apparet quinam parochus proclamationes facere debeat. Quomodo autem domicilium vel quasi-domicilium acquiratur, traditur in can. 92.

158. Ut haec melius intelligantur, ad examen revocemus singulos casus practicos.- 1° Si utraque pars ad eandem paroeciam pertinet et in ea tantum domicilium vel quasi-domicilium habet, in ea tantum publicationes fieri debent. - 2° Si sponsa pertinet ad paroeciam A, in ea tantum habens domicilium vel quasi-domicilium, sponsus ad paroeciam B, in ea tantum habens domicilium vel quasi-domicilium, publicationes fieri debent in utraque paroecia: ita expresse etiam Rituale Romanum. - 3° Si utraque pars in pluribus paroeciis habet domicilium vel quasi-domicilium, in omnibus paroeciis fieri debent publicationes, quia omnes parochi sunt proprii, nisi Ordinarius censeat ab aliquibus posse prudenter dispensari. - 4° Si pars in paroecia brevi tempore commorata sit, quin in ea domicilium vel quasi-domicilium habeat, de rigore iuris non est obligatio faciendi in ea publicationes, quia parochus non est proprius. Sed si qua sit suspicio de contracto in eadem impedimento, parochus et Ordinarius servant praescriptum rei. can. 1023 § 2-3. - 5° Si pars post pubertatem per sex menses in paroecia sit commorata, quin in eadem tempore matrimonii habeat domicilium vel quasi-domicilium, non est obli-

1 Post Codicis promulgationem nonnulli putaverunt ex can. 92 § 2, i. unum non posse plura quasi-domicilia in distinctis paroeciis simul haberi; sed hoc falsum esse, vide apud Ojetti, *Cumin. in Codicem iuris canonici*, lib. II, can. 92, § 2, not. 40.

gatio faciendi in eadem publicationes, quia parochus non est proprius, sed rursus parochus et Ordinarius servant praescriptum rei. can. 1023 § 2. - 6° Nec in paroecia tantum originis est obligatio ex iure faciendi publicationes ob eamdeni rationem. sed Ordinarius potest ex insta causa aliis in locis easdem praescribere, vel alias investigationes praecipere. - 7° Tandem si agatur de vago vel de eo qui domicilium vel quasi-domicilium dioecesanum habet, ex dictis patet publicationes faciendas esse in loco in quo commoratur.

159. Quod si publicationes aliquo in loco fieri nequeant, parochus rem exponat Ordinario, qui pro sua prudentia, loco publicationum, alias probationes libertatis status acceptare potest (rei. can. 1023 § 2). Revera proposito dubio: «Si pars post adeptam pubertatem plusquam per sex menses commorata fuerit in longissimis et dissitis oris, a quibus, ut habeatur regularis attestatio libertatis status, longius tempus requiritur, cum tamen urgeat celebratio matrimonii, sufficitne in casu ad certiorandam libertatem status iuramentum partis cum testimonio duorum, vel, si non possint haberi duo, saltem unius, qui secum commorati fuerint illis in regionibus?»: Commissio Pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos reposuit die 2-3 iunii 1928: « Rem remitti prudenti iudicio Ordinarii, qui alias probationes, non excluso iuramento suppletorio, praescribere potest ad normam can. 1023 §2».

160. In rei. can. 1024 statuitur quomodonam proclamationes fieri debeant. Scilicet fiant:

Tribus diebus... Hinc Ordinarius nequii permittere ut duae liant eadem die. licet iusta de causa possit super una vel altera publicatione dispensare.

161. *Continuis*: idest dies festivi, quibus fiunt publicationes, non debent esse interrupti per diem festivum, quo matrimonium non publicetur, ne matrimonii celebratio diu protrahatur. Interpolato uno vel altero die festivo, parochus peccatum leve committeret.¹ sed si mullos dies festos interponeret, plures a

¹ S. Alphonsch, lib. VI, n. 992; Scavim, vol. III, n. 895.

peccato gravi eum non excusant.¹ Quid vero si tres dies festivi sint immediati, e. g., dies dominica, feria secunda et feria tertia? Praxis est, ut tres publicationes his diebus non liant, quia, cum tempus nimis breve foret impedimentis revelandis, legislator censetur noluisse suo praecepto hunc casum comprehendere, ex Reg. 88, R. I., in VI0: «Certum est quod is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem». At si parochus tres publicationes his diebus perliceret, praesertim ex aliqua causa, et absenti omni impedimenti suspicione, non foret inquietandus.² Nonnulla Ritualia cavent, ne publicationes liant tempore clauso, nec in praecipuis anni sollemnitatibus, e. g., Paschalis. Pentecostes et Nativitatis Domini: sed iure communi id nullatenus velatur.

162. *Dominicis aliisque festis de praecepto* sive generali sive particulari alicuius loci, sive ex lege scripta, sive ex consuetudine. Diebus festivis suppressis parochus facere nequit publicationes sine licentia Ordinarii, quam tamen Ordinarius facile concedet, si eo die sacrae functiones habeantur cum populi concursu. Eam dare potest vel in singulis casibus particularibus, vel semel pro semper in statutis dioecesanis, si haec facultas a Sancta Sede obtenta fuerit (can. 81), e. g., in cit. Synodo dioecesana Albanensi, p. II, art. IX. n. 9. *De matrimonio*, legitur: «Permittitur ut liant diebus festis suppressis: rurandum tamen ut expleantur tempore divini officii, quo frequentior fidelium numerus in ecclesia adesse solet»; et citat S. O. C., die 7 apr. 1862. Hac in re habentur plures responsiones S. C. C., quae inter se aliquantisper differre videntur.

163. Nam cum Clemens XIV plura festa in Austria suppressisset, Episcopus Brunensis in Moravia putavit his diebus fieri posse publicationes, cum eadem esset populi frequentia. Consulta ab eodem «an, ubi, quando, et quibus diebus sint publicandae denuntiationes matrimoniorum in casu de quo agi-

¹ Tehhahis, v. *Matrimonium*, n. Ii; Bangex, tit. II, § II. pag. 13; Kosset, n. 1110.

² Saem., Cap. VIII, n. 75, cum aliis.

tur»: S. C. C. reposuit, die 17 iunii 1780: «Scribatur Episcopo iuxta mentem». Ac deinde, die 5 iulii 1780, missa ad eumdem fuit sequens epistola: «Curandum abs te maxime atque enixe providendum, ut sarta tecta saluberrima sacri Concilii sanctio de nuntiandis populo matrimoniis in tribus diebus festivis omnino servetur. Quod enim a tanti Concilii Patribus praescriptis atque conceptis verbis statutum est, id plane est religioseque retinendum. Sed quoniam eo loci relinquunt Patres Episcoporum indicio ad prudentiae, ut si quandoque expedire indicaverint, una aut plures huiusmodi matrimoniorum publicae denuntiationes remittantur, hinc, rebus omnibus (piae ab Amplitudine Tua expositae sunt, in S. C. C. mature perpensis, annuente etiam Ssmo D. N. Pio Pp. VI. decretum est. tuo pariter indicio ac prudentiae permitti posse, ut, si quandoque gravis aliqua causa intercesserit matrimonium quodpiam citius iniri debere, priusquam expectari possint tres dies festivi ut populo denuntietur, indulgeas in singulis casibus parochis tuae dioecesis, ut peragant denuntiationes in iis etiam diebus, in quibus, iuxta supra relatum decretum Clementis XIV indultum, sublata festivitas est remissumque praeceptum audiendi Missam, retenta tamen in ecclesiis officii ac Missae celebratione. Utere igitur hac lili concessa facultate, arctis tamen prudentiae discretique arbitrii legibus, atque ea praesertim sub conditione, (piae eiusdem facultatis tibi elargiendae potissima causa est. quod nempe in illis diebus qui festi non sunt, frequens adhuc perseveret populi ad ecclesiam concursus, ut quantum fieri potest, saluberrimae legis a Concilio Tridentino praescriptae tinis ac scopus habeatur, qui non alius certe fuit, nisi ut in populi frequentia ineunda matrimonia denuntiarentur, quo facilius, si quae forent, impedimenta detegerentur». Accedit responsio data an. 1823 ad Episcopum Tudertinum. Nam proposito dubio: «An in diebus festis abrogatis fieri possint matrimoniorum denuntiationes in casu»; S. C. reposuit : «Negative, nisi de licentia Episcopi, cum conditionibus ad formam Brunensis die 5 iulii 1780, lacto verbo cum Ssifio ». E contrario, eadem S. C. alias declaravit publicationes in his diebus fieri posse, quin de hac Ordinarii venia men-

tionem laceret. Nam Episcopus Pineroliensis sequens dubium proposuit: « Cum nonnulli inter parochos suae dioecesis admit- tant, nonnulli vero renuant, denuntiationes facere, tam pro matrimoniis ac promotionibus ad sacros ordines, quam pro ceteris huiusmodi ab Ecclesia praescriptis in festis, quae no- mine suppressorum, iuxta ultimum Ssiîi Pp. I). N. Pii IX de- cretum ad Subalpinos, designantur: quid innuendum? » S. C., die 7 apr. 1862, reposuit: « Praepositas denuntiationes fieri posse enuntiatis diebus festis suppressis: curandum tamen, ut hae expleantur tempore divini officii, quo frequentior fidelium numerus in ecclesia adesse solet ». Putamus hoc responsum in- telligendum esse iuxta responsa praecedentia, nempe publi- cationes his diebus fieri posse, sed de venia Ordinarii.

164. Mullo minus matrimonium publicari poterii diebus ferialibus, etsi magna sil populi frequentia. Al si in casu par- ticulari adessent legitimae causae pro dispensatione aut paulo minores, Ordinarius potest permittere ut publicationes liant die feriali cum magno populi concursu: nam id minus est, quam publicationes dispensare.¹ Fertur S. G. G. declaravisse Ordinarium non posse iubere publicationes die feriali.²

165. *In ecclesia*, nempe paroeciali propria. Hinc banna fieri non debent in sacellis tum privatis tum etiam publicis, nisi locum ecclesiae paroecialis ad tempus teneant, et inibi Missa paroecialis celebretur. Al si parochus in alia paroeciae eccle- sia vel oratorio publico matrimonium publicaret, adstante tide lium frequentia, non videtur inquietandus, quia ex una parte linis legis salvus est, et ex alia littera legis non obstat, cum Concilium Tridentinum prius et postea Codex expresse non dicant matrimonium esse publicandum in ecclesia paroeciali.³ Imo si in ecclesia paroeciali nullus esset eo die fidelium concursus, et in alia ecclesia magnus, potius in hac (piam

¹ (iih a i. d. i, p. II, sect. 114, (pii citai pro hac doctrina duas responsiones S. C. C.

² Clehigati, *De sacram, mat.*, dec. XXXIV, η. 9; l'igxatelli, Const. Can. 133, n. 91 (tom. 9).

³ Scavini, vol. HI, n. 895; S. Ai.phonsi lib. VI, n. 991; Kossi.r, op. cit., n. 1102.

in illa publicationes fieri expedii, ex cit. R. 88, R. 1, in VI0 (n. 161). lino plures DD. docent posse publicationes fieri etiam extra ecclesiam tempore magni concursus (sacri), e. g.. oh processionem, concionem.... quia finis legis obtinetur. « Idque probabile videtur, saltem sine mortali ; et si adsit aliqua causa, sine ulla culpa» (S. Alphonsus, l. c.). Sed parochus, si tempus est, consulat Ordinarium, qui, si potest banna dispensare, a fortiori poterit id permittere. Pariter si impossibile sit adunare fideles in ecclesia, e. g., tempore pestis, Ordinarius permittere potest ut publicationes liant per vocem praeconis aut per edicta loco publico affixa (n. 167).¹ Tandem si in territorio paroeciae est ecclesia filialis, vicarialis, adnexa, matrimonia fidelium qui in territorio eiusdem ecclesiae habent domicilium vel quasi-domicilium, possunt in eadem ecclesia, in eaque tantum, publicari, nisi aliter ferat statutum synodale vel episcopale aut dioecesis consuetudo. Hinc S. O. C. in *Colonien., Proclamationum matrimonialium*, 23 febr. 1891, ad postulatum Archiepiscopi Coloniensis reposuit: < Attentis peculiaribus circumstantiis in casu occurrentibus, publicationes matrimoniorum in ecclesiis filialibus posse sufficere, dummodo ambo contra-hentes verum domicilium aut quasi-domicilium in districtu earundem ecclesiarum habeant ».

166. *Inter Missarum sollemnia aut inter alia divina officia ad quae populus frequens accedat.* Hinc publicationes liant intra Missam sive paroecialem sive conventualem arbitrio parochi, etiam contradicente capitulo, ut declaravit S. C. G.² Sed fieri possunt etiam tempore aliorum divinorum officiorum. dummodo frequens populi concursus verified ur, e. g., tempore vespertini officii cum cantu celebrati, uti reposuit eadem S. C. die 25 oct. 1580, item tempore concionis aut processionis, quod S. Alphonsus, l. c., probabile censuit, sed hodie, iure Codicis, certum est.

167. Proclamationes fieri debent *viva voce*. Cum vero id non levem difficultatem praeseferat, praesertim in magnis pa-

¹ Rosset, n. 1102.

² Zohah., apud Choix, VI. III η. 174.

roeciis oh multitudinem eorum qui eodem die proclamandi sunt, hinc Codex can. 1025 concedit loci Ordinario pro suo territorio facultatem publicationibus substituendi publicam ad valvas ecclesiae paroecialis aliusve ecclesiae affixionem nominum contrahentium per spatium saltem octo dierum, ita tamen ut, hoc spatio, duo dies festi de praecepto comprehendantur. Spatium diei pro expositione nominum nupturientium ita interpretandum est ut a prima Missa matutina continuo pertingat ad ultimum liturgicum officium vespertinum, iuxta responsionem S..C. Concilii diei 28 martii 1908; sed hoc prudenti Ordinarii arbitrio remittitur, temporum et locorum spectatis circumstantiis.

168. Poenae ferendae sententiae in sacerdotem, testes, contrahentes statutae, si publicationes ante matrimonii celebrationem fuerunt omissae, non amplius urgent post Codicis promulgationem ex can. 6 n. 5, cum Codex de eis taceat omnino.

§ 3. - *De fidelium obligatione revelandi impedimenta.*

Can. 1027. - Omnes fideles tenentur impedimenta, si quae norint, parochi aut loci Ordinario, ante matrimonii celebrationem revelare.

169. Certum est omnes fideles. etiam alterius dioecesis, amicos, consanguineos... debere in genere sub gravi revelare impedimenta, si quae norint. Haec obligatio urget, sive impedimentum, quod noscis, sit impediens sive dirimens, sive publicum sive occultum, etiam famosum, idest ortum ex crimine,¹ etiamsi illud acceperis sub secreto naturali etiam cum iuramento nemini revelandi: nam secreti lex etiam cum iuramento nequit obligare in damnum proximi et irreverentiam Sacramenti.²

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 994.

² S. Thomas, 2. 2., quaesi. 70, a. 1, ad 2°; Sanchez, l. c., n. 6; Salm., cup.VIII, n. 99; Santi, lib. IV, tit. III, n. 15, alique communiter.

170. Haec obligatio duplici fundamento innititur: 1° Praecepto caritatis, quo debemus grave proximi malum, quantum possumus, impedire: atqui ex matrimonio illicito, ac magis ex invalido, grave malum spirituale ac temporale proximo advenit: ergo ex caritate debemus hoc matrimonium impedire, revelantes obstacula. Hoc praeceptum caritatis adhuc urget, etsi publicationes fuerint dispensatae, ut patet, et, utpote a iure naturae procedens, omnes afficit, quoque infideles. 2° Lege positiva Ecclesiae: nam Ecclesia, publicans matrimonium, intendit fideles omnes obligare ad impedimenta revelanda, ut Codex rei. can. 1027 expresse praecipit.

171. Contra hanc obligationem difficultatem facessere videntur verba relata Concilii Lateranensis IV: *Ut... qui voluerit et valuerit legitimum impedimentum apponat*; quae libertati fidelium remittere videntur impedimenta revelare vel non. Hanc difficultatem solvit Glossa, l. c., v. *voluerit*, ubi haec habet: «Quasi publicum crimen videtur, quia quilibet admittitur, imo quilibet tenetur saltem denuntiare. Nemo, scilicet, cuiusque generis, conditionis, aetatis repellitur, qui voluerit denuntiare. Illud vero *valuerit* significat fideles ad hanc revelationem non teneri cum gravi suo incommodo, aut quando revelatio foret inutilis, iuxta dicenda n. 173. Sane idem Innocentius III in c. 7, *De cognatione spirituali*, IV. 11, interrogatus a quodam canonico Herefordensi, num conscii matrimonii contracti cum impedimento orto ex cognatione spirituali teneantur illud in publico accusare, respondit: «Qui contractum sciverunt, debent illud Ecclesiae nuntiare».²

172. Haec obligatio cessat in pluribus casibus, qui revocari possunt ad sequentes:

1° Quando revelatio secumfert damnum grave aut periculum damni gravis tum privati ipsius revelantis,³ tum propinquorum, tum societatis: quia neque lex caritatis, neque lex Ecclesiae obligant cum tanto incommodo. Hinc ad normam

* Sanchez, lib. III, disp. XIV, n. 1 seq.

* Santi, lib. IV. hl 111, n. 111 seq.; De Angelis, lib. IV, tit 111, n. 3.

' S. Alphonses, lib. VI. n. 996; Gory, tom. II, n. 712.

can. 1755 § 2 nn. 1°, 2°, non tenentur revelare impedimentum: α) Parochi aliique sacerdotes, quod attinet ad ea quae ipsis manifestata sunt ratione sacri ministerii extra sacramentalem confessionem, civitatum magistratus, medici, obstetrices, advocati, notarii aliique qui ad secretum officii, etiam ratione praestiti consilii, tenentur, quod attinet ad negotia huic secreto obnoxia; δ) Qui ex revelatione sua sibi vel consanguineis vel affinibus in quolibet gradu lineae rectae et in primo gradu lineae collateralis infamiam, periculosas vexationes, aliaque mala valde gravia obventura liment. Quod si impedimentum noscunt aliunde, non vero ex muneris sui exercitio, tenentur sieuti ceteri omnes, nisi forte revelatio suspicionem in populo ingereret violati secreti professionalis. Putamus oh eandem rationem etiam alium sacerdotem, qui parochus non est. e. g., vicarium, qui, quatenus sacerdos, confidentialiter a fidelibus adhibeatur ut vel auctoritatem vel consilium in aliquo negotio interponat, et ita impedimenti notitiam habeat, excusari ab obligatione revelandi.¹ At vero ii omnes moneant illos, a quibus impedimentum noscunt, nefas esse matrimonium cum illo impedimento contrahi et impedimentum esse revelandum; praesertim id monere debent confessarius, parochus, sacerdos. Imo parochus, qui impedimentum cognoscit sub huiusmodi secreto consilii, videtur posse et debere accuratorem investigationem prudenter peragere, ut impedimenti notitiam aliunde acquirat, et ita matrimonium impediatur; vel, si tempus est, dispensationem pro foro interno a S. Poenitenliaria petat, quia ita agens secretum non violat. Damnum temporale vel dedecus, ipsis sponis proveniens ex revelatione, non excusat ah obligatione revelandi; quia nil est in comparatione damni spiritualis, quod revelatione evitatur. Plures AA. docent nec excusare damnum tertiae personae extraneae ex revelatione imminens. Tandem si quis extra confessionem, non consilii petendi causa, impedimentum sacerdoti amico revelat *sub sigillo confessionis*, esset merum secretum naturale,² ideoque obligatio revelandi urgeret.

¹ Bangen, lit. II, 16, pag. 65.

² Sanchez, lib. III, disp. XIV, n. 6; Hosset, n. 1115.

173. 2° Quando révélaio foret inutilis. Ex hoc capite 1)1). excusant illuni, qui impedimentum noscil lanium ex auditu, sed non recordatur a quo audierit, vel qui illud accepit a persona non digna fide: | quia haec satis non sunt ad matrimonium impediendum. Al consultius est, ut eliain in hoc casu impedimentum revelet; quia haec notitia impedimenti poterii aliis indiciis corroborari. liem non tenetur ille, (pii cognoscit impedimentum occultum, et simul scit dispensationem pro foro conscientiae obleniam fuisse, quia matrimonium in utroque foro valet; secus si adesset publica fama de impedimento, et dispensatio esset occulta.2 Tandem nonnulli excusant quoque illum. <pii impedimentum solus novit, nec probare potest. Immerito prorsus: nam cum unus testis lide dignus satis sit ad matrimonium impediendum (n. 217), sua revelatione ipse matrimonium impedit.3 aut saltem parrocho occasionem praebebit accuratius investigandi.

171. Quandonam fideles hanc obligationem implere debeant, non est determinatum: sutticit ut impedimentum revelent ante matrimonii celebrationem, etiam post tertiam publicationem. At valde expedii, ut (piam primum suae obligationi satisficiant. quia si nupturientes forte obtinent dispensationem ab una vel altera publicatione et citius contrahunt, tempus ad revelationem peragendam non supererit.

175. Poenas contra tideles impedimenta non revelantes non tulit neque Concilium Lateranense, neque Concilium Tridentinum, neque Codex. At Episcopus pro sua dioecesi potest utique censuras latae vel ferendae sententiae in eos ferre, cum eorum peccatum per se grave sil. De facto in nonnullis statutis dioecesanis censurae statuuntur; e. g., in cil. Synodo dioecesana Albanensi. ari. IX. *De matrimonio*, n. 9, legitur: * Qui inter sponso aliquod impedimentum intercedere novrint et non denuntiaverint, contrahunt excommunicationem

| S. Alphonsus, lib. VI, n. 994; Sanchez, lib. III, disp. XIII, n. 7.

| S. Alphonses, I. c.. Sanchez, l.c.; Balleiuni ad (Jury, tom. II, η. 741.

• Sanchez. l. c., n. 1; S. Alphonses, I. c., n. 995, qui hanc sententiam appellat *communissimam* et *veriozem*.

latae sententiae Nobis reservatam ». Concilium Lateranense IV. i. c., § *Sane*, in line, statuit illos qui, ad impediendum matrimonium. falsum denuntiant impedimentum, *canonicam non effugere ultionem*, sed hanc non determinat.

§ 4. - *De dispensatione
a publicationibus matrimonialibus.*

Can. 1028. - § I. Loci Ordinarius proprius pro suo prudenti indicio potest ex legitima causa a publicationibus etiam in aliena dioecesi faciendis dispensare.

§ 2. Si plures sint Ordinarii proprii, ille ius habet dispensandi, in cuius dioecesi matrimonium celebratur: quod si matrimonium extra proprias ineatur dioeceses, quilibet Ordinarius proprius dispensare potest.

176. Ex rei. can. 1028 patet loci Ordinarium proprium posse a publicationibus matrimonialibus dispensare: quinam autem veniant nomine *Ordinarii loci* traditur can. 198 §§1.2 (cf. n. 939); el quinam nomine *Ordinarii proprii* can. 94 (cf. n. 157). El si plures sunt Ordinarii proprii, iure antiquo erat controversia inter AA. cuinam esset ius dispensandi a publicationibus: quae controversia dirempta est cit. can. 1028 § 2.

177. Proprius vero Ordinarius potest hanc dispensationem concedere *pro suo prudenti arbitrio ex legitima causa*. Benedictus XIV in Const. *Nimiam licentiam*, 18 maii 1743, § 15, consuetudinem semper dispensandi sine legitima causa ab omnibus publicationibus aut etiam ab aliquibus reprobatur, quia favet peccato et non ad normam agendi, sed ad male actorum approbationem confert.

178. Si autem quaeras, quaenam causa sit legitima pro dispensatione, respondemus id praecise reservari prudentiae el indicio Ordinarii. Si Ordinarius certus moraliter est nullum adesse impedimentum, dispensare potest, etsi non teneatur, etiam ab omnibus publicationibus eo quod nupturientes hanc dispensationem petunt aut desiderant, absque alia causa. Ipsa scilicet certitudo moralis de absentia impedimenti, una cum sponsorum petitione, est causa suliciens pro dispensa-

tionem.¹ Si Ordinarius dubitat dubio positivo de existentia alienius impedimenti, scilicet si habet probabilem suspicionem impedimenti, in genere nunquam concedere potest dispensationem, praesertim ab omnibus publicationibus. Tandem si Ordinarius nec illam certitudinem habet, nec hoc positivum dubium, aliquando causa legitima adest ut Ordinarius possit, imo debeat, dare dispensationem; aliquando, ut possit, etsi non teneatur; aliquando nulla adest causa legitima, et tunc dispensationem dare nequit.

179. Si concessa dispensatione, habetur notabile bonum spirituale vel temporale; negata dispensatione, notabile damnum spirituale vel temporale, causa est legitima ut Ordinarius possit, imo debeat dispensationem elargiri.² z\ t maior causa requiritur pro dispensandis tribus, quam duabus publicationibus, maior pro duabus, quam pro una. « Ceterum Ordinariis non permittitur dispensare pro libito, sed ab una ex *iusta*, a duabus ex *gravi*, ab omnibus ex *urgentissima* causa » (D'Annibale. p. 111, § 453, not. 7). El Benedictus XIV, in cit. Const. *Nimiam licentiam*, vetat ab omnibus dispensare nisi « urgente legitima, gravissima, ineluctabili causa, ut liquet ex Tridentino ». 1)1). nonnullashuiusmodi causas afferunt, quae exemplo esse poterunt. Nempe dari potest et debet dispensatio ab una vel pluribus publicationibus: 1° Si adest probabilis timor ne matrimonium malitiose impediatur, ex ipso Concilio Tridentino. l. c.; e. g., quia lutor aut noverca volunt matrimonio iungere Caiam cum Titio, et ideo probabiliter limetur ne matrimonium impedian inter Caiam el Maevium; 4° Si praevideatur lore ut, dilato matrimonio, una pars resiliat, et simul matrimonium alteri parti valde expediat, praesertim si sponsalia aut defloratio intervenerint: 3° In periculo mortis si moriturus

¹ S. Alphonses, lib. VI, n. 1000; Scavini, vol. III, n. 905; Baliehini ad litm, vol. II, n. 739; Sanchez lib 111, disp IX; Giovine, op. cit., toni. I, §356; Santi, lib. IV, lit. III, n. 14.

² Sanchez. l. c.. Schmolz., lib. IV, tit. 111. n. 33 seq.; Giovine, § 358; S Alphonsis, Hb. VI, n. 1005; Baruosa. *De pot. Epise.*, Ali 3Î; Joder, *Formulaire matrimoniale*, cap. I, art. I, § 3.

vult concubinam ducere ad prolem legitimandam (uti iam diximus), aut etiam, nulla existente prole, ut securius hoc modo vitam aeternam obtineat; 4° Si una pars saltem in longinqua proficisci debet, nec matrimonium differri potest, quousque lres publicationes expleantur, sine incommodo gravi animae, corporis, aut fortunae: 5° Si sponsi et ipsum Sacramentum ludibrio graviter exponerentur, factis publicationibus, ob disparitalem aetatis, conditionis, divitiarum...; 6° Si ex publicationibus obveniat sponsis gravis infamia et populo grave scandalum, e. g.. quia sponsi putabantur veri coniuges.

180. Si commodum ex concessa dispensatione, damnum ex negata, non est notabile, sed leve, aut si qua adest simplex convenientia concedendi dispensationem, causa legitima est ut Ordinarius possit, etsi non teneatur, eam dare. Ita 1° in matrimonio inter magnates, si tamen in loco lex publicationum urget (n. 153); 2° Si sponsi, forte senes aut vidui, risui et ludibrio, licet non iam graviter, exponerentur; 3° Ut putamus, si dispensatio petatur a viro magni meriti, cui eam denegare grave foret Episcopo.

181. Ordinarius plerumque nil scit de impedimentis inter sponsos, et de causis dispensationis a publicationum lege. Sanchez, lib. 111, disp. VIII, n. 4 seq.. ostendit ex mente Concilii Tridentini salis esse si Ordinarius extraiudicialiter cognoscat causas dispensationis. Receptum est ut parochus ipse petat ab Ordinario dispensationem, et in hac instantia indicet causas dispensationis et de impedimentis informet. Si parochus affirmet sibi constare nullum esse impedimentum. Ordinarius potest luto acquiescere, et iam moraliter certus est nullum impedimentum opponi, ideoque. si vult, potest dispensationem elargiri ex eo solum quod sponsi illam desiderant etiam sine alia causa, vel ad alias causas non attendendo. Si vero parochus dicat *videri nullum esse impedimentum*, aut quid simile, Ordinarius illam moralem certitudinem non habet, unde pro dispensatione concedenda debet attendere ad causas expositas. Ceterum «Episcopus, dispensando in denuntiationibus, semper tenetur diligenter aliunde inquirere de

impedimentis, nisi communiter constaret non adesse»; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1006.¹

182. Quoad emolumenta, quae in his dispensationibus concedendis exigere possunt, servetur praescriptum can. 1056: « Excepta modica aliqua praestatione ex titulo expensarum cancellariae in dispensationibus pro non pauperibus, locorum Ordinarii eorumque officiales, reprobata quavis contraria consuetudine, nequeunt, occasione concessae dispensationis, emolumentum ullum exigere, nisi haec facultas a Sancta Sede expresse eis data fuerit; et si exegerint, tenentur ad restitutionem».

§ 5. - *Quid peractis publicationibus fieri debeat.*

Can. 1029. - Si alius parochus investigationem aut publicationes peregerit, de harum exitu statim per authenticum documentum certiores reddat parochum, qui matrimonio assistere debet.

Can. 1030. - § 1. Peractis investigationibus et publicationibus, parochus matrimonio ne assistat, antequam omnia documenta necessaria receperit, et praeterea, nisi rationabilis causa aliud postulet, tres dies decurrerint ab ultima publicatione.

§ 2. Si intra sex menses matrimonium contractum non fuerit, publicationes repetantur, nisi aliud loci Ordinario videatur.

Can. 1031. - § I. Exorto dubio de existentia alicuius impedimenti :

1°. Parochus rem accuratius investiget, interrogando sub iuramento duos saltem testes tunc dignos, dummodo ne agatur de impedimento ex cuius notitia infamia partibus oriatur, et, si necesse fuerit, ipsas quoque paries;

2°. Publicationes peragat vel perficiat, si dubium ortum sit ante inceptas vel expletas publicationes ;

3°. Matrimonio ne assistat, inconsulto Ordinario, si dubium adhuc superesse prudenter indicaverit

§ 2. Detecto impedimento certo :

1°. Si impedimentum sit occultum, parochus publicationes peragat vel absolvat, et rem deferat, reticens nomina, ad loci Ordinarium vel ad Sacram Poenitentiarium :

2°. Si sit publicum et detegatur ante inceptas publicationes, parochus ulterius ne procedat, donec impedimentum removeatur,

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 1005 seq.; Scavini, vol. III, n. 905; Ballestrini-Guay, vol. II, n. 739; Sanchez, lib. III, disp. IX; Giovinetti, loc. cit. 1, § 306.

etsi dispensationem pro foro conscientiae tantum obtentam norit; si detegatur post primam aut secundam publicationem, parochus publicationes perficiat, et rem ad Ordinarium deferat.

§3. Demum si nullum detectum fuerit impedimentum, nec dubium nec certum, parochus, expletis publicationibus, ad matrimonii celebrationem paries admittat.

183. In relatis canonibus clare exponitur quid parochus agere debeat peractis investigationibus et publicationibus, sive detectum fuerit impedimentum dubium, sive certum, sive nullum. In declarationem relatorum canonum haec addere opportunum ducimus.

184. In primis supponamus nullum impedimentum nec certum nec dubium revelatum fuisse (rei. can. 1031 § 3). Si matrimonium celebrandum est in ipsa paroecia in quo factae sunt publicationes et investigationes, parochus, receptis documentis et transacto tempore saltem trium dierum ab ultima publicatione, nisi rationabilis causa aliud postulet (rei. can. 1030 § 1), matrimonio assistat. Iure antiquo parochus debebat testimonium investigationum et publicationum ad Ordinarium transmittere, qui illud subscriptum ad parochum restituebat, qui tunc matrimonio assistere poterat; iure Codicis haec non sunt necessaria, licet Ordinarius, extra casum necessitatis, eadem praescribere possit ratione gravium occurrentium circumstantiarum, firma validitate investigationum et publicationum. Si matrimonium celebrandum est in alia paroecia eiusdem dioecesis, parochus testimonium transmittat ad parochum matrimonii, qui testimonio recepto, matrimonio assistere potest (rei. can. 1049), nisi iure dioecesano praescriptum sit ut testimonium mittatur ad Ordinarium, ut supra. Demum si matrimonium celebrandum est in alia paroecia extra dioecesi in, parochus testimonium mittat ad Ordinarium illius dioecesis, (pii illud a se subscriptum transmittit ad parochum matrimonii cum licentia assistendi. Iure antiquo parochus debebat testimonium mittere ad suum Ordinarium, <pii illud subscriptum mittebat vel ad Ordinarium parochi matrimonii, vel directe ad ipsum parochum; quod iure Codicis non amplius requiritur.

185. Quod si delectum fuit impedimentum cerium aut dubium, parochus sedulo servet praescriptum rei. can. 1031 § 1 et § 2

186. Porro in testimonio indicari debet nomen, praenomen, professio, domicilium sponsorum, nomen et praenomen parentum, dies expletarum publicationum, ecclesia in qua publicationes factae sunt, dispensatio, si qua obtenta fuit ab aliqua publicatione, tandem exitus investigationum et publicationum. Formula huius testimonii in omnibus paroeciis habetur et parochus eam sedulo observet. Testimonium debet esse a parocho subscriptum et paroeciali sigillo munitum.

187. Matrimonii celebratio diu retardanda non est; si infra sex menses matrimonium celebratum non fuerit, publicationes, nisi aliud loci Ordinario videatur, repetendae sunt, ad normam rei. can. 1030 § 2. De parochi investigatione repetenda ante semesin. completum canon tacet, ideoque haec repetitio iure non requiritur, nisi Ordinarius ob speciales gravesque causas hanc repetitionem praescribat. Rituale Romanum *De sacramento matrimonii* statuebat: * Si intra duos menses post factas publicationes matrimonium non contrahatur, publicationes repetantur, nisi aliud Episcopo videatur». Hoc igitur Ritualis praescriptum a Codice correctum fuisse, dicendum est; et in recentiori Ritualis editione non amplius habetur.

§ 6. - De matrimonio vagorum et filiorum familias.

Can. 1032. - Matrimonio vagorum de quibus in can. 91. parochus, excepto casu necessitatis, nunquam assistat, nisi, re ad loci Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam assistendi obtinuerit.

Can. 1031 - Parochus graviter filios familias minores hortetur ne nuptias ineant, insciis aut rationabiliter invitis parentibus; quod si abnuerint, eorum matrimonio ne assistat, nisi consulto prius loci Ordinario.

188. Codex, post canones de iis quae matrimonio praemitti debent, ponit duos canones de matrimonio vagorum, eorum scilicet qui nullibi nec paroeciale nec dioecesanum domici-

lium vel quasi-domicilium habent (can. 91) et de matrimonio filiorumfamilias sine consensu parentum.

189. In rel. can. 1032, mens legislatoris est ut Ordinarius vel sacerdos delegatus, antequam licentiam concedat pro matrimonio vagorum, investigationes peragat diligentissimas ad moralem certitudinem obtinendam de impedimentorum absentia, praesertim de absentia impedimenti *liijaminis*. Hoc idem legis praescriptum S. G. de Sacramentis, in Instructione die 4 iulii 1921, n. 4 (Alleg. IV), imponit relate ad matrimonia opificum emigrantium ex Europa in exteras dissitasque regiones, quae quasi matrimonia vagorum habenda censet.

190. In relato autem can. 1034 manifestum est agi de filiisfamilias *minoribus* (infra aetatis annum XXI iuxta can. 88 § 1), qui tamen aetatem aptam ad matrimonium valide contrahendum adepti sunt (an. XIV-XVI); secus enim eorum matrimonium invalidum foret. Iam vero mens est Ecclesiae filios matrimonium regulariter contrahere debere de consilio et consensu parentum, sed haec materia haud levis momenti meliori indiget expositione.

191. 1° Insciis parentibus, sive filii minores aetate sint, sive maiores, matrimonium inire, insignis contemptus est, qui a culpa excusari non potest.¹ Hic autem contemptus et consequens culpa non verificarelur, si filius longe abesset et non posset parentes commode certiores facere, aut pro certo haberet eos esse consensuros; itemque, e contrario, si rationaliter timet (*os esse iniuste nuptias impedituros: sed el in his casibus parochus consulat Ordinarium.

192. 2° Parentes non possunt filios minores el mullo minus maiores cogere ad matrimonium contrahendum, aut ad illud contrahendum cum his vel illis. Tantum eis permissum est filios ad nuptias invitare, aut etiam eis matrimonium consulem' cum hac vel illa persona oh aliquam iustam causam, e. g., ad tollenda gravia dissidia, vel ad sublevandam gravem necessitatem parentum, vel ad familiam propagandam, facultates

¹ Sanchez, lib. IV, disp. XXII I, n. 10: D Asnihaij, p. HI. § 160.

ampliandas, nobilitatem augendam...; sed hoc casu filii obedire tenentur non iam vigore praecepti, sed virtute pietatis, quia filius tenetur subvenire parentibus in necessitate.¹

Videamus potius an filii minores aut maiores valeant nuptias inire, invitis parentibus.

193. 3° Hoc matrimonium esse validum, est de fide contra Lutherum, Bucerum, Erasinum. Nam Concilium Tridentinum, sess. XXIV, *De ref. matrhn.*, c. I, anathemate damnat eos (pii «falso affirmant matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta irij^a esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse». Ratio ultima est, quia filii familias minores et maiores habent potestatem in proprium corpus, nec parentes habent potestatem in corpus filiorum suorum in ordine ad matrimonium. Proinde filii, ipsis invitis aut inconsultis, valide possunt hanc potestatem alteri dare, in qua datione matrimonium consistit. Ecclesia hoc matrimonium posset quidem irritum reddere, parentibus rationabiliter invitis, sed notum est Concilium Tridentinum hoc postulatum Oratorum Regis Galliae admittere noluisse.² Pontius, lib. II, cap. I. n. 5 seq., pulchre primis Ecclesiae saeculis haec matrimonia fuisse invalida: eruditi videant, num canones et Patres, (pios citat, recte intellexerit. S. Alphonsus, lib. VI, n. 849, hanc opinionem mere historicam habet non satis probabilem. Certe sunt leges civiles, quae haec matrimonia declarant irrita: sed hae leges vel de civilibus tantum effectibus intelligendae sunt, vel cum id statuunt quod limites praetergreditur saecularis potestatis, sunt omnino reiiciendae. Vide responsionem S. C. S. Officii datam ad Episcopum Quebecensem, die 17 nov. 1835. in Collectanea S. C. de Prop. Fide, n. 842, ad 1, mi.

191. 4° Si autem quaeratur num matrimonium filiorum, invitis parentibus, initum, licitum sit, necne, distinguendum est, ad normam can. 1034 inter filios minores et filios maiores et inter parentes rationabiliter et parentes irrationabiliter

* S. Alphonsus. lib. IV, n. 850, cum S. Thoma.

² Card. ALLAVICINO, *Hist. Cone. Trid.*, lib. XXII, cap. I, n. 16 et 17; et cap. IV, n. I seq.; et lib. XXIII, cap. V, n. 17.

invitos. Parentes sunt rationabiliter inviti, si matrimonio obesi insta causa, e. g., si ex matrimonio familia dedecus, aut scandala aut dissensiones aut aliud grave incommodum orilurum esi, aul si compartis valetudo infirma aut incerta est... At evenire potest, ut, una cum hac causa, concurrat fortior ratio in matrimonii favorem, e. g., defloratio puellae, periculum incontinentiae utriusque sponsi qui hoc matrimonium obstinate volunt et nullum aliud...; quo in casu, non obstante illa causa per se insta, parentes essent irrationabiliter inviti, lain vero si agatur de liliis *minoribus* et parentibus *irrationabiliter* invititis, matrimonium licitum est: imo parochus, attento praescripto can. 1034, posset matrimonio assistere etiam inconsulto Ordinario, sed prudenter casum Ordinario exponat, qui melior index est de irrationabili parentum dissensu el ex can. 1039 § 1 vetare potest matrimonia « in casu particulari, sed ad tempus tantum, iusla de causa, eaque perdurante». Si agatur de liliis *minoribus* el parentibus *rationabiliter* invititis, servetur praescriptum cit. can. 1034 qui de hoc casu praeciae agit, et Ordinarius « pio sua prudentia, omnibus circumstantiis rerum et personarum inspectis, lege quoque civili pensata, in Domino indicabit, num ad maiora mala vitanda permittere, an potius prohibere debeat matrimonium ad tempus, prae oculis semper habens illud: *suprema le.r. salus animarum*».¹ Si demum agatur de liliis *maioribus*: parentibus *rationabiliter* vel *irrationabiliter* invititis, facilius eorum matrimonium licitum erit, cum lili maiiores aliquo modo sui iuris sint, sed si parentes sunt rationabiliter inviti, parochus etiam hoc in casu consulat Ordinarium, qui. si ab hoc matrimonio sponso detertere nequit, parocho permittet ut (idem assistat. Mullo magis matrimonium licebit, si unus parentum consentit, alter dissentit. Quod si parentes consulti taceant, si conieclura talis est, quod taceant, quia dissentiunt, e. g., si tacent, ne displiceant domino. vel amico, tunc taciturnitas habenda est pro expreso

¹ R<>si. /λ* *matr. celebrattone iu.rta Codicem iitris canonici*, η. 28; Cappello, op. cit., η. 186 seq.

dissensu; si vero coniectura est, quod taceant vel quia consentiunt, iuxta Reg. 43, R. L, in VI0: *Qui (acet consentire videtur, vel quia nuptias nec approbant nec reprobant, iuxta Reg. 44, b. I., in \ 1º: Is qui tacet non fatetur, sed nec utique necjare videtur, matrimonium licitum erit.* ¹

Articulus IV.

Instructio ad sponsoſ facienda et Sacramentorum susceptio.

Can. 1033. - N' omittat parochus, secundum diversam personarum conditionem, sponsoſ docere sanctitatem Sacramenti matrimonii, mutuas coniugum obligationes et obligationes parentum erga prolem; eosdemque vehementer adhortetur ut ante matrimonii celebrationem sua peccata diligenter confiteantur, et sanctissimam Eucharistiam pie recipiant.

195. Quando parochus dicit nupturientibus se iam posse eorum matrimonio assistere, ipsique confirmant voluntatem ineundi matrimonium, tunc parochus ad ipsos habebit brevem instructionem et exhortationem in rei. can. 1033 praescriptam. Si iam prius, una simul cum investigationi' ante publicationes, eam fecerit, fortasse nunc eam praetermittere poterit. Imo quandoque parocho alia occasio non erit eam faciendi, nisi in Sacramento confessionis ante matrimonii celebrationem.

196. In hae instructione et exhortatione parochus sponsoſ edocebit magnam Sacramenti dignitatem, quomodo ad illud suscipiendum pie accedere debeant, et nihil antea contra illius sanctitatem perpetrare. Pariter explicabit et inculcabit coniugum obligationes, mutuum amorem, mutuam fidelitatem, protectionem viri erga mulierem, sublectionem mulieris erga virum, honestatem actus coniugalis, mutuam obligationem reddendi debitum, licitudinem actuum qui referuntur ad prolis generationem, non aliorum, et in dubio obligationem consu-

¹ Sc.v\ini, vol. III, η. 758.

lendi parentes aut prudentem confessarium... liem non omittel obligationes parentum in filios, baptismum eis quantocius administrandum, Christianam educationem tradendam ab eorum teneris annis, curam temporalem habendam. Tandem ipsos rursus admonebit, ut antequam contrahant, ad Sacramentum confessionis ac Sanctissimae Eucharistiae debitum cum dispositionibus accedant, Joder, op. cit., cap. 1, art. 1, dat synopsim huius instructionis ac exhortationis. Scavini, vol. 111. n. 1038. dat quoque exemplum. Sed haec instructio ac exhortatio erit accommodata conditioni personarum, ut patet. Hinc, e. g.. si sponsi obligationes coniugum ac parentum dignoscunt, erit potius exhortatio ad mutuum amorem, patientiam, etc., quam instructio. At parochus nunquam eam omittat, si commode potest. Necesse non est, imo nec expedit, ut haec instructio et exhortatio fiat ad singulos seorsim, sed potest parochus ambos simul, praesentibus quoque aliis, docere atque hortari; non enim hic eadem ratio est ac in investigatione ante publicationes.

197. Tandem sponsi ante matrimonii celebrationem accedant ad sacramentalem confessionem, et postea, ipso matrimonii die, sacram communionem recipiant; alicubi, praesertim cum nuptiae magna cum sollemnitate celebrantur, mos est ut sponsi die praecedenti ad confessionem et sanctam communionem accedant. Sacramentalis confessio est necessaria: 1° si agatur de publico peccatore, e. g., qui publice in concubinato vivit, vel qui publice praecepto paschali non satisfecit; 2° si ex matrimonio sine praevia confessione scandalum in populo oriretur...¹ Proinde in his casibus, etsi una pars peccata sua confessa sit, parochus matrimonio assistere nequit, quamdiu altera pars renuit. Praeter hos casus sacramentalis confessio est de consilio. Hinc in relato canone dicitur: *vehementer adhortetur*. Et etiam Concilium Tridentinum, sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. I: « ... Coniuges *hortatur*. ut antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii

¹ Cf. folium S. C. C. in *Moyiintina*, 28 aug. 1852 (n. 198).

consummationem, sua peccata diligenter confiteantur, et ad Sstfiam Eucharistiam pie accedant *. Nimirum si sponsus non est in statu peccati mortalis, est consilium ut Sacramenta confessionis et communionis recipiat ad uberiores gratias obtinendam. Si vero est in statu peccati mortalis, equidem contrahens in hoc statu sacrilegium committeret, sed per se sufficit actus contritionis perfectae, licet consulenda quam maxime sit sacramentalis confessio tum ob rationem mox allatam, tum quia vix certi esse possumus de perfectione nostrae contritionis; praeterea actus perfectae contritionis, nisi peculiare circumstantiae concurrant, non sufficit, si sponsus, in publico peccato mortali exsistens, vult recipere sanctam communionem. Hinc praeter illos casus, si sponsus huic parochi hortationi parere detrectet, parochus, attento iure communi, suam assistendam matrimonio praestare potest. Expedit ut etiam dioecessana statuta, ad instar Tridentini Concilii et Codicis, coniuges vehementer hortentur sacramentalem confessionem peragere et sanctam communionem recipere ante matrimonium, sed vos graviter non obligent. Celerum de matrimonio *hidirpiorum* vide n. 480 seq.

uī.198. S. C. C., die 28 aug. 1852, probavit statutum dioecesanum iuri communi consonum quoad sacramentalem confessionem. Nam Officialis Curiae episcopalis Moguntinae exposuit, quod in eadem dioecesi circa matrimoniorum benedictiones est statutum ab antistite Iosepho Ludovico Colmar, an. 1812. conditum et publicatum, cuius hic tenor est: « Matrimonii Sacramentum inter illa perlinet quae recipi debent in statu gratiae. Hinc in omnibus Ritualibus, ubi de matrimoniorum benedictione est sermo, praescribitur, ut tam sponsus, quam sponsa, ante benedictionem, peccata sua confiteantur. Quod si igitur parochus sacrilegio, quod forte sponsi per neglectum huius obligationis committerent, participare reformidet, omni opera niti debet, ut sponso ad eandem implendam moveat: cui quidem rei eo magis hodie insistere poterit, quo illi tantum quorum religio nondum penitus extincta est, sacerdotalem matrimonii benedictionem petant; alii vero solo actu civili sint contenti Nihilominus in extremo casu (et bene no-

tetur quod diximus *in extremo*) quando nempe sponsi pertinaciter insisterent recipere matrimonialem benedictionem, non praemissa confessione, parochus strictae interpretationi verborum Concilii Tridentini, sess. XXIV. *De ref. matrhn.*, cap. 1, ubi tantum dicitur *hortatur*, inhaerendo, matrimonium benedicere poterit, quin conscientiam gravet ». Iam vero Officialis censet haec in praxi satis tuta videri tam ob relata Tridentini verba, quam ob gravem sane sententiam Emi Gousset, Archiepiscopi Rhemensis, in notissimo libro cui titulus: *Théologie morale à l'usage des curés et des confesseurs*, tom. 11, art. 745 et 755, qui et aliarum Galliae dioecesium statuta pro eadem observantia affert. Verum cum dioeceses Trevirensis et Spirensis, quae Moguntinae adiacent finitimae, praxim plane oppositam teneant, ita ut sponsi ad confessionem et communionem non severa solum adhortatione excitentur, sed rigorosa etiam lege adstringantur, quae ne exceptionem quidem patiatur, dum una tantum parte reluctantante, pro altera grave perversionis et matrimonii civiliter ineundi periculum immineat vel adsit, hinc metuendum esse praelaudatus Officialis monet, ne. ex diversa Moguntinae dioecesis observantia, scandalo et gravamini ansa praebeatur. Proposito itaque dubio: « An ordinatio Episcopi Moguntini, an. 1812 emissa, sit servanda seu reformanda in casu »; S. C. reposuit: « Affirmative ad 1^{am} pariem, exclusis tamen casibus a hire praevisis; negative ad 2^{am} ». ¹

199. Valde suadendum, ne sponsi sacramentalem confessionem ad ipsum nuptiarum diem differant, sed eam perficiant aliquibus ante diebus: nam ipsi uberiores gratiam recipient, et si quod deprehenditur impedimentum, poterit removeri, aut forte ipsum matrimonium minori cum incommodo et admiratione penitus praetermitti. Inter Ritualia particularia dioecesium alia statuunt ut ocliduo, alia ut triduo, alia pridie ante

¹ Casus a ime praevisi sunt illi, quos n. 197 ab initio enumeravimus. Officialis Moguntinus affirmat in dioecesibus Trevirensi et Spirensi sponso adstringi rigorosa lege non modo ad sacramentalem confessionem, sed etiam *ad sacram communionem*, et nullam admitti exceptionem, ne quidem si una pars legem implevit et periculum perversionis ac matrimonii civilis immineat. Haec minus probari posse videntur.

matrimonii celebrationem confessio sacramentalis fiat. Parochus prudenter aget, admonens sponso in ipsa inquisitione ante publicationes de confessione facienda aliquo tempore ante nuptiarum celebrationem. At si sponsi, his non obstantibus, immediate ante matrimonium accedant ad Sacramentum poenitentiae, parochus eos repellere nequit. Nonnulla statuta dioecesana iitbenl ut nupturiens (excepto casu quo apud ipsum parochum confessionem peregerit) paracho tradat schedulam <pia confessarius testatur de peracta confessione; tunc parochus, accepta schedula, nupturientem retinere debet dignum pro foro externo, et ideo sponso ad matrimonium admittere debet, nisi alia sit indignitatis causa, aut de schedulae authenticilale iure dubitetur. Concludimus animadvertentes ut plurimum expedire, ut sponsi generalem anteacae vitae confessionem peragant, quod parochus pro sua prudentia inculcare potest, seu non imponere.¹

200. Ceterum Pius XI in cit. Encycl. *Casti connubii* circa finem perbelle exponit praeparationem tum remotam tum proximam celebrationi nuptiarum praemittendam, ut hae felices exitus et spirituales el temporales habeant.²

¹ Synodus dioec. Albanensis. p. II, fit. IX, n. 13.

^{*} In praecedentibus nostri Tractatus editionibus hic exponebamus quomodo parochus aut confessarius gerere sese deberent, deprehendentes aliquod dirimens impedimentum in articulo mortis aut quando omnia parata sunt ad nuptias et matrimonium differri non potest sine magno scandalo et gravibus incommodis, nec dispensatio peti potest a Sancta Sede vel ab Ordinario; qui casus merito dicebatur *perplexus* et DD. torquebat. Post Codicis promulgationem, qui hanc sicut plures alias difficultates removet, hic casus solvitur can. 10V3-1015, de quibus postea (n. 392 et seq.) loquemur.

CAPUT III.

DE PERSONIS HABILIBUS AD MATRIMONIUM INEUNDUM SEU DE IMPEDIMENTIS MATRIMONIALIBUS

SECTIO I.

De impedimentis in genere.

Articulus I.

Notio et divisio impedimentorum.

§ I. - *Quid sit impedimentum.*

Can. 1035. - Omnes possunt matrimonium contrahere, qui iure non prohibentur.

201. Positis iis omnibus, quae in praecedenti capite exposuimus, matrimonium celebratur; quod, ut rite ineatur, prae primis requiritur ut partes habiles sint ad illud contrahendum seu nullo impedimento matrimoniali delineantur. Modo inquirimus quinam valeant matrimonium contrahere, atque ita explicamus quid sit *matrimoniale impedimentum*. Principium generaliter tradit Innocentius II in e. 23, X, *De sponsalibus et matrimo*)//Us, IV. I: «Cum prohibitorium sit edictum de matrimonio contrahendo, ut *quicumque non prohibetur, per consequentiam admittatur*, et sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum de (piorum quarumque coniunctionibus agitur...» Concinit Codex in rei. can. 1035.

202. Iam vero nonnulli prohibentur *iure divino* vel naturali vel positivo a coniugio sive perpetuo, uti impotentes absolute, sive temporanee, ut infantes, sive particulariter, e. g., cum hac vel illa persona. Alii item prohibentur *iure humano competenti* a matrimonio sive simpliciter post obligationem ab eis sponte susceptam (n. 16), sive temporanee, sive particulariter, sive etiam a matrimonio sine hac vel illa sollemnitate. Igitur regula erit: omnes possunt, qui non prohibentur

iure divino, aut iure humano competenti. P. Sanguinetti S. I. in opusculo: *Xuove ricerche sulla vera naturae nosione della giurisdizione ecclesiastica ordinaria e delegata*, Roma 1890, docet Ecclesiam sua potestate iurisdictionis conferre fidelibus capacitatem ineundi malrimonium: « La quale (potestas iurisdictionis in Ecclesia) conferisce al giudice nel tribunale sacramentale, a cosi esprimerci, la competenza, e rende abili le persone a contrarre il matrimonio, e quindi a poter essere supernaturalmente elevato il contralto inedesimo ».¹ Haec locutio non est accurata, ne dicamus omnino falsam. Fideles enim, recepto baptismo, habent, absque ulla Ecclesiae concessione, capacitatem ineundi Sacramentum matrimonii, nisi quod obsit impedimentum: dum sacerdos non habet iurisdictionem pro Sacramento poenitentiae, nisi ei positive ab Ecclesia concedatur.

203. Heic autem notandum est ius divinum et ius humanum competens arcere posse a matrimonio dupliciter; vel ita ut matrimonium forte initum sit illicitum, sed validum; vel ita ut sit quoque invalidum. De facto non solum matrimonium, sed etiam alii actus contra ius divinum et canonicum, aliquando sunt tantum illiciti, aliquando sunt etiam irriti, quia iure canonico (et ita etiam iure divino) « multa fieri prohibentur, quae si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem », ait Innocentius III, in c. 16, X, *De regularibus et transeuntibus ad religionem*, 111, 31: et Reg. 64, R. I., in VI°: « Quae contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi », debet intelligi hoc sensu: quae contra ius prohibens et irritans fiunt...² Imo iure canonico receptum est principium: actus

¹ *Latine*: «Quae (potestas iurisdictionis in Ecclesia) confert iudici in tribunali sacramentali, ut ita dicamus, competentiam et reddit personas habiles ad matrimonium contrahendum, atque ideo (efficit) ut idem contractus supernaturaliter elevari possit».

• Iure romano adest celebris l. 5, *Cod. De legibus*, l. 14, qua cautum fuerat ea quae Hunt lege prohibente pro infectis haberi. Inconsulta lex, quae l. 1. torquet, et ex qua desumpta esse videtur cit. Reg. 64, R. I. in VI°. Ceterum etiam in iure romano nonnulla exempla habentur actuum lege prohibitorum, et tamen validorum; quae citat Behahdi, *Ius. Hec. Un.*, tom. III, diss. IV, cap. I.

contra ius illicitus, sed validus est, nisi ius munitum sit clausula irritanti.¹ Hoc principium etiam in re nostra applicandum est: unde malrimonium contra legem initum illicitum quidem, sed validum erit, nisi lex habeat clausulam irritantem.² Ius irritans, divinum aut humanum, adimit contrahendi potentiam, reddens personam prorsus inhabilem et incapacem ad contrahendum: unde nil mirum si matrimonium forte initum sit nullum. Ius prohibens tantum vetat quominus persona sua potentia contrahendi utatur, ac proinde palet matrimonium forte contractum validum esse, quia actus validus est, quoties agendi potentia adest. Et quidem si mala fide paries illud ineunt, peccant; sin bona, ne peccant quidem.

201. tam vero *circumstantia quae ex lege vel divina vel humana arcet a nuptiis seu licite seu valide contrahendis*, dicitur *impedimentum matrimoniale* latiori sensu.³ Non omnes AA. iisdem verbis definitionem impedimenti matrimonialis concinnant, sed tradita est accuratior. Quidam enim impedimentum matrimoniale definiunt *obstaculum morale*, quod non videtur comprehendere impotentiam, quae est obstaculum physicum: alii *inhabilitatem*, quae minus proprie convenit impedimentis impredientibus ac impedimentis improprie dictis, «piae se tenent ex parte consensus; et praeterea est potius effectus impedimenti. Et quidem (piae a *licite tantum*, appellantur impedimenta *impedientia*; (piae etiam a *valide contrahendis nuptiis* arcent, vocantur *dirimentia*: « Verbo haec magis, (piam sensu inconcinno: non enim initum dirimunt, si forte post supervenerint, sed valide iniri vetant » (D'Annibale, l. c.). Berardi, l. c., cap. VII, quaesi. I, putat prima horum nominum

¹ E contrario, iure romano aliud principium: actus est quoque irritus, nisi lege aliquo modo declaretur validus. Vido Voet, *Comm. ad Pandectas*, tit. *De legibus*, n. 16 seq.

² Sanchez, *De matr.*, lib. VII, disp. II, ubi plures recenset et reicil sententias, et lib. VU, disp. LII, n. 5, ubi exponit quandonam matrimonium iure naturae dici debeat irritum: Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. XII, cap. V, n. 3. cum communi; Bekah, l. c., cap. I. declarat quandonam clausula irritans legi insit vel explicite vel implicite.

• D'Annibale, p. III, § 428.

(non rei) lineamenta esse apud Caelestinuin III in c. VI, X, *Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt*, IV, 6. Certe ante saeculum xn haec nomina in actuali sensu vix occurrunt; paulatim el verba adhibentur et eorum sensus determinatur Ium apud AA. tum apud legislatores.¹ Impedimenta matrimonialia afficere solent immediate contractum, et consequenter Sacramentum; pars scilicet arcetur a contractu, et ideo a Sacramento.

205. Porro 1)1). animadvertere solent impedimenta dirimentia lato sensu distribui posse in triplicem classem. Alia enim dirimunt *ex parte personae*, quia, nempe, personam reddunt directe inhabilem ad valide contrahendum vel absolute, e. g., professio religiosa, vel relative, e. g., consanguinitas; etsi persona velit et formam substantialem servet. Proinde haec impedimenta recidunt in leges inhabilitantes. Alia dirimunt *ex parte consensus*, quia, scilicet, persona est habilis, sed *non vult* matrimonium, seu consensum internum requisitum non habet. Unum tandem dirimit *ex parte formae*, quia nimirum persona est habilis, et rite, consentit, sed formam lege canonica praescriptam non servat.² Cum D'Annibale, l. c., § 429, aliisque, prima tantum stricta significatione intelligimus impedimenta dirimentia. Ipse Codex hunc idearum ordinem sequulus est; solum in can. 1971 § 1 n. 1 vox impedimenti non indicat tantum *impedimenta* proprie dicta (can. 1067-1080), sed etiam impedimenta improprie dicta matrimonium dirimentia (e. 1081-1102), uti declaravi! Commissio Pontificia ad canones Codicis authentice interpretandos, die 12 marii 1929. Etiam ex impredientibus alia se tenent ex parte sollemnitatum, quarum neglectus reddit matrimonium illicitum, e. g., omissio publicationum aut formae liturgicae; alia alliciunt ipsam personam contrahentis, quae est inhabilis ad licitum coniugium vel absolute vel relative, e. g., votum simplex perpetuae castitatis, mixta religio, etc. Proinde el haec posteriora recidunt

¹ *Canonists contemporain.* an. I&IS. pajj. 268 seq.

² S. Thomas, IVSent., diet. XXXiv, q. 1, a. 1; Sanchez, lib VII. disp. VI, n 4; ZriEi.i.i, *Apparatus*, etc , lib. 11, cap. 11, art. VII, g 5; Marc, n. 1998.

in leges inhabilitantes, licet minus proprie, quia inhabilitas in iure intelligitur potius radicalis ad actum; licetque stricta significatione accipimus impedimenta impediens. Igitur in hoc idearum ordine regula, determinans personas habiles, quam sequitur ipse Codex, huc redit: omnes possunt, qui nullo detinentur impedimento, dummodo ceteroquin velint, et praescriptas servent sollemnitates. Sub hoc capite nos exponimus haec impedimenta proprie dicta ex parte personae, in capite sequenti loquemur de consensu matrimoniali, et in cap. V de matrimonii forma tum substantiali tum accidentali.

Sed antea plura alia praemittenda sunt de impedimentis in genere, et quidem latiori sensu acceptis.

§ 2. - *Quotuplex sit impedimentum.*

Can. 1036. - § 1. Impedimentum *impediens* continet gravem prohibitionem contrahendi matrimonium; quod tamen irritum non redditur si, non obstante impedimento, contrahatur.

§ 2, Impedimentum *dirimens* et graviter prohibet matrimonium contrahendum, et impedit quominus valide contrahatur.

§ 3. Quamquam impedimentum ex una tantum parte se habeat, matrimonium tamen reddit aut illicitum aut invalidum.

Can. 1037. - Publicum censetur impedimentum quod probari in foro externo potest; secus est occultum.

Can. 1012. - § 1. Impedimenta alia sunt *gradus minoris*, alia *maioris*.

§ 2. Impedimenta gradus minoris sunt:

1° Consanguinitas in tertio gradu lineae collateralis;

2° Affinitas in secundo gradu lineae collateralis;

3° Publica honestas in secundo gradu;

4° Cognatio spiritualis;

5° Crimen ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii etiam per civilem tantum actum.

§ 3. Impedimenta maioris gradus alia sunt omnia.

206. Omissa divisione impedimenti in *dirimens* et *impediens*. in *perpetuum* et *temporaneum*, quae per se clara sunt:

I. Impedimenta alia sunt *iuris divini* vel *positivi*, vel *naturalis*; alia sunt *iuris humani* vel *ecclesiastici* pro baptizatis, vel *civilis* pro infidelibus; quatenus autem impedimenta sint iuris divini vel iuris humani tantum, agentes de singulis infra determinabimus.

207. II. Alia sunt *absoluta*, quae personam removent a matrimonio quocumque, e. g., ordo sacer: alia *relativa*, quae obstant matrimonio alicuius personae cum alia vel aliis determinatis personis tantum, e. g., disparitas cultus. Etiam haec distinctio nullam patitur difficultatem.

208. III. Alia se habent *ex utraque parte*, e. g. impedimentum *criminis*, *consanguinitatis* alia *ex una tantum*, e. g.. impedimentum *disparitatis cultus*, *ordinis sacri*... In rei. can. 1036 § 3 dicitur e impedimenta quae ex una tantum parte se habent, reddere matrimonium aut invalidum aut illicitum, prout agitur de impedimento dirimenti aut impediendi. Nam contractus in genere et contractus matrimonialis in specie non potest claudicare, ut dicitur, scilicet nequit esse validum aut illicitum pro una parte et invalidum aut illicitum pro altera : hinc inhabilitas unius alterius partis sufficit ad reddendum ipsum matrimonium invalidum aut illicitum.

209. IV. Alia sunt *publica*, alia *occulta* (rei. can. 1037). Post Codicis promulgationem impedimentum censetur *publicum*, si adest possibilitas probandi illius existentiam in foro externo, secus est occultum, ex cit. can. 1037, praescindendo a natura facti ex quo impedimentum oritur et a notitia quae de eodem habetur in communitate. Unde si tactum est natura sua occultum, uti consanguinitas ex copula illicita, sed documento, e. g., probari potest, impedimentum publicum censi debet, etsi ignoretur in communitate. Ad hoc autem non sufficit quaecumque hypothetica possibilitas probandi impedimenti existentiam, sed requiritur possibilitas practice, in singulis casibus determinanda. attentis qualitatibus personarum et circumstantiis locorum, secus omnia impedimenta essent publica. Sic si duo tantum testes cognoscunt impedimentum et nulla habetur necessitas seu opportunitas obtinendi eorum testimonium, impedimentum adhuc occultum haberi debet. Si autem possibilitas probandi sensu exposito habeatur, parum refert quae-nam sil probatio: sive liat per testes, sive per documenta, sive per alia media probativa: quaecumque probatio iuridica sufficit nec iudicialis requiritur.

Ante Codicis promulgationem DD. plura scripserunt de alia impedimentorum distinctione, nempe de impedimentis

natura sua publicis vel *natura sua occultis*, prout factum ex quo impedimentum oriebatur, de se publicum erat vel occultum. Codex in re tantum iudiciali lib. IV, can. 1971 §1 n. 2 (de quo rursus in cap. IX, art. II redibit sermo) mentionem facit de impedimentis *natura sua publicis*; cum igitur de hac distinctione Codex in lib. III, agens de impedimentis, taceat omnino, putamus hanc distinctionem in dispensationibus matrimonialibus non esse amplius attendendam. Idem confirmatur ex responsione Pontificiae Commissionis n. 401 relata.

210. Haec quidem ad normam can. 1037; sed S. Poenitentiaria, etiam post Codicis promulgationem, suam antiquam praxim conservat, quae impedimentum habet publicum vel occultum potius ex facili vel difficili eiusdem divulgatione. Haec rite pro more suo exponit Benedictus XIV, *Inst. Ecc.*, 87, n. 39 seq.

«Antequam indicium nostrum in hac difficillima re exponamus, duo potissimum monenda sunt. Primum a confessario. priusquam litteras S. Poenitentiariae exsequatur, diligenter accurateque examinandum illud mandatum: *Dummodo occultum sit impedimentum*, quo talis conditio praescribitur: *sine qua*, ait Navarrus,¹ *§. *Poenitentiaria tali materiae manum non apponeret*. Secundo ut occultum impedimentum dignoscatur, parum conferre putamus, si illorum sententiae tantum investigentur, qui nulla experientia praediti S. Poenitentiariae, de hac re temere scripserunt; sed necessarium ducimus perscrutari, quid hoc vocabulo *occulti impedimenti* ab eodem Sacro Tribunali intelligatur. Haec autem cognitio ab illis solum comparari potest, qui munus aliquod in ipso Tribunali gesserunt.

«Prosper Pagnanus ... de occulto impedimento sapienter sermonem instituit.² Et primum ostendit illud *occultum* impedimentum dici, quod nullo pacto demonstrari potest et Dei solum indicio permittitur... Post haec scriptum reliquit: *Dicitur impedimentum, vel crimen occultum, licet aliquibus sit*

¹ *Monduet. pract. exsecui, litter. S. Poeni/.*, p. 19, § *Animadvertere*.

² *Coinm. cap. 7, n. 45 seq. De eohab. cleric, et mal*

notum, puta quatuor vel quinque, et hanc opinionem servat S. Poenitentiaria...

«Marcus Paulus Leo... haec tradit:¹ *Dicendum secundo notitiam duorum vel trium nec minus nocere, quominus aliquod delictum sit occultum.* Thesaurus etiam ita scribit:² *Etiam si res sit nota duobus vel tribus res occulta dicitur, licet si quinque vel sex personis in aliquo oppido, vel septem aut octo in civitate res nota sit. non dicitur publica sed occulta.* Idem affirmat irritam dici nequaquam posse dispensationem a Poenitentiaria concessam illis etiam verbis superadditis, *dummodo occultum*, licet impedimentum notum sit tot hominibus, quot superius indicavit. Tiburtius Navarrus idem plane latetur:³ *Res adhuc est occulta, si in oppido est nota quinque aut sex personis, in civitate vero septem aut octo adhuc occulta censi debet, modo scilicet ab illis non fuerit divulgata.* Syrus⁴ haec habet: *Si delictum est notum duobus vel tribus alicuius loci, aut communitatis aut capituli, occultum censetur. Si in oppido sit notum quinque aut sex personis, in civitate vero septem aut octo, adhuc censetur occultum.* Navarrus vero ac Thesaurus monent confessarium. ut absteat ab exsequenda dispensatione, si prudenti coniectura intelligat post breve tempus futurum esse publicum, quod a paucis antea cognoscebatur.

«Non omittunt iidem scriptores reliquas quaestiones ... in examen vocare. Ac primo: utrum occultum impedimentum censeatur, quod quidem publice dignoscitur in eo loco ubi contractum fuit, sive alibi, occultum tamen est, ubi degunt qui dispensationem expostulant, et ubi dispensatio ipsa conceditur. Navarrus sapienter admonet confessarium, ut minime exsequatur dispensationem, si forte quis Maiori Poenitentia* rio declaraverit crimen esse occultum in civitate, e. g. Bononiae, ubi vitam agit et dispensatio tradenda est exsequutioni,

* Formal. *Disp. matrim.* pari. II. p. 131.

* *De poenis eccles.*, pari. I, cap. 21.

* *Cil. Manuduct.*, pag. 19.

⁴ *De prax. exsecui. epist. Poenit.*, pari. II, pag. 209.

deinde silentio praetermiserit idem crimen publicum esse Neapoli, ubi patratum fuit. Tunc confessarius reum hortetur, ut ad Poenitentiarium ursum confugiat ipsique patefaciat, quod prius omisit, suum nempe crimen per urbem Neapolis esse divulgatum. Sin autem id totum expositum fuisse in supplici libello confessarius deprehendat ex litteris S. Poenitentiarie. tunc absque ulla difficultate pareat, et litteras exsequatur.

«Secundo inquirunt : utrum impedimentum quod fuit aliquando publicum, diuturnitate temporis occultum fieri possit, ita ut dispensatio tribuenda videatur. Equidem Marcus Paulus Leo sic respondet. *Rotandum quarto et ultimo, non implicare, quod aliquid a sua origine et principio fuerit publicum, et tractu temporis fiat occultum. Tempus enim omnia devorat, et quae non delet ab hominum memoria diuturnitas temporis? Hoc autem genus occultorum etiam pluries meo tempore Signatura Officii S. Poenitentiarie admisit, sed non eodem modo in omnibus casibus: in dispensationibus per viginti aut triginta annorum spatium* ».

Ex huc usque dictis apparet hodie duplicem impedimenti *publici* et *occulti* haberi acceptionem, novam a Codice inductam, antiquam a S. Poenitentia retentam. Ordinarii in usu facultatum vel in dispensationibus matrimonialibus unam vel alteram sequi possunt, prouti casus feret ; in dubio petitionem mittant ad S. Poenitentiarium, quae providebit in singulis casibus.

211. V. Alia sunt gradus *maioris*, alia gradus *minoris*, ex rei. can. 104-2. Haec impedimentorum divisio respicit dispensandi praxim, faciliorem quoad impedimenta minora, difficiliorem quoad maiora. Putamus hanc divisionem respicere impedimenta tantum dirimentia; hinc. e. g., impedimento *mixtae religionis* applicari nequit dispositio can. 1054., quae est de minore impedimento.

212. VI. Tandem alia sunt *certa*, alia *dubia*. Haec distinctio in se clara est: sed de impedimentis dubiis nonnulla non levis momenti notanda sunt. Dubium potest esse vel *facti tantum*, si nempe certum est ex eo facto oriri impedimentum, sed dubium est, utrum illud facium reipsa existat, necne: vel *iuris*

tantum, si factum esi certum, sed non constat, utrum ex illo impedimentum oriatur, necne; vel *iuris simul et facti*, quod ex dictis intelligitur. Quaeritur num matrimonium cum impedimento dubio validum et licitum sit? Respondemus in primis pro impedimentis iuris ecclesiastici tantum: deinde pro impedimentis iuris divini.¹

213. *In dubio iuris tantum*, iure Codicis certum est impedimentum non urgere, ex can. 15: «Leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio iuris non urgent...»; scilicet in hoc dubio speculativo supplet Ecclesia, et ideo licet impedimentum forte existat, tamen Ecclesia, disputantibus hinc inde DD., illud non urget. Hinc non existentia impedimenti ex principio reflexo certa est. et ita matrimonium est licitum et validum, etsi deinde existentia impedimenti evadat certa, e. g., ex declaratione S. Sedis, quae in casu respicit futura, sed ad praeterita non extenditur. Id verum est licet opinio pro impedimento sit probabilior, dummodo et altera sit communiter aut certe recepta tamquam probabilis.² Exinde intelligitur effatum: *impedimentum dubium, impedimentum nullum*. At quamquam haec vera ac certa sint, tamen parochus, antequam assistat matrimonio cum hoc impedimento dubio, si tempus et commoditas adest, recurrat ad Ordinarium, quia fortasse falso putat esse dubium iuris; Ordinarius autem non dispenset, quia impedimentum revera non urget, sed declaret procedi posse ad matrimonium, non obstante illo impedimento dubio.

214. *In dubio facti tantum*, «potest Ordinarius in eis (legibus irritantibus aut inhabilitantibus) dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus Romanus Pontifex dispensare solet», ex rei. can. 15. S. C. S. Officii in instructione ad Episcopum S. Alberti in Canada diei 9 dec. 1874. haec habet: «...In dubiis 4° et 5° plura exponuntur, (piorum summa huc redit. Ex multis variisque causis saepe saepius contingit nullatenus

De impedimento dispensationis cultus in dubio baptismi vide n. 576 et seq.

* D'Annibale, p. 111, § 447. not. 37; Sanchez, lib. VIII, disp. VI. n. 18; De Jacobis. *De disp.*, lib. I, cap. VI, alique.

deprehendi posse, utrum (pii contrahere volunt, sint coniuncti tertio vel quarto propinquitatis gradu. Unde Amplitudo Tua facultatem postulat dispensandi ab impedimento, cuius existentia est certa, gradus tamen ignotus. Item interdum evenit, ut neque cognosci possit, utrum obstet impedimentum propinquitatis, et cuiusmodi illud sit. Ille quaeris quid agendum sit, cum haec re occurrit dubium grave, quod tolli nequii ».S.C. respondet : « Sive impedimentum sit certum et dubitetur tantum de gradu cognationis, sive dubium versetur circa ipsam impedimenti existentiam, facta diligenti inquisitione, quatenus constet non agi de gradibus iure naturae prohibitis vel de gradibus in quibus Apostolica Sedes dispensare non solet ... in talibus adiunctis Sanctitas Sua ampliore libi impertitur facultatem dispensandi ad quinquennium duraturam. Notandum tamen in altero casu, hoc est cum ambigitur de ipsamet impedimenti existentia, dispensationem esse adhibendam tantum ad cautelam ».¹

215. Ex his deducitur quid in praxi agendum in casu huius dubii facti tantum. Nempe ante omnia diligens inquisitio facienda est: quisque enim ad matrimonium est admittendus, nisi impedimento prohibeatur. Post hanc inquisitionem Ordinario triplex casus occurrere potest :

216. 1° Non existentia impedimenti est moraliter certa, ita ut Ordinarius dubitare prudenter nequeat. In hoc casu matrimonium permittat sine ulla dispensatione, quia illa moralis certitudo in humanis sufficit ad agendum. E. g., si vir coivit cum muliere coniugata, seminavit prope vas et postea dubitat, num semen intra vas receptum sit, certum est copulam non fuisse perfectam et ideo non adesse impedimentum *criminis* (n. 673).² Item simplex rumor impedimenti, aut unicus testis (pii non deponit, sed denuntiat tantum per epistolam, vel qui deponit et iurat, sed est vilis persona ac suspecta, quae nullam fidem meretur, salis plerumque non erunt ad matrimonium

¹ *Collectanea S. C. de Prop. Fide*, n. 1427 § 18.

² Sanchez, I. c.; S. Alphonsus, lib. VI, n. 902. Qui tamen citant impedimentum *affinitatis*, cuius natura a Codice mutata est.

impediendum, nisi aliae concurrant circumstantiae, (piae prudenti Ordinarii indicio impedimentum probabile reddant. ¹

217. 2° Exsistentia impedimenti probabilis esi. ita ut Ordinarius prudens, omnibus perpensis, aliquod dubium habeat. In hoc casu matrimonium non permittet sine dispensatione ad cautelam, ut docet S. C. S. Officii supra citata, et si forte contractum fuit, petenda est sanatio in radice ad cautelam, sed inierim, propter favorem iuris, matrimonium sustinetur, donec impedimentum revera adesse probetur. Hinc in c. 22, X, *De testibus et attestationibus*, II, 20, legitur: «Maire asseverante ipsos esse consanguineos, non debent coniungi. quia praesumptio est non modica, quod se linea consanguinitatis allingant. Si vero matrimonium est firmatum, non debet sine plurium iuramento dissolvi ». Et. quod de maire tradit Alexander III. repete de alia persona tide digna, (piae deponit se impedimentum dignoscere ex propria scientia, aut se illud audivisse a duobus fide dignis, maxime consanguineis, ex c. 47, X, *De testibus et attestationibus*, II, 20. Item si fama id ferat, ex c. 2. *De consanguinitate et affinitate*, IV, 14, nisi contra famam iurent consanguinei, vel ipsi sponsi, el Ordinarius persuasum habeat ipsos periurium non committere, aut aliter probent famam fundamento destitui. Hem si unicus testis pro impedimento est quidem vilis persona, sed factum ita est occultum, ut nonnisi per vilem personam probari possit : aut si unicus testis denuntiat tantum per epistolam, sed simul probat de fama impedimenti, ex c. 27. X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, I.

218. 3° Exsistentia impedimenti est moraliter certa, ita ut prudenti Ordinario nullum fundatum de ea dubium sit. In hoc casu petenda el obtinenda est dispensatio vel sanatio in radice, non quidem ad cautelam, sed pure ac simpliciter. E. g., si vir coivit cum muliere coniugala, et postea dubitet num seminaverit, num seminaverit intra vas, ex communiter contingentibus dicendum est copulam fuisse perfectam, et ideo

¹ S. Uivnsi -, l c , n. *.»')7: Sanchez, lib U fiinp. LXXI, cum corn-
muni.

adesse *criminis* impedimentum.¹ Pariter non polest matrimonium contrahi, si impedimentum esi certum et dubitatur num obtenta sil dispensatio; tunc enim possidet impedimentum.²

219. Tandem *in dubio iuris et facti simul*, a fortiori matrimonium validum erit ac licitum. Nam si in facto certo dubium iuris reddit matrimonium validum et licitum, nullo magis in facto dubio.

Huc usque de impedimento dubio iuris ecclesiastici tantum : modo de impedimento dubio iuris divini.

220. *In dubio iuris tantum*, e. g., quum Titius et Sempronia, consanguinei in secundo vel tertio gradu lineae rectae, vel in primo lineae obliquae, quaerunt, num possint licite et valide matrimonium inire, apud ebristianos nulla est practica difficultas: quia si impedimentum iuris naturalis dubium est. impedimenlum canonicum, a quo non datur dispensatio, est certum; sed quaestio aliquam difficultatem praesefert penes infideles, iam vero dicimus Titium et Semproniam peccare nuptias ineuntes, quia hoc matrimonium absonum est, scandalum paril, sensum moralem offendit, infelicissimos in prole exitus habere solet. Al contractum sustineri debet, nisi impedimenlum dirimens ab auctoritate civili latum fuerit: ideoque coniuges, e. g., conversi ad fidem separari non deberent, nisi separationem permiserit Summus Pontifex potestate qua pollet in infidelium matrimonia. Pariter si dubium iuris verilicalur circa impedimentum impotentiae, e. g., utrum talis in organismo defectus seeninterat dirimens impotentiae impedimentum, an simplicem sterilitatem ; sed hoc in casu, si sententia contra impedimentum est probabilis, matrimonium permitti debet, quia ius naturale ad matrimonium possidet, quia in casu nécessitai is sufficit etiam materia probabilis pro Sacramentorum minislratione, et tandem quia, ut ail D'Annibale, p. III, § 447. not. 42: « Publice periculosum est in re dubia

¹ Sanchkz, lib. VIII, disp. VI. n. 18; S. Aipjionsus, lib. VI, n. 902.

² S. Alphonsi s, l. c., lib. VI. n. 901. Subdit S. Doctor: «Secus esset I constet de dispensatione el dubitetur de eius valore, quia tunc |x>ssessio stat pio valore dispensationis ». De qua re dubitat Kosset, op. cit., n. 2k30.

homines matrimonio prohibere ».¹ Vide etiam responsionem Urbani VIII relata n. 21. Ob hanc rationem S. C. S. Ufficii saepius declaravit, e. g., matrimonium non esse impediendum mulieri, cui chirurgus ovaria ac uterus abstulit ita ut sterilis inde evaserit, de qua re fusius loquemur agentes de impedimento impotentiae.

221. *In dubio facti tantum*, e. g., num Sempronia, uxor Titii, mortua sit. num sit filia vel mater Titii, num sit impotens. si impedimentum divinum revera existit, matrimonium est nullum; secus valet. At matrimonium semel contractum sustineri debet, donec impedimenti praesentia non evincatur (can. 1014). Si autem quaeras, num cum illo dubio matrimonium permitti possit, respondemus singillatim pro tribus illis casibus. 1° In dubio de existentia impedimenti ligaminis, antea per matrimonium certum contracti, nunquam novum matrimonium permitti debet, quia primum possidet: de (pia re alias. In c. 12, X. *De sponsalibus et matrimonio*, IV, 1. idem traditur, etsi dubium rationabile sit, num primum matrimonium fuerit contractum: nam cum 'ritius matrimonium cum Sempronia inire optaret, et consanguineus illius assereret, eum cum Caia sponsa coivisse, ideoque cum ea esse matrimonium praesumptum, Romanus Pontifex respondet, matrimonium esse impediendum. Id intellige ad tempus, donec, scilicet, diligentior fiat inquisitio, et dubium removeatur de existentia prioris matrimonii: sed si hoc dubium serius permaneat, aliud matrimonium nequit impediri, quia prioris matrimonii celebratio est factum, quod probari debet, quo non probato, ius naturale ad matrimonium possidet. 2° Pariter matrimonium est impediendum, si dubium serius est de consanguinitate in primo gradu lineae rectae, quia enorme foret matrimonium inire cum matre aut filia. I l vero dignoscas, quandonam dubium serius hac de re habeatur, vel non. vide quae diximus supra n. 217. 3° Tandem si dubium est, utrum Titius, e. g., senescens, impotentia coeundi laboret, necne, matrimonium permitti debet; quod evincit quotidiana praxis Ecclesiae, quae matrimonium in casu

¹ Lekmkuhl, n. 713; S. Aphokscs, n. 901, 902; Paimeiu, n. 538.

permittit absque ulla investigatione, ac rationes et auctoritates allatae pro dubio iuris confirmant. Excipe, si lactum, iuxta communiter contingentia, est moraliter certum.

222. 'Pandem *in dubio iuris et facti*, e. g., quum probabile est Titium et Semproniam esse fratrem et sororem, ex dictis satis colligitur matrimonium pariter iniri non posse, etiam inter infideles, licet contractum sustineatur, donec probetur consanguinitas. Consanguinitate autem probata, si Titius et Sempronia sunt ambo infideles, matrimonium adhuc sustinetur, nisi adsit impedimentum iuris civilis, quia factum est certum, sed ius divinum est dubium (n. 708); si sunt ambo Udeles, aut unus fidelis et alter infidelis, etiam post obtentam dispensationem disparitatis cultus, matrimonium dicendum est nullum, quia si ius divinum est dubium, certum est ius ecclesiasticum, in «pio Sancta Sedes nunquam dispensationem elargitur. Sed in dubio iuris et facti circa impotentiam, e. g., utrum talis in organismo defectus secuinferat, necne, impotentiam. et utrum talis in organismo defectus qui, iuxta probabilem sententiam, secumfert impotentiam, de facto verificetur, necne, a fortiori matrimonium impediri nequii, quia, ut supra diximus, si in facto certo dubium iuris sufficit ad matrimonium permittendum, multo magis in facto dubio.

Articulus II.

Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia.

223. Haec quaestio gravissima perlinet ex parte ad sacram theologiam vel ad ius publicum ecclesiasticum: nos breviter eam expediemus. Qui plura cupit, adeat pro parte positiva P. Perrone, *De niatr. christ.*, lib. II, et Feije. cap. 1, per lotum; pro parte rationali Cavagnis, *Inst. lur. Publ. Ecc.*, lib. II. n. 172seq.; pro utraque Rosset, n. 726 seq. et nominatim n. 741 seq. Et quidem omnes admittunt, si excipias atheos et rationalistas, Deum posse haec impedimenta sive impedientia sive etiam dirimentia constituere, et de facto per positivas leges constituisse, praeter impedimenta iuris naturalis, (piae

a Deo pariter originem habent. Quaestio igitur est quinam inter humanos legislatores possint.

224. Certissima est haec propositio generalis: potest auctoritas humana, quae competens est in ipsum contractum matrimonialem. Sane hanc propositionem omnes admittunt; hinc videmus in omnibus legislationibus civilibus esse impedimenta matrimonium dirimentia vel impedientia tantum: scilicet civilis legislator putavit se esse competentem, ideoque eas leges tulit. Praeterea certe competens humana auctoritas id potest in aliis contractibus: cum igitur matrimonium, etiam elevatum ad dignitatem Sacramenti, contractus naturam retineat, sequitur idem posse etiam in matrimonio. Proinde auctoritas incompetens nequit, competens vero potest impedimenta constituere sive impedientia, sive dirimentia tum stricto sensu, idest ratione personae, tum etiam lato sensu, nempe ratione consensus et ratione formae. Quod si auctoritas sit participata vel subalterna, superior potest eius competentiam vel auferre omnino et sibi reservare, vel limitare ad impedientia tantum, aut ad aliqua tantum inter dirimentia aut impedientia. Id facium est cum Episcopis, aliisque superioribus ecclesiasticis infra Pontificem, et in consuetudinibus particularibus, ut infra exponemus.

225. Ut vero determinetur quaenam humana auctoritas sit competens in ipsum matrimonialem contractum, recolere debes id, quod docet Leo XIII in cit. Encycl. *Arcanam*, nempe inesse matrimonio «sacrum et religiosum quiddam non adventitium, sed ingentum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum * et matrimonium esse «sua vi. sua natura, sua sponte sacrum»; imo inter baptizatos esse verum ac proprie dictum Novae Legis Sacramentum; quae repetit Pius XI in sua cit. Encycl. *Casti connabii*. Hoc posito loquamur primo de matrimonio *inter baptizatos*, secundo de matrimonio *inter infideles*; in line aliquid addemus de matrimonio *inter partem Imptizalam in Ecclesia catholica et partem infidelem*.

§ 1. - *Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter baptizatos.*

Can. 1038. - § I. Supremae tantum auctoritatis ecclesiasticae est authentice declarare quandonam ius divinum matrimonium impediat vel dirimat.

§ 2. Eidem supremae auctoritati privative ius est alia impedimenta matrimonium impediencia vel dirimentia pro baptizatis constituendi per modum legis sive universalis sive particularis.

Can. 1039. - § 1. Ordinarii locorum omnibus in suo territorio actu commorantibus et suis subditis etiam extra lines sui territorii vetare possunt matrimonia in casu peculiari, sed ad tempus tantum, insta de causa eaque perdurante.

§ 2. Vetito clausulam irritantem una Sedes Apostolica addere potest.

Can. 1010. - Praeter Romanum Pontificem, nemo potest impedimenta iuris ecclesiastici sive impediencia sive dirimentia abrogare, aut illis derogare; item nec in eisdem dispensare, nisi iure communi vel speciali induito a Sede Apostolica haec potestas concessa fuerit.

Can. 1011. - Consuetudo novum impedimentum inducens aut impedimentis existentibus contraria reprobatur.

226. Indubium est Ecclesiam posse lum impediencia tum dirimentia impedimenta constituere el quidem iure proprio, nativo el originario. Nam matrimonium inter Christianos est non modo res, sua vi. sua natura, sua sponte sacra, sed verum ac proprie dictum Sacramentum: atqui Ecclesia est competens in res sacras, et nominatim in Sacramenta iure proprio, nativo el originario. Haec veritas est de fide, ut palet ex Concilio Tridenlino, sess. XXIV, *De matrimonio*, can. 3: «Si (piis dixerit eos tantum consanguineilatis et affinitatis gradus, qui in Levilico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum el dirimere contractum, nec posse Ecclesiam in nonnullis ipsorum dispensare, aut constituere ut plures impediant et dirimant, A. S.»; et can. 4: «Si quis dixerit Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in ipsis constituendis errasse, A.S. ». Huc refertur quoque can. 9. Accedunt prop.<)9 et 60 pseudo-synodi Pistoriensis, quae hanc potestatem Ecclesiae negant, damnatae a Pio VI in Consi. *Auctorem fidei* cum nota haereseos. Vide etiam prop. 68,

69, 70, 71 reprobatae in Syllabo. Tandem accessit Codex rei. can. 1038 § 1¹, quae omnia confirmavit Pius XI in Consi. *Casti connubii*. Hanc suam potestatem Ecclesia usque a primis temporibus exercuit, uti Leo XIII, l. c., commemorat, legesque ab ea latae nos in hoc Tractatu exponimus.

227. Contra hanc Ecclesiae potestatem fieri potest sequens theologica difficultas. Ecclesia non potest materiam et formam Sacramentorum aptam declarare ineptam: atqui ferens impedimentum dirimens, materiam et formam Sacramenti matrimonii aptam declarat deinceps ineptam. Respondemus: Ecclesia utique efficere non potest ut materia et forma apta, substantialiter non immutata, iam sit inepta ad Sacramentum; e. g., ut vinum, permanens vinum, non sit aptum ad sacrificium Missae. At materia et forma apta ad Sacramentum potest substantialiter immutari, et tunc evadit inepta; e. g., vinum, factum acetum, non est amplius aptum ad sacrificium Missae. Iam vero in casu nostro cum materia et forma Sacramenti sit in contractu valido (n. 34.). Ecclesia efficere quidem non potest, ut contractus validus non sit deinceps materia et forma apta ad Sacramentum matrimonii: at ex dictis, hem; potest efficere, ut contractus non sit amplius validus, et ita eum substantialiter immutare; ac proinde nil mirum si iam est ineptus ad Sacramentum.

228. Porro in Ecclesia haec impedimenta seu impedientia, seu etiam dirimentia ferre certe potest Romanus Pontifex et Concilium Generale cum et sub Romano Pontifice (ex rei. can. 1038 § 2). Et * cum Papa possit per suam universalem legem novum impedimentum dirimens matrimonio apponere, potest etiam in aliquo speciali eventu prohibere, ne inter peculiares personas matrimonium contrahatur, simulque decernere, ut contra suam prohibitionem contractum sit irritum... Sola vero prohibitio sine decreto irritante producit dumtaxat impedimentum impediens, non autem dii iniens matrimonium »; Benedictus XIV. *l)c Sijh..* lib. XII, cap. V. n. 3. Aliis verbis, Romanus Pontifex potest impedimentum dirimens aut impediens ferre tum *ad modum legis*, tum *ad modum praecepti*. l

¹ Nonnulla exempla citat Rig a x ii. *Comm, in Reg.* 19 n. 107 seq.

Olim S. G. G., hodie S. G. de Sacramentis, et S. C. S. Officii, potestate quam a Romano Pontifice habent, aliquando sententiae in causa matrimoniali addunt clausulam: *Vetito mulieri (vel viro) transitu ad alias nuptias, inconsulta S. C.*, quia scilicet eius impedimentum est certum vel de eo gravissime dubitatur. S. C. hunc transitum non permittit, nisi novis indiciis certioretur impedimentum non adesse; at matrimonium, sine bac permissione forte initum, foret illicitum, sed per se validum, si impedimentum de facto non adest.

229. Certum est Episcopum non posse in proprio territorio impedimenta dirimentia constituere nec ad modum legis nec ad modum praecepti; ex rei. can. 1038 § 2, et can. 1039. Unde si in casu aliquo particulari matrimonium ad tempus prohiberet cum clausula irritanti, matrimonium forte contractum foret validum.¹ Hinc Alexander III in c. 2, *De matrimonio contrado contra interdictum Ecclesiae*. IV, 16, validum pronuntiat matrimonium initum contra Episcopi prohibitionem, et adhuc pendente lite super praevisis sponsalibus a contrahentium allero cum alia persona contractis. Controversia in eo tantum est, utrum Episcopi hac potestate per se ac iure divino careant,² an potius quia Romanus Pontifex eamdem sibi reservavit; quae altera sententia longe communior et probabilior est.³ Imo aliquando Episcopi videntur hanc potestatem exercuisse non Pontificis concessione, sed potius non reservatione. Confirmatur ex c. 1, 3, *De cognatione spirituali*. IV, 11. ubi traditur consuetudinem dioecesanam posse introducere impedimentum dirimens: ergo etiam Episcopus lege scripta, cum consuetudo particularis praeter legem vim legis accipiat a consensu superioris illius loci. Huius autem reservationis nullum est, quod cognoscamus, documentum, sed videtur

¹ Benedictus XIV, l. c., n. 9, et lib. XIII, cap. XXIII, n. 3, cum communi.

² Schmalz., lib. IV, tit. I, n. 361; Giovine, tom. I, § 47; Faun., cap. I. *lie off. ordin.*

³ Pirhino, lib. IV, tit. I, n. 149; De Anoblis, lib. IV, tit. I, n. 15; Marc. n. 1995; Di Lucio, *Resp. Mor. dub.* 45, n. 6; Sanchez, lib. VII, disp. I, n. 10; Pontius, lib. VI, cap. I, n. 12; Saimant., lib. XI, n. 8.

introducenda, necessitate cogente; quia si quilibet Episcopus potuisset pro sua dioecesi impedimenta dirimentia ferre, quaenam confusio in re tanti momenti, et quotnam matrimonia nulla!

230. Ante Codicis promulgationem quaestio erat inter DD. num Episcopus posset impedimenta impediencia pro sua dioecesi ad modum legis ferre: quam quaestionem dirimit Codex in relatis canonibus. Igitur Episcopus nequit impedimenta sive dirimentia sive impediencia per modum legis pro sua dioecesi ferre: sed potest ex iusta causa eaque perdurante et sine clausula irritante, matrimonium suis subditis, licet extra dioecesim commorantibus, prohibere. Hinc Episcopus prohibere potest ne ipsum matrimonium celebretur, v. g. tempore vespertino sine sua licentia; de qua re suo loco. Sanchez, lib. VII, disp. VI, n. 6, docet posse quoque Episcopum nuptias interdicere in die festo alicuius Sancti. Pariter potest Episcopus lata lege velare ne matrimonia in domibus privatis fiant. Ad modum autem praecepti ex communi sententia certe Episcopus potest iustis de causis matrimonium ad tempus interdicere inter aliquas personas, e. g., ad sedandum scandalum, ob timorem rationabilem gravium discordiarum e matrimonio oriundarum, aut latentis alicuius impedimenti seu dirimentis seu impediencia, et poenas quoque statuere contra parochum, testes, ac sponsores inobedientes. Quaesitum fuit a S. G. C.: « 1° An Episcopus possit punire contrahentes matrimonium contra eius prohibitionem contractum; 2° An eos qui contrahunt coram parochus, ex causa iusta, dissentiente: 3° An eos qui contrahunt, omissis denuntiationibus: 4° An possit punire testes intervenientes in supradictis casibus: 5° An possit in eisdem casibus punire poenis pecuniariis, locis tamen piis applicandis, S. G., die 10 febr. 1629, respondit: «Ad 1um, 2um, et 3um Episcopum posse; Ad 4um posse, quatenus testes sint in dolo; Ad 5um pariter posse». Praeterea Episcopus potest etiam leges Ecclesiae gravioribus poenis communicare. Quae de Episcopo diximus, repetantur de synodo dioecesana, provinciali, nationali; contrarium dicentium de

* Sanchez, lib. III, disp. XLVI, n. 9; Lugo, /Ms-p. JMr., lib. I, dub. XLV. n. 2; Benedictus XIV, /m Syn., lib. XII, cap. V, n. k !

consuetudine ex rel. can. 1041; sed de consuetudine opportunior redibit sermo η. 46-4 seq.

231. Etiam parochus oh probabilem alicuius impedimenti suspicionem potest et debet interim nuptias sui parochiani, nulla addita poena, et sine iudiciali forma, prohibere, rem ad Ordinarium statim deferre, eiusque instructionem sequi, iuxta praescriptum can. 1031.*

232. Porro impedimentum ad modum praecepti latum a Romano Pontifice, aut a S. C.. aut ab Episcopo, aut a parocho dici solet *vetitum Ecclesiae*; et per se obligat sub gravi, ex c. 3, X. *De matrimonio contra interdictum Ecclesiae*, IV, 16. nisi ex causa levi latum sit.e.g.,ob suspicionem impedimenti,cum sponsi certi sint nullum adesse impedimentum, et non adsit scandalum.²

233. Princeps autem sive fidelis sive infidelis pro eisdem baptizatorum matrimoniis non potest neque dirimentia neque impredientia impedimenta proprie dicta constituere (rei. can. 1038 § 4); nam est prorsus incompetens in res sacras Ecclesiae, et multo magis in eas, quae sunt vera et proprie dicta Sacramenta. Id non est de fide, quia formaliter definitum non est, et quando Ecclesia nondum mentem suam adeo clare aperuerat, plures DD., etiam catholici, competentiam in baptizatorum matrimonium sicuti Ecclesiae, ita et Principi, subordinate ad Ecclesiam, tribuebant.³ Sed hodie sine magna temeritate id sustineri non potest a catholico, cum Romani Pontifices, omnibus modis, docuerint hanc Principis incompetentiam.

231. Declarationes et acta Pontilicum quibus baec exclusiva competentia Ecclesiae vindicatur, vide apud Perrone el Feije, l. c.; nobis satis est indicare tantum Leonem XIII in cit. Encycl. *Arcanum*, ubi haec habet: «Igitur cum matrimonium sit sua vi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est ut regatur ac temperetur non Principum imperio, sed divina

¹ Schmaiz., iit». IV, tit. XVI, n. 6; Sanchez, lib. III, disp. XV. η. 3. et lib. VII, disp. VI. η. 6; Gonzalez, ia cap. ult. *De clandestina desponsatione*, a. 2; Pirhing, lib. IV. til. XVI. n. 1; Reief., ii. I; Santi, n. 3 el 5; aliique ex cit. cap. ult. *De clandestina desponsatione*.

² Sanchez, lib. VII. disp. XVII, n. 1.

³ Sanchez, lib. VII, disp. III, n. 2; Pirhing, lib. IV, tit. I, n. 150seq.

auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium. Deinde considerata Sacramenti dignitas esi. cuius accessione matrimonia Christianorum evasere longe nobilissima. De Sacramentis autem statuere et praecipere ita ex voluntate Christi sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle transferre». Adde prop. (58, 69, 70, 71 reprobatae in Syllabo. Quae omnia Pius XI in cil. Encycl. *Casti connubii* rursus confirmavit.¹

235. Diximus (n. 233) Principem *sive fidelem sive infidelem* haec impedimenta pro suis subditis baptizatis constituere omnino non posse. Nam nonnulli² distinguunt inter Principem fidelem et infidelem, ac infideli tribuunt hanc potestatem quoad matrimonia baptizatorum subditorum, (piam negant fidei. Haec distinctio nulli innititur fundamento: imo si Princeps fidelis est incompetens in Sacramenta Novae Legis, a fortiori incompetens erit infidelis. Hanc doctrinam d'Annibale, p. HI, § 425, cum aliis appellat aeriorem, sed potius certissimam omnino dicere debebat, cum tolerandum nullo modo sit Principem infidelem moderari suis legibus Sacramenta nostra. Ad rem S. C. de Prop. Fide ad Vicarium Aposl. Tongkini Orientalis, an. 1753: « Qualiscumque sit Principum infidelium potestas in stabiliendo talia impedimenta pro matrimoniis suorum subditorum infidelium, prout sunt contractus civiles, Principes laici. mulloque minus Principes infideles, non possunt constituere impedimenta dirimentia in Christianorum matrimoniis, quia induunt rationem Sacramenti: sed stabilire impedimenta dirimentia unice perlinet ad Ecclesiam, ad quam privative specialiter indicare de idonea Sacramenti materia, quae in matrimonio est contractus. Eadem S. C. nec approbare, nec tolerare potest, ut praefata caeremonia (*Cheolàng*) habeatur pro fidelibus tamquam necessaria pro valore matrimonii chri-

¹ In vit. c. 1. X. *de sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1. matrimonium initum contra legem (scriptam vel consuetudinariam) Francorum validum declaratur.

² apud Schmki. lib. IV. tit. I, n. 3d8seq., qui eos refellit.

stiani, nec ut omissio talis caeremoniae ab ipsis habeatur tamquam impedimentum dirimens... » †

236. At quamquam Princeps nequeat, radicati impossibilitate, pro suis subditis baptizatis impedimenta statuere, quae attingant validitatem aut etiam liceitalem vinculi per se inspectam, tamen potest, in nonnullis circumstantiis, ratione boni publici, urgendo naturae ius, matrimonium ad tempus prohibere vel aliquas determinare conditiones ab illis implendas, qui volunt matrimonium inire; imo etiam paterfamilias, ratione boni privati, potest filiis quoque puberibus nuptias interdicere non absolute, sed in certis circumstantiis temporis, loci, personarum. Ita, e. g., supponamus matrimonium filii, si hic et nunc contraheretur, esse familiae valde damnosum; filius ipso iure naturae tenetur illud protrahere, nisi ius praevalens matrimonium forte exigat, aut saltem oportunas cautelas adhibere quae damnum avertant; et pater utique potest id exigere sub poena, e. g., exheredationis. Eodem modo, si matrimonium unius personae particularis vel aliquarum personarum est, ratione circumstantiarum, bono publico praeiudiciale, ipsum naturae ius praecipit, nisi praevalens ius naturale urgeat, ut matrimonium differatur; et Princeps potest adimplementum huius naturalis obligationis urgere sive prohibendo pure et simpliciter matrimonii celebrationem, durantibus illis circumstantiis, sive praescribendo aliquas conditiones pro illius celebratione. Ha. e. g., in omnibus legislationibus minores nuptias inire nequeunt sine consensu parentum, nec milites, durante servitio militari, nisi de venia superioris et certis regulis servatis. Quoniam vero ius natural* in casu non obligat sub poena nullitalis, hinc matrimonium forte initum contra legem civilem est validum (imo quandoque et licitum); et ideo auctoritas civilis potest huic matrimonio negare effectus civiles separabiles (n. seq.), non autem inseparabiles.²

1 Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 385.

1 Vide Cavaunis, l. c., n. 188 et Feue, n. 71 seq., qui rite animadvertit plures AA., qui tribuunt Principibus potestatem statuendi impedimenta (impedientia pro fidelibus, loqui de hisce impedimentis improprie dictis.

237. Praeterea Princeps iure proprio regit civiles matrimonii effectus, ex rei. can. 101(5). Ad hoc rite explicandum distingui debet inter matrimonii effectus inseparabiles ab ipsius substantia. et effectus separabiles, qui licet sint naturales, seu sponte sua fluentes, iuxta normalem cursum rerum humanarum, tamen non sunt rigore essentialia. Ad primos pertinent iura et officia reciproca coniugum. legitimitas prolis, patria potestas parentum in filios et horum obligationes in parentes; ad secundos spectant quantitas dotalis, iura successionis coniugum erga parentes sive quoad nobilitatem sive quoad bona, item successionis coniugum reciproce, vel filiorum ipsorum quoad bona aut nobilitatem. Etsi enim coniuges debeant sibi adiutorium, tamen ius naturae non exigit et nullo minus determinat dotem et omnia quae ad dotem pertinent; item a parentibus filijs alimenta et educatio regulariter proportionata statui ipsorum, sed hereditas in nobilitate pendet a iure civili; item hereditas quoad bona a iure civili potest saltem modificari iuxta exigentias societatis.¹ Hi effectus separabiles appellari solent *effectus civiles*, vel si etiam primos *civiles effectus* dicere velis, alteri erunt *mere civiles*, ut Codex, l. c., eos appellat.

238. Iam vero circa effectus inseparabiles Princeps nihil potest. sed matrimonio valido coram Ecclesia debet illos recognoscere; qui enim admittit causam, admittere debet etiam effectum necessarium: matrimonio autem invalido coram Ecclesia debet eos denegare; et tum recognitioni, tum negationi civilem addere sanctionem. Effectus autem separabiles, seu mere civiles, sunt de se temporales, ideoque eos Princeps iure proprio et exclusive moderatur. Hinc in omnibus legislationibus adsunt, plaudente Ecclesia, leges circa dotem, successiones coniugum ad invicem, successiones filiorum parentibus, parentum filijs, etc. «Item non ipsa (Ecclesia) ignorat, neque diffidetur Sacramentum matrimonii, cum ad conservationem quoque et incrementum societatis humanae dirigatur, cognitionem et necessitudinem habere cum rebus ipsis humanis, quae matrimonium quidem consequuntur, sed in genere civili

¹ Ca\ I. c., n. 193-iiMt; De Angelis, l. c.

versantur: de quibus rebus iure decernunt et cognoscunt qui rei publicae praesunt»; Leo XIII in eil. Encycl. *Arcanum*. Hos effectus sua lege determinatos Princeps matrimonio coram Ecclesia valido et licito tribuit, in valido denegat; illicito tantum ob impedimentum impediens, e. g., votum simplex castitatis in Congregatione religiosa, potest negare, aliasve poenas applicare, salva instilia et subordinatione Ecclesiae. Si vero matrimonium coram Ecclesia esse validum et licitum, sed lex civilis servata non est, Princeps nequit parochum, testes, contrahentes ipsos punire ob initum matrimonium, sed potest in ipsos contrahentes et testes animadvertere ob omissionem praescriptionum civilium, et in poenam negare etiam civiles effectus, salva iustitiaj

239. Tandem matrimonium initum iuxta leges Ecclesiae debet auctoritati civili notum fieri, ut in libros status civilis, ut aiunt, referatur: secus civilis auctoritas merito illud habebit tamquam non initum et omnes civiles effectus denegabit. Relatum autem matrimonium valet et pro civilibus effectibus non a die relationis, sed a die celebrationis. Modus quo civilis auctoritas inili matrimonii notitiam recipit pro relatione in status civilis tabularia, non esse ubique terrarum idem. Ita in nonnullis locis officialis civilis assistit matrimonio religioso, et illud in suos libros status civilis deinde refert. In aliis ipse parochus est simul officialis civilis: (pii proinde matrimonium notat et in suo libro paroeciali matrimoniorum et in libro status civilis. Tandem in aliis parochus aut coniuges authenticè officiali civili notificant initum matrimonium; et alicubi determinatum est etiam tempus quo haec notificatio fieri debet. Quid agendum sit in Italia post Concordatum feliciter initum inter Sanctam Sedem et Italianum Gubernium, vide in Alleg. XIII.

1 Cav minis, l. c., n. 195 seq.; De Angbms, l. c.

§ 2. - *Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter infideles.*

III

210. Ecclesia certe nil potest: «Quid enim mihi de iis qui loris sunt indicare?», ait Apostolus, *I' Cor.*, V, 12. Num possit Princeps, esi controversia, quae nostris praesertim temporibus inter catholicos libere agitur. Certum est Principem circa infidelium suorum subditorum matrimonia habere illam potestatem. qua circa matrimonia baptizatorum gaudet (n. 235 seq.); sed quaestio est. utrum valeat impedimenta seu dirimentia seu impredientia constituere, necne. Plures inter recentiores negant,¹ licet aliqui eorum admittant ferre posse impedimenta impredientia. Proinde iuxta hos omnes vinculum matrimoniale inter infideles regitur solo iure naturae. Plerique affirmant,² dummodo lata impedimenta sint rationabilia: quam sententiam certam habemus.

241. Argumentum intrinsecum hoc est. Maxime interest civilis societatis matrimonialem contractum regi positivis quoque legibus, quod bene probat exemplum legum ab Ecclesia desuper latarum. Cum igitur Ecclesiae potestas, salvo iure

¹ Pehrone, *De matr. christ.*, lib. II, sect. alt., cap. III; Liberatore, *Iust. Eth.*, p. II, cap. I, a. IV; Tvpaeij, *Saggio teoretico*, n. 1113seq.; Martin, *De matr. el pot. illud dir.*, 11; Card. Zigliara, *Summa philosophica*. vol. III, p. 168seq. Feue in V* edit, sui operis, n. 67seq. adhuc incertus est, licet fateatur doctrinae Principum potestati faventi robur accessisse per reperta documenta; quae tamen incomplete dignoscebat.

Inter recentiores Marc, op. cit., n. 1997; D'Annibale, p. III, § 425; Cavagnis, *Insl. iur. pub. ecc.*, lib. II, pag. 210 seq.; Sasti, lib. IV, tit. 1, n. 107; Balleiuni-Gury, torn. 11. n. 802-835; Konings, *Theol. mor.*, *De matr.*, n. 1571; Urwdclauhe, *Ius ('an.*, 11. I. sect. 3et *Canoniste contemporain*, août 1888; De Angelis. lib. IV, fit. I, n. 11; Xakoi, *Dir. matr. catt.*, § 15. — Inter antiquos autem fere omnes. S. Alphonsus, lib. VI. n. 981; Pirhing, lib. IV, tit. 1, 107; Masohat, lib. IV, tit. 1; Sohmalz., lib. IV, tit. I, n. 367; Verricelli, *Trad. de apost. miss.*, XII. 136; Lessius, *De matr.*, VII, dub. 3; Sanchez, lib. VU, disp. III; Gotti, *Theol. schol.*, tract. XIII, quaest. VII, n. 27; Faun., *Comm.* cap. 1, *De sponsalibus*, n. 6; Sylvius, *Comm. in suppl.*, q. 50, q. 5, c. 1; Tournely, *De matr.*, q. III, n. 2, .. alique, et tandem D. Thomas, de quo infra Vide Resemans, *De competentia civili in vinculum coniugale infidelium*, et Rosset, n. 803seq., ubi fuse hanc sententiam sustinet.

Evangelium infidelibus praedicandi, infideles non afficiat, cumque apud infideles non sit potestas religiosa a civili distincta et independens, auctoritas civilis sola potest esse competens et ideo poterit illas leges ferre iure quodam hypothetico seu oh deficientiam potestatis religiosae: secus auctor naturae civili consortio satis non consulisset. Hinc videmus in quacumque societate civili bene composita has leges latas esse. Patroni primae sententiae negant id adeo civilis societatis interesse, et dicunt ius naturae, si servetur, salis esse. | Respondemus et rationem et ipsum Ecclesiae factum nostram propositionem probare. Nam profecto maxime interest civilis societatis non solum illicita, sed etiam irrita declarari matrimonia, e. g., inita sine publica aliqua forma, vel inter pueros ante nuptialem aetatem, vel inter adoptantem et adoptatam, vel inter consanguineos et affines...; quae tamen matrimonia, inspecto iure divino, valida sunt vel dubia, ideoque semel contracta sustinenda, exceptis matrimoniis in primo gradu consanguinitatis in linea recta, et ante sufficientem mentis discretionem. Haec impedimenta lata ab Ecclesia pro fidelibus nos dicimus cum omni veritate esse et opportuna et prorsus necessaria bono publico civilis societatis: eccurnam talia non erunt etiam pro infidelibus?

242. Accedit argumentum auctoritatis, quod ex triplici capite desumi potest.

1° Doctores plerique tum inter recentiores tum inter antiquos hanc sententiam amplexati sunt, ut constat ex notis supra positis. Ipse Perrone, l. c., affirmat theologiae moralis institutores ac iuris utriusque interpretes *communi pene calculo* eam docere: et quomodonam postea sine contradictione affirmare potuerit, eam non esse *adeo communem ac fere unanmem, ut plures arbitrantur supponuntque*, alii videant. Etiam

| Hauber apud Feue, n. 68.

Rosset, l. c., n. 811.; Resemans, l. c, pag. 39seq.; Sanchez, lib. VII, disp. III, n. 2 et 5. Hic auctor, cit. n. 2, ex hac necessitate vult probare potestatem Principis ferendi impedimenta pro baptizatis. In hoc fallitur, quia pro baptizatis providet Ecclesia: sed illa necessitas realis est, atque optime evincit ius Principis pro non baptizatis.

Feije, n. 368, ait eam esse communio-rem. Mare, e contrario, l. c., affirmat primam, cui subscribit, evasisse communio-rem inter recentiores, alleram esse apud theologos antiquos magis receptam. Primum verum esse non putamus, licet fateamur numerum patronorum primae sententiae auctum esse. Nonnulla addimus de principe theologorum et philosophorum, quem quisque sibimet favere contendit. S. Thomas, ex una parte, hanc competentiam Principis in contractum matrimonialem infidelium nullibi denegat. Perrone immerito citat. IV Seni., dist. 12, q. 2, a. 2, ad el Quodl. V, a. 15, ad 1um, cum in utroque loco evidenter agatur de matrimonio Christianorum. Taparelli. l. c., et Em. Card. Zigliara, l. c., innuntuntur 2. 2. q. 101, a 5, sed ibi nullum vestigium hac de re. S. Doctor quaerit in eo art.: *Utrum subditi teneantur suis superioribus* (in genere sive ecclesiasticis, sive civilibus, sive domesticis) *in omnibus obedire*; et docet ex duobus modis contingere posse, quod subditus suo superiori non teneatur in omnibus obedire: « Uno modo propter praeceptum maioris potestatis... Alio modo non tenetur inferior suo superiori obedire, si ei aliquod praecipiat, in quo ei non subdatur... Et ideo in iis, quae pertinent ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur homini obedire, sed solum Deo. Tenetur autem homo homini obedire in iis, quae exterius per corpus sunt agenda: in quibus tamen secundum ea, quae ad naturam corporis perlinent, homo homini obedire non tenetur, sed solum Deo, quia omnes homines natura sunt pares, puta in iis quae perlinent ad corporis sustentationem et prolis generationem. Unde non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, aut aliquo alio huiusmodi *. Palet igitur haec extranea prorsus esse: docet enim Angelicas obediendum non esse superioribus praecipientibus matrimonium inire, vel castitatem servare: et si eius verba illum sensum haberent, qui eisdem tribuitur, excluderent etiam competentiam superioris ecclesiastici in vinculum matrimoniale Christianorum. Ex alia autem parte

S. VU'HOXsi—. lib. \ l. n 849; Sasc.hf.z, lib. IV. disp. XXII!, n. 10.

liane Principis competentiam S. Thomas aperte affirmat, in IV Sent., (list. 39, q. I, a. 4, ad 3^u, n. Quaerit ibi Angelicus: *Utrum inter infideles possit esse matrimonium*; et, praeter alias subtiles difficultates, tertio loco hanc ponit: * Praeterea sicuti inter fidelem et infidelem est disparitas cultus, ita interdum inter duos infideles, ut si unus sit gentilis et alter iudaus. Sed disparitas cultus impedit matrimonium, ut dictum est. Ergo ad minus inter infideles, qui habent cultum disparem, non potest esse verum matrimonium». Respondet: «Ad tertium dicendum, quod inter infideles est matrimonium, ut dictum est, prout matrimonium est in officium naturae. Ea autem quae pertinent ad legem naturae, sunt determinabilia per ius positivum: et ideo si prohibetur ab aliquo iure positivo apud eos infideles contrahere matrimonium cum infidelibus alterius ritus, *disparitas cultus impedit matrimonium inter eos*. Ex iure (nunc divino non prohibentur; quia apud Deum non differt qualitercumque aliquis a fide deviet, quantum ad hoc quod est a gratia alienum esse: similiter nec aliquo Ecclesiae statuto, quae non habet de iis. (piae foris sunt, indicare». Porro illud *impedit matrimonium* significare impedimentum impediens et dirimens, ex usu loquendi 1). Thomae tum in hoc ipso, tum in aliis articulis, nullum prorsus potest esse dubium. Et (list. 40, q. 1. a. 4, hanc applicans doctrinam, docet: « Sicut olim matrimonia gentilium dispensabantur per leges civiles, ita nunc per statuta Ecclesiae. Sed olim lex civilis determinabat gradus consanguinitatis (pii matrimonium impediunt et (pii non ». Concinit Magister Sententiarum in fine cit. dist. 39, cuius doctrinam explicat Angelicus: « Legitimum est (matrimonium inter infideles) quod *legali institutione, vel provinciae moribus*, non contra iussionem Domini contrahitur ».

213. 2° Haec sententia servatur in praxi ab omnibus missionariis in locis infidelium; quod nobis maximum pondus habet, eo vel magis quod recepta haec praxis aliquam saltem tacitam Sanctae Sedis approbationem supponat.

214. 3° Tandem, quod omne dubium auferre videtur, S. C. S. Officii et S. C. de Prop. Eide, (piae solae de infidelibus

agunt, hanc sententiam sequuntur, et iuxta eam casus sibi propositos resolvunt. Patroni contrariae sententiae dubitant de exsistentia aul authenticitate harum responsionum; sed nos possumus rem extra dubium ponere, quia praecipua documenta S. C. de Prop. Fide nos ipsi ex archivo desumpsimus; documenta vero S. C. S. Officii ex eius archivo habuit Rev. Can. Borgia, amicus noster, Archiviste S. C. de Prop. Fide, qui nobis gratiose eadem communicavit et plura in sua Collectanea S. C. de Prop. Fide postea retulit.

245. Ad S. C. S. Officii quod attinet, in instructione diei 29 ocl. 1739 haec habet: « ... E perché it matrimonio legittimo porta seco, per condizione o circostanza necessaria, Findissolubilità..., perciô solo la morte puo render sciolto un tal matrimonio. Dunque se Tizio si è congiunto in legittimo matrimonio con Berta nello stato d'infedeltà *con quelle solennità, che seconde le let/f/i ed usi comuni della Cina* dichiarano il contralto vero e legittimo, resta sempre vivo il vincolo fra essi, se la morte di alcuno di essi non lo scioglie».1 Haec verba, ratione contrariorum, satis significant irritum esse matrimonium initum, non servatis sollemnitatibus quae, iuxta leges et usus sinenses, verum constituunt matrimonium.

Praeterea Vicarius Apostolicus Yun-nan sequens dubium eidem S. C. proposuit: * In istis missionibus saepe evenit, ut minor fratris sui maioris defuncti uxorem ducat, et postea convertatur. Difficillime separari possunt propter prolem iam susceptam, vel periculum ne avertantur a fide. Ipsorum matrimonium invalidum esse videtur, utpote omnino a lege civili prohibitum *etiam sub poena mortis*. Verum post baptismum, ad convalidandum eorum matrimonium, satisne est ut tantummodo suum renovent consensum?» S. C. S. Officii reposuit.

1 *Latine*. Et quoniam legitimum coniugium secumfert indissolubilitatem, tamquam necessariam conditionem seu circumstantiam, hinc una mors potest illud dissolvere. Proinde si Titius legitimo coniugio iunctus est cum Bertha in infidelitate, cum illis sollemnitatibus. quae *iu da leyys et consuetudines communiter receptas in imperio Simnsi* necessariae sunt ad verum et legitimum matrimonium, vinculum inter ipsos semper perdurat, donec mors unius illud abrumpat».

die 20 sept. 1854: * Praevia dispensatione disparitatis cultus, et primi affinitatis gradus per facultates quibus missionarii gaudent, consensum esse renovandum. Quod si superventura mala deprehendantur, relinquendos in bona fide ». Quae responsio de renovando consensu non ad cautelam, sed pure et simpliciter, supponit impedimentum illud civile dirimere revera matrimonium.¹

216. Quod attinet ad S. C. de Prop. Fide, instructio diei 5 dec. 1631, quam S. G. ad missionaries in Indiis misit tamquam sententiam theologorum circa facultatem dispensandi cum Indis polygamie, ita incipit: «Indi polygami, qui cum omnibus mulieribus suis convertuntur ad fidem et baptizantur, tenentur dimittere omnes uxores praeter primam, quae sola est vera uxor, si in illius matrimonio nullum intervenit impedimentum iuris naturalis *vel positivi conditi ab eorum Principe* ». ²

Insuper 1). Langlois, Superior in seminario Parisiensi Missionum ad Exteros, nomine Sac. Eyot, missionarii in Tungkino. duo dubia S. C. proposuit, (piorum primum ita se habet: « Vir infidelis, (pii cum muliere infideli matrimonium inierat, omissa quadam caeremonia, cuius omissio, iuxta Tungkinici regni leges regeatas, censetur matrimonii impedimentum dirimens, ab ea muliere discessit et aliam uxorem Christianam duxit: christianam ipse fidem amplectens, baptismum petit. Teneturne primam ab eo derelictam coniugem interpellare, an et ipsa Christi fidem profiteri et cum eo redire velit, an saltem pacifice cum eo et absque Creatoris contumelia cohabitare consentiat? Si Christiana fieri aut saltem cum praefato viro pacifice cohabitare consentiat illa mulier, teneturne ad illam redire? Si cum priore hac coniuge, facta Christiana, reconcilietur, et stet inter ambos verum ac legitimum matrimonium, debetne ab iis renovari consensus? Uno verbo, impedimentum dirimens, a Principe infideli sancitum, aut apud gentem infidelem antiqua et communi invecum consuetudine, redditue irrita et invalida

¹ Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1104.

² Cit. Collect., n. 71.

matrimonia inter viros et mulieres infideles cum tali impedimento contracta?» | lam vero in Congregatione particulari, habita in Cancellaria Apost. die 26 iunii 1820 super rebus Sinarum, EE. PP. ad proposita dubia responderunt: «Ad 14um (*quod est dubium supra relatum*): Esse nullum primum et secundum matrimonium: non esse hinc locum interpellationi, sed esse locum novo matrimonio, servatis servandis, *et detur instructio**.2 Nempe primum nullum fuit ob impedimentum dirimens civile, alterum ob impedimentum disparitalis cultus perfectae; quod autem nonnulli, ut ab hac decisione sese extricent, imaginati sunt, nempe primum matrimonium fuisse nullum ex defectu consensus, prorsus ridiculum est, cum de hoc consensus defectu ne verbum quidem in instantia, quae solius impedimenti civilis meminit. Qua posita responsione, Secretarius S. C. scribebat, diei 16 marlii 1822, ad I). Langlois: « Hic complicatas mitto Dominationi Tuae responsiones ad dubia quae nomine R. I). Eyol missionarii in Tungkino Occidentali proposuit, ut, arrepta opportuna occasione, ad eundem transmittas: instructionem vero, de qua in responsione ad dubium primum, slalim ac exarata, et per manus Elborum tradita, ab iisdem approbata luerit, mittam. Inierim ex ipsa responsione S. C. D. Eyol satis inllelliget, quid factu opus sit relate ad casum matrimonialem, quem ipse exposuit».3

217. Haec instructio revera prostat in *Actis Congr. Part, super rebus Sinarum ad an. 1821*, tom. XX, pag. 700 seq. Probabile est hanc instructionem fuisse approbatam a S. C. sed non est certum, quia mentio approbationis deest. Nam pag. 603 habetur sequens quaestio proposita a Secretario ipsi S. C., n. 5°: «Se, oppure con quali modilicazioni dar corso aile due islanze accennate al § 6°». * Una ex eis respicit praecise hanc instructionem, latu vero responsio ad hanc

¹ .lr/n Comjr. Pari, super y<·N/v sinarnm .. mi. 1820 seq., pag. 517.

- L. (j., pag. 565. 566; Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 744.

Letlere e Decreti della S. C. o biffUcUi di Mans Secretaria an. 1822, vol. 303, pag. 197.

⁴ *Latine* «Pirum vol cum quibusnam modilicationilnis expedire oporteat duas instantias, de quibus in § 6».

quaestionem deest. Neque haec instructio reperitur in archivo Seminarii Parisiensis Missionum ad Exteros. Clarus Resemans, pag. 78, ait in hoc archivo commemorari *peractam* instructionis transmissionem: sed facta accurata investigatione, praeter originale epistolae citatae, nullum aliud huius instructionis vestigium repertum est. Inutile prorsus est eam exquirere in archivo missionis in Tungkino, quae pluries ab eo tempore, aestu persecutionis, sus deque versa est, et cuius quoque archivum combustum est. Proinde hanc instructionem damus in nola.¹

* Instructio super casu matrimoniali S. C. de Prop. Fide proposito a Sae. Eyot in Tungkini Occidentalis Regno Missionario.

Cum in litteris tuis super quodam matrimoniali dubio huius S. C. sententiam exquireret, EE. PP. eensuerunt tuis votis ita satisfacere, ut opportuna simul instructione tibi significetur quid in iis rerum circumstantiis sentiendum sit. Praestat tamen primo casum referre, qui tuis postulationibus occasionem dedit.

Vir infidelis (sic enim exponebas) qui cum muliere infideli matrimonium inierat, omissa quadam caeremonia, cuius omissio iuxta Tungkiniri regni leges censetur impedimentum matrimonium dirimens, ab ea muliere discessit, et aliam uxorem Christianam duxit: Christianam ipse fidem amplectens, baptismum petit. Quibus expositis sic requirebas: Teneturne.. (ut supra).

Ut tuis igitur postulatis breviter simul et dilucide respondeatur, ab iis fas est exoriri, (piae ultimo loco proponis, nimirum num Princeps infidelis. aut antiqua consuetudo statuere possit inter subditos infideles impedimenta matrimonium dirimentia? Hac enim quaestione sublata, ceteris postulatis facilius patebit responsio. Scito tamen, dum haec requiris, quaestionem te instaurare iam ab an. 178(i eorum nomine, qui missionarii munere in his iisdem regionibus fungebantur, huic S. (.. propositam.

Triplici itaque sub respectu matrimonium communi (DI), consensu considerari solet; nimirum ut officium naturae, officium communitatis et Sacramentum. In quantum est officium naturae (verba sunt Ductoris Angelici, S. Thomae Aquinatis in 4° disl. 39, qu. 1, art. 1, a 4° u«), statuitur lege naturae; in quantum est Sacramentum. statuitur iure divino: in quantum est in officium communitatis, statuitur iure civili; et ideo ex qualibet dictarum legum potest persona eflici ad matrimonium illegitima.

Si de matrimonio Christianorum sermo institueretur, dubitari nullo modo potest, quin Principes saeculares suis legibus, quatenus ab Ecclesia approbatae adoptataeque non fuerint, nullam haberent potestatem in naturalem matrimonii contractum, ac conjugale vinculum. Ex quo enim Christus Dominus matrimonium, naturalem scilicet eius contractum a Deo ipso primitus institutum, ad Sacramenti dignitatem evexit, saeculares Principes nullam amplius <n illud eiusque vinculum potestatem retinent. Nam cum res sacra atque materia Sacramenti lacta sit, necesse est ut Ecclesiae ordi-

2-18. Argumenta, quae a patronis primae sententiae prote-
runtur. solida non sunt. Verba Romanorum Pontificum, quae
in contrarium citantur, non faciunt ad rem, ut videre est

nationi subiaceat, et potestas ecclesiastica civili potestati praevaleat, tam-
quam pars nobilior, quae ignobiliorem ad se trahere debet. Unde merito
Doctor Angelicus, 1. c., dist. 43, qu. 2 ad 40°. sic concludit: «Dicendum
quod prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii,
nisi interveniret Ecclesiae auctoritas, quae idem etiam interdicat».

Sed cum res sit de infidelium coniugio. ratio Sacramenti, quae Christia-
norum matrimonium Ecclesiae ordinationi subiicit, plane cessat: nec enim
nondum regenerati salutaribus baptismatis aquis Sacramentorum capaces
sunt, nec iis qui foris sunt, leges suas edicit Ecclesia. Quare licet inter
infideles verum sit matrimonium, tamen ad naturae et communitatis offi-
cium referri tantummodo potest, ac proinde a iure naturae ac civili plane
est moderandum.

Sequitur hinc Principes saeculares sive fideles sive infideles plenissi-
mam potestatem relinere in matrimonia subditorum infidelium; ut scilicet
appositis impedimentis, quae iuri naturali ac divino adversa non sint,
eadem non solum quoad civiles effectus, sed etiam quoad conjugale vin-
culum penitus rescindant. Qui enim, ob Reipublicae bonum, suis legibus
ad legitimitatem validitatemque ceterorum contractuum formam quamdam,
et sollemnitatem praescribere possunt, cur id in matrimoniali infidelium
subditorum contractu efficere nequeant, ratio non est; et quod de lege
Principis saecularis hoc in casu dicitur, intellige etiam de legitima con-
suetudine, quae vim legis in subditos infideles adepta est.

His ergo constitutis, iam vides quid sentiendum sit de matrimonio
a viro infideli cum muliere infideli inito, non servata ea caeremonia seu
forma ac sollemnitate, quae, sicuti asseris, ad eius validitatem iuxta Tungki-
nici regni leges erat servanda. Porro huiusmodi coniunctio illegitima plane
est, nec verum et firmumque matrimonium inter eas personas efficere potest,
et cum per leges dissolvi mereatur quod contra leges praesumitur, planum
est concludere, virum infidelem ab infideli muliere, quam eo modo sibi
copulaverat, iure discessisse.

At neque meliori iure aliam uxorem Christianam, infideli dimissa, sibi
copulavit. Hic tamen sedulo animadvertere, sermonem haberi de viro infi-
deli, qui cum Christiana muliere matrimonium inire praesumpsit, non
impetrata apostolica dispensatione super impedimento ex cultus disparitate
matrimoniuni dirimente.

Certum est enim ab antiqua, rationabili, eaque legitima consuetudine
inductum fuisse in Ecclesia impedimentum dirimens ex cultus disparitate.
ut verum ac firmum matrimonium iniri non possit inter personas, quarum
una fidem per baptismum suscepit, altera vero in infidelitatis tenebris
sit. Hinc colliges secundum etiam matrimonium, a viro infideli cum mu-
liere Christiana initum, plane nullum atque irritum fuisse.

Ergo ex his omnibus primo concludendum est ex parte viri illius, qui
modo Christianam fidem amplexus est, nullum plane locum esse interpel-

apud Rossel, l. c. n. 818, cum plerumque agant de matrimonio baptizatorum.¹ Argumenta autem intrinseca innituntur principiis abstractis, quae distinctione diluuntur. Nonnulla, si prout iacent, sumantur, excludunt etiam competentiam et potestatem Ecclesiae in matrimonium baptizatorum : quod tamen a mente AA. alienum est. Omnia autem probant Principem nec impedimenta impediencia ferre posse pro suis subditis infidelibus; quod tamen P. Perrone, l. c., cum aliis admittit. Haec argumenta pro scholastica argumentatione inservire utique possent: sed maiorem vim non habent. Praecipua indicamus; alia, quae minoris momenti sunt, praetermittimus.

249. 1° Matrimonium est sua vi. sua natura, sua sponte sacrum: Atqui auctoritas civilis est prorsus incompetens in res sacras: ergo.²

Resp. *Cone. mai.; disf. min.:* inter baptizatos *cone.* : inter infideles *subdisl.*; directe et absolute *cone.* : indirecte et hypothetice *neg.* Haec difficultas post Encycl. *Arcanum* plures dedit contrariae sententiae sectatores. Ut aliquid exinde concludi posset contra nostram sententiam, probandum foret civilem auctoritatem ita esse incompetentem in res sacras, ut, ne deficiente quidem auctoritate religiosa independent!, prout i ante et extra Ecclesiam contingit, quidquam circa illas statuere possit, etsi bono communis civilis prorsus necessarium. Haec autem

lationi mulieris in hilelis, quam, cum ipse esset infidelis, non servata forma a legibus regni praescripta, sibi copulavit: secundo etiam concludendum est ipsi viro fas non esse in secundo coniugio cum Christiana muliere commorari, eamque pro uxore habere, nisi cum ea verum ac legitimum matrimonium, iuxta sacrorum canonum sanctiones, denuo contraxerit.

Haec proleto sunt, quae EE. PP. consuerunt tibi respondendum super dubio matrimoniali a te huic S. C. exposito.

¹ Mirum est Feue, op. cit., n. 70, gravem videre difficultatem in c. 8, X, *De divortiis*, IV. 19, ubi Innocentius III respondet licita et valida esse coniugia in secundo et sequentibus consanguinitatis gradibus inita a paganis qui constitutionibus canonicis non arctantur-: atqui si Innocentius III agnovisset hanc Principis civilis potestatem, debuisset excipere casum impediendi a Principe constituti. Sed hoc est argumentum mere negativum; 2° Innocentius III eam solam ponit rationem, quia solum exinde dubium oriebatur.

² Perhomb, l. c.

thesis est impossibilis: <|iia ex ea sequeretur Deum, auctorem naturae, non salis civili consortio ab ea proveniente consuisse, deficiente omnino auctoritate, quae religionis naturalis publico cultui el exercitio prospiceret in commune bonum ipsius societatis. Ad rem Rosset, I. c., n. 815: «In hypolhesi (piod sola vigeret religio naturalis el non esset (*i specialiter praelecta aliqua auctoritas religiosa, potestas civilis non lan-ium posset, sed etiam deberet ordinare ac regere ea quae spectant ad religionem naturalem ».

250. 2° « Ea quae in individuo sunt de iure vel officio naturae non subjacent potestati civili, sed legi naturae el soli Deo. Atqui matrimonium est in individuo de iure el officio naturae*. Ergo.†

Resp. *Dist. mai.*: quatenus potestas civilis contradicat iuri vel ollicio naturae, *cone.*; quatenus determinet, compleat, dirigat ius el officium naturae, *xubdisl.*: si potestas civilis est aliunde incompetens in illud, *eoae.*; si est competens, *neg.* Nonne ille syllogismus aeque impeteret potestatem Ecclesiae in matrimonium baplizalorum? Equidem humana auctoritas sive civilis sive ecclesiastica nil potest coa/ru ius naturale; sed potest, dummodo competens sil, ius naturale determinare, complere et dirigere pro bono communitatis. Id adeo notum est, ut ulteriori declaratione non indigeat. Lege 1). Thomam, 2. 2.. q. 95, a. 2, et IV Sent., disl. 39. a. 2, ad 3",n. cuius verba dedimus n. 242, ibi: «Ea (piae pertinent ad legem naturae sunt determinabilia per ius positivum», lam vero Ecclesia, ipiando fert impedimenta pro baptizatis, e. g., impedimentum consanguinitatis el affinitatis praesertim in gradibus propinquioribus, iuri naturali non contradicit, sed potius illud determinat, complet el dirigit, el cum sil competens, eius leges valida»* sunt. Ha etiam Princeps inter infideles, si impedimenta lata sunt rationabilia: hac unica differentia, quod Ecclesia est competens iure directo el absoluto. Princeps autem hypothetice, quia delicii legitima potestas religiosa independens, ita exigente bono publico.

† Cani. Zigma ha. I. <., pag. 1G8.

251. 3° Illud quod est antea regi ab eo, quod est posterius: Atque matrimonium est! antea civili societate: ergo.

Resp. Profecto antequam societas civilis existeret, matrimonium, e. g., iurum Adam non poterat regi a civili auctoritate. Post societatis civilis ortum certe auctoritas civilis nil poterat in matrimonia iam rite contracta: sed nihil aequale poterat in matrimonia, quae postea fiebant? Haec est quaestio nostra. Haec matrimonia erant civili societate anteriora *quoad speciem*; sed in se. seu in individuo, ut ita dicam, erant posteriora, utpote in ipsa civili societate inita. Iam vero cum matrimonium quoad speciem praecedat societatem civilem, optime sequitur eidem esse quaedam iura politicaque quae minime pendent a republica, uti docet Leo XIII in Encycl. *Rerum novarum*, 15 maii 1891: sed per se minime sequitur esse omnino independens a subsequente auctoritate, et hanc esse incompetentem in illud.² Secus quia homines individui, familia, societas amicalis, plures contractus... sunt anteriores Statu, essent quoque perfecte independentes a Statu, quod non potest admitti. Igitur distinguenda est maior: quod est antea in specie et in individuo, *transit*; quod est antea in specie tantum, non autem in individuo, *subdit*; si quod est posterius, est aliunde in illud incompetens, *contra*; serus *non*.

252. 4° P. Perrone, l. c., haec habet: «Potestatis civilis obiectum est bonum commune subditorum, prout cives sunt. Totum idcirco huiusmodi obiectum est externum, non autem internum et individuale, quod ab humano principatu nec directe nec indirecte potest attingi, utpote humanae directionis incapax, sed soli Deo atque conscientiae pateat. Ast ipse actus. <propter hoc conventio et ex quo vinculum exsurgit, individualis est ac liber, seu pendet a libera voluntate, quae, nisi sit contra naturam,* legem involvatque turpitudinem aliquam, vim suam habet independenter a quavis politica lege, <propter hoc non attingit nisi artus externos, eosque legi obnoxios, non autem actus internos, ut paulo ante animadvertimus>».

¹ Taphiis, Pithonf. Litterae vobis: aliquid, locis dialis.

* Cagnis, l. c., n. 183.

Resp. Si P. Perrone his verbis intendit, ul videtur, matrimonium esse *actum mere internum*, ex una parte id est prorsus absurdum, el ex altera sequeretur nec Ecclesiam inter baptizatos suis legibus illud attingere, quia receptum est nec Ecclesiae leges afficere actus mere internos. Si vero intendit matrimonium esse *actum mixtum*, seu constare, sicuti alios contractus, consensu interno exterius manifestato, id verum est; sed tales actus non eximuntur a publica potestate competenti, uti est notissimum.

253. 5° Nequii subiici potestati civili id quod ad iura perlinet mere domestica, personalia el religiosa. Atqui tale est matrimonium vi naturae: ergo.¹

Resp. Praetermittimus illud *religiosa*, de quo in prima difficultate. Quoad alia, *dist. mai.* ; si ordinem civilem nullatenus tangunt, *cone.* ; secus *neg.* Fieri enim potest ut iura domestica el personalia intimam relationem dicant ad bonum commune civilis societatis: (pio in casu potestas civilis intervenit, non ut eis contradicat, sed ut ea determinet, compleat, dirigat iuxta exigentias boni communis. Porro tale esse matrimonium, evidens est: proinde inter baptizatos Ecclesia suis legibus illi providet, inter infideles Princeps. Hinc videmus civilem auctoritatem in omnibus cultioribus societatibus matrimoniales leges tulisse pro subditis infidelibus; quas Ecclesia non solum nunquam conglobatim reprobavit, sed plurimas, maxime ex romano iure, canonizavit. Ex his omnibus satis probata et vindicata est competentia Principis in contractum matrimonialem infidelium, et consequens potestas ferendi impedimenta tum impeditentia tum etiam dirimentia.

251. Equidem ut haec impedimenta a Principe pro infidelibus lata revera valeant, debent, uti diximus, sicuti quaelibet lex, esse rationabilia, seu non opponi im i divino, et revera conducere ad bonum commune. Huc spectat responsio S. C. de Prop. Fide. an. 1674. P. Navarette missionaries in Sinis exponbat: * Circa matrimonia illorum regnorum an valida sint vel non. varietas non parva reperitur in missionariis: de Sinarum

¹ Liberator e. I. c.

autem coniugiis alii affirmant, alii vero negant. Philosophus Confucius quinque impedimenta matrimonium dirimentia suae scholae observanda reliquit: 1° si mulier loquax exstiterit: 2° si ei lepra accesserit; 3° si sterilis fuerit; 4° si forte res domesticas sulfurata fuerit; 5° si soceris suis inobediens fuerit. Horum singulis evenientibus, integrum est viro coniugium rescindere, concessa quoque foeminae libertate ad novum cum altero coniugium. Quaeritur an praefata impedimenta praeiudicent indissolubilitati matrimonii ». Qualificatos S. Officii reposuerunt: «Illa impedimenta quae narrantur, non sunt dirimentia ».¶ At sunt profecto rationabilia impedimenta dirimentia, quae Ecclesia tulit; ideoque potest Princeps eadem statuere pro infidelibus; excepta disparitate cultus inter infidelem et, catholicum,² quia pro hoc casu est auctoritas religiosa independens quae providere potest, scilicet auctoritas Ecclesiae, ac proinde (n. 255) auctoritas civilis est incompetens.³ Item merito praescriberet Princeps sub poena nullitatis, ut matrimonium meatur in forma publica, vel ut metus gravis, externus, iniuste incussus illud irritet.

255. Posita hac Principis competentia et potestate, illud monere debemus, nempe non omnes AA. qui illam admittunt, convenire in eadem explicanda. Nonnulli aiunt Principem impedimenta ferre posse, quia inter infideles matrimonium est contractus mere civilis, non Sacramentum; | alii, quia apud infideles Princeps curam habet religionis naturalis;⁵ alii, quibus nos adhaeremus, quia ex una parte negotium matrimoniale positivis legibus moderari quam maxime interest civilis societatis, et ex alia deest ante et extra Ecclesiam auctoritas religiosa independens, ad quam per se id pertineat: unde ne dicamus civilem societatem carere mediis necessariis ad suum

| Collect. Paris., n. 848.

¶ De disparitate cultus inter infideles unius ritus et infideles alteri in ritus vide verba I. Thomae relata n. 242.

| Benedictus XIV in opist. *Singulari*, 9 lebr. 1749, §7.

* Sciimai.z., lib. IV. tit. I. n. 367: Gavaroi, *De matr.*, tom. VI. qu. III, a. I; Gonzalez, comm, in cap. I, *De spons, et matr.*, n. 15.

s Lehmkuhl, vol. II, n. 727.

finem consequendum, haec potestas iure quodam hypothetico, deficiente, scilicet, auctoritate religiosa independent!, Principi concedenda erit.¹ Pariter non conveniunt, utrum haec Principis potestas dici debeat *originaria* an *ordinaria*. Putamus ulramque appellationem eidem convenire. Est *originaria*² quia Princeps eam habet iure nativo el originario, non quidem absoluto, sed hypothetico, nempe in hypothesisi qua deficiat auctoritas religiosa independens. cuius id per se proprium sit.² Est *ordinaria*, quia in sensu iuris potestas ordinaria dicitur illa, quae ipso iure adhaeret officio (can. 197 § I); atqui talis est haec Principis potestas, nempe ipso iure ollicio adhaeret in memorata hypothesisi.

256. Ex hactenus disputatis in hoc articulo sequitur quid dicendum de matrimonio inter partem non baptizatani Titium el partem baptizatani Semproniam. Si Sempronia est inhabilis impedimento dirimenti ecclesiastico, el Titius est iure civili habilis, omnes admittunt matrimonium esse nullum; matrimonium enim claudicare non potest el ad eius validitatem requiriturabilitas utriusque partis; in casu autem Sempronia est certe inhabilis, quia Ecclesiae auctoritas est competens sive ratione Semproniae, quae eidem subiicitur. sive ratione materiae, quae est *sacra*, licet sacramentali dignitate carens (n. 36). Ad rem Benedictus XIV in cit. epist. *Singularis*. §8: «Si mulier cum loedus iniit, dirimenti hoc impedimento delinebatur, hoc satis est, ut matrimonium irritum habeatur directe quoad mulierem, oblique quoad virum, licet hic superioris auctoritati, qui legem tulit, non sit obnoxius: eo ferme paeto, quo si Princeps aliquis subditorum cum exteris commercia sustulisset atque irrita declarasset, ea si forte fierent, inania haberentur, licet non uterque negotiatorum, sed unus tantum esset subditus legislatori *. Hinc impedimentum disparilalis cultus (de quo Benedictus XIV, l. c.. loquitur) irritat matrimonium, quia pariem baptizatani inhabitem reddit ad

¹ Vide prae ceteris omnibus C\va g n is. l c \altera autem explicatio ali ha<· tertia explicatione, ei res intimius examinetur, reipsa non dillerl.

² Oh kxiH i.AViiE, *Canoniste contemporain*, août 1880.

contrahendum cum parte non baptizata; et idem repete de aliis impedimentis. E contrario, supponamus Semproniam, esse iure canonico habilem, et Titium esse iure civili inhabilem; e. g., Sempronia excessit annum decimumquartum, sed Titius hebraeus nondum excessit annum decimum octavum, legislatione Gallica requisitum pio validitate matrimonii. Nonnulli putant matrimonium valere,¹ quia ius canonicum in hoc conflictu praevalere debet: alii censent matrimonium esse nullum, quia una pars est inhabilis, et ad validitatem matrimonii validitas utriusque partis necessaria est, nec Ecclesia, incompetens in non baptizatos, dici potest in casu reddere habilem partem non baptizatani. Haec altera sententia vera est: si enim admittas (quod ex supra adductis in dubium revocari nequit) auctoritatem civilem posse impedimenta matrimonium dirimentia constituere pro suis subditis non baptizatis, sequitur matrimonium in casu esse invalidum ex can. 1036 § 3 (n. 208), nisi auctoritas civilis suo subdito non baptizato dispensationem concesserit, quam Ecclesia concedere nequit.

Articulus III.

Quinam impedimentis matrimonialibus teneantur.

257. Impedimentis iuris divini seu naturalis seu positivi omnes homines obligari, palam est. Impedimentis iuris tantum ecclesiastici certe non tenentur non baptizati. et certe tenentur catholici: dubium est num teneantur quoque *haeretici, schismatici, apostatae, excommunicati*.²

Per se etiam ipsi adstringuntur legibus ecclesiasticis in genere, cum sint subditi Ecclesiae, licet rebelles et transfugae, nisi Ecclesia, pia mater, ne peccata multiplicentur, velit illos

¹ Res. m. v. s., l. c., p. 2: Ghandclaudé, *Canoniste contemporain*, juil. 1887.

In actis praeparatoriis ad Codicem legitur Consultorum examini propositum fuisse hoc generale principium: *legibus ecclesiasticis quae matrimonium respiciunt, tenentur soli baptisati in Ecclesia catholica*. Hoc principium admodum grave visum est Consultoribus; deinde similis dispositio admissa fuit pro impedimento *disparitatis cultus* et pro matrimonii forma, sed de generali principio non amplius actum fuit.

eximere. Iam vero illos, qui facto proprio culpabili ab unitate fidei et communionis recesserunt, uti excommunicati, apostatae, haeretici atque schismatici facti, non nati, absque dubio Ecclesia non vult a suis legibus eximere, ne ex propria iniquitate commodum utilitatemque sentiant. Sed etiam illos, (pii in haeresiet schismate nati sunt, si aliis fortasse legibus Ecclesia ob rationem commiserationis ligare non intendit, vult tamen eos impedimentis matrimonialibus adstringere, excepta forma canonica et impedimento *disparitatis cultus*, de qua re alias. Id certissimum est, ac illi AA. catholici qui de hoc dubitant, nesciunt quid dicant.

258. Sane, ut nonnulla tantum argumenta huius Ecclesiae voluntatis indicemus. Benedictus XIV in Const. *Matrimonia*, 4 nov. 1741, declarans valida matrimonia inter haereticos, aul inter partem haereticam et pariem catholicam in Belgio et Hollandia sine forma tridentina, addit hanc clausulam: *Dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentuni*. Idem Pontifex in aliis constitutionibus indubitanter invalida dicit haereticorum matrimonia cum aliquo canonico impedimento dirimente inita: e. g., in Const. *Magnae Nobis*, 29 iulii 1748: Consi. *Ad tuas manus*, 5 aug. 1748; Consi. *Singulari Nobis*, 9 febr. 1749... Concinnunt Pius VI in rescripto ad Card, de Frankenberg, 13 iulii 1782; in litteris ad Archiep. Pragensem, 11 iulii 1789; in litteris per S. C. C. missis ad Episcopum Rosnaviensem in Hungaria, 20 aug. 1780; et Pius VII in Brevi 8 aug. 1808, ad Archiep. Mogunlinum, et Gregorius XVI in Brevi 27 maii 1832. ad Episcopos Bavariae...¹ Hinc quando ab haeresi vel schismate convertuntur ad Ecclesiam catholicam coniuges, quorum matrimonio obstabat impedimentum dirimens iuris ecclesiastici. Sedes Apostolica dispensat cum sanatione in radice, et nonnumquam Episcopis speciales facultates concedit dispensandi cum haereticis conversis (n. 590 et seq.). Non semel vero S. C. C. huiusmodi matrimonia nulla declaravit, e. g. 20 sept. 1002; 12 ian. 1005; 2 aug. 1725... Neque dicas exinde magna oriri incommoda. quia matrimonia erunt nulla, lili illegitimi, innu-

¹ Enje. /λ» *mutr. mixtio* pag. 89: Rosset, n. 781

mera peccata; mute praesumi debet Ecclesiam, piam matrem. ad haec omnia vitanda nolle eos obligare. Nam in primis voluntas Ecclesiae eos suis hisce legibus alliciendi manifesta esi ex didis, et ideo ea praesumptio locum non habet. Praeterea saepius coniuges, nati et educati in haeresi, schismate, apostasia, sunt in bona tide, praesertim mulieres; quo in casu bona tides excusat a peccato, matrimonium est putativum, ac proinde proles legitima (can. 1114; cf. n. 111).

259. At ab impedimento dirimenti non excusat ignorantia invincibilis ac bona tides. Id certum est ex can. 16 § I: «Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur». Ad rem S. C. S. Officii in instructione ad Episcopum S. Alberti in Canada *super dubiis de re matrimoniali* ab eodem propositis, data die 9 dec. 1871: «Quod attinet ad mulierem (christianam) coniunctam viro infideli, S. C. respondet matrimonium esse nullum ob impedimentum *disparitatis cultus*. Neque mulieri suffragari ignorantiam invincibilem, in qua versabatur, uti pluries professus est haec S. C.; et nominatim die 31 maii 1703 irrita declaravit matrimonia a catholicis cum infidelibus in illa in terra et more barbarorum, etsi lex vel consuetudo Ecclesiae, inducens impedimentum *disparitatis cultus*, in illa regione si invincibiliter ignota. Et generalim de omnibus impedimentis, iure ecclesiastico inductis, in instructione ad Vicarium Apost. Siamensem data an. 1854: *Animadvertendum est etiam, quoad impedimenta dirimentia, ignorantiam invincibilem aut bonam fidem non sufficere ut valide contrahatur matrimonium. Etsi quandoque illa ignorantia et bona fides excusare valeat a peccato, tamen numquam efficere potest matrimonium validum, quod, obice dirimente, fuerit irritum*. Nihilominus inquirendum est (prout ait Benedictus XIV) utrum coniunctio saltem extrinsecam speciem habeat iusti matrimonii, et copula non fuerit manifeste fornicaria, seu utrum matrimonium fuerit de facto contractum, et intercesserit allectus maritalis una cum consensu naturali. Iam vero si ex hac in investigatione emerit extrinseca

* *be Syn.*, lib. XIII, cap. XXI, n. VII; *Quaesi, can.*, quaest. 174.

species iusti matrimonii, cum consensus commode renovari potest, R. P. I). Episcopus dispensationem concedat ab impedimento *disparitalis cullus*, iuxta facultatem ei factam a S. G. de Prop. Eide. Quod si consensus renovari non possit, vel obstinate nolit, dummodo constet de eius consensus morali perseverantia, attentis expositis, Sanctitas Sua tribuit R. P. I). Episcopo facultatem, missionariis quoque sibi subiectis subdelegandam, qua possit in radice sanare, inspectis circumstantiis cuiusque casus particularis, matrimonia iam contracta usque ad receptionem praesentis concessionis: in singulis casibus vero difficilioribus recurratur, expositis omnibus adiunctis. His peractis, possunt tuto Sacramenta administrari parti fidei...^{*1}

260. Nec impossibilitas petendi et obtinendi dispensationem ab impedimento dirimenti liberat, licet haec impossibilitas sit communis, e. g., in aliquo regno, saeviente persecutione, uti patet ex responsione S. C. S. Officii relata n. 266. Et quidem impedimentum urget, etiamsi ex una parte, peti et obtineri nequeat dispensatio, et ex alia matrimonium praetermitti aut differri non possit sine magno incommodo. Hinc, e. g., si quis contraxit impedimentum *publicae honestatis* cum sponsa sua de futuro ob publicum vel notorium concubinatum, puta, cum eiusdem matre, et Romanus Pontifex in hoc impedimento dispensare nolit, ipse ex nulla causa aut infamiae metu matrimonium valide contrahit. Excipe si impedimentum iuris ecclesiastici in illis circumstantiis sit in oppositione cum iure naturali ad matrimonium, quia quis a matrimonio simpliciter se abstinere deberet: tunc enim impedimentum, quatenus iuri naturae oppositum, cessare non est dubium. Casus praticos huius exceptionis habes n. 595. u

261. Qui. impedimento adstricti. matrimonium scienter contrahere attentant, peccant graviter, maxime si impedimentum est dirimens, uti constat ex can. 1036, nisi ratione scandalii aut gravis nocimenti vitandi excusentur. At I)D. inter se non conveniunt utrum sacrilegii quoque reatum committant, necne, quasi Sacramenti simulatores. Sententia communior et proba-

¹ Collect. S. C. de Prop. Iule, π. H27.

biliior negal ob rationem quam η. 814 exponimus pro consensu simulatione.¹

262. Impedimentum quod initum matrimonium reddit invalidum. cessare potest non solum dispensatione a legitimo Superiore concessa, sed etiam aliis modis, e. g., impedimentum *aetatis* adveniente legitima aetate, impedimentum *li'ia-iniuis* morte coniugis, impedimentum *disparitatis cultus* conversione coniugis acatholici... sed hisce in casibus, cessato impedimento, non ideo consensus perseverans eo ipso revalidatur et validum reddit matrimonium (can. 1133). Sed hac de re fusius alibi; modo de dispensationibus a legitima auctoritate concessis.

Ar t i c u l u s IV.

Quinam revocare possit impedimenta matrimonialia.

263. Evidens est impedimenta impediencia aut dirimentia iuris divini absoluti seu naturalis seu positivi a nulla humana auctoritate posse revocari. Pariter si dubium est utrum ex iure divino impedimentum sit, necne, etiam humana potestas illud revocandi esi dubia, quae proinde numquam exerceri debet. Ecclesia, interpret authenticus iuris divini, potest tantum declarare in his vel illis circumstantiis ius divinum non urgere: * Supremae tantum auctoritatis ecclesiasticae est authentice declarare quandonam ius divinum matrimonium impediat vel dirimat » (can. 1038 § 1). At Romanus Pontifex potest dispensare in impedimentis iuris divini conditional!, uti est impedimentum voti, sicuti el in matrimonio rato fidelium, aut etiam consummato infidelium, dummodo consummatum non sit post utriusque coniugis conversionem ad fidem ; de qua re sermo erit in cap. VII, art. II.2 Quoad impedimenta iuris humani, standum praescripto can. 1040: « Praeter Romanum Pontificem, nemo potest impedimenta iuris ecclesiastici sive

¹ Rosset, n. 2805 seq.

² Rosset, n. 2324 seq.

mpedientia sive dirimentia abrogare, aut illis derogare; item nec in eisdem dispensare, nisi iure communi vel speciali induito a Sede Apostolica haec potestas concessa fuerit». Loquamur in primis de *abrogatione* et de *derogatione*, deinde fusius de *dispensatione*: illis impedimentum et in genere lex vel ex toto supprimitur (abrogatione), e. g., si impedimentum *cognitionis spiritnatis* de medio tolleretur, vel ex parte tantum (derogatione), e. g., si impedimentum *consanguinitatis* ad secundum gradum reduceretur; hae personae eximuntur, lege ex integro remanente.

§ 1. - *De abrogatione et derogatione
impedimentorum matrimonialium.*

264. Quaestio olim perdifficilis et salebrosa a DI), disputata erat num consuetudo posset abrogare impedimenta matrimonialia iuris ecclesiastici tantum vel eis derogare. Haec quaestio spectare poterat quoque catholicos; sed spectabat praesertim acatholicos, qui aliqua impedimenta non observabant. Ita, e. g., in Anglia consanguinitas dirimebat et dirimit usque ad secundum gradum inter protestantes iam a pluribus saeculis; primi quidem fuerunt in mala fide, sed deinde cum Gubernium catholicismum omnino proscripsisset, matrimonia bona fide in illis gradibus protestantes contraxerunt et contrahunt. Hinc ratio dubitandi num haec matrimonia essent valida; aliis verbis num consuetudo contra impedimenta tum dirimentia tum impedientia iuris ecclesiastici esset rationalis. In primis haec quaestio agitabatur pro catholicis, deinde pro acatholicis.

265. Si de catholicis agebatur, 1)1). maxime discordes erant. Si de consuetudine universali sermo erat, plerique censebant in praxi difficultatem non occurrere, quia Romanus Pontifex, ante ipsum praescriptionis tempus, eam certe cognovisset et expresse vel probasset vel reprobasse!; quod si tacuisset, censebatur consentire ex Reg. 43, R. I., in \ 1°. Si de consuetudine particulari, verior et communior sententia negabat eam posse abrogare impedimentum aut eidem derogare. Ceterum

quaelibet quaestio dirempta est a Codice in can. 1041, qua *reprobatur consuetudo impedimentis existentibus contraria*

266. Confirmatur ex responso S. C. S. Officii die II inartii 1868 ad Vicarium Apostolicum laponiae. Expositum fuerat: «Christiani laponenses de impedimentis matrimonium dirimentibus ab Ecclesia institutis omnino inscii, saepe matrimonia his impedimentis vitiata bona fide contraxerunt, nihil de consanguinitate, vel affinitate, vel aliis impedimentis attendentes. Hic non agitur de impedimentis ad ius divinum pertinentibus, sed tantum ecclesiasticis. Unde quaeritur: 1° Utrum in imperio laponensi, perdurante saeculari persecutione, nec non pastorum et doctrinae privatione perseverante, impedimenta ab Ecclesia instituta totam matrimonia dirimendi vim obtinuerint? Huius dubii in eo est, quod cum ignorantia de matrimonii natura et impedimentis omnino universalis et invincibilis esset, forsitan praesumitur Ecclesia de talibus impedimentis dispensasse, nec non suas leges circa matrimonium in hoc casu totam vim obtinere noluisse. 4° In casu affirmativae suppliciter ac humillime imploro ut Sanctitas Sua dispensationem a radice, qua omnia matrimonia nulla ob impedimenta iure Ecclesiae dirimentia revalidentur, benigne concedere dignetur». S. C. reposuit: «Ad primum dubium providebitur in sequenti. Ad dubium 2um: Quoad eos qui sunt in bona fide, R. P. 1). Vicarius Apostolicus sileat. Quoad eos qui in bona fide non sunt, curet ut consensus renovetur, dispensationem concedendo iuxta facultates iam sibi factas a S. C. de Prop. Fide. Quod si consensus renovari non possit, vel obstinate nolit, dummodo certo constet de eius morali perseverantia, supplicandum Sanctissimo pro gratia qua idem D. Vicarius Apostolicus possit in radice sanare, inspectis circumstantiis cuiusque casus particularis, matrimonia iam contracta usque ad receptionem praesentis concessionis. In casibus vero difficilius recurrat, expositis omnibus cuiusque casus adiunctis ».

267. Quod si consuetudo catholicorum non valet in viam praescriptionis impedimentum dirimens abrogare vel eidem derogare, nullo minus valebit consuetudo acatholicorum; ceterum cit. can. 1041 est generalis, comprehendens consuetudinem

Ium catholicorum lum acatholicorum. Proinde in exemplo al-
lato ex Anglia putamus impedimentum *consanguinitatis* in
tertio gradu in Anglia adhuc vigere, el matrimonia in hoc
gradu contracta esse nulla. Confirmatur, quia quoties a con-
versis ad fidem in Anglia quaestiones de validitate praedi-
ctorum matrimoniorum apud Romanas Congregationes positae
luerunt, responsio semper fuit pro nullitate matrimonii sine
ulla exceptione. Quod vero attinet ad incommoda quae exinde
oriri possunt, vide n. 258.

§ I. - *De dispensationibus in impedinientis matrimonialibus
praesertim dirinientibus.*

268. Patrum Conciliorumque decreta super gradibus ma-
lrimonium dirimentibus priscis Ecclesiae temporibus tanta
habita fuerunt in veneratione, quod Sedes Aposlolica spatio
plusquam decem saeculorum dispensationes super gradibus
praefatis indulgere noluit. Defensores enim divinorum cano-
num el custodes, non praevaricatores se iactabant Pontifices
et Martinus I epist. 9: *Canones, inquit, ecclesiasticos solvere
non possumus, qui defensores et custodes canonum sumus,
non transgressores.* apud Thomassinum. loin. 2, lib. 3, cap. 25,
n. 9... * 1 Ita Riganti. *Comm. in reg.*, 4-9, Cancell. Apost., qui
adductis exemplis id confirmat. Quinam Pontifex in impedi-
mento matrimoniali primus dispensaverit, certo non liquet.
Nonnulli volunt Innocentium III. saec. xn primum cum rege
Othone IV in quinio consanguinitatis gradu dispensasse, idque
magna difficultate et maxima impellente causa, et * ea lege
ut duo amplissima monasteria fundaret, omne imperium largis
eleemosynis el ferventibus orationibus istud ecclesiasticae di-
sciplinae vulnus compensaret »; Christianus Lupus, ad can. 2
Cone. Rem., p. 3. Alii longe ante illam aetatem exempla di-
spensationum reperiri asserunt, et citant S. Gregorium M. qui
lib. IX. epist. ()L saec. vi exeunte, petente S. Augustino, Angliae

‘ Aliam rationem, ob quam huiusmodi dispensationes concedi non
consueverant, habes n. 701.

Apostolo, induisit Anglis, recens conversis, ni permanerent in coniugiis, quae ante susceptam fidem contraxerant in ipso tertio consanguinitatis gradu.¹ Al hoc factum S. Grégorii M. nullam continere matrimonialem dispensationem, palam est.

269. Quidquid de hoc sil, certum est Ecclesiam processu temporum maiori benignitate uti consuevisse; sed aegre admodum frequentiores dispensationes concessit, et Concilium Tridentinum, sess. XXIV, *De ref. malrim.*, c. 5, ait: «In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro, idque ex causa el gratis concedatur». Iuxta disciplinam hodie vigentem Sedes Apostolica faciliior est pro bono animarum; sed cum non omnia impedimenta sint eiusdem necessitatis pro bono publico, hinc in nonnullis numquam, in aliis raro, in aliis frequenter, in aliis minus gravi de causa, in aliis graviore de causa dispensat, licet omnia sint iuris ecclesiastici Ianium. Modo de dispensationibus matrimonialibus in genere agendum est, praesertim in impedimentis dirimentibus ad nuptias ineundas; ea vero quae particularia sunt huic vel illi impedimento, exponemus agentes de singulis impedimentis. Tandem de reva-
luatione matrimonii nulliter contracti sermo est in cap. VIII, art. 1.

1. - De dispensationibus ab Ipso Romano Pontifice concessis.

270. Ex dictis n. 263 sequitur Romanum Pontificem posse dispensare in omnibus impedimentis, quae certe sunt iuris ecclesiastici tantum. Concilium Tridentinum, sess. XXIV, *De matrimonio*, can. 3, damnat illos qui dicunt Ecclesiam non posse dispensare in nonnullis illorum graduum, qui in *Lent.*, XVIII, exprimuntur; nam revera, abolita lege divina caeremoniali el iudiciali, nonnulla ex illis impedimentis sunt iuris ecclesiastici Ianium. Iam vero de disciplina dispensationum matrimonialium a Sancta Sede concedendarum plura notanda sunt.

¹ Polium S. C. C. in *Dubia circa facultates dispensandi ab impedimentis matrimonialibus*, 26 apr. 1873.

I. - Onjana per <puie Homanus Pontifex dispensat

271. Quisque per se inlelligil Romanum Pontificem qui omnium Ecclesiarum sollicitudine gravatur, in physica esse impossibilitate haec negotia personaliter expediendi. Pius X per const. *Sapienti consilio*, 29 iunii 1908, Romanam Curiam opportune reformavit, et Benedictus XV, Motu proprio, die 1 maii 1917, S. G. pro Ecclesia Orientali constituit; et deinceps, adempta S. G. Concilii et S. Datariae Apostolicae omni potestate in re matrimoniali, ius concedendi dispensationes matrimoniales et matrimonialia indulta reservatum est, singulis pro suo cuique munere, S. C. S. Ollicii, S. G. de Prop. Fide, S. G. pro Ecclesia Orientali. S. G. de Sacramentis, S. Poenitentiariae. De singulis breviter:

272. S. G. S. Ollicii «sola cognoscit ea (piae, sive directe sive indirecte, in iure aut in facto, circa privilegium, ut aiunt. Pantilium et matrimonii impedimenta *disparitatis cultus* el *mixtae reliefionis* versantur: itemque ad eam spectat lacullas dispensandi in hisce impedimentis. Quare quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda, (piae tamen potest, si ita censeat el casus ferat, quaestionem remittere ad aliam Congregationem vel ad Tribunal Sacrae Romanae Rotae» (can. 217 § 3). Pariter ad hanc S. Congregationem pertinent omnes casus, qui ad matrimonium non baplizatoruin referuntur. el negotia quae aliis Sacris Congregationibus et S. Poenilenl iariae compeli uni, semper itdelligunlur: *naluo iure S. Oflicii*. Insuper haec S. G. facultatem habet in praedici is casibus sanandi in radice matrimonia nulliler contracta. Huius S. (λ mos esi ut in rebus matrimonialibus, post gratiae concessionem oratores invitentur ad aliquam oblationem praestandam titulo expensarum Cancellariae (libellas italiens *triyinta*) sed pauperes etiam ah his expensis solvendis eximuntur.

273. S. C. de Prop. l ide dispensationes matrimoniales et matrimonialia indulta elargitur pro locis missionum, idest pro ii- regionibus «ubi, sacra hierarehia nondum constituta» status missionis perseverat. Hoir S. C. sunt etiam subiectae regiones, quae etsi hierarehia inibi constituta sit, adhuc

inchoatum aliquid praescierunt » (can. 252 § 3). Haec S. C. dispensationes matrimoniales el matrimonialia indulta gratuito omnibus concedit ; imo vult ut etiam Vicarii Apostolici el Praefecti Apostolici nil exigant ex dispensationum con-
 cessione.

274. S. C. pro Ecclesia Orientali dispensationes et indulta concedit fidelibus ritus orientalis, licet una pars sil ritus la-
 tini (can. 257 § I). Pro dispensationibus matrimonialibus et
 sanationibus in radice, exigere solet libellas italiens Iriginla.
 «piae vix aut ne vix quidem sufficiunt pro Cancellariae expensis.

275. Fusius de S. (λ de Sacramentis et de S. Poenitentiaria
 modo agere debemus.

S. C. de Sacramentis dispensationes el indulta elargitur,
 quae concedi solent in disciplina matrimonii. « Ipsa cognosci!
 quoque et exclusive de facto inconsiimmalionis matrimonii
 (¶ de existentia causarum ad dispensationem concedendam
 nec non de iis omnibus (piae cum iis sunt connexa. Potest
 tamen cognitionem horum omnium, si id expedire indica-
 verit. ad S. Romanam Rotam remittere. Pariter ad eam deferri
 possunt quaestiones de validitate matrimonii, quas tamen, si
 accuratiorem disquisilionem aut investigationem exigant, ad
 tribunal competens remittat* (can. 249 §§2,3). Excipe quae
 propria sunt non solum S. C. S. Ollicii, sed etiam S. C. pro
 Ecclesia Orientali, S. C. de Prop. Fide et S. Poenitentiariae.

27G. Quando S. C. de Sacramentis dispensat pro in matri-
 monio contracto revalidando, aut ad cautelam super impedi-
 mento dubio, acceptat summam sponte oblatam, sed nullam
 exigit; in concedendis vero aliis dispensationibus vel induitis
 matrimonialibus aliquam exigere solet pecuniae summam seu
 laxam, (piae dicitur *compositio* vel *componenda*, (piae ex variis
 impedimentis, personarum divitiis aliisque circumstantiis de-
 finitur. Haec, compositio seu taxa nostris diebus longe minor
 est, ipiam transactis temporibus, el inservit lum pro necessariis
 eiusdem S. Congregationis expensis, lum pro aliis urgentibus
 necessitatibus Sanctae Sedis; quod probat huius solutionis
 iustiliam. Neque opponas Concilium Tridenlinum, sess. XXIV,
 /)e re/. *matrini.*, e. 5, velle dispensationes esse gratis conee-

dendas; nam iuxta declarationem S. C. G. relatam a Corrado, *Praxis disp, apost.*, lib. VIII, cap. V, η. 34, decretum Tridentinum non respiciebat laxam pro Datariae Apostolicae expensis, sicut nec respicit laxam pro expensis S. C. de Sacramentis aliarumque SS. GC.

277. Ad modicam aliquam praestationem ex titulo expensarum cancellariae in Curiis dioecesanis divites tantum obligari possunt, non vero pauperes, reprobata contraria consuetudine. Hinc locorum Ordinarii eorumque officiales si quod emolumentum exegerint occasione concessae dispensationis sive ex potestate ordinaria sive ex potestate delegata, tenentur ad restitutionem, nisi haec lacullas expresse eis data fuerit a Sancta Sede (can. 105(5). In tergo formularum rescriptorum, quae usui sunt penes S. C. de Sacramentis, expresse scribitur executionem dispensationis gratis esse faciendam.

278. Componenda a S. C. de Sacramentis hoc modo determinatur. Ordinarius testatur de oratorum censu: hic census praesumitur oratoribus afferre quatuor pro quolibet centenario: et pro componenda petitur quota horum reddituum iuxta naturam et gradum impedimenti, diversa pro diversis nationibus, licet saepe, iuxta circumstantias, etiam minor oblata acceptetur, quando nempe definitam oratores ex integro solvere nequeunt et tunc ad eorum instantiam oblatio reduci solet iuxta eorundem vires el facti adiuncta. Praeter componendam pro divitibus, alia, proprio nomine, *taxa* nuncupata, exigitur a S. et est pro expensis necessariis. Haec vero taxa eadem non est pro omnibus dispensationibus, et semper reducitur, ex antiquo Datariae more, ad pauca scutata, iuxta naturam et gradum impedimenti determinata. Solvitur lanium in dispensationibus pro *pauperibus*: sed si oratores adeo pauperes sunt, ut ad eam solvendam sint impares, seu *miserabiles* existant, dispensationem gratis omnino impetrabunt. Sed etiam laxa pro *pauperibus* (interdum et pro *quasi-pauperibus*) ex parte vel ex toto condonatur, una cum renumeratione pro agente, salvis tamen impensis pro publicis tabellariis.

Praeter compositionem aul oblationem el laxam proprie dictam, est quoque emolumentum pio *agente*, cui a Curia

commissum est negotium expediendum. Hoc emolumentum (italice: *agenzia*) est inclusum in ipsa componenda, a S. G. statuitur et induito relroscibitur.

279. Aliquando vero eadem S. C. dispensationes concedit, nulla soluta componenda seu laxa, sed aliqua tantum facta oblatione; ex. gr. in Galliis, loco componendae aul taxat* proprie dictae, oratores offerunt, mediante Ordinario, pecuniae summam, quam S. G. acceptat, licet inferiorem consueta componenda. Pariter die 24 aprilis 1926 dedit Instructionem ad Ordinarios Italiae. Vi huius Instructionis acceptari possunt a Curiis dioecesanis Italiae *oblaciones* sponte ab oratoribus factae, quando nempe eorum patrimonium cumulative non excedit summam in capitali pro pauperibus statutam nec non (piando oratores munere aul ollicio funguntur cum stipe quotidiana: hisce tamen casibus oblatio aptetur oportet tum oeconomicae capacitati oratorum, Ium gradui magis vel minus proximiori impedimenti, prae oculis habita mensura a S. C. hisce in adiunctis adhibita, quae a 15 libellis pertingit ad 50. Haec autem oblatio complectitur el agenliam, quae a S. C. statuitur atque tergo rescripti inscribitur. Quodsi oratores tali egestate laborent ut bona non possideant et labore tantum ac industria materiali vivant, dispensationes gratis omnino impetrabunt.

880. In genere has aliasque expensas, matrimonii causa factas, utraque pars aequae sustinere debet, eum agatur de negotio communi, nisi specialis inter partes conventio vel loci consuetudo aliud ferat. At si una pars dispensationem obtinet, et post legitimam matrimonii promissionem altera pars iniuste a matrimonio resilit, haec altera pars per sententiam indicis adigi potest ad integras dispensationis expensas persolvendas.

281. Dispensationes, quae olim a Dataria Aposlolica concedebantur vel in *forma pauperum* vel in *forma communi*, hodie a.S.G. de Sacramentis ordinarii* indiscriminatim conceduntur *in forma rescripti*: at eas el *in forma lireris* valet concedere, (piando honestae sunt naturae el maioribus obnoxiae taxationibus. Insuper si oratores in consanguinitatis el affinitatis inaequali gradu iuneti sunt. <*. g., in primo et secundo, in secundo et tertio, ex stylo S. G. datur dispensatio super utrumque impe-

dimentum in rescripto referendum; dum olim S. Dataria eundem stylum servabat, si gradus propinquior erat primus, secus dispensabat in remotiori et simul declarabat quod propinquioris distantia non obstabat.

282. Quaeritur quinam pro dispensationibus matrimonialibus ex stylo S. G. de Sacramentis sint *pauperes* vel *quasi-pauperes*. *Pauperes* sunt illi qui labore et industria materiali tantum vivunt el *miserabiles* etiam appellantur, quia miserationem excitant; *quasi-pauperes* qui habent aliquid amplius, sed adhuc insufficiens ad vitam cum aliqua commoditate ducendam. Ad fraudes evitandas Sancta Sedes determinavit quoque summas, quae paupertatem vel quasi-paupertatem in materia dispensationum matrimonialium constituunt.

283. In antiqua praxi pro obtinendis dispensationibus matrimonialibus in *Italia* habebantur *pauperes*, qui non possidebant bona ultra summam 3(M) scutatorum romanorum in capitali (16112, 50 libellarum seu francorum); *quasi-pauperes* ultra summam 1(XX) scutatorum romanorum (5375 libellarum); *extra Italiam* habebantur *pauperes*, qui non possidebant bona ultra summam 300 ducatorum auri de camera, idest 525 scutatorum romanorum (2821,87 libellarum); *quasi-pauperes* ultra summam KMK» ducatorum auri de camera, idest 1750 scutatorum romanorum (.1406, 25 libellarum). Haec tradidit S. C. S. Officii (vel potius Benedictus XIV per organum S. C. S. Officii) in responsione diei 26 sepi. 1754 ad Archiep. Turonensem. Huic regulae benedictinae minime respondebat taxatio inducta a Dataria Apostolica, quae insuper conflictum competentiae cum S. Poenitentia secum ferebat in concedendis dispensationibus; igitur non levis erat confusio. Hodie speciato valore pecuniae penes Iere omnes nationes, praesertim Europae, valde imminuto, praefatae supputationes vix attenduntur: et S. C. de Sacramentis Ordinarii Italiae regulam tradidit pro paupertate vel quasi-paupertate statuenda nostris temporibus magis accommodatam, ratione habita valoris monetae actualis, et celeris Europae nationibus eandem applicat regulam, debita proportionem servata inter valorem monetae uniuscuiusque nationis et valorem monetae Halicae.

284. Taxatio pro pauperibus Hispaniae, si oblatio desit, lit in eadem fere mensura, ac pro pauperibus Italiae, sed moneta illius regionis; pro pauperibus Lusitaniae lit libellis italicis mensura italica paulo inferiori. Pro pauperibus vero ex *Gallia* el. *Belgio*, (piando ii oblationem praetermittant, Ordinarii fruuntur facultate exigendi, in ipso actu exsecutionis rescripti, aliquam eleemosynam atque eidem rescripto apponitur clausula, quae a primo verbo quo incipitur, *erogata* appellatur, quaeque ex integro sic sonat: *erogata aliqua eleemosyna indicio Ordinarii inxta oratorum cires taxanda et applicanda*. Quod si in litteris testimonialibus oratores *Galliae* et *Belgii* non perhibentur uti pauperes nec tamen recolitur eorum conditio oeconomica, rescribitur iuxta formulam: *doceatur de conditione oeconomica oratorum et, quatenus sint fere pauperes, fiat oblatio*. Sed de clausulis agemus infra.

285. Ceterum summae, (piae paupertatem vel quasi-paupertatem constituunt, el «piae bona divitum repraesentant, intelliguntur deducto aere alieno, et deductis expensis necessariis pro bonorum administratione et oneribus seu ordinariis seu extraordinariis solvendis.¹ Aequitas (mim postulat ut in determinatione fortunae non solum habeatur ratio capitalis, quod (piis actu possidet, sedet iam emolumentorum, (piae ex locupleti industria aut ex officio in dies acquirit, si nimirum ingentia illa sint, el necessariam sustentationem nullum excedant, uti contingere potest in militiae ducibus, regiis ministris, advocatis, medicis... Etiam habenda est aliqua ratio fortunae, (piam (piis non in re, sed in spe habet, si nimirum illam iure exspectet ex hereditate patris, avi, etc., qui nullam habent legitimam exheredationis causam; quae tamen a S. C. de Sacramentis aestimari solet pro medietate. « Verum numquam is, qui parentes divites habet, pauper intelligitur, nisi vel ipse e paterna domo sine alimentis fuerit eiectus (De Justis, n. 106), vel illi ex lege cogi non possint (ceu penes nos) ad praestandam liliis legitimam, dotem (Reiff., n. 301)*; D'Annibale, p. III,

¹ Gio v i n e, tom. II, § 18, n. 8.

£ 486, not. 1.2. El non suflicit alterutrum oratorem pauperem esse, vel fere pauperem, sed ulerque talis esse debet, ila ut simul computari debeant utriusque partis facultates;¹ excepto tamen casu dispensationis in impedimento mixtae religionis, quo fortunae partis acatholicae nulla ratio habetur.

286. Porro de statu fortunae oratorum testari debet in instantia pro dispensatione, onerata eiusdem conscientia. Ordinarius domicilii, non originis:² el si oratores bona etiam in loco originis habent, in dubio opus est ut vel Ordinarius domicilii ab Ordinario originis indicationem horum bonorum exquirat, vel testes interrogentur, (pii de illo fidem facere possint. Episcopus autem illum plerumque desumit ex attestatione parochi, (pii, re sedulo perpensa, el interrogatis ipsis oratoribus, aliisque personis fide dignis, saltem approximative, Ordinario indicabit oratorum fortunam. Urbanus VIII (vel potius Alexander VII) praecepit hac super re interrogari quoque lesles coram Vicario Generali, vel alio ad hoc ab Episcopo deputato, interrogatoriis ab ipsa Romana Curia iussu eiusdem Urbani VIII confectis el ad omnes Ordinarios transmissis.

287. At in praxi fatendum est formalia haec testium interrogatoria in usu amplius, saltem ubique, non esse. Igitur Ordinarius, oratorum censum dignoscens sivi* ex privata scientia, sive ex parochi informatione, vel ex testium depositione, vel aliis modis usu receptis, dicet oratores esse miserabiles, aut pauperes, aut fere pauperes, aut divites, statum fortunae indicans: quod testimonium Ordinarius gratuito dare debet. In illis autem regionibus, in quibus vera componenda non solvitur, e. g., in Galliis, Ordinarius numquam testatur de oratorum censu, sed oratoribus dicil pro bacdispensai ione. praeter alias expensas, offerendam esse Sanctae Sedi aliquam pecuniae summam viribus ipsorum proportionalam; quod si nequeant vel recusent, acceptat etiam minorem oblatam.

¹ 1>E Justis, *De disp. ntralr.*, lib. I, cap. VU. η. 2. Heiff., lib. IV, App.. η. 397: Giovine, l c., n. 9.

* D'Axmha le, p 111, 497, not. ti

288. Si oratores e pauperibus divites evaserunt post fulminationem dispensationis, patet dispensationem remanere validam seu impedimentum sublatum, advenientibus di vitiis, non reviviscere; nec sponsos aliquid S. Congregationi debere. Si oratores falso paupertatem simulantes ad vitandam laxam, dispensationem obtinuerunt, haec utique valet, sed oratores tenentur ex iustitia Sanctae Sedi defraudalam laxam persolvere. |

Huc usque de S. C. de Sacramentis; modo de S. Poenitentia.

289. S. Poenitentia, iure Codicis, indultu el dispensationes concedit pro foro tantum interno sive sacramentali sive non sacramental! (can. 258 § 1), et. gratuito omnibus concedit, quod indicat verbum (*/ratis* involucro appositum. Praxis hodierna S. Poenitentiae haec est. In impedimentis matrimonialibus, in quibus Ecclesia potest el solet dispensare, si sunt *occulta*, dispensat pro foro interno; si sunt *publica*, dispensare non potest: si sunt (iuxta S. Poenitentiae stylum, de quo vide supia n. 210) *natura sua publica*, sed *de facto occulta* dispensat in foro interno extra-sacramentali ad normam can. 1047; in foro sacramentali, quoties, attentis circumstantiis in facto occurrentibus, facile aut prudeiis non est, obtinere dispensationem in foro externo el simul urget bono animarum consulere per remotionem a statu peccati. His in casibus vero ordinarie dispensationem concedit pro utroque foro, *facto verbo cum Ssiho*, el monitis partibus per confessorium ut eorum nomina addant in calce rescripti S. Poenitentiae illudque, in secreto archivio custodiendum, transmittant aut ad Curiam episcopalem aut ad parochum aut etiam ad S. Poenitentiam iuxta circumstantias. Insuper S. Poenitentia die 19 aprilis 1918 a Romano Pontifice facultatem obtinui! super impedimentis quomodocumque *occultis*, «piae aliquo modo *publica* evadere possunt, dispensandi pro utroque foro, quoties ob extraordinaria adiuncta haud opportunum censetur preces ad forum externum remittere el, attenta casus urgentia aut alia gravi causa, expectari nequit Ssrtii audientia.

| Sacra Poenitentia, | dee. 1852.

idque tam in contrahendis quam in contractis matrimoniis; et pro contractis etiam facultatem habuit eadem sanandi in radice pro utroque foro.

290. Hodie idem Sacrum Tribunal concedere solet facultatem dispensandi super impedimentis matrimonialibus pro foro interno per formulam specialem, quae *pagella* S. Poenitentiariae nuncupatur, quaeque duplicis est generis:

1° In *pagella* quae (in Italia ad biennium, extra Italiam ad triennium) datur confessariis, legitime adprobatis, conceditur facultas:

V. «Dispensandi commutando, consideratis causis, in alia poenitentiae vel pietatis opera, omnia vota privata, exceptis votis perfectae ac perpetuae castitatis et ingrediendi religionem votorum sollemnum, quae emissa fuerint absolute et post completum decimum octavum aetatis annum, necnon votis in quibus agitur de praeiudicio vel de iure tertii :

VI. «Dispensandi in matrimoniis iam contractis super impedimento occulto criminis ex adulterio cum tunc data, absque ulla tamen machinatione, monitis coniugibus de necessaria, secreta inter se tantum, idest sine interventu parochi seu testium, renovatione consensus atque iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari».

2° In *pagella* (piae ad quinquennium datur Ordinariis conceditur facultas:

VII. «Dispensandi ad matrimonium contrahendum a voto castitatis perfectae et perpetuae, praevalim post completum XVIII aetatis annum emissi, huiusmodi poenitentem monendo, ipsum ad idem votum servandum teneri tam extra licitum matrimonii usum, quam si coniugi supervixerit.

\ 111. «Dispensandi super occulto criminis impedimento, dummodo sit absque ulla machinatione, et agatur de matrimonio iam contracto; monitis putatis coniugibus de necessaria consensus secreta renovatione, ac iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari.

« Item dispensandi super eodem occulto impedimento, dummodo pariter sit absque ulla machinatione, etiam in matrimoniis contrahendis, iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari.

«Ordinarius recensitis facultatibus dispensandi, pro foro conscientiae, etiam extra sacramentalem confessionem cum suis subditis, et extra dioecesim quoque, quatenus vel ipse vel subditus vel uterque extra dioecesim luerint: necnon cum non subditis intra limites proprii territorii, ex speciali Sedis Apostolicae auctoritate ipsi concessa, uti valebit: casque intra lines dioecesis tantum Canonico Poenitentiario necnon Vicariis Eoraneis, pro foro pariter conscientiae et in actu sacramentalis confessionis dumtaxat, etiam habitualiter, si ipsi placuerit, aliis vero confessariis cum ad ipsum Ordinarium in casibus particularibus poenitentium recursum habuerint, pro exposito casu impertiri poterit, nisi ob peculiares causas aliquibus confessariis specialiter deputandis per tempus, arbitrio suo statuendum, illas communicare indicabit»: tempore e. g. missionis.

291. Dies vacationum pro Sacris Congregationibus et S. Poenitentiaria ita recensentur in *Acta Apostolicae Sedis*, 1 decembris 1926, pag. 509:

«Singuli dies festi de praecepto:

« Anniversarius dies coronationis Summi Pontificis, itemque obitus Decessoris; statim dies Consistorii habendis sive publicis sive semi publicis, feria IV Cinerum, postremi tres dies Maioris Hebdomadae, (1^a feria et 3^a Paschalis, pervigilium Deiparae in coelum receptae; secundus dies mensis novembres, quo die fit commemoratio omnium fidelium defunctorum, pervigilium Nativitatis Domini et consequentes duo dies, ultimus anni dies ».

Praeterea SS. RR. Congregationes et S. Poenitentiaria suas habent ferias (1^a iulii-31 octobris). Attamen feriatis diebus Moderatores Officii curare debent ut aliquis ex administris Officium frequentet, expediturus negotia, si qua forte occurrerint; per ferias vero autumnales officium nullum erit intermissum. sed in unoquoque tot aderunt tum maioris tum minoris ordinis administri quot satis esse existimentur urgentioribus expediendis negotiis ordinariae administrationis.

1 Consi *Sapienti consilio*, *Ordo servandus*, cap. V.

292. Sede Apostolica vacante, Sacrae Romanae Congregationes «nullam potestatem habent in iis quae Sede plena facere et expedire non possunt, nisi *facto verbo cum Ssilio*, vel *ex audientia Ssmi* vel vigore specialium et extraordinariorum facultatum, (piae a Romano Pontifice earumdem Congregationum Praelectis vel Secretariis concedi solent.

«facilitates vero quae ipsis per litteras apostolicas attributae sunt, et proinde tamquam ordinariae atque ipsarum Congregationum *propriae* censentur, ex morte Romani Pontificis non extinguuntur.

« Volumus tamen ut his facultatibus ordinariis Sacrae Congregationes solummodo in iisgraliis concedendis, quae minoris momenti sunt, libere, pro rei opportunitate ulantur. In iis vero expediendis definiendisque negotiis, quae graviora vel controversa esse videntur, illud statuimus, ut, si res talis sit, quae in aliud tempus differri valeat, futuro Pontifici reservetur omnino: sin autem nullam admittat moram, tunc Sacro Collegio concedimus, ut committere possit negotium Praefecto et aliquot aliis Cardinalibus eius Congregationis, ad quam Pontifex illud examinandum verosimiliter commisisset, qui, negotio accurate discusso, ea desuper decernere possint, per modum tamen provisionis, donec eligatur Pontifex, quae, iuxta datam sibi a Domino prudentiam, iuribus et rationibus ecclesiasticis custodiendis ac luendis apta et consentanea eensuerit» (Pius X, Consi. *Vacante Sede Apostolica*, 25 dec. 1904, n. 23, 24, 25).

293. « Poenitentiarius vero maior eiusque officiales, Sede vacante, ea facere et expedire valent, quae a fel. ree. Benedicto XIV (Const. *Pastor bonus*, idibus apr. 1744, § 51-55), constituta ac definita sunt » (cit. Const. *Vacante Sede Apostolica*, n. 16). Porro ex cit. (Const. *Pastor bonus*, § 51, vacante Sede, Maior Poenitentiarius eiusve officiales expedire valent *quaecumque ad forum conscientiae pertinent*, quod consonat praescripto Codicis can. 258 § 1, quo competentia S. Poenitentiariae delinitur. Additur vero in § 52: « Praeterea concedimus ut si quando aliquod gravius animae periculum immineat cui celeriter occurrendum videatur, re in Signatura diligenter examinata, et Maiori quoque Poenitenliario. si in Conclavi

degit, pro materiae gravitate consulto et approbante, dispensare aut dispensari mandare pro eodem foro conscientiae valeant super illis etiam, super quibus alias, vivente Pontifice, inhibita sit Maiori Poenitentiario et Poenitentiariae dispensandi facultas... »

294. Tandem corollarii loco videamus quid iuris in casu <pio oratores duplici impedimento delineantur, altero publico, occulto altero. Oratores debent obtinere dispensationem in publico a S. G. competenti, nil dicentes in instantia de impedimento occulto, tunc in occulto a S. Poenitentiaria. notantes in instantia, huic Tribunali facta, et aliud impedimentum publicum adesse super quo dispensatum iam fuit a competente S. C. Haec duplex dispensatio necessaria est ad matrimonii validitatem, ut patet ex n. 355, 370. 372. De fulminatione harum dispensationum, vide n. 378.

II. - De causis propter quas dispensationes matrimoniales a Romano Pontifice conceduntur.

295. Cum impedimenta matrimonialia ab Ecclesia statuta sint generales leges, quae maxime in bonum ecclesiae et civilis societatis conferunt, sequitur non esse remittenda, nisi ex gravi, rationabili et proportionali causa. Id iam praecipiebat Concilium Tridentinum, sess. XXIV, *De ref. matr.*, c. 5 (n. 268) et pro omnibus legibus sess. XXV, *De reformatione*, c. 18; et plene concordat can. 84 § 1: « A lege ecclesiastica ne dispensetur sine iusta et rationabili causa, habita ratione gravitatis legis a qua dispensatur, alias dispensatio ab inferiore data illicita et invalida est; § 2. Dispensatio in dubio de sufficientia causae licite petitur et potest licite et valide concedi. Dispensatio sine causa vel sine iusta causa a Romano Pontifice concessa a lege mere ecclesiastica, foret illicita, sed valida; a lege divina, foret certe illicita et probabiliter nulla: sed haec quaestio, ob reverentiam Romano Pontifici debitam, practica nullatenus est. Modo de his dispensationum matrimonialium causis fusius agendum est.

296). Causae dispensationum concedendarum olim non nisi omnino graves admittebantur, neque indiscriminatim pro

omnibus; itemque omnino graviores erant constitutae poenitentiae pro incestu aliisque deliciis. Deinde vero ob temporum immutatas conditiones sal temperatum est de antiquo rigore propter commune animarum bonum; si enim ob indicatam rationem ipsa antiqua impedimenta, per Concilium Tridentinum iam restricta, eo amplius sunt coarclata, ut patebit ex dicendis, bene maiori cum indulgentia eorum impedimentorum dispensationes a Romano Pontifice concedi possunt.

297. In formulis, olim in usu apud Datariam Apostolicam, ab initio enumerabantur *causae canonicae ordinariae matrimonialium dispensationum sufficientes sine coniunctae piores sine solae et aliarum normae*, quae etiam hodie in usu sunt. Aliae sunt honestae, quae nec delicti nec infamiae notam habent; aliae *famosae*, quae delicto vel infamiae oratorum innituntur. Dicuntur *canonicae*, quia ex stylo et consuetudine probata Curiae admitti generaliter soient pro dispensationibus; *ordinariae*, quia hae plerumque allegantur et admittuntur, sed alias non excludunt, quae indicio dispensantis sint sufficientes. Hinc expedii in instantia omnia exponere quae Summum Pontificem movere et impellere possunt ad dispensationem; nam si ea quae exponuntur nullam continent ordinariam canonicam causam, possunt nihilominus a Summo Pontifice acceptari.

298. Licet vero omnes causae, enumeratae in citato elencho, sint canonicae, non omnes tamen sunt eiusdem gravitatis, nec omnes sufficiunt pro omnibus impedimentis, sed causae graviores pro gravioribus impedimentis, e. g., pro gradibus proximioribus, requiruntur. Antiqui theologi ac canonistae magno saepe scrupulo dispensationum causas examinant eorumque pondus perpendunt, ut definiant an sint sufficientes causae pro gravioribus etiam impedimentis dispensandis. In praesenti gravitas quidem attenditur impedimenti et causae dispensationis, sed non ita stricte ut pondus ponderi aequi valeat, neque semper absolute causa in se perpenditur, sed ea etiam consideratur cum omnibus suis circumstantiis, quae ab oratoribus in instantia exponuntur, quaeque illi in casu exposito pondus adiicere possunt. Praeterea quae insufficiens rarsa est, potest alia exposita convalidari. Generatim ut causa aliqua iam-

quam *rationalis* et *probata* admittatur, opus est ut, omnibus casus attentis circumstantiis, sit. secundum aequitatem licita, secundum honestatem conveniens, secundum utilitatem expediens, v. g., puellae deformitas, infirmitas, aetas, etc.; adduci vero semper possunt variae oratorum qualitates, nempe quod sint nobiles, illustres, principales cives, etc., quia haec inseruiunt ad dispensationem magis cohonestandam eiusque concessionem faciliorem reddendam. Demum si causae in instantia expositae non sunt sufficientes, preces a S. C. de Sacramentis oratorum Ordinario remittuntur cum responsione: *ex officio non satis adsunt* (scilicet causae): et tunc ad dispensationem obtinendam aliae addendae sunt causae vel causae adductae roborandae.

299. Ex dictis satis apparet causam dispensationis matrimonialis aliam esse *motivam*, aliam *impulsivam* tantum. Causa quae (sive una simplex cum vel sine circumstantiis, sive complexus plurium) movet seu determinat superiorem ad dispensandum, dici solet *motiva*, *finalis*, *principalis*. Causa vero quae impellit quidem superiorem ad dispensandum, sed sola non movet, appellatur *impulsiva* simpliciter. Quaenam causa sit *motiva* et quaenam *impulsiva* tantum, determinari debet ex iure et stylo Curiae Romanae, et diversum est pro diversis impedimentis. Nos heic exponimus causas canonicas dispensationum matrimonialium; deinde, de singulis impedimentis agentes, dicemus quaenam causa *motiva* sit pro illo impedimento, quaenam *impulsiva* tantum.

300. Illis generaliter positis de dispensationum causis, modo ut ad singulas exponendas descendamus, animadvertimus in citato elencho enumerari viginti octo. At vero ex una parte nonnullae principales quaedam causae sunt, ad quas aliae secundariae facile reducuntur; e. g., *spes conversionis conparlis* complectitur etiam spem conversionis aliorum, civitatis, provinciae, regni; *turpis conversatio* continet quoque periculum turpis conversationis, etc. Ex alia autem parte causae in elencho enumeratae ad maiorem quamdam declarationem, possunt ad pauciores et generaliores reduci. Nos pro hac enumeratione sequimur instructionem S. C. de Prop. Fide

super dispensationibus matrimonialibus, flatam die 9 maii 1877; in prima parte, quam heic referimus nonnullas animadversiones in notis addentes.

301. «Cum dispensatio sit iuris communis relaxatio cum causae cognitione ab eo facta, qui habet potestatem, exploratum omnibus est dispensationes ab impedimentis matrimonialibus non esse indulendas. nisi legitima et gravis causa interveniat. Quiniino facilequisque inlelligil tanto graviolem causam requiri, (piano gravius est impedimentum, quod nuptiis celebrandis opponitur. Verum haud raro ad Sancier Sedem perveniunt supplices litterae pro impetranda aliqua huiusmodi dispensatione, (piae nulla canonica ratione fulcitur. Accidit etiam quandoque, ut in huiusmodi supplicationibus ea omitantur, <piae necessario exprimi debent, ne dispensatio nullitatis vitio laboret, idcirco opportunum visum est in praesenti instructione paucis perstringere praecipuas illas causas, (piae ad matrimoniales dispensationes obtinendas iuxta canonicas sanctiones et prudens ecclesasticae provisionis arbitrium pro sufficientibus haberi consueverunt: deinde ea indicare, quae in ipsa dispensatione petenda exprimere oportet.

302. «Atque ut a causis dispensationum exordium ducatur. operae pretium erit in primis animadvertere unam aliquando causam seorsim acceptam insufficientem esse, sed altori adiunctam sufficientem existimari; nam quae non prosunt singula, nulla iuvaul, arg. 1.5 *Cod. De probat.*. IV, 19. Uniusmodi autem causae sunt (piae sequuntur:

303. « 1° *Angustia loci* sive absoluta sive relaliva (ratione tantum oratricis), eum scilicet in loco originis vel etiam domicilii cognatio foeminae ita sil propagata, ut alium paris conditionis cui nubat, invenire nequeat, nisi consanguineum vel affinem: patriam vero deserere sil ei durum. †

† Angustia loci absoluta est eum focorum numerus in eo non excedit tercentum, ideet incolae non sint ultra mille et quingentos, ut declaravit Dataria Apostolica. die 30 aug 1817, sepositis inlldelibus, haereticis, schismaticis, non autem impiis el incredulis, ut nonnulli volunt. Relativa est, praeter indicatum casum, cum oratrix nobilis est el jn loco virum paris conditionis non invenit. In *loco orhjinis vel etiam domicilii* et a fortiori

304. «il^o >leias *foeminae superadulta*, si scilicet XXIV aetatis annum iani egressa, hactenus virum paris conditionis cui nubere possit, non invenit. Haec vero causa

si in utroque: (pio in casu dicitur *angustia locorum*. Quid si angustus est locus *quasi-domicilii*? Non sufficit, si oratrix alibi habet domicilium in quo habitat*, sed si alibi non habet domicilium, vel habet domicilium, sed in eo non habitat, sufficere potest: exprimatur igitur in instantia haec angustia *quasi-domicilii*, facta domicilii mentione. Pariter nec sufficit angustia domicilii, si oratrix habet duo domicilia et unum tantum angustum est. Locus autem heic intelligitur non paroecia vel urbs, sed pagus, oppidum, terra, suburbium quod pars inhabitat. Nec officit quod locus angustus [tarum ab alio dissitus exsistat, dummodo ista duo loca sint inter se distincta, ac diversam propriamque denominationem habeant. Aliqua autem distantia requiritur in suburbiis, quae, quamvis civitatis partem constituent, nihilo minus angustia in ipsis admittitur, cum per miliare (1500 metr. circiter), aut paulo minus a civitate distant. Ita sentiunt Phyrhus Cohradus, *Dra. ris disp. apost.*, lib. VII, cap. V; De Justis, *De disp. matr.*, lib. HI, cap. II. Huiusmodi autem doctrinae examussim consonat huius Datariae Apostolicae praxis». Haec reposuit Apostolica Dataria, interrogata a S. C. C. in *Valven. Dubia circa dispensationes matrimoniales quoad angustiam loci*. discussa *per summaria precum*, die 8 mari. 1884.; dum S. Poenitentiaria, pariter interrogata, reposuit ex actis S. Poenitentiariae constitui non posse regulam generalem et certam ad determinandam loci *angustiam*. Hinc in cit. *Valuensi*, cum parvum oppidum *llocca Calascio* dioecesis Valvensis a populo oppido *Calascio* distet 800 metr. circiter, dirutis viis, ita ut iter unius horae cum dimidio sit necessarium: proposito dubio: «Quando ambo sponsi incolunt Roccam Calaeii, pro obtinenda matrimoniali dispensatione potestne afferri pro causa *angustia loci*, quando Rocca Calasii non distet a Calasio mille passus»; S. C. C. reposuit: «Iuxta exposita affirmative». Si in loco ampliori oratrix hunc angustiam patiat, id exprimatur in instantia et dispensatio ob alias causas dabitur, non autem ob loci angustiam. *Virum paris conditionis*, idest aequalem aetate, genere, opibus, ingenio, principiis religiosi, acceptum mulieri et parentibus (De Justis, l. c., n. 30). bonae famae (Sanchez, lib. IV. disp. XXVI, n. 23) et valetudinis, qui non habet filios ex praecedenti matrimonio (De Justis, l. c.). etc. *Inrenire nequeat*, idest nemo puris conditionis eam nubilem per plures annos petat in uxorem (De Justis, l. c., n. 25, aliique). Id autem moraliter accipiendum est: hinc si adessent duo vel tres (Jcfa «*Sedis*, vol. IX. pag. 574) paris conditionis, qui eam vellent in uxorem, adhuc angustia loci verilicaretur, quia non expedit libertatem matrimonii adeo coarctari. Ex his apparet requiri ut oratrix sit honestae familiae, secus virum paris conditionis semper habebit: *honestae* autem familia ea dicitur, quae artes viliores, aut mechanicas non exercet (De Justis, l. c., n. 134) et praesertim quae honestos habet mores et bonam aestimationem. Licet oratrix prius virum vel viros puris conditionis eam in uxorem petentes recusaverit, si modo nullum invenire potest, adhuc causa velificatur, iuxta Gaillaud, n. 22, post Corradum, et Compans. Quid si recusavit praecise ad dispensationem postea obtinendum, et id in

haud suffragatur viduae, quae ad alias nuptias convolare cupiat.*

305. * 3° *Deficientia aut incompetentia dotis*, si nempe foemina non habeat actu tantam dotem, ut extraneo aequalis conditionis, qui neque consanguineus neque affinis sit, nubere possit in proprio loco, in quo commoratur. Quae causa magis urget, si mulier penitus indotata existat, et consanguineus vel

instantia expressum non est? AA. tacent, sed ex analogia cum his quae n. 312 in nota dicimus de similibus casibus, concludendum dispensationem non esse subreptitiam. Nec necesse est ut oratrix virum quaerat, sed sufficit ut vir paris conditionis non adsit, aut oratricem in uxorem non petat. Angustia loci minus gravis causa est; gravior angustia locorum; adhuc gravior, si extra locum oratrix nubere nequit absque speciali difficultate, e. g., quia dos non sufficeret, vel in loco heterodoxorum habitare deberet etc. Hinc haec causa sive simul cum aliis causis sive ex praedictis aucta adiunctis sufficit etiam pro propinquioribus cognationis gradibus. Licet locus angustus non sit, tamen angustiae loci accensetur difficultas pro oratrice virum inveniendi, e. g., quia ob pestem, bellum, servilium militare, emigrationem pauciores in loco viri sunt. Haec causa plerumque non valet pro viro qui sine incommodo et facile foeminam extraneam sumere potest, sed non est impossibile ut etiam pro viro verificetur, si, e. g., pagus spatium plurium dierum distet ab aliis, aut talis sit ut extraneae foeminae ipsum adire nolint (Rosset, n. 2571).

1 AA71' *aetatis annum iam egressa* de momento ad momentum, sed cum aliis iustisque causis sufficit etiam annus XXIV inchoatus. *Hactenus virum paris conditionis citi nubere possit non invenit*, iuxta ea quae diximus in nota praecedenti. Si invenit et recusavit, Conradus, lib. VII, cap. 11. n. 93, negat causam verificari; affirmant probabilius De Justre, lib. III, cap. VIII, n. 30 seq.; Giovine, tom. II, § 91, n. G. Haec firmanur ex responsione S. Penitentiariae data die 5 apr. 1902; nam interrogata: -An in verificatione causae supra memoratae sciscitari etiam et probari oporteat mulierem superadultam usque ad illam aetatem virum paris conditionis cui nubere possit, non invenisse et hoc ad dispensationis validitatem: reposuit: Satis esse quod certo constet de aetate superadultae ». Quid si recusavit ad dispensationem obtinendam, quod in instantia tacitum fuit? Giovine, l. c., citans Conradum, docet dispensationem esse subreptitiam; sed ex analogia cum his quae cit. n. 312 exponuntur, haec sententia, saltem in actuali Sedis Apostolicae disciplina, seponenda est. Ceterum non inspicitur in hac causa an locus excedat CCG focus idest mille et quingentos incolas, ut expresse declaravit Pius V, illius restrictionis auctor pro causa angustiae loci. Haec causa gravis est ne foemina innupta remaneat, maxime cum periculo peccandi, aut cogatur nubere viro disparis conditionis. Gravior autem evadit ex crescente foeminae aetate et variis locorum ac personarum adiunctis. Si mulier annum XXIV egressa non est, haec causa adduci nequit, nisi cum aliis iustisque causis

allinis eam in uxorem ducere, aut etiam convenienter ex integro dotare paratus sit.¹

306. «4° *Lites super successione bonorum iam exortae vel earumdem grave aut imminens periculum*. Si mulier gravem litem super successione bonorum magni momenti sustineat, neque adest alius, qui litem huiusmodi in se suscipiat, propriisque expensis prosequatur, praeter illum qui ipsam in uxorem ducere cupit, dispensatio concedi solet: interest enim reipublicae, ut lites exstinguantur. Huic proxime accedit alia causa, scilicet *dos litibus involuta*, cum nimirum mulier alio est destituta viro, cuius ope bona sua recuperare valeat.¹⁸

sed est causa sufficiens imo gravis dispensationis, si puella paupere orbata est, gravior si matre, adhuc gravior si matre et patre. Tandem si de vidua agitur, quo Junior, eo maius incontinentiae periculum, quod est causa gravis dispensationis, et gravior, si additur *bonum prolis* (n. 307 in nota). Olim in S. Poenitentiaria et hodie in S. C. de Sacramentis admittitur etiam *urbis florens* (25 an.), *actas iunior* (30 an.) aut aetas provector, si periculum est incontinentiae. Circumstantia viduitatis exprimenda est.

¹ *§7 nempe foemina non habeat actu tantam dotem...* Proinde non obesi si dotem habitura sit post mortem parentum, si ii nolint, aut nequeant modo dotare, quin in egestatem decidant (Sanchez, lib. VIII, disp. XIX. n. 25; Pontius, lib. VIII, cap. XXI, n. 23; D'Annibale, p. 111. § 188, not. V), imo etsi sit certa spes, quod aliquis velit eam dotare, e. g. frater, si oratrix nullum ius habeat ad eum cogendum (Corbadus, i. c., n. 21; De Justis, lib. III, cap. III, n. 13). Idem iuris est si puella dotem renuntiavit ad alium Unem etiam inhonestum quam ad dispensationem obtinendam (Sanchez, l. c. n. 26; Pontius, l. c.; D'Annibale, l. c.; Feue, n. 657; De Justis, l. c., n. 60). Quod si renuntiavit praecise ad dispensationem obtinendam, et haec circumstantia tacita est in instantia, repetere (piae mox diximus; pariter si mulier dixerit *dolose se prorsus* esse sine dote, dispensatio iure novo est certe valida, si agatur de impedimentis gradus minoris; sed si agatur de impedimentis gradus maioris certo putamus subreptione irritari. *Extraneo aequalis conditionis...*; fieri autem etiam potest, quod dos sit sufficiens, spectata familia oratricis, sed consideratis huius qualitatibus, e. g., quod sit deformis, rixosa, diffamata, reveni sit insufficiens (Feue, n. 656). Haec igitur causa pluribus modis potest exsistere, qui dicuntur: *propter insufficientiam dotis*.

¹ Iuxta praxim Datariae Apostolicae, causa haec gravior erat, quia est tum ad succurrendum mulieri, ne dote destituatur, tum ad peccata et scandala plura (piae ex litibus exoriri solent, impedienda. Quare quoad hanc causam certificandum ab exsequutore est utrum vere orator sit adeo oratrici necessarius, sit peritus, sit aliunde sal potens ad succurrendum mulieri, quae, non inito matrimonio, valde utili destitueretur praesidio.

307. *5° *Paupertas viduae*, quae numerosa prole sil onerata, el vir eam alere polliceatur. Sed quandoque remedio dispensationis succurritur viduae ea tantum de causa quod iunior sil. atque in periculo incontinentiae versetur. 1

308. « 0° *Bonum pacis* quo nomine veniunt nedum foedera inter regna el principes, sed etiam extinctio gravium inimicitiarum, rixarum el odiorum civilium. Haec causa adducitur vel ad extinguendas graves inimicitias, quae inter contrahentium consanguineos vel affines ortaesunl, quaeque matrimonii celebratione omnino componerentur, vel quando inter contrahentium consanguineos et allines inimicitiae graves viguerint, el licet pax inter ipsos inita iam sit. celebratio tamen matrimonii ad ipsius pacis confirmationem maxime conducet. 2

309. «7° *Nimia, suspecta, periculosa familiaritas*, nec non *cohabitatio* sub eodem tecto, quae facile impediri non possit.

310. «8° *Copula* cum consanguinea vel affini vel alia persona impedimento laborante praebabila. et *praegnantia*, ideoque *légitimâtTMprolis*, ut nempe consulatui bono prolis ipsius. (1 honori mulieris, (piae secus innupta maneret. Haec profecto una est ex urgentioribus causis, ob quam etiam plebeis dari solet dispensatio, dummodo copula patrata non fuerit sub

1 In utroque casu causa gravis esi el gravior ex circumstantiis fieri potest Si adsunt lili (etiam unus Ianium suflicit), S. C. de Sacramentis apponit relativam clausulam, quae complectitur Iam substentutionem, quam educationem prolis, el apponit tum si viduus est vir. quum si vidua est mulier, Iam in dispensatione ab impedimento *affinitatis* in primo lineae collateralis gradu quam in *consanguinifalis* secundo eiusdem lineae et a ceteris alius speciei et eiusdem gravitatis. ¶

Haec causa gravis est et gravior reldi potest ex qualitate oratorum. Appellatur etiam *propter inimicitias*, si graves inimicitiae ortae iam sunl. el de praesenti vigent aliunde quam ex causa matrimonii, el per matrimonium sedandae; vel *pro confirmatione paci*', si pax restituta iam est, continuanda per matrimonium. His accedit causa *propter lites*, seu *exlinlho magnae litis*, quae iam exorta est sive inter oratores sive inter eorum consanguineos aut affines, antequam de matrimonio tractaretur, non studiose ad hunc llnem quaesita, nondum composita el per matrimonium imponenda. 1 Iam p><<ulnm magna· litis vel inimicitiarum potest esse causa plus minusve gravis dispensationis.

spe facilioris dispensationis; quae circumstantia in supplicatione foret exprimenda.¹

311. «9° *Infamia mulieris* ex suspitione oritur quod illa, suo consanguineo aut affini nimis familiaris, cognita sit ab eodem, licet suspicio sit falsa, cum, nempe, nisi matrimonium contrahatur, mulier graviter diffamata vel innupta remaneret, vel disparis conditionis viro nubere deberet, aut gravia damna orirentur.

312. «10° *Revalidatio matrimonii*, quod, bona fide et publice, servata canonica forma, contractum est: quia eius dissolutio vix fieri potest sine publico scandalo, et gravi damno praesertim foeminae, cap. 7, *De consanguin.* At si mala Udesponsi nuptias inierunt, gratiam dispensationis minime merentur, sic disponente Concilio Tridentino, sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 5.²

313. «11° *Periculum matrimonii mixti* vel *coram acatholico ministro celebrandi*. Quando periculum adesse, quod volentes matrimonium in aliquo etiam ex maioribus gradibus contrahere ex denegatione dispensationis ad ministrum acatholicum accedant pro nuptiis celebrandis, sprete Ecclesiae auctoritate, instat invenitur dispensandi causa; quia adest non modo gravissimum fidelium scandalum, sed etiam limor perversionis et defectionis a fide taliter agentium et matrimonii impedimenta contemnendum, maxime in regionibus, ubi haereticos

¹ Haec causa dici quoque solet *infamia cum copula*, et *ob scandalum vitanda*. Copula debet esse notoria, aut proxime divulganda (CORKANUS, lib. VII. rap. III, n. 18seq.; De JUSTIS, lib. I, cap. VU, n. 18seq. et lib. III, XVII, n. 18seq.; Keiff., lib. IV, App. n. 91. 350seq.; ECIJE, n. 677). *Dummodo copula...* Haec restrictio amplius vera non est post decretum S. C. s. officii diei 55 iunii 1885 (n. 311). Si ex copula sequuta est praegnantia, causa gravior est, at non requiritur et sufficit copula. Etiam periculum copulae potest esse dispensationis causa plus minusve gravis.

* Sed hodie, allentis temporum circumstantiis, praesertim prole iam nata et matrimonio civiliter contracto, datur dispensatio otium in casu malae fidei utriusque partis, ut infra melius dicemus. Si una tantum pars malae fidei fuit, dispensatio et praeterlapsis temporibus concedebatur. Haec causa gravis est, maxime si matrimonium initum fuit coram ministro acatholico aut est mixtum, quia tunc est ratio tum scandali reparandi tum evitandi periculi defectionis a fide partis catholicae.

impune grassantur.¹ Tantumdem dicendum de periculo, quod pars catholica cum acatholico matrimonium celebrare audeat.

311. « 12° *Periculum incestuosi concubinatus*. Ex superius memorata instructione S. Officii, 11 aug. 1822, elucet dispensationis remedium, ne (pus in concubinato insordescat cum publico scandalo atque evidenti aeternae salutis discrimine, adhibendum esse.²

315. * 13° *Periculum matrimonii civilis*. Ex dictis consequitur probabile periculum, quod illi qui dispensationem petunt, ea non obtenta, matrimonium dumtaxat civile, ut aiunt, celebraturi sint, esse legitimam dispensandi causam.

31G. « 14° *Remotio gravium scandalorum*.

317. * 15° *Cessatio publici concubinatus*.³

318. « 1G° *Excellentia meritorum, cum aliquis aut contra fidei catholicae hostes dimicatione, aut liberali tale erga Ecclesiam, aut doctrina, virtute aliove modo de religione sit optime meritus*.⁴

¹ S. C. de Prop. Fide, die 17 april. 1820, *ad Archiep. Quebeccn.*: S. (λ S. Officii, fer. IV, 14 aug. 1822.

² In genere periculum concubinatus aut (diam nimiae familiaritatis adduci potest ut causa dispensationis.

³ E. g., inito matrimonio civili, etsi forte copula nondum intercesserit. Quid si initum fuit ad dispensationem obtinendam, quae intentio tacita luit in instantia? S. Poenitentiarum die 18 apr. 1831, apud Caillaud.n. 15, reposuit hanc intentionem non esse necessario exprimendam in instantia: nam illa intentio oratorum, licet mala, non tamen irritat dispensationem et idcirco debent oratores quidem peccatum confiteri, si reapse mala fide hoc fecerunt, non est tamen necessarium eandem inquirere, quod attinet ad forum externum.

⁴ Cum haec merita erga religionem varia esse possint, palet causam hanc esse posse gravissimam, graviolem, gravem; imo quae simpliciter gravis est, gravior evadere potest ex circumstantiis, e. g., si oratores sint in heterodoxorum loco el propriis expensis ecclesiam aedificaverint, etc. Eium simplex *familiarum honestas*. morum probitas el sanctum vitae institutum, potest esse causa sufficiens pro obtinenda dispensatione, imo el sola *oratorum honestas*, si nempe oratores, praesertim vir, morum fidei' que tenaces sini. Uei et Ecclesiae leges tideliter observantes, et integra bona existimatione gaudentes. Longe gravior causa est religio catholica conservanda oratorum vel familiarum, vel si rationabilis et bene fundata adsit spes conversionis oratoris, vel oratricis, vel aliorum plurium, attenta oratorum qualitate. Pariter potest esse causa gravis imo ex adiunctis gravissima *illustris familiae conservatio*. *Simplici nobilitate* asserta (in instantia), sufficit veriflere oratores nobiliter vivere; si dicatur quod ora-

* Haesunt communiores potioresque causae quae, ad matrimoniales dispensationes impetrandas adduci solent: de quibus agunt theologi et sacrorum canonum interpretes. Inter ceteros consulendi Pyrrhus Corradus, *Praxis disp, apost.*, lib. VII et VIII, ac Vincentius De Justis, *De disp. matr.*, lib. III ». Hucusque S. G. de Propaganda Fide.

319. Ex praxi vero Romanae Curiae, iam diu recepta, aliae causae recensentur quae *non canonicae* nuncupantur. Haesunt:

- 1° Oratrix alterutro vel utroque parente orbata;
- 2° Ex natalibus illegitimis orta;
- 3° Infirmitate deformata aliove defectu detenta;
- 4° Iam ab alio deflorata;
- 5° Si orator sit infirmitate detentus;
- 6° Orator viduus prole oneratus seu bonum prolis oratoris vidui;
- 7° Si vir aut mulier adiutorio indigeat, e. g., ad rem domesticam administrandam;
- 8° Si omnia iam parata sunt ad nuptias;
- 9° Propositum contrahendi matrimonium propalatum seu plane divulgatum, aut propositi pertinacia:
- 10° Boni mores utriusque oratoris;
- 11° Convenientia matrimonii;
- 12° Munificentia oratorum erga bonum publicum;
- 13° Bonum parentum, si nempe alterutrius vel utriusque pater vel mater indiget adiutorio;
- 14° Mutuum auxilium in provecta aetate.

320. S. C. de Sacramentis reiicit tamquam haud sufficientem et incongruam causam a nonnullis DD. adductam, nempe

(ores sint *de nobili genere* procreati, nobilitas patris et matris verificanda est; si vero dicatur quod oratores sint *illustres* vel *de illustri genere*, hoc de illis intelligitur qui propria splendent vel progenitorum sanctitate, doctrina, iurisdictione et imperio, uti sunt nunc qui *ministri Status* appellantur, *Duces*, *Comites*, *Marchiones*, *Capilanei* et a fortiori oratores regia pollentes dignitate; et hoc est ab exsecutore verificandum. Si tandem dicatur eos esse *et principales populi* seu *principales cives*, sufficit verificare eos esse viros potentes vel saltem valde divites.

copiosiore eleemosynam seu componendam quam oratores solvant *in opera pia*; quae causa allegari nequit apud Ordinarium etiam facultate delegata dispensantem.

321. Quoad ceteras causas, quamvis non dicantur *canonicae*, ex diuturna praxi et stylo Curiae earum nonnullae tamquam canonicae usurpantur, eo vel magis quod analogice conveniant cum supra recensitis ex Instructione S. C. de Prop. Fide.

322. Sicut olim Dataria Apostolica aliquando concedebat dispensationes *ex certis rationabilibus causis*, ita nunc S. C. de Sacramentis rescripto dispensationum ab impedimenti minoris gradus clausulam adnectit: *ob rationabiles causas a S. Sede probatas*; quae quidem causae ex parte cum antiquis congruunt et ex parte discrepant. Huius clausulae usus cohaeret etiam cum praescripto can. 1054: « Dispensatio a minore impedimento concessa nullo sive obreptionis sive subreptionis vicio irritatur, etsi unica causa finalis in precibus exposita falsa fuerit ». Rescripta igitur dispensationum ab impedimenti minoribus expediuntur, licet nullam aut non canonicam causam referant litterae testimoniales.

323. Dispensationes matrimoniales omnes christitideles possunt libere impetrare, etiam censura irretiti, qui expresse non prohibentur. Al iure inhabiles reapse declarantur et. si dispensationem obtineant, invalide eadem uterentur, nisi in rescripto de censura mentio fiat, excommunicati et personaliter interdicti post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam (can. 36, 2265 § 2; 2275 n. 3°). Etiam suspensi post memoratam sententiam inhabiles declarantur (can. 2283), sed pro iis quaestio practica vix est, cum clerici, licet in sacris ordinibus constituti, exceptis presbyteris, facile possint impetrare indultum dispensationis a sacra ordinatione etiam ad effectum matrimonium contrahendi (n. 619). Utrum vero, extra mortis periculum possit taliter impeditos valide dispensare Episcopus aliusve Praelatus infra Romanum Pontificem, si sententia declaratoria aut condemnatoria lata fuerit ab Apostolica Sede, disputant 1)1). el nonnulli affirmant, alii negant; sed alteram sententiam praeferrimus, quia indecens et temerarium videtur, sive in interno sive in externo foro, dispensare post manuum appositionem

Romani Pontificis.¹ Nisi rescriptum de censura mentionem facial, dispensatio in praefato casu est certe invalida, attentis verbis can. 2265 § 2. Hinc in facultate habituali dispensandi includitur etiam potestas absolvendi a censuris, sed solum ad effectum dispensationis consequendae (can. 66 §3).

III. - De Instantia ad dispensationem a Romano Pontifice obtinendam et praesertim de iis quae in eadem exprimi debent.

324. In primis preces oretenus factae de rigore iuris sufficiunt, sed in praxi scriptae tantum in Romana Curia admittuntur et de more in lingua latina, sed acceptantur etiam in lingua italien. germanica, anglica, hispanica. gallica, lusitanien exaratae. Preces oretenus factae scripto sunt consignandae ut earum notitia maneat et facilius in foro externo probari possint. Idem dicas de gratia oretenus concessa.

325. Iuxta ordinem servandum in Sacris Congregationibus, cuique christitidei palet aditus ad Sanctae Sedis officia, servata forma «piae decet, et facultas est agendi per sede suis negotiis; quod si quis uti velit opera procuratoris, potest ad id munus deputare quemlibet suae fiducia virum, dummodo catholicum, integra fama et ad officium, in quo res est agenda, minime perlinentem. Praeterea oportet etiam legitimo mandato muniri, quod in Actis, ad ipsius Officii cautionem, servabitur, aut sin minus apud Moderatores eiusdem in luto ponere delecti viri honestatem et requisitas condiciones. Si Moderatores indicaverint exhibitum virum admitti non posse, certiore faciant mandantem, ut aliter consulat. Ad procuratoris munus legitime et constanter obeundum pro Episcopo eiusque dioecesi, necesse est ut quis inscriptum nomen habeat in Procuratorum albo, quod patebit in Officio a secretis S. C. Consistorialis.

326. Profecto magis naturale esset illos ipsos, qui dispensationem desiderant, preces conscribere. Sed quia fideles, in his rebus ignorantes, plerumque eas redigere non valerent,

¹ Caithilo, op. cit., n. 270, hanc rationem pro solo foro externo admittit: sed pro utroque foro valet.

receptum est ut illorum ministerio utantur, qui eorum animarum emam habent, quales sunt confessarius, parochus. Ordinarius, qui preces scribunt et deinde, opera procuratoris, eas plerumque mittunt.

327. *Confessarius* unius partis, plerumque partis impeditae, scribit preces ad impetrandam dispensationem pro foro interno tantum, casque directe mittit ad S. Poenilenliariam. mediante vel praetermisso agente. Saepius, ad confessionis secretum cautius servandum, non expedit preces mittere ad Ordinarium et. mediante Ordinario, ad S. Poenilenliariam; sed id pendet ex circumstantiis. Abs re non erit hic referre monitum a S. Poenitentiaria interdum transmissum: «Quamvis praxis et prudentia doceant casus occultos, ad forum conscientiae pertinentes. S. Poenitentiariae, lit teris obsignatis ad Elbum I). Card. Poenitentiarium Maiorem missis ac nominibus reticitis, esse proponendos, tamen aliqui sive ex confessariis sive ex animarum pastoribus ab huiusmodi praxi declinantes, casus ipsos litteris apertis ac per procuratores etiam laicos non solum exponere, sed et iisdem procuratoribus illos narrare ad hoc ut super ipsis supplices conficiant libellos S. Poenitentiariae exhibendos, interdum non abhorrent. Quod quidem quantum dedecet el quantum praeseferat scandali, nemo est qui non videt. Quare S. Poenitentiaria hanc omnino reprobendam agendi rationem e medio tollere cupiens, omnes et singulos confessarios et animarum pastores graviter monet, ut a praedicto recurrenti modo prorsus abstineant. Celerum si opera alicuius procuratoris in alma Urbe uti velint, litteras obsignatas praelaudato Card. Poenilenliario Maiori tradendas, suppressis nominibus, ad ipsum procuratorem transmittere quidem poterunt; ast memoratos casus S. Poenitentiariae proponendos numquam et nullimode narrare seu manifestare audeant*.¹ Eodem modo procedere potest confessarius pro impetranda dispensatione in foro interno extra-sacramentali, praetermittendo etiam Ordinarium, si impedimentum diffamaret oratorem apud Ordinarium: quo in casu S. Poenitentiaria, iuxta circumstantias

¹ *Arta S. Uedix*, Vol. \ III» -<KS.

(n. 289), praecipere etiam potest ut litterae dispensationis cum expressione nominum, cognominum et patriae oratorum ad idem S. Tribunal remittantur in eiusdem secreto archivo custodiendae ut pro quocumque futuro eventu de matrimonii validitate et prolis legitimitate constare possit.

328. *Parochus* scribit preces ad dispensationem impetrandam pro foro externo: parochus, impiam, proprius partis oratoris, quippe qui dispensationis causas, quae fere omnes se habent ex parte illius, melius cognoscere valeat, sed id non requiritur ad subsequentis dispensationis validitatem. Quod si partes sint mixtae religionis, vel una tantum impedimento detineatur, solus parochus partis catholicae vel impeditae preces expedire poterit. Et si idem sacerdos sit et parochus et confessarius, ac duplex impedimentum. occultum et publicum, simul concurrit, ipse debet duplices conscribere preces, alias pro occulto, uti confessarius, pro publico alias, uti parochus. Brillaud, n. 188, monet parochum, preces redacturum, debere, praeter oratores eorumque parentes, alias quoque personas tunc dignas prudenter interrogare, (pia oratores eorumque familias dignoscunt. Parochus scriptas preces mittit ad Ordinarium, qui. una cum litteris testimonialibus, eas Romae transmittit.

329. At vero non raro vel parochus exponit tantum Ordinario rerum statum, vel ipsi oratores Ordinarium adeunt cum testimonialibus parochi litteris; et tunc Ordinarius ipse vel preces vel saltem rerum statum cum testimonialibus litteris exponit et Romae mittit. Celerum certissimum est rescriptum dispensationis posse peti et obtineri etiam a tertia persona sine ullo mandato, etiam sine assensu nupturientium; et licet illi possint gratia per rescriptum concessa non uti. rescriptum tamen valet ante acceptationem, nisi aliud ex apposis clausulis appareat (can. 37).¹ At, ut preces a S. C. de Sacramentis recipiantur. ab Ordinario commenda dae sunt; imo Gregorius XVI in Episl. diei 22 nov. 1836 praecepit ut in impedimento primi mixti cum secundo gradus consanguinitatis, aut primi affinitatis, Episcopi. Vicarii Capitulares, Vicarii Apostolici, Abbates

¹ Sanchez, lib. VIII, disp. XXVI.

Ordinarii, litteris manu propria exaratis, si possunt, rationes in quolibet casu explicent ; et pro impedimento primi tangentis secundum consanguinitatis gradum, Dataria litteris ad Ordinarios datis, die 19 iunii 1895 rursum onerabat ('orum conscientiam «utsedulo invigilent ne ad Sanciam Sedem precantes accedant, nisi verae causae canonicae iure commendent, el titieris manu propria exaratis rationes in quolibet casu explicent nec non circumstantias quibus putant gratiam esse concedendam». Hodie si agitur de impedimento *consanguinitatis in primo gradu lineae collateralis mixto cum secundo*, Episcopus servare sedulo debet Instructionem hac de re datam a S. G. de Sacramentis, die 1 aug. 1931, relatam in Alleg. XI, exponens rationes ceteraque adiuncta. precibus manu propria exaratis, aut saltem iisdem precibus speciali commendatione propria manu munitis. Si Ordinarius apostolico frualur induito dispensandi super quibusdam impedimentis aul eorum speciebus pro loro externo aul etiam pro foro interno, sullicil ill confessarius pro foro interno, secreto semper servato, et parochus pro externo precibus eundem adeant ut ab ipso directe dispensationem impetrent. Si autem aul gradus aul impedimenti species suas praetergrediatur facultates. Ordinarius preces ad Sanciam Sedem diriget. **I**

330. Ordinarius competens ad lias preces recipiendas est Ordinalius domicilii aut quasi-domicilii, pro vagis vero Ordinarius actualis commorationis; el. si agitur de matrimoniis mixtis, semper competens est Ordinarius partis catholicae. De more tamen preces exhibeantur Ordinario loci, in quo nupturientes commorantur; el si in diversa morentur dioecesi. Ordinario sponsae per parochum eiusdem, coram quo matrimonium celebrari solet, nisi rationabilis causa aliud suadeat; quod postremum valet si impedimentuni ulramque partem in diversa Dioecesi commorantem allicit, aul sponsam tantummodo; si vero ex parle solius viri esi impedimentum, preces exhibeantur eius Ordinario proprio.

331. Dispensatio nomine oratorum peli debet et quidem nomine utriusque, si impedimentum ambos allicial, v. g. consanguinitas, allinitas... el uterque catholicus sil ; quamvis ad

valorem sufficiat ul dispensatio obtenta sit et acceptata ab una tantum parte, altera inscia; sublato enim impedimento pro una parte, etiam altera libera evadit; secus, si unus lanius esi catholicus aul unus tantum impedimento delinetur.

332. Ad praecavenda vero incommoda, quae obvenire possunt ex usu *telegraphi*, litteris Secretariat. Status 10 dec. Is9| iussu Leonis XIII dalis. vel ilum esi ul *ordinarie* Sacrae Congregationes hoc tramite adeantur ad impetrandas gratias. Quod extendi debet (diam ad usum *telephoni*, licet minora mala sint inde pertimescenda. Quod si in casibus particularibus urgeat necessitas dispensationem impetrandi, aliis mediis deficientibus, licet petitiones transmittere ad sacra Dicasteria per telegraphum aul telephorum et (diam gratiam eodem modo recipere, adhibitis debilis cautelis ad vitanda, quantum fieri potest, incommoda. Ceterum nemo obligatione tenetur recurrendi ad Sanctam Sedem hoc medio extraordinario, ne urgente quidem necessitate. In hoc recurso ea sunt ccederoquin exprimenda, quae de stylo Curiae exprimi debent. 1 Dispensationes vero matrimoniales, quae conceduntur ope telegraphi aul telephoni, semper expediuntur de mandato Secretarii aul sub-Secretarii, quocumque agente posthabito.

333. Pelitiones pro dispensatione obtinenda a Sacris Congregationibus mittuntur aul per publicos tabellarios aul ministerio alicuius procuratoris. Libellus supplex semper ad ipsum Pontificem dirigi debet atque inscribitur: *Beatissime Pater*, involucrum vero ita: *AU'Emo Cardinal Segretario della S. C. del S. Offizio; ali'Emo Cardinale Segretario della S. C. per la Chiesa Orientale; ali' Emo Cardinal Prefetto della S. C. dei Sacramenti; alPEiho Cardinal Prefetto della S. C. di Prop. Fide; el pro omnibus additur: Ciltà dei 17»-ticano*. Aliae tamen inscriptiones, etiam aliis vernaculis linguis magis usitatis, confici poterunt. Dispensationes a S. C. de Sacramentis expediuntur in *forma rescripti* subsignati pro primo gradu consanguinitatis tangente secundum at tertium.

1 S. G. do Prop. Eide, tnslr. 2 uug. 1901.

ordinarie a Cardinali Praefecto, Secretario contresignante aut eius vires gerente; in ceteris gradibus Ium maioribus Ium minoribus rescripta subsignantur a Secretario aul Snb-Secretario, contresignante olliciali amanuensi. Eadem tamen S. C. polesl etiam expedire dispensationem in *forma Ureris* (piando causae honestae suppeditantur et dispensatio maioribus laxationibus esi obnoxia (pro di\ilibus). Obsoleverunt antiquae formae, olim usitatae a Dataria Apostolica, quibus petebantur el concedebantur dispensationes in *forma pauperum*, *forma ordinaria*, *forma nobilium*.

33t. Si vero agatur de dispensatione impetranda ab Apostolica Poenilentiaria, preces mittuntur ad Emuni Cardinalem Poenitenliarium Maiorem eodem modo ac antea, etiam per agentem. Libellus supplex interius inscribitur: *Eminentissime Princeps*, vel *Eminentissime Domine*, el involucrum ita: *All'Emo Cardinale Penitenziere Maggiore, Cilla dei Vaticano*, vel alia vernacula lingua.

335. Instantia seu libellus supplex continet lres partes: exponit impedimentum, indicat causas dispensationis, petii dispensaationem. Videamus quaenam in instantia exprimi debeant de stylo Curiae ne dispensatio concessa viribus careal: quod rursus rite exponit cit. Instructio S. C. de Prop. Fide, diei 9 maii 1877 *saper dispensationibus matrimonialibus* in altera parte. Ex ipsa depromimus ea quae adhuc vigere pergunt. iis superadditis quae per Codicem sunt noviler inducta: singula vero nonnullis nolis illustrabimus.

336. Post relata verba n. 318 legitur: * Sed iam se convertit Instructio ad ea, (piae, praeter causas, in litteris supplicibus pro dispensatione oblinenda de iure vel consuetudine aut stylo Curiae exprimenda sunt, ita ut, si etiam ignoranter taceatur veritas aut narretur falsilas, dispensatio nulla elliciatur.† Haec autem sunt:

† Excipiuntur impedimenta gradus minoris ex can. 1051 (n. 3-2-2). Si verum exprimendum tacitum luit in instantia, dispensatio est *subreptilia*; si falsum expressum fuit, est *obrepfitia*. Iam vero theoria generalis pro quacumque gratia, tiadila ab Innocentio III in celebri cap. 20, X, *lie reseri-*

337. * 1° *Nomen et cognomen oratorum*, utrumque distincte ac nitide ac sine ulla litterarum abbrevialione scribendum. †

plis, 1, 3, consecrata in can. 42, line redit: in ca.su subreptionis sive ex dolo sive ex bona tide, si in instantia tacita sunt ea, quae ex stylo Curiae Romanae exprimenda sunt sub poena nullitatis gratiae, haec est nulla ipso iure; secus valet. In casu obreptionis sive ex dolo sive ex bona tide: si in instantia nec. unica causa proposita aut ex pluribus propositis nec una saltem motiva vera est, gratia est nulla ipso iure; secus valet ex cit. can. 42 §§ 1-2. Quod si in instantia plures gratiae inter se distinctae petitae sunt, et una est nulla ob subreptionem vel obreptionem, aliae valent profecto ex cit. canone § 3. In dubio gratia semper praesumitur valida (Sánchez, lib. VIII. disp. XXI; DAnnuai.e, p. I. § 237 seq.). Haec theoria applicetur dispensationibus in impedimentis gradus maioris.

In primis igitur instructio docet in instantia exprimendam esse causam dispensationis. Si causa falsa exposita fuit, seu scientibus seu ignorantibus oratoribus, locus est *obreptioni* et iuxta traditam theoriam iudicandum est de valore. Unde si causa, falso exposita, est unica in instantia, vel etiam si praeter illam aliae sunt verae, sed unaquaeque singillatim est impulsiva, motiva autem est complexus omnium, dispensatio est nulla: e contrario, si ex pluribus propositis una saltem motiva vera est in instantia, dispensatio est valida. Et si quis obiit in eadem instantia, e. g., dispensationem super impedimento maiore affinitatis oli incontinentiae periculum, quod falsum est, et dispensationem super impedimento maiori consanguinitatis ob loci angustiam, quae est vera, prima dispensatio est nulla, altera est valida, sive bona tide illum falsitatem orator affirmaverit, sive mala. Ceterum si dispensatio conceditur, nullo intercedente exsecutore (in forma gratiosa), preces veritate nitantur oportet tempore quo rescriptum datum est; in celeris (in forma commissoria) tempore executionis (can. It). Nec impedimentum dispensatione sublatum restituitur si causa deinde ante matrimonium non amplius vera sit. e. g., si mulier quae dispensationem obtinuit propter deficientiam dotis, post fulminatam dispensationem ante matrimonium, dives evaserit.

Deinde instructio enumerat ea quae de stylo Curiae Romanae necessario exprimenda sunt in instantia pro impetranda dispensatione: in genere, praeter nomen et cognomen et dioec.esim oratorum, exprimi debent ea omnia quae impedimenti qualitatem et gravitatem determinant.

† Pro dispensatione super voto su (licit ut exprimatur nomen et cognomen oratoris qui volo astringitur. At in instantia ad S. Poenitentiarium pro dispensatione super impedimento occulto in foro sacramentali nomina oratorum tacentur (n. 327), et eorum loco ponitur N. vel *Titius*. Si in nomine aut cognomine oratorum erratum est, 1)1). controversia soluta est per can. 47: - Rescripta non Hunt irrita ob errorem in nomine personae cui vel a qua conceduntur, aut loci in quo ipsa moratur, aut rei de qua agitur, dummodo, indicio Ordinarii, nulla sit de ipsa persona vel re dubitatio». Hic canon conformis est iuri romano l. I *Coti. De testamentis*,

338. «2° *Dioecesis* domicilii vel quasi-domicilii et pro vagis actualis commorationis.¹

339. «3° *Species etiam infima impedimenti, an sit consanguinitas vel atlinitas, orta ex copula licita vel illicita, publica honestas originem ducens ex sponsalibus vel matrimonio rato: in impedimento criminis utrum provenerit ex coniugicidio eum promissione matrimonii, aut ex coniugicidio cum adulterio, vel ex solo adulterio cum promissione matrimonii; in cognatione spirituali utrum sil inter levantem et levatum, vel inter levantem el levati parentem*».²

VI, 23: «Si in nomine, praenomine seu cognatione testator erravit, nec tamen de quo senserit incertum est, error huiusmodi nihil officit veritati. Potius aliquando accidit ut in precibus omittatur nomen aut etiam cognomen alterutrius oratoris: hoc in casu S. C. de Sacramentis dispensationem concedit, si cetera de stylo Curiae exprimenda non desunt; monitum autem in rescripto ponit: *addatur in calce praesentium nomen* (aut cognomen aut utrumque) *oratoris vel oratricis*.

¹ Proinde hodie sufficit clare scribere in instantia dioecesim, cuius Ordinarius dat has litteras testimoniales, vel preces transmittit; paroeciam indicare necesse non est, (piam Ordinarius exsecutor cognoscit ex parochi litteris. Si in nomine dioecesis erratum est. e. g., si loco *Parisiensis* scriptum est *dioecesis Versaliensis*, vitiatur dispensatio, quia nullus Ordinarius eaindom exsequi potest, et litterae *Perinde valere* oblinendae sunt: non item si erratum est tantum in nomine paroeciae, quamvis dispensatio data sit ob *loci angustiam* (can. V7). \nirnadvertit autem (iiovixi:. torn. II, §3, η. II: «Quod cum plures adsint in diversis provinciis vel regnis dioeceses, quae eodem nomine vel fere simili appellantur, valde confert, si hisce in casibus nomini dioecesi- adiiciatur in supplici libello illud regni vel provinciae ad (piam dioecesis perlinet Tandem (piando confessorius directe a S. Poenitentiaria petit dispensationem in occulto impedimento pro foro conscientiae tantum, non oportet Heri mentionem dioecesis: confessorius autem scribat suam directionem lingua vernacula distinctis el perspicuis characteribus (Avanzini, *Acta S. Sedis*, vol. I, app. VI). Si autem oratores ad duas pertineant diversas dioeceses, utraque est exprimenda: constari· eniifi debet de eorum statu libero. \t cum Sanchez, lib. Vill. disp. XXXV, η.5, non putamus utriusquedioecesis mentionem esse necessari iam sub poena nullilatis. Ceterum status liber ab Ordinario et non a Sacra Congregatione comprobatur et, peracta investigatione, petitur dispensatio a delecto impedimento.

* Integer n. .W post Codicis promulgationem ita legi debet : *Species etiam infima impedimenti an sit consanguinitas rei affinitas, publica honestas orta ex matrimonio invalido vel ex publico aut notorio concubinato. in impedimento criminis utrum provenerit ex coniugicidio. utroque machinante, aut ex coniugicidio cum adulterio, alterutro ma-*

340. «4° *Gradus consanguinitatis sel affinitatis aid pa-
idicae honestatis el linea an sil recta aul transversa, ilem an
oratores sini coniuncti ex duplici vinculo consanguinitatis
lam ex parte patris quam ex parte matris.*»

*chinante, vel ex solo adulterio cum promissione aut attentatione matri-
monii etiam per actum civilem tantum.*

Species... impeditenti, idest non unum pro alio, etsi maius pro mi-
nore expositum fuerit, e. g., consanguinitas pro affinitate. *Etiam in/ima*:
ideo e. g., in volo castitatis exprimendum est, utrum sit castitatis perfe-
ctae, vel non nubendi, vel suscipiendi ordines sacros vel amplectendi statum
religiosum. (De Justis, lib. I, cap. IV, n. 184.; D'Annibale, p. Ili, § 490,
not. 20). Error in specie impeditenti irritai dispensationem etiam in impe-
dimentis minoribus, quippe quae est strictae interpretationis et non exten-
ditur ultra expressa (Schmalz., lib. IV, lit. XIV, n. 157); valet, e contra,
dispensatio si error irrepserit lanium in rescripto S. Sedis e. g., ex inad-
vertentia amanuensis. Quid si in instantia dictum est impedimentum esse
dubium et est certum? Sanchez, lib. VIH, disp. XXI, η. U), alique post
ipsum putant dispensationem esse nullam, sed falli putamus: nam impe-
dimentum dubium forte existit, et forte non existit: dispensatio autem
evidenter data est, quatenus impedimentum existit, et tacitam secumfert
conditionem: *Si impedimentum adest*. Hoc vero casu S. C. de Sacramentis
dispensationem concedit ad cautelam el non forma absoluta.

* *Gradus...* Si, loco propinquioris, scriptum fuit in instantia gradus
remotior, e. g., tertius loco secundi, dispensatio certe nulla est; si e con-
trario, pro remotiore exprimatur gradus propinquior in consanguinitate \ el
affinitate, dispensatio valet ex can. 1052. Quod attinet ad consanguini-
tatem, valde proderit in precibus adjicere utrum ex copula illicita pro-
veniat, dispensatio enim facilius impetrabitur. De stylo autem S. C. de
Sacramentis in rescriptis dispensationum semper mentio til de provenientia
pro gravioribus impeditentis: *consanguinitatis* in primo mixto cum se-
cundo aut tertio; *affinitatis* in primo aut in primo mixto cum secundo;
pro quatuor speciebus *criminis*; pro *publica honestate*; pro *cognitione
spirituali*, utrum impedimentum inter baptizatum ex una parte et ex
altera inter baptizantem el patrinum aul ambos simul uti quando patrimis
tali munere fungatur nomine procuratoris baptizantis; pro *cognitione
legali* iuxta ambitum legis civilis exprimitur provenientia. (Vide formulas
in Alleg. V, n. 33). Celerum ut errores in casibus magis implexis praeca-
veantur, in precibus valde expediti arborem genealogicam conticere.

Si linea obliqua est inaequalis, tot gradus sunt exprimendi, quoi ge-
neratione in tractu longiore, ex can. 96 § 3; attamen cum in forma rescrip-
torum S. C. de Sacramentis semper exprimantur ambo gradus lineae inae-
qualis, ideo etiam in supplici libello erunt declarandi.

Linea an sil reda aut transversa: quod si praetermittitur, in con-
sanguinitate intelligitur transversa, quia in recta frustra dispensatio pet<-
retur. Ob eandem rationem si petitur dispensatio in primo gradu affinitatis
intelligitur obliqua, quia in linea recta non solet dispensari.

311. < 5° *Xtunerus impedimentorum*, e. g., si adsit duplex aut multiplex consanguinitas vel affinitas, vel si praeter cognationem adsit etiam affinitas, aut aliud quodcumque impedimentum.

342. «6° *Variae circumstantiae*, scilicet an matrimonium sit contrahendum vel contractum: si iam contractum, aperiri debet, an bona fide, saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti: item an praemissis denuntiationibus et iuxta formam canonicam... »²

* Ex praescripto can. 1050, <pian<h> in aliquo casu cum impedimento aut impedimentis publicis super quibus ex induito quis valet dispensare concurrat aliud impedimentum (sive publicum sive occultum) sive dirimens sive impediens, super quo indultarius dispensare nequit, ratione affectionis pro omnibus S. Sedes est adeunda; e contra suis facultatibus uti poterit, si impedimentum aut impedimenta super quibus indultarius dispensare potest, comperiantur post impetratam a S. Sede dispensationem.

Numerus impedimentorum exprimatur oportet in supplici libello; quod si nihilominus in petitione aut in concessione dispensationis consanguinitatis vel affinitatis reticatum fuerit bona aut mala fide aliud impedimentum eiusdem speciei, dispensatio valet, dummodo reticatum impedimentum sit in aequali aut inferiori gradu impedimenti denuntiati (can. 1052).

- Lege Tridentina, sess. XXIV, *Dc ref. malrim.*, c. 5: » Si quis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere praesumpserit, separatur. et spe dispensationis obtinendae careat: idque in eo multo magis locum habeat, qui non tantum matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. Quod si ignoranter id fecerit, si quidem sollemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subiiciatur poenis: non enim dignus est qui Ecclesiae benignitatem facile experiatur, cuius salubria praecepta temere contempsit... ». Non obstante hac lege Tridentina. dispensatio etiam in his circumstantiis concedebatur a Dataria Apostolica. Ilo die ambigitur inter DD. utrum valeat, necne, obtenta dispensatio si matrimonium contractum fuit spe facilius dispensationem obtinendi; sed si putamus responsionem aliter certam esse. Proposito enim dubio: -5 Se il Vescovo prima di convalidare un matrimonio già contratto in forza della facoltà contenuta nel n. II della Pagella delle quinquennali, sia obbligato di verificare sotto pena di nullità: </> se ai coniugi putativi era noto l'impedimento, quando tentarono di contrarre matrimonio: b) se la celebrazione di tale matrimonio ebbe luogo previa le conciliari denunce e secondo le forme prescritte dal S. C. di Trento; r) se con la speranza di ottenere più facilmente la dispensa apostolica - ; S. Penitenziaria repose il 3 luglio 1890: <l 5>m . Negative in omnibus; expedire tamen ut investigatione de quibus in dubio accurate peragantur . Exinde sequitur, reticenti in instantia his circumstantiis, dispensationem, iuxta antiquam doctrinam S. Penitenziariae, non esse irritam et licet amplius verum erit iure novo. Si haec responsio comparatur cum alia relata n. 317

343. Haec prae oculis habere debent non modo qui ad S. Sedem pro oblinenda aliqua matrimoniali dispensatione recurrunt, sed etiam qui ex pontificia delegatione dispensare per se ipsos valent, ut facultatibus quibus pollent, rite, ut par est, utantur.

341. Ex hac Instructione praetermisimus n. 7 de *copula incestuosa*, quia in praesenti disciplina cessavit necessitas hanc circumstantiam exprimendi pro validitate dispensationis. Id expresse tradit decretum S. G. S. Officii diei 25 iunii 1885, a Ssifio I). N. Leone Pp. XIII probatum, quo statuitur deinceps dispensationes matrimoniales, «etiamsi copula incestuosa vel consilium el intentio peream facilius dispensationem impetrandi rei icila fuerint, validas luturas». Hoc providentissimo decreto omnes difficultates praelicae ac theoreticae, quae de hac copula exprimenda pro validitate dispensationis habebantur. disparuerunt. Proinde si copula incestuosa est unica causa motiva pro dispensatione oblinenda, explicanda quidem est. ut palet; sed non valet id quod antea ex Datariae Apostolicae praxi tradebatur, nempe hoc in casu explicandum quoque esse copulam habitam fuisse ad facilius deinde dispensationem oblinendam. Haec confirmavit eadem S. C. decreto diei 18 marlii 1891: «Dispensationes matrimoniales super quovis impedimento, sive agatur de matrimoniis invalide contractis, sive de contrahendis esse validas, etiamsi copula, vel consilium el intentio per eam facilius gratiam impetrandi reticula fuerint » (Collect. S. C. de Prop. Eide, n. 15(X)).

in nota 3. el cum decretis S. G. S. Oflicii mox citandis, videtui concludi posse in genere fraudulentam intentionem, qua, nempe, causa posit i fuit spe impetrandae dispensationis, in praesenti disciplina non irritare dispensationem, si in instantia tacita fuit; cum enim expressa non impediat dispensationem, tacita nequit reddere gratiam subreplitiam (n. 330 in nola); nihilominus expedit ut in instantia exprimatur.

l'aritei iure Codicis *matrimonii consummatio* non est necessario exprimenda, nec mala fides, ex parte saltem unius coniugis. consummationi adiecla, idque Ium si matrimonium adducatur ut causa motiva dispensationis, tum si non adducatur.

Similiter si petitur dispensatio super impedimento affluitatis, ex praxi S. C. de Sacramentis non amplius exprimi debet si nubere velit fratri defuncti viri, vidua quae a viro defuncto prolem habuit, aut versa vice.

345. Pariter ante Codicem circumstantia *raptus* qui praecesserat et purgatus fuerat exprimenda erat pro validitate dispensationis, si dispensatio petebatur a Dataria Apostolica, non vero si petebatur a S. Poenitenliaria. Hodie expressio Imius circumstantiae non est necessaria, etiamsi dispensatio petatur a S. C. de Sacramentis, quae Datariae Apostolicae successit. Tandem quoad circumstantiam praecedentis dispensationis ad contrahendum cum alia persona denegatae, prae oculis habeatur generale praescriptum can. 43: * Gratia ab una S. Congregatione vel Officio Romanae Curiae denegata, invalide ab alia S. Congregatione vel Officio aut a loci Ordinario, etsi potestatem habente, conceditur sine assensu S. Congregationis vel Officii quocum vel quibuscum agi coeptum fuit, salvo iure S. Poenitentiariae pro foro interno». E contrario exprimenda est *reiiyio oratorum*, saltem si eorum alteruter est acatholicus.¹ Hoc enim inservii ad determinandam competentiam S. Congregationis in concedenda dispensatione; si enim alteruter est acatholicus, competens est una S. C. S. Officii, et ideo dispensatio, ab alia S. Congregatione concessa, esset invalida.

346. Ex dictis habes quandonam dispensatio vitio irritanti obreptionis vel subreptionis laboret. Si haec nullitas certa apparet, petuntur litterae *perinde calere*, de quibus saepe mentio lacta es|, aut *decretum reformatorium*; sed si matrimonium iam contractum bona lide est et partes nullitatem ignorant, expedire potest ut nova dispensatio petatur, (pia hoc casu conceditur eum clausula: *renovato consensu priratim corani parrocho et duobus testibus confidentibus*, si reapse prudenter putati coniuges ad huiusmodi renovationem parati praevideantur; si. e contra, ex revelatione nullitalis matrimonii mala aut scandalum sint pertimescenda, conslito prius de perseverantia maritalis consensus, poterit sanatio in radice huius matrimonii implorari: quod si de perseverantia consensus non probe constat, quia v. g. dissensiones, iurgia... inter pseudoconiuges orta sunt, expedire potest ut iidem relinquuntur in

¹ S. C. de Prop. Fide, 24 nov. 1902.

bona fide. Giovine, Ioni. II. § 82, n. 4seq., ila describit litterarum *perinde valere* el *decreti reformatori*/ naturam et discrimen :

* Si postquam expeditum luit concessionis mandatum a S. Dataria,¹ subreptionis seu obreptionis vitio infectum mansisse deprehendatur, necesse est ut oratores iterum a Sancta Sede gratiam impetrent, quae impertitur sanando nullitates prioris concessionis, ul ista adhuc valeat el tuto executioni demandari possit, aequae ac si valida fuisset tempore quo impetrata fuit. Quare super nova supplicatione expediuntur litterae in forma *perinde valere*, per quas committitur delegato, ul. negotium reassumens litterasque prius impetratas adhuc valere decernens, servata alias earum forma, dispenset el alia ellicial *perinde* ac si in illis dictum luisset, e. g., ipsos oratores non simplici tertio, sed duplici tertio consanguinitatis gradu esse coniunctos, ² prolem legitimam nuntiando. El ideodieilui concessa in forma *perinde valere*, per quam Pontifex prioris gratiae vim suscitai, eademque validam censei i decernit, dummodo aliud nullilalis vitium praeter expressa in secunda supplicatione non obsit. Porro nova supplicatio ila exarari debet, ul primum exponatur tenor prioris concessionis, vel summalim referatur; deinde detegantur nullilalis vitia; el in fine humiliter exoretur, ul Pontifex priorem gratiam, nullilalis vitio, quod exprimi debet, laborantem revalidare dignetur... Quum autem per litteras *perinde valere* concessio primum assecula revalidetur sub expressa vel tacita conditione: *Dummodo aliud non lateat in validitatis vitium praeter expressum in secunda supplicatione*, ideo si alius defectus delegatur, nova gratia opus erit, quae de stylo Romanae Curiae nuncupatur *perinde valere super perinde valere*. Tuncque tertia supplicatio modo praedicto confici debet, el ita toties servandum erit, quousque omnes invaliditatis defectus sanati fuerint.

* In pluribus autem differunt litterae in forma *perinde valere* a decreto, quod de stylo Curiae nuncupatur *reformatorium*, el

¹ Hodie lege: a S. C. de Sacramentis, et sic deinceps.

² Hoc exemplum non esi amplius ad rem. Cf. can. 1052, 10⁴.

ita pariter modus impetrandi alterutram gratiam. Etenim conceduntur illae postquam dispensationis mandatum expeditum fuerit a S. Dataria, et ad illas assequendas nova oratorum supplicatione opus est, in qua referenda sunt quae in priori mandato continentur. E converso decretum reformatorium petitur ante praedicti mandati expeditionem, quia reformatio versatur non circa dispensationem expeditam, sed circa oratorum supplicationem primitus exhibitam. Et ad hoc sufficit, ut per ipsum agentem S. Datariae conficiatur nova supplicatio, in qua quod in Ordinarii testimonialibus litteris omissum fuerat, suppletur, vel male expressum corrigitur. Quamobrem necesse haud est, ut in nova supplicatione omnia iam antea exposita repetantur, sed salis est, ut ea tantum aperiantur, quae in priori superaddi vel corrigi debent: quia penes S. Datariam in nova supplicatione inseritur prima iam signata, et dum Poidilici loca facti species reproponitur, uterque supplex libellus porrigitur, ut intelligat quomodo factum ex integro se habeat ».

Quod si obreptio vel subreptio, irritans dispensationem, dubia sit, dispensatio habenda est valida, quia in dubio standum est pro valore actus: et multo magis standum est pro valore matrimonii iam initi.¹

IV. - De forma dispensationis a Sancta Sede concessae
et praecipue de clausulis quas continere solet.

Can. 1055. - Dispensationes super publicis impedimentis Ordinario oratorum commissas, exsequatur Ordinarius qui litteras testimoniales dedit vel preces transmisit ad Sedem Apostolicam, etiamsi sponsi, quo tempore executioni danda est dispensatio, relicto illius dioecesis domicilio aut quasi-domicilio, in aliam dioecesis; discesserint non amplius reversuri, monito tamen Ordinario loci in quo matrimonium contrahere cupiunt.

Can. 1056. - Excepta modica aliqua praestationi* ex titulo expensarum cancellariae, in dispensationibus pro non pauperibus, locorum Ordinarii eorumve officiales, reprobata quavis contraria

¹ S. V. H. lib. VI, n. 1133; iikz, lih. VIII, disp. XXI, n. 20 et i*; Postius, lib. VIII, cap. XVII, n. M: Gchv, tom. II, n. 8fW,

consuetudine, nequeunt, occasione concessae dispensationis, emolumentum ullum exigere, nisi haec facultas a Sancta Sede expresse eis data fuerit; et si exegerint, tenentur ad restitutionem.

317. Dispensationes concedi possunt vel in *forma gratiosa*, (quando directe ipsi oratori tribuuntur et ad eum diriguntur; vel in *forma commissoria*, quando Ordinario datur ipsa dispensandi facultas; vel in *forma mixta*, (quando dispensatio a Sancta Sede conceditur, sed exsequenda committitur Ordinario alicui sacerdoti. Iuxta hodiernam Romanae Curiae praxim sola *forma mixta* servari solet; sed S. Poenitentiaria non utitur nisi *forma gratiosa* vel *commissoria*.

318. Dispensationi plures clausulae inseri solent, (piae executor sedulo servare debebit, aliae quidem, (piae continent *conditionem*. sub peccato et dispensationis nullitatem, aliae vero, quae *monitionem* cum praecepto continent, sub peccato laenium. Conditiones a monitionibus distinguere aliquando facile non erit, sed can. 39 rem ita determinat: «Conditiones in rescriptis tunc tantum essentiales pro eorundem validitate censentur, cum per particulas *si, dummodo*, vel aliam eiusdem significationis exprimuntur», item ante Codicem DD. communiter tradebant esse conditionem, si clausula exprimitur verbis *postquam, si, dummodo, non aliter, sic nec alio modo*, aut *ablativo absoluto*, vel si clausula continet quod alias de iure communi necessarium est ad actus substantiam, aut nullatenus necessarium. Haec autem vera sunt, nisi ex stylo Curiae, et rei, de qua agitur, natura, et communi DD. sensu aliud constet; nam, e. g. clausula (piae praecipit id quod alias de iure communi requiritur ad solam actus licitatem. licet *ablativo absoluto* expressa, continet simplicem monitionem, e. g., clausula: *Praemissis publicationibus*.¹

319. Modo nos exponimus imprimis praecipuas clausulas (piae apponere solent S. C. de Sacramentis et S. C. S. Ollicii, deinde clausulas quibus S. Poenitentiaria utitur. De ii^a

¹ Reiff., lib. I, lit. Ili, n. 157 seq.; Zitelmann, *De disp. matr.*, pag. 75; I'Annibale, p. III, §500.

omnibus confer formulas, quas retulimus in longiori Allegat V.

350. Rescriptum Sacrarum Congregationum inscribitur *oratorum Ordinario*, vel *Ordinario loci*, cui semper committuntur exsequendae dispensationes pro foro externo ex decreto S. Officii 40 febr. 1888,¹ dum antiquitus committebantur 17-

¹ Hoc S. Officii decretum ita se habet : « Locorum Ordinarii dispensare valeant pei se sive per ecclesiasticam personam sibi benevisam aegrotos in gravissimo mortis periculo constitutos, quando non suppetit tempus recurrenti ad S. Sedem, super impedimentis quantumvis publicis matrimonium iure ecclesiastico dirimentibus, excepto sacro presbyteratus ordine et affinitate lineae rectae ex copula licita proveniente.

«... Mens autem est eiusdem S. C., ut si quando, quod absit, necessitas ferat ut dispensandum sit cum iis, qui sacro subdiaconatus aut diaconatus ordine sunt insigniti, vel sollemnem professionem religiosam emisierint, atque post dispensationem et matrimonium rite celebratum convaluerint, in extraordinariis huiusmodi casibus Ordinarii de impertita dispensatione S. Officii Congr. certiore faciant; et interim omni ope curent, ut scandalum, si quod adsit, eo meliori modo, quo Heri possit, removeatur, tum inducendo eosdem, ut in loca se conferant, ubi eorum conditio ecclesiastica aut religiosa ignoratur, tum si id obtineri nequeat, iniungendo saltem iisdem spiritualia exercitia aliasque salutes poenitentias, atque eam vitae rationem, quae praeteritis excessibus redimendis apta videatur, quaeque fidelibus exemplo sit ad recte et christiane vivendum...

« Item Sanctissimus sanxit:

« 1^a Dispensationes matrimoniales omnes in posterum committendas esse vel *oratorum Ordinario*, vel *Ordinario loci*.

<2° Appellatione Ordinarii venire Episcopos, Administratores, seu Vicarios Apostolicos, Praelatos, seu Praefectos habentes iurisdictionem cum territorio separato, eorumque Officiales seu Vicarios in spiritualibus Generales, et, sede vacante. Vicarium Capitularein, vel legitimum Administratorem.

«:P Vicarium Capituiarem seu Administratorem eas quoque dispensationes Vpostolicas exsequi posse, quae remissae fuerint Episcopo, aul Vicario eius Generali vel Officiali, nondum executioni mandatas, sive hi illas exsequi coeperint, sive non. Et vicissim, sede deinde provisa, posse Episcopum vel eius Vicarium in spiritualibus Generalem seu Officiale exsequi dispensationes. quae Vicario Capitulari exsequendae remissae lucent, seu hic illas exsequi coeperit, seu minus. I

« i Dispensatione- matrimoniales. Ordinario oratorum commissas, exsequendas osse ab illo Ordinario qui litteras testimoniales dedit, vel preces transmisit ad S. Sedem Apostolicam, sive sit Ordinarius origini-, sive domicilii. sive utriusque sponsi sive alterutrius eorum : etiamsi sponsi quo tempore executioni «lamia erit dispensatio, relicto illius dioecesis domicilio, in aliam dioecesim discesserint non amplius reversuri, monito la-

curio Generali sen *Officiat*. Quinam vero iure Codicis veniant nomine *Ordinarii*, vel *Ordinarii loci*, traditur in can. 198

1-2. (η. 939 seq.). Quod si plures sunt *Ordinarii*, quinam litteras exsequi debeat, clare edicitur in rei. can. 1055. Dispensationes vero *Episcopo* aut *Ordinario* commissas exsequi valet *Vicarius Generalis*, nisi aliud expresse cautum luerit (can. 368 §2);¹ et pariter sive *Episcopus* aut *Vicarius Generalis* illas exsequi coeperint sive non, sede vacante, litteras exsequi potest *Capitulum* et *Vicarius Capitularis* aut *Administrator Apostolicus* (can. 315 § 2); sede autem plena, *Episcopus* successor aul eius *Vicarius Generalis* (can. 58).

351. *Capitulum*, *Vicarius Capitularis*, *Administrator Apostolicus* nequeunt exsequi dispensationes *Episcopo* aul eius *Vicario Generali* commissas, et nondum executioni demandatas, si in eisdem concedendis *electa fuerit industria personae*, quae tamen clausula vix apponitur in dispensationibus matrimonialibus: *Episcopus* autem successor eiusve *Vicarius Generalis*, sede plena, dispensationes *Capitulo*, *Vicario Capitulari* vel *Administratori Apostolico* commissas exsequendas suscipit in statu quo actu reperiuntur; unde, e. g., si inquisitio facta fuit aut poenitentia imposita, rursus fieri aut imponi non debet, nisi prudentia aliud suadeat. Ita S. C. S. Officii in cit. Decreto, 120 febr. 1888.

352. Demum ex can. 57 § 1: « (Rescriptorum) exsecutor potest alium pro suo prudenti arbitrio sibi substituere, nisi substitutio prohibita fuerit aul substituti persona praelinita :¹ § 2: Si tamen fuerit *electa industria personae*, exsecutori non

men, si id expedite indicaverint, *Ordinario loci* in quo matrimonium contrahitur.

« 5° *Ordinario* praedicto fas esse, si ita quoque expedire indicaverit, ad dispensationis executionem delegare alium *Ordinarium*, eum praesertim in cuius dioecesi sponsi actu degunt ».

Eadem S. C. S. Officii, die 1 marlii 1889 declaravit *Ordinalium* posse facultatem receptam subdelegare habitualiter parochis tantum, sed pro casibus in quibus desii tempus ad ipsos *Ordinarios* recurrendi et periculum sit in mora,

¹ Quod numquam accidit in dispensationibus matrimonialibus.

licet alteri committere, nisi actus praeparatorios». Disciplina, relatis canonibus contenta, iam primo inducta fuerat memorato Decreto S. C. S. Officii.

353. Celerum ex errore communi suppletur jurisdictio ex can. 209 et celebri l. *Barbarius*, 3, I, 14, *de Officio praetoris*; quod de omnibus dictum sit. Hinc, e. g., valet dispensatio concessa a Vicario Generali dum communiter ignoratur Vicarium Generalem fuisse ab Episcopo revocatum, aut Episcopum in longinquis ex hac vita migrasse, licet Vicarius Generalis id sciat. E contrario nulla foret dispensatio fulminata a Vicario Generali intruso. |

351. *Serratis canonicis praescriptionibus*: quae cuilibet rescripto apponitur, estque vel essentialis vel simpliciter praecipitiva, prout praescriptiones canonicae servandae praecipiuntur ad validitatem aut ad liceitatem tantum.

355. *Sic eere sunt exposita*, - vel alia eiusdem significationis clausula. Quae apponitur omnibus rescriptis dispensationum super impedimentis maioribus, et refertur, quoad validitatem, ad personas dispensandas, impedimentum, causam motivam, varias clausulas, aliaque quae matrimonio possent forsan obstare. Ad hanc inquisitionem peragendam Ordinarius plerumque delegat parochum, qui instantiam redegit, quique, si opus habet, interrogat ipsos oratores, eorum parentes aliasque personas tunc dignas, et documenta, quae ad rem faciunt, examinat; omnes autem, praeter primis oratores, sub gravi tenentur respondere iuxta veritatem. Inquisitio autem fieri debet num vera sint exposita in *ipso rescripto*; hinc si dispensatio data sit *ex certis rationabilibus causis* aut *ab rationabiles causas a S. Sede probatas*, in causam inquirendum non est. Ab hac inquisitione exsecutor abstinere potest, si, antequam daret litteras testimoniales, hanc inquisitionem

Sanchkz, lib. III, disp. XXXIII, n. 59; De Jlistis, lib. I, capi. V, n. II : Gioviere. Ioni. 11, § 48, n. 6.

‘ S. S. Officii. Decret. 28 aug. 1885, quo haec clausula substituta est antiquae *et preces veritati niti repereris*, quae in usu erat apud Datarium Apostolicam.

peregerat et non est ratio dubitandi quin res in eodem statu permaneat : in genere inquisitionem potest praetermittere, quolies notitia (piam habet, lutam ae certam reddit suam conscientiam, iuxta Reg. 31, R. I., in VI0: «Eum qui certus est, certiorari ulterius non oportet », vel in periculo mortis vel urgente aliqua necessitate. Ceterum clausula continet praeceptum, ideoque si informatio praetermittitur culpabiliter, exsecutor peccat, sed dispensatio valet, si de facto vera sunt exposita.

35G. *Iniuncta oratoribus salutari poenitentia*, quae apponitur dispensationi super impedimento *criminis* aut super celeris impedimentis quando oratores vivunt in concubinato, et est praeceptiva, sed non essentialis. Poenitentia est opus bonum quodcumque sive religionis, e. g., oratio vel auditio Missae, sive caritatis, e. g., eleemosyna, sive moralisationis, e. g., ieiunium. Est autem *salutaris*, si est proportionata tum quantitati et qualitati delicti tum facultati delinquentis seu oratoris. Generatim loquendo debet esse (*gravis*; gravis autem censetur, si respondet operi quod ab Ecclesia sub gravi praecipitur, vel quod sub gravi obligaret, si praeciperetur.¹ Celerum poenitentiae determinatio remittitur prudentiae exsecutoris.

357. *Dummodo nullum scandalum intercedat*; quae clausula rursus apponi solet in rescripto pro impedimento *criminis*; et est essentialis. Scandalum vero cui avertendo hac clausula prospicitur, potest esse vel *praecavendum* vel *removendum*. *Praecavendum*, si ex celebratione matrimonii tunc primum oriretur in populo, e. g., si delictum criminis ab oratoribus patratum iam in vulgus fuerit prolatum; quo casu matrimonium secreto celebretur, omissis sollemnitatibus et ad scandalum ex cohabitatione inde sequutura avertendum, sufficit edicere oratores suae conscientiae consuluisse. *Removendum*, si iam existit, e. g., ex iam instilata cohabitatione: et scandalum removetur praesertim per separationem sponsorum tempore ab Ordinario pro suo prudenti iudicio praelinito; et si id fieri nequeat, modus reparationis remittitur exsecutoris

¹ Caillet, op. cit., n. 285.

prudential: e. g.. sponsi coram parochio el testibus declarent se detestari peccatum commissum el paratos esse ad implendam poenitentiam impositam. 1 Praecedenti clausulae analoga est sequens, quae a S. C. pariter apponi solet: *Remoto, quatenus adsit, scandalo, praesertim per separationem tempore sibi* (Ordinario) *beneviso, si fieri poterit*: quae quidem clausula inseritur in rescriptis pro quibusvis dispensationibus, quoties ex precibus colligitur oratores vivere in publico vel notorio concubinato, et haberi debet tamquam praeceptiva et accidental. Separatio nupturientium est praesertim urgenda quando oratores prolem nondum susceperunt: sed etiam prole iam suscepta iidem sunt separandi, quoties id fieri queat absque valde gravi incommodo, cuius gravitatis mensura erit ab Ordinario dimetienda.

358. *Prolem susceptam legitimam decernat atque declare.* S. C. de Sacramentis rescriptis dispensationum super aliquo impedimento dirimenti semper apponere¹ solet hanc clausulam, quoties in precibus mentione fiat de prole legitimanda; el hac clausula Romanus Pontifex exsecutori potestatem tribuit eamdem ponendi auctoritate legitimandi. Unde sequitur debere delegatum in exsequendis litteris non solum dispensare, sed etiam expresse, legitimare prolem ab oratoribus antea susceptam, secus ea illegitima manet; sed si id praetermiserit in litteris exsequendis, potest, durante suo officio, novum conticere decretum quo eam legitimet, imo etiam eius successor id exsequi poterit. Legitimatio suum habet effectum ex actu quo delegatus decretum emittit: hinc si orator moritur post emissionem decreti et ante matrimonii celebrationem, proles manet legitima; item si post emissionem decreti orator absque sua culpa iam non potest matrimonium contrahere, e. g., quia impotens evasit; quod si orator post emissionem decreti iam ex propria culpa recusat matrimonium, putamus decretum legitimantis, datum intuitu futuri matrimonii, viribus carere. Vi praelatae clausulae non legitimatur proles *adulterina*, idest suscepta utroque vel alterutro oratore vinculo matrimonii

¹ S. Poenitentiaria, 12 apr. 1889; Collect. S. C. de Prop. Fide, n. 1701.

ligato, nee proles *sacrileya*, scilicet suscepta utraque vel alterutra parte ligata ordine sacro aut voto publico in religione emisso sive sollemni sive simplici tam perpetuo quam temporaneo (can. 1051).

359. *Renovato consensa privatim coram parochio et duobus testibus confidentibus.* Haec clausula apponitur rescripto dispensationis, quando oratores bona fide matrimonium eum impedimento dirimente contraxerunt: renovatio enim consensus semper necessaria est vel de iure naturae, si consensus ab initio praestitus non fuit, aut. licet praestitus, luit postea revocatus, vel saltem de iure ecclesiastico, quamvis consensus ab initio praestitus moraliter perseveret: quo in casu Ecclesia a renovatione consensus dispensare potest. Dicitur vero *privatim* ad removendum scandalum, quod oriretur ex renovatione consensus publice tacta pro matrimonio quod uti validum ab omnibus censetur.

360. *Post baptismum ab oratore (vel oratrici*) susceptum el haeresim eiuratum, aut postquam orator (vel oratrix) in sinum Ecclesiae receptas fuerit.* Haec verba continent conditionem; etenim S. C. de Sacramentis non intendit dispensare cum illis qui non sunt catholici, atque ideo alterutram clausulam adbibet in dispensatione, quando ex precibus colligitur alterutrius oratoris propositum baptismum suscipiendi, si invalide in haeresi vel schismate ei collatus fuerit, et haeresim eiurandi. Quae conditio est essentialis; secus dispensatio praetergrederetur fines competentiae S. C. de Sacramentis, attingens competentiam S. C. S. Officii.

361. *Dummodo oratrix rapta non fuerit vel loco reddita sil luto.* Haec clausula ex stylo S. C. de Sacramentis inseritur in rescriptis pro dispensationibus quibusvis, (piando in supplici libello mentio facta sil de fuga oratorum.

362. *Dummodo nattam subsit dubium quod coniux possit esse proles ab allero contrahentium genita.* Quae clausula ponitur in rescripto dispensationis super impedimento *publicae honestatis* et est, uti liquet, essentialis.

363. *Erogata ab eis aliqua eleemosyna indicio eiusdem Ordinarii iuxta eorum vires taxanda et applicanda.* Haec clau-

siila ponitur in dispensationibus pro Gallia el Belgio, quando oratores sunt pauperes, et non cont inet conditionem, sed monitionem, ut censuil S. Poenitentiaria, die lO iun. 1876. 1 Eleemosynam definii Ordinarius iuxta vires oratorum, determinans etiam eiusdem applicationem: oratores autem vel pecuniam erogandam remittunt Ordinario, vel promittunt se illam erogaturos. et necesse minime est hanc eleemosynam fieri ante dispensationis fulminationem, ut reposuit S. Poenitentiaria, die 11 iunii 1859. Cum Officialis Turonensis aliquoties, ob extremam paupertatem oratorum eorum ve malam voluntatem, clausulam: /ùw/o/m etc., praeterire salius duxerit, el de eleemosyna omnino siluerit, quaesivit: « 1° Utrum nulliter dispensationem fulminaverit? Quatenus affirmative, instanter supplicat pro sanatione in radice. Quatenus autem negative; 2° Utrum in eadem praxi perseverare possit, saltem in casibus valde arduis». S. Poenitenliaria reposuit, dir II nov. 1890: «Ad I"" : Negative. Ad 2"m: Prudenti indicio et conscientiae Ordinarii ». Ita ex archivo S. Poenilentiariae. Abs re non erit hic referre sequentem S. Poenileni iariae responsionem. Vicarius Generalis dioecesis M. in Galliis exponebat : « in illa dioecesi, sicut in aliis plurimis Galliae dioecesibus, invaluisse morem, ut cum per parochos pelilur dispensatio ab Apostolica Sede super impedimentis matrimonialibus, exigatur a sponsis vel ab alia persona pro ipsis quaedam pecuniae summa quae, detractis expensis pro dispensatione oblinenda necessariis, destinatur in favorem piorum operum, et sic praeventive ad satisfaciendum conditioni in rescripto S. Poenitentiariae apponi solitae: *Erogata aliqua eleemosyna arbitrio Ordinarii taxanda et applicanda*. Cum vero sponsi, quando praedicta summa exigitur, plerumque ignorent eam inservire ad satisfaciendum praedictae conditioni, quaeritur, utrum ea summa sic soluta eidem conditioni satisfaciat . S. Poenitenliaria, die 10 iulii ISSI, reposuit: Morem exsequendi conditionem, de quo in precibus, ubi invaluerit, sicut exponit, tolerari posse, dummodo sponsi sive ante sive post receptionem rescripti, certiores liant, se

praedictae conditioni .satisfacere ope illius pecuniae praeventive solutae ».

364. *Sublata occasione peccati vel remota occasione recidivae conversationis.* e. g. oratoris cum matre vel sorore oratricis vel cum alia persona in eadem familia commorante. Occasio voluntaria et proxima tolli omnino debet; necessaria in remotam verti: et si poenitens id promittere nolit. Ordinarius exsequi litteras nequit.

365. S. C. S. Officii in dispensationibus super impedimentis *mixtae religionis* aut *disparitatis cultus* has clausulas apponit: Prima: *Dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis praesertim de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo... ac de universa prole in catholica religione baptizanda et educanda:* quae clausula est essentialis. Altera: *Dummodo neque ante neque post matrimonium coram parocho catholico initum, partes adeant ministrum acatholicum uti sacris addictum.* Etiam haec clausula est essentialis, quatenus agitur de intentione actuali nupturientium. Quod si iam adierint ministrum acatholicum, additur tertia clausula *de absolute a censuris et de poenitentia salutari* (n. 471). Absolutio a censuris est pro foro externo; (piare concedi potest extra confessionem sive verbis sive scripto et oratori suffragatur etiam pro foro interno.

Eadem S. C. sequentem clausulam inserit in rescriptis sanctionis in radice matrimonii nulliter initi ob aliquod ex relatis impedimentis: *dummodo moraliter certum sit partem acatholicam universae prolis tam natae quam nasciturae baptismum catholicum et catholicam educationem non esse impedituram.*

366. Modo de clausulis praecipuis S. Poenitentiariae. Praeter plures clausulas quas cum S. C. de Sacramentis communes plus minusve habet (n. 354, 355, 358, 359, 364), S. Poenitentiaria sequentes in suis dispensationibus apponere solet:

367. *Confessorio legitime approbato et ab oratore electo.* Ita inscribuntur litterae S. Poenitentiariae. quando dispensatio conceditur in forma commissoria. Tunc igitur ille solus, (pii a poenitente eligitur, potest litteras aperire et dispensa-

lionem exsequi, dummodo ad confessiones audiendas sit actu approbatus in loco, in quo sit executio litterarum. Hinc non est aptus ille, qui approbatus est ab Ordinario alterius dioecesis, vel approbatus ad audiendas confessiones virorum tantum, cum dispensatio est pro muliere, aut viceversa. Antiquo iure litterae dari solebant: *Discreto viro confessori magistro in theologia vel decretorum doctor! ex approbatis ab Ordinario per latorem praesentium ad infrascripta specialiter eligendo*: (pro in casu easdem aperire et exsequi poterat tantum confessarius ab Ordinario loci approbatus, et doctoralem lauream assecutus in publica Academia, presso proprioque sensu intellecta, alique qui a Sede Apostolica hoc privilegium habebant, proli erant plures inter regulares; sed hae clausulae iam ab usu recesserunt. Si ille cui litterae redduntur, postquam eas aperuerit, videt se aliquo ex requisitis carere, vel nolit electionem acceptare, opus non est novarum litterarum petitione, sed orator easdem alteri confessario tradet;¹ item verius si confessarius electus nolit exsequi rescriptum, quia putat non verilicari causam vel rescriptum esse subreptitium.² Tandem si ambo sponsi, impediti conscii, dispensatione indigent, potest quisque confessarium sibi eligere; quare prior confessarius post fulminatam dispensationem instrumentum reddere debet, ut alter eodem utatur,³

368. *Audita prius eius (vel eorum) sacramentali confessione...: in sacramentali confessione tantum*. Sunt clausulae essentielles, ut patet; et ideo si una ex his clausulis in rescripto reperitur, tunc in solo tribunali poenitentiae confessarius, audita poenitentis confessione, litteras exsequi potest. Proposito dubio: «An poenitens qui voluntarie et malitiose facit confessionem nullam et sacrilegam, dum virtute dispensationis obtentae a S. Poenitentiaria rehabilitatur in beneficio simoniae obtento, aut dispensatur ab impedimento matrimonium

- De Justis, lih. 1, cap. VIII. n. 122; Sanchez, lib. VIII, disp. XXVII, n. 10; Pontius, lit. VIII, cap. XXI, n. IV; Connarus, lib. VII, cap. IV, n. 72.
- Bossuet, n. 2651; Corrao, lib. VII, cap. IV, n. 7-2.
- Leumkuil, vol. II, n. 8-21; Feue, n. 747.

dirimente, sit sufficienter dispensatus, et an denuo sit recurrendum ad S. Poenitentiarium *: S. Poenitentiarespondit: -Dummodo confessarius, litterarum S. Poenitentiarie executor, servet quae sibi in iisdem litteris praescribuntur, tunc datas vigore earumdem litterarum dispensationes validas fore, etiamsi contingat poenitentem invalide ac sacrilege confiteri et absolutionem a peccatis non recipere. Quod si confessarius advertat poenitentem ex sua indispositione a peccatis absolvi rite non posse, curare debet ut idem poenitens recte disponatur; vel si disponi nequeat in praesenti, differre debet una cum absolutione a peccatis praedictas dispensationes, nisi forte urgens aliqua necessitas suadeat dispensationes accelerare*.¹ Pariter ad dubium : «Num dispensationes super impedimentis dirimentibus occultis in matrimoniis contractis significandae sint statim post susceptam absolutionem, aut priusquam dispositiones praeviae ad absolutionem existant atque absolutio suscipiatur, idque ut citius validitati matrimoniorum provideatur, sicque commercii illiciti occasio arceatur»; S. Poenitentiarium, die 19 maii 1834, reposuit: * Dispensationes, de quibus in casu, manifestandas esse ante absolutionem,² quas tamen confessarius concedere potest, etiamsi absolutionem a peccatis suspendendam censeat». ³ Similiter S. Poenitentiarium, die 4 ian. 1839, declaravit: « In exsequendis S. Poenitentiarie rescriptis curandum quidem est, ut poenitens ad peccatorum absolutionem disponatur, nihilominus validas fore absolutiones a censuris, dummodo saltem praecesserit accusatio seu confessio peccatorum, (pia sacramentalis sit ».

369. *Dummodo impedimentum occultum sit*, de (pia refuse n. 209.

370. *Dummodo aliud non obstat canonicum impedimentum*: (salvo praescripto can. 1052), etiamsi super isto iam impetrata fuerit in foro externo a S. C. competenti dispensatio, de qua nulla mentio facta est in precibus ad S. Poenitentiarium.

¹ Apud CAKUur. *De mate..* n.1168.

² Id tamen non ad valorem.

³ Apud Caii. lauo, n. 372.

371. *Dummodo nativitas mulieris praecesserit copulam ab oralore habitum cum eius matre.* Haec clausula ponitur, (piando quis vult ducere puellam, cuius matrem cognovit; ponitur, impiam, ad evitandum periculum matrimonii inter patrem el filiam.

372. *Dummodo super publico impedimento lepilimae dispensationis litterae obtentae fuerint.* Haec clausula irritans apponitur in casu quo cum occulto concurrat, publicum impedimentum quod ad S. C. competentem pro dispensatione delatum luerat, dispensatio obtenta super publico fuerit nulla el haec nullitas occulta remaneat ante nuptias.

373. *Iniuncta praei poenitentia salutari, vel praei et diuturna.* Aliquando ipsa S. Poenitentiaria poenitentiam indicat: e. g. *Iniuncta ei pravi poenitentia salutari, ac confessione sacramentali peccatorum suorum sinpulis scilicet mensibus, ut minimum semel, aut quoties tibi ridebitur.* In hoc casu exsecutor variare non potest; illam autem poenitentiam imponere debet non in perpetuum, quando enim S. Poenilenliaria perpetuam vult imponi poenitentiam, id aperte dicit, sed ad notabile tempus. Bigorose loquendo sufficit, si duobus lanium mensibus confessio praescribatur; recte tamen moment graves AA. aequitati consentaneum esse, ut plurimum, si ea per semestre iniungalur.¹ Si clausula adiicialur *pravis et diuturna poenitentia*, talis censetur opus poenitentiae quod per annum, vel per semestre, quin etiam per trimestre singulis hebdomadibus imponitur, e. g., singulis hebdomadibus semel aul bis rosarium recitare, semel sacrum audire, singulis dominicis Viam (ancis peragere, saltem semel in mense sacramenta suscipere... Olerum hac de n» opportune S. Poenitentiaria, die 25 febr. 18<KI, declaravit: «In praefinienda poenitentiae qualitate, gravitate, duratione etc. quae dispensantis aul delegati arbitrio, iure communi, remittuntur, neque severitatis neque humanitatis lines esse excedendos, rationemque habendam conditionis, aetatis, infirmitatis, officii, sexus etc. eorum quibus poena irrogari iniungilur ». Hinc, v. g.,

* ScA\isi, vol. III. ii. 930.

si agitur de oratore infirmo, poenitentia salutaris est iniungenda «quam tamen orator intimius ferre possit». Poenitentia imponenda est utrique vel alterutri parti, prouti utraque vel alterutra tantum culpabilis est.

371. *Aliistjue iniunctis de iure iniun(jendis; e. g., praeter poenitentiam salutarem, restitutione, reparatione damnorum aut scandali, remotione occasionis; (piae occasio, si voluntaria sil, est auferenda; si necessaria, saltem ex animo aufen i debet, eam ex proxima remotam reddendo per consueta media.*

375. *Pro foro conscientiae... tantum, ita ut huiusmodi dispensatio in foro externo oratoribus nullatenus suffragetur.* Qua clausula significatur, quod si forte impedimentum occultum, a (pio poenitens dispensatur, evaderet publicum, adhuc a S. C. de Sacramentis impetranda esset dispensatio pro foro externo; el si ad forum iudicarium deferretur, poenitens poenis a iure statutis subiaceret, el ipsa proles reputaretur in omnibus illegitima, licet in foro conscientiae matrimonium valeret.!

371». *Praesentibus, sub poena excommunicationis latae sententiae, slatim per te post exsecutionem combustis.* Est clausula praeceptiva. Hinc conlessarius debet sub poena excommunicationis Maiori Poenitenliario reservatae litteras *comburare*; el quamquam ad poenam effugiendam sufficiat sigillum frangere, el deinde litteras per medium lacerare, ita ut in forum externum produci amplius nequeant, tamen litterae destruendae omnino sunt attento verbo *combustis*. Quae combustio infra breve tempus fieri debet, idest. iuxta praxim S. Poenitentia* riae, infra triduum computandum a die quo rescriptum plenam acceperit exsecutionem. Al non prohibetur conlessarius litterarum textum transcriptum non authenticum pro sua instructione asservare, quo casu expedit, ut diem et annum omitat et cetera ex quibus poenilentis persona agnosci queat. Celerum comburendum non est rescriptum, quando iuxta exposita (n. 289) rescriptum dispensationis in foro interno extra sacramentali servandum est pro quocumque futuro eventu in foro externo.

. -

¹ Gio v i s e, Ioin. II. § 109; Z i t e l l i, pag. 92.

377. Quando tandem dispensatio conceditur in forma gratiosa, litterae S. Poenitentiariae inscribuntur: *Rescriptum Sacrae Poenitentiariae Apostolicae* \ easque ille aperire debet ad (piem transmissae fuerunt. Nulla indigeni exsecutione, cum gratia iam facta sil; servandae tamen sunt religiosissime clausulae in rescripto appositae.

V. - De fulminatione dispensationis a S. Sede concessae.

37S. In primis quoad fulminationem *dispensationis pro foro externo*, diximus n. 350 et seq. quinam in praesenti disciplina detur exsecutor harum litterarum apostolicarum. Quaeritur num Ordinarius delegatus possit litteras exsequi, si inierim Romanus Pontifex moriatur. Responsio allirmaliva certa est ex can. til: « Per Apostolicae Sedis aut dioecesis vacationem nulum eiusdem Sedis Apostolicae aut Ordinarii rescriptum perimitur, nisi aliud ex additis clausulis appareat, aul rescriptum contineat potestatem alicui factam concedendi gratiam peculiaribus personis in eodem expressis, el res adhuc integra sit». Porro dispensationes matrimoniales in praesenti stylo Curiae concedi solere in forma mixta quae continet gratiam factam, iam diximus n. 347.

3711. Gratia est tacta a die datae rescripti, sed Ordinarius, el in genere exsecutor nulla poliet iurisdictione ad dispensationem exsequendam, antequam exemplar originale exhibitum ei luerit, quod prae manibus habere debet.¹ Hinc invalida est exsecutio ac proinde nova fulminatio requiritur, si locum habet e. g., post telegraphicam aul lelephonicam notitiam concessionis tactae, a negotii expeditore (italice: *agente*) acceptam, nisi notitia lelegraphica aul lelephonica fuerit auctoritate rescribentis transmissa, ut praescribitur in can. 53.2 Imo si oratores, huic invalidae dispensationi innixi, matrimonium

« 12 *De appellationibus. recusationibus et relationibus*, 11. 28, Cone. Trid M?H9. XXIV, l)c re/.. <. 5; Schmalz., lib. IV, tit. XVI, n. 222; Gio vink, tom. I, § S3. ZiTEU.i. |>ag. 95; cum communi.

¹ S. c. S. oni(ii, 11 aug. 1892 apud Coll. S. C. de Prop. Fide, n. 2192.

conlialimI, plmes l censeant necessariam esse novam dispensationem a Sede Apostolica oblinendam, innixi declarationi S. C. C. datae die 12 ian. 1606. Sed haec declaratio dala videtur ratione copulae incestuosae habitae ante litterarum praesentationem; hodie, hac ratione sublata, non apparet cumam dispensatio nulla sil; attamen nova exsecutione dispensationis opus erit. El revera cum quaesitum luisset an Ordinarius, si nupturientes ex errore ante litterarum praesentationem contraxerint, possit valide eas exsequi, ut partes iterum coram parochio el testibus se sistant et consensum renoveant; S. Poenitentiaria die 27 iunii 1885, reposuit: «*affirmative**. Eodem in sensu pro oratoribus, qui, ante dispensationis fulminationem, matrimonium civile ineunt, reposuit die 25 nov. 1889, remoto tamen scandalo et imposita gravi el salutare poenitentia. Quod si authenticum litterarum exemplar perierit, aliud obtinendum est, et exsecutori exhibendum.

380. Postquam litterae apostolicae exhibitae ei luerunt. Ordinarius, et in genere exsecutor, in primis earum authenticitatem et integritatem recognoscit: si enim falsae aut dubiae appareant, a fulminatione abstinere debet; deinde inquit, utrum preces veritate nitantur (can. 55, n. 355), exceptis tamen dispensationibus super minoribus impedimentis; ac tandem ad fulminationem devenire poterit, omnes clausulas sedulo servans. Propositis dubiis: 1° «Utrum exsecutor ad validitatem executionis quatuor teneatur ponere actus seu decreta distincta, idesl: actum primum, quo parochum vel alium deleget ad verificationem causarum; actum secundum, quo exsecutor sive per se sive per alium sponis impertiatur absolutionem el poenitentiam imponat: actum tertium, quo sponis scandalum reparandum iniungatur; actum quartum, quo dispensatio et prolis legitimalio concedatur. Et quatenus negative: 2° Utrum sufficiat ponere duos actus seu decreta, scilicet primum actum seu decretum, quo parochus seu alius delegatur ad verificationem causarum; secundum actum seu decretum, quo sive per exsecutorem sive per alium impertiatur absolutio, et imponatur

l Cohhadus, lit». VIII, cap. IV, n. it.

poenitentia, scandalum reparandum iniungatur. dispensatio concedatur et prolis legitimatio, et quidem ita ut dispensatio et legitimatio concessa intelligatur sub conditione, quod sponsi prius absolutionem obtinuerint et reparaverint scandalum; 3° Utrum ad validitatem executionis requiratur nova et canonica verificatio causarum vi litterarum apostolicarum instituenda casu quo Ordinarius de causis dispensationis exactam et per iuratos testes habitam informationem ceperit, antequam preces pro obtinenda dispensatione S. Sedi porrexisset; 4° Utrum verba: *In utroque foro absolvas*, ita intelligenda sint, ut requiratur duplex absolutio separatim impertienda, una scilicet in foro interno, alia in foro externo; an ista verba ita intelligenda sint, ut requiratur una tantum absolutio in foro externo impertienda, quae valeat etiam pro interno; 5° Utrum casu quo separatio sponsum fieri possit ad effectum reparandi scandalum, ad validitatem executionis sufficiat, ut executor aliis mediis efficacibus scandalum reparandum curet». S. Poenitentialia die 27 apr. 1886 reposuit: «Ad 1^{am},ⁿ providebitur in secundo; Ad 2^{am} sufficere, ita tamen ut dispensatio et legitimatio prolis ab ipso tantum exsecutore effici possit; Ad 3^{am} negative. Ad 4^{am} negative ad primam partem, affirmative ad secundam; Ad 5^{am} expedirent scandalum removeatur per separationem: sed non prohiberi, quominus alii modi adhibeantur, qui prudenti indicio Ordinarii sufficiant ad illud removendum ».

381. Si autem quaeras, num Ordinarius extra suum territorium possit mandatum exsequi, respondemus: Extra suum territorium potest praestare ea omnia quae sunt actus nudi ministerii vel voluntariae jurisdictionis, uti sunt separatio oratorum, eleemosynae impositio, absolutio, ipsaque impedi-menti dispensatio, quia nudum ministerium vel voluntaria iurisdictio extra territorium exerceri potest. At non potest praestare ea quae iurisdictionem contentiosam sapiunt, uti citare et interrogare testes pro precum verificatione, eum iurisdictio contentiosa extra territorium exerceri nequeat. Posset

* Collect. S- C. de Prop. Fide, n. 1655.

vero, extra territorium existens, citationem et interrogationem testium alteri committere faciendam intra territorium.¹

382. Decretum finale, quo dispensatio pro foro externo conceditur, debet esse in scriptis confectum (can. 56), quia in archivio episcopali conservatum inservire debet ad probandam validitatem matrimonii pro foro externo. Si ore tantum proferatur, utrum dispensatio esset invalida, necne. DI), inter se non conveniunt. Alii¹ affirmant ex regula 50 Cancellariae Apostolicae, ubi statuitur: « Nulla talis dispensatio cuiquam in indicio vel extra suffragetur, antequam super ea Litterae Apostolicae sint confectae». Alii³⁴ negant et merito prorsus; quia citata regula Cancellariae Apostolicae evidenter loquitur de *litteris apostolicis* (nempe Brevi aul Bulla) conficiendis, postquam supplicatio dispensationis signata fuit concessione gratiae et nullo iure extenditur ad decretum fulminationis. Igitur dispensatio, oretenus fulminata aut per telegraphum vel telephorum foret illicita tantum, sed si ex una parte decretum hic et nunc scribi nequeat et ex alia matrimonii celebratio sine gravi incommodo et scandalo nequeat protrahi. in his extraordinariis circumstantiis nec illicita foret, dummodo postea scribatur et in archivio reponatur. At omnia ea. <piae pro clausularum executione praecedere debent, dummodo deinde in scripto fulminationis decreto recolantur, oretenus effici possunt, licet omnia scripto facere praestet. ¹

383. In hoc autem scripto decreto Ordinarius commemorat mandatum sibi a Sede Apostolica lactum (quod ad liceitalem facere debet) de verificatione et implemento clausularum: iniungit ea (piae iniungenda sunt, et tandem dispensat expressis verbis ac auctoritate apostolica, et prolem legitimam declarat. *Expressis verbis*, dicens, e. g.: *Dispensamus*: unde satis non est, si rescripserit: *Oratores possunt nuptias inire*, vel: *Ma-*

¹ De Justis, lib. I. cap. VI, n. 485; Feue, n. 740

* Reiff., lib. IV. App. n. 521; Giovine, p. I, Jj 89; Cokkadus. lib. I, cap. IV, η. I; De Justis, lib. I. cap. III, η. 31, aliiqie.

» D'Axnihi.e, p. HI. § 503; Zitei.i.i, pa«. 95.

⁴ Feue, ii. 754.

trimonium contrahatur. Inio Giovine, p. I, §89, putat hoc in casu dispensationem nullam esse, ex cit. *regula 51 Cancell. Aposl.*; sed probabilius dispensatio valet, quia nullitas nusquam statuitur, cum cit. *regula ad signaturas in Romana Curia dumtaxat pertineat.*¹ *Auctoritate apostolica:* quod si delegatus omiserit, rursus Giovine, l. e., censet dispensationem esse irritam; quod tamen falsum esse, ostendit D'Annibale, l. c., not. IS. *Prolem legitimam declarat*, iuxta ea quae diximus (n. 358). Ceterum formula huius decreti in omnibus Curiis habetur.² Quod decretum esi in numero plurali, idest fulminatio fit in utramque pariem, si impedimentum est utriusque commune; est in numero singulari, nempe fulminatio iit in unam tantum partem, si impedimentum unam tantum directe allicit, e. g., impedimentum voti; attamen nulla determinata forma fulminationis est praescripta.

384. Dispensatio suas vires exerit, removens impedimentum. «piando Ordinarius subscribit decretum, accedente oratorum acceptatione. Scilicet Romanus Pontifex posset quidem, sed non solet, ne sua beneficia vilescant, dispensationem ad nuptias ineundas elargiri sine acceptatione illius, cui conceditur,³ praesertim si hic impedimentum dignoscit. At petitio dispensationis ab ipsis partibus facta etiam implicite, e. g., per desiderium manifestatum contrahendi nuptias, vel facta a tertia persona de earum mandato etiam implicito, e. g., faciendi omnia necessaria pro matrimonii celebratione, vel facta de earum tacito consensu, implicitam continet acceptationem. Proinde in hoc casu dispensatio statim valet a momento quo Ordinarius decretum subscribit, etsi partes praesentes non sint; ita ut matrimonium postea initum valeat, licet partes fulminationem ignoraverint, (piae tamen in hoc casu a gravi non excusantur; antea vero initum, sit nullum, etsi partes putaverint dispensationem fulminatam fuisse. Si vero dispensatio petita et obtenta luit, partibus insciis, iuxta praescriptum

¹ D'Annibale, l. c., p. 111. §503, not. IG.

² Eum habes in Alleg. V, ad III.

³ Sancroft, lib. 111. disp. XXXVI.

can. 37 dispensatio valel ante earuni acceptationem, nisi aliud ex apposis clausulis appareat.

385. .Mandatum Ordinarii exstinguitur: a) postquam fundus est munere suo seu bene seu male, ex cap. 9, *De officio et pot. iud. dei*. Hinc, e. g., si Vicarius generalis, dubitans de validitate litterarum pro foro externo obtentorum, dispensare recusavit, deinde potest dispensare, aul potest Episcopus, vel Vicarius Capitularis, etc.,¹ quia Vicarius generalis revera officio suo functus non est. Ast si pronuntiavit litteras esse obreptitias vel subreptitias et ideo non exsequendas, nec ipse nec alius poterit ulterius sese ingerere, ne partibus quidem consentientibus, licet postea, re melius perspecta, sic per errorem pronuntiasse cognosceret, quia hac sententia totam suam iurisdictionem consumpsit.² « Nisi forte aliquid pronuntiaverit vel *ex sua persona*, v. g., falsum esse, vel non videri sibi missum mandatum, quod planum est; vel *non servata mandati seu iuris forma...*, quia nihil agit..., e. g., si iussus absolvere in foro sacramentali, extra illud absolverit»; D'Annibale, l. c., cum aliis. Contrarium dicendum de rescriptis S. Poenitentiarie pro foro interno; nam «existimo non tantum ubi semel litteras praesentavit cuidam confessario, sed etiam postquam ab eo pronuntiatum fuit dispensationem esse siibreptitiam, posse impetranter adire alium confessarium, (pii forte in ea sil opinione ut rescriptum valeat, possequer eundem mel confessarium, re melius perspecta, dispensationem illam, mutata sententia, exsequi, quamvis, si semel dispensavit, non possit recantare palinodiam » ; Sanchez, lib. VIII, disp. XXVII. n. W, cui adstipulatur Corradas, lib. VII, cap. IV, in line, ex perpetua mente et stylo S. Poenitentiarie contra Navarrum. b) Revocatione ipsi Ordinario intimata ante fulminationem. Romanus Pontifex (pii potestate pollet ferendi impedimentorum ad modum legis tum ad modum praecepti, posset quidem post fulminationem impedimentum iam sublatum restituere;

¹ De Justis, lib. I, cap. VI. n. ISOseq.

² Sanchez, lib. VIII, disp. XXVII, n. 39; De Justis, l. c.; D'Annibale, p. I, § 77, n. 55.

at id non posset S. C. de Sacramentis aut S. Poenitenliaria sine auctoritate specialiter obtenta, c) Renuntiatione Ordinarii lacta ipsi Romano Pontifici acceptanti, ex c. 7, *De procuratoribus*, l. 19 in VI°. Oratores ante fulminationem possunt quidem dispensationi renuntiare; quo in casu Ordinarius non debet, sub poena nullitatis, eaindent fulminare; al mandatum perdurat. Hinc, e. g., si oratores modo nuptias ineunt cum tertiis personis, et tandem vidui facti vellent matrimonium inter se contrahere. Ordinarius receptum mandatum exsequi potest.¹ Post fulminationem oratores habiles sunt, ita ut neque ipsi neque Ordinarius valeant impedimentum restaurare: proinde vidui facti a matrimonio inito cum tertiis personis, libere possunt absque nova dispensatione inter se coire nuptias.²

386. In can. 1056 quem supra³ retulimus, locorum Ordinariis eorumque Officialibus prohibetur, reprobata quavis contraria consuetudine, in dispensationibus pro non-pauperibus, occasione concessae dispensationis, emolumentum ullum exigere, excepta modica aliqua praestatione ex titulo expensarum, nisi haec facultas a Sancta Sede expresse eis data fuerit. Antiquitus haec prohibitio erat sub poena excommunicationis, sed censura hodie suppressa est. Nonnulli hanc prohibitionem intellexerunt de muneribus vel praemiis magni valoris; sed immerito, cum verba generalissima quodcumque munus vel praemium comprehendant. Ratio prohibitionis fuit, ne exsecutor, muneribus corruptus, minus probe officium suum obiret. Proinde nec Ordinarius nec eius Officialis aliquid accipere possunt pro labore in examinando processu, pro accessu ad examinandos testes, pro decreto extendendo dispensationis, et multo minus occasione tantum dispensationis. Et si. non obstante hac prohibitione, aliquid exegerint vel acceptaverint, dispensatio foret valida, etsi illicita: quia nullitas nusquam cavetur

¹ *DA sn ihu .i*, l. c.; *S. Xl pho xsus*, lib. 1, n. 197; *De Just is*, l. c., n. 33(5: *Pont ics*, lib. VIII, cap. XVIII, n. 20.

Svst .hez, lib. VH. disp. XXXII. n. < >. *Giov ine*, p. 1, § 98, n. 3; *II Avvi- iiv l e*, p. III, §364, not. 30. contra *De Just is*, lib. I. cap. VI, n. 340.

» Hunc canonem habet <upra : VI. *De fonna dispensationis a Sancta Sede concessae...* ante n. 347.

et ipsi ad restitutionem tenerentur, igitur expensae tantum reficiendae sunt; insuper post tardam exsecutionem exseculoi potest aliquid gratis datum recipere, sed non exigere.

387. *Dispensatio S. Poenitentiariae*, si clausulam referat: *in sacramentali confessione tantum*, prout *S. Poenitenliaria* praescribere solet, fulminanda est in ipso confessionis actu sive ante sive post absolutionem sacramentalem; si illa clausula in rescripto desit, fulminari potest etiam extra confessionem (can. 202 2), orelenus el quandoque insta de causa etiam scripto. In primo casu contessarius post (latam absolutionem a peccatis, et post recitatum *Passio*, etc., iuxta *Rituale Romanum*, formulam fulminationis pronuntiat: si vero absolutio a peccatis dari non potuit, formulam pronuntiat, celeris omnibus praetermissis. Haec fulminatio viva voce perficitur; et quamquam nil velet quominus contessarius formulam legat, •pian fortasse⁴ memoria non tenet, tamen illam scriptam formulam poenilenli dare non debet. Cf. Alleg. V, ad 111, n. 4.

388. Si impedimentum ex una tantum parte se tenet, e. g.. votum simplex castitatis, aut si impedimentuni esi utrique parti commune, sed unius tantum culpam conitinetam babel, e. g. publica honestas ex publico vel notorio concubinato, in solam partem impeditam et culpabilem fit fulminatio el proinde salis est, ul ipsa conlessarium adeat. Si impedimentum est utrique parti commune, el utraque pars est eiusdem impedimenti conscia ac culpabilis, e. g.. *criminis*, neutro machinante, eum tide data aut attentatione matrimonii etiam per actum civilem lanium, in utramque fulminatio fieri debet, et ideo utraque pars adire debet confessarium eumdem aut diversum salutareque poenitentiam suscipere. Ad rem *S. Poenitenliaria* die 15 nov. 1748: « *S. Poenitenliaria* ad propositum dubium circa exsecutionem litterarum suarum, quibus committitur facultas dispensandi super occulto matrimonii impedimento cum duobus eiusdem impedimenti consciis, respondet quod, quamvis huiusmodi litterae dirigantur confessario per latores eligendo, necessarium tamen non est, quod unus idemque confessarius ab utroque eligatur ad has litteras exsequendas; sed potest unus confessarius ab uno ad id

eligi, alter ab altero. Tunc autem prior confessarius post dispensationem uni ad formam litterarum concessam, debet litteras S. Poenilenliariae poenitenti tradere, ut per illum alteri parti tradantur, quae similiter easdem litteras secum exsequi faciat per alium confessarium, cuius erit in buiusmodi casu, confecto negotio, litteras comburere. El quamvis impedimentum buiusmodi esse soleat, ut. sublatum quoad unum, maneat eo ipso sublatum quoad alterum, nihilominus mens S. Poenilenliariae est, ut erga ulramque personam litterae executioni mandentur; sin minus ad auferendum impedimentum, quod per priorem una cum dispensatione iam ablatum praesupponitur, saltem ad congruas poenitentias salutare utrique imponendas, quas non convenit ab uno tantum exigere, ubi communis est culpa ».¹ Tandem si duplex obtenta sil dispensatio, altera pro externo super publico impedimento, altera pro interno super impedimento occulto, utraque dispensatio fulminari debet. Si prius fulminatur dispensatio in publico, haec interim veluti in suspensio est (n. 294) ob impedimentum occultum, quod manet, sed postea accedente fulminatione in occulto cum consueta clausula (n. 372), vim suam obtinet atque ita utrumque impedimentum dispensatur. Si prius fulminatur dispensatio in occulto cum clausula consueta, inierim dispensatio est in suspensio, el confessarius monere debet sponso fulminationem in publico esse expectandam: fulminata autem dispensatione in publico, utraque dispensatio valere incipit.

£ 3. - *De dispensationibus ab Ordinario aliisre
infra Romanum Pontificem concessis.*

389. Quisque videt Ordinarium aliosque omnes infra Romanum Pontificem non posse iure proprio et originario dispensare in impedimentis matrimonialibus, cum agatur de legibus generalibus Ecclesiae, si excipias votum non reservatum, aut prohibitionem ab ipso Ordinario, vel ab eius praedeces-

¹ Apud Collet *Trail** des dispenses, III, H.

sore factam. Hine Ordinarii aliique infra Romanum Pontificem non possunt in impedimentis matrimonialibus dispensare, nisi haec facultas ipsis a Sede Apostolica facta fuerit (can. 1040).

390. Iam vero haec facultas aliquando eis facta est ad modum legis in ipso iure communi; el est *ordinaria* (n. 402); saepius conceditur ad modum indulti el est *delegata* (can. 1040). sive *particularis* ad dispensandum inter duas determinatas personas, quo in casu est potius dispensatio in forma commissoria vel mixta, de qua supra: sive *generalis* ad dispensandum in genere in determinato aut determinatis impedimentis sub appositis limitationibus el nomine Romani Pontificis. Istiusmodi generales facultates aliae quidem dicuntur *ordinariae* et aliae *extraordinariae* ;¹ sed id significat Ianium Sanciam Sedem primas semper concedere el concessisse, alteras vero primis superaddere; at tum illae Ium istae sunl delegatae.

1. - De dispensationibus ah Ordinario aiiisque concessis potestate ordinaria.

Can. 1043. - Urgente mortis periculo, locorum Ordinarii, ad considendum conscientiae el. si casus feral, legitimation· prolis, possunt tum super forma in matrimonii celebratione servanda, tum super omnibus et singulis impedimentis iuris ecclesiastici, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio, dispensare proprios subditos ubique commorantes el omnes in proprio territorio actu degentes, remoto scandalo, et. si dispensatio concedatur super cultus disparilate aut mixta religione, praestitis consuetis cautionibus.

Can. 1044. In eisdem rerum adiunctis de quibus in can. 1043 el solum pro casibus in quibus ne loci quidem Ordinarius adini possit, eadem dispensandi facultate pollet tum parochus, tum sacerdos qui matrimonio, ad normam can. 1098, n. 2, assistit, tum confessarius, sed hic pro foro interno in actu sacramentalis confessionis tantum.

Can. 1045. - § i. Possunt Ordinarii locorum, sub clausulis in line can. 1043 statutis, dispensationem concedere super omnibus iin-

¹ Collect. Paris., nn. 31. 32, 33.

peditn mtis de quibus in cil. can. 1013, quoties impedimentum delegatur, eum iam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usque dum a Sancta Sede dispensatio obtineatur.

§ 2. Haec facultas valeat quoque pro convalidatione matrimonii iam contracti, si idem periculum sil in mora nec tempus suppetat recurrendi ad Sanctam Sedem.

§ 3. In iisdem rerum adiunctis, eadem facultate gaudeant omnes de quibus in can. 1044, sed solum pro casibus occultis in quibus ne loci quidem Ordinarius adiri possit, vel nonnisi cum periculo violationis secreti.

Can. 1046. - Parochus aul sacerdos de quo in can. U 44, de concessa dispensatione pro foro externo Ordinarium loci stalim certiore faciat: eaque adnoletur in libro matrimoniorum.

Can. 1017. - Nisi aliud ferat S. Poenitentiariae rescriptum, dispensatio in foro interno non sacramentali concessa super impedimento occulto, adnoletur in libro diligenter in secreto Curiae archivo (b* quo in can. 379 asservando, nec alia dispensatio pro foro externo est necessaria, etsi postea occultum impedimentum publicum evaserit; sed est necessaria, si dispensatio concessa fuerat tantum in foro interno sacramentali.

Can. 1048. - Si petitio dispensationis ad Sanciam Sedem missa sil. Ordinarii locorum suis facultatibus, si (pias habent, ne utantur, nisi ad normam can. 204, § 2.*

Can. 1049. - § I. In matrimoniis sive contractis sive contrahendis, qui gaudet induito generali dispensandi super certo quodam impedimento, potest, nisi in ipso induito aliud expresse praescribatur, super eo dispensare, etiamsi idem impedimentum multiplex sil.

§ 2. Qui habet indultum generale dispensandi super pluribus diversae speciei impedimentis, sive dirimentibus sive impediens. potest dispensare super iisdem impedimentis, etiam publicis, in uno eodemque casu occurrentibus.

Can. 1050. - Si (piando cum impedimento seu impedimentis publicis super quibus ex induito dispensare quis potest, concurrat aliud impedimentum super quo dispensare nequeat, super omnibus Sedes Apostolica adiri debet; si tamen impedimentum seu impedimenta super quibus dispensare potest, comperiantur post impetratam a Sancta Sede dispensationem, suis facultatibus uti poterit.

Can. 1051. - Per dispensationem super impedimento dirimente concessam sive ex potestate ordinaria, sive ex potestate delegata

‘ Cf. infra n. 103. â

per indultum generale, non vero per rescriptum in casibus particularibus, conceditur quoque eo ipso legilimatio prolis, si qua ex iis cum quibus dispensatur, iam nata vel concepta luerit, excepta tamen adulterina et sacrilega.

391. Praeter rei. canones prae oculis haberi debent can. 15: «Leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio iuris non urgent: in dubio autem facti potest Ordinarius in eis dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus Romanus Pontifex dispensare solet»; et can. 1313: «Vota non reservata possunt instare de causa dispensare, dummodo dispensatio ne laedat ius aliis quaesitum: 1º Loci Ordinarius quod attinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos».

392. Modo in exponendis rei. can. 1013 et seq. aliquantulum immorari debemus.

393. Relati canones complectuntur et praetergrediuntur facultates dispensandi datas, iussu Leonis XIII, a S. C. S. Officii, litteris diei 20 febr. 1888 (n. 350 in nota). Can. 1043 conceditur Ordinariis locorum facultas in eorum favorem qui in urgente mortis periculo versantur, sive ex causa intrinseca, idest morbo, sive causa extrinseca, e. g., pugna imminente, capitali damnatione, periculosa operatione chirurgica... et complectitur sive subditos ubique commorantes, sive peregrinos aut vagos in territorio Ordinarii actu degentes, praesertim concubinos. Periculum autem mortis¹ est moraliter aestimandum et adest si sit vera et gravis probabilitas secuturae mortis. Facultas non restringitur ad personam impedimento detentam, quae versatur in gravi discrimine vitae, sed allicit etiam compartem, quae bene valet, e. g., Ordinarius potest dispensare, si graviter aegrotet puella soluta quatenus civiliter

¹ Ad rem I) Annibaldi, op. cit., §38: «Ile admonendi sumus duo haec *mortis articulum* et *periculum mortis* in iure canonico et apud Nostros idem plerumque et praesertim cum agitur de Sacramentis administrandis vel recipiendis, significare; significant autem illud rerum discrimen in quo, cum quis constitutus est, ipsum, et superasse et occumbere posse, utrumque est vero graviterque probabile». Monet autem doctissimus canonicus in nota hanc regulam quandoque fallere, uti in benedictione apostolica danda morituris. Codex utitur tantum *periculo mortis*.

contraxit aut in concubinato vivit aut quocumque modo turpiter conversetur diaconus, isque bene valeat...l

394. Causae pro dispensatione duae adducuntur: *ad considendum conscientiae* el *legitimationi prolis*, quarum alterutra tantummodo sufficit. *Conscientiae consulitur* si per celebrationem matrimonii removetur scandalum, cessat peccatum vel proxima peccati occasio, reparatur damnum materiale, odia extinguuntur, etc. *Consulitur proli* quia per matrimonii celebrationem, praevia dispensatione super impedimento dirimente ex polestale ordinaria, *legitima* redditur proles ad normam rei. can. 1051.

395. Obieclum dispensationis sunt omnia impedimenta sive dii imenlia sive impredientia iuris ecclesiastici, sive publica, sive occulta, sive simplicia, sive multiplicia, exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio. Hinc super impedimento proveniente ex sollemni professione religiosa aut ordinibus sacris subdiaconatus et diaconatus, Ordinarius dispensare potest, servatis omnibus quae servari debent ad scandalum removendum. Si dispensatio concedatur super publico impedimento, ut scandalum removeatur, dispensatio danda est coram testibus (nisi dispensetur etiam super forma relate ad testes) el in libro matrimoniorum adnotanda est. Si vero impedimentum est occultum, dispensatio danda est in foro interno, prout casus ferat, sacramentali aut extra-sacramentali (n. W>). In relato can. 1043 expresse praescribitur consuetas cautiones praestandas esse, si dispensatio conceditur super impedimento *disparttatis cultus* aut *mixtae religionis*; secus dispensatio est illicita el, si respicit disparitatem cultus, etiam invalida, quia dispensatio super bis impedimentis nunquam el a nemine est concedenda, nisi cautum omnino sit, ad normam can. 10G2 § 2, conditionibus ab Ecclesia requisitis atque dispensans moraliter certus sit easdem impletum iri, scilicet ex parte coniugis acalholiei de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa

* Litter. S. Officii I iulii tSVI.

prole utriusque sexus catholice tantum baptizanda et educanda; de qua re fusius alibi.

396. Amplissima dispensandi facultas de qua in rei. canone 1013, Ordinariis competit tum si matrimonium primo celebratur, tum si revalidatur nulliter initum: quo in casu ea servanda sunt, quae Codex pro simplici matrimonii convalidatione praescribit et nos suo loco exponemus; sed Ordinarius vi huius facultatis numquam potest concedere sanationem in radice, quae unice a Sancta Sede conceditur (can. 1141).

397. Facultates Ordinariis concessae per can. 1043, extenduntur per can. 1044 (sed solum pro casibus in quibus ne loci quidem Ordinarius adiri possit) tum ad parochum, tum ad sacerdotem qui matrimonio ad normam can. 1098 n. 2 assistit, tum ad confessarium pro foro interno in actu sacramentalis confessionis. Impossibilitas adeundi Ordinarium diversimode aestimatur prout de paroco vel alio sacerdote aut de confessario agatur. Nam si de paroco agatur vel de alio sacerdote, impossibilitas adesse censetur cum prudenter praevideatur nupturientem, qui in tali vitae discrimine reperitur, aut esse moriturum aut saltem debitam mentis cognitionem pro valida matrimonii celebratione esse amissurum, antequam ab Ordinario dispensatio consuetis mediis impetretur, aut etiam, licet Ordinarii adeundi tempus suppetat, eum tamen adiri non posse sine gravi incommodo. Si vero de confessario agatur, impossibilitas aderit non solum in casibus praenotatis, sed etiam si confessarius Ordinarium adire nequeat simul periculo violationis sigilli sacramentalis. Celerum impossibilitas adest, si Ordinarius adiri non potest, nisi medio extraordinario, e. g.. per telegraphum aut telephorum; bene vero si per litteras aut personaliter sine gravi incommodo; excepto confessario, si periculum adsit violationis sigilli sacramentalis. Revera proposito dubio: « Illud in casibus de quibus in cann. 1044, 1045 §3 censendum sit Ordinarium adiri non posse, cum nec per litteras, nec per telegraphum. nec per telephorum ad eum recurri potest, an etiam cum solum per litteras impossibile est. licet per telegraphum vel telephorum id fieri possit»: Commissio Pontificia ad Codicis canones au-

lhenlice interpretandos reposuit die 12 nov. 1922: * Negative ad lam partem, affirmative ad 2^m, sen, ad efleelurn de quo in cann. 1044, 1045 § 3, censendum esse Ordinarium adiri non posse, si nonnisi per telegraphum vet telephonnm ad cum recurri possit *.

398. Potestas confessarii, rel. can. 1044. limitatur ad forum internum in actu sacraimentalis confessionis tantum. Canonistae magnae nolae putant confessarium hac potestate posse dispensare non solum super impedimentis natura el facto occidiis, sed etiam super impedimentis natura publicis, sed farto occultis. Putamus veriozem esse aliorum sententiam, qui docent confessarium hac potestate non posse dispensare super impedimentis natura publicis, facto occultis. Nam haec disciplina cum antiqua congruit, qua S. Poenitentiaria non dispensabat nisi super impedimentis natura el facto occultis; a qua proinde non est recedendum ad normam can. 23, eo vel magis (piod etiam in praesens eandem disciplinam S. Poenitentiaria servat. Hinc si poenitens accusat impedimentum natura publicum, facto occultum, confessarius non potest dispensationem concedere, sed debet aut poenitenlem ad parochum remittere, aut. poenilenlis licentia impetrata, dispensationem a parocho ipse impetrare, excepto casu quo confessarius sit parochus aut sacerdos matrimonio assistens ad normam can. 1098 n. 2. tunc enim ipse non uti confessarius, sed uti parochus aut sacerdos matrimonio assistens ad normam praefati canonis potest dispensationem pro foro externo elargiri.

399. Demum per can. 1045 § I. facultates concessae sub clausulis in fine can. 1043 extenduntur ad locorum Ordinarios qui dispensare possunt... *super omnibus impedimentis de quibus in can. KM.'i*: proinde non super matrimonii forma de qua tacet omnino ret. can. 1045, dum e contra illam expresse memorat can. 1043 *Quoties impedimentum detegatur...* nec requiritur ut impedimentum antea prorsus ignoratum fuerit et tunc primum cognitum. seri sufficit ut, cum iam omnia sunt parata ad nuptias, tunc primum ad Ordinarium vel parochum sit delatum. Hinc Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos interrogata : - L trum ad normam can. 1045 § 1. clau-

sula *quoties impedimentum delet/atur cum iam omnia parata sunt ad nuptias* intelligi debeat stricto sensu, scilicet quod impedimentum antea omnino ignotum fuerit et lune rescatur, au potius eo sensu quo quamvis antea cognitum, tunc solum ad notitiam parochi aut Ordinarii sit delatum*, respondit die 1 inarii 1921 : «Negative ad 1am partem; affirmative ad 2am*.
Nec matrimonium sine probabili pruris mali periculo differri possit; hinc non requiritur certitudo, sed sufficit probabile periculum iuxta moralem aestimationem: periculum autem grave potest esse sive temporali*, sive spirituale, e. g., scandalum, infamia, damnum patrimoniale, graves rixae et iurgia... et in casu revalidationis matrimonii praecipue periculum incontinentiae, cum nempe pseudo-coniuges aut nequeant aut nolint separari et insimul cohabitare non possint sine peccandi periculo, aut periculum scandali «piando matrimonii nullitas publice sit nota et separatio obtineri nequeat. *Usque dum a Sancta Sede dispensatio obtineatur*; nec tamen quis tenetur hisce in adiunctis Sanctam Sedem adire medio extraordinario e. g., per telegraphum aut telephorum. uti a fortiori deducitur ex relata (n. 397) responsione Commissionis Pontificiae.

1(H). Facultas concessa per can. 1015 § I. valet quoque ex §2 eiusdem canonis pro convalidatione matrimonii iam contracti. si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrendi ad Sanctam Sedem. Tempus autem necessarium ad impetrandam dispensationem a Sancta Sede, supputari debet morali modo, attenta loci distantia. Pro certa norma haberi potest : sufficere tempus quod absumitur in impetrandis a Sancta Sede dispensationibus per tramitem cuiusque Curiae dioecesanæ, uno vel altero die superaddito; ita pro Italia una circiter hebdomada, pro Gallia a duodecim diebus pro dioecesibus Hornæ proximioribus ad quindecim pro remotioribus, et ita deinceps pro ceteris regionibus Europæ et Iransoceanicis.

101. Demum ex § 3 in eisdem rerum adiunctis eadem facultate gaudent omnes de quibus in can. 1014. sed solum pro *casibus occultis* in quibus ne loci quidem Ordinarius adiri possit vel nonnisi eum periculo violationis secreti. Commissio Pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos interrogata :

«An verba pro *casibus occultis* can. 1045 § 3 intelligenda sint tantum <le impedimentis matrimonialibus natura sua el facto occultis, an etiam natura sua publicis el facto occultis» reposuit die 28 dee. 1927: «Negative ad 1am partem, affirmative ad 2am». Proinde hisce in casibus etiam parochus, sacerdos matrimonio assistens ad normam can. 1098 n. 2, et confessarius (hic tamen pro foro interno in actu sacramentalis confessionis) possunt dispensare super impedimentis de quibus in can. 1043 el etiam convalidare matrimonium.

102. Potestas dispensandi per can. 1043, 1044, 1045 Ordinariis et parochis commissa est *ordinaria* (n. 390); nam ex can. 197 potestas ordinaria ea est quae ipso iure adnexa est officio; et haec potestas adnexa est officio episcopali et paroeciali. Idemque dicatur de vicario substituto vel adiutore parochi ex cc. 474, 475. Potestas autem confessarii non est *ordinaria*, quia non est adnexa officio in sensu canonico (can. 145). Tandem disputant 1)1). utrum potestas sacerdotis qui matrimonio ex delegatione assistit sive ad omnes casus, e. g. vicarius cooperator, sive ad casum determinatum, *ordinaria* dici debeat, necne. Sed ex cit. can. 1044 sacerdotis, (pii matrimonio assistit ad normam can. 1098 n. 2, licet eadem dispensandi facultate gaudentis, <piam habent Ordinarius el parochus ex can. 1043. potestas de rigore iuris ordinaria dici nequit.

103. Ex dictis sequitur Ordinarii et parochi potestati applicanda esse, (piae Codex de ordinaria potestate tradit. Codex autem haec de ordinaria potestate praescribit:

1° «Qui iurisdictionis potestatem habet ordinariam, potest eam alteri ex toto vel ex parte delegare, nisi aliud expresse caveatur» (can. 199 § 1).

2° « Potestas iurisdictionis ordinaria late interpretanda est » (can. 200 § 1). I

3° « Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem iurisdictionis voluntariam seu non iudicalem quis exercere potest etiam... extra territorium existens aut in subditum e territorio absentem» (can. 201 § 3).

4° « Actus potestatis iurisdictionis ordinariae... collatae pro foro externo, valet quoque pro interno, sed non viceversa.

Potestas collata pro loco interno exerceri potest etiam in foro interno extra-sacramentali, nisi sacramentale exigatur. Si forum pro quo potestas data est, expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro utroque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet» (can. 202).

5° «Quod (piis Superiorem adit, inferiore praetermisso, non idcirco voluntaria suspenditur inferioris potestas, sive haec ordinaria fuerit sive delegata. Attamen rei ad Superiorem delatae ne se immisceat inferior, nisi ex gravi urgente causa; et hoc in casu saltem Superiorem de re moneat » (can. 204).

6° « Potestas ordinaria... cessat, amisso officio (cui adnexa est), sicut, legitima appellatione interposita, nisi forte appellatio sit tantum in devolutivo, firmo praescripto can. 2264, 2284» (can. 208).

Illis adde praescriptum rei. can. 1051, (pii est de potestate iurisdictionis ordinaria iurisdictionis delegata.

101. Haec principia si prae oculis teneas, omnes quaestiones, quae ante Codicis promulgationem agitabantur circa hanc ordinariam potestatem dispensandi super impedimentis matrimonialibus, resolutas habes. Ita. e. g., quaerebatur utrum Ordinarius sua potestate ordinaria uti possit, postquam recursus ad Sanctam Sedem factus fuerit; responsionem habes n. 403, 5.

•105. Utens sua dispensandi ordinaria potestate, Ordinarius certe imponere nequii componendam, nam, aliis rationibus praetermissis, id prohibet Concilium Tridentinum, sess. XXIV, *De ref. matrim.* (n. 105). At dubitatur num Ordinarius possit mercedem aliquam exigere; et negative respondendum, si Ordinarius dispensat aut in matrimonio contracto aut ad cautelam super impedimento dubio, ex analogia cum praxi S. C. de Sacramentis (cit. n. 276). At si dispensat in matrimonio ineundo, nil prohibet quominus aliquam laxam imponat, congruentem gravitati impedimenti et oeconomicis oratorum viribus. Oblationes vero ab oratoribus exactas aut receptas, censemus Ordinarium non teneri ad Sanctam Sedem transmittere, sed posse eas retinere ad sustentanda onera mensae episcopalis vel alias

dioecesis necessitates, minime obstante can. 1056, qui respicit casum executionis dispensationum a Sancta Sede concessarum, aut concessionis dispensationum ex facultate Ordinario delegata a Sancta Sede.

100. Quod attinet ad rei. can. 1046, qui de dispensatione agit concessa *pro foro externo*, illud *statim* moraliter accipiendum est, idesl intra paucos dies (duos vel tres) si nulla causa impediat. et etiam Ordinarius gravi obligatione adstringitur curandi ut concessa dispensatio in libro matrimoniorum adnotetur. In rei. can. 1047 agitur de dispensatione a S. Poenitentia-ria concessa *pro foro interno non sacramentali super occulto impedimento*, et sub gravi praecipitur huius dispensationis concessionem adnotari debere in secreto Curiae archivo de quo in can. 379, iuxta ea (piae supra diximus n. 289. Additur: *nisi aliud ferat S. Poenitentiariae rescriptum*, quia si peculia- res causae adsint concessionem dispensationis etiam Ordinario occultandi, praxis est S. Poenitentiariae ut concessio dispen- sationis adnotetur in quodam libro secreto penes ipsum Sa- crum Tribunal adservato; idque praecipitur in rescripto. Igitur adnotatio concessae dispensationis fieri debet in secreto Sacri Tribunalis libro, si id praecipitur in rescripto, aul, licet id non dicatur in rescripto, si dispensatio concessa sit super impedimento materialiter et formaliter occulto, in quo nuptu- rientes, insta de causa, recusaverint impedimenti revelationem Ordinario etiam secreto faciendam: secus adnotatio fieri debet in secreto Curiae Archivo. Tandem dispensatio concessa *in foro interno sacramentali* nullibi adnotatur. cum obstet sacra- mentalale sigillum, quod sartum lectumque sil oportet. quacum- que causa intercedente.

107. Demum disceptanda remanet quaestio circa prolis legi- timationem ad normam rei. can. 1051. quando nempe dispen- satio conceditur super impedimento dirimente. Tenore relati canonis triplex hypothesis fingi potest: a) quando (piis di- pensat ex *potestate ordinaria*- b) quando quis dispensat ex *potestate delegata per indultum generale*-, c) quando quis di- pensat ex *potestate delegata per rescriptam in casibus parti- cularibus*. uti contingit eum dispensationes impetrantur sin-

gulis vicibus a SS. RR. Congregationibus: et hic est casus magis usitatus.

Iam vero in prima et secunda hypothesisi ex praesciipio relati canonis pro certo haberi debet taliter dispensantem eo ipso concedere quoque legilimationem prolis (licet do hac legilimatione ne cogitet quidem aul eamdem largiri recuset), si qua ex iis quibuscum dispensatur, iam nata vel concepta fuerit, excepta adulterina et sacrilega. Quod vero allinet ad Iciliam hypothesisi, contra quosdam¹ arbitramur dispensantem de tpio supra, non posse prolem legilimare forte iam ex nupturientibus susceptam, nisi haec facultas eidem *expresse* data fuerit in ipso dispensationis rescripto, licet eiusdem prolis legitimationem positivo voluntatis actu intendat.

Haec est praxis iamdiu a S. C. S. Ollicii et a S. C. de Sacramentis servata. Sane S. G. de Sacramentis propositum liiil sequens dubium: «An iuxta tenorem formularum S. C. de disciplina Sacramentorum, in concessione dispensationum ab impedimentis matrimonialibus ex causis inhonestis intelligi debeat tacite concessa Ordinario etiam facultas declarandi legitimam prolem susceptam ante executionem dispensationis el celebrationem matrimonii», S. G. in *Venetiarum et aliarum*, die 29 ianuarii 1909, re mature perpensa, respondere censuit: «Negative, sed requiri ut prolis legitimatio ab oratoribus petatur eaque in rescripto concedatur». Eadem S. G., antequam relatum responsionem ederet, praxim S. C. S. Ollicii in sublecta materia exquisiverat et Revnii I. Adsector eiusdem S. G. die 21 ianuarii reposuit: «La massima qui adottata è che nelle facoltà di dispensare che si concedono agli Ordinari s'inlende compresa, anche se non espressa, la facoltà di legilimare la prole spuria, *excepta prole adulterina et prole proveniente a personis ordine sacro aut sollemni professione religiosa ligatis.*, ma che invece nelle dispense particolari occorre die la delta legittimazione sia espressamente domandata nelle istanze ed espressamente concessa nel reserillo ».²

¹ Cappello, op. cit., n. 291.

² Latine: « Begula lieic servata est ut intelligatur inserta, quamvis non expressa, facultatibus dispensandi habitualibus, quae Ordinariis con-

Haec igitur erat utriusque S. Congr. praxis. Codici praeambula; eandemque sequitur post Codicis promulgationem S. C. de Sacramentis, quae facultatem legitimandi prolem semper *expresse* concedit in rescriptis dispensationum, quoties *expresse* petitur in precibus; quod si forte omittatur vel in petitione vel. quamvis petita, in concessione dispensationis, proles illegitima manet et novis precibus impetranda est legitimandi potestas vel ipsa legitimatio. (Cf. formula concessionis talis facultatis in casu in Alleg. V, n. 38).

11. - De dispensationibus ab Ordinario aliisve concessis potestate per rescriptum Sedis Apostolicae delegata.

Can. 1052. - Dispensatio ab impedimento consanguinitatis vel affinitatis, concessa in aliquo impedimenti gradu, valet, licet in petitione vel in concessione error circa gradum irrepperit, dummodo gradus revera existens sit inferior, aut licet relicilum fuerit aliud impedimentum eiusdem speciei in aequali vel inferiore gradu.

Can. 1053. - Data a Sancta Sede dispensatio super matrimonio rato et non consummato vel facta permissio transitus ad alias nuptias ob praesumptam coniugis mortem, secumferl semper dispensationem ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sit, minime vero dispensationem ab impedimento de quo in can. 1075, nn. 2, 3.

Can. 1054. - Dispensatio a minore impedimento concessa, nullo sive obreptionis sive subreptionis vitio irritatur, etsi unica causa finalis in precibus exposita falsa fuerit.¹

Can. 1057. - Qui ex potestate a Sede Apostolica delegata dispensationem concedunt, in eadem expressam pontificii indulti mentionem faciant.

108. Post Romanae Curiae reformationem indulta et rescripta dispensationum matrimonialium concedunt Ordinariis aliisve Sacra Poenitenliaria pro foro interno et Sacrae Con-

ceduntur, facultas legitimandi prolem spuriam, excepta..., sed in dispensationibus particularibus necesse sit ut praefata legitimatio expresse postuletur in precibus eaque expresse concedatur in rescripto».

¹ Canones 1055 et 1056 habes supra: *IV In forma dispensationis...* ante n. 347.

gregaliones pro externo. Scilicet S. C. S. Officii concedit indultum dispensandi super impedimento *mixtae religionis* aul *disparitalis cultus*, necnon indultum sanandi in radice matrimonia attentata coram officiali civili vel ministro acatholico cum eisdem impedimentis: S. G. de Sacramentis indultum dispensandi Ordinariis extra Italiam et de more extra Europam committit ad quinquennium et prorogat quoties fit relatio dioecesana (can. 340); ad triennium vero Ordinariis Siciliae, aliisve paucis Italiae continentalis atque aliis regionum Italiae proximiorum. Praeterea eadem S. C. indulta specialia dispensandi, e. g.. super aetate canonica ad matrimonium contrahendum... singulis vicibus concedit Ordinariis, de more, transoceanic, easdem facultates poscentibus. S. C. de Prop. Fide facultates matrimoniales non concedit nisi Ordinariis (Vicariis el Praefectis Apostolicis) locorum missionum; sicut S. C. pro Ecclesia Orientali Ordinariis Orientalis Ecclesiae. S. G. Consistorialis vero transmittit indulta quae concedere solent praenotata Dicasteria (exceptis quae conceduntur a S. C. de Propaganda Fide et pro Ecclesia Orientali) vel quae concessa fuerunt de mandato Pontificis, et facultates concedit Nuntiis, Internuntiis ac Delegatis Apostolicis; quod aliquando praestat etiam Secretaria Status. Si vero indultum detur *Ordinariis* el plures sint *Ordinarii*, quinam *Ordinarius* indultum exsequi debeat, vide n. 350.

109. Praeter Ordinarios locorum etiam parochus vel alius sacerdos aul confessorius indultum dispensandi oblinere possunt vel ab Ordinario vel directe a Sede Apostolica. Ita pro foro interno confessorii impetrare possunt a Sacra Poenitentiaria *pagellam*, uti vocant, quae conceditur sacerdotibus ad excipiendas sacramentales confessiones adprobatis, qua tamen nonnisi de *consensu Ordinarii* uti possunt. Sive loci Ordinarius sive alius quilibet, qui, ex potestate a Sede Apostolica sibi facta, dispensationem concedunt, in eadem expressam pontificii indulti mentionem faciant, ex rei. can. 1057; (piae tamen mentio non est necessaria ad dispensationis validitatem.

•110. Cum vero dispensandi potestas a Sede Apostolica sil

delegata, eidem applicanda sunt quae Codex de delegata potestate statuit in can. 199seq. Scilicet:

1° » Potestas jurisdictionis ab Apostolica Sede delegata subdelegari potest sive ad actum sive etiam habitualiter, nisi electa fuerit industria personae aut subdelegatio prohibita. Potestas delegata ad universitatem negotiorum ab eo (pii infra Romanum Pontificem habet ordinariam potestatem, potest in singulis casibus subdelegari. In aliis casibus potestas jurisdictionis delegata subdelegari potest tantummodo ex concessione expresse facta, sed articulum aliquem non iurisdictionalem, etiam sine expressa commissione indices delegati possunt subdelegare. Nulla subdelegata potestas potest iterum subdelegari, nisi id expresse concessum fuerit» (can. 199 §§ 3, I. 5).

2° « Potestas jurisdictionis... ad universitatem negotiorum delegata late interpretanda est ; alia quaelibet stricte; cui tamen delegata potestas est, ea quoque intelliguntur concessa, sine quibus eadem exerceri non potest.¹ Ei (pii delegatum se asserit. incumbit onus probandae delegationis» (can. 2(X) §§ I, 2).

3° « Potestas jurisdictionis potest in solos subditos directe exerceri... Nisi aliud ex rerum natura aut ex iure constet, potestatem jurisdictionis voluntariam seu non iudicalem, quis exercere potest etiam in proprium commodum, aut extra territorium existens, aut in subditum e territorio absentem » (can. 201 1, 3).

* Actus potestatis jurisdictionis... delegatae pro foro externo, valet quoque pro foro interno, non autem e converso; eo lata pro foro interno exerceri potest etiam in foro interno extra-sacramentali. nisi sacramentale exigatur. Si forum pro quo potestas data est. expressum non fuerit, potestas intelligitur concessa pro ulloque foro, nisi ex ipsa rei natura aliud constet» (can. 202 1, 2, 3).

¹ Idem traditur et in can. 6(5) §3 «Concessa facultas secum fert alias quoque potestates. quae ad illius usum sunt necessariae; quare in facultate dispensandi includitur etiam potestas absolvendi a poenis ecclesiasticis, si quae forte obstant, sed ad effectum dumtaxat dispensationis consequendae .

5° « Delegatus qui sive circa res sive circa personas mandati sui lines excedit, nihil agit. Hos tamen excessisse non intelligitur delegatus, qui alio modo ac deleganti placuerit, ea ad quae delegatus est, peragit, nisi modus ipse fuerit a delegante praescriptus tamquam conditio* (can. 203 1,2).

6° «Potestas delegata exstinguitur expleto mandato: elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit: cessante causa finali delegationis; revocatione delegantis delegato directe intimata, aut renuntiatione delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata: non autem resoluta iure delegantis, nisi in duobus casibus de quibus in can. (>1. Sed potestate pro loro interno concessa, actus per inadvertentiam positus elapso tempore vel exhausto numero casuum validus est» (can. 207 4§ 1, 2).

Supra n. 44)3 in line diximus et rei. can. 1051 esse de potestate tum ordinaria tum delegata.

111. Illis principiis iure Codicis statutis una cum canonibus supra relatis facile solvuntur omnes casus qui occurrere possunt omnesque quaestiones quae circa hanc delegatam facultatem dispensandi super impedimentis matrimonialibus inter canonicos agitantur; sed praestat nonnullas quaestiones nominalim attingere.

112. Quaeritur quando nam valere incipiat indultum dispensandi aut rescriptum dispensationis. Praetermissis 1)1). opinionibus ante Codicis promulgationem, hodie responsio desumenda est ex can. 37 ubi statuitur: « Rescriptum impetrari potest pro alio etiam praeter eius assensum; et licet ipse possit gratia per rescriptum concessa non uti, rescriptum tamen valet ante eius acceptationem, nisi aliud ex apposis

1 Scilicet: « nisi aliud ex additis clausulis appareat, nui rescriptum contineat potestatem alicui laetam concedendi gratiam peculiaribus personi' in eodem expressis et res adhuc integra sit». Hinc prouti statuitur etiam in can. (iii §2: « Nisi in earum concessione electa fuerit industria personae aut aliud expresse cautum fuerit, facultates habituales Episcopo aliisve de quibus in can. 1)1) 1. ab Apostolica Sede concessae non evanescunt, resoluta iure Ordinarii cui concessae sunt, etiamsi ipse eas ex se, ui coeperit, sed transeunt ad Ordinarios qui ipsi in regimine succedunt: item concessae Episcopo competunt quoque Vicario Generali*.

clausulis appareat*; et ex can. .*J8: «Rescripta quibus gratia conceditur sine interiecto exsecutore, effectum habent a momento quo datae sunt litterae; cetera a tempore executionis». Hinc indultum aut rescriptum valet semper a *tempore datae*. ut diri solet, nisi aliud ex appositis clausulis appareat; quandoque vero dispensatio vi indulti concessa, vires suas exserat, vide n. 384. Celerum de more in rescriptis facultatum habitualium semper tempus praefinitur, a quo rescripta valere incipiunt.

413. Ordinarium posse suam delegatam potestatem alii subdelegare patet ex dictis n. 410, 1°. Licet vero indultarius delegatus possit subdelegato nonnulla in exercitio potestatis subdelegatae opportune praescribere etiam sub comminatione poenarum ecclesiasticarum, e. g., ut schedulam tradat sponsis declarativam dispensationis elargitae et dispensationem ipsam adnotet in regesto parochi, tamen id praecipere nequit sub poena nullitatis dispensationis. Nam, ut ait S. G. de Prop. Fide, rescribens Vicario Apost. Tungkini Occid., die 16 martii 1865: «Notissimi iuris est non posse inferiorem coarctare absque venia superioris, concessionem istius. Igitur quas in tuius facultates habent Vicarii Ap. communicabiles suis missionariis vel in totum vel in partem, possunt quidem eas communicare vel non communicare, iuxta datam sibi a Summo Pontifice auctoritatem, sed minime possunt novas apponere conditiones et irritantes clausulas in iisdem communicandis, (quando ad id agendum specialem non obtinuerint facultatem a Sancta Sede».1

414. Hanc potestatem Ordinarius exercere potest in solos et omnes subditos, qui nempe in suo territorio habent domicilium vel quasi-domicilium, licet territorio absentes (n. 410, 3°) aut sunt vagi et in territorio actu commorantur, *nisi aliud in induito expresse caveatur*. Haec, v. g., in folio facultatum quod concedit S. G. de Sacramentis, etiam per tramitem S. C. Consistorialis, expresse edicitur Ordinarium posse concessis facultatibus uti. praeter quam cum suis subditis ubique com-

¹ Collect. S. (L de Prop. Fide. n. 1270,

inorantibus, etiam cum *aliis omnibus in proprio territorio actu degentibus*. Quid vero si unus tantum ex sponsis sit subditus? Responsio habetur in declaratione S. Poenitentiariae. die 4 sept. 1839: «Quilibet Ordinarius agendo cum facultate non ordinaria, sed a S. Sede absolute, simpliciter et absque ulla conditione delegata, dispensando cum suis dioecesanis potest (facta in singulis ardis expressa mentione delegationis) dispensare super aliquo canonico impedimento etiam in casu quo una persona, impedimento ligata, est suae dioecesis, altera vero alienae, quia ea facultas a Papa procedit, et sublato impedimento ex una parte cum eadem dispensare valet, etiam pars altera libera evadit, cum ligamen non amplius inter utramque partem existat». S. Poenitentiaria idem tradidit die 13 martii 1886. respondens ad Archiepiscopum Cameracensem, et S. C. de Prop. Fide, die 9 sept. 1861 respondens ad Vicarium Apost. Madurensis. ¹ Decet autem ut dispensatio regulariter concedatur ab Episcopo in cuius dioecesi matrimonium celebrandum est, puta ab Episcopo sponsae. Praeterea opus non est animadvertere haec non valere, (quando impedimentum non est correlativum, sed ex una tantum parte* se tenet: e. g., in impedimento *mixtae religionis* aut *disparitatis cultus*, necesse est ut pars catholica sit subdita, cum dispensatio in casu in eam cadat: sed, ex can. 1313 §. I, Ordinarius in impedimento *voti* potest dispensare etiam peregrinos. Nonnulla afferamus exempla.

415. Aliquando indultum respicit eos (pii ab haeresi, schismate vel infidelitate convertuntur ad fidem catholicam, ut nempe matrimonium inter se contrahere possint. Recepta igitur facultate Ordinarius uti nequit pro utraque parte catholica. sed tantum pro utraque vel alterutra parte haeretica, schismatica vel infideli; per verba autem: (pii *convertuntur ad fidem catholicam* intelliguntur *neophyti*, (pia appellatione veniunt etiam eorum filii, quamvis in infantia baptizati fuerint, ac *mixti* seu *mixtiti* vel *mulati*: cum istis igitur Ordinarius dispensare potest, exclusis *quarteronibus* et *pucuellibus* (n.705).²

¹ Collect. S. C. de Prop. Fide, n.

² Bonifacii noni XIV, in const. *Cum venerabilis*, 27 ian. 1757.

Indultum vero datum pro initis matrimoniis revalidandis non comprehendit coniunctiones quascunque etiam fornicarias, sed eas tantummodo «piae iuxta mores regionum, vel infidelium vel haereticorum vel schismaticorum, formam habent et figuram matrimonii quaeque habeantur pro validis matrimoniis, quae tamen irrita sunt ob ecclesiasticum impedimentum».

III. Num indultum dispensandi *super matrimoniis hucusque contractis* valeat, si matrimonium fuit nullum non solum ob impedimentum dirimens, sed insuper ob non servatam formam canonicam, quaestio est inter theologos. Si in induito additum fuerit *coram Ecclesia*, responsio negativa evidens est; e contrario, est evidens responsio affirmativa, si indultum expresse id concedit; secus probabilior putamus responsionem affirmativam, quia iure antiquo et iure novo in rescriptis addi solet: *coram Ecclesia*: si igitur hoc non additur, dicendum rescribentem noluisse excludere matrimonium nullum ex defectu formae.

117. Praeterea disputatur num delegatus uti possit suo induito cum suis subditis qui mala fide, id est cum scientia vel serio dubio impedimenti, nuptias iniverunt. Si mala fides fuit ex una parte tantum, omnes id affirmant; sed licet fuerit ex utraque, quidquid sit de iure antiquo, putamus iure novo affirmativam sententiam esse praeferendam; si enim Superior ali ambitu indulti hunc casum excludere voluisset, id certe dixisset; et tamen non dixit (n. 336 in nota).

118. Caveat indultarius ne suo induito utatur ultra praefixum tempus aut determinatum numerum casuum; secus enim dispensatio foret irrita (n. 410.6°). Revera Vicarius Apostol. Pondiclierien. quaesiverat, num obtenta iam facultate dispensandi decem tantum in casibus pro quolibet anno super impedimento secundi mixti cum primo consanguinitatis et affinitatis gradu, si forte in uno anno pro decem casibus dispensationi locus factus non fuerit. In subsequenti anno dispensare posset etiam in casibus, qui superfuerint. S. C. de Prop. Fide, die

• S. C. S. Onicii, in instructione diei 3 martii 1825 ad Vicarium. Quebecensem.

7 iunii 1853, reposuit negative: -ex aperta concessionis declaratione, «pia nonnisi decem in casibus in quolibet anno, ubi necesse fuerit, dispensandi tribuitur potestas, atque indultorum verba, prout sese exhibent, esse intelligenda. Hinc negative quoque respondendum dubio, quarto loco proposito, interea, nimirum per facultatem dispensandi super impedimento secundi mixti eum primo haud tribulum indultum dispensandi quoque, «piando primus cum tertio mixtus deprehendatur*. In foliis facultatum S. C. de Sacramentis legitur: ♦Praesentibus duraturis usque ad annum quo ab Ordinario Heri debet proxima relatio dioecesis, quousque nempe occasione praelatae relationis prorogationem harum facultatum petierit el obtinuerit ».

419. Indultarius, etiam elapso tempore, potest dispensare, si res non est amplius integra, idest si tempore indulti, aliquo modo, ea de re agere coepit; e. g., mandavit vocari illum cum «pio dispensandum est, inquisivit de causa dispensationis, vel alium similem actum iurisdictionis exercuit. | Quid si subdelegavit tantum? Si subdelegalus aliquid agere coepit, potest dispensationem elargiri, secus non potest nec subdelegalus nec subdelegans, quippe «pii subdelegando nihil exsequitur, sed potius alii opus exsequendum committit.²

420. Insuper in genere indultarius, dispensationem concedens, sequi debet stylum omnesque illas regulas, quas Romana Curia, «piae indultum elargita est. servare solet. Id tradit Benedictus XIV' per organum S. C. S. Officii in responsione diei 26 sept. 1754 ad Archiepiscopum Turonensem; S. C. de Prop. Eide, in instructione super dispensationibus matrimonialibus, 3 maii 1877; et S. Penitentiaria expresse declaravit die 1 iunii 1858. Nam cum officialis dioecesis N. duo dubia proposuisset: «1° An Episcopus, «piando vi specialis cuiusdam indulti apostolici in aliquo impedimento malrimo-

| Sanchez, lib. VIII, disp. XXVIII; De Iustis, lib. I, cap. VI, n. 198; D'Annihale, p. I, §77, n. 62; Giovine, Ioni. I, §93, n. 2.

» Sanchez, l. c.; De Iustis, l. c., n. 270; D'Annihale, l. c.; Feue, n. 032-r/.

ilium dirimente dispensai, necessario el ad valorem dispensationis sequi debeat easdem illas regulas, quas in Curia Romana observant, ubi ipse summus Pontifex in eodem impedimento iisdemque impedimenti gradibus dispensat. 2° An copula incestuosa... sil exprimenda... Si affirmativa detur ad ulrumque dubium responsio, supplicat humillime praefatus officialis Beatissimo Patri, ut omnia matrimonia, quae ob duplicem illum defectum in supradicta dioecesi invalide forent contracta, plenitudine suae apostolicae potestatis in radice sanare dignetur»; S. Poenitentiaria ad utrumque propositum dubium reposuit affirmative; et insuper de speciali el expressa apostolica auctoritate concessit eidem officiali potestatem in radice sanandi et consolidandi matrimonia, quae vigore dispensationis sic, ut praefertur, impertitae milliter contracta fuerant, prolesque sive susceptas sive suscipiendas legitimas decernendi et renuntiandi, iubens praesentes litteras cum attestatione impertitae executionis in cancellaria episcopali caule ac diligenter pro quocumque eventu futuro custodiri. Hinc indullarius nequit dispensare, nisi propter rausam canonicam, (piae in praxi Sanctae Sedis motiva est, et habere debet tamipiam impulsivam lanium vel prorsus inefficacem eam causam, quae talis est in praxi Curiae Romanae; secus non solum illicite sed etiam invalide dispensat, si causa canonica revera non existat: illicite, sed valide, si causa canonica, (piam ipse putat non existere, reipsa existit. Haec patiuntur exceptionem ex rei. can. 1054. Pariter dispensatio in scriptis dari debet, licet oretenus concessa valeat, nisi scriptura in rescripto exigatur.

121. Indultum dispensandi, sicut quodlibet aliud privilegium. aestimandum est ex ipsius tenore, nec illud licet extendere aut restringere (can. 67); hinc rescriptum intelligendum est secundum propriam verborum significationem el communem loquendi usum, nec debet ad alios casus praeter expressos extendi (can. 49).

122. Demum si petitio dispensationis ad Sanctam Sedem missa sil. Ordinarii locorum suis facultatibus, si (pias habent, ne niantut (can. 1048), nisi ex gravi urgentique causa el hoc

in casu statim Superiorem de re moneant (can. 204). Haec a fortiori valent, si dispensatio a Sancta Sede concessa sit, praesertim si concessa sit ab ipso Romano Pontifice; quod si nihilominus Ordinarius sua facultate utatur contra praescriptum can. 1048, dispensatio viribus caret. Si dispensatio fuit denegata a S. Congregatione, ab *eadem* impetrari valide potest, relicta priori denegatione; sed ab *alia* S. Congregatione invalide conceditur sine assensu prioris S. Congregationis, salvo iure S. Poenitentariae pro foro interno, ex can. 43; denegata ab Ordinario aut a S. Congregatione concedi potest a Summo Pontifice, etiam nulla facta mentione denegationis. Si vero Ordinarius proprius dispensationem denegaverit, eadem peti nequit ab alio Ordinario, nulla facta denegationis mentione; facta autem mentione, alius Ordinarius gratiam ne concedat, nisi habitis a priore Ordinario denegationis rationibus (can. 44 § 1); utriusque autem praescripti violatio non seeumfert invaliditatem dispensationis. E contra invalida est dispensatio impetrata ab Episcopo quae fuerit denegata a Vicario Generali, si id in precibus relictum fuerit; dispensatio autem ab Episcopo denegata, nequii valide, etiam facta denegationis mentione, a Vicario Generali, non consentiente Episcopo, impetrari (cil. can. 44 § 2).

SECTIO II.

De impedimentis in specie.

Articulus I.

De impedimentis impedientibus in specie.

123. Iure veteri et novo Decretalium plura aderant impedimenta impedientia, quae, omnibus latentibus, ab aula recesserunt usu contrario aut positiva lege. Impedimenta haec erant sequentia:

1° *CalecJiismi*. Qui enim respondebat pro infante, (piando supplebantur caeremoniae post baptismum in necessitate coi-

latum, contrahebat cognationem quamdam spiritualem, sicut patrimis baptismi, in eisdem gradibus, et cum eisdem personis, quae tamen nuptias impediabat tantum, ex c. 5, X, *De cognatione spirituali*, IV, 11, et clarius ex c. 2, *De cognatione spirituali*, IV, 3, in VI0, ubi Bonifacius VIII cit. cap. 5 interpretatur. Quoniam vero illae caeremoniae continent fidei christianae instructionem et professionem, hinc hoc impedimentum impediens dictum fuit *catechismi*. Illud sublatum esse a Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 2, modo fatentur omnes, et declaravit etiam S. C. C. apud Gonzalez in cit. c. 5, *De cognat, spirit.*¹

2° *Publicae poenitentiae*. Antiquitus enim publice poenitentes non poterant, tempore huius satisfactionis, licite nuptias inire. Publicam poenitentiam non amplius in usu esse in Ecclesia, nemo ignorat.²

3° *Criminis*. Statutum enim erat, ut nonnulla graviora delicta, praeter alias poenas, secumferrent impedimentum impediens matrimonium cum quacumque muliere. Talia delicta erant: a) incestus, de quo vide n. 709; b) raptus sponsae alienae, ex c. 34, C. XXVII, q. 2; c) uxoricidium iniuste et privata auctoritate perpetratum, ex c. 5, I. XXXII. q. 2; d) occisio presbyteri, ex c. 2, X. *De poenitentiis et remissionibus*, V, 38; e) matrimonium attentatum cum moniali. ex c. 13, C. XXVII, q. 1. et c. 6, X, *De poenitentiis et remissionibus*, V, 38; f) malitiosa susceptio propriae prolis, aut baptismi malitiosa collatio, nempe ad impediendam debili redditionem, ex c. 5, G. XXX, q. 1; g) interfectio propriae prolis, ex c. 1, X, *De his, (pii filios occiderunt)*, V, 10. Convenitur inter I)D. impedimentum ex his criminibus ortum iam ante Codicem disparuisse.

4° Tandem iure Codicis etiam *Sponsalium* impedimentum impediens, seu, ut dicebatur, impedimentum *nihil transeat* cessavit, ut dictum est n. I(X).

¹ Lege Iolium S. C. C. in *Vnnlimiliensi, Cognationis spiritualis*, 8 iulii 1782.

² De his obsoletis impedimentis vide Clericatum, ilee XXXVII. η. It seq.; Fl ijk, n. 518; Gl h'i-Hai.lehisi, tom. II. η. 776. H

121. Praetermissis hisce obsoletis impedimentis, ea quae modo vigeni sunt: *votum, cognatio legalis ex adoptione orta in illis regionibus ubi lex civilis nuptias reddit illicitas, mixta religio*. In Scholion agemus de matrimonio illorum, (pii fidem catholicam abiecerunt aut sunt societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti vel publici peccatores aut censura irretiti.

- *De impedimento voti.*

Can. 1058. I. Matrimonium impedit votum simplex virginittis, castittis perfectae, non nubendi, suscipiendi ordines sacros et amplectendi statum religiosum.

§ 2. Nullum votum simplex irritat matrimonium, nisi irritatio speciali Sedis Apostolicae praescripto pro aliquibus statuta fuerit.

125. Votum in genere est promissio deliberata ac libera Deo facta de bono possibili et meliore (can. 1307 § 1). Per se. votum matrimonio oppositum, illud non irritat, sed impedit matrimonium, quia per promissionem rei alteri laciam quis non amittit dominium in rem ipsam et ideo post votum homo adhuc dominus est corporis sui et ita illicite quidem, sed valide potest illud dare alteri, scilicet coniugi, in qua datione consistit matrimonii sacramentum. At sine dubio Ecclesia statuere potest ut votum aliquod nuptias irritet; et tunc illud votum iam erit impedimentum non modo impediens, sed dirimens. Igitur nullum votum irritat matrimonium, nisi irritatio, Sedis Apostolicae praescripto, statuta fuerit. Quatenus autem vota irritent, iure canonico, matrimonium, suo loco videbimus.

126. Vota quae matrimonium impediunt sunt: votum *simplex virginittis, castittis perfectae, non nubendi, suscipiendi ordines sacros et amplectendi statum religiosum* (rei. can. 1058 §1). Vota privata, Sedi Apostolicae reservata, sunt tantummodo

* S. Thomas, I «list. 38, q. 1, a. 2, q. 2. qui banc pulchram ratiocinationem applicat laciam volo simplici, putans .sollemne continere translationem dominii; vide infra n. 627.

votum perfectae ac perpetuae castitatis el votum ingrediendi religionem votorum sollemnium, quae emissa fuerint absolute et post completuni 18 aetatis annum (can. 1309). Hinc votum castitatis perfectae, sed non perpetuae, non est reservatum. Vota non reservata dispensare potest loci Ordinarius quod allinet ad omnes suos subditos atque etiam peregrinos (can. 1313 η. I): pro dispensatione vero votorum reservatorum recurrendum est ad Sedem Apostolicam. salvo praescripto can. 1111, iuxta ea quae exponimus n. 448 seq. Si autem quaeras utrum votum virginitatis, castitatis perfectae, non nubendi etiam penes acatholicos baptizatos, matrimonium impediat, necne, responsio facilis est: hoc votum matrimonium impedii potius iure divino quam iure ecclesiastico, proinde acatholicos quoque allicit, dummodo vovens veram vovendi intentionem habuerit. Confirmatur ex responsione S. Poenitenliariae diei 14 nov. 1844; nam proposito dubio: « Protestans votum castitatis necnon paupertatis, et obedientiae emisit voce el scripto coram ministro anglicano: quaeritur utrum vim habeat saltem voti simplicis et privati aul veluli irritum omnino sil habendum in casu conversionis ad religionem catholicam *; S. Poenilentiaria reposuit: « Votum de quo in precibus esse simplex et voventem teneri ad observantiam voti, si veram habuerit intentionem vovendi». Cf. *Colled. S. C. de Prop. Fide.* I, n. 959. Modo de singulis votis agendum est.

427. 1° Votum *virginitatis*¹ pro obiecto prohibito habet illud *primani opus carnale consummatum*, quo virginitas amittitur, idest, si agitur de viro, voluntariam seminis effusionem sive per copulam, sive per pollutionem; si agitur de muliere, copulam aul innaturallem corporis integritatis laesionem culpabiliter faciam. Proinde si vovens modis praedictis amittit virginitatem, peccat directe contra votum, el si modus, (pio

¹ De hoc voto AA. iuris antiqui passim silent, quia potius castitatis, quam formale votum virginitatis emitti solet; cum vero Codex idem recenseat inter vota quae matrimonium impediunt, de eodem nos tacere non possumus.

amittit virginitatem, est de se illicitus, duplex grave peccatum committit, contra votum et contra castitatem; si autem alio modo peccat contra castitatem, e. g., cogitatione, tactibus, osculis..., non peccat contra votum, nisi in quantum periculo sese exponit ulterius procedendi, et ita laedendi votum. Contrahens matrimonium sine dispensatione a volo, valide quidem contrahit, quia Ecclesia hoc votum numquam fecit dirimens, sed tamen graviter peccat. Non modo valide, sed etiam licite contraheretur matrimonium in duplici casu: «) si vovens firmum habet propositum non petendi, et simul cognoscit nec alteram partem petituram esse (n. 24); 6) et multo magis si ad servandam in coniugio virginitatem utraque pars ex pacto se devinxit: in quo tamen casu, iuxta nonnullos, ipsa matrimonii validitas nutaret (n. 997seq.). Matrimonio semel inito servandum est praescriptum can. 1111. quem infra explicamus; consummato autem matrimonio, ita cessat votum, ut obiectum voti non amplius in rerum natura existat.

428. 2° Votum *castitatis perfectae* pro obiecto habet abstinentiam pro toto vitae tempore ab omni delectatione venerea sive interna sive externa, sive licita sive illicita. Proinde si vovens peccat contra castitatem etiam actu mere interno, duplex peccatum grave committit et contra castitatem et contra votum. Contrahens matrimonium illicite contrahit, non quidem quia per ipsum conjugalem contractum directe agit contra votum, sed quia habens voluntatem consummandi matrimonium, iam peccat contra votum, nisi forte in duplici illa hypothesis, de qua n. 427. Initio matrimonio, doctrina communiter recepta haec est: pars quae votum emisit, e. g., puella, non potest petere, quia ageret contra votum, sed potest et debet reddere, quoties obligatione conjugali tenetur. Post Codicis promulgationem, consultis actis praeparatoriis ad Codicem, res melius definienda est.

429. Prae oculis habeatur can. 1111. qui ita se habet: « Utrique coniugi ab ipso matrimonii initio aequum ius et officium est quod attinet ad actus proprios vitae conjugalis ». Hoc canone suppressum fuisse *bimestre ad deliberandum*, de quo 1)1). loquebantur, palam est; sed etiam materia de qua

agimus, melius determinata fuit. Nam ex actis praeparatoriis ad Codicem constat canonem ita Consultoribus examinandum propositum fuisse: § I. Utrique coniugi ab ipso matrimonii initio aequum ius et officium est in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem; § 2. Coniux solum in casu quo castitatis voto teneatur, nequit petere debitum conjugale, licet reddere et possit et debeat». Exinde apparet duas mutationes a Consultoribus factas fuisse: nam 1° suppressa fuit §2, quae exceptionem de qua nos agimus continebat; 2° loco verborum: *in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem*, posita fuerunt verba: *quod allinet ad actus proprios vitae conjugalis*, <piae comprehendunt et carnalem copulam et quaslibet alias licitas amoris conjugalis significationes, e. g.. blanditias, oscula, amplexus .. Igitur hac duplici mutatione Codex per cit. can. 1111 edixit, inito matrimonio, utrique coniugi aequum ius et officium esse non solum ad copulam, sed ad omnes actus proprios vitae conjugalis, suppressa exceptione pro parte (piae votum castitatis emiserat.

130. Ratio huius innovationis ita reddi potest. Iuxta receptam doctrinam, inito matrimonio, mulier, (piae antea votum castitatis emiserat, eodem voto prohibebatur dare marito, quocumque diu noctuque vivit, et (piam amare debet, illas amoris conjugalis significationes, (piae diximus, easque a viro datas non poterat libenter excipere et multo minus restituere aut exquirere, quia haec essent totidem peccata contra votum et via directa ac necessaria ad matrimonii consummationem: hinc haec mulier in Christiana vita conjugali erat in gravissima occasione continuo peccandi contra votum: idque pro toto coniugii tempore. Cum haec ita essent, Ecclesia, pia mater, ut (ius conscientiae consuleret et tot eiusdem peccata evitaret, atque indissolubili matrimonio eam conscientiae tranquillitatem redderet, quae propria est status matrimonialis, praesertim christiani. per cit. can. 1111 dedit ab inito matrimonio limitatam dispensationem a voto castitatis, permittens tantum licitos vitae conjugalis actus, ita ut. si puella contra castitatem peccet, sive in ipso matrimonio sive extra matrimonium. peccet etiam contra votum: soluto autem matrimo-

nio, e. g., morte coniugis, votum reviviscat et novas nuptias impediat, nisi Ecclesia a voto dispensaverit.

431. Interpretatio, quam dedimus, can. 1111, conformis, omnino est praxi quam S. Poenitentiariae Tribunal ante Codicis promulgationem sequebatur sive ad matrimonium contrahendum sive post initum matrimonium; sed, promulgato Codice, potestatem dispensandi post initum matrimonium non amplius concedit, quia dispensatio ipso iure concessa est (n. 390). Tandem si puellae grave est ipsum limitatum castitatis votum, recurrere debet ad S. Poenitentiarium, quae utroque iure, antiquo et novo, eiusdem conscientiae tranquillitati alio modo providere solet.

132. 3° *Votum non nubendi* intuitu maioris boni spiritualis (quia propositum non nubendi intuitu boni temporalis non est voti materia) impedit matrimonium, ut palam est. Hinc qui hoc emisit votum, contrahens matrimonium, non peccat contra castitatem, sed peccat contra votum et eo ipso votum cessat, ita ut ipse iam possit, matrimonio licite uti, et. soluto matrimonio, e. g., morte coniugis, alias nuptias licite et valide inire.

433. Aliquando dubium esse potest, num vovens voverit votum non nubendi, vel virginitatis, vel castitatis; et ab ipsis voventibus aliquando haec vota confunduntur, neque raro accidit, ut dicentes virginitatem, intelligent perfectam castitatem. Iam vero si constet de obiecto, quod vovens intendit, omnis dubitatio statim cessare debet, iuxta ea quae huc usque diximus, et. parum refert, quo nomine vovens appellet votum suum. Praeterea hoc ipsum obiectum voti aliquando desumere potes ex motivo vovendi; e. g., si vovens ex voluntate declinandi *onera matrimonialia*, vovit caelibatum, nisi aliud constet; si ex desiderio specialem aureolam virginum sibi comparandi vel ex amore eximiae pulchritudinis castitatis perfectae *nunif/uam laesae*, virginitatem presse sumptam; si ex amore ipsius virtutis puritatis, formaliter castitatem vovisse praesumendum est. Tandem etiam voventis qualitas lucem in hac inquisitione afferre potest; nam si virginitatem iam amisit, patet castitatem vovisse. Votum virginitatis et casti-

latis practice semper includit votum non nubendi; votum castitatis in virgine includere votum virginitatis, palam est.

434. 4° Votum *suscipiendi ordines sacros* matrimonium reddit illicitum, quia vovens, matrimonii celebratione, eligit statum contrarium statui clericali in occidentali Ecclesia. Inito matrimonio, viget rei. can. **Illi**, el, soluto matrimonio, e. g., per mortem uxoris, vir suo voto quod reviviscit (n. 430), prohibetur ab aliis nuptiis, sed dispensationem a voto facile obtinebit.

135. 5° Tandem et votum *amplectendi statum religiosum* matrimonium illicitum reddit, uti patet, imo votum ingrediendi religionem votorum sollemnium potest esse reservatum, ut diximus n. 42(5. Suppresso per Codicem bimestri ad deliberandum (rei. can. 1111), coniux qui votum ('miserat, matrimonio uti potest; soluto autem matrimonio, e. g., si alter coniux moriatur, ipse religionem ingredi tenetur, si nullo canonico impedimento detineatur et religionem invenerit, quae ipsum recipere velit.

§ 2. - *De impedimento cognationis legalis.*

Can. 1059. - In iis regionibus ubi lege civili legalis cognatio, ex adoptione orta, nuptias reddit illicitas, iure quoque canonico matrimonium illicitum est.

1315. Uti ex relato can. 1059 apparet, Ecclesia hac in re sequi voluit legislationem civilem in singulis nationibus: et ideo voluit cognationem legalem, ex adoptione oriam, se-eum terre in territorio impedimentum matrimoniale vel dirimens vel impediens lanium, prouli lex civilis, in eodem territorio vicens, nuptias exinde reddit invalidas vel illicitas tantum. De dirimente impedimento cognationis legalis agemus n. 7t>4 seq. caque, quae inibi dicemus, servatis servandis, etiam impedimento impediendi applicanda sunt.

§ 3. - *De impedimento mixtae religionis.*¹

Can. 1060. - Severissime Ecclesia ubique prohibet ne matrimonium ineatur inter duas personas baptizatas, quarum altera sit catholica, altera vero sectae haereticae seu schismatica adscripta; quod si adsit perversionis periculum coniugis catholici et prolis, coniugium ipsa etiam lege divina vetatur.

Can. 1061. - § 1. Ecclesia super impedimento mixtae religionis non dispensat, nisi:

1° Urgeant iuslae ac graves causae;

2° Cautionem praestiterit coniux acatholicus de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo, et uterque coniux de universa prole catholice tantum baptizanda et educanda;

3° Moralis habeatur certitudo de cautionum implemento.

§ 2. Cautiones regulariter in scriptis exigantur.

Can. 1062. - Coniux catholicus obligatione tenetur conversionem coniugis acatholici prudenter curandi.

Can. 1063. - § 1. Etsi ab Ecclesia obtenta sit dispensatio super impedimento mixtae religionis, coniuges nequeunt, vel ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, adire quoque, sive perse sive per procuratorem, ministrum acatholicum uti sacris additum. ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum.

§ 2. Si parochus certe noverit sponso hanc legem violaturos esse vel iam violasse, eorum matrimonio ne assistat, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et consulto prius Ordinario.

§ 3. Non improbatur tamen quod, lege civili iubente, coniuges se sistant etiam coram ministro acatholico, officialis civilis tantum munere fungente, idque ad actum civilem dumtaxat explendum, effectuum civilium gratia.

Can. 1064. - Ordinarii alique animarum pastores:

1° Fideles a mixtis nuptiis, quantum possunt, absterreant;

2° Si eas impedire non valeant, omni studio curent ne contra Dei et Ecclesiae leges contrahantur;

3° Mixtis nuptiis celebratis sive in proprio sive in alieno territorio, sedulo invigilent ut coniuges promissiones factas fideliter impleant;

10 Assistentes matrimonio servant praescriptum can. 1102.

437. Hoc impedimentum mixtae religionis explicantes, exponimus: 1° nonnulla principia generalia de mixtis coniugiis;

¹ Vide praeclarum opus De Roskovany, *be matrimoniis mixtis inter catholicos et protestantes*, ex quo plura documenta desumpsimus. His

II° quae necessaria sunt ut dispensatio super hoc impedimento concedi possit; III° (piae, obtenta dispensatione, in matrimoniis mixtis fieri prohibentur; IV° poenas, (piae ius constituit in illos, qui canonicas praescriptiones non servaverunt.

I. - Generalia principia de mixtis coniugis.

138. Disparitas cultus inter coniuges potest esse vel *perfecta*, vel *imperfecta*. Illa est inter pariem baptizalam et partem non baptizatam et mullo magis inter partem baptizalani in Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi aut schismate conversam, et partem non baptizatam: haec est inter pariem catholicam et pariem seu haereticam, seu schismaticam, sed baptizalani. Illa stricto sensu dicitur *disparitas cultus*, haec proprio nomine appellatur *mixta religio*. De illa, inter partem baptizatam in Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi aut schismate conversam et pariem non baptizatam, quae seen infert impedimentum dirimens matrimonium, sermo erit in art. seq. §4: de hae. quae importat impedimentum tantum impediens, modo agendum est. Nil referi quod pars acatholica fuerit semper extra veram Ecclesiam, aut ab illa migraverit ad sectam haereticam vel schismaticam; semper enim est disparitas cultus imperfecta cum impedimento, ut declaravit S. C. S. Officii in statutis synodalibus pro dioecesi Ostiensi an. 1886: «Quoties agitur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram, quae a lide ita defecit ut alicui falsae religioni vel sectae sese adseripserit, peti debet ab Apostolica Sede dispensatio super impedimento *mixtae religionis*».

139. Et in primis matrimonium mixtum est validum. In antiquis canonibus Ecclesia iisdem verbis eodeinque contextu fidelibus matrimonium prohibuit cum haereticis ac cum infidelibus: unde sequi videretur illud quoque nullum fuisse. At in primis certum non est, tempore illorum canonum, cultus

accedunt documenta posteriora, inter quae numeris omnibus absoluta instructio super matrimoniis mixtis a S. C. Gen. Inquisitionis, data ad Patriarchas, Archiepiscopos et Episcopos rituum orientalium, die 12 dec. 1888.

• Bk. new cts XIV. De Syn., lib. VI, cap. V, n. 3.

H

dîsparitateni fuisse impedimentum dirimens (n. 585). Insuper quidquid sil de iure antiquo, hodie procul dubio matrimonium mixtum validum est. At semper fuit et est graviter illicitum Ium iure divino naturali, si adsit perversionis periculum partis catholicae ac filiorum¹ tum iure ecclesiastico usque a primis temporibus.² Romani Pontifices hanc sacrorum canonum regulam constanter confirmaverunt el inculcaverunt³ usque ad Leonem XIII qui in Const. *Arcanum* haec habet: «Animos de disciplina religionis dissidentes vix sperari potest futuros esse quoad cetera concordēs. Quin imo ab huiusmodi coniugiis ex eo maxime perspicitur esse abhorrendum, quod occasionem praebent vetitae societati el communicationi rerum sacrarum, periculum religioni creant coniugis catholici. impedimento sunt bonae institutioni liberorum, et persaepe animos impellunt, ut cunctarum religionum aequam habere rationem assuescant, sublato veri falsique discrimine». Pius XI in cit. Encycl. *Casti connubii* eadem repetit et inculcat gravissimis verbis, quae prae oculis habere debent omnes qui de iis mixtis coniugiis ineundis cogitant. Tandem Codex I. C. in ret. can. 1060 hanc Ecclesiae prohibitionem severissime confirmavit.

440. Benedictus XIV, l. c., fuse exponit mixliwn coniugiuin catholicis vetari ob flagitiosam in sacris communicationem cum haereticis, quod Leo XIII, relatis verbis, innuit, alique Pontifices una voce docuerunt. Sane ex una parte nemo ignorat, catholicis, etiam post Consi. *Ad evitanda* Martini V, nefas esse cum haereticis in rebus sacris et divinis communicare; ex alia autem parte in matrimonio mixto haec communicatio necessario habetur, quia matrimonium cum haeretico contrahere idem est ac unum idemque Sacramentum cum eodem conficere. At licet haec verissima sint, tamen iis, (piae num. praeced. diximus, non contradicunt. Nam communicatio in divinis cum haereticis vel includit haeresi adhaesionem, el

¹ hi bene explicat Bangen, lit. IV, pag. 3 seq.

* Fkijk, *De matrimoniis mixtis*, part I, *Historica*.

¹ Kutschkeh apud Bangen, I. c., pag. G, enumerat quindecim Pontifices, qui inde a tempore S. Gregorii M. mixtis nuptiis restiterunt.

lune eodem iure inhibetur, quo haeresis; vel non includit haeresi adhaesionem, ut per se*in casu nostro, et tunc prohibetur tum iure naturali, propter perversionis periculum, tum iure ecclesiastico. Proinde semper verum est matrimonium mixtum illicitum esse sive iure naturali, si adsit periculum perversionis partis catholicae ac filiorum, sive positiva lege Ecclesiae seu explicita seu implicita, quae nempe vetat communicationem in divinis cum haereticis.

111. Neque consuetudo etiam longissimi temporis, quae potius corruptela dicenda est, illud licitum reddere potest, etsi absit perversionis periculum, et pars catholica parem inter catholicos invenire nequeat (can. 1041). Nonnulli, praesertim in Germania, hanc consuetudinem admiserunt, eorumque sententiam S. Alphonsus, *De Sacram, iu gen.*, n. 56, dixit valde probabilem: sed post tot ac tam diserta Sedis Apostolicae documenta probabilis amplius dici nequit.¹ Huc spectat instructio S. C. S. Officii, data an. 1871. ad Archiep. Corcyrensem, in qua legitur: « Quamobrem, etsi iamdiu, uti affirmas, opinio istic inoleverit licite posse mixtas iniri nuptias absque Sedis Apostolicae dispensatione, haec tamen opinio, qualibet non obstante consuetudine, tolerari nequit, uti expresse docet s. m. Benedictus XIV, *De Syn. dioec.*, lib. IX, cap. III, n. 2». Neque coacta Ecclesiae tolerantia in aliquibus locis haec mixta coniugia licita reddit, quippe Ecclesia non reclamavit prudentiae causa ad evitanda mala maiora.²

112. Exinde sequitur graviter peccare pariem catholicam, quae, sine dispensatione, matrimonium init cum hoc impedimento *mixtae religionis*, etiamsi in casu periculum perversionis revera absit; quia si cessavit praeceptum naturale, semper urget praeceptum positivum Ecclesiae. Hinc si pars catholica in proposito talis ineundi matrimonii absque dispensatione Sedis Apostolicae obstinate persistat, confessorius absolutionem ei denegare debet. Item sequitur graviter peccare testes, el praesertim parochum, qui scienter sacrilego huic matrimo-

¹ Feue, n. 567.

² Feue, l. c.; Hosset, n. 1741.

nio assistunt. Ul imam aliamve, inter plures, responsionem citemus, proposito dubio ab Episcopo Gulmensi: «Utrum saltem in casu quo persona catholica nullatenus a proposito contrahendi matrimonii cum alia persona acatholica. Christiana tamen, recedere vellet, liceret parrocho tali diversae religionis personarum matrimonio assistere, illudque benedicere»; S. C. G. reposuit: «Catholicos parochos hisce matrimoniis celebrandis praesentes esse non posse. Flagitiosum est enim eos esse tanti criminis testes, et aliquo ritu vel sua praesentia sacrilegum connubium confirmare. Et in bili casu nihil aliud restat Episcopo aliisque animarum curatoribus perficiendum, nisi ut primum catholicos ab hisce concubiis cum acatholicis baptizatis iungendis, suasionibus, hortationibus atque metu damnationis aeternae deterreant; si nihil profecerint, atque inter catholicos quidem viri et mulieres cupiditate aliqua excoecatae ad acatholicos ministros convolent, coram ipsis matrimonio cum acatholicis copulentur, non excitent turbas, neque canonicis poenis eos urgeant, sed pro legitimis coniugibus habeant; ea tamen, qua decet ministros Christi, caritate ac suavitate hortentur et moneant de gravissimo patrato scelere, poenitentiam agere, atque eis obligationibus salisicere, quae ad procurandam conversionem coniugis acatholici, et ad universam prolem catholice educandam in declaratione Benedicti XIV praescriptae sunt». ¹ Eodem modo Gregorius XVI in Brevi die 27 maii 1832, ad Episcopos Bavariae, postquam praeceperit fideles a mixtis nuptiis esse dehortandos, addit: «Al vero si nonnumquam contigerit (quod Deus avertat), ul monita et adhortationes huiusmodi in irritum cadant, et catholicus aliquis vir mulierque recedere nolit a perverso suo consilio ineundi mixtas nuptias, non petita seu non impetrata Ecclesiae dispensatione, vel debitis cautionibus. seu earum aliqua praetermissa, tunc sane sacri pastoris officium erit abstinere... a matrimonio ipso sua praesentia honestando ». Poenas autem (piae ius canonicum in hoc peccatum constituit, exponemus ¶. IV.

¹ Apud Roskovany, op. cit., lib. II, pag. 102.

113. Aide Codicis promulgationem Sancta Sedes permisit parochis nonnullorum locorum et in peculiaribus circumstantiis ut matrimonio mixto, absque debita dispensatione inito, assisterent mere passive ac etiam proclamationes praemitterent. omni tamen omissa mentione circa religionem illorum qui nuptias essent inituri.¹ At vero Codex can. 1095 § 1 n. 3, declarans parochum assistentem debere *requirere* et *excipere* contrahentium consensum, definivit eius assistentiam mere passivam non esse amplius sufficientem ad matrimonii validitatem (n. 984); et can. 1102 § 1 revocavit facultates pro aliquibus locis factas, de quibus supra: nam proposito dubio: «an can. 1102 § 1 revocata sit facultas, alicubi a Sancta Sede concessa, passivae assistendi matrimoniis mixtis illicitis». Commissio Pontificia ad canones Codicis authentice interpretandos, die 10 martii 1928, reposuit: «Affirmative».

141. At Ecclesia potest mixtum coniugium permittere, et tunc non modo validum, sed et licitum erit. Nimirum donec grave ac proximum perversionis periculum existit, matrimonium mixtum, generatim loquendo, licitum esse nequit ex iure naturali, a quo non datur dispensatio. Al fieri potest, ut hoc periculum vel totaliter cesset, vel saltem de proximo liat remotum, ita ut liceat sese illi exponere, et tunc prohibitio iuris naturalis non adest. Restat positiva prohibitio canonum, a qua tamen Ecclesia potest ex iusta causa dispensare, dummodo matrimonium coram ministro acaolico non celebretur (rei. can. 1063). Hinc Ecclesia concedens illam licentiam, directe a sua lege positiva dispensat, simul implicite declarans in illis casibus ius naturale non urgere, quia perversionis periculum vel non adest, vel est remotum, ita ut licitum sit sese illi exponere. Si pro aliqua personae particulari, non obstantibus illis circumstantiis, perversionis periculum grave et proximum foret. obligaret adhuc ius naturale; sed in genere retinendum

¹ Vide Instructionem Gard. Lamurcsguixi, diei 30 aprilis 1848 ad Primatem, Archiepiscopos et Episcopos Hungariae; et Instructionem Card. Bersbtti, diei 12 sept. 1834 ad Archiepiscopos et Episcopos Bavariae.

est, posita Ecclesiae dispensatione in illis casibus, matrimonium mixtum iam licere.¹

445. Benedictus XIV in Consi. *Magnae Nobis*, -29 iunii 1748, tradit hanc licentiam non concedi nisi « hac expressa lege seu conditione adiecla, nimirum *abiurata prius haeresi*. Quin etiam rec. mem. Praedecessor Noster Innocentius Pp. X, ulterius progrediens, iussit el cavit, ne dispensationes huiusmodi omnino concederentur, nisi per authentica documenta prius doctum esset haereticam labem a contrahente heterodoxo eiuratum fuisse: quod testatum reliquit laudatus Card. Albitius Congregationis Univer. Inquisitionis tunc temporis Assessor in supracitato tractatu, *De inconstantia in fide*, cap. XVIII, n. 44». Haec in illud tandem recidunt, quod dispensatio ab hoc impedimento non concedebatur. Deinde vero Benedictus XIV subdit has licentias sine illa conditione datas fuisse, sed rarissimas: et quidem plerasque earum pro matrimoniis inter supremos Principes contrahendis, nec nisi gravissima urgente causa eaque ad publicum bonum pertinente. Hodie Ecclesia, licet invita, ad maiora mala vitanda, suadente prudentia, minus difficilem se praebet.

146. Potestatem dispensandi in impedimento *mixtae religionis* Sedes Apostolica, concedere, vel indultum dispensandi Episcopis dare solet per S. C. S. Officii (can. 247 § 3) iure proprio el exclusivo etiam pro locis subiectis S. C. de Prop, Eide et S. C. pro Ecclesia Orientali. In territoriis S. C. de Prop. Fide aul S. C. pro Ecclesia Orientali subiectis, in quibus catholici acatholicis admixti sunt, Ordinarii saepe habent a S. C.S. Officii indultum dispensandi vel pro numero determinato casuum, vel ad tempus determinatum. In rescripto huius dispensationis quod S. C. concedit in forma mixta (n. 345), omnia expresse praescribuntur, quae ius exigit.

¹ Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. IX. cap. III. n. 3 seq., cum communi, ubi reiicit theologicas cavillationes in contrarium adductas.

II.-Quae requiruntur ut dispensatio super hoc impedimento concedi possit.

117. Quae necessario requiruntur ut dispensatio super impedimento *mixtae religionis* concedi queat, enumerat rei. can. 1061, cui accedit rei. can. 106§; eaque modo nos exponere debemus.

IIS. 1° In primis ut dispensatio concedi possit, adesse debent *iustae et graves causae*: quod omnia Sedis Apostolicae documenta, quae hanc rem spectant, repetunt. Haec clausula apponitur in omnibus rescriptis, quibus facultas dispensandi in mixtis coniugiis conceditur eiusque observantia est essentialis ad dispensationis validitatem (Alleg. V. formulae nn. 13-14). Si autem quaeras quaenam sit causa iusta, gravis, legitima, sufficiens, canonica ut haec documenta loqui solent, propter (piam haec dispensatio conceditur, per se patet responsum absolute certum in abstracto dari non posse cum semper considerandae sint cuiusque casus circumstantiae. Causae quae privata commoda magis respiciunt, v. g., aetas superadulta, angustia loci, dolis incompetencia, bonum pacis, sponsalia bona fide contracta, ob (piae timendum foret ne innupta ac diffamata remaneret sponsa, de sensu S. Sedis non facile per se sufficiunt: attamen earumdem causarum ratio habetur, dummodo aliae rerum circumstantiae concurrant, quibus illis pondus accrescat. Diligenter itaque parochus omnes, quae adesse videntur, causas exponat, in primis si praeter impedimentum *mixtae religionis*, simul intercedat impedimentum dirimens, tunc casu sane urgentiores requiruntur causae. Testimonium vero de causarum veritate parochus cum testibus subscribat. Haec praxis videtur cohaerere verbis supra citatis Benedicti XIV, qui docet requiri gravem aliquam ac plerumque publicam causam. Ceterum si spectemus periculum perversionis partis catholicae, *per se et in genere* maior causa requiritur ut mulier catholica viro acatholico nubat, «piam viceversa. quia mulier subdita est viro estque sexus debilioris ideoque periculum maius est; 1 e contrario, si consideremus periculum

1 Rosm r, n. 1750.

malae educationis prolis, quae magis a matre, quam a patre pendere solet.

449. Quid vero si dispensatio concessa fuit sine iusta et gravi causa? Re-colenda est generalis doctrina, quam tradidimus n. 295. Si dispensatio sine iusta et gravi causa concessa sit a loci Ordinario, est illicita et invalida ex praescripto can. 40 et 84 § 1; concessa vero ab Apostolica Sede, in errorem inducta a falsis precibus, est invalida ex praescripto can. 42; tandem si perabsurdam hypothesim a Sede Apostolica scienter concederetur sine iusta et gravi causa, dispensatio foret illicita, insuper foret valida quoad positivam Ecclesiae legem, foret invalida quoad legem naturalem. In dubio vero de sufficientia causae dispensatio licite petitur et potest licite concedi (ex cil. can. 84 § 2), dummodo tamen salvae sint cautiones de quibus mox.

450. 2° Dispensatio non conceditur, ne in casu quidem quo petatur vi can. 1043, 1044, 1045 (n. 395), nisi dentur *cautiones* de quibus in rei. can. 1061 § 1 n. 2-3.

Ut haec rite intelligantur, recolimus Ecclesiam omnino non posse dispensationem in mixto coniugio concedere, nisi certa moraliter sit prohibitionem iuris naturalis in casu cessavisse (n. 444). Haec moralis certitudo plerumque non habetur, nisi ex formali promissione partis acatholicae de relinquenda parti catholicae plena libertate in exercitio suae religionis et promissione utriusque partis de universa prole in sola catholica religione baptizanda et educanda, ita ut et de huius promissionis sinceritate in praesenti et de eius executione in futuro dubitari, omnibus perpensis, nequeat: hinc rei. can. 1064 § 1 n. 2. Exinde intelligitur quo sensu haec duplex formalis promissio sit de iure naturali et divino, scilicet quatenus est necessaria ad habendam moralem certitudinem de cessatione prohibitionis iuris naturalis et divini. At non repugnat hanc moralem certitudinem, etiam citra formalem promissionem, exoriri posse ex omnibus circumstantiis locorum et personarum (n. 443); quo in casu, etiam sine formali promissione, dispensatio concedi posset non quidem ab indultario ob relati canonis praescriptum et ob clausulas in induito semper

appositas, sed ab Apostolica Sede, illis circumstantiis locum consuetarum cautionum seu promissionum tenentibus. At si promissio formalis non foret ob rationes extrinsecas moraliter impossibilis, etiam in hoc casu opportune exigeretur, non obstante morali certitudine, ex circumstantiis proveniente, ut scilicet generalis Ecclesiae disciplina servaretur et ut maior moralis certitudo haberetur.

151. Ex dictis apparet coniugum cautiones extendi ad *universam* prolem. Hinc pactum quo filii sequi debeant religionem patris, filiae religionem matris, est illicitum ac nullum (¶ omnes huiusmodi dispensationes, quae dicuntur concessae, sunt apocryphae; imo nonnulli putant hoc pactum esse quoque contra matrimonii substantiam ideoque illud inire; quod tamen falsum est. Gard. Albius. *De inconstantia in fide*, cap. XXXVI, n. 218, referi in coniugio Henrichetae, sororis Ludovici XIII. regis Galliae, cum Carolo I, rege Angliae, inter conditiones quas uterque Rex stipulatus fuerat et S. C. S. Officii admiserat, hanc fuisse: « Liberi, ex isto matrimonio orti, a matre in religione catholica usque ad annum aetatis tertium alantur et instruuntur ». Scilicet S. C. censuit per catholicam filiorum educationem usque ad annum 13um salis removeri in casu periculum perversionis eorumdem; sed id nec semper nec saepe verum est et in casu verum non fuit. Et quidem cautiones extenduntur ad universam prolem iam *nata* (ex illicito inter partes commercio ante matrimonium) quam *nascituram*: et hoc licet non dicatur expresse in c. 1061 § 2, tamen subintelligendum est. Quod si proles nata iam usum rationis sit praetergressa, tunc coniuges nec tenentur nec possunt eam nolentem baptizare et catholice educare, sed debent modis omnibus eius conversionem ad catholicam religionem prudenter curare.

152. Cautiones, quas Ecclesia exigit, tales esse debent ut moralis habeatur certitudo de earum adimplemento ex rei. c. 1061 § 1 n. 3. Quando id verificetur, pendet ex circum-

slantiis et remittitur prudentiae dispensantis.¹ Iure communi nullibi praecipitur has cautiones debere esse iuratas, sed in rescripto haec clausula imponi potest, et tunc iuramentum a partibus exigere debet sub poena nullitalis dispensationis concedendae. Imo, licet in rescripto haec clausula desit, si dispensans omnibus perpensis, retinet iuramentum esse necessarium ad oblinendam moralem certitudinem de adimplemento cautionum. potest et debet iuramentum a partibus exigere. Pariter scriptura iure communi non est absolute necessaria, sed regulariter cautiones in scriptis exigantur (rei. can. 1001 § 2), nisi ius lae grave² causae obstent, tum quia promissio scripta maiorem vim habere solet, tum quia cautiones scriptae deinde in archivio paroeciali aut etiam in Curia episcopali diligenter custodiuntur. Item si iuramentum vel scriptura exiguntur vel consuetudine vel lege dioecesana. haec consuetudo vel lex dioecesana servari debet. Ceterum cautiones dari debent non in actu matrimonii, sed ante dispensationis concessionem, ut saepius S. C. S. Officii declaravit et palam est. Formula harum promissionum in omnibus Curis habetur.

153. Haec declarat sequens responsio S. C. S. Officii, data die 17 februarii 1875: « La condizione dei giuramento (da prestarsi nei matrimoni misti dalla parte eterodossa nel promettere le solite cauzioni)² è una prescrizione meramente ecclesiastica, dalla quale può talvolta prescindersi, se le circostanze lo consentano. Che per farsi luogo alla dispensa nei matrimoni misti, è essenziale solamente la promessa delle solite cauzioni, la quale deve essere così seria, che il Vescovo riesca a formarsi la certezza morale che sarà dal coniuge eterodosso osservata ed adempiuta fedelmente; e dove egli o per le qualità del soggetto, o per altre circostanze non potesse acquistare simile certezza, può a buon diritto domandare, che la promessa sia munita di giuramento».³ Huc spectat quo-

¹ Banîjes, lit. IV, pag. 16 seq., exponit quae ponderanda sunt ut certitudo moralis haberi queat ex laetis promissionibus.

² Uti Heri solebat antiquo iure.

³ *Latine*. «Conditio iuramenti (praestandi in matrimoniis mixtis a parte heterodoxa in promittendis consuetis cautionibus) est praescriptio mere

que responsio ab eadem S. C. S. Officii, data die 17 apr. 1879, ad Episcopum Ottawa in Canada: «Gli Effü Inquisitori Generali hanno risposlo, che, malgrado le disposizioni delta legge civile, i Vescovi di cotesto dominio debbano procurare di otlenem che (nei matrimonii misti) le consuete* cauzioni si diano sempre in iscritlo, corne già si pratica, e quante voile in qualche caso particolare siano convint! che le inedesime non siano prestate con sincerità di animo, non concedano la dispensa».1

451. Ad quamdam civilem legem anni 1825 in Germania referuntur sequentes responsiones datae a S. C. S. Officii ad nonnulla dubia proposita a quodam Germaniae Episcopo. Hic exposuerat :

« In Dioecesi nostra lege civili praescriptum est: 1° ne sponsi mixtae religionis quidquam de religione futurae prolis statuunt, el si quid statuerint, lege illa id irritum declaratur: 2° deinde eadem lege civili sancitum est, ul liberi in religione patris educentur, et iisdem, nonnisi XIV aetatis anno peracto, optio detur vel permanendi in religione patiis, vel transeundi ad religionem matris: si proin pater est acatholicus, proles a minislello protestanlico baptizatur et deinceps in institutione religionis erroribus protestanlium instituitur: ad ulrumqtie parentes, licet forte inviti, vi adiguntur. Ilis positis quaeritur: 1° Utrum matrimonio mixto, si vir acatholicus sil, apud nos parochus benedictionem impertiri licite possit, si sponsi, non obstante lege civili mox allata, promittunt se prolem futuram

ecclesiastica a qua aliquando abstinere licet, si circumstantiae id concedant; quia, ul dispensatio locum habeat in matrimoniis mixtis, sola est essentialis promissio consuetarum cautionum, quae ita seria debet esse, ul Episcopus valeat sibi comparare moralem certitudinem, quod ab heterodoxo coniuge lldeliter observabitur atque implebitur: et (piando ipse sive ob subiecti qualitates sive ob alias circumstantias talem certitudinem acquirere non valet, iure potest exigere ul iureiurando promissio firmetur».

¹ *Latine*. « Eiiii Inquisitores Generales reposuerunt quod, non obstantibus civilis legis dispositionibus. Episcopi istius Domini curare debeant ul (in matrimonii- mixtis) consuetae cautione- semper scripturae tradantur, sicut iam Heri solet; et quoties in casu peculiari persuasum habeant easdem cautiones non sincere prae.-lari, dispensationem minime largiantur ».

in religione catholica educaturos; 2° Quibusnam censuris ecclesiasticis pars catholica subiicienda sit. si ipsius culpa promissio parochi facta de liberis catholice educandis non impleatur; 3° Quidnam Episcopo et parochis faciendum, si forte pars catholica ante annum XIV aetatis liberorum moriaturet proinde promissis suis stare non possit: 4° Quid de matrimonio indicandum, quod sponsi mixtae religionis, eo quod parochus catholicus, propter defectum cautionis opportuna de catholica educatione prolis, illud benedicere aut litteras dimissoriales dare recusavit, coram ministro protestantico contraxere? Numquid mulier hic, ubi Concilium Tridentinum est receptum, concubina erit, habenda? Et si ita, quibus sub conditionibus Ecclesiae poterit reconciliari, eiusque matrimonium revalidari? 5° Quid accurate et strictissime sumpta significat: *cautio opportuna* ? »

S. C. S. Officii, feria V, loco IV, 30 iunii 1842, probante Gregorio XVI, reposuit: «Ad I^{um} negative; Ad 2um prudentiae Episcopi id esse commissum, qui habita ratione adjunctorum omnium poterit urgere executionem meliori modo, quo expedire ei videbitur: Ad 3um Episcopis et parochis huiusmodi filios remanere commendatos, qui satagere debent pro viribus, ut catholica fide imbuantur: Ad 4um quoad primam et secundam partem recurrat in casibus particularibus; Ad 5um talem promissionem, «piae, in pactum deducta, praebeat morale fundamentum de veritate executionis, ita ut prudenter huiusmodi executio expectari possit».

455. Cum vero S. C. S. Officii expositum fuisset in aliquibus nationibus cautiones valere etiam in foro civili, *dummodo datae fuerint forma in civili legislatione determinata*, S. C. merito censuit in illis nationibus dispensationem non esse concedendam, nisi praestitis cautionibus in forma quae etiam in foro civili valida sit. Hinc die 13 ian. 1932 sequens dedit generale decretum a Summo Pontifice die sequenti probatum:

«Contingit aliquando mixta, (piae vocant, matrimonia inter catholicum et acatholicum sive baptizalum sive non baptizalum contrahi, praestitis quidem requisitis cautionibus eo tamen modo ac forma vel earum observantia, praesertim quod

special ad catholicam prolis utriusque sexus educationem, aliquibus in regionibus, adversantibus legibus civilibus, efficaciter urgeri non possit, imo tum a locali auctoritate laica tum a ministro haeretico, invitis quoque parentibus, facile queat impediri.

«Ne lex tam gravis naturalis ac divini iuris, magno cum innocentium animarum detrimento, frustrata maneat, Emi ac Rmi Dili Cardinales fidei ac morum integritati tutandae prae-positi. in plenario conventu habito feria IV die 13 ianuarii 1932. prae oculis etiam habentes recentes Ssihi Domini Nostri Encyclicas Litteras, quarum initium *Casti connubii*, stricti sui muneris esse duxerunt omnium Sacrorum Antistitum nec non parochorum aliorumque de quibus in canone 1044, qui super mixtae religionis ac disparis cultus impedimentis dispensandi facultate aucti sunt, attentionem excitare el conscientiam convenire ne dispensationes huiusmodi unquam imper-tiantur, nisi praestitis antea a nupturientibus cautionibus, (piarum fidelem executionem, etiam vi legum civilium quibus alteruter subiectus sil, vigentium in loco actualis vel (si forte alio discessuri praevideantur) futurae eorum commorationis, nemo praepedire valeat, secus ipsa dispensatio sit prorsus nulla et invalida ».

156. Ex iuslis gravi busqué causis cum debitis cautionibus conceditur dispensatio ab impedimento *mixtae religionis*; et couiux catholicus obligatione tenetur conversionem coniugis acatholici prudenter curandi, ut ipsis verbis tradit rei. can. 1062. Olim pars catholica emittere debebat formalem promissionem de curanda conversione partis acatholicae; alicubi, e. g. in Borussia, obstante lege civili, haec promissio non exigebatur, sed conlessarius el parochus partem catholicam de hac obligatione monebant. Haec obligatio coniugis catholici gravis est; sed formalis explicita promissio obligationem adimplendi iure (lodicis non praecipitur. In formulis quae in Alleg. V referuntur. verbo *conditionum* comprehenduntur et cautiones de quibus supra, et haec obligatio coniugis catholici.

III. - Quae, obtenta dispensatione, in matrimoniis mixtis
fleri prohibentur.

157. Huc usque de causis et de cautionibus necessariis pro dispensatione in matrimoniis mixtis. Sed obtenta etiam dispensatione:

1° Coniuges ex ret. can. 1063 nequeunt vel ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, adire sive per se sive per procuratorem ministrum acatholicum uti sacris addictum ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum.

Haec prohibitio in ipso iure naturae fundamentum habet, quod vetat communicationem in divinis cum acatholicis (n. 440). Illud autem: *uti sacris addictum* verilicatur cum minister acatholicus. religiosam caeremoniam explens, vestibus sacris indutus, in templo coniuges recipit et alloquitur;¹ tunc enim habetur communicatio in divinis iure divino prohibita.

158. Hanc rem illustrat instructio S. C. S. Officii ad Episcopos regni Hannoveriani 17 febr. 1864: «Non latet quibusdam in locis haereticum ministrum agere personam magistratus mere civilis, coram quo se sistere soient coniuges aut etiam debent ob linem politicum, nempe ut habeantur civiliter honesti coniuges. prolesque censeantur legitimae. Iam vero urgentibus haereticis aut lege civili imperante, non improbatur, quod pars catholica una cum haeretica se sistat, ante vel post contractum ad formam Tridentini matrimonium, etiam coram ministro haeresi addicto ad actum civilem dumtaxat explendum. Etenim ad dubium olim sic expressum: utrum catholicus coram proprio catholico parrocho una cum haeretica contrahens, licite possit, urgentibus haereticis, matrimonium hoc ratificare coram ministro haeretico, si nulla hinc rursus haeretici professio habeatur aut colligatur, et quidquid minister haereticus in casu peragit, civilis dumtaxat et politica gratulatio sit et censeatur? per S. C. responsum fuit affirmative. Verum enim vero quotiescumque minister haereticus cense-

¹ Cappello, op. cit., n. 317.

lur veluti sacris addictus, et quasi parochi munere fungens, non licet catholicae parti una cum haeretica matrimonialem consensum coram tali ministro praestare, eo quod hic adhiberetur ad quamdam caeremoniam religiosam complendam, et pars catholica ritui haeretico se consociaret: unde oriretur quaedam implicita haeresi adhaesio, ac proinde illicita omnino haberetur cum haeticis in divinis communicatio. Eapropter etsi perniciose haec consuetudo inoleverit, ita ut a clero de facili corrigi non possit, nihilo tamen secius omni adhibito studio ac zelo evellenda erit. Et sane Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. VI, cap. VII, n. 2, aperte docet non licere contrahentibus se sistere coram ministro haeretico, quatenus assistat ut minister addictus sacris, et contrahentes peccare mortaliter et esse monendos. Opportune itaque abs te instructi ac commoniti parochi ac missionarii edoceant fideles, quae publicis in ecclesia catechesibus, (pia privatis instructionibus, circa constantem Ecclesiae doctrinam et praxim, ita ut a mixtis contrahendis nuptiis, quoad fieri possit, salubriter avertantur, sin autem, abhorreant prorsus a celebrando matrimonio coram haeretico ministro sacris addicto, id quod omnimode illicitum et sacrilegum est. Ita responsum fuit Ordinario Trevirensi sub feria IV, die 21 aprilis 1817.

«Sciunt igitur parochi, si interrogentur a contrahentibus, vel si certe noverint eos adituros ministrum haeticum sacris addictum ad consensum matrimonialem praestandum, se silere non posse, sed monere eosdem debere sponso de gravissimo peccato, quod patrarent, et de censuris in quas incurrunt. Verum tamen ad gravia praecavenda mala, si in aliquo peculiari casu parochus non fuerit interpellatus a sponsis, an liceat, necne, adire ministrum haeticum, et nulla fiat ab iisdem sponsis explicita declaratio de adeundo ministrum haeticum. praevideat tamen eos forsitan adituros ad matrimonialem renovandum consensum, ac insuper ex adiunctis in casu concurrentibus praevideat monitionem certo non fore profuturam. imo nocituram, indeque peccatum materiale in formalem culpam vertendum, tunc sileat, remoto tamen scandalo, et dummodo aliae ab Ecclesia requisitae conditiones atque cautiones

rite positae sinl, praesertim de libero religionis exercitio parti catholicae concedendo, necnon de universa prole in religione catholica educanda ».

459. Ex his patet: 1° coniuges utique posse ministrum haereticum adire, qui personam magistratus civilis gerit, ad matrimonium civile ineundum, uti expresse traditur in rei. can. 1063 §3; 2° certe non licere parti catholicae illum adire uti ministrum sacris addictum, ad caeremoniam religiosam explendam (n. 457). 3° Quid vero si coniuges, ad gravia vitanda mala, ipsum adeunt uti ministrum religiosum, sed nulla liat religiosa caeremonia, e. g., si minister, profanis vestibus indutus, extra templum, fausta quaeque coniugibus adprecatur, recolens eoniugalia iura ac officia, quin putet exinde coniugio ullam sanctitatem accedere, et quin etiam pars catholica intendat caeremoniam sacram explere, sed tantum comitati alterius respondere, sive hic forte ritum sacrum intendat, sive non ?¹ Putamus licere parti catholicae in hisce rerum circumstantiis ministrum haereticum adire: nam non velificatur ratio prohibitionis quae in cit. instructione exponitur illis verbis: «quod hic (minister haereticus) adhiberetur ad quamdam caeremoniam religiosam complendam, et pars catholica ritui haeretico sese consociaret, unde oriretur quaedam implicita haeresi adhaesio, et proinde illicita omnino haberetur cum haereticis in divinis communicatio ». Proinde tota quaestio reducitur ad scandalum: quod certe vitare tenemur virtute caritatis, quae tamen non obligat cum gravi incommodo. Ex verbis Benedicti XIV, *De Syn.*, lib. VI, cap. VII. n. 2. eadem conclusio sequi videtur; sed casus occurrens deferendus est ad S. C. S. Officii, expositis omnibus circumstantiis.

460. Quid vero si parochus certo sciat partes, non obstante monitione, ministrum acatholicum uti sacris addictum, adituras esse. e. g., quia ipsaemet partes id parocho monenti aperte latentur? Respondet rei. can. 1063 § 1, scilicet parochus eorum matrimonio ne assistat, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et consulto prius Ordinario; hic vero assistentiam

¹ Vegchiottj. *Instil. Canon.*, vol. III, §98.

permittere nequit, nisi, remoto scandalo, periculum grave sine partibus, parochus praetermisso, unum ministrum acatholicum adeant et aliunde cautiones verae et opportunaee datae sint, quia assistentia in casu non est intrinsece mala et, ea negata, maiora mala sequerentur tum ipsis coniugibus tum proli.

161. 2° In can. 1026 praecipitur: «Publicationes ne fiant pro matrimoniis quae contrahuntur cum dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus* aut *mixtae religionis*, nisi loci Ordinarius pro sua prudentia, remoto scandalo, eas permittere opportunum duxerit, dummodo apostolica dispensatio praecesserit et mentio omittatur religionis partis non catholicae». Id docuit etiam Pius VI in epist. ad Card. Archiep. Mechliniensem, 13 iulii 1783 et in pluribus aliis documentis traditur, quia eximie salutaris horior in fidelibus erga haec matrimonia minueretur. Antiquo iure haec prohibitio stricte servabatur, sed postea disciplina Ecclesiae benignior evasit, ut patet ex relato canone. Sufficiat citare S. C. de Prop. Fide, 17 piae die 11 maii 1864, ad examen revocans acta et decreta Synodi Smyrnis habitae, decrevit: «Proclamationes quae in matrimoniis praemittuntur non fiant in mixtis connubiis, nisi quando necessariae et opportunaee videantur, indicio Ordinarii, pro detegendis impedimentis et omissa mentione religionis eorum qui nuptias sunt contracturi».

462. 3° Praeterea Codex, cohaerenter antiquae disciplinae, in can. 1102 § 2, haec praescribit: «Sed omnes sacri ritus prohibentur; quod si ex hac prohibitione graviora mala praevideantur. Ordinarius potest aliquam ex consuetis ecclesiasticis caeremoniis, exclusa semper Missae celebratione, permittere». (*hunc sacri ritus*: hinc prohibetur non solum Missa pro sponsis, sed quaelibet Missa, licet privata, si haec Missa ex rerum adiunctis haberi possit ut complementum caeremoniae matrimonialis (n. 465), ut reposuit etiam Commissio Pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos die 10 nov. 1925; item caeremoniae (piae sunt in Rituali et benedictio nuptialis (piae habetur in Missali. Hae quoque prohibitiones eo spectant ut in catholicorum animis numquam oblitteretur memoria

tum canonum, qui istiusmodi mixta coniugia detestantur, Ium constantissimi illius studii, quo Ecclesia numquam destitit filios suos avertere et detertere ab iisdem mixtis coniugiis in eorum et futurae prolis perniciem contrahendis», uti docet Card. Antonelli in *Instructione Secretariae Status ad omnes Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum Ordinarios super impedimento mixtae religionis quoad mixta coniugia*, 15 nov. 1858. Tandem *graviora mala* ad quae praecavenda Ordinarius, ad normam rei. can. 1102 § 2, potest aliquam ex consuetis prohibitis caeremoniis, exclusa semper Missae celebratione, permittere, sunt querimoniae acatholicorum, odia adversus Ecclesiam, fideles, leges ecclesiasticas, periculum matrimonii civilis, praetermisso religioso, aul matrimonii coram ministro acalbolico. aul perversionis coniugis catholici, aut educationis prolis in religione acatholiea et multo magis periculum haeresis, etc. Praestat referre nonnullas Sedis Apostolicae declarationes, quae hanc rem illustrant.

463. Quaesitum fuit a S. C. S. Officii utrum in matrimoniis mixtis sacerdos abstinere quoque debeat a verbis: *Ego ros coniungo*, et S. C. reposuit die 26 nov. 1836: « Parochus, assistens matrimonio mixtae religionis, sese abstineat ». Sed excit, can. U02§ 1 post Codicis promulgationem parochus non solum potest, sed debet partes interrogare, eorum consensum requirere et excipiens ex can. 1095 § 1 n. 3 (n. 977 seq.), cetera omnia omittens. In Galliis et in America Septemtrionali parochus, etiam ante Codicem, partes interrogabat de consensu illumque recipiebat.

164. Rursus eadem S. C. interrogata fuit: « 1° Se si puô fare il matrimonio misto in chiesa, levato il Ssiho; 2° Se si puô permet tere ehe il sacerdote porti la colla e la stola nella funzione; 3° Se si puô fare una piccola prédica prima o dopo la cerimonia stilla sanlilà e indissolubilité del contralto».1

1 *Latine*: -1" Utrum matrimonium mixtum Heri possit in ecclesia, amoto Ssiho Sacramento; 2° An permitti possit ut sacerdos deferat, durante caeremonia. anperelli'ceum et stolam: 3° an ante vel post caeremoniam Heri possit brevis concio circa matrimonii sanctitatem et indissolubilitatem ».

S. C. reposuit die 16 iulii 1885: « Detur instructio Antonelli, Ionov. 1858: et quoad concionem, arbitrio Episcopi». Hanc autem instructionem habes infra n. 466.

465. Insuper Episcopus Nancciensis et Tullensis quaesiverat. num lita conscientia in sua dioecesi tolerare posset: « 1° Quod consensus coniugum, salva forma Concilii Tridentini in sacrislia reciperetur.' 4° Quod in parochiis, ubi sacrislia apia et conveniens non adest, consensus reciperetur in alio loco ecclesiae adiunclo, ut cappella remota, sine cereis accensis, nec quocumque ornatu speciali'.* 3° Quod parochus si perpelliceum el stolam indueret, ad interrogandum de consensu et benedicendum annulum? 4° Quod praedictas vestes sacras indutus, si non interrogare liceret, saltem benediceret annulum. el brevem, piam ac hortatoriam concionem coniugibus haberet.* 5° Quod Missa non de sponsis, sed de die, omisso omni ritu benedictionis qualiscumque, coram talibus coniugibus celebraretur'.* » S. G., feria IV, die 17 ian. 1877, attentis peculiaribus circumstantiis in dicta dioecesi occurrentibus, reposuit: «Ad 1°,ⁿ et 4°,^m affirmative. Ad 3um prudenti arbitrio K. P. I). Ordinarii, iuxta instructionem *Etsi Sanctissimus*, 15 nov. 1858. Ad 4°,ⁿ ut in praecedenti. Ad 5°,^m detur responsum in *Versalien.*, feria IV. die 17 ian. 1874, nempe: *Propositis a R. P. D. Episcopo Versalien. nonnullis dubiis, ad primum ila expositum rirum riqore clausulae: EXCLUSA tamen SEMPER Missa successi in tione, quae apponitur in rescriptis de matrimoniis mixtis, prohibeatur tantum Missa pro sponsis cum orationibus et benedictionibus, uti in Missali Romano, an quaelibet Missa, etiam privata, (pute celebretur coram sponsis et comitibus post matrimonium, licet sponsis non detur distincta sedes? Emi Domini decreverunt respondendum esse: affirmative ad utramque partem, (piando Missa celebretur cum omnibus expositis circumstantiis, da ut ea habeatur tamquam complementum caeremoniae matrimonii ».*

•166. Card. Antonelli, in cil. instructione an. 1858. quum dixisset de cetero unicam futuram esse formulam harum dispensationum, quae haec omnia implicite continet, subdit: Quod si in aliquibus locis sacrorum Antistites cognoverint

easdem conditiones (de mixtis coniugiis absque parochi benedictione, alioque ecclesiastico ritu celebrandis) impleri haud posse, quin graviora exinde oriantur damna ac mala vitanda, prudenti eorumdem sacrorum Antistitum arbitrio committit (Sanctitas Sua), ut ipsi, salvis firmisque semper ac. per diligentem servatis cautionibus, indicent quando commemoratae conditiones de contrahendis mixtis hisce nuptiis extra ecclesiam, et absque parochi benedictione impleri minime possint, et ipsando in promiscuis hisce coniugiis ineundis tolerari queat mos adhibendi ritum pro matrimoniis contrahendis in dioecetano Rituali legitime praescriptum, exclusa tamen semper Missae celebratione ac diligentissime perpensis omnibus rerum, locorum ac personarum adiunctis, atque onerata ipsorum Antistitum conscientia super omnium circumstantiarum veritate et gravitate. Summopere autem exoptat Sanctitas Sua, ut iidem sacrorum Antistites huiusmodi indulgentiam seu potius tolerantiam, eorum arbitrio et conscientiae omnino commissam. maiori, quo fieri potest, silentio ac secreto servant ». Proinde Episcopus ex gravi causa potest omnes sacros ritus permittere, exclusa Missae celebratione; quod congruit cum cit. can. 1102 § 2. Vide etiam responsionem S. C. S. Officii, 1 aug. 1821, apud Collect. S. C. de Prop. Eide, n. 1543.

467. S. C. de Prop. Fide in epist. ad Vicarium Apost. Maysurii, 4 dee. 1862, nonnulla dubia solvit, quae rem nostram respiciunt:

« Et primo quid intelligendum sit sciscitaris per verba, quibus in laudata instructione innititur et quasi ligatur facultas seu tolerantia benedicendi mixta matrimonia, scilicet ad evitanda *graviora mala et damna*. Procul dubio graviora inde oriuntur mala et damna: 1° Quotiescumque ob denegatam matrimoniis mixtis benedictionem facile excitarentur haereticorum querimoniae et odia adversus fideles legesque ecclesiasticas: 2° Quotiescumque denegata a parochio catholico benedictione, sponsi, ante vel post coram illo celebratum matrimonium, minisellum adeant, vel etiam in heleiodoxorum templum conveniant ad sacrilegam benedictionem oblinendam, parochio catholico omnino posthabito; 3° Quotiescumque insu-

per timendum esset quod, recusata ab ipsis expetita benedictione, aut non servarentur necessariae» cautiones de amovendo a coniuge catholico perversionis periculo et de universa prole in catholica religione educanda, aut, quod detestabilius foret, ne pars catholica ad haereticorum castra in sui et futurae prolis aeternam perniciem transiret. Evidenter haec et similia sunt gravia illa damna ac mala... Quandocumque aulem oh notabilem locorum distantiam Praesides per se causarum ..(circumstantiarum gravitatem et veritatem cognoscere nequeant circa mixta matrimonia sacerdotali benedictione honestanda, poterunt per missionaries sibi subditos, haec eadem implere, qui tamen sint circa praedictas causas et instructionem optime edocti, prudentia et zelo secundum scientiam praediti.

* Quae tertio loco te anxium reddebant circa silentium ac secretum in laudata instructione, quoad posse, inculcatum, non ita presse intelligenda videntur, ul nemini innotescat haec S. Sedis indulgentia seu potius tolerantia in benedicens mixtis nuptiis. Etenim scias oportet, quod Sanctitas Sua monitos esse voluit Praesules, ut non passim et absque delectu matrimoniis mixtis benedictio impertiatur, nec per publicas instructiones, veluti etiam per modum regulae, tali utantur facultate, sed prudenter admodum et caute, ul oblivioni non tradantur saluberrimae Ecclesiae conditiones, quae semper implicite talibus dispensationibus adiunctae intelliguntur *.

IV. · Poenae, quae manent partem catholicam quae matrimonium mixtum, contra iuris praescripta, contraxit.

168. Quamquam pars catholica contrahens et testes et parochus assistentes in matrimonio mixto graviter peccant, ul supra diximus (n. VV2), si dispensatio a Sede Apostolica non praecesserit, tamen antiquum ius poenas non statuit, sed Episcopus poterat poenas constituere latae vel ferendae sententiae. Benedictus XIV in declaratione diei 4 nov. 1761 pro matrimoniis mixtis in Belgio et Hollandia laudat * magnopere

zelum illorum Antistitum, qui, severioribus propositis spiritualibus poenis, catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo sese haereticis coniungant».

469. Codex censuras non tulit, sed aliquam poenam constituit can. 2375: «Catholici qui matrimonium mixtum, etsi validum, sine Ecclesiae dispensatione inire ausi fuerint, ipso facto ab actibus legitimis ecclesiasticis et sacramentalibus exclusi manent, donec dispensationem ab Ordinario obtinuerint». *Ausi fuerint*: hinc ab hac poena excusat quaelibet imputabilitatis diminutio sive ex parte voluntatis, e. g., metus gravis, sive ex parte intellectus, e. g., ignorantia, excepta tamen ignorantia affectata ex can. 2229 1-2.

170. Ut autem absolutio obtineatur, necesse est ut qui hoc gravissimum scelus perpetravit, congruam praebeat satisfactionem: et in primis promittere debet se curaturum utis viribus iam conversionem partis aetholicae, quam baptismum et educationem in religione catholica universae prolis iam natae quam nasciluræ. Haec confirmat responsio S. C. S. Officii; nam ad dubium: « Utrum in contractis matrimoniis (cum haereticis) pastores animarum pariem poenitentem, dummodo seclusum sit scandalum, lita conscientia ad Sacramentorum receptionem admittere possint »; S. C. reposuit die 2 maii 1812: «Quoad matrimonia valida ad Sacramenta posse admitti sine praevia renovatione consensus: sed ab ipsis percipiendis arcendos, donec vera dederint resipiscentiae signa et promiserint exsecui utis viribus iam conversionem partis haereticae quam educationem in religione catholica prolis universae natae et forsitan nasciluræ et tandem donec obtinuerint absolutionem a censuris incursis una cum poenitentiis salutaribus casu, quo contraxerint coram ministro haeretico».

171. Praeterea poenas in catholicos, qui matrimonium mixtum contraxerunt coram ministro aetholico. vel qui in catholicam filiorum educationem peccaverunt, Codex enumerat in can. 2319 § I: «Subsunt excommunicationi latae sententiae Ordinario reservatae catholici:

«1° Qui matrimonium ineunt coram ministro aetholico contra praescriptum can. 1063 § I;

«2n Qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ul omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam ;

«3° Qui scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt;

<4° Parentes vel parentum locum tenentes qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt.

«§2. Ii de quibus in § 1 nn. 2-4 sunt praeterea suspecti de haeresi».

In induito Episcopis dalo additur semper clausula: *Quod si partes actu in concubinato rivant, provideatur opportunis modis ul scandalum, si adsit, removeatur et pars catholica ad gratiam Dei recipiendam rite disponatur, praevia eius absolute ab excommunicatione contracta, si forte matrimonium attentatum fuerit coram ministro acatholico eique impositis congruis poenitentiis salutaribus.* Et in dispensatione a Sede Apostolica concessa, (piando agitur de matrimonio iam inito coram ministro haeretico, ponitur absolutio ab excommunicatione oh id incursa. Etiam instructio S. C. S. Ollicii ad Episcopos regni Ilannoveriani (n. 458) et citata responsio eiusdem S. C. 2 mari. 1842 (n. 470), censurarum mentionem faciunt.

172. Post omnia (piae diximus de impedimento *mixtae religionis*, horiamur Ordinarios aliosque animarum pastores, ut prae oculis semper habeant praescriptum rei. can. 1004. Haec •■orum obligatio gravis est Ium praecepto caritatis Ium vi ollicii, attentis gravissimis malis, (piae ex mixtis nuptiis in coniuges. lilios et Ecclesiam derivant.¹

Sch o i i o n .

De matrimonio eorum qui /idem catholicam abiecerunt aut sunt vel societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti vel publici peccatores aut censura notarié irretiti.

Can. 1065. -§ 1. Absterreantur quoque fideles a matrimonio contrahendo eum iis qui notorii* aut fidem catholicam abiecerunt. etsi

¹ Cf. Beseok.t.i > XIV in Consi. *Matrimonia*, I nov. 17H; S. C. de Prop. Eide ad Arch. Baltimoreensem, 25 iun. 1881; S. C. S. OfT., 12 dec. 1888.

ad sectam acatholicam non transierint, aut societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti sunt.

§ 2. Parochus praedictis nuptiis ne assistat, nisi consulto Ordinario, qui, inspectis omnibus rei adiunctis, ei permittere poterit ut matrimonio intersit, dummodo urgeat gravis causa et pro suo prudenti arbitrio Ordinarius indicet satis cautum esse catholicae educationi universae prolis et remotioni periculi perversionis alterius coniugis.

Can. 1066. - Si publicus peccator aut censura notorie innodatus prius ad sacramentalem confessionem accedere aut eum Ecclesia reconciliari recusaverit, parochus eius matrimonio ne assistat, nisi gravis urgeat causa, de qua, si Cieri possit, consulat Ordinarium.

473. Verba relatorum canonum melius intelliges, si prae oculis habeas verba can. 2197:

« Delicium esi :

« 1° *Publicum*, si iam divulgatum esi aut talibus contigit seu versatur in adiunctis, ut prudenter indicari possit et debeat. facile divulgatum iri;

« 2° *Notorium notorietate iuris*. post sententiam indicis competentis quae in rem indicatam transierit aut post confessionem delinquentis in indicio factam ad normam can. 1750;

« 3° *Notorium notorietate facti*, si publice notum sit et in talibus adiunctis commissum, ut nulla tergiversatione celari nulloque iuris suffragio excusari possit;

« 1° *Occultum*, quod non est publicum; *occultum materialiter*, si lateat delictum ipsum: *occultum formaliter*, si eiusdem impulabilitas ».

474. Ex eo quod Codex praedictos can. 1065, 1066 posuerit post impedimenta matrimonium impediencia, ne dixeris indignitatem illorum coniugum constituere impedimentum matrimonium impediens in sensu stricto. Nam impedimentum in stricto sensu est circumstantia matrimonium impediens vel dirimens ex lege, quae non removetur simplici nupturientium voluntate, sed legis dispensatione; dum eorum coniugum indignitas est prohibitio temporaria, quae sine ulla dispensatione, mutata voluntate, cessat.¹

¹ Benedictus XIV, *De Si/n.*, lib. VIII, cap. XIV, ubi agit de indignitate ratione ignorantiae catechismi. **I.**

475. Iam vero in genere qui in statu peccati mortalis versatur, aut censura innodatur, est et dicitur *indignus*, et nequii sine sacrilegio Sacramentum matrimonii recipere, nisi prius peccati remissionem, aut absolutionem a censura obtinuerit, licet profecto, his defectibus non obstantibus, matrimonium forte initum validum foret. Haec per se clara sunt, sed aliis quaestionibus non levis momenti ianuam aperiunt.

476. Et in primis quaeritur, num pars digna, noscens alterius indignitatem, licite possit cum ea nuptias inire; videretur enim non posse, quia Sacramentum indigno ministrat, et simul ab indigno recipit. At, e contrario, D'Annibale, p. III, § 462, communem doctrinam hac in re réassumens, haec habet: « Illius Sacramenti ministri ipsimet contrahentes invicem sunt, ipsi et subiecti; ideo uterque cavere debet ne indigne suscipiat. ne indigne ministret, ne conferat indigno. *Ne suscipiat.* prout quodvis aliud vivorum Sacramentum et planum est: ac proinde ut nec censura aliqua impediatur, nec peccato lethali, atque ideo ut ea sciat (piae ad salutem necessaria sunt, et rudimenta fidei, cum ea deinde filios suos docere debeat; nam illa christianum culpabiliter, haec parentes futuros vel inculpabiliter ignorare lethali non caret. *Ne ministret indigne,* id est indignus ipse; verum quia non ministrat ex officio, et minister est quasi *per consequens*, a lethali excusatur. Demum *ne ministret indigno*: hoc in cooperationem recidit, quam sola caritas vetat: cumque caritas non obliget cum incommodo gravi, sine quo vix aut ne vix quidem quis abstinet a nuptiis, vix hoc nomine reprehendendus erit, aut ne vix quidem».2 Proinde si qua ei sit ratio, ab omni culpa pars digna excusatur. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. IX, cap. III, §. 5, eorum opinionem refellit, qui asserunt matrimonium mixtum, etiam remoto perversionis periculo, et obtenta ab Apostolica Sede dispensatione, cum consuetis conditionibus, esse intrinsece malum, quia pars catholica personae indignae Sacramentum

• Dr. Luuo, *De sacram. in yen.*, disp. VIII. sect. XIV.

De Lt <.>, l. e., §. 220seq.: S. Alphonsus, Mb. VI. n. 55 seq.: Croix, VI. I. n. 147.

ministrat; refellit, inquam, exemplo sanctarum focminarum catholicarum, quae non modo cum haereticis, >< etiam cum infidelibus matrimonium contraxerunt; auctoritati' Concilii Generalis Chalcedonensis, quod can. 11- permittit catholicis matrimonium cum parte haeretica, iudaea et ethnica, si haec promittat *se ad orthodoxam fidem transferre*: tandem auctoritate catholicorum Principum eorumque consiliariorum qui petunt, et Romanorum Pontificum ac Romanarum Congregationum quae concedunt dispensationem ad contrahendum matrimonium cum haeretica et sine clausula: *Abiurata prius haeresi*.

477. Potius igitur videndum utrum parochus ac testes valeant, necne, sine peccato matrimonio indigni assistere. Et quoad testes, facile excusantur, quippe tenentur impedire alterius sacrilegium non officio, sed sola caritate. Proinde quoties potest parochus, certe possunt et testes, pro quibus longe minores rationes sufficerent, quin teneantur ulterius inquirere.¹ Quoad parochum autem, absque dubio potest et debet assistere, quoties indignitatem novit ex solo foro interno. Videamus num possit, quando hanc notitiam habet ex foro externo.

478. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. VIII, cap. XIV, n. 5, docet parochum non posse licite sua praesentia et auctoritate firmare contractum, quem scit a contrahentibus sacrilege iniri: quod recto sensu intelligendum est. Nam in primis id non est intrinsece malum, ita ut numquam licitum esse possit, quia parochus assistit, uti testis; atqui assistere uti testem etiam Sâcrilegio, non est intrinsece malum, ita ut nullo in casu licere queat, secus Ecclesia numquam permittere posset, ut parochus assistat matrimonio mixto vel matrimonio indigni quacumque ex causa, et tamen permittit.² At parochus licite assistere nequit, quia tenetur peccatum impedire tum ratione simplicis caritatis, tum ratione muneris paroecialis, quae tamen rationes non semper urgent. Haec principia singulis indignitatis casibus applicemus.

¹ D'Annih a i.e., p. HI, § WJ3; S. Al ph o n s u s, lit». VI, n. 54.

² D'Annih a i.e., l. c.; not. 8.

479. Si agatur de matrimonio illorum qui fidem catholicam notorie abiecerunt, etsi ad sectam acatholicam non transierint, aut societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti sint, parochus servet praescriptum rei. can. 1065. *Fidem catholicam abiecerunt. e. g., si aliquo actu patenti professi sunt se non amplius esse catholicos aut publice Ecclesiae dogmata impugnaverint...; non sufficeret autem si. etiam per diuturnum tempus, officia religionis transgressi sunt. Etsi ad sectam acatholicam non transierint, quia secus haberetur impedimentum mixtae religionis.*

480. Si vero agatur de matrimonio illorum qui sunt publici peccatores aut censura notorie innodati, parochus stet praescripto rei. can. 1066; non dubitamus autem habendos esse publicos peccatores, qui negligunt officia Christianae vitae, puta tempore paschali non satisfaciunt praecepto confessionis et communionis idque notum omnibus est. Hinc si iure particulari confessio sacramentalis praescripta est. parochus, hac quomodocumque peracta, assistere potest et debet, quia sponsus in foro externo dignus est; si sponsus confessionem sacramentalem peragere recusaverit, parochus, si tempus est. consulat Ordinarium, qui ea praescribet, quae magis in Domino expedire indicaverit. Si confessio sacramentalis nec iure particulari praescripta est, parochus, si peccatum est occultum, potest et debet assistere, quia forte contritione dignus est; si peccatum est publicum, parochus servet praescriptum can. 1066, eo vel magis si sponsus est aliqua censura innodatus. Haec autem applicentur etiam iis, qui fidem catholicam abiecerunt aut societatibus ab Ecclesia damnatis nomen dederunt; scilicet parochus consulat Ordinarium, qui prae oculis habeat cit. can. 1065 § 2.

4SI. Haec omnia illustrant sequentes declarationes S. Sedis. In primis regulam generalem assignat S. G. de Prop. Eide 17 apr. 1840. Quaesitum fuerat: «Quid agendum cum pravis iis catholicis qui renunt peccata confiteri, priusquam ad matrimonium accedant?» S. G. respondit: «Si catholici, de quibus in dubio, sint veri publici peccatores, non sunt admit-
tendi, nisi parochus ex causis vere gravibus excusari possit,

quae recensentur peines probatos AA., quos consulat. Si sunt peccatores occulti, praemissa salutari admonitione, etiamsi peccata sua confiteri recusaverint, non sunt a matrimonio excludendi ».

182. Cum vero apostata, durante apostasia, sit profecto publicus peccator, parochus eius matrimonio ne assistat. Die 28 nov. 1796, quaesitum fuerat a S. C. de Prop. Fide: «Se si può permettere il matrimonio ad un cattolico battezzato, il quale per essere maggiormente in grazia dei Governatore, si fa lurco, e dopo un tempo prende per moglie una cattolica?»¹ S. C. reposuit: «Negative, durante apostasia».

183. S..G. S. Officii sequentia dubia proposita fuere: 1° An licitum sil matrimoniis eorum assistere, qui non solum sinte secla Protestantium, sed etiam e societate Muratorum Liberiorum, si huiusmodi ducere velint catholicas? 2° Si petentes matrimonium fuerint equidem catholici, sed obliti ac omnino expertes religionis per varios annos, tandem socios se iunxerint Liberis Muratoribus, si huiusmodi velint matrimonium contrahere cum catholicis, quin prius Liberis Muratoribus renuntiaverint, num licite talibus matrimoniis assistendum est?»

S. C., die 21 aug. 1861, reposuit: «Quoad assistentium matrimoniis eorum, qui pertinent ad societatem Liberiorum Muratorum, parochi el missionarii se gerant, uti cum agitur de praestanda assistentia matrimoniis eorum, qui tamquam publici peccatores habentur. Cum vero usque adhuc Apostolica Sedes nullum generale decretum super hae re tulerit, oportet ut pastores caute ac prudenter se gerant; et debent potius in casibus particularibus ea statuere, quae magis expedire in Domino indicaverint, quam generali regula aliquid decernere. Certe boni pastoris partes erunt, quantum sine clamoribus et scandalis fieri poterit, huiusmodi connubia impedire. Confessarii praesertim in Sacramento poenitentiae, qua instructione ac consiliis, qua adhortatione debent poenitentes graviter admonere, ne tali periculo se ac futuram sobolem temere expo-

* *Latino*.. An possit permitti matrimonium catholico baptizato, qui ut magis favorem Gubernatoris sibi conciliet. Turearum sectam amplectitur et deinceps ducit uxorem catholicam mulierem?

nant, cum nihil boni faustique expectari possit ab eo, qui Dei eiusque Ecclesiae leges iam inique contemnit. Quoniam vero, denegata facultate contrahendi huiusmodi matrimonia, nonnulli, passione forsitan abrepti, parochi ac testium praesentiam negligèrent, in illoque tantum contractu civili, vitam in concubinato degerent...; ideo, urgente necessitate, pro casibus, ut dictum est, particularibus poterunt ea decerni, quae magis in Domino expedire fuerit indicatum ».

484. Hic referre iuvet et aliam responsionem eiusdem S.C. S. Officii, datam fer. IV, die 30 ian. 1867. Propositis dubiis:

« 1° Quid agendum (quando vir baptizatus, sed apostasiam a fide verbis et corde profitens, asserensque nominatim se non credere Sacramentis Ecclesiae, petit matrimonium coram eiusdem Ecclesiae facie, unice ut desiderio sponsae satisfaciat?

« 2° Quid si idem vir petit, sectae condemnatae Muratorum vel simili addictus, qui licet fidem non omnino amiserit, sectae tamen debile renunciare recusat?

« 3° Quid si idem postulat vir, (pii fidem non abiicit, sed eam profiteri, officiaque Christiana adimplere abnuit?) »

Responsum fuit:

« Ad Iu, n: Quoties agatur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram quae a fide ita defecit, ut alicui falsae religioni vel sectae sese adseripserit, requirendam esse consuetam et necessariam dispensationem cum solitis ac notis praescriptionibus et clausulis. Quod si agatur de matrimonio inter unam partem catholicam et alteram, quae fidem abiicit, at nulli falsae religioni vel haereticae sectae sese adseripsit, (quando parochus nullo modo potest huiusmodi matrimonium impedire (ad quod totis viribus incumbere tenetur) et prudenter timet ne ex denegata matrimonio assistentia grave scandalum vel damnum oriatur, rem deferendam esse ad R. P. I). Episcopum, qui, sicut ei opportuna nunc facultas tribuitur, inspectis omnibus casibus adiunctis, permittere poterit ut parochus matrimonio passive intersit lanquam testis *authorizabilis*, dummodo cautum omnino sit catholicae educationi universae proles aliisque similibus conditionibus.¹

¹ Post Codicem de hac passiva assistentia vide n. 442.

* Ad 2um: Dandum esse Decretum diei 28 iunii 1865, quod est huiusmodi: *Quoad matrimonia, in quibus una contrahentium pars clandestinis aggregationibus per pontificias constitutiones damnatis adhaeret, dummodo absit scandalum. Ordinarius, habita circumstantiarum ratione, pro casibus particularibus ea decernat quae magis expedire indicaverit.*

«Ad 3um, n: Consultet probatos Auctores, et praesertim Benedictum XIV, *De Synodo dioecesis*, lib. VIII, cap. XI, n. 5*.

Porro verba: *rem deferendam esse ad R. P. I). Episcopum, (pii, sicut ei opportuna nane facultas tribuitur....* extenduntur ad omnes Episcopos, iuxta eiusdem S. C. responsionem datam die II ian. 1899: doctrinam autem Benedicti XIV referimus n. 476.

185. Tandem S. Poenitentiaria rogata quomodo sese gerere debeat parochus in celebratione matrimonii illorum, qui censuris sunt notorie innodati, die 10 decembris 1860 respondit :
•Curandum pro viribus, ut ecclesiasticis censuris innodati debito modo cum Ecclesia reconcilientur; at si recusent, et nisi matrimonium celebretur, gravia damna imminere videantur, parochus Ordinarium consulat, qui habita rerum et circumstantiarum ratione omnibusque perpensis quae a probatis AA. praesertim a S. Alphonse Ligorio in sua *Theol. mor.*, lib. VI, n. 54 traduntur, ea declaret quae magis expedire in Domino indicaverit, exclusa semper Missae celebratione». Quod si vitandis agatur, mullo magis parochus consulere debet Ordinarium, qui assistentiam non permittet, nisi in casu omnino gravissimae necessitatis.¹

186. Si vero quaeratur quid agendum a confessario, si poenitens matrimonium contracturus non possit absolvi, Scavini, vol. III, n. 935, ex libro: *Examen raisonné ou décisions théologiques*, Lyon, 1851, respondet: «Vel poenitens putat in bona fide se posse matrimonium licite contrahere, etsi non absolutus, vel cognoscit matrimonium requirere statum gratiae, ut licite contrahatur. In primo casu, si praevideatur poenitens monitioni obtemperaturus, moneatur se non posse sine gravi peccato matrimonium contrahere in statu peccati

¹ Enn . n. 271.

mortalis. Si, e contra, praevideatur monitionem contempturus, in bona tide relinquatur, et confessarius taceat de obligatione status gratiae ad matrimonium licite contrahendum, ne peccet formaliter, ubi fortasse solum materialiter peccabit. Dicat tamen poenitenti: Si matrimonium ineas, contende, ut vero dolore conteraris, et contritionem perfectam habeas ante matrimonii celebrationem, et paulo post ad me revertaris, ut confessionem tuam perficere possis. In *secundo casu* confessarius debet poenitentem a matrimonio contrahendo retrahere usque dum absolvi possit, fortiter loquendo de sacrilegio, quod committunt matrimonium ineuntes in peccati mortalis statu. Si nihilominus matrimonium differre renuat, moneat ipsum confessarius ut omnino curet contritionem perfectam elicere. Confessarius ita se gerens, etsi non putet poenitentem adeo eximiam comparaturum esse dispositionem, non censetur sacrilegium approbare, cum contendat ut vitetur per contritionem perfectam ». Haec cohaerent responsioni S. C. de Prop. Fide datae die 5 marlii 1816 ad Vicarium Apost. Tungkini Occid., et relatae in Collect, eiusdem S. C. sub n. 1520.

Articulus II.

De impedimentis dirimentibus in specie.

487. Dirimentia impedimenta nonnullis versiculis, memoriae iuvandae causa, solebant ah Auctoribus exhiberi. Magis vulgati fuerunt sequentes:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
Raptave sit mulier loco nec reddita tuto :
Haec facienda vetant connubia, facta retractant.

Quinam poëta fuerit, non inquirimus.¹ Tantum animadvertimus his versiculis commisceri omnes causas nullitatis, quae se tenent sive ex parte *personae* (impedimenta proprie dicta), sive ex parte *consensus*, sive ex parte *formae*} insuper iqter

¹ Videtur fuisse Tancredus.

causas nullitatis ex parte consensus deesse defectum debitae discretionis et simulationem et alias insufficienter et male expressas esse; e. g., *conditio* significat conditionem contra matrimonii substantiam, et errorem conditionis servilis. ¹

488. Iuxta ea quae diximus n. 205, nos in praesenti seponimus causas nullitatis ex parte consensus et ex parte formae: et solum exponimus impedimenta dirimentia, quae tenent ex parte personae. Haec autem sunt novem, scilicet *aetas*, *impotentia*, *ligamen*, *disparitas cultus*, *ordo sacer*, *professio sollemnis religiosa vel votum*, *crimen raptus*, *consanguinitas*, *affinitas*, *publica honestas*, *cognatio spiritualis*, *cognatio legalis*. Non omnes Auctores eodem ordine haec impedimenta distribuunt: nos eadem evolvimus unum post aliud, prouti modo enarrata sunt et prout sunt in Codice. Hoc unum addimus, scilicet; Concilium Tridentinum ius commune in pluribus innovavit; nam sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 3, ait: « Docet experientia propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque S. Synodus huic incommodo providere et a cognitionis spiritualis impedimento incipiens...»; deinde vero Codex alias magni momenti innovationes introduxit.

§ 1. - *De impedimento aetatis.*²

Can. 1067. - § 1. Vir ante decimum sextum aetatis annum completum, mulier ante decimum (putrium item completum, matrimonium validum inire non possunt.

§ 2. Licet matrimonium post praedictam aetatem contractum validum sit, curent tamen animarum pastores ab eo avertere iuvenes ante aetatem, (pia, secundum regionis receptos mores, matrimonium iniri solet.

189. Ut primum hoc impedimentum clare exponamus, in primis animadvertimus, *pubertalem* esse potentiam gene-

¹ Bkharoi, *Dis. lied. Unii*), tom. III, diss. IV, cap. VII. quaesi. I.

² Vide canonistas in X, *De desponsatione Impuberum*, IV, 2.

randi, quae ex habitu corporis constat, ut traditur c. 3 cit. lit., quaeque de facto plerumque adesse solet in masculis an. XIV completo, in foeminis anno XII completo: cur autem foemina citius pubescat quam masculus, vide apud Gonzalez in *Comm. cit.*, c. 3. * Apud priscos Romanos iurisconsultos acris exarserat controversia in scholis Cassianorum et Proeuleianorum: nimirum Proculeiani ex annis, Cassiani ex corporis habitu pubertatem existimabant, uti testatur Ulpianus in *Fraijmentis*. lit. XI. § 28», Berardi, tom. III, diss. IV, cap. II. Primus Iulianus statuuisse videtur pubertatem esse dimetiendam ex annis, l. 3. C. *Quando curatores* V, G0, indecoram dicens Cassianorum disciplinam: nempe statuit masculos in iure haberi puberes anno XIV completo, foeminas anno XII completo, quin necesse sit corpus inspicere. Ecclesia hanc legislationem adoptavit, eamque ipse Codex recepit, ut patet ex can. 88 § 2. Equidem in cit. c. 3, X, *De desponsatione impuberum*, IV, 2, S. Isidorus Hispalensis scribit puberes ex habitu corporis potius appellari. Sed «id pertinet ad simplicem nominis etymologiam, quam sanctus vir explicabat, de vocabulorum derivatione tantum sollicitus, non vero ad iuris effectus, quibus ratio haberetur coniugii contrahendi, de quibus Isidorus minime agebat»; Berardi, l. c.

190. Iam vero Ecclesia iure antiquo declaravit illicitum et invalidum matrimonium ante utriusque partis pubertatem, id est inter virum ante XIV aetatis annum completum et mulierem ante annum XII completum; quae proinde dici solebat *aetas nubilis, anni nubiles, aetas apta, anni apti ad matrimonium*, prout canones loquebantur. Hoc erat ante Codicem *aetatis* impedimentum, quod Ecclesia deprompsit ex iure romane iusliniano, l. If Dig. *De sponsalibus*, XXIII, 1, et ideo Nicolaus Papa in c. 2 cit. lit. dicere potuit matrimonii *aetatem legibus vel canonibus determinatam*, quia eadem aetas utroque iure requirebatur. Codex hanc disciplinam reformavit in n. d. can. 1067, definiens virum non posse validum matrimonium contrahere ante annum XVI completum et mulierem ante annum XIV item completum. Hoc est igitur impedimentum *aetatis*, quod modo viget.

191. In Italia post Concordalum feliciter initum cum Apostolica Sede exigitur annus XVI-XIV; sed apud alias civiles nationes aetas maior exigi solet. Ita in Gallia et Belgio exigitur annus XVIII pro viris, annus XV pro foeminis; in Hungaria, Helvetia. Russia annus XVHI-XVI; in Germania annus XXI-XVI; in republics Brasiliiana annus XV l-X IV. Antiquitus Plato exigebat annos XXX. et ita etiam Aegyptii, teste Xenophonte; Aristoteles annos XXXVII; Germani pro re turpi habebant ante annum XX uxorem dignoscere, teste Tacito, *De more Genu.*, et Caesare, *De bello gallico*, lib. VI.

192. Hoc impedimentum est iuris naturalis ante debitam in ulraque parte mentis discretionem iure naturae sufficientem ad matrimonium ineundum; est iuris ecclesiastici lanium, si ulraque pars habet debitam mentis discretionem, licet una vel utraque pars de facto careat actuali potentia generandi; nam ius naturale actuale generandi potentiam non exigit. Alexander III in c. 8 cit. tit. ait: «Ante nubiles annos (iure antiquo) coniugalem consensum non habent (pueri)». Sed id intelligitur de simplici iuris praesumptione, aliquando enim impuberes consensum habere posse, non est dubium. Fertur Gregorium XIII, 13 apr. 1583, rogatum ut in hoc impedimento dispensaret, respondisse Sedem Apostolicarn id non posse. Al vel id numquam dixit Pontifex, vel dixit relate ad illum casum particularem, quo forte necessaria mentis discretio deerat, vel significavit Sedem Apostolicarn non facile hanc dispensationem concedere.¹

493. Post pubertalem non praesumitur partes ignorare matrimonium esse societatem permanentem inter virum et mulierem ad filios procreandos, quod iure naturae suflicil ad matrimonialem consensum (can. 1082); sed nihilominus Ecclesia iure meritoque maiorem aetatem exigit pro matrimonii validitate, quia mentis discretio necessaria, si ante hanc aetatem habetur, debilis est, et matrimonii usus sanitati et parentum et liliorum valde nocere solet. Hinc legislationes civiles prove-

¹ Sanchez, lib. Vil, disp. HIV, n. 9; Sghmo.z., lib. IV, tit. II, n. 52; Santj, lib. IV, lit. il, n. II, seq.

cliozem aetatem exigere solent pro matrimonio, el Ecclesia rei. can. 1067 addidit § 2, monens animarum pastores ut curent lumes a matrimonio avertere ante aetatem qua, secundum regionis receptos mores, matrimonia celebrari solent. Ad rem Lehmkuhl. *Theoi. mor.*, vol. II. n. 748 in nola: « Aetas illa (loquitur de aetate XIV-XII an., sed eius animadversio applicatur etiam proveciori Codicis aetati) ab Ecclesia statuta ubique valeris quidem matrimonii norma est. at non ubique norma liciti el convenienter matrimonium contrahendi. Ecclesia enim debuit regiones etiam meridionales respicere, ubi natura maturius completur; in frigidioribus autem regionibus sane non expedit, imo vix licebit ad nuptias transire, cum primum canonica aetas adfuerit. Raro videtur ibi convenire ut puella ante Will aetatis annos, invenis ante XX matrimonium ineat, saepe etiam ulterius exportandum erit, ne ante aetatem robustiorem vires debilitentur. Ex altera autem parte pro integritate morum sane optandum est. ne tempus ineundi matrimonii nimis differatur: indicium Ecclesiae ex hoc solo iam habes, quod annos viginti quatuor in puella pro *aetate superadulta* sumat, atque pro causa dispensationem ab impedimento cognationis concedendi. Similiter in adolescentibus aetatem notabiliter maiorem vel etiam XXX annum usque expectare, mos est nullatenus laudandus». Hinc Instructio Auslriaca, § 72: « Procurandum est ut avertantur matrimonia eorum, qui annum quidem XIV el respective XII absolverunt, ast nondum attigerunt aetatem, qua pro terrae gentisque ratione aptiludo ad matrimonium debita cum deliberatione ineundum el maturitas physica adesse solet ».¹

Modo hoc impedimentum melius determinandum est.

¹ in actis praeparatoriis ad Codicem refertur Consultorum discussio do *aetatis* impedimento. 1'. Wernz proposuit ut aetas matrimonialis protraheretur pro foeminis ad annum XIV completum, pro viris ad annum XVI et rationes dedit quae sequuntur: · 1" Scopo principale dei matrimonio ê la consen azione del genere umano; ora se i matrimonii si fanno troppo presto, si ha la degenerazione della razza. corae prova l'esperienza; 2' Importa inolto che le leggi eurino la pubblica moralità; ora la moralità pubblica scapita assai, se si permettono i matrimonii in età

191. Ex dictis palet matrimonium esse validum post ulriusque partis definitam a Codice aetatem, dummodo de tacto utraque pars habeat debitam mentis discretionem, quae tamen praesumitur, licet una vel utraque careat actuali potentia generandi. Aetas autem XVI-XIV annorum debet esse completa, sicut ante Codicem debebat esse completa aetas XIV-XII annorum, ita ut si vel unus dies deliciat, matrimonium est nullum. Supputatio autem aetatis fiat ad normam can. 34 § 3 n. 3 el quidem initium sumendo non a baptismo sed a nativitate; dies igitur nativitatis non computatur et tempus linitur expleto ultimo die eiusdem numeri; si proinde vir natus est die 30 iulii 1930, matrimonium contrahere valide potest ab initio diei 31 iulii 19445. Huc spectat responsio data a S. C. S. Officii die 7 maii 1890. Nam cum Vicarius Apostolicus de Chen-si in Sinis quaesivisset, num aetas ad matrimonium apta computari posset iuxta annos lunares, prouti mos est in Sinensi imperio, S. C. reposuit: «Glianni richiesti dai 'acri canoni per la validilà del matrimonio sono anni solari, non lunari, e da computarsi da giorno a giorno, ossia dal giorno della nascila al giorno in cui si celebra il matrimonio. Che se ciô non possa farsi,* si compuli l'età secondo l'anno lunare, aggiungendovi un mese».2 Quod si liat, rursus ha-

troppo bassa, come sono i 11 e 12 anni, giacchè qaesti matrimonii dovranno essere preparati e cosi i ragazzi e h» ragazze cominceranno ad amoreggiare in una elà nella quale non dovrcbboro in alcun modo pensare al matrimonio; 3° Le leggi civili hanno aumentata l'età necessaria per il matrimonio e in tutti i paesi civilizzati farebbe strana impressione di vedere un matrimonio contralto a 11 e 12 anni; ora si debbono adattare le leggi ai costumi ; anzi gli stessi Missionarii, nolle Indie ad esempio, vedono le difticoltà e le gravi conseguenze anche flsiche dei matrimonii fatti trop[K] presto e insistono perché le ragazze abbiano raggiunto almeno i 13 o 11 anni». Alii Consultores fuerunt in voto doctissimi P. Wernz; hinc rei. can. 1067 § 1 ; salva autem hac aetate, in § 2 receptus fuit § 72 Instructionis Austriacae.

1 Scilicet ob imperitiam reducendi annos lunares ad annos solares.

1 *Latino*: «Anni requisiti a sacris canonibus pro validitate matrimonii sunt solares non lunares, atque computandi de die ad diem, idest a die nativitatis in diem contrahendi matrimonii. Quod si id Heri nequit, computetur aetas secundum annum lunarem, adiecto mense ».

bebitur canonica aetas, cum annus lunaris habeat duodecim menses viginti octo dierum, et nonnullarum horarum.

495. Iure antiquo, licet matrimonium ante nubiles annos, regula generali, irritum esset, aderat tamen in iure expressa exceptio, nempe: *nisi malitia suppleat aetatem*, ex c. 9, X, *De desponsatione impuberum*. IV, 2, vel: *nisi prudentia suppleat aetatem*, ut habet cap. ull. eiusd. tit., idest nisi ante nubilem aetatem verificetur et mentis discretio et potentia generandi in utraque parte. Verba Alexandri III in cil. c. 9 haec sunt: «Si illi, qui in minore aetate desponsantur, illa fuerint aetati (id est pubertati) proximi, ut potuerint copula carnali coniungi. non debent, minoris aetatis intuitu, separari, si unus in alterum consenserit, cum in eis malitia aetatem supplevisse videatur...». Exinde patet malitiam seu prudentiam quae aetatem supplebat, fuisse actualem potentiam generandi, in utraque parte, una cum indicii maturitate naturali iure necessaria.¹ Hinc si aderat potentia generandi, etiam in utraque parte, sine debita mentis discretionem, vel in alterutra, matrimonium erat invalidum ex ipso naturae iure: si aderat debita mentis discretio in utraque sine potentia generandi vel in alterutra, matrimonium erat pariter nullum, sed iure ecclesiastico, quia exceptio non verificabatur, ideoque valebat lex generalis; tandem si aderat potentia generandi simul cum debita mentis discretionem in utraque, matrimonium valebat. Proinde in solo altero casu locum habebat impedimentum ecclesiasticum, quia in primo erat impedimentum naturale, in tertio nullum erat impedimentum.

196. Iure Codicis haec exceptio suppressa est: hinc licet ante aetatem XVI-XIV annorum utraque pars habeat et debitam mentis discretionem et actualem generandi potentiam, tamen matrimonium est invalidum. Imo post Codicem matrimonium initum ante definitam aetatem non amplius habet vim sponsa-

¹ Sanchez, l. c., n. 20; Pirhina, lib. IV, lit. II. n. 37; De Anhelis, lib. IV, tit. II. n. 1; De Justis, lib. III, cap. VIII, n. 46 seq.; Fagn. in cit. cip. 9. n. 3, citans S. C. C.; Sanxi, lib. IV, tit. II, n. 10; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1066, cum communi.

Hum, uti iure antiquo habebat matrimonium contractum post expletum septennium, ex cap. ult. cit. til., et cap. un. cit. lil. in VI°. Quae legis dispositio per Decretum *Ve temere* prius abolita, a Codice postea fuit pariter expuncta, deficiente in casu canonica forma sponsalium (can. 1017). Utrum ex matrimonio invalido ratione aetatis oriatur, necne, impedimentum *publicae honestatis*, dicemus n. 731.

■197. Diximus impedimentum aetatis ante debitam mentis discretionem in utraque parte esse iuris naturalis; adepta vero mentis discretionem, esse iuris ecclesiastici tantum (n. 492). Exinde tria corollaria :

1° Inter utramque partem infidelem, posita indicii maturitate seu doli capacitate, matrimonium, ante definitam in Codice aetatem, valet nisi obstet impedimentum iuris civilis. Sane ius naturale non urget in casu et infideles iure ecclesiastico non obligantur. Haec confirmantur ex sequenti responsione S. C. S. Officii ad Vicarium Apost. Mayssour: « Spesso i pagani maritano le loro figlie nella loro prima età di nove o dieci anni. La sposa resta in casa, finchè non sia giunta alia pubertà, intanto i genitori sogliono mandarla di tanto in tanto a far visita alio sposo. Se non sopraggiungono dispute in famiglia, giunta all'età nubile, prende domicilio definitivamente in casa dello sposo. Si domanda se questi matrimoni siano validi, anche nel caso, che la sposa non frequenti mai la casa dello sposo, e parli di prendere nuovo marito».1 S. C., die 5 aug. 1886, reposuit : « Detur decretum diei 10 dec. 1885, scilicet: Circa matrimonia impuberum contracta in infidelitate, sed non consummata ante conversionem, proposita sunt sequentia dubia: 1° Quando coniuges in infidelitate relictī, matrimonio nondum consummato, fidem amplecti nolunt, matri

* *Latine*!. «Saepe pagani tradunt nuptui filias in prima earum aetate novem decemve annorum. Sponsa domi manet usque dum pervenerit ad pubertatem. Interea genitores solent eam identidem mittere ad visendum sponsum. Si in familia non orientur quaestiones, aetatem nubilem adepta, stabile domicilium assumit in domo sponsi. Quaeritur an haec matrimonia sint valida, etiam quando sponsa numquam domum sponsi frequentat et de alio marito ducendo cogitat?»

monia eorum in infidelitate contracta haberi poterunt ut mera sponsalia de futuro pro coniuge ad fidem converso? 2° Quando contrahentes neophyti puberes sunt, ad eorundem matrimonium dissolvendum, requiritur duplex, aut nulla interpellatio, vel sufficit una, utrum videlicet velint baptizari? Resp. Ad 1°: dummodo constet nullum adfuisse impedimentum iuris naturalis vel divini, et praesertim contrahentes verum consensum praebuisse, non esse sponsalia, sed vera matrimonia. Ad 2°: quatenus huiusmodi matrimonia probentur irrita ob aliquod impedimentum iuris naturalis vel divini, et praesertim ob defectum veri consensus, non esse locum interpellationi: secus interpellationem esse faciendam, an velit baptizari, et quatenus negative, an saltem velit cohabitare absque iniuria Creatoris. In casibus autem particularibus, si occurrat gravis difficultas, recurrat ad Sanctam Sedem *.

498. 2° Si una pars catholica aetatem habet iure canonico requisitam ad matrimonium ineundum, et altera infidelis, licet canonicam aetatem non attigerit, habet tamen eam mentis intelligentiam. quam ius naturae pro matrimonio exigit, earum matrimonio obstat impedimentum *disparitatis cultus*, non autem impedimentum *aetatis*, ita ut, una obtenta dispensationi! ab impedimento *disparitatis cultus*, earum matrimonium esset validum; nam ratione aetatis utraque pars habilis est ad contrahendum, eum partem infidelem lex ecclesiastica non allicial. Quod si pars infidelis nondum attigerit eam mentis discretionem, quae iure naturae requiritur ad matrimonii validitatem, matrimonium esse iure naturae nullum, evidens est. Tandem si pars infidelis ratione aetatis a matrimonio arcetur impedimento legis civilis, incidimus in casum, de quo vide supra n. 256.

199. 3° Ecclesia ab hoc impedimento potest dispensare quatenus est iuris ecclesiastici, scilicet dummodo utraque pars iudicii maturitate polleat iure naturali requisita, quamvis careant actuali potentia generandi.¹ Nonnulli putaverunt etiam Episcopum hanc dispensationem concedere posse absque Apo-

¹ Bl ne u i l i u s XIV, in epist. *Magnae Nabis*, 29 iun. 1748.

slolico induito, ex cap. 2cil. til. | Sed vera doctrina hanc dispensationem reservavit Sedi Apostolicae etiam iure antiquo; el omne dubium sustulit Benedicius XIV in Consi. *Magnae Nobis*, W iunii 1748, in qua tradit: «Privativum Apostolicae Sedis ius esse concedendi dispensationem ad contrahendum matrimonium impuberi ». Idem principium Codex confirmai in can. 1040, salva facultate per can. 1043, 1045 facta Ordinariis ceterisque personis inibi memoratis. Antiquo iure Sedes Apostolica hanc dispensationem rarissime concedebat: hinc Nicolaus Papa in cit. e. 2, X, *De desponsatione itnpuuberuni*, IV, 2, ait: «Nisi forte aliqua urgentissima necessitate interveniente, utpole pro bono pacis, talis coniunctio toleretur». Bernardi, l.c., el in *Annotationibus in canones Gratiani*, can. I, (l. 30, c. 2, ex (pio cit. c. 2 desumptum esse videtur, probat hoc caput esse apocryphum, praesertim vero relata verba recentiori manu adiecta esse. Quidquid de hoc sit. verba Nicolai intelligenda sunt de dispensatione ab hoc impedimento, quae nonnisi ex urgentissima necessitate, ait Nicolaus, est concedenda: sed hodie, post Codicem. Ecclesia benignior est. Si utraque pars debitam mentis discretionem obtinuit absque actuali potentia generandi, gravissima causa requiritur pro concedenda dispensatione, et cum haec conceditur, non permittitur partibus simul cohabitare usque dum potentes evaserint seu ad nubilem aetatem pervenerint ; cum enim opusconiugale, propter defectum corporis, partes actu exercere nequeant, periculum est proximum ne saepius et varie contra puritatem peccent, line spectat responsio S. C. S. Officii, 2 maii 18GG. Quaesitum fuerat: «Se possono coabilare e dormire insieme i fanciulli, ammogliali prima della puberia nel paganesimo, seconde il costume Cinese, e convertit! poi con tuita la famiglia al Cristianesimo ».2 S. C. respondit: «Christianos impuberes, qui in infidelitate matrimonium contraxerunt, nisi in iisdem ma-

¹ Pir hîng, IV, II, n. 33; Reiff., IV, II, n. 11; Schmalz., IV, II, n. 51; Sanchez, I. c., n. 11, alii que plure».

² *Latine*: «An valeant cohabitare et simul dormire pueri uxorati ante pubertatem in religione pagana iuxta morem Sinonsiuin, et deinde conversi cum tota familia ad Udem».

lilia, idest potentia, suppleat aetatem, separandos esse quoad lorum, el si prudenter Heri poterit, a missionariis curandum id eliam separentur quoad habitationem, iniuncto tamen onere vivendi maritaliter cum ad aetatem pubertalis pervenerint, dummodo huiusmodi matrimonia non probentur irrita ob aliquod impedimentum iuris naturalis vel divini et praesertim ob defectum veri consensus*. Quod si partes, praeter indicii maturitatem, etiam actuale generandi potentiam habent, Ecclesia, quamvis raro, gravi de causa el semper aegre dispensat super hoc impedimento etiam ob causam privatam, e. g., si copula cum praegnantia intercesserit, non solum ad scandalum reparandum, sed eliam ad vitandam puellae infamiam. In folio facultatum, quas S. C. de Propaganda Eide concedere solet (cf. in Allegat. V, formulam 63) non recensetur impedimentum *aetatis*: hinc pro dispensatione ab hoc impedimento ad ipsam Sacram Congregationem recurrendum est. >

500. Impedimentum aetatis quatenus est iuris ecclesiastici, praeter (piam dispensatione, cessat ipso facto lapsu temporis, uti patet. At si matrimonium ex hoc capite nulliter initum fuit, non convalescit tractu temporis, sed necesse est ut novus consensus, praevia nullitatis notitia, emittatur, ad normam can. 1133; el cum impedimentum *aetatis* publicum sit natura sua, consensus ab utraque parte renovandus est forma iure praescripta, ut statuit can. 1135 § 1.1

501. Tandem antequam ab hac paragraphhe manum amoveamus. aliquid dicimus de cap. I cit. Iit. ubi Hormisdas Papa, reserihens Eusebio Episcopo, declarat parentes non posse pro tiliis adultis matrimonium contrahere. Subdit autem: « Potest... lilium nondum adultum, voluntas cuius discerni non potest, pater, cui vult, matrimonio tradere, et postquam filius pervenerit ad perfectam aetatem, omnino debet hoc adimplere». Non una est 1)1). sententia in expositione horum verborum, quae revera dura sunt. Haec verba referunt obsoletam antiquam disciplinam, qua integrum erat patri sponsalia vel matrimo-

1 Dt Smet. op. cit., n. 545, Γ; Cappello. op. cit., n. 338, 1".

nium inire pro lilio vel filia infanti;¹ quoniam vero proslant in corpore iuris, debent benigna interpretatione illa exponi: hic agitur de sponsalibus a patre inilis pro lilio in aetate infantili constituto: qui postquam annos pubertatis excesserat, omnino *debebat hoc adimplere*, idest filius, si ex una parte graves resiliendi rationes non habebat, et ex alia matrimonium necessarium erat ad publicum bonum, vel ad bonum familiae, laetum patris ex honestate ratum habere debebat.²

§2.- *De impedimento impotentiae.* ³

Can. 1068. - § 1. Impotentia antecedens et perpetua, sive ex parte viri sive ex parte mulieris, sive alteri cognita sive non, sive absoluta sive relativa, matrimonium ipso naturae iure dirimit.

§2. Si impedimentum impotentiae dubium sit, sive dubio iuris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum.

§3. Sterilitas matrimonium nec dirimit nec impedit.

502. Haec materia est aequae foeda, necessaria ac difficilis, cum difficultates physiologicae canonicis admisceantur. Ut

¹ D'Annibale, p. III, § 466, not. 37.

² Giraldi, p. I, sect. 666, cum communi.

* Vide canonistas in X, *De [trigidis ac maleficiatis et impotentia coeundi]*, IV, 15: sed plures cum mica salis legendi sunt, eo quod scientiam physiologicam, quae nostris temporibus magnos progressus fecit, ignorarent. Eschbach suo opere *Disputationes Physiologico-theologicae*, magnam lucem implicatissimis his quaestionibus attulit; praeterea et nonnulla opuscula hac de re publicavit. Etiam Antonelli, egregius quondam in Seminario Vaticano professor, *De conceptu impotentiae et sterilitatis relate ad matrimonium*, et *Pro conceptu impotentiae et sterilitatis relate ad matrimonium*, et *De mulieris excisae impotentia*, et *Medicina pastoralis*, vol. III, *De matrimonio*, magna eruditione physiologica et canonica de his rebus disserit, licet in contrarias abeat conclusiones. De eadem re disseruerunt recentiores DD. inter «pios Ferreres, *De raseclo-mia duplici nec non de matrimonio mulieris excisas*; Vekmeesch. *De castitate et de vitiis contrariis*; Arendt, *Circa controversam validitate))! matrimo))ii foeminae excisae*; Oietti in praeclaro voto quod hac de re scripsit et prostat inter acta praeparatoria ad Codicem; atque Canonistae qui commentarios de matrimonio post Codicem confecerunt, uti De Smet, Cappello, Wernz-Vidal, Chelodi, etc.

autem ea. quae dicturi sumus, inlelliganlur, genesis humanae generationis per summa capita, quantum ad nos attinet, recolenda est.

I. - Organa quae generationi prolis Inserviunt.

503. Principium activum generationis est semen seu sperma virile, continens *spermatozoïda* (*animaloidi dello sperma*, a *σπέρματο* *seminis* el *ζωονιδη* *corpusculum animali simile*). Hoc sperma elaboratur in testibus, conservatur in vesiculis seminalibus, eiaculatur per membrum virile, quod etiam *virgam*, *penem*, *menlulam*, *veretrum* vocant. Principium passivum generationis esi ovum foemineum maturum, quod spermatozoidis foecundalur, et in utero seu matrice recipitur ac evolvitur. Nimirum in muliere praecipua organa, quae generationi inserviunt, sunt: *Vagina*, quae ad instar flaccidi canalıs ab externa organorum parte ad uterum ducit: *Hymen* (membrana quaedam) qui vaginae ingressum claudit, excepto parvo foramine; hymen semel laceratus non amplius redit: *Uterus seu matrix*, (piae habet formam piri inversi, cuius culminis collum sagina extremo suo interno amplexitur: *Testes* muliebres, qui hinc inde ad partem superiorem lateralem uteri per valida ligamina alligati sunt, et dicuntur *ovaria*: continent enim ovula seu ova, et quidem innumera, in vesiculis, quas Graafianas (a Raynero de Graaf, medico Delphiensi) vocant: *Tubae falloppianae*, quae veri oviductus sunt et a superioribus uteri lateribus ad ovaria sese extendunt, lam vero sperma immittitur in vaginam; deinde transit ad uteri interiora, et spermatozoïda vel in utero vel potius in ovario aut in ipsis Iulus ovulum maturum circumdant, el in eius substantiam penetrare ac foecuudare conantur. Ovulum maturum, rupta Graafiana vesicula, ex ovario decidens, ad uterum per tubas falloppianas pervenit: si non est foecundatum, per vaginam eiicilur foras, quod continuo accidit in menstruis: si est foecundatum, remanet in utero, (pii clauditur et in eo ovulum evolvitur. Etiam ex parte foeminae verificari solet. cum magna eiusdem voluptate el concupiscentiae acquiescentia, secretio e glandulis vulvo-

vaginalibus cuiusdam viscosi humoris, quem tamen non esse necessarium ad generationem, hodie omnes admittunt.¹

504. Potentia coeundi et citius incipit et tardius perdurat quam potentia generandi. Nam vir a pubertate semen formare incipit; quod tamen primis a pubertate annis haud raro est infoecundum. Pariter seminis confectio, cum semel testiculi illud elaborare coeperint, semper perdurat usque ad provectam aetatem; sed in provecta aetate (diversa pro diversis regionibus) rursus semen saepe non esi prolilicum etiam cum foemina iuvene. Attamen non desunt exempla virorum qui vel ab ipsa pubertate vel in provecta aetate filios genuerunt. Antonelli, *De conceptu*, etc., n. 103, citat ex historia viros qui in aetate 88 el 89 imo el 142 et 151 annorum, prolem habuerunt; sed haec exempla, si omnia authentica sunt, praesertim ultima, ideo historia recenset, quia rara sunt, et eo rariora, (pio aetas provectior. Licet autem senile vel iuvenile semen saepius non sil prolilicum, quia spermatozoida in eodem aut desunt aut languescunt, tamen est eiusdem rationis seu naturae cum vero semine foecundo, utpote in suis organis naturalibus, nempe testiculis, elaboratum.² Tandem quandoque senex adeo exhaustus est ul ipsum maritale opus perficere nequeat; sed coeundi potentia, nulla circumscripta aetate, ex ipso nuptiarum desiderio, iure praesumitur.

505. Etiam in foemina ovulatio et inde sequens menstruatio incipit cum pubertate el in nostris regionibus plerumque perdurat usque ad annum 45 vel 50. Aetas qua ovulatio et menstruatio cessat in foemina, appellari solet *nienopansis*, *aetas critica*, *aetas climaterica*, etc. « A la ménopause, ait Tourdes, *Dictionn. encyclopéd. des sciences médicales*, tom. II, p. I,

¹ Semel pro semper notandum est medicorum seu physiologorum esse in hac materia describere humanum organismum, el singulorum organorum functiones ac relationem ad generationem prolis; sed cum facta certa sunt et iam quaeritur utrum aliquis actus sit licitus, necne, utrum aliquis in organismo defectus secti inferat impotentiam el ideo matrimonii nullitatem an simplicem sterilitatem, medicorum seu physiologorum specialis competentia cessat omnino, et subintrat auctoritas Ecclesiae, quae sola est legitimus el authenticus interpretis iuris divini seu naturalis seu positivi.

* Sanchez, lib. VII, disp. XCII, η. 17.

pag. 169, l'organe (ovaire) se flétrit et diminue rapidement, l'ovulation cesse, les vésicules se rapetissent et s'oblitérent, le parenchyme disparaît; il ne reste plus qu'un stroma fibreux à surface muqueuse, qui lui-même devient graisseux et finit par s'effacer. Comme signe d'un âge avancé, on peut noter la disparition presque complète de ces organes ».¹ Doctor Riecke, apud Eschbach, disp. I, cap. VU, art. II, refert: « Dans le Wurtemberg, on a compté une femme de 40 ans sur 66 accouchées et seulement une de 50 ans sur 5.500 ». Antonelli, *Medicina pastoralis*, vol. III (edit. 1932) n. 571 citat ex historia exempla mulierum quae filios habuerant anno aetatis suae 60, vel 62, vel 63, vel 67 vel 70, imo etiam 85; aliae quae menstruatae sunt aetate 99 et 106; quod indicat has mulieres, non obstante aetate, ovaria in suo vigore conservavisse. At hae sunt rarae exceptiones, eo rariores, quo mulier ab aetate critica magis distat; quae non infirmant, sed potius confirmant regulam generalem contrariam, quam indicavimus; imo duo ultima exempla inter fabellas videntur amandanda.²

506. Virile semen, ut dictum est, conficitur in testiculis. Unde spadones et eunuchos, *utroque testiculo* carentes, certum et manifestum est verum semen emittere non posse, ut expresse docet Sixtus V (n. 517). Porro alii tales sunt a nati vitale (proprie *spadones*), alii tales facti sunt (proprie *eunuchi*) sive

¹ IH: < HXMiiRE,)t vli. el Lekeiiouil et, /)ictionn. ties sciences médicales, ait mot ménopause: «Toute ovulation a pris lin à la ménopause, et dès lors la femme ne peut plus être fécondée; les organes génitaux internes s'atrophient: dans l'ovaire, les vésicules de (iraaf s'atrophient au point de disparaître complètement». Dr. Bosse, *Lois et mystères des fonctions tie reproduction*: La cessation des règles apparaît généralement de U) à 50 ans; elle coïncide avec un état d'inertie des ovaires, qui s'atrophient et même disparaissent quelquefois ». Bea l x is, *Physiologie humaine*, tom. II, pag. 1371: La ménopause a lieu entre 40 et 50 ans. Celte cessation de l'ovulation retentit sur tout l'organisme, et spécialement sur les organes génitaux; les ovaires s'atrophient, ainsi que l'utérus». Et ita porro alii unanimiter.

Idem auctor commemorat nonnullas mulieres menstrua rursus obtinuisse. postquam ea a longo tempore amiserant. At hoc phoenomenon ita explicari potest ut in casu non essent illuxus muliebres, sed humores sanguinei ex cancro enascenti. Ita Doctor Lapponi, archiatra pontificius, et Doctor Le Bec, chirurgus primarius in hospitali S. Iosephi, Parisiis.

ante sive post pubertatem. Spadones et eunuchi aliquando venere agitantur magis quam ceteri homines, possunt virgam erigere et vas foemineum penetrare in eoque deponere humorem quemdam similem virili semini, sed distinctae rationis seu naturae, qui *cowperianus* et *prostaticus* appellatur. Hinc eorum unio cum foemina est per se ac necessario infoecunda, imo oꝗ hac unione ipsi nec plenam concupiscentiae sedationem obtinent. Idem plus minusve dicendum, si testiculi ita sunt informes, ut semen elaborare nequeant. Quod si quis *uno tantum testiculo* orbatus est, semen habet et non solum valet foeminam cognoscere, sed etiam eamdem foecundam reddere.

507. Foemina quae aliquo organo ex his, quae n. 503 enumeravimus, caret sive natura sive chirurgica operatione, est inepta ad prolis generationem, ut ex dictis constat. Chirurgica ovariorum extractio *ovariectomia* appellatur: quae hodie facile et saepius cum felici exitu perficitur sive illicite sive licite, ratione scilicet necessitatis. Quod si foemina sive natura sive arte uno tantum caret ovario aul parte unius vel utriusque, per se nil vetat quominus concipere valeat, dummodo alia organa in normali statu sint. Imo, etiam utroque ablato ovario, aliquid substantiae ovaricae remanere potest; et datus est etiam casus, etsi adhuc rarius, alicuius ovarii supplementaris vel supranumerarii. Id per se sufficeret ad generationem; sed chirurgus, auferens ovarium, semper resecat falloppianam tubam et utriusque tubae resectio generationem reddit impossibilem. Hoc modo explicatur factum certissimum nonnullarum mulierum, quae, ambobus ablatis ovariiis, pepere-runl; scilicet aderat ovarium supplementare aul polius aliquid substantiae ovaricae remanserat et insuper chirurgus ulramque tubam, forte per inadvertentiam, non reseraverat. Quod diximus de ovariiis, repetendum de utero, scilicet si vaginale uteri collum lanium rescissum esi, prolis generatio non est impossibilis, imo aliquando redditur faciliior, dummodo alia organa necessaria ad generationem praesto sint. Pandem non defuerunt casus, rari quidem, sed certi, conceptionis extra uterinae.

508. Haec scientiae physiologicae el anatomicae progressus extra dubium posuit. Et veteres absque controversia adini-

serunt ad opus generationis, praeter viri semen, concurrere aliquod elementum ex parte foeminae, licet non omnes admitterent eius absolutam necessitatem pro foecundatione. At veteribus proligenum foeminae elementum nec fuit nec esse potuit, ante inventa Rayneri de Graaf, ovillum foemineum foecundandum a spermatozoidis; sed (ut nonnullas eorum opiniones recenseamus) aliis cum Aristotele, *De generat. animal.*, lib. II, fuit sanguis menstruus; aliis cum Galeno, *De sanit. tuenda*, cap. I, humor ille viscosus, de quo supra; aliis cum I. Thoma, p. 3, q. 31, a. 5, ad 3^m, sanguis purus «qui digestionem quadam est praeparatus ad conceptum, quasi purior et perfectior alio sanguine». At nomen *sentinis* foeminei veteres praesertim reservaverunt humori illi viscoso quem diximus; et *foemineam seminationem* appellaverunt eiusdem secretionem, disputantes utrum esset ad generationem necessaria, necne, quia revera hic humor remotam habet apparentem similitudinem cum semine virili. Igitur quando veteres scriptores loquuntur *de semine foemineo, de commixtione seminum vel sanguinum. de foeminea seminatione*, etc., immerito eorum verba intelligeres de ovulo foemineo, de unione spermatis virilis cum ovulo, de separatione ovuli foeminei ab ovariiis, etc., sed eorum verba referuntur ad illud pseudo-semen quod indicavimus.¹ Paucis, commixtio *seminum vel sanguinum*, apud antiquos scriptores, est copula matrimonialis, quin in physiologica verborum significatione insistendum sit.

509. Ex dictis apparet in humana generatione esse actionem humanam et actionem naturae. Actio humana concluditur penetratione membri virilis in vaginam et effusione veri seminis in eadem; deinde incipit actio naturae.² Actionis humanae

¹ Antonelli, *De conceptu*, etc., n. 11; Debreyne, *Sur la théologie morale et les sciences médicales*, p. 1, rap. IV, § I; Palmieri, n. 875, in line in nota; Eschbach, disp. I. cap. III. art. I. De hac sanguinum commixtione sermo quoque est in c. 18, c. XXVII. q. 2: sed hic canon est apocryphus, ut demonstrat Berardi in suo opere: *Canones Gratiani...*

² Hic praescindimus a casu extraordinario et anormali de quo n. 515; tunc scilicet actio humana consistit in effusione veri seminis; deinde actio naturae sperma attrahit in vaginam (et in hoc supplet humanam actionem) ac caetera perficit.

principium activum est vir, quatenus vas foemineum penetrat et verum semen in eodem effundit; principium passivum est foemina, quatenus verum semen recipit in vagina. Actio humana dicitur *copula* vel *coitus*: licet enim copula vel coitus in genere sit simpliciter membri virilis in mulieris vaginam immissio, tamen magis proprie haec vocabula significant actionem humanam, quam diximus. Organa huius humanae actionis sunt ex parte mulieris vagina recipiens, ex parte viri testiculi elformantes et penis emittens verum semen; elementum activum prolificum est sperma. Actio naturae est praecipue mulieris; eiusque functiones sunt transitus spermatis ad interiora, descensus ovuli in uterum per tubas falloppianas, foecundatio ovuli maturi, evolutio foetus in utero, partus; organa huius actionis sunt ovaria, tuba falloppiana, et uterus; sed elementum passivum prolificum est ovulum maturum. Quid analogum accidit in regno vegetali; nam colonus semen idoneum modo idoneo immittit in terram: deinde actione naturae semen evolvitur et nascitur herba, planta, etc. Unde manifesta elucet unitas mentis creatricis et harmonia diversarum partium universi. Ex his vides quid dicendum de theoria I. Thomae in i, disl. 34, quaesi. un., ari. 2, ad 6um, nempe quod in humana generatione vir sit con-principium activum, quatenus agit, foemina con-principium passivum, quatenus recipit. Id est verissimum quoad copulam seu humanam actionem, quae est causa generationis; quoad naturae actionem, seu generationem ipsam, id rursus verum est quatenus foemina praebet ovulum spermatozoidis foecundandum, sed in reliquis functionibus ipsa est principium unicum activum.

II. - Utrum matrimonium dirimat non solum impotentia coeundi, sed etiam impotentia generandi tantum.

510. Illis positis, animadvertimus impotentiam, late ac genericè sumptam, dividi in impotentiam *coeundi*, quae strido sensu appellari solet *impotentia*, et impotentiam *generandi tantum*, quae, praesertim si est perpetua, dicitur *sterilitas*. Ad rem Sanchez, lib. VII, disp. XCII, n. I: * Alia est impotentia ad copulam, alia ad solam generationem». Frigiditas est

una ex causis impotentiae coeundi ex parte viri: sed nonnumquam sumitur etiam pro impotentia coeundi in genere. Haec clariora erunt, si perspecta habeas quae mox (n. 509) dicebamus de actione humana et actione naturae in humana generatione. Si actio humana possibilis est, sed deinde generatio prolis est impossibilis ob defectum perpetuum et insanabile in organis mulieris post-vaginalibus, habes impotentiam ad *solam generationem*; si vero actio humana, seu coitus, non est possibilis et consequenter nec generatio prolis, licet organa mulieris post-vaginalia sint in statu normali, habes impotentiam *coeundi* seu ad copulam, quae necessario secum fert etiam impotentiam generandi, ut patet. Iam vero DI), non conveniunt circa impotentiam, (piae matrimonium dirimat; cum autem *sterilitas* sit inhabilitas ad prolem procreandam, existente potentia, sequitur, determinata impotentia, per se intelligi quid sit sterilitas. Modo igitur propositam quaestionem solvendam aggredimur.

511. Praemittimus impotentiam, (piae irritat matrimonium, esse impossibilitatem habendi copulam *matrimoniale*; idque omnes admittunt.¹ Ad hanc copulam ordinatur matrimonium. Praeterea hac copula partes in sacris canonibus et nominatim in c. 5, X. *De frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi*, IV, 15, dicuntur fieri *una caro*, cohaerenter verbis Gen., II. 44: «Relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una*». Quaeritur (pro praecise partes liant *una caro* iuxta haec seripluralia verba. Respondet S. Thomas in hunc locum Genesis: «*Et erunt duo in carne una*; id est in carnali commixtione, per (piae liant quasi una caro, sicut etiam in una carne prolis, respectu cuius habent unam vim generativam». Igitur iuxta haec I). Thomae verba viderentur partes fieri *una caro* tum ratione *copulae* tum ratione *prolis*. Etiam in cit. cap. 5 coniuges dicuntur fieri *una caro per carnis copulam*. Pariter I)D. passim tradunt partes fieri unam carnem *per commixtio-*

¹ Copula *matrimonialis* dicitur etiam perfecta, quod non arridet Eschbach, diss. I. cap. VIII. art. 1; sed de nomine non est disputandum.

nem corporum, per commixtionem seminum, per commixtionem carnalem, etc.; quae expressiones aequivalent phrasi scripturali et canonicae: *cognoscere mulierem*. Et revera per carnis copulam corpora seu carnes ita commiscentur ut membra unius sint veluti membra alterius el unius corporis quasi duo membra.¹ Al ultro admittimus cum communi, ut paries liant una caro, requiri verum semen ex parte viri et ideo. e. g.. copula eunuchorum copulatos non efficit unam carnem. Quod si S. Thomas in 4, disl. 41, a. 1, quaesi. 4, ad 4u,n, aliique post ipsum, docent: « Vir et mulier efficiuntur in carnali copula una caro per commixtionem seminum»; vide supra n. 509. Demum hac copula consummatur malrimonium, prout suis in locis fusius exponemus. Igitur impotentia coeundi est impossibilitas habendi copulam ad quam ordinatur malrimonium. qua paries fiunt *una caro* el consummatur matrimonium (can.1015).

512. Ilaec quidem certa sunt apud omnes, sed si deinde scrutari velis iuxta praecedentes physiologicas notiones, in quonam proprie consistat *matrimonialis copula*, quandonam adsit *impotentia* quae matrimonium dirimit, quandonam *sterilitas* quae matrimonium nec dirimit nec impedit (rei. can. 1008 §3), est gravis DD. dissensus. Nos mentem nostram aperimus in distinctis propositionibus.

513. A) *Est impotentia quae matrimonium dirimit, si actio humana* (id est introductio, modo ordinario, membri virilis in vaginam mulieris, senum virile ibidem deponentis) *non est*

¹ Ad rem S. Thomas in *CO'mm. ad I Cor.*, VI, 15: «J» *nescitis quia qui adhaeret meretrici*, scilicet fornicando, *unum corpus efficitur*- scilicet per immundam commixtionem. Et ad hoc probandum inducit auctoritatem Genesis dicens: *Inquit enim Scriptura*, scilicet (*leu.*, II: *Erunt duo*, scilicet vit et mulier, *in carne una*, *ideal* per commixtionem carnalem una caro efficiuntur, el sic membra unius Hunt membra alterius». Et Est h s in cil. / Cor., VI, 15: « *Qui adhaeret*, graeco... *qui agglutinatur*, quemadmodum et Tehtulianüs legit lib. *De pudicitia*, cap. 10, et Gyphixnus, lib. III, *Testim*, cap 02. Usi sunl eadem voce graeca LXX interpretes: *qui agglutinatur*,(*leit.*, II, ubi nos habemus: *et adhaerebit uxori sitae*. Quod quidem *agglutinandi* verbum pulchre quadrat cum eo quod sequitur: *unum corpus efficitur*. Glutinum enim unum ex duobus facere solet. Res, inquit, manifesta est, eum qui commiscetur meretrici, ipsa commixtione llei i cum eu velut unumcorpus. Itaque ipse et merelrixsunl unius corporisquasi duo membra».

possibilis, dummodo haec impotentia talis sit, qualis ad dirimendum matrimonium requiritur (n. 539 seq.).

514. Hanc propositionem omnes admittunt; et probatur propositio ratione iuridico-theologica. Nam ut fusius diximus initio huius Tractatus, ipse humani generis Creator, qui, pro sua benignitate, hominibus in vita propaganda uti voluit, ita matrimonium instituit ut consisteret in mutuo maris et foeminae consensu, quo utraque pars tradit et acceptat ius (perpetuum et exclusivum) in corpus alterius in ordine ad actus *per se* aptos ad prolis generationem, uti expresse traditur in can. 1081. Igitur ipso divino iure mutua inter marem et foeminam traditio-acceptatio iuris (perpetui et exclusivi) in corpus in ordine ad actus *per se* aptos ad generationem prolis, est matrimonium, dummodo haec traditio-acceptatio libera sit, fiat forma valida et nullum obsit dirimens impedimentum. Iam vero ad actus *per se* aptos ad prolis generationem certe requiritur actio humana, cuius dedimus definitionem: utrum ulterius requiratur et actio naturae quae sequitur, videbimus infra. Ergo si inter illum marem illamque foeminam non est possibilis haec humana actio, nec traditio-acceptatio iuris in corpus in ordine ad actus *per se* aptos ad prolis generationem possibilis erit, quia ius ad impossibile ne concipi quidem potest, et consequenter ipsum matrimonium erit impossibile; scilicet verificatur in casu impotentia dirimens matrimonium.

515. Ex his iure deducitur esse nullum matrimonium ob dirimens impedimentum *impotentiae* in casibus qui sequuntur:

1° Si membrum virile vaginam mulieris penetrare nequeat, et virile semen deponat ad vaginae orificium. Nonnulli putant ad copulam matrimonialem et ideo ad matrimonii validitatem non requiri penetrationem membri virilis ac seminationem intra vas, sed sufficere seminationem extra vas, e. g., ad vaginae orificium.¹ Nam scientiae physiologicae progressus

¹ S a n g h f/. lib. VII, disp. XCII, n. 7 seq., confutat opinionem illorum qui putant ad copulam matrimonialem non esse necessariam viri seminationem, sed sullicvie solam penetrationem absque seminatione; quam sententiam, manifeste absurdam, praetermittimus.

comprobavit prolis generationem sequi posse et aliquando sequulam esse ex sola seminatione extra vas, maxime si sperma apponitur ad vaginae orificium et hymen ruptus est; sperma enim permeat vel attrahitur in vaginam, deinde in uterum et ita pervenit ad ovulum maturum quod foecundat. Vide apud Gury-Ballerini, vol. II, n. 855, vel apud Ballerini-Palmieri, n. 873, plurium medicorum verba. Id iam affirmaverat S. Thomas, *Quodlib.* V, q. 10, a. 1: « Posset forte absque miraculo mulier, salva omnimoda virginitate, concipere: sicut dicitur accidisse de quadam puella pubescente, (piam, propter pudoris custodiam, in lecto suo pater habebat, qui dum in somno pollueretur, semen ad matricem descendit et puella concepit». Etiam alia exempla circumferuntur plus minusve authentica, sed assertio physiologica certa est. Atqui copula ex qua proles oritur vel oriri potest, dicenda est matrimonialis. Ergo copula matrimonialis est, magis generice, copula qua mulier intra vaginam semen recipit sive (ordinarie) per penetrationem membri virilis, sive (extraordinarie) etiam absque penetratione. Consequenter etiam impotentia irritans matrimonium erit, magis generice, impossibilitas habendi copulam (pia semen virile intra mulieris vaginam recipitur, ita ut si quis nequeat penetrare et seminare intra vas, sed possit seminare extra vas, e. g., ad vaginae orificium, non sit impotentia.¹

51G. Hanc sententiam erroneam habemus.² Nam non negamus quandoque conceptionem sequi posse ex sola seminatione extra vas, ut supra; sed fatendum est hoc phaenome-

* Vallisnieu, op. cit., p. I. cap. VLII; Capellmanx, *Medicina pastoralis*, Eschbach, diss. 1, cap. IV, art. II et cup. VII. art. I; D'Annihale, p. III, § 431, not. 10; Gury-Ballerini, l. c.; alique recentiores qui aut huic doctrinae adhaerent, aut indicium suspendunt. P. Palmieri in ultima editione, n. 875 in nota, dubitat, dum in praecedentibus editionibus affirmaverat.

¹ P. Sanchez, lib. VII, disp. XCIII, n. 15; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1097, 111; Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 44; Pirhino, n. 25; Bangen, tit. II. pag. 113; Scavini, vol. III, n. 890; Votum Canonislae (P. Tarquini) in *Salernitana, Matrimonii*, 9 augusti 1862. Inter recentiores De Smet, op. cit., n. 550; Cappello, op. cit., n. 343, 350, 381 ad II; Wernz-Vidal, op. cit., n. 218; Vlaming, op. cit., n. 267-bis, etc.

non esse rarissimum; ut possibile sit, necessariae sunt speciales physiologicae conditiones, (piae non videntur aliunde constare posse, nisi ex facto conceptionis sequutae absque penetratione. Poterii etiam semen, mediante aliquo instrumento, introduci in vaginam mulieris: sed nemo dicet hanc artificialem spermatis intromissionem constituere copulam matrimonialem et eam esse ad quam natura sua ordinatur contractus matrimonialis et qua coniuges fiunt una caro (can. 1015). Posita igitur sola seminatione extra vas, in genere et iuxta communiter contingentia, mulier nequit modo naturali semen intra vaginam recipere, ideoque in ipsa sententia ('orum (pii contra sentiunt, est impotentia. Sed licet mulier de facto polleat illis specialibus physiologicis conditionibus ita ut sperma, e. g., depositum ad vaginae orificium, possit modo naturali vaginam penetrare et de facto penetret, tamen adhuc dicimus non haberi in casu copulam matrimonialem et esse impotentiam.¹ Sane 1° simplex seminatio extra vas in communi hominum existimatione non est illa copula ad quam ordinatur matrimonium, imo nec copula proprii; appellari potest (n. 509). (2° Et merito; nam ex hac copula, uti dictum est, sequi nequii generatio *per se* seu secundum *communem speciem actus*, ideoque est illicita, iuxta doctrinam 1). Thomae relatum n. 526 in nota, et solum, contracto matrimonio, excusari potest in dubio possibilitatis penetrationis; unde ius ad illam nequit esse obiectum formale contractus matrimonialis. 3° Nec per ea indet paries fiunt *una caro*, praesertim si proles exinde non sequatur (n. 511). 4° Ex c. 3, X, *De frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi*, IV, 15, manifeste apparet validitatem matrimonii pendere ex possibilitate penetrationis membri virilis in vaginam mulieris. 5° Iuxta praxim Romanae Curiae, in indiciis de impotentia inquiritur de latitudine vaginae, de proportionem inter membrum virile et foramen vaginae, de laceratione hymenis, etc.; quod indicat, indicio Ecclesiae, esse impotentiam, si penetratio penis in vaginam est impossibilis. Igitur si ex sola seminatione extra vas enascitur proles,

* Sanchez. lib. 11. disp. XCIX, n. 37.

(licendum prolem enatam esse coitu non-matrimoniali a parentibus impotentibus ad eundem; quod est extraordinarium quidem, sed non absurdum; e. g., si filius ('nascitur ex foecundatione artificiali, dum naturalis foecundatio est impossibilis.

517. 4° Si membrum virile penetrare potest vaginam mulieris, ibi tamen verum semen non deponens, sed humorem quemdam semini similem, quod accidit, (piando vir caret testibus in quibus semen elaboratur (n. 50(5). Id certificatur in eunuchis et spadonibus, ut declaravit Sixtus V in Motu proprio *Cum frequenter*, 21 iunii 1587, ad Episcopum Novariensem, Sedis Apostolicae in Regnis Hispaniarum Nuntium: «Cum frequenter in istis regionibus eunuchi quidam et spadones qui utroque teste carent el ideo certum ac manifestum est eos verum semen emittere non posse, quia impura carnis tentigine atque immundis complexibus cum mulieribus se commiscent et humorem forsan quemdam similem semini, licet ad generationem el ad matrimonii causam minime aptum, effundunt, matrimonia cum mulieribus, praesertim hunc ipsum eorum defectum scientibus, contrahere praesumant, idquesibi licere pertinaciter contendunt el super hoc diversae lites et controversiae ad tuum el ecclesiasticum forum deducantur, requisivit a Nobis Fraternitas tua quid de huiusmodi connubiis sit statuendum. Nos igitur attendentes quod, secundum canonicas sanctiones el naturae rationem, qui frigidae naturae sunt et impotentes, iidem minime apti ad contrahenda matrimonia reputantur, quodque praedicti eunuchi aut spadones, «pias tamquam uxores habere non possunt, easdem habere ut sorores nolunt, quia experientia docet iam ipsos, dum se potentes ad coeundum iactitant. quam mulieres quae eis nubunt, non ut caste vivant, sed ut carnaliter invicem coniunganlur, prava et libidinosa intentione, sub praetextu (I in figura matrimonii, turpes huiusmodi commixtiones allectare, quae, cum peccati el scandali occasionem praebeant, el in animarum damnationem tendant, sunt ab Ecclesia Dei prorsus exterminandae; et insuper considerantes quod ex spadonum huiusmodi el eunuchorum eoniugiis nulla utilitas provenit, sed potius lenitionum illecebrae ac incentiva libidinis oriuntur, eidem Fraternitati tuae per praesentes

committimus et mandamus ut coniugia per dictos et alios quoscumque eunuchos et spadones, utroque leste carentes, eum quibusvis mulieribus defectum praedictum sive ignorantibus sive etiam scientibus contrahi prohibeas, eosque ad matrimonia quomodocumque contrahenda inhabiles auctoritate nostra declares, et iam locorum Ordinariis, ne huiusmodi conjunctiones de cetero fieri quoquo modo permittant, interdicas, quam eos etiam qui sic de facto matrimonium contraxerint separari cures, et matrimonia ipsa sic de facto contracta nulla, irrita et invalida esse decernas». Patet igitur haec matrimonia nulla esse ipso naturae iure, licet inita ad caste vivendum, contra Pontium, lib. VII. cap. LVH, n. 6 seq. Idem plus minusve repetas, si testiculi adeo informes sunt, ut semen elaborare nequeant. Quod si quis uno tantum teste orbatus sit, aptus est coniugio, imo nec sterilis est (n. 506).

518. 3° Si foemina vagina caret, quo in casu impedimentum *impotentiae* evidens est, aul habet quidem vaginam, sed externum ostium ita angustum seu arctum est, ut membrum viri in genere aul mariti in specie ingredi nequeat, et illud dilatandi sine vitae periculo nulla spes sit. In hoc casu matrimonium esse irritum impotentia vel absoluta vel relativa, patet ex dictis n. 516, etiamsi semen virile, ad vaginae orificium appositum, possit in interiora permeare. Ceterum haec quaestio potest esse in praxi alicuius momenti, (piando haud certi sumus de non-consummatione matrimonii, quia si non-consummatio indubia est, e. g.. ex intacto hymene, facile est provideri per dispensationem, saltem ad cautelam, a matrimonio rato et non consummato.

519. Eadem repelas, si vir adeo calidus est, ut nequeat exspectare vas mulieris, quin lotum semen delluat extra vas, et constat hoc vitium esse antecedens ac perpetuum: scilicet matrimonium est nullum.¹ Huc spectat inter alias responsio S. C. C. in *Neapolitana, Matrimonii*, die 5 iulii 1862. Ioannes S. et Sophia T., mutuo se amore prosequentes, matrimo-

¹ S. Alphonsus, lib. VI. n. 1096; Sanchez, lib. VII, disp. XCIV, n. 7; Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 37, cum communissima.

nium inivere. In domum viri mulier adducta, tanta pudoris ac verecundiae vi capta luit, ut ea prima nocte noluerit cum marito cubitum ire, et per duos deinde menses matrimonii consummationi lacrimis et paroxysmis consentire renuerit, non obstantibus precibus et ardenti Ioannis desiderio, quo fiebat ut nocturnas pollutiones iugiter ipse pateretur. Cessit tandem, sed frustra. Copula enim semel iterumque et frequenter etiam lentata inutiliter fuit, eo quod vir ita praepropere senum ellundebat, ut vas mulieris expectare nequiret. Medici morbum renuntiarunt *insuffisance d'activité matérielle et spinite lente*, quem Ioannes contraxisse videbatur ex mollitie ac foeminarum abusu in prima aetate. Inconsummatio autem matrimonii extra dubium posita erat una cum iustis dispensationis causis. Propositis dubiis: « 1° An constet de nullitate matrimonii in casu? Et quatenus negative: 2° An sit consulendum S. C. pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato in casu »; S. C. reposuit: « Ad I^{um} providebitur in 2°: Ad 2um affirmative, *vetito viro transitu ad alias nuptias, inconsulta S. C.* ». Ex hac addita clausula satis apparet S. C. habuisse Ioannem in eo rerum statu tamquam ineptum ad matrimonium.

520. 5° Si vir membrum virile adeo flaccidum habet, ut capax erectionis, saltem sufficientis, non sit. Reluis sic stantibus, immissio membri in vaginam est impossibilis, et semen deest omnino vel sine ulla vi emittitur, ita ut penetratio spermatis, de qua in praecedentibus, sit adhuc improbabilior. Proinde si hoc vitium nuptias antecedit et est perpetuum, matrimonium irritat. Si est ingenitum, plerumque est perpetuum seu incurabile ac antecedens. Signa, quae a medicis adducuntur, sunt: omnimoda carentia vel paucitas pilorum, praesertim in inguinibus ac etiam in barba, penis flacciditas et inexcitabilis mollities, penis tantisper erecti minima temporis permanentia in erectione, penis exiguitas, aversio quaedam naturalis a re venerea, absentia caloris a pudendis et a semine emisso. Et licet singula haec aliaque signa ab

¹ Zacchia, *Quaestiones medico-legales*, loin. II, lib. IX, tit. III, quaestio 2, n. 1.

medicae peritis uti incerta habeantur. Idem repetas si penis foramen non est in extrema, sed in ima virga (hypospadismus), atque ideo semen non immittitur in vaginam, sed externe defluit, prout a fortiori deducitur ex dictis cit. n. 516. Quod si membrum virile est tortuosum, obliquum, distortum, ita ut nec in erectione recte distendatur, tunc res clara est, et multo magis si pene vir careat omnino. Huc refertur responsio S. C. C. in causa *Nullulalis matrimonii*, die 44 ian. 1871. Gaius matrimonium inivit cum Itilia, quod tamen, non obstante pluries repetito experimento, consummare nequivit: deerat enim formalis erectio, et si quandoque aderat, modica erat et statim deficiebat cum alicuius liquoris emissionem: insuper notabatur nullius caloris indicium, penis parvus ac flaccidus, testiculi parvi... Ceterum Iuliae virginitas certissima erat. Cum vero haec impotentia nuptias antecederet, et praeterea etiam indicio medicorum perpetua ac incurabilis appareret, episcopalis Curia N. matrimonium nullum esse declaravit: et deinde, causa delata ad S. C. C., propositis dubiis: * 1° An sententia Curiae episcopalis sit confirmanda, vel infirmanda in casu? Et quatenus negative ad Iam partem, affirmative ad 4am; 4° An sit consulendum S. C. super dispensatione matrimonii rati et non consummati in casu?»; S. C. reposuit: « Ad Iam sententiam esse confirmandam, vetito viro transitu ad alias nuptias, inconsulta S. C.; Ad 2um provisum in 10». Censuit proinde S. C. in casu adfuisse impotentiam praecedentem, absolutam et perpetuam, licet in hac impotentiae perpetuitate erraret, ut infra n. 548 dicemus. Si, e contrario, vitium illud est accidentale, aliquando, adhibitis remediis, cessare potest etiam relate ad uxorem, e. g., si oritur ex morbo, ex odio erga uxorem...; aliquando est incurabile; e. g., saepe accidit, ut viri qui in iuvenili aetate luxuriae et onanismo dediti fuerunt, vim erectionis penitus deperdiderint, licet semen aut quid simile adhuc defluat et in hac pollutione adhuc sentiatur delectatio. Quando vitium est

* Maxsell, *De imped. matrim.*, Discept. 3°, qui tamquam consultor canonista in causa, iussu S. C., scripsit. Vide etiam S. C. C. in *Homana, Matrimonii*, 12 mari. 1853 et *Neapolitana, Matrimonii*, 5 iulii 186-2, etc.

accidentale, virilia plerumque in statu normali sunt : si abusus in re venerea praecessit, maiora solito esse possunt.

521. 6° Tandem matrimonium ex capite impotentiae nullum est ac remanet, licet possibilis sit copula ac foecundatio artificialis; obiectum enim contractus matrimonialis est copula naturalis perfecta (cit. can. 1015): si igitur haec copula est impossibilis, licet possibilis sit copula artificialis, deficit obiectum contractus matrimonialis ac proinde ipsemet contractus nullus est. Sed de hac artificiali copula vide quae dicimus n. 1093 et seq.

522. B) *Non est impotentia quae irritat matrimonium. si actio humana* (cuius definitionem dedimus n. 513) *est possibilis, licet deinde impossibilis sit actio naturae et consequenter generatio prolis, propter obstaculum perpetuum et insanabile in mulieris organis post-genitalibus.* In casu habetur copula matrimonialis, qua consummatur matrimonium et coniuges liant una caro.

523. Circa, hanc propositionem versatur quaestio nostris diebus agitata. Plures enim putant copulam matrimonialem formaliter esse copulam ex qua physiologice, seu attento integro apparatu generativo), proles sequi potest, secus, posita quoque pénétratione et seminatione intra vas, non esse copulam matrimonialem et ideo esse impotentiam, matrimonium dirimentem. Ita ab Antonelli, *Medicina pastoralis*, l. c., n. 537, delinitur impotentia: *absoluta et necessaria inhabilitas ad prolem obtinendam ob carentiam organorum generationi essentialium vel ob eorum atrophiam vel ob quemcumque alium defectum qui reddit copulam vel impossibilem vel ex natura sua necessario infoecundam*; et sterilitas n. 536: *habilitas subiecti ita dispositi ut ex copula carnali generatio tantum per accidens non sequatur.* AA. passim quaestionem restringunt ad mulierem, quae ovaribus aut utero sive natura sive operatione chi-

† Antonelli, *Medicina pastoralis*, vol. III; Robinet, n. 1106; I*. Buccroni, *Theol. mor.*, vol. II. n. 991 seq.; I'. De Luca, qui votum scripsit in *Monasteriensi. Matrimonii*, 16 dec. 1899; P. Palmieri, *Opus theol. morale*, vol. VI, n. 865, in nota; P. Wernz, l.c. His contradicunt Eschbach. Scherer, Berardi, Lehmkuhl, Boudinhon, alique plures.

rurgica ita caret ul cuiusvis prolis generatio sit impossibilis; sed quaestio est magis generalis.

524. Nos hanc sententiam falsam habemus ob rationes quae sequuntur:

1° Redit ratio iuridico-theologica quam supra n. 514 exposuimus. Diximus enim ipso divino iure matrimonium esse mutuam inter marem el foeminam Iradilionem-acceptalio-nem iuris in corpus in ordine *ad actus per se aptos ad prolis iienerationem*, idest in ordine ad actus, qui, *in se inspecti*, apti sunt ad prolem generandam, quod indicat illud *in se*, el nos fusius explicamus n. 526. Cum igitur actio humana cuius definitionem dedimus in prima propositione, sit, actus per se aptus ad prolem generandam in sensu explicato, sequitur, si inter illuni marem iliamque foeminam haec humana actio est possibilis, ipsum matrimonium inter eos possibile esse, licet actio naturae deinde deliciat. Hoc modo contractus matrimonialis qui est contractus humanus, perficitur humana actione, siculi omnes humani contractus; el misericors Deus mutuum adiutorium et remedium concupiscentiae providit omnibus potentibus et impotentibus ad generandum.

525. 2° Accedit praxis Ecclesiae. Nam Ecclesia semper retinuit impotentiam esse impossibilitatem copulae cum veri seminis emissionem in vagina, et nihil aliud. Antiquitus physiologicas recentiores doctrinas ignorabat; sed modo a pluribus annis eas cognoscit et tacet; et donec ipsa aliud declaraverit, nos in praxi tuto possumus ac etiam debemus antiquam impotentiae notionem sequi. Quod autem Ecclesia semper consuerit impotentiam esse impossibilitatem coeundi et nihil aliud, ex eo deducitur, quod, ignorans recentiora physiologiae inventa, ipsa vix aliter sentire potuerit. Praeterea a poslerioi i id probant in primis ex iure canonico. Nam 1° ipse titulus in Decretalibus de impotentia inscribitur: *De frigidis el malefidatis et impotentia coeundi*. 2° Et revera ex c. 6, cil. tit. aliisque capitibus apparet esse aptum matrimonio virum qui seminare valet intra vas et mulierem quae non est arcta viro, quin aliud exigatur. 3° iuxta sacros canones copula matrimonialis est factum quod evinci potest partium iuramento, testi-

bus et quandoque etiam, iure antiquo, experimento triennali; quod ostendit iuxta sacros canones hanc copulam terminari in vagina. 1° Hinc ipsa Ecclesia in indiciis de impotentia, inconsummatione matrimonii (et ante Codicem etiam de affinitate ex copula illicita) si semel constet per testes, iuramentum partium, inspectionem hymenis, etc., virum penetravisse cum veri seminis emissionem, nil aliud requirit ad declarandum matrimonium esse consummatum, impedimentum impotentiae non adesse el ante Codicem impedimentum affinitatis esse productum. Respondent fautores impotentiae organa foeminea iure praesumi exsistere et quidem in normali statu, donec contrarium certo constet: proinde copula, in vagina mulieris completa, merito habetur matrimonialis, donec certo constet organorum delicientia. Sed haec praesumptio salis est ad matrimonium permittendum, non vero ad matrimonium dissolvendum; si Ecclesia putavisset ad copulam matrimonialem aliquid aliud necessarium esse in ulterioribus organis foemineis, relativas investigationes, quando de matrimonio dissolvendo agebatur, praetermittere non potuisset.

626. 3° Idem confirmat doctrina theologorum el canonistarum, qui pariter notionem impotentiae restringunt ad impossibilitatem penetrationis in vagina mulieris, penis verum semen emittentis. Sane DI). 1° distinguunt impotentiam *coeundi* el impotentiam *conerandi* (n. 510), el hanc alteram dicunt simplicem sterilitatem, *licet generatio prolis sit impossibilis el omnis spes concipiendi deficiat*. Ita, e. g., Ferraris, *Prompta bibliotheca*, etc., v. *Matrimonium*: «Impotentia prout est impedimentum dirimens, non est impotentia generandi, sed est impotentia coeundi seu perficiendi copulam». Vide etiam Sanchez, lib. VH, disp. XCH, n. 3(5; Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 31; Pirhing, n. 1, etc. 2° Non aliam agnoscunt in muliere impotentiae (-ausam physicam, praeter eius arctitudinem. Ita Sanchez, l. c., n. 1; D'Annibale, p. 111, § 431; Ballerini-Palmieri, n. 875 in fine; Busembaum apud S. Alphonsum, lib. VI, n. 1095, etc. 3° Plures expresse ita definiunt impotentiam, ul eam restringant ad impossibilitatem penetrandi et effundendi verum semen in vagina. Ita, e. g., Reiff., lib. IV, lit. XV,

n. 2: * Inhabilitas ad habendam copulam carnalem perfectam talem, quae sit per foeminae vasis penetrationem et seminis in id effusionem». Pirhing, η. I: «Impotentia ad copulam carnalem perfectam, per quam, scilicet, cum penetratione vasis foeminei intra illud semen immittitur». Pontius, *De matr.*, lib. VII. cap. LX, n. 3: «Impotentiam ergo coeundi voco impotentiam vere seminandi intra vas foemineum sive sit semen natura sua sterile, sive foecundum. ratione cuius seminationis fiunt (vir et mulier) una caro ».1 Cf. etiam Laymann, lib. IV, tract. X, p. IV, cap. XI; Reginaldum, *Theol. mor.*, lib. XXXI. cap. XV. etc. 4° Tandem alii impotentiam definiunt impossibilitatem ponendi copulam *per se*, vel *de se*, vel *in se*, vel *natura sua* aptam ad proles generationem. Ita S. Alphonsus, lib. VI. n. 1095; Giribaldi, *De matr.*, cap. XVI. dub. III. η. 18; Van de Burgt, *De matr.*, cd. 2a, n. 200; De Angelis, lib. IV, lit. XV, η. I; Sanchez, lib. VU, disp. XGII, n. 28; Pichler, lib. IV, lit. XVI, quaest. I, alique. Atqui, aiunt, copula *per se*, *de se*, *in se*, *natura sua* apta ad generationem, idest apta *secundum communem speciem actus*, ut loquitur 1). Thomas, esi copula constans penetratione cum emissionem veri seminis in vagina, licet forte eadem copula ob aliquod particulare accidens senectutis, infirmitatis, etc., sit infocunda etiam necessario est absolute. Unde tradita impotentiae definitio recidit in praecedentem. Quod autem citati auctores hoc sensu verba *per se*, *in se*, *de se*, *natura sua* sumpserint, suadetur a) quia hic intellectus respondet nativae verborum *per se*, *per accidens* vi et communi loquendi usui; b) nec facile admitti debet contradictio inter tantos auctores; c) tandem nonnulli mentem suam explicant. Ha Schmalz., lib. IV. lit. XIV, n. 71: «Ad atlinilalem contrahendam 2 requiritur talis copula per (piam viret mulier fiant una caro; atqui

n. 1081, hanc Pontii citationem immerito appellat Ilcliam, cum Pontius relata verba non solum habeat. I. c., sed insuper
 0Π!·vΓβηθ1η1 ,n 1 ,Ie hnPeai,,>· *matrim.*, caus. XXX, quaest. i,
 cap. XXXII, § i.

» Iure Codicis allinitas non amplius oritur ex copula, sed ex matrimonio valido (can. 97 § t), de qua re alias.

non fiunt una caro, nisi per copulam perfectam, sufficientem ad generationem, qualis est sola illa in qua semen virile recipitur intra vas foemineum». El Sanchez, lib. Vil, disp. LXIV. n.8: «Non efficiuntur una caro (viret mulier) nisi per copulam perfectam ac sufficientem ad prolis generationem, (qualis est sola illa in qua virile semen intra vas foemineum recipitur)».

¶ Fautores impotentiae alio modo argumentantur: impotentia est impossibilitas ponendi copulam *per se* aptam ad generationem; atqui in casu est impossibilitas ponendi copulam *per se* aptam ad generationem. — Igitur differentia est circa sensum verborum *per se. per accidens*. Fautores enim impotentiae putant copulam esse *per se* ineptam, quando obstaculum, impediens generationem, est *absolutum et perpetuum; per accidens*, quando obstaculum vel non est *absolutum* ita ut generatio prolis, eo non obstante, sequi possit, vel non est *perpetuum*. Cf. P. Paimihu, l.c.; Antonelli, *De mulieris excisae impotentia*, n. 16; P. Bucceroni, *Theol. mor.*, n. 995, etc. Sed hic intellectus verborum *per se, per accidens* non est probabilis et non respondet naturae verborum vi et communi loquendi usui. Nam illud *per se, ex se, de se, natura sua* monet nos considerare debere *ipsum actum* seu *ipsam copulam*, quae perficitur in vagina: si ex eadem copula, attentis elementis quibus constat, secundum communem speciem actus generatio sequi potest, erit *per se* apta ad generationem; si, attentis elementis quibus constat, secundum communem speciem actus generatio ex eadem sequi nequit, uti est, e. g., copula spadonum aut depositio seminis extra vas, erit *per se* inepta ad generationem; demum si attentis elementis quibus constat, secundum communem speciem actus generatio ex eadem sequi potest, sed impellitur per particulare aliquod accidens sive intrinsecum sive a fortiori extrinsecum, etiam perpetuum et absolutum, erit inepta *per accidens* ad generationem, sed apta *per se*. Et revera si particulare accidens, impediens generationem, est extrinsecum copulae, non apparet ratio cur talis copula dici non debeat apta *per se*. Ita, e. g., nos dicimus Sacramentum *rite confectum* esse *per se* aptum ad gratiam conferendam. Quid si in subiecto est obex etiam absolutus et perpetuus, e. g., si Sacramentum ordinis conferatur mulieri? Sacramentum est semper aptum *per se*, et solum *per accidens* ineptum, quia causa impediens gratiae productionem, licet absoluta ac perpetua, est tamen extrinseca eidem Sacramento; esset autem ineptum *per se*, si quod elementum intrinsecum eidem deesset, e. g., intentio ministri. Pariter eodem sensu sculptor est *per se* aptus ad statuam conficiendam; si supponamus instrumenta eidem deesse etiam absolute ac perpetuo, erit semper aptus *per se*, et solum *per accidens* ineptus, quia causa ineptitudinis est eidem extrinseca: esset autem ineptus *per se*, si, praecisione fecla ab instrumentis, nesciret statuam conticere. Porro quilibet defectus in organis foemineis post-vaginalibus est subsequens ad copulam quae perficitur in vagina, ideoque eidem extrinsecus: unde copula est *per se* seu secundum communem speciem actus apta ad generationem, non obstante hoc defectu,

527. 4° Tandem ex hac sententia subvertimini· doctrinae morales maximi momenti quae fuerunt semper et sunt ab Ecclesia receptae. Nani

528. a) Si est impotentia dirimens matrimonium, quando possibilis est actio humana, sed est impossibilis actio naturae et prolis generatio *ob organorum atrophiam rei ob quemcumque alium defectum qui reddit copulam necessario infoecundat* (n. 523), sequitur viros qui, ratione provectae aetatis, sunt quidem potentes ad copulam, sed sunt impotentes ad generandum ob organorum atrophiam, non posse ad matrimonium admitti et matrimonium forte initum esse nullum.

etiam absoluto et perpetuo. Sed idem etiam dicendum si particulare accidens, impediens generationem, est intrinsecum, *lia*, e. g., supponamus semen viri, ratione senectutis, nulla aut languida spermatozoïda habere *ila* ut sit certo sterile; et quoniam hic defectus procedit ex senectute, est quoque perpetuus. Iuxta datas notiones copula per se seu secundum communem speciem actus est apta ad generationem, quia adest verum semen modo naturali in vase debito depositum, et solum est inepta per particulare accidens senectutis. Hinc in casu matrimonium non praesumptive tantum, sed objective validum est et matrimonii usum permittunt S. Thomas infra el. n. 5-28 citandus aliique omnes. Etiam sculptor, de quo supra, habens Inachium insanabiliter infirmum, est semper aptus *per se*, et solum *per accidens* ineptus, licet obstaculum sit aliquo sensu intrinsecum, absolutum et perpetuum. wL.

Haec desumimus ex I. Thoma q. 15 *De malo*, ubi quaerit: *Utrum omnis actus luxuriae sit peccatum mortale*. Suh. num. If. obiicit: «Manifestum est quod ex concubitu mulieris, quae est sterilis vel vetula, generatio prolis sequi non potest. Sed tamen hoc quandoque fieri potest sine peccato mortali, in statu matrimonii». Et respondet: «Ad 14: despondeo dicendum, quod lex non datur secundum particularia accidentia, sed secundum communem considerationem. Et ideo dicitur actus illi esse contra naturam in genere luxuriae ex quo non potest sequi generatio *secundum communem speciem* actus; non autem ille ex quo non potest sequi propter *aliquod particulare accidens*, sicut est senectus vel infirmitas». Proinde iuxta I. Thomam copula, secundum communem speciem actus apta ad generationem. qualis est copula constans penetratione et emissionem veri seminis in vagina, est licita in matrimonio (ideoque potest esse formale matrimonii objectum), licet sit infoecunda ratione senectutis sive ex parte viri ob defectum aut inertiam spermatozoidorum, sive ex parte mulieris ob atrophiam aut disparitionem ovariorum; vel ratione infirmitatis in utero, ovarii, tubis falloppianis, etc., qua generatio prolis redditur impossibilis etiam perpetuo et absolute.

Haec est sana doctrina cui adhaerere debemus, si volumus inextricabiles difficultates evitare.

Atqui hoc est contra receptam praxim et doctrinam. Ad rem S. Thomas, I. c.: « Vetuli, quamvis quandoque non habeant validitatem sufficientem ad generandum. tamen habent validitatem sufficientem ad carnalem copulam id ideo conceditur eis matrimonium secundum quod est in remedium, quamvis non competat eis secundum quod est in officium naturae*. Et Ecclesia in quacumque aetate senes ad matrimonium admittit, nec confessarius aut parochus, nisi ab ipsis interrogetur, scrutari debent utrum sint potentes ad coeundum necne.¹ Huc spectat responsio S. G. C. in *Tudertina, Matrimonii*, 1 sept. 1793. Nam Ierlias appetens nuptias, grandaevus comes Ioannes sponsalia inivit cum honesta, licet ignobili, puella Theresia. Celebrationi matrimonii obstiterunt propinqui ac praesertim filius Ioannis ob eius impotentiam ad coeundum ratione gravis in aetate gravi scrotalis herniae, promptae (rectionis defectus et inveteratae plagae in dextero crure. Proposito dubio: «An sit concedenda licentia de sponsando in casu »; S. C. reposuit: *affirmative et amplias*.

529. b) Idem repetas de vetulis, quae a critica aetate non leviter distant ita ut iam certa sit impossibilitas generationis ob organorum atrophiam, quas tamen Ecclesia sine ulla difficultate ad matrimonium admittit, quin parochus aut confessorio liceat de aetate eas interrogare. Etiam S. Scriptura commemorat exemplum plurium foeminarum steriliu valido matrimonio unitaru: ita inter parentes S. Ioannis Baptistae verum erat matrimonium, licet mater esset natura sterilis et non conceperit, nisi per miraculum.² Antonelli. I. c., admittit vetulam in casu esse potentem, quia organa generativa habet, licet inepta ad generationem, sed negat potentem

* Banoen, I. c.

¹ S. Leo M., *Xerm. I. De Xativ. Dont.*. Cqnllrmatur credentis lides, etiam praeceuntis attestatone miraculi. Donatur Elisabeth inopinata fecunditas ut qui conceptum dederat sterili, daturus non dubitaretur et Virgini ». Etiam S. Joannes Ciihyso8tomvs, *liant. 2 coni. Anom.*, docet Elisabeth habuisse *naturam sterilem*. CL S. Thomam, in I. diet. 34. <|. un., a. I, ad 3um; Schmaiz., lib. IV, lit. XV, n. 30; Sanchez, lib. VIII, disp. XCII. n. 36; Bangen, tit. II, pag. 106; S. Alphonsvs, lib. VI, n. 1095; Hi.iiifen-sri'EL, lib. IV, til. XV, n. 16; SaNTI, lib. IV, lit. XV, n. 6, cum communi.

esse foeminam excisam, quia organis generativis caret; sed ad rem nostram quod attinet similis prorsus est utriusque foeminae casus, siculi, sit verbo venia, similis est casus illius qui nullum nummum habet, et illius qui habet nummum, sed hic quemlibet valorem amisit.

530. c) Tandem si copula matrimonialis *formaliter est copula ex qua physiologice, seu attento integro apparatu generativo, sequi potest generatio* (n. 523), sequitur copulam cum muliere praegnante, maxime in ultimis gestationis mensibus, non esse matrimonialem, quia, attento integro apparatu generativo, generatio sequi nequit,¹ et ideo illicitam esse. Et revera I' Palmieri, l. c., haec habet: «Si certum est tempore praegnationis praesertim ad finem vergentis, uterum esse prorsus clausum, copula, iuxta superius explicata, non est dicenda licita, cum nequeant concurrere elementa necessaria generationi (quae fuit sententia Augustini); at theologi generatim sine ullo scrupulo licitam omnino dicunt, saltem ob finem secundarium, qui tere numquam deest. Non ego profecto auderem in praesenti controversiae statu reprehendere confessorium qui. ut consulat poenitentem, veteres sequatur». Atqui id admitti omnino non potest, ne matrimonium quod est institutum in remedium concupiscentiae, tial maximum peccatorum incentivum.²

¹ Uterus, recipiens ovulum foecundatum, clauditur eo magis quo praegnantia ulterius progreditur; et ideo novus seminum concursus est impossibilis, maxime ultimis praegnationis mensibus. Superfoetatio pssibilis est primis a foecundatione temporibus, quia uterus forte nondum clausus est, saltem perfecte; item si prima praegnantia fuit extra-uterina, aut foemina habet matricem duplicem. Praeter hos casus plerique doctissimi auctores negant cum Velpeau possibilitatem superfoetationis et tria vel quatuor exempla quae circumferuntur, explicant citra hypothesim superfoetationis. Sed quidquid sit de *absoluta* superfoetationis impossibilitate, illud certum est hanc superfoetationem, iuxta communiter contingentia, maxime in ultimis praegnationis mensibus, non veritlari: quod pro argumento satis est. (Γ. Biuaxo et Chavdé, *Médecine légale*, p. 1, sect. I, art. IV, g 3.

Nxt oxh.li, l. c., n. 572, admittit copulam cum uxore praegnante licitam esse. Bene quidem, sed magis logice concludit doctissimus Pa i.mif.ht qui theorelicam liceitatem huius copulae denegat.

531. Fautores huius sententiae opponunt: n) Copula quae non potest obtinere prolis generationem ob obstaculum perpetuum et insanabile in organis mulieris post-vaginalibus, necessario frustratur fine naturali primario; atqui copula quae necessario frustratur fine naturali primario, esi intrinsece mala; 6) Hinc S. Augustinus, *De Genesi ad litt.*, lib. IX. cap. VII (p. II, c. XXVII, q. 2 in Decreto) inter matrimonii bona recenset *bonum prolis*; c) Et Gregorius IX in c. 7, X. *De conditionibus appositis in desponsatione vel aliis contractibus*, IV, 5, docet conditionem: *si generationem prolis evites* irritare matrimonium; atqui in casu haec conditio *inest rei*.

Respondemus ad 1u,n: Copula in casu frustratur fine naturali primario sed obtinet finem secundarium, idest remedium concupiscentiae et mutuum adiutorium (n.9); quod satis est ad matrimonii validitatem et liceitatem, ut docet ipse S. Thomas (n.528) cum communi; minime enim repugnat coniuges copulam per se aptam ad prolis generationem velle ut habeant concupiscentiae remedium et mutuum adiutorium. licet sciant prolem oriri non posse. Ad rem Pius XI in Encycl. *Casti connubii* (Allegat. III): «Neque contra naturae ordinem agere ii dicendi sunt coniuges, qui iure suo recta et naturali ratione utuntur, etsi ob naturales sive temporis sive quorundam defectuum causas nova inde vita oriri non possit. Habentur enim tam in ipso matrimonio quam in coniugalis iuris usu etiam secundarii fines, ut sunt mutuum adiutorium mutuusque fovendus amor et concupiscentiae sedatio; (pios intendere coniuges minime vetantur, dummodo salva semper sit intrinseca illius actus natura ideoque eius ad primarium finem debita ordinatio ».

Ad 2um: Pius XI in cit. Encycl. *Casti connubii* refert verba S. Augustini, *De bono coniugii*, cap. XXIV. n. 32: « Haec omnia bona sunt, propter quae nuptiae bonae sunt : *proles, fides, Sacramentum* ». Quae verba deinde *De Gen.ad Utt.*, cap. VII, n. 12, ita explicat: « In *fide* attenditur ne praeter vinculum coniugale cum altero vel altera concubatur; in *prole* ut amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur; in *Sacramento*

autem ni coniugium non separet uret dimissus aut dimissa, nec causa prolis, alteri coniungatur. Haec es! tamquam regula nuptiarum, qua vel naturae decoratur foecunditas vel incontinentiae regitur pravitas», lam vero non apparet quomodo haec doctrina S. Augustini faveat sententiae quam confu-
lamus.¹

Ad 3°: Si quis matrimonium contrahens addit conditionem: *si generationem prolis evites*, iam non vult Iradere-acceptare ius in corpus in ordine ad actus *per se* aptos ad prolis generationem; proinde matrimonium invalidum est, non oh impedimentum *impotentiae*, sed ex defectu consensus: vide quae dicimus de hac conditione mentali n. 825 seq., de explicita n. 892 seq. Licet vero impossibilitas habendi prolem insit rei, hoc non impedit quominus pars possit habere voluntatem tradendi-acceptandi illud ius in corpus ad secundarium matrimonii finem obtinendum. ut supra docebat ipse Pius XI, licet persuasum habeat primarium obtineri non posse, imo haec voluntas praesumitur inclusa in voluntate contrahendi matrimonium: hoc autem posito, consensus matrimonialis adest el matrimonium valet.²

532. Ex dictis sequitur, matrimonium, nisi aliud obstat dirimens impedimentum, valere in casibus qui sequuntur:

1° Si vir el mulier omnibus organis pollent, et, inito matrimonio. omnia, sive ex parte viri sive ex parte mulieris, verificari possunt in vagina mulieris et verificantur quae, iuxta communiter contingentia, verificari solent, licet proles.

¹ De iis tribus coniugii bonis vide quae diximus initio huius Tractatus* n. 10.

Fautores huius sententiae repetere solent eandem inniti progressui scientiae physiologicae. Sed notandum est Deum matrimonium instituisse pro omnibus temporibus ac locis et pro omnibus hominibus etiam barbaris; omnes autem semper censuerunt el censent: adesse impotentiam cum matrimonii nullitate. si in vagina mulieris compleri nequii actus, quem omnes relinent esse actum conjugalem; esse potentiam cum matrimonii validitate, si in vagina mulieris ille artus compleri potest, licet deinde prolis generatio minime sequatur, lam vero scientiae physiologicae progressus usque adhuc minime probarunt communem hanc persuasionem erroneam esse; nec facile patet quomodo id possibiles ultiores progressus probare poterunt.

quacumque demum de causa, nec enascatur nec enasci possit: hoc scilicet in casu non est impotentia, est. igitur simplex sterilitas (n. 510 in tine), quae «matrimonium nec dirimit nec impedit*, ul dicitur in rei. can. 1068 § 3.

533. 2° Si foemina vaginam habet, sed sive natura sive arte caret ovariis aut utero, aut utero simul el ovariis aut tubis falloppianis... Hoc nostris praesertim temporibus negant plures canonistae, sed eorum sententia solidis argumentis, quae supra attulimus, refellitur.

531. 3° Si foemina uteri ostium clausum seu obstructum habet ita ut nec menstruum exire nec sperma vivificum ingredi queat; etiam in hoc casu, iuxta nostram sententiam, non est impotentia quae matrimonium dirimat: sane, in casu, est actio humana *per se* apta ad prolis generationem el si proles deficit, id pendet ab uteri clausura, quae impedit actionem naturae. Huc spectat responsio Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae data die 27 iunii 1931. Facti species haec erat: Mulier X. vaginam habebat sanam, sed retroversam ah utero, ita ul possibilis esset penetratio membri virilis et effusio seminis in vaginam, sed impossibilis transitus spermatis a vagina in uterum. Supremum Tribunal propositis dubiis: «1° An constet de nullitate matrimonii in casu. El quatenus negative: 2° An saltem constet de inconsummatione ita ul consilium praeberi possit Ssiho pro dispensatione a matrimonio rato el non consummato in casu» reposuit: «Negative ad utrumque. seu nec de nullitate nec de inconsummatione matrimonii constare in casu». In simili facti specie stetit etiam pro matrimonii validitate S. G. G. in *Salernitana, Matrimonii*, 21 martii 1863. In hac causa scripsit, tanquam Consultor, celebris canonisla P. Tarquini, postea Cardinalis, qui in suo volo doctrinam exposuit communiter receptam: «Facultas... enim coeundi, qualis in iure canonico concipitur el ad matrimonium consummandum sufficiens habetur, eo actu perficitur quo semina in vase naturali commiscentur. l can. *Extraordinaria*, c. 35. q. 2.

l Sciiimalz., lib. IV, til. XV, n. 37; Sanchez, lib. \ II. disp. XIII, η. 11; Scamni, vol. III, n. 888.

adiuncta Glossa; S. Bonaventura. in 4 Sent., Dist. 41, qu. 1, in conclus.; S. Thomas, in eod. loc., a. 1, quaestiunc. 4. ad 2uni; Sanchez, *De mafr.*, lib. II, disp. XXI, n. 5. Inde enim coniuges fiunt una caro, et secundarium assequuntur matrimonii finem, qui est concupiscentiae sedatio. Iam vero haec omnia, idesl sedatio concupiscentiae, seminum commixtio, atque inde in unam carnem coniunctio, in ipsa vagina omnino perficiuntur, ita ut nulla sil necessitas uterum penetrandi. Ergo, clauso licet utero, dummodo vagina libera sit, coeundi facultas, quatenus per se et a facultate generandi separata concipitur, integra manet, adeoque. si in actum exeat, matrimonium consummet ac firmet necesse est. Hinc porro est quod Pontius, *De niatr.*, lib. 7, cap. 60, n. 3, accuratam impotentiae coeundi definitionem tradere instituens, ait: *Impotentiam ergo coeundi voco impotentiam vere seminandi intra foemineum vas, sive sit semen sua natura sterile, sive foecundum.* Non ait esse impotentiam transmittendi semen in uterum, sed impotentiam deponendi semen in vase foemineo, idest in vagina, ita ut, semine in vagina deposito, etiamsi uterus ob clausum ostium recipere illud non possit, coeundi tamen facultas vim suam iam expleverit actumque perfectum ediderit.

« Confirmat hanc doctrinam concors DI), opinio in casu simillimo, idesl in eo quo mulier recipit quidem semen virile, sed susceptum non relinet. Simillimus, inquam, huic nostro huiusmodi casus est. Quae enim est ratio, cur, utero clauso (qui noster est casus), dubium instituatur de impotentiae impedimento? Nimirum quia tunc semen virile transmitti in uterum nequit. Atqui id ipsum proponitur in altero casu, in quo mulier semen vix receptum eiicit, neque proinde in uterum transmittit. Quid ergo in eo casu DI).? En verba Sanchez, lib. VII. disp. XCII, η. II : «Si foemina recipere possit semen intra vas, quamvis semel susceptum retinere nequiret, valeret matrimonium, quippe sane vere consummatur matrimonium, et efficiuntur coniuges una caro, el ipsa solum sterilis est. quod matrimonio non obstat ...* Ergo a pari si mulier clausum habet uterum, matrimonium valere dicendum est, ipsaque non impotens, sed sterilis tantum dicenda esi.

«Et re quidem vera id vel in ipsis sacris litteris insinuat, in quibus scilicet *habere clausum uterum* idem est ac esse sterilem vera ac proprie dicta sterilitate, quae nimirum una cum vero matrimonio omnino consistit: / *Reg.*, 1,5,6; contra autem *aperire uterum* (de Deo, apud quem non est impossibile omne verbum, in iisdem id affirmatur) perinde est ac foecundam e sterili efficere, *Gen.*, XXX, 23, etc.

« Idem etiam confirmatur praxi adeoque doctrina Ecclesiae. Ipsa enim in indiciis de impotentia ea tantum indicia inquirere consuevit, (piae pertinent ad externum vaginae foramen, cuiusmodi sunt eius latitudo, amissio liymenis, carunculae myrtiformes. Nunquam autem auditum est eandem iussisse, ut ostium quoque uteri sive digito sive specillo aliquo lentaretur; quod tamen fieri debuisset, si uteri obstructio matrimonium irritaret. Adiciam aliquid amplius: saltem usque ad Vallisnerii aetatem, (pii sub initio elapsi saeculi floruit, inauditum fuisse aliquem eiusmodi causa indicium de matrimonio dirimendo movisse: quandoquidem ille inter eas causas sterilitatis hanc recenset, quae ad sua usque tempora aut incognita aut neglecta fuerat: *Istoria* p. 3. c. I. n. 33. Adeo nimirum communis populi sensus cum indiciis ac doctrina Ecclesiae, sacrarum litterarum testimoniis, cum opinionibus DD., cumque intrinseca rei ratione apprime consonat».

535. Huc usque de quaestione theoretica circa impotentiam dirimentem matrimonium, nostris temporibus agitatam; modo necesse est inquiramus quaenam sit in hac controversia mens S. C. S. Officii, quae una competens est in hac materia, et quinam sit sensus Codicis in rei. can. 1068.

536. Mens S. C. S. Officii in hac quaestione desumitur ex actis praeparatoriis ad Codicem; in eis enim legitur votum P. Ojetti de impedimento *impotentiae*, a Consultoribus postea examinandum et examinatum. Egregius canonista, ut sine praediaciis et pro rei veritate deprehenderet mentem S. C., petiit et obtinuit ut S. C. ad se mitteret omnes causas in S. C. hae de re exagitatas cum omnibus documentis et allegatis (piae ad easdem causas referebantur; hoc modo obtinuit integram, ut aiunt, *positionem*. Duodecim fuerunt causae circa hanc male-

riain in S. C. discussae ab anno 1887 ad annum 1904,¹ quas omnes P. Ojetli ordine chronologico referi et ad examen revocal. Iam vero, in omnibus his causis S. C., respondens ad dubia proposita, numquam voluit quaestionem theoretical!! dirimere. Id ipsa S. C. aperte declaravit die 13 iunii 1894, respondens ad Archiepiscopum Westmonasteriensem; et idem in discussione rei. can. 1068 affirmaverunt Consullores P. Wernz et P. Van Possum (postea Cardinalis), uterque eximius canonist», ceteris Consultoribus minime contradicentibus. Igitur S. C. dubia proposita practice resolvit, dicens: *matrimonium non esse impediendum*, si agebatur de matrimonio ineundo, vel: *coniuges non esse inquietandos*, si de matrimonio inito. Eodem modo reposuit S. C. de Sacramentis die 2 aprilis 1907. quae iuterrogata an permittendum vel prohibendum esset matrimonium foeminae, cui uterus et utrumque ovarium totaliter ablata fuerunt, reposuit: «Detur responsum S. C. S. Officii diei 23 iulii 1890 in causa *Quebecensi*, nimirum matrimonium non esse impediendum». Haec autem praxis S. C. S. Ollicii. quam etiam S. C. de Sacramentis sequula est. prudens admodum ostenditur.

537. Nam, si prae oculis habeantur quae diximus n. 507. quisque admittet, non obstantibus declarationibus chirurgicorum de totali resecatione ovariorum et uteri et de consequenti impossibilitate generationis prolis, plerumque remanere facile posse aliquod dubium *facti*. Sed insuper, cessante quoque quolibet dubio *facti*, quia nempe impossibilitas generationis certa omnino est, aderit semper dubium *iuris*, utrum, nempe, haec impossibilitas secumferat, necne, dirimens impedimentum, nonnullis affirmantibus, plerisque negantibus, ob gravissima argumenta superius allata.² Cum igitur receptum

¹ P. Ojetli suum votum scribebat an. 1904; post hunc annum, quod ciamus, S. C. alias responsiones non dedit, sed certo certius sententiam non mutavit.

² Mirum est Anvoni i.i.i nn. 515, 519 negare existentiam cuiuslibet dubii *nu is*. AA. etiam magnae nolae, bine inde certantes, nonne, lacto proprio, ostendunt rem adhuc sub indice esse, ideoque dubium *iuris* adhuc exsistere? Ipse auctor ad argumenta adversariorum refellenda 210 paginas conscribit !?

sit (n. 220) malriinonium non esse impediendum, si impedimentum impotentiae dubium est (ret. can. 10(58 § 2). cumque matrimonium, semel initum, gaudeat favore iuris (n. 18), S. G.. Iiis principiis innixa, ad proposita dubia respondit modo supra indicato. Et iure merito, nam hoc modo providit casibus particularibus, praescindens a theorelica quaestione in qua ius naturae cum factis physiologicis implicatur, nec prohibetur in posterum diversam sequi praxim, si, remoto quolibet facti dubio. Sancta Sedes, de plenitudine suae potestatis, quaestionem theorelicam solvere maluerit.

538. Hanc S. G, praxim Codex sequutus est. Hinc in rei. can. 1008 | verbum *impotentia* cerle comprehendit impotentiam ad copulam, sed de impotentia ad solam generationem nil dicit: additur § 2 de impedimento *impotentiae* dubio «pii inservit ad casus practice solvendos; tandem vera doctrina traditur in can. 1081 § 2, sed licet sensus verborum: *per se* sil clarus, tamen nondum est authentica interpretatione definitus. Quae cum ita sint, canonistae possunt quidem in quaestione theoretica sententiam sequi, quae eis magis arridet, sed SS. GG. RR., tribunalia omnia. Ordinarii, parochi, confessarii in solvendis casibus praeficis sibi propositis praxim S. G, S. 01 · licii sequi debent, quod magistri in scholis, hanc materiam explicantes, docere et inculcare ne omittant.

III - Quacnam impotentia ad copulam matrimonium dirimat
ad normam rei. can. 1068 § 1.

539. Impotentia ad copulam (et eliam impotentia ad solam generationem) multiplex esse potest, quod tradit rei. can. 10(58 § I; modo videamus quaenam matrimonium dirimat.

510. 1° Impotentia alia est *antecedens* alia *subseqiēns* matrimonium. In dubio 1)1). inter se non conveniunt, utrum praesumatur antecedens, an subsequens. Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 9 seq., relatis variis sententiis, n. 11, praefert cum P. Wiestner, eod. loc. n. 30, hanc distinctionem : * An eiusnodi dubium statim ortum sil post contractum matrimonii et illius attentatam consummationem, an vero primum ex inter-

vallo *temporis* praesertim notabilis duorum vel plurimum annorum. Si *primum*, cum AA. primae sententiae praesumitur impotentia praecessisse contractum, maxime si orta sit ex vitio naturali et non accidentali, e. g., maleficio aut mutilatione, quam supra ex Sanchez attuli; quia a potentia, quam homo a natura habet, ad impotentiam adeo brevi tempore non praesumitur transiisse. Si *secundum*, praesumi debet supervenisse matrimonio iam contracto ex regula generali; quia quilibet nasci praesumitur cum iis qualitatibus quae a natura debentur homini, nisi probetur contrarium; incumbet ergo onus probandi asserenti quod hoc casu impotentia praecesserit matrimonium». Haec doctrina conformis est c. I, X, *De frigidis et maleficiatis, et impotentia coeundi*. IV, 15. Nimirum in primo casu probandum est impotentiam esse subsequentem, in altero probandum est impotentiam esse antecedentem: id autem evincetur sive ex natura ipsius vitii, addito medicorum indicio, quia vitium naturae semper inhaesisse praesumitur, ex c. 3 cit. Iit.: «Quod si vilium illud mulier a natura contraxit, nec ope medicorum poterit adiuvari, viro aliam accipiendi liberam tribues facultatem »:¹ sive ex testibus aliisque adminiculis. In dubio utrum impotentia sit naturalis, an accidentalis, propter favorem matrimonii, quod ad prolem cum primis procreandam contrahitur, aequius est naturalem praesumi.²

511. Certum est quamcumque impotentiam subsequentem non dirimere matrimonium contractum, prout traditur in relato canone, non solum consummatum, quod sane est evidens, sed nec ratum tantum.³ etsi impotentia possit hoc in casu esse ratio sufficiens ad dispensationem a Romano Pontifice oblinendam; nam receptum est matrimonium non consumma-

¹ Sanchez, lib. VU, disp. CIII, n. 4; Leurenus, *For. Fcc.* lib. IV, hl. XV, q. 249, n. 3; Mansella, p. I, cap. II, art. II, discept. 3, n. 26; D'Annibale, p. 111, § 479; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1104.

² D'Annibale, l. c., not. 9, ex S. Alphonso, l. c.

³ Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 4; Sanchez, lib. VII, disp. XGIII, n. 18; Reiff., lib. IV, tit. XV, n. 12; Schmalz., lib. IV, tit. XV, n. 46; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1095; Santi, n. 6; De Angelis, n. 3, cum communi contra Gratianum in line c. 33, q. 1.

turn inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam non dissolvi, nisi sollemni professione religiosa vel pontificia dispensatione (can. 1119). Utrum et (piando licitum sil, impotentia superveniente, matrimonio uti, vide n. 1085 et seq.

512. 4° Alia esi *perpetua* alia *temporanea*. *Temporanea* est quae per media naturalia tolli potest sine mortis periculo; *perpetua*, (piae per media naturalia licita removeri vel omnino non potest, vel nonnisi cum mortis periculo. 1 Haec tradit Innocentius III in c. 6 cit. tit.: «Impedimentum illud (impotentia mulieris) non erat perpetuum, quod, praeter divinum miraculum, per opus humanum² absque corporali periculo potuit removeri». Quaestio tantum est inter 1)1). utrum hoc *corporale periculum* indicet tantum periculum mortis. au etiam gravis morbi. In genere morbus gravis dicitur ille qui aliquod vitae discrimen infert: quo casu nullus controversiae locus est. Quod si morbus dicatur gravis tantummodo, quia citra omne periculum vitae, gravem et longam molestiam et dolorem affert, impotentia videtur potius temporanea: nam Innocentius III, 1. c., *periculum corporale* deinde dicit *periculum mortis*.³ Ceterum utrum vitium illud, quod impotentiam inducit, sit temporaneum, ita ut ipsa aetate corrigatur aut arte medica sit curabile citra mortis periculum, an. e contrario, sil perpetuum, in genere physiologorum ac medicorum indicio standum est, ex cil. c. 3 cit. tit. Aliquando autem res clara est, e. g., in spadonibus. Iure antiquo index in dubio praescribere solebat experimentum triennale, quo inutiliter peracto, praesumebatur perpetuum, el nullitas matrimonii pronuntiabatur. At huius experimenti mentio nulla est nec in Instructione S. C. S. Officii, diei 40 maii 1882, nec in Codice;

* PiRHING, lib. IV, tit. XV, n. 1; Schmalz., n. 3; Banuen, lit. II, pagina 107; Zitelli. *Apparatus*, lib. II. cap. II. art. VII, § 5, pag. 412; D'Axnihalk, p. III. § 431; Santî, lib. IV, tit. XV, η. 3.

' Nempe licitum et honestum: nam illud solum facere posse dicimur, quod iuste facere possumus, uti dicitur in Decreto, c. 15, G. 22, q. 2, iuxta Glossa, v. *faciat*.

' Schmalz., lib. IV. til. XV, η. V; Saxchiz, lib. VII, disp. XCIII. n. 18.

hinc hoc experimentum abolitum censeri potest et debet ad normam can. 6, 6°.

513. In rel. can. KMkS § I dicitur matrimonium irritari per impotentiam *perpetuam* ideoque non *temporaneam*. bl tradebatur (diam in cil. lit. ubi Innocentius III decidit matrimonium valere quia mulier ab alio v iro cognosci pol uil el exinde colligit nec cum suo fuisse perpetuo impotentem. Sane lab's non sunt inhabiles ad coeundum simplieiter, sed secundum quid, scilicet ad tempus vel cum diUieultale: unde possunt ius coeundi Iradere-acceptare, in quo matrimonium consistit. Quod si haec impotentia diu duratura est. impotens, ('am alteri parti celans, a peccato non excusatur, sed matrimonium valet.)

511. Exinde sequitur valere matrimonium, remoto alio quovis impedimento :

a) In periculo mortis, prouti praxis Ecclesiae docet. Nam potentia ad actum eoniugalem adhuc perseverat, licet hunc vis morbi impediat. Proinde quamdiu certum non est vi morbi potentiam ipsam esse penitus destructam (quod vix certo constare potest), matrimonium pro valido haberi debet.-

b) Si vir virili membro hymenein non valet infringere, ita ut sil potens cum vidua, impotens cum virgine. Haec impotentia est temporanea, quia claustrum virginale potest aperiri aliquo instiumento,³ et probabilius mulier tenetur pali hanc scissuram. Hinc poterit in casu obtineri pontificia dispensatio a matrimonio rato et non consummato, non autem declaratio nullilatis.

c) Si vir adeo Cididus est ut nequeat vas mulieris exspectare, el semen extra vas effundat. Nam saepius haec nimia validitas non est perpetua el incurabilis, quia aetate vel uxoris consuetudine minuitur. Hinc S. Thomas, I. dist. 31. q. I. a. 2.

1 Kkiff., lib IV, III. XV, n. II; Sa n i i i z, lib. Vil, «lisp. .XCII, n. 5: StllMMZ., lib IV, lit. XV, n. 38; Saxti, I. c.; Ih Anohis, I. c.

' Schmalz., lib. IV. tit. XV, n. 36; II'Ax m i i u i, p. III, § 431. not. 6; ScAViNi, vol. III, η. 888, cum communi.

1 S. Thomas, I, tlist. 3V, q I. a. 2, ad S. >i.i>noNses, lib. VI, η. 1100. cum communi apud omnes.

• Sa n c u m lib. VII, <lisp X' III. n. 3i; S. N i p h o n s e s, I. c., cum aliis.

ad 4ma: «Caliditas superflua vix potest esse impedimentum perpetuum». Si autem aliqua seminis virilis pars effunditur intra vas, reliquo extra vas delapso, nulla est impotentia, ita ut matrimonium sit validum ac licitum, * quia illa seminis pars sufficit ad verum coitum, imo et ad foecundationem; si vero totum semen extra vas delluit, est impotentia initans matrimonium. si illud antecedit et est perpetua ac incurabilis.

¶ Si uxor nimis arcta est pro omnibus viris, vel pro suo marito in particulari, qui fortasse membrum virile excessu peccans habet, sed medicorum indicio per incisionem vel alio medio humano licito, absque mortis periculo, ad carnale commercium idonea viro reddi potest; nam impotentia est temporanea. Imo communior et probabilior sententia docet mulierem teneri ad illam incisionem vel dilatationem subeundam. etsi sine magno dolore et molestia fieri nequeat. Nam si matrimonium cum tali impotentia validum esset, consequenter uterque ex iustitia obligatur ad exhibendos alteri actus proprios vitae coniugalis, et ideo ad obstaculum removendum quo impeditur ab eorum exhibitione, non obstante illo dolore ac molestia.³ S. Alphonsus. I. c. hanc sententiam dicit communissimam et probabiliorem, speculative loquendo, sed deinde in praxi censet valde probabiliter mulierem, si incisio fieri debeat per manus chirurgi, non teneri ratione verecundiae. Quae tamen sola ratio aliis insufficiens merito videtur ad ipsam excusandam.³ Celerum utraque pars potest ad Sanctam Sedem recurrere pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato.

545. 3° Alia est alteri *cognita*, alia *incognita*; haec distinctio nil refert ad impedimentum, quod existit vel non existit, sive paries illud cognoverint, sive ignoraverint; sed si una pars noverit impedimentum illudque celaverit. a gravi peccato excusari non poterit.

¹ SCHMALZ, I. C. II. 37.

² Sanchez, I. c.; Sghmaiz., I. c.; Bami n, IU. II, pag. 113; S. Alphonsus. I. c. illique plures contra Pontium, lih. VII, cap. IΔII. n. aliosque.

³ Lr iimkhiii., vol. II. n. 745.

546. 4° Alia est *absoluta*, alia *relativa**, prima impedit commercium carnale cum omnibus diversi sexus personis; altera cum una tantum vel cum pluribus, e. g., si vir non valet claustrum virginale perforare, sed bene potest cum corrupta coire, aut si ab ea muliere adeo abhorret, ut nullatenus cum ea excitetur, aut si mulier nimis arcta sit cum illo viro, non autem cum aliis et ita porro. Impotentia absoluta matrimonium dirimit cum omnibus, relativa cum aliqua aut aliquibus tantum.

517. 5° Demum alia potest provenire ex causa *naturali* seu ingenita, e. g., arctitudine mulieris, frigidity viri..., alia ex causa *praeternaturali*, idest ex maleficio, de quo canones et AA. passim. Ad rem Feije, op. cit., n. 538, n. 3: < Posse ex maleficio impotentiam oriri absque temeritate negari nequit, cum Concilia innumera, ritualia, theologi et canonistae. ipsi quoque Romani Pontifices hoc ponant. Cf. cap. 6 seq., huius tituli, et e. 33, q. 1, c. 4, in Decreto, ubi regulae praescribuntur servandae. Imo potissimum contra huiusmodi maleficia suadebatur vel praescribebatur Sacramentorum, ante matrimonii celebrationem, susceptio. Cf. *Nouvelle rev. théol.*, I. 5, pag. 301 seq. ». Al vero huiusmodi maleficia non facile adstruenda esse, nemo non videt, el ex signis quae AA. indicare solent, plura possunt, absque ulla ope daemonis, a causis naturalibus provenire. | Ita Sanchez, lib. VU, disput. XCIV. n. 0, post alios, docet impotentiam a diabolo esse: 1° quando coitum quis appetit, virgam erigit, et cum ad vas appropinquat, relaxantur organa, atque iterum rigent, et si iterum copulari nitatur, denuo laxantur; 2° quando vir movetur ad coitum el membrum erigit, sed opus perficere nequit, cum tamen mulier arcta non sit: 3° si vir ad unam ligatus, sit tamen potens ad alias; 4° si vir, appetens coitum, subito accedere lentans, exhorrescat, nec accedere possit; 5° similiter si foemina, viri coitus avida, cum vir accedit, subito horrore capiatur. At vero in istis phaenomenis nil est quod physiologiae leges vere superet quodque neces-

* S. Thomas, V, (list. 34, q. un., a. 3.

sario daemoni sit. tribuendum. Godex de hoc tacet omnino; nec ad exorcismos, inconsulto Episcopo, uimpiam est recurrendum.

548. Ex huc usque disputatis apparet facilem non esse probationem nullitatis matrimonii ex capite impotentiae: evinci enim debet impotentia et. quidem antecedens (et in quo praecipua difficultas esse solet) perpetua. Hinc S. C. C. quando hae causae penes ipsam pertractabantur, si constabat de non consummatione matrimonii, praetermissa quaestione nullitatis, malebat petere a Ssmo dispensationem a matrimonio rato et non consummato: ad dubia enim: 1° *An constet de nullitate matrimonii in casu, et quatenus negative*; 2° *an consulendum sit Ssmo pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato*; respondere solebat: *ad 1um providebitur in 2°; ad 2um affirmative*. Si Ecclesia declarat nullum matrimonium ex capite impotentiae, et deinde apparet potentia, vel probatur impotentiam fuisse subsequenlem vel temporaneam, matrimonium valere dicendum est: ideoque si pars potens ad alia vota inierim transivit, posterius matrimonium est nullum. Tunc, si primum matrimonium certe non fuit consummatum, peti poterit a Sede Apostolica dispensatio, et deinde aliud matrimonium sanari in radice; si vero ipsa non consummatio matrimonii extra dubium non est, dispensatio non conceditur, et coniuges alterius matrimonii separandi omnino sunt, (aim de impotentia antecedenti et perpetua claris argumentis constare videretur, S. C. G., praeter consuetam iurisprudentiam, die 24 ian. 1871, edidit sententiam de matrimonii nullitate (n. 520). Porro, cum lapsu temporis Gaius ostendisset Episcopo se ad matrimonialia officia praestanda habilem evasisse, supplicesque eidem preces porrexisset, ut a Pontifice facultatem efflagitaret, qua ipse novum valeret matrimonium, ecclesiastico ritu, celebrare, rursus proposita fuit causa sub titulo: *Dispensationis matrimonii*, apud S. G. G., quae, die 9 maii 1874, respondit: * *Esse consulendum Ssmo pro dispensatione super matrimonio rato et non consummato cum muliere in casu* ». Vide etiam similem causam similemque sententiam in *Bonaerensi, Matrimonii*, die 23 iunii 1900.

549. Porro si, contracto matrimonio, impotentia antecedens el perpetua indubia omnino est, matrimonium est nullum ex dictis; sed coniuges possunt, si velint, cohabitare uti frater el soror, prout traditur in c. 5 cit. Iit., modo absit periculum incontinentiae. Al hoc periculum semper adesse solet, ideoque id eis permittendum non est, nisi sint valde senes aut, separati a foro, specialia praebeant argumenta se castitatis virtutem servaturos esse.¹ Praescindendo igitur ab hoc casu, coniuges, cum impotentiae certitudine, debent, quoad torum, illico separari propria auctoritate, nec possunt inter se illos actus habere, qui coniugatis tantum licent. Deinde ratione scandali petant a legitimo superiore ecclesiastico separationem quoad habitationem, nec valent ad alias nuptias transire, nisi post sententiam nullitatis a indice ecclesiastico latam, iuris ordine servato. Quaesitum fuit a S. C. C. in *Maurilinen.*: «Quaenam esse debeat agendi ratio Episcopi, parochi et confessarii erga impotentes, qui ea ratione separari nequeunt, quod eorum separationi obsistat civilis Galbarum lex, quae impotentiae impedimentum non agnoscit?» S. C. respondit, die 15 dec. 1877: «Vivant ut frater et soror: quod si id fieri non possit sine peccati periculo, separentur omnino et ad mentem ». Hodie funesta civilis divortii lex effugium praebet: nam coniuges, postquam ab Ecclesia matrimonii nullilas fuerit declarata, petent civile divortium. Quod si impotentia est dubia, certe coniuges possunt licite copulam lentare, licet saepe aut semper semen extra vas effundant, dummodo spes aliqua perficiendae copulae remaneat. Si tamen confessarius advertit coniuges esse in bona fide, scilicet putare se in legitimo matrimonio vivere, aut. cognito impedimento, sibi licere vitam agere uti fratrem et sororem, et simul advertit impotentiam esse occultam, separationem vero moraliter impossibilem, potest eos in bona fide relinquere. Quomodo autem in foro externo procedi debeat,

¹ Sam.hez, lib. VII. <fisp. XCVII, n. 5; S. Xi.rnoxscs, lib. VI. n. 1101; S. Thomas, Suppi., q. 58. a. I in tine; Lf.hmkchl, vol. II, n. 746.

* Cw pfj.lo, op. cit., n. 369.

ul, probata impotentia, index nullitatem matrimonii pronuntiare queat, exponitur in cil. cap. VIII, art. II.

550. Coronidis loco nonnulla addimus *de hermaphroditis*, qui scilicet utroque sexu dicuntur pollere. Veteres canonistae sequentia statuebant: Si unus sexus praevalet, hermaphrodita potest, iuxta hunc sexum, matrimonium valide ac licite contrahere, licet probabilius etiam matrimonium in sexu debiliori initum foret validum, dummodo copula in hoc sexu possibilis sil. At hermaphrodita, contrahens matrimonium in sexu praevalenti, debet, praestito iuramenlo, quod ipsi a indice ecclesiastico defertur, alterius sexus usui perpetuo renuntiare. Quinam vero sexus praevaleat, medici ac obstetrices peritae indicabunt, et in dubio standum est ipsius hermaphroditae dicto, qui rem prae ceteris omnibus cognoscere valet. Si vero neuter sexus praevalet, ita ul in utroque sexu aequaliter perfecta copula possibilis sit. hermaphrodita potest eligere quonam sexu velit uti, ac matrimonium in eodem contrahere, iuramenlo, uti supra, renuntians usui alterius sexus. Haec, inquam, veteres canonistae: nam physiologi ac medici nostrorum temporum. quibus praeivit Clemens Alexandrinus alique. communi suffragio, respondent veros hermaphroditas in utroque sexu potentes non dari,¹ imo dari omnino non posse, nisi supponas unum individuum completum alteri completo superpositum, cum organismus masculi externus et internus sit omnino diversus ab organismo foeminae.² Aliquando accidit ul utriusque sexus signa in pudendis appareant, ita ut dubium sil utrum persona sil vir. an foemina. sed tandem est vel foemina vel vir. Imo plerumque anormalis pudendorum formatio impedii quominus copula carnalis perfecta in alterutro sexu haberi possit, ita ut quaestio quinam sil sexus, nullius momenti appareat.

551. Huc spectat responsio S. G. C. in *Ferentina, Matrimonii*, die IS aug. 1888. Nam Faustina M. nupsit Ioanni C..

¹ Bangen, tit. II, pag. IIi; Eschbach, disp. I, cap. III. in App. Nonnulli rabbini veteres alique pauci moderni somniaverunt ex verbis Geneseos ipsum Adam fuisse hermaphroditam.

² Nonnulla exempla horum monstrorum vide apud Eschbach, disp. 2, p. II, cap. III, art. 2.

qui paulo post ipsam, confessarii ac medicorum consilio, dereliquit, affirmans illius sexum incertum esse, lussu Curiae episcopalis, Faustina medicorum examini submissa fuit, quorum tres dixerunt esse virum. S. C. C., ad quam causa delata fuerat, rescripsit, die 24 martii eiusd. anni : « Dilata et fiat nova inspectio a Iribus chirurgis a S. C. designandis, quem in finem Faustina Romam adveniet ». Iam vero ii chirurgi declaraverunt Faustinam pertinere potius ad sexum masculinum. certe esse ineptam ad matrimonii consummationem in sexu foeminino et hoc vitium praecedere coniugium. Hinc S. C., die 8 aug. 1888, posito dubio: « An constet de matrimonii nullitate in casu », reposuit: *Affirmative*.

§ 3. – De impedimento ligaminis.¹

Can. 1069. § I. Invalide matrimonium attentat qui vinculo tenetur prioris matrimonii, quamquam non consummati, salvo privilegio fidei.

§2. Quamvis prius matrimonium sit irritum aut solutum qualibet ex causa, non ideo licet aliud contrahere, antequam de prioris nullitate aut solutione legitime et certo constiterit.

552. Ligamen est vinculum matrimoniale existens (n. 6), quod constituit impedimentum dirimens aliud matrimonium subsequens, ita ut sicuti vir nequit pluressimul ducere uxores, quod diceretur *polygamia simultanea*, ita multo minus mulier pluribus simul nubere viris, quod appellaretur *polyandria simultanea*. Unde matrimonium est *monogamum*, idest unius eum una, excludens *bigamiam* simultaneam, quae polygamiam et polyandriam simul indicat. Haec unitas est proprietas essentialis matrimonii, praesertim Christiani, quod repraesentat unionem Christi cum Ecclesia (n. 10). De iis fusius theologi : nos ea breviter declarantes, in primis de polyandria deinde de polygamia simultanea loqueniur.²

¹ Vide canonistas in X, *De sponsa duorum*, IV, t; et praesertim Rosset. n. 457 seq.; Werxz, n. 355seq.

² Vide Palmieri, *Tractatus de matr. christ.*, thés. XII, XIII, XIV, XV.

553. Omnes admittunt, si nonnullos impios ac stultos excipias, *polyandriam* simultaneam iure naturali vetari prorsus. Nam illud est contra naturae ius, quod excludit non solum finem principalem, quem natura ex aliquo opere intendit, sed etiam fines secundarios. Atqui polyandria simultanea excludit non solum finem principalem, quem natura ex matrimonio intendit, idest prolis generationem et educationem, sed etiam fines secundarios, scilicet mutuam pacem et concordiam familiae, et etiam remedium concupiscentiae, ut recte exponit Wernz l. c., n. 361. Unde si mulier pluribus nupserit viris, ipso iure naturali omnia simul matrimonia valida esse nequeunt; sed primum erit validum, et cetera nulla; non enim admitti potest primum solvi per attentatum alterius. Idque etiamsi primum sit ratum, et posterius consummatum, quia ante consummationem hoc erat nullum ex dictis, et copula carnalis illud revalidare non potuit. Argumentum ex S. Scriptura contra polyandriam desumes ex iis. quae n. 556 dicemus de polygamia. Ceterum ipsi infideles ac barbari habent quidem polygamiam, non vero polyandriam.

554. Etiam Alexander III in c. 3. X, *De sponsa duorum*, IV, 4, tradit prius matrimonium a muliere initum valere, alterum nullum esse, licet illud ratum, hoc consummatum. Asl addit: *Quamvis aliter a quibusdam praedecessoribus nostris sit aliquando indicatum*. Haeretici exinde Romanos Pontifices vehementer carpunt, veluti si quando docuerint vel utruinque matrimonium simul valere, vel primum solvi per attentatum alterius. Catholici non conveniunt in illis verbis explicandis,¹ (piae revera facilia non sunt. Ut intelligantur, recolenda sunt quae diximus n. 8 in nota, de dissidio circa matrimonii naturam inter Gratianum, quem vetus Schola Bononiensis sequebatur, et P. Lombardum, cui Schola Parisiensis adhaerebat; in concursu matrimonii rati anterioris cum matrimonio consummato posteriori, ille putabat praevalere consummatum, hic vero ratum. Theoria Gratiani et

¹ Varias explicationes vide apud Rosset, n. 1699 seq.; et Wernz, n. 359.

Scholae Bononiensis etiam in Ecclesia Romana aliquo tempore recepta fuisse videtur. Nam *Summa Parisiensis*, quae lucem vidit inter an. 1160 et an. 1170. haec habet: «Invenitur quaedam consuetudo quae aliter hodie in Francia, aliter in Ecclesia Romana observatur. Si enim aliquis aliquam verbis de praesenti desponsaverit et benedictionem cum ea sacerdotalem acceperit,¹ sed antequam eam cognoscat, ah alio desponsata carnaliter cognita fuerit. Ecclesia Franciae cogit eam redire ad primum, sed non Ecclesia Romana». Etiam *Summa Coloniensis*, eodem tempore publicata, late exponit dissensum inter Ecclesiam gallicanam et Ecclesiam transalpinam, idest Romanam, concludens: «Ecclesiae dissentiunt. Ecclesia gallicana, ul diximus (et romana). Illa in tide nos genuit, haec in iure erudivit; ideoque silere neesse est ne vel in matrem vel in magistram sententiam ferre videamur (I?) ». Tandem, aliis omissis. Magister Rolandus (postea Alexander Illi in sua *Summa Rolandi*, edit. Thaner, pag. 132, eandem consuetudinem Ecclesiae (scilicet romanae) commemorat, licet eam non probet: « Ecclesiae tamen consuetudo est ul si desponsata alium virum sibi elegerit atque ab eodem carnali coniunctione polluta fuerit, secundo eam concedant, quae tamen consuetudo quibus auctoritatibus defendatur, me latere non denego». Sub influxu doctrinae Gratianae el Scholae Bononiensis non est impossibile nonnullos Romanos Pontilices indicavisse in favorem matrimonii consummati posterioris (ad quod alludit Alexander III relatis verbis), quin exinde inlallibililas pontificia aliquod detrimentum patiatur, quia non agebatur de definitionibus ex cathedra, sed de sentiis in casibus particularibus. At, re ad examen revocata. Romani Pontilices brevi veram doctrinam restauraverunt; imo quando publicabatur *Summa Parisiensis* et *Summa Coloniensis* el quando Magister Rolandus suam *Summam* scribebat, vera doctrina a Romanis Pontificibus iam restaurata erat. Nam Innocentius II (1130-1143) in una decretali (piae

Petrus Loinbardus benedictionem sacerdotis nullibi tradit esse matrimonio essentialem.

sub titulo, *De sponsa duorum*, in prima Decretalium compilatione legebatur, definit explicite esse nullum alterum matrimonium, licet consummatum, et primum subsistere, licet ratum Ianium. Alexander III (1159-1181) eandem doctrinam confirmavit in cit. c. 3, et in alia decretali quae in prima Decretalium collectione relata fuerat. Tandem Innocentius III an. 1200 in eodem sensu reposuit episcopo Mutinensi in c. 5 cil. lit. Nam consuetudo de qua supra, adhuc vigeat in nonnullis Italiae Ecclesiis et inter alias in Ecclesia Mutinensi: cum igitur Episcopus Mutinensis Innocentium III consulisset, hic respondet: «Ne vero turpis sit pars quae suo non congruit universo, et Ecclesia Mutinensis tenere debeat humiliter et servare quod *li. Petri sedem et suam metropolim sequi viderit, et docere*: in matrimoniis de cetero contrahendis illud te volumus observare, vel postquam inter legitimas personas consensus legitimus intervenerit de praesenti, qui sufficit in talibus iuxta canonicas sanctiones, vel, si solus defuerit, cetera, etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, si personae iunctae legitime cum aliis postea de facto contrahant, quod prius de iure factum fuerat non poterit irritari ».

555. *polygamia* simultanea permissa fuit Hebraeis, inter quos Salomonem praesertim nemo inficias ibit omnes limites excessisse, qui duxit septingentas uxores et trecentas concubinas (*III Reg.*, XI). Apud cultiores nationes in usu non fuit, imo lege civili prohibebatur. Ita penes antiquos Romanos lege Xumae vetita erat: et infamia notabatur qui plures simul habuisset uxores. Apud Tacitum haec est praecipua laus Germanorum. Euripides alique monogamiam apud Graecos laudant. Post Christum Dominum novales saec. XVI non consentiebant circa polygamiae licetudinem.² Recentioribus temporibus, vel de infidelibus taceamus, pluralitatem uxorum profitebantur Mormones in America Septentrionali, qui tandem, a

¹ Huguccius (7 1210) in glossa in can. 45, cans. 27, qu. 2, in Decreto:
• Sed nunc per Dei gratiam et auctoritate Alexandri et Urbani III. haec pessima consuetudo abolita est per ultra montes et fere per totam Italiam sed adhuc inquinat Bononiam, Imolam. *Mutinam*, Hegium et Parmam ».

² Bossia r, *Hist. des variations*, lib IV.

gubernio coacti, eidem renuntiaverunt. Ceterum certum omnino est lege evangelica polygamiam omnino vetari, ita ut. primo exstante, aliud matrimonium sit illicitum et nullum.

556. Revera, Matth., XIX, 9, cum locis parallelis, Christus Dominus ait: *Quicumque dimiserit uxorem suam... et aliam duxerit moechatur, et qui dimissam duxerit, moechatur.* Vide etiam S. Paulum, *Ia Cor.*, VII. Iam vero in his verbis Christi in primis observa illud *quicumque*, quod allicit omnes homines, ut patet. Praeterea si moechatur, qui, dimissa uxore, aliam duxerit, a fortiori moechabitur, qui. prima retenta, aliam assumpserit, uti ratiocinatur Innocentius III in c. 8, X, *De divortiis*, IV. 19; atque ita patet lege Christi alterum coniugium. donec primum subsistit, esse invalidum. Praeterea S. Paulus, I. c., docet mulierem non habere potestatem sui corporis, sed virum; similiter autem et virum sui corporis potestatem non habere, sed mulierem. Ergo vir hanc potestatem in suum corpus, post primum matrimonium, alteri dare nequii: atqui matrimonium in hoc consistit. Ulterius ex doctrina Apostoli, I. c., et *ad Ephes.*, IV, ac alibi, uxor et maritus, quoad matrimonium, pari iure reguntur: atqui uxor aliud matrimonium illicite et invalide iniret ex dictis. Adde ce. I, 2, 4, 5, 8, cit. lit., aliaque innumera iura, quae in re notissima inutile est recensere, nec non universam traditionem quae semper alterum matrimonium, primo subsistente, illicitum et invalidum habuit, uti theologi exponunt. Cone. Trid., sess. XXIV. *De matrimonio*, can. 2, definivit contra nonnullos novatores:† «Si quis dixerit licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S.». Tandem haec omnia confirmavit Codex in rei. can. 1069; quem modo melius exponere debemus.

557. S. Thomas in 4, dist. 33, q. 1, a. I, docet pluralitatem uxorum non opponi praeceptis primariis iuris naturalis, quia neque totaliter tollit, neque aliquo modo impedit primum matrimonii finem, idest procreationem et educationem

† Novatoribus haec in n. praeiverat Caietanus apud Sanchez, lib. VH, disp. LXXX, n. 3.

prolis, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus foecundandis et educandis liliis ex eis natis; sed opponi praeceptis secundariis iuris naturalis, quatenus secundarium finem, etsi totaliter non tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores iunguntur, cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum. Hinc natura, pari fere numero dividens viros et mulieres, indicat se matrimonium velle monogamum. Nonnulli haec utique admittunt, sed putant id quod pro fine principali nullo modo requiritur et pro secundario est opportunum, potius consilii, quam praecepti rationem habere; unde sequeretur, speciato stricto naturae iure, unitatem uxoris esse potius de consilio, quam de praecepto. Sed communior sententia admittit verum praeceptum secundarium, a quo Deus dispensare potest; qua posita dispensatione, unitas uxoris remanet de consilio tantum. Hoc modo explicatur permissio polygamiae hebraeis a Deo facta, nam eam Deum positive permisisse non est dubium, ut patet tum ex facto sanctissimorum virorum, qui plures simul habuerunt uxores, tum ex *Deutor.*, XXI, 15; XXVI. 5-9. et ex *II fteq.*, XII, 8. Haec de iure naturae: deinde Deus in ipsa primitiva matrimonii institutione unitatem non solum indicavit ac suasit, sed etiam, iuxta meliorem theologorum sententiam, praecepit, prohibens non solum polyandriam, sed etiam polygamiam. uti explicat Innocentius III in cit. c. 8. Deinde ab hac lege seu naturali seu positiva Deus dispensavit hebraeos: non convenitur autem inter DD, num dispensaverit et gentes, licet sententia affirmativa longe probabilior, imo vix non certa videatur. Hinc iuxta omnes unitas fuit de consilio, non de praecepto. At Christus Dominus hanc dispensationem revocavit, matrimonium reducens ad primitivam sui institutionem, cit. Matth., XIX. Ergo post Christum Dominum rursus unitas uxoris praecipitur, polygamia prohibetur etiam infidelibus iure illo divino primigenio seu naturali seu positivo.

1 Peuhone, *Do mate. christ.*, loin. III, pag. 26, 29; Di AxcEi.is, lib. IV, lit. IV, n. 4; Santi, n. 7, etc.

558. Ex dictis apparet impedimentum ligaminis esse iuris divini Ium positivi, Ium naturalis. Hinc locus esse nequi dispensationi et acatholici Romanos Poni ilices calumniantur, (piando affirmant eos has dispensationes aliquando concessisse.) Proinde etiam penes infideles, primo legitimo matrimonio inito, aliud nullum est. cum impedimentis iuris divini omnes teneantur et expresse Christus Dominus, cit. Maith. XIX, dicat *Quicumque* (n. 556). Congruum et praxis Ecclesiae; nam si infidelis, plures habens uxores, convertatur ad fidem, debet relinquere primam uxorem; et si haec nolit cum eo cohabitare, aut non nisi cum contumelia Creatoris, tunc potest unam ex aliis, quaecumque ea sit, secum relinquere, renovato tamen consensu. Inde patet! Ecclesiam primum uxorem matrimonium validum habere. Sed de hoc fusius alibi.

559. Causae bigamiae simultaneae pertinent ad forum ecclesiasticum, cum Iola res pendeat a validitate primi coniugii. sed punitio huius criminis est mixti fori. In primis hoc crimen inducit infamiam Ium iure civili romano. *Dig.* III, 2 *De his qui notantur infamia*, I, tum antiquo iure canonico, c. i, X, *De bigamis non ordinandis*, l. 21, Ium iure Codicis, ex can. 2356: « Bigami idest qui, obstante coniugali vinculo, aliud matrimonium, etsi uxorem civilem, ut aiunt, attentaverint, sunt ipso facto infames, et si, sprete Ordinarii monitione, in illicito contubernio persistent, pro diversa reatus gravitate excommunicentur vel personali interdicto plectantur». Insuper bigamus est suspectus de haeresi; nam facio videtur putare id sibi licere contra canonem dogmaticum Cone. Trid. Quod si id revera cum contumacia putaverit, est vere haereticus: quam haeresim si externe manifestaverit, incurrit poenas in haereticos statutas in can. 2311. Praeterea bigami sunt irregulares ex delicto (can. 985, 3°); habendi sunt ut publici peccatores, si peccatum notorium sit, ideoque arceri debent ab Eucharistia (can. 855), a piis associationibus (can. 693. § 1): a sepultura ecclesiastica (can. 1240 § 1 n. 6). Et si matrimonium, mala fide initum.

1 B a m o x, tit. II. pag. 122, refert epistolam Cardinalis Maioris Poenitentiarum, datam die 25 maii 1807, qua hanc calumniam refellit.

etiam consummarunt, incurrunt impedimentum *criminis*, ita ut. neque defuncto priori coniuge, valeant inter se matrimonium sine dispensatione inire: de quo infra. Alias poenas spirituales latae sententiae in ipsum bigamiae crimen directe statutas non legimus. Urbanus VIII in Const. *Magnum*, 20 iunii 1637, praecipit ut vir bigamus tradatur curiae saeculari, sed haec constitutio non fuit usu recepta.¹

560. Etiam graves poenas temporales Ecclesia contra bigamos olim constituit. In c. 2 cit. tit. imposuit publicam poenitentiam per septem annos cum ieiunio per quadraginta dies in pane et aqua, quod *carina* dicebatur. S. C. S. Officii, an. 1647. interrogata ab Archiepiscopo Beneventano, qua poena puniendus esset polygamus, respondit: « Polygamorum poena, si falsos testes ad suum liberum statum comprobandum non induxerint, post abiurationem de vehementi,² solet esse damnatio ad triremes per quinquennium, si vero induxerint, per septennium. Ealsi testes ipsi quoque damnantur ad triremes per quinquennium, aut brevius pro delicti sui qualitate*.³ Hodie his poenis temporalibus ab Ecclesia initietis locum non esse, quisque videt. Crimen autem bigamiae plectitur a tribunali laico iuxta civilem legislationem matrimonialem: at cum haec legislationi Ecclesiae in pluribus non cohaereat, fieri potest ut (pii est vere bigamus, poenas effugiat, si nempe non est bigamus lege civili; et, e contrario, qui vere bigamus non est, poenas incurrat, si scilicet est bigamus lege civili.

561. Huc usque de §1 rei. canonis. In §2 statuitur generale principium, consecrarium doctrinae supra expositae: nempe quum, exstante primo matrimonio, aliae nuptiae, ipso divino iure. irritae sint, aliud coniugium non potest parti permitti, nisi prius de prioris nullitate aut solutione legitime el certo constiterit. Iam si dicatur matrimonium fuisse nulliter contractum, id constare debet ex sententia indicis ecclesiastici, servato ordine iuris prolata: Iam si primum matrimonium

¹ Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. IX, cap. VI. n. 8.

² Scilicet de vehementi suspitione haeresis.

³ Benedictus XIV, l. c.

in loco ab omnibus ignoratur et certe, indicio Ordinarii, indium est, putamus pro foro interno coniuges in allero matrimonio forte contracto non esse inquietandos. Si dicatur matrimonium ratum et non consummatum fuisse solum sollemni professione religiosa vel dispensatione Romani Pontificis, id constare debet ex authentico testimonio professionis religiosae alterius coniugis, aut dispensationis obtentae a Romano Pontifice; Ordinarius autem de testimonii authenticitate index esto. Si demum dicatur matrimonium solum fuisse per mortem alterius coniugis, non sufficit probabilitas mortis, sed requiritur moralis certitudo, nam quis praesumitur vivere donec mors probetur et in dubio nemini coniugum debet praejudicium ferri in iure suo ac novum matrimonium exponi periculo nullitatis.¹ Etiam si absentia coniugis per plures annos perduret, el, omni diligentia adhibita, nulla habeatur notitia de vita aut morte ipsius, novum matrimonium permitti non debet, nisi indicia positiva concurrant, quae certitudinem moralem de illius morte ingerant. Ita expresse Clemens III in c. 19, X. *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, I, rescribens (Caesaraugustano Episcopo: «In praesentia nostra quaesivisti quid agendum sit de mulieribus, quae viros suos, causa captivitatis vel peregrinationis absentes, ultra septennium praestolatae fuerint, nec certificari possunt de vita vel de morte ipsorum, licet super hoc sollicitudinem adhibuerint diligentem, et pro juvenili aetate seu fragilitate carnis nequeant se continere, petentes aliis matrimonio copulari. Consultationi ergo tuae taliter respondemus, quod quantocumque annorum numero ita remaneant, viventibus viris suis, non possunt ad aliorum consortium canonice convolare, nec auctoritate Ecclesiae permittas contrahere, donec certum nuntium recipiant de morte virorum ». Concinit Lucius III in c. 2, X. *De secundis nuptiis*, IV, 21. quae decretalis directa est ad universos Christianos in captivitate Saracenorum positos. Proinde ius canonicum hac in re correxit ius civile romanum quod, Dig. XXVI, 2 *De divortiis*, 0 post certum annorum numerum, novas nuptias

¹ S. C. C. in *Papicensi, Matrimonii*, 12 dec. 1733 et 27 febr. 1734.

permittebat. Ipse Justinianus id iam emendaverat, *Nov.* 117, c. 11, qui tamen in alium ivit excessum, statuens uxorem adhuc annum expectare debere, licet tribuni ac duces militum iureiurando affirmarent virum mortuum esse.

562. Sancta Sedes plures instructiones hac de re dedit quibus declaratur quandonam haec moralis certitudo mortis coniugis habeatur: plenior autem est instructio S. C. S. Officii, diei 13 maii 1868, quam habes in Alleg. IV. Huic instructioni inhaerens, Ordinarius casus sibi propositos bene perpendat; si, omnibus perspectis ad normam citatae instructionis, moralem certitudinem de morte coniugis obtinet, nullo modo teneatur, pro licentia novi matrimonii concedenda, ad Sanctam Sedem recurrere; si quod superest dubium, omnes casus circumstantias exponat S. C. de Sacramentis, quae hodie competens est. Parochus autem, antequam partem ad novas nuptias admittat consulat Ordinarium eiusque licentiam exspectet, nisi forte coniugis mors probetur ex authentico documento de quo in cit. instructione n. 2°; tunc enim parochus poterit, praesertim si res urgeat, partem ad novum coniugium admittere, etiam inconsulto Ordinario, quia «eum qui certus est, certiorari ulterius non oportet» ex Reg. 31, R. I., in VI°. S. C. de Sacramentis citatam S. Officii instructionem sequitur, et ad eam remittere solet Ordinarios qui dubia hac de re proponunt; heic unum addere volumus ex can. 1053, nempe factam a S. Sede permissionem transitus ad alias nuptias ob praesumptam coniugis mortem, semper secumferre dispensationem ab impedimento de quo n. 671, 675, si qua opus sit, minime vero dispensationem ab impedimento de quo n. 676 et n. 678.

563. Ad haec melius declaranda nonnulla afferamus exempla. Victoria N. matrimonium contraxit cum Iosepho N. qui an. 1870 ad bellum profectus, in praelio ad civitatem S. Quintilii, die 19 ian. 1871 commisso, disparuit, ut constabat ex litteris Ministri, qui militiae praeerat, nec ex eo tempore ulla fama de eo audita fuit, ita ut tribunal civile sententiam pronuntiaverit de eius obitu. Addendum quod Iosephus pactum inivit cum septem e suis sociis ut post praelium convenirent ad eundem

locum solusque e conventu abfuit. S. G. S. Officii, die 47 apr. 1887, censuit: « Dummodo ex authenticis documentis et ex testibus fide dignis saltem summarie el extraiudicialiler constet non solum de iis quae ab Episcopo exponuntur, sed insuper Iosephum N. sincero animo prosequutum fuisse uxorem et liberos neque ullam adfuisse causam quare eos desereret, permitti posse oratrici ul matrimonium ineat cum Ludovico N... ». Pariter eadem S. C., die 40 iulii 1898, de uxoribus militum qui partem habuerunt in praelio de Adua el quorum notitia nulla supererat, non obstantibus investigationibus a Gubernio peractis, reposuit: « Dummodo agatur de viris qui certo adsliterunt pugnae de Adua el. peractis opportunis investigationibus indubitanter dignosci nequeat an vir reapse mortuus ceciderit, attentis peculiaribus circumstantiis in casu exposito occurrentibus, et valida praesumptione obitus, Ordinarius permittere poterit transitum ad alias nuptias». Post bellum *russico-iapouiciun, terraetiotum Messaneu.-Rheginon.* et ultimum magnum *bellam-suropeanni* S. G. reposuit standum esse citatae Instructioni S. Officii.

561. Peracto processu ad normam cil. Instructionis S. Officii, novae nuptiae coniugi superstiti permittuntur, quia morali certitudine quae in humanis ad agendum sufficit, iam constat de coniugis morte. Quid vero, si non obstante hac morali certitudine, contracto novo matrimonio, pars quae mortua credebatur. vivens appareat, aut de illius morte iam serio dubitetur? Respondet Lucius III in cil. c. 4 : «Si vero aliquis vel aliqua id hactenus non servavit et de morte prioris coniugis adhuc sibi existimet dubitandum, ei quae sibi nupsit, debitum non deneget postulanti, quod a se tamen noverit nullatenus exigendum. Quod si post hoc de prioris coniugis vita constiterit, relictis adulterinis complexibus, ad priorem coniugem revertatur». Proinde si coniuges contraxerunt el sunt in bona tide, relinquendi sunt in bona fide, quia bonae fidei possessor turbari a possessione non debet; si vero iam constat utrique vel alterutri de vita prioris coniugis. separentur; tandem si alteruter serio dubitat, reddere debet, sed petere nequii, ideoque si ulerque serio dubitat, neuter petere ac

reddere potest, et separari ad invicem debent. Et hoc in casu neutri aliud matrimonium permittendum est, uti palet. Dubium autem leve spernendum est: «conscientia levis et temerariae credulitatis explosa», ut ait Innocentius III in c. 44, X, *De sententia excommunicationis*, V, 39.

565. Huc spectat responsio S. Officii diei 22 mart. 1865. Missionarii Iesuinae Missionis Nankini quaesiverant: «1° Mulier, cum frustra per duos vel tres annos reditum viri praestolata fuisset, matrimonio unita est alteri viro, non obstantibus admonitionibus, quas missionarius utrique fecit: nunc secundus maritus huius mulieris, facti poenitens, vult eam relinquere, et ad alia vota transire. 2° Altera mulier, cum et ipsa frustra reditum mariti expectasset, post tres annos, existimans ipsum iam mortuum esse, bona fide alii viro matrimonio se coniunxit. et cum impossibile nunc sit investigare, utrum primus maritus vivat adhuc, aut reapse mortuus sit. quaeritur utrum relinquere ipsa possit in usu secundi matrimonii contracti, donec certitudo habeatur de vita primi mariti?» S. C. reposuit: «Ad 1°: separandos esse coniuges et virum non posse secundas inire nuptias, usque dum moraliter sit certum, quo tempore ipse matrimonium iniit cum muliere de qua agitur, iam primum virum eiusdem mulieris non obiisse. Ad 2°: relinquendos esse in bona fide».† Eadem repetas, si dubitetur num prius matrimonium validum fuerit.

§ 4. - *De impedimento disparitatis cultus.*

Can. 1070, § I. - Nuptum est matrimonium contractum a persona non baptizata cum persona baptizata in Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi aut schismate conversa.

§2. Si pars tempore contracti matrimonii tanquam baptizata communiter habebatur aut eius baptismus erat dubius, standum est, ad normam can. 1014, pro valore matrimonii, donec certo probetur alteram partem baptizatam esse, alteram vero non baptizatam.

† Collect. Paris., n. 973. Vide etiam n. 971.

Can. 1071. - Quae de mixtis nuptiis in canonibus 1060-1064 praescripta sunt, applicari quoque debent matrimoniis quibus obstat impedimentum *disparitatis cultus*.

566. Disparitas cultus, de qua hic agitur, est perfecta (n. 138) inter partem baptizatam in Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi vel schismate conversam, et partem non baptizatam; quae ex rei. can. 1070, iure Codicis, constituit impedimentum dirimens. Hoc canone Codex ius constitutum immutavit penitus; nam antiquo iure dirimens impedimentum *disparitatis cultus* erat inter partem baptizatam simpliciter et partem non baptizatam; et de hoc antiquo iure agit Benedictus XIV, in Epist. *Singulari Nobis*, 9 febr. 1749.

567. impedimentum *disparitatis cultus* directe attingit partem baptizatam in Ecclesia catholica aut ad eandem conversam ex haeresi vel schismate, ipsam inhabilem reddens ad nuptias ineundas cum parte non baptizata; indirecte autem afficit ipsam partem infidelem, (piae licet perse habilis sit, non potest contrahere cum alia parte, quae est inhabilis. Id consequitur ex individua contractus matrimonialis natura; matrimonium enim, sicut alii contractus, claudicare non potest (n. 208).

568. Modo hoc impedimentum, ad normam cit. can. 1070, exponentes, dicimus baptismum a quocumque collatum, etiam ab haereticis et schismaticis aut infidelibus, esse semper validum. dummodo nihil desit ex parte materiae, formae et intentionis ministri, cum sit semper baptismus Ecclesiae catholicae, qui omnes baptismales effectus iuris divini gignit; hinc est Sacramentum, quod subiectum aggregat mystico Christi corpori, quod est Ecclesia, cuius ideo subditum constituit et remittit peccatum originale atque omnia peccata actualia cum poena eisdem debita. At ut effectum producat dirimendi matrimonium ob impedimentum *disparitatis cultus*, necesse est, ita statuente Ecclesia, ut pars baptizata fuerit in *Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi aut schismate conversa*, ut expresse dicitur in rei. can. 1070 § 1: hinc praestat in primis probe determinare quandonam baptismus censi debeat collatus in *Ecclesia catholica* et quandonam *extra catholicam Ecclesiam*.

569. Hoc pendet 1° *ab intentione subiecti*, si subiectum usu rationis polleat et aliquo modo expresse vel tacite suam intentionem in petendo baptismo pandat. Hinc *a)* baptismus censi debet collatus *in Ecclesia catholica*, si subiectum illum petit cum expressa vel tacita intentione se velle per baptismum Ecclesiae catholicae aggregari; idque verum est licet minister contrariam habeat intentionem, ipsum scilicet aggregandi alicui sectae protestanticae aut schismaticae; *b)* e contrario baptismus censi debet collatus *extra Ecclesiam catholicam*, si subiectum illum petit cum intentione expressa vel tacita se velle per baptismum aggregari alicui sectae protestanticae vel schismaticae, idque etsi minister contrariam intentionem habeat ipsum Ecclesiae catholicae adscribendi; *c)* nisi contrarium probetur, praesumi debet subiectum, in petendo baptismo a ministro, habuisse intentionem se velle aggregari religioni, quam minister profitetur, et ideo religioni catholicae, si baptismi collatio a ministro catholico postulat.

570. 2° *Ab intentione eorum a quibus baptizandus iuridice dependet*, si baptizandus rationis usum nondum est assequutus et licet ex parentibus vel tutoribus unus tantum tradat puerum baptizandum aut ipsum baptizari permittat (can. 750 § 2, n. 1). Hinc *a)* baptismus censi debet collatus *in Ecclesia catholica*, si parentes aut tutores puerum baptizandum tradunt eum intentione expressa vel tacita (v. g. si ipsi catholici sint atque ministrum catholicum adeant) quod puer catholicae Ecclesiae aggregetur, idque licet minister intentionem habeat ipsum aggregandi alicui sectae acatbolicae; *b)* baptismus, e contra, censi debet collatus *extra Ecclesiam catholicam*, si parentes aut tutores exhibent baptizandum cum intentione expressa vel tacita, (e. g. si ipsi protestantes sint atque ministrum protestante»! adeant) quod aggregetur sectae acatbolicae, idque licet minister intentionem contrariam habeat ipsum aggregandi Ecclesiae catholicae; *c)* eadem conclusiones valent quoque si parentes aut tutores consuli nequeant, sed notum est eos religioni catholicae vel acatbolicae ex corde adhaerere ita ut eorum voluntas iure praesumi queat.

571. 3° *Ab intentione ministri*, si parentes vel tutores non ipsi puerum baptizandum tradunt, sed sese ab hae re quoquo modo abstinentes, ministro facultatem perhibent baptismum conferendi; hoc in casu baptismus erit in Ecclesia catholica vel extra Ecclesiam catholicam collatus iuxta intentionem ministri in ipso conferendo; hic enim casus, quo parentes nolunt suam exercere potestatem, in alterum recidit, in quo puer nemini iuridice subiicitur; de quo infra.

572. 3° *Rursus ab intentione ministri*, si parentes (pater, mater, avus, avia) vel tutores desini, aut ius in puerum amiserint, vel illud exercere nullo modo queant, et simul eorum intentio nullo modo praesumi iure queat. Hinc in rasu
a) puer censi debet baptizatus in Ecclesia catholica, si baptismus collatus est a ministro cum intentione expressa vel tacita ipsum aggregandi Ecclesiae catholicae; *b)* censi debet baptizatus extra catholicam Ecclesiam, si baptismus collatus est a ministro cum intentione expressa vel tacita ipsum adscribendi sectae protestanticae vel schismaticeae (cit. can. 750 § 2, 2°); *c)* nisi aliud probetur, praesumitur ministrum in baptismo conferendo habuisse intentionem aggregandi subiectum religioni, quam ipse profitetur.

573. 5° Pariter *ab intentione ministri*, uti supra, si illius infidelium ante usum rationis in eo versatur vitae discrimine, ut prudenter praevideatur moriturus (can. 750 § 1). Nam qui moriturum hunc infantem baptizat, etiam invitis parentibus, bene facit, quia eidem salutem aeternam procurat et parentes in casu sunt irrationabiliter inviti. Si baptizans est catholicus et in conferendo baptismo habet intentionem infantem aggregandi catholicae Ecclesiae, quam intentionem habere praesumitur (n. 572). infans baptizatus est in Ecclesia catholica; e contrario, si baptizans est. e. g., anglicanus, infans baptizatus erit in religione anglicana.

571. Coronidis loco recolimus 1° in subiecta materia libros baptizatorum plenam fidem facere, atque ideo standum est eorum testimonio, donec contrarium certo «vincatur; 2° baptismi collationem extra mortis periculum non esse licitam, si catholicae infantis educationi cautum non sit (cit. can. 750 § 1).

575. Ex dictis apparet quandonam pars haberi debeat baptizata *in Ecclesia catholica* et quandonam *extra catholicam Ecclesiam*. Si igitur certum est unam partem non esse baptizatam et alteram esse baptizatam et quidem in catholica Ecclesia vel ad eandem ex schismate vel haeresi conversam, certum est adesse impedimentum *disparitatis cultus*. Quid vero si est dubium (sive *iuris*, e. g., utrum baptismus collatus fuerit validus, necne; sive *facti*, e. g., utrum baptismus vere collatus fuerit) circa baptismum unius partis vel utriusque? Huic quaestioni respondet rei. can. 1070 § 2.

576. Praeteritis temporibus S. C. S. Officii (et etiam S. C. C. post ipsam) sequebatur in sua praxi hoc principium: *baptismus dubius habendus est uti validus in ordine ad matrimonium*; hinc si baptismus unius partis erat dubius et baptismus alterius partis erat certus, non exsistebat impedimentum *disparitatis cultus*, et ad normam huius principii citatae SS. CG. solvebant casus sibi propositos, ut apparet e responsionibus quas, e. g., referimus.

577. S. G. S. Officii proposita fuerunt sequentia dubia: « 1° Matrimonium dubie baptizati cum non baptizata esne validum? 2° Si affirmative ad 1^m, poteritne pars dubie baptizata uti privilegio fidei post reiterationem baptismi: et, vice-versa, poteritne pars non baptizata uti privilegio post baptismum, si pars dubie baptizata nolit converti aut pacifice cohabitare? 3° Matrimonium duorum dubie baptizatorum esne validum, etiamsi sint consanguinei vel affines? 4° Si affirmative ad 3um, poteritne unus uti privilegio fidei post iterationem (conditionatam) baptismi, si alter nolit converti nec pacifice cohabitare? 5° Si affirmative ad 1um vel 3um vel ad utrumque simul, quid de matrimoniis nullis, (piae contracta fuerunt per erroneam interpretationem responsorum anni 1868? debentne fideles relinqui in bona fide? 6° Utrum sive dubium sit iuris sive facti (scilicet de baptismo recepto) conclusiones debeant esse eadem respectu matrimoniorum?»

S. G., die 7 iulii 1880, respondit: * Ad 1um, n: matrimonium habendum esse uti invalidum ob impedimentum *cultus disparitatis*. Ad 2um: provisum in primo. Ad 3um: matrimonium

habendum esse uti invalidum ob impedimentum *consanguinitatis vel affinitatis*. Ad *zum*: provisum in praecedentibus. Ad *ô"l"*: provisum in responsis datis ad *lu,n* el *3um*. Ad *6um*: praevio diligenti examine in singulis casibus, et persistente adhuc dubio sive iuris sive facti, eadem debent esse conclusiones respectu matrimoniorum ».

Nimirum S. C., iuxta antiquam praxim, baptismum dubium habuit validum in ordine ad matrimonium et ideo relatas responsiones dedit.

578. Huc etiam spectat responsio S. C. C. in *Tarvisina, Matrimonii*, 4 martii 1737. Laura Delfini posita fuerat ab avia Tarvisii in nosocomio pauperum enutrienda et educanda. Cum de suo baptismo nemo dubitaret, recepit confirmationem, et tandem nupsit Tarvisino viro apud quem morabatur. moribus ornata ehristianis. Tunc coepit dubitari num lustralibus undis baptismi fuerit abluta, quod dubium, inspectis circumstantiis, serium ac. probabile erat. Proposito itaque dubio: «An Laura Delfini baptizari debeat sub conditione in casu » S. C., ad normam positi principii, reposuit: *Affirmative et secreto et sine praeiudicio validitatis matrimonii*. Proinde S. C. censuit matrimonium in casu validum fuisse non solum praesumptione fori externi, quatenus in dubio baptismus praesumebatur collatus el ideo validum matrimonium, sed etiam in foro interno, licet reipsa baptismus collatus non esset, secus S. C. respondere non potuisset baptismum esse conferendum sub conditione el *secreto sine praeindicio validitatis matrimonii*, sed potius respondere debuisset in casu providendum esse per baptismi collationem sub conditione et simul per consensus renovationem ad cautelam aul per sanationem in radice pariter ad cautelam. El ita porro in pluribus aliis SS. (X.. responsionibus tpiae brevitatis gratia praetermittimus.

579. Exinde sequebatur matrimonium valere, etsi post matrimonium certitudo acquireretur de baptismi defectu in altera parte, valere, inquam, usque ab initio ita ul. baptismo absolute collate, consensus renovari non deberet. Pariter si agebatur de matrimonio ineundo inter partem catholicam et partem

acatholicam, «» cuius baptismo merito dubitabatur, S. C. S. Ollicii, vi positi principii, unam dispensationem ab impedimento *mixtae relictionis* concedebat, quia dubium baptismum partis acatholicae habebat validum in ordine ad matrimonium et ideo impedimentum *disparitalis cultus* non exsistebat.

580. Postea S. C. S. Ollicii suam praxim mutavit: et casus resolvit non ad normam memorati principii, sed ex simplici praesumptione iuris, quae cedere debet veritati. Nam si una pars non erat baptizata et altera dubie baptizata, S. C. respondere consuevit, dispensans ad cautelam ab impedimento *disparitalis cultus* et concedens ad cautelam sanationem in radice, sed pars poterat etiam petere declarationem nullitalis sui matrimonii ob impedimentum *disparitalis cultus*. Quae probant S.G. ab antiquo principio recessisse. Codex posteriorem hanc S. C. praxim recepit, ut clare appare ex Actis praeparatoriis.

581. His positis, iuvabit expendere diversos casus, qui verificari possunt, ut melius appareat quid in praxi, iuxta recentiorum praxim S. C. et iure Codicis, agendum sit.

582. Si agatur de matrimonio *ineundo* inter partem acatholicam et partem catholicam ((piam supponimus baptizatam in Ecclesia catholica vel ad eandem ex haeresi aut schismate conversam) in primis Ordinarii alique animarum pastores debent lideles a simili matrimonio absterrere (can. 1064), ita scilicet ut, vel pars acatholica ad fidem convertatur, vel pars catholica matrimonio renuntiet. Si neutrum obtineri potest, serio inquirendum utrum pars acatholica fuerit valide baptizata. Si ex hac inquisitione deprehenditur partem acatholicam fuisse certo baptizatam. matrimonium praecedere debet dispensatio ab impedimento *mixtae religionis*; si certo deprehenditur partem acatholicam non fuisse valide baptizatam. matrimonium praecedere debet dispensatio ab impedimento *disparitalis cultus*; si demum, non obstante inquisitione, dubium remanet utrum pars acatholica baptizata valide fuerit, necne, matrimonium praecedere debet dispensatio ab impedimento *mixtae religionis* et ad cautelam *disparitalis cultus*.

583. Si agatur de matrimonio *contracto* inter partem acatholicam et partem catholicam, inierim standum est pro va-

lore matrimonii, donec contrarium probetur, ex cit. can. 101 i. Si ex peracta inquisitione iam certum appareat pariem acatholicam non fuisse baptizatam, necessaria est vel dispensatio ab impedimento *disparitatis cultus* et convalidatio matrimonii per renovationem consensus, sed pars potest etiam petere a competente auctoritate declarationem nullitatis sui matrimonii.

581. Demum ex dictis facile intelligitur quid agendum, si, contracto matrimonio, quaestio enascatur circa baptismum partis catholicae. Nimirum si, peracta inquisitione iam constet nec ipsam esse baptizatam, matrimonium est legitimum et pars est quamprimum baptizanda absolute; si de baptismi validitate dubitatur, matrimonium possidet, sed pars est quamprimum baptizanda sub conditione, quin necesse sit consensum renovare aut sanationem in radice oblinere.

585. Quae hucusque diximus, salis determinant in quonam consistat iure Codicis impedimentum *disparitatis cultus*: et mutata praxis SS. CG., semper prae oculis habenda est, ne ex earum responsionibus falsae conclusiones deducantur. Hoc impedimentum non est iuris divini seu naturalis seu positivi. Equidem si est periculum perversionis partis catholicae aut prolis, hoc matrimonium ipso iure divino est in genere illicitum, sed non irritum; si non est perversionis periculum, matrimonium iure divino esset quoque validum et licitum. Nonnulli putaverunt matrimonium in casu esse nullum iure divino positivo, praesertim ex Apostoli 2° Cor., VI. v. 11-15: *Nolite iugum ducere cum infidelibus: quas enim participatio iustitiae cum iniquitate, aut quae societas luci ad tenebras, quae autem conventio Christi ad Relias, aut quae pars fidei cum infidele?* Sed immerito: nam traditio haec Apostoli verba interpretata est de simplici prohibitione, ita ut si adest perversionis periculum, matrimonium foret illicitum tum iure divino naturali tum positiva apostolica prohibitione; si hoc periculum non adest, foret illicitum sola prohibitione apostolica, a (pia Romanus Pontifex potest dispensare, et potestatem dispensandi elargiri. Sane historia ecclesiastica maxima cum laude commemorat plures sanctissimas foeminas Christianas contraxisse

matrimonium cum infidelibus, qui earum opera ad Christi sequelam adducti sunt; et praeterea Romanus Pontifex ab hoc impedimento dispensat et dispensandi potestatem quoque communicat; quod facere non posset, si illud foret iuris divini.¹

587. Remanet igitur ut impedimentum, qua dirimens, sit iuris ecclesiastici tantum. Ratio propter quam Apostolus impediens et Ecclesia impedimentum dirimens tulit, sic exponitur a D. Thoma in Supp. 3 p., q. 59, a. 1: «Principalius matrimonii bonum est proles ad cultum Dei educanda. Cum autem educatio fiat communiter per patrem et matrem, uterque secundum fidem suam intendit ad cultum Dei prolem educare. Et ideo si sint diversae fidei, intentio unius alterius intentioni contraria erit, et ita inter eos non notest esse conveniens matrimonium, et propter hoc disparitas cultus, praecedens matrimonium, impedit ne contrahi possit». Adde periculum perversionis partis baptizatae, quod plerumque adest. Rationes vero disciplinae noviter induciae (n. 566) fuerunt quae sequuntur. Ratio praecipua impedimenti *disparitatis cultus*, luendae scilicet fidei partis catholicae, non veritatis si pars est quidem baptizata, sed extra catholicam Ecclesiam, scilicet in haeresi praesertim vel schismate vivit. Praeterea non est ratio reddendi nulla tot matrimonia, quae ab haereticis et schismaticis baptizatis contrahuntur cum infidelibus. Tandem valde dubitatur de valore baptismi collati in pluribus seculis a catholicis; hinc valde difficile erat diiudicare de validitate matrimonii ab ipsis contracti, quando ad fidem catholicam convertuntur.

588. At vero Ecclesiae lex universalis scripta, quae irritet hoc matrimonium, ante Codicem nullibi legitur. In Decreto canones 15 et 17, C. XXVIII. q. I, «fidelium cum infidelibus matrimonia prohibent, non ita tamen ut eadem faciant irrita. Et quamvis facerent, tamen cum canones illi a conciliis provincialibus conditi fuerint, tantam vim obtinere minime possunt, ut iis universalis Ecclesia obligetur...»; Benedictus XIV,

¹ Sanchez, lib. VII, disp. LXXI; Μλννεμλ, p. I, cap. IV, art. I; PniHiNG, lib. IV, tit. I, n. 131; Santi, lib. IV, tit. I, n. 171 seq.

l. c.. n. 9. *Primus* canon anciozem habet S. Ambrosium, aller desumptus est ex quodam concilio provinciali Arvernensi. Proinde cum ex una parle hoc dirimens impedimentum nonnisi ab Ecclesia certissime talum sil, cumque ex alia nullibi ante Codicem reperialur lex scripta, quae illud primum pro lota Ecclesia constituat, videtur hoc impedimentum consuetudine introductum. Nimirum fideles agnoscebant in hisce nuptiis grave perversionis periculum Ium prolis Ium parfis chrislianae, casque abhorrebant iuxla Apostoli praeceptum; qui horror adeo crevit ut, qui ausi fuissent hoc matrimonium sine Ecclesiae dispensatione inire, non reputarentur uti veri coniuges. et matrimonium censeretur nullum.¹ Deinde accesserunt leges particulares irritantes. Bellarminus, l. c., putat hoc impedimentum iam inde ab initio saec. xi receptum ubique fuisse.

589. Quae cum ita sint, quaesitum fuit num hoc impedimentum vigeret etiam in illis locis, ubi haec consuetudo non aderat. Benedictus XIV. l. c.. n. 19, enarrat hanc quaestionem a P. Lessio Ium excitatam fuisse, cum primum Iaponenses ac Sinenses a falsorum deorum cultu ad veri Numinis religionem transierunt: cum enim idem Lessius assereret nullam apml eos huiusmodi esse consuetudinem. idcirco matrimonia, ibidem inter baplizalos el non baptizalos inita, esse rata existimabat. Haec quaestio hunc linem habuit, ut Gregorius XIII amplissimas facultates missionariis concederet novos chrislilideles ab hoc impedimento dispensandi.«Cumque huiusmodi remissio, nisi lex obstet, non concedatur, salis superque id est, ut clarissime innotescat nullius momenli-esse quod de consuetudine impedimenti disparitatis cultus non adhuc suscepta obiiciebatur: eum potissimum peculiaris asserta consuetudo universali contrariae consuetudini cedere debeat ; Benedicius XI\ . l. c.

590. Tandem ab hoc impedimento Romanum Pontilicem posse dispensare. palet ex dictis; qui hanc potestatem exer-

¹ Benedictis XIV, l. c., n. 10; Beei.abmim s, *De Sacram. Mair.* lib. 1, cap Will. Behahih. tom. III, diss. IV. cap. VI; Santi, lib. IV, til. I, n. 175, cum communi.

cere solet per S. C. S. Officii (can. 447 § 3) et nemo alius potest, nisi ex recepto induito. Quae autem servari debeant in concedenda hac dispensatione, indicat can. 1071: «Quae de mixtis nuptiis in can. 1060-1064 praescripta sunt, applicari quoque debent matrimoniis, quibus obstat impedimentum *disparitatis cultus*». Porro praescripta citatorum canonum exposita sunt n. 456-461; ea igitur quae inibi diximus, applicentur matrimoniis, de quibus modo agimus. Sed praeterea de dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus*, haec adnotanda sunt.

591. Dispensatio ad contrahendum cum parte hebraea vel mahumetana in Christianis ac praecipue in catholicis regionibus, nonnisi aegerrime conceditur; in induito facultatum, quas S. C. S. Officii concedit, de hac dispensatione legitur (Alleg. \. formula 63 n. 14): «Si agatur de matrimoniis cum hebraeis vel mahumetanis, peculiari ratione oportet ut constet de status libertate partis infidelis ob periculum polygamiae; absit periculum circumcisionis prolis; et si civilis actus sit ineundus, sit tantum caeremonia civilis nullaque Mahumetis invocatio aut aliud superstitionis genus interveniat». Clausula quae quondam adiciebatur induitis: *exceptis Italis de quibus non constat italicum domicilium non omnino deseruisse*, suppressa est decreto S. Officii diei 4 maii 1887, nec aliae restrictiones quae olim apponebantur tum induitis tum dispensationibus, e. g., quae vetabat matrimonium inter mulierem catholicam et virum hebraeum, amplius in usu sunt.

592. Nec dispensatio ab impedimento *mixtae religionis* locum tenet dispensationis ab impedimento *disparitatis cultus*: hinc si celebratum fuit matrimonium cum dispensatione ab impedimento *mixtae religionis* et deinde comperiatur unam partem fuisse baptizatam in Ecclesia catholica et alteram partem non baptizatam, matrimonium esse nullum. Sed, vice versa, dispensatio ab impedimento *disparitatis cultus* locum tenet dispensationis ab impedimento *mixtae religionis*, si deinde comperiatur partem fuisse baptizatam.

593. Extra loca Missionum facultas dispensandi ab hoc impedimento raro conceditur Ordinariis; et quando conce-

ditur, Ordinarius hanc facultatem non potest alteri subdelegare, sed debet eam per se ipse personaliter exercere. Ita declaravit S. G. de Prop. Fide, die 14 ian. 1806, et expresse dicitur in folio facultatum S. C. S. Officii, quod S. G. Consistorialis ad Ordinarios transmittit (Alleg. V, formula 55). Haec autem facultas competit Ordinariis aliisque personis inibi recensitis vi c. 1043, 1044. 1045 (n. 392 seq.).

594. S. C. S. Officii scribebat ad Archiep. Quebecensem die 16 sept. 1824: « Ecclesia dispensando cum parte catholica super *disparitate cultus* ut cum infideli contrahat, dispensare intelligitur ab iis etiam impedimentis a quibus exempta est pars infidelis, ut inde huius exemptio, propter contractus individuitatem, communicata remaneat et alteri », Quod principium postea ferunt fuisse confirmatum et declaratum habere quoque locum quando super *disparitate cultus* dispensatur a delegato, licet delegatus non habeat facultatem cumulandi aut dispensandi ab illo impedimento quo ligatur pars catholica.¹ Post promulgationem Codicis, qui de hoc principio tacet omnino, nonnulli AA. censent hoc principium adhuc valere, quia est ex stylo aut praxi S. C., et vi can. 20, ubi deest expressum legis praescriptum, norma sumenda est a stylo et praxi Curiae Romanae; alii negant hunc esse stylum aut praxim S. C. et ex silentio Codicis arguunt principium fuisse suppressum. Interrogata hac de re S. C. reposuit die 14 martii 1928: * *Certo non constare de praxi* (S. C.) » ; quae responsio negat praxim, sed admittere videtur factum Instructionis ad Archiep. Quebecensem. Post relatum responsionem dispensationibus super impedimento *disparitatis cultus* semper addita fuit clausula: *nisi aliud obstet impedimentum*. Hac clausula, si aliud obstabat impedimentum, ipsa dispensatio super impedimento *disparitatis cultus* non exsistebat, quia haec dabatur sub conditione quae non verificabatur, et ideo matrimonium erat nullum tum ob impedimentum *disparitatis cultus*, tum ob aliud dirimens impedimentum exsistens ex hypolhesi: hinc pro revalidatione necesse erat impetrare dispensationem ab utroque

¹ Cyprianus, op. cit., n. 125, 1°; Wernz-Vio, op. cit., n. 271.

impedimento. Tandem rursus hac de re interrogata S. C. n»posuit die 15 aprilis 1931: *Dispensationem ab impedimento disparitatis cultus non continere dispensationem ab impedimentis a quibus exempta est pars infidelis*. Haec responsio contraria est principio tradito in Instructione ad Archiep. Quebecensem, ut palet, sed est logica, quia incongruum profecto est S. C. dispensare ab impedimentis iuris ecclesiastici, quae ignorat. Nec congruit cum clausula, post annum 1928 addita dispensationibus matrimonialibus: *nisi aliud obstet impedimentum*: nam ex ultima responsione dispensatio concessa ab impedimento *disparitatis cultus*, valet, licet aliud impedimentum dirimat matrimonium; hinc pro revalidatione salis erit impetrare dispensationem ab alio impedimento. Haec ultima S. C. responsio finem imponere debet omni hac de re disceptationi inter 1)D.

695. Tandem si in aliquo loco adeo pauci sunt Christiani, ut nequeant inter se matrimonia inire et non valeant sine gravi incommodo, ob locorum distantiam, dispensationem petere, cessat impedimentum, remanente cautionum obligatione; quippe in casu iuri ecclesiastico praevalet ius naturale ad matrimonium, ita ut matrimonium cum infideli contractum sine dispensatione validum et licitum sit. Huc refertur sequens responsio S. C. S. Officii. Expositum fuerat: «In his difficilissimis dissitisque regionibus saepius occurrunt Christiani, qui sive persecutionis vitandae causa, sive propter pecuniae necessitatem, sive etiam propter aliam causam satis incauti, ut sunt plerumque Sinenses, e locis Christianorum, ubi habitant ipsi sive nati sunt, ad loca longinqua proficiscuntur ad quadraginta vel quinquaginta vel amplius dies itineris simul cum uxore vel filiis. In quibus locis non sunt Christiani. nec inveniri possunt. nec ullus fuit unquam rumor de religione Christiana per circuitum. Grandiores facti filii et filiae nubunt cum paganis sine dispensatione possibili. Pro moribus gentis, filiae praesertim. et saepissime etiam filii, sunt in impossibilitate absoluta transmigrandi ad loca Christianorum, sicque debent omnino vel nubere cum paganis, vel manere innuptae aut caelibes. Quid iuris in hoc casu? Tenenturne impedimento *disparita-*

lis cultus Quid iuris ubi fides eorum est in Iulo, ut lit aliquando, et ubi sunt in bona tide, ul plurimum evenit?» S. C.. die 4 iunii 1851, reposuit: * In propositis circumstantiis non esse inquietandos, facto verbo cum Ssiho; Ssihus approbavit *.¹ Hac responsione S. C. declarat in propositis circumstantiis matrimonium validum el licitum esse, sive dicas in casu impedimentum *disparitatis cultus* non urgere ob allatam validam rationem, sive dicas non urgere ob obtentam pontificiam dispensationem; coniux autem catholicus semper sub gravi tenetur universam prolem catholice tantum baptizare el educare el coniugis acatholici conversionem prudenter curare.

596. Italia post Concordatum feliciter initum cum Sede Apostolica hoc impedimentum admittit; sed in plerisque Statibus legislatio civilis penitus ignorat quodlibet matrimoniale impedimentum inter personas cultus diversi. Codex civilis aliquarum nationum aut irritum dicit matrimonium inter partem baptizatamet partem non baptizatam. aut inter partem quae profitetur fidem catholicam et pariem infidelem; sed patent differentiae ab impedimento Codicis nostri. In Hungaria matrimonia Christianorum eum hebraeis etiam iure civili interduntur: el (pium nonnulli postulavissent hoc impedimentum iuris civilis abrogari, Camerae hanc legis propositionem repudiarent. Qua de re maxime eas laudat Leo XIII in Encyc. *Quod nullam*. 22 aug. 1886, ad Primates, Archiepiscopos, Episcopos... Hungariae.

§ 5. - De impedimento ordinis sacri. 2

Can. 1072. Invalide matrimonium attentant clerici in sacris ordinibus constituti. ■

597. Notum esi pro clericis in Ecclesia adesse *legem caelibatus*, qui proinde dicitur *ecclesiasticus*. Haec lex lota conli-

¹ Collect. Paris., n. 899.

* Vide canonistas in X; *Qui clerici vel vov.mtcs matrimonium contrahere possunt*, IV; et fuse Rosset. n. 1564 sen.

nebatur in principio, quod Alexander III, c. 3, X. *De conversione coniugatorum*, III, 34, expresse tradebat: * Simul voluptatibus et carnalibus desideriis ac divinis et ecclesiasticis obsequiis vacare non valeant » (clerici); seu clericus, mancipatus divinis et ecclesiasticis obsequiis, debet continentiam et caelibatum servare, quia, ut ait Innocentius III in e. 5, X, *De clericis coniugatis*, 111, 3: «cithara cum psalterio male concordat»; ideoque et clericus arcetur a matrimonio, et uxoratus ab ordine, nisi servatis servandis. Codex hoc praescriptum in rei. can. 1074 confirmavit

598. Ratio huius legis triplex assignari potest. 1° Quia status continentiae et caelibatus perfectior est prae statu matrimoniali (n. 14). 4° Quia clerici, curis matrimonialibus soluti, melius possunt sibi concreditum divinum ministerium praestare ac salutem spiritualem hominum curare, iuxta illud Apostoli I^a Cor., \ II, vv. 34-33: *Qui sine uxore esi. sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est. sollicitus est. quaesunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus esi.* 3° Tandem quia clerici, continentiam servantes, maiorem habent populorum venerationem, ideoque eorum ministerium est efficacius; haec autem maior veneratio duabus rationibus praecedentibus innititur.

599. Originem huius legis ita eruditi explicare solent. Christus Dominus doctrina ac exemplo, B. Maria V. et S. Ioseph exemplo. Apostoli doctrina ac exemplo continentiam laudaverunt et praetulerunt matrimonio. Ante vocationem S. Petrus habuit uxorem, ut patet ex Math., VIII, 18, non vero probabilis alii Apostoli, neque S. Philippus de quo aliqua posset esse dubitatio; sed post vocationem neque S. Petrus, neque si (piis alius Apostolus duxerat uxorem, eam retinuit aut ea usus est, et multo minus uxorem duxit. Hinc mirum non est, si, usque ab initio Ecclesiae, clerici continentiam servarent, et uxorati, retinentes uxorem, a clericali statu repellerentur, licet fortasse lex scripta caelibatus non exstaret, praesentim cum continentiae status adeo opportunus et conformis esset

¹ Zaccaria, *Storia polemica flet celibate*, cap. I.

statui clericali, uti rationes supra allatae probant. Hoc modo ab ipsis primis Ecclesiae temporibus inducta est lex consuetudinaria caelibatus, quae consuetudo fuit etiam constitutionibus particularibus Episcoporum pro suis dioecesibus firmata. Tandem accesserunt dispositiones Romanorum Pontificum ac Conciliorum generalium.

600. Ex dictis apparet hanc legem caelibatus ecclesiastici duplicem veluti pariem habere, quatenus prohibet uxoratos a statu clericali, et clericos a matrimonio, ipsos cogens ad continentiam. Nostrum heic est, ad normam rei. can. 1072, hanc legem exponere quoad secundam partem tantum, quatenus clericis matrimonium interdicat. Disputant DD. utrum obligatio servandae castitatis, sacro ordini adnexa, sit immediate ex lege Ecclesiae sine voto, an ex lege Ecclesiae, mediante voto ordinali. Nonnulli putant esse non ex voto ordinati, sed ex sola Ecclesiae lege; quae, cum matrimonium et actus castitati contrarios prohibeat ratione religionis, efficit ut ordinatus in sacris, hanc legem violans non solum peccet contra castitatem, sed etiam contra religionem et ita sacrilegium committat. Sane lex Ecclesiae sine voto sufficit; et praeterea si ex voto haec obligatio procederet, sequeretur illum, qui ad sacram ordinationem accedit. positive hanc obligationem reiiciens, eadem non teneri, cum clarum sit votum castitatis non emittere. Alii 2 censent esse ex lege Ecclesiae, mediante voto. Nam Ecclesia statuit se non assumere ad sacros ordines, nisi eos qui promittunt se fore continenter victuros, seu votum continentiae emittunt, ut patet ex c. 1, 1). XXVIII; ex c. 6. X, 1) *c clericis coniuyatis*, 111,3; et clarius, ex c. un., *De voto et voti redemptione*, III, 15, in VI°, ibi: «Praesentis declarandum duximus oraculo sanctionis illud solum votum debere dici sollemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod sollemnizatum

1 S. Alphossus, lib. VI. n. 8f>8. plures citat pro hae sententia, quam cum Sanchez habet probabilem.

2 S. Alphossus, l. c., ubi hanc sententiam dicit probabiliorem et communio-rem; SM.HE7., lib. VU, disp. XXVI, n. 10; Postus, lib. VU, cup XXVII, n. 7, alique Inter recentiores in hanc sententiam inclinat De Smet, op. cit., n. 474.

fuerit per susceptionem ordinis sacri aut per professionem expressam vel tacitam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis»; et ex c. un., *De voto et voti redemptione*, tit. VI, in Extravag. Ioan. XXII, ubi gemina prorsus leguntur. Proinde qui ad sacros ordines accedit, eo ipso implicite saltem votum continentiae emittit; quo arcetur a nuptiis et ad castitatem tenetur. Tandem alii utramque sententiam sequuntur, dicentes hanc obligationem esse directe tum ex lege Ecclesiae tum ex volo, modo superius explicato, ob rationes ab utriusque sententiae patronis allatas. Cone. Trid. et Codex post ipsum, hanc quaestionem intactam relinquunt (piae revera in praxi parvi momenti est; nos tertiae sententiae subscribimus. Celerum obligationem castitatis oriri immediate etiam ex lege ecclesiastica, post Codicem constat ex can. 132 § 1: «Clerici in maioribus ordinibus constituti, arcetur a nuptiis et servandae castitatis obligatione tenentur».

601. Modo ad hanc legem exponendam accedentes, praemitimus ex can. 949 nomine ordinum *maiorum* seu sacrorum, praeter *episcopatum*, intelligi *presbyteratum*, *diaconatum*, *subdiaconatum*, ceteros dici *minores*, idest *acolytatum*, *exorcistatum*, *lectoratum*, *ostiariatum*: apud orientales subdiaconatus minoribus ordinibus accensetur.

602. In primis clerici in minoribus ordinibus constituti, idest infra subdiaconatum. possunt pro lubitu matrimonium inire, ita ut prima tonsura et ordo minor non sit impedimentum neque impediens neque dirimens matrimonium. Id clare eruitur ex c. I, 3, 5, 6, 7, X. *De clericis coniugatis*. 111, 3. Quum vero in Ecclesia Occidentali plene vigeat canonicum principium, ut mancipatus divinis ac ecclesiasticis obsequiis nequeat voluptatibus et carnalibus desideriis vacare (n. 597), hinc minorista contrahens matrimonium valide quidem et licite agit, sed eo ipso decedit e statu clericali, uti infra fusius exponemus. Proinde minoristae tenentur ad caelibat-

1 S. Thomas, in 4^a, dist. 37. q. 1. a. 1; S. Bonaventura, in 4°, dist. 37, a. 1, q. 2, n. 9; Rosset, n. 1648 seq.; Wernz, op. cit., n. 393; Gery-Baller., II, n. 41; inter recentiores Cappello, op. cit., nn. 433-436.

tum. et prohibentur a matrimonio *in sensu composito*, ut aiunt philosophi, nempe si velint in statu clericali permanere.

603. Porro clericus minor ad statum laicalem ipso iure regreditur:

1° Matrimonium contrahens ex can. 132 § 2: «Clerici minores possunt quidem nuptias inire, sed nisi matrimonium fuerit nullum vi aut metu eisdem incusso, ipso iure e statu clericali decidunt ». Hinc e statu clericali decidunt, si matrimonium fuit, nullum aliis de causis, e. g., ob impedimentum dirimens *affinitatis*, aut ob defectum formae canonicae, non vero si invalidum fuit vi aut metu.

2° Si sua ipsius voluntate praemonuerit loci Ordinarium se ad laicalem statum redire, et de facto habitum clericalem deposuerit (can. 211 §2): vel si sine legitima causa habitum clericalem et tonsuram dimiserit, nec. ab Ordinario monitus, sese intra mensem emendaverit, ut habet can. 136 § 3.

601. Praeterea ad statum laicalem regreditur «eiusdem Ordinarii decreto insta de causa lato, si nempe Ordinarius, omnibus perpensis, prudenter indicaverit clericum non posse cum decore status clericalis ad ordines sacros promoveri », uti statuitur in cit. can. 211 § 2. Ita. e. g., si clericus minor sponsalia de futuro iniverit, ipso iure e statu clericali non decedit, sed Ordinarius potest ipsum ad statum laicalem merito reducere.

605. Iam vero can. 213 § 1 praecipit : « Omnes qui e clericali statu ad laicalem legitime redacti aut regressi sunt, eo ipso amittunt officia, beneficia, iura ac privilegia clericalia, et vetantur in habitu ecclesiastico incedere ac tonsuram deferre».1 Antiquo iure aliqua erat dubitatio utrum haec clericus amitteret ipso facto, an ex ferenda sententia, sed Codex, l. c.. omnem dubitationem sustulit verbis: eo *ipso*. Imo Episcopus nec potest permittere vel dispensare ut cleri-

¹ Cf. cit. cap I, 3, 5. 8. eiusdem tituli; nam. ut ait Innocentius III in cit. c 5: · in eorum conversatione cithara cum psalterio male concordat*. Privilegia clericorum habes in can. 119. can. 120 § 1. can. 121, can. 122.

eus, redactus vel regressus ad statum laicalem, ea quae vi canonis amisit, aul fructus postea perceptos, conservet.¹

606. Praeterea clericus, e statu clericali decidens, ipso facto privatur exercitio potestatis ordinis el jurisdictionis, si (piam in Ecclesia exercebat; hoc enim exercitium ex can. 118 solis clericis reservatur. Item praescriptum can. 119: «Omnes fideles debent clericis, pro diversis eorum gradibus el muneribus, reverentiam, seque sacrilegii delicto commaculant, si (piando clericis realem iniuriam intulerint », non amplius clericis ad laicalem statum redactis aul regressis applicatur.

607. Al clericus maior, post Subdiaconaturn inclusive, illicite et invalide matrimonium inii, ideoque ordo maior esi impedimentum dirimens matrimonium postea contrahendum. Id cerium erat etiam iure antiquo, c. 1 el 2, X, *Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt*. IV, 6; c. 1 et 4, X, *De clericis coniuriatis*, 111, 3; c. un., *De consant/uinitate et affinitate*, IV, in Clem., Accessit Cone. Trid., sess. XXIV, *De matrimonio*, can. 9: «Si quis dixerit clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares castitatem sollemniter professos posse matrimonium contrahere contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica vel volo, et oppositum nihil aliud esse (piam matrimonium damnare, a. s. ». El laudem haec omnia confirmavit Codex rei. can. 1072.

608. Ut hunc canonem breviter exponamus, supponimus clericum ordines sacros valide recepisse, quia si ipse probare potest, duplici sententia conformi (can. 1993 el seq.), ordinationem suam fuisse invalidam, non esse locum dirimenti impedimento *ordinis sacri*, palam est. Sed licet ordinatio valida fuerit, clericus maior nullo modo a nuptiis prohibetur, si luit ordinatus 1° sub vi vel metu gravi; 2° sine sufficienti notitia obligationum clericalium.

609. Ad primum casum quod allinet, ordinatio, vi physica invito prorsus ac reluctanti collata, certe invalida est; si quis vero, gravi metu sive directo sive indirecto impulsus, accedit ad ordinationem, haec per se est valida, dummodo nullo la-

¹ *Thesaurus, De poenis*, p. II, cap. IV, v. *Apostasia*.

horet substantiali defectu formae, materiae et intentionis ministri, quia metus etiam gravis non excludi! voluntarium. At ita ordinatus, si quidem post cessatum melum ipse eandem ordinationem ratam habuerit, saltem tacite per ordinis exercitium, volens per talem actum obligationibus clericalibus sese subiicere, iam eisdem obligationibus adstringitur et urget dirimens impedimentum ordinis sacri; si vero ordinationem nullatenus ratam habuit, obligationibus non tenetur et S. C. de Sacramentis eum in statum laicalem redigere debet et redigit sine ullis coelibatus ac horarum canonicarum obligationibus.¹

610. Huc spectat can. 132 § 1 et can. 214. In primo statuitur: «Clerici in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arcentur et servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut, contra eandem peccantes, sacrilegii quoque rei sint, salvo praescripto can. 214 § 1». In canone vero 214 praescribitur:

1. Clericus qui, metu gravi coactus, ordinem sacrum recepit, nec postea, remoto metu, eandem ordinationem ratam habuit saltem tacite per ordinis exercitium, volens tamen per talem actum obligationibus clericalibus se subiicere, ad statum laicalem, legitime probata coactione et ratihabitionis defectu, sententia indicis redigatur, sine ullis coelibatus ac horarum canonicarum obligationibus. - § 2. Coactio autem et defectus ratihabitionis probari debent ad normam can. 1993-1998». S. C. C., loco huius sententiae, solebat ad cautelam respondere lorum esse adeundi Pontificem pro dispensatione a clericalibus obligationibus. At si clericus, metu gravi, ut supra, coactus, matrimonium ineat ante definiti vani indicis sententiam, illicitum quidem agit, sed matrimonium valet, quia, uti diximus, ipse obligationibus non tenetur.² Porro metus gravis ideo incussus

¹ S. C. de Sacramentis edidit instructionem ad rem. quae inscribitur: *Hegulae servandae in processibus super nullitate sacrae ordinationis vel onerum sacris ordinibus inhaerentium a Sacra Congregatione de disciplina Sacramentorum editae. Acta Apostolicae Sedis*, die 5 novembrie 1931.

² Id tradit expresse Benedictus XIV. *De Syn.*, lib. XII, cap. IV, n. 2; et in Consi. Ev. *quameis tempore*, 5 maii 1740, § 20.

ut invenis ordines recipiat, est semper intrinsece *iniustus* sive quoad modum sive quoad substantiam et ideo rei. can. 214 § 1 memorat tantum metum gravem, dum in can. 1087 § 1. Codex, agens de matrimonio, exigit metum gravem *iniuste incussum*.¹ Iure antiquo erat controversia inter DD., utrum ordinatus in sacris ex metu gravi obligationibus clericalibus teneretur, sed sententia communior et certa erat illa (piam Codex sancivit.

611. Quoad alterum casum, ignorantia obligationis clericalis non secumfert nullitatem eiusdem obligationis, sed impedire potest quominus obligatio ipsa urgeat, quia onus tam grave imponi nequit, nisi ultro acceptanti, atque ita impedimentum excluditur. Iam vero in adulto, ad ordinationem accedente rite instructo, certe ignorantia obligationum non praesumitur et ideo non admittitur iuxta Ecclesiae praxim. Si de facto adesset (et nemo dicet in longinquis et remotis regionibus esse impossibilem) putamus irritam ob allatam rationem reddere obligationem et ideo impedimentum dirimens non exsistere ex can. 1014. At ignorantia exsistere posset in impubère, si forte in sacris ordinaretur, et procul dubio esset admittenda in infante, si casu quodam hypothetico ordinaretur in sacris.

612. De hoc casu agit Benedictus XIV in Const. *Eo quamvis tempore*, 4 maii 1745, cuius haec fuit occasio. A missionariis catholicis in Aegypto proposita fuerunt eidem Pontifici nonnulla dubia quae Ecclesiam Copticam respiciebant. Inter Coptos invaluerat disciplina remotis temporibus, ut statim post baptismum tonsura et ordines, excepto presbyteratu, parvulo conferrentur. In hac ordinatione parentes, veluti sponsores, accedebant quoad obligationes ordinibus adnexas; imo cum ordinatus nonnulla specialia ieiunia observare deberet ex illius Ecclesiae disciplina, haec pro ipso parentes praestabant usque ad XVI illius aetatis annum completum. Iam vero missionary quaerebant in dubio 3º: utrum ii, qui in infantili aetate diaconatum receperant, possent, ex sola dispensatione obtenta a missionariis.

¹ Cappello, op. cit., n. 138.

absque ullo speciali induito apostolico, inire non solum primum, sed etiam alterum matrimonium; el in dubio 4°: utrum didi diaconi officium divinum recitare tenerentur. Sapienlissimus Pontifex respondet certum esse ordinationem in casu esse illicitam, sed validam; sed aeque certum esse promotum non subiici obligationi servandae castitatis, nec aliis oneribus ab Ecclesia impositis, nisi, post pubertatem, receptam ordinationem ratam habuerit sive expresse sive tacite, exercitio scilicet ordinis recepti aut observantia obligationum ordini adnexarum.¹ Statuit igitur diaconos Coptos, postquam XVI aetatis annum excesserunt, esse interrogandos utrum velint in sancto perseverare proposito, an temporale inire coniugium. Si diaconus respondeat nolle diutius in diaconali officio persistere, liceat illi primum, eoque legitime soluto, alterum quoque inire matrimonium, et praeterea certior liat se nulla ecclesiastica lege teneri ad divinum officium recitandum. Contra, si respondeat se velle in suscepto ordine perseverare el ecclesiasticis vacare muneribus, nuptiae quaecumque sunt ei interdicendae el obligatio divini officii recitandi est intimanda.

613. Ex relatis verbis Benedicti XIV apparet aetatem utilem deliberandi pro ratihabitione fuisse tunc temporis an. XVI completum, sed post Codicis promulgationem putamus requiri an. XXI completum ex analogia cum aetate quam Codex praescribit pro professione religiosa perpetua sollemni vel simplici (can. 573) et pro ordinatione ad subdiaconatum (can. 975); baec enim aetas ideo requiritur, quia sufficiens habetur ut quis sciens volens assumat obligationes status religiosi perpetui vel subdiaconalus; eadem proinde et in casu nostro requiratur necesse esi.

611. Vir coniugalus, sine apostolica dispensatione nequii ullos ordines etiam minores el ipsam primam tonsuram recipere (can. 987 n. *2°); si recepit, etiam bona fide, primam tonsuram vel ordines minores, e stalu clericali decedit (can. 132 § 2); si ordines maiores, ab eorumdem exercitio prohibetur

¹ Modo sciat et advertat per huiusmodi actum tali obligationi se subiicere». S. Alphonsus, lib. VI, n. 810.

(cit. can. 132 § 3); sed ordinatio valet et ideo clericus maior iam caelibatus et castitatis obligatione tenetur, quae uxorem non afficit, nisi haec consensum in viri ordinationem dederit.

615. Quid vero si apostata a catholica fide, ordinatus fuit in sacris ab Episcopo haeretico aut schismatico? Ecclesia non habet apostatas taliter ordinatos tamquam ordinatos, et ideo, licet deinde redeant ad fidem, tamen nec eis unquam permittit receptorum ordinum exercitium, nec eos habet ullis obligationibus clericalibus adstrictos. Hinc S. C. S. Officii, die 18 nov. 1931 ad casum propositum a Delegato Apostolico in ludiis reposuit: «Ecclesiam non habere nec unquam habituram esse oratorem tanquam ordinatum, eumque propterea nullis teneri obligationibus statui clericali adnexis*.

616. Quod si haereticus aut schismaticus ordinatus fuerit ab Episcopo haeretico aut schismatico, et assumptis omnibus necessariis et opportunis informationibus, per indicium a S. Sede ferendum in singulis casibus, constiterit ordinationem fuisse certe validam, quia nil defuit ad validitatem sive in consecratione ipsius Episcopi ordinantis, sive in ordinatione ab eodem peracta, ordinatum teneri obligationibus clericalibus, palam est. Ad rem Clemens VIII, Inst. I3aug. 1591: «Ordinati ab Episcopis schismaticis, alias rite ordinatis, servata debita forma, recipiunt quidem ordinem, sed non executionem*. Si e contrario, constiterit ordinationem fuisse nullam ob substantialem defectum vel in consecratione vel in ordinatione, evidens est ordinatum nullis teneri clericalibus obligationibus. Si tandem constiterit ordinationem dubiam esse, neque hoc in casu ordinatus tenetur obligationibus clericalibus et nominatim lege caelibatus, quia praecedens ius naturae ad nuptias possidet, donec contrarium probetur et in casu contrarium non probatur ex hypothesi. 1 Difficultatem facit responsio S. C. S. Officii, data die 23 maii 1892. de ordinationibus peractis ab Episcopis iacobitis in insula Madagascar: «2° Ordinatos, ut supra, teneri ad recitationem horarum canonicarum

* S. Alphonsus, lib. VI. n. 901.

et ad legem caelibatus seu continentiae perpetuae, *nisi de invalidante ordinationis legitime constiterit per indicium a Sancta Sede ferendum in singulis casibus*». Putamus haec verba referri ad casum quo assumptae non fuerint omnes informationes necessariae et opportuna; tunc enim possidet factum ordinationis et ideo standum pro eius validitate, donec contrarium probetur, idest donec probetur ordinationem esse nullam vel saltem vere dubiam; quod non evincitur, si informationes sumendae omissae fuerint.

617. Coniugatus nequit ordinem sacrum suscipere citra apostolicam dispensationem; haec autem nunquam conceditur, nisi uxor consensum dederit; recepta autem ordinatione, vir tenetur perfectam castitatem servare, ita ut contra eandem peccans, sacrilegii quoque reus sit et proles ab uxore procreata illegitima sit et sacrilega, ex can. 1114. Iure antiquo uxor, viro de consensu ipsius sacros ordines suscipiente, debebat religionem ingredi et profiteri, (piae professio, viro defuncto, illicitas et irritas reddebat novas uxoris nuptias; aut uxori provectae aetatis, de incontinentia non suspectae, quae religionem ingredi et profiteri nolebat. Episcopus permittere poterat ut votum castitatis in saeculo emitteret in manu eiusdem Episcopi, quod, defuncto viro, illicitas pariter et irritas reddebat novas uxoris nuptias. Haec omnia Codex de medio sustulit, declarans can. 542 n. 1° invalide admitti ad novitium coniugem, durante matrimonio; et illud castitatis votum inter impedimenta matrimonium dirimentia non recensens: quod si uxor, in saeculo remansens, castitatis votum emisit, hoc urget, et, defuncto viro, erit impedimentum simpliciter impediens novas nuptias, nisi dispensatio a S. Sede obtineatur.

618. Hoc impedimentum est iuris ecclesiastici tantum; nam neque ex rei natura neque ex iure divino positivo status clericalis foret ineompalibilis eum statu matrimoniali, ut patet in orientali Ecclesia. Accedit Romanos Pontifices, urgente

1 S. Nihilominus, lib. V, n. 1059; Bellarminus, *De clericis*, lib. I, cap. I, XVIII; Sanchez, lib. VII, disp. XXVIII, n. 11; Pontius, lit. VU, cap. XXII; S. Thomas, V diet. 37. q. 1, a. 1; Schmalz, lib. IV, tit. VI, n. 2.

gravi causa, aliquando dispensavisse; e. g., Benedictus XI nuptias permisit Ramiro, presbytero religionem professo, ut labentem Aragoniae prosapiam, editis liberis, propagaret: Iulius III an. 1554 presbyteris anglicis, qui uxorem duxerant ante restaurationem reginae Mariae, generalem dispensationem concessit, ut facilius ad fidem catholicam redirent; et Pius VII, initio saeculi praeterlapsi in Galliis sacrilega revalidavit coniugia, a quibus civiliter contractis clerici maiores et regulares ac moniales post sollemnia vota haud facile poterant sese extricare, sed noluit revalidare matrimonium Episcopi Augustodunensis. Alia exempla vide apud Giovine, tom. I.

245. Proinde quod docet S. Alphonsus, l. c., et n. 808, Romanum Pontificem non posse sacerdotibus matrimonium indulgere, non est amplius probabile. Hac obligatione continentiae, iuxta omnes, tenetur lege Ecclesiae in utroque foro et ille, qui accedit quidem ad ordinationem, volens recipere ritum et effectum ordinationis, sed sine intentione illam obligationem contrahendi: nam ordinatio in casu ex c. 3, § Item, X, *De baptismo et eius effectu*. III. 42, est valida, ideoque obligatio urget in utroque foro, et matrimonium nullum est.

619. Dispensandi potestas, reservatur Romano Pontifici. De potestate dispensandi, excepto sacro presbyteratus ordine, Ordinariis aliisve commissa per ce. 101-3, 1044, 1045, vide quae diximus n. 392 seq. Praeter hos casus quaenam causa sit sufficiens pro elargienda dispensatione, Romanus Pontifex videt; hodie, ratione circumstantiarum, S. Sedes cum subdiaconis et diaconis benigna est, prout patet ex cit. can. 1045; sed presbyteris, praesertim ob rationem scandali, numquam conceditur nisi ad normam can. 214:1 Episcopis autem nunquam omnino dispensatio datur. Quoties vero haec licentia conceditur, semper iniungitur ut clericus, in statum laicalem redactus, ordines susceptos exercere nullatenus possit, et ita

1 Nescimus utrum S. Poenitentiaria unquam dispensationem denegaverit etiam in casu prorsus occulto, ex quo nullum omnino scandalum oriri potest, quia in loco ubi vir nunc degit, eius sacerdotalis conditio ab omnibus ignoratur etiam a muliere quacumque matrimonium inivit, et in remotissimo loco ubi ordinatus fuit, eiusdem memoria penitus evanuit.

servatur fundamentale Ecclesiae principium (η. 597). Obligatio autem breviarii in alia pietatis opera commutatur, aliaeque conditiones addi possunt.¹

620. Quaeritur quandonam Ecclesia clericorum maiorem nuptias primum irritas declaraverit. Berardi, lib. III, diss. IV, cap. V, putat id primum factum fuisse lege 45 C., *De Episc. cl cleric.*, ab Ecclesia recepta et canonizata, quae quidem lex Orientales simul et Occidentales respicit. At potiusquam irritare, videtur Iulianus ea lege clericorum nuptias irritas supponere. Putamus igitur prohibitionem contrahendi nuptias, factam diaconis, presbyteris, Episcopis, esse antiquissimam et originis apostolicae: sed impedimentum dirimens, praesertim pro presbyteris et diaconis, esse posterius et ex consuetudine inductum esse, postea legibus scriptis particularibus et generalibus confirmatum; quia scilicet ipsi clerici ac fideles adeo a matrimonio abhorrebant, ut illud forle initum haberent illicitum et invalidum. Pro subdiaconis non semper eadem fuit disciplina. Giraldi. p. I. sect. 808, η. II. docet subdiaconatum* inter sacros ordines Romae cooptatum fuisse saltem a saec. v. tempore S. Leonis Papae, ut desumitur ex eius epistola ad Anastasium Episcopum Thessalonicensem relatae. l. I. XXXII. qua subdiaconis matrimonium interdictum esse declarat. In Syllabo n. 72, reprobat haec propositio: « Bonifacius VIII votum castitatis in ordinatione emissum nuptias nullas reddere primus asseruit*. Quae revera falsissima est.

621. Poenae contra clericos maiores matrimonium attentantes. etiam per actum civilem tantum, erant antiquo iure et sunt post Codicem quae sequuntur:

1° Ex cit. can. 188 n. 5, ob tacitam renuntiationem ab ipso iure admissam, privantur officiis omnibus ipso facto et sine ulla declaratione.

2° Ex can. 985 n. 3, fiunt irregulares ex delicto.

3° Ex can. 2359 § 1 «Clerici in sacris sive saeculares sive religiosi, coneubinarii, monitione inutiliter praemissa, cogantur ab illicito contubernio recedere et scandalum reparare suspen-

¹ Albitivs, l)* *inconstantia in Fide*, cap. 30 seq.; Giovim, l. c.

sione a divinis, privatione fructuum, officii, beneficii, dignitatis, servato praescripto can. 2176-2181 ».

4° Ex can. 2388 § 1 «Clerici jn sacris constituti vel regulares aut moniales post votum sollemne castitatis, itemque omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes, incurrunt in excommunicationem latae sententiae Sedi Apostolicae simpliciter reservatam; clerici praeterea, si moniti, tempore ab Ordinario pro adiunctorum diversitate praefinito, non resipuerint, degradentur, firmo praescripto can. 188 n. 5». *Praesumentes*: hinc ex can. 2229 § 2 excusat metus gravis, ignorantia invincibilis, vincibilis etiam crassa vel supina, non autem affectata ex cit. can. 2229 § 1.

5° Sunt suspecti de haeresi; ul docet Thesaurus, p. I, cap. IV, v. *matrimonium*^ ideoque uti tales denuntiandi S. C. S. Officii. Nam facto putare videntur hoc matrimonium licitum et validum esse contra canonem dogmaticum Cone. Trid. (n. 607).

6° Tandem amittunt ipso iure privilegia clericalia, ex can. 213 § 1 (n. 605).

622. Dum vero bis poenis subsunt, non eximuntur ab oneribus clericalibus. Poenis autem iure statutis Ordinarium posse alias instas addere in clericos taliter delinquentes, non est dubium.

623. Ab his poenis una S. C. S. Officii dispensare potest totaliter vel partialiter, gravibus impositis poenitentiis post separationem a muliere vel post eiusdem mortem. Sed apostatae sacerdoti, (pii civile matrimonium attentavit, totalem dispensationem, ita ul possit et Missam celebrare el sacramentales fidelium confessiones audire, nunquam aut nonnisi in circumstantiis omnino extraordinariis S. C. hodie concedit. Privilegia autem clericalia, clericus in statum clericalem rursus receptus, ipso iure rursus obtinet.

§ 6. - *De impedimento voti.*¹

Can .1073. - Item invalide matrimonium attentant religiosi qui vota sollemnia professi sint, aut vota simplicia, quibus ex speciali Sedis Apostolicae praescripto vis addita sit nuptias irritandi.

621. Quamquam vota quae matrimonio opponuntur, illud, si forte contrahatur, reddant per se illicitum quidem, sed non invalidum (n. 425), Ecclesia nihilominus statuit nonnulla ex illis votis coniugium etiam irritare seu constituere impedimentum dirimens matrimonium. Ex rei. can. 1073 apparet hoc impedimento teneri 1° religiosos qui vota sollemnia professi sunt; 2° qui professi sunt vota simplicia, quibus ex speciali Sedis Apostolicae praescripto vis addita sit nuptias irritandi. De singulis breviter.

625. Sollemnem professionem religiosam reddere matrimonium dein attentatum non solum illicitum, sed etiam invalidum, patet ex c. 3, 4, 5, 6, 7, X, *Qui clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt*. IV, 6; c. un. *De voto et voti redemptione*, 111, Ioin VI0, c. 10, X, *De conversione coniugatorum*, III, 32: aliisque iuribus. Ilis accedit Cone. Trid., sess. XXIV, *De matrimoniis*, can. 9, quem supra n. 007 retulimus; et tandem relatus Codicis canon. Imo haec sollemnis religiosa professio irritat etiam matrimonium antea contractum ratum tantum; de qua re alibi.

626. Ut haec rite intelligantur, recolendum est Ecclesiam, iuxta vigentem disciplinam, institutum religiosum approbare vel cum *volis sollemnibus*, quod tunc venit nomine *Ordinis*, vel cum *solis votis simplicibus*, quod dici solet *Congregatio religiosa* vel *Congregatio* simpliciter (can. 488 n. 2); votum autem est *sollemne*, si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum, secus est *simplex* (can. 1308§2); vota sollemnia emittuntur tantum in *Ordinibus*, vota vero simplicia Ium in *Ordinibus* tum in *Congregationibus* sive temporaria sive perpetua (cit. can. 488 n. 2; can. 574 § I). Porro votorum sollemnitas, (piam Ordinibus Ec-

¹ Vide canonistas in X, *Qui clerici ucl voventes matrimonium contrahere possunt*, IV, 6.

clesia concedit, non consistit in pompa exteriori qua vota emittuntur, sed consistit praecise in efficacia, ipsis per Ecclesiae constitutionem indita, qua votum non solum illicitos, sed, si sunt irritabiles, etiam irritos reddat actus contrarios, atque idcirco in casu nostro votum castitatis dirimat matrimonium postea contrahendum vel antea contractum ratum tantum. Haec tradit expresse can. 579: «Simplex professio, temporaria sil vel perpetua, actus volis contrarios reddit illicitos, sed non invalidos, nisi aliud expresse canium fuerit; professio autem sollemnis, si sint irritabiles, etiam invalidos». Igitur professio horum votorum sollemnium seu professio sollemnis in Ordine Regulari coniugium irritat. Antiquitus non aderant Congregationes Religiosae cum votis simplicibus, sed tantum Ordines Regulares cum votis sollemnibus, et in iis una erat sollemnis professio. Hinc in citatis iuribus absque distinctione traditur matrimonium impediri ac dirimi a professione expressa vel tacita in religione a Sede Apostolica approbata; cuius «professio ad castitatis custodiam et abdicationem temporalium suos professores adstringat », uti addit e. un., *de roto et voti redemptione*, tit. VI, in Extravag. Ioannis XXII; proinde nec impedii nec dirimit matrimonium professio in Ordine militari, ac in tertio Ordine S. Francisci et S. Dominici;¹ bene vero in instituto Ordinis Hierosolymitani, de quo Benedictus XIV in Const. *Biennium*, 13 octobris 1745.

627. Ex «licitis iam salis apparet hanc sollemnem religiosam professionem matrimonium irritare ex solo iure ecclesiastico.² Nam illa sollemnitas ex qua banc efficaciam haurit « ex sola Ecclesiae constitutione est inventa », ut ait Bonifacius \ HI in cit. c. un., *De voto et voti redemptione*, III, 15, in VI⁰, seu sola Ecclesiae lege lit, ul actus, illis volis contrarii, non solum illiciti, sed etiam irriti sint. Id fusius evolvere ad alium Tractatum

¹ Gi hy-Ballerini, tom. II, n. 797; Giovine, tom. I, § 39; Berardi, tom. III, disp. IV, cap. V.

² Sanchez, lib. VII, disp. XXVI; Fagnanes, comm. cap. 6, *De statu monachorum*] Schmalz., lib. IV, lit. VI, n.50; De Angelis, lib. IV, tit. VI, n. 5; Lehmkuhl, vol. II, n. 507; Feue, n. 511; Giovine, tom. I, § 240; Berardi, l. c.; De Smet, op. cit., n. 569, 3°; Cappello, op. cit., n. 149 cum communi.

perlinet. Confirmatur ex praxi S. Sedis de qua n. 630. S. Alphonsus, lib. VI, n. 1025, probabiliorē habet sententiam quae tenet votum sollemne religionis dirimere ex iure divino, quia in voto simplici corpus tantum promittitur Deo, sed in sollemni, per acceptationem legitimam praelatorum, corpus insuper Deo traditur. Hanc rationem habet quoque S. Thomas, 4 dist. 38, q. 1, a. 3, q. 3, cum aliis. At haec ratio, salva tantorum AA. reverentia, solida non est, sed * asceticorum potius meditationibus accommodata, quam philosophorum et jurisconsultorum sententiis »; Berardi. *Ius.Ecc.*, tom. III. diss. IV, cap. V. Nam voto simplici, e. g., in Congregatione religiosa corpus eodem modo traditur Deo per acceptationem legitimorum Praelatorum, quin tamen matrimonium postea contractum dirimatur. Proinde illa traditio in sollemni professione non secumferret nullitatem subsequentis matrimonii, nisi accederet lex Ecclesiae, quae professum inhabilem reddat ad matrimonium aliosque actus professioni contrarios. Ceterum S. Alphonsus, lib. VI. n. 256, cum eodem S. Thoma, l. c., a. 4, q. 1, ad 3^a, „admittit Romanum Pontificem posse sollemniter castitatem professis matrimonium indulgere, quod evidenter probat sollemnem professionem religiosam matrimonium irritare iure tantum ecclesiastico.

628. Poenas contra regulares et moniales post sollemnem professionem religiosam matrimonium attentantes vide n. 621. licet non omnes monialibus applicari possint ; praeterea ipso facto habendi sunt tamquam dimissi ex can. 646 § 1 n. 3. sed inierim a suis obligationibus non eximuntur; tandem ad poenas incurrendas sufficit civile matrimonium (n. 622).

629. Quod attinet ad dispensationem ab hoc impedimento, eam solus Romanus Pontifex concedere potest in *sensu diviso*, ul aiunt, nempe potest dispensare a votis, et ita efficere ul religiosus non sit amplius religiosus el ideo matrimonium licite et valide contrahere valeat; nam in *sensu composito* neque Romanus Pontifex eam concedere valet, permittens nempe ut professus votorum sollemnium, remanens talis, matrimonium licite el valide contrahat ; esset enim contradictio. Romanus autem Pontifex hanc dispensationem a votis con-

cedere solet per S. G. de Religiosis; sed de praxi, quam S. G. sequitur iu hac concedenda dispensatione, pauca notanda sunt.

630. Praxis ante Codicem salis accurate exponitur a VVernz, op. cit., ed. 2^a (an. 1911), vol. IV, n. 28L Antiquae AA. disputationes, an requireretur, necne, causa publica, erant iam ante Codicem quasi obsoletae; nam ob causas bonum privatum respicientes graves, licet non gravissimas, dispensatio iam concedebatur a S. G. EE. et RR., prius dillicilius, pedetentim et in dies facilius, el longe facilius (piam AA. innuerent. Per doctrinam simul el praxim ita parabatur via ad profundam iuris modificationem, quam attulit Codex per can. 6W, qui ita se babel: «§ I. Qui, impetrato *saecularizationis* induito. religionem relinquit: 1° A sua religione separatur, habitus eiusdem exteriorem formam deponere debet, el in Missa et horis canonicis, in usu et dispensatione Sacramentorum saecularibus assimilatur; 2° A volis liberatus manet, firmis oneribus ordini maiori adnexis, si in sacris fuerit; non tenetur obligatione horas canonicas vi professionis recitandi nec aliis regulis el constitutionibus adstringitur. § 2. Si ex apostolico induito in religionem rursus recipiatur, noviliatum ac professionem instaurai, et locum inter professos obtinet a die novae professionis ».

631. Ex hoc canone saecularizatio, a S. G. de Religiosis concessa, secumfert necessario exemptionem ab omnibus volis religionis el ab omnibus adnexis obligationibus. Hinc o) non amplius conceditur directe dispensatio ad nuptias contrahendas; b) saecularizatio datur ob causas privatas quaslibet, quibus religiosus imparem se sentiat *ad onera vitae religiosae sustinenda*; c) nulla limitatio nullaue restrictio additur in concessione saecularizationis. Quae Cappello, op. cit., n. têt, habet, referunt plus minusve praxim Codici anteriorem, sed nullo modo doctrinam Codicis el hodiernam praxim S. C. In formula rescripti conceditur: *petitam indultum saecularizationis, ad normam can. 640 1-2 ita ut, deposita exteriori forma habitus religiosi, in Missa et horis canonicis, in usu et dispensatione Sacramentorum saecularibus assimiletur ac ma-*

neat liberatus a votis ceterisque obligationibus quibus devincitur erga... (ordinem). Orator autem, sui prioris status memor, bonis moribus ac operibus Christianae pietatis amissam vocationis gratiam redimere satagat.

Si rescriptum saecularizationis datur ordinalis in sacris, expresse additur clausula: *ita ut liberatus a votis in religione emissis, firmis oneribus ordini maiori adnexis, eo ipso dioecesi maneat incardinatus.* Et si ordinatus in sacris, non tamen sacerdos, expostulet, una cum saecularizatione, reductionem ad statum laicalem. eam ex Audientia Ssûii obtinere solet, et tunc, praeter dispensationem votorum religiosorum, Ssrtius eidem concedit etiam relaxationem legis caelibatus aliorumque onerum ordini sacro adnectorum: quod si sacerdos petat reductionem ad statum laicalem, haec quandoque conceditur, sed cum hac praecisa clausula: *firma lege caelibatus*, et Ssmus aliquando aliam quoque clausulam addendam praescribit: *sine spe readmissionis ad statum clericalem.*

Pariter hoc impedimentum *voti* implicite dispensatur si religiosus votorum sollemnium, ex S. C. de Religiosis rescripto, ad normam can. 636. transeat ad Congregationem religiosam cum votis simplicibus, nisi aliud in rescripto caveatur, et firmis aliis impedimentis in casu occurrentibus. De dispensandi potestate Ordinariis aliisve concessa vi can. 1043, 1044, 1045 vide, quae diximus n. 392 seq.

632. Si autem quaeras quandonani nuptiae, post sollemnem professionem attentatae, primum irritae factae sint, respondemus rem esse valde obscuram in historia ecclesiastica. ¹ Doctus Berardi. l. c., plura habet, quorum summam ita exponit De Angelis, lib. IV, lit. VI, n. 6: «Videtur hoc inductum esse, saltem inchoative, tempore Gregorii M., post exortum S. Benedicti institutum de monachis in Occidente. Tum vero cum quis ex monachis, monasterio relicto, coniugia inivisset, renovatae fuerunt veteres leges in Concilio Triburiensi, c. 11, 12,

¹ Vide canonistas in c. 6 et 7, X, *]]c raptoribus, incendiariis et violatoribus Ecclesiarum*, V. 17. Plura habes apud Wehnz, l. c., n. 377 et Werxz-Vidal, l. c., n. 298, n. 298.

13 et 14, q. 1, C. XXVII, et cautum ut monachi, regulae desertores, ad monasterium etiam inviti reducerentur, quod salis videbatur ad eosdem monachos a voluntate ineundi coniugia avocandos. Tandem initio saeculi xn suprema manus imposita huic disciplinae, et sub Callixto II in Concilio Lateranensi an. 1123, can. 24, statutum est ut irrita omnino forent ea coniugia, c. 8, l. XXVII, ubi. praeter poenam in personas illas coniugium contrahentes illatam, dicitur *confracta quoque coniugia disiungi*; quae verba, utpote in coniugium ipsum coacta, vim decreti irritantis praeseferunt. Id ipsum paulo postea, seu an. 1139, confirmavit Innocentius II in Lateranensi Concilio c. 40, l. XXIX, q. 1, ita definiens: *Huiusmodi copulationem matrimonium non esse censemus*. Atque id ad sanctionales foeminas extendit... »

633. Huc usque de impedimento *voti sollemnis*; modo de impedimento quod enascitur ex volis simplicibus, ad normam rei. can. 1073.

Ex dictis n. G23 apparet professionem votorum simplicium non inferre impedimentum simpliciter impediens matrimonium, non autem impedimentum dirimens; sed Ecclesiam posse ipsis volis simplicibus addere vim irritandi actus contrarios, in casu nostro matrimonium; et hanc vim addidit votis simplicibus in Societate lesu post biennium novitiatus, ex Gregorii XIII Cons. *Ascendente Domino*, 25 maii 1584: « Quinimo eos omnes ad contrahendum (matrimonium) inhabiles, et contractus huiusmodi nullos et irritos esse, prout irritos facimus et annullamus *. Nimirum in Societate lesu sunt vota sollemnia quae serius ('mittuntur; post biennium novitiatus eadem vota emittuntur simplicia, quae tamen Gregorius XIII. l. c. voluit matrimonium postea contrahendum irritare, non vero dirimere antea contractum. Ceterum haec vota cum impedimento dirimente eo ipso cessant, quo professus dimittitur. Analoga votorum simplicium disciplina saltem ad triennium professioni sollemni praemittendorum, recentioribus temporibus inducta est in omnibus Ordinibus, ex can. 574 § I; sed peculiaris illa constitutio pro Societate lesu ad alios Ordines extensa non est; proinde haec simplex professio impe-

dimenlum impediens, non dirimens constituit, ut declaratum fuit die 24 ian. 1861. Professum votorum simplicium in Societate Iesu, qui matrimonium attentaverit, non manent poenae de quibus supra n. 641 (nisi forte sil clericus maior), ut pole quae professum votorum sollemnium allicianl.

§ 7. - *De impedimento raptus.*¹

Can. 1074. - § 1. Inter virum raptorem et mulierem, intuitu matrimonii raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum potest consistere matrimonium.

§ 2. Quod si rapta, a raptoe separata et in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, impedimentum cessat.

§ 3. Quod ad matrimonii nullitatem attinet, raptui par habetur violenta retentio mulieris, cum nempe vir mulierem in loco ubi ea commoratur vel ad quem lilx-re accessit, violenter intuitu matrimonii detinet.

631. Iure romano crimen raptus gravissimis poenis puniebatur imo ipso capitali supplicio.¹ Tractu temporis, minuta poena, matrimonium inter raptorem el raptam semper interdictum erat in odium poenamqne raptus, God. 9, *De raptu virg. seu vid. nec non sanet.*, I, el clarius, nov. 143, *De raptis mulier.*, nisi raptor a principe impetravisset delicti veniam, atque ita abolitum esset raptus crimen, el consequenter impedimentum.

635. Eliam Ecclesia in reos Ianii criminis animadvertere non omisit, sed non semper eadem fuit disciplina. Nam antiquo iure, praeter poenam servii utis el confiscationis honorum ac publicam poenitentiam, erat excommunicatio terendae sententiae contra raptorem laicum ac ei faventes, e. 1, G. XXXVI q. 2, el depositio contra raptorem clericum, can. 4, l. c. Praeterea matrimonium inter raptorem el raptam prohibebatur in perpetuum, etiamsi mulier, loco tuto reddita, liberum consensum praestitisset, ex c. 4, 10 et 11, G. XXXVI, q. 2,

* Vokt, *Comm, ad Pand.f* lib XLVIII, lit. VI, *legem luliam de vi publica*, η. V seq.

el, iuxta horum canonum communem intellectum,¹ matrimonium erat non solum illicitum, sed etiam nullum. Ii autem canones non erant generales pro tota Ecclesia, sed conciliorum particularium saeculo vn celebratorum; unde in aliis Ecclesiis alia disciplina vigere potuit, et de facto plerumque viguit.² At propter favorem libertatis matrimonii pro tota Ecclesia statutum erat matrimonium valere, si mulier, post sponsalia vel tractatum de matrimonio ineundo, cum viro aufugiebat in iuribus matrimonii, etiam reluctantibus parentibus; imo nec raptus in casu dicebatur quoad iuridicos canonicos effectus. Haec Gelasius Papa, c. 2, C. XXXVI, q. 1: « Lex illa praeteritorum Principum ibi raptum dixit commissum esse, ubi puella, *de cuius ante nuptiis nihil actum fuerat*, videbatur abducta

G36. Iure Decretalium in primis hic canon expresse probatur in cit. c. 6, cit. Iit., ubi Lucius III. rescribens ad Burgensem Episcopum, resolvit matrimonium in casu proposito validum fuisse, quia « eum ibi raptus dicatur admitti, ubi nihil ante de nuptiis agitur, iste raptor dici non debet,³ cum habuerit mulieris assensum, et prius eam desponsaverit, quam cognoverit, licet parentes reclamarent, a quibus eam dicitur rapuisse ». Deinde Innocentius III, volens, contra illa statuta Conciliorum particularium, etiam in aliis raptus casibus, matrimonii libertatem servare intactamque, statuit in c. 7, cit. Iit. matrimonium ubique terrarum valere, si mulier revera in illud consensisset. Requisitus enim ab Episcopo Saronensi seu Glasconensi aut Cracoviensi: « Utrum si rapta puella et in alienam delata dioecesim in Ecclesiae facie consenserit in rapto, matrimonium huiusmodi legitimum sit

* Sanchez, lib. VU, disp. XII, n. H; Folium S. C. C. in *Olomucensi, Nidli/afis Matrimonii*, 19 iulii 1769. Al Sanchez, l. c., non immerito addit: « Non video in eis (canonibus) verbum, per quod tale matrimonium denotetur fuisse irritum ».

* Pontius, lib. VII, cap. ult.

¹ Intellige in sensu canonum seu quoad iuridicos effectus, et nominatim impedimentum: quia in se est raptus, si mulier non est sui iuris, ob violentiam iniustam illatam parentibus (n. 649) et ideo idem Lucius III, l. c., hanc mulierem appellat *rapta per vim*.

habendum»; respondit: « Rapta puella legitime contrahet cum raptore, si prior dissensio transeat postmodum in consensum, et quod antea displicuit, tandem incipiat complacere, dummodo ad contrahendum legitimae sint personae». Propter generalitatem verborum Innocentii Ili, melior est sententia, (pia tenet, post hanc celebrem decretalem, raptam puellam potuisse legitime in raptorem consentire non solum ab illo separatam el loco luto ac libero redditam, sed etiam sub illius potestate adhuc constitutam.¹ licet hoc in casu consensus liber non praesumeretur. Proinde iure canonico pro tota Ecclesia nullum amplius fuit impedimentum nec impediens nec dirimens matrimonium inter raptorem el raptam, distinctum ab impedimento *vis et metus*, praescindendo ab impedimento impediens dissensus parentum, si forte adfuisset; dum, e contrario, aderat impedimentum dirimens iure civili. Ratio differentiae est, quia Ecclesia, plectens raptus crimen variis illis poenis, voluit simul libertati matrimonii consulere.

637. Post haec res incidit in Concilium Tridentinum : quod voluit libertati matrimonii melius providere, aggravans poenas in reos tanti facinoris. Etsi enim conveniret libertati matrimonii, ut rapta, si vellet, posset contrahere matrimonium cum raptore, tamen ex alia parte prospiciendum erat libertati mulieris, ne invita, dum in potestate raptoris maneret, ei in matrimonium per metum copularetur. Proinde Concilium providentissime decrevit, sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 6, ut posset quidem inter eos contrahi matrimonium, sed non aliter quam si rapta, in loco luto ac libero prius constituta, raptorem in virum habere consenserit. Ita enim ex omni parte providetur libertati matrimonii, ut scilicet rapta per metum non cogatur, si nolit, et matrimonium fieri queat, si velit. Hinc impedimentum est non tam in poenam criminis, quam propter matrimonii libertatem, licet maxime idoneum sit ad animos a tanto facinore avertendos: nam vir. sciens matrimonium consistere non posse, nisi muliere in plenam libertatem restituta,

¹ Sanchez, lib. VU, disp. XII, n. 42; Barbosa in cit. cap. 7 *De raptibus*.

illud non perpetrabit. Verba decreti haec sunt: «Decernit S. Synodus inter raptorem et raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium. Quod si rapta, a raptoe separata et in loco tuto et libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; el nihilominus raptor ipse ac omnes illi consilium, auxilium el favorem praebentes, sint ipso iure excommunicati ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces, et si clerici fuerint, de proprio gradu decident. Teneatur praeterea raptor mulierem rapiam, sive eam uxorem duxerit, sive non duxerit, decenter arbitrio iudicis dolare ».

Tandem et Codex hoc impedimentum retinuit in rei. c. 1074; el eius praescripto hodie standum est.

638. Non desunt canonislae, qui censent hoc impedimentum dirimere praesumptione iuris et de iure non consensus, ipii ita rem explicant. Legislator, animadvertens puellam sub potestate raptoris constitutam liberam non esse in ordine ad matrimonium cum raptoe ineundum, praesumpsit in ea vim el metum, et super hac praesumptione statuit matrimonium inter raptam et raptorem nullum esse, donec illa separata a raptoe loco tuto ac libero reddita non fuerit. Proinde haec praesumptio non consensus est iuris et de iure, quae probationem in contrarium excludit. Unde, licet mulier allirmet et probet se sponte consensisse, audiri non debet, et matrimonium irritum est. Et quidem aliqui de *sola* hac praesumptione loquebantur;¹ alii putabant raptum nuptias irritare tum *praesumptione iuris et de iure non-consensus*, tum *odio tanti facinoris*;² et etiam in instructione S. C. S. Oflicii ad Episcopos Albaniae (n. 661) dicitur Concilium Tridentinum hoc impedimentum constituisse *tum ex praesumptione* (non additur: *iuris et de iure*) *non consensus, cum in odium tanti facinoris*. Ultro admittimus in muliere rapta praesumi non-consensum, donec contrarium evincatur, el utroque hoc molivo impedimentum statutum fuisse; ita tamen ut impedimentum procederet vi

¹ Santi, lib. IV, tit. I, n. 154.

Di Anhelis, lib. IV, t. I, n. 20.

sua, non autem praesumptione non-consensus. Nimirum, legislator (Concilium et deinde Codex cum ipso) volens praecavere, ne mulier rapta renitens cogeretur matrimonium inire cum raptore, statuit inter ipsos matrimonium consistere non posse, sive mulier revera dissentiat, sive consentiat, reddens partes inhabiles ad contrahendum, donec seiuncta a raptore mulier loco tuto ac libero reddita fuerit.¹ Hinc AA., paucis exceptis,² inter impedimenta dirimentia ex defectu consensus raptum recensere non solent, quos Codex sequutus est ; et iure merito, quia, ut dictum est, reipsa hoc impedimentum non dirimit ex defectu consensus, sed vi sua, licet praesumptio non consensus eidem ferendo motivum fuerit: secus, si mulier, sub raptoris potestate constituta, reipsa consentiret, matrimonium validum foret, quod falsum est. Ceterum hoc impedimentum non habere, proprie loquendo, rationem poenae vel ex eo patet, quod, muliere in plenam libertatem restituta, statim cessat.

Modo rei. can. 1074 § 1 exponere debemus.

639. In primis, animadvertimus *rapere* esse vi abducere ex Dig. 47, 9, *De incendio, ruina*, 3, 5: «Aliud esse autem rapi, aliud amoveri palam est. Siquidem amoveri aliquid etiam sine vi possit, rapi autem sine vi non potest», lam vero violenta abductio rei materialis alienae dicitur *rapina*, viri vel mulieris dicitur *raptus*. Unde raptus proprie dictus, inducens impedimentum dirimens ad normam rei. can. 1074 § 1, verificatur, quando *vir intuitu matrimonii mulierem de loco ad locum violenter abducit et sub sua detinet potestate*. Singulae huius propositionis partes indigent declaratione.

610. 1° *Vir*, sive per se sive per alios mulierem rapuerit, iuxta reg. 7^a iuris, in VI0: *qui per alium facit est perinde ac si faciat per seipsum*. Antiquo iure non levis erat controversia inter DI), num veriticaretur raptus cum impedimento matrimonium dirimente, si invenis pusillanimis a muliere magnae auctoritatis raperetur intuitu matrimonii; sed hanc controversiam dirimit Cone. Trid., l. c. (n. 637) et Codex in cit.

¹ 1) Annibale, p. III, § 4M; Rosset, n. 1344.

² 2) Hxz, n. 175.

can. 1074 § I, clare edicentes impedimentum non exsistere, nisi inter *virum raptorem et mulierem raptam*. Ratio est quia mulier facilius violentiam, intuitu matrimonii, patitur quam vir; lex vero respicit quae communiter contingunt, non vero quae raro et per modum exceptionis.

till. *Intuitu matrimonii*, serus si vir mulierem abduxerit ob alium finem, e. g., ad pecuniam ei auferendam, non enascitur impedimentum. Id verum erat etiam iure tridentino. In dubio mulier rapta praesumitur intuitu matrimonii, licet promissio vel tractatus de matrimonio ineundo non praecesserint, tum quia est minus malum, tum propter favorem libertatis matrimonii. Instructio austriaca § 173 haec confirmabat: «De rapta quae cum rapto, dum in eius potestate permaneret, matrimonium contraxit, praesumendum est quod matrimonii ineundi causa rapta sit. Quod si contrarium plene probatum fuerit, consistit nihilominus praesumptio eam. violentia iniusta, ad consentiendum adaptam esse.¹ Haec ipsa praesumptio adversus omne matrimonium militat, quod a quacumque persona, quacumque ex causa rapta, antequam libertatem penitus recuperaverit, contractum fuerit».

642. Ex dictis apparet, si Titius ex mandato Caii mulierem rapiat, ut matrimonium cum Gaio contrahat, impedimentum esse inter mulierem et Gaium, non vero inter mulierem et Titium. ita ut, muliere existente in potestate Titii, matrimonium valeret, si ipsa, contra iuris praesumptionem, revera consentiret;² nam Titius eam rapuit ad mercedem lucranda. Et si Titius *proprio Marte* mulierem rapit, ut Caio nubat, neuter ipsorum prohibetur eam ducere; non Gaius, quia non rapuit, non Titius, quia non rapuit matrimonii contrahendi causa.³ Haec intellige, nisi Titius vel Gaius deinde mulierem abductam detineat matrimonii secum contrahendi causa: hic enim casus *violentae abductionis* ob alium finem, e. g., ad

¹ Haec tamen praesumptio non est iuris et de iure, sed iuris tantum.

² D'Annibale, p. III, § 4145, not. 3i: De JcStjs, lib. II, cap. XVIII, n. 15, cum pluribus aliis; Lehmkch1, vol. II, n. 771; Wernz, l. c.; Bosset, n. 1347.

* D'Annibale, l. c.

explendam libidinem, aut pecuniam lucrandam, et *violentae detentionis* matrimonii causa, quod ad matrimonii nullitatem attinet, raptui par habetur (n. 653).

613. 3° *Mulierem*; cuiuscumque tandem conditionis sit, virgo, corrupta, honesta ac etiam publica meretrix; nam verba Codicis sunt generalia, nec ulla est distinguendi ratio, cum scopus legislatoris fuerit libertatem matrimonii vindicare.¹ Iure romano poenae gravissimae contra raptores non manebant raptorem publicae meretricis.² Exinde antiquo iure nonnulli immerito deducebant in hoc casu verificari quidem impedimentum, non vero incurri poenas iure statutas.³ Cum enim legislator, statuens impedimentum ac decernens poenas, de eodem raptore loquatur, eo se protendant poenae necesse est, quo impedimentum.⁴ At si mulier sui iuris perditis moribus est, praesumitur volens abducta, nisi aliud probetur: (pii raptus seu potius fuga dispositione Codicis non includitur (n. 655).

641. Nonnulli iure antiquo negabant sub decreto Tridentino comprehendi raptum suae sponsae invitae, quia, aiebant, eo non laeditur matrimonii libertas cum mulier ad matrimonium iam teneatur. Contraria sententia vera erat iure Tridentino⁵ et multo magis vera est post promulgationem Codicis, (pii obligationem sponsalitiā reduxit ad levem obligationem ex virtute fidelitatis (n. 101). Insuper licet supponas sponsam teneri, tamen semper verum est eius libertatem in ordine ad matrimonium raptu laedi, quia ipsa vi privata cogi nequii sponsalitiā fidem servare. Etiam iure romano raptus habebatur, si (piis sponsam propriam nolentem rapere ausus

¹ Sanchez, lib. VII, disp. XIII, n. 14; Scialoja, lib. V, lit. XVII, n. 60; Pirhingu, lib. V, lit. XVII, n. 25; IV Annibale, l. c., cum communi.

* Sanchez, lib. VU, disp. XII, n. 23; Vort, l. c.

³ bmovicis n» Αμ ι λ ο, t. III, De *delictis et poenis*, lit. IV, § 70, *raptus*. n. 31, apud Giualdi, seel. 8U) in line.

⁴ Feue. n. 153.

» Sanchez, lib. VII, disp. XIII, n. 15; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1108; Pirhingu, lib. V, tit. XVII, n. 28; D'Annunzio, p. III, § 116; Banoen, tit. H, n. 141; Cleucatis, dec. XXXIU, n. 18; Scialoja, lib. V, tit. XVII, n. 39 seq.; Wirnz, l. c.

luerat. God. 9, 13, *De raptu virgin.*, η. I. Diximus *invitae*; quid enim iuris si sponsa volens, invitis aut insciis parentibus, intuitu matrimonii, cum sponso aufugiat, infra exponemus cit. n. 655.

645.4° *De loco ad locum*; secus enim raptus proprie dictus ne intelligi quidem potest (n. 639).¹ Ut igitur raptus proprie dictus habeatur cum impedimento aliisque poenis Codicis necesse est ut locus *a quo* et locus *ad quem* sint moraliter diversi, licet raptor ad locum destinatum mulierem perducere nequiverit. Posita vero loci diversitate, nimis insistendum non est in distantia, sed potius considerata est abductio de loco seu statu tuto, in quo mulier non est in potestate raptoris, in locum seu statum non tutum, in quo sub huius potestate degit.² Si mulier transferatur de cubiculo in cubiculum eiusdem domus, aut de via publica seorsim abducatur in locum contiguum, e. g., in agrum, communiter AA. docent raptum non adesse, quia locus non est diversus et separatus.³⁴ Sed non videtur impossibile ut etiam in tam parva locorum distantia seu diversitate inveniatur in aliquo particulari casu ratio raptus, quia locus est physice diversus, et Heri potest ul prior mulieri sit tutus, alter non tutus. Adesset vero raptus, si mulier abduceretur in aliam domum aliquot passus distantem, licet utraque domus sit, e. g., in eodem castello. Item, ut putamus, si mulier transferatur de uno in aliud tabulatum (*d'un étage à l'autre*) eiusdem domus a distincta familia occupatum. At iure Codicis quaestio de loco moraliter diverso suum momentum practicum amisit, quia abductioni par omnino habetur, quoad impedimenti rationem, violenta inu-

¹ Di: Lugo, *Dēpoenit.*, disp. XVI, n. 337; D'Annihiale, l. c., ; De Justis, l. c., n. 61; Sanchez, lib. VII, disp. XIII, n. 7; Schmalz., lib. V, tit. XVII, η. I; PIRHING, lib. V, Ht. XVII, n. 10 et 25; Keiee., lib. V, tit. XVII, n. 6; Lehmkuhl, vol. II, n. 772; Scavini, III, n. 891; S. Alphonsus, VI, n. 1107; Rosset, n. 1347; Wernz, l. c., eum communi.

² Feije, n. 158; Wernz, l. c.

³⁴ S. Alphonsus, lib. VI, n. 1107; Pirhing, lib. V, Ht. XVII, n. 10; Sanchez, lib. VII, disp. XIII, n. 21; Schmalz., lib. V, tit. XVII, n. 4; De Justis, lib. II, cap. XVIII, n. 66 seq.; D'Annihiale, p. III, § 446, not. 33, Wernz, l. c.

lieris detentio seu sequestratio, ul mox dicemus (n. 653 el seq.).

616. 5° *Violenter abducit*: quod pariter esse de raptus essentia, palet ex dictis n. 639. El quidem si mulier *renuens* abducatur vi aut metu gravi, evidens esi esse raptum in pleno relati canonis sensu ac impedimentum aliasque poenas manere, etsi forte puellae parentes raptui consenserint. Inter plures, (piaecitari poSsenl, sil responsio S. C. C. in *Herbipotenti, Matrimonio* 7, 24apr. 1857 et 18 iun. 1859. Nobilis miles nobilem puellam deperibat, maire puellae nuptiis recusante consensum. Mediante ancilla, peliit et obtinuit serotinum colloquium cum puella sub aliquo praetextu: eam arripuit, et sensibus destitutam parato currui imposuit ac transtulit una cum eadem ancilla in civitatem A. in domum cuiusdam matronae, deinde in civitatem B. in domum iurisperiti, tandem rursus in civitatem A. in domum eiusdem matronae. Malrimonium celebratum fuit coram parocho et testibus, pluribusque nobilibus viris, consentiente sponsae avunculo, probante Episcopo, licet mulier antea pluries declaravisset se, sine benedictione matris, nolle nuptias inire. In vitae consuetudine sponsi manserunt ultra sex annos el duos lilios habuerunt. Mota lite de matrimonii nullitale, proposito dubio: «An constet de nullitale matrimonii in casu?» S. C. reposuit: «Affirmative, salvis remanentibus iuribus liliorum prout el quatenus de iure». Quam sententiam rursus, die 27 augusti eiusdem anni, confirmavit.

617. Si vero mulier *consentiens* abducatur in alium locum, duobus in casibus est raptus proprie dictus cum impedimento el poenis :

1° Si mulier etiam sui iuris, etiam de consensu parentum..., *dolo malo* viri fuerit in alium locum inducta ibique detineatur, ex rei. Cod. 9, 13. t. *De raptu oirej.*, n. 1. Species ita lingi potest. Titius, nuptias cogitans, sed nil de matrimonio dicens, inducit, aliquo praetextu, promissionibus aliisque artibus, Semproniam in aliquem locum, quo cum pervenerit, vir eam detinet et mentem suam aperit de matrimonio ineundo. Antiquo iure nonnulli negabant hunc casum decreto Cone. Trid. compre-

liendi, quia, aiebant, deest violentia raptui essentialis.¹ Sed vera sententia affirmat tum iure tridentino tum iure Codicis, quia in casu adest raptus iuxta communem loquendi usum, qui illum dolum violentiae morali aequiparat et non solum ius romanum, sed etiam recentiores Codices raptum in rasu agnoscunt; et cum ratio legis plene urgeat, «licendum hunc raptum sub lege comprehendere.² Neque dicas, si Sempronia *libere* ad locum accessit, potius quam raptum proprie dictum, esse alterum casum violentiae detentionis intuitu matrimonii, depicta in rei. can. 1074 § 3 (n. 654); nam Sempronia ex hypothesis *dolo malo viri* in locum accessit, et ideo dici nequit *libere* accessisse.

648. Rem extra dubium ponit S. C. C. tum relata responsione, tum alia in *Parisiensi. Matrimonii*, die 25 iunii 1864. Nam Aemilius d'E. Parisiis deperire coepit Odiltam L., eamque in uxorem petiit a patre Carolo L., qui tamen, suadente, vel ferebatur, ipsa Odilta, recusavit. Tunc Aemilius apud Annam, Odiltae matrem, a suo viro separatam et pessimis moribus praeditam, et apud Saram, ipsius Odiltae ancillam, agere coepit, vel per vim fraudemque oblineret, quod sponte legitimeque consequi non poterat. Cum Deppae morarentur, balneorum maritumorum causa, mater ab Odilta petiit vel una cum Sara quamdam domum, remoto in loco sitam, conspiciendam accederet, quam a se conductam asserebat. Odilta, nil suspicata, matris dictis capitur; simul ac domum illam subiit, mater sub aliquo praetextu egreditur, paulo post et Sara ditabitur, et illico Aemilius sese Odiltae sistit, ianuis clausis. Sequenti die Odiltae exterritae, paternam domum Parisios repetere volenti, mater et Sara suaserunt ut potius ad publicum diversorium Parisios inierim sese conferret. Odilta statim iter ferreum arripuit Lutetiam versus, una cum Sara, quae ab eius latere numquam se dimovit; etiam Aemi-

¹ Sánchez, lib. V, tit. XIII, n. 12; Fivixg, lib. V, tit. XVII, n. 26; Schmalz., lib. V, tit. XVII, n. 29.

² D'Annihale, p. III, § 06, not. 29; De Justis, lib. II, cap. XVIII, n. 69; Di. Angelis, lib. IV, tit. I, n. 20; Feue, n. 182; Instructio Austriaca, § 19; Kiganti, l. c., n. 85; Allèghe, *Imp. Mai. Xyn.*, sect. II, cap. I, art. IV.

lius eodem tempore idem iter agebat. Suasione cuiusdam d'Epée, amici Aemilii. Oditla adiit parvum quoddam diversorium in via *d'Arcole* situm, ubi Iribus hebdomadis commorata est. Cubiculum, agente Sara, huiusmodi assignatum ei fuit, ut ad illud nonnisi per Sarae cubiculum daretur accessus; et illius fenestrae non viam publicani, sed atrium tantummodo introrsum respicerent. Quare nullus exeundi aditus puellae patebat sine Sarae venia, quae tam caute tamque arcte eam custodiebat, ut quoties domo exiret, toties cubiculum clavibus obseraret. Saepius puella ab Aemilio invisebatur, quae eum vel repulit vel invita recepit; alios alloqui non poterat, sicuti nec egredi nec epistolas scribere. Tandem, comitante Sara, jurisconsultum S. convenit, qui nullum aliud huic malo remedium esse respondit praeter matrimonium, cui etiam pater, licet invitus, consensit. Oditla ante matrimonii diem ad ecclesiam perrexit ut ad poenitentiae Sacramentum accederet, Sara semper comitante. Matrimonium malos exitus habuit, et Oditla declarationem nullitatis petente proposito dubio; « An constet de nullitate matrimonii in casu ». S. G. reposuit: « Affirmative », et die 27 augusti eiusdem anni stetit in decisis.

649. 2° Si mulier non sui iuris, volens quidem abducitur a viro, sed invitis vel insciis parentibus, tutoribus, etc.¹ Species ita exhiberi debet. Sempronia non sui iuris, ne in monasterium detrudatur, aut ad liberius vivendum, proponit Titio ut eam auferat, invitis vel insciis parentibus; Titius, cogitans nuptias cum Sempronia, acceptat, eam aufert, et quando est in sua potestate eam detinet et nuptias proponit. Antiquo iure plures negabant hoc in casu adesse raptum proprie dictum cum impedimento el poenis, sed immerito, ut putamus. In primis enim in foro externo consensus puellae in abductionem suam praesumitur extortus per dolum a viro, ex cit. Cod.9,13. *De raptu virg.*, l, intuitu matrimonii, ideoque recidimus in casum praecedentem. Praeterea in casu ex una parte habetur raptus, quia violentia infertur parentibus, qua

* Voet. 1. c , n. 4.

ratio raptus salvatur¹ et usus loquendi communis (praesertim si puella, obstantibus parentibus, abducitur), romana legislatio ac recentiores Codices raptum in casu admittunt, ex alia autem parte ratio legis urget, quia mulier, consentiens in raptum, potest dissentire matrimonio, non enim consentit in raptum intuitu matrimonii, ex hypothesi.² Ceterum post Codicem quaestio est parvi momenti, quia si non est raptus proprie dictus, certe est alter casus violentae mulieris detentionis, ex (pia enascitur dirimens impedimentum ex rei. can. 1074 § 3 (n. 653); differentia est in poenis iure statutis, quae non incurruntur, si non est raptus proprie dictus, salva semper potestate Ordinarii hoc crimen gravibus poenis plectendi (n. 659).

Alios casus in quibus, muliere libere accedente, non verificatur raptus proprie dictus, videbimus infra.

650. 6° *Ac sub sua detinet potestate*; quod Codex expressis verbis tradit in rei. § 1: * quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit ». Deinde Codex in § 2 clarius exponit (piando haec detentio sub raptoris potestate cesset et ideo cesset impedimentum ita ut matrimonium inter raptorem et raptam validum evadat et per se etiam licitum, nempe « si rapta a raptoe separata et in loco tuto ac libero constituta illum in virum habere consenserit »; (piae verba desumpta sunt ex decreto Cone. Trid. (n. 637). Igitur ut raptus purgetur et impedimentum cesset, requiritur ut mulier in alio loco constitutatur, in (pio immunis sit a quocumque viri influxu per se vel per alios exercito. Hinc impedimentum perdurat, non verificata conditione iure posita, si mulier in eadem domo, in (pam adducta fuit, permaneat, licet vir eam liberam prorsus relinquat, ita ut aufugere possit: item si ponatur in alia viri domo aut ab eodem conducta, vel in domo amici aut parentis eiusdem viri, licet exinde egredi valeat aliosque actus libere ponere, praesertim si quis de viri mandato in eam invigilet

¹ S. Thomas, 2, 2, q. 15t, art. 7.

² Folium S. G. G. in *Olomncensi, Matrimonii*, It. Martii 1772: Iti-
«ANTI, l. c., n. 69-85; Instructio Austriaca, § 19; Feue, n. 161 seq.

eamque aliquo modo custodiat. E contrario impedimentum statim cessat, si mulier suae domui restituatur aut ponatur in monasterio vel in domo amici vel parentis ipsius mulieris, qui viri in matrimonii negotio fautor non sit.

651. Poenae contra raptorem statutae sunt in can. 2353: (Qui intuitu matrimonii vel explendae libidinis causa rapuerit mulierem nolentem vi aul dolo, vel mulierem minoris aetatis consentientem quidem, sed insciis vel contradicentibus parentibus aut tutoribus, ipso iure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis el insuper aliis poenis pro gravitate culpae plectatur». El in can. 2256 n. 2° describuntur *actus legitimi ecclesiastici*, ita: «... Munus administratoris gerere bonorum ecclesiasticorum; paries agere indicis, auditoris el relatoris, defensoris vinculi, promoturis iustiliae et tidei, notarii et cancellarii, cursoris el apparitoris, advocati el procuratoris in causis ecclesiasticis; munus patrini agere in Sacramentis baptismi et confirmationis; suffragium ferre in electionibus ecclesiasticis; ius patronatus exercere». Poenae in raptorem statutae manent, licet, purgato raptu, matrimonium el valide el licite contrahatur. Concilium Tridentinum, l. c., (n. 637) alias graviores poenas decernit (diam in alios praeter raptorem; sed cum de hisce poenis Codex taceat omnino, eas suppressas fuisse dicendum est, licet Ordinarius possit pro gravitate culpae alias'quoque poenas infligere, ad normam rei. can. 2353 in line. \

652. Huc usque de impedimento *raptus* proprie dicti; modo de casibus in quibus non habetur raptus proprie dictus, sed *violenta mulieris retentio*, quae, quod ad matrimonii nullitalem allinet, raptui par habetur; de quibus casibus agit rei. can. 1074 £ 3.

653. Ii casus sunt , si vir mulierem in loco *ubi ea commoratur* vel *ad quem libere accessit*, violenter intuitu matrimonii detinet. Ha e. g. Sempronia in sua domo commoratur et Titius eam ibi violenter delinet intuitu matrimonii cum eadem contrahendi: aul Sempronia petit, deambulationis causa, Villam Pamtili. curiosa domum quamdam inibi ingreditur et in ea Titius, eam videns, subitaneo amore captus, violenter delinet,

intuitu matrimonii. In neutro casu est raptus proprie dictus, ul palet, sed Codex, l. c., statuit, quod ad matrimonii nullilalem attinet, raptui parem haberi hanc violentam mulieris detentionem; hinc in utroque casu impedimentum dirimens (quod minus proprie diceretur impedimentum *raptus*) oritur inter virum qui mulierem detinet et mulierem detentam. Haec autem melius declaranda sunt.

654. In duobus praenotatis casibus agitur de muliere sui iuris, quia si mulier non est sui iuris, probabilius haberetur raptus proprie dictus, uti supra exposuimus n. 649.

655. Praeterea in altero casu supponitur mulierem in locum libere accessisse *non intuitu matrimonii*: si enim mulier in locum accessit intuitu matrimonii quia fortasse parentes aliive oppositionem matrimonio faciunt et ideo mulier libens volens ad alium locum, viro assentiente, aufugit ul cum ipso matrimonium contrahat, est simplex *fuga*, quae impediment uni non secumferl. Ul igitur impedimentum hoc in casu excludatur, probari debet mulierem consensisse non solum in fugam, sed etiam in matrimonium, seu in fugam consensisse intuitu matrimonii alibi contrahendi.

656. He hac probatione in *Olomucensi, Matrimonii*, 14 marlii 1772, haec leguntur: * Consensus vero etiam in matrimonium potissimum desumitur ex iis quae raptum praecesserunt, cuiusmodi sunt praevisi matrimonii tractatus. Cuius autem generis ii tractatus esse debeant, non aequae apud omnes certum est. Sunt enim aliqui qui sufficere putant generales etiam pollicitationes a viro facias de ducenda puella in uxorem et ab ista acceptatas. Alii censent iam validum el perfectum tractatum requiri ul pro matrimonio paene haberetur, nisi parochi el testium praesentia deficeret. (Card. De Luca, *Disc. 6 de matr.*, et *Disc. 28 ad (one. Trid.)*) Ponderandum proinde est an Baronissa de Poppen (de qua agebatur) consenserit tum in raptum tum in matrimonium cum comite Giannini: an consensus in matrimonium desumi possit ex iis quae raptum praecesserunt, vel ex iis saltem quae in suis familiaribus colloquiis eadem Baronissa testata est*. Alteram autem sententiam, quae Card. De Luca tribuitur, et quam

docet etiam Riganti, Reg. 49, *Cancell. Apost.*, n. 88 seq., nimis rigidam esse non dubitamus; non enim apparet ratio, qua tractatus adeo validus et perfectus necessarius sit pro praesumendo huiusmodi mulieris consensu in matrimonium.

657. Hanc doctrinam S. G. C. suis declarationibus saepe firmavit. Ita in *Mediolanensi. Nullitatis matrimonii*, S. C. expositum fuerat: * Clemens a Porta et Anna Maria a Turre supplices huic S. G. alias narrabant contracta inter se fuisse sponsalia per verba de futuro. Post factas tres denuntiationes in parochia viri et duas in parochia mulieris, Gaspar, Annae pater, et Anna ipsa, eiusdem patris impulsu pro rescissione sponsalium coram Ordinario institerunt. Quare cum res in longum traheretur. Anna, misso nuncio ad Clementem, obtulit sese discessuram a paterna domo, si ipse eam secum adducturus, certo constituto tempore, prope domum suam praestolatus esset. Quapropter ex conducto Anna cum Clemente primam circa noctis horam aufugit, et sese in aedes, quas in parochia S. Stephani ipsa Anna, nonnullis antea diebus, ad annum conduxerat, receperunt. Postridie vero, accersito parochus eius parochiae, quasi sacramentalis confessio cuiusdam infirmi esset excipienda, coram eo per verba de praesenti se invicem desponsarunt, quibus ille auditis, dixit se huius rei conscium esse nolle, ac murmurans aufugit. Post haec et matrimonium consummatum et proles iam suscepta est. Et quoniam Vicarius Generalis Archiepiscopi Mediolanensis huiusmodi matrimonium vel supra contractum invalidum esse contendit, ideo ipsi coniuges supplices petunt per hanc S. C. declarari: 1° An constet de raptu ad effectum de quo agitur. Et quatenus non constet: 2° An supradictum matrimonium contractum fuerit coram legitimo parochus*. S. C., die 21 augusti 1561, respondit ad 1um negative; ad 2um affirmative. Pariter huc spectat responsio eiusdem S. G. in cit. *Olomucensi, Nullitatis matrimonii*, 29 iul. 26 aug., 1769, 14 mart. 1772, et adhuc clarius in *Aquensi seu Massiliensi, Matrimonii*, 16 februarii 1889, in qua S. C. declaravit non constare de raptu, quia mulier e monasterio ex conducto cum viro aufugisse videbatur. nec tractatus matrimoniales defuerant. Citari etiam

solei *Itiibensis, Raptus et Censurarum*,?» marlii 1714, et *Premisliensis, Nullitatis matrimonii*, 8 aug. 1778, et 17 iun. 1780, in quibus S. C. declaravit matrimonium valere, muliere in raptum consentiente. At species in his causis non videtur facere ad rem, quia in *Rubensi* mulier loco tuto reddita luerat, imo S. C. praecepit raptorem esse absolvendum ad cautelam; et in *Premisliensi* mulier, e monasterio aufugiens, non nupsit raptori, sed eius fratri.

(158. Quid vero si mulier prius quidem erat nolens, sed deinde promissionibus, blanditiis ac illecebris seducta virum sequitur ad matrimonium alibi contrahendum? Hic dici solet *raptus seductionis*-, et certum est nec hoc in casu, sicuti in praecedenti, esse raptum proprie dictum nec impedimentum exinde oriri. Nam vir seducens mulierem utique graviter peccat et nec mulier a gravi peccato excusari polest, sed semper verum est mulierem libere in fugam consensisse intuitu matrimonii: quod impedimentum excludit. Al certis argumentis probari debet mulierem prius nolentem, deinde promissionibus seductam, in fugam consensisse matrimonii intuitu, nam praesumitur prior dissensus perseverare, ac proinde praesumitur puella violenter rapta, insuper ipsae blanditiae ac illecebrae aequivalere possunt violentiae morali.¹

659. Quae diximus n. 650, applicentur et impedimento raptus improprie dicti, scilicet etiam hic raptus purgatur restitutione mulieris in plenam et absolutam libertatem, et, purgato raptu, cessat impedimentum. Licet vero in utroque casu impedimentum cesset, parochus matrimonio ne assistat inconsulto Ordinario; imo et in casibus de quibus n. 655, 658, ubi nec raptus improprie dictus cum impedimento habetur, parochus antequam matrimonio assistat, consulat Ordinarium eiusque stet mandatis. Tandem cum in casu non habeatur raptus proprie dictus, et poenae sint strictae interpretationis, sequitur, ni fallimur, poenas in raptores statutas (n. 651) non posse in duobus citatis casibus applicari, quod satis indicare videntur verba rei. i? .3: *Quod ad matrimonii nuditatem*

¹ 1)t AxcKi.is, lib. IV, tit. I. n. 20.

attinet, salva semper Episcopi facultate poenas arbitrarias applicandi.

Huc usque de impedimento raptus sive proprie sive improprie dicti.

G60. Hoc impedimentum, posito vero mulieris consensu contra imis praesumptionem, esi iuris ecclesiastici tantum, ul facile palet. Proinde Ecclesia dispensare potest; et aliquando in gravissimis casibus, si, scilicet, certo constet mulierem libere consentire et paries sine gravi incommodo separari nequeant, dispensat, seu sinit ut mulier, manens sub potestate raptoris, matrimonium cum eodem ineat, et hanc dispensandi potestatem aliis quoque aliquando concedit, aut huiusmodi matrimonia sanat in radice. Huc spectant quae in Actis S. G. de Prop. Eide pro Imperio Sinensi, pag. 12, die 31 ian. 1796, leguntur. Vicarius Apost. Sulchuensis exposulaverat:

- 1° An Missionarii dispensare possint in impedimento *disparitatis cultus* cum muliere fidei, quamvis rapta fuerit nec loco tuto reddita, dummodo ipsa libere in matrimonium consentiat.

* Resp. Cum in decreto facultatis extraordinariae, quae ad tempus concedi solet Episcopis et Vicariis Apostolicis ludiarum Orientalium, dispensandi super impedimento *disparitatis cultus*. omissa sit clausula quae in aliarum facultatum formulis apposita legitur: *Dummodo mulier rapta non fuerit, vel si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat*, hoc ipso concessum videtur quod non est in concedentis decreto restrictum. Cum tamen etiam de huius facultatis extraordinariae concessione dubium exortum sil inter Sinenses, ne suspensi maneant animi de valore matrimonii, responderunt Emi Patres in proposito casu supplicandum Ssrtio ul dignetur declarare Episcopos et Vicarios Apostolicos, quibus concessa est extraordinaria illa facultas dispensandi super disparitate cultus, uti ea valere gravibus de causis in singulis casibus, prout in dicto decreto exprimitur, etiam in casu quo mulier rapta fuerit necdum tuto loco restituta, constituto aide de libero eius consensu in matrimonium, et praehabito partis infidelis consensu in cohabitationem absque contumelia Creatoris. Insuper ul pro tranquillandis conscientis dignetur Sanctitas Sua revali-

dare ad cautelam, et quatenus opus sit, matrimonia, vi praecedentium dispensationum ante contracta, existente muliere in potestate raptoris, quatenus nullum aliud obstet impedimentum dirimens. — Sanctitas Sua utrique supplicationi dignata est benigne annuere.

« 2° An sil concedenda facultas a missionariis petita convalidandi matrimonia mulierum fidelium cum apostatis contracta seu per vim seu post raptum el antequam ipsae loco tuto redditae fuerint.

« Resp. Consulendum Ssmo pro concessione petilae facultatis, dummodo fides mulierum sit in tuto, ipsae libere consentiant ac possint habitare cum apostata sine contumelia Creatoris. — Sanctitas Sua benigne dignata est petitam facultatem concedere.

« In hac porro dispensatione concedenda sedulo pastor mulierem admonere non omittat de gravi obligatione, qua tenetur, omni ope curare ut per bonam conversationem virum apostatam, a suscepta impietate revocatum, Christo lucrifaciat; Ium ul el suscepta proles in Christiana religione rite instituatur».

661. Cum in Albania frequenter accidat ut puellae raptantur matrimonii ineundi causa ac postea ad matrimonii celebrationem cogantur. Episcopi postulaverunt ut, ex benigna cap. VI, sess. XXIV. Cone. Trid. interpretatione, authentice declararetur sufficere ad matrimonii inter raptam raptoremque validitatem, si mulier abducta, quamvis non omnino a rapto re separata nec in loco Iulo ac libero constituta, iuramenlo affirmat se libere consentire illum in virum habere. S. C. S. Officii per instructionem diei 15 febr. 1891 (Collectanea S. C. de Prop. Eide, vol. II. n. 2101) reposuit hic non agi de interpretatione, quantumvis lata, legis Tridentinae, sed de eiusdem relaxatione, quae non expedii; in casibus autem particularibus, (piorum indicium Sancta Sedes sibimet reservat, posito vero mulieris consensu et positis sufficientibus ad dispensandum molivis, nihil prohibere quominus per dispensationem succurratur: inierim autem Episcopos curare debere ut tam infandum crimen exstirpetur, publicatis etiam poenis, publica excommunicatione non excepta, quae in illud statutae sunt.

662. Sed haec rarissima exceptione: nam Ecclesia ab hoc impedimento dispensare non solet, et merito: quia vir optime potest mulierem loco tuto ac libero reddere, et deinde matrimonium inire sine ulla dispensatione. Hinc in omnibus litteris dispensationum matrimonialium ab Apostolica Dataria olim concessarum, apponebatur clausula: *Dummodo* vel *si mulier propter hoc rapta non fuerit*. Haec clausula importabat conditionem, ita ut si mulier rapta fuerat propter hoc, idest ad matrimonium ineundum, etiam si raptus purgatus fuisset, muliere separata a raptore el loco tuto ac libero constituta, dispensatio exsequi nequibat sub poena nullilatis, ul reposuit etiam S. C. C. die 1 dec. 1583 et die 6 apr. 1606, apud Rigan Li, Reg. 49, *Cancell. Apost.*, n. 96 seq., sed opus erat novas litteras petere in forma *perinde valere*. Imo, licet praedicta clausula per errorem fuisset praetermissa, semper subintelligenda erat, quia clausulae apponi solitae ex stylo Datariae iure supplebantur, quamvis non exprimerentur.

663. Cum hoc impedimentum sil ex Ecclesiae statuto, sequitur illud infideles non afficere. Hinc, si rapta revera consenserit, quod non praesumitur, matrimonium inter raptorem el raptam penes infideles valet, nisi hoc impedimentum a civili auctoritate latum fuerit. Quod si una pars sit fidelis et altera infidelis, matrimonium est nullum, etiam praecisione facta ab impedimento *disparitatis cultas*, quia dispositio canonica, licet favore partis raptae lata, tamen utramque, idest Ium mulierem rapiam tum virum raptorem, inhabilem reddit ad contrahendum, dum rapta sub potestate raptoris permanet; proinde sive rapta sive rapior sil fidelis, una pars est semper iure canonico inhabilis, ideoque matrimonium sit irritum necesse est (8051).

661. In media aetate raptus mulierum frequentius perpetrabantur. Ideo Rituale Romanum. *De Sacramento matrimonii*, monebat et monet parochum: Praesertim vero meminerit matrimonia inter virum raptorem et mulierem intuitu matrimonii rapiam, quamdiu ipsa in raptoris potestate manserit, inita..., ex ipsis sacris canonibus irrita omnino ac nulla

§ 8. - *De impedimento criminis.* |

Can. 1075. Valide contrahere nequeunt matrimonium:

1°. Qui, perdurante eodem legitimo matrimonio, adulterium inter se consummarunt et fidem sibi mutuo dederunt de matrimonio ineundo vel ipsum matrimonium, etiam per civilem tantum actum, attentarunt;

2°. Qui, perdurante pariter eodem legitimo matrimonio, adulterium inter se consummarunt oorumque alter coniugicidium patravit;

3°. Qui mutua opera physica vel morali, etiam sine adulterio, mortem coniugi intulerunt.

665. Non omnia crimina impedimentum matrimoniale dirimens seeumfeninl; ratione criminis impedimento matrimonium dirimente adstringuntur illi tantum qui in rei. can. 1075 enumerantur.

666. Iure Romano, etiam antiquissimo, generaliter cautum fuerat ut adulter et adultera invicem numquam possent, ne soluto quidem priori coniugio, iungi. Dig. 48, 5, /Id legem hiliant de adulter, coerc. 12 (11), II; eod. 41 (40); 34, 9, De his quae ut indignis aufer., 13. nov. 134, cap. 12, licet adulterio nec promissio nec attentatum matrimonii nec coniugicidium accessisset. Eadem legislationem antiqui canones receperunt. Hinc S. Leo Papa universim statuit, e. 1. C. XXXI. q. 1: * Nullus ducat in matrimonium, (piam prius polluit adulterio»; unde deducta est rubrica cil. lit., et concinit decretum Concilii Triburiensis, an. 895, relatum in c. 3, l. c. Et quidem ii canones videntur impedimentum dirimens importare.

667. Deinde limitatio recepta fuit. Adulterium enim solum induxit impedimentum impediens ante peractam publicam poenitentiam, can. 5, l. c.; quod, publica poenitentia sublata, evanuit, ita ut matrimonium inter adulteros, mortua coniuge, liceret, c. I. et 0 cit. lit., etsi propter tantum facinus condigna poena esset reis imponenda. Idem dicatur de sola matrimonii promissione, aut attentato sine adulterio, c. ull.

| Vide Canonistas in lil>. X, *Decoqui duxit in nuilrimoniuni. quum polluit per adulterium*, IV, 7.

cit. lit., aut de mortis machinatione in coniugem ex una parte tantum. Adulterium vero una cum promissione matrimonii, aut attentato, aut coniugicidio ab una tantum parte commissum, induxit impedimentum dirimens, sicuti coniugicidio solum, utriusque tamen consilio perpetratum. Tandem Codex haec omnia clarius determinavit cil. can. 1075, eliminans plures controversias, quae circa hanc rem inter Canonistas agitantur. Quoniam crimina impedimentum impediens in anticipa disciplina secumferrent, vide n. 40.

668. Hoc criminis impedimentum est iuris ecclesiastici tantum, ut facile patet. Ecclesia illud tulit, seu, quod idem est, reos inhabiles reddidit ad matrimonium inter se ineundum. Iam in poenam commissi criminis, iniuriae scilicet illatae coniugi innocenti ac matrimonio, tum ut incolumitati ipsius innocentis coniugis consuleret, ne spes fuiuri matrimonii dei reus ansam captandae illius mortis, tum tandem quia hoc matrimonium foret publice inhonestum et perniciosum. Quoniam fuerit Ecclesiae iniis primarius, quoniam secundarius, DD. non conveniunt; putamus Ecclesiam omnes illos fines una simul intendisse et obtinuisse hac inhabilitate. Quod nonnulli dicunt hoc impedimentum esse magis inhabilitatem (quam poenam aut viceversa, sensu caret, si res intimius scrutetur: nam hoc impedimentum, sicuti alia (minia impedimenta dirimentia, est inhabilitas pure ac simpliciter, quam tamen Ecclesia tulit tum in poenam criminis, Iam ob alios indicatos fines, atque ita vere haec inhabilitas est poena.

669. Lutherus et Melancthon inepte carpunt impedimentum ex tertio crimine, citantes exemplum Davidis, qui, perpetrato adulterio cum Bethsabea, in mortem Uriae machinatus est, quo defuncto, eam duxit. Sed quid aliud haec probant, nisi quod in Veteri Testamento impedimentum in casu non aderat?

670. Iis praemissis, animadvertimus, numerum primum cil. can. 1075 duo crimina continere; et ideo quatuor esse cri-

• D'Isidore. p. III, § 138; Di Luvio, De poenit., disp. XVI, n. 336; Suarez. De legibus, lib. V, cap. XIX. n. 6; Lehmkühn, vol. II, n. 770; Gury-Balleum, tom. II, n. 788, cum communi.

mina quae dirimens matrimonii impedimentum secum ferunt. De singulis modo agere debemus.

671. Primum crimen: *Qui, perdurante eodem legitimo matrimonio, adulterium inter se consummarunt et /idem sibi mutuo dederunt de matrimonio ineundo.* In cap. I, cil. Iit., Alexander III haec habet: «Licet autem in canonibus habeatur ut nullus copulet matrimonio, (prius prius polluerat adulterio, et illam am.r/mecui lidem dederat, uxore sua vivente, vel quae machinata est in mortem uxoris...», illud *maxime* nonnullis DI), difficultatem fecit, veluti si etiam ex adulterio solo impedimentum dirimens oriri aliquando posset. Alii passim respondebant vocem *maxime* in casu significare *tantum*, sed quin recurramus ad hanc violentam responsionem, sensus obvius est sacros canones prohibere matrimonium inter adulteros praesertim (*maxime*) cum matrimonii promissione aut machinatione in mortem uxoris, quia in hoc casu non solum prohibent, sed etiam dirimunt. Idem rursus tradunt Alexander III in c. 3 cit. lit., Innocentius III in c. 6 et 7. et tandem Gregorius IX in c. ult. cil. Iit., ubi expresse docet promissionem aut attentatum matrimonii cum adulterio parere impedimentum dirimens, mortua etiam coniuge, non vero solam promissionem aut attentationem matrimonii sine adulterio, quamvis ulrique ipsorum, pro eo quod in hoc graviter deliquerint, sit poenitentia iniungenda. Tandem relata verba (lodicis apertissima sunt.

672. Ut vero oriatur impedimentum, necesse est ut adulterio coniungatur promissio matrimonii seu promissio fiat, ut ait Godex : *perdurante eodem legitimo matrimonio.* Id expresse traditur quoque in cap. ult. cil. Iit.: «Ceterum tolerari non debet, si prius vel postea (ad lidem datam), *dum vixerit uxor ipsius*, illam adulterio polluisset ». Revera si constante matrimonio, adulterium locum habuit, et, eo soluto, promissio matrimonii, haec nullum parit periculum coniugi innocenti, et licita ac valida per se est : e contrario, si, constante matrimonio, detur promissio, et, eo soluto, copula carnalis habeatur, haec non est adulterium, sed simplex fornicatio. Indifferens autem est utrum promissio antecedit adulterium, an viceversa, ut

patet ex relatis Codicis verbis: sed si promissio adulterium praecedit, requiritur ut ante adulterium promissio non fuerit revocata: secus numquam haberentur promissio simul et adulterium. quae impedimentum pariunt. Quod si promissio revocetur post adulterium, nil officit: nam impedimentum iam existit. Pariter nec impedimentum adest, si, constante primo matrimonio, Titius cognovit Caiam, et, constante secundo matrimonio, Titius eidem nuptias promisit, quia in neutro simul haberentur adulterium et promissio.

673. Praeterea impedimentum non enascitur, nisi adulterium fuerit:

a) *Consummatum* per copulam perfectam, quae constat penetratione membri virilis in vaginam mulieris ibidem verum semen emittentis: leges enim ferentes hoc impedimentum, utpole odiosae, de perfecto tantum adulterio sunt intelligendae.¹ At si copula locum habuit, in dubio praesumitur perfecta in utroque foro ideoque adulterium consummatum.

b) *Materiale* ob matrimonium inter Titium et Semproniam validum et adhuc perseverans; secus, Titio cognoscente Caiam, iniuria matrimonio quod non existit, non infertur, ideoque impedimentum non oritur,² etsi omnes illud validum (matrimonium putativum) reputaverint. At non interest utrum matrimonium fuerit consummatum, an ratum lanium, aut coniuges sint inter se separati. Si in exemplo allato etiam Caia est coniugala cum Maevio, nonnulli putant utrumque matrimonium debere esse validum ul impedimentum oriatur, quae opinio nullo videtur fulciri solido fundamento.

c) *Utrimque formale*, utraque parte adultera ligamen nescitil. Hinc si Caia ignorat Titium esse coniugatum, et sub tude aut attentato matrimonii cum eo commiscetur, impedimentum non enascitur, el, mortua Sempronia, matrimonium inter Titium el Caiam utique iniri potest. Iuxta hanc certam

¹ Sanchez, lib. VII. disp. LXXIX, n. 2; Schmauz., lib. IV. tit. VII, n. 14; Pirhino, lib. IV, lit. VII. n. 15; Reiff., lib. IV. tit. VII, n. 12; De Justis, lib. 11, cap. XVI. n. 5-2; Feue, n. têt); Sank. lib. IV, tit. VII, n. 2.

² Sanchez, lib VII. disp. LXXIX, n. 30; Schmaiz., l. c., n. 35; Reiff., l. c., n. 8; Feue, l.c.; De Justis, l. e., n. :>k

iuris dispositionem Giraldi, p. IL in App. in line, bene resolvit casum sequentem sibi propositum. Titius, intuitu matrimonii, rem habuit cum Bertha, quam putavit solutam: deinde, dum vellet eam ducere, Bertha sincere aperuit se esse coniugatam; unde a nuptiis abstinuit, sed matrimonium sibi mutuo promissere pro casu futurae mortis coniugis. Doctus Auctor respondit nullum exinde inductum esse impedimentum. At si utraque pars adultera est coniugata, Titius cum Sempronia, Caia cum Maevio, necesse non est ut utraque utrumque ligamen cognoscat, sed sufficit, si alterutrum (quo in casu impedimentum erit simplex, secus duplex, n. (>80): hinc est impedimentum si Caia scit Titium esse coniugatum, licet Titius ignoret matrimonium Caiae cum Maevio.¹ Ex dictis apparet ab hoc impedimento excusare ignorantiam matrimonii invincibilem. Omnes admittunt pariter excusare ignorantiam vincibilem leviter culpabilem. qua pars rationabiliter credit alteram non esse coniugatam, et non excusare affectatam, ex can. 2229 § 1: imo nec crassam et supinam putamus excusare ex eodem can. 2229 § 3 η. I^o. Quod si Caia sciat quidem Titium esse coniugatum. sed modo tum ipsa tum Titius dubitant num Sempronia vivat, et ita copulam habeant cum aliis requisitis circumstantiis, est impedimentum, iuxta omnes, quia Sempronia praesumitur vivere, donec mors probetur; quod si deinde constaret Semproniam ante copulam mortuam fuisse, impedimentum non existit.²

674. Tandem ut impedimentum adsit, matrimonii promissio debet esse:

a) *Extentata* signis vel verbis ab una parte, et ab altera similiter *acceptata* cum repromissione, ut aperte indicant verba cit. can. 1075 n. 1°: *fidem sibi mutuo dederunt de matrimonio ineundo*, atque ita finem habuerunt diversae DD. sententiae in antiquo iure.

δ) Vera, ita ut impedimentum non oriatur ex desiderio vel proposito nubendi; e. g., si *iterum matrimonium con-*

¹ Feue, l. c.

² De Justis, l. c., n. 37, qui ait id esse singulare; Sanchez, l. c., n. 36; Busemuaum apud S. Alphonsum, lib. VI, n. 1031.

traham, non aliam ducam nisi te. vel : vehementer opto nuptias fecum inire; nec licta promissio, si fictio in foro externo probari queat, quia ficta promissio non est promissio. Sanchez, lit). Vil, disp. LXXIX, n. 10, cum aliis, putat hoc impedimentum oriri in utroque foro, si fictio externe non appareat, quia haec promissio dal alteri parti ansam captandae mortis coniugis innocentis; sed communior et probabilior sententia negat, (piae proinde tuto teneri potest. Idem dicatur si acceptatio licta fuit. Al in foro externo «nemo existimandus est dixisse quod non mente agitaverit ». l. 7 ff. *De suppetlect. leg.*

c) *Libera* a metu gravi, dolo vel fraude, et errore substantiali, ut palam est.

d) *Pura*: conditionata enim promissio non sufficit ad impedimentum producendum, nisi quando dignoscitur verificata ante coniugii Solutionem: nam si conditio pendet aut ignoratur utrum exsistat, necne, frustra limetur eoniugi innocenti. Ilinc promissione conditionata *de praeterito* vel *de praesenti*, impedimentum oritur statim ac constat conditionem exsistere; promissione conditionata *de futuro necessario, impossibili, aut turpi* statim oritur: de futuro *contingenti* ac *honesto*, si non veriticeur, non oritur, iuxta omnes; si veriticeur post solutionem coniugii, pariter non oritur, quidquid contra dicat Sanchez, lib. VII, disp. LXXIX, η. II, cum aliis:¹ tandem si veriticeur ante solutionem coniugii. oritur. Haec clariora erunt ex iis quae de conditionibus matrimonio apposis di-
sputabimus in cap. IV, art. HI.

e) *Cum scientia ligaminis*. Quaestio huc redit, num impedimentum exsistat casu quo Titius, ignorans Caiam esse coniugalam, promisit ei matrimonium, et postea, cognito illius matrimonio, adulterium perpetravit. Et quidem si Titius, post notitiam ligaminis, promissionem eidem Caiae expresse confirmaverit, palam est et omnes fatentur impedimentum oriri: secus ¹1). inter se non conveniunt. Alii affirmant, ² quippe, aiunt, promissio adulterio tacite confirmatur. Alii probabilius

• SciiMAtz., lib. IV, lit. VII, n. 27; Ui Just is, cap. VI n. 41.

San i hez, lib. \ II, disp. LXXIX. n. 34; Schmalz., lib. IX m. VII, n. 13

negant, quia: «ceui turpis promissio non est facile praesumenda. illa nec turpis ratihabitio. Quin puto nec ratihabitio- nem ex dictis sufficere, si facta fuerit, allero inscio. Aliud iuris est. si matrimonium, seu potius contubernium, ignorantes inierint. et postea scienter in eo perstiterint, nam non recedendo et corti miscendo, illud tacite ratum habent >; D'Annibale, p. III, § 439, not. 21. Stante hac controversia, impedimentum in casu saltem ex principio reflexo non videtur urgendum.

f) Tandem ad impedimentum inducendum sufficit *privata* matrimonii promissio et non requiritur *sponsalitia* ad normam can. 1017, tum quia Codex generalibus utitur verbis: *fidem sibi mutuo dederunt de matrimonio ineundo*; (pia etiam in privata promissione verificantur, tum quia secus dicendum foret impedimentum ex hoc primo crimine iam post Codicem disparuisse, quia sponsalia, cum sollemnitatibus iure requisitis, in nostri casus circumstantiis, vix aut ne vix quidem unquam lient, tum quia S. C. de Sacramentis et S. Poenitentialia, impedimento ex privata promissione admissio, dispensationes in casu concedunt. Putamus autem impedimentum oriri si paries adulterium commiserunt cum privata promissione matrimonii tantum civilis.

675. Alterum crimen: *Qui, perdurante eodem legitimo matrimonio, adulterium inter se consummarunt et ipsum ... matrimonium, etiam per civilem tantum actum, attentarunt*. L'igitur enascatur impedimentum, ex parte adulterii ea omnia verificari debent quae diximus n. 673. « Contrahere autem seu attentare matrimonium de praesenti est inire nuptias, utique invalide, per verba de praesenti, vel per aliquod aliud signum quod consensus promissionem includat : nihil tamen refert an adulterium praecesserit attentationem matrimonii vel subsequatur...; ut assumptio concubinae seu potius adulterae habeatur in casu ut vera matrimonii attentatio, opus est ut includat promissionem matrimonii sive de praesenti sive de futuro » S. C. de Prop. Fide, 14 ian. 1844. Attentatum vero et adulterium perpetrari debent ante mortem alterius coniugis, et simul concurrere debent, illa ut si, e. g., Titius et Caia attentaverunt matrimonium, sed ante adulterium resiliaverunt,

et postea, absque novo matrimonii attentato, commisceantur, impedimentum non adest. Requiritur autem ut attentatum liat cum scientia ligaminis, ex cap. 5 cit. lit., sed sufficit si, illo cognito, pars, quae ignorabat, in contubernio perseveret el adulterium formale committat. Tandem sullicit matrimonium attentatum, idest omissa forma canonica contractum, ideoque matrimonium coram minislello ac malrimonium, ut aiunt, civile, uti expresse dicitur in cit. can. 1075 n. 1°, imo el matrimonium omnino privatum.¹ Ex dictis apparet omnes illos, qui post validum matrimonium adulterium inter se consummarunt et deinde petunt et oblinent divortium civile el aliud civile connubium contrahunt, hoc impedimento prohiberi; ideoque, mortuo etiam priori coniuge, non posse sine dispensatione matrimonium coram Ecclesia inire.

676. Tertium crimen : *Qui, perdurante pariter legitimo matrimonio, adulterium inter se consummarunt eorumque alter coniugicidium patravit.* Rursus ut impedimentum enascatur, ea omnia occurrere debent ex parte adulterii quae diximus n. 673. Non est necesse ut altera etiam pars inconiugis mortem concurrat: impedimentum incurritur etiam altera parte inscia aut etiam contradicente, ul aperte innuitur in relatis canonis verbis. Id expresse tradebat etiam Innocentius III, c. 6 el 7 cit. tit., docens matrimonium inter adulteros, mortua uxore, consistere non posse, si alter eorum in mortem uxoris defunctae *machinatus fuerit*. Requiritur autem ut coniugicidium commissum sil intuitu matrimonii ineundi cum adultero vel adultera; haec intentio manifestata sil alteri; et tandem crimen adulterii el coniugicidii commissum sit, constante eodem legitimo matrimonio. Hinc si Titius, constante primo matrimonio, promisit Caiae nuptias, constante altero, eam cognovit, el tandem tertiam uxorem interfecit, ut Gaiam duceret, non est impedimentum.²

¹ Secus enim sequeretur absurdum, quia impedimentum induceret adulterium cum promissione futuri matrimonii et non induceret adulterium cum actuali privato matrimonio, quod est longe gravius.

² D'Annibale, l. c., § UI, not. 34.

677. Huc spectat responsio S. C. C. in *Ulixbonenei*. Ioannes Feixeira Sobrado, in civitate Ulixbonensi Occidentali commorans, stupravit Mariam a Conceptione, licet esset matrimonio coniunctus cum alia muliere, quae domicilium habebat in dioecesi Bracharensi. Cum deinde intellexisset adulterium a sua uxore luisse commissum eum alio viro, civitatem petiit Bracharensensem et, veritate comperta, uxorem occidit, et uxoricidii accusatus, cum in defensionibus ostendisset uxorem fuisse adulteram, iuxta patrias leges impunitus evasit. Post annum et ultra rediit in civitatem Ulixbonensem, ubi voluit malrimonium inire cum praedicta Maria; sed cum oppositum fuisset criminis impedimentum, quaesitum fuit num revera obstaret, et quatenus affirmative, num dispensatio foret concedenda. Porro folium S. C. animadvertit in casu non esse impedimentum ex adulterio cum promissione matrimonii, quia tum Ioannes tum Maria iuramento affirmaverant adulterium commisisse sine ulla promissione matrimonii ineundi post mortem uxoris; proinde totam quaestionem restringi ad impedimentum ex adulterio cum coniugicidio, et nominatim num Ioannes uxorem peremerit intuitu matrimonii cum amasia ineundi iuxta illam praesumptionem: * Indago restricta videtur ad hoc unicum punctum, an praesumptio supradicta, quae non est iuris et de iure, sublata dici valeat sententia a iudice prolata in qua Ioannem suae uxoris occisorem absolvit ex quo in defensionibus ostendit, quod adulterium fuerat ab uxore commissum; in his quippe circumstantiis homicidium videtur referendum non ad animum contrahendi novum matrimonium, sed ad ulciscendam iniuriam ». Propositis dubiis: « 1° An adsit impedimentum impediens et dirimens in casu? Et quatenus affirmative: 2° Quomodo sit procedendum? »; S. C. reposuit, die 28 sept. 1726: « Ordinarius procedat prout de iure, et scribatur eidem iuxta instructionem ». Riganti ad reg. 49, *Cancell. Apost.*, n. 56, affirmat sensum S. C. fuisse impedimentum non obstare.

678. Quartum crimen: *Qui mutua opera physica vel morali, etiam sine adulterio, mortem coniugi intulerunt*. Hinc, e. g., si Titius et Caia de medio tollunt Semproniam ul nuptias

inter se inire valeant, impedimentum enascitur quod has nuptias irritat. Id aperte traditur in c. 1, X, *De conversione infidelium*, *Ul*, 33: * Interrogasti de Saracenis qui, dum in captivitate essent, quarundam Christianarum viros, earum insidiis et machinationibus, occiderunt, utrum, quia postea per ipsas ad fidem Christianam conversi sunt, eas de iure possint accipere in uxores, vel si duxerint, coniugium teneat eorumdem. Ille Triburiensis Concilii regula contenti sumus, asserentis quod, *si in mortem ipsorum malitiose fuerint machinatae*, licet earum studio ad fidem accesserint, tamen nec eis adhaerere debent, nec sunt, si adhaeserint, etiam tolerandi, cum tale damnum tali lucro Ecclesia compensare non velit ». Deinde Caelestinus III tradit, e contrario, uxores virorum Christianorum in bello interfectorum posse Saracenis conversis nubere, cum «tales non procuraverint virorum interitum defunctorum». Canon 40 Concilii Triburiensis prostat c. 5, C. XXXI, q. 1. Tandem relata Codicis verba clara sunt.

679. Ex dictis colligi debet, quaenam requirantur, ut hoc delictum impedimentum producat. Nimirum necesse est:

) Ut sequatur mors coniugis,¹ ita ut non sufficiat simplex attentatum. Quamquam vero, l. c., agatur de viro occiso, tamen idem iuris est, si uxor potius interfecta fuerit, tum quia vii et uxor *non ad imparia indicantur*, ut ait Innocentius III in e. 8, X, *De divortiis*, IV, 19, tum ex c. 6, cit. Iit., quod uxoris meminit.² Hinc si per errorem, loco coniugis, alia persona occidatur, impedimentum non existit.

) Ut mors sequatur opera utriusque. Hinc si, inflicto vulnere non mortali, mors deinde sequatur imperitia vel negligentia medici, impedimentum non enascitur.³ Indifferens autem est, utrum opera luerit physica an moralis, uti Codex l. c., aperte tradit, dummodo uterque in mortem concurrerit,

¹ Lehmkvhl, vol. II, n.769; D'Annibale, p. 111. 440; Schmalz., lib. IV, lit. VU, n. 54; Sanchez, lib. VII, disp. LXXVIII, n.7; Reipf., lib. I\ tit. VII, nn. 2-25, cum coinivni.

² D'Annibale, l. c., cum communissima.

³ D'Annibale, l. c., not. 14; Rhee., l. c., n. 25; Schmalz., l. c., n. 53; PiHHiNo. lib. IV, tit. VII. n. 23; Sanchez. l. c., n. 9.

e. g., mandato vel consilio, etsi mandatum vel consilium fuerit revocatum, si haec revocatio homicidae non innotuerit. Omnes admittunt satis non esse ratihabitionem; e. g., si Caia, audiens Titium occidisse suam Semproniam, illum approbat ac laudat intuitu matrimonii: nam ipsa revera nullo modo machinata est in Semproniae mortem, quod iura requirunt.¹ Idem dicatur ob eandem rationem si, Titio manifestante suum propositum interficiendi Semproniam. Gaia taceat nec approbens nec reprobans. Quod si illud approbet, et ita Titius impium propositum executioni demandet, videtur Caia, sua approbatione, Titium incitavisse, et ita moraliter concurrisse in illius mortem, ideoque impedimentum exsurgere.² Ex his sequitur impedimentum non oriri, si Titius, suasionem Caiae, habens intentionem interficiendi Semproniam, eam interficit casu fortuito, etsi culpabili; quia mors potius est casu fortuito (quam ex eorum communi opera sequitur; idem dicatur si solus vir aut sola mulier vel quidem uterque, sed non collatis consiliis, coniugem interficit.³

c) Ut matrimonium fuerit validum et perseverans tempore occisionis; nam verba iuris stricta interpretatione intelligi debent de valido matrimonio. Hinc impedimentum non oritur, si matrimonium fuit nullum, etsi Titius, Caia. Sempronia alique omnes illud, per errorem, validum (putativum) existimaverint: in hoc casu vero non foret coniugicidium, sed homicidium simplex.

d) Ut hoc delictum perpetratum sit intuitu matrimonii, eum socio coniugicida ineundi, vel cum uno ex eis, si fuerint plures. | Id quidem in citatis iuribus non exprimitur, sed

¹ Sanchez, l. c., n. 6; D'Annibaldi, l. c.

^{*} D'Annibaldi, l. c., contrarium docet, quia ius *machinationem* requirit; sed Codex requirit mutuam operam physicam vel *moralem*, quae adesse videtur.

² Sanchez, l. c., n. 6 et seq.; Schmalz., l. c., n. 56; Santi-Leitner, lib. IV, tit. VII, n. 1.

³ S. Alchonscs, lib. VI, n. 1036; Pontius, lib. VII, cap. XI, n. 5; Sanchez, l. c., n. 13; D'Annibaldi, l. c.; Feue, n. 153; S. Thomas, 4, (dist. 37, a. 2; Schmalz., l. c., n. 55; Reiff., l. c., n. 24; Folium S. G. G. in *tractatu libonensi*. 7 sept. 1726; Sannii, lib. IV, tit. VII, n. 4; Rosset, n. 2043, cum communi.

argumentando deducitur. * Ratio enim et finis inductionis Imius impedimenti fuit, ne coniux coniugem vita orbaret ut, eo matrimonio soluto, ad aliud migraret cum persona quam amat Quae ratio numquam habet locum, quoties coniugis interfectio non eo tendit, ut aliud matrimonium cum ea persona ineatur. Atque proinde iura inducentia hoc impedimentum minime ad hunc casum exstenduntur »; Sanchez, l. c. Hinc impedimentum non adest, si Titius, Caia coopérante, Semproniam interfecit, ut Caia liberius fruatur, vel non Caiam, sed aliam mulierem, e. g., Gaiae filiam ducat, etc. Subdit d'Annibale, l.c.: «At vero haud necesse est ut haec intentio concurrerit ex utraque parte:1 nihilominus verius necesse est ut appareat exterius, quia in iure nihil est, nisi quod apparet, nique innotescat socio uxoricidae:2 nam quamdiu intentio unius alterum latet, nulla subest certa spes matrimonii ineundi, atque ideo aut nullum aut non iam grave periculum imminet alteri coniugi». S. Alphonsus, l. c., docet sufficere «si occisionem praecesserint sufficientia indicia intentionis, puta munera, familiaritates, epistolae amatoriae, et similia *. Imo nonnulli AA.3 censent hanc intentionem in foro externo praesumi, si, post patratum coniugicidium, culpabiles velint matrimonium inire, nisi ex circumstantiis et coniecturis aliud probetur, licet id non omnibus arrideat. 4

Haec igitur omnia in foro externo probari debent ad matrimonii nullitalem ex hoc crimine evincendam ; secus matrimonium semel contractum sustinetur. 5

680. Ex huc usque dictis apparet hoc impedimentum multiplicari tum ratione delicti, tum ratione matrimonii. In primis suppose Titium tantum esse Coniugatum cum Sempronia. Promittens Gaiae matrimonium post suae uxoris mortem, cum

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 1034; Sanchez, lib. VU, disp. LXXVIII, n. 9.

² Contrarium putat Ballerini ad Guhy. tom. II, n. 821.

³ BALLERINI ad Guhy, l. c.; Sermalz., lib. IV, tit. VII, n. 55; Sanchez, l. c., n. 19; Giovine, p. I, § 229. n.2 in fine; Pihhing. Beiffenstcei...

* D'Annibale, l. c., not. 27. ■

S. C. C. in *Bitunlina. Matrimonii*, 15 ian. et 2 iul. 1718.

ea commiscetur, deinde matrimonium attentat, tandem Semproniam interficit ut Gaiam ducat: iam triplici impedimento arcetur a coniugio cum complice. Et si Titius non unum lanium, sed triplex matrimonium inivit successivum cum Sempronia, Francisca, Lucretia, et in unoquoque fingatur triplex illa hypothesis, seu Titius Caiam cognoscit cum promissione matrimonii, deinde matrimonium attentat, tandem uxorem occidit ad Caiam ducendam, iam forent novem impedimenta. Modo suppose et Titium coniugatum esse cum Sempronia, et Caiam cum Maevio, et utrumque alterius ligamen agnoscere. Eliam impedimenta duplicantur propter iniuriam duplici matrimonio illatam et periculum duplicis coniugis innocentis. Hinc si Titius cognoscit Caiam cum promissione matrimonii, post mortem utriusque eorum coniugis sunt duo impedimenta; si praeterea matrimonium cum Caia attentat, sunt quatuor: si tandem et Semproniam et Maevium interficit ut nuptias cum Caia contrahere possit, sunt sex. Quod si Titius et Caia plura successiva matrimonia iniverint et in unoquoque plura crimina perpetraverint, Iu deberes eodem modo impedimentis addere impedimenta. Proinde, ut alias diximus, haec omnia necesse est exponere in instantia pro dispensatione oblinenda, firmo prescripto can. 1)W § 1. At non multiplicatur impedimentum ex pluries repetito adulterio formali, aut promissione matrimonii saepius confirmata, constante eodem matrimonio.

681. Cum hoc impedimentum sil iuris ecclesiastici tantum, sequitur:

1° Illud non afficere infideles. Proinde si Titius et Sempronia, ambo infideles, crimen perpetrarunt et deinde, defuncto coniuge. velint legitimo matrimonio copulari, hoc valet, nisi simile criminis impedimentum latum quoque sit a civili auctoritate. Imo si ambo culpabiles ad Christi religionem convertantur, et deinde velint matrimonium inter se inire, hoc validum pariter esset sine ulla dispensatione, quia lex Ecclesiae illud delictum, in infidelitate commissum, allicere nequii, eo vel magis quod baptismo deletum prorsus esi. Idem dicatur si alteruter tantum ex delinquentibus convertatur, et postea cum dispensatione ab impedimento disparitalis cultus velit

matrimonium cum complice inire. Quod si adulterium, e. g., patratum sii ante conversionem, et promissio matrimonii post conversionem, nonnulli putant impedimentum adesse; sed longe probabilius Sanchez, lib. VH, disp. LXXIX, n. 43, negat cum plerisque, cum in casu promissio tantum matrimonii considerari debeat in ordine ad impedimentum, non autem adulterium ob rationes mox indicatas: atqui sola matrimonii promissio non sufficit ad impedimentum inducendum (n. 671). Pariter si crimen commissum sit a fidei el infidei, impedimentum adest, quia fidelis csl lege Ecclesiae inhabilis, et matrimonium requirit habilitatem utriusque partis. Id manifeste patet ex rei. c. I, X, *De conversione infidelium*, III, 33, ubi dp hac praecise facti specie agitur. Haec confirmantur ex sequenti responsione S. G. de Prop. Fide, 23 aug. 1852. Proposita fuerunt haec dubia: «2° Vir infidelis qui ante baptismum copulam habuit cum infidei uxore alterius, cui, annuente muliere, fidem de futuro matrimonio acceptante, mortem intulit, potestne post utriusque baptismum matrimonium inire cum dicta muliere? 3° Possuntne hoc matrimonium contrahere, si, (piando patrarunt ista crimina, una pars fuerit Christiana? » S. G. respondit: « Ad 2"" affirmative; Ad 3um negative». Notandum vero: 1° In primo et allero crimine pars infidelis, recepto baptismo, vi privilegii paulini, non potest nuptias cum complice tideli inire, quia impedimentum adest, sed S. G. S. Ollicii, a qua dispensatio petenda est, semper eandem concedit, addens in rescripto: ad *cautelam*. In tertio crimine, cum hoc impedimentum afficiat directe partem adulteram coniugicidam, et indirecte pariem adulteram tantum, si pars fidelis est adultera coniugicida el infidelis adultera lanium, impedimentum adest; contra si lidelis est adultera tantum el infidelis adultera coniugicida.¹

682. 2° Ab hoc impedimento Ecclesia dispensare potest. De praxi vero, quae circa hanc dispensationem servari solet, sequentia notanda sunt.

¹ Schmalz., Uh. IV, tit. VII. n. 16; Sanchez, lih. VII, disp. LXXVIII. n. 3, cum aliie.

G83. Ab impedimento ex tertio aut ultimo crimine, idest si coniugicidium intervenit, utraque parte coopérante patratum, vel ab una lanium simul cum adulterio formali, et (coniugicidium) *publicum*, est, Ecclesia dispensare non solet sive in matrimonio contrahendo sive in contracto, ob scandali enormitatem;¹ et nuinquam luit ab Apostolica Dataria in casu dispensatum, quamvis potentissimi oratores supplicasserd. Hinc in induitis et in foliis facultatum, quae a S. C. de Sacramentis concedi solent, quoad impedimentum *criminis*, semper excluditur casus in quo *machinatio*, etiam ex parte alterutrius tantum coniugis, intercesserit; et ita in rescriptis quae eadem S. G. concedit pro singulis casibus. Et hoc eliam casu quo, licet evulgatum sit patratum coniugicidium cum praecedenti adulterio vel conspiratione, occulta tamen mansit intentio habita de nuptiis contrahendis.² Si vero coniugicidium est *occultam*, S. Poenitentiaria impertitur pro foro conscientiae dispensationem, sed raro, cum gravi difficultate et. nonnisi ex urgentissima causa. Nam Innocentius XII. hanc potestatem S. Poenitentiariae concedens sua *Const. 12*, subiungit: « Raro tamen et (piando necessitas postulaverit ratione alicuius gravis imminens periculi, quod prudentia Maioris Poenitentiarum, re praesertim discussa in Congregatione vel Signatura, arbitrandum erit». In Congregatione seu Signatura tria expenduntur; an causa allegata pro dispensatione sit legitima el urgentissima; an coniugicidium veneno fuerit perpetratum, quo in casu difficilior dispensatio conceditur;³ an culpabiles penitus occulti manserint, nec facile detegi possint. Si matrimonium inter culpabiles iam initum fuit, nec separatio fieri queat, quin gravissima scandala oriantur el periculum incontinentiae immineat, est ratio sufficiens pro dispensatione elargienda; si vero matrimonium nondum initum est, S. Poenitentiaria iniungere solet confcssario ul culpabiles a coniugio detertere conetur, sed dispensatio datur, si ipsi obfirmali sunt in voluntate

¹ Benedictus XIV, *Inst. Deci.*, 87, n. 21; Giovine, p. i, § 229.

* Giovine, I. c.

³ Cohhadls, lib. VIII. cap. IX, n. 12; Giovine, I. e., § 230, n. 3.

coniugiurn ineundi, et parati in publico concubinato vivere, vel etiam civile matrimonium inire; in rescripto autem dispensationis apponit clausulas «de gravi et diuturna poenitentia imponenda, quae saltem per annum duret, cum obligatione heredibus coniugis occisi in eo in quo tenentur et possunt, prout de iure, satisfaciendi, caute tamen ne se prodant » et tandem iubet confessario ut oratoribus imponat onus Missarum numerum ab ipso confessario, iuxta eorum vires, definiendum pro defuncti anima celebrare faciendi.

684. Inter facultates quae continentur in cc. 1043, 1044, 1045, est etiam facultas dispensandi a tertia et quarta specie criminis, nempe etiam quando intercedit coniugicidium ab alterutra vel utraque parte patratum (n. 393 seq.).

685. Ab impedimento orto ex adulterio cum promissione aut attentatione matrimonii, facilius Ecclesia dispensat imo S. C. de Sacramentis, sicuti antea S. Dataria, dispensans in altera specie, intendit dispensare et in prima, si existit. Haec dispensatio conceditur ex quacumque causa canonica et etiam absque causa ad normam can. 1054; utraque enim impedimenti species ad censetur inter impedimenta minoris gradus, de quibus in can. 1042 § 2, n. 5°; pro dispensatione tamen impetranda vela S. C. de Sacramentis, si utrumque delictum, adulterium scilicet et promissio aut attentatio, publicum est, vel a S. Poenitentiaria si utrumque vel alterutrum est occultum, canonica causa solet adduci (quamvis non requiratur), uti esset, e. g., infamia oratricis vitanda, gravia scandala reparanda, etc., atque ipsi dispensationis rescripto semper clausula adiicitur: *imposita oratoribus salutari poenitentia*, aut alia huiusmodi, ul suis locis diximus. Imo in can. 1053 edicitur dispensationem a Sancta Sede datam super matrimonio rato et non consummato vel factam permissionem transitus ad alias nuptias ob praesumptam coniugis mortem, secum inferre semper dispensationem ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sil. minime vero dispensationem ab impedimento criminis in tertia et quarta specie.

686. Antiquo iure quaerebatur num ab hoc impedimento

excusaret eius ignorantia in foro interno, in externo enim haec ignorantia non praesumitur. Certum est ignorantiam neque in foro conscientiae excusare ab aliis impedimentis (n. 260), sed pro hoc impedimento est specialis difficultas, quia impedimentum habet rationem poenae. Iam vero, plerique negabant ignorantiam excusare,¹ cui sententiae aiebant suffragari praxim S. Poenitentiariae et Datariae; quae huius ignorantiae numquam, iuxta ipsos, rationem habuit et habet. Quidquid de hoc sit, haec sententia iure Codicis certa evasit, nempe ignorantiam huius impedimenti ab eodem non excusare, sive utraque pars impedimentum ignoret, sive una lanium. Revera * nulla ignorantia legum irritantium aul inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur* uti legitur in can. 16 § 1; atqui impedimentum *crini in is* absque ullo dubio est lex irritans actum el inhabilitans personam ad matrimonium valide ineundum. licet induat etiam rationem poenae, nec aliud expresse in lege (can. 1075) cavetur. Ergo ignorantia ab eodem non excusat.

687. Peculiares poenae in reos impedimenti criminis in diversis speciebus non leguntur in Codice; hi tamen subiiciuntur poenis statutis in adulteros (can. 2357 § 2), bigamos (can. 2350), homicidas (can. 985 n. 4°; can. 2354). Antiquitus rei *coniugicidii* prohibebantur, in poenam tanti criminis, a matrimonio cum quavis persona ineundo; sed haec poena iamdiu ab aula recessit.

§ 9. - *De impedimento consanguinitatis.*²

Can. 1076. - § 1. In linea recta consanguinitatis matrimonium irritum est inter omnes ascendentes et descendentes tum legitimos tum naturales.

§ 2. In linea collateralis irritum est usque ad tertium gradum inclusive, ita tamen ut matrimonii impedimentum toties tantum multiplicetur quoties communis stipes multiplicatur.

¹ De Anoeiis, lib. IV, lit. Vit, n. 5; Marg, n. 2038; Gir y, tom. II, n. 788; Giovine, p. I, n. 228; Heijl, n. 1-57; Si. umvlz., lib. IV, tit. VII, n. 59; Keiff., lib. IV, tit. \ 11, n. 26; Scorer, *De matr.*, n. 44; Svarez, *De legibus*, lib. V, cap. XIX; Diana, I. II, tr. VI, res. 170, 3; Rosset, n. 2056 seq.

² Vide Canonistas in X, *De consanguinitate el affinitate*, IV, It.

§ 3. Nunquam matrimonium permittatur, si quod subsit dubium num partes sint consanguineae in aliquo gradu lineae rectae aut in primo gradu lineae collateralis.

688. Cognatio seu necessitudo latiori sensu accepta est propinquitas personarum. El duplex distinguitur: *natura* (natura inducta) et *legalis* (lege inducta). Illa est *consanguinitas* et *affinitas*; haec *publica honestas*, *cognatio spiritualis* et tandem *cognatio legalis*, stricte sumpta, proveniens ex adoptione. Omnes istiusmodi cognationes totidem relativa impedimenta dirimentia matrimonium constituunt: sed *cognatio legalis* ex can. 1059 potest esse etiam impedimentum tantum impediens. Haec modo exponere debemus incipientes a consanguinitate.

689. In primis de ipsa consanguinitate physice considerata nonnulla praemittentes, animadvertimus consanguineos, *vehit unius sanguinis*, dici personas, *quae ab eodem stipite per carnalem propagationem descendunt, aut altera ab altera*; morale vinculum seu propinquitas naturalis ob sanguinis communionem inter has personas est consanguinitas.¹ Diximus *personas...*, *quae, ab eodem stipite... descendunt*, idest ab eodem progenitore, in quem tamquam in radicem primam personae, de quarum consanguinitate quaeritur, conveniunt. Haec autem recondenda est pulchra doctrina S. Thomae, l. c., nempe quod virtus stipitis sese reproducendi non solum quoad speciem, sed etiam quoad individuum, quo in plures generationes derivatur, eo debilior efficitur, et tandem deficit: consanguinitas autem stricto sensu est in quantum multi communicant in tali virtute, ex uno in multos per propagationem deducia. Hinc si stipes satis remotus est. ita ut haec virtus, ab eodem dimanans personis, de quibus agitur, amplius communis non sit. eae non erunt consanguineae nisi lato sensu, quo omnes homines sunt consanguinei, utpote per carnalem propagationem ab eodem Adamo descendentes. *Per carnalem propagationem...*; hinc Adam et Eva non erant, proprio et vulgari sensu, inter se consanguinei, quia ab eodem stipite per carnalem propagationem non descendebant, licet

¹ S. Thomas, 4, dist. 40. q. 1. a. 1, cum communi.

essent ex alia causa inter se consanguinei (*eiusdem sanguinis*), quia Eva formata est ex costa Adami. At non interest utrum concubitus fuerit licitus an illicitus, el quamquam vocabula iuris, *familia, agnatio, cognatio, domus, genus, prosapia, progenies, stirps, sanguis, parentela...* ad illegitimos sese non extendant; tamen voces naturae, *coniunctus, consanguineus, pater, filius, nepos, parentes, liberi, descendentes...* etiam illegitimos comprehendunt.¹ *Aut altera ab altera*, quae est stipes; nam Adam, eiusque filii; Eva eiusque lilii, erant inter se consanguinei, et tamen ab eodem stipite per carnalem propagationem non descendebant; et in genere in linea recta pater el lilii... sunt consanguinei non tam quia uterque ab avo, quam quia lilii a patre descendit aut etiam coniunctim, v. g. pater vel mater vel uterque est stipes communis respectu fratrum et sororum et ita avus vel avia aut uterque respectu consobrinorum.² Id indicant ea verba addita in definitione, quae communiter AA. omittunt.

G90. In consanguinitate tria distinguenda sunt, *stipes*, de quo supra, *linea, gradus*.

Linea est series personarum, quae a stipite originem ducunt. el dispescitur in *rectam* el *obliquam* seu *transversam* seu *collateralem*. Linea recta complectitur personas, quarum altera ab altera per generationem procedit, idest genitores et genitos; etsi descendis a genitoribus ad genitos, *descendentalis* appellatur: si, e contrario, a genitis ascendis ad genitores, *ascendentalis*. Linea obliqua continet personas quarum altera ab altera genita non est, sed quaelibet in linea recta ab eodem stipite descendit, e. g., frater el soror, frater et filia sororis... Quae est *aequalis*, si utraque linea recta aequalis est, seu si personae, de quibus agitur, aequaliter distant a stipite, e. g., frater el soror; *inaequalis*, si duae lineae rectae sunt inaequales, seu si personae, de quibus agitur, inaequaliter distant a stipite, e. g., frater et filia sororis.

⁴ De Justis, lib II. cap. III. n. 21, seq.; Gahcias, *In beneficiis*, p. VU, cap. XV. n. V) seq.; Mansella, p. 1, cap. III, art. I, n. I.

* Cappello, op. cit., n. 508.

Gradus est distantia inter personas de quarum consanguinitate quaeritur. In linea recta utriusque, ius canonicum et civile romanum (cui cohaerent recentiores leges), numerat gradus per generationes, seu: *tot gradus, quod generationes*; vel aliis verbis: *tot gradus, quod personae, una dempta*. Hinc, e. g.. pater et filius sunt in primo gradu, avus et nepos in secundo... In linea transversa ius civile romanum ac recentiores leges eodem modo computant gradus per generationes ex utraque linea recta, sicut: *tot gradus, quod generationes in utraque linea recta*; aliis verbis: *tot gradus, quod personae, una dempta in utraque linea recta*. E contrario, Ecclesia occidentalis computat gradus per generationes in una linea, si lineae rectae sunt aequales; per generationes in linea remotiori, si inaequales. Hinc si lineae rectae sunt aequales, personae eo gradu distant inter se, quo una a stirpe; si lineae rectae sunt inaequales, personae eo gradu distant inter se, quo remotior a stirpe (cit. can. 1076 § 4): «Quoto gradu remotior differt a stirpe, et a quolibet per aliam lineam descendendum ex eodem»; ait Gregorius IX. c. 9, cit. lit. Unde regula iuris canonici in Ecclesia occidentali: *Gradus remotior trahit ad se propinquiores* (can. 96 § 3). At ut consanguinitas undequaque determinetur, non solum remotior, sed etiam propinquior gradus indicari debet: e. g., dicitur: *Titius et Sempronia sunt in secundo attingente tertium*, etc., dum in linea aequali dicitur: *Titius et Sempronia sunt in tertio aequali*, etc. Illi duo fratres, iure civili, sunt in secundo gradu; iure canonico, in primo: frater et neptis ex sorore, iure civili, in tertio, iure canonico in secundo attingente primum; frater et proneptis ex sorore, iure civili, in quarto, iure canonico, in tertio attingente primum... Gradus primus et secundus appellantur *propinquiores*, ceteri *remotiores*. Ecclesia autem orientalis semper computavit gradus et adhuc computat iuxta methodum romanam.¹

GUI. Methodus Ecclesiae occidentalis computandi gradus in linea transversa dicitur *teutonicus* seu *germanicus*. quia Ec-

¹ MxsttLA, I. c., n. 1.

clesia a Germanis, relictā romana, illam recepit usque ab antiquissimis temporibus. S. Gregorius M. (f(>Oi)in episl.fif ad S. Augustinum, Angliae Apostolum, «piae referi ur e. 2, G. XXXV. q. ô. velat nuptias consobrinorum ulpole in *secunda generatione*; el Alexander II (γ 1073) in encycliea *ad omnes Episcopos el clericos necnon indices per Italiam consiitidos*, in Decreto, l. (., vocat *noram* el *inauditum* errorem illorum, qui contra sacros canones el eeclesiasticum morem aiunt germanos fratres ac sorores in *secunda generatione* esse, lilios eorum vel lilias in *quarta*, nepotes vel neptes eorum in *serta*, confisi iuri lusliniano, addens: «Sic... numerationem SS. Patrum el antiquam Ecclesiae computationem ad nos usque perductam perversa quadam calliditate disturbare nituntur». Hinc fallitur Van-Espen. allirmans, *lus eccl.*, II. XIII. V. n. 10, hanc ecclesiasticam regulam saec. xi nondum ubique receptam nec extra controversiam fuisse, et De Angelis, lib. IV, lit. XIV. n. 4, putans, occasione disputationis inter S. Petrum Damianum et iurisconsullum Ravennatem, saec. xi, Alexandrum II illam adoptavisse. Computatio autem tenIonica, loco romanae. mero usu introducta videtur: nulla enim apparet ratio quae hanc mutationem exigeret. Computatio civilis servanda est (piando agitur de effectibus civilibus matrimonii; canonica, «piando agitur de ipso couiugali foedere, uti explicat Alexander II. l. c.

692. Consanguinei in diversis gradibus ulriusque lineae diversa sortiuntur nomina. Indicamus haec nomina in lingua latina 1°. ilalica 2°, gallica 3°.

Δ) *Linea recta.*

/·» *Gradus*. Pater. Muter 1°: Padre. Madré t!*: Père, Mère 3°. Filius, Filia 1°; Figlio, Figlia *2°; Fils, Fille 3°.

I/* *Gradus*. Avus, Avia I°: Nonno. Nonna. Avolo. A vola 2°. Aïeul, Aïeule, Grand-père, Grand-mère 3°.

///", *Gradus*. Proavus, Proavia 1°; Bisnonno, Bisnonna, Bisavolo. Bisavola 2°; Bisaïeul. Bisaïeule. Arrière grand-père, Amère-grand'mère 3°.

Nepos, Neptis 1°; Nepoti!, Nepote 2°; Petit-tils, Petite-lille3°.

Pronepos, Proneplis 1°; Pronepote, Pronepote 2°; Arrière-petit-fils, Arrière-petite-fille 3°.

/Γ''' *Gradus*. Abavus, Abavia 1°; Trisnonno, Trisnonna, Trisavolo, Trisavola 2°; Trisaïeul, Trisaïeule 3°.

Abnepos, Abneptis 1°; Abnepote, Abnepote 2°; Bisarrière-petit-fils, Bisarrière-petite-fille 3°.

B) *Linea collateralis*.

I"» *Gradus*. Prater, Soror. Et quidem si eodem patre el malre progeniti sunt, *yermani*, si eodem patre tantum, *can-sanyuuiei*, si eadem matre tantum, *uterini* appellantur 1°; Fratello, Sorella 2°; Frère, Sœur 3°.

Il.* *Gradus*. Patruus (frater patris), Amita (soror patris), Avunculus (frater matris). Matertera (soror matris) 1°; Zio paterno, Zia paterna, Zio materno, Zia materna 2°; Oncle paternel, Tante paternelle, Oncle maternel. Tante mater-nelle 3°.

Nepos, Neptis 1°; Nepote, Nepote 2°; Neveu, Nièce 3°.

Patruales (lilii duorum fratrum), Amitini (lilii fratris et sororis), Consobrini (lilii duarum sororum), sed omnes isti *consubrini* vocari soient 1°: Cugini carnali, Gugine carnali 2°: Cousins germains. Cousines germaines 3°.

///''' *Gradus*. Patruus magnus (frater avi), Amita magna (soror avi), Avunculus magnus (frater aviae). Matertera magna (soror aviae) 1°: Fratello dell'avolo, Sorella dell'avolo, Fratello dell'avola, Sorella dell'avola (communius generali nomine Zio, Zia» 2°: Grand-oncle paternel, Grand'tante paternelle, Grand-oncle maternel, Grand'tante maternelle 3°.

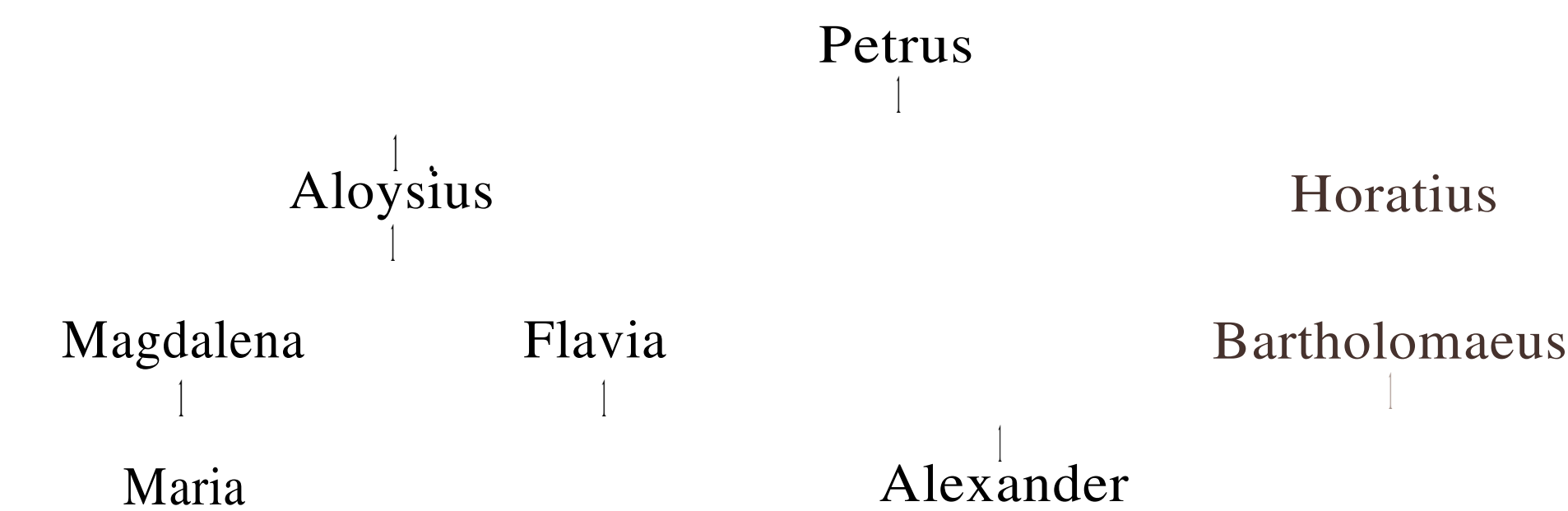
Pronepos, Proneptis 1°; Pronepote, Pronepote 2°; Petit-neveu. Petite-nièce 3°.

Sobrini (lilii fratris vel sororis avi vel aviae), Sobrinae (tiliae fratris vel sororis avi vel aviae) 10: Cugini. Cugine 2°: Cousins issus de germains, Cousines issues de germains 3°.

693. Tenore can. 1076 § 2 consanguinitas in linea collate-rali toties tantum multiplicatur, quoties communis stipes. \nliquo iure 1)1). el aliam multiplicatatis radicem passim ad-

struebant in consanguinitate, quae nempe multiplicabatur etiam quoties via per quam ex eodem stipite personae descendebant: 1 hodie ideo triplex habetur multiplicatis causa.

694. Prima causa multiplicis consanguinitatis est, quando prolem quis habet ex persona sibi consanguinea: hoc in casu multiplicitas haberi potest ex multiplici stipite. E. g.

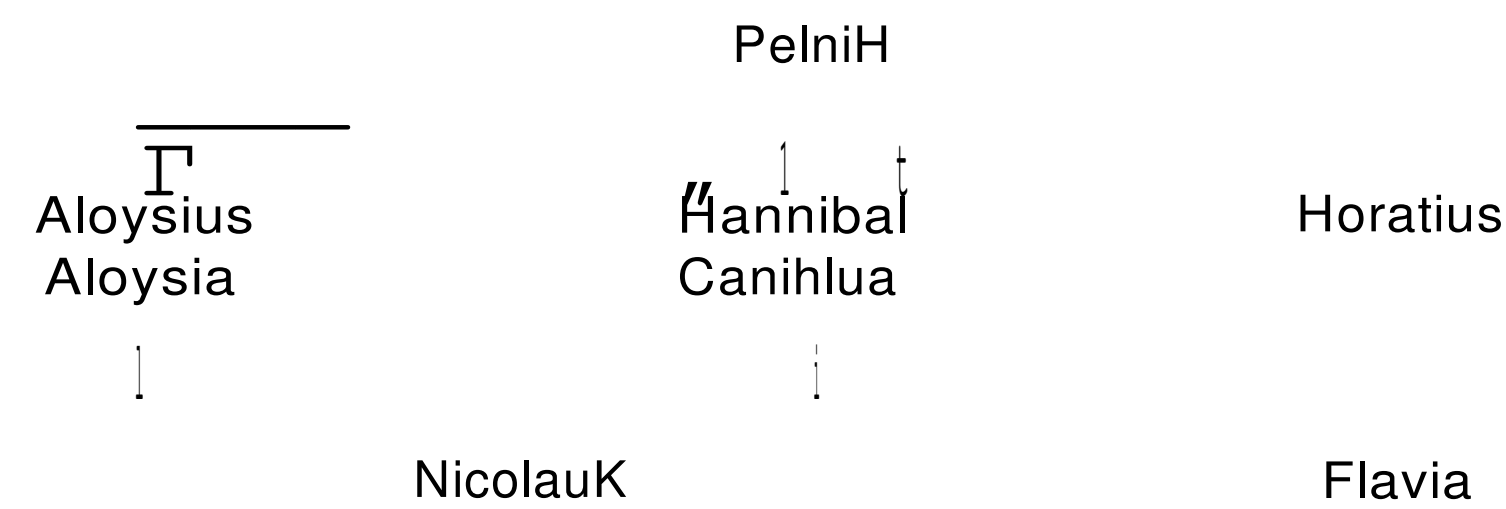

Quo in schemate Petrus est unus stipes, celeri sunt illius descendentes, sed Aloysius est et alius stipes: ac proinde Alexander et Maria sunt consanguinei in secundo et pariter in tertio gradu lineae collateralis ex duplici memorato stipite communi Aloysio et Petro.²

695. Altera causa est, (quando plures personae consanguineae prolem procrearunt ex personis consanguineis.

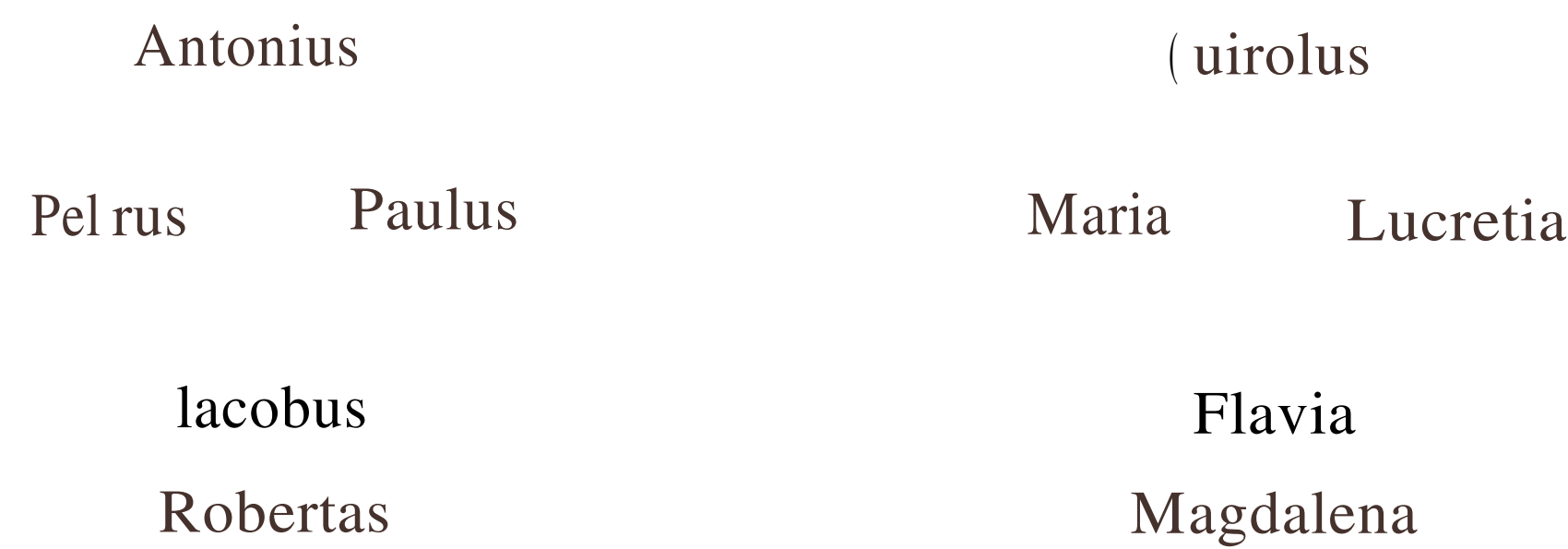
¹ Feue, op. cit., n. 350; Giovine, op. cit., n. 352; Wehnz, op. cit., n. 408; Ball. Palm., op. cit., n. 655; De Smet, op. cit., n. 598, not. 4; Cappeio, op. cit., n. 515.

* Finge sequens schema:

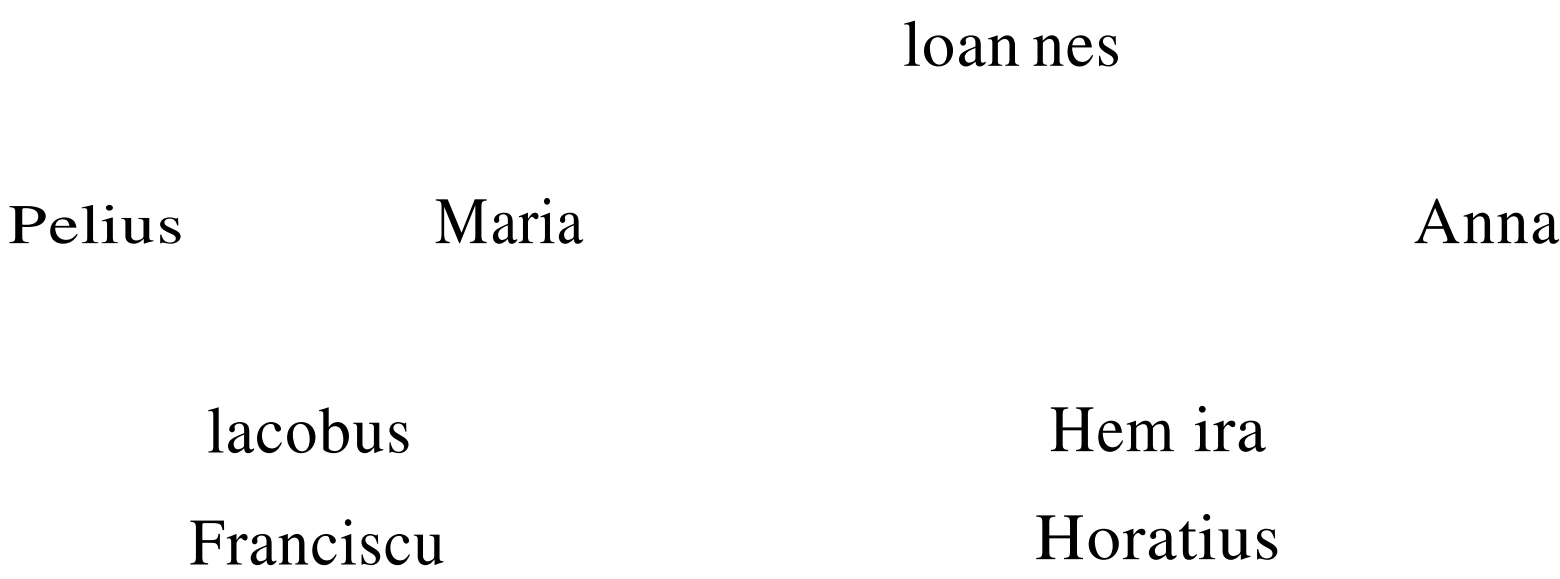
Iure novo Nicolaus et Flavia sunt consanguinei in secundo lineae collateralis gradu mixto cum tertio, at *semel* tantum ex regula allata sub numero praecedenti: antiquo iure et contra erant consanguinei *dupliciter* quia duplici via pertingunt ad communem stipitem Petrum; nempe Nicolaus per Aloysiam-Aloysium et Gamillum-Hannibalem (eadem via), atque Flavia per Horatium (altera via).

Tractatus canonicus ile malrinionio

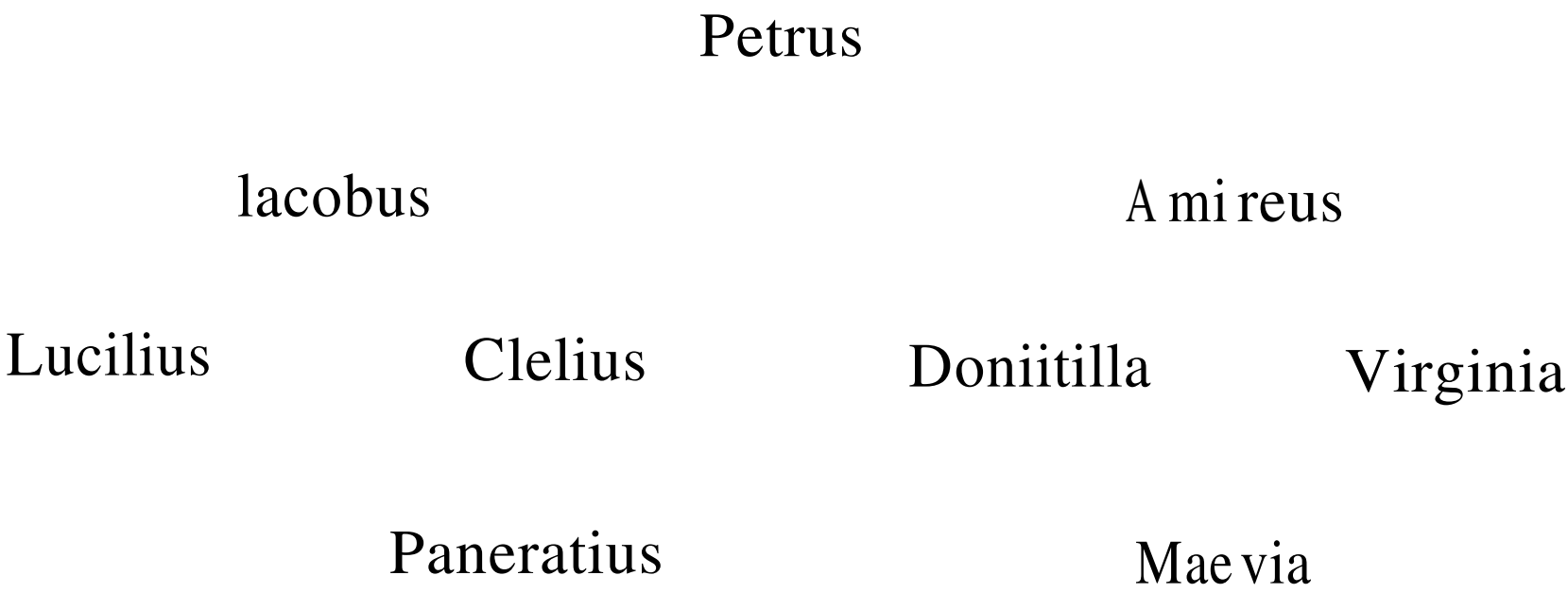
Exinde patet ex duplici stipite Iacobum et Flaviani esse in duplici aequali, quia Iacobus est Illius patruī ac materterae Flaviae et Flavia pariter est lilia patruī el materterae Iacobi ; Robei Ium et Magdalenam esse in duplici tertio aequali ; Robertum el Flaviam in duplici tertio mixto cum secundo...

696. Tertia causa est. quando quis prolem habet ex pluribus personis inter se consanguineis.

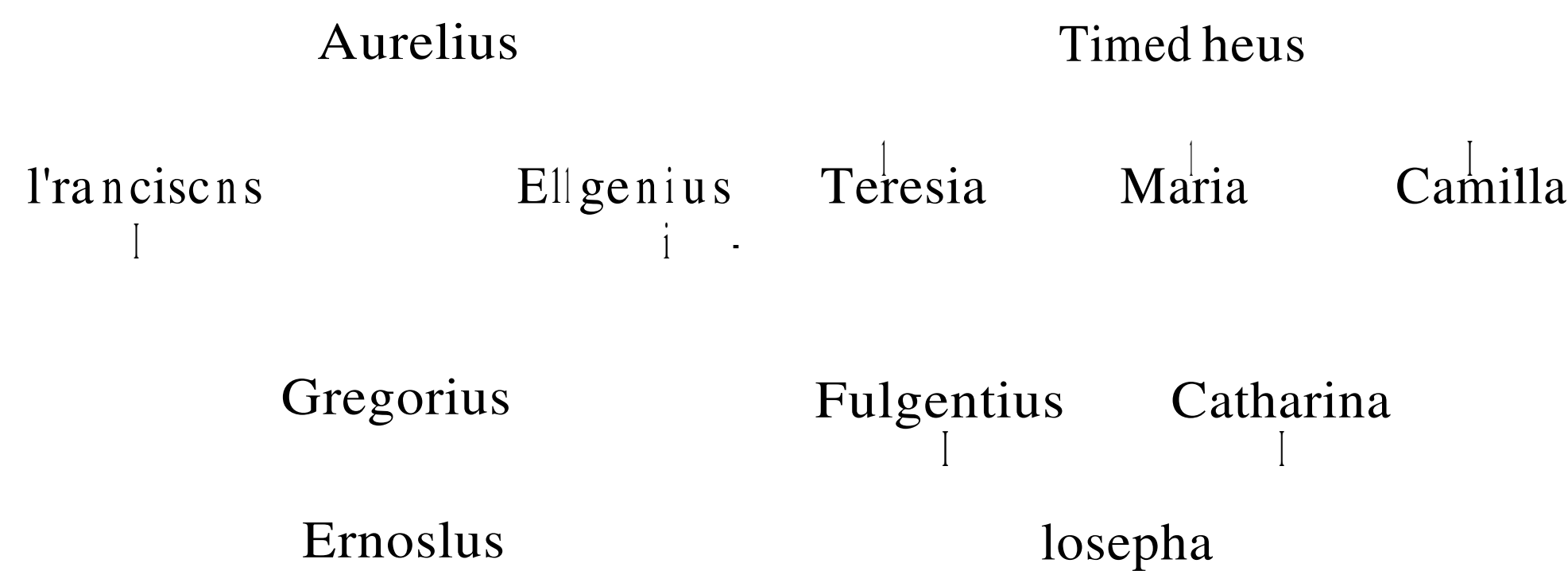

In hoc schemate Ioannes est pater Mariae et Annae sororum. quas Petrus cognoscit el inde ceteri descendunt. Proinde Iacobus el Hernica sunt in secundo aequali lineae collateralis ex stipite Ioanne; sunt in primo lineae collateralis, utpote fratres consanguinei ex stipite Petro: Francisca et Horatius in tertio aequali, ex stipite Ioanne. in secundo aequali ex stipite Petro.

697. Al duae causae possunt etiam simul convenire in eodem casu, uti patebit ex sequentibus schematibus.

Exinde patet Pancratium el Maeviam esse consanguineos in secundo lineae collateralis gradu *dupliciter*, ex duplici nempe stipite Iacobo el Andrea; atque in *tertio* simplici ex communi Pelro.

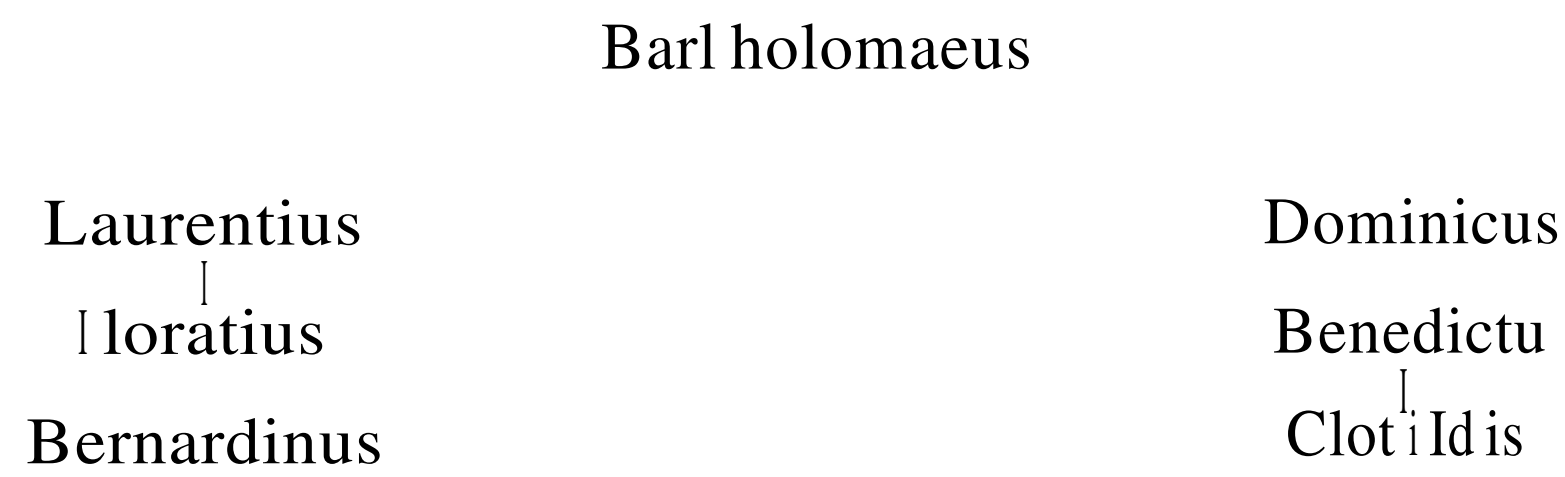

Ernestus el Iosepha sunt consanguinei in secundo ex Francisco el in tertio duplici ex Aurelio et Timotheo.

698. Modus inveniendi gradus consanguinitatis lineae collateralis in casibus particularibus simplex est. Si cognoscis stipitem communem personis, quae matrimonio iungendae sunt, scribe illius nomen in charta el infra nomina personarum hinc inde descendentium usque dum pervenias ad sponsores. Tunc facile gradus videbis. Si stipitem ignoras, scribe nomina sponsores in charta, deinde eorundem parentum, el ita porro, donec pertingas ad tertiam generationem (can. 107G § 2).

Si nullum reperis communem utriusque sponsi slipilem nullum habetur consanguinitatis impedimentum : si e contra inter ascendentes sponsores reperis, computandus est gradus, quo uterque ab eo distat, unde facile agnoscas quatenus in casu consanguinitas intercedat.¹

Ita, e. g., quaeritur an el quo gradu Bernardinus el Clotildis sint consanguinei :

¹ Cxite llo, op. cil., n. 516, 2«.

Patet igitur Bernardinum et Clotildem esse consanguineos in tertio aequali lineae transversae.

099. Tandem coronidis loco explicamus quid in stylo Curiae roniana et penes AA. venial nomine *gradus simplicis* vel *mixti* seu consanguinitatis seu affinitatis. In primis aliquando gradus simplex significat gradum consanguinitatis vel affinitatis non coniunctum cum alio impedimento; et tunc, e contrario, gradus mixtus erit gradus consanguinitatis vel affinitatis coniunctus cum alio impedimento. Hoc sensu, e. g., datur indultum dispensandi super aliquo gradu consanguinitatis sive *simplici* sive *mixto* cum cognatione spirituali vel affinitate... Aliquando gradus simplex indicat gradum aequalem in utraque parte: et, e contrario, mixtus gradum inaequalem, ut puta tertium ex una, et secundum vel primum ex altera parte. Hic sensus est magis proprius et maxime usitatus. Demum aliquando gradus simplex est gradus unicus, mixtus est gradus multiplex (iuxta ea quae supra diximus), e. g., tertius aequalis ex duplici stipite: et si gradus inaequalis est ex multiplici stipite, tunc erit mixtus in allero et tertio sensu.¹ Huc usque de consanguinitate in se spectata.

700. Iam vero consanguinitas dirimit malrimonium. Rationes exponit S. Thomas, 2, 2, q. 154, a. 9, agens de peccato incestus: «Primo quidem quia naturaliter homo debet quamdam honorificentiam parentibus, et per consequens aliis consanguineis. qui ex eisdem parentibus de propinquo originem trahunt... Manifestum est autem... quod in actibus venereis maxime consistit quaedam turpitudine honorificentiae contraria: unde de iis homines verecundantur. Et ideo incongruum est quod talis commixtio venerea fiat talium personarum ad invicem... Secunda ratio est, quia personas, sanguine coniunctas, necesse est ad invicem simul conversari: unde si homines non arcerentur a commixtione venerea, nimia opportunitas daretur hominibus venereae commixtionis, et sic animi hominum ni-

¹ Ziti lu, *De disp. matr.*, pag. 164 in nota; Feue, n. 627; Riganti, in *Reg. 11 Cancell. Apost.*, n. 69 seq.; C.vhr iè he, *De matr.*, n. 582, qui exempla citant pro unaquaque ex his significationibus.

inis emollescerent per luxuriam. Et ideo in veteri lege illae personae specialiter videntur prohibitae esse, quas necesse est simul commorari. Tertia ratio est, quia per hoc impediretur multiplicatio amicorum. Dum enim homo uxorem extraneam accipit, iunguntur ei quadam speciali amicitia omnes consanguinei uxoris ac si essent consanguinei eius. Cuius Augustinus dicit, *De civitate Dei*, l. 15, c. 1(5, circa prin.: *Habita est ratio rectissima caritatis, ut homines quibus esset utilis atque honesta concordia, diversarum vicissitudinum vinculis necterentur, nec unus in una multas haberet, sed singulae spargerentur in singulos*. Addit autem Aristoteles quartam rationem (*Polit.*, l. 2, c. 2, circa med.), quia eum naturaliter homo consanguineam diligat, si adderetur amor, qui est ex commixtione venerea, fieret nimius ardor amoris et maximum libidinis incentivum». Medici ac physiologici aliam gravissimam rationem suppeditant, nempe quia in matrimonio inter consanguineos saepe, licet non per se, sed per accidens, proles aut nulla habetur, aut habetur deformis ac infirma.¹ Eae omnes rationes ostendunt consanguinitatem, quo arctior est. eo magis matrimonium excludere.

¹ .Audiatur Dr. Boudin, *Annales d'hygiène publique*, 1862: « La proportion des sourds-muets de naissance croît avec le degré de consanguinité des parents. Si on représente par 1 le danger de procréer un enfant sourd-muet dans un mariage ordinaire, ce danger est représenté par 18 dans les mariages ordinaires entre cousins-germains, 37 dans les mariages entre neveux et tantes. A Berlin, on compte 3,1 sourds-muets sur 10.000 catholiques; 6..... sur 10.000 protestants; 27... . sur 10.000 juifs.

« En d'autres termes, la proportion des sourds-muets croît avec la somme des facilités accordées aux unions consanguines par la loi religieuse.

« On comptait en 1848, dans le territoire de Iowa (Etats-Unis), 2-3sourdsmuets sur 10.000 blancs; 212 sur 10.000 esclaves; c'est-à-dire que dans la population de couleur, dans laquelle l'esclavage facilite les unions consanguines, et même incestueuses, la proportion des sourds-muets était 91 fois plus élevée que dans la population blanche protégée par la loi civile, morale et religieuse.

« La surdi-mutité ne se produit pas toujours directement par les parents consanguins; on la voit se manifester parfois indirectement dans les mariages croisés, dont l'un des conjoints était d'un mariage entre consanguins.

• Les parents consanguins les mieux portants peuvent procréer des enfants sourds-muets: par contre, des parents sourds-muets, mais non

701. in linea *recta* matrimonium est nullum in infinitum, scilicet quocumque vel remotissimo gradu inter se distent generantes et geniti¹ (rei. can. 1076 § I). Id constabat ex responso Nicolai I *ad Rulgaros*, quo dicitur: « De consanguinitate generationum exquiritis, ut quibus utique Ibeminis iungi debeatis, liquide cognoscatis. Verum quod leges hinc sanciant, iam meminimus, et dentio memorare sum malim operae pretium ducimus. Aiunt enim : *Ergo non omnes nobis uxores ducere licet, nani a quarundam nuptiis abstinere debemus: inter eas enim personas quae parentum liberorumve locum inter se obtinent. nuptiae contrahi non possunt. velati inter patrem et filiam, rei avum et neptem, matrem et filium, aviam et nepotem, et usque ad infinitum* ». Haec leguntur in lusi. *De nuptiis* (l. 10, l) et cohaeret, *Dig. 23, 2 De ritu nuptiarum* 53; quae S. Nicolaus I recepit et approbavit. Hinc minus probabilis videtur nonnullorum .sententia,² qui iam ante Codicem putabant consanguinitatem, sicuti in linea transversa, ita etiam in linea recta dirimere usque ad quartum gradum inclusive, innixi cap. 8 cit. lit. ubi tunc temporis impedimentum consanguinitatis restringebatur ad quartum gradum, non distinguendo inter lineam rectam et obliquam. Ad hoc caput intelligendum esse de linea tantum obliqua, non est dubium, cum solum in ea ultra quartum gradum matrimonia contrahi contingeret. Proinde haec opinio numquam difficultatem aliquam in praxi offerebat, in « pia protecto numquam actum fuit de matrimonio inter consanguineos in linea recta ultra quartum gradum distantes.

consanguins, ne produisent des enfants somds-inuets que très exceptionnellement.

¹ Le nombre des sourds-muets augmente d'une manière sensible dans les localités dans lesquelles il existe des obstacles naturels aux mariages croisés.

« Xinsi la proportion ties sourds-muets, qui est pour l'ensemble de la France de 1 sur 10.000 habitants, s'élève en Corse à 14, dans les Hautes-Alpes à 23 ».

² Si. iima l z., lib. IV, tit. XIV, n. 35; Reuf., lib. IV, tit. XIV, n. 25; Mxxsei.ia, p. 1, cap. III, art. I; Lhimki hl, vol. II, n. 754; Gio w n e, tom. 1, § 208; Feije, n. 304.

Sxsi uiz, lib. VII, disp. I.I, n. 22; Poxtîus, lib. VU, cap. XXXI, n. G; Go x z a i e z. cap. 5 cit. lit., n. 10; Fag x a n u s, cap. 9 cit. til., n. 31.

702. In primo gradu lineae *rectae* (inter patrem et filiam, matrem et filium).¹ convenitur inter DI), matrimonium ipso iure naturali irritum esse. Hinc S. Ambrosius *epist. ad Paternum* dicit: «Gonnubium patris cum filia pugnare cum lege naturae in singulorum cordibus scripta». S. Thomas. I. c., rem illa explicat: «Inordinatum est quod filia patri per matrimonium adiungatur in sociam causa generandae prolis et educandae, quam oportet per omnia patri esse subiectam veluti ex eo procedentem: et ideo de lege naturali est ut pater et mater a matrimonio repellantur, et magis etiam mater (pater: quia magis reverentiae quae debetur parentibus, derogatur, si filius matrem, quam si pater filiam ducit in uxorem, cum uxor viro aliquo aliter debeat esse subiecta*. Accedit omnes gentes nedum excultas et civiles, sed etiam barbaras ab hoc matrimonio prorsus abhorrere illudque habere nullum: quod indicat ipsam naturam illud reprobare et irritare. Tandem. (*ten.* II. 24. Deus praecipit: *Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem et adhaerebit uxori suae*. Uti recte observat I). Thomas, I. e., id «non potest intelligi quantum ad cohabitationem, et sic oportet quod intelligatur quantum ad matrimonii coniunctionem». Proinde Deus usque ab initio hoc matrimonium prohibuit, positive ut, et prohibitionem naturalem.

703. Quoad alios lineae *rectae* gradus nonnulli putant eodem divino iure seu naturali seu positivo matrimonium irritum esse, illa ut Adam, si revivisceret, non posset cum nulla muliere nuptias inire.² Alii iure laico ecclesiastico cum S. Thoma, I. c. ad 3um, qui, postquam dixisset coniugium parentum cum liberis esse secundum se indecens et repugnans naturali rationi, subiungit quoad alias personas decentiam vel indecentiam variare secundum consuetudinem et legem vel humanam

¹ S. Thomas, in 4 dist. 40, q. nn, a. 3; Sanchez, lib. VU. disp. LI, n. 7; Faon, in cap. ult. cit. lit., n. 32; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1029, cum communi.

² Pirhing, lib. IV, lit. XIV, n. 9; Reiff., lib. IV. tit. XIV, n. 27, alioque apud Sanchez, lib. VII, disp. LI, n. 12; De Angelis, lib. IV, lit. XIV, n. 2; Rosset. n. 1796 seq.

vel divinam,¹ licet ii AA. ultro concedant hoc matrimonium, praesertim in proximis gradibus, non levem indecentiam naturalem praeseferre. Alii tandem ad plures paucioresque gradus ius naturae extendunt.² S. Alphonsus, lib. VI, n. 470, alteram sententiam aequae probabilem habet ac primam.

704. In linea *collaterali*, ut antiquiorem disciplinam praetermittamus, quam vide apud Rosset, n. 1821 seq., matrimonium ante Concilium Lateranense IV prohibebatur usque ad septimum gradum inclusive, ex can. 7, 17 et 19, C. XXXV. q. 3: el c. 2, C. XXXV, q. 5; sed haud certum est in septimo gradu luisse nullum. Haec disciplina, quae nobis rigidissima apparet, erat aptata conditionibus temporum. Nam. praeterquam quod concreta ordinatio familiarum referebat imaginem vitae palriarchalis, etiam necessitas politica illum rigorem exigebat. Hostilitas enim erat non modo inter nationes ad invicem, sed etiam inter civitatem el civitatem, oppidum et oppidum. Ecclesia, desiderans pacem et concordiam, tulit legem, qua cives unius oppidi difficile possent contrahere matrimonium in loco domicilii sui. sed cogerentur contrahere in alio oppido aul civitate, nec tunc temporis dispensationes concedi consueverant.³

705. Concilium Lateranense IV sub Innocentio III, cuius dispositio refertur, c. 8, cil. lit., consanguinitatem el affinitatem deinceps dirimere decernit tantum usque ad quartum inclusive: «Prohibitio quoque copulae coniugalis quartum consanguinitatis el affinitatis gradum de cetero non excedat, quoniam in ulterioribus gradibus iam non potest, absque gravi dispendio, huiusmodi prohibitio generaliter observari. Quaternarius vero numerus bene congruit prohibitioni coniugii corporalis..., quia quatuor sunt humores in corpore qui constant ex quatuor elementis*. Haec ratio irrideri non debet: nam non est ratio motiva, quae potius illis verbis continetur:

«Sanchez. l. c.. n. 19; Pontii s., liti. VII, cap. XXXI, n. tt; Schmalz... lib. IV, tit. XIV. n. 31; Eanonani s. in cap. 9 cit. lit. n. 33 seq.

¹ Schmalz., l. c., n. 30.

Sun, lib. IV, tit. XIV, n. IU; Emili. n. 365: jh Anuelis, lib. IV tit. XIV. n. 3

*quoniam in ulterioribus (/radibtis.... sed exornativa tantum, referens theoriam physicam tunc temporis communiter receptam. Post hanc Concilii Lateranensis restrictionem Gregorius IX in c. 9 cit. Iit. respondere potuit valere matrimonium inter virum, qui quarto, et mulierem, quae quinto gradu distat a stipite.*¹

706. Tandem ante Codicem non deerant auctores qui quarti quoque saltem gradus abrogationem optabant: nam aiebant iam non posse absque gravi dispendio hanc prohibitionem generaliter observari. Codicis legislator his morem gessit, ut patet, ex rei. can. 1076 § 2.

707. Igitur post Codicis promulgationem quartus gradus consanguinitatis iam non seenmfert impedimentum, sicut nec tertius affinitatis. Cum vero «in linea obliqua... si duo tractus sint inaequales, tot (sunt) gradus quot generationes in tractu longiore» (can. 96 § 3). hinc in consanguinitate, si primus, secundus vel tertius gradus tangat quartum, non habetur impedimentum, sicut non habetur in affinitate, si secundus gradus tangat tertium. Cum vero Codex noster Ecclesiam orientalem in re disciplinari non obliget (can. 1),

¹ Eelie, I. c., in nola. In const. *Trans Oceanum*, diei 18 aprilis 1897, quae continebat privilegia Americae Latinae, sed vigebat eliam in omnibus Antillis el celeris insulis maris Caraibici (Deciaratio aut lient ica diei Kiaug. 1898), haec legebantur: «X. Ut Indi et Nigritae intra tertium et quartum tam consanguinitatis quam affinitatis gradum matrimonia contrahere possint ». El cum dubitatum fuerit quoniam nomine *Indorum* et *Virritarum* in cit. constitutione intelligi deberent, die 2t inaii 1898, cohaerenter praecedentibus pontificiis constitutionibus de hac materia agentibus (n. 152), declaratum fuit: «I Sub nomine *Indorum* el *Xigritarum*, praeter ipsos Indos et Nigritas, comprehendi etiam eos, qui ex Indo aut Nigrita el ex muliere Europaea (vel europaei sanguinis) nec non qui ex Europaeo viro et Indica vel Nigrita muliere sunt progeniti, ideoque *Mir(i)*, *Mcstitii* vel *Mutati* vocantur, el absolutam medietatem sanguinis europaei habent. Non autem comprehendi eos, qui originem at) Indis vel Nigritie ducunt per avum tantum vel aviam, quique *Quarterones* dicuntur, ulpote quartam solummodo partem sanguinis indici vel nigritiei habentes: et mullo minus qui per proavum vel proaviam dumtaxat ab Indis vel Nigritis originem trahunt, et vulgo *Puchiieles* seu *Pucuelles* appellantur.

• II. Insuper *Indorum* et *Xif/ritarum* nomine intelligi etiam Africanos, Asiaticos el Oceanicos, dummodo ex europaco sanguine non sint, ac in America Latina commorentur, quamvis in ea nati non fuerint ».

matrimonium est nullum, si pars orientalis impedimento tenetur, non autem pars latina, ex praescripto can. 1036 § 3 (n. *208). uti in casu sibi proposito declaravit S. G. pro Ecclesia Orientali die 9 niai 1932.

708. In primo gradu lineae collateralis (inler fratrem et sororem) utrum matrimonium irritum sil iure quoque divino, an solo iure canonico, 1)1). inter se non conveniunt. Alii putant hoc matrimonium, licet non levem indecentiam naturalem redoleat, non esse nullum iure divino, sive naturali, quia exemplum est filiorum Adam qui sorores duxerunt, el Abraham qui Saram sororem, *Gen.*, XX, 12, sive positivo, quia Mosaicum, *Lev.*, XVIII. abrogatum est, et evangelicum nil cavet. 1 Alii censent esse nullum iure quoque divino, non quidem naturali ob allatas rationes, sed positivo primigenio, a quo Deus dispensavit filios Adam ob humani generis propagationem: ad exemplum autem Abraham respondent, violenta interpretatione, Saram fuisse illius neptem, non sororem. 2 Tandem alii opinantur esse irritum ipso naturae iure, quia gentes civiles ab eo abhorrent, teste Aristotele, *Polit.*, lib. II, cap. II, el revera hoc matrimonium abnorme sensui morali est. 3 Inter illos tprii sustinent matrimonium in casu nullum esse iure divino (sive naturali sive positivo) nonnulli affirmant hanc esse constantem praxim S. G. de Prop. Eide el S. G. S. Officii, ul scilicet infideles conitiges, frater el soror, conversi ad fidem, separentur omnino. Haec praxis, si exsisteret, certam redderet eorum sententiam, sed. accuratiori peracta inquisi-

¹ SciiMALZ., lib. IV, til, XIV, n. U>, qui citat 20 AA. pro hac sententia, inter quos S Thomam, 2, 2, q. 154, a. 9 ad 3um, et S. Bonav., 4 dist. 10, a. un., q. 2. His adde D'Axiib\le, p. III, § 433, not. 16.

² Mvhe, η. 2019: De Angelis, lib. IV, tit. XIV, n. 2; Santi, lib. IV, lit. XIV, n. 13.

• Sanchez, lib. VH, disp. Lil, n. 11; Piuhing, lib. IV, tit. XIV, n. 10; ItEiFF., lib. IV. tit. XIV, n. 28, alique plurimi apud Scilmalz., I, c.. η. 45; Gi'ry, vol. II. η. 802; Hosset, η. 1804 seq.

³ Ad instructiones in hac materia dandas, unice competens est S. G. S. Officii, quas deinde S. C. de Prop. Fide trasmitlil ad illos qUj dubia proposuerunt. Hinc in archivo S. C. de Prop. Fide sunt instructiones ad rem facientes, sed sunt semper instructiones S. C. S. Officii, quaeque etiam in archivo eiusdem S. C. reperiuntur.

Hone, compertum esi hanc praxim nullatenus exsistere, sed potius S. C. matrimonium in casu habere uli dubium dubio iuris el in solvendis dubiis propositis applicare doctrinam de (pia n. ±!0. Unam lanium responsionem referimus in nola. |

709. In secundo autem et tertio gradu lineae transversae consanguinitas certe dirimit iure lanium ecclesiastico, ut patet ex facto Ecclesiae dispensantis.

710. Ex his, <piae huc usque diximus, apparet quid sentiendum de matrimoniis penes infideles in aliquo consanguinitatis gradu contractis, et de potestate Ecclesiae dispensandi super impedimento consanguinitatis.

711. 1° Si una pars est fidelis el altera infidelis, malrimonium sine débita dispensatione ab impedimento non solum *disparitalis cultus*, sed etiam *consanguinitatis* subsistere nequii in gradu iuxta canones prohibito; nam pars fidelis lege Ecclesiae inhabilis est. At Ecclesia dispensans ab impedimento *di*

| 1° Praefectus Apost. in Araucania exposuit :

« Missionaiius quidam huius Praefecturae Apostolicae, vocatus ad indium quemdam inildelem, graviter infirmum, Antonium E. (30 an.), instruxit eum eiuque uxorem pariter inildelem (45 an.) in veritatibus necessariis sanctae religionis eosque baptizavit el renovationem consensus matrimonialis ad cautelam accepit, quamvis essent lili uterini eiusdem matris Franciscæ... Nam non ignorabat magnam esse quaestionem inter doctos utrum matrimonium inter fratres irritum esset lege naturali an positiva, nec deesse (pii defendunt probabiliter ambas opiniones, ideoque opinabatur matrimonium in casu validum esso et, baptismo recepto, in Sacramentum transire el duos filios ex eis natos legitimos esse In visitatione canonica a Praefecto Apostolico infrascripto peracta Missionaiius hunc casum ei proposuit, addens Antonium E. non mortuum esse, sed reconvalescere ab infirmitate. Praefectus autem Apostolicus infrascriptus, consultis auctoribus, ex una parte hoc matrimonium, ut validum, approbare non audet, ex altera parte, attentis circumstantiis; infirmitate sponsi, aelate amborum 30 et 45 annorum, duobus filiis procreatis 10 el 2 annorum, fratribus non consanguineis, sed uterinis, quaestionibus intra doctos non diremptis, plane reprobare et condemnare hunc modum procedendi Missionarii durum videtur. Quopropter ad S. C. de Propaganda Eide se dirigit, rogans humiliter ut eadem S. C. benigne declarare dignctui quid in casu faciendum sil

Foria IV, die 13 dec. 1916.

« In Congregatione Generali... Emi ac Kmi DI). Cardinales, in rebus fidei ct morum Generales Inquisitores, decreverunt : «Non esse inquietandos ».

sparitatis cultus, eo ipso dispensare intelligitur etiarn ab impedimento *consanguinitatis*, si illud ex instantia cognoverit, ut colligitur ex analogia cum responsione S. G. S. Officii citata n. 723. Excipe omnes gradus lineae rectae et primum gradum lineae obliquae: cum enim Ecclesia in hisce gradibus nunquam dispensare soleat, illa praesumptio est impossibilis; ideoque matrimonium initum in aliquo istiusmodi gradu invalidum dicendum foret, non obstante obtenta fortasse dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus*.

Si utraque pars est infidelis, matrimonium in primo gradu lineae rectae est certe nullum, ita ut si coniuges, favente divina gratia, ad fidem catholicam convertantur, separari debeant, ut possint novas nuptias inire, cum et infideles iure divino teneantur.

Matrimonium in secundo et tertio gradu lineae transversae est certe validum, nisi lex civilis illud irritet, quia infideles constitutionibus canonicis non arctantur, et si coniuges baptismum recipiant «fideles huiusmodi matrimonialiter copulari libere possunt et licite remanere coniuncti, cum per Sacramentum baptismi non solvantur coniugia, sed crimina dimittantur*», ut docet expresse Innocentius III, c. 8, X, *De divortiis*, IV, 19.

Matrimonium in aliquo gradu lineae rectae post primum (n. 702) aut in primo gradu lineae collateralis (n. 708) est dubium. Ideoque coniuges nec possunt nec debent separari, nisi S. Sedes sua potestate in matrimonia infidelium, de qua re alias, matrimonium irritet ad cautelam et ita permittat coniuges ad alias nuptias transire.

712. 2° Modo de potestate Ecclesiae dispensandi in impedimento *consanguinitatis* et *affinitatis*. Prae oculis habeatur can. 1042 §2. tradens adesse impedimenta *gradus minoris* et impedimenta *gradus maioris*: quae distinctio respicit dispensandi praxim SS. CG., faciliorem in illis, difficiliorem in istis (n. 211). In consanguinitate impedimentum *gradus minoris* est consanguinitas in tertio gradu lineae collateralis aequalis: in affinitate est affinitas in secundo gradu lineae collateralis aequalis: alia omnia impedimenta *consanguinitatis* et *affinitatis*

sunt *gradus maioris*, in quibus S. C. eo difficilior est in concedenda dispensatione, quo gradus est primo vicinior. Haec ex praxi S. C. de Sacramentis et S. Poenitentiariae.

Hoc posito: Ecclesia certe dispensare nequit in primo gradu lineae rectae. Dubium est num dispensare valeat in aliis gradibus lineae rectae et in primo lineae obliquae; ideo in his numquam dispensavit et numquam dispensatura est (rei. can. 1076 § 3), et exempla, quae circumferuntur, sunt apocrypha. ¹ In aliis autem gradibus lineae obliquae certe dispensare potest. Equidem Gonn. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 5 statuit: « In secundo gradu numquam dispensetur, nisi inter principes et ob publicam causam », ubi copulativa *et* vim habet disjunctivae, ita ut alterutrum sufficiat. ² Eadem fere difficultas est pro obtinenda dispensatione in primo et secundo, primo et tercio. At Romanus Pontifex. hoc conciliari decreto non obstante, etiam cum personis privatis, ob privatas sed instas causas, in praefatis gradibus dispensare potest et solet, uti diximus n. 709. Hodie dispensatio, in primo et secundo gradu, sicuti analogice in primo et tercio conceditur ob causas maioris gravitatis, quae enumerantur in speciali instructione S. C. de Sacramentis relata in Alleg. XI. Dispensatio vero in primo affinitatis mixto cum secundo et in secundo simplici consanguinitatis facilius conceditur ob quamcumque canonicam causam: in tertio autem simplici consanguinitatis aut secundum tangentem sustinetur quoque dispensatio concessa absque ulla canonica causa (can. 1054) (cf. n. 340).

Quamquam in primo vel secundo vel tertio mixto eum quarto dispensatio necessaria non sit post Codicem, tamen in nonnullis dioecesibus consuetudo invaluit, ut Ordinarius, ad instantiam sponsorum, declaret nullum inter eos intercedere impedimentum ad removendas murmurationes et

¹ Giomne, loin. I, § 209. n. 4; De Lixio, *Uesp. mor.*, dub. 40; Sanchez, lib. VII, disp. LU, n. 7. De dispensatione in primo gradu lineae obliquae confer S. C. C. in *Leodiensi, Dispensationis matrimonialis*, 14 dec. 1793.

* S. G. C. apud Fagnanum, cap. 0, η. I, cit. tit.

scandala pusillorum ignorantium iura. 1 Formulam huius declarationis habes penes Giovine, tom. 1, §205, n. 8.

713. Contra illos, qui in gradu prohibito contrahere sine dispensatione scienter audent, iure decretalium erat excommunicatio latae sententiae, ex Clem. un. cit. lil. Insuper Clemens V. l. c., confirmat poenas a iure civili latas, idest publicationem bonorum, exsilium ac verberationem. Cum censura relata non sit in Codice, abrogata dici debet: aliis autem poenis non amplius esse locum palam est. Praeterea Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 5 prohibet ne dispensatio concedatur illis, qui intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere praesumpserint, praesertim si illud consummaverint; sed vide n. 342. Tandem antiquitus si consanguinei matrimonium attentaverant, prohibebantur contrahere matrimonium cum aliis quibuscumque mulieribus, licet matrimonium foret validum, ex c. 35. q. 2 et 3, can. 4: «Qui propinquam sanguinis uxorem ducunt et separantur, non licebit eis. quamdiu utrique vivunt, alias uxores sibi in coniugio sociare, nisi ignorantia excusentur*.¹ Et cohaerebat antiquitus stylus Datariae, iuxta quem in dispensationibus matrimonialibus, quae expediebantur pro iis incestuosis consanguineis ad attentatum matrimonium revalidandum. apponebatur semper clausula: *Quod aller alteri supervivens perpetuo absque spe coniuijH remaneat*:³⁴ quae iamdiu suppressa fuit et hoc interdictum saltem consuetudine contraria cessavit. 1

711. Iure Codicis nulla poena statuta est in consanguineos qui matrimonium attentant; incestus autem, idest concubitus cum cognatis et aliis intra gradus, quos intra Ecclesia matrimonium prohibet, punitur can. 2357 et seq.

¹ Corradus, lib. VII. cap. V, n. 6: De Iustis, lib. II, cap. III, n. 77.

¹ Benedictus XIV in *Quaesi, can.*, 183.

³ Corradus, lib. VIII, cap. III. n. 60; Giovine, tom. I, § 196; Feue, n. 369; Rigasti in Reg. V.) *Cancell. Apost.*, n. 104.

⁴ GiRAini, p. I, sect. 714; *Thesaurus*, cap. I. v. *incestus*, limit. IV-, De Angelis, lib. IV. tit. XIII, n. 4; Sanchez, lib. VII, dhp. XV, 15; Coninoii, 30, n. 15.

c. 10. - De impedimento affinitatis. 1

Can. 1077. - § I. Affinitas in linea recta dirimit matrimonium in quolibet gradu; in linea collateralis usque ad secundum gradum inclusive.

§ 2. Affinitatis impedimentum multiplicatur:

1°. Quoties [multiplicatur impedimentum consanguinitatis a quo procedit;

So. Iterato successive matrimonio cum consanguineo coniugis defuncti.

715. Codex I. C. affinitatis impedimentum innovavit a fundamentis. Nam etiam in iure romano erat profecto affinitas, sed principium affinitatis erant *iustae nuptiae*, praescindendo a consummatione; hinc Modestinus, l. 4, §3 ff. *De grad. et affin.*: «Allines sunt viri et uxoris cognati dicti ex eo quod duae cognationes, (piae diversae inter se sunt, per nuptias copulantur, et altera ad alterius cognationis finem accedit; namque coniungendae affinitatis causa sit ex nuptiis». Recentiores civiles legislationes ius romanum sequutae sunt. et etiam in communi loquendi usu nos dicimus *uifricum*, *priipmni*, *socerum*, *enerum*, etc., praescindendo a matrimonii consummatione. K contrario, principium affinitatis in antiqua canonica legislatione fuit copula carnalis perfecta seu licita seu illicita: hinc si matrimonium non erat consummatum, nascebatur affinitas iuris romani et recentiorum legislationum, sed non affinitas canonica; e converso, si vir extra matrimonium mulierem cognoscebat; demum, consummato matrimonio, nascebatur affinitas canonica ex consummatione, affinitas civilis ex matrimonio. Codex I. C. hanc differentiam ex qua nec paucae nec leves difficultates oriebantur, sustulit, statuens canonicam affinitatem deinceps oriri ex matrimonio valido sive consummato si ve non, suppressa penitus affinitate ex copula illicita. Haec salis apparent ex rei. can. 1077, licet expresse non dicantur. Hac igitur substantiali et opportuna

¹ Vide Canonistas in X, lA. eo qui cognovit consanguineam uxoris suae rei sponsae, IV. 13. et X, De consanguinitate et affinitate, IV, If.

innovatione, Codex disciplinam canonicam iuri romano et recentioribus legislationibus conformem reddidit.

716. Ratio autem huius impedimenti multiplex reddi potest. Reverentia enim qua vir tenetur erga consanguineas uxoris et viceversa, efficit ut nuptiae inter eos decenter conciliari nequeant in gradibus a lege prohibitis; hinc apud excultas et civiles nationes tales nuptiae, saltem in proximioribus gradibus, non probantur. Accedit ratio moralis; inito enim matrimonio inter duas personas, familiaris enascitur conversatio cum consanguineis alterius partis; unde periculum peccandi quod, ablata spe matrimonii, remotum redditur. Aliae rationes sunt fere eadem, quae a S. Thoma adducuntur pro impedimento consanguinitatis (n. 700).

Modo rei. can. 1077 exponere debemus.

717. In primis ex can. 97 § 1 patet affinitatem oriri ex matrimonio valido, quia ex matrimonio invalido, licet putativo, oritur impedimentum *publicae honestatis* de quo infra, non autem *affinitas*. In eodem canone § 2 indicantur personae, quae ex matrimonio valido evadunt affines. Scilicet, inito valido matrimonio, coniuges non sunt, iuridico sensu, affines inter se. sed sunt veluti causa et principium affinitatis; consanguinei autem viri evadunt affines mulieri, non autem eius consanguineis, et viceversa consanguinei mulieris evadunt affines viro, non autem eius consanguineis, quia *affinitas non egreditur copulatos*. Ita. e. g., si Titius viduus, filios ex priori matrimonio habens, matrimonium contrahit cum Caia vidua, filias similiter habens ex prioribus nuptiis, oritur affinitas inter Titium et filias Caiae, inter Caiam et filios Titii, non autem inter filios Titii et filias Caiae, ita ut ii inter se nuptias et licite et valide inire valeant, licet fortasse ab inito matrimonio inter 'filium et Caiam *fratrum* et *sorum* nomine invicem appellentur.¹ At mulier evadit quidem affinis consanguineis viri, non autem eius affinibus; item vir evadit quidem affinis consanguineis mulieris, non autem eius affinibus, quia *affinitas non parit affinitatem*. Ita, e. g., Antonius

¹ Cappello, op. cit., n. 530.

maritus contrahit affinitatem cum Petro, fratre uxoris suae, non vero cum Agnele uxore Petri; liinc si uxor Antonii el Petrus moriantur, Antonius el Agnes possunt valide et licite matrimonium inter se inire. Ex dictis sequitur non esse affines ideoque posse duos fratres ducere duas sorores, patrem el filium ducere matrem et tiliam, item villicum et viduam sui privigni, privignum el viduam sui vitrici... posse invicem nubere. Demum in § 3 eiusdem canonis 97 traditur quomodo computetur affinitas. Scilicet cum in affinitate nullae sint generationes, per se neque stipes neque linea neque gradus habentur. At pro stipite sumuntur vir et mulier, linea autem recta vel collateralis affinitatis est linea recta vel collateralis consanguinitatis alterutrius coniugis: unde sequitur regula computationis in cit. §3 indicata. Ita e. g.. si Titius Caia uxorem duxit, ipse cum Apollonia, matre Caiae, affinis est in primo gradu lineae rectae, quia Caia Apolloniae est consanguinea in primo gradu lineae redae. Item si Caecilia nupsit Carolo, ipsa Petro, patruo Caroli, affinis est in secundo gradu attingente primum in linea collateralis, quia in eodem gradu et in eadem linea Carolus el Petrus sunt consanguinei ...

718. Haec affinitas antiquo iure multiplicabatur ex quadruplici capite : 1° Si copula habita fuerat cum pluribus eiusdem personae consanguineis; e. g. si Titius cognovit Semproniam, deinde Maeviam, sororem Semproniae, erat dupliciter allinis Caiae, earumdem sorori; 2° Si habita fuerat ab ulraque parte cum persona alterius consanguinea: e. g.. Titius cognovit Semproniam; hinc erat allinis Maeviae; sed deinde Maevia rem habet cum Francisco, fratre Titii; Titius erat rursus allinis Maeviae; ideoque dupliciter allinis; et item Franciscus Semproniae; 3° Si habita fuerat cum persona alteri coniuncta multiplici consanguinitatis vinculo, e. g., Sempronia est dupliciter consanguinea Maeviae: Titius rem habens cum Sempronia, erat dupliciter allinis Maeviae. 1° Tandem multiplicabatur affinitas, si plures ex hisce causis concurrebant.

719. Codex ret. can. 1077 §4 haec omnia simpliciora reddidit, statuens affinitatis impedimentum multiplicari: « 1° quo-

lies multiplicatur impedimentum consanguinitatis a quo procedit; 2° iterato successive matrimonio cum consanguineo coniugis defuncti*. Hinc. e. g., si Petrus post primum matrimonium cum Maria el post alterum matrimonium cum Anna, sorore Mariae (cum dispensatione ah impedimento *affinitatis* in primo gradu lineae collateralis) vult ducere uxorem Corneliam, utriusque defunctae uxoris sororem, indiget dispensatione super duplici affinitate in primo gradu lineae collateralis. El si Petrus nuptias inire cupiat cum Agnete, consobrina utriusque sororis defunctae, erit duplex affinitas in secundo gradu lineae collateralis... El aliquando concurrere potest una simul consanguinitas el affinitas: e. g. Titius duxit Semproniam consanguineam: Maevia soror Semproniae, quae esi Titio consanguinea, iam est el allinis.

720. Allines varia sortiuntur nomina. Ea indicamus lingua Latina 1°: Italica 2°: Gallica 3°.

A) In linea recta ascendentali ex parte viri erga mulierem.

Iu» Gradus. Socer (pater viri), Socrus (mater viri) 1°: Suocero. Suocera 2°: Beau-père, Belle-mère 3°.

Nurus (uxor lili) 1°; Nuora 2°; Bru, Belle-fille 3°.

Gradus. Prosocer (avus viri), Prosocrus (avia viri) 1°; Avolo per affinité, Avola per affinité 2°: Aïeul ou Grand-père par alliance, Aïeule ou Grand'mère par alliance 3°.

Pronurus (uxor neptis) 1°: Promiora 2°; Femme du petits 3°.

B) In linea recia ascendentali ex parte mulieris erga virum.

/° Gradus. Socer (pater uxoris). Socrus (mater uxoris) 1°; Suocero, Suocera 2°; Beau-père, Belle-mère 3°.

Gener (maritus filiae) 1°; Genero 2°: Gendre 3°.

//° Gradus. Prosocer (avus uxoris). Prosocrus (avia uxoris) 1°: Avolo per affinité, Avola per affinité 2°; Aïeul ou Grand-père par alliance. Aïeul» on Grand'mère par alliance 3°.

Progener (maritus neptis) 1°; Progenero 2°; Mari de la petite-fille 3°.

C) *in linea recta ascendenti ex parte viri erga mulierem.*

I^{us}. *Gradus*. Privignus. Privigna (lilius, lilia mariti ex primo matrimonio) 1°; Figliastro, Figliastro 2°; Beau-fils, Belle-fille 3°.

Noverca (uxor patris) 1°; Madrigna 2°; Belle-mère (marraine) 3°.

D) *In linea recta descendenti ex parte mulieris erga virum.*

I^{us} *Gradus*. Privignus, Privigna (lilius, filia uxoris ex primo matrimonio) 1°; Figliastro, Figliastro 2°; Beau-fils, Belle-fille 3°.

Vilricus (maritus matris) 1°; Padrigno 2°; Beau-père 3°.

E) *In linea collateralis.*

I^{us} *Gradus*. Levir (frater mariti pro uxore, frater uxoris pro marito), Glos (soror mariti pro uxore, soror uxoris pro marito); Fratris (uxor fratris pro fratre aut sorore). Sororius (maritus sororis pro fratre aut sorore) 1°; Cognato, Cognata 4°; Beau-frère, Belle-sœur 3°.

721. Modo videamus de impedimento matrimoniali quod gignit affinitas. Antiquo iure affinitas in linea recta ex copula licita tum illicita matrimonium dirimebat in infinitum; in linea autem collateralis ante Concilium Lateranense IV dirimebat usque ad 7^m gradum, sed Concilium illud reduxit ex copula licita et illicita ad 4^m gradum: Concilium Tridentinum reduxit affinitatem ex copula illicita ad 2^m gradum; et hodie post Codicem, abolita quacumque affinitate ex copula illicita, affinitas in linea recta dirimit matrimonium in quolibet gradu; in linea collateralis usque ad 2^m inclusive (rei. can. 1077 §1).

722. Omnes admittunt affinitatem in linea collateralis matrimonium dirimere iure ecclesiastico in omnibus gradibus; item in omnibus gradibus lineae rectae post primum; sed 1)D. disputabant quo iure matrimonium dirimeret affinitas in primo gradu lineae sive ascendentalis sive descendentalis e. g., inter maritum et matrem vel filiam uxoris defunctae, inter uxorem et patrem vel lilius mariti defuncti. Nonnulli putabant

Hi

Tractatus canonicus de matrimonio

dirimere iure naturae. 1 innixi (praeter alia auctoritatis argumenta) rationi, quia nempe privigna respectu vitrici, privignus respectu novercae, nurus respectu soceri, gener respectu socrus liliorum loco apud omnes gentes bene institutas sunt. Inst. 1, 1° *I)e nuptiis*, 7: Dig. 24, 3 *Solutio matrhn.*, 16; et mullo magis sequuta copula, ex c. 15, C. XXXV, q. 2 el 3, ubi S. Augustinus ait : «Si vir el uxor non duo, sed una caro sunt, non aliter est nurus deputanda, quam filia ». Hinc Ecclesia ab hoc impedimento numquam dispensavit (n. 724). Alii communius censebant dirimere solo iure ecclesiastico.² Pro sua sententia afferebant, praeter nonnulla exempla matrimoniorum cum hoc impedimento antiquitus initorum, etiam auctoritatem nonnullorum conciliorum particularium, quae magno in honore sunt. Ita concilium Agalhense, an. 506, c. 8, C. XXXV, q. 2, et Epao-nense. an. 517, c. 30, statuunt non esse dissolvenda matrimonia cum privigna inita ante prohibitionem ab ipsis conciliis latam, ul textus illos DD. explicant; et Concilium Aurelianense II, c. 10, tradit coniugia in infidelitate contracta cum uxore patris el cum lilia uxoris post susceptum baptismum solvenda non esse. Quod magis est. Riganti, l. e., n. 22, refert Card. De Logo, consultum ab Urbano \ 111 circa dispensationem petitam a Mantuae Duce super impedimento primi gradus affinitatis lineae rectae, respondisse, posse quidem huiusmodi dispensationem a Romano Pontifice concedi, sed non expedire ob maximam illius coniunctionis turpitudinem, el hanc sententiam sequutam esse S. C. Inq., die 14 febr. 1727. Tandem hanc sententiam extra dubium ponit eadem S. C. S. Officii, quae fer. V, die 4 sept. 1743, sollemniter declaravit : «Non esse dubitandum de potestate Pontificis concedendi dispensationem in primo gradu affinitatis in linea recta etiam

1 S. Bellauminis, *De matr.*, lib. II, cap. XVIII, not. 2; Reiff., lib. IV, tit. XIV. n. 49; Rosset, n. 1956 seq.; Pirhing, n. 32, alique plures apud Riganti, Reg. 49 *Cancell. Apost.*, n. 18.

Giovinf. tom. 1. § 305; Benedictis XIV. *be Spn.*, lib. IX, cap. XIII: Riganti, l. c., n. 20; Sanchez, lib. VII. disp. LXVI, n. 7; Pontius, lib. VII, cap. XXXIV. n. 5; Gonzalez, in cap. 1, *be cons. el off.*, n. 9; De Justis, lib. II, cap. VU, n. 54; Schmalz., lib. IV. tit. XIV, n. 103.

ex copula licita inter vitricum et privignam : e.l. e contra, non expedire quod huiusmodi dispensatio concedatur».1 Ratio vero in contrarium allata hoc unum probat, coniugium inter taliter allines non levem praesefere naturalem turpitudinem et indecentiam ac magnum populo scandalum, non autem iure naturae irritum esse. Altera sententia certa est iure Codicis. Nam si agitur de affinitate in linea recta orta ex matrimonio rato tantum, dispensandi facultas super ipsa conceditur personis de quibus in can. 1043, 1045 (n. 394 seq.) in adiunctis inibi memoratis; ac proinde liquido deducitur eandem affinitatem nuptias dirimere tantum iure ecclesiastico. Sed idem dicendum etiam est de affinitate in linea recta orta ex matrimonio rato et consummato; nam facultas dispensandi super hac affinitate excipitur in casu et pro personis de quibus in cit. can. 1043, 1045, sed eadem affinitas, non excepto primo gradu, ad censetur impedimentis iuris tantum ecclesiastici, si verba can. 1043 recte attendantur. Ceterum constat Apostolicam Sedem nostris hisce temporibus non semel concedere dispensationes affinitatis in primo lineae rectae gradu, etiam consummato matrimonio, dum aliquo tempore ante Codicem, eam non concedebat et requisita respondere solebat : *Ecclesia non dispensat*, quae tamen verba non negabant eiusdem dispensandi potestatem. Cum tamen agatur de gravissimo impedimento, quoties super ipso dispensatur, causae atque adiuncta omnino extraordinaria concurrere debent: nempe si certum est unum contrahentium non esse lilium vel tiliam alterius; si agatur de gravi scandalo removendo (concubinato), praesertim si proles iam fuerit ab unione incestuosa suscepta, unde separatio in lei partes moraliter impossibilis evaserit; si actus civilis iam fuerit expletus, aut praevideatur secuturus post dispensationem; si Ordinarius testatur nullum exinde oriri scandalum. In hisce atque similibus casibus, qui cum suis causis et adiunctis deferuntur singulis vicibus Ssnio et Ssihus aliquando pro sua benignitate et prae oculis habita salutis* animarum, dispensationem indulget.

1 Cani. Gennari, Cons. 118.

723. Exinde apparet quid dicendum de matrimonio confecto penes infideles in aliquo affinalis gradu, praecisione facia a lege civili irritante. Nam inter *duos infideles* etiam in primo gradu lineae rectae affinalis. idest inter vitricum et privignam, novercam et privignum, socerum et nurum. socrum et generum, matrimonium valet. Proinde si isti coniuges infideles ad fidem convertuntur, separari non debent, et non potest eis permitti ad alia vota transire. Inter *infidelem et fidelem* affines matrimonium subsistere non posse ob *affinitatis* impedimentum, praeter impedimentum *disparitatis cultus*, palam est: nam fidelis lege Ecclesiae inhabilis est: et ita etiam declaravisse S. G. S. Officii, patet ex epistola S. G. de Prop. Fide diei 10 innii 1890. 1 At Ecclesia, dispensans ab impedimento *disparitatis cultus*, eo ipso censetur quoque dispensare ab (*affinitatis* impedimento, dummodo illud dignoverit, excepta affinitate in primo gradu lineae rectae (n. 721). Tandem si affines infideles baptismum recipiant, et deinde velint matrimonium inire, non possunt amplius, obstante impedimento *affinitatis*: affinitas enim, naturaliter orta, quae ante baptismum legibus Ecclesiae non suberat, iam post baptismum subest, ideoque dirimat necesse est. Ad rem S. G. S. Officii in decreto diei 26 aug. 1891: « Affinitatem, quae in infidelitate contrahitur..., non esse impedimentum pro matrimoniis quae in infidelitate ineuntur; evadere tamen impedimentum pro matrimoniis quae ineuntur post baptismum: quo suscepto, infideles fiunt subditi Ecclesiae eiusque proinde legibus subiecti ».2

724. Tandem de dispensatione ab hoc impedimento agendum est. Ex dictis apparet Ecclesiam posse dispensare etiam in linea recta, haud excepto primo gradu, et de facto dispensationem concedere facilius vel difficilius iuxta gradum. Super gradibus vero lineae collateralis dispensationes dantur facilius «pam antea et mitioribus de causis: imo secundus gradus etiam

• *Canoniste contemporain* an. 1897, pag. 697.

Cfr. S. G. S. O(T. ad Archiep. Quobccen., 3 mail. 18-25: S. C. de Prop. Fide, 13 aug. 1851.

sine causa (¶ tantummodo. uti legitur in rescriptis S. G. de Sacramentis, *ob rationabiles causas a Sancta Sede probatas*; est enim impedimentum minoris gradus, ac proinde pro ipso valet praescriptum can. 1051 (n. 397). Primus gradus mixtus cum secundo, quamvis a nonnullis retineatur gradus minoris, ex stylo tamen S. G. de Sacramentis habetur uti maior atque conceditur dispensatio eum causa canonica. Cf. quae supra diximus n. 712.

725. Celebre est in historia ecclesiastica exemplum huius dispensationis in primo gradu. Cum enim Iulius II dispensasse eum Henrico VIII, rege Angliae, ut duceret Catharinam, quae fuerat Arthuri fratris uxor, Henricus deinde, ut ad alia vota transiret, asseruit suum eum Catharina coniugium iure naturae initum fuisse ob impedimentum *affinitatis* in primo gradu. a qua Romanus Pontifex dispensare non potuit. Clemens VIII. consultis hae de re celebrioribus Universitatibus et accuratissima adhibita deliberatione, apostolicis litteris declaravit validam ac licitam fuisse dispensationem; hinc validum et licitum coniugium Henrici cum Catharina. Alia exempla huius dispensationis recenset Riganti, l. c., n. 33 seq. subdens: * An vero expediat quod huiusmodi concedantur dispensationes super primo *affinitatis* gradu in linea transversali, ex eo pendet, an causae (piae pro iis oblinendis exponuntur, tales sint quod praeponderent turpitudini huiusmodi coniugii; solent enim nonnullae nationes huiusmodi nuptias exsecrari, inter quas natio praesertim Polona ».

726. Equidem decretum Tridentinum. sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 5 etiam de hac affinitate intelligendum est. ut declaravit S. Pius V, ¶ sed hoc decretum manus Pontificis non ligat. Olim difficile concedebatur haec dispensatio, si nubere voluerit fratri defuncti viri vidua, praesertim si ex viro defuncto prolem habuisset. At hodie, valde mitigato antiquo rigore, conceditur dispensatio super hoc impedimento

¶ Giovine, Ioin. I. § 308; Sanchez, lib. VIII, disp. XIX, n. 3; Benedictis XIV, *Quaest. can.*, 317; Folium S. (S. G. in *Olomucensi, Dispensationis*, 25 febr. 1711.

indiscriminatim, tum si vir velit ducere sororem suae defunctae uxoris. Ium si vidua velit nubere fratri defuncti viri, praesertim quando proles minorennis habeatur. El quoniam vinculum affinitatis esi minus forte prae vinculo consanguinitatis, hinc in genere haec dispensatio conceditur oh illas causas, ob quas datur dispensatio in eodem gradu consanguinitatis, el etiam paulo minores sufficiunt.

727. Quoad poenas contra violalores impedimenti *affinitatis*. repete quae supra n. 713, 711. diximus pro impedimento *con-sa-nyuinitatis*.

§ II. - *i)e impedimento publicae honestatis.*

Gan. 1078. – Impedimentum *publicae honestatis* oritur ex matrimonio invalido, sive consummato sive non, et ex publico vel notorio concubinato ; et nuptias dirimit in primo et secundo gradu lineae rectae inter virum et consanguineos mulieris, ac vice versa.

728. Etiam hoc impedimentum magnas innovationes passum esi ex Codicis publicatione. Antiquo enim iure hoc impedimentum oriebatur ex sponsalibus el ex matrimonio non consummato, sive valido sive invalido, dum iure Codicis oritur ex matrimonio invalido, sive consummato sive non. et ex publico vel notorio concubinato, ut ex rei. can. 1078 apparet.

729. Ratio autem huius impedimenti consistit in quadam naturali decentia. Nimirum licet vir non tial propinquus consanguineis mulieris, quam invalido matrimonio duxit, vel cum qua in concubinato vivit, tamen matrimonium inter virum el consanguineas mulieris in casu, el viceversa, in societate honestis moribus informata, habetur minus decens et decorum el praeterea possibilitas buiusmodi nuptiarum periculum praebet incontinentiae inter virum et consanguineas mulieris ac viceversa ob reciprocam familiarum consuetudinem. Proinde deliciente canonica affinitate, Ecclesia statuit has personas malrimonium inter se inire non posse; et hoc impedimentum dictum est *iustiliae publicae honestatis* vel

simpliciter *publicae honestatis* veluti ab honestate publica requisitum.

730. Huius impedimenti vestigia in ipso iure Romano reperiuntur, licet non eodem nomine, cum iuxta illud in nuptiis non solum spectandum sit quid liceat, sed etiam quid honestum videatur, ex Dig., 42 pr. *De ritu nuptiarum*. Nimirum iure Romano aderat *affinitas* ex iuslis nuptiis, dirimens matrimonium inter allines in omni gradu lineae rectae, et tandem etiam in secundo gradu (computatione civili) lineae obliquae. Praeterea aderat *quasi-affinitas*, quae ad honestos mores lutandos, supplens affinitatem proprie dictam, nuptias dirimebat: 1° inter virum et filiam uxoris natam ex alio post solutum divortio coniugium, aut viceversa, et etiam, ut putamus, inter viduam fratris demortui et fratrem natum post illius mortem, aut viceversa; 2° inter sponsam patris et liliū, sponsam lili et patrem, matrem sponsae et sponsum, ex Dig. 23, 2, 12, 1-2: eod. 14 § 1 et 2. 1. 14 ff. cit. tit.; 3° tandem inter allines ex concubinato et ex contubernio. Dig. eod. 14; 38, 1° *De c/rad. et affin.*, 1. Ecclesia per Codicem, hanc legislationem imitans, statuit, propter honestos mores societatis, impedimentum *publicae honestatis* pro casu matrimonii invalidi sive consummati sive non. et publici vel notorii concubinatus.

731. Ut hoc impedimentum declaremus, dicimus in primis hoc impedimentum oriri ex matrimonio invalido, dummodo speciem veri matrimonii praeseferat (n. 47). Nil referi utrum hoc matrimonium sit consummatum vel non. utrum contractum fuerit bona vel mala fide. Hinc publica honestas oritur ex matrimonio invalido ob impedimentum *aetatis*, prout ipsa S. C. C. non semel declaravit; et etiam ex matrimonio putativo (n. 46).

732. Iure antiquo impedimentum *publicae honestatis* non oriebatur ex matrimonio nullo ex defectu consensus, prout expresse traditur in c. un., *De sponsalibus et matrimonio*. IV, 1. in VI°. At post Codicis promulgationem dubitari potest de huius exceptionis perseverantia. Nam ex rei. can. 1078 impedimentum *publicae honestatis* oritur ex matrimonio invalido

in genere, quin excludatur matrimonium nullum ex defectu consensus. Id confirmatur ex aciis praeparatoriis ad Codicem. Nam qui canones, poslea a Consultoribus examinandos, paraverant. recolebant, tamquam iure receptum, hoc impedimentum oriri ex matrimonio nullo, *dtim modo non sit mtllum ex defectu consensus*; cum igitur Consultores de hac limitatione in canone tacuerint, dicendum hanc limitationem voluisse suppressam. Hinc nos putamus hanc exceptionem cessavisse promulgatione Codicis, el ideo, iure Codicis, hoc impedimentum oriri etiam ex matrimonio nullo oh defectum consensus.

733. Pariter iure antiquo plerique relinebant impedimentum *publicae honestatis* oriri ex matrimonio clandestino nullo, idque deducebant ex cit. c. un., ubi Bonifalius VIII declarat hoc impedimentum oriri ex sponsalibus sive de praesenti sive de futuro nullis, *quavis de causa nulla sint*. Haec doctrina cohaeret praescripto cit. can. 1078: hinc eam admittimus, scilicet admittimus impedimentum oriri ex matrimonio nullo etiam ex defectu formae, e. g.. si sacerdos assistens non erat competens, si unus lanium adfuit testis; el eam admittimus licet matrimonium fuerit secreto celebratum, nam in rei. canone verba *ex publico vel notorio* referuntur non ad matrimonium, sed ad concubinatum.

734. Aliquot abhinc annis acriter disputatum fuit utrum impedimentum *publicae honestatis* oriretur ex matrimonio, ut aiunt, civili. Controversia finem habuit, decreto S. C. C. diei 7 aprilis 1879, quod ita est : « Postquam laici legumlatores praeter civiles ac politicos effectus impio ausu ipsum pervadere ac moderari praesumpserunt matrimoniale foedus, quod a Deo auctore naturae ante omnem civilis potestatis existentiam primitus institutum,¹ ac ad ineffabilem Sacramenti dignitatem deinde a Christo Redemptore evectum, quamlibet politicam et civilem jurisdictionem penitus excedit, plures Episcopi alique

¹ Haec verba non S. C., sed eiusdem Secretarii, referre videntur argumentum eorum qui auctoritati civili quamlibet competentiam denegant in matrimonium non baptizatorum ; sed de hoc argumento vide quae diximus n. 251.

animarum pastores al» Apostolica Sede anxii postularunt, an ex actu civili, qui honorandum usurpat matrimonii nomen, impedimentum *iustitiae publicae honestatis* oriatur. Quae postulationes, cum iteratae postremis hisce temporibus luissent. Summus Pontifex mandavit, ut huiusmodi negotium a S. C. Em. ac Rev. Cardinalium Cone. Trid. interpretum rite ac sedulo expenderetur. Sacra autem Congregatio, exquisitis viro- rum in theologicis ac canonicis disciplinis peritorum consul- tationibus, ac re mature discussa in generali comitio diei 13 mart. 1879. propositae dubii formulae: « An actus qui vulgo audit matrimonium civile pariat impedimentum iustitiae pu- blicae honestatis», rescripsit: «Negative, et consulendum Ssiho ut id declarare el statuere dignetur*. Quapropter Ssiiiis I). N. Leo Pp. XII1. audita universa rei relatione in audientia diei 17 eiusd. mensis, in voto S. C. concedens, per praesens decretum *declarat et statuit* praememoratum actum, qui vulgo dicitur matrimonium civile, in locis ubi promulgatum est decretum Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 1, sive fideles, actum ipsum explentes, intendant, uti par est (matrimonio ec- clesiastico iam rite celebrato vel cum animo illud quantocius celebrandi) meram caeremoniam civilem peragere, sive inten- dant sponsalia de futuro inire, sive tandem ex ignorantia aul in spretum ecclesiasticarum legum intendant matrimonium de praesenti contrahere, impedimentum *iustitiae publicae ho- nestatis* non producere...» Doctrinam hoc decreto traditam confirmavit post Codicis promulgationem Commissio pontificia ad canones Codicis authentice interpretandos: nam proposito dubio: «An vi can. 1078 ex solo actu, ut aiunt, civili inter eos de quibus in can. 1099 § 1, independenter a cohabita- tione, oriatur impedimentum *publicae honestatis*», pontificia Commissio respondit: «Negative».

735. Juridicum fundamentum huius doctrinae ita exponitur in discursu Secretarii eiusdem S. C. C. Si sponsi substantiali matrimonii forma tenentur, matrimonium, ut aiunt, civile coram Ecclesia seu iure canonico non est matrimonium, sed est mera civilis caeremonia, quam Ecclesia permittit, imo praeci- pit. ut verum matrimonium, vel contractum vel contrahendum.

suos habeat civiles effectus, de qua re fusius loquemur in Appendice huius Tractatus, quae est *De matrimonio civili*. Huic autem civili caeremoniae Ecclesia, praescindens ab intentione partium in eadem explenda, non addidit effectum producendi impedimentum *publicae honestatis*, neque hunc effectum addere poterant contrahentes vel civilis magistratus, cum de re agatur, quae unice pendet ab ecclesiastica auctoritate. *Independenter a cohabitatione*, ut dicitur in relata responsione pontificiae Commissionis, quia si actum civilem sequatur cohabitatio seu vita communis, tunc haberetur publicus vel notorius concubinatus, ex quo oritur impedimentum *publicae honestatis* (n. 737).

736. At his minime obstantibus, S. C. de Sacramentis et S. Poenitentiaria, si partibus, quae unum civile matrimonium contraxerunt, ratione circumstantiarum grave admodum sit renovare consensum in forma canonica, sanant, Pontifice probante, civile matrimonium in radice, dummodo, omnibus rite perpensis, constet partes in eodem contrahendo verum dedisse matrimonialem consensum et in eodem perseverare; sed de hac re alias.

737. Ex rei. can. 1078, praeter matrimonium invalidum, sive consummatum sive non, impedimentum *publicae honestatis* oritur ex concubinato notorio vel publico. Vocabulo *concubinatus* intelligitur viri et mulieris sexualis conversatio, quae licet animo maritali careat, vitae tamen maritalis instar fovetur. Haec conversatio, ut sit concubinatus proprie dictus, debet esse continuata, similis aliquo modo matrimonio et distincta a conversatione simpliciter fornicaria. Concubinatus potest esse cum pluribus simul personis, et non requiritur ut vir et mulier simul vivant sub eodem tecto; at plerumque verus concubinatus ex eo dignoscitur quod vir mulierem in domo sua aut alio in loco suis expensis sibi retineat.

73S. 1° vero impedimentum *publicae honestatis* ex concubinato oriatur, hic debet esse *publicus* vel *notorius*. Est *publicus* si iam sit divulgatus aut in talibus versetur adiunctis ut prudenter indicari possit et debeat facile divulgatum iri

(n. 209). Est *notorius* sive notorietate iuris (idest post sententiam indicis competentis, quae in rem indicatam transierit, aut post confessionem delinquentis in indicio factam) sive notorielate facti, scilicet si publice notus sit et in talibus adiunctis admissus ul nulla tergiversatione celari nulloque iuris suffragio excusari possit. Has **definitiones** vel *notorii*, de delicio agens, tradit can. 2197 (cf. supra n. 473).

739. Quid vero si vir et mulier vivunt in concubinato, sed ab omnibus habentur ul veri coniuges? tenenturne impedimento *publicae honestatis*? Ita, e. g., Titius et Sempronia, ab initio se transtulerunt in longinquam regionem, ubi erant penitus ignoti et ideo aestimantur uti veri coniuges; mortua Sempronia, quae habebat filiam, potestne Titius ducere Semproniae filiam in uxorem, vel prohibetur impedimento *publicae honestatis*? interpretes Codicis non sentiunt unum idemque; nos putamus Titium non ligari impedimento *publicae honestatis*, quia concubinatus non erat *publicus el notorius*, qualem vult canon; saltem impedimentum, stante controversia, erit dubium, ideoque practice nullum, donec contrarium probetur, ex can. 1014; sed in casu curandum est ne populus ex hoc matrimonio scandalum patiatur, eo vel magis, quod si Titius et Sempronia tanquam veri coniuges habentur, matrimonio Titii obstaret, in populi aestimatione, impedimentum affinitatis in 1° gradu lineae rectae.

740. Cum impedimentum *publicae honestatis* oriatur ex matrimonio invalido el ex concubinato publico vel notorio, dubitari potest num impedimentum multiplicetur pro numero matrimoniorum et concubinatum; e. g. si Titius matrimonium invalidum contraxit cum Sempronia, deinde vixerit in concubinato cum Maevia, filia Semproniae, el nunc ducere velit in uxorem Caiam, filiam Maeviae el neptem Semproniae, dubitari potest num a matrimonio prohibeatur uno vel duplici impedimento *publicae honestatis*, uno quidem ex matrimonio invalido cum Sempronia el alio ex concubinato cum Maevia. Nos sententiam affirmativam certam habemus, ad normam eorum quae diximus n. 680: equidem Codex de multiplicitate Imius impedimenti silet, sed silet quoque de multiplicitate im-

perlinienti criminis, et in genere multipliciter impedimenti praevidet can. 1049.¹

741. Ex rei. can. 1078 impedimentum *publicae honestatis* « nuptias dirimit in primo et secundo gradu lineae rectae inter virum et consanguineas mulieris et vice versa ». *Lineae rectae* : ac proinde nuptias non dirimit in linea collateralis. Hinc matrimonium irritat inter virum et mulieris matrem, aviam, filiam, neptem, non autem sororem, quae est in linea collateralis; item matrimonium irritat inter mulierem et viri patrem, avum, filium, nepotem, non autem fratrem. Et est de se perpetuum, ita ut semel ortum non cesset, disiuncto matrimonio invalido aut dissoluto concubinato, sed sola dispensatione aufertur.

712. Hoc impedimentum est iuris ecclesiastici, gradus maioris in primo gradu, minoris in secundo (can. 1042). Exinde duae consequentiae:

713. 1° Ab hoc impedimento Ecclesia ex iustis causis dispensare potest et solet. Ius dispensandi perlinet ad Apostolicam Sedem, sed facultates de quibus cc. 1043, 1044, 1045 (n. 392 seq.) hoc quoque impedimentum respiciunt; est enim impedimentum *gradus minoris*. Etiam in primo gradu dispensatio obtineri potest, *dummodo nullum subsit dubium quod coniux possit esse proles ab altero contrahentium genita*, ut ferebat clausula apponi solita rescripto pro dispensatione ab impedimento *affinitatis* eiusdem lineae; et de facto haec clausula continetur semper in rescriptis Sanctae Sedis: si enim quod hac de re est dubium, dispensatio nunquam conceditur ex can. 1076 § 3. Quare tum in petenda tum in exsequenda dispensatione illud periculum omnino praecavendum est.

711. 2° Itor impedimentum non afficit infideles, qui legibus ecclesiasticis non subduntur; sed tenentur simili, si adsit, impedimento iuris civilis. Hinc si duo infideles matrimonium contrahunt in casu in quo impedimentum *publicae honestatis* viget inter baptizatos, perse matrimonium est validum (legitimum); ita. e. g., si filius infidelis vivit in concubinato publico vel

¹ Plures magni nominis interpretes rem dubiam habent, e. g., Cappello, op. cit., n. 550; Wehxx-Viual, op. cit., n. 382.

noIorio cum Sempronia pariter infideli, potest, nisi aliud obsit impedimentum iuris naturalis vel civilis, matrimonium validum (legitimum) contrahere cum Caia, lilia vel nepte Semproniae, pariter infideli; d hoc matrimonium, etiam post receptum baptismum, in sua validitate permanet.

715. Si Titius et Sempronia, infideles, convertuntur ad fidem et baptizantur, non est dubium ipsos iam teneri impedimento *publicae honestatis*, si post receptum baptismum alteruter eorum vel uterque cum tertia persona alteri consanguinea in linea recta gradu prohibito matrimonium invalidum contrahit vel concubinarie vivit publice aut notorie; nam ipsi iam subduntur legibus Ecclesiae.

746. Fingatur casus: Titius et Sempronia (quae filiam habet), in concubinato publico vel notorio viventes, convertuntur ad fidem, baptizantur et matrimonium inter se ineunt atque ila cessat concubinatus; mortua Sempronia, quaeritur: Titius potestne ducere filiam Semproniae, aut ab hoc matrimonio prohibetur impedimento *publicae honestatis*? Certe prohibetur impedimento *affinitatis* in linea recta ob matrimonium cum Sempronia; at putamus non prohiberi impedimento *publicae honestatis*, quia concubinatus, baptismo anterior, non subdebatur legibus Ecclesiae; baptismo el matrimonio fuit interruptus et non est ratio cur post baptismum vim suam recuperet.

717. Et si in praecedenti facti specie Titius tantum convertitur ad fidem, baptizatur et, praevia dispensatione ab impedimento *disparilatis cultus*, matrimonium contrahit cum Sempronia, finem faciens concubinatui, eadem responsio danda est, scilicet matrimonio Titii cum filia Semproniae obstare impedimentum *affinitatis*, sed non obstare impedimentum *publicae honestatis* ob rationem mox allatam.

718. Quod si concubinatus in instas nuptias convertatur aut matrimonium invalidum convalidetur, certum habemus utrumque impedimentum adesse, quia iuridica deest ratio qua impedimentum *publicae honestatis* absorptum dicatur a superveniente impedimento *affinitatis*, prout nonnulli interpretes opinantur.

§ H. - *De impedimento cognationis spiritualis.*¹

Can. 1079. - Ea tantum spiritualis cognatio matrimonium irritat, de qua in can. 768.

Can. 768. - Ex baptismo spiritualem cognationem contrahunt tantum cum baptizato baptizans et patrinus.

749. Cognatio spiritualis, qua matrimoniale impedimentum, esi propinquitas personarum, orta ex Sacramento baptismi, quae lege Ecclesiae habet vim matrimonium irritandi. Etiam ex confirmatione spiritualis cognatio oritur, quae iure antiquo erat quoque impedimentum dirimens matrimonium, sed Codex ret. can. 1079 matrimoniale dirimens impedimentum limitavit ad spiritualem cognationem ex baptismo, (piam contrahunt eum baptizato baptizans et patrinus.

750. Haec cognatio dicitur *paternitas* el *relative filiation* spiritualis. Cum enim baptismo vita spiritualis incipiat. Ecclesia consideravit baptizantem nec non palrinum el matrinam tamquam parentes spirituales baptizati: unde ipsum nomen *patrini* el *niatrinae*, *paternitatis* el *filiationis*. Et propter hanc cognationem vel propinquitatem personarum Ecclesia voluit nuptias inter easdem personas dirimere tum propter reverentiam, quam sibi mutuo debent, tum propter morum puritatem, idesl ob particularem necessitudinem, (piaae inter eos esse debet. Haec valent etiam de continuatione; sed magis de baptismo et ideo Codicis legislator, volens numerum impedimentorum matrimonialium reducere, impedimentum dirimens *cognitionis spiritualis* ex confirmatione suppressit. Benedictus XIV in Const. *Inter omnigenas* pro regno Serviae ac linitimis regionibus, data die 22 febr. 1744, inter alios abusus, S 14. reiicit singularem quamdam consuetudinem, (pia cognatio spiritualis oriebatur non solum ex assistentia matrimonio praestita, sed etiam inter eos a quibus capilli pueris primo tondebantur.

751. Circa originem huius impedimenti Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. IX, cap. X, n. ull., haec habet: * In eo... titulo (cil. lit. *Decretalium*) nullum decrelalc rescriptum, ad cogna-

¹ Vide Canonist»* in X, *Do cognitione spirituali*, IV. 11

tionem spirituales pertinet, affertur, quod ante Alexandrum III Pontificem prodierit. Verum huiusce impedimenti, quod a spirituali cognatione provenit, multo ante Alexandri III aetatem mentio facta reperitur. Siquidem in Concilio Romano I, sub S. Zaccharia Papa, habito an. Christi 743, statutum fuit, cap. 5: *Ut spirituales commatrem nullus sibi praesumat nefario coniugio copulare. Nam qui huiusmodi opus perpetraverit, sciat se anathematis vinculo esse obligatum et Dei indicio condemnatum.* Nec alia etiam antiquiora desunt huiusmodi disciplinae documenta. Sed cum nullum suppetat antequam eo quod habetur in lib. 26 C. *De nuptiis*, ubi haec Justiniani Imp. verba leguntur: *Ea persona omni modo ad nuptias venire prohibenda, quam aliquis a sacrosancto suscepit baptismo, cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, et iustam nuptiarum prohibitionem quam huiusmodi nexus per quem, Deo mediante, animae eorum copulatae sunt;* id utique sufficit ut in catalogo legum civilium, quae a iure canonico expresse confirmatae sunt, praemissa etiam de spiritualis cognationis impedimento lata adseribatur, ut recte etiam observat Joannes Bartolus, Ep. Feltrensis, in suis *last. lur. Can.*, c. 44, n. 7». His non obstantibus, ea nobis insidet opinio Justinianum Imp. hoc impedimentum potius ab Ecclesia recepisse, et si scripta illius origo nos latet, nil vetat quominus dicamus fuisse consuetudine introductum.

752. Ante Cone. Trid. spiritualis cognatio, nuptias dirimens, latius patuit. Nam triplex huiusce spiritualis cognationis species cognoscebatur, *paternitas*, *compaternitas* et *confraternitas*. Paternitas erat non solum inter baptizantem et baptizatum, confirmantem et confirmatum, inter paternos vel maternas et baptizatum vel confirmatum, sed etiam inter baptizatum et coniugem baptizantis et patrini vel matrinae, inter confirmatum et coniugem patrini vel matrinae, matrimonio semel consummato. Cum enim coniuges matrimonii consummatione fiant una caro, idcirco statutum fuerat ut cognatio spiritualis contracta ab uno in alterum etiam refunderetur. Compaternitas erat inter parentes naturales baptizati aut confirmati ex una parte, et parentes eius spirituales ex

altera parte, idest. baptizantem, confirmantem, patrilios et matrilios cum respectivis istorum coniugibus, consummato matrimonio. Unde, vi istius cognationis, baptizans, confirmans, ac patrini dicebantur *compatres*. et uxores, licet nihil praestitissent, dicebantur *commatres* baptizati vel confirmati: *compatres*, impiam, et *commatres* dicebantur cum parentibus naturalibus baptizati vel confirmati. Hic loquendi usus in pluribus regionibus adhuc servatur. Tandem fraternitas erat inter filios carnales baptizantis, confirmantis, patrinarum et matrilium ex una parte, et ipsum baptizatum vel confirmatum ex altera parte. Cum enim baptizans, confirmans, patrini ac matrina essent conpatres, sequebatur quod ipsorum filii forent contraire baptizati vel confirmati.¹ Haec desumuntur ex C. XXX, q. 3 et 4; et ex cc. 1, 3, 4, 6, 7 cit. tit. Et cum ii canones de cognatione spirituali ex baptismo loquerentur, Bonifacius VIII, cap. 1 cit. tit. in VI° declaravit: « Ex confirmatione quoque seu frontis chrismatione spiritualis cognatio iisdem modis contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, et dirimens post contracta ».

753. Cone. Trid., teste Pallavicini, lib. XXIII. cap. IX, n. 16, primum de hoc impedimento prorsus tollendo egit. Verum, obsistente Donaldo, Episcopo in Hibernia, sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 2, statuit: «... Ut unus tantum sive vir sive mulier, iuxta sacrorum canonum statuta, vel ad summum unus et una baptizatum de baptismo suscipiant, inter quos ac baptizatum ipsum et illius patrem et matrem, nec non inter baptizantem et baptizatum baptizatique patrem ac matrem tantum spiritualis cognatio contrahatur. Parochus antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter ab iis, ad quos spectabit, sciscitetur quem vel quos elegerint ut baptizatum de sacro fonte suscipiant, et eum vel eos tantum ad illum suscipiendum admittat, et in libro eorum nomina describat, doceatque eos quam cognationem contraxerint, ne ignorantia ulla excusari valeant. Quod si alii, ultra designatos, baptizatum tetigerint, cognationem spirituales nullo modo con-

¹ Vecchiotti. vol. VI. §95; Schmalz., lib. IV, m. VI, n. 9 seq.

trahant, constitutionibus in contrarium facientibus non obstantibus. Si parochi culpa vel negligentia secus factum fuerit, arbitrio Ordinarii puniatur...»

754. His historice positis, modo hoc impedimentum ad normam Codicis exponentes, animadvertimus in primis, ul cognatio spiritualis et consequens impedimentum inducatur, necesse esse ut baptismi Sacramentum sit valide collatum; nam iuxta Reg. 52 R. I., in VI0: « non praestat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum». Hinc cognatio et impedimentum non contrahitur ex baptismo sollemniter collate, si deinde constet infantem fuisse prius ab obstetrice baptizatum. uti declaravit S. C. C., die 13 apr. 1669, 2(J oct. 1687, etc.: nec (piando supplentur caeremoniae, baptismo in casu necessitatis nude administrato, prouti eadem S. C. C. pluries edixit et Codex in can. 762§ 2 expresse delinit. In dubio de validitate baptismi, cum in utraque parte adest probabilitas, etiam cognatio, et consequenter impedimentum dubium est. ideoque nullum.¹ Exinde patet quid dicendum in casu baptismi denuo collati sub conditione. Iterato baptismo sub conditione, neque patrinus, qui priori baptismo adfuit, neque qui posteriori, cognationem spiritualem contrahit, nisi idem patrinus in utroque baptismo adhibitus fuerit (can. 763 § 2). Quid de baptizante? Evidens est el ipsum cognationem contrahere, si utriusque baptismi minister fuit.

755. Quaerunt DI), num cognatio ac impedimentum oriantur ex baptismo privato, qui, urgente necessitate, confertur; Hanc controversiam penitus sustulisse dicenda est S. C. G. sequenti sua declaratione, laim, die 17 aprilis 1603 eadem S. C. pro casu particulari proposito responderat in sensu affirmativo. Nam M. in baptismo privato tenuit infantem; et deinde, proposito dubio num aliqua cognatio spiritualis inter ipsam M. et E. patrem naturalem infantis contracta fuerit, dirimens matrimonium inter ipsos, S. C. rescripsit: * Si M. habuit animum levandi infantem de sacro fonte, contractam esse cognationem spiritualem». Deinde, prouti alias etiam lactum

S. Alphonsus, lib. VI. n. 151, satis probabiliter, Ualleiuni-Guhv, Ioni. II. n.M)5: Sanchez, lil». VII, disp. LXII, n. 7: Lehmkuhl, vol. II. n.758.

est, quaestio generalis et formalis, die 29 inaii 1677, proposita fuit eidem S. C., quae reposuit: *Dilata et scribant theologi*. Quinque theologi consulti sunt, quorum vota legi possunt apud *Analecta Iuris Pontificii*, ser. VIII, fasc. LXXII. pag. 1708 seq. Tandem, die 5 mart. 1678, ad dubium: «An dispositio Concilii, cap. II, sess. XXIV, *de ref. niatrim.*, decernens in Sacramento baptismatis contrahi cognationem spiritualem inter suscipientem et patrem ac matrem suscepti, locum habeat in baptismo sine sollemnitatibus ob necessitatem domi secuto*: S. C. reposuit: *Affirmative*. Haec declaratio confirmata fuit a Codice in rei. can. 768, ubi dicitur ex baptismo sine ulla limitatione spiritualem cognationem oriri: et clarius can. 762 §2: « Etiam in baptismo privato patrimis, si facile haberi queat, adhibeatur: si non interfuerit, adhibeatur in supplendis baptismi caeremoniis: *sed hoc in casu nullam contrahit spiritualem cognationem* »; unde sequitur in alio casu cognationem spiritualem contrahi.

756. Ex relatis canonibus apparet novo Codicis iure impedimentum *cognitionis spiritualis* dirimere matrimonium:

1° Inter baptizatum et baptizantem, idest inter baptizantem virum et baptizatam mulierem, vel baptizantem mulierem et baptizatum virum. Id verum est. licet baptizantes sint haeretici, schismatici, etc., quia et ipsi subiacent legibus Ecclesiae et eorum exemptio ab hac lege nulla valida ratione evincitur. Pariter error circa baptismi subiectum. e. g., si baptizans putat baptizatum esse Titium, dum est Sempronius, aut esse masculum. dum est foemina, nullatenus officit. Si autem baptizans nomine et mandato alterius baptizat, mandans cognationem contrahit, non autem procurator, iuxta Reg. 72, R. I. in VI0: «qui facit per alium, est perinde, ac si faciat per seipsnm ».

757. 2° Inter baptizatum et patrinum. idest inter baptizatum et matrinam. inter baptizatam et patrinum. Clarum est hanc spiritualem cognationem cum impedimento non exurgere, nisi patritius et malrina valide tales fuerint. In can. 765 edicatur quaenam requirantur ul quis valide sit patrimis, nempe ut: « t° Sil baplizatus. rationis usum assecuius et intentionem habeat id munus gerendi: 2° Ad nullam pertineat haereticam

aul schismaticam sectam, nec sententia condemnatoria vel (leclaratoia sil excommunicatus aut infamis infamia iuris aut exclusus ab actibus legitimis, nec sit clericus depositus vel degradatus; 3° Nec sit pater vel mater vel coniux baptizandi: i° Ab ipso baptizando eiusve parentibus vel tutoribus, aul. his delicientibus, a ministro sit designatus; 5° Baptizandum in actu baptismi per se vel per procuratorem physice teneat aut tangat vel slatim levet seu suscipiat de sacro fonte aul de inanibus baptizantis».

758. Patrimis per procuratorem debet esse designatus seu scripto seu viva voce; forma autem specialis designationis ad mandati validitatem non requiritur; sed non sullieil subsequens ratihabitio seu confirmatio. Quid si mandatum revocatum fuerit? Si aide baptismum revocatum luerit el revocatio innotuit procuratori, cognatio a nemiile conlrabitur; si re voca lum fuerit ante baptismum, sed revocatio procuratori non innotuit, cognatio a mandante contrahitur, quia mandatum non est extinctum ex can. 207 § I el ideo adhuc vires suas exserit; quod nullo magis verum est, si mandatum revocatum fuerit post baptismum.

759. Patrimis debet habere intentionem id munus gerendi, sed non requiritur intentio contrahendi cognitionem spiritualem, imo licet cognitionem spiritualem explicite, sua intentione, reiicial, tamen si intentionem habet munus patrini gerendi, cognitionem contrahit. Ad rem Scbmalz., lib. IV, tit. XI, n. 36: « Etsi levans (el idem dicas de ceteris) dum habet voluntatem praestandi munus patrini, proteslelur se nullo modo velle contrahere cognitionem spiritualem... hac protestatione non obstante, adhuc eandem contrahet, cum ab ipsius voluntate ac potestate non dependeat unum ab allero pro lubitu separari in iis quae statuto vel auctoritate Ecclesiae connexa sunt ».

760. Impedimentum *cognitionis spiritualis*, semel contractum, semper perdurat. Proposito dubio: «Utrum *cognatio spiritualis* ante diem Pentecostes an. 11)18 contraria ultra

1 Sanchez, lib. VH, disp. LVIII, n. t; Reiff., lib. IV, tit. XI. n. -25; Giovine, tom. 1, § 215. n. 8.

W0

Tractatus canonicus de matrimonio

terminos nunc a novo Codice definitos in can. 768, a prae, fata Pentecostes die cesset quoad omnes effectus, an tantum desinat esse impedimentum ad matrimonium»; Commissio Pont, ad canones Codicis authentice interpretandos reposuit, - 3 iunii 1918: «Negative ad primam partem, affirmative ad secundam ».

761. Cum vero hoc impedimentum sit iuris ecclesiastici, sequitur: 1° Ecclesiam ab eodem posse dispensare. Hodie post Codicem haec dispensatio facilius conceditur quam antea, tum si impedimento delineatur cum baptizato baptizans, quum si patrimis; imino ex eo quod hoc impedimentum per can. 1042 § 2 n. 4° recenseatur inter impedimenta minoris gradus, pro dispensatione super eodem non requiritur causa canonica (can. 1054) et dispensatio a S. C. de Sacr. conceditur sub sueta generaliori clausula: *ob rationabiles causas a S. Sede probatus*.

762. 2° Patet hoc impedimentum non afficere infideles. Si minister est infidelis, seu non baptizatus, etsi catechumenus, haec paternitatis spiritualis cognatio nec existit nec exsistere potest, quia cognatio, utpote quid relativum, introduci nequii nisi a lege cui uterque terminus subsit; non enim lex potest declarare Titium patrem spiritualement Semproniae, nisi simul declaret Semproniam tiliam spiritualement Titii; atqui infidelis legi Ecclesiae non subest; proinde haec spiritualis cognatio inter infidelem el fidelem lege Ecclesiae introduci nequii. Hinc matrimonium inter ministrum baptismi infidelem el subieclum ex hoc capite irritum non esset,¹ praecisione facta ab impedimento *disparitatis cultus*. Imo licet minister deinde convertatur ad lidem el baptismum suscipiat, cognatio spiritualis non reviviscit. quia haec cognatio aut oritur ex baptismo, aut nullo modo oritur, iuxta Reg. 18 R. I. in \ I'': « non firmatur tractu temporis quod de iure at» initio non subsistit », et ideo minister el subieclum possent nuptias inire absque ulla dispensatione.²

—|■ ◆

¹ Vecchiotti, I. c.; Schmalz., lib. IV, lit. XI, n.29; Sanchez, lib. VII, disp. IA, n. 7 et 8; Pontus, lib. \ II, cap. XL, n. 2, aliiqne conuniter, cum S. Thoma, 4, (list 12. q. 1, a. 3, q. 1 ad Sum.

² Vecchiotti, I. c.; Schmalz., I. c., n. 30; Sanchez, I. c., n. 11. Contra sentiunt Rosset, n. 1860, cum Laymann, Coninck, Silvester.

763. Quid vero si hoc impedimentum *cognitionis spiritualis* etiam a lege civili latum foret, sicut latum erat, e. g., iure iustini-
niano? Matrimonium inter ministrum infidelem et subieclum
baptismi essetne validum ? Ob rationes superius adductas co-
gnatio spiritualis non oritur; ante ministri conversionem ad
catholicam fidem est dirimens impedimentum *disparitatis cul-*
tus inter baptizantem infidelem et subieclum baptizatum; post
eius conversionem hoc impedimentum cessat et ideo matrimo-
nium inter eos possibile est, sicuti in casu de quo n. 762.

13. - De impedimento cognitionis legalis. †

Can. 1080. - Qui lege civili inhabiles ad nuptias inter se ineundas
habentur ob cognitionem legalem ex adoptione ortam, nequeunt
vi iuris canonici matrimonium inter se valide contrahere.

761. *Cognatio legalis* est propinquitas personarum quae
oritur ex adoptione legitima, idest facta ad normas legis ci-
vilis: *adoptio* vero est contractus legitimus quo persona ex-
tranea in filium vel nepotem assumitur. Cognatio igitur legalis,
quae ex adoptione enascitur, est institutum iuris civilis : non
exsistit, nisi adoptio praecesserit secundum statutam iure civili
formam, servatis praescriptis conditionibus tam pro adoptante
quam pro adoptato; et cessat, cessante adoptione. Ex ado-
ptione oritur triplex cognatio legalis: *paternitas* legalis, inter
adoptantem et adoptatum eiusque descendentes: *fraternitas*
legalis inter adoptatum et filios legitimos adoptantis: *affinitas*
legalis inter adoptantem et uxorem adoptati, et inter adopta-
tum et uxorem adoptantis.

765. Una ratio, qua hoc dirimens impedimentum fuit ob
Ecclesia introductum, ita exponitur a S. Thoma, l. e., a. 2:
«Lex divina illas personas praecipue e matrimonio exclusit,
quod necesse est cohabitare, ne, ut Rabbi Moyses dicit, si ad
eas liceret carnalis copula, facilis pateret concupiscentiae
locus, ad quam reprimendam matrimonium est ordinatum;
et quia filius adoptatus versatur in domo patris adoptantis.

† Vide canonistas in X, *De cognitione legali*. IV, 12.

sicut filius naturalis, ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi, et talis prohibitio est per Ecclesiam approbata, et inde habetur quod legalis cognatio matrimonium impediat». Huic adde aliam rationem publicae decentiae vel respectus parentelae; licet enim adoptio tota sit iuris civilis, tamen, posita adoptione, personae sunt loco parentum, filiorum vel tiliarum, fratrum vel sororum; quae relationes matrimonium reddunt minus honestum.¹

766. Ut hoc canonicum impedimentum exponamus, principii loco animadvertimus Ecclesiam impedimentum matrimoniale quod iure romano oriebatur ex adoptione, canonizavisse, ut dicitur, pro fidelibus. Id manifeste eruitur ex responso Nicolai I ad consulta Bulgarorum, quod refertur in c. I, C. XXX, q. 3: «... Nec inter eos, qui natura, et eos, qui adoptione filii sunt, *venerandae romanae leges* matrimonium contrahi permittunt... Si ergo inter eos non contrahitur matrimonium. quos adoptio iungit, quanto potius a carnali oportet inter se contubernio cessare, quos per coeleste Sacramentum regeneratio Sancti Spiritus vincit?» Hinc cit. titulus in Decretalibus Gregorii IX: De *cognitione legali*, in quo sub cap. un. est aliud fragmentum eiusdem responsi Nicolai I ad Bulgaros, ex Inst. 1, 10 De *nuptiis*, 2 desumptum: «Si qua per adoptionem mihi soror esse coeperit, quamdiu durat adoptio, inter meet ipsam nuptiae consistere non possunt ». Et concinit Paschalis II. c. 5, G. XXX, q. 3, si tamen hic canon Paschalem II habet auctorem. Tandem haec est unanimis omnium sententia. Ad rem Benedicius XIV, De *Syn.*, lib. IX, cap. X. n. 5: «... El cognitionem legalem et quae ex ea ad nuptias profluunt obstacula, eo prorsus modo quo a iure civili statuta fuerant, universiin recepit approbavitque Nicolaus I... Quamobrem si quaestio incidat sive in tribunali ecclesiastico sive etiam in synodo an in hoc vel illo casu adsit impedimentum cognitionis legalis, necessario recurrendum erit ad leges civiles, atque ad earumdem normam controversia decidenda ».

767. Plures antiquo iure putabant Ecclesiam canonizavisse

¹ Ros>it . n 1905.

impedimentum quod ex adoptione enascitur iure civili in genere. ita ut sensus canonum sit, adoptionem, quoties matrimonium dirimit quocumque iure civili scripto, toties dirimere iure canonico.¹ Ad rem Santi, l. c.: * Dummodo lex civilis constituat formam adoptionis ac iuxta eam adoptio fiat, cognatio legalis contrahitur». Hinc Benedictus XIV, l. c., loquitur non de *iure civili romano*, sed in genere de *iure civili vel civilibus legibus* et ad earundem normam ait controversiam esse decidendam, utrum hoc impedimentum existat, necne. Alii, e contrario, retinebant Ecclesiam canonizavisse unum romanum ius. Nam Nicolaus I in cit. c. 1, laudat *venerandas romanas leges*, recitans in cit. cap. 5 et in cap. 1 cit. tit. fragmenta iuris romani circa adoptionem. Et idem est sensus relatorum verborum Benedicti XIV. Sane Benedictus XIV ait: «et cognationem legalem et quae ex ea ad nuptias profluunt obstacula, eo prorsus modo quo a iure civili statuta fuerant, universi in recepit approbavitque Nicolaus I...»; atqui a) Nicolaus I recepit approbavitque *venerandas romanas leges*, b) verba: *a iure civili statuta fuerant*, manifeste indicant ius civile romanum et aliud indicare non possunt. Celerum quando canones vel antiqui auctores loquuntur de *legibus saeculi, iure civili, legibus civilibus*, etc., intelligunt semper ius romanum veluti per antonomasiam, quia ius romanum tunc temporis apud omnes cultas nationes receptum erat. Ad rem Reiff., lib. I, *Prooem.*, n. 155: «Ius civile simpliciter et absolute prolatum de romano intelligitur».

768. Eae diversae sententiae facile conciliantur, si dicamus tempore Nicolai I unum romanum ius vim habuisse, et ideo Pontifex de *venerandis romanis legibus* tantum loquitur, quas canonizavit; posterioribus autem temporibus civiles nationes propriam habuerunt legislationem, in (pia saepius institutum adoptionis receptum est, non semper eum adoptione romana concors, imo in aliquibus impedimentum *cognationis legalis* aliquando est dirimens, aliquando impediens tan-

¹ De Angelis, lib. IV, tit. XII. n. 3: Santi, lib. IV. tit. XII, n. 10; Bosset, n. 1908 seq., alique.

tum. Cum vero Nicolai mens esset disciplinam ecclesiasticam hac in re legibus civilibus conformem reddere, aequum est eius verba ad alias etiam leges quae, loco iuris romani postea invaluerunt, extendere.

769. Quidquid sil de hac controversia. Codex in rei. can. 1080. impedimentum *cognitionis legalis* extendit ad alias quoque civiles leges quae idem impedimentum habent; sicut in can. 1059 statuerat nuptias iure canonico illicitas esse in illis regionibus ubi lege civili cognatio legalis, ex adoptione orta, eas reddit illicitas (n. 436).

770. Cum citati canones de *cirili lege* expresse loquantur, sequitur, si adoptio non lege, sed solis populi moribus introducta est. impedimentum *cognitionis legalis* non exsistere. Hoc verum erat etiam ante Codicis promulgationem. Nam S. C. S. Officii expositum fuerat; «In Bulgariae provincia mos est ut patresfamilias aliquando sibi in filios adoptent absque ulla iuris sollemnitate aliquos pueros vel puellas. Huiusmodi adoptati communiter inter catholicos ibi commorantes veluli tili legitimi reputantur, adeo ut in hereditatem etiam succedant. R. I). Roveranus missionarius... S. C. de Prop. Fide humiliter supplicavit ut declarare dignaretur an talis adoptio impedimentum pareret cognitionis legalis. Eadem S. C. instantiam remisit ad S. C. S. Officii. Deinde in Congreg. Generali habita coram Ssmo I). N. feria V. die 16 apr. 1861, Ssihus declaravit praefato in casu nullum exsistere impedimentum».

771. A fortiori hoc impedimentum non oritur in locis ubi adoptio legalis exsistit ex *alumnatu* et *unione prolium*. Alumnatus habetur, cum quis puerum vel puellam, absque ulla legis interventione, assumit eo unice tunc ut alat, sustentet et instituat. Unio proliis est ubi coniuges conveniunt, prolem, ex prioribus nuptiis susceptam, eodem prorsus succedendi iure fruituram, quo fruatur proles suscipienda e nuptiis (pia actu contrahuntur.¹

772. Ex dictis apparet impedimentum *cognitionis legalis* esse quidem unice et exclusive ex lege canonica, nili tamen legi civili.

¹ Vecchiotti, vol. IU. § 01; Schmvlz., lib. IV, tit. XII, n. 35 seq

Hinc in determinando impedimento canonico ius civile nationis, de qua agitur, attendendum est, num scilicet in ea natione codex civilis impedimentum *cognitionis legalis ex* adoptione habeat, necne, num sil dirimens vel impediens tantum (el in dubio pro impedimento impediens standum est), inter quas personas vigeat, num sit perpetuum, et, si temporaneum, quando et quomodo cesset; et ex dispositione legis civilis indicium de canonico impedimento ferendum est.

773. Attentis verbis rei. can. 1080, lex quae statuit impedimentum dirimens *cognitionis legalis*, videretur esse non territorialis, sed personalis, dum ex verbis can. 1059 lex, quae statuit impedimentum impediens *cognitionis legalis*, videtur potius territorialis. Cum vero admitti nequeat legem canonicam de impedimento *cognitionis legalis* esse territorialem pro impedimento impediens et personalem pro dirimente, cumque lex in genere ex can. 8 § 2 lex praesumatur territorialis, nisi aliud constet, quod fortiori iure affirmari debet in contractibus, dicendum liane quoque legem esse territorialem tum pro impedimento impediens tum pro dirimente. Hinc utroque impedimento tenentur, si lege civili territoriali adstringuntur, secus non tenentur.

774. Cum hoc impedimentum sit iuris ecclesiastici tantum, sequitur:

1° Ecclesiam posse ab eodem dispensare. In paternitate difficile et non nisi ex gravi causa dispensat;¹ in affinitate facilius; in fraternitate vero dispensatio peti non solet, cum per emancipationem hoc impedimentum evanescat.

2° Infideles hoc impedimento, quatenus est iuris ecclesiastici, non ligari; quod si a propria, cui subduntur, lege civili, eidem adstringuntur, impedimentum est iuris mere civilis. Post baptismum tamen ligantur etiam iure canonico, dummodo adoptio civilis adhuc subsistat.

¹ Giovine, tom. I, § 223; De Justis, lib. II. cap. VI, n. 51; Schnalz., lib. IV, tit. XII, η. 37.

APPENDIX.

DE VASECTOMIA

1° « Definire quid proprie sit vasectomia difficile admodum est dicere», ait P. Ojetli in suo opere *Synopsisv. Vasectomia*. Est vasectomia pro viro et vasectomia pro muliere: illa consistit in resecatione canalıs, qui conducit semen virile (quod elaboratur in testiculis) ad membrum virile et exinde ad vaginam mulieris; haec in abstractione ovariorum et in resecatione tubarum falloppianarum, per quas ovulum maturum, ex ovario decidens, ad uterum pervenit. Nos prius de vasectomia viri agimus; in line aliqua addemus de vasectomia mulieris.

2° Viri vasectomia, sicut viri castratio, est vel duplex in utroque scilicet testiculo, vel simplex in uno tantum. In castratione duplici uterque testiculus aufertur, ideoque virile semen iam non amplius habetur, dum in castratione simplici unus tantum aufertur testiculus, ideoque in testiculo qui remanet, semen virile, licet in minori quantitate, elaborari potest, et in virile membrum transire, in vasectomia duplici semen virile in utroque testiculo elaboratum, utroque resecato canali, in virile membrum transire nequit et exinde in vaginam mulieris; in vasectomia vero simplici semen virile in testiculo quod suam communicationem cum virili membro conservat, elaborari potest et transire, licet in minori quantitate, in virile membrum et postea in mulieris vaginam. Castratione aut vasectomia etiam duplici minime obstante, habetur concupiscentiae stimulus, (rectio membri virilis, eiusdem penetratio in vaginam mulieris, emissio in eadem alicuius umoris ad instar seminis virilis (qui tamen non est virile semen) et tandem concupiscentiae sedatio, licet non plena et completa (n. 506).

3° Viri castratio semper permanet, quia testiculus, semel ablati, numquam renascitur. De vasectomia vero est. inter medicos etiam magnae auctoritatis dissentio. Quidam affirmant redintegrationem communicationis post peractam vasectomicam operationem non solum fieri posse sine gravi periculo, sed esse omnino facilem et obviam,¹ Alii e contrario docent effectus vasectomiae, semel peractae, esse irreparabiles.² Ni fallimur, in casibus particularibus hic medicorum dissensus cessare potest, si attendatur modus quo vasectomica operatio peracta fuit; nam haec operatio ita peragi potuit ut quaelibet rehabilitationis possibilitas excludatur, vel ita peragi potuit ut réhabilitais vel ex natura vel ex arte, sine ullo gravi periculo, possibilis sil. Hoc autem constare debet ex testimonio medicorum qui virum, vasectomiam passum, examinaverunt et praesertim ex testimonio medicorum, qui operationem ipsi perfecerunt, si interrogari possint.

4° Pariter in viri castratione certum est nullum virile semen efformari et transire in virile membrum et in mulieris vaginam. In casu vero vasectomiae, id rursus, ni fallimur, pendet a modo quo operatio peracta fuit: nam operatio ita peragi potuit, ut, perfecte resecato communicationis canali, nullum prorsus semen in testiculis elaboratum transire possit in membrum virile; vel ita peragi potuit, ut aliqua, vel minima, pars seminis transire possit in virile membrum; quod rursus ex testimonio medicorum, ut supra, constare poterit.

5° Tandem vasectomia potest esse vel antecedens matrimonium vel subsequens, quod per se evidens est.

¶⁰ His positis, quaestio in primis est utrum vasectomia sive antecedens sive subsequens matrimonium, licita per se sil. necne. Occasionem huic quaestioni maxime dedit lex in quibusdam statibus Americae Septentrionalis promulgata, qua ad hanc operationem subeundam obligantur, qui ad ineundum

* P. Caprillo, *De matrimonio*, n. 378 in nota citat plures qui id sustinent.

¹ P. Ojetti, op. cit., v. *Impotent* refert id quod affirmat P. Ferrer in ephemeride *Ilazôn y Fe* «ex auctoritate quoque praeclarorum rei medicae peritum».

malrimonium per se apli sunl, secl praevидetur ex eis prolem mancam, infirmam, viliosamque generari, uli sunt phtisi laborantes, alcoolici, etc.; vel privantur organis ad generationem necessariis, qui grave aliquod crimen commiserunt, ad cruentam sceleris commissi poenam repetendam vel ad futura eorum crimina praecavenda. Iam vero vasectomiam sive duplicem sive simplicem, sive antecedentem matrimonium sive subsequentem, licitam esse ex causa gravis necessitatis, e. g., ad salvandam vitam ipsius infirmi, omnes facile admittunt ; sed extra hunc casum vasectomiae operatio, quam vitiosi viri voluntarie admittunt, ut, incontinentiae indulgentes, prolem evitent, est graviter illicita eamque damnat Pius XI in sua Encycl. *Casii connubii*, cuius verba retulimus n. HOS. Sane nemo potest renuntiare iuri quod sibi a natura datum est principaliter in bonum generis humani: privare se hoc iure crimen est in Deum auctorem naturae et in ipsum humanum genus. Atqui huius criminis reus est. qui praeter casum gravis necessitatis, vasectomiae sese voluntarie submittit, el quidem ad finem intrinsece illicitum. Sed neque societas potest eos organis ad generandum necessariis privare: nam si ipsi nullum crimen commiserunt, haec privatio foret injustissima : si commiserunt, societas potest eos iustis poenis punire, non autem eos privare iure disponendi de proprio corpore in ordine ad generandum, in (pio a civili auctoritate minime pendeat. Tandem vasectomia duplex ex una parle reddit virum inhabilem ad matrimonium, ul mox dicemus, hinc vir. hanc operationem passus, coniieitur in coactum coelibatum : et ex alia, haec operatio lenlationes contra castitatem auget potius quam minuit, quia vir abundantia seminis, quod testiculi elaborare pergunt, nullo modo sese exonerare potest; unde tales viri coniiciimlur in gravissimum periculum peccandi contra castitatem. ¹

7° Modo de altera quaestione, utrum ex viri vasectomia enascatur, necne, dirimens *impotentiae* impedimentum. Ex vasectomia simplici, sicuti ex simplici castratione, nullum enasci

¹ P. Ojetti, op. cit., v. *Vasectomia* P. Οα1έ1λ ο, I. c., n. 370.

matrimoniale impedimentum, evidens est ex supra dictis. Pariter nec ex vasectomia duplici impedimentum oritur, si extra dubium ponatur in casu de quo agitur, vasectomiam sine periculo gravi corrigi posse, aut ita fuisse peractam ut aliqua virilis seminis pars in virile membrum et deinde in mulieris vaginam transire possit. Vasectomia vero duplex, antecedens matrimonium, quae sine periculo gravi corrigi nequit et cuiuslibet seminis transitum in virile membrum impedit, constituit dirimens *impotentiae* impedimentum. Nam est dirimens *impotentiae* impedimentum impossibilitas introducendi modo normali in vaginam mulieris virile membrum, semen virile in eadem emittens, dummodo haec impossibilitas, matrimonium antecedit, sine gravi periculo corrigi nequeat et cuiuslibet seminis transitus impediatur (n. 512 seq.). Atqui haec verificantur in casu nostro. Confirmatur ex Motu proprio Sixti V *Cum frequenter*, 27 iunii 1587 (n. 517): ratio enim (quia Summus Pontifex declarat matrimonium eunuchorum, utroque teste carentium, invalidum esse, est quia eunuchi verum virile semen habere nequeunt: atqui hoc in viro de quo nos agimus, verificatur. Neque dicendum cum P. Gemellis eos, qui vasectomiam passi sunt, verum semen emittere, quemadmodum senes verum semen emittunt. Nam illi umorem emittunt spermatozoidis carentem, qui proinde non est verum semen, senes vero semen habent non carens spermatozoidis, (quia tamen ea mobilitate carent, quae ad uterum attingendum necessaria est. 2 Praeterea non solum huius viri matrimonium invalidum est ob *impotentiae* impedimentum, sed nonnulli invalidum quoque habent ex defectu consensus ob intentionem contrahendi prolem (scilicet prolem contrahendam subit, seu contrahendam medicorum disstinguunt, facile corrigi an non, resecatione ultri

1 P. Gemelli, *l.*

2 P. Oiein, *l.*

aliquid virilis seminis transire, etiam impedimentum erit dubium et ideo applicanda est responsio, quam S. C. S. Officii semper dedit sive in dubio iuris sive in dubio facti, scilicet *matrimonium non esse impediendum*, si de contrahendo, vel *coniupes non esse inquietandos*, si de contracto matrimonio agatur.

8° Tandem quaelibet, vasectomica operatio subsequens matrimonium, hoc non reddit invalidum (n. 541), licet illicita sil. si quis ex malo lini' eidem sese voluntarie submittat. Utrum vero el «piando licitum sit matrimonio uti. impotentia post initum matrimonium superveniente, vide n. 1087 seq.

9° Modo de mulieris vasectomia, quae dicitur etiam *ovariectomy*, si abstrahantur ovaria, vel *fallectotomia*, si resecantur tubae falloppianae. Iam vero quae diximus de illiceitate vasectomiae viri, repetantur de vasectomia mulieris. Insuper vasectomia mulieris, si ovaria plene ablata fuerunt, et utraque tuba falloppiana resecata, impedit prolis generationem (n.507); sed non ingerit dirimens *impotentiae* impedimentum, prout demonstravimus n. 522 seq.; saltem stante controversia nondum authentice definita inter DD., impedimentum erit dubium, ideoque applicanda est responsio S. G. S. Officii de (pia supra n. 7°. Si vero mulier huic operationi sese voluntarie submittat, ul concupiscentiae indulgeat, prolem evitans, grave indicium est intentionis contra matrimonii substantiam, quae matrimonii nullitalem secuinfert (n. 829).

I N D E X

Epistola S. P. Leonis P ⁱ *. Nil	PAO.	5
Phoemiū	- - - - -	7

CAPUT 1.

Generales matrimonii notiones.

Art. I. - Quid sit matrimonium	11
§ 1. - Notio matrimonii iuxta naturaelegem	11
§ 2. - De matrimonii elevatione ad dignitatem Sacramenti inter baptizatos	31
Ari. 11. - Quotuplex sit matrimonium	37

CAPUT 11.

De iis quae matrimonium antecedunt.

Sectio 1. - De iis quae matrimonii celebrationi praemitti possunt seu de matrimonii promissione	43
Art. 1. - De notione promissionis matrimonialis	14
Art. II. - De requisitis pro matrimonialis promissionis valore	47
§ 1. - De primo requisito, nempe ut matrimonium futurum sit validum et licitum	47
§ 2. - De altero requisito, nempe ut partes verum consensum babeant	51
§ 3. - De tertio requisito, nempe ut consensus scriptura exprimatur	53
Art. III. - De accidentalibus in matrimonii promissione	56
§ 1. - De matrimonii promissione sub conditione, modo, demonstratione, causa	56
§ 2. - De arrhis et poenis promissioni matrimonii apposis	61

Art. IV. - De effectu promissionis matrimonii	PAC. 66
Art, V. - <i>De</i> causis quae al) implenda matrimonii promissione excu- sant	73
Sectio It. - De iis quae ad probandam libertatem status celebrationi matrimonii praemitti debent	81
Art. I. -De investigatione a paracho facienda de libero nuptu- rientium statu	83
Art. II. -Testimonium recepti baptismi	87
Art. III. -Publicationes seu banna matrimonialia.....	91
§ 1. - Origo, gravitas, vis legis et formula publicationum . . .	91
§ 2. - A quonam et quomodonam publicationes fieri debent .	96
§ 3. - De fidelium obligatione revelandi impedimenta . . .	103
§ 4. - De dispensatione a publicationibus matrimonialibus . .	107
§ 5. - Quid peractis publicationibus fieri debeat	110
§ fi. - De matrimonio vagorum et Illiorumfamilias.....	112
Art. IV. - Instructio ad sponso8 facienda et Sacramentorum su- sceptio	116

CAPUT III.

De personis habilibus ad matrimonium
ineundum seu de impedimentis matrimonialibus.

Sectio 1. - De impedimentis in genere	121
Art. 1. - Notio et divisio impedimentorum.....	121
§ 1. - Quid sit impedimentum.....	121
§ 2. - Quotuplex sit impedimentum.....	125
Art. II. - Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia . . .	135
§ 1. - Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter baptizatos.....	137
§ 2. - Quinam ferre possit impedimenta matrimonialia inter infideles.....	146
Art. III. - Quinam impedimentis matrimonialibus teneantur - - -	161
Art. IV. - Quinam revocare possit impedimenta matrimonialia . .	165
§ 1. - De abrogatione et derogatione impedimentorum matrimo- nialium	166
§ 2. - De dispensationibus in impedimentis matrimonialibus praesertim dirimentibus.....	168
1. - De dispensationibus ab ipso Romano Pontifice concessis.	169
Organa per quae Romanus Pontifex dispensat - - -	170

H. - De causis propter quas dispensationes matrimoniales a Romano Pontifice conceduntur.....	181
III. - De instantia ad dispensationem a Romano Pontifice obtinendam et praesertim de iis quae in eadem exprimi debent.....	193
IV. - De forma dispensationis a Sancta Sede concessae et praecipue de clausulis quas continere solet.....	206
V. - De fulminatione dispensationis a S. Sede concessae . .	220
§ 3. - De dispensationibus ab Ordinario aliisve infra Romanum Pontificem concessis.....	228
I. - De dispensationibus ab Ordinario aliisve concessis interstate ordinaria.....	229
II. - De dispensationibus ab Ordinario aliisve concessis potestate per rescriptum Sedis Apostolicae delegata . . .	244)
Sectio II. - De impedimentis in specie.....	249
Art. I. - De impedimentis impediens in specie.....	249
§ 1. - De impedimento voti.....	251
§ 2. - De impedimento cognationis legalis.....	256
3. - De impedimento mixtae religionis.....	257
I. - Generalia principia de mixtis coniugiis.....	258
II. - Quae requiruntur ut dispensatio super hoc impedimento concedi possit.....	264
III. - Quae, obtenta dispensatione, in matrimoniis mixtis fieri prohibentur.....	271
IV. - Poenae, quae manent partem catholicam quae matrimonium mixtum, contra iuris praescripta, contraxit. . .	278
ScliOlion. - De matrimonio eorum qui fidem catholicam abiecerunt aut sunt vel societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti vel publici peccatores aut censura notorie irretiti . .	28(1
Art. II. - De impedimentis dirimentibus in specie.....	288
§ I. - De impedimento aetatis.....	289
§ 2. - De impedimento impotentiae.....	299
I. - Organa quae generationi prolis inserviunt.....	300
II. - Utrum matrimonium dirimat non solum impotentia coeundi, sed etiam impotentia generandi tantum . .	305
III. - Quaenam impotentia ad copulam matrimonium dirimat ad normam rei. can. 1068 § 1.....	329
§ 3. - De impedimento ligaminis.....	338
\$ 4. - De impedimento disparitalis cultus.....	349
\$ 5. - De impedimento ordinis sacri.....	362

	PAG.
§ 6. - De impedimento voti.....	
§ 7. - De impedimento raptus.....	
§ 8.- De impedimento criminis	401
§ 9.- De impedimento consanguinitatis	447
J) Linea recta	
B) Linea collateralis	422
§ 10.- De impedimento affinitatis	437
A) In linea recta ascendentali ex parte viri erga mu- lierem	M0
B) In linea recta ascendentali ex parte mulieris erga virum	440
(') In linea recta descendentali ex parte viri erga mu- lierem	441
D) In linea recta descendentali ex parte mulieris erga virum	441
E) In linea collateralis	441
§ 11. - De impedimento publicae honestatis.....	416
§ 12. - De impedimento cognationis spiritualis.....	454
§ 13. - De impedimento cognationis legalis.....	461

APPENDIX.

De vasectomia.....	467
--------------------	-----

ERRATA CORRIGE.

Pag.	53	lin.	15 - 812	<i>leg.</i>	832
»	58	»	1« - 913	.	920
»	126	»	9 - e	•	et
»	139	»	1 - Sacramentis,	»	S. C. pro Ecclesia orientali
»	145	.	31 - Alleg. XII	»	XV
»	163	»	8-111	»	1112
»	165	»	1-814	•	815
»	171	»	25 - pro in	»	pro
»	201	nota	lin. 16 - generatione	»	generationes
	226	nota	3* -habe	»	habes
	227	lin.	17 -n. 4	•	n. 51 seq.
	262	»	10-984	»	980
	352	»	9 -30	»	4°
	359	»	7 -456-461	»	447 seq.
	368	»	9 - S. C. de Sacra- mentis	-	S. C. de Sacramentis ex au- dientia Ssmi
	436	»	13 - 342	»	342 in nota
	443	»	33 - Ssmo et	»	Ssilio,

TRACTATUS CANONICUS

DE

MATRIMONIO

CURA ET STUDIO

PETRI CARD. GASPARRI

CONCINNATUS

Christus... totam (matrimoniorum)
disciplinam Ecclesiae credidit.

Leo XIII, *Encycl. Arcanum*,
10 februarii 1880.

EDITIO NOVA AD MENTEM CODICIS 1. C.

Vol. II

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS

MDCCCXXXII

IMPRIMATUR:

■H. Aug. Ζαμ ν χ ι. Ep. 1'orphjreonen
Γ/e. G'en. *Civif. VaticdnaQ.*

TRACTATUS CANONICUS DE MATRIMONIO

CAPUT IV.

DE CONSENSU MATRIMONIALI

Can. 1051. – § I. Matrimonium facit partium consensus inter personas iure habiles legitime manifestatus; qui nulla humana potestate suppleri valet.

§2. Consensus matrimonialis est actus voluntatis quo utraque pars tradit et acceptat ius in corpus, perpetuum et exclusivum. in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem.

775. Personae habiles ad matrimonium ineundum, de quibus in longiori capite praecedenti, debent habere consensum internum, eumque sufficienter manifestare, ut matrimonium esse possit: nam ex una parte matrimonium est contractus, et sine interno consensu contractus ne intelligi quidem potest, et ex alia parte « intentio mente retenta nihil in humanis contractibus operatur»; I. 6, Dig. *Locali conducti*. XIX. 2. Adeo necessarius est consensus interior in utraque parte ad matrimonium, ut illius defectus nulla humana auctoritate suppleri possit, quod expressis verbis tradit Codex in rei. can. 1081 § I. Ad rem Pius VI in Epist. ad Episcopum Agriensem. die 11 iulii 1789: « Ille contrarius (matrimonialis) etiam hoc insigni discrimine differt ab alio quocumque mere civili contractu, quod in eo genere civili consensus certis de causis interdum per leges suppleatur, in matrimonio vero nulla humana potestate suppleri consensus valeat ». S. P. Pius XI id eisdem verbis repetit in Encycl. *Casti continentii* (Alleg. III).¹

¹Sancurz, l. cit. III, disp. XXVI, cum aliis, agit quaestionem num Deus sua potentia absoluta possit efficere, ut matrimonium sit sine partium consensu. Non dubitamus responsionem negativam veram esse, si de matrimonio proprie dicto sermo sit. eum Deus nequeat efficere ut res sit sine sua essentia, seu simul sit et non sit.

Iure nostro canonico consensus utriusque partis, interior, sufficienter et in debita forma manifestatus, non solum matrimonio essentialis est, sed ipse solus matrimonium totaliter in suo esse constituit, ita ut nil aliud ad eius essentiam requiratur (n. 8). Hinc in c. 3, X, *De sponsa duorum*, IV. 4, traditur matrimonium contrahi mutuo viri et mulieris consensu, verbis consuetis expresso. Concinit c. 14, X. *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1: * Matrimonium autem solo consensu contrahitur»; et c. 23 eiusd. lit: « Sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum, de (piorum quarumque coniunctionibus agitur»; et c. 25: « Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum»; et c. 1. C. XXVII, q. 1: « Matrimonium non facit coitus, sed voluntas»; et c. 2, 1. c.: «Sufficiat, secundum leges, eorum consensus, de (piorum coniunctionibus agitur. Qui consensus, si in nuptiis forte solus defuerit, cetera omnia, etiam cum ipso coitu, celebrata frustrantur». Huic canoni alludit Innocentius III in c. 5, cit. lit., tradens: «Ut postquam inter legitimas personas consensus legitimus intervenerit de praesenti, qui sufficit in talibus iuxta canonicas sanctiones, et si solus defuerit, cetera etiam cum ipso coitu celebrata frustrantur, si personae iunctae legitime cum aliis postea de facto contrahant, quod prius de iure factum fuerat, non poterit irritari». Unde contractus matrimonialis ab AA. communiter recenseri solet inter contractus consensuales, non reales, quia sufficit ea traditio quae habetur in expressione consensus, et non requiritur realis.¹

Iam vero ut hanc materiam amplam et implicatam, quae est de consensu matrimoniali, ordine exponamus, in distinctis articulis loquemur de notione consensus matrimonialis, deinde

¹ Quaestio est utrum iure romano matrimonium solo consensu consisteret legitime expresso, an requireretur insuper *deductio mulieris* in domum viri. Haec quaestio antiqua est: communior sententia erat solum consensum sufficere. Altera sententia nostris diebus validiores nacta est defensores*, nam Facultas Parisiensis, duce Ortolan, eam sustinet. Nos primam veriore putamus. Cf. VoEt, *Couini. ad Pandect.*, lit. 2, *De iuslis nuptiis*; Boxfante, *Corso di Dir. Horn.*, vol. 1 (1925), p. 189-190.

de iis, quae eidem opponuntur. postea de eiusdem consensus expressione seu manifestatione, tandem de consensu praestito sub conditione, modo, causa, demonstratione.

Articulus 1.

De notione consensus matrimonialis.

776. Consensus in aliquo contractu in genere est actus voluntatis assentientis alteri personae circa obiectum aliquod in omnibus, quae ad eius substantiam pertinent.¹ Atqui obiectum substantiale matrimonii est vitae consuetudo et nominatim ius in corpus alterius perpetuum et exclusivum in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem (n. 7). Ergo consensus matrimonialis erit actus voluntatis quo utraque pars tradit-acceptat ius in corpus perpetuum et exclusivum in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem (cil. can. 1081 § 2). Aliis verbis est actus voluntatis quo Titius tradit Semproniae hoc ius in corpus suum et acceptat simile ius in corpus ipsius. *Perpetuum* et *exclusivum*, ob essentielles matrimonii proprietates indissolubilitatis et unitatis, quibus in matrimonio christiano accedit ratio Sacramenti.

in nonnullorum opinione huic notioni consensus matrimonialis addi deberet: *liber*; quia, aiunt, si actus ille voluntatis in Titio est coactus, iam est natura sua insufficiens ad matrimonium. Nos putamus etiam in metu haberi consensum matrimonialem, quia voluntas etiam sub metus influxu semper libera manet, nisi metus rationis usum omnino auferat, ideoque consensum, licet metu extortum, per se sufficere, citra ius positivum, ad validitatem matrimonii; ac proinde *eo liber* optimus. Ceterum hanc quaestionem utrum metus irritet matrimonium iure naturae vel iure ecclesiastico tantum, fuse n. 839 seq. evolvimus.

Iuxta aliorum opinionem definitioni consensus matrimonialis addendum foret: *et in vitae societatem*; sed nos iam

diximus (cit. n. 7) communionem lori, mensae, habitationis potius ad integritatem quam ad essentiam matrimonii pertinere, ita ut matrimonium valeat, exclusa per pactum hac vita communi, salvo tamen iure in corpus, de quo supra, ut eveni! in matrimonio conscientiae, de quo n. 1052 seq.

777. Quamquam vero consensus matrimonialis est actus voluntatis, quo pars tradit alteri cuiusmodi ius et ab altera traditum acceptat, tamen non est necessarius duplex actus formaliter distinctus, alius scilicet quo ius alteri tradatur, et alius (quo ius ab altera traditum acceptetur; sed unus idemque actus traditionis virtualiter continet acceptationem, et unus idemque actus acceptationis traditionem. Id accidit etiam in aliis contractibus bilateralibus; e. g., si Petrus ait Iohanni: *Do tibi centum pro equo*, id significat: *Do tibi centum, et accepto equum a te tradendum*, et si Iohannes respondet: *Accepto*, id significat: *Accepto tua centum, et do equum*. Ad rem De Lugo, *Resp. Mor.*, lib. I, dub. XLII, n. 2: « Adverto coniuges iisdem omnino verbis, quibus proprium consensum exprimunt, significare etiam se acceptare obligationem et consensum ab altero coniuge expressum: neque enim alia verba proferunt praeter illa: *Accipio te in meam vel in meum*, quae verba utrumque significant, nempe et obligationem propriam et acceptationem obligationis alterius coniugis, nec possunt unum sine altero exprimere. Cum enim sit contractus constans essentialiter ex mutua utriusque obligatione, nec possit ex una parte claudicare, quin ex utraque deficiat, non potest vir e. g. dicere: *Volo esse tuus vir*, quin eo ipso dicat: *Volo habere te in uxorem*, ac per consequens habere te mihi obligatam, sine qua obligatione non esset uxor, nec vir esset eius maritus. Debet ergo velle indivisibiliter utramque obligationem, et per consequens iisdem verbis exprimit et suam obligationem et quod vult seu acceptat obligationem alterius; quae voluntas sufficit, ut absolutis verbis secundi coniugis, censeatur perfectus undique contractus, nulla alia expectata morula temporis subsequentis; iam enim uterque expressit suum com

¹ D. Asmua le, p. II, § 440, not. 34.

sensum et novit consensum alterius et illum acceptavit. Et quidem de consensus expressione constat: siquidem uterque supponitur protulisse verba necessaria ad exprimendum consensum; rursus singuli ea verba audierunt, quilibet consensum alterius acceptavit et dixit se acceptare: nam dicendo se velle alterum in coniugem, dixit se velle alterum sibi obligatum, cum non possit esse coniux, nisi qui coniugi obligatus est. atque ideo dixit se velle acceptare alterius obligationem et consensum ».

778. Pariter nec refert an inter traditionem et acceptationem unius, atque acceptationem ac traditionem alterius sit aliquod temporis intervallum, dummodo, accedente acceptatione et traditione alterius, primus suum consensum non revocaverit. Id commune est omnibus contractibus bilateralibus: e. g.. si Petrus ait Ioanni: *Do tibi centum pro equo*, et Ioannes post diem respondet: *Accepto*, perfectus est contractus emptionis-venditionis, dummodo Petrus in sua voluntate persistat, quia voluntas Petri virtualiter perseverat, et voluntas virtualis sufficit ad constituendos actus humanos ideoque et contractus. Ita etiam in matrimonio: praescindendo a substantiali matrimonii forma, si Titius dicit Semproniae: *Contraho tecum*, Sempronia autem hic et nunc non respondet, sed deliberat et tandem ait: *Accepto*, stat matrimonium, nisi Titius interim consensum suum revocaverit: nam consensus a Titio non revocatus virtualiter perdurat ac proinde, accedente Semproniae consensu, efficaciter matrimonium perficit. Haec autem de rigore iuris valere potuisse etiam post decretum *Tametsi* Cone. Trid., vide apud Sanchez, lib. II. disp. XXX || I. n. IG. 17; at longe difficilior valere poterunt post promulgationem Codicis, qui exigit praesentiam partium per se aut per procuratorem (can. 1088 § 1), quorum consensum sacerdos assistens requirit ac excipit (can. 1095 § 1 n. 3°). Diximus: *nisi Titius...*, quia tunc haberetur solum Semproniae consensus, sicut aude consensus Semproniae et revocationem Titii habebatur solum Titii consensus, ideoque matrimonium non adesset.

779. Porro Titius consensum suum revocare potest tacite vel expresse, et in foro externo praesumitur revocavisse. si tem-

poris intervallum fuerit satis longum indicio prudentis viri. Hinc si Sempronia statim non acceptavit, et postea, ipsa assentiente, Titius affirmet se consensum revocavisse, credendum ei est, quia in dubio praesumitur consensisse sub ea tacita conditione, si alter statim assensum praebeat,¹ nisi forte illud tempus ad deliberandum ipse ei dederit et nisi contrarium circumstantiae suadeant. Quae post Codicis promulgationem vix aut ne vix quidem verificari possunt.

780. item etsi matrimonialis consensus sit actus voluntatis tradentis et acceptantis ius in corpus perpetuum et exclusivum in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, tamen non est necessarius actus voluntatis explicitis horum omnium, sed sufficit etiam implicitus. Ita e. g., si pars vult inire uerum *matrimonium, sicut ceteri ineunt, prout a Deo institutum est*, etc., habetur sufficiens matrimonialis consensus implicitus; quia omnia vult implicite, quod satis est. dummodo positivo voluntatis actu aliquid essenziale non excluderit, quia hoc in casu consensum matrimonialem deficere palam est. Sed haec melius patebunt ex dicendis in art. seq. Ceterum id veritatur etiam in omnibus aliis contractibus.

* Ul enim contractus quivis validus sit (maxime si non unam tantum obligationem secumferat), non exigitur ut singula officia et obligationes cognoscant contrahentes, quae ex ipso contractu derivant, sed satis est ul voluntas contrahentium feratur in contractum universim sumptum, prout ab aliis frequentari consueverit », uti legitur in *Acta S. Sedis*, vol. V, pag. 554. et concinunt AA. communiter.²

781. Ex dictis intelligitur quid dicendum de nota consensus distinctione, applicata matrimonio, in *actualement, rir-*

¹ Pikhing, lib. IV, tit. I, n. 82: Sknchez, lib. II, disp. XXXII, cum communi.

² Quando matrimonia Contrahi poterant inter absentes, tunc perfici censebantur, cum notitia acceptationis a proponente recipiebatur. De Lugo, *De iust. et iur.*, disp. XXII, n. 27 seq. Verum hodie nec per nuncium nec per epistolam matrimonium licet contrahere, sed tantum inter partes praesentes per se aut per procuratorem (can. 1088 § 1), quo etiam in ultimo casu matrimonium statim perficitur, dummodo mandantis consensus perseveret.

huilent, habitualement, interpretativam, de qua in tractatu *De Sacramentis in genere*. Nani consensus interpretativus eerie non sufficit, et nee consensus nomen meretur, qui *exstisset* in aliqua hypothesis, sed de facto numquam exstitit. Actualis certe sufficit, sed nullatenus est necessarius. Eliam virtualis absque dubio satis est: e. g., si quis ecclesiam petit ad matrimonium ineundum, sed postea verba profert penitus distractus. Tandem circa habitualement (DI), inter se non conveniunt: sed dissensus est de nomine. Nonnulli putant sufficere, quia valet matrimonium per procuratorem, licet mandans quando lit matrimonium, sit ebrius, dormiens, etc., ac proinde eius consensus sit tantum habitualis. Alii negant, quia eliam in his casibus consensus verius est virtualis, ita ut consensus virtualis ab habituali revera non differat. Contracto autem matrimonio, nomine consensus virtualis seu habitualis intelligitur idem consensus primitivus non revocatus (n. 2); cum enim pars voluit tradere-acceptare ius conjugale, praeterito actu physico volitionis, in eadem voluntate perseverat et haec voluntas permanens dicitur et est consensus virtualis seu habitualis. Id in aliis quaque materiis verificatur. Exinde apparet consensum actualement, qui matrimonium efficit, et consensum vidualement seu habitualement post matrimonium esse unum eundemque numero consensum seu indicare unam eandemque animi dispositionem tradendi-acceptandi ius coniugale: consensu actuali haec animi dispositio enascitur et foris exprimitur: virtuali seu habituali continuatur, intus in mente reposita. donec revocetur; quae revocatio, utpote factum, non praesumitur, sed claris probanda est argumentis.

Articulus II.

De iis (quae matrimoniali consensui opponuntur.

782. Cum consensus matrimonialis, uti supra dictum est, sit actus voluntatis, qui supponit cognitionem intellectus, quia nil volitum quin praecognitum, sequitur deficere posse vel ex parte intellectus, vel ex parte voluntatis, quae, posita in-

lelleclus cognitione, consentire recusat. Ex primo capite consensui matrimoniali opponuntur *defectus discretionis* et *error*, ex altero *simulatio*, *vis metusve* et *conditio*. Nonnulli addunt et *raptum*, sed vide n. 638. De conditione sermo erit art. IV, ibique exponemus quaenam conditio consensum evertat. Modo de celeris agendum est.

§ 1. - *Quae consensui matrimoniali opponuntur ex parte intellectus.*

1. - Defectus debitae discretionis.

Can. 108-2. - § 1. Ut matrimonialis consensus haberi possit, necesse est ut contrahentes saltem non ignorent matrimonium esse societatem permanentem inter virum et mulierem ad filios procreandos.

§ 2. Haec ignorantia post pubertatem non praesumitur.

783. Ad consensum contractualem in genere et. matrimonialem in specie necessarium esse usum rationis, qui septennio completo adesse solet, palam est. At non sufficit usus rationis simpliciter, sed requiritur discretio seu maturitas iudicii contractui proportionata, ita ut contrahens naturam et vim contractus intelligere possit; secus in eumdem consentire nequit. Hinc DI), communiter admittunt impuberes infantiae proximos neque civiliter neque naturaliter contractu in genere obligari. Proinde ut matrimonium ipso naturae iure valeat, utraque pars usu rationis ita pollere debet, ut quid sit matrimonium eiusdemque essentielles proprietates satis intelligere valeat, idest matrimonium consistere in iure perpetuo et exclusivo in corpus in ordine ad actus per se aptos ad proles generationem (can. 1081 § 2), secus palet neque explicitum neque implicitum consensum habere posse. 1 Haec certa sunt apud omnes; modo potius videamus in quibusnam personis haec iudicii maturitas seu discretio ad matrimonium ineundum sufficiens et necessaria reperiatur.

Giovixt, μ. I, § 291, n. 3; Piiuuxg, lib. IV, tit. 1, n. 85; Bahhosa, in cap. 3. *be deep*, imp., η. 3; Cov uuu vias, *be mdlr.*, p. 2, c. 5, n. 5; Gonzalez, in c. -2. *De deep. hup.*; Saxchkz, lib. VII. disp. CIV, n. 21.

781. In primis unie pubertatem haec matrimonialis mentis discretio non praesumitur, sed probari debet; e contrario post pubertalem praesumitur, nisi contrarium evincatur, uti docet Codex in rei. can. 1082 § 2.1 Hinc ante pubertatem ille qui affirmat prudentiam, idest debitam mentis discretionem, praevenisse aetatem, probare debet: de qua re vide quae diximus agentes de impedimento *aetatis*. E contrario post pubertatem ille qui negat debitam mentis discretionem adesse, probare debet. Huc special responsio S. C. G. in *Ventimilieu., Matrimonii*. 11) maii 1888. Catharina S., puella duodecim annorum et novem mensium, el Antoninus S., vir quintum lustrum attingens, qui, e militia redux, in familia S. receptus vivebat, nuptias inibant in paroeciali ecclesia loci *Carpasio*, dioecesis Venlimiliensis, die 18 sepi. 1871. Parochus loci, iuxta fidem archipresbyteri Montisalli, nolebat eos in matrimonium conjugere ob aetatem ac parvam intelligentiam sponsae el quia peiora quaedam suspicabatur, sed, re ad Vicarium Generalem deducta, hic, audita puella, matrimonium fieri praecepit. Sponsi per octo menses vitam communem duxerunt primum in paterna uxoris familia, dein in ipsa familia viri; sed. gravioribus in dies exortis dissidiis, Antoninus Catharinam a se reiecit, quae paternos lares repetiit. Deinde cum in pagum *San Hemo* venisset ut ex honesto famulatu viveret, cum quodam Carciotti civile loedus contraxit. Res ul innotuit Episcopo in sacra visitatione, processum institui curavit, qui tamen cum aliqua irregularitate confectus fuit, forte ob adiunclorum loci el personarum difficultates. Ex triplici capite matrimonium nutabat: quia mater Gatharinae cum Antonino pluries rem habuerat; quia Catharina, vi meluque coacta, in matrimonium consenserat; quia, licet pubertalem adepta, carebat debita ad matrimonium discretionem: tandem ferebatur matrimonium non fuisse consummatum. Propositis dubiis: « 1° An constet de matrimonii nullilate in casu, et quatenus negative, 2° An sil consulendum Ssrho pro dispensatione a matrimonio rato et non

' Ita quoque Alex. Ill in c. 8, X, *De desponsatione impuberum*, IX, 2, el communiter l>l>. ante Codicem.

consummato in casu?»; S. C., die 13 iunii 1885, respondit: * Dilata et compleantur acta». Praeclarissimus Antistes curavit acta compleri, novum efficiendo processum, licet aliquis defectus substantialis rursus irrepserit, praesertim in eo quod defensor matrimonii non adstitit testium examini. Iam vero ex auditorum testium depositionibus satis eruebatur defectus discretionis requisitae in Catharina. Omnes enim unanimiter affirmabant Catharinam tempore matrimonii, ad modum parvarum puellarum vestitam, puerilibus ludis deditam, ingenio tardam, ignoravisse quid *esset matrimonium, fuisse incapacem et inidoneam matrimonio, nullatenus intellexisse onera matrimonii*. et similia.¹ Proinde iisdem dubiis positis S.G., cit. die 19 maii 1888, reposuit: «Ad Ium, praevia sanatione actorum, affirmative. Ad 2um n provisum in primo».

755. *Mentecapti* sunt vel *amentes seu furiosi*, si insaniunt circa omnia, vel *dementes* (mononianiact), si circa unam rem tantum vel alteram.²

Amens per omnia et in omnibus est inhabilis ad matrimonium, ex c. 24. X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV. 1. siculi ad quemlibet contractum et actum humanum, ob defectum usus rationis.³ In lucido intervallo iuxta plurimum, maxime canonistarum, sententiam, matrimonium valet; sed in genere est illicitum, quia amens ineptus est ad prolem educandam, nisi id munus alii committere possit.⁴ In dubio utrum matrimonium initum sit tempore amentiae, an in lucido intervallo, censetur initum tempore amentiae, quia «cum amentiae vel furoris morbus suapte natura perpetuus, insanabilis ac desperatus sit, praesumitur durare omni tempore, et illa lucida intervalla sunt per accidens, ideoque minime praesumuntur»;

¹ Haec omnia bene evolvit consultor theologus in suo voto, ius.-u S. C. dato.

² D'Annunzio, p. I, § 31.

De nullitate matrimonii ex capite dementiae actum est in S. G. C. in *Treviren.*, *Nuditatis Matrimonii*, 22 iulii 1899; item apud S. Rom. Rotam in *Buscoduccen.*, *Nuditatis matrimonii*, 15 maii 1915, in qua declaratum fuit nullum esse matrimonium ob amentiam mulieris.

³ s. c. H. M. A. L. Z. lib. IV. tit. I, n. 11, Pihhing, lib. IV, tit. I, n. 10; Sanchez, lib. I, disp. VHL. n. 18.

Sanchez, l. c., η. 17. Cum vero hodie plures gravesque medici putent amentem, maxime ab infantia, ne in lucido quidem intervallo esse compotem sui. it aut in ipso lucido intervallo sil quaedam latens amentia, et ideo in nulla recentiori legislatione amens puniatur de delictis in lucido intervallo commissis, aut habeatur validus contractus in lucido intervallo celebratus, sequitur nec matrimonii validitatem, in lucido intervallo initi, exim dubium esse et pol ius praesumi defectum consensus, donec contrarium aperte probetur. Perpendendae igitur sunt omnes casus circumstantiae: si. omnibus rite consideratis, intervallum adeo lucidum fuerit et intervallum lucidum adeo longum, ut consensus matrimonialis sil certus, standum est pro consensus validitate, secus pro nullitate. Quod si amentia fuerit temporanea et peritorum indicio penitus cessaverit, valet matrimonium antea vel postea celebratum. Ita explicari debet c. 26, C. XXXII, q. 7: «Neque furiosus, neque furiosa matrimonium contrahere possunt, sed si contractum fuerit, non separentur»; nempe matrimonium antea contractum, superveniente amentia seu furore, subsistit.

Demens in his, quae ad dementiam ipsius perlinent, aequipatur amenti. Certe nostris civilibus legislationibus quilibet contractus ab ipso initus habetur nullus, et ipse censetur irresponsabilis: proinde de demente repetantur, quae de amente diximus.

Tandem illi, quos *fatuos* vel *stupidos* appellamus, si sufficientem habeant discretionem, possunt utique matrimonium inire, sicuti alios contractus.

786. *Surdi-mufi-caeci* simul a nativitate, quos *idiotas* vocant, accensentur infantibus, ideoque matrimonii sunt incapaces.¹

Surdi-muti simul a nativitate, si instituti sunt, et peccandi et delinquendi et contrahendi capaces habentur; et de hoc nullum potest esse dubium. ² Sin minus, quidam idiotis eos

¹ Sanchez, lib. I, disp. Vili, η. 13; S. Alphonsus, lib. VI, η. 303; D'Annibale, p. I, § 30.

² Bargi r, *Sullo stato fisico, intellettuale, e morale <lei sordo-muti>*, apud D'Annibale, l. c.

comparant, quidam aliqua ratione utentibus: quaestio valde obscura ac difficilis. Illud iam fere nemo in dubium revocat eos ne scire quidem posse, quae pertinent ad fidem, eaque ignorare, quae ad ius positivum perlinent. Quaestio igitur remanet num sciant quae sunt iuris naturalis. Theologi et canonistae antiquiores fere omnes affirmant, qui proinde tenent eos peccare posse et contractus inire; quae sententia congruit iuri civili, eos aequiparans inhabilitatis. At exinde quaestio non dirimitur, quia plures recentiores, qui in summis mutis excolendis meliorem operam navarunt, contrarium tenent. Innocentius III in cc. 23, 25, cit. lit., tradit *surdos et mutos* posse matrimonium contrahere, sed non probatur Innocentium loqui de surdis et mutis copulative et a natiuitate. Vide D'Annibale. l. c., qui more suo breviter et bene rem agit.

Qui autem sunt laetum vel *caeci* vel *muti* vel *surdi*, etsi a natiuitate, ratione pollent sufficienti ad matrimonium.

787. *Ebrius*, cum ebrietas fuerit perfecta, usum rationis non habet, et aequiparatur amenti: unde matrimonium invalide contrahit. Idem dicas de *dormiente*, qui, somnambulus vel dum evigilat, nuptias ineat. De LugO, *De Sacram. in (jen., VIII. n. 100 seq. subtiles quaestiones de utroque agit. <piae hodie inutiles sunt. Unus est casus quo ebrius aut dormiens coniugium valide init, nempe si procurator matrimonium contrahit, dum mandans in eo statu reperitur (n. 874).*

II. - Error.

Can. 1083. - § 1. Error circa personam invalidum reddit matrimonium.

§ Error circa qualitatem personae, etsi det causam contractui. matrimonium irritat tantum:

1°. Si error qualitatis redundet in errorem personae;

2°. Si persona libera matrimonium contrahat eum persona quam liberam putat, eum contra sit serva, servitute proprie dicta.

Can. 1081. - "implex error circa matrimonii unitatem vel indissolubilitatem aut sacramentalem dignitatem, etsi det causam contractui. non vitiat consensum matrimoniale.

Can. 1085. - Scientia aut opinio nullitatis matrimonii consensum matrimonialem necessario non excludit.

788. Etiam si in utroque contrahente adsit debita mentis discretio, consensus matrimonialis deficere ulterius potest ex parte intellectus ob errorem, « nulla enim voluntas errantis est » l. 20, Dig., *De aqua et aquae pluviae arcendae*, XXXIX, 3. Delinitur autem error *falsa rei apprehensio*, eum opponatur veritati logicae, quae consistit in eonlbrmitate intellectus cum re. Hinc differentia inter ignorantiam et errorem: in illa nulla idea est, in hac est idea, sed non conformis rei.

789. Ut vero determinetur quinam error consensum excludat ideoque matrimonium irritet, oportet animadvertatui errorem in matrimonium posse esse *facti* vel *iuris*. Error facti est vel *personae* vel *qualitatis* in sensu generico, prout complectitur etiam errorem fortunae vel conditionis.¹ Error iuris cadere potest vel *in ipsam ius* in corpus, quod est matrimonii obiectum. vel *in essentielles eiusdem proprietates*, idest perpetuitatem, unitatem, quae fidelitatem quoque complectitur, ac rationem Sacramenti. His accedit alius error vel iuris vplacti circa ipsius matrimonii *valorem*, si nempe contrahens putat matrimonium, quod init, nullum esse, quod tamen per se valet. In primis de errore facti, deinde de errore iuris.

790. Error *facti* circa *personam* verificatur quando quis vult contrahere eum persona certa et determinata, e. g., Maria, filia Maevii, (pialem falso putat esse hanc praesentem cum (pia contrahit. Exemplum prostat *Gen.* XXIX: siquidem Iacob intendens ducere Rachelem, sibi ab eiusdem patre Labano desponsatam, transacta prima nocte, reperiit per fraudem sibi substitutam esse Liai. Quod si (piis cognoscit hanc mulierem, (pia se iactal esse Mariam, filiam Maevii, et ideo id credens eam ducit, non est error personae.² quia mulier nubit in propria persona: sed est error in nomine, una cum errore qualitatis dante causam contractui. Proinde si prae-scindamus a matrimonio in tenebris inito, uti in exemplo

¹ Cf. *Giattiaxis* in C. XXIX. q. I.

Cf. c. 2(i. X. *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1.

Y.>I. II.

scripturali, vel a matrimonio caeci, facile patet errorem personae time adesse, quando haec simul concurrunt: quod quis velit contrahere cum persona certa ac determinata, e. g., Maria, filia Maevii, quae sit de facto absens et ignota: quod aliqua alia mulier praesens iactet se esse eam personam: quod ipse deceptus eam ducat in uxorem.

791. Iam vero certum est hunc errorem personae sive invincibilem sive vincibilem, crassum ac supinum irritare matrimonium ob defectum consensus (rei. can. 1083 § i); quia Titius revera non consentit in personam, cum qua contrahit, sed in aliam.¹ Quod si Titius in casu adducto dum matrimonium contrahit, vult contrahere cum muliere praesente (quam putat esse suam Mariam), quaecumque tamen ea sit, ita ut dicat in corde suo: *Volo ducere hanc mulierem etiamsi non sit Maria*, matrimonium valet.² At si praecesserunt tractatus de matrimonio ineundo cum absentil et ignota Maria, haec mens non praesumitur, sed potius praesumitur Titium intendisse Mariam. E contrario matrimonium est aequè nullum, si Titius dicat intra se: *vellem ducere hanc mulierem etiamsi non esset Maria*; nam illud *vellem* est voluntas interpretativa quae non existit, et Titius de facto non consentit in praesentem, sed in absentem.³

Aliter res se habet in aliis Sacramentis baptismi, confirmationis... quae ab errore personae non irritantur, e. g., si baptizas Gaium, putans esse Maevium: quia personae praesenti, quaecumque ea sit, ea Sacramenta conferuntur; irritarentur tamen, si ministri intentio (prouli fit in matrimonio) huic personae alligaretur, sed. tunc minister peccaret.

Ex his sequitur quod inter patriarcham laeob et Liam verum coniugium non fuisset, nisi cognito errore consensus luisset subsecutus. Neque tamen proplerea fornicarius Patriarca fuit, quia ipsum ignorantia excusavit. Liam quidem

¹ De Ligo, *De Sacrant, in genere*, disp. VII, n. 116-117.

² Schmalz., lib. IV. tit. I, n. H4: Pirhing, lib. V, tit. 1, n. 160: Scamni, vol. III, n. 8-1-2; Sanchez, lib. V 11, disp. XVIII, n. 6: D'Annibale, p. HI, § H4, not. 9.

³ Schmalz., l. c.; Sanchez, l. c.; D'Annibale, l. c.

adulterii et incestus ream existimat Cornelius a Lapide in Gew., XXIX, 24, sed ab utroque peccato illam excusat S. Thomas 4, (list. 30, c. 1, a. 1, ad 4, quia lege primogenitarum et paternis imperiis se laeob legitime copulatam existimavit. Haec etiam in C. XXIX, q. I. Haec quidem plana sunt, sed non aequae plana erunt, quae de errore qualitatis nunc sequuntur.

792. Error lacti circa *qualitatem*, etsi det causam contractui, e. g., si Titius putat suam Mariam, cum qua contrahit, esse divitem, bonam, nobilem etc., cum sit e converso pauper, perversa, ignobilis, irritat matrimonium in tribus tantum sequentibus casibus:

«) Si error qualitatis redundet in errorem personae (rei. can. 1083 § 2 n. 1°).

6) Si persona libera matrimonium contrahat cum persona. (piam liberam putat, cum contra sit serva, servitute proprie dicta (rei. can. 1083 § 2 n. 2°).

c) Si consensus datus sit sub vera ac proprie dicta conditione illius qualitatis quae deest; e. g., *si Titius dixit. Volo ducere Mariam, dummodo nobilis sit.*

De tertio casu fusius loquemur art. IV; modo de primo et altero breviter agendum est.

793. Ad primum quod attinet, omnes quidem admittunt errorem qualitatis, qui redundet in errorem personae, irritum reddere matrimonium, sed deinde minime conveniunt quandonam error qualitatis redundet in errorem personae. Quaestio *maximi momenti et difficillima, quam* 1)1). dum student extricare, implicant magis.1 Ul etiam nos eam extricare breviter conemur, dicimus, iuxta traditam notionem erroris personae, errorem qualitatis redundantem in errorem personae tunc verificari, (piando (piis volens contrahere cum persona certa ac determinata per eam qualitatem, e. g., cum *primogenita Maevii* absente et ignota, deceptus ducit mulierem praesentem, (piaefingit se esse illam personam. In hoc casu est *error qualitatis*, quia Titius putat hanc mulierem esse primogenitam Maevii, dum est alia mulier; hic autem error

1 (j.ijik vi i s. dec. XIX. ii. 27, apud D'Anmbale. p. 111, § 314; not. 13.

qualitatis *indudit errorem personae*, quia indifferens est personam determinari vel nomine vel qualitate individual! ; hinc in casu *error qualitatis refunditur in errorem personae*. Quod si quis cognoscit hanc mulierem, quae se iactat primogenitam Maevii, et id credens eam ducit, non est error qualitatis (pii refunditur in errorem personae, quia error personae hinc abest: sed est. simplex error qualitatis dans causam contractui, qui non officit, ut mox dicemus, nisi qualitas apposita fuerit uti vera conditio *sine qua non*. Hanc regulam ipse S. Thomas tradit, in IV, disl. 30, q. I, art. 2, ad 3um: « Error nobilitatis, in quantum huiusmodi. non evacuat matrimonium, eadem ratione (pia nec error qualitatis. Sed si error nobilitatis vel dignitatis redundat in errorem personae, tunc impedit matrimonium. Unde *si consensus mulieris feratur in islam personam directe, error de nobilitate ipsius non impedit matrimonium. Si autem directe intendit consentire in filium regis, quicumque ille sit, tunc si alius praesentetur ei quam filius regis, est error personae et impeditur matrimonium*». Haec regula pro errore qualitatis redundante in errorem personae verissima est : alii alias addunt, sed tu, si vis errores evitare, eam tantum relinque et secundum eam casus occurrentes resolve.

794. Praeter hos casus error qualitatis matrimonium non irritat; praesumitur enim consensum terminari in substantiam. qualitatem vero illum reddere promptiorem et pleniorum. Id quidem omnes uno ore fatentur tum de contractibus in genere, tum de matrimonio in specie, si error fuit mere concomitans; e. g., si Titius duxit Semproniam, putans eam esse nobilem, dum est ignobilis, sed ita ut, cognita etiam veritate, illam duxisset. Quod si error fuerit antecedens seu dedit causam matrimonio, ita ut. nempe, Titius, veritate cognita ante matrimonium. Semproniam non duxisset, casus est magis implexus. Pontius, lib. IV, cap. XXL n. 7, citans Aragona et Ledesma, imo et Sanchez, sed immerito, sustinet matrimonium esse nullum, quia consensus est virtualiter conditionatus: 87 *Sempronia est nobilis*. Communis et certa sententia tenet ma-

* Sanchez, l. c.: D Asmha i.e. l. c.: Lehmckhl, vol. II. n. 734.

trimonium valere, etsi error proveniat ex dolo malo alterius partis, quae tamen peccat et de damnis etiam tenetur. Probat-
tur clare ex c. 18, X, *De sponsalibus et matrimonio*, IV, 1, ubi Urbanus III validum dicit matrimonium, dolo viri, initum a muliere ex errore dante profecto causam. Nam villicus matrimonium invalidum cum alia muliere iniverat et declarationem nullitatis ab ecclesiastica auctoritate petierat; reversus in patriam publice proposuit sententiam divortii fuisse ab Ecclesia iam promulgatam; et sic, falsitale suggesta, quamdam aliam, facti nesciam, sibi copulare praesumpsit; tandem delegati indices super prioris matrimonii quaestione sententiam divortii protulerunt. Urbanus III respondet quia * villicum et mulierem quam superinduxit, pendente lite prioris uxoris, invicem asseris consensisse.... imposita viro poenitentia competenti, et intra poenitentiae tempus carnali commercio interdicto, postmodum in maritali copula poterunt remanere ». Revera Titius in casu ducit Semproniam pleno consensu, ideoque matrimonium valeat necesse est. Utique, cognita veritate, ipse Semproniam *ducturus non fuisset*; sed haec est voluntas interpretative, quae in rerum natura non existit, ac proinde nil operatur.¹ In aliis contractibus onerosis error huiusmodi, (quando est ex dolo alterius partis, vitiat actum in favorem partis deceptae, sed *iure civili lanium*.² Etiam Ecclesia de rigore iuris potuisset, lege positiva, constituere dolum alterius partis irritare matrimonium non quidem pro parte decepta tantum, eum matrimonium claudicare non possit, sed pro utraque parte: sed hoc impedimentum non tulit, imo expresse declaravit matrimonium in casu valere, ut constat ex dictis, ne innumera coniugia evaderent dubia et litibus exposita.³

Nonnulla exempla doctrinam hactenus traditam de errore qualitatis illustrabunt.

¹ Sanchez, lili. Vil, disp. XVIII, n. 15: D'Annibaldi, p. I, § 136, not. 24; et p. III, § 144. not. 16.

D'Annibaldi, p. II, § 414; et p. III, § 444, not. 12; De Lugo, *de hist. fl. iur.*, disp. XXII, sect. VI, ubi solide, pro more, de errore in contractu loquitur.

S. Aii HONsi s. lib. VI, n. 1012; Scavini, vol. III, n. 842.

795. Casum practicum erroris qualitatis, qui redundat in errorem personae, ita fingit Bangen, tit. II, § 18: « E. g., familia comitis A. statutis utitur domesticis, quibus cautum est, ut comes hereditarius uxorem sibi adsciscal aequalis conditionis. Comes itaque A., hac aperta intentione, uxorem sibi quaerit. Audit tandem praenobilem Florentiae existere comitis B. familiam et comitem B. habere unicam filiam. Hinc comes A. litteras, quibus eandem filiam sibi uxorem petit, Florentiam mittit. Attamen mulier cubicularis eiusdem filiae, litteris fraudulenter suppressis, ad comitem A. scribit, et, responso accepto, in Germaniam proficiscitur. Sub falso comitissae B. nomine cum comite A. matrimonium contrahit. Consummato iam matrimonio, fraudem aperit. Quaeritur an illud irritum sit ob errorem qualitatis in personam redundantis? Respondemus dubium non esse, (nam in hoc casu error qualitatis in personam redundet ». Subiungit: «At vero res aliter se habet, si casum sequenti modo formamus. Cubicularis illa, accepto responso, Germaniam petit, et sub falso comitissae B. nomine, diutius ante nuptias cum comite A. conversatur. Hic ob eius pulchritudinem amore captus saepius asserit: *Te ducere vellem, etiamsi esses plebeia*, vel similia. Hoc casu sane error qualitatis praefatae non irritat matrimonium: namque qualitas comitissae, circa quam versatur ille error, non constituit praecise motivum, quo ductus contrahit cum hac persona *. Nos putamus etiam in hoc casu matrimonium nullum esse eadem prorsus ratione (nisi forte comes A. *velit* contrahere cum muliere praesente, quaecumque ea sit, quod ex praecedenti personali conversatione praesumitur); nam de facto ipse consentit in aliam personam, idest filiam comitis B.; illa autem voluntas: *te ducere vellem...*, est voluntas interpretativa, ipsae revera non existit (n. 791).

796. Clericatus, dec. XIX, n. 31, alium casum refert, qui confictus non est, sed revera accidit. Dalilam foeminam, alto nomine praeditam, reperit Romae Sempronius, homo Germanus, dives, sed non nobilis. Dicebat Dalila se, filiam comitis a Liebenstein, fugisse parentum tyrannidem, et velle nubere. Cognoscebat Sempronius comitem, sciebat eundem habere

tiliam, quae, rigoris et domus patris pertaesa, ad monialium asceterium confugerat. Credit hanc esse, et eam in uxorem ducit. Revertitur in patriam, opinione sua iam comes factus: at ibidem reperit comitis tiliam adhuc degere apud moniales, et mulierem a se ductam esse meretriculam quamdam, quae casiae et nobilis virginis nomen usurpaverat. At iuristae dixerunt tenere matrimonium; et merito, cum error solum versaretur circa qualitatem, nec redundaret in personam; vir enim intenderat contrahere cum hac muliere praesente, quam per errorem putabat illa qualitate praeditam esse.

797. Sanchez, l. c., n. 35 alium casum enarrat: «Quidam enim, duas filias habens, inveni, pulchritudine minoris capto, eam sibi in matrimonio collocari postulanti, denegavit, offerens primogenitam. Invenis petiit eam ostendi cuidam amico, a quo de illius pulchritudine certior fieri volebat. Pater dolose tiliam minorem ostendit amico, eo quod primogenita deformis esset. Invenis ergo bene instructus de foeminae pulchritudine, eoque errore ductus contraxit (per procuratorem) cum primogenita, existimans esse eam quae amico exhibita fuerat. Dubitatum fuit num solus qualitatis error esset, ac proinde valeret matrimonium ». Tabiena et Sanchez responsionem affirmativam amplexati sunt, quia fuit simplex error qualitatis, licet Sanchez deinde plures ponat distinctiones. Sed probabilius contradicunt Pontius, lib. IV, cap. XXI, n. 3; S. Alphonsus, lib. VI. n. 1016, alique, quia invenis volebat contrahere cum puella ostensa amico, et ita fuit vel error circa personam, vel error qualitatis redundans in errorem personae atque irritans matrimonium.

798. S. G. C. in *Valachiensi, Matrimonii*, 20 dec. 1862, respondit non constare de nullitate matrimonii in sequenti specie. Eugenia L. cum Alexandro G., quem a pluribus mensibus cognoscebat, matrimonium contraxit, putans eum esse divitem, nobilem ac bonis moribus praeditum. Consultor theologus P. Perrone S. l. in prima causae propositione putaverat matrimonium esse nullum ob errorem qualitatis redundantem in errorem personae; adeo haec materia salebrosa est! Sed ex dictis apparet adfuisse in casu simplicem errorem qualitatis dantem causam contractui. Aliunde ipsa Eugenia fassa

est se, cum fraudem nullo modo suspicaretur, illas qualitates non apposuisse tanquam conditionem *sine qua non*; proinde nulla erat nullilalis causa ex defectu consensus.

799. Similem sententiam eadem S. C. tulerat. die 19 aug. 1817 et 27 maii 1827 in *Romana, Matrimonii*, in qua Cassandra Luci petebat declarationem nullilalis sui matrimonii cum Vincenlio, filio Stephani Venturini de Castro Novo Farlensi, ex capite vis el metus, defectus sollemnitatum, et praesertim erroris, quia eidem nupserat eo quod ipse se iactasset esse Vincentium Bellonch. filium Stephani Bellonch de Valentia, nepotem sacerdotis Bellonch. divitiis affluentis. In folio S. C. in utraque causa theoria philosophica et canonica erroris simplicis, ac erroris redundantis in personam perbelle exponitur.

Vide etiam eandem S. C. in *Compostellana seu Licen., Matrimonii*, 21 aug. 1744, et in *Romana, Matrimonii*. 22 sept. 1708.

800. Ad alterum casum (n. 792) quod attinet.¹ notum est plures distingui servorum classes. Sunt servi *servitute proprie dicta*, qualis erat apud Romanos el adhuc viget apud infideles: *servi glebae addicti*, sive adscriptitii sive originarii, prout erant paucis abhinc annis in imperio russiaco; *famuli conduciilii*, qui pro certa mercede operas suas locant: tandem *servi poenae*. idesl damnati ad carcerem perpetuum vel triremes. Hic de primis lanium agitur: de aliis enim nil speciale a iure, quoad malrimonium, statutum est. Nonnulli auctores, inter quos Clericatus, dec. XX. n. 10, legislationem, quae primos respicit, ultimis immerito applicabant.

801. Iam vero inter servos, servitute proprie dicta, ius romanum verum matrimonium recognovit, quod tamen appellavit *contubernium* (n. 3 in nota). Etiam Ecclesia semper admisit verum matrimonium inter eos consistere posse. Usque ad saec. vtu pro coniugii validitate requisivit domini consensum:² sed deinde receptum fuit servos posse matrimonium licite el valide iniie etiam insciis ac invitis dominis, sed exinde a servitute non liberari, uli expresse docet Hadrianus IV. c. 1.

¹ Vide Canonistas in X. *hr coniugio nervorum*, \ . 9.

² (iiuu.hi. *Expos. luris Eoiffi*/. p. 1, sect. 700; Feue. n. 123.

cit. lit. Patel autem dominum, matrimonio valido semel inito, non amplius potuisse in servos coniugatos, quae iuri naturae, in quantum malrimonium regit, adversantur e. g., unum eoniugem vendere. Pariter Ecclesia semper habuit uti validum licimque coniugium inter pariem servam et partem liberam, quae nolam habeat alterius servilem conditionem, licet ius civile aliud statuerit, l. 3 pr., Cod.. *De incest, et inutil. nuptiis*, \ . 5.

802. At casu quo pars libera, ducens servam, ignorasse! huius servilem condi!ionem, malrimonium declaratum fuit nullum, ce. 2, 3, et clarius 4, cil. tit.. etsi haec ignorantia au! error non dedisset causam contractui, et pars serva evassisset libera, antequam pars libera errorem suum cognosceret ; el hoc ius Codex confirmavit in rei. can. 1083 § 2 n. 2°. Nonnulli excipiunt casum quo haec ignorantia Ini! crassissima el levissima; quod Sanchesio, lib. Vil, disp. XIX. n. 20. esi valde probabile, licet contrariam sententiam habeat probabiliorem. Hic auctor, l. c., n. 4. putat valere quoque malrimonium, si pars serva erit libera intra breve tempus, idest intra semestre; quae sententia nulli innititur juridico fundamento, ut bene ostendit P. Wernz, n. 242, not. 24. At certe matrimonium validum est si pars serva stalim libera evadit matrimonium contrahens. Item si pars libera contraxit cum libera, putans eam servam, aut pars serva contraxit eum serva, putans eam liberam.¹

803. Nonnulli putaverunt matrimonium in casu nullum esse ex iure naturali, quia conditio servilis repugnat bonis substantialibus matrimonii; praeterea antiqui canones citati hoc ius proprie non ferunt, sed potius existens supponunt; tandem error huius qualitatis refunditur in errorem personae. Sed primum nimis probat; si enim ipsa servitus obicem matrimonio ineundo praestaret iure naturae, sequeretur malrimonium existere non posse nec inter liberum el servam, cognita etiam servitute, nec inter servum et servam; quae certe falsa sunl. Ceterum iam diximus, inito coniugio, iura naturalia sarta tectaque esse debere. Alterum nil probat; nam nulla sunt

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 1017.

iuris positivi, quorum initium indicari nequit, et nil velat quominus dicamus hoc ius inductum fuisse ex consuetudine. Tandem et tertium per se falsum est, ut patet ex dictis. Igitur certum omnino est errorem conditionis servilis matrimonium irritare solo iure ecclesiastico. Scilicet supra (n. 794) diximus errorem qualitatis (qualis est error conditionis servilis) in genere nuptias nec iure naturali, nec iure positivo irritare. At Ecclesiam posse, insta de causa, statuere, ut error alicuius qualitatis, seu aliqualis consensus defectus, reddat nullum matrimonium, quod ex iure naturae valeret, indubium est;¹ hoc autem Ecclesia statuit pro errore conditionis servilis, nolens partem liberam ignoranter tale coniugium subire, in quo tanta est inaequalitas, tanta incommoda, tanta in exercitio iuriuin matrimonialium difficultas; atque ita in favorem partis liberae statuit *errorem conditionis servilis* irritare matrimonium ex detectu consensus, sed iure ecclesiastico tantum.

801. Ex dictis sequitur hunc errorem inter infideles matrimonium non irritare. Hinc si infidelis liber ducit infidelem servam, ignorans illius servitutem, matrimonium est validum-legilimum. nisi hoc impedimentum latum sit ab auctoritate civili. Praecisione facta ab impedimento *disparitatis cultus* et a fortiori eo dispensato, si fidelis liber ducit infidelem servam, cuius servitutem ignorat, matrimonium est nullum, quia nullitas statuta est in favorem pari is liberae; voluit scilicet Ecclesia ul consensus, hoc errore diminutus, foret inefficax ad vinculum matrimoniale constituendum: atqui pars libera in hypothesi subdita est Ecclesiae ac proinde hac lege tenetur. E contrario, matrimonium valet, si infidelis liber ducit fidelem servam, quia lex ecclesiastica infidelem non afficit et ideo eiusdem consensus, licet errore diminutus, tamen adhuc sufficiens est iure naturae.²

Huc usque de errore facti.

^{*} Sanchez, lib. VII, disp. XVIII, n. 9.

¹ Contrarium putat P. Wernz, n. 241, not. 27 et post ipsum P. Vidal, op. cit., n. 479, not. 48, qui tamen non bene nos perlegerunt; nos enim non diximus hoc impedimentum latum fuisse in favorem *partis fidelis*, sed in lavorem *partis liberae*, seu Ecclesiam statuuisse consensum partis

805. Ad errorem *iuris* quod attinet, error iuris circa *ipsum* *ins* in corpus in online ad actus per se aptos ad prolis generationem, tunc vérifientur, quando contrahens putat, e. g.. matrimonium esse societatem non ad filios habendos, sed mere amicalem, in eamque consentit. Hoc in casu deficere matrimonialem consensum, et ideo matrimonium esse nullum, perse patet ex praescripto can. 1081 § 2. Id verum est, etsi contrahens, veritate cognita, in matrimonium fuisset aeque consensurus, cum haec non sit nisi interpretativa voluntas. At ille error post pubertatem in foro externo non praesumitur, ex rei. can. 1082 § 2; et admodum difficilis probationis esset. Quod si puella nubens scit, e. g., matrimonium esse societatem cum viro, qui ex uxore filios procreat, el in hanc societatem consentit, sed nescit filios haberi per carnalem copulam, imo hanc carnalem copulam prorsus ignorat, est casus ignorantiae, quae non excludit matrimonialem consensum et coniugii valorem, cum puella revera satis consenserit in ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, etiamsi cognita veritate, nuptias initura non fuisset, et modo eas respuat, quia de facto voluit, et voluntas interpretativa in rerum natura non existens nihil operatur. Ceterum neque haec ignorantia in foro externo praesumitur, quia post pubertatem natura ipsa has res edocere solet. Haec confirmantur ex pluribus responsionibus S. C. C. declarantis validum matrimonium in praedicta facti specie,¹ nisi has responsiones explicare velis ex praesumptione iuris el de iure notitiae rei.

80G. Error iuris circa *essentialem matrimonii proprietatem* verificatur, si contrahens vel putat vinculum matrimoniale solvi posse saltem in aliqua circumstantia, uti tenent infideles, nec non Graeci schismatici, qui contra definitionem Cone. Trid., sess. XXIV. *De matrim., a\ n. l.* adhuc autumant adulterio induci divortium plenum, et nonnulli perversi ac ignorantes

liberae esse insufficientem ad matrimonium constituendum ob errorem qualitatis servilis alterius partis; quod el ipsi docent; hoc autem admissio, ultima nostra conclusio evidens est.

¹ *Acta Sanctae Sedis*, vol. V, pag. 551 seq., ac alibi.

catholici praesertim post funestam divortii civilis legem; vel pulal se post illum maritum aut uxorem posse alium quoque vel aliam superaddere, (di rursus infideles; vel tandem pulal matrimonium non esse Sacramentum, uti protestantes, quibus adhaerent plures perversi et ignorantes catholici.

807. Iam vero hoc in casu certum est haberi consensum matrimonialem ideoque matrimonium per se valere cum simplici errore iuris etiam dante causam contractui. Nam si contrahens, qui in eo versatur errore, modo *vult matrimonium rerum inire, prout a Deo institutum est.* et positivo voluntatis actu non excludit proprietatem matrimonio essentialem, licet excluderet, si de ea cogitaret, profecto id sufficit pro consensu matrimoniali et matrimonii valore, minime obstante illo errore iuris (rei. can. 1084). Equidem si contrahens explicilo voluntatis actu, seu vera mentis conditione, illam proprietatem excluderet, matrimonium irritum esset, de qua re postea redibit sermo, sed ex hypothesis non excludit. Porro propter matrimonii favorem praesumitur contrahentem ad matrimonium accessisse illa generali voluntate cum simplici errore iuris. donec conditio proprie dicta probetur, eo vel magis quod ille alter positivus voluntatis actus esset factum, facta autem non praesumuntur, sed probantur.¹ Iuxta hanc doctrinam Innocentius III in c. 7. X, *De divortiis*, IV, 19, declaravit matrimonium inter hebraeos. qui admittunt libellum repudii, valere, et virum etiam ad Christi fidem conversum, vivente

¹ Dices: Si leges aut mores regionis admittunt divortium quoad vinculum vel polygimiam. haec potius videtur esse praesumptio, scilicet nupturientes *relie matrimonium legibus aut moribus nationis conforme.* unde sequitur omnia matrimonia, in illa regione celebrata, retinenda esse invalida, nisi in casibus particularibus probetur nupturientes in actu matrimonii aliam habuisse voluntatem. Sed facile evincitur hanc docti inani (quae ad matrimonia ubique fere terrarum celebrata applicari deberet) admitti non posse. Nam etiam in regione ubi admittitur divortium quoad vinculum vel polygamia. praesumptio debet esse quam diximus, tum propter favorem iuris. quo gaudet matrimonium, tum quia supponendum est nupturientes, dum ad nuptias ineundas accedunt, saltem generatim loquendo, ne cogitare quidem de solutione vinculi matrimonialis, aut de aliis nuptiis ducendi* ei multo minus haec ita cogitare et velle. ut secus ipsum matrimonium excluderent.

uxore, non posse, salvo fidei privilegio, aliam habere; item Ecclesia habet validum matrimonium aliorum infidelium, Graecorum, Calvinistarum..., (pii retinent vinculum solvi per adulterium, nisi expressa conditio solubilitatis apposta fuerit, uti saepissime SS. CC. RR. reposuerunt.

808. Multo magis matrimonium valet si utraque vel alterutra pars Christiana vult quidem verum matrimonium contrahere, sed putat matrimonium inter Christianos non esse Sacramentum; valet, inquam, et est verum Sacramentum.

809. Tandem error circa *validitatem* matrimonii verilicatur. si utraque vel alterutra pars putat obstare matrimonio aliquod impedimentum dirimens et ideo matrimonium esse irritum, dum nullum obstat impedimentum et matrimonium per se valet; e. g., putat adesse tertium consanguinitatis gradum. (Ium adest quarius, aut scit esse quartum, sed putat et ipsum adhuc post Codicem matrimonium dirimere... Quaestionem aliquantulum extendentes, videamus num verus consensus matrimonialis coexistere possit cum impedimento dirimente tum *iuris ecclesiastici* tum *iuris divini* sive putativo tantum, sive etiam reali, sive in casu bonae sive in casu malae fidei.

810. Quod attinet ad impedimentum *iuris ecclesiastici*, nonnulli putaverunt matrimonialem consensum numquam esse aut esse posse, (piando adest impedimentum dirimens in genere, (diam *iuris ecclesiastici* Ianium, etiam ignoratum, dummodo sit reale. quia tunc consensus, cum cadat in materiam illegitimam et non aptam, *nullus* est. aut, si mavis, est *invalidus*. sed invalidum esse et non esse, paria censentur. ¹

¹ Saxchz, *De malr.*, lib. II, disp. 35: « Cum prior consensus fuerit omnino ex parte utriusque invalidus eo quod super illegitimam et inhabilem materiam ceciderit, denuo uterque renovandus est. nec durare potest consensus, qui nullus omnino fuit, cum enim permanentia existentiam supponat, consensus qui nunquam exstitit, permanere non potest . . . Ax a - (i. et c s, lib. IV, *Deere!*, App. n. 591: ■■Licet ignorans impedimentum consenserit in matrimonium, tamen quia consensus illius fuit invalidus, idem est ac. si non consensisset seu nullum habuisset consensum; consensus autem, qui r. uinquam exstitit, perseverare non potest, cum non entis non sint qualitates . . . Et paulo ante, n. 591, statuerat principium: «Invalidum esse et non esse paria censentur, I. *Oitolies*, U, § *Oui satisfacere coy.* ».

811. Haec opinio est falsa et innititur evidenti aequivocationi verborum: nam ratione impimenti dirimentis consensus est *nullus iuridice* seu *invalidus*, quatenus inefficax est ad matrimonium constituendum, et in hoc sensu, nempe in ordine ad matrimonii validitatem, consensum invalidum esse et non esse, paria censentur: sed per se non est nullus *physice*, quatenus in mente contrahentium realiter non exsistat, quia per se exsistere utique potest. Id extra omne dubium ponitur 1° ex ratione. Nam inter causas nullitalis matrimonii aliae se tenent ex parte consensus, si nempe consensus deficit aut (quod idem est) est substantialiter vitiatus; aliae ex parte personae, si persona in illis circumstantiis est inhabilis ad contrahendum. Porro inhabilitas personae per se nullo modo excludit consensum, quia consensus est voluntatis actus, quo quis in mente sua vult tradere-acceptare ius perpetuum et exclusivum in corpus in ordine ad actus per se aptos ad proles generationem; atqui hic voluntatis actus, non obstante inhabilitate personae, potest utique exsistere, licet matrimonium non constituat, quia cadit in materiam inhabilem. 2° Ex praxi Ecclesiae, quae matrimonia nulla ob impimentum iuris ecclesiastici, inhabilitans personam, maxime si paries fuerunt in bona fide, revalidare solet absque renovatione consensus; ergo supponit consensum exstitisse et exsistere, non obstante impimento dirimente iuris ecclesiastici reali quidem, sed ignorato. 3° Ex iure Decretalium, quod admittit matrimonia nulla ratione impimenti dirimentis ob inhabilitatem personae, sed non nulla ob defectum consensus. Ita, e. g., Bonifacius VIII in c. un., *De sponsalibus et matrimoniis*, IV, 1, in VI0, haec habet: * Ex sponsalibus puris et certis, etiamsi consanguinitatis, affinitatis, frigiditytis, religionis, aut alia quavis ratione sint nulla, dummodo non sint nulla ex defectu consensus, oritur... impimentum iustitiae publicae honestatis». Iam vero Bonifacius in illi verbo *sponsalium* comprehendit sponsalia Ium de futuro tum de praesenti: et supponit possibilitatem matrimonii invalidi ob impimentum dirimens, non autem invalidi ob defectum consensus. 1° Tandem non est praetermittenda contradictio in

exposita doctrina; nam si consensus cadit in materiam illegitimam et inhabilem et est invalidus: ergo existit.

812. Alii, e contrario, concedunt consensum matrimonialem esse compossibilem cum impedimento dirimente iuris ecclesiastici. si impedimentum fuit ignoratum, sed negant, si fuit cognitum, sive reale sive etiam putativum tantum. Scilicet opinantur partem in mala fide, quae, nempe, scit impedimentum dirimens subesse, aut falso id putat, non posse consentire, quia voluntas non fertur in impossibile.¹

Etiam haec doctrina est falsa, idest consensus matrimonialis est utique possibilis, cum notitia aut opinione impedimenti dirimentis: idque probatur iisdem argumentis, quae supra adduximus. Nam 1° quod attinet ad argumentum rationis, nil impedit quominus pars, domina suae voluntatis, non obstante notitia aut opinione impedimenti dirimentis, *velit in mente* sim, dum nuptias init, tradere-acceptare ius coniugale, vel quia praescindit in mente sua a lege irritante, vel quia aliqua ratione, licet absurda, ab eadem sese excusat, vel quia putat rem in posterum posse componi, vel etiam quia directe agit contra legem, veluti dicens in corde suo: *Equidem ita statutum est, sed, hoc non obstante, ego, quantum a mea voluntate pendet, volo tradere-acceptare ius coniugale*. In bis casibus adest verus matrimonialis consensus, qui totus consistit in illo voluntatis actu tradendi-acceptandi ius coniugale, licet hic consensus sit semper graviter peccaminosus; insuper sit inefficax ad matrimonium constituendum, si impedimentum dirimens est reale. seu realiter existit; sit efficax, si impedimentum dirimens est putativum tantum. 2° Accedit praxis Ecclesiae, (piae non raro a renovando consensu dispensat etiam illos qui, matrimonium nullum in mala fide, obstante impedimento iuris ecclesiastici.

* Peppone. op. et loc. cit., a. 1: Giovine, tom. II, § 327, n. 8; Gray, vol. 11. n. 895. cum aliis. Sanchez, lib. I, disp. XXXIII, consensus possibilitatem admittit si impedimentum est putativum, e. g., si pars falso putat priorem alterius coniugem adhuc vivere; sed cohaerenter ad sua principia negat, si impedimentum est reale, quia tunc consensus cadit in materiam inhabilem et ideo *nullus* est; aliis verbis, iuxta Sanchezium, excludit consensum non scientia vel opinio impedimenti, sed impedimentum ipsum.

iniverunt: igitur non admittit scientiam vel opinionem impedi-
 menti consensum matrimonialem per se et necessario exclu-
 dere. 3° Etiam verba Bonifacii VIII in cit. c. un., immerito
 restringeres ad casum matrimonii invalidi ob impedimentum
 ignoratum: sunt enim generalia. 4° Tandem haec confirmantur
 ex responso S. G. de Prop. Fide, die 1 oct. 1785, ad Vicarium
 Apostolicum Constantinopolitanum: « Per gli altri finalmente
 della terza classe, i (piali haniio volonl  di prendere una vera
 moglie, ma sono nell'errore che non sia sufficiente al valor-'
 del matrimonio di presentarsi d'innanzi al giudice tureo, ir.i
 se sapessero la sufficienza di questo loro alio a contrarie il
 matrimonio vero, intenderebbero senz'altro di contrario. La
 S. Congregazione... ha deciso che questi matrimoni siano va-
 lidi, «piando non vi intervenga qualche altro canonico impe-
 dimento. Imperocch  secondo le circostanze dei caso proposto
 non pu  dubitarsi del vero, legittimo. interno e reciproco con-
 senso dei contraenti... ♦1 Igitur etiam cum scientia vel opinione
 impedimenti dirimentis iuris ecclesiastici, seu cum mala fide,
 coexistere potest consensus matrimonialis et quaestio debet
 esse facti, non iuris. Si contrahens intendit, quantum in se
 est. verum matrimonium. coQsensus adest, licet inefficax ra-
 tione impedimenti re ipsa existentis: si non intendit verum
 matrimonium, sed potius concubinatum, caeremoniam mere
 civilem, sponsalia, etc., consensus deest, et ideo matrimonium
 est nullum, etsi impedimentum dirimens fuerit putativum
 tantum. Si verba verum matrimonium sonant, putamus, etiam
 in casu scientiae vel opinionis impedimenti dirimentis iuris
 ecclesiastici, praesumi maritalem consensum, quia intentio
 praesumitur semper verbis respondere, donec contrarium

¹ *Latine:* Tandem pro aliis tertiae classis, qui habent voluntatem du-
 cendi veram uxorem, sed errant reputantes quod non sufficiat validitati
 matrimonii sistere se coram Turcico indice, qui tamen, si scirent sufficien-
 tiam huius sui actus ad effectum ineundi verum coniugium, omnino vel-
 lent hoc inire; S. G. ... resolvit haec matrimonia esse valida, (piando non
 occurrit alitui canonicum Impedimentum. Etenim secundum adiuncta pro-
 positi casus nequit dubitari de vero, legittimo, interno ac mutuo contra-
 hentium consensu...

probetur;¹ sed fatendum est ex scientia vel opinione impediti non immerito ingeri suspicionem, quae ex facti aul personarum circumstantiis confirmari vel minui aul destrui potest.

Huc etiam fortasse spectat responsio S. C. C. in *Parisiensi, Matrimonii*, 12 aug. 1882. Nobilis ac perdives puella Maria Magdalena d'I., Lutetiae Parisiorum nata, tali aestuabat amore erga aequae nobilem virum Paulum M., religione schismaticum, natione Graecum, ul cum eo nuptias contra here statueret, quibus tamen mater obstabat. Paulus tunc temporis Londini morabatur, uti primus secretarius legationis Turearum Imperii penes aulam Britannicam; el cum matrimonium in Galliis sine matris assensu (mortuo patre) leges prohiberent, Maria, die 10 Octobris 1879, comitante et adiu vante sua institutrice, Londinum petiit, ubi matrimonium civile celebratum fuit, et biduo post sponsi rei uxoriae operam dederunt, lubente ac excitante Maria, si Paulo credatur. Maria vero invita et coacta, si Mariae depositionibus tides adhibeatur. Ad matrem Maria reversa, aestu passionis pacato, petiit declarationem nullilalis sui matrimonii. Processus confectus fuit penes Curiam Archiepiscopalem Parisiensem, el proposito dubio: « An constet de matrimonii nullitate in casu ». S. C. respondit: « Affirmative, constare de nullilale ». Porro petitio nullilalis pluribus innitebatur capitibus: sed putamus rationem decidendi hanc fuisse. Maria scilicet coram magistratu civili, vulgo *Registrar.* non intendit verum matrimonium, sed sponsalia. Id suadebatur ex eo quod in Galliis ex consueta catholica educatione receptisque moribus oinnes retinent civilem actum non esse verum matrimonium, uti index Parisiensis testabatur, el praeterea id salis probabatur ex depositione tum Mariae, Ium etiam Pauli, quam alii quoque testes confirmabant.

813. Demum quoad impedimentum *iuris dirini* sive naturalis sive positivi, quale est impedimentum *consanguinitatis* in primo gradu lineae rectae, impedimentum *ligaminis* et impe-

¹ De Lugo, *De Sacram, in yen.*, disp. VIII. n. 136: (Irin. *Theol. mor.*, vol. II, n. 90L aliique.

dimentum *impotentiae*, gravior erat dissentio; et plures 1)1). etiam magni nominis, admittentes possibilitatem consensus matrimonialis cum impedimento dirimente iuris ecclesiastici, eam negabant et negant, si impedimentum sit iuris divini. Sed immerito; nam 1° qui contrariam tenent sententiam aiunt impedimentum dirimens iuris divini excludere matrimonialem consensum ob *specialem vim* quam habet in consensum matrimonialem; sed quaenam sit aut in quonam consistat haec *specialis vis* non intelligitur. Nam sicuti impedimentum iniuri ecclesiastici personam, e. g.. baptizatum in Ecclesia catholica reddit inhabilem ad contrahendum cum persona non baptizata, ita impedimentum *ligaminis* iuris divini personam matrimonio iunctam reddit inhabilem ad contrahendum cum alia quacunque; et sicuti in primo casu persona baptizata in Ecclesia catholica, non obstante impedimento iuris ecclesiastici, potest de facto contrahere cum persona non baptizata et velle, quantum in se est, praescindens ab impedimento, dare et acceptare ius perpetuum et exclusivum in corpus in ordine ad prolem, ita et in altero casu, non obstante impedimento iuris divini. Igitur in subiecta materia non est differentia inter impedimentum iuris ecclesiastici et impedimentum iuris divini; utrumque excludit *efficaciam* consensus, sed per se non excludit *consensum ipsum*. Dicunt etiam: qui per suae voluntatis actum dedit uni ius in corpus in ordine ad prolem exclusivum et irrevocabile, non potest per alium voluntatis actum alteri dari idem ius exclusivum et irrevocabile: atqui in hoc voluntatis actu consistit consensus matrimonialis; ergo hic consensus matrimonialis est impossibilis, si obstat impedimentum *ligaminis*, quod est iuris divini. Haec dicitur ulla, quae valeret etiam pro casu in quo obstaret impedimentum iuris ecclesiastici, solvitur ex dictis n. 811 seq.; nam qui actum voluntatis emisit in favorem unius, potest utique, eum sit dominus voluntatis suae, similem actum emittere in favorem alterius: uterque voluntatis actus est consensus matrimonialis, sed primus est *validus* seu *efficax*. alter est *invalidus* ob impedimentum dirimens, atque ita patet consensum matrimonialem, invalidum quidem ipso divino iure, esse compossibi-

lein cum impedimento *lit/aniinis* sive cognito sive ignorato; idemque dicatur de aliis impedimentis iuris divini. 2° Aide Co- (licis promulgationem Bonifacius \ III in cil. c. un. cil. lit. (cil. n. 811) comprehendit etiam impedimenta iuris divini, supponens possibilitatem matrimonii invalidi propter impedimentum dirimens etiam iuris divini, non autem invalidi propter defectum consensus: ergo impedimentum iuris divini. iuxta Bonifacium VIII. necessario non excludit consensum. 3° Tandem lingamus duplicem casum ul res evidential* appareat. Primus casus: Mulier scii se esse impotentem, sed potentem evadere posse operatione chirurgica, quae mortis periculum secum ferre solei: matrimonium igitur <*st nullum ob impedimentum *impotentiae*, quod est iuris divini. Amore capta, matrimonium contrahit cum animo subeundi hanc operationem, «piam reipsa feliciter subit. Alter casus: Antonius, Annae maritus, ad bellum profectus, pariem habuit in eruentibus pugnis el disparuit: post plures annos, servatis inutiliter servandis, auctoritas tum ecclesiastica tum civilis permisit Annae ad alias nuptias transire; el Anna matrimonium contraxit cum Francisco, a quo filios habuit: postea Anna notitiam certam el authenticam habuit Antonium ductum fuisse in captivum in Halem, el paucis abhinc mensibus mortuum esse. Quis dicet has mulieres in contrahendo matrimonio non habuisse matrimonialem consensum, in primo casu ob cognitum impedimentum *impotentiae*, in altero ob ignoratum impedimentum *th/aminig*. et ideo eorum matrimonium, cessante impedimento, non posse sanari in radice? de qua re rursus redibit sermo in cap. VIII, art. I, § 2.

Tandem quaelibet controversia definita dici debet ex praescripto rei. can. 1085. Nam inibi declaratur scientiam aut opinionem nullitatis matrimonii, matrimonialem consensum necessario non excludere; ergo consensus matrimonialis adesse potest, licet pars certo sciat (scientia) aut putet (opinio) matrimonium quod contrahit, nullum esse ob impedimentum dirimens in genere ac proinde etiam iuris divini.

§ 2. - *Quae consensui matrimoniali opponantur
cx parte voluntatis.*

1. - Fictio seu simulatio et iocus.

Can. 1086. - § 1. Internus animi consensits semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitis

2. At si alterutra vel utraque pars positivo voluntatis actu excludat matrimonium ipsum, aut omne ius ad coniugalem actum, vel essentialem aliquam matrimonii proprietatem, invalide contrahit.

814. Fictio seu simulatio consensus matrimonialis lune verificatur, quando contrahens externe quidem verba consensum exprimentia serio et rite profert, sed interne illum non habet, lam vero animadvertimus hanc simulationem posse in contractu in genere verificari tripliciter: sicut enim consensus plenus est intentio contrahendi et sese obligandi et tandem implendi, ita contrahens simulate, dum contrahit, vel non habet intentionem contrahendi; vel habet intentionem contrahendi, sed non sese obligandi; vel tandem habet intentionem contrahendi et sese obligandi, sed non implendi.¹ In primo casu est simulatio in strictissimo sensu et totalis, in altero et tertio est simulatio in sensu minus proprio ac partialis.² lam vero prima simulatio certe contractum in genere irritat: tertia certe non irritat: de altera disputant ¹)1).. aliis affirmantibus, quia cum obligatio sil contractui intrinseca, volens contrahere eo ipso vult obligari; aliis negantibus, quia cum obligatio sil contractui intrinseca, nolens obligari, eo ipso non vult contrahere. Haec altera sententia est verior, quia prima optime procedit, si pars mente sua expresse non excludit obligationem; sed si hanc expresse excludit, implicita obligationis voluntas saltem eliditur: praeterea prima sententia ex responsione S. C. G. diei 8 iulii 1724 (n. 899) grave vulnus videtur accepisse.³ Sed iam de matrimonio.

¹ D'Annunzio, p. II, § III.

^{*} S. Rom. Rota in decisione diei 21 iunii 1911 coi ani Many.

['] D'Annunzio, p. II, § 412.

815. 1° Ad *primuni casum* simulationis quod attinet. nempe si pars non habet intentionem contrahendi matrimonium, quaeritur in primis num matrimonium simulans proprie dicti sacrilegii reus sit ob Sacramenti simulationem. Plerique allu- mant,¹ quia ipse simulat matrimonium quod est Sacramentum, ideoque simulat Sacramentum : atqui simulatio Sacramenti im- portat grave sacrilegii peccatum, a quo nec metus gravis excusat ex prop. 29 damnata ab Innocentio XI: « Urgens metus gravis est causa Sacramenti administrationem simulandi ». Alii ne- gant.² et fortasse probabilius. Nam proprie dicta Sacramenti simulatio, quae sacrilegium secumfert, tunc verificatur. quando •piis ponit materiam et formam Sacramenti sine intentione;³ atqui id in casu nostro non accidit, quia contrahens sua simu- latione reddit nullum contractum, ideoque non ponit materiam el formam Sacramenti sine intentione, cum forma et materia Sacramenti matrimonii sil in contractu valido (n. 34), sed po- tius Sacramentum non existit defectu intentionis, materiae et formae, licet ex culpa contrahentis. Ob hanc rationem a sacri- legii reatu certe excusatur, qui metu gravi coactus matrimo- nium init. « Quod si sacrum ritum adhibuit (simulans), nisi fecerit ex metu gravi, alicuius sacrilegii quoque tenebitur Laym., p. IV, c. I, n. 5»; D'Annibale, l. c.

816. At, si sacrilegium abest, omnes admittunt simulate contrahentem ex dolo, idest cum deceptione alterius, per se graviter peccare. Mentitur enim, ac simul notabilem iniuriam et gravia damna (maxime si pars decepta est mulier) infert alteri parti, ideoque graviter delinquit contra veracitalem el contra iustitiam. et, si coeundi animum habet, quoque contra puritatem. Imo iuxta meliorem sententiam fecte consentiens tenetur ex iuslilia matrimonium revalidate, verum ponendo consensum, Ium quia damnum illatum, maxime mulieri, vix aliter compensari potest, Ium quia ipse debet consensum el

¹ Pihhing, lib. IV, tit. 1. n. 97; Schmalz., lib. IV, lit. 1, n. 268.

² Sanchez, lib. 1. disp. XI, η. 2, et melius, lib. IV, disp. XVI, η. 2.seq.; S. Alphonsi S, lib. VI, η. 62; D'Annibale, p. III, § 127, not 28; Rosset, n. 2805.

³ S. Alphonsus, lib. VI, n. 59.

« aliud pro alio invito creditori solvi non potest », I. 4 § 1. Dig., De *rebus creditis*. XII, 1. Excipe, si matrimonium iam contrahi nequeat ob impedimentum enatum, vel scandala, vel malos exitus qui ex eo timentur, quo in casu damna aliter, quantum fieri potest, compensari debebunt; aul si pars decepta cesserit iuri suo vel aliam acceptaverit compensationem.¹ DI), fide contrahentem excusant ab omni obligatione et a peccato saltem gravi (excluso semper coeundi animo), si quod ex una parte sit impedimentum dirimens matrimonium, et ex altera gravis causa illud celebrandi urgeat. Nam cum adsit impedimentum dirimens, ipse sua simulatione non infert gravem iniuriam el damnum alteri contrahenti, quia matrimonium esset aeque nullum sine simulatione: el cum gravis causa ipsum urgeat, uti potest aequivocatione seu restrictione mentali, (piae mendacium removet, e. g.: *Contrahe tecum*, interius intelligendo: *St non esset impedimentum*.² Hinc nullatenus peccat (pii, metu gravi coactus ad matrimonium, pronuntiat verba absque ullo interno consensu, animo omnino reluctantem. Item si contrahens scit aliquod adesse impedimentum, el sine magno scandalo ac admiratione ab altari recedere non potest.³ Quod si haec simulatio liat sine alterius partis deceptione, quae de hac simulatione certior facta est, aul ipsam ex indiciis satis certis animadvertere potuit, contrahentes non peccant, nisi quatenus ritu sacro adhibito abutuntur, a quo peccato minor ratio ac bona tides excusare potest; el simulans ad nihil tenetur.

817. Ulterius haec simulatio, sive dolosa, sive non, cum consensum excludat, matrimonium reddit prorsus nullum ex rei. can. 108(† § 4. Ilue spectat c. 46, X. *De sponsalibus et matrimoniis*. IV, I. cuius verba habes n. 844. Al vero huiusmodi fictio seu simulatio in foro externo non praesumitur, sed probanda est certis argumentis ex rei. can. 1086 § 1, quia «nemo existimandus est dixisse quod non mente agitaverit»; 1.7

¹ Rosset, n. 109 seq.: I. Wehnz. n. 40, not. 100.

Sanchez, locis citatis. Rostoi, n. 13-21, negat hanc restrictionem mentalem esse necessariam.

² S. Alfonso. lib. VI. n. 6-2; Horn. Jpos-t *XVI fl*, n. -29: *Exam. Ord.* n. 17, cum communi contra Mliante.

§ 2, Dig., *De suppellectile legata*, XXXIII, 10, et in dubio standum est pro valore matrimonii etiam in foro interno. Quod si simulatio revera adfuit, sed in foro externo non probatur, matrimonium erit re ipsa nullum in foro interno; sed in foro externo habebitur validum, et index posset putativos coniuges cogere ad vitam conjugalem, qui tamen deberent quaecumque poenam patienter tolerare, potiusquam commercium inter se habere, ex c. 44, X, *De sententia excommunicationis*, V. 39. Nempe est conflictus inter forum internum et forum externum. Et si ille qui simulato animo matrimonium inivit, deinde vero consensu aliud celebravit, hic conflictus gravior est. Nam in foro interno primum est nullum, alterum est validum, nisi quod obsit, impedimentum; dum, e converso, in foro externo primum habetur validum, et consequenter alterum nullum, donec fictio probetur. Proinde index potest et debet (idem praecipere ut alteram mulierem deserat, et pro circumstantiis ad primam redeat: quo posito indicis praecepto, ipse potest ac debet sese separare ab altera muliere ad scandalum vitandum, sed non potest ullo pacto, quacumque non obstante poena, officia maritalia a prima petere aut ei reddere contra conscientiam. Hinc neutro matrimonio uti potest; non primo, quia nullum est, nec revalidabile, vivente altera coniuge; non altero, quia indicis praecepto prohibetur ab eius usu, et a cohabitatione cum vera uxore. Quam miserrimam conditionem. quae forte ipsum nolentem ad servandam continentiam damnaret, non aliis, sed uni sibi simulator imputet. Quod si, remoto scandalo, commercium cum vera uxore haberet. non esset inquietandus.

SIS. Porro probatio simulationis in foro externo facilis non est. Certe non sullicit affirmatio etiam iurata simulantis, «nimis enim indignum esse indicamus ut quod sua quisque voce dilucide protestatus est. id in eundem casum infirmare, testimonioque proprio resistere»; l. 13, God., *De non numerata pecunia*, IV, 30. Secus apage matrimonia. Item nec sullicit assertio iurata utriusque partis, quia, cum simulatio alteram partem lateat, rursus unica simulantis affirmatione simulatio probaretur. Necesse igitur est in primis probare causam si-

mutationis, curnam scilicet 'ritius fìcte contraxerit, ac deinde ipsa simulatio evinci debet coniccturis seu circumstantiis antecedentibus, concomitantibus, subsequenribus, quae adeo praecisae ac urgentes sint, ut certum moraliter reddant indicem de hoc licto consensu. Quando autem id cerificetur, prudens index in singulis casibus videbit. Ea autem quae sequuntur aliquam lucem afferre possunt.¹

819. Folium S. C. C. in *Chiensi, Matrimonii*, 1*2 martii 1729, in subiecta materia docet: « Inter ceteras coniecturas et circumstantias. hunc simulatum consensum efficaciter demonstrantes, ea ad nostrum propositum recensetur a praedictis theologis, quando, scilicet, vir illico et incontinenti post contractum matrimonium animum suum aperit se fìcte consensisse, vel factis, statira nempe fugiendo, vel verbis, id expresse fatendo, et insimul aliud matrimonium ineat, aut ad religionem transeat, aut ad ordines sacros se promovere faciat. Ista enim consensus licti citissima manifestatio, et insimul si audeat aliam uxorem ducer transire, demonslrart praesumendum non i nitere, et tam iinnie contrahere auderet... idem Sanchez, n. 5, i temporis intervallun quoties id iuramenb babih* fieret eum nc cramenta recipere e uti, el insimul allai liis verosimile non uxori adeo pernicio

820. Praeterea g quod aliquis prote: dicet vel laciety noi et postea publice d trimonium. vel noi

¹ Coni', prae ceteri-

debet pro matrimonio: quia recurrendum est ad communem verborum intelligentiam... Talia enim verba non possunt servire suae intentioni: praeterea si probet, quod illa verba protestatus fuit primo, potuit postea recedere ab illa voluntate, et consentire in illam, et hoc videtur per illud quod postea publice fecit: et si dicat quod adhuc tempore contractus erat in eadem voluntate, non creditur ei. quia contra eum fieri debet interpretatio, qui dolum adhibet... ».

821. Haec Glossa, si omnibus casibus applicari velit, rigida est: et melius Sanchez, l. c., n. 19 seq., inter varias sententias ita distinguit: « Ceterum distinguendum est sic: si ea protestatio fiat, altero coniuge sciente et consentiente, valet, et per eam recessum videtur a consensu sequenti, nec praesumetur matrimonium: si vero fiat, altero ignorante, vel si scivit, dissensit protestationi, nihil prodest, sed per sequentem consensum videtur ab ea recessum. Probatur prior pars, quia eum alter consensit, videtur cedere iuri suo. et nolle contrahere matrimonium; posterior vero pars probatur: 1° quia matrimonium est contractus ex duorum voluntate pendens: id autem generale est in omni contractu huiusmodi, ut protestatio alterius nihil iuvet, nisi, altero sciente et consentiente, facta sit...: 2° quia protestans, faciendo actum contrarium protestationi, videtur ab ea recedere et simpliciter consentire... ». Deinde vero merito docet requiri consensum expressum et non sufficere tacitum, si nempe protestatio facta sit. altero sciente et tacente: (¶ insuper, si copula accedat, praesumptione iuris et de iure praesumi recessum a protestatione, et matrimonium valere, si illa protestatio fuit occulta. Sed iam nonnulla exempla afferamus.

822. In cit. c. tiG. de hac specie agitur. Titius cum non posset puellam ad turpia inducere, nisi desponsasse! eamdem, nulla sollemnitate adhibita, vel alicuius praesentia, contraxit simulato animo cum ea matrimonium, dicens: *Te Ioannes desponsat*, cum ipse Ioannes non vocaretur, sed linxit se vocari Ioannem. non credens esse coniugium eo quod ipse non vocaretur hoc nomine, nec haberet propositum contrahendi, sed copulam tantum exsequendi carnalem. Interro-

gains (nnocentius III de valore huius matrimonii respondet «...Quum praefatus vir praedictam desponsaverit mulierem in propria persona, et sub nomine alieno, quo tunc vocari se linxit, et inter eos sil carnalis copula subsequula, videtur forle pro coniagio praesumendum, nisi Iu Nobis expresse scripsisses, quod ille nec proposuit, nec consensit illam ducere in uxorem, quod ipialiter tibi constiterit, non videmus. Nos autem quid iuris sil respondentes, dicimus quod si res ita se habuerit, videlicet quod ille eam non proposuit ducere in uxorem, nec umquam consensit in praedictam personam, non debet ex illo lacto coniugium indicari, cum in eo nec substantia coniugalis contractus, nec forma contrahendi coniugium valeat inveniri: quoniam ex altera parte dolus solummodo affuit, el defuit omnino consensus, sine quo celera nequeunt foedus perficere coniugale ». Proinde contrahere matrimonium sub ementito nomine, per se non est argumentum sufficiens pro simulatione consensus in foro externo.

823. S. C. C. in *Mutinensi. Matrimonii*, 9 inlii 1725, declaravit matrimonium esse nullum oh simulatum consensum ex sequentibus circumstantiis. Anna de A. in arce Mutinae detinebatur a quatuor mensibus, ne matrimonium contraheret cum quodam iuvene. qui eius amore captus erat. Bene ipsa intellegebat se numquam esse consecuturam egressum e praedicta arce, nisi matrimonium contraheret cum alio viro non disparis, sed aequalis conditionis, vel professionem religiosam emitteret. Tunc in animum induxit matrimonium simulare cum aliquo. Plures epistolas dedit ad quemdam Abbatem M.. quibus eum exorabat ul virum callidum inveniret, (pii aptus esset ad simulationem, eidemque subinde notilicavil quod Hannibalem T. invenerat, cum (pio erat matrimonium simulatura; quod consilium fuit a dicto Abbate approbatum. Ante matrimonium concordata fuerunt capitula matrimonialia, in quibus conventum fuerat, quod futuri coniuges deberent in separatis domibus permanere, unusquisque propriis expensis usque ad proximum futurum mensem maii. Igitur die i febr. 1720 Anna inivit matrimonium cum Hannibale in cappella privata domus comitis Gubernatoris eiusdem arcis. Sponsi in eadem domo non

cobabitaverunt. Die 23 febr. stipulati sunt dotale instrumentum, ad quam tamen stipulationem Anna devenire noluit, nisi postquam certiorata est ab Abbate instrumentum sibi praedictum allaturum non esse, eo quod causa simulandi adhuc perduraret. Tandem die 25 februarii, sub praetextu cuiusdam necessitatis, Anna et Hannibal Mantuam petierunt, ubi Anna protestationem emisit de nullitate matrimonii; et tandem causa delata est ad S. C. G. Exhibita fuerunt capitula matrimonialia, instrumentum dotale, epistolae Abbatis ad Annam et Annae ad Abbatem, qui insuper sua depositione totam simulationis telam in aperio posuit. Hannibal quoque ingenue fassus est, enarrans omnes circumstantias, sibi revera ab Anna dictum fuisse, quod ipsa intenderet matrimonium simulate contrahere, sed se sperasse eam tractu temporis a simulatione esse reces- suram. Proposito dubio: « An matrimonium sit nullum in casu »: S. C., die 19 aug. 1724, reposuit: « Dilata, et exami- nentur testes formiter, et coadiuventur probationes iuxta instructionem ». Tandem rursus, eodem dubio proposito, cit. die 9 iul. 1725, responsum prodiit: « Affirmative et amplius ».

824. Pariter in *Parisiensi, Matrimonii*,! martii 1885, eadem S. G. probationem simulationis admisit. Augustus Americanus, Parisiis degens cum suis parentibus, vehementer amabat Mariam, cui matrimonium promiserat. Obstitere Augusti parentes, qui eidem proposuerunt matrimonium cum Magdalena, eius consanguinea in quarto gradu. Parentes Augusti lilio assignabant 250.000 libellorum, parentes Magdalenae tiliam constituebant 60.000 libellarum in dote. Obtenta dispensatione, matrimonium civile et matrimonium religiosum celebratum fuit. Post mensem Augustus aufugit in Americam cum Maria. Magdalena petiit ab Ecclesia declarationem nullitatis matrimonii ob simulatum consensum ex parte viri. Revera plura documenta autem indicia suadebant Augustum noluisse contrahere matrimonium cum Magdalena, sed tantum materiale actum ponere ad pecuniam a parentibus assignatam habendam, qua deinde una cum Maria Americani peteret. In pluribus epistolis, ante et post matrimonium ad Mariam datis, Augustus id clare affirmabat. Idem et Maria rejiciebat, (pia huic matrimonio

Augusti cum Magdalena hac de causa minime obstabat. Die matrimonii civilis et religiosi Augustus prorsus indifferens erat, imo in ecclesia circumspiciebat, sperans videre Mariam. Post matrimonium neglexit Magdalenam. voluit statim pecuniam habere, et cum id non posset, vivente Magdalena, eam veneno de medio tollere lentavit. Effectu non sequulo, in Americam abiit cum Maria. Haec omnia certa erant et insuper plures testes, nemine contradicente, id confirmabant. Quaestio erat num haec omnia simul sumpta plene probarent in foro externo simulationem. Curia Archiepiscopalis Parisiensis sententiam tulerat affirmativam. S. C. C. post duas dilationes, proposito dubio: «An sententia Curiae Archiepiscopalis Parisiensis sit confirmanda vel infirmanda in casu»: reposuit: «Sententiam esse confirmandam ».

Vide etiam cit. *Chiensem, Matrimonii, et Patarinani. Matrimonii*, 2 maii 1868; apud S. Romanam Rotam *Massilien.*, II iunii 1911 coram Sebastianelli.

825. 2° Modo de *altero casu*, nempe si contrahens habet quidem intentionem contrahendi matrimonium, sed simul habet intentionem explicite ac positivam sese non obligandi aliquo modo; scilicet non vult tradere-acceptare ullum ius in corpus, aut ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem aut ius perpetuum et exclusivum, dicens non interpretative tantum, sed positive in mente sua: *Volo contrahere matrimonium, sed nolo tradere alteri parti ullum ius in corpus, aut ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, aut hoc ius perpetuum et exclusivum.* De hac conditione exterius apposita redibit sermo n. 892 seq.: modo de mentali dicimus hunc contrahentem in genere peccare (n. 816), insuper matrimonium esse irritum ex defectu consensus. Sane ex rei. can. 1081 § 2 matrimonialis consensus est actus voluntatis quo utraque pars tradit et acceptat ius in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem: atqui contrahens in casu ex una quidem parte affirmat se matrimonium velle sed ex alia excludit hunc voluntatis actum: ergo excludit matrimonialem consensum. Exinde facile intel-

ligitur curnam simplex error contra substantiam non irritet (ll. 807 seq.), (turn intentio sese non obligandi irritat: quia scilicet in casu simplicis erroris habetur unicus ac sufficiens voluntatis actus, in casu autem intentionis sese non obligandi habentur duo actus voluntatis, se mutuo destruentes; unde illic adest consensus matrimonialis, hic non adest.

826. Benedictus XIV, *De Sijn.* lib. XIII, cap. XXII, n. 7, 1)1). explicationem quam dedimus his verbis réassurait: « Qui-cumque contractum vult, necesse est ut eiusdem substantiam velit: ideoque si contrahentes in matrimonii foedere ineundo conditionem apponunt illius substantiae contrariam, certissi-mum esi argumentum nequaquam eos in veri matrimonii con-tractum consentire; sine contrahentium autem consensu ma-trimonium esse non potest. Quod si expressa illa conditio de matrimonio oli adulterium dissolvendo minime apposita fuerit, quantumvis contrahentes in eo fuerint errore ut matrimonii vinculum per adulterium dissolvi possit, nihilominus locus est praesumptioni ut. dum matrimonium, prout a Christo institutum fuit, inire voluerunt, illud omnino perpetuum ac. interveniente etiam adulterio, insolubile contrahere voluerint: praevalente nimirum generali, quam diximus, voluntate de ma-trimonio iuxta Christi institutionem ineundo, eaque privatum illum errorem quodammodo absorbente; quo lit ut matrimo-nium ita contractum validum tirmumque maneat At ubi con-trahentes in ipso matrimonii contractu expressam apposuerunt conditionem de dissolvendo quoad vinculum matrimonio in casu adulterii, iam fieri nequit ut error particularis absorptus maneat a generali voluntate contrahendi matrimonium, prouli a Christo Domino institutum fuit; sed potius voluntas gene-ralis huiusmodi extinguilur ab errore particulari, qui mani-feste praevalet ac dominatur; atque hinc oritur nullités ma-trimonii. in quo contrahendo apposita luit conditio ipsius sub-stantiae contraria ». |

' Haec est ('fiam S. Thomae doctrina. *Suppi.* q. 49, a. 3ad4um: «Con-sensus (pii facit matrimonium, formaliter loquendo, est perpetuus, quia est de perpetuitate vinculi, alias non faceret malrimon uni, non enim con-sensus ad tempus in aliquem, matrimonium facit ».

Ceterum haec intentio excludendi ius in corpus, aut ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, aut essentialem eiusdem proprietatem, non praesumitur (rei. can. 1086 § 1), sed luculenter probari debet.

827. Quod si pars mentali intentione excludat tantum rationem Sacramenti, dicens positive in mente sua: *volo matrimonium, sed nolo Sacramentum*, valet matrimonium et est verum Sacramentum. Ratio est quia intentio ministri est necessaria ad ritum sacramentalem ponendum (in casu nostro contractum matrimoniale); sed hoc posito, quod ille ritus habeat Sacramenti rationem et effectus sacramentales producat, non pendet ab intentione ministri, sed ab institutione Christi. Quid vero iuris si pars non interpretative tantum, sed positivi* diceret in mente sua: *volo matrimonium, sed nolo Sacramentum, secus nolo ipsum malrimonium*, vide n. 907.

828. 3° Tandem in *tertio casu*, nimirum si contrahens habet intentionem contrahendi et sese obligandi, sed non implendi, seu iura matrimonialia servandi, intendens, e. g., abusum matrimonii. adulteria, procurationem abortus futurae prolis, etc., ipse quidem graviter peccat, sed malrimonium valet. Nam intentio contrahendi et sese obligandi stare utique potest cum firmo proposito obligationem violandi; illa autem intentio constituit consensum et satis est pro validitate contractus. Propter favorem iuris, quo malrimonium gaudet, in dubio praesumitur contrahentem habuisse hanc intentionem peccandi, salvo iure matrimoniali. Multo magis valet matrimonium, nec per se est peccatum, si pars simpliciter non desiderat prolem et ideo propositum habet abstinendi a matrimonii usu.

829. Ex dictis colligitur quid dicendum in casu mulieris, quae, antequam ad nuptias accedat, chirurgicam operationem subiit ea praecise intentione ut malernitalis fastidia evitet. Scilicet haec peccavit mortaliter: insuper ea ex solo defectu post-vaginali non laborat corporis vitio, quod dirimens *impo-*

.....!Sa x.ch.kz, lib. V, disp. IX., n. 2, § 1 lib. II, (lj8D xviv, n. p. n, Av, f. III, s. MS. «communi» . . . π. ciini

tenliae impedimentum constituit (η. 503 seq.). Quaeritur num malrimonium in casu nullum dicendum sit ex detectu consensus. Nonnulli affirmant etiam inter illos qui censent *impotentiae* impedimentum deesse;¹ sed putamus eorum sententiam veram non esse. Nam fieri oplime potest (el ob favorem iuris praesumendum est) ul haec mulier, dum malrimonium contrahit, velit tradere-acceptare ius in corpus in ordini ad artus *per se* aptos ad prolis generationem, perpetuum et exclusivuin, eo vel magis quod iam persuasum habeat coitus esse infoecundos: quo posito, consensus matrimonialis adesset. Sane secus dicendum foret hanc mulierem iam non posse habere consensum matrimonialem; quod est absurdum, <]uia consensus matrimonialis esi actus, qui a nostra pendet voluntate. Al ultro admittimus in casu esse grave indicium contra debitam mulieris intentionem, quod ex circumstantiis augeri vel minui aut destrui poles¹: igitur in casu pratico recurratur ad S. C. S. Oilicii.

Huc usque de fictione seu simulatione.

830. De ioeo brevis est sermo. Nempe matrimonium ioco initum, irirtum est defectu consensus: el aliquando ex circumstantiis culpa mortali vacare etiam potest ob levitatem taliter contrahentium.

831. Huc spectat responsio S. G. C. in *Asculana. Matrimonii*. die 14 dee. 1889. An. 1805 Angelus Bordoni ex oppido *Castel di Dama*, Asculanae dioecesis, aetatis suae annum XL allingens. ingenio et usu nugator, uti oppidanis illis notum erat omnibus, otio tabescens prope ecclesiam el domum parochi. insidebat muro. De more suo cum quadam Livia conquerebatur se non posse ducere uxorem, quod nulli mulierum esset gratus ob tetrum olei odorem, quem spirabat: munus enim suum erat oleum vendendi vel transferendi. Interea Anna Gampilelli annorum circiter ƒ() casu viam pertransibat cum infantula super brachia, el Livia, ex Annae Campitelli transitu arrepta occasione, dixit Angelo: *En ista, duc eam*. Angelus, laudata puellae pulchritudine, ipsam interrogavit, utrum

¹ Eschbach, *lie novo quodam sterilitatis conceptu*, App. II. ». 1.

secum vellet matrimonium contrahere. Puella respondit: *l'li-nam*. Angelus de more suo hilariter et iocose ipsam deprecatus est ul secum domum parochi peteret ad matrimonium illico contrahendum. Amho domum parochi ingressi, coram eo el duabus foeminis ibi commorantibus matrimonii formulam protulisse visi sunt, sed semper iocose et hilariter. Parochus ipsos reprehendit; verum ipsi ridentes abierunt et, ul antea, nullam inter se societatem habuerunt, ita ut matrimonium, si unquam initum fuit, inconsummatum remanserit. Parochus tale matrimonium in librum non retulit, quia rem habuit tamipiam irrisoriam el ludicram, sed tamen dubius rem detulit Curiae episcopali. Cum vero deinde Anna Campitelli vellet serium inire coniugium cum alio viro, dubitatum fuit de validitate sui cum Angelo matrimonii, et factus processus ad iuris tramites omnia, prouti supra relata sunt, in aperto posuit. Propositis dubiis: « 1° An constet de matrimonii nullitale in casu: El quatenus negative, 2° An consulendum sit Ssiho super dispensatione a matrimonio rato et non consummato in casu »: S. C. respondit: «Constare de nullitale matrimonii».

Sed haec in substantiali matrimonii forma a Codice introducta vix aul ne vix quidem possibilia sunt.

II. - Vis et metus.

Can. 1CS7. - § I. Invalidum quoque est matrimonium initum ob vim vel melum gravem ab extrinsecco el iniuste incussum, a quo ul rpiis se liberet, eligere cogatur matrimonium.

§ 2. Nullus alius metus, etiamsi det causam contractui, matrimonii nullitalem secumfert. **H**

832. P. Wernz, n. 261, iure animadvertit *vim* et *melum* saepe confundi, sed posse etiam distinguere siculi causam el elieclum, quia vis causal melum. Nam vis alia est *physica*, alia *moralis*. Prima delinitur: *maioris rei impetus, qui repelli non potest*, ex 1.2. Dig., *Quod metus causa*. IV, 2. Allicere nequii nisi actum externum, el veriticalur. quando hic artus ponitur sub coactione physica, cui resistere non possumus, animo prorsus reluctantante aut absque talionis usu. Iam vero talis actus nullum habet moralem ac iuridicum valorem · (pium (agens) magis

pati, quam agere convincatur»; c. 5, X, *De iis, quae rei metusve causa fiunt*, 1,40. Proinde matrimonium sub vi initum, est nullum defectu consensus; e. g., si signum capitis, exprimens consensum matrimonialem, a Titio physice extorqueatur, animo ipsius renuente. Imo est nullum, etsi, per hypothesein, Titius intus in corde suo reipsa consentiat. Nam signum illud exprimit consensum, (quando est ab agente sponte positum, non vero quando est vi physica extortum, ac proinde in hypothesei consensus interior non esset externe manifestatus.¹ Iure Codicis non potest esse ut matrimonium contrahatur sub vi, si ipsae partes matrimonium contrahunt, sed casus non est omnino exclusus si consensus manifestetur per procuratorem (can. 1088 § 1 et can. 1089).

833. *Vis seu coactio moralis*, active seu causaliter considerata, est alicuius mali instans vel futurum periculum, animum nostrum commovens: quae animi commotio seu trepidatio est *metus*. Hinc *metus* ex l. 1. Dig., *Quod metus causa*. IV. ille delinitur: *instantis rei futuri periculi causa mentis trepidatio*. Nempe nos natura malum aversamur, ab eoque refugimus. Hinc quando illud videmus instans vel futurum, animus noster trepidat: est timor. Et eodem naturae instinctu, (pro refugimus a malo, nos inclinamur ad id, (pro malum evitatur. Quandoque trepidatio mentis talis est ac tanta ut illud medium evitandi malum amplectamur motu, ut aiunt, primo-primo absque ulla deliberatione et electione. In hoc casu deest prorsus consensus, quia voluntas in illud non assentitur. et quicquid nos facimus, est involuntarium simpliciter. Proinde matrimonium hoc modo initum esset manifeste nullum pleno consensus defectu; e. g., si Titius, arma gestans, mortem minatur Sem-

¹ In Collect. S. C. de Prop. Tit. 1416, legitur: « Xel celebrare (in Constantinopoli) i matrimoni, dopo la triplicata interrogazione supra il consenso, la sposa non risponde, ma standole una donna dietro, le mette la mano in capo e glielo fa chinare, quasi che conseillassi violentemente ». S. C. de Prop. Eide, reposuit, die 1 febr. 1664: « Quoad abusum de consensu in matrimoniis (de quibus agitur) videtur tolerandus, cum non valeat inde inferri defectus consensus ». Scilicet signum capitis in casu, licet vi aliena positum, saltem exprimebat consensum ratione morum receptorum et circumstantiarum.

proniae, nisi hic el nunc ei nubat, et puella *complètement affolée*, ut dicitur lingua gallica, verba consensus profert. Saepius vero trepidatio mentis admittit deliberationem et electionem, dum aliquid facimus ad fugiendum malum instans vel futurum. In hoc. casu consensus adest, quia voluntas assentitur in illud; hinc adagium: *coacta voluntas esi semper voluntas*; sed tamen consensus procedit ex metu ad malum evitandum, et quod agimus est voluntarium simpliciter mixtum alicui involuntario imperfecto. Hinc defectus discretionis, error, simulatio, conditio auferunt vel suspendunt consensum dum metus minuit tantum.

834. Certum est graviter peccare tum illum qui melum inculit, tum illum qui, sciens metum alteri parti incussum, matrimonium contrahit. Pars melum passa, si ad matrimonium accedit, sciens illud nullum esse et cum animo illud consummandi, peccat: sed si firmum habet propositum vitandi omnes actus coniugatis licitos et solulis prohibitos, aut hunc propositum non habet, sed nescii matrimonium ex metu irritari, non peccat, sive simulate contrahat (n. 815), sive consentiat ex metu. Quaeritur utrum matrimonium ex tali metu initum validum sit, necne. rj'

835. Equidem si pars, metum passa in antecedens, nunc plenum ac directum praebeat consensum, matrimonium certe valet: e. g., Sempronia ab initio vere coacta fuit sed nunc. Titii amabilitati* seducta, loto animo ipsi nubuit. Hanc vero mutationem voluntatis confessarius ex confessione partis desumit; index ex indiciis et circumstantiis. Pariter si pars melum passa, videns matrimonii consummationem vitari non posse, malit contrahere matrimonium, (piam Deum offendi, atque ita plene, licet reflexe, in illud consentiat, matrimonium valet, quia ille consensus plenus, etsi reflexus, salis est; secus ipsi necessario aut peccandum foret, aut matrimonii usu abstinendum, nec posset quod minus malum sibi videtur, eligere.)

¹ D. Νμ ιι' λ. p. 111. § H5; Uhmkuhl, vol. II, n. 738, aliique; et huius sententiae probabilitatem admittit quoque Schmalz., Sanchez, etc. Contrarium putat P. Weusz, n. 268; Rosset, n. 1325 seq. aliique. j I

Al rursus, posita coactione, hic plenus consensus reflexus non praesumitur. E contrario matrimonium est evidenter nullum, si pars metum passa in ipso matrimonii actu simulat consensum (n. B17); imo ipsa excusatur quoque a peccato, dummodo firmum propositum habeat omnes actus coniugatis licitos ac solutis prohibitos vitandi. Quaestio igitur respicit casum quo pars iugum matrimoniale acceptat, consensu diminuto ex metu, ad malum evitandum.

836. Iam vero indubium est metum, si requisitas condiciones habet, quas infra exponemus, irritare matrimonium ut expressis verbis statuit rei. can. 1087 § 1. Id tradebat quoque Alexander III, c. 14, X. *De sponsalibus et matrimoniis*. IV, I: «Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercedit, necesse est ut, ubi assensus cuiusdam requiritur, coactionis materia repellatur. Matrimonium autem solo consensu contrahitur, et, ubi de ipso quaeritur, plena debet securitate ille gaudere, cuius est animus indagandus, ne per timorem dicat sibi placere quod odit, et sequatur olfecius (pii de invitis solet nuptiis provenire. Quocirca mandamus quatenus puellam, de cuius matrimonio quaestio ventilatur, in domo in qua nihil eam timere oportet, lascias honeste teneri, donec praedicta causa terminata fuerit, et sententia sine contradictione cuiusquam valeat executioni mandari ».

Confirmatur ex c. 15, eiusd. lit., de quo infra redibit sermo, et ex e. 28 eiusd. lit., ex quo eruitur matrimonium esse nullum. si mulier verba consensus protuli! metu illato, qui cadere potuit in constantem virum; et tandem, aliis iuribus omissis, ex c. 2. X, *De eo qui duxit in matrimonium, quant polluit per adulterium*, IV, 7.

Nullitas matrimonii in casu est in favorem partis metum passae, et per accidens tantum alteri prodesse potest, quia illius consensus est insufficiens ad matrimoniale vinculum constituendum.

837. Nonnulli putant hunc metum matrimonio non offcere, si pars cogatur ad personam incertam inter certas ducendam, e. g., unum ex liliis Petri. At vera sententia est etiam in hoc

casu metum irritare coniugium ;¹ quia minuit consensum, sicut si pars cogatur ad determinatam personam, et infelices exitus eodem modo timendi sunt, et iniuria aequae infertur, ideoque canones citati etiam hunc casum comprehendunt. Haec probant matrimonium esse nullum, etsi pars cogatur ad matrimonium in genere: nam sunt eadem rationes. Pro matrimonio igitur consensus mere electivus non sufficit, si in electionem ipsam quis coacte consentit.²

838. Cum matrimonium ex metu nullum sit, manifeste patet omnes actus, qui solutis prohibentur, etiam iis suppositiliis coniugibus prohiberi. Praescindimus modo a bona fide vel ignorantia invincibili, qua pars metu passa facilius excusatur, difficilius alia, si ipsa metum incussit, aut metus incussi conscia erat. Sed si res obiective spectetur, nisi prius matrimonium revalidetur, de qua re alias, pars metu passa debet potius mortem subire, (quam in actum, qui fornicatio est, consentire. « Potest etiam, si per id ex conscientiae angustiis libera evasura est, atque id sibi possibile indicat, in sui violatione passive se habere»: Lehmkuhl. vol. II, n. 738: quod tamen de facto vix possibile erit.

839. Quaeritur utrum matrimonium, tali metu initum, sit nullum iure naturae, an solo iure positivo Ecclesiae. Magna est 1)D. dissentio.

810. Plures censent esse nullum iure ipso naturali; inter quos pauci id retinent pro omnibus actibus in genere, ideoque et pro matrimonio, quod tamen non est probabile; alii pro matrimonio in specie. Nam 1° in cil. e. 14, Alexander III docet sub tali metu deesse consensum; atqui matrimonium, deficiente consensu, iure naturae est nullum; 4° matrimonium est vinculum perpetuum mutui amoris inter coniuges, quod in tali metu non habetur: 3° ius naturae alios actus reddit rescindibiles ad petitionem partis melius passae; cum autem id matri-

¹ Schmm.z., lib. IV. tit. I. n. 396; P'iiuiling, lit». IV, tit. I. n. 103; Sanchez, lib. IV, disp. XII, n. 20.

² Sanchez, l. c.; Pontius, lib. IV, cap. XVIII, n. 14; Salm., Ir. IX, cap. IX. n. 39 seq; Cliché .. dec. XXVIII, n. 35. Quod idem hodie statuitur de electionibus ecclesiasticis (can. 169 § 1 n. 1).

monio applicari nequeat, debuit illud irritum reddere, secus innocenti non consulisset.¹

811. Plerique putant esse nullum solo iure ecclesiastico.² Nam consensus sub tali metu adest (n. 833), et sicut est sufficiens ad validitatem aliorum contractuum, ita et matrimonii: Ecclesia autem merito illum insufficientem declaravit, quia alias parti metum passae succurri non poterat. In prima sententia sunt inextricabiles difficultates; nam sequeretur, e. g.. etiam metum gravem supernaturalem, aut metum gravem naturalem ex causa necessaria, aut metum gravem naturalem ex causa libera iuste incussum, irritare matrimonium, cum diminutio voluntarii eadem possit esse, imo et maior: ac proinde si gravis voluntarii diminutio irritat matrimonium iure naturae, matrimonium foret nullum etiam in omnibus his casibus. In altera vero sententia facile patet curam illius metus matrimonium non irritent; nempe quia Ecclesia pro eis id non statuit, et pro nonnullis nec statuere poterat.³ Nec rationes in contrarium allatae pro prima sententia peremptoriae sunt: nam in cit. c. 14. dicitur sub tali metu deesse consensum ad matrimonium requisitum a iure in genere: | mutuus autem coniugum amor necessarius quidem est ut matrimonium felices exitus sortiatur, non vero ad illius valorem: et tandem iuri naturae supplevit Ecclesia, hanc ferens legem, prout alias quoque fecit. Proinde haec lex habet fundamentum in iure naturae, sed formaliter non est a iure naturae.

Hanc alteram sententiam veram putamus, eaque in sequentibus utimur.

842. Ex his facile intelligitur: 1° Quid dicendum de matrimonio infidelium. Nempe si auctoritas civilis hanc legem

¹ S. Thomas, *Suppi.*, q. 47, a. 3; Kosset, n. 1314 seq.: Pontius, lib. IV, cap. XIV, n. 4; I. Wenz, n. 266; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1054, cum pluribus aliis, qui hanc sententiam appellant *non minus probabilem et forte probabiliorem*.

« Sanchez, lib. IV, disp. XIV. n. 2; De Lugo, *De iust. et iur.* disp. XXII, n. 120; Sghmalz., lib. IV, tit. 1, n. W6; Puinura, lib. IV, lit. I. n. 106; Dr Angelis; lib. 1, tit. XL, n. 4; Santi, lib. IV, tit. 1, n. 149.

² I. Lugo, l. c., n. 115 et n. 120.

³ Lessius, lib. II, cap. XVII, n. 43.

irritantem tulit, matrimonium nullum est (n. 240seq.); secus in prima sententia est nullum, in altera, quam secuti sumus, est validum; in quo dubio cui favendum sit, vide n. 21. Cum autem una pars est Christiana, altera infidelis, tunc, si pars metum passa est Christiana, matrimonium est certe irritum, quia eius consensus est certe insufficiens; si infidelis, in prima Sententia matrimonium viribus caret, in altera valet, quia consensus in quem cadit lex. non subest Ecclesiae. Vide casum analogum n. 804.

843. 2° Curnam Ecclesia nunquam in hac lege dispenset. Nam dubium est num sit iuris naturalis, quo in casu Ecclesia dispensare non posset: ac insuper, admissa quoque, uti certa, altera sententia, numquam removenda foret nullitas, quae est in favorem partis metum passae, ne haec matrimonio invita ligetur, et metum incutiens ex sua iniquitate commodum reportet. nam «metum comprobare contra bonos mores est*: l. 116, Dig., *De regulis iuris*, L. 17. Hinc S. C. S. Officii in instructione (n. 661) diei 15 febr. 1901 ad Episcopos Albanenses, merito docuit matrimonii nullitatem ob vim et metum *in ipso iure naturali fundamentum habere*, et, *quoties adsit, nullum dispensationi locum esse*.

844. His positis de metu in genere, quoniam inter vim et metum (moralem seu melum) est differentia, ut ait Alexander III. c. 6, X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV. 1, modo videndum est quinam metus, iuxta sacros canones, irritet matrimonium. Ante Codicis promulgationem l)D. hoc generale principium tradere solebant: *ille metus irritat matrimonium, qui ceteros contractus facit rescissioni obnoxios*.¹ Sed post Codicem regula magis practica et clara traditur in rei. can. 1087 § I, scilicet: *matrimonium irritat metus gravis, ab extrinseco et iniuste incussus a quo ul quis se liberet, eliquere cogatur matrimonium*. Hanc igitur regulam modo nos declarare debemus. Igitur matrimonium irritat:

845. 1° *Metus gravis*. Est enim vulgaris distinctio metus in *gravem* et *levem*. Metus gravis erit gravis trepidatio mentis,

¹ Si. iim u. z., lib. 1\, tit. I, n. 3\), uc alii cum communi.

metus levis erit levis trepidatio mentis, uti ex metus definitione apparet. Metus gravis dici quoque solei in iure *metus cadens in virum constantem*, ex cit., cc. 15. 28, X. *De sponsalibus et matrimoniis*, IV. 1 et c. 6, X, *De his quae vi metusque causa fiunt*. l. 40, illa ul haec expressio, proverbii loco posita,¹ nihil aliud significet, nisi metum gravem; et in l. 6, Dig., *Quod metus causa*, IV, 2, dicitur *cadens in viro constantissime*, ubi superlativum est pro positivo. Et aliquando appellatur quoque *metus instans*, licet injustissimus sil.

816. Sanchez, lib. IV, disp. I, n. 10. quinque conditiones, ut metus gravis diei possit, ponit et explicat; sed eae quinque conditiones ad duas optime revocantur, scilicet ul malum instans vel futurum sil grave pro illa persona quae timet, el ut haec persona persuasum habeat illud malum sibi revera imminere; secus metus est levis. De utraque conditione breviter.

817. Ad *primam* quod attinet, malum instans vel futurum debet esse grave *pro illa persona*, illa nempe ul haec persona facile illud sustinere nequeat. Sunt nonnulla mala, (piaae gravia ah ipso iure habentur absolute seu pro omnibus hominibus, scilicet mors, mulilatio, cruciatus corporis, exsilium, amissio libertatis, status, omnium bonorum, aul maioris vel magnae partis eorundem, el etiam instrumentorum, quibus haec bona vindicantur; illa quoque amissio magni lucri, si ad illud ius aliquod habes, e. g., hereditatem paternam, aul saltem ius ne ab illo iniuste impediaris, comminatio stupri, infamia iuris aul facti, cui non facile occurri potest, excommunicatio iniusta, (piaae facile removeri nequii, et similia; et haec omnia, sive quatenus nobis ipsis impendunt, sive quatenus nostris parentibus, liberis, uxori, fratribus, imo etiam aliis consanguineis el allinibus ac domesticis.² Proinde haec mala praesumuntur gravia etiam *pro illa persona*, nisi, attenta eius qualitate.

¹ Sknciii z, lib. IV, .disp. III, n. 3.

Sknciiez, lib IV, disp. IV; Keo» ., lib I. tit. XL, n. I!); S. Al phonsus, lib. VI, i». 10V7 cum communi. Do singulis vide fuse Sanchez, lib. IV, disp. V; S. Al phonsus, lib. VI, n. 10t8; Pontium aliosque.

aliud prudenti indici constet: e. g., career aliquorum dierum aut mensium pro homine perditissimo, qui pluries iam carcere detentus fuit, nihil fortasse erit; item monasterium pro puella, quae solitudinem amat et vitae interiori studet, etc. In his casibus ea mala sunt gravia absolute seu pro omnibus in genere, sed levia relative, ideoque illi personae metum gravem non gignunt. Alia mala maioris momenti pro aliquibus personis gravia possunt esse, pro aliis levia: e. g., idem malum potest esse leve pro viro, grave pro muliere aut puero propter naturalem eorum fragilitatem, et idem malum potest esse grave pro hac puella, leve pro aliis mulieribus, grave pro hoc iuvene vel viro, leve pro aliis. Prudens index in singulis casibus videbit, attentis omnibus circumstantiis, utrum illud malum pro illa persona grave sit, an leve. Tandem quandoque plura sunt mala instantia vel futura, singula fortasse levia, sed quae simul sumpta quid grave, indicio prudentis, pro illa persona constituunt. Blanditiae pro nemine important malum grave: item nec preces importunae, nisi importunitas tanta sit, ul contineat iniuriam gravem.¹

818. Si autem quaeras num indignatio illius, cui reverentiam debemus, grave malum censeatur, ita ut metus exinde ortus (qui *reverentialis* appellatur), gravis per se sit. respon- sionem desumimus ex D'Annibale, p. I, § 138. not 16: «Est et metus reverentialis (v. Sanchez, lib. IV, disp. VI). Et ille dicitur quem auctoritate sui facit is in cuius potestate sumus: puta praelatus, dominus, pater, maritus, tutor (ex. l. 22, *De rit. ntipt.*: Pontius, lib. IV. cap. V: Salm.. IX, 9, n. 34: S. Alphonsus, VI. 1056) Delinitur: futuri mali existimatio quod ab iis metuimus in (piorum potestate sumus (Pontius, n. I; Salin.. I.e.). Et ab ingenio et moribus eius metiri cum primis debet (Less., II, XVII. 35; Pontius, n. 4). Nec eius est qui fecit ut inorem eius gereret, si non fecit invitus (Lugo, n. 150). Hunc nonnulli esse putant eius qu; solani domini, patris, etc., offensam veretur: alii, contra, eius qui ab eo metuit aliquid

¹ O' Euoe, *De iust. el iur.*, disp. XXII. n. 1445; Sanchez, lib. IV, di«p. VII.

grave, e. g., exheredationem, expulsionem, etc. Neutrum plane: non primum, quia metus sine periculo alicuius damni non intelligitur (I. 6 C., *De iis quae ri*: Pontius, n. 3); non alterum, <pua ubi tam grave damnum impendii timor gravis *simpliciter* dicendus est. Itaque limor reverentialis dicitur, cum aliquis patris, domini, etc., indignationem, quae profecto malum est. metuit, licet absint (quod tamen limitat Sanchez, lib. IV, disp. VI. n. 7, II. 14. 13, 14) verbera aut minae. Quae si gravis el diuturna lutura sit, malum grave ideoque el metus gravis non immerito existimabitur (Sanchez, cit. n. II: Pontius, n. 6; Salm., IX, 9, 34; Reiff., III. XXXI. n. 115). Et ut generaliter dixerim, quod quis revera fecit coactus *paterno imperio* (ex C. *Puella*, 8, 4, 5) aut *nimia reverentia* (I. I. § 6, *Quarum rerum*; v. Sanchez, n. 16) timore reverential) fecisse dicendus est ». Ita quidem, sed in foro externo non praesumitur eiusmodi indignatio esse malum grave neque pro puella, nisi circumstantiae aliud suadeant, aul accesserit aliquid aliud, e. g.. iurgia, minae, preces importunae el instantissimae, etc..¹

819. In causis de nullilale matrimonii ex capite viset metus, quae apud tribunalia ecclesiastica agitantur, de metu reverential! agi solei, actrice timida puella, quae in specialibus circumstantiis gravi reverentiali timore induci potest ad nuplias ineundas cum viro (piem non amat, el frequentius naufragium faciunt defectu probationum. Nonnulla harum causarum exempla afferemus, n. 859 seq.

850. Quoad *alteram* conditionem pio metu gravi habendo, persona melum patiens persuasum ludicre debet illud malum sibi imminere. Hinc licet malum instans vel futurum sit grave, tamen metus est levis: «) si persona scit eum, (pii malum minitatur, non posse aut non solere minas executioni mandare; e. g.. parentes dicunt Semproniae: *Aut monasterium, aut matrimonium cum Titio*, sed Sempronia scit, etiam recusato

¹ Santi, lib. IV. tit. I, n. IU: Reiff., lib. I. tit. XI, n. 95; Engel, lib. IV, tit. I, § V, n. I; Pkinatf.lli, torn. IX. cons. 130, n. 19: Clericatus, dec. 97, n. 21; Rossét, n. 1289 seq.: P. Wekxz, n. 2(>k Lege votum canonistae in *Tolcnlimdcnsi Matrimonii*, 17 apr. 18(>9. qui de metu reverentiali perbelle disserit.

matrimonio, parentes nolle, aut non posse eam in monasterium detrudere; />) si persona potest sine magna difficultate illi malo occurrere, e. g.. implorando superioris aut amicorum auxilium, vel declinando a potestate illius qui metum incutit. Hinc si malum est remotum, plerumque metus non est gravis. Addit, tamen Sanchez, lib. IV, disp. I, η. 16: « Imo crediderim quamvis regulariter ad metum iustum (idest gravem) exigatur malum, quod limetur, esse iam iam impendens, quia nullis viis occurri potest periculis futuris longe distantibus; si certum esset illi malo gravi, multo post tempore probabiliter eventuro, non posse subveniri, nisi praesentem contractum ineundo, indicandum esse melum gravem ».

851. Ad metum levem quod attinet, omnes uno ore fatentur matrimonium metu levi initum validum esse, si metus fuit mere concomitans, aut ex parte Ianium concurrat ita ut matrimonium. etiam sine metu, contractum luisset. Si vero metus levis dedit causam contractui, nonnulli ante Codicil promulgationem censebant matrimonium esse nullum in foro interno, validum in foro externo: quia Ecclesia, ubi metus est levis, non praesumit coactum, sed spontaneum consensum.¹ Alii communissime docebant melum levem, etiam dantem causam contractui, non importare nullilalem matrimonii:² (piaie sententia iure Codicis certa est ex ret. can. 1087.

852.2° *Metus (/ravis ab extrinseco... incussus*, a causa libera, ab homine scilicet metum inferente. Proinde metus ab intrinseco non irritat matrimonium, sive supernaturalis sive naturalis. Metus *supernaturalis* ab intrinseco cerificaretur, si malum quod timetur, tunc apprehensum, est privatio

¹ Ita Navarrus Veracruz. Manuel Rodriguez alique apud Sanchez, lib. IV, disp. XVII, n. 3; l)> Logo, *Dr iusl. cl iitr.*, disp. XXII, n. IO; Sanchez, I. c., n. 4, hanc sententiam dicit satis probabilem, et si admittas matrimonium metu contractum esse iure naturae irritum, habere longe maiorem probabilitatem, licet ipse eam non sequatur.

² Sanchez, I.c., qui tamen hanc sententiam habet Ianium *probabilior*: Pontius, lib. III, cap. XVIII, n. 3: S. Alvhonsi s, lib. VI, n. 1065, qui eam appellat *communissimam*: S. Thomas, *Suppi*, q. 47, a. 3; Schmalz., lib. IV, tit. i, n. 387; Rosst, n. 1175 seq.; P. Wijinz, n. 263; Pihhino, lib. IV, lit. I. n. 117; Beih., lib. I, tit. XL, n. 25, et lib. IV, tit. I, n. 330.

boni supernaturalis, e. g., si quis matrimonium contrahit quia secus persuasum habet, se grave peccatum committere et ideo non posse vitam aeternam assequi. Metus ab intrinseco *naturalis* tunc haberetur, cum malum quod timetur est ordinis naturalis et a causa vel libera vel necessaria procedit, e. g., si quis putat matrimonium sibi esse necessarium ad vitam corporis servandam et hoc mortis metu nuptias init. Iam vero ex rei. can. 1087 § I, patet metum ab intrinseco non irritare matrimonium; et sane contrarium foret absurdum. Etiam alii actus positi sub tali metu validi sunt, nec sunt rescindibiles, e. g., in c. 17, X, *De regularibus et transeuntibus ad religionem*, III, 31, declaratur validum servarique iubetur votum religionis ('missum ad sanitatem recuperandam ab eo qui in lethali infirmitate constitutus erat).

853. 3° *Metus gravis... iniuste incussus*. Hinc metus gravis *iniuste incussus* nec irritat nec impedit matrimonium. Porro metus gravis est incussus iuste, si pars malum, quo compellitur ad matrimonium contrahendum, plene meretur: e. g., Titius stupro puellam violavit et modo ad instas gravesque sui facinoris consequentias evitandas, praefert puellam consentientem ducere in uxorem; matrimonium in casu non solum est validum et licitum, sed etiam laude dignum. Hoc modo solvitur casus, qui revera occurrit in nonnullis Americae Septentrionalis provinciis. Lex enim est ut vir, (pii mulierem vi cognovit, eam consentientem ducat, secus detruditur in carcerem, non antea quam eam duxerit, dimittendus. Putamus matrimonium esse validum, quia metus est iustus, nam hoc delictum est mixti fori atque ideo, supposita veritate delicti, ea poena non videtur iniusta, licet alia sit a canonica. Modò videamus quandoquid metus dicatur et sit incussus iniuste.

854. Metus est incussus iniuste *quoad ipsam suam substantiam*, «quando pars malum, cuius timore compellitur ad nuptias, omnino non meretur; aliis verbis (quando malum est

1 D'Annibaldi, J). HI, § U5, not. 19. Sane olim sponsalium proditores cogebantur vel adhibita excommunicatione ad nuptias coeundas.

undequaque iniustum. Iam, e. g., parentes filiam reluctantem cogunt ad matrimonium contrahendum cum Titio, posito eidem dilemmate: *aut matrimonium aut monasterium*, vel lilia, vel monasterium evitet, matrimonium contrahit; item parentes diuturna indignatione instant, instantius, instantissime, minis quoque vel aliquibus forte levibus verberibus, ad matrimonium cum Titio ineundum filiam reluctantem impellunt, quae timida, resistere non valens, tandem consentit. In his et similibus casibus metus gravis esse incussus iniuste quoad ipsam suam substantiam, qui proinde nuptias irritas ex rei. can. 1087 § 1.

855. Sed metus potest esse incussus iniuste etiam *quoad modum* tantum, si nempe pars malum aliquod re ipsa meretur, sed non illud quod timet vel quo compellitur ad nuptias; vel malum quod meretur, ei comminatur persona incompetens; vel illud comminatur persona competens, sed non servato ordine iuris. Ita e. g.. pater Titium deprehendit cum lilia turpiter agentem: eidem mortem minatur, nisi eam ducat in uxorem: et Titius, vel mortem evitet, eam ducit: hoc in casu metus est incussus iniuste dupliciter, nempe quia poena est nimis gravis vel quia persona, quae eam minatur, est persona privata, quae rem debet ad publicam auctoritatem deferre, sed non potest ipsa poenam intelligere. Item si Titius stupri reus est, sed iudex non est competens, qui, hoc non obstante, iuxta acta vel probata Titium poena legitima damnaturus esse, nisi contrahat matrimonium cum Sempronia, vel Titius, ut poenam evitet, Semproniam ducit: hoc in casu inclus esse incussus iniuste ob indicis incompetentiam. Tandem, vel alia exempla omittamus, si Titius stupri reus est, sed secundum acta vel probata innocens est dicendus, vel nihilominus iudex competens in eum sententiam damnatoriam laturus est, nisi nuptias ineat cum Sempronia, quam Titius re ipsa ducit vel sententiam declinet: hoc in casu metus est incussus iniuste, quia iudex secundum acta vel probata sententiam pronuntiare debet.¹

¹ C. M. G., op. cit., n. 606; Dr. Smit, op. cit., n. 538, not. 5; Webnz-Vidal, op. cit., n. 501, not. it.

856. 4° *Helus gravis... iniuste incussus, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium.* Antiquo iure gravis erat hac de re controversia. Gravissimi enim AA. putabant melum gravem... non irritare matrimonium, nisi esset directus ad extorquendum consensum matrimonialem;¹ sed alii non minus graves ^{1)1).} id negabant, inter quos Schmalz.. lib. IV, disp. I, n. 398 seq., et De Lugo. *De iust. et iur.*, disp. XXII. n. 175 seq. Ut legitur in actis praeparatoriis ad Codicem, examini Consultorum propositus fuerat canon primae sententiae favens: § 1. *Nullum quoque est matrimonium initum ob metum gravem ab extrinseco et iniuste incussum in ordine ad extorquendum consensum matrimonialem.* Praeses Commissionis recoluit gravem, (pia in subiecla materia aderat, controversiam inter canonistas: et P. Palmieri proposuit ut formula, quae in suo volo erat quaeque utramque sententiam comprehendit, acceptaretur: *Metus debet esse ab extrinseco, iniuste incussus, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium*, quae reipsa acceptata fuit. Hinc iure Codicis nullum est matrimonium tum si metus gravis sit directe incussus ad extorquendum consensum matrimonialem, tum si ad hoc non sit directe incussus, sed pars persuasum habeat se ab eo liberare non posse, nisi matrimonium contrahat. Proinde iure Codicis matrimonium est certe invalidum in casibus qui sequuntur: 1° Si Titius aggreditur Caiam vel eam interficiat: Caia. ut mortem effugiat. offert nuptias; Titius acceptat: 4° Si pater Titium, stupratorem filiae suae Annae, vult interficere ad vindictam criminis et offensae: Titius vel sese liberet, nuptias proponit cum Anna: pater acceptat: 3° Si mulier infirma, cum medicus curationem ex officio et iustitia debitam eidem denegaverit ex odio, ignavia, aliave rause, promittit matrimonium eidem vel eius filio, vel sic medicus ad praestandam curationem inducatur; medicus assentitur; et ita porro in similibus casibus.

¹ Sanguiez, lib. IV, disp. XII, n. 3; Pilius, lib. IV, tit. I, n. 100; i)Ax-xiBAi.E, p. III, S (it HY, n. 832; S\xri, lib. IV, tit. I, n. 148; D» Angelis, lib. IV, tit. I, n. 19; S. ki.Piioxsus, lib. VI, n. 1049, qui eam dicit *communem*; P. Wekxz, I. c.

857. Ex hactenus disputatis salis apparet quinam metus, iure Codicis, irritet matrimonium ex rel. can. 1087; si haec prae oculis habeas plures DI), disquisitiones erunt tibi, benevole lector, plus minusve inutiles.

858. Moins matrimonium irritans, de quo huc usque, non praesumitur, sed ab allegante probandus est. I. 2, Cod., *De his quae vi nictusve causa*, 11. 20. Haec probatio difficilis est «Iam ex parte illius patientis, cum in eius animo sit reconditus, tam ex parte inferentis, cum secreto et clam inferatur..., praesertim (quando inferitur a patre filiae secum habitanti. et propterea in ea leviores probationes sufficiunt...»: Rota, dec. 326 *coram Luclovisio*. Al non est impossibilis: et tunc habetur quando tales testes, coniecturae et adminicula simul iuncta concurrunt, ut moralem certitudinem in indice pariant. Quare nil mirum si admittantur testes, qui alias non admitterentur, et si idonei vocantur, uti in cap. lin. *De testibus* notat Glossa. Hinc admittuntur etiam domestici ipsique consanguinei et pareilles illius, qui melum passus est. Iam folium S. C. C. in *Lucerina, Pedit. in integr.*, 26 martii. 1768, § *Clare*. Imo ut adminicula probationis cumulentur, et inde moralis in animo indicis exsurgat persuasio de nudis existentia cum omnibus conditionibus ad matrimonium irritandum, plurimum deferendum est iuratae depositioni illius (pii melum passus est, praesertim si aliae praesumptiones concurrant, (piae eidem faveant.¹ Tandem in quaestione de metus valore probando ipsi diam audiri solent, (pii melum incusserunt, uti tradit Rota in decis. 373, n. 13 et 14, part. IS. t. I *Recent*. Pluries huiusmodi metus praesumptiones recenset Bossius, *De matr.* cap. XIII. n. 369 seq ; et lege votum canonistae in cit. *Tolentinatensi, Matrimonii*, 17 apr. 1869.

859. Expositas doctrinas facile possemus pluribus exemplis, ex thesauro S. C. C. et ex actis S. R. Rotae desumptis, confirmare; salis sit unum vel alterum haec referre.

860. Primum exemplum desumimus ex S. C. C. in *Parisien.*, *Matrimonii*, die 15 maii et 5 sept., 1903, cuius haec erat facti

¹ Piusktelli, tom. I. Cons. IV, n. 9; S.C.G., *Valentina, Professionis*,

species. Margarita de B. Roberto de G. nupsit an. 1877 praecise sub metu reverential] gravi absque verberibus ininisve gravibus. Ex una parte erat avia, ditissima, indole supra modum absoluta in ipsos lilios el filias iam aetate provectos, ila ul nemo ei resistere aut contradicere auderet; quae firmiter matrimonium volebat, coadiuvantibus, eius iussu. amita el avunculo; ex alia autem parte eral puella septemdecim annorum, orphana ex patre, quae in domo aviae vivebat, indole dulci el aviae omnino submissa; quae oblatas nuptias omnino perhorrebat. Ad frangendam puellae voluntatem adhibitae luerunt preces instantissimae, suasiones importunae, imperiosa verba, circuitiones et etiam aliquae minae, e. g.. quod aliud matrimonium puella non contraheret, quod avia ipsam hereditate privaret, etc. Margarita omnibus modis restitit, qui adolescentulae tenerrimae praesto esse poterant, el laudem circumventa et oppressa detestatum matrimonium subiit. Curia Parisiensis, inita causa, sententiam tulit: *non constare de nullitate matrimonii*; sed S. C. G., hanc sententiam reformans, stetit pro nullitate. Vide similem causam el sententiam in alia *Parisien., Matrimonii*. 21 nov. 1903. Hilio decidendi est quia iuxta circumstantias displicentia et indignatio magna et diuturna aviae, parentum, etc., potest esse malum gravissimum timidae puellae; cuius mens proinde graviter trepidat et ila metus est gravis.

8G1. E contrario, eadem S. G. G. in *Ebroicen., Matrimonii*. sententiam in prima instantia latam pro matrimonii nullitate reformavit die 26 iulii 1876. Nam Baro Petrus de B., licel gallus, per plures annos vixerat in Germania, ubi amore captus est cuiusdam puellae, cui promisit matrimonium. An. 1862 in Galliam rediit cum hae puella, ut matrimonium celebraret; sed familia, praesertim mater, amita Eulalia, el avus Abel nuptiis obstiterunt, eo quod puella nec nobilis nec dives esset: el potius Petro proposuerunt matrimonium cum puella divite ac nobili ex Galliis. Petrus recusavit, et tunc parentes eidem indicaverunt aliam puellam aequae nobilem ac divitem, el amita Eulalia, (piae pingue patrimonium habebat et Petrum iam scripserat heredem, hoc ma-

trimonium vehementer suasit. Petrus ob timorem amittendi hereditatem tandem consensum dedit, et matrimonium celebratum fuit, die 22 nov. 1862. Felices exitus non habuit: an. 1864 coniuges separationem quoad lorum el cohabitationem a tribunali civili pelierunt et obtinuerunt, ac postea Petrus apud S. C. C. institit ul matrimonium nullum declararetur ob metum incussum a sua familia, praesertim ab amita Eulalia, «piae alium scripsisset heredem, si ipse ab ea commendatum matrimonium recusassel. Cardo igitur quaestionis in eo fuit, num amita Eulalia illas minas revera serio protulisset, el quatenus affirmative. nam limor amittendi alienam hereditatem matrimonium irritet. Defensor Petri utrumque affirmabat: defensor matrimonii utrumque negabat, exponens in puncto iuris receptam doctrinam (n. 847), nempe timorem amittendi magnum lucrum non irritare matrimonium, nisi quod ius ad illud sil. aut saltem ius sit, ne ab illo quis impediatur ;¹ quia secus matrimonium initetur non timore, sed potius concupiscentia boni illius, aut clarius quia sacri canones non statuunt hunc timorem nuptias irritare, quod ex ipsa communi sententia deducitur. Proposito dubio: «*In constet de nullitate matrimonii in casa !*» S. C. reposuit : * *negative* »: et rursus eodem dubio proposito, die 16 dec. 1882, stetit in decisis.

8G2. In eodem sensu reposuit S. Rom. Rota, die 21 maii an. 1915, in *Parisien.*, *Xidlitatis matrimonii*. Nam Agatha, vidua cum sex filiabus ex unione maritali habit is. eius erat mentis, ul unamquamque earum, vix maiorennein effectam, quam cito in matrimonio collocaret. Helenae, quartae tiliae, annum vigesimum agenti, tamquam futurum maritum, Aemilium indicavit. Consilium haud placuit Helenae; sed mater suam voluntatem modis omnibus imposuit, suasionibus, minis... el eius erat auctoritatis, ul filiae eidem resistere nec vellent nec possent; hinc Helena tandem matrimonium cum Aemilio acceptavit vel potius subiit. Per Iredecim fere annos vita

lib. IV, disp V. n. 27 seq.; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1018; S. C. in *ibinatenei*, *Matrimonii*. 10 maii 1732; Pontius, lib. IV, cap. V, n. 10; De Lino, *De iusf. el inr.*, disp. XXII, n. 11k

conitigalis perduravit, sed ab initis nuptiis fere numquam pacifica fuit. Tandem Helena domum mariti dereliquit; divortium civile petiit obtinuilque: et tandem causam nullitatis in foro ecclesiastico instituit, a Commissione pontificia impetrato ut causa in prima instantia apud S. Romanam Rotam ageretur; quae, cum ex actis et probatis constaret de metu gravi reverential! ad consensum matrimonialem extorquendum imposito, ad dubium: « *An constet de nullitate matrimonii in casti* » reposuit: * *Affirmative, seu constare de matrimonii nullitate in casu* ».1

8G3. Hanc materiam concludimus recolentes Decretum Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 9, ubi ad consulendum libertati coniugiorum decernit excommunicationem latae sententiae contra illos dominos ac magistratus sive laicos sive ecclesiasticos, qui quovis modo directe vel indirecte subditos impediunt quominus libere matrimonium contrahant. De hac poena nulla in Codice mentio fit; hinc ex can. 6 n. 5°, tamquam abrogata haberi debet. Attamen omnes, qui puellam vel iuvenem ad matrimonium cogunt, graviter peccant, ut dictum est n. 834 el puniri possunt a indice tum ecclesiastico tum laico, uti reposuit S. C. C. in *Romana, Matrimonii*, die 20 ocl. 1721 ; insuper qui coegit ad nuptias damnum reparare tenetur: quod si coegit alter coniux et alia ratione damnum reparari nequeat, ipse tenetur, parte metum passa id postulante vel acceptante, matrimonium cum eadem inire.2

1 Plures aliae causae do matrimonii nullitate ex defectu consensus resolutae fuerunt apud S. Horn. Bolae tribunal, quas nos brevitatis gratia praetermittimus; in eis doctrina iuris ita clare et solide exponitur, ut magna cum utilitate iuris canonici studiosus eas perleget; et dolendum has causas nam amplius referri in *Actorum Apostolicae Sedis, Commea. Offic.*

' P. Wk r n z, n. 272.

A r t i c u l u s III.

De expressione consensus matrimonialis
et de matrimonio inito per procuratorem et interpretem.

Can. 1088. - § t. Ad matrimonium valide contrahe dum necesse est ut contrahentes sint praesentes sive per se ipsi sive per procuratorem.

§ 2. Sponsi matrimonialem consensum exprimant verbis; nec aequipollentia signa adhibere ipsis licet, si loqui possint.

Can. 1089. - § 1. Firmis dioecesanis statutis desuper additis, ut matrimonium per procuratorem valide ineatur, requiritur mandatum speciale ad contrahendum cum certa persona, subscriptum a mandante et vel a parcho aut Ordinario loci in quo mandatum iit, vel a sacerdote ab alterutro delegato, vel a duobus saltem testibus.

§ 2. Si mandans scribere nesciat, id in ipso mandato aduotetur et alius testis addatur qui scripturam ipse quoque subsignet; secus mandatum irritum est.

§3. Si, antequam procurator nomine mandantis contraxerit, hic mandatum revocaverit aut in amentiam inciderit, invalidum est matrimonium, licet sive procurator sive alia pars contrahens haec ignoraverint.

§ 4. Ut matrimonium validum sit, procurator debet munere suo per se ipse fungi.

Can. III.K). - Matrimonium per interpretem quoque contrahi potest.

Can. 1091. - Matrimonio per procuratorem vel per interpretem contrahendo parochus ne assistat, nisi adsit iusta causa et de authenticitale mandati vel de interpretis fide dubitari nullo modo liceat, habita, si tempus suppetat, Ordinarii licentia.

8GI. Diximus n. 775 internum consensum, ut matrimonium habeatur, debere esse exterius manifestatum sufficienter, ita scilicet ut traditio acceptatio unius ab altera parte salis intelligatur. Modo videamus quibus modis matrimonialis consensus sil manifestandus ut matrimonium valeat. Absolute loquendo consensus matrimonialis quavis ratione exprimi potest. sicut consensus in quolibet alio contractu; sed Codex rei. can. 108S § 2 iubet regulariter consensum debere *verbis* manifestari; nec *signa aequipollentia* admittit, si partes loqui

possint; et consensus manifestari quoque posse per *procuratorem* et per *interpretem* (rel. can. 1088, 1089, 1090, 1091). Haec modo declarare debemus; de forma autem matrimonii infra loquemur in cap. V.¹

865. *Verbis*. Antiquo iure nonnulli putabant nullo modo praeceptum esse consensum verbis exprimere, sed nupturientes posse proprium consensum manifestare sive verbis sive signis; plures vero docebant nupturientes teneri sub gravi ex praecepto Ecclesiae consensum exprimere verbis, si loqui possent, non autem pro matrimonii validitate; quod ipse tradit Innocentius III in c. 25, X, *De sponsalibus et matrimoniis*, IV. 1. Hanc alteram sententiam sequitur Codex in rel. can. 1088 §2, ubi ad praecavendas plures possibiles molestias ac cavillationes, praecipit ut nupturientes consensum exprimant verbis, si loqui possunt, sed verborum defectus, iuxta canonem, non videtur secum inferre nullitatem actus.

866. Sed ad matrimonii validitatem necesse est ut verba, iuxta receptam significationem, exprimant consensum maritalem de praesenti. Quaenam verba importent hunc consensum, vide fuse apud Sanchez, lib. I, disp. XVIII. et seq. *Incipio te in uxorem, accipio te in maritum; consentio ut sis mea uxor, ut sis meus maritus; tu es mea uxor, meus maritus; contraho tecum matrimonium*, aliaque similia manifeste exprimunt consensum matrimoniale. Aliquando, etiamsi verba quoad sonum sint de futuro, tamen indicant consensum de praesenti, e. g., *Ex nunc* vel *ab hoc tempore*, vel *deinceps habebo te pro uxore* vel *tractabo te semper ut uxorem*. Ad rem Pirhing, lib. IV, tit. I. n. 87: * Verba haec, etsi sint

¹ Ime antiquo sive ante Concilium Tridentinum sive post promulgatum eiusdem Concilii Decretum *Tametsi*, matrimonium contrahi poterat etiam per *epistolam* et per *nuntium*. Hoc iure Codicis admitti amplius non potest; nam ex una parte Codex (numerans, l. c., modos quibus matrimonium valide contrahi potest, de *epistola* et *nuntio* tacet omnino; ex alia autem parte in rel. can. 1088 § 1 statuit paries ad valide contrahendum debere esse *praesentes* et in can. 1095 § 1 n. 3, praescribit sacerdotem, qui matrimonio assistit, debere contrahentium consensum *requirere* et *excipere*, ut suo loco fusius explicabimus; quae omnia matrimonium per epistolam aut nuntium penitus excludunt.

futuri temporis quoad sonum, tamen reipsa important consensum de praesenti: si enim quis promittat quod *ex nunc et deinceps* semper hanc foeminam habebit pro uxore, seu tractabit ut uxorem: ergo est uxor ipsius (Sanchez, lib. 1, disp. XVIII, n. 14). Quamvis vero in c. 9, cit. tit. in responsione mulieris non apponantur ea verba: *Ab hoc tempore*, quae faciunt ut consensus <le futuro importet consensum de praesenti, tacite tamen subintelliguntur, cum respondent iuxta praecedentia verba viri». E contrario, verba: *Habebo te in uxorem*, vel *promitto quod ducam te in uxorem*, continent sponsalia, ceteris de iure concurrentibus, non matrimonium.¹ At si (piis per haec verba de futuro intendit matrimonium, nec matrimonium habetur, nec sponsalia; sicuti si per verba de praesenti intendit sponsalia.

Quod si verba ambigua sint, in foro interno quisque suipsius index est; in externo, ut sensus verborum determinetur, recurrendum ad circumstantias in quibus verba prolata sunt et ad communem verborum intelligentiam, uti expresse statuitur in cil. tit. 7; in dubio autem standum est pro valore matrimonii etiam in foro interno.

867. Ceterum parochus in excipiendo consensu eam adhibeat verborum formulam, quam cuiusque dioecesis praxis aut statuta praecipiant, et sponsi iuxta eam respondeant. Cum enim Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 1, ita loquatur: « Parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: *figo vos in matrimonium coniungo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, vel aliis litatur verbis iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum », innuit quidem per interrogationes exquirendum esse sponсорum consensum: ast modum et formam, quibus huiusmodi consensus exquiratur et a contrahentibus declaratur, non praecise definire, sed magis cuiusque dioecesis praxi relinquere voluit, quod et iure Codicis valere dicendum est, dummodo sponsi consensum matrimonialem verbis exprimant. Verum eiusmodi formam per praxim et ritualia semel inductam.

* PiHinxt., 1. c. n. 88.

parochus sine peccato nec mutare nec aliam adhibere potest. ¹

868. *Signis aequipollentibus*. Innocentius III in cc. 23-25, cil. lit., declarat mutum et surdum posse matrimonium inire « quum quod verbis non potest, signis valeat declarare ». Consonat Rituale Rom. *Ritus celebr. matr. sacram.* Haec confirmat Codex in rei. can. 1088 § 2.

869. Quatenus autem signa consensum satis exprimant, non potest regula generali indicari. Capitis inclinatio ad alterius propositionem in communi usu, assensum significat. Hinc e. g., si, parochus interrogante, mulier caput inclinat, iam maritalis consensus satis expressus est. Idem dicas, si mulier, quae prae nimia commotione nec verba protulerat nec caput inclinaverat, *ultro* porrigit manum ul vir anulum immittat; aut si, viro exprimente consensum, mulier pro responsione *ultro* dexteram praesentat et viri dexteram stringit. Si post matrimonium peractum sponsi cum testibus ad sacristiam accedunt ut ibi a parochus conscribantur in libro matrimoniorum simul cum testium nominibus, id quoque, ni fallimur, continet sufficientem consensus expressionem. At satis non est, si, muliere neque respondente neque inclinante caput, neque dexteram porrigente, vir apprehendit eius dexteram, ut anulum immittat el mulier tantum se non retrahit.

870. *Per procuratorem* matrimonium, ad instar aliorum contractuum, iniri potuisse iure antiquo, nemo dubitat. Id tradit expresse Bonifacius VIII in c. ult. *De procuratoribus*, l, 19, in VI0: * Procurator non aliter censetur idoneus ad matrimonium contrahendum, quam si ad hoc mandatum habuerit speciale. Et quamvis alias is, qui constituitur ad negotia procurator. alium dare possit, in hoc tamen casu (propter magnum quod ex facto iam arduo posset periculum imminere) non poterit deputare alium, nisi hoc eidem specialiter sit concessum. Sane si procurator antequam contraxerit a domino fuerit revocatus, contractum postmodum matrimonium ab eodem (licet tam ipse quam ea cum qua contraxit, revocationem huiusmodi

¹ S. Alphonsus, *lib.* VI, n. 888; Banoex, III, p. 34.

penitus ignorarent), nullius momenti existit, cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere nequivit ». Haec confirmavit et melius complevit Codex in relatis canonibus.

871. Firmis dioecesanis statutis desuper additis, ul matrimonium per procuratorem valide ineatur, in primis, ad normam rei. can. 1089 § 1, requiritur mandatum speciale ad contrahendum matrimonium, datum certae ac determinatae personae, ad effectum illud contrahendi cum certa ac determinata persona. Huc spectat responsio S. C. C. in *Neapolitans. Matrimonii*, 7 iulii 1736. Nam Ioannes Baptista Bassand, chirurgus cuiusdam legionis Gallorum militum. Neapoli morabatur an. 1706: el cum Dux quidam minis ipsum continuo compelleret. ad matrimonium contrahendum cum Genovefa, ad eas declinandas folium nudum a se tantum subscriptum in manibus praefati Ducis relinquens, Taurinum primum petiit, deinde Viennam, ubi matrimonium cum Maria rite inivit an. 1715, ex qua prolem habuit. Dux post ipsius discessum curavit in enunciate folio sibi tradito scribi mandatum procurae in personam Ioannis Antonii sui familiaris ad matrimonium contrahendum nomine dicti Ioannis Baptistae cum Genovefa; quod revera die 9 maii 1706 coram parcho et testibus initum fuit. Post plures annos, mortua ipsa Genovefa. Ioannes Baptista expostulavit nullum declarari matrimonium cum Genovefa suo nomine initum, legitimam vero prolem a se ex allero matrimonio susceptam. Propositis dubiis: « 1° An constet de nullitale matrimonii. El quatenus negative; 2° An saltem reputari debeat ad omnes iuris effectus legitima proles suscepta ab altero matrimonio contracto an. 1715 in casu ». S. C. reposuit: * Ad 1um affirmative. Ad 2um provisum in primo ».

872. Insuper mandatum debet esse subscriptum a mandante et vel a parcho aut Ordinario loci in quo mandatum tit, vel a sacerdote ab alterutro delegato vel a duobus saltem testibus (cit. can. 1089 § 1). Quod si mandans scribere nesciat, id in ipso mandato adnotandum est el alius testis addendus, qui scripturam ipse quoque subsignet (cit. can. 1089 § 2). Omnes enumeratae condiciones ad validitatem requiruntur,

praeter statuta dioecesana desuper forte addita. In procuratore autem nulla qualitas exigitur pro matrimonii validitate, nec certa aetas, nec sexus diversitas.

873. Procurator debet mandatum ipse per se exsequi, ut matrimonium validum sit (rei. can. 1089 § 4). Monet tamen Codex ne parochus matrimonio per procuratorem assistat, nisi adsit iusta causa et de authenticitate mandati dubitari nullo modo liceat, habita, si tempus suppetat, Ordinarii licentia (rei. can. 1091).

Quando matrimonium celebratur, procurator in actu matrimonii exhibet mandatum, et parochus interrogat: *Vis in uxorem Semproniani nomine Titii? Vis Titium in maritum, mediante praesenti suo procuratore?*

874. Mandatum revocari potest tacite vel expresse. Si mandans, quando procurator matrimonium iniit, consensum etiam mentaliter tantum revocaverat, matrimonium est nullum defectu consensus (rei. can. 1089 § 3); sed si revocatio probari nequii, matrimonium in foro externo valeret. Id est speciale in matrimonio: in genere enim est iuris regula: *Actus valet, nisi procurator certior fiat de revocato mandato* iuxta textum in c. 33, X, *De rescriptis*, 1, 3, et c. un. *De renuntiatione*, I, 4, in Clem. Ratio differentiae est, quia in aliis actibus lex consensum supplet; sed consensus matrimonialis nulla humana auctoritate suppleri potest (can. 1081 § 1).¹ Quod si mandans ex animo mandatum dedit ab initio, deinde consensum mentaliter revocavit, et tandem rursus consensit ante executionem mandati, matrimonium valet. Idem repetas si ab initio fecte mandatum dedit, sed postea ante matrimonii celebrationem revera consentit.² Si mandans, concessio mandato, amplius de eo non cogitavit, et inierim matrimonium celebratur, utique valet, etsi tempore celebrationis mandans dormierit vel sit ebrius, quia consensus virtualité! perseverat. At non valet si mandans tempore celebrationis in amentiam inciderit (rei.

* Sanchez, lib. H, disp. XI, n. 6. Huc spectat quoque responsum S. C. Concilii in *Eugubina* seu *Perusina*. *Matrimonii*, 5 iulii 1727.

¹ S. Alphonsus, lit. VI, 886.

can. 1089 § 3).¹ Nam hoc in casu consensus in mandante prorsus deficit, sicuti si supremum diem obiisset, ideoque contractus in genere ex l. 47 et 48, Dig., *De acquirenda hereditate*, XXIX, 2, et matrimonium in specie non intelligitur.

875. Si mandato addita fuit aliqua vera conditio, e. g., quod matrimonium fiat, sed cum tali dote, haec conditio servari sedulo debet; secus nihil est actum, deficiente consensu. Feni *conditio*, quia si id quod in mandato indicatur est simplex desiderium, aut iam requiritur a iure non sub poena nullitatis, e. g., quod matrimonium fiat, praemissis publicationibus, censetur appositum ad meram instructionem pro actu rite faciendo, non uti vera conditio sine qua non; ac proinde matrimonium est validum, publicationibus, e. g., neglectis; est quoque licitum, illis dispensatis.³ Praeter ea quae dicta sunt prae oculis haberi debet Instructio data Episcopis Italiae a S. Congr. de Sacramentis die 1 maii 1932, quam habes in Alleg. XV.

876. *Per interpretem* quoque matrimonium contrahi potest (rei. can. 1089), sicuti ceteri omnes contractus ex l. 2, *De verb. signif.* * Omnis sermo contineat verborum significationem illi tamen ut alter alterius linguam intelligat sive per se sive per verum interpretem». Antiquo iure omnes AA. admittebant matrimonium per interpretem contrahi posse in locis ubi Decretum *Tametsi* non obligabat, sicuti contrahi certo poterat ante Concilium Tridentinum; sed disputabant utrum valide contrahi posset in locis ubi Decretum *Tametsi* urgebat: quam controversiam Codex per rei. can. 1090 solvit. In hoc enim casu parochus et testes attestantur de consensu per interpretem expresso, quod ad matrimonium satis est. sicuti notarius et testes in contractu per interpretem inito.

877. Concludimus hac animadversione. Matrimonium per procuratorem vel interpretem est verum Sacramentum, quando validum est, cuius ministri sunt mandans, ipse contrahens

¹ Ita etiam Billuart, *De matr.*, lib. VI, aliique. Aliter Sanchez, l.c., n. 12.

² Pontius, lib. II, cap. XV, n. 14; De Lugo, *De Sacram. in nem.*, lib. VIII, n. 108; D'Annibale, cap. I, § 32.

³ S. Alphonsus, l.c., n. 885; Sanchez, l.c., n. 17 seq.; cum communi

Cap. IV. - *De consensu matrimoniali*

peu interpretem, ac alia pars. Procurator et interpret nec ministri sunt Sacramenti, nec aliquam cognationem, aut. affinitatem contrahunt: nam repraesentant principalem contrahentem, et in illius persona agunt. Hinc non peccant, si matrimonium contrahunt in statu peccati mortalis. At pars principalis ipsa quidem debet esse in statu gratiae, quando iit matrimonium.¹

Ahticulus IV.

De consensu matrimoniali praestito
sub conditione, modo, causa, demonstratione.

Can. 1092. - Conditio semel apposita et non revocata:

1°. Si sit de luturo necessaria vel impossibilis vel turpis, sed non contra matrimonii substantiam, pro non adiecta habeatur;

2°. Si de futuro contra matrimonii substantiam, illud reddit invalidum;

3°. Si de futuro licita, valorem matrimonii suspendit;

4°. Si de praeterito vel de praesenti, matrimonium erit validum vel non, prout id quod conditioni subest, existit vel non.*

878. Quoniam *Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui* (Eccl., XV, 14), hinc homo potest in matrimonium consentire vel pure ac simpliciter, vel non-nisi sub tali conditione, vel tandem addito modo, causa, demonstratione. Equidem matrimonium propter reverentiam Sacramenti et plurium incommodorum pericula, contrahi debet pure et simpliciter, nec parochus sinat unquam in expressione consensus aliquid huiusmodi addi: sed nunc exponendum est quid iuris. si vel in ipso matrimonii actu quid additum fuit, vel antea nec revocatum.³

¹ Sanchez, lib. II, disp. XI, n. 29 seq.

³ Ex adis praeparatoriis ad Codicem constat inter Consultores actum fuisse de irritando matrimonio sub qualibet conditione inito iuxta principium in recentioribus legislationibus receptum: *actui legitimo conditio apponi non debet*. P. Wernz canonem relativum redegit omnesque Consultores, Praeside non excluso, assensum praebuerunt; sed postea canon redactus disparuit et loco ipsius rei. can. 1092 positus fuit, quin hac de re amplius mentio fiat in actis.

¹ Quid sit conditio, modus, causa, demonstratio, vide n. 79 et seq.

879. De matrimonio inito sub modo, causa, demonstratione expedita res est, scilicet matrimonium valet, etsi modus... sit contra coniugii substantiam : e. g., *Contrahe tecum, tu cero generationem prolis evitabis*, nam haec omnia actum, cui adiunguntur, illicitum reddunt, sed minime suspendunt. Circa matrimonium sub conditione fusius insistendum est.

880. Theoria generalis de matrimonio inito sub conditione tradita fuit (praetermissis conditionibus necessariis et conditionibus possibilibus ac licitis) a Gregorio IX in c. ult., X, 1). *conditionibus apposis in dispensatione vel in aliis contractibus*, IV, 5, bis verbis: * Si conditiones contra substantiam coniugii inserantur, puta si alter dicat alteri: *Contrahe tecum, si generationem prolis evites*, vel: *Donec inveniam aliam honore vel facultatibus ditiores*, aut : *St pro quaestu adulte random te tradas*, matrimonialis contractus, quantumcumque sit favorabilis, caret effectum, licet aliae conditiones in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius favorem pro non adiectis haberi ».

Gregorius IX hanc constitutionem edidit non interrogatus ab aliquo, «sed ut instrueret indices ecclesiasticos quomodo de matrimoniis, in quibus conditiones impossibiles et turpes seu contra substantiam appositae adiciuntur, pronuntiare debeant » : Gonzalez in cit. cap. Codex decretalem Gregorii IX in rei. can. t0Shl recepit et melius determinavit; modo hunc canonem nos exponimus, qui revera accurata indiget declaratione, quia quam certa est disciplina constituta, tam difficilis visa est cultoribus canonum eiusdem expositio et ratio.¹ In hac declaratione sequimur ordinem eiusdem canonis.

§ 1. - *De conditione de futuro necessaria vel impossibili vel turpi, sed non contra substantiam.*

881. Conditio de eventu futuro *necessaria*, e. g.: *Contrahe tecum, si crastina die sol orietur*, non suspendit consensum, sed matrimonium statim censetur purum (rei. can. 1092 η. I0).²

¹ Behahdi, *Ius eccl.*, toin. III, diss. 11, cap. 1.

² Sanchez, lib. V. disp. II n. 2 cum communi.

Sane «qui sub conditione stipulatur, quae omnino exstilura est. pure videtur stipulari », l. 9, Dig. *De novationibus et delegationibus*, XLVI, 2. Hinc haec conditio vitiatur, ut aiunt, et non vitiat contractum.

882. Addit tamen sapienter De Lugo. *De iust. et iur.*, disp. XXII, η. 336: « Quod quidem verum est regulariter: nam secundum se non repugnat quod illa conditio ex intentione contrahentium suspensiva sit, nec velint obligare se ad aliquid, donec conditio reipsa ponatur, ut fatetur etiam Turrianus disp. LV, dub. 9. n. 6: quod facilius praesumitur, quando contrahentes ignorabant conditionem esse necessariam: tunc enim praesumuntur illam eodem modo ponere sicut alias futuras contingentes. Idemque est quando licet conditio sit in se necessaria, nec sit in materia contingenti, contrahentibus tamen est incerta, ut si dubitantes de eclipsi futura tali die, aliquid sub ea conditione promittant, ut pro utroque casu fatetur Sanchez cum aliis supra n. 3 et 4. Aliquando etiam non apponitur per modum conditionis, sed tamquam terminus vel dies praefinita, e. g.: *Do tibi equum, si pater meus moriatur*, hoc est quando morietur: nam licet necessario moriturus sit, non tamen vult promittens obligare se ad dandum equum ante mortem patris».

883. Notentur cit. l. 9. 2, Dig., *De novat. et deleg.*, XLVI, 2, verba: *Quae certo exstitura est*. Proinde contrahens pure videtur stipulari, et contractus in genere, matrimonium in specie, saltem valet, etsi eventus futurus non sit natura necessarius, sed tamen sit certo exstiturus, e. g.: *Contraho, si Antichristus venerit*. Sensus enim praesumitur esse: *contraho, si certum est Antichristum esse venturum*, quae conditio de praesenti existit, donec non probetur contrahentem eam conditionem suspensive apposuisse.

884. Conditio de eventu futuro *impossibilis*, e. g.: *Contraho, si digito caelum tetigeris*, pariter consensum non suspendii, habetur pro non adiecta et matrimonium statim valet (rei. can. 1092 n. 1°). Ita etiam de testamentis statuit ius civile Romanum l. 3 et 6. Dig. *De conditionibus et demonstrationibus*, XXXV. 1. Hinc rursus haec conditio in matrimonio et in testamento vitiatur et non vitiat. Contractus vero inter vivos

irritantur conditione de futuro impossibili, ut omnes fatentur, ex § 11, Inst. *De inutilibus stipulationibus*, III, 19: «Siimpossibilis conditio obligationibus adiiciatur, nihil valet stipulatio»; unde haec conditio eos vitiat, et non vitiatur. Ratio ob quam matrimonium ac testamentum sub conditione impossibili valent, est favor iuris, quo gaudent, ut de matrimonio docet Gregorius IX, l. c.

885. De Lugo, l. c., n. 343, id explicat quoad testamentum his verbis: « In re tanti momenti et adeo homini expetibili, qualis est non decedere intestatum, non praesumitur testator ludere voluisse et per iocum, actum derisorium facere, sed potius addidisse illam conditionem ex errore putando rem esse possibilem, eoque fuisse animo, ut si impossibilem esse sciret, eam non apponeret, nec vellet heredem suum ad impossibile obligare. Quare ita lex interpretatur voluntatem defuncti, qui suum affectum erga heredem vel legatarium ostendit, ut nolit ei illudere, sed potius conditionem pro non adiecta haberi; et ex hac praesumptione, nisi aliunde mens contraria testatoris constet per coniecturas verisimiles, rationabiliter interpretatur lex magis esse iuxta defuncti voluntatem quod conditio auferatur, quam quod actus irritus et invalidus existimetur. Quod in aliis contractibus inter vivos non procedit, in quibus et facilius solent homines iocari et illudere quam in testamento, et non est illa praesumptio, qua testator praesumitur velle valide testari et de rebus suis disponere, praesertim cum contrahens adhuc superstes possit voluntatem suam interpretari et iterum, ablata conditione, valide contrahere, si velit ». Concinit Berardi, t. III, d. 11, c. I.

88G. At pro matrimonio explicatio est longe difficilior; nam. ut ait De Lugo, l. c., n. 348: « In matrimonio nec potest lex ecclesiastica supplere consensum contrahentium, vel facere quod sine tali consensu matrimonium sit validum, nec ibi locum habere potest illa praesumptio voluntatis interpretativae, ob quam in ultimis voluntatibus diximus conditiones impossibiles haberi pro non adiectis, eo quod lex praesumat testatorem, qui ex ignorantia posuit conditionem impossibilem, malle quod conditio deleatur, quam quod dispositio nullo

modo possit observari: quia ad valorem matrimonii haec voluntas interpretativa non sufficit, sed requiritur contrahentes sufficienter explicare sensibilibiter suum consensum, quem certe non explicavit sensibilibiter, qui solum dixit se consentire sub conditione impossibili, sicuti neque etiam testator suam voluntatem sufficienter explicuit; sed in bonorum temporalium dispositione lex potest ex interpretativa voluntate defuncti, et aequitate id suadente, decernere quod bona habeantur, ablata illa conditione; quam potestatem non habet lex in ordine ad matrimonium, ad quod requiritur essentialiter consensus formalis ipsorum contrahentium, et non sufficit ille, quem haberent, si interrogarentur ». Deinde idem Auctor refert et reiicit plures DD. sententias.

887. Dici potest, propter favorem iuris. praesumi contrahentem serio matrimonium inivisse et conditionem impossibilem per iocum addidisse: proinde iuxta hanc praesumptionem matrimonium valere et conditionem haberi pro non adiecta. At si de facto (quod plerumque erit) contrahens iocatus est, dum protulit verba matrimonialia, aut consensum alligavit velificationi illius conditionis, quia, e. g., putabat esse possibilem, matrimonium est prorsus nullum ex defectu consensus. In foro interno id constabit ex confessione partis, in externo ex coniecturis et circumstantiis. Sanchez, lib. V, disp. III, n. 8 seq., quem sequitur Schmalz., lib. IV, tit. V, n. 60 alique, docet illam iuris praesumptionem locum non habere, ideoque matrimonium sub ea conditione, ad instar aliorum contractuum, habendum esse nullum, nisi validum probetur, si una pars ignorabat ius constitutum in casu. Id reprehendit De Lugo, l. c., n. 356; sed salva principis moralistarum auctoritate, aliquo sensu verum esse videtur. Nam si contrahens sub illa conditione sciebat iure canonico matrimonium censi validum et illam conditionem haberi pro non adiecta, multo magis praesumitur eam ioco addidisse, et consensum matrimonialem serio expressisse.¹

¹ Lehmkuhl, vol. II. n. 687. An Gregorius IX, l. c., condiderit ius novum, vide apud Schmalz., l. c., n. 66 seq.

888. Conditio de eventu futuro *turpis*, non tamen conia substantiam, e. g.. *Contraho tecum si fratrem tuum occides, vel: Si sorori tuae dederis venena sterilitatis*, vitatur el non vitiat matrimonium (cit. can. 1092 n. 1°), sicuti conditio impossibilis (n. 884 seq.), cum Gregorius IX, l. c., et Codex eodem tenore de utraque loquantur, et in iure turpis conditio aequiparetur impossibili, quia id possumus, quod iure possumus, uti romano iure edicitur. Nimirum propter favorem iuris praesumitur contrahentem nuptias serio fecisse, illam autem conditionem ioco (equidem non probando) posuisse, ne dicamus aliam partem ad peccatum invitare voluisse, vel. si mavis, eam posuisse non uti veram conditionem, sed uti modum, ita ut sensus sit: *Contraho tecum; tu vero deinde fratrem tuum occides*, idque eo magis praesumitur, si contrahens ius constitutum cognoverat (cit. n. 887).

889. Al haec non est nisi praesumptio iuris: unde si contrahens consensum suum illi turpi conditioni revera alligavit, matrimonium non valet el alia pars certe nec debet nec potest conditionem implere; sed. ea impleta, iam est matrimonium; ea non impleta, matrimonium non intelligitur, sicuti in casu conditionis honestae. Utrum vero contrahens voluerit necne consensum illi conditioni adnexum, in foro interno ipse suipsius index est, in externo probari debet ex circumstantiis, quae probatio plerumque facilis erit: el si conditionem honestam putavit, grave indicium est eidem suum consensum alligavisse.

890. Praeterea illa praesumptio non est nisi pro conditionibus turpibus, (piae ad peccandum invitant; unde alia turpis conditio, e. g.: *Contraho tecum, si ab hostibus iniuste vulnereris*, non habetur pro non adiecla, sed matrimonium suspendit.)

891. Haec conditio: *Contraho tecum, si te vir/inem invenero*, est turpis, si intelligatur per concubitus; est honesta, si intelligentur per alium modum licitum.

Etiam in testamentis conditio turpis habetur pro non apposita, quod bene declarat De Lugo, l. c., n. 369 seq. In aliis

1h Lvu0, fh¹ hui. c/ iur., disp. XXII, n. 372; Schmalz., l. c. n. 97; Sanchez, l. c., n. 5 cum communi.

autem contractibus ante impletam conditionem quilibet contrahentium resilire tenetur; sed. conditione impleta, res promissa praestari debet iuxta probabiliorem sententiam.

§ 2. - *De conditione de futuro
contra matrimonii substantiam.*

892. Haec est illa quae excludit vel *ipsum ius* in corpus alterius in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem, vel *aliquam matrimonii proprietatem*, perpetuitatem nempe vel unitatem, quae et fidelitatem comprehendit. Gregorius IX in cit. c. ult. (n. 880 seq.) tres condiciones enumeraverat: *Si generationem prolis evites* (contra bonum prolis); *Donec inveniam aliam honore vel facultatibus ditiores* (contra bonum Sacramenti); *Si pro quaestu adulterandam te tradas* (contra bonum fidei). At passim AA. advertunt Gregorium IX has tres condiciones recensere indicative potius, quam laxative, quia aliae quoque excogitari possunt.¹

893. Iam vero cerium est hanc conditionem irritare matrimonium ex rei. can. 1092 n. 2° et ex cit. c. ult., quia conditio externe appositae manifeste indicat mentalem conditionem, quae consensum matrimonialem excludit (can. 1051 §2). Imo matrimonium hac conditione redditur in utroque foro nullum, etsi consensus internus esset forte legitimus, quia non esset sufficienter manifestatus; nisi forte, apponens conditionem, tu declares te, ea non obstante, velle verum matrimonium, quia tunc hac declaratione revera conditionem removes et pure contrahis.²

891. Huc spectat responsio S. C. S. Ollicii diei 22 maii 1840: « Definitum fuit in Congr. generali S. Officii, die 20 maii 1754, invalidum esse matrimonium coram ministro Calvinista initum, eo quod soleat uti formula perpetuitati matrimonii contraria. Quaeritur: 1° Quid sentiendum de matrimonio catholicorum sic celebrato, si, non obstante formula ista, intendat bona

¹ IhM KicTt s XIV, *De Syn.*, lib. XIII, cap. XXII, η.β; *Quaesi. auu.*, XKI.

² !); LuuQ, *De Sacram.*, in genere, disp. VII, η. 128.

fide contrahere in sensu Ecclesiae? 2° Quid de matrimonio mixto, cum pars catholica intendit, ut supra, contrahere in sensu Ecclesiae?* S. C. reposuit: «Ad 1u,n: in casu prout exponitur, affirmative, seu matrimonium inter duos catholicos, qui in sensu Ecclesiae contrahunt, *interveniente declaratione contrahentium, esse validum et indissolubile*. Ad 2",n: matrimonium mixtum esse nullum, scilicet parte catholica expresse declarante se contrahere matrimonium de praesenti iuxta formulam perpetuitati matrimonii contrariam. Quod si pars catholica expresse declaret se intendere contrahere in sensu Ecclesiae, et pars haeretica ei assentiatur, adhuc validum haberi debet».

895. Quod si conditionem contra substantiam posuit una pars, alia contradixit, et ita ad matrimonium ventum est, praesumitur illa recessisse a conditione, et ideo matrimonium habendum est validum, donec contrarium probetur. 1 Nonnulli idem affirmant casu quo. post appositam talem conditionem ab uno. alter tacet: tunc enim propter favorem matrimonii censetur contradicere, et idem erit ac si conditio non esset apposita. E contrario standum est pro nullitate matrimonii, si certo constet de conditione ab una parte posita, neque requiritur alterius partis acceptatio. Sufficit enim ut consensus in una parte deficiat ut matrimonium nullum sit.

896. Simplicem errorem circa matrimonii unitatem vel indissolubililalem aut sacramentalem dignitatem non irritare matrimonium, vide n. 809 seq. Praestat de singulis conditionibus contra substantiam pauca verba facere.

897. Conditio contra *ipsum ius* in corpus alterius in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem : *Si (jeneralionem prolis erites*, sumi potest vel *sensu turpi*, idest si generationem prolis evites per abortum, onanismum. sumens venena sterilitatis. etc.: vel *sensu honesto*, nempe per non usum matrimonii, servando castitatem.

898. In *sensu turpi* est proprie dicta conditio contra substantiam irritans matrimonium, si contrahens ea intendit exclu-

1 Schmalz., l. c. II. 116; Firming, lib. IV, lit. V. n. ti; Fagn. in comm. cil. cap. ull. *De conditionibus...*, n. I.

dere ipsum ius et relativam obligationem, admittens tantum laetus aliosque illicitos actus; et tunc matrimonium corruat necesse est. Si vero contrahens intendit sese obligare, verum matrimonium inire, et ea conditione vult tantum sibi fieri ab altera parte promissionem de abusu iuris matrimonialis, non est conditio contra substantiam, sed modus, matrimonium valet et conditio vitatur. Qualis de facto fuerit intentio contrahentis, in foro interno ex eius confessione constabit, in foro externo ex circumstantiis index desumet. Apposita simpliciter haec conditio excludit ipsum ius, nisi aliud probetur. Apposita vero cum aliqua limitatione, e. g.: *Dummodo post primum vel alterum filium prolem evitemus de cetero abusuri matrimonio*, vel: *Dummodo interim omnem prolem excludamus, donec melior fortuna arrideat*, indicat contrahentem voluisse verum inire matrimonium, sed simul iure matrimoniali abuti, nisi aliud constet. Ad rem Lehmkuhl, vol. II, n. 689 de duobus mox allatis exemplis: « In *priori* conventionem, si revera ius ad ulteriorem rectum usum matrimonii plane excludere volebant, matrimonium nullum est: nam voluntas sive utriusque sive alterutrius contrahentium non ferebatur in ius matrimoniale perpetuo concedendum: atqui id tamen ad essentiam matrimonii requiritur. Verum plerumque aderit praevalens intentio veri matrimonii, atque solum adiungitur secundaria voluntas iure matrimoniali abutendi, non ius ipsum excludendi. — De *altera* conventionem idem fere dici debet. Nimirum praesumptio facilis erit, contrahentes voluisse praevalenti voluntate verum matrimonium, neque turpem illam conventionem eos aliter considerasse nisi tamquam propositum peccandi, vel tamquam tentamen adventitiae obligationis ad peccatum inducendae. At si demum de isto matrimonii abusu tamquam de vera conditione *sine qua non*, seu de conditione mutua iura restringente convenerunt, matrimonium nullum est: imo etsi pro futuro tempore (melioris fortunae) iam nunc ad iura matrimonialia sese mutuo obligare intenderunt, matrimonii valor saltem suspenditur ad modum contractus sub conditione de futuro, donec post mutatam fortunam aut criminis poenitentiam rectus matrimonii consensus evadat. Practice ergo facile

ratio est, cur ad cautelam de novo rectus consensus poni debeat ».

Huc spectat responsio S. Rom. Holae in *Parisien.*, *Matrimonii*, diei 10 maii 1916. Nam inter Andream et Lucianam initum fuit matrimonium, exclusa omnino prolis generatione, quin illiciti actus excluderentur. Matrimonium malos exitus habuit; et post tres annos vitae coniugalis Luciana, obtento a civili tribunali divortio, petiit a Curia Parisiens! declarationem nullitalis matrimonii ob conditionem appositam contra ipsum ius matrimoniale. Sententia fuit actrici favorabilis; a qua vinculi defensor appellavit ad S. Rom. Rotam. Haec, cum ex actis et probatis illa turpis conditionis appositio extra dubium esset, sententiam Curiae parisiensis confirmavit.

899. Si in *sensu honesto* illa conditio posita fuit, de servanda scilicet castitate in statu matrimoniali, eadem in primis fieri debet distinctio. Nam matrimonium irritum est, si contrahens ea conditione intendit nullum tradere-acceptare iusin corpus (n. 893). Confirmatur ex responsione S. C. C., 8 iulii 1724. Nam Ioanna et Ludovicus convenerant de matrimonio ineundo ea conditione ut, inito matrimonio, Joanna intra quindecim dies monasterium monialium ingrederetur, et, elapso novitialis anno, emitteret professionem; inierim non uteretur matrimonio nec illud consummaret; pro quo effectum renuntiabat *omni iuri* quod sibi competere posset in personam Ludovici cum ulteriori declaratione, quod in hypothesis in qua aliqua ex hisce conditionibus non adimpleretur, matrimonium perinde se haberet, ac si numquam contractum fuisset. Haec mutua intelligentia fuit in scriptis redacta et parocho ac testibus communicata. Paulo post ad matrimonii celebrationem deventum fuit, ita ut moraliter certum esset hanc conventionem non fuisse revocatam. Proposito dubio: « An matrimonium sit nullum in casu » S. G. reposuit: * Ex hactenus deductis matrimonium esse nullum in casu ». ¹

¹ Vide Benedicti ¹⁴ XIV. qui munere Secretarii S. C. C. tunc fungebatur, in *Quaesi. can.*, 383. in qua praecise refert hanc causam et erudite admodum discutit, nec non *De Si/η-*, lib. XIII, cap. XXII, n. 10 seq. 1

900. Si vero contrahens ea conditione intendit exercitium tantum iuris matrimonialis, salvo ipso iure, excludere, subdistingendum est. Nam si conditio est de servanda castitate ad tempus e. g.: *Dummodo castitatem servemus per tres annos, vel post alterum /ilium, vel feria sexta singulis hebdomadis...* omnes admittunt matrimonium valere, quia ius potest utique temporanee ab eius exercitio separari, et matrimonium in iure consistit. Si e contrario conditio est de servanda castitate in perpetuum, non levis est DI), controversia, an matrimonium valeat, necne. Quaestio huc redire debet: an ea conditione reipsa ipsum ius excludatur: si affirmative, matrimonium est nullum: si negative, matrimonium valet. Ut patet haec quaestio non respicit simplex propositum aut votum servandi castitatem, imo nec pactum de servanda castitate additum per secundariam stipulationem veri *modi* (n. 85): haec enim per se non excludunt matrimonii validitatem: sed respicit pactum de servanda castitate appositum et acceptatum per conditionem propriam.

901. Iam vero plures, praesertim inter recentiores, negant. ¹ Nam aiunt: 1° Exercitium iuris ab ipso iure distinguitur, ideoque nil vetat quominus, sicut ad tempus, ita et in perpetuum ius stalem post matrimonium, quod omnes admittunt, tum ante matrimonium separentur; quod lit ea conditione. 2° Revera plures sanctae foeminae matrimonium contraxere ligatae voto castitatis, e. g., S. Pulcheria, quae «salva, quam Deo voverat, virginitate, coniugem (Marcianum Augustum) sibi delegit*» ul legimus in Breviario: et ipsa B. Maria V.,² et etiam S. Ioseph, ul pie creditur. Debuerunt igitur pactum de servanda castitate addere, ne sese exponerent periculo violandi votum; imo citata verba lectionis S. Pulcheriae hoc pactum expresse indicare videntur: et tamen eorum matrimonium validum fuit. 3° Denique verba Gregorii IX. l. c., necesse non est ul ad hunc casum extendamus.

¹ Palmeiki. *De malr.*, pap. 17; Baii. him ad Grin. tom. II, n. 752; Lehmkihl, vol. II, η. HIK).

² Benedictus XIV, *De festis Ii. M. Γ.*

902. Plerique affirmant;¹ quia alia pars ea conditione numquam haberet potestatem utendi corpore alterius: atqui ius est potestas utendi. Ad rem Benedictus XIV, l. c. : «Matrimonii substantiae non repugnat matrimonio non uti, sed uti non posse ». Hinc Gregorius IX tradit esse contra substantiam conditionem: *Si generationem prolis evites*, in genere ideoque et in sensu honesto. S. Pulcheria, si revera illud pactum addidit, nulliter contraxit; B. Maria V. autem et S. Ioseph, licet ligati voto castitatis, hanc conditionem, ineuntes matrimonium, non apposuerunt, quin tamen sese exponerent periculo violandi votum: quod explicat S. Thomas verbis relatis n. 24.

903. Nobis magis arridet prima sententia. Coniux enim hac conventionem utique amittit ius morale utendi corpore alterius, non autem ius iuridicum, radicale, ut aiunt, in quo proprie matrimoniale vinculum consistit (n. 6). Neque dicas hoc ius esse inutile et iners, si coniux eodem nunquam uti potest: nam id falsum esse sequentes animadversiones ostendunt. In primis hoc iure ceteri omnes excluduntur; hinc copula cum tertia persona est adulterium. Insuper conventio mutua mutuo consensu auferri potest, et consequenter usus matrimonii licitus evadit. Tandem vir, vi metuve mulierem ad copulam adigens, fornicationem non committit, sed solum contra fidem datam peccat, quod est minus grave.² Atque ita solvitur argumentum fundamentale oppositum. Nec necesse est ul Gregorium IX, l. c., de hoc casu intelligamus. Matrimonium autem S. Pulcheriae non videtur dici posse nullum, cum Ecclesia eam hac de re laudet.

904. Stante hac controversia, in praxi si agatur de matrimonio contrahendo non permittatur cum illa conditione; si de contracto, interim matrimonio favendum, donec S. Sedes aliud declaraverit. Ceterum propter favorem matrimonii praesumitur contrahentes conditione de servanda castitate voluisse

¹ Benedictis XIX, *De t*u*m*. l. c., n. 10 seq.; Schmaier-Z., l. c., n. 119 seq.; S. Thomas, 4 (dist. 30 q. 2. a. 1. et q. ad 2um. Sanchez, lib. V, disp. X. n. 1 seq.; D'Annihale, p. III, § H3 not. I.

² Lehmkohl, l. c.

exercitium tantum iuris matrimonialis excludere, praesertim si conditio sit de servanda castitate ad tempus.

905. Sunt pariter contra bonum prolis conditiones: *Dummodo debitum non petas*, vel: *Debitum reddere non teneat*, vel: *Soboles futura enecetur*, vel: *Sumas venena sterilitatis*. De iis igitur repetenda sunt, quae supra diximus. At non foret contra substantiam conditio: *Dummodo prolem orphanotrophis exponamus*, vel: *Eam proprio lacte non nutriam*, vel: *Eam educemus in iudaismo*. Plures censent¹ esse contra substantiam matrimonii conditionem de non cohabitando in perpetuum; sed si ius matrimoniale utrique parti sartum tectumque sit, non putamus hanc doctrinam veram esse, quia communio habitationis, tori et mensae non pertinent ad substantiam matrimonii: et revera nonnunquam matrimonium conscientiae cum hac tacita vel expressa conditione permittitur (n. 1052 seq.).

906. Nunc de conditionibus contra *essentiales matrimonii proprietates*. Contra *unitatem* est conditio: *Dummodo mihi liceat aliam assumere*; contra *fidelitatem* conjugalem: *Si pro quaestu adulterandam te tradas*, de qua Gregorius IX, l. c.; contra *perpetuitatem*, praeter illam Gregorii IX, l. c.: *Donec inveniam aliam honore vel facultatibus ditiores*, frequentior est: *Si fidelitatem servaveris*, vel: *Si adulterium non perpetraveris*. S. C. C. in *Eystadiensi*, *Matrimonii*, 21 iunii 1732, nullum declaravit matrimonium ex conditione addita solubilitatis in casu, quo uxor maritum sequi nollet in patriam suam revertentem, et religionem orthodoxam amplecti. Conditio (pia in corruptis populorum moribus saepe apponitur: *dummodo post primum vel alterum filium prolem evitemus*, est contra perpetuitatem, si coniux intendit ipsum matrimoniale ius tradere-acceptare temporaneum, idest usque ad primum vel alterum filium: non est contra perpetuitatem si coniux ius matrimoniale vult tradere-acceptare perpetuum, sed post primum vel alterum filium eodem abuti (n. 898). Iam vero ex dictis apparet conditionem contra aliquam ex essentialibus

¹ Schmalz., l. c., n. 124; Sanchez, l. c., n. 5.

matrimonii proprietatibus matrimonialem consensum evertere ideoque matrimonium irritare (can. 1081 § 2; et supra n. 776).

907. *Non* esset contra essentielles matrimonii proprietates (can. 1013 § 2; cf. supra n. 30), sed esset contra rationem Sacramenti conditio: *Contrahe tecum, sed nolo Sacramentum et, si Sacramentum fieret, tunc nolo matrimonium*. Cum enim «inter baptizatos nequeat matrimonialis contractus validus consistere, quin sit eo ipso Sacramentum » (can. 1012 § 2), sequitur exclusa, per proprie dictam conditionem, ut supra, ratione Sacramenti, ipsum matrimonium excludi necesse est, quod proinde invalidum erit ex defectu consensus; illa autem conditio non praesumitur, sed expresse probanda est.

908. Modo nonnullas instructiones SS. CC. RR. adducimus, quibus déclaraiur quandonam nullitas matrimonii ob conditionem contrariam perpetuitati satis probata pro foro externo dici queat.

909. S. C. S. Officii, 1er. V, die 6 apr. 184-3, dedit instructionem ad Vicarium Apost. Oceaniae in executionem decreti lati a Gregorio XVI, in qua ad rem nostram haec leguntur: «Certum est matrimonium, contractum cum conditione ipsius substantiae el nominatim ipsius indissolubilitati repugnante, nullum esse, ut habetur ex *cap. Si conditiones, De conditionibus*... Iam vero non paucae formulae a proteslanlibus adhibitae illa conditione irritante contaminatae sunt, in quibus expressis verbis inhaeret haec conditio: *Contrahe tecum, donec in fidelitate permanseris*. Imo eadem voluntas aliquando satis aperte factis exprimitur, vel verbis simul et factis, dum verba vel facia interpretatur ipse usus vel consuetudo illorum locorum. ita ut abfuisse intelligalur consensus in contractum perpetuum el indissolubilem.

« Tametsi autem dubitandum non sit. quin validum matrimonium contrahi possit cum errore mere concomitanti circa eius indissolubilitatem. quia Ium* praevalet generalis voluntas contrahendi matrimonium iuxta institutionem Christi, et generalis illa voluntas privatum errorem quodammodo absorbet; attamen ubi adhibetur formula cum explicita vel implicita illa conditione, iam lieii nequit, ut particularis error absorptus

maneat a generali voluntate contrahendi iuxta institutionem Christi.

* Inter formulas, conditione irritante vitiatas, non postremum locum tenet ea, quae *Transilvanica* dicitur, quaque Calvinistae in Transilvania et pluribus aliis locis utuntur. Substantia huius formulae (tametsi quoad accidentalalia nonnihil variare possit), in eo consistit. Minister Protestans ad contracturos dicit: *Audite S. Evangelium*. Deinde legit eis, Matth.. XIX, v. 9..., quo textu ipsi abutuntur ad stabiliendos suos errores, et contracturi, qui eisdem erroribus participant, admonentur de restringendo consensu. Post consensum utrinque editum, perdurante eodem ritu, ab ipsis iuramentum exigitur, in quo sibi mutuo promittunt fidelitatem, quoadusque altera pars in honestate perstiterit. Pariter vitata esset formula, si minister pro textu Matth., XIX, adhiberet alium, v. g. Matth.. V, v. 32..., vel *ad Hebr.* XIII, v. 4..., quibus pariter illi abutuntur ad euindem finem; maxime si tunc, prout apud illos fieri solet, minister instructionem vel sermonem ad contracturos habeat de mutuis coniugum officiis, inter quae illud etiam numerat de unione servanda, donec altera pars in adulterium non labatur: ac denique solum iuramentum, ut supra, emissum in ipso ritu contractus sufficit ad matrimonium irritandum.

«Circa alias formulas ita pariter statuendum, si vel explicitae vel implicite conditionem contineant matrimonii substantiae repugnantem. Praeterea cum vel ex precibus, vel ex adhortatione, quae aliquando praemittitur, aliquando postponitur formulae, vel ex mutuis promissionibus contrahentium, aliquod vilium irritans emergere possit, etiam ad caeremonias huiusmodi attendendum est: nam plerumque formula iuramenti et promissiones mutuae aequivalent apud ipsos pactioni huiusmodi, quod scilicet violatio illorum inducat respective cessationem et iurium et obligationum inter coniuges, proindeque rescissionem matrimonialis vinculi. Ex his omnibus et etiam ex adiunctis loci circumstantiis, ab eo qui in iis praesens sit, facile dignosci poterit quatenus sit prava coniugum intentio ».

910. Eadem S. C. fer. IV, die 9 dec. 1874, dedit instructionem ad Episcopum S. Alberti in Canada super dubiis de re matrimoniali propositis, quorum praecipuum respiciebat matrimonia infidelium, qui tbeoretice et practice divortium admittebant. Ait vero: « Quod autem matrimonia hac conditione vitientur, deducitur in universum ex formula, qua ad nuptias consentitur, vel ex adiunctis proximis, vel ex adiunctis remotis... Adiuncta remota interdum huiusmodi sunt, ut de matrimonii nullitate vix dubitari sinant: puta si constans vigeret et generalis consuetudo permutandi vel prostituendi uxorem, certa redeunte falsorum numinum sollemnitate, gravissima subesset causa, quare supponi posset barbaros generatim in matrimonio copulando pacisci saltem tacite conditionem aliquam eius bonis repugnantem ».

911. Tandem eadem S. C., die 24 ian. 1877, dedit instructionem ad Episcopum Nesquallien. in Statibus Foederatis Americae Septemtrionalis, in qua docet investigationem in singulis casibus faciendam esse, ita ul nequeat quacumque generali praesumptione suppleri; de qua investigatione haec habet: * Quoad ultimum denique dubitandi caput, omni diligentiae! sollertia investigandum erit utrum conditio contraria perpetuitati et indissolubilitati vinculi cuniugalis aliqua ratione directe vel indirecte, explicite vel implicite in pactum fuerit a contrahentibus deducta, seu utrum matrimonium fuerit contractum cum prava voluntate non consentiendi in vinculum perpetuum.

« Ad hoc cognoscendum non solum considerata erunt verba quibus consensus fuit expressus, sed etiam ponderanda erunt facta, quae ipsam consensus expressionem, vel modum eiusdem expressionis respicere possunt. Quae si talia fuerint, et usus et consuetudo istorum locorum ea interpretentur tamquam praedictae conditionis irritantis inductiva, primum erit inferre defuisse consensum in contractum perpetuum el omnino indissolubilem.

« Similiter considerandae et examinandae erunt formulae, quibus in istis regionibus uti solent haeretici dum ritum nuptialem exercent. Etenim illae haeticorum formulae, in qui-

bus inserta invenientur ea SS. Scripturarum testimonia, quibus iidem haeretici abutuntur ad proprium errorem tuendum et propugnandum de dissolubilitate vinculi coniugalis, qualia sunt illud quod habetur apud S. Matlh., XIX, 9... et aliud apud eundem Evangelislam, V, 32..., interdum merito censentur conditionem irritantem continere.

« Quod magis etiam manifestum apparebit, si in praedictis formulis, post expressum consensum, sed eodem ritu perdurante, a contrahentibus exigatur iuramentum de fidelitate servanda cum conditione: *Quousque altera pars in fidelitate persistiterit*; quia, habita ratione erroris, quem profitentur haeretici, nomine fidelitatis non potest venire, nisi permanentia in vinculo contracto.

* Praeterea cum ex precibus vel ex adhortatione, quae aliquando praemittitur, aliquando postponitur formulae, vel ex mutuis promissionibus contrahentium, aliquod vitium irritans emergere possit, etiam ad caeremonias huiusmodi erit attendendum. Nam plerumque formula iuramenti et mutuae promissiones aequivalere possunt pacto, quod scilicet eorumdem violatio inducat cessationem iurium et obligationum inter conitiges, et consequenter rescissionem vinculi matrimonialis.

«Neque praetermittenda erit accurata consideratio morum et consuetudinum in illis regionibus vigentium inter haereticos quoad eorum matrimonium. Quamvis enim factum inter ipsos haereticos commune, ut asseris, de rescissione matrimoniorum propter adulterium vel ob alias causas etiam levioris momenti, non impediat quominus matrimonium legitimo modo contrahatur in actu celebrationis, vel voluntas adfuerit consentiendi in vinculum perpetuum et indissolubile: tamen fieri potest, ul talis adsit communis et fere universalis persuasio, vi cuius retineatur matrimonium contractum, nonnisi temporaneum et conditionatum esse, neque aliter nisi sub hac ratione contrahatur. Unde fit ul accurata consideratio morum et consuetudinum regionis nullam afferre possit lucem ad veram voluntatem contrahentium cognoscendam.

« Ex hisce omnibus, et etiam ex adiunctis circumstantiis sive loci sive personarum non omnino difficile erit, praesertim

ab iis qui praesentes sunt, dignoscere quaenam fuerit contrahentium intentio, quando matrimonialem contractum concluderunt et consensum praestiterunt. Fiant ergo in singulis casibus accuratae investigationes, utrum praesertim aliqua conditio contra matrimonii substantiam fuerit expresse in pactum inter contrahentes deducia, vel saltem emergant indicia, argumenta et praesumptiones, habito quoque respectu moribus regionis, ut coram ministro protestante contrahant, ea praecipue voluntate, ut, dissoluto iuxta protestantium praxim matrimonio, ad alia vota transeant; ex quibus omnibus deprehendatur certam contrahentium voluntatem eam esse, ut nonnisi conditionate matrimonium contrahere intendant*.¹

912. Haec igitur prae oculis habere debet index in huiusmodi controversiis. Ilis adde quae De Lugo, *De Sacram, in yen.*, disp. VIII, n. 130, docet cum aliis: « Quod si hic animus luit in utroque coniuge, ex utriusque confessione constabit sufficienter ut matrimonium possit declarari nullum etiam in foro externo, ut docet Sanchez, lib. II, disp. XLV, n. 14, nisi esset collusionis praesumptio. Si autem fuit in solo uno, sufficit ipsi in foro interno, imo sufficit etiam alteri coniugi, si concurrant rationes probabiles ad existimandum ipsum non mentiri, ut docet Sanchez, I. c., n. 4*.²

913. Doctrinam hactenus expositam de nullitate matrimonii ob appositam conditionem contra substantiam et nominatim contra perpetuitatem vinculi matrimonialis, applicavit S. Rom. Rota in *Wcstmonasterien.. Matrimonii*, die 11 apr. 1947. Nam G., viduus, filios habens ex praecedenti matrimonio, an. 1913, vidit, amavit et in uxorem petiit B. Haec matrimonium cum G., quem parum amabat, tandem inire consentit, sibi reservato iure petendi divortium non solum quoad torum et cohabitationem, sed quoad ipsum vinculum, si animorum concordia, durante matrimonio, cessaret; et G. acceptavit. Post paucos annos vitae conjugalis, coniuges de communi vita pertaesi. ab invicem discesserunt; et B. petiit et obtinuit a civili

¹ Coll. de Prop. Fide, n. 1165.

² Vide etiam Bailf.iusi et (iVH). tom. II, n. 75-2.

auctoritate divortium, et ad alia vota transivit. Tunc G. suum cum B. matrimonium apud Westmonasteriensem Curiam accusavit ex defectu consensus ob conditionem appositam contra matrimonii substantiam; el sententia prodiit qua de matrimonii nullitate constare declaratum fuit. Ab hac sententia, prout de iure, Westmonasterieisis defensor vinculi appellavit ad S. Rom. Rotam; quae, cum ex actis et probatis constaret de pacto hinc inde acceptato contra vinculi matrimonialis perpetuitatem, ad dubium: «An constet de matrimonii nullitate, in casu», reposuit: «Affirmative, seu constare de matrimonii nullitate». In *Neo-Eboracensi, Nuititatis matrimonii*, de matrimonii nullitate ob idem motivum actum fuit in triplici instantia, obtenta a Sede Apostolica necessaria licentia, apud S. Rom. Rotam; in prima diei 9 decembris 1911 sententia fuit pro validitate matrimonii; in altera diei 1 martii 1913, pro nullitate; in tertia diei 17 aprilis 1915, pro validitate.

§ 3. - *De conditione de futuro licita.*

911. Conditio de eventu futuro licita; e. g.. *Si sententia indicis erit mihi favorabilis*: vel: *Si pater meus consenserit*, matrimonii valorem suspendit, ut tradit rel. can. 1092 n. 3°, licet ab una tantum parte consensui fuerit apposita, et alteri parti incognita, dummodo non fuerit revocata ante matrimonii celebrationem.

Haec conditio apponi potest ante matrimonii celebrationem, e. g., si vir, antequam paries ad ecclesiam accedant, dicat mulieri: *E(jo matrimonium tecum contraham, sed si sententia indicis non erit mihi favorabilis, nolo matrimonium inire*. Hoc in casu concludenter pro foro externo probari debet conditionis appositio, secus non est admittenda; et probata conditionis appositione, constare debet de eius non revocatione; parochus autem, si hanc condilionatam volunta-

⁹ Ita etiam in c. 5, X, *De conditionibus apposis in desponsatione vel in aliis contractibus*, IV, 5. Cf. Sanchez, lib. VI, disp. VIII. n. 5: Schmalz., lib. IV, lit. IV, n. 28; De Lioo, *De iust. et iure*. disp. XXII,

lem utriusque vel unius partis scire potuit, rem deferat ad Episcopum, qui. saltem ordinarie, matrimonium ne permittat ante verificatam conditionem.¹ Sed haec conditio, absolute loquendo, apponi etiam potest in ipsa matrimonii celebratione; si enim vir. (pii primus interrogatur, consensum exprimit conditionatum, parochus matrimonii celebrationem suspendet, uti supra: sed si vir consensum exprimit absolutum et deinde mulier interrogata suo consensui addit conditionem, matrimonium iam celebratum est sub conditione suspensiva, nisi vir consensum suum revocaverit. Videamus quid iuris in casu appositae huius suspensivae conditionis.

915. In casu appositae suspensivae conditionis matrimonium non est nullum, sed eius valor in suspenso est (rei. can. 1092 n. 3°), sicuti in suspenso est matrimonialis consensus, illi conditioni alligatus. Hinc peccant qui tale conditionatum matrimonium contrahunt et. illo contracto, cum non sint adhuc veri coniuges, omnes actus coniugatis liciti solutisque prohibiti, ipsis vetantur et praesertim copula: et haec est ratio potissima ob quam tale conditionatum malrimonium permitti ordinarie non debet. Mullo gravius peccat qui, inscia altera parte, conditioni suum consensum alligat, quia ipsam decipit, quae et putat et vult statim contrahere verum validumque matrimonium ab ipso celebrationis momento. Pars quae conditionem apposuit, tenetur exspectare, quia haec obligatio est intrinseca ideoque peccat aliud matrimonium pure contrahens, sed hoc matrimonium forte initum valeret. Imo pars tenetur curare verificalem conditionem,² aut certe debet eam non impedire. Ex his apparet malrimonium et in genere quemlibet contractum sub suspensiva conditione initum nec omnino nullum esse nec omnino completum: unde haec conditio nec vitiatur nec vitiat, ut dici solet.

91G. Non verificata conditione, e. g., *Si sententia indicis fuit contraria*, aut: *Si parentes dissenserint*, quavis de causa, culpabili vel inculpabili, conditio non verilicetur, matrimonium

¹ Rosset, op. cit., n. 179; Wehnz-Vidal, op. cit., n. 515.

² Sanchez, lib. V, disp. V, n. 36; De Lugo, l. c., n. 383.

corrui, deficiente consensu, ul patet. « In iure civili, ait Ulpianus, l. 161 fl. *De regulis iuris*, receptum est quoties per eum cuius interest conditionem non impleri, fiat quominus impleatur, perinde haberi ac si impleta conditio fuisset». Sed hoc principium applicari nequit matrimonio, quod, conditione quacumque de causa non verificata, validum esse nequii, deficiente consensu. Huc spectat responsio S. Rom. Rotae in *Cammeracensi, Matrimonii*, diei 11 aug. 1911. qua sacrum Tribunal nullum declaravit matrimonium ob conditionem a viro appositam excludentem certum morbum producentem foetorem corporalem ex parte mulieris, qui de facto aderat.

917. Verificata conditione ante matrimonii celebrationem, nil faciendum est, consensus enim iam est purus et partes possunt libere matrimonium inire in forma canonica, si aliud vilium vel impedimentum non supervenerit.

Demum verificata conditione post matrimonii celebrationem, valor matrimonii, qui erat in suspenso, quia in suspenso erat ipsemet consensus (n. 915), sicuti, adveniente conditione, consensus purus evadit, ita et consequenter matrimonium ipso iure perficitur, quin necessaria sit consensus renovatio. Ad rem De Lugo, l. c., n. 386 in fine: «Prior consensus solum virtualiter perseverans, quamdiu non revocatur, sufficit ad matrimonii valorem adveniente conditione quae sola desiderabatur». Haec doctrina, quae iure antiquo magis recepta erat et probata fuit a S. C. C. tempore S. Pii V et Clementis VIII, teste Fagnano, Gomm. In cap. 5 *De conditionibus*... hodie post Codicis promulgationem certa omnino est. In hoc igitur casu matrimonium, licet per fictionem iuris retrahatur ad momentum celebrationis, reipsa tamen valet et sit Sacramentum momento verificationis, uti supra. Hinc contrahentes non peccant, si in actu coniugii sub tali conditione initi non sint in statu gratiae; peccant vero si in statu culpae lethalis sint, dum conditio verificatur, quia, ut diximus, tunc matrimonium perficitur et fit Sacramentum. 1

1 Cappello, op. cit., n. 38, n. 5. Hinc si momento verificationis conditionis pars in amentiam inciderit, matrimonium est nullum, licet tempore initi matrimonii esset sui compos.

Quod si in foro externo constiterit de conditionis appositione, in eodem foro externo constare debet de conditionis velificatione ad hoc ut de matrimonio perfecto legitima habeatur probatio: hinc paries de verificata conditione moneant parochum. qui id adnotare debet in libro matrimoniorum.

918. Haec vera undequaque non sunt, si partes, obstructae aliquo impedimento dirimente, e. g., *disparitatis cultus*, matrimonium iniverunt addita conditione: *Si Papa dispensaverit*. Nam hoc in casu ante obtentam dispensationem matrimonium ob dirimens impedimentum est nullum et consensus est in suspenso: post obtentam dispensationem consensus iam est purus et dirimens impedimentum non amplius existit: bine iure naturae applicanda essent quae n. 917 diximus, sed obstat positiva Ecclesiae dispositio. Nam Ecclesia constituit (can. 1133 et seq.) ad convalidandum matrimonium irritum ob impedimentum dirimens (sicuti in casu nostro) requiri ut cesset vel dispensetur impedimentum *et consensum renovet saltem pars impedimenti conscia*. Igitur in casu nostro matrimonium, obtenta dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus*, non convalidatur, nisi consensum renovet saltem pars inpedimenti conscia. Mirum est nonnullos canonistas etiam magni nominis huius argumenti vim non admittere et denegare necessitatem in casu renovandi consensum ad matrimonium convalidandum.¹ Nos de cit. can. 1133 seq. rursus loquemur n. 1189 et seq. Quod si matrimonio obstabat impedimentum impediens, e. g., *mixtae religionis* et illud partes iniverunt eum conditione: *Si Papa dispensaverit*, matrimonium graviter illicitum fuit, uti patet, et eius valor erat in suspenso, sicuti in suspenso erat consensus conditioni alligatus; obtenta autem dispensatione, iam consensus est purus et matrimonium validum: restat igitur ut paries poenitentiam agant de matrimonio contracto ante obtentam pontificiam dispensationem et curent praestitas cautiones diligenter observare.

* Weh x z-Viu a l, op. cit., n. 515, not. 22; Cappell o, op. cit.. η. 640; e contrario et argumentum et necessitatem renovandi consensum admittit De Smet, op. cit., n. 153.

919. Fieri potest ut qui matrimonium sub conditione suspensiva contraxerunt iam velint illud inire pure et simpliciter, quin expectent verificationem eventus; quaeritur num hoc matrimonium debeant in forma canonica celebrare. Si conditio apposita fuit in ipsa matrimonii celebratione coram paracho et testibus, responsio est negativa, sed partes moneant parochum de revocata conditione: idem repetatur si conditio ante matrimonii celebrationem ita apposita fuerit, ut appositio conditionis probari in foro externo possit: secus nil faciendum et partes laudem merentur a conditione recedentes. Gf. quae diximus n. 917.

920. Antequam manum a conditione de futuro contingenti licita amoveamus, quaeritur quandonam conditio: *Si parentes consenserint*, impleta dici debeat, ita ut matrimonium iam valeat. Respondemus valere matrimonium, si parentes, certiores facti, consenserint, licet postea dissenserint; non valere, si dissenserint, licet postea consenserint, ut verius docet Sanchez, lib. V, disp. VU, η. 8 seq. Uno consentiente et alio dissentiente, conditionem deficere, et ideo matrimonium non intelligi palam est. Si parentes neque consenserint, neque dissenserint conditio habetur pro impleta, quia sensus illius conditionis praesumitur et solet esse negativus: *Nisi parentes dissenserint*;¹ sed si contrahentes illa conditione intenderunt positivum parentum beneplacitum, conditio impleta non esset. Quod si parentes mortem iam obierint, «nostri diversi, sed verius videtur conditionem vitari, sive contrahentes ignoraverint illos diem suum obiisse, quia mens eorum fuit non copulari, invitis parentibus, sive sciverint, quia conditio ioco adiecta intelligitur». D'Annibale, l. c.

¹ Sanchez, lib. V, disp. VII, η. 11; Schmalz., lib. IV, tit. V. n. 50; D'Annibale, p. III, § 308, not. 32.

§ 4. - *De conditione de praesenti vel praeterito.*

921. Quaevis condilio de praesenti vel de praeterito, sive *impossibilis*¹ e. g.: *Contraho, si montem aureum pro dote habes*, sive *turpis*,² e. g.: *Contraho tecum, si fratrem tuum occidisti*, sive *honestas*, e. g.: *Contraho tecum, si sententia indicis fuit mihi favorabilis*; *Si es virgo*; *Si es princeps*, revera non suspendit consensum; sed hic habetur, ideoque matrimonium statim valet ab initio, si condilio existit; non habetur ideoque matrimonium est ab initio nullum, si conditio non existit, licet apud nos adhuc incertum sit (rei. can. 1092 n. 4°). «Conditiones, quae ad praesens vel praeteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem, aut omnino non differunt, veluti, *Si Titius consul fuit*, vel, *Si Maevius vivit, dare spondes?* Nam si ea ita non sunt, nihil valet stipulatio; sin autem ita se habet, statim valet», uti habet § 6 *Inst. De Γ. 0.* El 1.37 ff. *De rebus creditis*: «Quae per rerum naturam sunt certa, non morantur obligationem, licet apud nos incerta sint». Quamdiu vero ignoratur, an conditio exstet, necne, nefas est rei matrimoniali operam dare, quia periculo fornicationis coniuges sese exponerent.

Hoc autem valet sive conditio in ipso matrimonii actu posita sit, sive antea posita nec revocata (rei. can. 1092).

922. Si ante matrimonii celebrationem huiusmodi conditiones appositae fuerunt, in foro externo probandum est veram conditionem fuisse appositam et ante matrimonium non fuisse revocatam: quae probatio saepe eo difficilior evadit, quo condilio est levioris momenti, quia non praesumitur contrahens eidem vere et constanter alligavisse consensum, sed potius esse errorem qualitatis dantem causam contractui,

¹ Aliter ante Codicem ex cap. ult. *De conditionibus*... Cfr. Sanchez, lib. V, disp. IV, n. 73; Reiff., lib. IV, tit. V, n. 46.

² Ita etiam ante Codicem haud exclusis conditionibus contra substantiam. Cfr. Sanchez, lib. V, disp. XV, n. 5, 6 et 7. Schmalz., lib. IV, tit. V, n. 76 seq.; Barbosa in cit. cap. ult. *De conditionibus*, n. 8.

sed non irritantem (n. 794 seq.). Causae nullitatis matrimonii huius generis saepius naufragium faciunt ex defectu requisitae probationis in foro externo. Unum aliudve exemplum afferamus.

923. Die 22 sept. 1708, in S. C. C. sequens causa agitata fuit, cuius longior expositio ita legitur in S. C. registis: « Inito matrimonio de mense aprili 1708 inter Carolum Antonium Sanlarellum et Caietanam Muschinam coram parcho et testibus in ecclesia parochiali S. Nicolai de incoronatis, cuius nullum adhuc documentum fuit exhibitum, suborla luit controversia super illius validitate ex eo quod persona viri alia esset, «pam supposita fuisset mulieri. Hinc devoluta illius cognitione ad S. C., auditus fuit Eiñus Urbis Vicarius, cuius iussu subiecta iurato examini in Conservatori© Clementiae Caietana haec recensuit: quod nempe sibi fuerit ab initio propositum dictum matrimonium a proprio eius genitore, praefecto domus 1)1). de Incoronatis, cum eo supposito, quod praefatus sponsus filius esset Gubernatoris Acumuli. haberetque pecudes et praedia multa, ac proinde ipsa sponsa nunquam aliter in eum se consensuram enixis et reiteratis protestationibus declaraverit, «pam si vere propositis qualitatibus foret is praeditus: sicque, praeviis diligentis habilis ab eodem genitore super qualitatibus Caroli Santarelli, medici in Urbe, conditione et facultatibus instructi, cum tali praesupposito fuerint stipulata capitula matrimonialia, ac subinde celebratum matrimonium in facie Ecclesiae; «pamvis vero in actu «ius celebrationis absque ulla conditione consensum praestiterit. in corde tamen eadem subdit huiusmodi consensum dedisse sub ea conditione, quod sponsus vere esset praeconceptis qualitatibus decoratus; quodque prae timore patris, extra modum urgentis pro effecinatione matrimonii, id palam non explicuerit, *etsi proprio parcho in actu explorationis voluntatis, aliisque personis* hanc suam conditionatam intentionem saepius patefecerit, ac fuerit protestata; quodque deimle, consummato matrimonio in domo patris ipsius mulieris, eaque praegnanti' reddita, post mensem circiter detectum fuerit, quod Carolus Antonius minime esset filius Gubernatoris Acumuli.

sed ex quodam Victorio progenitus, fortunae bonis destitutus; proptereaue eiectus fuit a praefata domo, et coacta fuerit ipsa Caietana invita ad quamdam domum a viro conductam sese transferre, exindeque paucis post diebus ad domum genitoris eiusdem viri perducere, quo tempore Carolo Antonio extra Urbem abeunti, ipsa sponsa ad pacandas personas mox dictae domus, ne in suspicionem fugae ab ea intentae adducerentur, epistolam maritali amore conspersam conscripserit; indeque post tres dies aufugerit, et ad mansiones paternas in aedibus 1)1). de incoronatis remeaverit, a (pia, traducta subinde ad d. Conservatorium de Clementia, paulopost easdem paternas mansiones repetierit; quodque inter haec consultus P. Alfarus theologus S. Poenitentiariae, pro matrimonii nullitate responderit, nec non quod Caietana non teneatur illud ratificare... Ipse vero Eius Vicarius iam circa praefatam dispositionem sponsae, (piam circa binas depositiones iuratas duorum correligiosorum Ordinis Reformatorum S. Francisci testificandum de supra allata sponsae voluntate conditionalia ante matrimonium contractum, nonnulla excitat motiva: inverosimile nempe sibi videri putat, quod Caietana ante matrimonii celebrationem tam enixas protestationes de persona futuri sponsi peregerit, quas tamen parochus exploranti eius voluntatem nullimode aperuit, quemadmodum in libertate posita bene poterat, uti constare subdit ex parochi testimonio, cuius tamen non apparet examen nec attestatio; quodque, detecto praetenso errore, adhuc eadem cum sponso cohabitaverit, et cum eo sese immiscuerit; quod insuper nulla sit ratio habenda consultationis theologi S. Poenitentiariae, qui, haud servatis servandis, sed iuxta casus propositionem consilium praebuerit, mulloque minus attendenda contrahentium dicta, et (frustra) procurata coniugii ratificatio post illud contractum et consummatum, eo quod in hac sit spectandum initium, seu tempus celebrati contractus ... Non dedignentur itaque EE. PP. attentis his et aliis, quae hinc inde adducuntur, resolvere dubium: An constet de validitate matrimonii in casu *. S. C. causa discussa die 17 nov. 1708, reposuit: *Affirmative, et amplius*. Scilicet S. C. consuit probatum non esse in foro externo

veram conditionem fuisse appositam, eamque usque ad matrimonii actum perseveravisse.¹

924. E contrario, Pontius, *De matr.*, lib. IV, cap. XXI. n. 13. haec habet: «Ego obtinui in quadam causa matrimoniali ut ex errore in qualitate nobilitatis dissolveretur matrimonium. Saepe enim multo antea et proxime etiam ante matrimonii celebrationem explicuerat foemina se quidvis passuram et mortem sibi illaturam potius, quam cum illo contrahere, si iudeorum sanguine infectus erat. Unde cum in viro delectus nobilitatis manifestus esset, matrimonium declaratum est nullum, et huic sententiae subscripserunt apud Salmanticenses, Vallisolelanos, Toletanos, Complutenses, et Matritenses viri ex theologia et jurisprudentia doctissimi complures, et in Regis Curia fere omnes iuris consulti». Supponitur impedimentum *disparitatis cultus* abesse: quia secus nulla poterat esse dubitatio.

925. Coronidis loco. Codex in fine cap. V, *De consensu matrimoniali*, ponit hunc can. 1093: «Etsi matrimonium invalide ratione impedimenti initum fuerit, consensus praestitus praesumitur perseverare, donec de eius revocatione constiterit ¶: quod principium inservit pro eiusdem matrimonii sanatione in radice, de qua fusius infra.

¹ Vide etiam *Xovariensem. Matrimonii*, ii fetu. 1710.

CAPUT V.

DE FORMA CELEBRATIONIS MATRIMONII ¹

926. Personae habiles, consensum internum habentes, ut matrimonium habeatur, illum manifestare debent in forma praescripta, idesl cum illis sollemnitatibus (pias Ecclesia in matrimonio ineundo praescribit (n. 205). Iam vero sollemnitates ab Ecclesia praescriptae sunt ut matrimonium celebretur: 1° coram parocho vel loci Ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato et duobus saltem testibus: 2° cum caeremoniis (pias habet *Rituale Romanum* et. si possibile sit. cum Missa votiva *pro sponso et sponsa* adnexaque benedictione quae habetur in *Missali* (n. 1031). Sollemnitates, de quibus sub n. 1°, constituunt *formam substantialem*, quia, iis omissis, matrimonium foret invalidum: ceterae vero sub n. 2°, *formam accidentalem*, quia matrimonium sim* his illicitum quidem, sed validum foret. Sollemnitates Ritualis ac Missalis audiunt *ritus nuptiarum*.

927. In distinctis articulis loquemur in primis de forma substantiali celebrationis matrimonii, deinde de accidentali seu de ritu nuptiarum.

Articulus I.

De forma substantiali celebrationis matrimonii.

928. Matrimonia clandestina absque ullius testis aut qualitali aut simplicis praesentia, valida et licita esse iure divino seu naturali seu positivo, quamdiu Ecclesia ea irrita aut illicita non reddiderit, evidens est.

¹ Inscriptio huius capitis in Codicis schemate erat: *De matrimonii former*, 1°. Palmieri proposuit et obtinuit ut hoc caput inscriberetur: *De forma celebrationis matrimonii*, ita ex actis praeparatoriis ad Codicem.

929. Ante Decretum *Tametsi*, a Concilio Tridentino promulgatum, matrimonium sine benedictione sacerdotis erat quidem validum, sed illicitum; Ecclesia enim quovis tempore praecepit ut fideles matrimonium inirent publice in ecclesia cum benedictione sacerdotis, sive ob gravissima mala quae ex clandestinis coniugiis, attenta hominum malitia, oriri solent, sive quia cum matrimonium Christianum sit Sacramentum, conveniens omnino est ut in ecclesia celebretur cum benedictione sacerdotis ac sacris ritibus, quibus uberior Dei gratia super coniuges invocetur. Utrum vero Ecclesia matrimonium sine benedictione sacerdotis irritum ullo unquam tempore ante Cone. Trid. habuerit. « quaestio est de qua secum contenderunt eiusdem Cone. Trid. Patres, ut videre est apud Card. Pallavicini in *Hist. Cone. Trid.*, lib. XXII, cap. IV»; ita Ben. XIV, *De Syn.*, lib. VII, cap. IX. n. 4. qui inclinatur in validitatem coniugiorum absque praesentia sacerdotis ante Concilium Tridentinum.¹

930. Ut malis occurreret, quae ex clandestinis coniugiis oriri solent, Concilium Tridentinum voluit matrimonium ita celebrari ut de eius celebratione nullo modo dubitari posset. Proinde statuit non solum illicitum, sed etiam nullum esse matrimonium, nisi celebretur coram paroco vel alio sacerdote de ipsius parochi vel Ordinarii licentia et duobus testibus. In Decreto enim *Tametsi*. Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. uia-Irim.*, c. 1, in primis renovat et complet legem de denuntiacionibus seu publicationibus a proprio contrahentium paroco faciendis, ac dein statuit:

« Qui aliter quam praesente paroco (nempe *proprio* contrahentium), vel alio sacerdote de ipsius parochi vel Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos S. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et annullat. Insuper parochum, vel alium sacerdotem, qui cum

¹ Cf. I. Wehner, op. cit., n. 141 seq., ubi magna eruditione exponit Ecclesiae disciplinam circa formam nuptiarum ante Decretum *Tametsi*.

minore testium numero, et testes qui sine paracho et sacerdote huiusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio Ordinarii puniri praecipit. Praeterea eadem S. Synodus hortatur, ut coniuges ante benedictionem sacerdotalem, in templo suscipiendam, in eadem domo non cohabitent, slatuilque benedictionem a proprio paracho fieri, neque a quoquam nisi ab ipso paracho, vel ab Ordinario licentiam ad praedictam benedictionem faciendam alii sacerdoti concedi posse: quacumque consuetudine, etiam immémoriale quae potius corruptela dicenda est. vel privilegio non obstante.

«Quod si quis parochus vel alius sacerdos, sive regularis sive saecularis sil, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiae spon-
sos, sine illorum parochi licentia, coniungere aut benedicere ausus fuerit, ipso iure tamdiu suspensus maneat, quamdiu ab Ordinario eius parochi, qui matrimonio intéresse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur.

«Habeat parochus librum, in quo coniugum et testium nomina, diemque et locum contracti matrimonii describat, quem diligenter apud se custodiat.

« Postremo S. Synodus coniuges hortatur, ul antequam contrahant, vel saltem triduo ante matrimonii consummationem sua peccata diligenter confiteantur et ad Ssihae Eucharistiae Sacramentum accedant.

«Si (piae provinciae aliis, ultra praedictas, laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis hac in re utuntur, pas omnino retineri S. Synodus vehementer optat.

«Ne vero haec iam salubria praecepta quemquam lateant, Ordinariis omnibus praecipit ut cum primum potuerint, curent hoc decretum populo publicari ac explicari in singulis suarum dioecesium parochialibus ecclesiis: idque in primo anno (piam saepissime fiai, deinde vero quoties expedire viderint. Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat a die primae promulgationis in eadem parochia factae numerandos».

931. Hoc decreto Concilium (piam plurima mala quae ex clandestinis coniugiis oriebantur correxit, sed simul multis

gravissimisque difficultatibus ianuam aperuit, praescribens promulgationem decreti faciendam in singulis paroeciis. Exinde enim evenit ut in nonnullis paroeciis decretum promulgatum luerit, non vero in aliis, in quibusdam de eius promulgatione aut revocatione vehementer dubitaretur et ob faciles hominum transmigrations saepissime exsurgerent dubia de domicilio aut quasi-domicilio; bine plurima dubia de matrimoniorum validitate et frequentes matrimoniales causae. Ob has difficultates eliminandas S. G. G. decretum *Ne temere*, die 2 aug. 1907, edidit, quod tamen vim coepit habere die Paschalis anni sequentis 1908, quodque relatum est in fine huius Tractatus sub Alleg. VIII. Opportunissimo hoc decreto prolata Ecclesia promulgato, S. G. reformationem canonicae disciplinae de matrimonii forma, quam iamdiu communia vota postulabant, perfecit, non tam aliquid de novo inducendo, quam reducendo legem tridentinam ad suam pristinam et genuinam significationem. Hoc decretum *Ne temere* Codex recepit, paucis opportune additis vel immutatis.

932. Historia Concilii Tridentini aperte tradit, ex eiusdem Concilii mente, sacerdotem qui matrimonio assistit, esse quidem ministrum ritus religiosi accidentalis, (pii comitari solet contractum matrimonialem, sed non esse ministrum ipsius contractus el Sacramenti, nec, dum assistit, exercere ullam potestatem ordinis aut iurisdictionis. sed assistere tamquam testem qualificalum seu *auctorizabilem*, ul aiunt, pro Ecclesia, idest testem, cui Ecclesia fidem habet,¹ ad eum modum quo praesentia notarii el testium pro validitate nonnullorum actuum in materia civili requiritur: el sicut notarius est testis auctorizabilis pro auctoritate civili, ita sacerdos pro Ecclesia in re matrimoniali; imo Gard. Pallavicino. op. cit. lib. XXII. cap. VIII. n. 16. 17. narrat Concilium interscribam motarium') el sacerdotem nonnisi post ventilatas rationes iure meritoque selegisse parochum uti suum testem auctorizabilem.

¹ Cf. Card. Pallavicino, *Historia Concilii Tridentini*, lib. XXII, cap IV, n. 3 et n. 12; Rinuhito XIV, *De Synodo*, lib. XIII, cap XXIII, n. C).

Porro hanc doctrinam valere etiam post Concilium in actuali Codicis disciplina, palam est.¹

Iam ad canonum de forma celebrationis matrimonii explanationem accedimus.

§ i. - *Personae quarum praesentia substantialem formam celebrationis matrimonii constituit.*

Can. 1094. - Ea tantum matrimonia valida sunt (piae contrahuntur coram parochi, vel loci Ordinario, vel sacerdote ab alterutro delegato el duobus saltem testibus, secundum tamen regulas expressas in canonibus qui sequuntur, et salvis exceptionibus de quibus in can. 1098. 1099.

I. - *Parochus vel loci Ordinarius.*

I. - *Parochus.*

933. Ad parochum quod allinet, ita statuitur in can. 451:

1. Parochus est sacerdos vel persona moralis cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda;

2. Parochis aequiparantur eum omnibus iuribus et obligationibus paroecialibus el parochorum nomine in iure veniunt :

« 1°. Quasi-parochi, qui quasi-paroecias regunt, de quibus in can. 216 i? 3:

<2°. Vicarii paroeciales, si plena potestate paroeciali sint praediti;

3. Circa militum cappellanos sive maiores sive minores, standum peculiaribus Sanctae Sedis praescriptis».

Necesse est ul aliquantisper immoremur circa £ 2 n. 2" relati canonis, (pii de vicariis paroecialibus agit.

¹ In ipso Cone. Trid. Cimi de huiusmodi forma introducenda ageretur, nonnulli obiecerunt Concilium non posse illam ferre, quia Ecclesiae nulla est potestas in materiam Sacramentorum et materiam aptam ipsa Ecclesia nequit declarare ineptam quoad validitatem. Hanc objectionem solvimus supra n. 227.

931. Vicarii duplici modo in paroecia constitui possunt de facto constituuntur: 1° ita ut plena potestate paroeciali praediti sint; 2° ita ut plenam potestatem paroecialem non habeant, sed parochum adiuvant in munere quod eis committitur aut in universo paroeciali ministerio ad nutum parochi. Vicarii primo modo constituti « parochis aequiparantur cum omnibus iuribus et obligationibus paroecialibus et parochorum nomine in iure veniunt » rei. can. 451 § 2; ideoque possunt, iure proprio, valide et licite assistere matrimoniis quae in paroecia celebrantur. Non item vicarii altero modo constituti, qui sunt potius *parochorum cooperatores*, quia parochis in ministerio paroeciali cooperantur.

935. Haec clariora erunt, si breviter recolamus Codicis canones *de vicariis paroecialibus*, iurisque praescripta in aliis casibus. Scilicet:

1° *Vicarius qui actualem curam animarum* gerit in paroecia personae morali adnexa plenam habet paroecialem potestatem, ex can. 471 § 4.

2° Item *vicarius oeconomicus* qui paroeciam regit tempore vacationis; de quo in can. 473.

3° Item *vicarius substitutus* parochi absentis vel parochi beneficio privato et Sanctam Sedem adeunti, ille quo in can. 474, nisi Ordinarius loci vel parochus aliquid exceperint.

4° Item *vicarius adiutor* parochi, qui ob senectutem, mentis vitium, imperitiam, caecitatem aliamve permanentem causam suis muniis rite obeundis impar esset, si eius vicem in omnibus suppleat: secus eius iura et obligationes desumantur ex litteris deputationis, ex can. 475 § 2.

5° *Vicarius parochi cooperator* qui nempe parochi datur, qui propter populi multitudinem aliamve causam nequeat, indicio Episcopi, solus convenientem curam gerere animarum (can. 476), in uno casu, ni fallimur, constitui potest cum plena potestate paroeciali, si nempe positus sit in paroeciae parte longe ab ecclesia paroeciali distante; praeter hunc casum est simplex *parochi cooperator* (n. 934). M

Cappellanus militaris, si ex Apostolicae Sedis induito plena potestas paroecialis ipsi in militares commissa sit, quo

in casu, admodum raro, eius potestas praesumitur cumulativa cum parochis.

7° *Cappellanus* vel *rector pii loci* cuiusvis generis a paroeciali cura exempti, dummodo plena paroecialis potestas ipsi commissa sit et quoad personas tantum ei concredita et in loco cui praeest, ex responsione data a S. C. C. die 1 february 1908, ad 10um. Hoc in casu potestas paroecialis pertinet exclusive ad rectorem, si locus est totaliter exemptus, secus est cumulativa cum parochis, ex can. 464 § 2.

93G. Quod attinet ad *parochum putativum* (qui nempe non est verus parochus), hic per se nullo iure pollet, ut palet, sed si paroeciam regit in errore communi aul in dubio positivo et probabili sive iuris sive facti, valide matrimoniis assistit, quia tunc jurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno, ex praescripto can. 209; licet enim assistentia matrimonio non sit actus iurisdictionis (n. 932), tamen in favorabilibus, iuxta loquendi usum, actui iurisdictionis aequiparatur; unde verba: *deteffatus*, *delegatio* ad assistendum, quae verba propria sunt potestatis iurisdictionis.

937. Plures supra expositas conclusiones confirmat responsio data a pontificia Commissione ad Codicis canones authentice interpretandos, die 14 iulii 1922. Nam propositis dubiis:

* 1° Utrum *vicarius substitutus* de quo in can. 465 § 4, possit post Ordinarii approbationem licite et valide assistere matrimoniis, si nulla limitatio apposta fuerit:

«2° Utrum *idem vicarius* id possit etiam ante Ordinarii approbationem;

«3° Utrum *idem vicarius parochi religiosi* id possit post approbationem Ordinarii, sed ante approbationem Superioris religiosi ;

«4° Utrum *vicarius seu sacerdos supplens*, de quo in cit. can. 465 § 5, id possit ante approbationem Ordinarii».

Commissio pontificia reposuit:

* Ad I^{um}: Affirmative;

« Ad 2um : Negative ;

« Ad 3um : Affirmative ;

* Ad 4um: Affirmative, quoadusque Ordinarius, cui significata fuit designatio sacerdotis suppletis, aliter non statuerit».

938. E contrario, nullam obtinent paroecialem potestatem neque universam neque partialem :

1° *Parochus infrusus* idest parochus quem, absque legitimi superioris ecclesiastici consensu, nominavit et instituit auctoritas incompetens, e g., civilis, uti accidit in Galliis circa finem saeculi decimi octavi, et in Germania saeculo decimo nono. Ad rem Pius VI in instructione diei 26 sept. 1791 ad Galliae Episcopos: * Quoniam intrusus minime est parochus legitimus, neque ullum habet titulum seu verum seu coloratum, matrimonium coram eo contractum nullius certe roboris est »?

2° *Parochus ab Episcopo aut a S. Sede depositus*, nisi jurisdictionem suppleat. Ecclesia ex praescripto can. 209 (cit. n. 936).

3° *Cappellanus collegii, monasterii, conservatorii, carceris, hospitalis, etc., et rector Seminarii*, ex can. 1368, nisi aliter fuerit a competente ecclesiastica auctoritate constitutum.

2. - Ordinarius loci.

939. Nomine *Ordinarii loci*, praeter Romanum Pontificem, veniunt pro suo quisque territorio omnes, qui in can. 198 §1 enumerantur, scilicet: «Episcopus residentialis, Abbas vel Praelatus Nullius, eorumque Vicarius Generalis. Administrator. Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui, praedictis deficientibus, inierim ex iuris praescripto aut ex probatis constitutionibus succedunt in regimine». Mortuo autem aut deposito Episcopo, expirat ipso iure Vicarii Generalis officium; hinc ipse non est amplius Ordinarius et ideo nequit iure proprio matrimoniis assistere, nisi iurisdictionem suppleat Ecclesia (ex can. 209). E contrario Episcopus per sententiam interdictus, suspensus, excommunicatus invalide assistit, ut infra dicemus, et consequenter etiam Vicarius Generalis ex can. 371.

* S^oncio/. lib. III, c. XXII, i. (X). P^oiuuno, lib. IV, lit. III, n. 18; Bangen. tit. III» pag. 5; Feuer n. 291. */^1.

940. Plures censent Cardinales etiam ex ordine diaconorum posse in suis titulis valide matrimoniis assistere. Id verum erat ante Innocentii XII Consi, */tornantis Pontifex*, 17 sepi. 1692, (piando Cardinales habebant in populum el clerum suorum titulorum iurisdictionem quasi-episcopalem. Sed haec, iurisdictionis cessavit per citatam Constitutionem: ceterum Codex potestatem assistendi matrimoniis tribuit Ordinariis, el Cardinales in cit. can. 198 § I inter Ordinarios non recensentur.

941. Iure antiquo nonnulli putabant posse matrimoniis assistere intra fines proprii territorii *Legatum Sedis Apostolicae* (*Nuntium, Internuntium, Delegatum Apostolicum*), sed sententia negativa iure Codicis certa est ob allatam rationem. Excipe si Legatus Apostolicae Sedis hanc potestatem in suis litteris obtinuerit, (piam obtinere solet. Item nec *Ardiiepiscopi*, relate ad dioeceses SufTraganeorum. veniunt verbo *Ordinariorum*.

942. Ex dictis palet parochum et Ordinarium de quibus supra, habere potestatem assistendi matrimoniis ex iuris praescripto: hinc valide, etsi illicite, matrimoniis assistunt, prohibita aul etiam reservata a superiore, infra Romanum Pontificem, assistentia; nam legitimus superior, infra Romanum Pontificem, potest quidem eis prohibere ne sua potestati* utantur, ita ut peccent assistendo, sed non potest ius a lege collatum eis auferre.

943. Hoc confirmatur ex pluribus responsionibus S. C. C.: sufficiat sequentes afferre.

Episcopus Hennensis, statum suae Ecclesiae referens anno 1581. nonnulla dubia S. C. C. proposuit, (piorum duo priora ad rem nostram spectant: * 1° Utrum, prohibitione facta ab Ordinario ne parochus aliquos desponsaret, tollatur iurisdictionis ipsius parochi, ul ad contrahendum matrimonium contra talem prohibitionem non sil legitimus parochus., 2° Utrum matrimonium, in (pio intervenerit vicarius parochi non invitatus, sed volens, contra prohibitionem lanium Ordi-

† Intelligo vicarium parochi cum plenitudine ministerii, aul delegatum a paiocho.

narii. si validum vel potius invalidum, quia non intervenit sacerdos habens iurisdictionem, quum si sublata ab Ordinario?» S. C. reposuit: « Ad 1um valere matrimonium coram paroco, cui interdictum est. ne interveniat. Ad 2um valere ». Benedicius XIV, *De Syn.*, lib. XIII. cap. XXIII, n. 3, hanc responsionem illustrans, haec habet: «In eo decreto, inter alia, statuitur validum esse matrimonium, quod fuerit initum vel coram paroco, vel coram parochi vicario, etiamsi illis ab Episcopo interdictum fuerit, ne matrimonii celebrationi assistentiam praestarent. Super quo sane nulla videtur excitari posse gravioris momenti difficultas. Cum enim ea non sit Episcopo auctoritas, ut possit inducere impedimentum dirimens, quod non est; aut aliquod malrimonium quod ex canonum praescripto nullum irritumque non sit. nullum irritumque statuere. ut firmat Barbosa ...illicitum quidem erit matrimonium, si celebretur coram eo cui Episcopus huiusmodi celebrationi adesse vetuerit, graviter etiam peccabit is, (pii, sprete superioris prohibitione, eidem assistentiam praebebit; at nulla ratione dici poterit matrimonium ipsum nullius vitio subiacere».

911. Pariter idem aperte constat ex responsione eiusdem S. C. in *Bosanensi, Vis. SS. hh.* 28 nov. 1789. Nam mos erat in Sardinia ut ad parochorum praesentationem instituerent Episcopi pro-parochos seu vicarios *absolute, plene et absque ulla ministerii paroedalis restrictione*. 1° clandestinis tamen occurreret matrimoniis, per decretum synodale an. 1781 Episcopus Bosae statuit: « Pro-parochos, nisi specialem a paroco pro casu particulari facultatem in scriptis acceperint, assistere matrimonio minime posse: *subtracta eisdem amplissima, quae vulgo concedi solet, matrimonii assistendi potestate* ». Cum vero Episcopus successor dubitaret de vi huius decreti synodalis, et consequenter num matrimonium, eo neglecto, initum coram pro-paroco esset validum, licet illicitum, occasione visitationis SS. LL. sequentia dubia S. C. C. proposuit:

« 1° An et quomodo sustineatur synodale decretum in casu;

« 2° An per idem decretum adempta sit pro-parochis potestas assistendi matrimoniis, ita ut irrita sint matrimonia coram ipsis celebrata in casu;

I I

«3° An iterari debeat matrimonium coram pro-parocho célebraium contra formam eiusdem decreti in casu?»

S. C. reposuit:

«Ad 1^{u,n} affirmative;

« Ad 2^{u,n} affirmative ad primam pariem, negative ad secundam; el matrimonia inita cum assistentia pro-paroehi contra formam decreti synodalis esse valida, sed illicita;

«Ad 3um negative*.

Ex hac responsione palet manifeste pro-paroehos illos, semel eo modo positos, habere, tamquam parochos, assistendi potestatem a Cone. Trid. traditam, donec in suo officio relinquantur. quam proinde Episcopus synodali suo decreto auferre eisdem minime poterat.

11. - Sacerdos a parocho vel ab Ordinario loci delegatus.

Can. 1095. - § 2. Parochus et loci Ordinarius qui matrimonio possunt valide assistere, possunt quoque alii sacerdoti licentiam dare ut intra limites sin territorii matrimonio valide assistat.

Can. 1096. - § 1. Licentia assistendi matrimonio concessa ad normam can. 1095 § 2, dari expresse debet sacerdoti determinato ad matrimonium determinatum, exclusis quibuslibet delegationibus generalibus, nisi agatur de vicariis cooperatoribus pro paroecia cui addicti sunt; secus irrita est.

§ 2. Parochus vel loci Ordinarius licentiam ne concedat, nisi expletis omnibus quae ius constituit pro libertate status comprobanda.

915. Ex rei. can. 1094 apparet sacerdotem vel Ordinarium loci, qui matrimonio valide assistere possunt, posse quoque licentiam assistendi alii sacerdoti committere; quod expresse dicitur in rei. can. 1095 § 2, et conforme est Reg. 72, R. L, in \ 1°: «Qui facit per alium est perinde ac si faciat per se ipsum*. Nimirum legislator ecclesiasticus, qui parochi vel Ordinarii loci assistentiam requirit ad validam matrimonii celebrationem, admittit parochum vel loci Ordinarium posse alium sacerdotem sibi substituere el sacerdoti substituto aequalem fidem praestat. Proinde concessio huius licentiae non est actus iurisdictionis, sed est actus potestatis sibi substituendi, quam testis auctorilativus habet a lege.

946. Exinde duo principia descendunt :

1° Si parochus vel loci Ordinarius nequeunt ipsi matrimonio valide assistere, nec aliis assistendi potestatem dare possunt, ex Reg. 79, R. I., in VI°: «Nemo potest plus iuris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur». Quandoam vero parochus vel Ordinarius nequeant matrimoniis valide assistere, infra exponemus (n. 966 seq.).

2° Quoties parochus vel loci Ordinarius possunt ipsi matrimoniis valide assistere, possunt quoque alii sacerdotes, ut adsit dare licentiam, uti expresse traditur in ret. can. 1095 § 2. Et cum parochus vel loci Ordinarius hoc ius habeant a lege, illud, in suo gradu permanentes, non amittunt ex prohibitione Episcopi etiam cum clausula irritanti (can. 1039).

947. Hoc alterum principium applicavit pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos sua responsione data 20 maii 1923. Nam propositis dubiis:

« 1° Utrum *ricarius oeconomus* legitime constitutus in paroecia vacante, ad normam can. 472 et 473, possit licentiam assistendi matrimonio dare sacerdoti determinato ad matrimonium determinatum.

« 2° Utrum id possit *vicarius substitutus*, de quo in can. 465 § 4, post Ordinarii approbationem, si nullam limitationem Ordinarius apposuerit.

« 3° Utrum *vicarius parochi religiosi* id possit post Ordinarii approbationem; sed ante approbationem Superioris religiosi.

« 4° Utrum *vicarius seu sacerdos supplens*, de quo in cit. can. 465 § 5, id possit ante Ordinarii approbationem.

« 5° Utrum id possit *vivarius adiutor* parochi imparis suis munus rite obeundis, legitime constitutus ad normam can. 475 § 1.

« 6° Utrum id possit *ricarius cooperator*, de quo in can. 476, inscio parochus ».

Pontificia Commissio reposuit:

«Ad 1um: Affirmative;

«Ad 2um: Affirmative;

«Ad 3um: Affirmative;

«Ad 4um: Affirmative, quoadusque Ordinarius, cui significata luit designatio sacerdotis supplentis, aliter statuerit:

: rMR

1·φ|

«Ad 5°»: Provisum in cit. can. 475 § 2;

«Ad 6°»: Provisum in cit. can. 476 § 6».

948. Iam vero ut hanc licentiam declaremus, in primis dicimus eandem non valere ideoque nec subsequens matrimonium. nisi parochus vel Ordinarius eam concesserit sciens volens. Equidem 1)1). communiter admittunt licentiam metu extortam validam esse ideoque validum matrimonium inde initum, quia nusquam legitur ius eam invalidam declaravisse: sed putamus id, iure Codicis, verum non esse, quia sicut delegans, metu gravi coactus, matrimonio invalide assistit (can. 1095 § 1 n. 3°), ita invalide alium sacerdotem sibi substitueret, ei licentiam assistendi conferens, ex cit. Reg. 72, R. 1. in 1°. Quod si licentia dolo aut errore obtenta fuerit, distinguendum est. In primis validum est matrimonium contractum coram sacerdote assistente ex mandato Episcopi, qui per errorem existimavit illum esse proprium parochum, ut resolvit S. C. C., die 9 sept. 1864, apud Giraldi, p. II, sed. 115. E contrario, invalidum est matrimonium celebratum coram alieno parocho de licentia proprii Ordinarii dolo extorta, cum errore nominis et personae utriusque vel alterutrius contrahentis, ut rescripsit eadem S. C. in *Bononiensi, Matrimonii*, die 9 februarii 1669, apud Pignatelli, tom. V, cons. 78. n. 8. Demum si dolus aut error sit circa causam allegatam, quia, e. g., licentia petita liiil, falso allegata causa magnae necessitatis, aut per mendacium petita fuit nomine alicuius magnatis, si quidem parochus vel Ordinarius licentiae concessionem veritati expositorum expresse alligaverit, tamquam conditioni *sine qua non*, licentia foret nulla, nullumque matrimonium; secus ex communi sententia valet.² quia propter favorem matrimonii illa causa praesumitur impulsiva tantum.

1 Fuji., n. 297; Schmalz., lib. IV, tit. III, n. 208 et seq.; Sanchez, lib. III, disp. XXXIX, n. 13; Bahbosa, *De off. et post. Episcopi*, all. 32. n. 115 et 133; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1088; D'Annibale, p. III, § VII, not. B; Webnz., n. 180.

² D'Annibale, p. 8 461, aol. 01; S. Alphonsus, lib. VI, n. 1088; Sanchez, lib. III, disp. XXXIX, n. 14; Schmalz., lib. IV, tit. III, n. 121 seq.; Feue, I. c.; Faon., *De cap. n. 35*, *De eland. deep.*

949. Tandem ex rel. can. 1096 § 1 « licentia assistendi matrimonio concessa ad normam can. 1095 § 2 dari expresse debet *sacerdoti determinato ad matrimonium determinatum, exclusis quibuslibet delegationibus generalibus, nisi agatur de vicariis cooperatoribus pro paroecia cui addicti sunt; secus irrita est* ». Opportuna hac dispositione Codex plura dubia ac controversias eliminavit. Celerum hoc iam requisiverat decretum *Ne temere*, art. VI. ♦

950. Igitur licentia, ut valeat, dari debet:

Sacerdoti: quare excluditur delegatio facta clerico infra sacerdotium, e. g., diacono.

Determinato, unde excluditur delegatio facta sacerdoti non determinato, e. g., *sacerdoti qui Missam celebraturus est* (nisi iam constet quinam futurus sit) aut: *sacerdoti quem nupturientes elegerint*. Proposito dubio: « Utrum, ad normam can. 1096 § 1, sacerdos si determinatus, si parochus superiori monasterii in casu particulari declaret se ad matrimonium proxima dominica in ecclesia filiali celebrandum delegare aliquem sacerdotem religiosum qui a Superiore sequentibus diebus ad Missam die dominica ibi celebrandam deputabitur»: Commissio pontificia, die 20 maii 1923, reposuit: «Negative». Determinatio autem fieri potest etiam per officium: e. g., *sacerdoti canonico theologo*. Nec per se prohibitum est plures designare sacerdotes, ut. uno deficiente, alter assistat.

.Id *matrimonium determinatum exclusis...* Hinc iure Codicis delegationes generales prohibentur, et, si fiant, sunt invalidae. Unica est exceptio, scilicet delegatio generalis est licita et valida facta vicario cooperatori pro paroecia cui addictus est. Ut autem haec exceptio rite intelligatur. recolenda sunt quae diximus n. 934 seq. Nam vicarii paroeciales cum plena potestate paroeciali constituti, possunt proprio iure, uti diximus, matrimoniis in paroecia celebratis assistere, ideoque non est locus delegationi neque generali neque partiali. E contrario, vicariis paroecialibus, qui in paroecia constituti sunt non cum plena potestate paroeciali. sed ut parochum adinvent in munere quod eis committitur, vel in universo

paroeciali ministerio ad nullum parochi, quos proinde merito appellabis *ricurios cooperatores*, dari polesl delegatio tum partialis ad assistendum huic vel illi matrimonio. Ium generalis ad assistendum omnibus matrimoniis, quae in paroecia fiunt; dum sacerdoti, paroeciae extraneo, dari polesl delegatio partialis pro uno vel pluribus matrimoniis determinatis, non autem delegatio generalis pro omnibus matrimoniis.

951. Quaeritur num necessaria sit acceptatio sacerdotis delegati ut delegatio valeat. Non una est 1)1). sententia. Nam a) plerique putant esse necessariam acceptationem expressam vel tacitam; nam quod cuique pro eo praestatur, invito non tribuitur: l. 10. Dig., 1)1) *donation tbits*, XXXIX. 5. Cum vero inter praesentes silentium, et inter absentes petitio a te ipso facta vel a tertia persona, le conscio, tacitam contineat acceptationem, hinc in his casibus licentia certe valet a momento concessionis, licet nuntius aut epistola cum licentia adhuc sint in via, et sacerdos ac contrahentes concessionem ignorent, imo putent concessam non fuisse, etsi profecto matrimonium tunc foret illicitum.¹ Quod si parochus vel Ordinarius eam dederit motu proprio vel ad instantiam tertiae personae, te inscio, recepta sententia est licentiam non valere, ideoque matrimonium est nullum, etsi licentia reipsa data sit, nisi ad te directe pervenerit, el Iu illam acceptaveris. Haec sententia firmatur etiam ex responsione S. C. C. citata a Giraldi, part. II. sect. 115. η. 14: * Item nullum est (matrimonium) contractum coram sacerdote deputato a parocho, qui ignorabat illius deputationem, quae eliam ignorabatur ab allero ex contrahentibus, in *Nullius*, 15 apr. 1625, lib. 13. pag. 435 ». Nonnulli auctores, e. g., Rossel, n. 2240, referunt et alias eiusdem S. C. C. responsiones in eodem sensu.² Proinde in hac sententia matrimonium foret aequè nullum, si sacerdos concessionem noverit

¹ D'Axiuiale, p. I. § 74, not. 32; De Lvgo, 1)1) *poenil.*, disp. XIX, n. 18seq.: Schmalz, lib. IV, tit. III, n. 206, cum communiori.

² De Angelis, lib. IV. I. III. n. 5; D'Annihai.k, p. III, § 161, not. 64; Schmalz., l. c., n. 203; Sanchez, lib. III. disp. XXXVI, alique communissime.

indirecte tantum per tertiam personam, e. g., si parochus obiter ac fortuito dicit Maevio se licentiam dedisse sacerdoti A., cui id Maevius, absque ullo mandato, refert.¹ b) Engel, lib. IV, cap. III, n. 17, probabiliter putat sufficere quoque acceptationem simpliciter praesumptam; et ideo licentiam, motu proprio vel ad instantiam tertiae personae, te inscio, concessam, statim valere ante acceptationem. Proinde valeret matrimonium, si, e. g., parochus, rogante Sempronio, sinat alienum sacerdotem adesse matrimonio, isque et concessionis et petitionis ignarus adstiterit. c) Alii censent nullam acceptationem esse necessariam, imo licentiam valere, etiam reluctante delegato, e. g., si parochus non proprius, putans se proprium esse, reiicit licentiam a paracho proprio datam, ne iura temporalia cum eodem dividat, d) Tandem nonnulli, admittentes in genere acceptationem esse necessariam, excipiunt casum quo delegatus est subditus delegantis, quia tunc obedire tenetur.³ Nemo autem est qui non solum parochi, sed et contrahentium notitiam et acceptationem licentiae requirat.²

952. Nos primam sententiam certam habemus. Ceterum stante controversia, in praxi, si agitur de matrimonio contrahendo, tutior sententia tenenda est, si de contracto, favendum matrimonio, donec S. Sedes aliud declaraverit. Ceterum sacerdos non facile credat dicentibus se habere licentiam a proprio paracho vel Ordinario, nisi ostendant aliqua saltem verosimilia indicia; aut sint personae nullatenus suspectae et fide dignae.³

953. Si autem quaeras num sacerdos delegatus possit alium sacerdotem subdelegare, respondemus posse, si haec subdelegandi potestas expresse a delegante fuerit delegato commissa; illi vero qui aequiparantur parochis et parochorum nomine veniunt (n. 935) possunt subdelegare. quia generalem obtinent potestatem assistendi matrimoniis et ideo subdelegare possunt, ad normam can. 199. Hinc propositis dubiis:

* Sanchez, I. (c.; De Ligo, *De iust. et iUr.*, cap. XXIII, n. 7.

* Binoex, III. pag. 17; Feue, n. 597; Lehmkvhl, lit. II. n. 777.

J Em. f. i., lib. n. 41; Sanchez, lib. III. disp. XXXVII.

« 1° An vicarius cooperator, qui ad normam can. 1096 § 1 a parcho vel loci Ordinario generalem obtinuit delegationem assistendi matrimoniis, alium determinatum sacerdotem sub delegare possit ad assistendum matrimonio determinato:

« 2° An parochus vel loci Ordinarius, qui ad normam can. 1096 § 1 sacerdotem determinatum delegaverit ad assistendum matrimonio determinato, possit et ipse licentiam dare subdelegandi alium sacerdotem determinatum ad assistendum matrimonio determinato ».

Commissio pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos reposuit die 28 dec. 1927: «Ad utrumque affirmative ».

954. Circa modum concedendae huiusmodi delegationis, in primis delegatio sacerdoti concessa triplex concipi potest:

1° *Interpretation*, quam nonnulli AA. *praesumptam* dicunt. si nempe sacerdos persuasum habet parochum aut Ordinarium hanc licentiam certe concessuros fuisse et ideo matrimonio assistit. Patet hanc delegationem nullius valoris esse.

2° *Tacita*, si scilicet parochus aut Ordinarius praesens non est in actu celebrationis matrimonii, sed scit sacerdotem assistere, potest facile contrailicere et tacet. Ante Codicis promulgationem plerique DI), erant pro validitate huius delegationis;¹ sed hodie sententia negativa certa est, cum ex rei. can. 1096 delegatio dari debeat expresse. Celerum Fagnanus, *De eland. desp.* n. 31 et seq., nonnullas affert declarationes S. C. C. in eodem sensu. Imo licet parochus aut Ordinarius proprius adesset matrimonio, e. g., urbanitatis causa, una cum sacerdote qui putans habere tacitam licentiam, nuptias benedicit, matrimonium iure Codicis esset nullum, quia Codex vult ut parochus vel Ordinarius, matrimonio assistens, *contrahentium consensum requirat excipiatque* (can. 1095 § 1 n. 3°).

3° *Expressa*; in qua nonnihil est insistendum.

955. Saepius expedit ut haec delegatio detur in scriptis ad difficultates removendas circa illius concessionem ideoque

¹ Bexeluctl» XIV, Inst. GCC, 33, n. II; Sanchez, lib. III, disp. XXXV, n. 20.

etiam circa matrimonii validitatem. Aliter tenetur dala valet, quia Codex de modo eadem concedendi nihil statuit; et si quodlibet proximum cavillationum periculum absit, est etiam per se licita: e. g., in casu necessitatis peti et dari licite potest etiam viva voce aut per telegraphum aut per telephonum. Inio Episcopus, lege lata, prohibere quidem potest matrimonium, nisi delegatio in scriptis data fuerit, sed nequit matrimonium ipsum, cum delegatione tantum orali initum, irritum declarare, quia oralis delegatio ex Codice valida habenda est.

956. Ulterius delegatio potest esse vel *implicita* in plena potestate paroeciali alicui sacerdoti commissa, quae adeo sufficit, ut sacerdos accenseatur parochus et potestatem assistendi obtineat a iure, vel *explicita*, sive *specialis* ad assistendum huic vel illi matrimonio, quae certe sufficit, sive *generalis* ad assistendum omnibus matrimoniis, quae in paroecia vel in dioecesi celebrantur; quae ultima. ut pluries diximus, irrita est, uno excepto casu, si nempe facta sit vicario cooperatori.

957. Praeterea licentia dari potest ad tempus determinatum vel sub conditione; quo in casu sacerdos servare sedulo debet limites appositos, secus matrimonium foret nullum. At saepe clausula apposita importat potius monitum, quam veram conditionem, quo in casu matrimonium, etiam clausula non servata, foret validum, licet forte illicitum. Utrum clausula importet veram conditionem, an simplex monitum, desumi debet, ut alias, ex natura rei, ex toto contextu, ex depositione concedentis, etc., et in dubio, si matrimonium initum sit, propter illius favorem, praesumitur simplex monitum. Ita, e. g., si Ordinarius dicat: *Do licentiam praemissis publicationibus, aut praecia inquisitione et examine testium*, praesumitur simplex monitum, quia quoties exprimitur in commissione forma iuris communis eo modo (pro in iure inest, intentio committentis est, nisi aliud constet, admonere, ut haec forma servetur.) E contrario, si parochus dicat: *Do licentiam, praemisso tnalri-*

Свѣдѣніе, кн. II), disp. XXXIII, n. 3; Коссет, n. 1235; Скавике, vol. III, n. 1021. Vide n. 393.

monio civili, praesumptio est, saltern in nationibus ubi matrimonium civile est obligatorium, esse veram conditionem: quia cum leges civiles etiam sub gravibus poenis imponant caeremoniam civilem quandoque ante matrimonium religiosum, Ordinarius censetur id noluisse. Tandem si licentia data fuerit assistendi matrimonio inter Titium et Semproniam et coram delegato matrimonium contraxerint Gains et Sempronia, matrimonium est evidenter nullum, prout rescripsit S. C. S. 01-licii, die 2 aug. 1899.

958. Licentia semel data revocari potest vel ab ipsomet concedente vel ab eius successore, cum sit mere gratuita et omnino pendens a voluntate concedentis. Necesse autem est ut revocatio delegantis sit delegato directe intimata ex can. 207 § I. Hinc delegatio perdurat, et matrimonium adhuc valet, si sacerdos assistens revocationem ignorat aut cognoscit quidem, sed indirecte per tertiam personam. Bangen, tit. III. pag. 13, putat matrimonium esse nullum, si revocationem sacerdos assistens ignorabat sed noverant contrahentes, qui proinde erant in mala fide. Haec doctrina nullo innitur solido fundamento. « Delegatio cessat etiam renuntiatione delegati, deleganti directe intimata et ab eodem acceptata » ex cit. can. 207 § 1. At non cessat morte vel resolutio iure delegantis, nisi id expresse statutum fuerit.

959. Donec delegatio permanet, delegatus illicite quidem, sed valide matrimonio assistit, licet delegans assistentiam prohibuerit, quia ius assistendi, permanente delegatione, habet a lege. Id verum est etiam in casu quo ipse Romanus Pontifex assistentiam simpliciter prohiberet sine clausula irritanti.

960. Tandem Ordinarius, quoad liceitatem, cavere debet ne confusionem ingerat in re tam gravi ac ordinaria parochorum iura nimis laedat; requiritur igitur causa rationabilis,¹ «pia de re legenda est Const. *Nimiam licentiam*, Benedicti XIV diei 18 maii 1743. El Codex rei. can. 1090 § 2 monet: * Parochus vel loci Ordinarius licentiam ne concedat, nisi expletis omnibus, quae ius constituit pro libertate status compro-

¹ Wehnz, op. cit., n. 180, not. 208.

banda ». Sed licet parochus vel Ordinarius hoc monitum non servaverint, delegatio tamen valida est, ideo sacerdos delegatus valide et licite matrimonio assistit.

III. - Duo saltem testes.

961. Praeter testem qualificatum, Codex in rei. can. 1094. post Concilium Tridentinum requirit ad matrimonii validitatem praesentiam duorum saltem testium. Gum ius in his testibus nullas qualitates exigat pro validitate matrimonii, sufficitabilitas naturalis, qua quis potest laetum dignoscere et de ipso fidem facere.¹ Hoc generale principium, si prae oculis habeas, facile tibi erit diversos casus, qui occurrere possunt, solve.

962. Hinc habiles sunt mulieres, impuberes, clerici sive regulares sive saeculares, etiam moniales, infideles, excommunicati etiam vitandi, haeretici, etc. Statuta dioecesana nonnullos aliquando excludunt, quae profecto servari debent pro licita matrimonii celebratione, licet coram illis initum conjugium valeret. Ita si catholici aut incolae haberi possunt, immerito prorsus acatholicos, infideles, vagos adhiberes. Revera S. G. S. Officii, die 19 aug. 1891, declaravit testes heterodoxos in matrimoniis catholicorum «non esse adhibendos: posse tamen ab Ordinario tolerari ex gravi causa, dummodo non adsit scandalum ».² Ius designandi testes pro matrimonio non ad parochum, sed ad contrahentes pertinet, attentis etiam laudabilibus consuetudinibus et statutis dioecesanis.

963. Pariter ad matrimonii validitatem minime requiritur ut testes formaliter assumantur. Confirmatur ex responsione S. C. de Prop. Fide. Nam S. C. propositum fuit hoc dubium: « Utrum post promulgationem Decreti Tridentini, quando oh persecutionem vel oh alias rationabiles causas non est Christianis facilis aditus ad missionarium, proindeque matrimo-

¹ Sanchez, lib. III, disp. XLI, n. I seq.; *Di Jcstis*, lib. H, cap. XIX, n. 97; Bangen, tit. III, pag. 37; S. Aephon-u s, lib. VI, n. 1086, cum communi. I

* Collect. S. C. de Prop. Fide, η. 1855.

nimn ii contrahunt secundum morem patriae coram parentibus, cognatis et propinquis utriusque coniugis, qui celebrationi matrimonii assistunt, non rogatis testibus determinatis, neque formaliter adhibitis, qui de matrimoniali illo contractu, si opus fuerit, lidem facere possint, cum aliunde sint plures, qui licet non rogali, nec formaliter adhibiti fuerint, de matrimonio tamen, more patriae, inito, et de consensu utriusque coniugis. si non verbis, signis saltem sensibilibus expresso, possunt facere lidem, si de re interrogarentur, sil tunc validum matrimonium tali modo contractum ». S. G. die 2 iulii 1827, ad 2.,m respondit: *Affirmative, quaternis testibus certo constet de prae-statione consensus.*

Item matrimonium validum est, licet testes adfuerint dolo, vel metu gravi, vel vi adstricti. Id verum non est (n. 948) de teste qualificato ex rei. can. 1095 § 1 n. 3°; sed ex una parte Codex ibi non nominat simplices testes, et de cetero sempei verilicatur principium, de quo n. 901, dummodo simplices testes, licet constricti, de inito matrimonio lidem facere possint.

964. E contrario matrimonium foret invalidum, si testes, arrectis auribus, audiant sponso in alio cubiculo maritalem consensum exprimere.¹ aut hoc audiunt per silvam transeuntes nec a sponso visi,² aut convivii vel confabulationis vel aliud tractandi causa adstantes. audiunt sponso prope fenestram inter se, submissa voce, coram parcho consensum exprimere... quia in his et similibus casibus matrimonium proprie el formaliter non fuisset initum *coram testibus*.

965. Pariter invalidum esset matrimonium initum coram testibus, si uterque vel alteruter erat surdus, amens, usu rationis carens, vel. dum nupturientes consensum exprimebant, erat ebrius aut dormiens: ipsi enim incapaces sunt cuiuscumque testificationis.³

¹ De Justis, lib. II, cap. XIX, n. KM.

² Bahgen, lit. III, pag. 25.

Perbelle S. Augustinus in tertia lectione Sabbati Sancti de dormientibus testibus: «Quid est quod dixisti, o infelix astutia? Tantumne deseris lucem consilii pietatis et in profunda versutiae demergeris, ut hoc dicas:

§ 2. - *Quandonam parochus el loci Ordinarius
valide matrimonio assistant.*

Can. 1095. - § 1. Parochus el loci Ordinarius valide matrimonio assistant :

1°. A die tantummodo adeptae canonicae possessionis beneficii ad normam can. 331, § 3, 1414, § 1. vel initi officii, nisi per sententiam fuerint excommunicati vel interdicti vel suspensi ab officio aut tales declarati;

2°. Intra lines dumtaxat sui territorii; in quo matrimoniis nedum suorum subditorum, sed etiam non subditorum valide assistant :

3°. Dummodo neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum.

966. In tribus numeris rei. can. 1095 § 1 clare indicantur Iria requisita ul parochus et loci Ordinarius valide matrimoniis assistant. De singulis breviter.

967. 1° Parochus el loci Ordinarius valide matrimoniis assistant *a die tantummodo adeptae canonicae possessionis beneficii ad normam can. 334 § 3, 1444 § 1, vel initi officii.*

968. Iam vero ad Ordinarium quod attinet, in cit. can. 334 § 3 ila statuitur: « Canonicam dioecesis possessionem capiunt Episcopi residentiales simul ac in ipsa dioecesi vel per se vel per procuratorem apostolicas litteras Capitulo ecclesiae cathedralis ostenderint, praesente Secretario Capituli vel Cancellario Curiae, qui rem in acta referat*. Abeo igitur die Episcopus potestatem oblinet valide matrimoniis assistendi. Alii autem Ordinarii, qui non habent beneficium, sed solum officium, uti Vicarius Generalis et Capitularis... officium suum ineunt per actualem susceptionem muneris eisdem commissi el ab eo die. nisi aliud cautum sit, possunt el officium exercere et matrimoniis valide assistere.

969. Ad parochos vero quod attinet, in can. 1444§ 1 statuitur: «Missio in beneficii possessionem fiat secundum modum iure

Dicite, quia. vobis dormientibus venerunt discipuli eius et abstulerunt eum. Dormiente* testes adhibes \ ere tu ipse obdormisti, qui, scrutando, talia defecisti»

peculiari praescriptum, vel legitima consuetudine receptum, nisi instat ex causa Ordinarius ab eo modo seu ritu expresse in scriptis dispensaverit; quo in casu haec dispensatio locum tenet captae possessionis». S. C. C., die 1 iulii 1908, Archiep. Olomucensi rescripsit: « Nomine possessionis hic intelligi illum actum, qui sive institutio corporalis, sive inthronizatio, sive installatio sive aliter nuncupetur, tamen semper id edicit ut institutus exinde adipiscatur liberum exercitium suae potestatis suo officio adnexae». Exinde patet parochum matrimoniis valide assistere non a die nominationis aut ingressus in paroeciam, sed a die captae possessionis paroeciae, ita ut si parochus hora decima capit canonicam beneficii possessionem et hora nona assistit matrimonio, invalide assistit. Alii autem, qui matrimoniis valide assistunt non ratione beneficii paroecialis, sed ratione officii (n.968), hanc potestatem obtinent a die initi officii. In casu autem erroris communis aut dubii positivi et probabilis sive iuris sive facti, jurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno, ut saepe iam diximus (can. 209).

970. Ex his apparet a quonam tempore parochus et Ordinarius potestatem matrimonii valide assistendi obtineant. Hanc potestatem conservant, quousque beneficium aut odicium relinunt: eam vero amittunt eodem instanti quo amittunt beneficium aut odicium, quacumque demum ex causa beneficium aut odicium amittant, renuntiatione, privatione, amotione, translatione, lapsu temporis praefiniti, ex can. 183 § 1: et in canonibus, qui sequuntur, determinatur quandoque ex his causis sequatur officii privatio, quae se infert privationem potestatis valide assistendi matrimoniis.

971. Invalide ergo assistunt parochus alique ratione beneficii aut officii assistentes, qui beneficium aut odicium ipso facto et sine ulla declaratione amiserunt ad normam can. 188 et seq., nempe:

1° Si beneficio aut officio expresse renuntiaverit, ex praescripto can. 184 seq.

2° Si tacite renuntiaverit:

a) Per professionem religiosam, salvo circa beneficia praescripto can. 584;

b) Si intra tempus utile iure statutum vel, deficiente iure, ab Ordinario determinatum, de ollicio provisos illud adire neglexerit ;

c) Aliud officium ecclesiasticum cum priore incompatible acceptaverit et eiusdem pacificam possessionem obtinuerit:

d) A tide catholica publice defecerit;

e) Matrimonium, etiam civile tantum, uti aiunt, contraxerit ;

f) Contra praescriptum can. 141 § 1 militiae saeculari nomen sponte dederit;

g) Habitum ecclesiasticum propria auctoritate sine iusta causa deposuerit, nec illuni, ab Ordinario monitus, intra mentem a monitione recepta resumpserit:

h) Residentiam, qua tenetur, illegitime deseruerit et receptae Ordinarii monitioni, legitimo impedimento non detentus, intra congruum tempus ab Ordinario praefinitum, nec paruerit nec responderit *.

972. 2° Al parochus et Ordinarius, licet potestatem matrimoniis valide assistendi obtinuerint, eadem privantur ex eodem rei. can. 1095 § 1 n. 1°, si « *per sententiam fuerint excommunicati vel interdicti vel suspensi ab officio, aut laies declarati* ».

973. Hinc hoc ius amittunt: 1° per sententiam condemnatoriam excommunicali vel interdidi vel suspensi ab ollicio: 2° si praedictas poenas incurrerunt ipso facto, legitimus vero superior eos declaraverit excommunicates vel interdictos vel suspensos ab ollicio: in suspensione autem generaliter lata, nisi aliud constet, comprehenditur etiam suspensio ab officio ex can. 2278 2. Quare non sufficit ut quis aliquam ex enumeratis poenis ipso facto contraxerit, sed necesse est ut poena per sententiam declaratoriam in foro externo firmata fuerit. Unde si Episcopus prohiberet sub poena ipso facto incurrenda ne parochus alicui matrimonio assisteret, parochus assistens peccat, poenam incurrit, sed valide assistit. Pariter parochus privatus jurisdictione, irregularis, fornicarius, suspensus ab ordine, a divinis, a beneficio. a jurisdictione... non privatur iure assistendi, quia eae poenae non recensentur in

cil. can. 1095 § 1 n. 1°, el parochus assistens stricte loquendo (n. 934) non ponit actum iurisdictionis. Imo parochus simili poena mulctatus aut conscientiam mortali peccato gravatam habens, eliam licite, remoto scandalo, matrimonio assistit. S. Alphonsus, lib. VI, n. 88 et n. 1083, putat a mortali non excusari parochum vitandum, qui matrimonio assistit el spon-
sos, qui scienter eius assistentiam requirunt, nisi gravissima urgeat causa el alius non adsit qui possit supplere.

974. 3° Ex n. 2 eiusdem can. 1095 § 1 parochus et Ordinarius possunt matrimoniis valide assistere *intra fines dumtaxat sui territorii: in quo matrimoniis nedum suorum subditorum. sed eliam non subditorum valide assistunt.*

975. Hoc modo principium competentiae *localis* seu *territorialis*, in Codicibus civilibus statutum, eliam in iure canonico receptum fuit, instante P. Wernz, coopérante Cardinali De Lai, uti apparet ex actis praeparatoriis ad Codicem; ita ut. vi huius principii, parochus et loci Ordinarius in proprio territorio possint valide assistere matrimoniis tum subditorum tum non subditorum; extra territorium non possint valide assistere nec. subditorum matrimoniis, sine licentia parochi aut loci Ordinarii. Fines autem territorii attendendi sunt non moraliter, sed physice, ita ut ex distantia unius passus pendeat validitas aut nullitas matrimonii; in dubio autem standum est pro valore matrimonii iam contracti.

97G. Quid vero si in eodem territorio plures sunt parochi? Varii casus occurrere possunt, qui solutionem ex dictis habent. «) In eadem civitate paroeciae dividi possunt pro diversitate *sermonis* aut *nationis* (can. 216 §4), ita ut parochi sint *territoriales* simul et *personales*, e. gr., est parochus pro Italis in tota civitate degentibus, parochus pro Gallis... Ex responso S. C. C. dato die 1 febr. 1908 ad 8"" deducitur in casu quemlibet parochum in toto territorio valide assistere matrimoniis non solum subditorum, sed eliam non subditorum. El merito; nam quilibet parochus in casu habet iurisdictionem *territorialem* in tota civitate el *personalem* in suos: hinc intra lines sui territorii matrimoniis non subditorum valide assistit ratione territorialis iurisdictionis. b) Est parochus *mere personalis*, seu *familiaris*,

omnino independens a territorio, e. g., sub se habens certas familias (paroecia y/en/iZtV/a) vel milites (paroecia *castrensis*)... In paroeciis ita constitutis parochus, cum territorium non habeat, matrimonio suorum subditorum valide assistit ubique terrarum, ul eadem S. C. declaravit ad 7.,m; sed ob rationem superius allatam, eidem matrimonio valide assistit el parochus territorialis, quia matrimonio assistit non subditorum, sed intra lines sui territorii.

977. Demum parochus et loci Ordinarius valide assistunt *dummodo neque vi neque metu (jravi constricti requirant er-cipianfque contrahentium consensum* ex n. 3° eiusdem rei. can. 1095 § I.

978. Antiquo iure matrimonium valebat, licet testis qualificatus dolo, metu gravi vel etiam vi adduceretur et relineretur, ut docet Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. XIII. cap. XXIII, n. 4; et S. C. C. in *Giennensi*. an. 1581, ad dubium 3um: «Si invitus el compulsus per vim adsit sacerdos, dum contrahitur matrimonium, utrum tale matrimonium subsistat* reposuit: < Subsistere *. Sed hoc iuris praescriptum Codex correxit, ul patet ex rei. can. 1095 § I n. 3°. Cum enim talis assistentia pluribus scateret difficultatibus ac nullis dubiis occasionem praeberet, hinc opportuna iuris immutatio a Codice est peracta.

979. Metus autem debet esse gravis, ab extrinseco incussus: sed non refert utrum incussus sil a contrahentibus, an ab aliis, ignaris quoque contrahentibus; item non refert, si deficiente dolo el metu, assistentia denegata non fuisset; nam Codex de fraude et dolo, l. c.. non meminit. Pariter valide assisteret parochus locive Ordinarius, qui invitus quidem ad ecclesiam accederet, sed deinde libere et sponte assisteret. Pariter nec ofticil validitati assistentiae, si Ordinarius parochum invitum per poenas cogit ad debitam assistentium praestandam, vel contrahentes aliive minantur se Ordinario denuntiatiuros esse parochum qui iniuste assistentium denegat; ii enim casus non comprehenduntur sub relatis verbis can. 1095 § I n. 3°.

980. Praeterea notanda sunt relata verba, quibus dicitur parochum locive Ordinarium, ul valide matrimonio assistat, debere contrahentium consensum *requirere* el *excipere*. His

verbis decretum *Ne temere* et post ipsum Codex eliminare voluerunt matrimonia ex inopinato contracta (italice: *matrimonii di sorpresa*), uti ex actis praeparatoriis ad Codicem apparet. Igitur assistentia parochi et Ordinarii debet esse non solum *physica*, quatenus praesentes esse debent, sed etiam *activa*. Id ex Codicis praescripto; nam iure antiquo ad matrimonii validitatem satis erat, si testis qualificatus praesens esset et intelligeret matrimonium inter determinatas personas contrahi vel ex verbis vel ex nutibus, signis, actibus praecedentibus, concomitantibus, subsequentibus et redderetur adeo certus ut probe valeret de inito matrimonio testimonium perhibere, ut cum communi docebat Benedictus XIV, l. c., n. 6°. Nemo non videt quod dubia exinde oriri poterant et de facto oriebantur, quibus opportune citatum Decretum et Codex remedium attulerunt. Etiam in matrimoniis mixtis interrogationes de consensu Heri debere, contra praescriptum iuris antiqui, diximus n. 463.

981. Quae n. 980 praescribuntur pro validitate matrimonii coram paroco et Ordinario loci, intelligenda sunt etiam de matrimonio inito coram sacerdote delegato, licet can. 1095 § 1 n. 3° nominet tantum parochum et loci Ordinarium, uti patet ex can. 1094.

§ 3. - *Quandonam parochus et loci Ordinarius
licite matrimonio assistant.*

Can. 1097. - § 1. Parochus autem vel loci Ordinarius matrimonio licite assistant :

1°. Conslito sibi legitime de libero statu contrahentium ad normam iuris;

2°. Constito insuper de domicilio vel quasi-domicilio vel menstrua commoratione aut, si de vago agatur, actuali commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii:

3°. Habita, si conditiones deliciant de quibus n. S, licentia parochi vel Ordinarii domicilii vel quasi-domicilii aut menstruae commorationis alterutrius contrahentis, nisi vel de vagis actu inlincrantibus res sit. (pii nullibi commorationis sedem habent, vel gravis necessitas intercedat quae a licentia petenda excuset.

§ 2. In quolibet casu pro regula habeatur ut matrimonium coram sponsae paroco celebretur, nisi iusla causa excuset; matrimonia autem catholicorum mixti ritus, nisi aliud particu-

lari iure cautum sit, in ritu viri et coram eiusdem parrocho sunt celebranda.

§ 3. Parochus qui sine licentia iure requisita matrimonio assistit, emolumenta stolae non facit sua, eaque proprio contrahentium parrocho remittat.

982. In relato canone definitur quandonam parochus el loci Ordinarius, qui valide matrimoniis possunt assistere, etiam licite assistant.

983. Sub n. 1° rei. can. 1097 § 1 statuitur in primis parochum et loci Ordinarium non posse matrimoniis licite assistere, nisi prius «conslito sibi legitime de libero statu contrahentium ad normam iuris», scilicet iuxta ea. quae n. 126 seq. exposuimus; quod sane patet.

Sub n. 2° rei. can. 1097 § 1 traditur parochum et loci Ordinarium licite matrimoniis assistere posse «conslito... de domicilio vel quasi-domicilio vel menstrua commoratione aul. si de vago agatur, actuali commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii*. Si enim utraque vel alterutra pars habet in loco domicilium... est subdita parochi vel Ordinarii, (pii tunc iure proprio valide et licite matrimonio assistunt. Praestat singula breviter enucleare.

981. In can. 92 § 1 seq. explicatur quomodo acquiritur *domicilium* vel *quasi-domicilium*.

« Can. 91. - Persona dicitur: *incola*, in loco ubi domicilium; *advena*, in loco ubi quasi-domicilium habet; *peregrinus*, si versetur extra domicilium vel quasi-domicilium quod adhuc retinet: *vagus*, si nullibi domicilium habet vel quasi-domicilium.

« Can. 92. - § 1. Domicilium acquiritur commoratione in aliqua paroecia vel quasi-paroecia, aul saltem in dioecesi, vicariatu apostolico, praefectura apostolica; quae commoratio vel eoniuncta sit cum animo ibi perpetuo manendi, si nihil inde avocet, vel sit protracta ad decennium completum.

2. Quasi-domicilium acquiritur commoratione uti supra, cpiae vel eoniuncta sil cum animo ibi manendi saltem ad maiorem anni partem, si nihil inde avocet, vel sit reapse protracta ad maiorem anni pariem.

« § 3. Domicilium vel quasi-domicilium in paroecia vel quasi-paroecia dicitur *paroeciale*; in dioecesi, vicarialu, praefectura, non autem in paroecia vel quasi-paroecia, *dioecesanum*.

« Can. 93. - § 1. Uxor, a viro legitime non separata, necessario retinet domicilium viri sui; amens, domicilium curatoris; minor, domicilium illius cuius potestati subiicitur;

« § 2. Minor infantia egressus potest quasi-domicilium proprium obtinere; item uxor a viro legitime non separata, legitime autem separata etiam domicilium.¹

« Can. 94. - § 1. Sive per domicilium sive per qtiasi-domicilium suum quisque parochum et Ordinarium sortitur.

« § 4. Proprius vagi parochus vel Ordinarius est parochus vel Ordinarius loci in quo vagus actu commoratur.

* § 3. Illorum quoque qui non habent nisi dioecesanum domicilium vel quasi-domicilium, parochus proprius est parochus loci in quo actu commorantur.

«Can. 95. - Domicilium et quasi-domicilium amittitur discessione a loco cum animo non revertendi, salvo praescripto can. 93»; ubi agitur de domicilio uxoris, amentis...

985. Ul vero parochus vel Ordinarius valide el licite iure suo matrimonio assistat, sufficit etiam alterutrius contrahentis in paroecia vel dioecesi menstrua commoratio. Scilicet si alteruter ex contrahentibus a mense in paroecia vel dioecesi commoratur, parochus vel loci Ordinarius matrimonio licite assistit, licet alter nupturiens nec domicilium nec quasi-domicilium inibi habeat, et ideo non sil eorum subditus.

986. Ad hanc menstruam commorationem quod attinet, requiritur et sufficit *factum commorationis*, quin necessarius sit animus eam per mensem protrahendi, ita ul si Titius de facto commoratus est per mensem in paroecia, licet pluries explicitant intentionem haberet ab eadem discedendi, satis est ul parochus vel Ordinarius eius matrimonio licite assistere

¹ Proposito dubio: - Utrum uxor, a viro suo malitiose deserta, possit, ad normam can. 93 § 2, obtinere proprium ac distinctum domicilium »; reposuit Commissio pontificia, die II iulii 1922: Negative, nisi a iudice ecclesiastico obtinuerit separationem perpetuam aut ad tempus indefinitum ».

valeant. Commonitio debet esse *moraliter* continua per mensem, sed huic continuitati non officit absentia unius alteriusve diei, licet quis discesserit cum animo non redeundi; nec dies absentiae supplendi sunt. Menstrua autem commoratio potius ex *nocturna*, quam ex *diurna* praesentia indicanda est; hinc, e. g., si quis per mensem singulas nodes pertransit in domo paterna sita in paroecia 4 et singulis diebus degit in officina sita in paroecia B, menstrua commoratio assignanda est potius paroeciae /1, quam paroeciae B.

987. Mensis autem commorationis computetur de momento ad momentum, iuxta normas, quae can. 34 § 3 nn. 1°, 2°, 3°, 4°. traduntur. Scilicet mensis sumitur prout est in calendario (can. cit. n. 1°), e. g., a die 1 februarii ad diem 28 vel 29 eiusdem, mensis. Si terminus *a quo* coïncidât cum initio diei, e. g., mensis a die 15 augusti, primus dies ad explendam numerationem computetur et tempus finiatur incipiente ultimo die eiusdem numeri (cit. can. nn. 1°, 2°). Si terminus *a quo* non coïncidit cum initio diei, e. g., a die 12 martii ad diem 12 aprilis, dies 12 martii non computatur et mensis expletur ultima die 12 aprilis (cit. can. n. 3°). Si mensis die eiusdem numeri careat. e. g., mensis a die 30 ianuarii terminatur ultima die 28 vel 29 februarii (cit. can. n. 4°). Commoratio menstrua continuanda est usque ad momentum celebrationis matrimonii ita ut, si ante matrimonium interrupta fuerit, nullum ius parochus aut Ordinarius conferat.

988. Ex responso S. C. de Sacramentis, dato die 28 ianuarii 1916, colligitur: 1° satis esse menstruam commorationem, licet haec praecesserit partis contrahentis conversionem ad fidem catholicam: 2° requiri menstruam commorationem die celebrationis matrimonii et non sufficere commorationem quondam in loco habitam ante matrimonium; 3° hanc menstruam commorationem amitti per absentiam trium hebdomadarum.

989. Demum si agatur de matrimonio *variorum*, parochus vel loci Ordinarius licite matrimonio assistunt, si constet de alterutrius contrahentis *actuali commoratione* in loco matrimonii (rei. can. 1097 § 1 n. 2°); parochus autem numquam assistat, nisi

servato praescripto can. 1032 (n. 189). *Actualis* autem *commoratio* est commoratio in loco per tempus alicuius momenti, ita ut quis vere sedem commorationis alicubi habere censeatur, licet haec nec secumferat domicilium nec quasi-domicilium nec menstruam commorationem: ceterum de vagis itinerantibus mox redibit sermo.

990. Si partes non habeant nisi dioecesanum domicilium vel quasi-domicilium, valide et licite eorum matrimonio assistit, praeter Ordinarium, parochus loci in quo actu commorantur; est enim proprius earum parochus (can. 94 § 3). Si vero partes nec domicilium nec quasi-domicilium nec menstruam commorationem habent in territorio ubi matrimonium celebratur, parochus vel loci Ordinarius possunt quidem *valide* assistere, sed ut *licite* assistant, indigent * licentia parochi vel Ordinarii domicilii vel quasi-domicilii aut menstruae commorationis alterutrius contrahentis, nisi vel de vagis actu itinerantibus res sit, qui nullibi commorationis sedem habent, vel gravis necessitas intercedat, quae a licentia petenda excuset * (rei. can. 1097 § 1 n. 3°). Agitur hic, ut palet, de licentia non pro *valida*, sed pro *licita* tantum assistentia; et valde convenit ut parochus vel Ordinarius loci matrimonio non assistant, licet iure possent, sine licentia illius, cuius contrahentes subditi sunt. Haec autem licentia dari potest sive scripto, sive oretenus, sive expresse, sive tacite; sufficit etiam licentia rationabiliter praesumpta, si facile expressa peti nequeat, quo in casu decet quidem monere parochum vel Ordinarium domicilii..., sed non est huius monitionis vera obligatio. Licentia concedi potest etiam generaliter; e. g., parochi unius civitatis possunt parochis eiusdem vel alterius civitatis generalem assistendi licentiam conferre.¹

991. Ex cit. can. 1097 § 1 n. 3° duobus in casibus haec licentia non est necessaria ut parochus vel Ordinarius loci matrimonio licite assistant; nempe:

992. 1° Si agatur de *vagis actu itinerantibus*, qui nullibi commorationis sedem habent. Talis esset, e. g., mercator, qui

¹ Capocciolo, op. cit., n. 687.

ab una civitate in aliam per totum annum vagatur, ita ut in nulla per mensem commoretur; aut nauta, qui nonnisi per paucos dies residet in regione ad quam appulit. Hoc in casu nullius licentia requiritur ut parochus vel Ordinarius et valide et licite in proprio territorio matrimoniis horum vagorum assistant; sed parochus servare tenetur praescriptum can. 1032: «Matrimonio vagorum de quibus in can. 91, parochus, excepto casu necessitatis, numquam assistat nisi, re ad loci Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam assistendi obtinuerit ».

993. 2° Si *gravis necessitas* intercedat, quae a licentia petenda excuset. Gravis necessitas est generatim quodcumque incommodum sat notabile ex parte parochi vel Ordinarii vel nupturientium, moraliter aestimandum, e. g., si iter asperum vel longinquum aggrediendum esset ad licentiam petendam, si periculum exsistat matrimonii civilis...

9)1. Coram quonam parocho matrimonium debeat celebrari, sponsi nempe an sponsae, agit rei. can. 1097 §2. Regula generalis inibi tradita est: «ut matrimonium coram sponsae parocho celebretur, nisi iusta causa excuset». Si sponsa habeat plures parochos proprios, e. g., parochum domicilii vel quasi-domicilii vel menstruae commorationis, potest eligere (quem maluerit. *Nisi iusta causa excuset*, sed sufficit etiam causa levis, quia haec non obligant sub gravi, ut omnes admittunt. Si adsit iusta causa, non est obligatio petendi licentiam a parocho sponsae; sed expedii eum monere.

995. In eodem § 2 can. 1097 additur: «matrimonia autem catholicorum mixti ritus, nisi aliud particulari iure cautum sit, in ritu viri et coram eiusdem parocho sunt celebranda ». Hoc Codicis praescriptum antiquam disciplinam aliquantulum immutavit. Nam in Const. Leonis XIII, *Orientalium*, 30 nov. 1894. § VIII, statuebatur quod mulieri latini ritus, quae viro nupserat ritus orientalis, ac viceversa, integrum esset ut ad ritum viri, ineundo vel durante matrimonio, transiret; dum ad normam Codicis matrimonium in ritu viri celebrari debet, nisi aliud particulari iure cautum sit. Quoad parochum assistentem cit Const. *Orientalium* confirmabat quod

statuerat Benedictus XIV in Const. *Etsi pastoralis*, 26 maii 1742, § VIII. nn. 9, 10: nempe matrimonium inter maritum latinum et graecam mulierem latine coram parochio latino esse celebrandum: inter maritum graecum et mulierem latinam posse contrahi vel graece coram parochio graeco, vel latine coram parochio latino, ubicumque maritus graecus voluisset: eius autem loci ac ritus parochum debere assistere ubi et (pio ritu matrimonium celebrabatur.

996. Demum ex rei. can. 1097 § 3 parochus qui, sine licentia iure requisita, matrimonio assistit, emolumenta stolae non facit sua, sed ea remittere debet proprio contrahentium parochio. Hoc canone non infligitur poena in parochum, sed potius declaratur cuinam stolae emolumenta in casu pertineant. Haec stolae emolumentorum restitutio eum tantum parochum respicit, qui nuptiis adstiterit contra praescriptum cit. can. 1097 § 1 n. 3°; sed parochus sponsi non tenetur ea remittere, quia ipse legitime assistere potest; si sponsus et sponsa habent diversum domicilium vel quasi-domicilium. emolumenta, ad mentem cit. can. 1097 § 2, cedunt parochio sponsae; si sponsa habeat plures parochos proprios, iura stolae inter eos dividantur ex analogia cum iis quae can. 1236 §2 pro iuribus stolae in funeribus. Cum in cit. can. 1097 §3 dicatur emolumenta stolae esse restituenda *proprio* parochio, cumque menstruae commorationis parochus non sit *proprius* (can. 94 § 1) putamus eundem non comprehendi sub citata iuris dispositione. Ceterum inter emolumenta stolae non veniunt stipendium Missae, dona ex mera liberalitate data, aut stipendia quae aliis ministris cedant.

997. Ex dictis apparet differentia inter Tridentinum decretum (n. 930) et Codicis praescriptum. Nam ex tridentino decreto: 1° Matrimonio valide assistit parochus *proprius* unius saltem contrahentis: in decreto non legitur verbum *proprius*, sed illud addidit recepta interpretatio: 2° Parochus *proprius* est parochus domicilii aut quasi-domicilii alterutrius contrahentis; de proprio *raporum* parochio decretum nil habet: hinc 1)1). diversae sententiae; 3° Proprius parochus matrimoniis suorum subditorum iure suo valide assistit ubique terrarum

absque ullius delegatione. E contrario ex Codicis praescripto: 1° Matrimoniis iure proprio valide assistit non solum parochus proprius, idest parochus domicilii vel quasi-domicilii alternitius contrahentis et, si de vagis agatur, parochus loci in quo vagus actu commoratur, sed etiam parochus menstruae commorationis; 2° Proprius autem parochus matrimonio valide assistit tantummodo in proprio territorio, ita ut in alieno territorio indigeat licentia illius parochi aut Ordinarii; 3° In proprio territorio valide assistit matrimoniis nedum suorum subditorum, sed etiam non subditorum.

§ 4. - *Casus in quibus substantialis forma non est necessaria ad matrimonii validitatem.*

Can. 1098. - Si haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo parochus vel Ordinarius vel sacerdos delegatus qui matrimonio assistat ad normam canonum 1095, 1096:

1°. In mortis articulo validum et licitum est matrimonium contractum coram solis testibus; et etiam extra mortis periculum, dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam;

2°. In utroque casu, si praesto sit alius sacerdos qui adesse possit, vocari et, una cum testibus, matrimonio assistere debet, salva coniugii validitate coram solis testibus.

998. Si forma substantialis iure praescripta pro matrimonii celebratione de qua huc usque, servari non potest sine gravi incommodo, cessat obligatio eandem servandi; et. eadem non servata, matrimonium est validum et licitum, quia in casu forma substantialis opponeretur iuri naturali ad matrimonium, in quo conflictu ius naturale praevalere debere, palam est. Et cum forma substantialis sit divisibilis, comprehendens et praesentiam testis auctorizabilis. et praesentiam simplicium testium, si servari non potest sine gravi incommodo quoad praesentiam Ium sacerdotis competentis Ium aliorum testium, obligatio penitus cessat; si servari non potest quoad praesentiam sacerdotis, sed servari potest quoad praesentiam testium, obligatio cessat quoad sacerdotis praesentiam, et urget quoad praesentiam testium, ita ut matrimonium

sil irritum, nisi coram duobus saltem testibus inealur, si duo testes haberi possunt; secus matrimonium valet etiam coram uno tantum teste, aut etiam sine testibus.

999. Difficile certificari potest formam substantialem servari sine gravi incommodo non posse quoad simplicem testium praesentiam, cum quilibet masculus vel foemina, usum rationis habens, possit esse testis (n. 961 seq.); sed tamen verificari potest, e. g., si agatur de matrimonio ineundo cum parte carcere detenta vel in proximo mortis periculo constituta, et adsit sacerdos, vel si testes a lege civili prohibeantur. E contrario casus quoad testis auctorizabilis praesentiam verificari facile poterit, ut mox dicemus. Modo rei. can. 1098 exponere debemus.

1000. Diximus n. 980 iure Codicis praesentiam testis auctorizabilis debere esse pro validitate matrimonii *physicam* in ipso matrimonii actu et *activam* quia ipse debet contrahentium consensum et *requirere* et *excipere*. Exinde sequitur absentiam *physicam* et *activam* testis auctorizabilis secumferre matrimonii nullitate; ut autem sartum tectumque sit ius naturae ad matrimonium. Codex addidit in rei. can. 1098 necessarias exceptiones.

1001. In hoc igitur canone n. 1° praescribitur, *si haberi aut adiri nequeat sine gravi incommodo* sacerdos competens, matrimonium coram solis testibus valere in *periculo mortis et etiam extra mortis periculum, dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam*.

1002. Doctrina hoc canone tradita non est nova, sed etiam ante Codicis promulgationem erat recepta a SS. CC. RR. et a communi DI). Impossibilitas habendi competentem sacerdotem extra casum periculi mortis, verificari praesertim potest in dissilis missionum locis, ubi adest sacerdotum penuria et missionarius singula loca aut paroecias vel quasi-paroecias nequit quolibet mense visitare; hinc mirum esse non debet si S. C. de Prop. Eide saepius hac super re responsiones et instructiones dederit. Sufficiat referre responsionem et instructionem datam an. 1785 ad Praefectum Missionum in Insula Curaçao: « Praefectus exposuerat auctoritatem civilem insulae legem tulisse, qua praecipiebatur catholicis matrimo-

nium coram magistratu acatholico vel ministro protestante ante matrimonium religiosum coram parrocho sub poena 500 florenorum. Ut autem contraherent coram magistratu acatholico vel ministro protestante solvendi erant ab ipsis contrahentibus 50 floreni, ita ut si illi vere pauperes essent et non haberent huiusmodi summam, contrahere matrimonium nullo modo possent, et nec parochus posset assistere, ne inflictam 500 florenorum mulctam puniretur. Quaerebat igitur quomodo parochus sese gerere deberet, si duo catholici matrimonium inter se contrahere vellent, et modum solvendi 50 florenos non haberent. S. C. respondit nihil obstare quominus matrimonium civile coram magistratu acatholico ante religiosum coram parrocho catholico inirent, dummodo nullus sacer ritus, preces aut benedictio intervenerint». Deinde subdit: « Cum vero inopes et miserabiles personae, si cogantur magistratum aut ministerium protestanlem adire, nequeant persolvere 50 florenos..., hinc parochus catholicus, constituto primum sibi nullum inter contrahentes intercedere canonicum impedimentum ac illorum inopiam veram esse, permittat ut absque etiam sua assistentia matrimonium ineant, sed tamen praesentibus tribus vel saltem duobus testibus integrae lidei: ac ita, celebrato matrimonio, teneantur coniuges citius quam fieri potest, illud parrocho significare, qui in codice matrimoniorum illud saltem secreto adnotet cum indicatione diei ac nominibus testium qui praesentes fuerunt».

1003. Iam vero hanc doctrinam exponentes, circa verba quae n. 1001 citavimus, haec adnotamus.

1001. *Si haberi nequeat* (testis auctorizabilis), ita scilicet ut ipse accedere nequeat ad locum ubi sunt contrahentes, e. g.,

¹ P. Vidal, Consultor, in suo voto quod scripsit iussu S. C. retinet verbum *permittat* hunc habere sensum: *concedat* (parochus) *dispensationem ab impedimento clandestinitatis*, et exinde deducit in casu matrimonium coram solis testibus non fuisse validum. Sed haec interpretatio docti Consultoris nullo modo sustinetur: nam ex actis S. Congregationis evidenter apparet S. Congregationem ea matrimonia licita et valida habuisse iuxta doctrinam S. C. et Canonistarum communiter, et ideo rescripsit: *parochus in diis circumstantiis permittat*, id est *sese non opponat ad matrimonia coram solis testibus*. In eodem sensu eadem S. C. reposuit die 2 iulii 1827, ad 2^m.

si graviter decumbat vel detineatur in carcere, vel mente-captus evaserit...

1005. *Vel adiri nequeat*, ita scilicet ut nec ipsi contrahentes se conferre valeant penes testem auctorizabilem, ut hic eorum matrimonio assistat, e. g., si testis auctorizabilis longe absit a loco ubi matrimonium celebratur.

1006. *Sine gravi incommodo*; hoc autem incommodum potest esse morale vel materiale; et moraliter existimandum est. habita personarum ratione; incommodum enim quod mihi grave est, tibi potest esse leve.

1007. *In mortis periculo*; quod oriri potest vel ex causa intrinseca et individual!, e. g., morbo, partu difficili... vel ex causa extrinseca sive individual! sive communi, e. g., praelio imminenti, tempestate in mari, proxima capitis executione... et sutlicit ut immineat alterutri contrahenti. Gravitas vero periculi moraliter aestimanda est et si error adfuerit in aestimatione periculi mortis, non ideo nuptiae coram solis testibus invalidae erunt, dummodo periculum prudenter aestimatum fuerit grave, non autem imprudenter et prorsus fucatum. Imo si imminens mortis periculum adsit, praesertim ex medicorum indicio, et ideo urgeat nuptias celebrare, tunc non est necesse legitimum sacerdotem expectare, sed matrimonio assistere potest quilibet sacerdos (rel. can. 1098 n. 2°). Nec quid interest quaenam sit causa motiva ineundi matrimonium; hinc consulto omissa fuerunt in Codicis canone verba quae in art. VII decreti *Ne temere* legebantur: *ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimationi prolis*.

1008. *Extra mortis periculum*, grave incommodum velificaretur, si tempus aut medium non suppetat (media vere extraordinaria, e. g., *aeroplanum*, non considerantur) ut testis auctorizabilis haberi vel adiri possit. Unde contrahentes non tenentur ad hoc magnas sustinere expensas, vel iter valde durum suscipere aut periculo alicuius gravis damni sese exponere, quamvis neglexerint occasionem eum commode habendi. Pariter grave incommodum adesset, si. accersito parocho, notabile damnum morale vel materiale obveniret aul partibus aut tertiae personae aul bono publico. Non officit si contrahentes

egerint in fraudem legis, vel consulto matrimonii celebrationem differentes ad tempus quo sacerdos competens abesset, vel se transferentes in locum ubi sacerdos competens haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo.

1009. *Dummodo prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam.* Nil autem refert utrum a longo vel brevi tempon· testis auctorizabilis absit, dummodo quando de matrimonio decidum est, prudenter praevideatur eam rerum conditionem esse per mensem duraturam. Quaesitum fuit a pontificia Commissione ad Codicis canones authentice interpretandos: « Utrum secundum can. 1098 ad valide et licite matrimonium coram solis testibus contrahendum, sufficiat factum absentiae parochi, an requiratur etiam moralis certitudo ex notorio vel ex inquisitione parochum per mensem neque haberi neque adiri posse sine gravi incommodo ». Et pontificia Commissio, die 10 nov. 1925, reposuit: * Negative ad primam partem, affirmative ad secundam ». Mensis autem debet esse completus, computandus modo quem diximus n. 9S7; hinc nuptiae coram solis testibus invalidae essent, si prudenter praevideatur sacerdotem esse ^{io} versus una vel altera die ante expletum mensem. Posita autem hac prudenti praevisione, non ideo nuptiae coram solis testibus irritae erunt, si sacerdos competens, inito iam matrimonio, redeat ante expletum mensem.

1010. Deficiente, ut supra, teste auctorizabili, matrimonium licitum et validum esi contractum coram duobus testibus, quod satis apparet ex ultimis relati canonis verbis: *salva coniiupi validitate coram solis testibus.*

1011. In ultimo numero relati canonis praescribitur: * in utroque casu (scilicet sive in periculo mortis, sive extra mortis periculum), si praesto sit alius sacerdos qui adesse possit, vocari, et una cum testibus, matrimonio assistere debet, salva coniugii validitate coram solis testibus». S. C. de Prop. Fide hac de re sequentem dedit instructionem, die 13 iunii 1625: - Districte praecipiendo mandavit, ut ad maiorem contrahentium commoditatem in diversis laponiae locis sacerdotes saeculares vel regulares constituat (Episcopus) cum facultate

speciali assistendi matrimoniis». At si, deficiente proprio sacerdote ac delegato, haberi poterat alius sacerdos, necesse minime erat pro validitate matrimonii ut coram eo una cum testibus celebraretur, quia nihil ad stabilitatem coniugii praesentia eius sacerdotis conferebat. S. C. Cardinalium pro negotiis ecclesiae Gallicanae specialiter deputatorum, die 22 aprilis 1795, in responsione ad 6um, declaravit in iis rerum adiunctis *conveniens esse*, ut a quolibet sacerdote catholico benedictio reciperetur.

1012. Eadem S. C. de Prop. Fide in epistola encyclica ad Episcopos et Vicarios Apostolicos in Sinis. Tungkino, Cocincina diei 23 iunii 1830, indicabat etiam modum, quo matrimonium in casu contrahi debebat: «Si missionarius adiri nequeat et ineundi matrimonii urgeat necessitas, atque aliunde nullum omnino obstet impedimentum, tali casu parentes duos testes eligant, (pii, una cum sponso et sponsa eorumque propinquis ad ecclesiam se conferentes, flexis genibus, consuetos fidei, spei, caritatis, contritionis actus in communi recitent, sicque sponsus et sponsa ad contrahendum matrimonium recte se disponant. Post haec surgentes sponsus et sponsa coram praedictis testibus per verba de praesenti mutuum exprimant consensum, et. post actas gratias Deo, domum revertantur. Si autem ad ecclesiam ire nequeant, in privatis domibus praedicta observentur. Postea vero, data opportunitate, novi coniuges et testes missionarium adeant, ut ipsi de matrimonio rite inito legitime constet, et ab eodem benedictionem accipiant».1

De hac benedictione, postea a proprio sacerdote petenda, infra sermo erit. Interim animadvertimus matrimonium fuisse validum, etsi hae caeremoniae servatae non fuissent: insuper testes in hisce casibus, si fieri potuisset, debuisse esse catholicos, licet etiam coram paganis testibus matrimonium initum valeret (n. 962).

1013. «Quoties matrimonium ad normam can. 1098 contrahitur (sine forma canonica), sacerdos, si eidem adstiterit (n. 1011). secus testes tenentur in solidum cum contrahentibus curare

¹ Collect. Paris... n. 991.

ut initum matrimonium in praescriptis libris quamprimum adnotetur » (can. 1103 § 3). Haec obligatio gravis est; et primo eadem tenetur sacerdos, si matrimonio adstiterit, deinde testes in solidum cum contrahentibus, si soli testes matrimonio adfuerint, ut in relato canone praescribitur. Matrimonium inscribi debet more solito, sicut inscribitur matrimonium aliorum coniugatorum; et si matrimonium contrahatur in loco ubi nulla paroecia vel quasi-paroecia est constituta, denuntiatio fiat Ordinario loci.

1011. Quaeritur utrum matrimonium valide et licite celebrari possit coram solis testibus, si sacerdos competens assistere nequeat quia lex civilis, gravibus comminatis poenis, sacerdotem ab assistentia prohibet. Ita in aliquibus statibus Americae septentrionalis lex civilis, gravibus statutis in parochum poenis, prohibet matrimonia inter personas diversi coloris (*blancs et noirs*); penes alias nationes lex civilis prohibet matrimonium religiosum ante matrimonium civile, gravibus pariter statutis poenis in parochum, qui hanc legem non servaret; vide etiam quae supra diximus n. 1002 de lege civili quae vigeat in insula Curaçao. Praestat hanc practicam quaestionem ad examen attente revocare.

1015. Praemittimus, die 31 ian. 1916, idest ante Codicis promulgationem, dum decretum *Ve temere* vigeat, S. C. de Sacramentis, propositum fuisse sequens dubium: « An et quomodo providendum sit, si lex civilis prohibet quominus parochi fidelium matrimoniis assisterent, nisi praemisso matrimonio civili. quod non semper praemitti potest ». S. C. reposuit: « Recurratur in singulis casibus, excepto casu periculi mortis in quo quilibet sacerdos dispensare valeat etiam ab impedimento *clandestinitatis*, permittendo ut in relatis adiunctis matrimonium coram solis testibus valide et licite contrahatur ». Die vero 12 iulii eiusdem anni, eidem S. C. idem dubium propositum fuit, quae reposuit: « Ordinarius recurrere non dedignetur in singulis casibus iuxta decretum editum ab hac S. C. die 31 ian. 1916. Quod spectat ad praeteritum eidem Ordinario tribuitur potestas sanandi in radice matrimonia de quibus in praedicti litteris, constito tamen sibi in singulis

casibus de perseverantia consensus putatorum coniugum, ceterisque servatis de iure servandis».

1016. Promulgato Codice, eidem S. C. de Sacramentis sequens dubium propositum fuit, quod tamen eadem S. C., ratione competentiae, ad pontificiam Commissionem ad Codicis canones authentice interpretandos remisit: «An can. 1098 ita intelligendus sit ul referatur tantum ad physicam parochi ve Ordinarii absentiam ». Et pontificia Commissio reposuit die 10 maii 1928: « Affirmative ».

1017. His positis, ad propositam quaestionem redeunt, respondemus cum distinctione: Supposita hac civili lege, si substantialis matrimonii forma servari potest, quin poena lege statuta a parochis loci Ordinarii incurratur, servari debet et matrimonium coram solis testibus foret invalidum et illicitum. Ita in illis Statibus Americae Septentrionalis, si sponsi diversi coloris, qui matrimonium contrahere desiderant, possunt sive gravi incommodo pergere in Statum viciniorem, ubi prohibitio non urget, illuc pergere debent ibique matrimonium inter se forma canonica contrahere cum licentia proprii parochi vel Ordinarii pro licita matrimonii celebratione (n. 990). Pariter in aliis Statibus, si civile, ut aiunt, matrimonium possibile est, lex civilis servetur, imo parochus exigat ut sponsi prius civilem caeremoniam lege praescriptam peragant. Si, e contrario, forma substantialis servari non potest, quin testis auclorizabilis gravem poenam lege statutam incurrat, substantialis matrimonii forma non urget et matrimonium coram solis testibus foret validum et licitum, dummodo prudenter praevideatur bane rerum conditionem esse per mensem duraturam. Haec responsio ad propositam quaestionem est conformis verbis Codicis et doctrinae, quam ante ipsam Codicis promulgationem tenuerunt SS. CC. RR. et 1)1). communiter. Nec contraria est ultima responsio pontificiae Commissionis, quam supra n. 1010 citavimus, si haec, quae sequitur, responsio rite intelligatur. Quaesitum fuit: «An ad physicam parochi vel Ordinarii absentiam, de qua in interpretatione diei 10 marlii 1928 ad can. 1098, referendus sil etiam casus quo parochus vel Ordinarius, licet materialiter praesens in loco, ob grave tamen in-

commodum, celebrationi matrimonii assistere nequeat, recipiens et excipiens contrahentium consensum». Et pontificia Commissio reposuit die 19 iulii 1931: «Affirmative». Grave autem incommodum quod pontificia Commissio in hac responsione prae oculis praesertim habuit, erat incommodum proveniens a civili lege, matrimonium sub gravibus poenis vetante. Responsio igitur data die 10 martii 1928 ita est intelligenda, ut ad matrimonii valorem non sufficiat praesentia moralis, sed sit necessaria praesentia physica et activa (n. 980), ita scilicet ut sacerdos assistens nupturientium consensum et exquirat et recipiat ad normam rei. can. 1095 § 1 n. 3°.

§ 5. - *Quinam teneantur ad substantialem matrimonii formam servaudam.*

Can 1099. - § 1. Ad statutam superius formam servandam tenentur:

1°. Omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi, licet sive hi sive illi at) eadem postea defecerint, quoties inter se matrimonium ineunt;

2°. lidem, de quibus supra, si cum acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis etiam post obleniam dispensationem ab impedimento *mixtae religionis* vel *disparitatis cultus* matrimonium contrahant;

3°. Orientales, si cum latinis contrahant hac forma adstrictis.

§ 2. Firmo autem praescripto § 1 n. 1, acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahant, nullibi tenentur ad catholicam matrimonii formam servandam; item ab acatholicis nati, etsi in Ecclesia catholica baptizati, (pii ab infantili aetate in haeresi vel schismate aut infidelitate vel sine ulla religione adoleverunt, quoties cum parte acatholica contraxerint.

1018. Omnes valide baptizati legibus ecclesiasticis obligantur, nisi aliud expresse caveatur (can. 12). Videamus igitur quinam a servanda substantiali matrimonii forma eximantur.

1019. Cone. Trid. ideo praecepit ut Decretum *Tametsi* promulgaretur in singulis paroeciis, quia hoc modo, cum credibile non esset decretum promulgandum fore in haereticorum territoriis, eorum clandestina matrimonia valida remanerent. Ex quo laetum est ut plures, etiam catholici, forma Iridentina

minime obligarentur, praesertim cum mixtas nuptias célébra-
ient. {Hac de re recolenda est celeberrima declaratio Bene-
dicti XIV, *Matrimonia*, 4 nov. 1741, pro foederatis Statibus
Belgii et Hollandiae, quae valida declaravit matrimonia Ium
haereticorum inter se, tum mixta sine tridentina forma cele-
brata. Praecipua ratio huius declarationis ex eo repetenda est
quod, admissa etiam decreti tridentini promulgatione, postea
in iis locis aucta erat nova haereticorum societas, quae illa
promulgatione adstringi non poterat. Declaratio benedictina
successive a Sancta Sede ad alia loca extensa est. nempe ad
Bavarian, ex instructione Sedis Apostolicae, 12 sept. 1834; ad
Hungariam, ex instructione S. C. Neg. Extr. Eccl.. 30apr. 1841;
ad *Hiberniam*, ex decreto S. Officii, mense martio 1785; ad
universum Regnum Rttssiarum et Regnum Poloniae eidem
subtectum, ex decreto S. C. Neg. Extr. Eccl., an. 1844; ad *pro-*
vincias Rhenanas sub ditione Boruesiae, ex brevi Pii VIII,
an. 1830; ad *Georgiam*, ex decreto S. Officii, an. 1845. E contra
pluries declaratum fuit decretum tridentinum vigere in Galliis,
Italia, Hispania, etc. Decretum *Ne temere* abolevit quaslibet
exemptiones a forma tridentina, excepta Const. *Prorida*,
10 iaη. 1906. quae valere coepit pro *Imperio germanico*, die
15 apr. 1906, et deinde extensa fuit ad *Hungariam*. dummodo
uterque sponsus natus esset in Germania aut in Hungaria.
Codex quaslibet exceptiones territoriales suppressit, servans
exemptiones personales, quas modo exponere debemus.

1020. In § I rei. can. 1099 n. 1° statuitur teneri ad substan-
tialem matrimonii formam: 1° *omnes in Ecclesia catholica*
baptizatos: quinam autem dicendi sint baptizati in Ecclesia
catholica, quinam extra Ecclesiam catholicam, exposuimus
n. 568 seq.; 2° *et ad eam ex haeresi vel schismate conversos*
hinc etiam baptizati extra Ecclesiam catholicam, si deinde
convertantur ad catholicam Ecclesiam, iam tenentur substan-
tiali matrimonii forma. Id verum est etiam de infantibus extra
Ecclesiam baptizatis, et deinde a parentibus conversis in vera
religione educatis, nisi infans, rationis usum vix adeptus,
catholicae ('ducationi contradixerit; 3° *licet sive hi sire illi ab*
eadem postea defecerint: catholici a nativitate, vel ad Eccle-

siani catholicam ex haeresi vel schismate conversi, si ab eadem postea defecerint, et ad haeresim vel schisma transierint vel redierint, remanent adstrieti, sicut parentes ila et infantes, ad substantialem matrimonii formam, el quidem omnes isti tenentur quoties inter se matrimonium ineunt.

1021. In n. 2° eiusdem § 1 traditur eos, de quibus sub n. 1°, teneri ad substantialem matrimonii formam, si cum acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis etiam post obtentam dispensationem ab impedimento *mixtae religionis* vel *disparitatis cultus*, matrimonium contrahunt. Hinc hoc matrimonium, non servata canonica forma, est nullum, quia pars catholica communicat parti acatholicae ligamen et ita utraque pars tenetur, iuxta principium: *pars ligata communicat alteri suum ligamen* post decretum *Ne temere* inductum et a Codice confirmatum, dum antiquo iure valebat principium contrarium: *pars immunis communicat alteri suam immunitatem*, «propter individuitatem contractus, vi cuius exemptio, quae uni ex partibus competit, ad alteram, secundum etiam leges civiles, extenditur eidemque communicatur», uti ait Benedictus XIV. *De Syn.*, lib. VI, cap. VI. n. 14. Hoc igitur principium a Codice correctum fuit et aliud contrarium substitutum.

1022. In n. 3° eiusdem § 1 traditur et orientales, licet exemptos a canonica latina forma, tamen ad eandem teneri, ob mox positum principium, si cum latinis eadem adstrictis contrahunt. Ceterum quam. forma catholici orientales teneantur in matrimoniis celebrandis exponetur in Codice iuris canonici orientalis, cui conficiendo adlaborant periti.

1023. In §2 eiusdem can. 1009 indicantur qui ad substantialem matrimonii formam non tenentur. El 1° *firmiter praescripto l n. 1, eximuntur acatholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt*. Proinde eximuntur qui nunquam ad Ecclesiam catholicam pertinuerunt, neque per baptismum in eadem collatum neque per conversionem; 2° *Item ab acatholicis nati, etsi in Ecclesia catholica baptizati, qui ab infantili aetate in haeresi vel schismate aut infidelitate vel sine ulla religione adoleverunt, quoties cum parte acatholica contraxerint*. Proposito dubio «An sub verbis: *ab acatholicis*

nati, de quibus in can. 1099 §2, comprehendantur etiam nati ab *apostatis*»; Commissio pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos reposuit die 17 febr. 1930: « Affirmative». Et revera apostata publicus, de quo in dubio agebatur, est acatholicus. *Etsi in Ecclesia catholica baptizati*, quia baptizati extra Ecclesiam catholicam sunt acatholici qui comprehenduntur in prima parte § 2.

1021. In decreto *Ne temere* prima pars huius § 2 erat ad litteram, sed altera pars: *item ab acatholicis nati* deerat. Consultor Augustus Silj, qui iussu S. C. C. egregium votum circa decretum *Ne temere* conscripserat, eam addendam proposuerat: * Videant tamen EE. PP. an praeter non baptizatos in Ecclesia catholica, eximi etiam debeant, qui catholice baptizati a pueritia nondum septennali in haeresi educantur ac haeresim profitentur, prout censuit S. C. S. Officii, die 6 aprilis 1859. declarans Const. Benedicti XIV pro Hollandia ». De qua benedictina declaratione vide supra n. 1019. Consultoris votum deinde admisit Codex atque ita factum est, ut altera pars cit. §2. quae non erat in decreto *Ne temere*, esset in Codice.

1025. Quaesitum fuit utrum haec exemptio valeat quoque si filius natus sit a parentibus, quorum unus tantum sit acatholicus. AA. (pii post Codicis promulgationem commentarium in Codicem scripserunt, fere omnes docuerunt filium in casu non comprehendi sub hac exceptione, innixi verbis canonis: *ab acatholicis* in numero plurali. E contrario, pontificia Commissio interrogata: « An *ab acatholicis nati* de quibus in can. 1099 § 2. dicendi sint etiam nati ab alterutro parente acatholico, cautionibus quoque praestitis ad normam can. 1061, 1071 ». reposuit die 20 iulii 1929: « Affirmative»; quod responsum deinde confirmavit die 25 iulii 1931, declarans praecedentem responsionem fuisse mere interpretativam et nullo modo extensivam, cum pontificia Commissio non habeat nisi interpretativam potestatem et in responsione desint verba: *facto verbo cum Ssmo* aliave similia.

1026. Et merito: nam validae rationes probant veraciter. §2: *item ab acatholicis nati* comprehendere non solum natos a parentibus (inorum neuter est catholicus, sed etiam natos a parentibus

quorum unus tantum est acatholicus, et in catholica Ecclesia baptizatos. *s/ ab infantili aetate...* Hae rationes sequentes sunt:

1027. 1° Natus a parentibus (piorum alter tantum est acatholicus: *si ab infantili aetate in haeresi ... adolerit*, in eadem conditione, quoad matrimonium, reperitur, ac natus ab utroque parente acatholico et nulla apparet differentiae ratio, qua ille canonica matrimonii forma teneatur, hic autem eximatur.

1028. 2° In can. 987, qui recenset impeditos simpliciter ad ordines, primo loco recensentur: *fili acatholicorum quoad parentes in suo errore permanent*; et declaratum fuit a pontificia Commissione, die 16 oct. 1919. haec verba etiam illum comprehendere, cuius unus tantum parens est acatholicus, licet matrimonium, datis praescriptis conditionibus, cum dispensatione contractum fuerit. Haec igitur interpretatio applicanda quoque est eisdem verbis: *ab acatholicis nati*, quae leguntur in cit. §2.

1029. 3° Id confirmatur ex responsione S. C. S. Officii, diei 6 apr. 1859. Episcopus Harlemensis in Hollandia varia dubia S. C. proposuit circa intellectum benedictinae declarationis. « Primum dubium circa matrimonia mixtaolvebatur, nimirum an pro intelligentia celebris Declarationis Benedictinae pro Hollandia, comprehendi possint sub nomine *haeretici* quinque sequentes classes:

« 1° Illi, qui catholice baptizati, a pueritia nondum septennali in haeresi educantur ac haeresim profitentur:

« 2° Qui non tam in haeresi, quam ab haeticis educantur, nulla scilicet vel vix nulla haeticae doctrinae instructione accepta et cultu non frequentato, licet aliquoties participato;

* 3° Qui adhuc pueri in manu haeticorum incidentes, haeticae sectae adiunguntur:

« 4° Apostatae ab Ecclesia catholica ad haeticam sectam transeuntes;

* 5° Qui nati et baptizati ab haeticis, adoleverunt (juxta ullam sollemnem haeseos professionem emisierint, ac veluti nullius religionis.

* Igitur quid sentiendum sciscitatur Episcopus de istorum matrimoniis cum parte catholica initis. Addit vero inibi praxim vigere pariem catholicam non inquietandi.

S. C. respondit: «Ad effectum matrimonii supranominatos comprehendi in laudata Benedicti XIV Declaratione, ideoque acquiescere debet, uti iam se fecisse affirmat ipsemet Episcopus».

Hac responsione S. C. declaravit esse exemptos a canonica forma matrimoniali *baptizatos catholice* (dub. I) in genere, sive in Ecclesia catholica sive extra Ecclesiam, praescindens a religione parentum ideoque exemptos declaravit sive natos a parentibus quorum uterque est acatholicus, sive a parentibus quorum unus tantum est acatholicus, sive a parentibus quorum uterque est catholicus, dummodo nati a pueritia nondum septennali in haeresi educantur ac haeresim profiteantur: et merito, quia in Iribus illis casibus ratio Declarationis benedictinae integra urgebat. Haec cohaerent responsioni datae a pontificia Commissione, eo vel magis quod redactores Codicis prae oculis habuerunt responsionem S. C.¹

1030. Huc usque de substantiali matrimonii forma. Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. 1: «parochum vel alium sacerdotem qui cum minore testium numero, et testes qui sine parocho vel sacerdote huiusmodi contractui interfuerint, nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio Ordinarii puniri praecipit ». Deinde vero statuit: « Quod si quis *parochus vel alias sacerdos*, sive regularis sive saecularis sit, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiae sponso, sine illorum parochi licentia, matrimonio *coniungere aut benedicere ausas fuerit*, ipso iure tamdiu *suspensus maneat*, quamdiu ab *Ordinario* eius parochi, qui matrimonio interesse debebat, aut a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur». Cum vero de hac suspensionis poena Codex taceat omnino, dicendum est ex can. 6, n. 5° eam suppressam esse. At Episcopus potest, si opportunum indicaverit, poenas latae vel ferendae sententiae statuere, ul docet etiam Sanchez, op. cit., lib. III, disp. XLVII, n. 9.

¹ Videat Summus Pontifex pro sua prudentia et caritate utrum expediat infantibus natis ab utroque parente catholico, qui *ab infanti aetate*.... exemptionem a praescripta matrimoniali forma restituere, quam eis concesserat Benedictus XIV sua Declaratione, ad normam relatae responsionis >. C. S. Officii.

A r t i c u l u s II.

De forma accidentali celebrationis matrimonii.

1031. Nuptiarum ritus, uti alias diximus (n. 926), consistit in illis caeremoniis Ritualis Romani, quae ipsam matrimonii celebrationem comitari solent, et in subsequent! benedictione nuptiali in Missa votiva *pro sponso et sponsa*, quae prostat in Missali. At si quae provinciae aliis, ultra praedictas, laudabilibus consuetudinibus et caeremoniis hac in re utuntur, eas omnino retinere Cone. Trid., loc. cit., vehementer exoptavit quod et Codex rursus inculcat et Rituale Romanum circa finem monet. Ita nonnullae dioeceses, praeter illam Missalis, aliam quoque habent nuptialem benedictionem, quae extra Missam datur. Ceterum pro commoditate parochorum in quolibet dioecesi adest parvus liber (pii omnia, quae agenda sunt, describit: parochus igitur illum sequatur.

Aliquando ipsae caeremoniae Ritualis appellari solent *benedictio nuptialis*, et revera continent benedictionem. At proprie loquendo haec appellatio reservatur benedictioni Missalis post initum matrimonium; nam Cone. Trid., l. c., aperte distinguit inter coniunctionem et benedictionem sponsorum, et ex Rituali Romano nullum potest esse dubium. Hinc in *Romana*, 9 maii 1893 (*Collect, authenf.*, n. 3798), proposito dubio: «3° In (pio consistat benedictio nuptialis»; S. R.C. reposuit: «Ad 3um: Benedictio nuptialis consistit in orationibus (piae habentur in Missali: *Propitiare, Domine*, etc., et *Deus, qui potestate*, etc., dicendae ante *Libera nos*, etc., nec non *Deus Abraham*, etc., dicenda ante benedictionem ». Ad confusionem evitandam benedictio Missalis a nonnullis appellatur *sollemnis nuptiarum benedictio*.¹

Loquemur in primis de *caeremoniis Ritualis*; deinde de *sollemni nuptiarum benedictione*: quod si agatur de mixtis eoniugiis, obtenta dispensatione ab impedimento *murtae religionis* aut *disparitatis cultus*, vide (piae diximus n. 462 seq.

¹ B e x k ü i c t v s XIV. *Inst. Eccl.*, 80, n. 9 seq.; B a n u e n, tit. III. p. 59; F u j e, *De matr. mixtis*, pag. 250.

§ 1. - *De caeremoniis Ritualis.*

Can. 1100. - Extra casum necessitatis, in matrimonii celebratione servantur ritus in libris ritualibus ab Ecclesia probatis praescripti aut laudabilibus consuetudinibus recepti.

Can. 1101. - § 1. Parochus curet ut sponsi benedictionem sollemnem accipiant, quae dari eis potest etiam postquam diu vixerint in matrimonio, sed solum in Missa, servata speciali rubrica et excepto tempore feriato.

§ 2. Sollemnem benedictionem ille tantum sacerdos per se ipse vel per alium dare potest, qui valide et licite matrimonio potest assistere.

1032. Parochus extra casum necessitatis tenetur in matrimonii celebratione servare ritus in libris ritualibus ab Ecclesia probatis praescriptos aut laudabilibus consuetudinibus receptos, ex rei. can. 1100); et pariter sponsi in suis nuptiis celebrandis easdem sacras caeremonias velle debent. Sane ritus ab Ecclesia praescripti in administratione Sacramentorum negligi sine piaculo non possunt: atqui ii sunt ritus ab Ecclesia praescripti in administratione et susceptione Sacramenti matrimonii. Etiam in secundis nuptiis, licet mulier vidua sit et benedicta, caeremoniae Ritualis servandae sunt. Omissio interrogationum sponsorum ipsam matrimonii nullitatem secum infert ex can. 1095 § 1 n. 3°; omissio omnium aliarum caeremoniarum Ritualis grave peccatum foret; aliquarum, peccatum leve. Evidens autem est omnes caeremonias licite omitti, quando matrimonium in casu necessitatis initur sine paracho coram solis testibus, vel initur coram paracho in periculo mortis, et tempus deest pro caeremoniis explendis.

1033. Quaeritur utrum in his casibus post matrimonium, si possibilitas adest, teneantur coniuges petere a paracho caeremonias Ritualis et parochus teneatur eorum petitioni annuere. Certe coniuges in casu optime agent petentes caeremonias et parochus eorum petitioni annuens, omissa renovatione consensus cum verbis parochi: *Ego vos contango...* Gravis conscientiae obligatio ex Codice non deducitur; sed sunt responsa S. G. de Prop. Fide et S. C. S. Officii, quae hanc obligationem, et quidem gravem, sonant. Citamus sequentia.

1034. Proposita fuere S. C. de Prop. Fide plura dubia, inter quae quartum ita se habet: «4° Quando datur benedictio nuptialis iis qui iam valido matrimonio iuncti sunt, debetne recitari formula: *Ego vos coniungo in matrimonium*, sine renovatione consensus? Quid quando dubitatur (ut saepissime), an iam valide contraxerint necne? » S. C., die 5 iulii 1841. reposuit: « Ad 1.^m partem detur instructio an. 1806, quae est non teneri coniuges huiusmodi consensum renovare, ubi nulum adsit dubium de matrimonii iam contracti validitate ob aliquod impedimentum, neque sacerdotem recitare debere formulam: *Ego vos*, etc., sed reliqua tantum peragere, quae in Kituali Romano de benedictione traduntur. Ad 2.^m partem consulat probatos AA. ».¹

1035. El, die 29 febr. 1836, eadem S. C. scribebat ad Vicarium Generalem Xankini: «Refers nonnullos missionarios negligere nuptiarum benedictionem, et quaeris utrum ipsi compellendi sint ad nuptias benedicendas. Non ignoras in instructione super matrimoniis, quae in istis regionibus contrahuntur. absente missionario. praecipi coniugibus, et cum missionarius ad eos visitandos accesserit, coram eo se sistant ul benedictionem accipiant nuptiarum, quamvis eas iam valide contractae censeantur, ob (piam causam abstinere debent a consensus renovatione. Quamobrem vides reprehensione dignum esse missionarium. qui huiusmodi benedictionem petentibus negligat impertiri. Ulinani omnes his benedictionibus cumulari studerent! Facilior enim in dies evaderet via mendendi scandalis, quae a clandestinis matrimoniis oriuntur».

1036. Hem in instructione diei 14 ian. 1821 eadem S. C. haec habet: «...Contrahentes (coram duobus testibus sine parrocho in casu impossibilitatis), ne Sacramenti dignitas vilescat, obligentur lege sistendi se coram missionario vel parrocho quandocumque reduci, ut rite ab eo benedictionem accipiant. Missionarius autem vel parochus redux, quando sibi de consensu coniugum constiterit, antequam coniuges benedicat, eos commonefaciat huiusmodi benedictionem ad ritum unice,

¹ Collect. Paris., n. 1013.

non ad validitatem pertinere coniugii, ac propterea non committal ille, ut rursus consensus per nova verba exprimatur*.

1037. Et S. C. S. Officii, die 6 iulii 1817: « Hisce tamen in casibus coniugatorum dispositio se praesentandi, cum primum licuerit, proprio parrocho seu vices eius obtinenti, ul nuptialem benedictionem consequantur, laudari meretur, non quidem ea de causa quod haec pro validitate ipsorum matrimonii, iam valide in eius absentia contracti, necessaria sil. sed potius ul gratias et peculiaris auxilia, sacro huic ritui adnexa, consequantur, atque slatim ac valent, eoque modo quo valent, .satisfaciant Ecclesiae praecepto implorandi a proprio sacerdote earum nuptiarum benedictionem, quae sine ipso iam antea initae valide fuerunt. Neque supervacaneum erit hic memorare etiam ante Tridentini irrita matrimonia clandestina reddentis decretum, matrimonii sine parrocho et testibus celebrationem illicitam atque peccato obnoxiam fuisse... Quamobrem illis in locis, ad quae Tridentini lex haud extenditur, seu quia minime publicata fuerit, aut in desuetudinem abierit, vel quod observatu impossibilis aut difficilis fuerit, matrimonium quidem, non servata conciliari forma, irritum el nullum non est: illicitum tamen atque culpabile erit ob actualem ad eam violandam comparisonem respectu ad eos qui ipsius observandae, ubi opportunitas aderit, animum minime habent. Hinc factum est ut Sacra haec Congr. in instructione quam an. 1780 ad Vicarium Apostolicum Sutchuen. transmisit, dum consensus renovationem ante proprium sacerdotem haud necessariam esse declaravit, quoties matrimonium extra eius praesentiam valide contractum fuisset, simul tamen adiecerit: *Voluisse Sanctitatem Suam adhortandos esse fideles, at missionario reduci se sistant ab eoque benedictionem petant, praevia tamen declaratione a missionario facienda benedictionem huiusmodi ad matrimonii validitatem neutiquam pertinere.* Non itaque fundamento caret opinio P. Francisci a Brenno (*Manual. Miss.*, lib. III, cap. V, quaesi. 14, §4) qui eos haud absolutionis capaces esse propugnat, qui nuptias coram parrocho, ad accipiendam ab ipso nuptialem benedictionem, inire recusant, licet sine illo illiusque benedictione valide contrahere valeant, adeoque tali pacto se

prave ad recipiendam sacramentalem absolutionem dispositos ostendunt ob eam, quam gerunt, minime obtemperandi Ecclesiae, voluntatem, et quidem, ut ille ait, in re tam gravissima: unde concludit: *Nolentes autem Ecclesiae obtemperare nedum sacramentalis absolutionis incapaces sunt, utpote prava affecti voluntate, verum etiam ut ethnici et publicani ab Ecclesia merentur omnino repelli iuxta Christi D. oraculum (Matth., XVIII)».*

1038. Quod si agatur de coniugibus infidelibus, qui ad fidem convertuntur, haec gravis caeremoniarum obligatio urgenda non est, uti reposuit S. C. S. Officii. Ad dubium enim: « 1. Se siano da supplirsi le ceremonie nuziali, allorchè richiedansi dai coniugi sposati nell'infedeltà nel caso che ambedue siansi convertit!? Se siano da supplirsi le slesse ceremonie nel caso che uno dei coniugi sia battezzato e l'altro sia rimaslo nella infedeltà? * 1 S. C. reposuit die 2 iunii 1860: * Ad 1^U" conjuges infideles, si fideles facti sint, optime facere, si Ecclesiae benedictionem recipiant; adstringi tamen ad id non debere; Ad 2^U"': negative ».

Modo breviter de singulis caeremoniis in specie.

1039. Matrimonium celebrari solet ante altare maius, sive, hoc impedito, ante aliud altare. Vetitum est sacristie apponere pallium seu baldachinum (S. R. G., *Collect, authent.*, n. 200).

Sponsus stat a dextris sponsae, ulerque genuflectus; testes prope adstant vel iuxta vel retro post sponsos ut videre et audire possint.

In nonnullis dioecesibus adest usus ul in celebratione nuptiarum velum album explicetur super utrumque *sponsum* (n. 1). *Hic usus est antiquissimus eumque commemorat etiam Sacra Scriptura, Ruth, III, 19, et Nicolaus I, in c. 3, c. 30. q. 5, in Decreto. Fertur S. R. C. illuni prohibuisse in Rupelensi, 7 sept. 1850; sed hoc decretum in authenticam collectionem relatum non est. E contrario, in I)e Guayana, 15 sept, a. 1881 [Collect, authent., n. 3531), proposito dubio: « VI. Num*

1 *Latine*. 1. An sint supplendae caeremoniae nuptiales cum requiruntur coniugibus desponsatis in infidelitate in casu quo uterque convertatur; -- An sint supplendae eadem caeremoniae in casu quo alter e coniugibus sit baptizatus. alter remanserit in infidelitate.

consuetudo sponsi scapulas sponsaeque caput velandi in benedictione nuptiarum relinendus sit»; S. C. reposuit: «Ad 6um: affirmative ». Et in *Mexicana*, 27 febr. 1886 (*Collect, authent.*, n. 3656), ad dubium: « Num usus veli quod adhiberi solet penes Ecclesias mexicanae regionis in ritu Sacramenti matrimonii, licitus sit »; rursus censuit: « Cum S. R. C. in iis locis ubi hic vetustissimus usus viget (prout in Galliarum dioecesisibus) eiusmodi ritum haudquaquam vetuerit, Archiepiscopus Mexicanus illum in sibi credita Archidioecesi servari permittat, contrariis non obstantibus quibuscumque». At ubi haec praxis non viget, introduci nequit, inconsulta S. C.¹

Sacerdos indutus est veste talari cum superpelliceo et stola alba. At si immediate sequitur Missa, sacerdos, praeter albam, et stolam albam, induere debet etiam albam planetam, ut reposuit S. R. C. in *Ambianen.*, 31 aug. 1863. ad 3um' (*Collect, authent.*, n. 3158) et adiuvari debet uno scilicet clerico, superpelliceo pariter induto, qui librum et vas aquae benedictae cum aspersorio defert.

De candelis accensis adhibendis nil habet Rituale Romanum; unde ex rei. can. 1100 sequi possumus consuetudinem.

1010. Iuxta nonnulla Ritualia: n) Sacerdos caeremonias incipit a sermone ad sponso. Hic mos nullatenus reprobatus est: sed melius ritu romano sermo reservatur in finem, post sollemnem Missalis benedictionem. 6) Interrogantur, iuxta praxim sacrarum ordinationum, omnes assistentes de existentia impedimentorum et monentur de obligatione eadem revelandi. Hic mos tolerari potest; sed minime tolerari posset interrogatio facta ipsis contrahentibus, quia ferme iniuriosa et periculosa est: proinde si alicubi haec interrogatio usu recepta est. supprimatur.²

1011. Statim sponsi interrogantur lingua vulgari, prius vir. deinde mulier, et uterque suum consensum exprimit verbis.

¹ De hac veli nuptialis antiqua et diversa disciplina, vide Rosset, n. 2928 seq.

² P. W. i. n. x. z., n. 190. not. 271: Rosset, n. 2896; Sanchez, l. III, disp. XXXVIII, n. 10; alique contra Veracruz. Mutata morum simplicitate, sermones qui in nonnullis Ritualibus prostant ad exemplum, e. g., in Rituali Toletano, ex integro recitari profecto non possent; melius esset eosdem expungere.

aut signis (si verbis uti nequit), ita ul parochus el testes de illo dubitare nequeant. .Mutuo contrahentium consensu intellecto, sacerdos iubet eos invicem iungere dexteras, dicens: *Ego vos contango*, etc., vel aliis usus verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum. Si plures simul nuptias ineunt, interrogationes sponsorum cum verbis: *Ego vos contango* repeti debent pro singulis.

De dexterarum coniunctione mentio lit etiam in c. 1, X. *De sponsa duorum*, IV, 4. el est antiquissimus ritus, significans animorum unionem. † S. C. S. Officii, interrogata a Vicario Apostolico Chan-Tong Merid.: «Cum manus iunctio nullatenus essentiam attingat matrimonii, cumque insuper speciatini neochrisliani vix ullo modo adduci possint ut invicem iungant manus coram tot adstantibus, quippe quod moribus sinicis valde repugnat, licebitne matrimonio benedicere, omissa hac de manuum iunctione rubrica? »; reposuit, die 30 iulii 1890: * Tolerari posse el ad mentem. .Mens est ut paulatim inducantur neophyti ad observantiam Ritualis Romani ». Iure particulari interdum praescribitur ut manus nudae sint ; Marlene, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, lib. 1, cap. IX, a. 3, n. 7, referi quod olim in primis nuptiis manus nudae iungebantur: in secundis el ulterioribus velatae chirothecis. In nonnullis locis mos est ul iunctae manus sponsorum intima stolae parte tegantur aut ligentur ; qui mos nulla censura dignus videtur el de eo mentionem habet quoque S. Isidores in c. 1, C. XXX, q. 5.2

Quoad verba: *Ego vos contango*, etc., licet Marlene, l. c., n. 6, affirmet haec verba inaudita fuisse apud antiquos, tamen illa vel alia aequipollentia inveniuntur in quibusdam antiquis libris, quos vide apud Catalanum, l. c., n. 3. In nonnullis dioecesibus in usu sunt formulae, quae melius exprimunt theologiam doctrinam de ipsis contrahentibus Sacramenti ministris. Ha, e. g., Bangen. tit. III, pag. 53. narra in sua dioecesi MoUasteriensi hanc esse formulam: *Et ego matrimonium per vos*

† CATALAXVS, *Comment, in /iit. Hom.*, tit. VII, cap. 11, § 2; Rossmt, °. 2897; P. Weknz, l. c., not. 276.

* Rosser, l. c.; P. Wehxx. l. c.; Bangex, tit. Jlf, pag. 55-56.

contractum confirmo et rati co in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Vide analogam formulam dioecesis Augustanae apud P. Wernz, l. c., not. 227.

1042. Sequuntur benedictio annuli aliaeque preces. Si plura matrimonia eodem tempore celebrantur, possunt in communi fieri numero plurali. S. C. S. Officii, die 1 sept. 1841, declaravit: « Quando plures simul copulantur, accepto primum singulorum consensu, et rite celebratis singulis matrimoniis, dictaque pro singulis a parocho forma: *Ego uos contango in malrimonium.* etc., nihil obstat quominus benedictiones annu-
torum et reliquae benedictiones fiant in communi per verba generalia ».

In nonnullis dioecesibus non unus, sed duo annuli benedicuntur, alter pro sponso, alter pro sponsa. Alibi una cum annulo benedicatur numisma (*une médaille*), quod in memoriam initi coniugii servatur; aut etiam nummus seu moneta, imo iuxta Rituale Toletanum benedicuntur tresdecim nummi, quos sponsus in manus sponsae immittit. In *De Guayana*, 15 sept. 1881 {*Collect, anthent.*, n. 3531), ad dubium: *4° Num in sollemni nuptiarum benedictione servandus sit ritus benedicendi arrhas et duos annulos, prout in Appendice ad Rituale Romanum in Manuali Toletano praescriptus. 5° Num idem ritus servandus sit, etiamsi non sequatur Missa pro sponso?»; S. R.C. reposuit: «Ad 4uni: Nihil innovetur; ad 5°m: affirmative».

Usus, quo in mutuae dilectionis ac lidei signum annulus traditur, antiquissimus est.¹ Materia, ex qua annulus conficiendus est, non est determinata; apud Graecos est duplex annulus, unus aureus pro sponso, alter argenteus pro sponsa. Benedictio praemitti etiam potest matrimonio; nec est omittenda in secundis nuptiis, licet annulus sit benedictus in ordine ad aliud malrimonium. 2 Quando frangitur, amittitur, aut usutitur, novus benedicatur eadem Ritualis formula.

¹ lio-si r, n. 2900. S. C. S. Officii (Colled. S. C. de Prop. Fide, n. 1363),
•I» spec aies illorum populorum inores, permisit ut in dioecesi Pondicholensi. loco annuli, benediceretur *taly*.

² S. It. C., *Hliedonen.*, aug. 183". ad II.

Vir anulum benedictum, de manu sacerdotis acceptum, immittit in digitum annularem sinistrae manus sponsae; quia antiquitus invaluerat opinio ab eo digito nervum quemdam, aut, ut alii dixerunt, venam usque ad cor pergere.

Dum vir annutum digito sponsae inserit, parochus pronuntiat verba: *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen*.¹

§ 2. - De sollemni nuptiarum benedictione.

1013. Expletis Ritualis caeremoniis, si nuptiae benedicendae sunt, celebratur Missa votiva *pro sponso et sponsa*.² In ea sunt tres orationes, duae post orationem Dominicam, tertia post *Benedicamus Domino*; quae orationes sunt sollemnis benedictio nuptialis.

1044. Principii loco praemittimus Decretum Generale latum a S. R. G. die 30 iunii 1890 (*Collect, authent.*, n. 3922). Hoc decretum sub η. VI, *De Missis votivis pro sponso*, ita statuit: * in celebratione nuptiarum extra diem dominicum vel alium diem festum de praecepto seu in quo occurrat duplex primae vel secundae classis, dicenda est Missa pro sponso et sponsa, in line Missalis post alias Missas votivas specialiter assignata. In diebus vero dominicis aliisque diebus festis de praecepto, necnon diebus duplicia excludentibus, dicenda est Missa de die cum commemoratione Missae pro sponso et sponsa.

« Missa pro sponso et in ea benedictio nuptialis fieri potest etiam in casu quo sponsi infra hanc Missam sacram communionem non percipiant.

* Eadem Missa, cum sit votiva privata, semper celebranda est etiamsi fiat in cantu, sine *Gloria in excelsis* et sine *Credo*

¹ In Italia, post Concordatum feliciter initum inter Sedem Apostolicam et Gubernium italicum, sacerdos, recepto utriusque contrahentis consensu, debet coniugibus declarationem perlegere, quae prostat in Alleg. XV Mod. XIV.

* Ex antiquissima Ecclesiae praxi sacrificium Missae in matrimonio celebratur. Ita Tertullianus, lib. II, *ad Uxorem*, scribit: « Unde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum Angeli renuntiant, et Paternum habet. » Rosset, n. 2819: P. Weitz, n. 111. ¹ »

et cum Iribus Orationibus: 1a scilicet eiusdem Missae votivae propria; 2^a el 3^a diei occurrentis, ut in Rubricis, tit. VII, n. 3. *De commemorationibus*;¹ necnon in fine *Benedicamus Domino* el ultimo evangelio S. Ioannis.

* Temporibus vero prohibitis, nuptiae quidem celebrari possunt de licentia Episcopi, et sine sollemnitate ideoque privatim et omissis Missa et benedictione. Neque, iisdem temporibus, commemoratio pro sponsis fieri potest in Missa occurrente (de qua re vide etiam n. 1058 seq.).

« Verum ex decreto generali S. R. U. Inquis., dato die 31 aug. 1881, benedictio nuptialis impertienda est extra tempus feriatum iis coniugibus, (pii eam quacumque ex causa non obtinuerint, Missaque pro sponso et sponsa simul celebranda diebus praescriptis, ut supra.

* Benedictio enim nuptiarum in Missali posita, si sponsi eam petierint (ceterum ad eam non adigendi, bene tamen adhortandi) ab ipsa Missa pro sponso et sponsa abstrahi numquam potest, sed infra eam omnino fieri debet.

* Notandum est tamen, quod si mulier est vidua el alias benedicta fuerit, omittenda est tam benedictio nuptiarum, (piam Missa propria pro sponso et sponsa.

« Non obstantibus decretis quibuscumque particularibus in contrarium facientibus, quae per hoc Generale Decretum uti revocata ac nullius roboris habenda esse S. R. C. declarat ».

1015. Igitur in primis sollemnis nuptiarum benedictio nequii abstrahi a Missae celebratione et dari extra Missam, non ostanle contraria consuetudine. Praeter citatum Generale Decretum vide etiam *Limburgen.*, 23 iunii 1853 (*Collect. authent.*, n. 3016), *Romanam*, 9 mail 1893 ad 4^{am} (*Collect. authent.*, n. 3798), etc.

Nonnullae tamen dioeceses privilegium a Romano Pontifice obtinuerunt ut liane benedictionem extra Missam dare valeant; e. g., hoc privilegium concessum fuit an. 1865 ad instantiam

¹ Eadem S. C. in *Civitatis Castelli seu Tifernaten.*, 28 iulii 1835 (*Collect. authent.*, n. 2693), ad lura declaravit in Missa pro sponso et sponsa dicenda in diebus Rogationum Faciendam esse earumdem commemorationem, iuxta decretum generale diei 3 martii 1818.

Patrum Concilii Provincialis Quebecensis 111. quod celebratum fuit ann. 1863. Haec particularia privilegia per relatum Generale Decretum revocata non fuerunt.

S. R.C. in *Limburgen.*, 43 iunii 1853, minime probavit aliam nuptialem benedictionem, praeter benedictionem Missalis.

1046. Porro haec Missa cum adnexa benedictione non semper celebrari potest. Nimirum:

«) S. R. C. in relato Decreto Generali, ab initio, tradit quibus diebus Missa pro sponsis celebrari potest, vel non. Huc spectat etiam eiusdem S. C. responsio in *Derthouen.*, 40 aprilis 1842 (*Collect, aidhoif.*, n. 2619):

« Cum per decretum generale Sacrae huius Congreg. (*Collect. authent.*, n. 4619) dies designentur, quibus Missa pro sponso et sponsa prohibetur etiam diebus excludentibus duplicia per annum, ideoque etiam infra Octavani Epiphaniae, in Vigilia Pentecostes, et infra Octavam privilegiatam Scilicet Corporis Christi; idem parochus petit declarari:

*5° An huiusmodi Missa dici possit diebus duplicia excludentibus, ut supra notatis;

* 6° An commemoratio Missae pro sponso et sponsa dicenda, prouti ex dicto decreto, in Missis de duplici primae vel secundae classis, dici debeat sub unica conclusione cum oratione festi, vel sub altera conclusione;

* 7° An talis commemoratio pariter dici debeat, sub unica vel sub altera conclusione, prouti solet de aliis commemorationibus occurrentibus in diebus Dominicis et festis de praecepto:

* 8° Quo loco, quando aliae occurrunt commemorationes, ut in proximo quaesito, commemoratio Missae pro sponso et sponsa dicenda sit sub secunda conclusione? ».

S. G. reposuit :

* Ad 5um: negative quoad Octavam Epiphaniae, Vigiliam Pentecostes et Octavam privilegiatam Scilicet Corporis Christi, quatenus privilegium concessum sit ad instar Octavae Epiphaniae.

- Ad 6um: negative ad primam partem, affirmative ad secundam.

« Ad 7um: ut in praecedenti.

† Ad 8um: faciendam primo loco post alias de praecepto».

b) Tempore feriato haec Missa celebrari nequit; imo nec commemoratio Missae pro sponso et sponsa in Missa occurrenti fieri hoc tempore potest.

c) Archiepiscopus Quebecensis, 23 sept. 1817, postulavit a S. C. de Prop. Fide: « An concurrente eodem die matrimonii celebratione ac defuncti funere, quae duo ad alium diem differri non possunt, praestet potius Missam celebrare pro sponsis, vel pro mortuo, benedictione nuptiali sponsis absque Missa impertita? » S. C. reposuit: « in praeposita concurrentia Missam pro sepeliendo defuncto esse celebrandam ». Vide etiam infra II.1048 similem S. G. S. Officii responsionem.

d) Tandem si mulier hanc nuptialem benedictionem in priori matrimonio iam receperit, repeti nequit, ut expresse statuitur in citato Decreto Generali: de qua re rursus infra redibit sermo.

1017. Haec Missa pro sponso et sponsa celebranda est a proprio contrahentium paroco vel ab alio sacerdote de parochia aul Ordinarii proprii licentia, ex rel. can. 1101 §2, reprobata a Cone. Trid., l. c., quacumque contraria consuetudine etiam immemorabili, quae potius corruptela dicenda est. vel quocumque privilegio non obstante, nisi proprius parochus desit.

Huc spectat responsio S. G. C., in *Ilerdensi*, 24 maii 1785. Ex consuetudine immemorabili paroco cathedralis ecclesiae (Ilerdensis ius erat matrimoniis benedicendi initis in tota dioecesi. Episcopus in visitatione id prohibuerat. Proposito dubio: «An standum sit decreto Episcopi, in sacra visitatione posito, statuenti quod matrimonia benedicantur a propriis parochis, quorum est matrimoniis interesse, an vero consuetudini immemorabili de benedicendis matrimoniis a solo paroco cathedralis »; S. G. reposuit: «Affirmative ad primam partem, negative ad secundam, et amplius ».

Quod si sponsi domicilium mutaverunt post initum matrimonium ante nuptialem benedictionem, illamque modo petunt, Fagn. in cap. 3. *De secundis nuptiis*, n. 3. docet benedictionem dandam esse a novo paroco proprio.

1018. Al sacerdos celebrans non tenetur Missam applicare pro sponso et sponsa, nisi ab iisdem eleemosynam receperit,

prouti pluries Sacrae Congregationis, declaraverunt. Ita S. C. S. Officii, die 1 sept. 1841, rescripsit: * 1° Sacerdotem non teneri Missam applicare pro sponsis, nisi ab iisdem eleemosynam accipiat; 2° In eadem Missa posse sacerdotem plures sponso benedicere; 3° Ab eodem sacerdote celebrante aspergendos esse aqua benedicta sponso ante altare genuflexos, non autem ab alio sacerdote; 4° Non licere sponso benedicere in Missa defunctorum, sed potius transferendam esse benedictionem ad alium diem». Ita etiam S. C. de Prop. Fide, die 10 ian. 1837, et die 7 iunii 1853.

1019. Hanc Missam cum benedictione esse potius de consilio quam de praecepto, patet ex relato Generali Decreto; et Codex in rei. can. 1101 § 1 confirmat: «Parochus *curet* ut sponsi benedictionem sollemnem accipiant». Neque ulla consuetudo hoc consilium, in ipsa rei convenientia maxima fundatum, suppressere potest. Gonet. Trid., l. c., *hortatur* coniuges vel ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent: et Rituale Rom. cohaerenter tradit: «*Moneat* parochus coniuges, ut, ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam, in eadem domo non cohabitent, nec matrimonium consummant, nec etiam simul maneant, nisi aliquibus propinquis vel aliis praesentibus». Proinde si coniuges post celebrationem matrimonii iuxta Rituale Romanum, ante benedictionem cum Missa, cohabitent et matrimonium consummant, nullum peccatum proprie loquendo admittunt, neque mortale neque veniale, uti docet cum plerisque S. Alphonsus, lib. VI, n. 984.

1050. Praestat ut sponsi hanc sollemnem benedictionem in ipsa matrimonii celebratione recipiant; sed si, quacumque demum ex causa, eam non receperint, haec Missa pro sponso cum benedictione potest etiam postea celebrari; quod Codex, l. c., expresse docet, addens relatis verbis: « quae dari eis (sponso) potest etiam postquam diu vixerint in matrimonio, sed solum in Missa, servata speciali rubrica et excepto tempore feriato ». S. R. C., id tradens in relato Decreto Generali, citat Generale Decretum S. C. S. Officii diei 31 aug. 1881, quod est sequens: · Benedictionem nuptialem quam exhibet Missale

Romanum in *Missa pro sponso et sponsa* semper impertiendam esse in matrimoniis catholicorum, infra tamen Missae celebrationem, iuxta rubricas el extra tempus feriatum, omnibus illis coniugibus, qui eam in contrahendo matrimonio quacumque ex causa non obtinuerint; etiamsi petant postquam diu iam in matrimonio vixerint, dummodo mulier, si vidua, benedictionem ipsam in aliis nuptiis non acceperit. Insuper *hortandos* esse eosdem coniuges catholicos, qui benedictionem sui matrimonii non obtinuerunt, ul eam primo quoque tempore petant. Significandum vero illis, maxime si neophyti sint, vel ante conversionem ab haeresi valide contraxerint, benedictionem ipsam ad ritum el sollemnitatem, non vero ad substantiam et validitatem perlinere coniugii». Eliam aliae Ss. Congr. non semel idem tradiderunt. Ita, e. g.. propositum fuit S. C. de Prop. Fide sequens dubium : « Sancta Sedes hortatur fideles ad supplendam benedictionem nuptialem parochi in matrimoniis clandestine celebratis. Quaeritur utrum intendatur sola benedictio sollemnis quae habetur in Missali. an vero etiam benedictio annuli ? » S. C. reposuit, die 10 febr. 1801: « Affirmative in omnibus ».¹

1051. Demum in *Davantina*, 21 marlii 1874 (*Collect. aulient.*, n. 3229), ad dubium : * Num Missa votiva pro sponso el sponsa dici et in ea benedictio fieri possit etiam in casu quo sponsi infra hanc Missam sacram communionem non percipiant»; S. R. C. reposuit: « Affirmative; curent tamen parochi et animarum rectores adhortari fideles nupluros ul in Missa in qua nuptiales benedictiones impertiuntur, communicent ». Quam resolutionem confirmavit etiam in *De Guyana*, lô Septembris 1881, ad 7^{""} (*Collect, authent.*, n. 3531), el in Generali Decreto supra relato.

SCHOLIION.

De matrimonio conscientiae.

1052. Matrimonium *conscientiae* seu *secretam* multipliciter dicitur, ul exponit Benedicius XI^l, *Qaaest. can.*, 397, in adnotationibus circa matrimonia conscientiae, el *De Syn.* lib. XIII.

¹ Collect. Paris., n. 1035.

cap. XXIII, n. 12. Modo intelliguntur ea matrimonia, quae, dispensatis publicationibus, secreto celebrantur coram parcho proprio, aut alio sacerdote ab Ordinario delegato, et duobus testibus familiaribus; qui omnes secretum servare debent, et ideo matrimonium *conscientiae* seu *secretum* appellatur.

1053. Hoc matrimonium validum esse per se patet, cum forma substantialis servata sit, imo et accidentalis, idest Ritualis. Est quoque licitum si contrahatur cum Ordinarii permissione, servatis servandis. Cum vero gravia mala ex eodem sequi facile possint, quae describit Benedictus XIV in *Consi. Satis Nobis*, 27 nov. 1741. hinc laudatus Pontifex in hac Constitutione cautelas assignat, prudentia plenas, servandas in hoc matrimonio permittendo.

1054. Hanc Constitutionem benedictinam, quae prostat in Alleg. IX, Codex servavit, ita praescribens:

« Can. 1104. - Nonnisi ex gravissima et urgenlissima causa et ab ipso loci Ordinario, excluso Vicario Generali sine speciali mandato, permitti potest ut matrimonium conscientiae inealur, idest matrimonium celebretur omissis denuntiacionibus et secreto, ad normam canonum qui sequuntur.

«Can. 1105. - Permissio celebrationis matrimonii conscientiae secumfert promissionem et gravem obligationem secreti ex parte sacerdotis assistentis, testium, Ordinarii eiusque successorum, et etiam alterius coniugis, allero non consentiente divulgationi.

«Can. 1106.- Huius promissionis obligatio ex parte Ordinarii non extenditur ad casum quo vel aliquod scandalum aut gravis erga matrimonii sanctitatem iniuria ex secreti observantia immineat, vel parentes non curent filios ex tali matrimonio susceptos baptizari aut eos baptizandos curent falsis expressis nominibus, (juin interim Ordinario intra triginta dies notitiam prolis susceptae et baptizatae cum sincera indicatione parentum praebeant, vel Christianam filiorum educationem negligent.

« Can. 1107. - Matrimonium conscientiae non est adnotandum in consueto matrimonio ac baptizatorum libro, sed in peculiari libro servando in secreto Curiae archivo de quo in can. 379 ».

CAPUT VI.
DE TEMPORE ET LOCO QUO MATRIMONIUM
CELEBRARE LICET

Articulus I.

De tempore quo matrimonium celebrare licet.

Can. 1108. - § 1. Matrimonium quolibet anni tempore contrahi potest.

§2. Sollemnis tantum nuptiarum benedictio velatura prima dominica Adventus usque ad diem Nativitatis Domini inclusive, et a feria IV Cinerum usque ad Dominicam Paschalis inclusive.

§ 3. Ordinarii tamen locorum possunt, salvis legibus liturgicis, etiam praedictis temporibus eam permittere ex iusta causa, monitis sponsis ut a nimia pompa abstineant.

1055. Principii loco statuendum est, iure Codicis, matrimonium, quocumque anni tempore celebratum, esse validum et per se licitum, id expresse traditur in rei. can. 1108 § I, et ante Codicem tradidit Caelestinus III in c. 4. X. *De feriis*, II. 9. et cohaeret Rituale Rom. in Rubrica: *De Sacramento matrimonii*: * .Matrimonium omni tempore contrahi potest». At post ultimam matrimonii publicationem aliquod temporis spatium parochum exspectare debere, diximus n. 184.

1056. Hinc etiam tempore clauso, matrimonium sine ulla Ordinarii permissione, celebrari potest; tempore enim clauso, una sollemnis Missalis benedictio prohibetur (n. 1044). In aliquibus locis ex consuetudine vel particulari lege ipsum matrimonium prohibetur tempore clauso; sed hanc consuetudinem vel particularem legem per Codicem correctam fuisse, palam est.

1057. Per tempus autem *clausam* seu *feriatum* «olim ea tempora designabantur a Septuagesima usque in octavam Paschalis, item Iribus hebdomadis ante festum S. Iohannis Ba-

plislae. el al) Adventu Domini usque post Epiphaniam, can 10, c. 33, q. 1. Quod dicitur de Iribus hebdomadis ante festum S. Ioannis Baptistae, intelligendum esi de Iribus hebdomadis, «piae incipiunt ab hebdomada dominicae Ascensionis el finem habent hebdomada quae sequitur sollemnem diem Pentecostes, quemadmodum definitum videtur in cap. 4. De *feriis*[^] e.x quo praeterea deducitur varios fuisse ritus el consuetudines*: Berardi, loin. Ill, diss. 5. Cone. Trid . sess. XXIV, *De ref. inalrim.,c.* to, ita hoc tempus limitavit: «Ab Advenlu D.N. I. C. usque in diem Epiphaniae, el a feria IV Cinerum usque in octavam Paschalis inclusive, antiquas sollemnium nuptiarum prohibitiones diligenter ab omnibus observari S. Synodus praecipit; in aliis vero temporibus nuptias sollemniter celebrari permittit; (prias Episcopi ut ea, qua decet, modestia el honestate liant, curabunt: sancta enim res est matrimonium el sancte tractandum ».

1058. Codex vero tempus feriatum adhuc magis limitavit, ul palet ex rei. can. 1108 § 2. Iure igitur Codicis tempus feriatum incipit a media node ante Dominicam primam Adventus el diem Cinerum, el finitur media node post festum Nativitatis et Paschalis.

1059. Ratio prohibitionis est quia haec sunt sacratoria anni tempora quibus Ecclesia desiderat ul toti vacemus vel poenitentiae vel spirituali laetitiae, a quibus profecto nuptiarum sollemnitates nimium animos distraherent, (aim vero haeretici asserere non dubitarent hanc prohibitionem superstitione inlici, eos S. Synodus damnat, l. c.. can. II : «Si (piis dixerit prohibitionem sollemnitatis nuptiarum, certis anni temporibus, superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam, aut benedictiones el alias caeremonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit, a. s. ».

1930. Hoc igilin tempore matrimonium contrahi licite potest, sed sine sollemni Missalis benedictione, quam tamen * Ordinarii locorum possunt, salvis legibus liturgicis, etiam praedictis temporibus... permittere ex iusla causa, monitis sponsis ut a nimia pompa abstineant» rd. can. 1108 § 3. *Ex iusla causa*, in singulis casibus perpendenda, quae prudentiae eius-

dem Ordinarii remittitur. *Salvis legibus liturgicis*; quas supra n. 1044 seq. retulimus. Hic addimus responsionem datam a S.R.C. in Montis Pessulani, 31 aug. 1839 (*Collect, aidh.* n.2797); nam propositis dubiis: « 1° Quando nuptiae celebrantur tempore Adventus vel Quadragesimae, debetne fieri commemoratio Missae pro sponso et sponsa per Collectam, Secretam et Post-communionem ? ; 2° Licet ne recitare supra sponsores preces seu orationes in Missali positas post orationem Dominicam et *Ile, Missi est* ! 3° Quando praedictae orationes non sunt recitatae in Missa nuptiarum, debentne extra Missam, elapso tempore prohibito? ». S. K. C. reposuit: « Serventur rubricae Missalis ac generalia memorata decreta quibus edicitur, ut. quoniam, temporibus ab Ecclesia vetitis, locum habere nequii sollemnis benedictio nuptiarum, ita pariter inhibetur commemoratio pro sponso et sponsa in Missa occurrente, neque orationes resumendae extra Missam, tempore prohibito iam elapso ».

1061. Codex in rei. can. 1108 §3, permissa ab Ordinario sollemni nuptiarum benedictione, addit parochum sponsores monere debere ut *a nimia pompa abstineant*. Antiquo iure videtur prohibita fuisse tempore clauso sponsae in domum viri traductio, licet sollemnis benedictio permissa fuerit ; imo ipsa matrimonii consummatio. Haec omnia ius posterius mitigavit et Codex tantum commemorat monitionem ad sponsores ut a nimia pompa, clauso tempore, abstineant. Hinc hodie convivia permittuntur, (pia matrimonii naturalis quaedam sequela sunt, et lanium erit culpa levis vel gravis, si excessus verificetur: idem dicatur de aliquali pompa in sponsae deductione in domum mariti.

1062. Leges et consuetudines particulares saepe praecipunt, matrimonium non nisi matutino tempore celebrari. Et merito: Iam quia experientia docet, si matrimonii celebratio ad vespertinum usque tempus protrahatur, inter rudes et agrestes non raro accidere, ut comitatus iam fere inebriatus ad ecclesiam accedat; Iam quia laudabilis illa et antiquissima consuetudo, qua nuptiae inter sacrosanctum Missae sacrificium benedicuntur, omnino evanescit.¹ Etiam S. Carolus Borro-

¹ Baxgkn, tit. III, pagg. 56-57.

inaeus pro dioecesi Mediolanensi idem sanxit. Alicubi nobiles permittuntur vespere nuptias inire; sed parochus curet ut omnes mane ad ecclesiam accedant. In Galliis lex civilis, sub gravibus poenis exigens civilem caeremoniam ante matrimonium religiosum, efficit ut hoc. saepe nonnisi paulo ante vel post meridiem celebrari in ecclesia possit: cuius rei tristes effectus omnes deplorant.¹

1063. Praeterea aliquando iure particulari prohibetur ne matrimonia fiant diebus Dominicis aliisque festis, quia non modo cultus divinus per nuptiales caeremonias facile perturbatur, sed occasio quoque praebetur, qua comitatus a debita festorum celebratione delineatur, imo per computationes et saltationes iniuria sanctis diebus et scandalum fidelibus ingeratur.² At posito etiam hoc particulari iure, insta causa facile poterit ab eodem excusare.

Anticulus II.

De loco celebrandi matrimonii.

Can. 1109. - § 1. Matrimonium inter catholicos celebretur in ecclesia paroeciali; in alia autem ecclesia vel oratorio sive publico sive semi-publico, nonnisi de licentia Ordinarii loci vel parochi celebrari poterit.

§ 2. Matrimonium iu aedibus privatis celebrari Ordinarii locorum in extraordinario tantum aliquo casu et accedente semper iusta ac rationabili causa permittere possunt; sed in ecclesiis vel oratoriis sive Seminariis sive religiosarum Ordinarii id ne permittant, nisi urgente necessitate, ac opportunis adhibitis cautelis.

§ 3. Matrimonia vero inter partem catholicam et partem aatholicam extra ecclesiam celebrentur; quod si Ordinarius pru-

¹ l'mucous, *Prompta Bibliotheca*, etc., v. *Matrimonium*, art. IX. n. 55, refert declarationem S. C. C. m *Neapolitana*, die 18 aug 1663, quae tradere videtur Episcopum non posse prohibere ne matrimonium contrahatur *post occasum solis* aut per procuiatorein; sed haec declaratio, casum particularem respiciens. ius Episcopo non adimit. Cf. *P. Wnixz*, n. 184, not. 215.

* Banuex, I. c.

denter iudicet id servari non posse quin graviora oriantur mala, prudenti eius arbitrio committitur hac super re dispensare, tirmo tamen praescripto can. 1102 § 2.

1064. Fidelium matrimonia semper in ecclesia celebrari consueverunt, ut exponit Rosset, op. cit., n. 2880; et quidem in ecclesia paroeciali: cum enim sit Novae Legis Sacramentum et sponsi a proprio parrocho benedictionem recipere debeant, congruum erat ut nuptiae in paroeciali ecclesia celebrarentur. Attamen iure antiquo non erat lex scripta quae id praeciperet, nisi pro lege haberetur consuetudo ubique vicens; et non deerant AA. qui eum Barbosa docebant Episcopos sive solos sive in synodo adunatos prohibere non posse, ne matrimonia in domibus privatis celebrarentur.

1065. Codex in rei. can. 1109§ 1 hanc legem tulit, statuens matrimonium inter catholicos celebrandum esse in ecclesia paroeciali; in alia autem ecclesia vel oratorio sive publico sive semi-publico, nonnisi de licentia Ordinarii loci vel parrochi. Nonnulli censent esse veniale sine huiusmodi licentia matrimonium celebrare in alia ecclesia vel oratorio sive publico sive semi-publico. In ecclesiis vero vel oratoriis sive Seminarii sive religiosarum parochus non potest permittere matrimonii celebrationem neque loci Ordinarius, nisi urgente necessitate ac opportunis adhibitis cautelis, ex rei. can. 1109 § 2. *Urgente necessitate*, si. e. g., nulla alia ecclesia praesto foret. *Opportunis adhibitis cautelis*, ut scilicet nullum damnum aut spirituale periculum ex nuptiali caeremonia sequatur Seminarii alumniis aut religiosis. Hoc velutum extendi polest ab Ordinario, in casibus particularibus, ad domos pias quascumque ideoque etiam ad domos sodalium in communi viventium sine volis.¹

1066. In aedibus vero privatis locorum Ordinarii matrimonium celebrari permittere tantum possunt in extraordinario aliquo casu et accedente semper iusla ac rationabili causa, ex rei. can. 1109 § 2. Haec prohibitio valet, licet in domo privata adsit oratorium domesticum cum privilegio celebrationis

¹ Cappello, op. cit., n. 728.

Missarum, sed hoc in casu minor causa sufficere potest. Propositis dubiis: « 1° An, extra casum infirmitatis gravissimae in alterutro ex contrahentibus, celebrari possit matrimonium in privata domo ante altare ad hoc specialiter erectum? 2° An extra dictum casum in oratoriis privatis in quibus Missa celebratur? 3° An Missa nuptialis in dictis oratoriis celebrari possit? ». S. R. C., in *Barcinonen. (Collect, authcnt., n. 3265)*, die 31 aug. 1872 reposuit: « Ad 1um: providebitur in sequenti. Ad 2um: matrimonium in facie Ecclesiae, seu in ecclesia, maxime celebrari decet. Haud tamen vetitum est locorum Ordinariis, ut, si nullum immineat periculum, ac laudabiles concurrant causae, illud celebrari quandoque pro sua prudentia permittant in privatis oratoriis, in quibus sacrum fieri valeat. Ad 3um affirmative, servatis rubricis ». At matrimonium celebrari licet, prout experientia ipsa docet, in cappella palatii episcopalis vel Nuntii aut Delegati apostolici aut Cardinalis, ex privilegio quod eisdem a Sede Apostolica concedi solet.

1067. Quae huc usque diximus exceptionem patiuntur; nam matrimonia mixta inter partem catholicam et partem acatholicam extra ecclesiam celebrari debent ex rei. can. 1109 § 3 nec Episcopus hac super re dispensare potest, nisi in casu quo graviora mala timeantur et servato praescripto can. 1052 § 2.

Scholion 1.

De secundis nuptiis.

Can. 1112. - Licet casta viduitas honorabilior sit, secundae tamen et posteriores nuptiae validae et licitae sunt, firmo praescripto can. 1069 § 2.

Can. 1143. - Mulier cui semel benedictio sollemnis data sit, nequii in subsequentibus nuptiis eam iterum accipere.

1068. Doctrina catholica est secundas et posteriores nuptias (polygamiam vel polyandriam successivam) esse licitas, at simul esse minus honorabiles, (piam primas et quam castam viduitatem, sive quia indicant quamdam concupiscentiae immoderantiam, sive quia non bene reperiunt imaginem unionis Christi cum Ecclesia et primi matrimonii in paradiso terrestri.

Haec fusius theologi ostendunt ex S. Scriptura et ex traditione el Codex tradit expresse in rel. can. 1142.

1069. Nobis sufficiat duo animadvertere, de quibus agitur X, *De secundis nuptiis*, IV, 21.

1° Si benedictio in primo matrimonio data luit, haec repeti in altero matrimonio nequit, sive mulier sive vir ad secundas nuptias transeat, ex c. 3, cil. lit. Est autem aliqua differentia: nam si mulier transit ad secundas nuptias et in primis fuit benedicta, haec benedictio cum Missa pro sponso el sponsa repeti numquam potest, et contraria consuetudo reprobanda est. In *Aquen.*, 3 marlii 1761 (*Collect, authenf.*, n. 2461), quaesitum fuit: « 1° Si mulier sit vidua et iam benedictionem acceperit, debetne omitti Missa pro sponso el sponsa, ul omittendae sunt benedictiones infra eam descriptae post orationem Dominicam, et *lienedicamus Dominai* ». S.R.C. reposuit: « Ad 1°: Si mulier est vidua non solum debet omitti benedictio nuptiarum, sed eliam Missa propria pro sponso el sponsa ».¹ Quod si mulier, transiens ad secundas nuptias, non fuerat in primis benedicta, per se nil impedit quominus haec benedictio detur. Hinc S. C. S. Ollicii ad dubium: ¹ Utrum gentiles mulieres nuptae vel viduae vel notorie corruptae, quae, ex gentilitate conversae. Christianum recipiunt matrimonium, possint recipere benedictionem nuptialem intra Missam? * reposuit, die 1 febr. 1871. *affirmative*. Quod si vir transit ad secundas nuptias et fuit in primis benedictus, haec benedictio repeti potest tantum, si id ferat loci consuetudo.²

1070. 2° Iuxta iuris romani dispositionem, quam recentiores legislationes sequuntur, non permittebatur mulieribus alterum matrimonium, nisi post annum luctus; el prius nubentes infamia mulctabantur, aliisque insuper poenis plectebantur, l. 1, *Dig. De his qui notantur infamia*, II, 1. et l. 1. Cod., *De secundis nuptiis*, \, 9. Ratio esi: « Ne turbaretur sanguis el de prole dubitaretur»: ul ait Glossa, cap. 4, cil. til., v. *legalis infamia*. Ecclesia ad vitandum incontinentiae periculum sustulit neces-

¹ Collect. Paris., n. 1032.

² S. vviM, lorn. III. η 954, et ita expresse Rituale Ron.

sitatem anni luctus, licet hic conveniens omnino sit, et moribus sit receptus. Hinc Urbanus III. cit. c. 4 c. 1. tit., ait: « Super illa quaestione, qua quaesitum est an mulier possit sine infamia nubere intra tempus lucius secundum leges definitum; respondemus, quod cum Apostolus dicat: *mulier, viro suo mortuo, soluta est a lege viri sui; in Domino nubat, cui voluerit*, per licentiam et auctoritatem Apostoli, eius infamia aboletur». Eademque repetit Innocentius III. c. 5, cit. lit.

1071. De irregularitate, quae ex bigamia oritur, in alio Tractatu agitur; de probatione mortis prioris coniugis. vel secundae nuptiae permitti valeant, vide n. 561 seq.

Scholion II.

De libro matrimoniorum.

Can. 1103. -§ 1. Celebrato matrimonio, parochus vel qui eius vices gerit, quamprimum describat in libro matrimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii atque alia secundum modum in libris ritualibus et a proprio Ordinario praescriptum: idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit.

§ 2. Praeterea, ad normam can. 470 § 2, parochus in libro quoque baptizatorum adnotet coniugem tali die in sua paroecia matrimonium contraxisse. Quod si coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se sive per Curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptizatorum librum referatur.

§ 3. Quoties matrimonium ad normam can. 1098 contrahitur, sacerdos, si eidem adstiterit, secus testes tenentur in solidum eum contrahentibus curare ut initum coniugium in praescriptis libris quamprimum adnotetur.

1072. Liber matrimoniorum est unus ex libris paroecialibus. quos parochus conscribere et diligenter asservare debet ex can. 470 § I. Cone. Trid., sess. XXIV, *De ref. matrim.*, c. I, praescribit: «Habeat parochus librum in quo coniugum et testium nomina diemque et locum contracti matrimonii describat. quem diligenter apud se custodiat». Hoc Concilii Tridentini praescriptum Codex rei. can. 1103 et confirmavit et melius determinavit: quem canonem modo exponere debemus.

1073. Omnes admittunt parochum, qui librum matrimoniorum non habet, aut matrimonia, imo vel unum matrimonium, in eo inscribere negligit, peccare mortaliter.¹ imo Barulialdo. l. c., docet: « ... Puniendus est (parochus) gravi mulcta, quia, praeter peccatum mortale commissum in re gravis momenti ob spretum decretum Concilii..., infert grave damnum tertio, et tenetur ad damna et inleres.se. quae parocbianis ex tali negligentia et respective omissione obvenirent...; atque ideo parochiani habent actionem contra parochum ex quasi contractu, (pii dum acceptavit oflicium cum honoribus et oneribus. quasi sil mercede conductus, tenetur; unde in utriusque commodum suscepit officium; ae propterea tenetur non solum de lata, sed etiam de levi culpa... Sicut tutor, (pii ex negligentia damnificavit pupillum, tenetur ad intéressé. l. *nisi eam*, l. si *tutoris*, II. *De adm. tut.* ».

Haec obligatio parochum aequae manet, etsi magistratus quoque civilis euindem matrimoniorum librum servet. Debet, inquam, parochus habere *librum*: unde non sufficiunt folia abrupta et volantia, quibus nulla tribuitur auctoritas, cum non videantur esse sub custodia.

1074. Ad normam igitur rei. can. 1103 § I celebratum matrimonium inscribi debet in libro matrimoniorum. Parochus vel (pii eius vices gerit, describere debet in matrimoniorum libro nomina parochi vel Ordinarii, aut sacerdotis delegati. <pii matrimonio assistentiam praestitit, coniugum ac testium, locum ac diem celebrati matrimonii atque alia secundum modum in libris ritualibus et a proprio Ordinario praescriptum. Hanc autem inscriptionem firmare deinde debent parochus, vel Ordinarius aul sacerdos delegatus, coniuges, et lestes; alii autem addi possunt, si ita coniuges desiderant. Obligatio inscribendi matrimonia in libro matrimoniorum gravis est.

1075. Haec insuper inscriptio fieri debet *quamprimum*, celebrato matrimonio, idesl stalim post eius celebrationem, aul cerle intra lres vel quatuor dies. Laudabilis mos est, quo pa-

¹ Ba\;i n, tit. III, pagg. 71 72: Moxacelli, I. I, lit. XI, for. 8, n. 7; Ihiii rr(i.oo *Comm. in Hit. Hom.*, lit. 12. n. 82; Hosret, ii. 2937.

rochi librum tenent in sacrario, ita ul vix ac matrimonium celebratum sit. coniuges alique pro firmanda inscriptione illuc accedant. Obligatio inscriptionem faciendi quamprimum per se levis est. ita ul. secluso periculo illam omittendi, etiam longior dilatio culpam venialem non excedat, at lelhaliler peccaret parochus (pii gravi periculo adnotationem praetermittendi sese exponeret.

1076. Non solum in libro matrimoniorum, sed etiam in libro baptizatorum parochus ad notare debet coniugem tali die in sua paroecia matrimonium contraxisse, ex rei. can. 1103 § 2 et can. 470 § 2 (n. 137). Quod si coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se sive per Curiam episcopalem transmittat ut matrimonium in baptizatorum librum referatur, ex rei. can. 1103 § 2. Tandem si matrimonium initum luit ad normam can. 1098, quinam curare debeant eiusdem inscriptionem in utroque libro, vide n. 1013.

1077. Quid vero si parochus neglexit matrimonia in librum referre, aut liber periit, e. g.. incendio combustus? Et quidem si ipse parochus memoria relinet matrimonium contractum cum sponsorum ac testium nominibus, cui forte ipse adstilil. iam poterit in consuetum vel novum librum illud inscribere. Secus S. G. G.. die 19 sept. 1684. decrevit : «Ut accepto illorum testimonio qui praesentes adfuerunt, cum matrimonium celebratum fuit, et elicitio a coniugibus iureiurando de matrimonii iam contracti veritate, in consuetum (vel novum) librum parochus referat matrimonium ». Al in hoc casu parochus consulat Ordinarium omniaque de illius mandato agat.¹

1078. Obligatio inscribendi matrimonium in libris paroecialibus habet exceptionem in matrimonio conscientiae, quod inscribi debet non in libris matrimoniorum el baptizatorum, sed in peculiari libro servando in secreto Curiae archivo, ex can. 1107 (n. 1054). if

1079. Libros paroeciales parochus debet apud se, vel etiam in sacrario, sub elavibu- tamen, custodire, ne quis valeat

¹ IhxGF.s, I cM pagg. 73-74.

illos quoquo modo corrumpere, ul expresse praecipit Cone. Trid., I. e.; S. C. C. in *Carpentoraten* . die 15 sept. 1781. ad 3.,ni. definivit custodiam librorum paroeelialium ita privative spéciale ad curatos seu vicarios curatos cathedralis, etiamsi ii ad nutum amoveri possent a capitulo cui inerat cura animarum habitualis et actualis, ut iidem libri nec etiam custodiendi essent sub duabus clavibus, quarum saltem altera retineretur a capitulo, una enim parochorum clavis satis erat. In fine autem cuiuslibet anni parochus authenticum exemplar librorum paroeelialium ad Curiam episcopalem transmittere debet, excepto libro de statu animarum, ex can. 470 § 3.

1080. Libri paroeciales legitimam constituunt probationem, dummodo fides extracta sil e libro de verbo ad verbum, sicut iacel; secus attestatio parochi, quibuscumque verbis concepta, non probat. Barbosa, l. c., docet quod parochus teneatur: * De illis fides facere necessarias, el potest accipere pro sua mercede illud, quod in loco solilum est dari: si vero solilum est fieri gratis id ipse faciei; quia S. C. negotiis ER. et HK. praeposita Episcopo (*tavensi*, sub die 3 iunii 1604, rescripsi! nihil pro huiusmodi fide recipi posse...».

*

SCHOLI ON 111.

De temporalibus parochi itiribus pro assistentia matrimonio praestita.

1081. Ius antiquum nihil hae in re determinavit. Imo in cc. 8, 9, 28, X, *De simonia et ne aliquid pro spiritita/ibus exigatur rei promittatur*, V, 3, prohibetur aliquid exigere pro benedictionibus matrimonialibus, sed Innocentius III, iu c. 22. cil. Iit. simul praecipit servandas esse laudabiles consuetudines, quibus fideles aliquid offerebant.

Codex rem melius definivit. Nam ex can. 1507 £ I praelinite huiusmodi laxas in lofa provincia ecclesias! ica sol vendas, es! Concilii Provincialis aul conventus Episcoporum provinciae, sed nulla vi huiusmodi definitio pollet, nisi prius a Sede Aposlolica probata fuerit: deficiente aulem hac definitione, standum est locorum consuetudini aul dioecesano decreto, ul

tradidit S. C. C. die 10 iunii 1896. Emolumenta sibi debita parochus exigere potest, etsi ex peculio privato habeat unde vivat; et fideles illud solvere tenentur, illa tamen ut vere pauperes eximantur a quibusvis expensis. Ad ultra id parochus non potest exigere potest sine simoniaca labe ideoque ad restitutionem tenetur, ex can. 463 § licet sponte oblatum possit acceptare. Quod si fideles aliquid extraordinarium et indebitum petant, e. g., Missam sollemnem, applicationem Missae pro sponso et sponsa, etc., pro eo speciale stipendium solvi debere evidens est.

1082. Iura temporalia exclusive ad parochum pertinent non obstante quacumque consuetudine, cum matrimoniorum assistentia pertineat ad actus paroeciales, ex can. 1097 § 3: « Parochus qui sine licentia iure requisita matrimonio assistit. emolumenta stolae non licii sua. eaque proprio contrahentium parochi remittit *; idque (si parochus impedito, actus paroeciales praestet capellanus. qui, ut parochum adiuvet et suppleat, annuum habet stipendium, nisi specialis ea de conventionio inita fuerit

Si sponsi ad diversam paroeciam pertinent, iura pro assistentia matrimonio pertinent ad parochum sponsae, qui assistere ex receptis moribus solet: quique si parochus sponso ad alium sacerdotem, iuxta eorum votum remittit. iura temporalia sarta tecta habere debet, nisi Loci Consuetudo aliud ferat.

Curiae episcopali pro inito matrimonio nulla temporalia debentur; utrum aliquid percipere valeat pro concessa dispensatione, vide n. 386.

CAPUT VIL.

DE INDIVIDUA VITAE CONSUECUDINE

1083. Huc usque de matrimonio ineundo egimus. Si initum matrimonium est validum, statim enascitur individua vitae consuetudo, quae est matrimonium *in facto esse*, el de qua modo agendum est. Diximus n. 6 hanc vitae consuetudinem essentialiter esse vinculum seu ligamen matrimoniale; quod in normali rerum statu sequitur communio tori, mensae el habitationis, nec non unio tiliqua bonorum el voluntatum.

Loquemur in primis de vitae consuetudine coniugum in se spectata, scilicet tum praesertim de matrimoniali vinculo, tum de communione lori, mensae el habitationis inter coniuges; deinde de huius vitae consuetudinis solutione, idest de divortiis. Nam de unione bonorum inter maritum et uxorem pertractat ius civile. De aliis obligationibus mariti erga uxorem (¶ prolem, uxoris erga maritum el prolem, confer moralist{is.

Ar t i c u l u s I.

De vitae consuetudine inter coniuges in se considerata.

£ 1. - *De vinculo matrimoniali.*

Can. HIO. - Ex valido matrimonio enascitur inter coniuges vinculum natura sua perpetuum et exclusivum; matrimonium praeterea Christianum coniugibus non ponentibus obicem gratiam confert.

Can. till. - Utrique coniugi ab ipso matrimonii initio aequum ius et officium est quod attinet ad actus proprios conjugalis vitae.

1084. *Conjugale vinculum* seu *ligamen*, quod oritur ex valido contractu matrimoniali, consistit, prout diximus n. 6. in iure mutuo, exclusivo el perpetuo cum relativa obligatione

in corpus alterius in ordine ad actus per se aplos ad prolis generationem (rel. ce. 1010-1011); hoc enim iure cum relativa obligatione una pars moraliter alteri *ligatur*, ita ul vir sil mulieris, el mulier viri, iuxta illud Apostoli *1a Cor.*, VII, t: *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* Equidem vox *vinculum* directe indicat potius obligationem, sed obligatio supponit ius; unde *vinculum*, plene spectatum, utrumque complectitur. Quod ius et otlicium utrique coniugi ab ipso matrimonii initio obvenit, ul tradit rel. can. Illi, cuius interpretationem, occasione capta, dedimus n. 428 seq. Praeterea matrimonium eluistimuni, ratione Sacramenti, coniugibus non ponentibus obicem, gratiam confert ex opere operato (rel. can. 1110; n. 26 seq.).

Matrimoniale igitur *vinculum*, ad instar cuiusdam domini in corpus alterius coniugis, duo praestat, quae sedulo notanda sunt: 1° Quaelibet pars habet ius in corpus alterius in ordine ad actus per se aplos ad prolis generationem, et eius iuri respondet in altera obligatio praebendi suum corpus; 2° Celeri omnes ab his excluduntur. Hoc alterum, idest exclusio ceterorum, semper verificatur, donec *vinculum* seu matrimonium perdurat; sed primum, idest ius ad copulam, subsistente *vinculo*, potest non exerceri, el potest quoque amitti tum ad tempus, Ium etiam in perpetuum, moraliter tantum, seu physice el moraliter: quod mox declarabimus.

Obligationem iuri coniugali respondentem Apostolus *1a Cor.* VII, 3, appellavit *debitum*: *1a cori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro.* Idest uterque coniux ad petitionem alterius suum corpus praebeat. Hinc intelligitur quid sit *petere ac reddere debitum*. El quoties coniuges, *vinculo* matrimoniali alligati, rem habent inter se. est *copula* seu *actus coniugalis*.

Quae sint vitae coniugalis bona, ita plene exponit Pius XI in sua Encyel. (*1a Encyel.* (Alleg. HI), ul melius el plenius exponi nequeat. Nos de iure ac debito coniugali heic agentes pauca attingimus, praesertim de ipsis rerum conceptibus. Leges morales, quae regunt exercitium iuris coniugalis et adimplementum coniugalis obligationis, per te ipsum vide, benevole

lector, apud probatos A A.; sed memento salebrosam banc materiam non esse attingendam, nisi recto fine, urgente necessitate, opportunist}ue adhibitis cautelis, quibus peccandi periculum removeatur.

1085. Diximus ius ad copulam aliquando amitti moraliter lanium vel ad tempus vel in perpetuum. Hoc in casu proprie loquendo ius ad copulam (iuridicum seu radicale, ut aiunt) permanet, sed prohibetur illius exercitium, ita ul actus coniugalis numquam erit peccatum contra castitatem, sed petitio aut redditio, hic et nunc prohibita, erit peccatum contra virtutem aut legem, quae illam prohibet.

1086. Iam vero post Codicis promulgationem haec amissio iuris ad copulam accidit praesertim in duobus casibus qui sequuntur.¹

1° Si exinde periculum sanitatis immineat. Si periculum est remotum, aut malum quod limetur leve, utraque pars polesl petere el tenetur reddere, id eruitur ex c. 2, X. *De coniugio leprosum*. IV, 8, ubi Alexander III postquam docuisset leprosum posse uxorem ducere, si quam, quae sibi nubere velit, invenerit, subdit: «Quod si virum, sive uxorem, leprosum fieri contigerit, el infirmus a sano carnale debitum exigal, generali praecepto Apostoli, quod exigitur, est solvendum: cui praecepto nulla in hoc casu exceptio invenitur». Haliocsi quia cum copula brevi fiat, non imminet ex ea grave periculum infectionis. At DI)., coniugem sanum leproso debitum non reddentem, a peccato excusant, si tantum horroris habeat ad coeundum, ul id sil ei moraliter impossibile.

Si autem periculum infectionis est ila grave, ut ipsa vita periclitetur, ulerque coniux nequii petere aut reddere; quia

¹ Ante Codicis promulgationem ius petendi d -hilum non habebat vel amittebat coniux ex voto castitatis, quo detinebatur; quod iure Codicis verum amplius non esse, vide n. 1-28 scf; Pariter suspensio obligationis reddendi debitum, quae antea ex c. 7, X, *De conversione coniugatorum*, III, 32, per bimestre concedebatur coniugi qui cogitabat de statu religioso amplexando, abolita est ex rel. can. till. Tandem et privatio iuris petendi debitum in poenam adulterii commissi eum persona consanguinea compartis, cessavit ex eodem can. 1111.

nemo est dominus vitae suae. Excipe nisi proles sit necessaria ad bonum commune, aut ipse vel compere versetur in proximo incontinentiae periculo, aut pelai vel reddat ad fovendum amorem coniugalem, ad evitanda magna dissidia etc.; quibus in casibus coniux potest quidem, quia ex caritate etiam morlis periculo exponere nos possumus, nisi fortior caritatis ratio obstet, sed non tenetur petere, reddere et cohabitare, quia caritas non obligat cum lauto incommodo. Hinc Alexander III in c. I cil. lit., ait: « Quoniam... cum vir et mulier una caro sint, non debet alter sine altero deesse diutius; mandamus, quatenus ut uxores viros et viri uxores, qui leprae morbum incurrunt, sequantur et eis coniugali affectione ministrent, sollicitis exhortationibus inducere non postponas*.

Exinde patet quid dicendum in casu, quo certum est uxorem parere non posse sine probabili vitae periculo, aut parituram fore filios mortuos, quod magnum vitae matris periculum includere solet: nempe uterque coniux potest petere aut reddere tantum in casibus praecitalis, non tamen tenetur. Haec e. g., si vir petat ob proximum incontinentiae periculum et uterque coniux sciat ex praegnantia periculum mortis imminere uxori, cuius praesentia est omnino necessaria numerosae proli adhuc in tenella aetate constitutae, putamus uxorem nec teneri nec posse reddere, et vir ad periculum superandum adhibeat media quae probati A. A. consulere solent.

At si proles nascitura praevideatur infirma vel deformis, non ideo coniuges a matrimonii usu abstinere debent. Ad rem I). Thomas, 4 dist. 32, q., un. a. I, ad 4um: « Uxor tenetur viro leproso reddere debitum: et quamvis proles gigneretur infirma, tamen melius est ei sic esse, quam penitus non esse».

Tandem si ex usu coniugii periculum imminet non morlis, sed morbi, aut alterius damni notabiliter gravis, uterque coniux potest quidem petere ac reddere, sed non tenetur: e. g., si ex coitu cum leproso adsit, indicio medicorum, grave periculum infectionis notabiliter noxae.

S. N. 1. 1. 0. 1. i. ", hi». \ I, ii 950, citans pro omnibus punctis plures auctores.

1087. 2° Si superveniat impotentia in una vel in utraque parte. Si impotentia est temporanea ius ad copulam potius suspenditur, quam amittitur; si est perpetua, amittitur prorsus et usus matrimonii evadit illicitus. At nihilominus corpus unius est adhuc res alterius quoad prolis generationem, nec potest legitime in aliorum potestatem transire; atque ita concipitur vinculum persistere, scilicet quoad solum effectum alios excludendi.

1088. Sed ad plenior declarationem quaeritur num coniuges, superveniente impotentia, valeant matrimonio uti: impotentia, inquam, quia simplex sterilitas certe matrimonii usum non impedit. Alios tactus et aspectus ideoque communionem tori citra periculum pollutionis iis coniugibus licere, facile 1)1). admittunt; igitur quaestio est de ipsa copula. Iam vero principii loco statuendum unam licere copulam matrimonialem, (quia partes tinni una caro et consummatur matrimonium, quia alia quaelibet copula non est, nisi mera pollutio.² Hoc posito, si impotentia (qua copula perlecta seu conjugalis redditur impossibilis) sive perpetua sive temporanea est certa, coniuges nequeunt rei maritali operam dare; si est dubia, sive dubio iuris sive dubio facti, possunt, quia in dubio eorum ius possidet;³ quandonam vero impotentia sit certa aut saltem dubia, collige ex iis, quae supra fuse diximus, explicantes impedimentum *impotentiae*.⁴

1089. Quod si unus coniux post initum malrimonium dubitat de coniugii validitate, quaerenti num dubitans possit, petere, aut saltem compari bona fide petenti reddere, Innocentius III, in c. 44, X, *1)c sententia excommunicationis*, V, 39, ita respondet: « Inquisitioni tuae respondentes, credimus distin-

1 S. Alphonsus, lih. VI, n. 933-1095; Mar c, n. 3090.

* S. Alphonsus, lib. VI, n. 1095; Mar c, l. c.; Guhy. Ioin. II. n. 855.

» S. Alphonsus, l. c.; Sanchez, lib. IX, disp. XVII, n. 20, cum communi, ex cap. *Daitdabileni, De frigidis c/ mattficiatis*.

k Hinc non subscribimus opinioni D'Annibal k, p. III. §470, not. 13 cum Sanchez. Layman, Toletus, putantis virum, post initas nuptias castratum, adhuc posse rei maritali operam dare; nam eunuchi impotentia certa est (n. 517). Sed in casu practico tam gravi melius est ut S. C. S. Officiat consulatur.

guendum, utrum alter coniugum pro certo sciat impedimentum coniugii, an non sciat pro certo, sed credat. In *primo* casu debet [K]tius excommunicat[i]o[n]is sententiam humiliter sustinere, quam per carnale commercium peccatum operari mortale. In *secundo* distinguimus utrum habeat conscientiam huiusmodi ex credulitate levi et temeraria, an probabili et discreta. Et quidem ad sui pastoris consilium, conscientia levis et temerariae credulitatis explosa, licite potest non solum reddere, sed exigere debitum conjugale. Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidenti et manifesta debitum quidem reddere potest, sed postulare non debet, ne in alterutro vel contra legem coniugii, vel contra indicium conscientiae committat offensam ».

1090. Pro recta huius capitis intelligentia dicimus in primis coniugem dubitantem debere semper reddere, si alter in fide bona iure petit. Quoad petitionem, coniux dubitans debet rem explorare diligenter, nec ante hanc adhibitam diligentiam petere potest, ex c. 2, X, *De secundis nuptiis*, IV, 21.¹ Posthac vero, si certo non appareat matrimonium fuisse nullum, *regulariter* standum est pro valore matrimonii in utroque foro; (pro principio reflexo certiorata conscientia, ipse petere potest,² etiamsi pro valore matrimonii nulla determinata probabilis ratio sit. quae sit, e contrario, pro ipsius nullitate,³ et licet ipse in mala fide, idest dubius impedimenti, matrimonium contraxerit.⁴ Obstat videntur verba rel. c. 44: « Verum cum conscientia pulsat animum ex credulitate probabili et discreta. quamvis non evidenti et manifesta; debitum quidem reddere potest. sed postulare non debet ». Communior ac vera responsio est Pontificem velare petitionem antequam diligentia adhibeatur, et per principium reflexum dubio deposito, conscientia (tertia) reformetur; quod satis apparet ex verbis

¹ S. Aithoms, lib. VI, n. 903; D'Alexandre, p. III. § 478.

² S. Aithoms, lib. VI, n. 901. cum communiori et probabiliori; Sax- (Hiz, lib. II. disp. VI. n. W; De Laro, *De iust. et iur.* disc XVII n. 88; D'Alexandre, l. c.

HR

S. Aithoms, lib. VI, n. 901. cum communiori et probabiliori; Sax- (Hiz, lib. II. disp. VI. n. W; De Laro, *De iust. et iur.* disc XVII n. 88; D'Alexandre, l. c.

• S. Aithoms, lib. VI, n. 901. cum communiori et probabiliori; Sax- (Hiz, lib. II. disp. VI. n. W; De Laro, *De iust. et iur.* disc XVII n. 88; D'Alexandre, l. c.

sequentibus: * Ne in alterutro... vel contra iudicium conscientiae committat offensam ».

1091. Diximus *regulariter*: nam sunt duo casus in quibus dubitans de matrimonii valore petere numquam potest, etsi bona fide matrimonium contraxerit. Nempe: 1° Si quis prudenter dubitet *de morte prioris coniugis*: tunc enim possidet prius matrimonium, donec certo moraliter constet de illius solutione, et principium reflexum, quo conscientia certa efformetur, est impossibile, ex cit. c. 2; 4° Si constet de impedimento iuris ecclesiastici, et non constet de *impetrata dispensatione*: tunc enim pariter possidet impedimentum. S. Alphonsus, lib. VI. n. 901 docet id verum non esse si constet de dispensatione et dubitetur de valore dispensationis: sed de hoc Rossel, op. cil., n. 2430, merito dubitat, quia impedimentum certum praei dispensationi el ideo possidet el non tollitur, nisi per dispensationem certo validam.

1092. S. Alphonsus. lib. Vi, n. 90S, indicat regulas, ut cognoscatur quandonam dubium de valore matrimonii probabile sit. necne. Scilicet coniux, ordinarie loquendo, non tenetur credere alteri asserenti se fecte consensisse, licet affirmet cum iuramento, nisi ex circumstantiis certum moraliter sit ipsum non mentiri, quo in casu nec petere nec reddere potest, donec matrimonium revalidetur; item non tenetur credere personis non fide dignis, aul famae incertae de impedimento. E contrario, dictum unius (estis fide digni de impedimento, aut fama publica ex certo auctore constituit dubium probabile. Igitur in illis casibus coniux erit certus, in istis dubius de iure coniugali et ideo applicabit regulas supra positas. In dubio de impotentia vide quae diximus n. 1088.

1093. Coniuges, rei maritali operam dantes, matrimonium *consummant* idest complent (n. 42). Proinde ad matrimonii consummationem duo requiruntur et sufficiunt, nempe: 1° Copula matrimonialis, ad quam ordinatur matrimonium et qua coniuges fiunt una caro (n. 511); 2° Ut huic copulae praecesserit matrimonium validum sive ratum sive legitimum, quia compleri nequit quod non existit. Hinc copula habita ante matrimonii celebrationem non efficit ut contractum dein matri-

monium censeatur consummatum atque ideo neque indissolubilitatem neque alios matrimonii consummati effectibus operabitur. Pariter si matrimonium est nullum ob aliquod impedimentum dirimens, consummatio proprie dicta non intelligitur ob alterius requisiti defectum; et si est nullum ob impedimentum *impotentiae*, non intelligitur ob defectum utriusque requisiti.

E contrario matrimonium habendum est ratum tantum, si hymen, qui vaginam claudit, est intactus; id enim indicat semen in vaginam immissum non fuisse, ut fusius dicemus n. 1097.

Quod si vir verum semen non effudit, ut contingit in spadonibus, aut seminaverit totaliter extra vas, non consummatio matrimonii evidens est. sive foemina seminaverit sive non. Almerito docet S. Alph., \ I. n. 1075: «Si vir coierit, et dubitat an seminaverit, vel an intra vas, copula praesumitur perfecta».

item affirmanda est consummatio, si vir seminaverit partialiter extra vas, et partim, lacerato hymene, intra: neganda autem, si semen ad externum tantum vasis muliebris orificium apposuit, quia ex communiter contingentibus prudenter indicatur semen in vaginam ingressum non esse, nisi aliud constet, (scilicet hoc in casu pro externo foro, si foemina est virgo, non consummatio matrimonii probabitur ex hymene intacto; sed. si foemina est corrupta, non videmus quomodo non probari possit.

1091. Ille locus est de *foecundatione artificiali* pauca verba facere. Saeculo elapso ad linem vertente, Spallanzani, sacerdos Mutinensis, in scientiis naturalibus celeberrimus et in Papiensi Universitate professor, publici iuris fecit novam theoriam, quod scilicet animalia possint foecundari absque carnali maris & foeminae commixtione, supplente artificiali methodo, qua per syphunculum masculinum semen in foemineum organum introducatur, dixitque se rem in cane *expertum* esse.¹ Deinde medici banc doctrinam applicaverunt humanae generationi et docuerunt exinde foecundationem consequi posse, quae dicta

¹ Eschm. disp. I, cap. IV, III.

est *artificialis*. Hodie nemo negat prolem exinde haberi posse; in Academia sub nomine sanctorum Lucae. Cosmae et Damiani, quae Parisiis existit et in quam medici catholici conveniunt. nos ipsi, dum Parisiis ius canonicum in catholica Universitate docebamus, a perito medico, iam aetate provector, audivimus se foecundatione artificiali lilium obtinuisse, qui adhuc vivebat et advocatum agebat.

1095. Iam vero hac in re principii loco ponenda est responsio S. G. S. Otlicii diei 25 martii 1897: proposito enim ac funditus discusso dubio: «An adhiberi possit artificialis mulieris foecundatio». S. G. reposuit: «Non licere». Porro triplex *foecundatio artificialis* dari aut lingi potest. *Prima maritus extra copulam cum uxore semen emittit, quod Colligitur et, mediante instrumento, in vaginam uxoris immititur.* In hac. foecundatione artificiali nec copula habetur, et multo minus copula matrimonialis, sed mera pollutio graviter peccaminosa. Et proles, si exinde nascatur, hoc unum probat, scilicet prolem haberi posse etiam sine coitu matrimoniali et sine matrimonii consummatione, prout eveniret etiam si maritus ad vaginae orificium apponeret semen, quod naturali vi attraheretur in vaginam et inde proles nasceretur (n. 513 seq.). *Altera: in vase foemineo aptatur annutus, ut virile membrum facilius ingredi queat: deinde maritus ponit, modo consueto, copulam, semine in vaginam deposito ad uterum transeunte.* Hoc in casu nil videtur reprehensione dignum: non annuli appositio, praesertim si haec ab ipso marito fiat, non copula, quae deinde habetur, (pia est matrimonialis: obstaculum autem quod impedit congressum maritalem, leve est, cum facile removeatur per annuli appositionem. Tandem *tertia maritus modo consueto lentat copulam cum uxore, deponens in vaginae orificium semen, quod in vaginam et uterum transire non potest: medicus aut maritus semen recolligit et ope s-gpliunculi in vaginam et uterum transmittit.* Hoc in casu evidens est adesse impedimentum *impotentiae* (n. 521). si certo constet foeminea organa talia esse, ut normalis matrimonii usus sit impossibilis; depositio spermatis in orificium vaginae non luit nisi mera pollutio et immissio seminis in vaginam

et uterum, ope syphunculi. longe abest ut sil copula el copula matrimonialis; ipsemet Sanchez, lib. VU, disp. ALIX, n. 37 putat matrimonium esse irritum et proinde «non consummari licet, arte aliqua, absque viri penetratione, sil receptum semen intra vas aut per matricis attractionem». Hinc putamus in casu applicandam esse doctrinam de certo impedimento riapc-*lentie*.

1096. Consummatio matrimonii rite celebrati praesumitur in foro externo; unde claris argumentis non-consummatio evinci debet. Ecclesia autem in foro externo non-consummationem matrimonii probatam habet non solum argumentis, (piae physicam certitudinem, sed etiam argumentis, quae certitudinem moralem pariunt; haec enim in humanis indiciis salis est.

1097. Hinc non-consummatio matrimonii salis probata est pio foro externo: 1° Si coniuges rei matrimoniali operam dare non potuerunt, sive quia numquam. neque per paululum temporis, soli post initas nuptias fuerunt, sive quia impotentia viri in propatulo est, e. g.. quia vir est eunuchus: Si constet de mulieris virginitate, quae evincitur praesertim corporis inspectione peracta iuxta methodum, quam S. C. de Sacramentis praescripsit (Alleg. XII cap. XIII). Si ex huiusmodi inspectione constat hymenem mulieris esse intactum, iurisprudencia SS. CC. RR. matrimonium habet non-consummatum. Equidem medici enarrant mulieres post partum aut publicas meretrices quandoque cum hymenc incorrupto repertas fuisse. At ii casus, si revera unquam acciderunt, sunt rarissimi; el praeterea, quando ii casus veriflantur, ipse partus aliaque signa, quae medici noscunt, indicant copulam perfectam habitam. Cum igitur hymen intactus, iuxta communiter contingentia. sit indicium moraliter certum non-eonsummationis matrimonii. Ecclesia iure meritoque relinet, matrimonium, hymene intacto, non esse consummatum, nisi ex medicorum examine el attestazione aliud clare probetur. 3° Si talia indicia et circumstantiae concurrant, ut simul sumptae moralem certitudinem prudenti indici constituent matrimonium non fuisse consummatum, licet nec mulier virgo sil, quia, e. g., erat

vidua aut ab alio viro ante inspectionem corporis cognita, nec vir certa impotentia laboret. 4° Si constet virum semen ad externum tantum vasis muliebris orificium apposuisse; licet enim admittas sententiam, de qua n. 515 seq., tamen iuxta communiter contingentia dicendum semen in vaginam baud ingressum esse; et, semine vaginam non ingresso, non-consummatio matrimonii certa est. E contrario, si vir coivit et modo dubitat num seminaverit vel num seminaverit intra vas, matrimonium habendum est consummatum, quia ex communiter contingentibus copula praesumitur perfecta.¹

1098. Consummato matrimonio, conceptio non semper sequitur. Ballerini-Gury, tom. II. n. 943, haec habet: «Post accuratiora physiologiae studia, iam constat sua stata esse tempora, quibus e coniugali congressu sperari aut non sperari effectus generationis possit: et tanquam exploratum iam habetur sperari effectum non posse, a *quartodecimo die* post incepta menstrua usque ad subsequentis epochae finem, idest ad sequentem usque menstruorum recursum». Etiam D'Anibale, p. III, § 469, not. 5, hanc physiologicam legem non solum probabilissimam, sed prope certam dicit. E contrario Eschbach, disp. I, cap. V, § IV, pluribus citatis praeclarissimis medicis, post accuratiora physiologiae studia docet: «Quamvis conceptui convenientia magis videantur tempora menstruis proximiora, tamen affirmare hodiernae scientiae progressus minime sinit ex copula inter duplicem menstruorum epocham habita sperari effectum generationis non posse»; subditque in nota etiam de hac maiori convenientia omnimode non consentire physiologos. Cum igitur hoc tempore intermenstruo iuxta plurium sententiam conceptio aut impossibilis aut difficilior sit, quaesitum fuit a S. Poenitentiaria num coniuges ad evitandam prolem possint hoc tantum tempore matrimonio uti, et num confessorius possit id consulere ad ipsos ab onanismi scelere retrahendos. S. Poenitentiaria reposuit, die 16 iunii 1880: «Coniuges praedicto modo matrimonio utentes inquietandos non esse, posseque confessorium sententiam, de

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 575.

qua agitur, illis coniugibus, caute tamen, insinuare, quos alia ratione a detestabili onanismi crimine abducere frustra lentaverit ».

1099. Contra infandum onanismi crimen Sedes Apostolica plures declarationes dedit, quas confessarius prae oculis habere debet; nonnullas hic referimus:

1100. Proposito dubio: * Utrum licita sit masturbatio directe procurata ut obtineatur sperma, quo contagiosus morbus *blenorragia* scientifice delegatur el quantum lieri potest curetur»; S. C. S. Officii, die 24 iulii 1929, reposuit: «Negative».

1101. S. Poenitentiaria, saepius interrogata, dubia sibi proposita, modo qui sequitur, resolvit:

1° « An suo muneri satisfaciant illi confessarii, qui cum poenitenle, onanismi peccatum accusante, altum silentium servant el. finita confessione peccatorum, illum verbis generalibus ad contritionem excitant, illique asserenti se detestari omne peccatum lel hale, sanctam absolutionem impertiuntur». S. Poenitentiaria reposuit, die 14 decembris 1874: « Negative ».

2° Ad dubia: « 1° Quando adest fundata suspicio poenitentem, (pii de onanismo omnino silet, huic crimini esse addictum, num confessario liceat a prudenti et discreta interrogatione abstinere, eo quod praevideat plures a bona fide exturbandos, multosque Sacramenta deserturos esse? Annon potius teneatur confessarius prudenter ac discrete interrogare? 2° An confessarius, qui sive ex spontanea confessione, sive ex prudenti interrogatione cognoscit poenitentem esse onanistam, teneatur illum de huius peccati gravitate aequae ac de aliorum peccatorum mortalium monere, eumque, uti ait Rituale Romanum, paterna caritate reprehendere, eique absolutionem tunc solum impertiri, cum sufficientibus signis constet, eumdem dolere de praeterito, el habere propositum non amplius onanistice agendi»; reposuit, 10 marlii 1880: «Attento... vilium infandum, de quo in casu, late invaluisse..., ad l''n regulariter negative ad t''n» partem, affirmative ad 2nm; ad 2l''n affirmative iuxta doctrinas probatorum auctorum». Illud regulariter indicat aliquando vonfessarium silere debere,

ne. sine ullius fructus spe, bona tides in malam convertatur. ¹

3° Demum interrogata de confessario redarguente maritum, qui coitum semper abrumpit et seminat extra vas. ne sequatur proles, S. Poenitentiaria, die 13 nov. 1901, dixit: « Parochum de quo in casu recte se gessisse (redarguendo maritum poenitentem), atque absolvi non posse poenitentem. qui abstinere nolit ab huiusmodi agendi ratione, quae esi purus putusque onanismus ».

4° « Utrum mulier alicui actioni mariti qui, ut voluptati indulgeat, crimen Onan aul Sodomitarum committere vull, illique sub mortis poena aul gravium molestiarum minatur, nisi obtemperet, cooperari licite possit ? »

S. Poenit., die 3 apr. 1916, respondit : « 1° Si maritus in usu coniugii committere velit crimen Onan, effundendo scilicet semen extra vas post inceptam copulam, idemque minetur uxori aul mortem aut graves molestias, nisi perversae eius voluntati, sese accommodet, uxor, ex probatorum theologorum sententia, licite potest, hoc in casu, sic cum marito suo coire: quippe cum ipsa ex parte sua det operam rei el actioni licitae, peccatum autem mariti permittat ex gravi causa, quae eam excusat; quoniam caritas, qua illud impedire teneretur, eum tanto incommodo non obligat. 4° At si maritus committere cum ea velit Sodomitarum crimen, cum hic sodomilicus coitus actus sit contra naturam ex parte utriusque coniugis sic coeuntis, isque Doctorum omnium indicio graviter malus: hinc nulla plane de causa, ne mortis quidem vitandae, licite potest uxor hac in re impudico suo marito morem gerere. Miraturque vehementer S. Poenitentiaria, quod opposita sententia, cum humanae naturae dedecore, in quorundam sacerdotum animis, ul refertur, insistere potuerit ».

5° « 1° Utrum mulier, casu quo vir ad onanismum exercendum uti velit instrumento, ad positivam resistantiam teneatur?

« 2° Si negative, utrum sufficient, ad resistantiam passivam ex parte mulieris cohonestandam, rationes aequae graves ac

¹ Lehmkvhl, vol. II. n. 859, in nota.

pro onanisino naturali (sine instrumento), vel potius omnino necessariae sint rationes praegravissimae?

«3° Utrum, ul tutiori tramite lota haec materia evolvatur e! edoceatur, vir talibus utens instrumentis oppressori vere debeat aequiparari; cui proin mulier eam resistentiam *oppo- nere* debeat quam virgo invasori?»

S. Poenilentiaria, die 3 iunii 1916, *respondendum* censuit:

«Ad 1um : Affirmative.

«Ad 2um : Provisum in primo.

« Ad 3um : Affirmative ».

§ 2. - *De communione tori, mensae et habitationis inter coniuges.*

Can. 1112, - Nisi iure speciali aliud cautum sit, uxor, circa canonicos effectus, particeps efficitur status mariti.

Can. U13. - Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam el moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi.

1102. Ut quisque valeat iure suo coniugali melius uti, nec non propter mutuum vitae adiutorium, coniuges tenentur ex obligatione iustitiae ad habitandum in eadem domo et ad utendum eadem mensa eodemque toro.

1103. Sane in matrimonii definitione verba *individuae vitae consuetudinem afferens* indicant tum praesertim vinculum coniugale, tum etiam ius-obligationem ad hanc vitae communionem. Confirmatur ex *Gen.*, II. 24: « *Delinquet homo patrem suum el matrem suam et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una* ». Illud *adhaerebit* (vir) *uxori suae*, et consequenter uxor viro suo, videtur clare significare hanc vitae communionem. Hinc Roinani matrimonium definiebant: *consortium omnis vitae*, l. 1, Dig.. *De ritu nuptiarum*. XXIII, 2. Aristoteles *Ethic.*, lib. \ III, led. XII, ita rem explicat: «Viro et uxori secundum naturam amicitia videtur inesse; homines enim coniugium subeunt non solum procreationis, sed eorum etiam gratia quae ad ipsam conterunt vitam: officia namque continuo sunt diversa, atque alia viri, alia sunt uxoris; opem

itaque mutuo sibi ferunt ». Quam rationem evolvit S. Thomas in loc. cit. Aristotelis, led. 12.

1101. Uxor ex matrimonio valido particeps edicitur status mariti, nisi speciali iure aliud cautum sit (can. 1112). Proinde participat nomen, dignitatem, privilegia, domicilium mariti (can. 93) eiusque ritum suscipere valet (can. 98 § 4); cum eo lorum domicilii sortitur (can. 1561) atque (nisi aliam sepulturam ipsa elegerit, can. 1223 §3) in eiusdem sepulcro tumulatur (can. 1229 § 2) etc.

1105. Ceterum ius et obligationem ad hanc vitae communionem perlinere ad integritatem potius quam ad essentiam matrimonii alias diximus; ideoque valere matrimonium cum pacto non habitandi in eadem domo, eademque mensa et loro non utendi, uti in matrimonio conscientiae, de quo n. 1052 seq., salvo utrique parti iure coniugali (n. 776).

Ideo uxor potest habere proprium quasi-domicilium, et, legitime separata, etiam domicilium (can. 93 § 2), eademque soluto matrimonio potest proprium ritum resumere, nisi aliud iure particulari cautum sit (can. 98 § 4), etc.

HOB. Ex dictis consequitur neque virum ab invita uxore neque mullo minus uxorem ab invito viro discedere posse ad longum tempus. «Cum vir et mulier una caro sint, non debet alter sine altero esse diutius», ait Alexander III in c. 1, X, *De coniutio leprosum*, IV, 8. Secus coniux derelictus potest ministerio indicis discedentem repetere, ut omnes DI).admittunt cum Schmalz., lib. II, tit. XIII, n. 57; nisi discedens iustam opponat discessus causam, e. g., impedimentum dirimens notorium aut cuius paratas habet probationes (can. 1699 § 3). Altero autem consentiente, potest, saltem attenta iustitia, alter, etiam ad longum tempus, abesse. Hinc ex una parte uxor regulariter tenetur sequi virum volentem discedere ad longum tempus, etiamsi hic domicilium mutet sine iusla causa, modo causa non sit turpis,¹ aul etiamsi in exilium missus sit, dummodo grave damnum² vel periculum seu corporale seu spiri-

¹ S. Al ii. xsls, lib. VI, n. 977.

² S. Ai.phox is, l. c.; Muic, n. 2120; Sanchkz, lib. I, diep. XL1, n. 13.

luale exinde uxor non patiat. Ex alia autem parte vir discedens ad longum tempus debet, si commode potest, idest nisi magnae expensae requirerentur, uxorem secum adducere.¹ Quid si vel uxor virum sequi renuat aut nequeat; vel vir uxorem sine magno incommodo secum adducere non valeat? Urgentibus iuslis causis e. g., ob bonum publicum vel ad alendam aut tuendam familiam vel ad vitandum damnum ab inimicis etc., potest vir discedere; secus debet cum uxore remanere. Quod si brevi tempore abluturus est, nec ipse tenetur uxorem adducere, nec uxor ipsum sequi. Vir potest suscipere brevem peregrinationem devotionis causa, etiam invita uxore; non item regulariter uxor, invito marito, cum ipsa sit subiecta illius voluntati.²

1107. In eadem domo habitantes vir et uxor in eadem mensa sedebunt. Non uxor virum, nisi aliud conventum sit, sed vir uxorem, recepta dote, alere tenetur. Communiter docent AA. virum non teneri uxorem alere, non soluta dote, cum dos ideo constituatur, ut ex ea vir onera matrimonii sustinere valeat. Excipe si vir eam duxit sine dote, aut uxor ei obsequia domestica loco famulae praebet; tunc eam saltem uti famulam alere debet. Quod si uxor ex sua culpa cum viro non cohabitet, vir, nec soluta dote, tenetur eam alere; secus vero si ob iuslam causam. Celerum (quando sive vir sive uxor vere pauper sit, puta si dos fortuito perierit, tenetur saltem ex caritate alter alterum alere; * Quid enim tam humanum est (piam vel forinilis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri participem esse?)» L. §7, Dig. XXII, *de matrimonio*, 3.3

Et in eodem lecto cubabunt. Communio tori videtur formaliter haberi, si prout in multis familiis in usu est. uxor et maritus habent quidem distinctum lorum et cubiculum, sed cubiculum sit contiguum et alteri in alterius cubiculum et torum liber et facilis est accessus; licet hic usus minus laudandus sit.

1108. Codex in rel. can. 1113 seq. loquitur de filiis, ad quos generandos et educandos matrimonium praecipue ordi-

¹ S. Au' HONsi S. I. c. et n. 939.

² S. Vi i hossi S. I. c.; Sanchez, lib. IX, disp. IV, n. 15.

³ S. Vi i' Honsi s, I. c., Sanchez, lib. IX, disp. V, n. 2 et q.

natur. Omnes admittunt coniuges licite posse ab usu matrimonii sese abstinere et ita prolem evitare per honestam continentiam. quae, utroque consentiente coniuge, etiam in matrimonio permissa est; sed est graviter illicitum ad prolem evitandam matrimonio uti vel potius abuti contra ius divinum seu naturale seu positivum. Pius XI in sua Encycl. *Casti connubii* hoc statuit principium: quemlibet matrimonii usum, in quo exercendo actus, de industria hominum, naturali sua vitae procreandae vi desii luatur, Dei et naturae legem infringere et eos qui tale quid commiserint, gravis noxae commaculari. Et adhuc gravius Cst innocentem prolem, in sinu matris adhuc, reconditam necare; grande facinus! quod excusari nequit praetextu vitandi matri periculum mortis neque alio quolibet praetextu. Tandem iniquum est coniugio prohibere eos. qui ad ineundum matrimonium per se apti sunt, sed praevidetur ex eis prolem mancarn, infirmam vitiosamque generari (n. 1086); item organis ad generationem necessariis privare eos qui grave aliquod crimen commiserunt vel ad cruentam sceleris commissi poenam repetendam vel ad futura eorum crimina praecavenda. De muliere excisa vide n.829. De iis omnibus perlegantur, quae habet Pius XI in cit. Encycl. *Casti connubii*.

1109. Parentes gravissima obligatione teneri prolis educationem Ium religiosam et moralem, tum physicam el civilem pro viribus curandi et eliam temporali eorum bono providendi palam est, ul ipsis verbis edicatur in rei. can. 1113. Educationem liliorum religiosam et moralem parentes tenentur plene informare principiis religionis catholicae; ac peculiariter debent curare ul lilii quamprimum baptizentur (can. 770); catecholica institutione erudiantur (can. 1335), scholas catholicas frequentent (can. 1374), etc. Peculiares poenae statuuntur contra parentes, qui his gravissimis obligationibus desunt (can.2319 § 1 n. 2. 3. V § 2). Physicam vero et civilem liliorum educationem parentes curare tenentur eorumque bono temporali providere iuxta suam conditionem et iuxta leges civiles de hac re latas. Ceterum de Christiana inventae educatione omnes debent prae oculis habere praeclaram el numeris omnibus absolutam Encycl. *Divini illius Magistri* (Alleg. II), quam

Pius XI edidit die 31 dec. 1929; cuius doctrinae summam repetit etiam in cit. Encycl. *Casti ctmnubii* (Alleg. III). Vide etiam quae de hac gravissima parentum obligatione diximus in nostro *Catéchisme catholico*, q. 212 in nota.

§ 3. - *De filiorum legitimitate et legilimatione.*

Can. 1114. - Legitimi sunt filii concepti aut nati ex matrimonio valido vel putativo, nisi parentibus ob sollemnem professionem religiosam vel susceptum ordinem sacrum prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii antea contracti.

Can. 1115. - § 1. Pater is est quem iustae nuptiae demonstrant, nisi evidentibus argumentis contrarium probetur.

§ 2. Legitimi praesumuntur filii qui nati sunt saltem post sex menses a die celebrati matrimonii, vel intra decem menses a die dissolutae vitae coniugalis.

Can. 1116. - Per subsequens parentum matrimonium sive verum sive putativum, sive noviter contractum sive convalidatum, etiam non consummatum, legitima efficitur proles, dummodo parentes habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis, vel praegnationis, vel nativitatis.

Can. 1117. - Filii légitimât! per subsequens matrimonium, ad effectus canonicos quod attinet, in omnibus aequiparantur legitimis, nisi aliud expresse cautum fuerit.

1110. In rei. can. 1114 statuitur generale principium, quod filiorum légitimitétem regit, nempe legitimos esse filios natos ex matrimonio valido vel putativo, nisi parentibus ob sollemnem professionem religiosam vel susceptum ordinem sacrum prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii antea contrarii. Iuxta Glossam in c. 6, X, *Qui filii sint legitimi*, IV. 17, v. *repellendus*: «Quidam filii dicuntur *legitimi tantum*, ut adoptivi sive arrogati...: alii dicuntur *legitimi et naturales*, ut nati legitimo matrimonio vero vel putativo sive ab initio sive ex postfacto...; alii dicuntur *naturales et non legitimi*, ut nati ex ex concubinis in domo*. Proinde proles, quae ex usu matrimonii validi vel putativi enascitur, est naturalis et legitima (*natura-lege*).

1111. Întiquo iure quaestio erat inter DD. utrum pro prolis legitimitate requireretur conceptio et nativitas in iusfis nu-

ptiis, an sufficeret tantum nativitas. E. g.. Titius rem habet cum Sempronia consanguinea in tertio gradu, quam dein, dispensatione impetrata, uxorem ducit; haec vero paulo post matrimonii celebrationem, lilium parit ex praecedenti copula. Si pro legitimitate attenditur tantum nativitas in iustis nuptiis, hic filius erit legitimus: si attenditur conceptio et nativitas, erit illegitimus, iam vero Codex hanc quaestionem dirimit in rei. can. 1116, docens aut conceptionem aut praegnationem aut nativitatem sufficere, ut proles legitima habeatur.

1112. Proles concepta aut nata ex usu matrimonii validi vel putativi est legitima, etsi matrimonium sit illicitum. Hinc in c. 9, cit. tit., traditui filios natos ex matrimonio clandestino legitimos esse, quia tunc temporis matrimonium clandestinum ubique terrarum erat validum, etsi illicitum. Codex autem in cit. can. 1114 ponit exceptionem: «nisi parentibus ob sollemnem professionem religiosam vel susceptum ordinem sacrum prohibitus tempore conceptionis fuerit usus matrimonii antea contracti»; quibus verbis aliam inter DI), controversiam dirimit.

Diximus n. 46 ex can. 1015 § 4 *putativum* esse matrimonium invalidum, quod in bona fide ab una saltem parte celebratum fuerit, donec utraque pars de eius nullitate certa evadat; ideoque est legitima proles nata, *utrumque vel alterutra parte ignorante* nullitatem, donec utraque pars nullitatis certitudinem obtineat. Id ante Codicem tradidit etiam Innocentius III in c. 14, cui consonant etiam cc. 6. II. 15 eiusd. lit. Communis est sententia pro legitimitate proles sufficere ignorantiam *iuris tantum*. e. g., si Titius vivit in publico concubinato cum Sempronia et ignorans exinde oriri impedimentum publicae honestatis, bona fide init matrimonium cum Caia, filia Semproniae.¹ At non sufficere ignorantiam *affectatam*, deducitur ex c. 3, X, *De clandestina desponsatione*, IV, 3, ubi declarantur illegitimi filii, quorum parentes sunt *affectatores ignorantiae*. In c. 2 cit. tit. Alexander III declarat esse

¹ Scialmazz., lib. IV. tit. XVII, n. 27 seq.; Pontics, lib. XI, cap. XVIII, il 3; Ituri., lib. IV, lit. XVII, n. 6.

legitimam prolem conceptam ante latam divortii sententiam ideoque etiam post litis contestationem, inio etiam post divortii sententiam, si haec per appellationem suspensa sit vel nondum transierit in rem indicatam. ¹ *l traque parte dubitante* de nullitate matrimonii vel *una certa el altera dubitante*, si dubium enatum est post initum matrimonium, proles est legitima ex rei. can. 1015 § 4: si dubium aderat ante matrimonii celebrationem, matrimonium, deficiente bona tide, est nullum, non putativum, et proles illegitima.

Tandem *utraque parte noscente nullitatem* ante matrimonii celebrationem, prolem esse illegitimam, palam est. Ii filii illegitimi appellantur *naturales* tantum, si inter parentes sive tempore conceptionis, sive tempore nativitatis, sive intermedio tempon* (praegnationis) matrimonium subsistere poterat; secus iure canonico dicuntur *spurii* seu *orti ex damnato coitu* ex c. 10, cit. tit. El hi deinde sunt vel *adulterini*, si ex coniunctione adultera, vel *sacrilegi*, si ex patre vel matre sollemni castitatis voto ligatis, aut ex patre in ordine sacro constituto, vel *incestuosi*, si ex copula inter consanguineos vel attines, vel tandem *nefarii*, si ex ascendentibus vel descendentibus procreati sunt.

1113. Proles autem quae, stante hoc matrimonio, nascitur, praesumitur nata ex usu eiusdem matrimonii seu ex marito ab uxore genita; hinc sollemne principium in rei. can. 1115 sancitum: *c Pater is est quem iustae nuptiae demonstrant, nisi evidentibus argumentis contrarium probetur*» desumptum eisdem verbis ex l. 5, Dig., *De in ius vocando*, II, 4; l. 6, Dig., *De iis qui sui vel alieni iuris sunt*. 1.6. Haec probatio evidens non est ex simplici facio quod mater adulterium commiserit l. 11. Cod., *De adulteriis*. IX, 9. quia id solum evidenter non evincit adulterum el non maritum esse patrem prolis. Imo nec est

¹ Schmalz., l. c., n. 13; Kmc.. l. c.. n.9; Pontius, l. c., n. 5; Pirhing, lib. IV, tit. XVII, n. 7, ex c. 2, X, *l'flite pendente nihil innovetur*, II, 16, quo permittitur coniugibus carnale commercium, pendente lite super matrimonio bona Ude contracto Nonnulli ante Codicem docuerunt filios esse illegitimos, -i coniuges culpabiliter praetermiserunt publicationes, quod iure Codicis falsum est (n. 150).

probatio evidens, si mater, fide dignissima, moriens iuramento id sollemniter affirmaverit, nisi talia proferat indicia quae in foro exteriori salis forent, tum quia nulla est causa quae unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur (can. 1791 § 1). Ium quia non meretur fidem allegans turpitudinem suam l. 29, I, Dig., *De probationibus et praesumptionibus*, XXII. 3 | Exinde deducimus nec esse probationem evidentem, si etiam pater adulter id fassus fuerit;² ac proinde filius adhuc posset iura legitimorum luta conscientia sibi vindicare. Quid si filius natus est statim post initum matrimonium vel longe post mariti mortem? Xolum est foetum edi nono plerumque mense ex tpio conceptum fuit, interdum septimo ineunte, nonnumquam decimo pleno, nempe non ante ISO nec post 300 diem.³ Proinde si filius natus est post ISO diem ab inito malrimonio, nulla in hoc est probatio maritum non esse illius patrem. Si natus est antea, iam est probatio evidens non esse conceptum ex matrimonii usu: et tunc si maritus praegnantiam uxoris nesciebat aut lilium natum statim repudiaverit, praesumitur filius conceptus ex alio viro, el certe est illegitimus: secus praesumitur conceptus ex marito ante matrimonium, el habendus est legitimus. Pariter si lilium natus est ante diem 300 a morte mariti, nulla per se est probatio maritum non esse patrem: si natus est postea, iam est probatio evidens non esse conceptum ex marito, ideoque esse illegitimum, nisi matris valetudo, mores el rerum circumstantiae aliud evincant.⁴ E contrario, est probatio evidens maritum non esse patrem prolis el hanc esse adulterinam, si constat quod maritus, ob diuturnam absentiam vel temporaneam impotentiam vel aliam similem causam, nunquam uxori est copulatus (rei. can. 1115 § 2).⁶

¹ D'Annibale, p. I. § 49, not. 20; De Lugo, *De iust. el iur.*, disp. .XIII, n. 26; S. Alphonsus, lib. III, n. 654, 924.

^{*} Schmalz., lib. IV, tit. XVII, n. 36.

¹ D'Annibale, l. c.

⁴ D'Annibale, l. c.; Reiff., lib. IV, tit. XVII, n. 24; Vobt., lib. I. tit. IV, n. 4; Schmalz., lib. IV, tit. XVII, n. 40.

^s Schmalz., l. c., n. 39.

1114. Non convenitur inter DD., utrum expositi, quorum parentes ignorantur, habendi sint legitimi, an illegitimi. Nonnulli putant habendos esse illegitimos: quia plerumque illegitimi exponuntur; in humanis autem indicandum est iuxta communiter contingentia. Alii censent habendos esse legitimos: quia filius reputandus est legitimus, donec illegitimitas non probetur; expositio autem illam non evincit. Haec altera sententia communior et probabilior est, quia in dubio: «index debet in bonum et commoda prolis propensus esse» ut ait Benedicius XIV, in Episl. *Redditae Nolas*, 19 dec. 1744, § 4; et Salm. tract. X, cap. IX, n. 44. referunt ita a Greg. XIV cautum fuisse. Haec quaestio practica non est, nisi quoad effectus canonicae legitimilatis seu quoad irregularitatem: de qua in tractatu de Ordine.

Item dicas si ignorentur huius viri parentes: vir habendus est legitimus quia * in dubiis inspicimus quod plerumque fieri solet » ex R. 45, R. I., in VI.

1115. Quod allinet ad indicem, qui definire debet utrum filius sit legitimus necne, si legitimitas pendet ex validitate matrimonii, sententia reservatur indici ecclesiastico: nam hic tantum est competens circa matrimonii valorem aut nullitatem; atqui qui videt causam principalem, videre quoque debet accessoriam intime eum ea connexam. Confirmatur ex ce. 5, 7, X. *Oui filii sint legitimi*, IV. 17. Si legitimitas pendet ex facto contracti matrimonii, num scilicet matrimonium de facto initum inerit, etiam index laicus potest illam definire, ut pote qui de facto matrimonii videre utique potest. Idem dicas si legitimitas pendet ex alia quaestione facti, num proles ex marito revera nata sit.

Celerum hodie auctoritas civilis effectus legitimilatis civiles matrimonio tantum civili tribuere solet apud nostras nationes.

1116. Restat ut dicamus de prolis legitimatione, de qua agitur in ultimis duobus relatis canonibus.

1117. Re-colenda sunt quae diximus n. 407. Si dispensatio ab impedimento dirimente conceditur potestate ordinaria vel potestate delegata per indultum generale, haec dispensatio

secumferl légitimaiioneni prolis iam natae, excepta adulterina et sacrilega; dispensatio vero concessa potestate delegata per rescriptum in casibus particularibus, non secumfert prolis iam susceptae legitimam, nisi haec expresse fuerit petita in instantia et in rescripto expresse concessa. Haec ex praescripto can. 1051, et fusius. l. c., exposuimus. Cessante autem, quacumque demum ex causa, matrimonii nullitate. sed permanente illegitimitate prolis, haec legitimitur per subsequens matrimonium sive verum sive putativum sive noviter contractum sive convalidatum, etiam non consummatum, dummodo parentes habiles exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum tempore conceptionis vel praegnationis vel natiuitatis. ex praescripto can. 1116, excepta prole adulterina et sacrilega, de qua vide n. 1231. Nimirum proles est legitima (¶ proinde legitimatione non indiget, si genita est a parentibus matrimonio nullo unitis, (piorum uterque vel alteruter, copulam ponens, illius nullitatem ignorat (n. 1112): e contrario, si proles genita est a parentibus, (piorum uterque sciebat se non esse vinculo coniugali ligatum, est illegitima, sed. contracto aut convalidato matrimonio, legitimitur.

1118. Conceptus iuridicus legitimationis per subsequens matrimonium hic est: matrimonium quod modo celebratur aut convalidatur, retrotrahitur, per fictionem iuris, ad tempus conceptionis vel gestationis vel natiuitatis prolis, quae proinde habetur tamquam in valido matrimonio genita ideoque legitima.¶ Exinde sequitur non posse legilimari per subsequens matrimonium, nisi prolem naturalem, cuius scilicet parentes triplici memorato tempore, matrimonium inter se contrahere poterant; si enim proles est spuria seu genita ex damnato coitu, quamvis parentes aliquo ex illis temporibus matrimonium inter se inire potuissent, illa fictilia retrotractio est impossibilis. Tempore *conceptionis* vel *praegnationis* vel *natiuitatis*: nam si omni tempore parentes habiles fuissent, vel habiles fuissent tempore conceptionis, licet deinde evaserint inhabiles. superveniente impedimento, certum est prolem légitimai*!

¶ Unie., lib. IV, tit. XVII, n. 30; De Angelis, lib. IV, lit. XVII, n. I.

per subsequeris matrimonium; item si parentes habiles fuissent aliquo momento gestationis, licet tempore conceptionis et nativitatis fuissent inhabiles; aut si habiles fuissent tempore nativitatis, licet antea inhabiles.¹ E. g.. Titius intra XVI aetatis annum cognoscit Caiam. (piae uterum gerit. Deinde aetatem canonicam adeptus, publicum concubinatum instituit cum Sempronia, matre Caiae, quae stante impedimento publicae honestatis parit. Si obtenta dispensatione ab huiusmodi impedimento, Titius et Caia matrimonium contrahunt, proles legitima lit, eo quod parentes habiles fuerunt aliquo gestationis momento.²

1119. Hanc proles legitimationem per subsequens matrimonium impedire non possunt parentes vel alii fratres legitimi. imo neque ipse legitimus, cum haec legitimatio sit a iure inducta in favorem ipsius matrimonii et in commune societatis bonum.

1120. Legitimalio per subsequens matrimonium plena est quoad omnes effectus canonicos, ita ut taliter legitimi in omnibus aequiparentur legitimis, nisi aliud expresse cautum fuerit, ex praescripto can. 1117. Id ius constituit ut parentes amore proles facilius ad matrimonium ineundum inducerentur ('ita a turpi commercio desisterent: sunt tamen exceptiones. Nam filii legitimi per subsequens matrimonium, nequeunt creari Cardinales (can. 232 § 2 n. 1°), eligi Episcopi (can. 331 § 1 n. 1°). aut Praelati nullius (can. 320 § 2).

1121. Quid vero si ultima clausula rel. can. 1116 non cerificetur, nempe si parentes habiles non exstiterint ad matrimonium inter se contrahendum ullo nec conceptionis nec gestationis nec nativitatis tempore? Hoc in casu proles non legitimatur nisi per Principis rescriptum, idest per rescriptum Romani Pontificis quoad effectus ecclesiasticos et superioris civilis quoad effectus civiles (iura successionum). Principis

¹ Schmalz., lib. IV, tit. XVII, n. 65 seq.; Reiff., l. c., n. 39; Sanchez, lib. VIII, disp. VII, n. 19; Pontius, lib. XI, cap. XIII, n. 2.

² Schmalz., l. c., n. 67.

Reiff., lib. IV, tit. XVII, n. 42, cum Glossa in cit. c. 6, X, *Oui filii sint legitimi*. IV, 17.

rescripto legilimari possunt etiam spurii: extensio autem legitimalionis ex rescripti tenore est desumenda: rescriptum enim tantum valet quantum sonat. Summus Pontifex numquam legilimationem concedit filiis sacrilegis.

Articulus II.

De separatione coniugum seu de divortiis.¹

§ 1. - *De dissolutione vinculi seu de divortio pleno.*

Can. 1118. - Matrimonium validum ratum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest.

1122. Indissolubilitatem vinculi matrimonialis esse unam ex proprietatibus matrimonii, praesertim Christiani, diximus n. 10 et indicat vox *individua* in matrimonii definitione. Quot vero quantaque ex matrimonii indissolubilitate fluant bona, ita describit Pius XI in cit. Encycl. *Casti connubii*: «Et primum quidem coniuges hac firmitate certum habent perennitatis signaculum. quod generosa propriae personae traditio et intima suorum animorum consociatio suapte natura tantopere exigit, cum vera caritas finem nesciat. Firmum praeterea adslruitur lidae castitati propugnaculum contra infidelitatis incitamenta, si (pia interius exteriusve obiciantur: anxio timori num adversitatis aut seneri ulis tempore alter coniux sil recessurus, quivis praeccluditur aditus eiusque loco quietata statuatur certitudo. Servandae item utriusque coniugis dignitati ac mutuo auxilio praestando (piam aptissime providetur, cum per insolubile vinculum perpetuo perseverans coniuges continenter admoneantur se non caducarum rerum causa, nec cupiditati ul inservirent, sed ul alliora et perpetua bona sibi mutuo procurareni, nuptiale iniisse consortium, quod nisi morte solvi non queat. Liberorum quoque luitioni el educationi, quae ad multos annos produci debet, optime consulitur, cum gravia el diuturna huius officii onera unitis viribus facilius a parentibus ferantur. Neque minora

Vide Cunonistas in X, /A? *divortiis*, LV, 19.

(oli humanae consortioni oriuntur bona. Usu enim cognitum habemus matrimoniorum inconcussam firmitatem uberrimum esse honestae vitae morumque integritatis fontem: hoc autem online servato, felicitas salusque rei publicae in luto positae sunt: nam talis est civitas, (piales sunt familiae et homines, ex quibus ea constat, ut corpus ex membris. Quapropter, cum de privato coniugum el prolis, tum de publico societatis humanae bono optime merentur, (pii inviolabilem matrimonii firmitatem strenue defendunt ».

1123. Pius IX in Syllabo, n. 67, reprobavit hanc propositionem (piam Nepomucenus Nuytz Taurini docebat: *hire naturae matrimonii vinculum non est indissolubile et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest*. Unde sequitur matrimonii vinculum ipso naturali iure esse aliquo modo indissolubile, et auctoritatem civilem nunquam divortium proprie (lictum sancire posse ne pro subditis quidem infidelibus. Quod iuxta doctrinam S. Thomae, 4 dist. 33, q. 2. a. 2, q. 1, ita declaramus.

1121. In primis omnimoda indissolubililas vinculi ita ut nullo uinquam in casu solvi queat, non est ex praeceptis primariis legis naturae, Ium quia dari potest casus (pio ea minime excludat linem principalem matrimonii, procreationem nempe el educationem prolis, e. g., si matrimonium esi sterile aul lili educationem iam receperint : Ium (plia obstat in V. T. libellus repudii permissus hebraeis. in X. T. privilegium fidei, (*I in genere potestas Romani Pontificis dispensandi in matrimoniali vinculo iuxta inferius dicenda.

1125. Quamquam haec vera sini, tamen solubililas vinculi *er mera voluntate* unius, aul eliam utriusque coniugis est contra praecepta primaria legis naturae. Aliis verbis *unio libera*, ut aiunt, (pia coniuges possunt se separare el ad alia vota transire, quandocumque alteruter voluerit, aut etiam uterque consenserit, est contra praecepta primaria legis naturae: nam manifeste contraria est lini principali matrimonii seu educationi prolis, quae requirit diuturnum parentum convictum. \ ide (pia n 900 seq. diximus de conditione matrimonio apposita contra perpetuitatem vinculi matrimonialis.

1126. Praeterea omnimoda indissolubilitas vinculi in genere esi ex praeceptis secundariis legis naturae, cum per eamdem melius consulatur bono prolis, et plenius ac facilius obtineatur linis secundarius matrimonii, muluum scilicet adiulorium: etsi in nonnullis casibus particularibus hoc perpetuum iugum durum videri possit.

Hinc Deus in primitiva matrimonii institutione hanc plenam indissolubilitatem vinculi constituit; quod satis eruitur ex aliis verbis (*ten.*, II. 24; *Adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una*).

Deinde permisit bebraeis propter duritiam cordis eorum libellum repudii.

Tandem Christus D., Matth., XIX, 8 seq., repudii libellum revocavit, matrimonium reducens ad primitivam sui institutionem;| imo matrimonio fidelium specialem voluit firmitatem inesse propter rationem Sacramenti, quia scilicet pressius referre debet imaginem unionis ipsius cum Ecclesia (can. 1013 § 2). Scilicet matrimonium validum ratum el consummatum inter baptizatos voluit omnino indissolubile, praeterquam morle (can. 1118). Ipsi praesertim applicantur verba Christi Domini, Matth.. XIX. (>: *Quod Deus coniunxit homo non separet*, el S. Paulus, *ad Rom.*. VII. docet hoc matrimonium non solvi, nisi morle naturali. Hinc Romanus Pontifex polesl quidem declarare matrimonium fidelium consummatum fuisse nullum, obstante aliqua nullilalis causa, sed, si validum fuit, illud quacumque de causa dissolvere nequit. Graeci. Calvinistae aliique putant solvi adulterio unius partis. Contra ipsos Cone. Trid., sess. XX| V, *De matrimonio*, can. 7, definivit: «Si quis dixerit Ecclesiam errari* cum docuit et docet iuxta Evangelium el Apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, el utrumque vel eliam innocentem, <|tii causam adulterio non dedil, non posse, allero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moecharique eum, qui, dimissa adultera, aliam duxerit, el

| Cap. Scit. tit. Bexbihct i XIV, Conet. *Apostoliei ministerii*, 16 septenbris 1717.

eam quae, dimisso adultero, alium duxerit; a. s. ». El can. 5:
 * Si quis dixerit propter haeresim aut molestam cohabitationem aut allectatam absentiam a coniuge dissolvi posse matrimonii vinculum; a. s. ».

At simul Christus Dominus Ecclesiae suae concessit potestatem dissolvendi matrimonium non consummatum inter baptizatos. licet Sacramenti dignitate praeditum; item matrimonium non consummatum inter partem baptizatam et partem non baptizatam. matrimonium etiam consummatum inter infideles in casu Apostoli et in genere matrimonium inter infideles in favorem fidei; de quibus omnibus fusius infra.

Exinde sequitur Principem civilem etiam in casibus, in quibus divortium proprie dictum non esset contra naturae legem, non posse illud sancire nec pro subditis infidelibus, cum nusquam legatur ipsi concessa potestas dispensandi a iure matrimoniali divino positivo.

1127. Ex dictis iam apparet indissolubililatem matrimonii non esse ita absolutam, sicut est eius unitas; et coniugale vinculum, licet de se duraturum usque ad mortem, tamen aliquando solvi praeterquam ob mortem naturalem. Sed iam de dissolutione vinculi matrimonialis fusius agendum est.

1 - De dissolutione matrimonii non consummati inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam.

Can. 1119. - Matrimonium non consummatum inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam, dissolvitur ipso iure per sollemnem professionem religiosam, tum per dispensationem a Sede Apostolica ex iusta causa concessam, utraque parte rogante vel alterutra, etsi altera sit invita.

1128. Rei. can. 1119 agit de matrimonio *valido* (non enim potest esse locus dissolutioni matrimonii invalidi) *non consummato*. Hinc ul matrimonium dissolvi possit ex praescripto huius canonis, ante omnia necesse est extra dubium ponere non-consummationem matrimonii: pro qua demonstratione prae oculis haberi debent Regulae S. G. de Sacramentis relatae in Alleg. Xlt. Quod si invaliditas matrimonii est dubia, certa vero aul facilioris probationis eiusdem non consum-

matio, peti potest dispensatio a matrimonio rato et non consummato ad cautelam, idest in hypotesi validitatis matrimonii (can. 1963 § 2).

1129. Iam vero ex hoc canone matrimonium non consummatum inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam dissolvitur:

1° *Ipso iure per sollemnem professionem religiosam*. Ante Alexandrum III non omnes id admittebant: imo Bernardus Papiensis in *Summa de matrimonio* sententiam contrariam appellat rationabilem eamque dicit magis niti auctoritate doctorum. licet fateatur ab eadem ecclesiasticam consuetudinem discordare. Alexander III hanc consuetudinem expresse confirmavit in c. 2, X, *De conversione coniugatorum*, III. 3²: « Post consensum legitimum de praesenti, licitum est alteri, altero etiam repugnante, eligere monasterium, dummodo carnalis commixtio non intervenerit inter eos, et alteri remanenti (si continentiam servare noluerit) licitum est ad secunda vota transire, quia cum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire, et alter in saeculo remanere». Vide etiam cc. 7, *licii*, tit. Tandem id definivit Cone. Trid., sess. XXIV. *De matrimonio*, can. 6: «Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum per sollemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi: a. s. ». *Per professionem*: proinde non per ingressum in religionem aut susceptionem habitus religiosi. *Sollemnem*: unde non per professionem in congregatione religiosa cum votis simplicibus: nec professionem simplicem in ordine religioso votorum sollemnium post novitiatum, nec eam professionem qua vota simplicia in S. I. nuncupantur. ¹ licet haec ultima professio ex speciali privilegio matrimonium contrahendum dirimat.

Disputant 1)D. quo iure professio sollemnis matrimonium antea contractum dirimat: sed sine ulla cunctatione respondendum est dirimere solo iure ecclesiastico, sicuti de matrimonio post professionem inito diximus n. 626 seq., cum a sola Ecclesiae constitutione votorum sollemnitas repetenda sit. Ni-

¹ Ibi.i.EniM-(inn, II, n. 751.

mirum Romanus Pontifex lege generali statuit huius matrimonii vinculum solvi sollemni professione religiosa.

1130. 2° *Per dispensationem a Sede Apostolica ex insta causa concessam, utratpie parte royante net alterutra, etsi altera sit incita.* Haec potestas, a Christo Domino suo in terris Vicario facta non probatur aliquo S. Scripturae textu, sed ex facto Romanorum Pontificum, cum sine temeritate et contumelia Sedis Apostolicae affirmari nequeat tot Romanos Pontifices saepius errasse circa unum ex praecipuis capitibus Christianae religionis. Nonnulli antiqui auctores hoc factum explicaverunt dicentes matrimonium ratum totam suam firmitatem sortiri a iure positivo Ecclesiae: vide Glossam in c. 7. v. *consummatum* cit. til. Id quidem falsum est, quia matrimonium ratum inter baptizatos est verum matrimonium iure divino indissolubile et est verum Sacramentum, eum hac tamen exceptione, nempe cum potestate Romani Pontificis ab eodem dispensandi. Cum vero haec potestas probetur ab exercitio eiusdem, progressu temporum magis magisque repetito, facile intelligitur quomodonam antiquitus gravissimi auctores de eadem dubitare potuerint. Hodie, licet haec Romani Pontificis potestas proprie de fide non sit, tamen nemo catholicorum eandem ipsi negat, nec sine magna temeritate negare potest, cum eadem Romanus Pontifex utatur, etiam allero coniuge invito. S. Alphonsus, lib. VI, n. 959, ait de hac Romani Pontificis potestate adesse duplicem sententiam probabilem, nonnullos negare, alios affirmare: sed negantem inter opiniones obsoletas esse amandandam, merito ostendit Ballerini-Gury, tom. II. n. 759.

Has dispensationes Romanus Pontifex non elargitur, nisi ex iusta causa: qualis autem sit insta causa, prudentiae eiusdem Romani Pontificis remittitur: «Non potest dari certa regula. debent tamen esse graves et urgentes...», ait De. fustis, lib. II. cap. X. n. 1-3. DD. plures istiusmodi causas exempli gratia enumerant | quarum praecipuae ad sequentes reduci

Lh. JrsTib. I. c.; Cosci, *De separatione tori*, lib. II. cap. II, n. 106 seq.; Sanchfz. lib. II, disp. XVI; Schmh.z., lib. IV. disp. XIX. n. 53 seq.

possunt: a) animorum dissociatio, quin affulgeat futurae reconciliationis spes: b) limor probabilis magni scandali futuri, discordiarum et rixarum inter consanguineos; c) probabilis suspicio impotentiae cum periculo incontinentiae: d) divortium civile ab altera parte obtentum cum periculo incontinentiae partis innocentis: e) semiplena probatio defectus consensus, aut alterius impedimenti; f) morbus contagiosus superveniens; g) periculum perversionis, ut si qua cum haeretico contraxisset; h) si quis aliud matrimonium equidem nullum deinde inierit, a quo se aliter liberare nequeat.¹ e. g.. matrimonium civile; i) tandem mutuus consensus, de quo tamen ait Cosci, l. c.. u. 97: «Mutuo intercedente coniugum consensu, posse Papam de absoluta polestale (diam sine ulla causa hanc dispensationem concedere, sed de ordinaria auctoritate non esse solitum dispensare, nisi cum aliqua causa longe tamen minus gravi et urgenti ea requisita in casu alterutrius dissensus, post antiquiores advertunt Fagnanus...».² Saepe plures ex istiusmodi causis simul concurrunt: et tunc dispensatio facilius obtinetur.

Exinde facile intelligitur hodierna S. C. de Sacramentis vel S. C. S. Officii iurisprudencia: semel enim extra dubium posita non-consummatione matrimonii. pro dispensatione respondere solent, quia nimirum iusta causa plerumque adest. Dispensatio concessa a Romano Pontifice sine iusta causa foret illicita et nulla, cum Deus hanc potestatem Romano Pontifici dederit exercendam ex iusta causa (n. 449).³

¹ De Justis, l. c., n. 32.

² Panormitanus in cap. 7, X, *De conversione coniugalorum*, 111. 32, referi sententiam Hostiensis, qui docuit Romanum Pontificem posse dispensare a matrimonio rato et non consummato: et addit: «Petrus (de Anchirano) tamen hic recitat quod dum quidam Princeps peteret ab Innocentio Papa ut dissolveret matrimonium non consummatum per eum contractum. Papa respondit se non posse. Princeps allegavit hanc Glossam (in cap. 7, *De conversione coniugalorum*). Respondit Papa: Maledictus qui te docuit. Dicit tamen se ignorare an Papa dispensavit, nec refert quare maledixit docentem, sed forte ex eo quia sine causa maxime non deberet Papa hoc facere».

³ Schmaiz., lih. IV, tit. XIX, n. 51; Sanchez, lih. II, disp. XV. n. 0; Pikhig, lib. IX, lit. 1. n. 146, ac plures alii apud Schmaiz., l. e.

1131. Rei. can. 1119 duplicem habet pariem : prima respici! matrimonium *non consummatum* inter coniuges baptizatos; altera matrimonium *non consummatum* inter coniugem baptizalum el coniugem non baptizatum. De utraque pauca singillatim.

Prima pars comprehendit: a) matrimonium non consummatum inter coniuges baptizatos, qui nullo detinebantur impedimento dirimente: A) matrimonium non consummatum inter coniuges baptizatos cum pontificia dispensatione ab impedimento dirimente, e. g.. *consanguinitatis*; c) matrimonium initum inter coniuges infideles, qui matrimonium in infidelitate consummarunt, deinde convertuntur ad fidem et baptismum recipiunt, quin matrimonium post baptismum consumment.

Iam vero vi rei. can. 1119 solvi matrimonium non solum in primo casu, sed etiam in allero indubium est sive ex verbis generalibus canonis sive ex praxi S. C. de Sacramentis, quae in altero, sicuti in primo casu, sine differentia stat pro dispensatione Romanus Pontifex in tertio casu dispensare solet per S. G. S. Oflicii, proinde de eius dispensandi potestate dubitari nullo modo potest (n. 1169); et putamus el hunc casum comprehendere sub rei. can. 1119. quia iam habes *matrimonium inter baptizatos non consummatum*.

Altera pars comprehendit n) matrimonium non consummatum inter partem non baptizatam et partem baptizatum extra Ecclesiam catholicam; id post Codicis promulgationem, nam antea hoc matrimonium erat nullum oh dirimens impedimentum *disparitatis cultus* (n. 566) ac proinde non erat locus dissolutioni; b) matrimonium non consummatum inter partem non baptizatam el partem baptizatam in Ecclesia catholica cum dispensatione ab impedimento *disparitatis cultus*; c) matrimonium consummatum inter duos infideles, (piorum alter remanet in infidelitate nec vult converti aul pacifice cohabitare, alter vero convertitur et baptismum recipit, sed non vult novas nuptias contrahere (n. 1155 n. 2°). In his casibus matrimonium Sacramenti dignitate verius non gaudet (n. 36). Iam vero in primo casu matrimonium solvi ad nor-

nam rel. can. 1119 evidens est: item in allero et tertio sive quia generalia canonis verba el bos casus comprehendunt, sive quia, si vi relati canonis solvuntur matrimonia non consummata quae ob Sacramenti rationem peculiarem habent firmitatem, multo magis dicendum est solvi haec matrimonia non consummata quae non sunt Sacramenta proprie dicta.

**II. - De dissolutione matrimonii legitimi, licet consummati,
in casu Apostoli ex privilegio Paulino.**

Can. 1120. - § 1. Legitimum inter non baptizatos matrimonium, licet consummatum, solvitur in favorem fidei ex privilegio Paulino.

§ 2. Hoc privilegium non obtinet in matrimonio inter partem baptizatam et partem non baptizatam inito cum dispensatione ab impedimento disparitatis cultus.

Can. 1121. - § 1. Antequam coniux conversus el baptizatus novum matrimonium valide contrahat, debet, salvo praescripto can. 1125, partem non baptizatam interpellare:

1°. An velit el ipsa converti ac baptismum suscipere;

2°. An saltem velit secum cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris.

§ 2. Hac interpellationes fieri semper debent, nisi Sedes Apostolica aliud declaraverit.

Can. 1122. - § I. Interpellationes liant regulariter, forma saltem summaria el extraiudiciali, de auctoritate Ordinarii coniugis conversi, a quo Ordinario concedendae sunt quoque coniugi infideli, si quidem eas petierit, induciae ad deliberandum, eo tamen monito, fore ut, induciis inutiliter praeterlapsis, responsio praesumatur negativa.

§ 2. Interpellationes etiam privatim factae ab ipsa parte conversa, valent, imo sunt etiam licitae, si forma superius praescripta servari nequeat: hoc tamen in casu de ipsis, pro foro externo, constare debet duobus saltem testibus vel alio legitimo probationis modo.

Can. 1123. - Si interpellationes ex declaratione Sedis Apostolicae omissae fuerint, aut si infidelis eisdem negative responderit expresse vel tacite, pars baptizata ius habet novas nuptias cum persona catholica contrahendi, nisi ipsa post baptismum dederit parti non baptizatae iuslam discedendi causam.

Can. 1121. - Coniux fidelis, licet post susceptum baptismum denuo matrimonialiter cum parte infideli vixerit, ius tamen novas celebrandi nuptias cum persona catholica non amittit, ideoque po-

test hoc iure uti, si coniux infidelis, mutata voluntate, postea discedat sine iusta causa, vel iam non cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris,

1132. Matrimonium infidelium etiam consummatum dissolvitur ex privilegio Paulino in casu Apostoli Pauli, quod Codex repetit rei. can. 1120 § 1. S. Paulus in *1^a Cor.*, VII, n. 1 seq., interrogatus a Corinthiis circa matrimonium, in primis (*de nuptis*) exponit quae sint iura et obligationes coniugum Christianorum; deinde (*de non nuptis et viduis*) docet (v. 8 seq.) inter Christianos virginitatem et coelibatum matrimonio praeferri; tandem sermonem facit de tertia personarum classe, a praecedentibus distincta, scilicet de fidelibus qui, ex matrimonio contracto in infidelitate, infidelibus coniuncti sunt: et de iis tradit (v. 12 seq.): si unus coniugum infidelium convertatur ad fidem, altero remanente in infidelitate et nolente cohabitare, coniugem fidelem, suscepto baptismo, posse alias inire nuptias: «*Nam ceteris ego dico, non Dominus; si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentiat habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem, alioquin lilii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt. Quod si infidelis discedit, discedat, non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi: in pace autem vocavit nos Deus**. Hoc est privilegium Paulinum, quod dici etiam solet fidei privilegium.

1133. De hoc fidei privilegio loquitur Innocentius III, c. 7. X. *De divortiis*, IV, 19. Quaesitum fuerat num allero coniugum ad haeresim transeunte, qui relinquitur, possit ab secunda vota convolare: «*Nos igitur, ait Innocentius III, consultationi tuae respondentes, distinguimus (licet quidam praedecessor noster sensisse aliter videatur) an ex duobus infidelibus alter ad fidem catholicam convertatur, vel ex duobus fidelibus alter labatur in haeresim, vel decadat in gentilitatis errorem. Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur. allero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini*

nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit: et in hoc casu intelligimus quod ait Apostolus: «*Si infidelis discedit, discedat: frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi*»: et canonem etiam in quo dicitur: «*Contumelia Creatoris solvit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur*». Deinde vero docet, si alter fidelium coniugum labatur in haeresim, vel transeat ad gentilitatis errorem, qui relinquitur, non posse, vivente altero, ad secundas nuptias convolare: quod modo est de fide ex canone Tridentino relato n. 1126. Vide etiam c. 8 cit. Iit., quod est eiusdem Innocentii III.

1131. Et notanda sunt illa verba relata *licet quidam praedecessor noster sensisse aliter videatur*: unde deducunt haeretici aliquem Innocentii III praedecessorem sensisse matrimonii vinculum propter haeresim unius partis dissolvi. Et Glossa, I.c., v. *Praedecessor* ait: «Scilicet Caeleslinus, dictum cuius habuisti olim in decretali *De conversione infidelium*, cap. *laudabilem*, et male dixit Caeleslinus». Sed glossator dormiens haec scripsit: nam in eo capite nec vola nec vestigium hac de re. ¹ Ceterum huic haereticorum obiectioni applica responsionem, quam simili difficultati dedimus n. 554.

1135. Circa originem huius privilegii est duplex sententia. Nonnulli censent hoc privilegium esse iuris humani, latum ab Apostolo potestate apostolica pro Corinthiis et deinde a Primate ad totam Ecclesiam extensum.² Alii docent esse iuris divini, a Christo Domino statutum et ab Apostolo promulgatum.³ Haec controversia non est magni momenti et idearum confusionem redolere, non est dubium. Nam evidens est solius esse Auctoris iuris divini sive naturalis sive positivi, quod matrimonii indissolubilitatem exigit, huic indisso-

¹ Esmeix. *Le mariage* etc., vol. II, pag. 80.

² Abbas in cap. *Quanto. De divortiiis*, n. 5, et ibi Alexander Nevo. n. 9; Paudanus, 4, diet. 49, q. tin., a. 2, n. 12.

Benedictus XIV, *De Synod. disc. trid.*, lib. VI, cap. IV. n. 3; Giovinetti, tom. I. §271, n. 3; S. Alphonsus, lib. VI. n. 955. II: Feue, n. 471; Palmieri, *De matr.* thesi 2Ga

lubilitati aliquo modo derogare: et ideo hoc privilegium necessario ex iure divino procedere debet; quomodo vero hoc explicari possit post Apostoli verba: *ceteris ego dico non Dominus*, vide n. 1166.

1136. Pariter quaestio est inter canonistas utrum hoc fidei privilegium competat, necne, etiam haereticis aut schismaticis, si alteruter ex infidelibus coniugibus ad sectam haereticam aut schismaticam transeat et baptismum in eadem recipiat, dummodo omnia servanda servata sint circa interpellationes sine ulla apostolica dispensatione, quae haereticis et schismaticis numquam conceditur. Duplex est sententia inter antiquos et recentiores scriptores. Quaestio ad examen revocata est a S. C. S. Officii an. 1859. Causa discussa fuit coram Ssrho die 11 augusti; et Ssilus, canonistis consultis diversa opinantibus, noluit quaestionem dirimere et responsum fuit: *Dilata*, quod adhuc perdurat. Quaestio igitur libera est, sed nos certam habemus negativam sententiam, praesertim propter auctoritatem Innocentii HI, cuius verba supra retulimus (n. 1133); nam ex una parte eius verba: *ad fidem catholicam convertatur*. clarissima sunt et nequeunt omnino ad haeresim aut schisma extendi; ex alia Innocentius III, l. c.. textum paulinum interpretatur et eius auctoritas tanta est, ut omnibus aliis facile praevaleat. Confirmatur ex ipsa appellatione privilegii Paulini. quod *fidei privilegium* dicitur n. 1132, fidei scilicet catholicae, quia fides schismatica aut haeretica *fides* simpliciter appellari nequit.

Sed iam hoc fidei privilegium pressius exponendum est.

1137. Et in primis dicimus Apostolum non loqui de coniugibus, quorum alter est infidelis et alter fidelis, cum evidenter agat de duobus coniugibus infidelibus, proinde non baptizatis, quorum alter convertatur ad fidem et baptismum recipiat. Pariter nec loquitur Apostolus de coniugibus, qui in infidelitate contraxerunt et alter est infidelis, alter catechumenus tantum. Proposito dubio: «Num verba S. Pauli *Ia Cor.*, \ II, 13: *Quod si infidelis discedit, discedat*, ita intelligenda etiam sint de catechumenis, seu potius utrum Titius catechumenus pos-it ducere Berlham catechumenam et a suo

marito infideli propter religionem repudiatam», S. C. de Prop. Eide, die 16 ian. 1.683 reposuit: «Verba illa S. Pauli non esse intelligenda de catechumenis, sed de baptizatis tantum».

1138. Iam vero conversione et baptismo coniugis matrimonium legitimum per se non solvitur.¹ «cum per Sacramentum baptismi non solvantur coniugia. sed crimina dimittantur» ait Innocentius III c. 8, cil. lit.: et. si etiam alter coniux convertatur et baptizetur, matrimonium permanet elevatum ad dignitatem veri Sacramenti (n. 36) et si post baptismum utriusque partis consummatum fuerit, plena gaudet indissolubilitate.² Quid vero si alter coniux remanere voluerit in infidelitate? Huic quaestioni Apostolus. I. c., respondet cum distinctione: vel scilicet infidelis *consentit habitare* cum fidele, vel potius *discedit*.

1139. Si infidelis consentit habitare cum fidele .., quae quidem intelligenda sunt non tantum de materiali cohabitatione, sed de cohabitatione pacifica et sine contumelia Creatoris. seu quam fidelis tuta conscientia acceptare possit.³ secus enim infidelis reipsa cohabitare non vult, ut bene perpendit Sanchez, lib. VII, disp. LXXIV, n. 4; si. impiam, infidelis consentit habitare cum fidele. hic *non dimittat illam*, ait Apostolus: quinam autem sit sensus horum verborum Apostoli vide n. 1152 lit. b. Si vero infidelis *discedit*, *discedat (fidelis)*, subdit Apostolus pro altero distinctionis membro: nempe si *non vult cohabitare*, aut vult quidem cohabitare, sed haec cohabitatio vel non est pacifica, e. g., si infidelis fidelem verberibus vexet, alimentis privet... vel non est sine contumelia Creatoris, illa vel eam fidelis tuta conscientia acceptare non possit, e. g., si infidelis nomen Christi blasphemet, filios velit, ethnicae superstitionis sectatores,⁴ periculum perversionis in fide vel alterius peccati praebeat fidele... in hoc. impiam, casu fidelis nequit

¹ S. Thomas, 4, (dist. 39, q. 1. a. 3.

⁴ Sanchez, lib. VII. disp. LXXIV, n. I, cum communi.

Ex cap. 8, collato cum cap. 7 cil. tit., contumelia Creatoris est blasphemia divini nominis, sed generaliori sensu accipi -olei pro quolibet peccato mortali sive fidelis sive infidelis, quia revera quodlibet mortale peccatum est contra Creatoris.

¹ Collect. Paris., n. 9445.

cum eodem permanere, et poterit alias inire nuptias. *Non enim*, subdit Apostolus, *servituti subiectus est frater aut soror in huiusmorti: in pace autem vocavit nos Deus*; scilicet ne fidelis, qui cum infideli ex diciis cohabitare nequit, invitus continentiam servare cogatur.¹

1110. Ab exposita doctrina Apostoli et Innocentii III in c. 7, 8, manifeste sequitur privilegium fidei secumferre disciplinam *interpellationum* praemittendarum, antequam coniux conversus et baptizatus novum matrimonium valide contrahat. Nam ex verbis Apostoli evidens est fidei privilegium esse *courtitionatum*; coniux enim conversus potest ad alias transire nuptias *si* coniux infidelis renuat converti ad fidem aut saltem pacifice cohabitare sine contumelia Creatoris. De impleta igitur conditione constare debet, ut coniux conversus possit ad alia vota convolare; cum autem de hoc ordinarie constare nequeat, nisi interrogando seu interpellando coniugem infidelem post baptismum a fidei susceptum, inducta est disciplina interpellationum. Ad rem Benedictus XIV, *De Sipi.* lib. XII. cap. XXI, n. 4: «Matrimonium ab infidelibus in statu infidelitatis initum et consummatum divina lex solvit, cum altero coniugum ad fidem converso, alter neque converti vult neque sine contumelia Creatoris cohabitare consentit. Ex hoc principio aliud velut consequens deductum fuit, ut coniux conversus coniugem infidelem requirere et interpellare debeat, ut mentem suam super hac re aperte declaret». Codex idem repetit in rei. can. 1141.

1141. Interpellationes[^] parti infideli faciendae, sunt duae quae sequuntur (rei. can. 1141):

1° An velit et ipsa converti ac baptismum suscipere;

4° An saltem velit secum cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris.

Hae interpellationes faciendae sunt post baptismum coniugis conversi.

1142. Nonnulli magnae auctoritatis canonistae putaverunt legem interpellationum non urgere, si iam *constet* de discessu

¹ h. f. z., lib. V. II. disp. LXV, n. V; S. Thomas, I, dist. 39, q. 1, n. 5.

infidelis seu de eius negativa responsione ad utramque quaestionem eorumque sententiam Benedictus XIV, l. c., dicit communioem. Licet haec sententia speculative vera videatur, tamen Ecclesia, ne abusus irreperent in re tanti momenti, eam numquam probavit, imo expresse declaravit etiam hoc in casu interpellationes esse laciendas, aut dispensationem ab eisdem petendam esse. Hinc S. C. S. Ollicii, die 11 aug. 1859, declaravit: «Quoties coniugem infidelem nec Christianam fidem amplecti nec sine contumelia Creatoris cum coniuge converso velle cohabitare *certo constet*, Episcopi tamquam Apostolicae Sedis delegati et Vicarii Apostolici dispensare poterunt super interpellatione, dummodo urgeat necessitas nec tempus suppetat recurrendi ad Sanctam Sedem». Vide etiam responsionem S. C. de Prop. Fide relata n. 1145 ad 3,un.

1143. Interpellationes regulariter fieri debent forma saltem summaria et extraiudiciali de auctoritate Ordinarii coniugis conversi (rei. can. 1122 § I). Scilicet Ordinarius advocat infidelem, a quo sciscitatur num velit et ipse converti, vel saltem pacifice cohabitare sine contumelia Creatoris. Responsio seu negativa seu affirmativa in actis refertur et in archivo servatur. Si infidelis inducias postulat ad deliberandum. Ordinarius eas concedet, monens, iis inutiliter praeterlapsis, praesumi responsionem negativam (rei. can. 1122 § I); quae omnia pariter in actis notanda sunt. Si infidelis advocatus non comparet, index curabit eundem interpellare per aliam personam: et omnia item in actis referet. Sed interpellatio quoque privatim facta ab ipso coniuge converso satis est pro valido matrimonio ineundo, imo et pro licito, si forma superius praescripta servari nequeat. Hoc tamen in casu de ipsis, pro foro externo, constare debet duobus saltem testibus vel alio legitimo probationis modo (rei. can. 1122 § 2).

Interpellationes unica tantum vici* fieri necesse est: sed ex mera caritate pluries etiam fieri possunt, uti respondit S. C. S. Ollicii die 12 iunii 1851 ad Vicarium Ap. Cocincinae Occidentalis. | Eoi mulam huius interpellationis vide in Alleg. V, n. 54.

| Collect. Puris., n. 948.

1144. Ut hanc de interpellationibus materiam aliasve connexas melius declaremus, iuvat referre nonnullas, licet longiores, responsiones S. G. de Prop. Fide et S. G. S. Officii.

1145. Provicarius Generalis Tungkini Occidentalis quaedam dubia, quae ad hanc rem aliasque attinent, proposuit S. C. de Prop. Fide, scilicet:

* 1° Utrum ad effectum matrimonii dissolvendi, iuxta privilegium in favorem fidei a Christo Domino concessum et ab Apostolo promulgatum, interpellatio partis in infidelitate perseverantis sit de iure divino, atque adeo necessaria, ut. ea neglecta, nullus piam* habeatur matrimonii dissolvendi locus? An solutu pertineat ad formam iudiciale, nec requiratur, nisi ut dissolutio licite fiat, praesertim cum aliunde constat indiciis moraliter certis alterum coniugem nec fidem amplecti nec sine contumelia Creatoris velle cohabitare?

« 2° Posito quod ad primam partem respondeatur affirmative, quaeritur, num sola de religione amplectenda sufficiat interrogatio: utrum scilicet pars, in infidelitate remanens, velit converti, necne, quod Thomae Sanchez auctoritate freti existimant aliqui ex missionariis: an potius interpellatio, utrum saltem pars, in infidelitate perseverans, absque Creatoris contumelia cohabitare consentiat, sit quoque essentialis et absolute requisita, ita ut. illa praetermissa, non solum non licite, sed etiam non valide matrimonium dissolvi queat?

« 3° Utrum sollemnis uxoris expulsio a marito facta, videlicet dando libellum repudii coram pagi primoribus iuxta leges regni, possit interpellationis locum tenere et pro ea reputari, cum certissimi* constet de istius mariti voluntate, illum nempe praefatam mulierem nullo modo in posterum uxorem velle habere: an potius, nulla repudii habita ratione, in iis etiam circumstantiis duplex in iure praescripta ad validitatem dissolutionis matrimonii requiratur interpellatio?

« 4° Quaeritur quomodo se debeat gerere missionarius erga mulierem infidelem absque ulla adulterii causa a suo marito etiam infideli repudiatam, qui aliam duxit, cum illa postulat baptizari, et est suspicio an sit animo parata ad revertendum ad suum maritum, si torte postea revocet, et sine contumelia

Creatoris cohabitare consentiat? Debetne illam de hac re prius interrogare, ac interea baptismum differre donec melius sit disposita, etiam cum periculo moriendi absque baptismo? Quid autem si consentit, sed dumtaxat cum hac conditione, quando nimirum expulsa fuerit concubina?

« 5° Quaeritur, an adulterium ansam praebeat coniugibus infidelibus, sicut et Christianis, divortium perpetuum celebrandi, ita ut parti innocenti omnino sit integrum, cum sacro fonte abluta fuerit, aut saeculo nuntium remittere, aut in statu viduitatis vitam transigere, licet pars altera reconciliari velit, et sine contumelia Creatoris cohabitare?

«6° Cum maritus infidelis suae uxori, iam sacri baptismi aquis tinctae, religionem quidem servare permittit, nec aliquid peccati mortalis formaliter iubet. at illam in usu matrimonii ad multa gravia contra conjugalem castimoniam adeo importune pellicit, ut mulier semper sit in gravi periculo peccandi mortaliter. Quaeritur in hoc casu, an praefata mulier possit eum relinquere, et ad alia vota transire? Quid autem si periculum non veniat ex altero coniuge, sed ab aliis qui in eadem domo sunt. v. g., a socero, (pii suam nurum ad incestum sollicitat, vel a socru, muliere jurgiosissima et superstitionibus addictissima? »

S. G., die 5 martii 1816, reposuit:

« Ad I^l": Non esse locum dissolutioni matrimonii in infidelitate contracti in casu de quo agitur, nisi interpellatione praemissa, aut nisi obtenta legitimis ex causis super interpellatione apostolica dispensatione.

« Ad 2^{ul}": Interpellandum esse coniugem infidelem non solum an converti velit, sed etiam casu quo nolit converti, an velit cum coniuge fidei cohabitare sine contumelia Creatoris, iuxta dispositionem Innocentii III. cap. *Quanto, l)e divortiis*. ¹

« Ad 3^{ul}": Faciendam esse interpellationem etiam in casu de quo agitur, si fieri possit, aut recurrendum esse ad Sedem Apostolicam pro obtinenda dispensatione.

¹ C. 7, X, *De divortiis*, IV. 19.

« Ad 4um: Nihil obstare quominus mulieri, de qua in casu, modo aliunde sit sufficienter instincta, baptismum conferatur.

« Ad 5um: Coniugem ad fidem conversum et baptizatum posse tacere divortium quoad torum a coniuge infideli ob adulterium ab eo commissum, quamvis iste veniam petat et velit cohabitare sine contumelia Creatoris.

* Ad 6um: Mulierem conversam posse a viro infideli discedere, et ad alia vota transire in casu quo ille eam pertrahat ad gravia peccata contra castitatem conjugalem (cap. *Quanto*, et cap. *Gaudemus*, Innocentii III, *De divortiis*).¹ Quod si pertractio mulieris conversae ad peccatum mortale non proveniat ab eius viro infideli, sed ab aliis qui in eius domo habitant, socero, e. g., vel socru, posse mulierem fidelem, ubi alia media non suppetunt, se subducere ab ea domo, ubi ad graviter peccandum pertrahitur, non vero posse matrimonium dissolvere, et ad aliud transire ».

1146. Hinc Gregorius XVI matrimonia inita post incompletas interpellationes sanavit in radice, die 17 ian. 1836. Nam Vicarius Apost. Sutchnensis exposuerat:

« Christiani, quando faciunt interpellationes prioris coniugis infidelis, si coniux infidelis respondeat se velle recipere suam consortem fidelem, tunc interrogant illum, an velit converti, et an saltem consentiat cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris. At si pars infidelis statim respondeat se nolle amplius recipere priorem conjugem fidelem, aut ad illum reverti, tunc nihil ulterius interrogant: quia timent ne pagani magis indignantur et blasphemant contra religionem Christianam. Quaeritur igitur an possit permitti parti fidei, ut cum alio fidei contrahat matrimonium, etiamsi in interpellatione prioris coniugis infidelis omissa fuerit interrogatio an velit converti, et an saltem consentiat simul cohabitare sine contumelia Creatoris. Quod si Sanctitas Vestra censuerit omissionem dictarum interrogationum *an coniux infidelis velit converti, et an velit saltem cohabitare sine contumelia Creatoris*, reddere nullam interpellationem aut insufficientem, ita ut ex vi huius-

¹ C. 8, X, *De divortiis*, IV, 19.

modi interpellationis pars fidelis non possit valide aliud matrimonium contrahere cum aliquo fidei, tunc humiliter supplicat Vicarius Apost. praedictus, ut Sanctitas Vestra sanet in radice multa matrimonia, (pia in Vicariatu Sutchuensi contracta sunt. post interpellationem factam sine dictis interrogationibus ».

Gregorius XVI: «...Perpensis expositis benigne matrimonia, ut supra, contracta in Vicariatu Sutchuensi cum omissione interrogationum, prout in supplici libello exponitur, in radice sanat et convalidat, perinde ac si in matrimoniis contractis interpellationes factae fuissent».

1147. Praeterea Episcopus Coccinensis exposuit S. C. Sancti Officii :

«Saepe contingit ut ex duobus infidelibus alter convertatur ad fidem, alter converti quidem tunc nolit. consentiat tamen habitare cum fidei sine contumelia Creatoris, et quin eum pertrahat ad mortale peccatum, imo promittat se quoque fidem postea amplexaturum, quod ut aliquam specialem rationem aliquandiu differre necessarium ducit. Quare fidelis infidelem non dimittit, sed cohabitare pergunt ut coniuges. idque ad longum tempus et aliquot etiam annos. At postea infidelis, mutata voluntate, non solum converti non vult, sed tentat fidelem pertrahere ad idolorum cultum, vel discedit, nec iam consentit habitare eum illo, imo ad alias nuptias ipse transit. Quaeritur:

« 1° An in hoc casu possit etiam fidelis derelictus discedere et ad alias nuptias transire, habeatque hic locum privilegium ab Apostolo promulgatum: *Si infidelis discedit, discedat!*

« 4° An id solum habeat locum (quando infidelis discedit odio fidei, an etiam (quando discedit propter discordias, vel aliam causam a fide diversam?

«3° An etiam possit fidelis transire ad alias nuptias, (quando infidelis quacumque de causa ab eo discessit, nec sciri potest an vivat adhuc, necne?

« 4° An fidelis qui ex dispensatione valide contraxit matrimonium eum infidei, transire possit ad alias nuptias, si

infidelis discedat, vel cohabitare nolit, vel eum pertrahat ad mortale peccatum?

«5° An aliquo el (piano tempore possit fidelis post conversionem cohabitare cum infideli, quin privetur polestale transeundi ad alias nuptias?»

* Clemens XIII. in S. C. S. Officii, die 5 augusti 1759. reposuit :

* Ad 1um: In casu de quo agitur affirmative.

«Ad 2lim: Cum militet ex parte coniugis conversi favor fidei, eo potest uti quacumque ex causa, dummodo iusla sil. nimirum si non dederit iustum ac rationabile motivum alteri coniugi discedendi, ita tamen ut tunc solum intelligatur solum iugum vinculi matrimonialis cum infideli, quando coniux conversus (renuente altero post interpellationem converti) transit ad alia vota cum fidei.

«Ad 3""": Praemittendam esse interpellationem, qua intimetur coniugi infideli, an velit converti; a qua interpellatione Apostolica Sedes iustis de causis dispensat.

«Ad 4""": Si fidelis, praevia dispensatione, contraxit matrimonium cum infideli, censetur illud contraxisse cum explicita conditione, dummodo nimirum infidelis secum cohabitare velit absque contumelia Creatoris; «piare si infidelis non servet supradictam conditionem, adhibenda sunt iuris remedia ad hoc ut eam servet; alias separari debent quoad torum el cohabitationem, non tamen quoad vinculum; quocirca in casu, de quo agitur, coniuge infideli superstite, non potest fidelis ad alia vota transire.

« Ad 5""": Conversus ad fidem in ipso conversionis momento non intelligitur solutus a vinculo matrimonii cum infideli adhuc superstite contracti; sed tunc acquirit tantummodo ius transeundi ad alias nuptias, cum coniuge tamen fidei, idque si coniux infidelis renuat post interpellationem converti. Ceterum tunc solum coniugii vinculum dissolvitur, quando coniux conversus transit cum effectu ad alias nuptias. Si gentilis conversus ante susceptionem baptismi habeat plures uxores et prima recuset amplecti fidem, tunc legitime potest quamlibet ex illis retinere, dummodo fidelis fiat, sed in hoc

casu contrahentes mutuum consensum coram parcho et testibus renovare debent ».

1118. Quod si ex legitimo impedimento interpellationes fieri nequeunt, vel non sine magna difficultate, sacerdos adeat Ordinarium, qui, si facultate praeditus sit. ab interpellationibus dispenset ad cautelam. Huc spectat sequens eiusdem S. C. S. Officii responsio:

Vicarius Apost. *Chensi* et *Chansi* quaesiverat :

« 1° An sub nomine legitimi impedimenti per quod dispensatur coniux fidelis ab interpellatione coniugis infidelis, veniat sola praesumptio imprudentiae viri, qui, sicuti prima vice uxorem vendidit, timendum videtur ne. eadem recuperata, secundo etiam vendere audeat?

« 2° An veniat sola praesumptio quod pars infidelis nolit redire, quia scilicet in praecedenti cohabitatione vel ob diversitatem temperamentorum, vel aliis ex causis ambo inter se discrepabant, conlinuisque agitabantur dissensionibus?

« 3° An veniat sola praesumptio quod maritus infidelis, ex eo quia iam transiit ad alias nuptias, nolit reiicere secundam uxorem, ut primae rursus adhaereat, vel si forte velit rursus suscipere primam, nolit tamen reiicere secundam, sed ambas simul retinere?

« 4° An venial solus timor Christianorum, ne scilicet pars infidelis ob interpellationem illi factam intelligens tali in loco habitare Christianos, possit exinde christianae religioni molestiam afferre?

S. C. S. Officii, die 23 nov. 1790, reposuit:

« Ad 1um, 2um et 3um negative.

« Ad 4um in huiusmodi casu consulatur Sedes Apostolica ».

1149. Ad rem facit etiam alia eiusdem S. C. responsio; propositis enim dubiis:

« 1° Qualis distantia in praedictis regionibus, ubi viae sunt tam difficiles et periculosae incolarumque loca lam incerta, censetur sufficiens ut interpellatio habeatur impossibilis, cum pro ipsa facienda missionarius expensas etiam cum dubio effectu suppeditare valeat? An. e. g.. iler 7 vel 8 dierum in aditu et reditu sit sufficiens ratio ul interpellatio indicetur impossibilis?

«2° Quid censendum de responso affirmativo partis infidelis. scilicet se velle pacifice cohabitare sine contumelia Creatoris, si fundate timetur, ne sic respondeat, ut uxorem conversam aliis vendat aut tradat?

«3° Quid censendum de responsione partis infidelis interrogatae utrum velit converti, si respondeat: *Habeo aliquam intentionem, sed hic et nunc non possum me determinare: postea videbo*. An in casu pars conversa teneatur expectare suae partis infidelis resolutionem cum proprio suo periculo?

«4° Quid censendum de responso negativo a parte infideli obtento, scilicet nolle converti aut pacifice cohabitare, si istud responsum non quidem cordate, sed quasi oblique obtentum fuerit? v. g.. si ille, qui ad interpellationem missus fuit, infideli dicat: Scisne, ista uxor, a te antea dimissa aut fugiens, nunc intravit in istam novam religionem Europaeorum, et quaerit alium virum: an, si ad te rediret, adhuc reciperes pro uxore tua, et cum ea pacifice cohabitares, et quam nunc habes uxorem dimitteres? Pars infidelis tali modo interrogata, saepissime respondet negative, sed missionarius de eo non raro angitur.

«5° Ex concessione S. Sedis datur missionariis facultas dispensandi, ul si (pii infidelis plures uxores habeat, cum una <piam ex illis elegerit post conversionem manere possit, si prima converti noluerit, el selecta fidelis fiat. Quaeritur si iste infidelis, qui bona fide non habitai cum prima sed cum una ex secundariis, ab ea separandus sit ante baptismum, et monendus de necessitate interpellandae primae uxoris, vel utrum haec admonitio el separatio differri possit post baptismum? Ratio dilationis monitionis esset quia in tali casu, si slatim imponeretur obligatio separationis. pariter spes conversionis evanesceret: quod si in bona tide relinqui possent, forsan utraque anima salvari posset.

-6° An ille, infidelis censendus sil plures uxores habere, (pii non collective eum pluribus habitat, sed prima dimissa, altera vendita, cum tertia iunclus sil? Item an infidelis, (pii uxorem in infidelitate dimiserit, et nunc vult converti, sed. durante catechumenatu assumit aliam uxorem, an ea uti licite

possit, seu potius monendus ut eam dimittat, el quatenus renuat, e numero catechumenorum. utpote indispositus, removendus sit ».

S. C., die 29 nov. 1882, reposuit:

« Animadvertere te volunt EE. PP. difficultatem illam el anxietatem, qua missionarii premuntur, quando agitur de usu facultatis dispensandi ab interpellatione, quaeque libi causa fuil, cur ampliorem pro casibus extraordinariis facultatem peteres, vel penitus tollendam, vel magna saltem ex parte imminuendam esse, si attente inspicialur qui *ordinarius*, quive *extraordinarius* casus sil habendus. Primus quidem, ul ex verbis indulli abunde patet, tunc evenit, (piando scilicet, adhibitis antea omnibus diligentis, etiam per publicas ephemerides ad reperiendum locum ubi coniux infidelis habitat, iisque in irritum cessis, constet, saltem summarie et extraiudicialiter, coniugem absentem moneri legitime non posse, aul monitum infra tempus in monitione praefixum suam voluntatem non significasse. *Alter* quando adiri quidem potest coniux infidelis, sed de com parte facta Christiana interpellari nequit sine evidenti i gravis damni ei vel Christianis inferendi periculo. Iam vero ex his quae enarras facile coniicitur, casus, (pii istic eveniunt, inter ordinarios, ul plurimum, recensendos esse, ac proinde non esse huiusmodi. qui adeo graves difficultates facessant. /■

« Verum sive agatur de ordinariis sive de extraordinariis casibus, investigationes et diligentiae, antequam ab interpellatione dispensetur, semper erunt adhibendae: in primis quidem ul saltem summarie et extraiudicialiter constet coniugeni absentem moneri legitime non posse, aut monitum intra tempus in monitione praefixum suam voluntatem non significasse; in alteris ul constet de evidenti periculo gravis damni, quod (X interpellatione vel in coni partem Christianam, vel in alios Cbristifideles obventurum esset. Sed neque ex huiusmodi investigationibus difficultates adeo graves oriri posse videntur, cum, omisa plenaria el iudiciali forma, summaria et extraiudicialis adhibenda permittatur...

«Ad 1um": iuxta statuta Synodi Sutchuensis, cap. 9, n. 8,

illam longitudinem sufficere. quae, perpensis omnibus locorum et rerum adiunctis, magnam affert difficultatem.

«Ad 2u,n: Si ante interpellationem faeiendam satis constet de voluntate hominis vendendi aut aliis tradendi suam uxorem, Vicarius Apost.. vi suarum facultatum pro casibus extraordinariis datis, dispenset ab interpellatione. Si vero post interpellationem factam responsio affirmativa habita fuerit, et per processum extraiudicalem constet certis argumentis de mala viri dispositione vendendi aut aliis tradendi mulierem. Vicarius Apostolicus affirmativam responsionem pro negativa habere poterit, et permittere transitum mulieris conversae ad alias nuptias, facto de hac resolutione verbo cum Ssmo. In casibus particularibus, in quibus haec certa argumenta desint, recurat ad S. Sedem.

«Ad 3UM: Stet praescriptioni Synodi Limanae 111. art. 2. cap. 10, a Sixto \ adprobatae. quae ita slatuil: *§7 infidelis spem suae conversionis maturam ostendat, Christianus nullo modo ad alias nuptias transeat, quemadmodum est sacris canonibus definitum, sed coniugis lucrum in Christo expectet. §7 vero differat conversionem suam, neque tamen iam baptizato coniagi perniciosus existat, eum a fide avertendo, aut ad peccatum mortale pertrahendo (etenim cum id fit sacri canones eos necessario separandos volunt et Christiano novi coniugii ineundi facultatem tribuunt . tunc est expectandum adhuc per semestre tempus, et assidue de sua interim conversione admonendum. Sed quoniam tunc periculum recens conversi cavendum est. ne si diu permanserit in toro infidelis, fidem Christi fortassis amittat, dum vult servare homini: tum cero libertati illius consulendum est, ne caelebs vivere cogatur, qui forsan uritur idcirco decernimus, ut, transacto sex mensium spatio, res ad Episcopum deferatur, qui, bene perspecta causa, fidei declaret copiam esse aliud matrimonium ineundi propter fidei aut caritatis periculum, quod patiatur. Quod si nullum esse periculum in cohabitatione viderit, iubeat expectare infidelem, rei etiam consulat cohabitare, si prodesse ud.elh.git. iuxta Pauli Apostoli consilium. Neque enim potest omnibus conversis eadem regula praefigi, cum occurrant*

profecto variae circumstantiae, neque sit omnium infidelium eadem ratio.

« Ad 4ma: Quoad praeteritum acquiescat, facto verbo cum Ssiño; sed in posterum interpellationes esse omnino faciendas iuxta formas ab Ecclesia praescriptas.

«Ad 5ma: Affirmative ad 1ª partem; negative ad 2^{am}.

«Ad 6um: Catechumenum esse omnino separandum a muliere, de qua in dubio: si nolit separari, non posse admitti ab baptismum; peracta separatione, necessaria instructione, et post baptismum positis ponendis, liberum esse hanc mulierem ducere*.

1150. A lege interpellationum unus dispensat Romanus Pontifex (rei. can. 1121 § 2) et dispensationem au dispensandi potestatem concedit per organum S. C. S. Ollicii (can. 247 § 3). Pacultates autem pro aliquibus regionibus concessat* non possunt ad alias extendi, quantumvis id suadere videatur identitas aut paritas rationis, nisi aliud expresse in facultatis concessione caveatur.¹

1151. Episcopus vero vel Vicarius Apostolicus, quia Sede Apostolica potestatem dispensandi ab interpellationibus obtinuerit, prae oculis habeat quae S. C. S. Ollicii rescripsit, die II iunii 1700, ad Superiorem Missionum PP. Barnahitarum.

* Ossorvi pero diligentemente e con tuita la possibile cautela il P. Superiore della Missione, che in ognuno di questi casi, nei quali crederà necessario di dispensare dall'interpellanza, non basterà che egli m* sia internamente persuaso, ma dovrà fare un processetto sommarin da cui per ogni futuro tempo apparisca questa necessità, o perché l'interpellato non risponde. o perché non si sa ove egli sia, o perché ha dato prove col fatto del suo aperto dissenso, e sarà bene in tal caso che per non manquare di cautela si facciano anche le citazioni *ad valeas et per edictum* uolPassegnazione di congruo tempo *ad compareudum et declarandum* etc. N. S. felice-

¹ Benedictus XIV, *l)c Syn.* lib. IU. cap. XXI. n. 5. Formulam tinius facultatis vide in Alleg. V.

mente regnante, espressamente¹ inculca e vuole questa prova sommaria da tarsi dal P. Superiore della Missione, o da alii. a cui delegherà le facoltà ».¹

At, hoc processu praetermisso, peccaret quidem dispensans, sed, si nil aliud desit, matrimonium valeret.

1152. Interpellationibus peractis, sedulo perpendenda esi responsio partis infidelis.

«) Si ad primam interpellationem responderit affirmative, idest quod velit et ipsa converti et baptismum recipere, res plana est (n. 1138).

b) Si ad primam responderit negative el affirmative ad secundam, fidelis *non dimittat* infidelem, ait Apostolus, idesl eum ipso remaneat, servans vitae consuetudinem etiam quoad torum, mensam et cohabitationem. In his Apostoli verbis: *non dimittat illum*, alii vident *praeceptum* vetans dimissionem vel separationem a coniuge infideli, uti Tertullianus, lib. I, *Ad u.r.*; S. Hieronymus, lib. I, *contra Ioinn.*; Silvius, in 3, q. 59. a. 5, c. 1 el 2; Estius, in 4, dist. 39, § 6 el seq....; alii, quod verius videtur, merum *consilium*, ita ut liceat Christiano se separare ab infideli, etiamsi hic vellel pacifice cohabitare, firmo tamen tunc remanente vinculo matrimoniali, licet melius faceret, si remaneret, uti S. Augustinus, *ad Potent.*, *De coniucjUs adulterinis*: S. Thomas, in *P Cor.*, VII. et in 4, dist. 39, ari. 3; S. Honaventura, in 4, dist. 29 et communiter interpretes. El S. Paulus consilii sui dat rationem, quia scilicet, si fidelis remanet cum infideli, hic sanctitate quadam externa donatur, quae viam sternit ad veram

¹ *Latine*: Sed animadvertat diligenter el cum omni cautela P. Superior Missionis, quod in unoquoque horum casuum, in quibus ab interpellatione dispensandum esse censebit, satis non erit ut hoc sibi persuasum habeat, sed conficiendus erit processus compendiarius ex quo pro quovis futuro tempore huiusmodi necessitas apparet, vel quia interpellatus non respondet, vel quia ubi degat, ignoratur, vel quia facto suo apertum dissensum manifestavit; atque insuper expediet in hoc casu ut, ne cautelae desint, liant etiam citationes ad valvas et per edictum eum assignatione congrui temporis ad comparendum et declarantium etc. 1). N., feliciter regnans, expresse inculcat et exigit hanc probationem summarium faciendam a P. Superiore Missionis vel ab aliis quibus facultates delegabit.

et internam sanctificationem et spes adesi ut precibus et vivendi ratione coniugis fidelis, ad lidem el ipse adducatur prolesque Christiane educetur. Al ratione caritatis consilium verti polesl in praeceptum, ila ut fidelis iam teneatur vitae consuetudinem cum infideli servare, lia, e. g., si infidelis laboral morbo contagioso, ut puta, lepra, et non solum consentit pacifice cohabitare cum fidele, sed hanc cohabitationem peroplal et petit, fidelis vilain conjugalem illicite solveret: id enim esset contra privilegium Paulinum, cum infidelis, ex hypothesi. nullo modo discedat; esset insuper contra legem caritatis el non leve scandalum in catholicam religionem pareret.

c) Tandem si ad primam et alteram interpellationem negative responderit, videndum quanam de causa intidelis discedere velit; si enim iustam discedendi causam habet, fidelis ius ad novas nuptias ineundas non habet, el, si eas contraheret, ipsae essent illicitae et invalidae (cit. can. 1123); iusla autem causa ex regulis iustitiae et rectae rationis diiudicanda est. histae causae, (piaae frequentius occurrere possunt, sunt duae quae sequuntur: *Prima*: si post receptum baptismum fidelis adulterium commisit: quo iu casu sibi imputet si debet continentiam servare. Adulterium commissum ante baptismum non privat fidelem coniugein iure utendi privilegio Paulino, quia baptismo deletum est. Hinc cum quaesitum fuisset a S. C. de Prop. Fide: «Si Tilia, ante eius conversionem el baptismum, adulterium commisit et repudiata est, baptizata utine polesl privilegio Paulino?» S. C. reposuit, die 17 ian. 1747: «Affirmative. praemissa tantum interpellatione, nullaue praeterea habita ratione utrum, necne, praecesserit sive adulterium sive repudium*. Et nec adulterium commissum post baptismum, fidelem suo iure privat, si coniux intidelis vel idem peccatum commisit, vel adulterium a fidele patratum condonavit, vel eiusdem ipse causa fuit. *Secanda*: Si fidelis gravi morbo contagioso laboral. qui vitam communem impossibilem vel valde difficilem reddit, e. g., lepra. Si coniux fidelis *ex. sua culpa* hunc morbum contraxit, rursus sibi imputet, si. privatus Paulino privilegio, debet continentiam servare; si *absque sua culpa*, nequit privilegium Paulinum invocare, quia pars infidelis ex iusta

causa cohabitationem denegat; et si. non obstante morbo, aliud matrimonium ipsi praesto est, poterii a Summo Pontifice petere dispensationem a praecedenti matrimonio in infidelitate contracto vi potestatis a Deo eidem concessa in matrimonia infidelium, de qua infra. Quod si infidelis discedit, sed non habet iuslam discedendi causam, coniux fidelis statim obtinet ius transeundi ad alias nuptias cum persona catholica (rei. can. 1123), quod ius conservat, licet post receptum baptismum matrimonialiter vixerit cum infideli, si hic postea, mutata voluntate, discedat (rei. can. 1124).

Haec omnia prae oculis habere debet etiam ille, qui potestatem habet dispensandi ab interpellationibus aut ab eisdem legitime dispensaverit: si enim constet infidelem iustam habere discedendi causam, cum fidei non liceat ad alias nuptias transire, inutilis est dispensatio ab interpellationibus.

1153. Vinculum naturale prioris coniugii in infidelitate contracti tunc tantum solvitur, cum pars infidelis reapse novas nuptias cum persona catholica iniverit (rei. can. 1126). Vide supra n. 1147 ad 2^m et ad 5um; et infra n. 1154, ad 3um et ad 8um. Initis autem novis nuptiis a coniuge converso, liber evadit et potest ad alia vota transire etiam coniux infidelis; de quo disputant DI), eorumque quaestionem Benedictus XIV in Consi. *Apostolici ministerii*, 16 sept. 1743, intactam reliquit. Nam licet fidei privilegium sit in favorem coniugis fidelis, fieri tamen nullo modo potest ut vinculum solutum pro fidei, remaneat pro infidei: si enim vinculum non amplius existit, (pro iure novum coniugis infidelis matrimonium erit invalidum aut etiam illicitum tantum? Vinculum enim *poenale*, de quo nonnulli loquuntur, commentitium prorsus est.

1151. Ille referre ex integro iuvat responsionem S. C. S. Officii datam ad Vicarium Apost. Natal, die 11 iulii 1886, quae aliis quoque quaestionibus lucem affert. Propositis dubiis:

« 1° Quaeritur utrum dispensatio a vinculo matrimonii, quae dari solet ab Ecclesia, positis ponendis post baptismum unius partis, possit applicari in casu in quo post baptismum unius, duae partes non cessarunt habere connexionem, et consummarunt matrimonium sicut ante baptismum?

« 2° Matrimonium valide contractum ante baptismum inter duos infideles potestne dissolvi, quando, post baptismum unius, pars infidelis promittit quidem se non inquietare mulierem baptizatam in professione christianitatis, sed ille recusat dimittere alias uxores illegitimas, vel non vult promittere se servaturum leges Evangelii circa monogamiam?

«3° In casu praecedenti, si matrimonium dissolvi potest, mulier baptizata tenetne recurrere ad dispensationem pro dissolutione matrimonii?

« 4° Mulier baptizata potestne recurrere ad dispensationem, quando praenoscit, quod, facta dissolutione matrimonii, educatio prolis susceptae penitus erit in potestate viri eius infidelis?

«5° Si dispensatio dari non potest, mulier legitima, quae fit Christiana, post conversionem potestne cohabitare cum marito infideli, qui simul in eadem domo retinet uxores alias illegitimas?

«6° Puella Christiana, obtenta dispensatione *disparitatis cultus*, potestne legitime contrahere matrimonium cum infideli, qui non promittit se a polygamia abstinere in futurum?

« 7° Bertha, adhuc infidelis, contrahit matrimonium cum infideli statim ac pervenit ad annos pubertalis: el post duos annos relinquit virum suum, nulla suscepta prole, et ambo currunt ad alias nuptias, imo vir accipit plurimas uxores, el fit polygamus. Sed nunc mulier, aetate provecta, audito missionario, vult baptizari: potestne illa mulier dispensari a vinculo matrimonii contracti eum primo marito, non postulato consensu eius, el sic remanere cum secundo marito, ex quo illa suscepit prolem?

«8° Apud quosdam infideles detestabilis viget consuetudo, iuxta quam vir, post commissum adulterium cum uxore alterius, administrat remedium uxori adulterae, cuius effectus erit inferre mortem super legitimum maritum eo ipso quod postea habebit connexionem cum uxore sua. ¹ Unde postulatur utrum vir legitimus, qui nolit cohabitare cum uxore sua post adulterium commissum, si convertitur ad fidem, poterit

¹ Quod tamen inter fabellas esse amandandum non est dubium.

dispensari a vinculo matrimonii sui contracti in infidelitate et ducere alteram uxorem, etiamsi infidelis uxor adultera vellet et ipsa baptizari?»

S. C. reposuit: « EE. et RR. PP. ad singula postulata responderunt iuxta sequentem modum, hisce tamen praenotatis:

* 1° Supra scripta postulata intelligi de privilegio a Christo Domino in favorem lidei concesso et per Apostolum Paulum. *1a ad Cor.*, VII, 12 seq., promulgato.

«2° Hoc privilegium divinum in eo consistere, quod, stante matrimonio legitime in infidelitate contracto el consummato, si coniugum alter Christianam fidem amplectitur, renuente altero, in sua infidelitate obdurato, cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris, hoc est non sine periculo subversionis coniugis fidelis, vel non sine execratione Ssnii nominis Christi, et Christianae religionis despicientia, tunc integrum sit converso transire ad alia vota, postquam infidelis interpellatus aut absolute recusaverit cum eo cohabitare, aut animum sibi esse ostenderit cum illo quidem cohabitandi, sed non sine Creatoris contumelia.

« 3° Iuxta idem divinum privilegium coniugem conversum ad fidem, in ipso conversionis puncto, non intelligi solum a vinculo matrimonii cum infideli adhuc superstite contradi, sed tunc, si coniux infidelis renuat, acquirere ius transeundi ad alias nuptias cum tamen coniuge fidei. Ceterum tunc solum coniugii vinculum dissolvi, (piando coniux conversus transit cum effectu ad alias nuptias.

«Hinc: Ad 1°, n. Si quando evenerit ul, stante duorum infidelium matrimonio, alter coniugum. ad fidem conversus, baptismum suscepit, atque cum infideli coniuge pacifice et sine contumelia Creatoris cohabifaverit, si postmodum infidelis, quin tamen pars fidelis rationabile molivum dederit discedendi, nedum converti recusaverit, sed fracta fide de pacifica cohabitatione, aut odio religionis discesserit, aut sine contumelia Creatoris cohabitare noluerit, vel fidelem ad peccatum mortale aul ad infidelitatem trahere tenlaverit, integrum erit coniugi fidei ad alia vota transire.

«Ad 2^m: Si agatur de uxore pagana alicuius pagani concubinari, quae convertitur, tunc, facta interpellatione, si renuat converti aut cohabitare absque iniuria Creatoris, ac proinde desinere a concubinato, qui sine iniuria Creatoris certe haberi nequii, poterii uti privilegio in favorem fidei concesso.

« Ad 3um: Quando coniux infidelis rite interpellatus, aut absolute recusaverit cum coniuge ad fidem converso cohabitare, aut animum sibi esse ostenderit cum illo quidem cohabitandi, sed non sine Creatoris contumelia, vel absque eo quod se a concubinato abstinere perpetuo velit, tunc coniux conversus, praehabito superioris ecclesiastici indicio, separari debet ab infideli, et poterii, si velit, uti privilegio, seu divina dispensatione in favorem fidei concessa, et sic ad alia vota transire cum persona fidei.

« Ad 4um: Si coniugi fidei impossibile prorsus sit filios et prolestate alterius coniugis in infidelitate obdurati, subducere, nec fas sit, praemissa iuridica et formali interpellatione, cum eo cohabitare, vel quia ille non vult, vel non sine contumelia Creatoris vult cohabitare, praehabito indicio superioris ecclesiastici, integrum erit ad alia vota transire, firma tamen manente obligatione, qua semper tenetur, curandi, si quo modo poterit, catholicam filiorum educationem.

« Ad 5um: Provisum in praecedentibus.

«Ad Negative, et in similibus casibus missionarii. qui ex concessione apostolica pollent facultate dispensandi super disparitate cultus, caveant ne dispensationem concedant, nisi remoto polygamiae periculo.

« Ad 7um: Quum agatur, uti supponitur, de matrimonio legitimo in infidelitate contracto, mulier separetur a secundo viro omnino et cum effectu; et si ob gravissimas causas et realem impotentiam separari nequeat quoad habitationem, separetur saltem quoad locum et consuetudinem; nullum amplius habens cum eodem viro tractum aut carnale commercium. Deinde de more instruatur, ei praecipue nolificando, quod, suscepto baptismo, non dispensetur ab obligatione, quam habet, redeundi ad primum maritum; et quatenus, post

debitam instructionem, constet, eam moveri ad accipiendum baptismum ex vero religionis inlivo, admittatur statim ad baptismum, eoque collate, interpelletur omnino primus vir, et interrogetur utrum converti velit, aut sine contumelia Creatoris cum ea vitam traducturus sit, et de omnibus resultantibus R. P. I). Vicarius Apost. S. C. certiore faciat. Quod si vero summarie saltem et extraiudicialiter constet coniugem in infidelitate relictum adeo esse absentem ut moneri legitime non possit, aut monitum, intra tempus in monitione praefixum, suam voluntatem non significavisse, vel si adiri quidem possit coniux infidelis, sed de compacte iam facta Christiana interpellari nequeat sine evidenti gravis damni ei vel Christianis inferendi periculo, quin huiusmodi damna cum necessaria circumspectione et cautela removeri possint, haec omnia Apostolicae Sedi renuntiabit Vicarius Apost., expressis nominibus et expositis gravissimis causis pro oblinenda dispensatione super impedimento dirimenti disparitatis cultus, si praelensus secundus vir adhuc in infidelitate persistat, et narratis omnibus rerum, personarum et facti adiunctis, ut in re tam gravis momenti procedi tuto possit.

«Ad 8u,n: Matrimonium etiam in infidelitate contractum natura sua est indissolubile et tunc solum quoad vinculum dissolvi potest virtute privilegii in favorem fidei a Christo 1). concessi, et per Apostolum Paulum promulgati, quando coniugum alter Christianam fidem amplectitur, et alter nedum a fide amplectenda omnino renuit, sed nec vult pacifice cum coniuge converso cohabitare absque iniuria Creatoris, ideoque non esse locum dissolutioni quoad vinculum matrimonii legitime contracti in infidelitate, quando ambo coniuges baptismum susceperunt vel suscipere intendunt».

1155. Ex huc usque disputatis de privilegio Paulino, nonnulla non levis momenti corollaria deducuntur:

1° Privilegium Paulinum locum habet quando, interpellationibus peractis aut legitime dispensatis, coniux infidelis sine insta causa discedit, seu nec vult converti nec pacifice cohabitare sine contumelia Creatoris eum coniuge converso, qui tunc obtinet ius novas nuptias contrahendi cum persona

catholica, quibus inilis naturale vinculum pro ulraque parte dissolvitur (n. 1153).

2° Si coniux conversus hoc suo iure non utitur quia non potest aut. non vult novas inire nuptias, tunc si matrimonium cum infideli non fuerat consummatum, solvi potest vi can. 1119 (n. 1131); si fuerat consummatum, peti potest a Romano Pontifice eiusdem dissolutio vi potestatis quam habet in matrimonia legitima, de qua infra.

3° Cum vinculum naturale non dissolvatur, nisi cum coniux conversus vel, utens iure suo, novas nuptias contraxerit cum persona catholica vel vinculi naturalis dissolutionem alio modo obtinuerit, sequitur coniugem infidelem a) si inierim aliud contrahat matrimonium, invalide contrahere; b) si, e contrario, et ipse convertatur et baptismum suscipiat, posse coniugem antea conversum, qui novas nuptias nondum contraxerit, ad vitae consuetudinem revocare.

4° Tandem referimus responsionem a S. C. S. Officii datam die 17 ian. 1900. Titius hebraeus in uxorem duxerat Semproniam hebraeam; postea a Sempronia separatus, matrimonium invalidum contraxit, cum Caia catholica; tandem ad fidem conversus et baptizatus petiit a S. C. S. Officii sanationem in radice sui matrimonii cum Caia. S. C. respondit: «Dummodo constet ex processu saltem summario mulierem (Semproniam) nullum responsum dare voluisse, matrimonium (cum Caia) contrahi posse et ad mentem. Mens est hoc in casu non dari locum dispensationi (sanationi) in radice: nam adhuc viget prius matrimonium (cum Sempronia) in infidelitate contractum, quod non dissolvitur, nisi (piando post conversionem et interpellationem inutiliter factam novum ac validum contractum fuit matrimonium ».

III. - De solutione matrimonii legitimi auctoritate Sanctae Sedis quando salus animarum id exigit et absit scandalum.

Can. 1125. - Ei quae matrimonium respiciunt in constitutionibus Pauli III *Altitudo*, 1 iunii 1537; S. Pii V *Itioniam' Pontificis*, 2 aug. 1571; Gregorii XIII *Populis*, 25 ian. 1585, quaeque pro peculiaribus locis scripta sunt, ad alias quoque regiones in eisdem adiunctis extenduntur.

Can. 1126. - Vinculum prioris coniugii, in infidelitate contracti, tunc tantum solvitur, cum pars fidelis reapse novas nuptias valide iniverit.

Can. 1127. - In re dubia privilegium fidei gaudet favore iuris.

1156. Eliam haec Romani Pontificis potestas probatur non aliquo sacrarum Scripturarum testimonio, sed facto Romanorum Pontificum (n. 1130); fundamentum autem iuridicum huius potestatis vide n. 1159. Iam vero facile probari potest Romanos Pontifices has dispensationes et anteactis temporibus concessisse et nostris temporibus concedere, quando casus cum requisitis circumstantiis occurrunt.

1157. Citamus in primis Const. Pauli III *Altitudo divini*, 1 iunii 1537 (cf. Documentum VI in fine Codicis) in qua legitur: «...Sane cum sicut, non sine grandi et spirituali mentis nostrae laetitia, accepimus quamplures incolae occidentalis et meridionalis Indiae, licet divinae sini legis expertes, Sancio Spiritu tamen coopérante, illustrati, errores quos hactenus observarunt, penitus ab eorum mētibus et cordibus abiecerint, ac fidei catholicae veritatem et S. Ecclesiae unitatem amplecti et secundum ritum eiusdem Romanae Ecclesiae vivere desiderent et proponant... Super eorum vero matrimoniis hoc observandum decernimus, ut qui ante conversionem plures iuxta eorum mores habebant uxores et non recordantur quam primo acceperint, conversi ad fidem, unam ex illis accipiant, (piam voluerint, ut cum ea matrimonium contrahant per verba de praesenti, ut moris est; si vero recordantur quam primo acceperint, aliis dimissis, eam retineant...)» Patet igitur Paulum III exercuisse potestatem plane distinctam a privilegio fidei; nam viro infideli qui plures habet uxores et non recordatur quatenus earum sit prima, Romanus Pontifex permittit, si vir convertatur, unam relinere, quam maluerit, licet prima non sit. aliis dimissis; hoc autem fieri non potest, nisi primo matrimonio dissoluto, si mulier non est prima uxor; proinde primum matrimonium dissolvit.

1158. Accedit S. Pii V Consi. *Romani Pontificis*, 2 augusti 1571 (Doc. VII in fine Codicis) in qua haec leguntur: «...Cum itaque, sicut accepimus, ludis in sua infidelitate

Gap. VU. - *Do individua vitae consuetudine*

manentibus plures permittantur uxores, quas ipsi etiam levis-
simis de causis repudiant, hinc factum est quod recipien-
tibus baptismum permissum sit permanere cum ea uxore,
quae simul cum marito baptizata existit; et quia saepe-
nuinero contingit illam non esse primam coniugem, unde
Iam ministri quam Episcopi gravissimis scrupulis torquentur,
existimantes illud non esse verum matrimonium; sed quia
durissimum esset separare eos ab uxoribus, cum quibus ipsi
Indi baptismum susceperunt, maxime quia difficillimum foret
primam coniugem reperire; ideo Nos, statui dictorum Indo-
rum paterno allectu benigne consulere atque ipsos Episco-
pos et ministros ab huiusmodi scrupulis eximere volentes,
motu proprio et ex certa scientia nostra ac apostolieae pote-
statis plenitudine, ut Indi, sic ut praemittitur baptizali et in
futuram baptizanti, cum uxore, quae cum ipsis fuerit bapti-
zata et baptizabitur, remanere valeant tamquam cum uxore
legitima, aliis dimissis, apostolica auctoritate, tenore praesen-
tium declaramus matrimoniumque huiusmodi inter eos legi-
time consistere... ». Ut palet, in his verbis S. Pii V nullum
vestigium de privilegio Paulino; nam S. Pontifex viro, qui in
infidelitate plures uxores duxerat, permittit illam retinere,
(piae cum ipso conversa est, etiamsi non sit prima; hoc autem
fieri nequit, nisi soluto matrimonio cum prima.

1159. Addimus Gregorium XIII Consi. *Populis*, ian. 1585,
(Doc. VIII in line Codicis); «Populis ac nationibus nuper
ex gentilitatis errore ad fidem catholicam conversis expedit
indulgere circa libertatem contrahendi matrimonia, ne homi-
nes, continentiae servandae minime assueti, propterea minus
libenter in fide persistent, et alios illorum exemplo ab eius
perceptione deterreant. Quoniam igitur saepe contingit mul-
tos utriusque sed praecipue virilis sexus infideles, post con-
tracta gentili ritu matrimonia, (el aliis Indicis regionibus, ab
his et propriis coniugibus in rari, adeo ut tam ipsi, captivi-
postea ad fidem convertantur, locorum intervallo disiunctos,

secuni cohabitare velint, ul par est, monere nequeant, vel quia interdum ad hostiles et barbaras provincias ne nuntiis quidem accessus pateat, vel quia ignorent prorsus in quas regiones fuerint transvecti, vel quia itineris longitudo magnam afferat difficultatem: idcirco Nos, attendentes huiusmodi connubia inter infideles contracta, vera quidem, non tamen adeo rata censi, ul necessitate suadente dissolvi non possint, talium gentium infirmitatem paterna pietate miserati, universis et singulis dictorum locorum Ordinariis et parochis, el presbyteris Societatis Iesu ad confessiones audiendas ab eiusdem Societatis Superioribus approbatis et ad dictas regiones pro tempore missis vel in illis admissis, plenam auctoritate Apostolica, tenore praesentium, concedimus facultatem dispensandi cum quibuscumque utriusque sexus Ghislitidelibus incolis dictarum regionum et serius ad fidem conversis, qui ante baptismum susceptum matrimonium contraxerunt, ul eorum quilibet, superstate coniuge infideli, et eius consensu minime requisito, aul responso non exspectato, matrimonia cum quovis fidei alterius etiam ritus contrahere el in facie Ecclesiae sollemnizare, et in eis postea carnali copula consummatis quoad vixerint remanere licite valeant: dummodo constet eliam summarie et extraiudicialiter, coniugem, ul praefertur, absentem moneri legitime non posse, aul monitum intra tempus in eadem monitione praefixum suam voluntatem non significasse; quae quidem matrimonia, etiamsi postea innotuerit coniuges priores infideles *suam voluntatem iuste impeditos declarare non potuisse*, el *ad fidem etiam tempore transacti secundi matrimonii conversos fuisse* | nihilominus rescindi nunquam debere, sed valida et firma prolemque inde suscipiendam legitimam fore decernimus». Ul patet. Romanus Pontifex viro, qui in infidelitate uxorem infidelem duxerat el postea baptismum recepit, si longo locorum intervallo ab uxore séparatus. eam interpellare nequit, permittit uxorem

* Nonnulli legunt: *el ud fidem etiam contracti secundi matrimonii*,
 ' •d nostram versionem veram esse, vide apud Benedictum XIV, *De Syn.*,
 lib. XIII, cap. XXI. n. 5.

Christianam (lucere, superstitute quoque coniuge infideli el eius consensu minime requisito aul responso non exspectato, eamque retinere, etiamsi postea innotuerit coniugem infidelem suam voluntatem iuste impeditam declarare non potuisse, imo tempore secundi matrimonii eam ad fidem conversam fuisse: haec autem supponunt primum matrimonium non privilegio Paulino, sed pontificia potestate solutum fuisse.

Notanda autem sunt verba: *idcirco Nos attendentes huiusmodi connubia infer infideles contracta, vera quidem, non tamen adeo rata censi, ut necessitate suadente dissolvi non possint*, quae continent iuridicum fundamentum huius pontificiae potestatis; el cohaerent verbis Innocentii III in cit. c. 7: * Nam etsi matrimonium verum infer infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum et ratum existit, quia Sacramentum fidei quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii Sacramentum, ul ipsum in coniugibus, illo durante, perduret».

1160. Constitutiones, quas supra retulimus, Pauli III, S. Pii V. Gregorii XIII, datae pro peculiaribus locis, postea per Codicem (rei. can. 11125) extensae fuerunt ad alias quoque regiones in eisdem adiunctis, (piae, singulas pontificias constitutiones resumentes, adnotavimus, omissis circumstantiis (piae doctrinam non afficiunt.

1161. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. XIII. cap. XXI, n. 5, negat ex relatis constitutionibus deduci iure posse Romanos Pontifices solvisse vinculum matrimoniale in infidelitate contractum. Ait enim: « Verricellus in suo Tractatu *De Apostolicis Missionibus*, lib. 4. *De privilegiis Regularium*, quaest. 98, dub. 16, diversae videtur esse sententiae, et in eam propendere, ul praedictae Apostolicae Constitutiones solutionem vinculi matrimonii in infidelitate consummati revera important: (denim animadvertit, Gregorium XIII in suis litteris usum esse sequentibus verbis: *Nos attendentes huiusmodi connubia inter infideles contracta, vera quidem, non tamen adeo rata censi, ut, necessitate suadente, dissolvi non possint*: propterea eundem concessisse Episcopis, Parochis, et Missionariis facultatem dispensandi cum neophytis, ul cum

fideli possint matrimonio coniungi, etiam superstate coniuge infideli, et eius consensu minime requisito, responso non exspectato. Verum ex his inferri recte non potest, voluisse Pontificem matrimonia in infidelitate contracta et consummata apostolieae auctoritatis plenitudine dirimere. Siquidem in iisdem Gregorii litteris expressa mentio lit iuris divini, quo matrimonii vinculum tollitur, si coniux infidelis ad viam veritatis venire renuat: nec alia Episcopis, Parochis et Missionariis dispensandi facultas conceditur, quam super iudicialis interpellationis rigore, ut supra observavimus. Quod maiorem videtur involvere difficultatem, illud est, quod, ex Gregorii Pontificis definitione, coniux ille, qui post fidem susceptam novo se connubio cum fidei sociavit, iubetur in eo perseverare, etiamsi primus ille infidelis repente compareat, ostendatque, se, iustis ex causis, praepeditum fuisse, quominus voluntatem suam de eadem Eide amplectenda manifestaret, et, quod magis est, etiamsi affirmet et probet, se iam fuisse Christianis sacris initiatum, quo tempore alter coniux, se absente et ignorante, secundum matrimonium contraxit: quod quidem non videtur fieri aliter posse, nisi vinculum matrimonii in infidelitate initi et consummati, dissolvatur et auferatur. Sed eadem semper recurrit superius aliata responsio; primum scilicet matrimonium nequaquam dici posse solutum a Summo Pontifice, bene vero a iure divino; nihique in hac re a Pontifice fieri, quam, peculiaribus ita suadentibus circumstantiis, rigorem iudicialis interpellationis auferre*. Sed eum debita tanto Pontifici reverentia, liceat animadvertere, ad rem nostram quod allinet, nihil referre utrum matrimoniale vinculum in infidelitate contractum solvatur a Pontifice *interpretante* ius divinum, recepta a Deo interpretandi potestate. an a Pontifice *dispensante* in iure divino, dispensandi potestate a Deo pariter recepta; semper enim verum est Pontificem, potestate a Deo recepta, solvere legitimum matrimonium: ipsa autem solutio per interpretationem potest, generaliori sensu, dici *dispensatio*.

1102. Post supra relatas Romanorum Pontificum generales constitutiones, addeie iuvat, inter alias quae afferri possent,

duas dispensationes a Sancta Sede concessas in casibus particularibus. Quarum prima discussa fuit an. 1727-1728 in causa *Florentina* penes S. C. C. (quae tunc erat competens), quo tempore Secretarius S. G. erat Prosper Lambertinius, postea Benedictus XIV. Species haec erat. Ricca Esther, itidaea. matrimonium contraxerat el consummaverat cum Abraham, pariter iudaeo. Post aliquod tempus Ricca ad lidem conversa est et baplizata. ac, peracta interpellatione, Abraham reliquit, novas tamen nuptias non quaesivit. Tum Abraham aliam duxit uxorem iudaeam, Blancam nomine. An. 1726 Abraham et Blanca communi consensu religionem catholicam amplecti el baptismum suscipere volebant, sed simul in connubio permanere. Ricca interrogata respondit se libenter suum ad hoc consensum praestare el ad Abraham non velle redire, etsi baptismum reciperet. *Functum reducitur*. optime dicebat in suo discursu S. G. Secretarius, *ad videndum an possit Pontifex dispensare in matrimonio in infidelitate consummato, postquam coniuges conversi sunt*. Scripserunt l'rlaja... el Lambertinius, ille in favorem, hic in contrarium; el, reposita causa, S. G. reposuit. die 29 marlii 1727: «Scribatur iuxta instructionem». In Thesauro Resol. S. G. deinceps nulla amplius invenitur mentio huius causae; sed laudem in Pia Domo Catechumenorum ahae Urbis apud S. Mariam ad Monies, sub die 20 ianuarii 1728, repertum est documentum baptismi Abraham el Blancae, quae *eius u:cor* dicitur: unde dubitari non potest Summum Pontificem in casu dispensationem concessisse in matrimonio consummato inter Abraham et Riccam.¹

1163. Eadem potestate in idenlico casu, recentioribus temporibus, usus est Leo XIII. Xam Praelectus Apostolicus Maroquien. exponebat duos iudaeos, Isaac et Rebeccam, matrimonium contraxisse. Postea Isaac libellum repudii dederat Rebeccae. Haec deinde ad fidem conversa baptismum receperat, sed caelebs permansit. Isaac verosese liniverat Antoniae.

¹ Aliculis verbis Benedicti XIV, *De Syn*, lib. VI, cap. IV, n. I, (licendum ipsum Secretarium S. C. el deinde Summum Pontificem ignoravisse huius dispensationis concessionem.

mulieri catholicae, ex qua filios suscepit, quos catholice educare fecerat. Nunc autem Isaac converti vult et plene instructus enixe petit baptismum et ul legitimo matrimonio uniatur Antoniae, cui obstabat primum matrimonium cum Rebecca. Igitur casus erat similis casui in *Florentina* et S. C. die 23 maii 1894. reposuit: «Supplicandum Ssifio pro gratia dispensationis»: et Ssfiius annuit pro gratia.

1161. Demum, (pii praxim noscunt S. C. S. Ollicii, bene sciunt S. C., facto verbo cum Ssifio, huiusmodi dispensationes et praeteritis temporibus el nostris quoque diebus non raro concessisse et concedere.

1165. Ex dictis salis superque demonstratum est Romanos Pontifices hanc potestatem solvendi vinculum matrimoniale in infidelitate contractum et exercuisse et exercere in casibus (pii longe distant a privilegio Paulino: proinde hanc potestatem ipsos habere dicendum est. Hanc potestatem eidem misericors Deus concessit in fidei favorem el salutem animarum. Ut igitur haec dispensatio a Romano Pontifice obtineri valeat, necesse in primis est ut exinde non oriatur scandalum, secus enim eius concessio non in salutem, sed in damnum vergeret animarum. Deinde requiritur ul concessio dispensationis necessaria sit pro animarum salute spirituali obtinenda. Haec exprimuntur, cum dicitur Romanum Pontificem hanc dispensationem non concedere nisi *ex insta (j)ravique causa et remoto scandalo*.

1166. Post ea «piae huc usque diximus de dissolutione vinculi matrimonialis in infidelitate contracti, res ita explicatur. Misericors Deus hanc potestatem (dissolvendi scilicet matrimonium in infidelitate initum) dedit, in favorem fidei et propter salutem animarum, suae Ecclesiae, idest modo ordinario suo in terris Vicario, et modo extraordinario aliis Apostolis. S. Paulus, scribens ad Corinthios hanc generalem potestatem a Deo receptam applicavit et Sancta Sedes apostolicam applicationem probavit et servandam sedulo curavit. Ipsa Apostolica Sedes eandem potestatem applicavit in can. 1119. in pontificiis constitutionibus Pauli III, S. Pii V, Gregorii XIII. (piae supra retulimus, el in solutionibus, quas

recentioribus temporibus dedit, et applicat in casibus particularibus, qui eidem proponuntur, quoties favor fidei et salus animarum id exigit, abest scandalum, nec privilegium Paulini applicari potest. Difficultatem faciunt verba Apostoli: *ceteris ego dico, non Dominus*, quae DD. non explicant uno eodemque modo. Putamus Apostolum iis verbis non excludere potestatem a Domino receptam, quod foret absurdum, sed dicere receptam potestatem, propria apostolica auctoritate, applicare ad casum particularem iniustae derelictionis coniugis fidelis.

1167. Codex in rei. can. 1126 tradit generale principium: « vinculum prioris coniugii in infidelitate contracti tunc tantum solvitur cum pars fidelis reapse novas nuptias valide iniverit ». Quod principium saepius ante Codicem inculcatum in casu privilegii Paulini, valet quoque, ni fallimur, in casu dispensationis pontificiae, sive quia verba canonis sunt generalia, ita ut hunc etiam casum comprehendant, sive quia cit. can. 1126 ponitur in Codice post can. 1125, qui non de privilegio Paulino agit, sed de pontificiis constitutionibus cum potestate dispensandi matrimonia in infidelitate contracta, sive tandem ex analogia eum privilegio Paulino: sicut enim Deus ita voluit in casu privilegii Paulini, ita idem voluisse dicendum est, donec contrarium probetur, in casu pontificiae dispensationis. Hinc si Romanus Pontifex super legitimo matrimonio dispensaverit, hanc dispensationem ita intelligimus, ut novae nuptiae contrahi quidem valeant, sed inierim permaneat vinculum matrimoniale legitimum, donec novae nuptiae de facto initae fuerint, adeo ut si post dispensationem pontificiam, sed ante novarum nuptiarum celebrationem, pars infidelis aliud matrimonium contraxerit, hoc, si nostra interpretatio est veritati conformis, invalidum esset, obstante dirimente impedimento *ligaminis*; inito autem matrimonio, vinculum etiam hoc in casu solvi pro utraque parte, non est dubium (n. 1153). Ignoramus utrum S. C. S. Ollicii mentem suam super hac quaestione usque adhuc aperuerit; hinc casus, si occurrerit, submitendus esset eidem S. (J.

1168. Tandem Codex in ultimo rei. can. 1127 ponit aliud generale principium quod valet etiam in casu dissolutionis

matrimonii ex privilegio Paulino: *in re dubia privilegium fidei* (*/audet favore iuris*, de quo vide n. 21, 1°. Res dubia lime proprie existit. cum pro utraque responsi parte aliqua est probabilitas, secus enim non est dubium, sed certitudo. Dubium autem versari potest: *a)* circa valorem matrimonii in infidelitate contracti; *b)* circa personam primae uxoris; *c)* circa validitatem baptismi a parte conversa recepti; *d)* circa sinceritatem responsi partis infidelis; *e)* circa causam sufficientem ad dispensandum ab interpellationibus vel a responso expectando; *f)* circa existentiam matrimonii iam initi; *g)* circa velificationem conditionum pro usu privilegii Paulini. In his omnibus ea responsio retinenda est. quae favet libertati partis conversae ut cum fidei matrimonium inire possit. vel novum cum fidei iam initum valere dicatur.¹

1169. Ut ea quae huc usque exposuimus de pontificia potestate in matrimonia infidelium, paucis comprehendamus, di'imus:

1° Matrimonium in infidelitate initum et ab utroque coinage converso et baptizato consummatum, nulla humana potestate solvi potest.

2° A Romano Pontifice dissolvi potest et de facto ex iusta causa dissolvi solet *a)* matrimonium initum et consummatum in infidelitate non vero post utriusque coniugis baptismum; *b)* matrimonium in infidelitate initum et consummatum, si una tantum pars baptismum recipiat, licet post eius baptismum matrimonium rursus consummatum fuerit; *c)* matrimonium non consummatum initum inter pariem baptizalam et partem non baptizatam.

3° Sedes Apostolica matrimonii legitimi consummati dissolutionem concedere non solet: *a)* si pars privilegio Paulino potest illud dissolvere novas nuptias contrahendo, quia non est recurrendum ad medium extraordinarium, cum praestitum ordinalium ab Apostolo inductum; *b)* si matrimonium initum fuit cum dispensatione pontificia ab impedimento *disparitatis cultus*.

¹ Cappello, op. cit. n. 788.

1170. Haec quidem in hoc ultimo casu est praxis usque adhuc servata a S. G. S. Officii; quae tamen minime probat Sanciam Sedem ipsa potestate matrimonium dissolvendi carere. Unicum enim argumentum contra hanc Ecclesiae potestatem est, quia Ecclesia sua dispensatione matrimonium possibile reddidit; ergo iam non poterit idem matrimonium dissolvere. Sed hoc argumentum rem minime evincit. Nam n. 1131 diximus Sedem Apostolicam posse dispensare in matrimonio non consummato, licet matrimonium initum fuerit ex dispensatione Sedis Apostolicae in impedimento, e. g., *consanguinitatis, disparitatis cultas...* Ergo dispensatio a Sede Apostolica concessa, quae matrimonium possibile reddidit, eidem non aufert potestatem idem matrimonium dissolvendi, si hanc dissolutionem bonum animarum exigit. Dices in cit. n. 1131 agi de matrimonio *rato*, quod Ecclesiae potestati subest, non obstante dispensatione; id verum est, sed in casu nostro agitur de vinculo *naturali*, quod pariter Ecclesiae potestati subest, minime obstante dispensatione. Difficultatem facere videtur responsio S. G. S. Officii relata n. 1147 ad 4^{am}: sed haec difficultas gravis non est. Nam Episcopus Coccinensis quaesiverat de privilegio Paulino, non autem de potestate Pontificis in matrimonia infidelium.

§ 2. - *De divortio semipleno, idest quoad torum, mensam et habitationem tantum.*

Can. 11-28. - Coniuges servare debent vitae conjugalis communionem, nisi iusta causa eos excuset.

Can. 11-29. - § 1. Propter coniugis adulterium, alter coniux, manente vinculo, ius habet solvendi, etiam in perpetuum, vitae communionem, nisi in crimen consenserit, aut eidem causam dederit, vel illud expressi* aut tacite condonaverit, vel ipse quoque idem crimen commiserit.

§. 2. Tacita condonatio habetur, si coniux innocens, postquam de crimine adulterii certior factus est, cum altero coniuge sponte, maritali affectu, conversatus fuerit; praesumitur vero, nisi sex intra menses coniugem adulterum expulerit vel dereliquerit, aut legitimam accusationem fecerit.

Can. 113(1). - Coniux innocens, sive indicis sententia sive propria auctoritate legitime discesserit, nulla unquam obligatione te-

netur coniugein adulterum rursus admittendi ad vitae consortium; potest autem eundem admittere aut revocare, nisi ex ipsius consensu ille statum matrimonio contrarium susceperit. Can. 1131. - § I. Si alter coniux sectae acatholicae nomen dederit; si prolem acatholice educaverit; si vitam crimosam et ignominiosam ducat; si grave seu animae seu corporis periculum alteri lacessat; si saevitiis vitam communem nimis difficilem reddat, haec aliaque id genus, sunt pro altero coniuge totidem legitimae causae discedendi, auctoritate Ordinarii loci, et eliam propria auctoritate, si de eis certo constet, et periculum sit in mora.

§. 2. In omnibus his casibus, causa separationis cessante, vitae consuetudo restauranda est; sed si separatio ab Ordinario pronuntiata fuerit ad certum incertumve tempus, coniux innocens ad id non obligatur, nisi ex decreto Ordinarii vel exacto tempore. Can. 113-2. - Instituta separatione, filii educandi sunt penes coniugem innocentem, et si alter coniugum sit acatholicus, penes coniugein catholicum, nisi in utroque casu Ordinarius pro ipsorum liliorum bono, salva semper eorundem catholica educatione, aliud decreverit.

1171. Coniuges servare debent vitae coniugalis communio-
nem. nisi iusla causa eos excuset (rel. can. 1128), sed haec
iusla causa multiplex adesse potest. Protestantes docebant hoc
sempienum divortium fieri posse tantum ob adulterium, et
errare Ecclesiam, quae alias quoque causas admittit. Eos dam-
navit Cone. Trid., sess. XXIV, *De matrimonio*. can. 8: «Si
(piis dixerit Ecclesiam errare cum ob nullas causas separa-
tionem inter coniuges quoad torum, seu quoad cohabitationem
ad certum incertumve tempus fieri posse decernit: a. s. ». Eiusmodi causae reducuntur ad adulterium, haeresim seu
schisma, educationem prolis in secta acatholica, vitam crimi-
nosam vel ignominiosam, quodvis animae vel corporis peri-
culum grave, mutuum consensum (cc. 1129-1131). Neque id
obsistat verbis Christi I.), Matth. \. 19: *Quicumque dimiserit
uxorem suam, excepta causa fornicationis...*; nam Christus
Diius voluit ita indicare unicam intrinsecam causam separa-
tionis perpetuae, quae significatur illis verbis *dimiserit ux-
orem suam*, (piaie proprie divortium audit.) excludens uxoris

Divortium non est verum, nisi quod animo perpetuam constituendi
dissensionem lit I. 3 pr., Dig.. *De divortiis et repudiis*, XXIV, 2.

deformitatem, inopiam et quidquid citra culpam est, ob quae Iudaei dabant libellum repudii.* Sed iam de singulis pauca.

1172. 1° Adulterium unius partis esse legitimam huius divortii causam pro altera parte, Codex docet (rel. can. 1129 § 1) et ipse Christus Dominus tradit.²

Requiritur autem:

a) Adulterium *formale, et culpabile*, cum ius divortii competat propter solam fidei coniugalis criminosam violationem. Hinc locus divortio non est, si, e. g., vir, putans uxorem mortuam, aliam ducat, nisi, de illius vita certior factus, in unione perstiterit: aut viceversa si uxor, putans virum mortuum, alteri nupserit, licet nonnulli aliud sentiant; item si coniux invincibiliter putabat adulterum esse suum coniugem;³ item si ab uxore omnino invita copula extorqueatur.⁴ Utrum copula, metu gravi obtenta, satis sit ad divortium petendum, 1)1). inter se non conveniunt.⁵

b) Adulterium *consummatum* (n.673). Unde non sufficiunt copula solum attentata, et nullo minus amplexus, oscula, tactus vel alii turpes actus cum proprii vel alieni corporis pollutione.⁶ Communis sententia est posse divortium fieri ob sodomiam, aut bestialitatem commissam a coniuge, ⁷ licet S. Alphonsus, cil. n. 962 putet hanc sententiam solido fundamento destitui.

c) Adulterium *moraliter certum*. Equidem⁸ S. Hieronymus ait: « Ubicumque est fornicatio, *rel fornicationis suspicio*, libere dimittitur uxor*. AI communiter advertunt AA. ex una parte non sufficere quamcumque probabilem suspicio

¹ Cornelius \ Lapidus in cap. V S. Mallii.; S. Beilahmini S, *De matr.*, iiii. 1, cap. XIV.

² S. Thomas, 4° disp. 35, q. un.; Sanchez, lib. X, disp. III, n. 6; Pontii S, lib. IX, cap. XVI; Schmalz., lib. IV, tit. XIX, n. 1002; Cosci, *Desep. tori.* lin. II. cap. XIV.

³ Cosci, I. c., n. 6; S. Thomas, I. c.

⁴ Cosci, I. c.; S. Thomas, I. c.; Can. 6, c. 32, q. 5, in Decretis.

⁵ Schmalz., I. c., n. 105; S. Alphonsus, I. c.; Sanchez, I. c.

⁶ Schmalz., I. c., n. 103; Sanchez, lib. X. disp. IV, n. 9 seq.; Pikhino, n. 5; Reiff., n. 00; S. Alphonsus, I. c., n. 902, *Quaeritur*. III; Cosci, lib. II, cap. XVI, n. 17.

⁷ Cosci, lib. II. cap. XIII, n. 25; Sanchez, lib. X, disp. IV, n. 3 seq.

⁸ Cfr. can. 3, c. 32, q. 1.

nem de adulterio, ¹ el ex alia non requiri lestes de visu, qui in deliciis carnis haberi non solent, sed satis esse in utroque foro praesumptiones, ul aiunt, violentas, quibus moralis certitudo inducitur de perpetrato crimine. ²

1173. Hoc coniugis adulterium ius divortii alteri non tribuit in quadruplici casu (can. 1149 § 1) :

a) Si adulterii malitia alteri quoque ex parle tribuenda est, e. g., si adulterium mandaverit, aut in illud consenserit seu expresse seu tacite, idest non impediens, cum sciret et facile posset (rei. can. 1149 t^o I).³⁴ Diximus cum *facile posset*, secus enim non censetur consentire, quod plerumque velificatur in uxore relate ad virum. Praeterea coniux ius divortii non amittit, si, sciens alterius adulterium, simulet se illud ignorare, ut interea testes idoneos inveniat ad infidelem coniugem observandum et de adulterio convincendum. ¹

ô) Si alter coniux alterum ad adulterium impulerit directe vel indirecte, e. g., negans debitum aul alimenta, vel eundem e domo expellens, vel cum eodem non cohabitans sine iusla causa, etc., ex cit. cap. 6 cil. til.

c) Si innocens adulterium coniugi reo condonavit sive expresse sive tacite, e. g., usu matrimonii, solitis amplexibus, osculis, etc.⁵ Dummodo haec obsequia et signa coniugalis affectus spoide ac scienter dederit, et post reconciliationem reus novum adulterium non commiserit. Tacha condonatio praesumitur, nisi intra sex menses alter coniux coniugem adulterum expulerit vel dereliquerit aul legitimam accusationem fecerit (can. 114) § 4).

d) Tandem si et alius coniux deinde in adulterium lapsus est; nam per hoc aliud adulterium videtur inducta com-

¹ Cosi.i, lib. II, cap. XVI, n. 20seq.; Sanchez, lil». X, disp. XII, n. 39.

* S. Alphonsus, lil». VI, n. 961; Schmalz., lil» IV, tit. XIX, n. 115seq.; Ballerini-Guhy, loin II, n. 761 el fuse Cosci, lil». 11, cap. XIV.

³ Schmalz., l. c., n. 106; Sanchez, lil». X, disp. V, n. 1 seq.; Pontius, lib. IX, cap. XVII, n. 7; Pirhing, n. II: Hu it ., n. 66: Cosci, lib. 77, cap. XVI, n. 2.

⁴ Schmalz., l. c.; Hkiff , n. 69; Pihhing, n. 1-2.

¹ Sanchez, l e , n. 19; Schmalz.. n. 108; Pirhing, n. II; Keiff., n. 71.

pensatio iniuriarum (can. 2218 § 3). Neque interest quinam prius aut pluries fornicatus sit.¹ Nemo si coniux ob adulterium alterius propria auctoritate ab ipso diverterit, et deinde eiusdem criminis reus fiat, vitae consuetudo reintegrari debet. Non conveniunt 1)1). utrum idem servandum sit etiam in casu, (quo coniux ex sententia iudicis diverterat;² sed certe non tenetur vitam matrimonialem restaurare, antequam petitione alterius partis per sententiam iudicis adstringatur.

1174. Coniux innocens propter alterius adulterium non tenetur quidem, sed potest petere divortium.³ etiam perpetuum, quo se a reo, non reum a se liberat.⁴

Hinc ex una parte ipse potest, utcumque coniuge. culpabili invito, religionem ingredi et profiteri, aut sacros ordines suscipere, salvo ce. 132 § 3, 502, 987 n. 2°; nec tenetur coniugem emendatum revocare, nisi forte ex reconciliatione magnum publicum malum avertatur, aut bonum promoveatur, aut ex caritate erga coniugem emendatum vel honestate quadam, si commode potest, adstringatur.

Ex alia autem parte coniux innocens potest reum quodcumque ad se revocare, sive propria auctoritate diverterit, sive ex sententia iudicis.⁶ Hinc coniux dimissus nequit religionem amplecti, aut ad ordines ascendere, nisi de consensu innocentis; «alias... potest ab illo repeti et tenetur reddere», S. Alphonsus, lib. VI, n. 969 (can. 1130).⁶ At sufficit etiam consensus tacitus, qui habetur, si innocens statum irrevocabilem religionis aut sacrae ordinationis iam suscepit, si sciat dimissum velle ad religionem vel ad clericalem statum transire, nec contradicat, cum possit; sed innocens in casu non tenetur aut religionem ingredi, aut voto castitatis sese adstringere.

⁶ Sanchez, lib. X, disp. VI, n. 8; S. Alphonsus, lib. VI, n. 966; n. 80-82.

¹ Schmalz., n. 107; Reiff., n. 85 seq.; Pihling, n. I, aliique affirmant. S. Alphonsus, lib. VI, n. 957, in fine, sententiam negantem longe probabiliorem habet.

³ S. Alphonsus, lib. VI, n. 963,

⁴ D. Vnmhale, p. III, § 471.

¹ S. Alphonsus, lib. VI, n. 967; D'Annunzio, p. 111, § 471, not. 32 et 35

• Sanchez, lib. X, disp. X, n. 12; Ballerini-Qury, loc. cit. II, n. 763.

1175. Certum est coniugein innocentem posse propter adulterium alterius propria auctoritate discedere (can. 1130), si delictum sit certum et notorium. Ratio est quia coniux ad divortium ius habet ex ipsa Evangelii lege, ita ut sententia indicis tantum declaret causam idest adulterium verificari; atqui haec declaratio necessaria non est, quando adulterium est certum et notorium.¹

At quaeritur num possit, si adulterium est certum, sed occultum. Communior et probabilior sententia affirmat,² saltem pro foro conscientiae, contra S. Thoinarn in 4^a, dist. 35, q. 1, a. 3, aliosque, quia causa tribuens ius divortii indubia est, ac proinde coniux innocens discedere prohibebitur in hoc casu tantum lege caritatis ad evitandum scandalum, aut diffamationem coniugis culpabilis: sed lex caritatis non obligat cum magno incommodo, quod hisce in casibus numquam non aderit.

Diximus *saltem in foro conscientiae*, quia in foro externo ex causa adulterii nec notorii nec legitime probati coniux dimissum coniugem recipere a indice compellendus est, ne malis coniugibus praebeatur ansa innocentem compartem dimissione vel recessu iniuste vexandi.

1176. 2° Si alter coniux sectae acatholicae nomen dederit, si prolem acatholice educaverit, si vitam criminosam et ignominiosam ducat, totidem temporaneae separationis causae esse possunt (can. 1131 § 1). At si coniugi innocenti vitae consuetudo periculo proximo non est, ipse potest, sed non tenetur, discedere, et aliquando ex caritate nec poterit quidem, si nempe exinde spes conversionis sit; sed si vitae consuetudo ipsi praebet proximum perversionis in fide periculum, non solum potest, sed ex ipso naturali iure debet divertere.

Coniux innocens potest propria auctoritate, quin sententiam Ecclesiae expectet, reum derelinquere, si haeresis etc., certa sit et periculum sit in mora (can. 1131 § I).

¹ Schmalz., n. 111; Piiung., n. 16; Riff., n. 89; Sanchez, lib. X, disp. XII. n. 13 et 25.

² Praeter mox allegatos, D'Annunzio, p. III. § 171.

Ast hoc divortium debet esse temporaneum, idest vitae consuetudo restauranda est, si coniux dimissus eiuraverit haeresim... et indubia dederit resipiscentiae signa quando-cumque innocens diverterit propria auctoritate. Si vero index divortium pronuntiaverit coniux innocens ad vitam conjugalem non tenetur, nisi decreto Ordinarii vel exacto tempore (can. 1131 § 2).

1177. 3° Praeterea etiam periculum grave seu animae seu corporis, saevitiae, quae vitam communem nimis difficilem reddant atque alia id genus, praebent coniugi innocenti ius divortii, seu separationis (can. 1131 § 1). Periculum *animae* habetur, e. g., si vir pertrahit uxorem ad furta, adulteria...; *corporis*, e. g., si alter alterius vitae struxerit insidias; si capitali odio vir uxorem prosequatur aut uxor virum, si morbo contagioso alteruter laboret, nisi sanus talem duxerit sciens volens;¹ si vir sanae uxori alimenta negaverit aut aegrotae medicamina. Saevitiae quoque ius praebent separationis sive quia saevitiae semel exercitae alias annuntiant, sive in poenam iniuriae uxori illatae. Quatenus saevitiae legitima divertendi causa sint, varie ex personis existimari debent: nam quae graves sunt respectu foeminae nobilis, leves sunt respectu foeminae humilis conditionis.²

Si periculum tale est ut moram non patiatur, coniugem posse propria auctoritate discedere palam est (can. 1131 § I): sed, remoto periculo, redire debet, et ministerio indicis cogi potest. In praxi vix credi potest «quod cesset unquam periculum, si coniux fuerit amens et furiosus, vel ita pronus ad iram ul saepe intervenerit periculum damni, el aliquando uxorem vulneraverit, vel si dederit venenum etiam semel ». S. Alphonsus, l.c. Si separatio ab Ordinario pronuntiata fuerit ad certum incertumve tempus, coniux innocens ad restaurandam vitae consuetudinem non obligatur, nisi ex decreto Ordinarii vel exacto tempore (can. 1131 § 2).

Quod si divortium, indicis ministerio, pronuntiatum fuit

¹ Keiff., lib. IV, tit. Vili, n. 8.

² S. Alphonsus, lib. VI, n. 971; Sanchez, lib. X, disp. X\ III.

ad certum incertumve tempus, coniuge ad meliorem frugem redeunte, innocens vitae consuetudinem restaurare non tenetur. nisi ex sententia indicis, aut transacto tempore: sed licet pronuntiatum fuerit in perpetuum ob inemendabilem viri improbitatem, ipse nequii sine dispensatione Sedis Apostolicae aut ingredi religionem, ex praescripto can. 542, aut ad ordines promoveri, ex praescripto can. 987 n. 2°.

1178. i° Tandem ex mutuo consensu posse coniuges se separare ad tempus ul orationi vacent, testis est Apostolus *1a Cor.*, VII, 5, et illa etiam ob aliam iustam causam (can. 1128). Imo cum neuter teneatur iure suo uti, possunt, citra incontinentiae periculum, etiam in perpetuum se separare mutuo consensu ac privata auctoritate Ium quoad lorum, tum etiam quoad m nisam et habitationem, secluso scandalo; quod tamen plerumque aderit, nisi ipsum coniugium occultum sit. Hinc per se possunt votum castitatis emitte. At bene advertit Laymann, lib. V, Ir. X, p. 3, c. V, n. 11 seq.: « Propter incontinentiae periculum consultum non est coniugibus continentiam vovere, nisi praemissa matura deliberatione et longa experientia, quod facile continentes ambo esse possint: atque post votum toro eos separari oportet ».

Quaenam servanda sint, ul vir uxoratus possit ad sacros ordines ascendere, vel ut sive vir sive uxor post consummatum malrimonium religionem ingredi et profiteri valeant. non est hic exponendi locus.

1179. Pronuntiato a indice divortio, lili educari et ali debent apud coniugem innocentem expensis rei. Quod si alter coniugum est infidelis aul haereticus, proles, propter favorem fidei, semper apud fidelem educanda est; licet hic fuerit in culpa.1 Al Ordinarius pro ipsorum filiorum bono, salva semp;»r eorumdem catholica educatione, aliud potest statuere (can. 1132).

1 S. Au-hoxsi s lib. VI. n. 97tt; Sanchez, lib. X. disp. XX, n. 3.

CAPUT VIII.

DE MATRIMONIO NULLO

1180. Huc usque diximus de matrimonio valide contracto; modo videamus quid iuris, si e contrario, matrimonium initum fuerit invalidum.

1181. Quoad filios qui nascuntur ex matrimonio nullo, vide quae diximus n. 1110 seq.; quoad coniuges ipsos, qui matrimonio nullo implicati reperiuntur, quatuor esse possunt remedia; scilicet *cohabitent uti frater et soror, relinquuntur in bona fide, petant a legitimo indice ecclesiastico declarationem nullitatis et discedant, tandem convalident matrimonium*. Quodnam ex his remediis magis consultum sit, pendet ex circumstantiis, et in dubio confessarius et parochus consulat Ordinarium, eiusque instructionem sequatur; sed fere numquam, propter incontinentiae periculum, suaderi poterii cohabitatio ad instar fratris et sororis.

1182. Si partes sunt in bona fide,¹ triplex casus lingi potest: Si neutra pars potest moneri sine periculo gravis incommodi el in primis peccati formalis, relinquuntur in bona fide, etsi impedimentum sit iuris divini.² Si utraque pars moneri potest sine hoc periculo, utraque moneatur, ul deinde aut partes separentur el petatur declaratio nullitatis, e. g.,

«
1 Nola *bonam /hiem* in hac materia esse subjectivam certitudinem validitatis matrimonii; *molam fltleni* esse scientiam vel dubium rationabile nullitatis. Proinde pars est in mala tide si scit nullitalem matrimonii aut de ea serio dubitat; in bona, si persuasum habet matrimonium esse validum, etsi error aut ignorantia alias fuerit culpabilis, aut peccatum in ineundo matrimonio commissum. Feue, n. 598, in nota.

* Hic casus accidit. Titius rem habuit eum matre vidua, inscio quidem Titio, sed non matre, quae tiliam peperit. Haec nutrita et educata fuit extra maternam domum; et cum ad XVII suae aetatis annum pervenisset, ducta est in uxorem ab ipso Titio, eius simul patre et fratre. Mater, conscientiae stimulis agitata, omnia confessario pandit, hic consuluit Ordinarium, qui reposuit coniuges relinquendos esse in bona fide.

si paries in magna discordia vivunt, aut matrimonium convalidetur. Sed in hoc posteriori casu expedit omnino ut prius dispensatio ab impedimento, si obtinenda sit, obtineatur, et deinde monitio fiat, ita ut una simul possint partes moneri et coniugium convalidari. Tandem si una tantum pars moneri prudenter potest, si matrimonium non est convalidabile, neutra moneatur; si matrimonium est convalidabile, petatur prius dispensatio vel simplex vel in radice, et deinde pars monebitur, si monenda est. Ad rem Card. Caprara in instructione diei 25 apr. 1803 pro convalidatione irritorum coniugiorum in Galliis: « Si contrahentes communiter habeantur pro legitimis coniugibus, et ipsimet fortasse ex ignorantia invincibili sint in bona fide, et absque gravis scandali seu perturbationis periculo certiorari nequeant de nullitate matrimonii, hisce in circumstantiis in bona fide relinquendi sunt, quemadmodum per sacros canones disponitur». Ita communiter contra Concilia.¹

1183. Si impedimentum non solum ambae paries, sed et alii cognoscunt, in primis partes separari debent, ratione scandali, quoad lorum, mensam, habitationem, nisi cohabitationis separatio sit moraliter impossibilis et suppetant media, quibus sufficienter occurratur scandalo et incontinentiae periculo. Deinde si matrimonium non est convalidabile, petenda est declaratio nullitatis: si matrimonium est convalidabile, partes possunt aut petere declarationem nullitatis, aut matrimonium convalidare. Primum, maxime si proles deest, potius suadendum est, si divortium civile iam obtentum fuit, aut brevi obtinebitur; si animi dissociati prorsus sunt; si periculum est perversionis unius partis. Alterum potius, praesertim exstante prole quae ex separatione grave semper damnum

¹ Rosset n. 2797. Quaeri solet quomodo sese gerere debeat confessarius, si coniux relictus in bona fide, 1° debitum neget; 2° dubium ipsi confessario exprimat de validitate matrimonii. Respondemus: Confessarius in primo casu coniugem cogat ad debiti redditionem, quippe qui, negans debitum, peccat; in altero casu exquirat dubitandi motivum: si hoc motivum non continet causam nullitatis, id confessarius respondebit, etsi aliunde sciat matrimonium esse nullum: si hoc motivum continet causam nullitatis, debet respondere iuxta rei veritatem. Feue, l. c.; S. Alphonsus, *De Docuit.*, n. 616; Rosset, n. 2798.

morale patitur, praeferrī debet ex caritate, si matrimonio non obstant gravissimae rationes, aut deinde civile divortium obtineri non poterit, et aliunde extra matrimonium periculum sit incontinentiae.

1181. Si impedimentum notum est partibus tantum, in primis eae separandae sunt quoad torum et etiam, ut supra, quoad habitationem, sub aliquo praetextu, e. g., itineris, ad impediendum scandalum et infamiam; deinde eadem repetenda sunt quae mox dicebamus.

1185. Tandem si impedimentum uni Laniū parti notum est, haec certe nec petere nec reddere potest etiam cum quocumque incommodo: et si matrimonium non est convalidabile, moneat compartem de impedimento, separentur et petant declarationem nullitatis; si matrimonium est convalidabile, potest ille alterutram viam, declarationis scilicet nullitatis aut convalidationis tenere, ut supra. Si primam seligit, moneat compartem, ab eadem separetur et instantiam introducat: si alteram, vel compare moneri potest sine incommodo gravi, et tunc ipsam moneat et matrimonium convalidetur simpliciter; vel compare moneri nequit sine incommodo gravi, et tunc aut in convalidatione simplici petatur remissio conditionis de altera parte certioranda, aut petatur sanatio in radice.¹

Nostrum est in distinctis articulis fusius agere de matrimonii convalidatione, et de petitione ac declaratione nullitatis, idest de causis matrimonialibus.

Articulus 1.

De matrimonii convalidatione.

Can. 1133. - § I. Ad convalidandum matrimonium irritum ob impedimentum dirimens, requiritur ut cesset vel dispensetur impedimentum et consensum renovet saltem pars impedimenti conscia.

§ 2. Haec renovatio iure ecclesiastico requiritur ad validitatem, etiamsi initio utraque pars consensum praestiterit nec postea revocaverit.

¹ Feue, n. 595 seq.; Maro, n. 2081; Banokn, tit. III, pag. 162 seq.; Rosset, n. 2799, alique passim.

|
|
|
|
|
|
|
h
|
j
ul
'll
|l
II
!]
I
j I

- Can. 1134. - Renovatio consensus debet esse novus voluntatis actus in matrimonium quod constet ab initio nullum fuisse.
- Can. 1135. § I. Si impedimentum sit publicum, consensus ab utraque parte renovandus est forma iure praescripta.
- § 2. Si sit occultum et utrique parti notum, satis est ut consensus ab utraque parte renovetur privalim et secreto.
- § 3. Si sit occultum et uni parti ignotum, satis est ut sola pars impedimenti conscia consensum privalim et secreto renovet, dummodo altera in consensu praestito perseveret.
- Can. 1136. - § 1. Matrimonium irritum ob defectum consensus convalidatur, si pars quae non consenserat, iam consentiat, dummodo consensus ab altera parte praestitus perseveret.
- § 2. Si defectus consensus fuerit mere internus, satis est ut pars quae non consenserat, interius consentiat.
- § 3. Si fuerit etiam externus, necesse est consensum etiam exterius manifestare, vel forma iure praescripta, si defectus fuerit publicus, vel alio modo privato et secreto, si fuerit occultus.
- Can. 1137. - Matrimonium nullum ob defectum formae, ut validum fiat, contrahi denuo debet legitima forma.

1186. « Matrimonium revalidare. ait D'Annibale, p. III, §484, est illud ex integro denuo contrahere. Quaecumque igitur eis (nuptiis) ineundis, haec et revalidandis regulariter necessaria sunt». Scilicet convalidatio matrimonii est actus quo matrimonium invalidum redditur validum. Proinde sicuti in celebrando matrimonio necessaria estabilitas personarum, seu absentia cuiuslibet impedimenti dirimentis, consensus internus, et expressio huius consensus in debita forma, ita regulariter et in matrimonio convalidando. Novus consensus dicitur *consensus renovatio*.

1187. Ex hac notione convalidationis iam patet coniuges, momento convalidationis, debere esse in statu gratiae, quia tunc revera matrimonium-Sacramentum contrahitur; secus pars quae peccato mortali maculatur, non oblinet gratiam, et, si conscia est convalidationis, committit sacrilegium. « Deficiente vero recta dispositione, non idcirco procrastinanda est revalidatio, cum maius plerumque malum ex procrastinatione eveniret»; Marc, l. c., in nota.

Pariter ex data notione sequitur omnia quae coniugatis licita sunt, sed solutis illicita, ante convalidationem matrimonii his praelensis coniugibus per se prohiberi, postea licita esse.

1188. Iam vero ad rem nostram propius accedentes, animadvertimus matrimonium convalidari posse dupliciter, nempe vel per simplicem convalidationem. vel per sanationem in radice. De utraque singillatim.

§ I. - *De simplici convalidatione.*

1189. Simplex matrimonii convalidatio est actus quo matrimonium invalidum redditur validum cum renovato consensu et absque ulla fictilia retrotractione ad praeteritum. Hanc simplicem convalidationem explicantes, aliqua praemitimus de lege quae praecipit consensus renovationem.

1190. Principii loco statuimus hanc consensus renovationem, attento naturae iure. seu praecisione tacta ab Ecclesiae lege, minime requiri ad matrimonium convalidandum; id melius intelligitur si percurramus singulas nullitatis causas. Contractus matrimonialis celebratus cum aliquo impedimento dirimente, e. g., *aetatis*, sed cum debito consensu interno rite manifestato, permanet post celebrationem cum suo consensu (n. 2), sed iura et officia matrimonialia non producit, seu iuridice non valet, quia obstat impedimentum dirimens: hoc igitur remoto, quia vel cessavit vel dispensatum fuit, iam, attento iure naturae, deberet suos effectus producere seu iuridice valere. Si vero contractus matrimonialis celebratus fuit absque utriusque partis debito consensu interno, licet hic consensus fuerit rite manifestatus, ad matrimonii validitatem necesse omnino est. ipso attento naturae iure, ut hic consensus internus praestetur, qui in casu non *renovatur*, si proprie loqui velimus, sed *praestatur*; hoc autem praestito, nil deesse. attento iure naturae, ad matrimonii validitatem. Tandem si contractus matrimonialis celebratus fuit sine impedimento dirimente et cum debito consensu interno et externo, sed hic consensus non fuit in forma substantiali praescripta manifestatus, cessante per dispensationem praescripto formae, rursus matrimonium, attento iure naturae, valere deberet.

1191. At Ecclesia sua positiva lege constituit matrimonium, exceptis nonnullis casibus, non revalidari, nisi per renovatio-

nem consensus; id autem potuisse Ecclesiam constituere, dubitari nullo modo potest: si enim potest impedimentum dirimens ferre et modum determinare quo consensus matrimonialis debeat ad validitatem manifestari, absque dubio poterit ad matrimonii invalidi convalidationem exigere ut consensus praestitus renovetur. Porro lex explicita id statuens ante Codicem non aderat, sed ius commune eruebatur tum ex cc. 2 et 4, X, *De coniugio servorum*, IV, 9, tum praesertim ex praxi Ecclesiae quae ab hac renovatione consensus dispensare solebat. Codex relatis canonibus omnia in claro posuit: nam rei. can. 1133 §2 edicit hanc renovationem consensus *iure ecclesiastico* requiri ad convalidationis *validitatem*, etiamsi initio utraque pars consensum praestiterit nec postea revocaverit; can. 1134 statuit hanc consensus renovationem debere esse novum voluntatis actum in matrimonium quod constet ab initio nullum esse; tandem in reliquis canonibus declarat quandonam haec consensus renovatio requiratur et quomodo fieri debeat et quando consensus praestitus sufficiat; quod nos infra exponemus.

1192. Ex dictis apparet ad consensus renovationem, lege Ecclesiae praescriptam, satis non esse, si partes, remoto impedimento, nil dubitantes de nuptiarum validitate, matrimonio utantur per copulam, quia in casu non haberetur nisi continuatio prioris consensus, dum e contra Ecclesia exigit novum voluntatis actum. At si paries noverint matrimonium initio fuisse nullum ob occultum impedimentum, postea cessavisse nullitatis causam et deinde copulam habeant *affectu maritali* (praesumitur autem hanc haberi affectu maritali, nisi aliud probetur), iam censentur novum voluntatis actum 1^oge requisitum emisisse et ita legem de renovando consensu implevisse. Haec autem privata consensus renovatio sufficit ad matrimonium convalidandum, nisi lex ad matrimonium convalidandum exigat substantialem matrimonii formam. Hanc doctrinam S. C. S. Officii semper retinuit.¹

¹ Curd. Gexxahi. *Consultationi morali*, vol. 1, Cons. 118, citat responsionem S. C. S. Officii datam die 8 martii 1899: in eodem sensu S. C. reposuerat etiam die 31 aug. 1887.

Cap. VIII. - *De matrimonio nullo*

1193. Cum vero consensus renovatio exigatur lege ecclesiastica, sequitur infideles, matrimonio invalido unitos, ad illius revalidationem, cessata in validitatis causa, ad eamdem non teneri, cum infideles legibus ecclesiasticis non adstringantur. Ut id melius declaretur, triplex fingatur casus: 1° *Una pars est baptizata*; neutra tenetur lege de renovatione consensus ob allatam rationem. 2° *Una non est baptizata et de baptismo alterius serio dubitatur*; neutra pariter tenetur, non prima ob allatam rationem, non secunda quia lex dubia non obligat, sicuti eadem pars non tenetur aliis legibus ecclesiasticis, e. g., de Missa audienda diebus festis... 3° *Una est baptizata et altera non baptizata*; utraque tenetur, prima tenetur directe, quia est baptizata, et altera indirecte ob individuitatem contractus, sicuti, e. g., in impedimento *disparitatis cultus* lex Ecclesiae afficit partem baptizatam et indirecte ac per accidens partem non baptizatam (n. 567).

1191. His positis, ad rem nostram accedentes iuxta ordinem, quem in hoc Tractatu sequuti sumus, supponamus in primis matrimonium fuisse nullum ob aliquod impedimentum dirimens, e. g., *ligaminis, consanguinitatis, aetatis...*, quod reddit partes inhabiles ad contrahendum, etsi consensum praestiterint in debita forma nec revocaverint — deinde nullum fuisse ob defectum consensus in utraque vel alterutra parte, quia nempe partes, licet fuerint habiles et in debita forma contraxerint, tamen consenserunt ex vi, simulate, ex errore, sine debita mentis discretionem, aut sub conditione — tandem fuisse nullum ex defectu formae substantialis, licet partes fuerint habiles, et consensum habuerint in coque perseverent. De simplici matrimonii convalidatione in Iribus his casibus agit Codex in relatis canonibus, finem imponens pluribus gravibusque quaestionibus, quae ante Codicis promulgationem inter DI), agitabantur.

1195. De primo casu simplicis revalidationis tractat Codex in rei. can. 1133 § I, tradens ad revalidandum matrimonium irritum ob impedimentum dirimens duo requiri: ut removeatur impedimentum et renovetur consensus saltem a parte impedi-
menti conscia.

1196. Ad primum quod allinet, relatus Codicis canon ait: *cesset aut dispensetur impedimentuni*. Porro plerumque impedimentum removetur dispensatione, a legitimo superiore concessa, sed nonnulla simpliciter cessant sine ulla dispensatione, scilicet impedimentum *aetatis*, adveniente nubili aetate; impedimentum *raptus*, redditione mulieris loco tuto; impedimentum *ligaminis*, solutione primi matrimonii; impedimentum *disparitatis cultus*, conversione coniugis Infidelis; impedimentum *impotentiae*, remotione impotentiae. Quod si impedimentum nec per se cesset, nec dispensari queat, matrimonium non esi convalidabile. Si impedimentum tollitur dispensatione, serventur quae exposuimus in longiori cap. III, art. IV, § *i*.

1197. Rei. can. 1135 edicit quomodo renovatio consensus fieri debeat, ut matrimonium nullum ob impedimentum dirimens convalidetur. Nimirum:

1198. *a*) Si impedimentum est *publicum* (n. 209), consensus renovari debet in forma iure praescripta (rei. can. § 1), idest coram parcho et testibus; modus vero servandus in hac renovatione, determinatur in clausulis rescripti quo conceditur convalidatio, sedulo servandis (n. 359). Si forma substantialis est in casu obligatoria, sed paries nullo modo induci possunt ut consensum renovent coram parcho el testibus, petenda est a Sede Apostolica sanatio in radice; si vero formae substantialis observantia est in casu possibilis, sed non obligatoria, satis est ut consensus renovetur modo externo privato. Pingatur casus: Titius et Sempronia, acalholici baptizati, coram magistratu civili matrimonium contraxerunt nullum iure canonico non autem iure civili ob impedimentum *aetatis* ex parte mulieris: tractu temporis impedimentum cessavit, el modo coniuges. de conversione ad catholicam Ecclesiam cogitantes, volunt matrimonium convalidare: ad quid tenentur? Non est necessaria dispensatio ab impedimento, quia hoc iam cessavit; tenentur ad renovationem consensus, quia'ulraque pars est baplizala; non tenentur consensum renovare in forma canonica substantiali, quia haec eos non obligat (can. 1099): igitur salis est ul consensum renovent modo externo privato, iuxla ea quae mox dicemus sub liti. v). Tandem eadem repe-

tanlur, si observantia formae substantialis non est possibilis, idest si haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo parochus vel Ordinarius vel sacerdos delegatus qui matrimonio assistat (can. 1098); de qua re vide quae diximus n. 1001 seq.

1199. 6) *Si sit occultum et utrique parti notum, satis est ut consensus ab utraque parte renovetur privatini et secreto* (rei. can. § 2). *Privatini*, idest sine paracho et testibus, seu sine forma sive substantiali sive accidentali iure praescripta: *secreto*, ita nempe ul alii consensus renovationem penitus ignorent: sufficit igitur ut partes sibimet dicant: *tu es mea uxor, tu es meus maritus*, et matrimonium convalidalum est. Nec est necesse ul renovatio consensus utriusque partis sit simultané. Quod si una pars consensum renovare recuset, licet in consensu praestito perseveret, aliud remedium non erit, nisi a Sancta Sede petere sanationem matrimonii in radice.

1200. c) *Si sil occultum et uni parti ignotiim, satis est id pars, impeditenti conscia, consensum privatini el secreto renovet, dummodo altera in consensu praestito perseveret* (rei. can. § 3). Hinc a parte, (piae impedimentum ignorat, non requiritur consensus renovatio, sed satis est ut in consensu perseveret praestito. cum matrimonium contraxit. Pars vero impeditenti conscia consensum debet renovare. sed ipsum renovare potest etiam peractum mere internum, aut per copulam animo maritali positam, aul per obsequia coniugalia hae mente praestita. Perseverantia vero alterius partis in praestito consensu salis velificatur, si consensus praestitus positive revocatus non fuerit. |

1201. De altero simplicis convalidalionis casu agit rei. can. 1136, ubi in § 1 traditur principium generale, scilicet *matrimonium conralidari, si pars quae non consenserat, iam consentiat, dummodo consensus ab altera parte praestitus perseveret*: quod principium est iuris naturae: deinde exponitur, quomodo pars (piae non consenserat, consentire debeat, ut matrimonium validum evadat. Scilicet:

1202. a) Si defectus consensus fuerit mere internus, satis est ul pars quae non consenserat, interius consentiat (§ 2).

| Cappello, op. cil., η. 840.

Hinc necesse est ut haec pars notitiam habeat nullitatis matrimonii et deinde satis est ut consensum renovet per novum voluntatis actum internum. Hinc non requiritur ut de hoc novo voluntatis actu moneat alteram partem, dummodo haec consenserit et in consensu perseveret.

1203. 6) Si defectus consensus fuerit etiam externus, necesse est consensum etiam externe manifestare; et quidem si fuerit externus-publicus, debet manifestari forma iure praescripta: si fuerit externus-occultus, sufficit ut manifestetur modo privato et secreto. De utroque casu vide quae diximus n. 1198 seq. Renovatio consensus privata et secreta sufficit, etiamsi defectus consensus ab initio fuerit publicus, sed deinde evaserit occultus, e. g., si mortui sint ii, «pii de eodem testificari poterant; sane defectus iam est occultus, (quando renovatio fieri debet; et de hoc agit relati canonis § 3.

1201. De tertio casu simplicis convalidationis agit can. 1137, qui tradit matrimonium nullum ob defectum formae, ut convalidetur, contrahendum esse legitima forma. Si utraque vel alterutra pars recuset substantialem matrimonii formam, vel acceptet substantialem, sed recuset accidentalem, vide (quae diximus cit. n. 1198 seq.

1205. Ex dictis facile apparet quid faciendum pro revalidatione matrimonii quod nullum fuit ex pluribus capitibus: scilicet quae de singulis diximus, servanda simul sunt.

1206. Matrimonium ex simplici convalidatione incipit valere *ex nunc*, id est a momento convalidationis. Quod vero attinet ad prolem antea susceptam, ipsius legitimatio regitur disciplina tradita in cc. 1116-1117, uti fusius diximus n. 1116 seq. Quod si matrimonium fuerit nullum ob defectum consensus vel formae, non vero ob dirimens impedimentum, proles convalidationi praehabita aut etiam concepta iam, legitima efficitur momento convalidationis, attendita habilitate parentum ad matrimonium contrahendum inter se. Si e contra parentes inhabiles exstiterint triplici tempore, de quo in cit. cc., vide pro legitimacione prolis reple quae diximus n. 407.

§ 2. - *De matrimonii sanatione in radice.*

Can. 1138. Matrimonii in radice sanatio est eiusdem convalidatio, secumferens, praeter dispensationem vel cessationem impedimenti, dispensationem a lege de renovando consensu, et retractionem, per fictionem iuris, circa effectus canonicos, ad praeteritum.

§ 2. Convalidatio lita momento concessionis gratiae: retractio vero intelligitur facta ad matrimonii initium, nisi aliud expresse caveatur.

§ 3. Dispensatio a lege de renovando consensu concedi etiam potest vel una tantum vel utraque parte inscia.

Can. 1139. -§ 1. Quodlibet matrimonium initum cum utriusque partis consensu naturaliter sulliciente, sed iuridice inellicaci ob dirimens impedimentum iuris ecclesiastici vel ob defectum legitimae formae, potest in radice sanari, dummodo consensus perseveret.

§ 2. Matrimonium vero contractum cum impedimento iuris naturalis vel divini, etiamsi postea impedimentum cessaverit, Ecclesia non sanat in radice, ne a momento quidem cessationis impedimenti.

Can. 1140. 1. Si in utraque vel alterutra parte deficiat consensus, matrimonium nequit sanari in radice, sive consensus ab initio defuerit, sive ab initio praestitus, postea fuerit revocatus.

§ 2. Quod si consensus ab initio quidem defuerit, sed postea praestitus fuerit, sanatio concedi potest a momento praestiti consensus.

Can. 1141. - Sanatio in radice concedi unici* potest ab Apostolica Sede.

1207. In rei. can. 1138 § 1 datur definitio sanationis matrimonii in radice, quae est: matrimonii convalidatio, secumferens, praeter dispensationem vel cessationem impedimenti, dispensationem a lege de renovando consensu et retractionem per fictionem iuris. circa effectus canonicos, ad praeteritum. Haec definitio facile intelligitur. si prae oculis habeatur conceptus iuridicus sanationis in radice.

1 Vide prae celeris *Acta Sanctae Sedis*, vol. 1, App. VIII, pag. 82 seq.; Benedictus XIV, *Quaesi, can.*, 174; et *Quaesi, can.*, 183 in suo *Alseursu*, n. 5-2, <d *Ilr Si/η.*, il>. XIII, n. 7; (ιηηiv, loin. II, η. 901 seq.; Liiimkchi., vol. II, η. 828 seq.; Feue, η. 715 seq.; D'Annibaie, p. ill, § 594.

1208. Ante Codicis promulgationem quaestio erat inter canonistas utrum sanatione in radice matrimonium validum fieret *ex hinc*. uti aiunt, idest a momento celebrationis matrimonii, ita ut non solum pro tempore quod sequitur sanationem, sed etiam pro tempore quod praecedit, validum reipsa iam esset: an potius validum fieret *ex nunc*, idest a momento sanationis in radice, ita ut pro tempore quod sequitur validum esset, sed pro tempore quod praecedit irritum foret et permaneret. Et nonnulli licet magni nominis canonistae.¹ primum sustinebant, quia, aiebant, matrimonium *sanatur in radice*. idest ab ipsa matrimonii celebratione. Sed a plerisque² haec sententia reiiciebatur et revera absurda erat, quia ad praeteritum non datur potentia et est aperte contradictorium, infectum fieri facium; hinc, e. g.. peccata, in antecessum commissa usu matrimonii, remanent peccata, luenda aut lacrimis aut gehenna. Codex rei. can. 1138 §2 de medio sustulit hanc quaestionem, declarans: « convalidatio fit a momento concessionis gratiae (idest sanationis in radice); reirotractio vero intelligitur facta ad matrimonii initium, nisi aliud expresse caveatur ».

1209. Scilicet supponamus in primis matrimonium esse nullum ob dirimens impedimentum quod adhuc existit. Ecclesia. concedens sanationem in radice, dispensat *ex nunc* ab impedimento dirimente, per fictionem iuris retrahit hanc dispensationem ad initium matrimonii, nisi aliud dicatur (seu lingit hanc dispensationem luisse concessam quando matrimonium initum fuit) et ideo dispensat a lege de renovando consensu et prolem legitimam habet ab inito matrimonio. Proinde matrimonium redditur validum per dispensationem ab impedimento et per dispensationem a lege de renovando consensu, quae duae dispensationes in ipsa sanatione in radice continentur, prima directe, altera mediante illa fictione. Igitur concessa pure et simpliciter sanatione in radice matrimonium

¹ ScwM, vol. III, n. 1050: Giovine. torn. I, nn. 323, 3-26: De Angelis, lib* IV, tit. XVII, n. 3 alique.

² h \xNiii\Li, p, III, n 501: Lehmki hl, I. c.; Eeije, I. c.: Schmalz., ^'11* || 1-3: lil>. \ III, disp. VII, *Acta Sanctae Sedis*, I. c.

ob illas duas dispensationes, re ipsa incipit valere a momento sanationis vi consensus ab initio praestiti et perseverantis et ideo usus matrimonii iam licitus est et proles nascitura iam est legitima ex ipsa rei natura, sed etiam proles, antea forte suscepta, est legitima ex positiva concessione Ecclesiae, in eadem sanatione in radice contenta, mediante illa fictione, ita ut, si proles erat legitima, e. g., quia matrimonium erat putativum, iam sit legitima ex duplici capite. Ad rem Benedictus XIV in Const. *Etsi matrimonialis*, *TI* sepi. 1735: «Per eam (sanationem in radice) non fit, ut matrimonium nulliter contractum, non ita fuerit contractum, sed effectus de medio tolluntur, (pii, ob huiusmodi matrimonii nullitalem ante in-illam dispensationem atqui etiam in ipso matrimonii contrahendi actu, producti fuerunt ».

1210. Haec indoles sanationis matrimonii in radice declaratur ex c. un. *De immunitate ecclesiarum*. III. 17 in Clem. Bonifacius VIII nova sanctione prohibuerat ne laica potestas contributiones aliaque onera imponeret super bonis ecclesiasticis et clericorum, ita ut si aliter fieret, Ium qui contributiones exigerent, Ium qui darent, excommunicationi ipso facto, et si communitates essent, interdicto subiacerent. Cum itaque ex hac nova sanctione, et subsequutis declarationibus nonnulla scandala, magna pericula et incommoda gravia fuerint sequuta, et ampliora sequi praesumeretur verosimiliter in futurum. Clemens V in Concilio Viennensi, in usum revocans ea quae circa immunitatem ecclesiasticam statuta iam erant, constitutionem Bonifacii abrogavit his verbis: « Constitutionem et declarationem, seu declarationes praedictas, et quidquid ex iis secutum est vel ob eas, penitus revocamus et eas haberi volumus pro infectis ». Ex hac Clementina dispositione inferi Glossa, v. *pro infectis*: « Per hoc puto quod excommunicabis ex viribus illius constitutionis (Bonifacii) absolute non egeat. Et vide quanta est papalis potestas circa ea quae simpliciter sunt de iure positivo, quia revocat illa *ut ex tunc* ». Proinde sicut Clemens V sua dispositione hoc unum effecit, ut Bonifaciana constitutio deinceps pro tempore futuro non amplius existeret, et simul effectus ab eadem producti pro

tempore praeterito tollerentur; ita Romanus Pontifex, sanans matrimonium in radice, facit ut lex irritans non amplius urgeat, et matrimonium pro tempore futuro validum sit vi prioris consensus, ac simul effectus nullitatis, idest illegimitas prolis, pro tempore praeterito removeantur.

1211. Quid vero si impedimentum dirimens, quod nullum reddebat matrimonium, iam cessavit: e. g., impedimentum *aetatis*, et modo, cum constet de veri consensus praestatione et perseverantia, Ecclesia concedit sanationem in radice? Hoc in casu impedimentum *aetatis* non dispensatur nec per fictionem iuris, quia non existit, sed Ecclesia sanatione in radice *ex nunc* dispensat a lege de renovando consensu et concedit prolis legitimationem; et per fictionem iuris retrahit dispensationem et legitimationem prolis ad tempus quo partes praestiterunt consensum, in eodem postea perseverantes, ita ut. rursus matrimonium quoad validitatem sanetur *ex nunc* vi prioris consensus dati et perseverantis, quoad legitimationem prolis sanatur *ex tunc*, Ecclesia positive eam concedente.

Haec satis declarant conceptum iuridicum sanationis in radice.

1212. Sanatio in radice, de (pia supra, est sanatio plena et proprie dicta; sed concedi potest et saepe conceditur sanatio in radice imperfecta et secundum quid, cum scilicet in concessione retrotrahatur non ad initium matrimonii, sed ad aliquod temporis matrimonialis momentum intermedium, vel conceditur dispensatio ab impedimento et a lege de renovando consensu, sed absque ulla retractione.

1213. Omnes admittunt prolis legitimationem per sanationem in radice concessam sortiri omnes effectus ecclesiasticos et temporales in Statu temporali Sanctae Sedis, aliisve in locis ubi id a civili auctoritate receptum est. Quaeritur an sortiatur effectus temporales iure proprio et originario ubique terrarum: quaestio gravis momenti, eum ex ea definiri debeat, attenta rei veritate, e. g., num filius, ope huius sanationis in radice adeptus legitimitatem, in maioratus ac fideicommissi successionem praeterendus sit aut alteri fratri minori, sed post sanationem legitime nato, aut alteri consanguineo. Iam vero ple-

Cap. VIII. - De matrimonio nullo

rique affirmant,¹ quam sententiam Sanchez, l. c., appellat receptissimam et veriore. Nonnulli hanc rationem afferunt, quia matrimonium iit validum *ex tunc*; ex matrimonio autem valido plena légitimités prolis. ipso iure naturae, sequitur. Hinc iuxta hanc doctrinam Romanus Pontifex directe sanaret matrimonium *ex tunc* et indirecte ac consequenter plenam legitimitatem etiam quoad temporales effectus proli conterret. Dicemus plane quod sentimus. Si sanatione in radice matrimonium valeret *ex tunc*, revera sequeretur prolis legitimitas quoad effectus quoque temporales a Romano Pontifice concessa indirecte et consequenter, ut supra. At n. 1208 probavimus matrimonium valere *ex nunc*. Proinde legitimitas pro tempore praecedenti, nisi verbis ludere velimus, repetenda est ex directa Ecclesiae concessione, quae illam elargitur, mediante fictione iuris, de qua supra, iam vero quando matrimonium nullum fuit ob impedimentum iuris ecclesiastici, Romanus Pontifex, iure proprio et originario, concedere potest directe proli iam susceptae legitimitatem etiam quoad effectus civiles? A solutione huius quaestionis pendet solutio quaestionis praecedentis. 1)1). autem huic quaestioni communiter respondent negative, idest Romanum Pontificem, extra suum temporale dominium, non posse hanc legitimitatem. quoad civiles effectus, directe elargiri, nisi bonum religionis in casu particulari aliud exigit; nam effectus civiles legitimitatis sunt in casu materia pure civilis, non ecclesiastica. Ceterum recentiores legislationes sanationi in radice ab Ecclesia concessae effectus civiles recognoscere non solent.

1214. Ex hactenus disputatis facile apparet quodlibet matrimonium initum cum utriusque partis consensu naturaliter sufficiente. sed iuridice inefficaci ob dirimens impedimentum *iuris ecclesiastici* vel ob defectum formae, posse sanari in radice, ut traditur rei. can. 1139 § 1. sanatione plena et proprie dicta. Cum enim consensus datus fuerit et perseveret, nil impedit quominus

« Sanchez, lib. VIII, disp. VII, n. 4; Benedictus XIV, cit. *Quaesi.* 171; Giovine, I, § 326; Schmaier, lih. IV, tit. XVI, n. 120; De Anhelis, lib. IV, tit. XVII, n. 3.

per sanationem dispensatio super impedimento ad super canonica forma concedatur ere *nunc* et per fictionem iuris retrotrahatur ad matrimonii initium, et ideo dispensetur a lege de renovando consensu, et legitimetur proles nata ab initio matrimonio: in quo plena et proprie dicta sanatio in radice consistit.

1215. Quid vero si matrimonium contractum fuit cuni impedimento iuris naturalis vel divini? Id evenire polest si matrimonium nullum fuit vel ob impedimentum *liyamini*s, e. g.: Titius, separatus ab uxore, connubium civile init cum alia muliere, et nunc, mortua uxore, petit civile matrimonium sanari in radice; vel ob impedimentum *impotentiae*, e.g.: mulier, impotentia antecedenti et perpetua laborans ob arctitudinem vaginae, matrimonium contrahit, et modo, remoto impedimento *impotentiae* per chirurgicam operationem, petii a Sancta Sede matrimonii sanationem in radice, de hoc casu agit rei. can. 1139 § 2. statuens Ecclesiam matrimonium in casu non sanare in radice, ne a momento quidem cessationis impedimenti. Quod indiget declaratione.

1216. In primis evidens est hoc in casu Ecclesiam concedere non posse sanationem in radice plenam et proprie dictam, quia, concedens hanc sanationem. Ecclesia non solum dispensaret a lege de non renovando consensu atque ila reciperet consensum ab initio praestitum et perseverantem, sed insuper hanc dispensationem per fictionem iuris retrotraheret ad initium matrimonii, considerans matrimonium tamquam initum sine impedimento ideoque validum: atqui Ecclesia nec per fictionem habere polest validum matrimonium, cui obstat impedimentum iuris naturalis vel divini ab ipsa indispensabile. Quaestio igitur est utrum Ecclesia possit, necne, in casu concedere sanationem in radice imperfectam et secundum quid, nempe dispensationem a lege de non renovando consensu eum fictilia retroiractione non ad initium matrimonii, sed ad momentum quo cessavit impedimentum iuris naturalis vel divini et ideo cum legitimatione proles ab hoc momento susceptae.

1217. S. C. S. Officii an. 1904 iussit ut haec quaestio, quae pluries eidem proposita fuerat, tunc examinaretur; et plures

Consultores pro hoc examine scripserunt et inter alios ipsa S. C. nos designavit, licet aliis gravibus occupationibus distentos et aliis Consultoribus scientia canonica longe inferiores. Nos, sententiam affirmativam sustinentes, retulimus plus minusve ipsam doctrinam in nostro Tractatu expositam: alii Consultores pro sententia negativa fere unice institerunt in hac eorum thesi, scilicet haberi non posse consensum matrimonialem. si matrimonio obstat impedimentum dirimens iuris divini sive cognitum sive ignoratum, (piae rationes nos retulimus et confutavimus n. 813: ex qua thesi plane sequitur concedi non posse sanationem in radice etiam imperfectam et improprie dictam eum dispensatione a lege de renovando consensu et cum retrotractione ad momentum quo cessavit impedimentum. Hanc thesim nos falsam retinebamus et falsam relinemus: sed S. G. stetit pro sententia negativa: nam ad propositum dubium, die 2 martii 1904, reposuit: «Matrimonium contractum cum impedimento iuris naturalis vel divini *non posse sanari in radice* »; qua responsione, a Sanctissimo probata, negatur Ecclesiae, ut patet, ipsa sanandi potestas; «piae responsio absque ullo dubio refertur non tantum ad sanationem plenam et proprie dictam, sed etiam ad sanationem imperfectam et improprie dictam, vel. si mavis, ad utramque.

' .o-J

AtidUj

1218. Deinde res incidit in Codicem, qui hanc quaestionem praeterire non poterat. Iam vero plerique eorum, qui nobiscura in Commissionibus pro Codice redigendo adlaborabant, responsum S. G. non admittebant ob gravissimas rationes quas nos dedimus n. 813: et nos pro munere Praesidis Commissionum. quo fungebamur, rem totam referre debuimus ad Summum Pontificem, qui responsum S. C. probaverat. Itaque Pio Pp. X exposuimus plerosque doctissimos canonistas Commissionis pro matrimonio putare responsum S. C. non posse in Codicem introduci, quia Ecclesiae denegat ipsam sanandi potestatem, <piae (idem tribuitur a canonistis et theologis magni nominis. etiam post S. C. responsum, quaeque in nonnullis adiunctis est unica ancliora spiritualis animarum, eo vel magis quod hoc responsum, iam magnam habens auctoritatem, in Codicem

introducitur longe maiorem obtineret, imo, iuxta nonnullos, ad dogmaticam definitionem assurgeret, quod sane nullo modo meretur; hinc indicio Consultorum melius esse, loco responsi S. C., in Codice affirmare laetum, quod scilicet Ecclesia in casu *non sanat*, licet, si salus animarum id exigat, sanare possit, sicuti in impedimento *affinitatis* ex copula licita in linea recta S. C. respondere solebat: *Ecclesia non dispensat*, et tamen hodie gravibus de causis dispensat (n. 722). Ssihus haec omnia probavit et ita factum est, ut in Codice loco responsi S. C. diei 2 martii 1904, poneretur rel. can. 1139 §2.

1219. Ex dictis satis apparet sensus relati canonis et explicatur quomodo S. C. S. Officii et ceterae SS. CC. pro foro externo et S. Poenitentiaria pro interno, valde gravibus de causis, aliquando concedant hanc imperfectam et improprie dictam sanationem in radice ad momentum scilicet cessationis impedimenti iuris divini, non obstante citato responso S. C. el rel. can. 1139 § 2.

1220. E contrario, «si in utraque vel alterutra parte deliciat consensus, matrimonium nequit sanari in radice, sive consensus ab initio defuerit, sive ab initio praestitus postea fuerit revocatus»: ita in rel. can. 1140. Hunc canonem explicamus, ad examen revocantes varios casus, qui occurrere possunt, quique solutionem habent in verbis relati canonis.

1221. 1° Sempronia, nubens Titio, consensum matrimoniale non habuit, postea consensit, el perseverante consensu petit sanationem in radice, nolens matrimonium inire forma canonica. Matrimonium in casu sanari in radice nequit a momento celebrationis matrimonii, quia fictilia retractio ad initium matrimonii est impossibilis (rel. can. 1140). Exinde deduces sanationi in radice locum non esse in unione mere fornicaria. Sed in casu exposito possibilis est sanatio imperfecta el improprie dicta, idest a momento positi consensus. Ita explicatur praxis Ecclesiae sanandi in radice matrimonium civile. Si pars, dum civile matrimonium init, intendit meram civilem caeremoniam explere, sanatio ex dictis non est possibilis, sed si consentit in matrimonium, licet putet hunc consensum esse inefficacem (el hoc praesumitur quia verba

matrimonium sonant), sanatio est possibilis et de facto SS. CC. eam, gravibus de causis, concedere solent.

1222. 4° Sempronia nupsit Titio cum vero utriusque partis consensu, licet matrimonium nullum esset ob dirimens ecclesiasticum impedimentum, e. g., *consanguinitatis*; deinde Sempronia consensum revocavit et in hoc rerum statu Titius a Sancta Sede petit sanationem in radice. Nonnulli putant sanationem in casu concedi posse, quia revalidatur matrimonium *in radice* seu quando initum fuit, et tunc consensus utriusque partis aderat. Sed immerito prorsus (rel. can. 1140): nam ex dictis matrimonium sanatione in radice iit validum *ex nunc*; in casu autem, cum in momento sanationis consensus deliciat, validum fieri nequit. Quod si consensus ab initio adfuit, deinde revocatus luit, sed postea rursus positus, momento sanationis adest, sanatio in radice plena et proprie dicta possibilis est. Circa sanationem in radice matrimonii nulliter contracti a partibus (parum una postea incidit in amentiam, distinguendum est. Si amentia est. perpetua absque lucidis intervallis etsi non desini doctores qui tenent sanationem in radice esse possibilem, quia consensus praestitus fuit nec revocatus, tamen de facto S. Poenitentiaria et SS. CC. non sanant huiusmodi matrimonium: revera, cum ex dictis, matrimonium per sanationem in radice fiat validum ex nunc, non concipitur convalidatio matrimonii, quaecumque ea sit, quando una ex partibus incapax est consensus matrimonialis eo prorsus modo quo nec intelligitur eiusmodi matrimonii celebratio.

Si amentia est temporanea et pars amens habet lucida intervalla, vera et proprie dicta sanatio in radice conceditur tantummodo in lucido intervallo.

1223. Porro consensus, semel praestitus, censetur perdurare, donec revocetur, idque suileil pro concedenda sanatione in radice, nisi positiva consensus existentis argumenta in sanationis rescripto exigantur. Cum vero revocare consensum matrimonialem sit (dicere voluntatis actum illi contrarium, idest voluntate dicere explicite vel implicite: *Restituo tibi ius acce-*

¹ Pekiioni, lib. II. n. 173: Scamni, vol. III, n. 1050.

ptatum in- corpus ta uni, et revoco ius datum in corpus meum, hinc sanatio in radice concedi poterit donec constet de hac voluntatis retractatione. In genere persuasio validitatis matrimonii impedit quominus seria et ellicax huiusmodi voluntas foveatur, quippe quae concipiatur impossibilis. Proinde sanatio in radice concedi potest et conceditur in casu (pio unus coniux noscit impedimentum et alter illud ignorat, etsi ignorans impedimentum, si illud novisset, certe plenum faceret divortium, quia illud *faceret* indicat voluntatem mere inlerprelativam.¹ aut, etsi ignorans impedimentum, divortium semiplenum quae- rat, quia hoc non respicit nisi exercitium iuris coniugalis.² Eliam cum scientia impedimenti consensus matrimonialis potest perdurare: hinc sanatio concedi potest el conceditur, si paries, cognita nullitale matrimonii, consentiunt permanere in matrimonio, sed una pars vel utraque induci nequit ad illum reiterandum coram parocho et testibus.

Imo alterutra vel etiam utraque pars, petens declarationem nullitatis, praesumitur fovere voluntatem discedendi conditio- natam: *Si sententia erit mihi favorabilis;* proinde ante sen- tentiam sanatio in radice applicari poterit. Hem post senten- tiam contrariam petitioni, si forte matrimonium nullum est ob aliud impedimentum non indicatum: non vero post sen- tentiam favorabilem, quia voluntas discedendi iam evasit abso- luta. Quod si pars petens declarationem nullitatis, habebat discedendi voluntatem: *Si quomodocumque matrimonium in- validum est.* etsi sententia fuerit contra nullitalem, sed aliud exstet impedimentum dirimens non indicatum, sanatio in radice forte concessa foret inefficax.³

1224. 3° Tandem pauca dicenda sunt de sanatione matri- monii in radice, cui obstabat impedimentum *mixtae religionis* aut *disparitatis cultus*.

In primo casu, matrimonium cui obstat solum impedimen- tum *mixtae religionis*, est graviter illicitum, sed validum: tunc

¹ *Acta S. Sedis*, l. c.; Lehmkuhl, l. c., n. 811; Giovine, tom. I, § 328, η. V; Feue, n. 771.

^{*} *-ic/a S. Sedis*. l. c.; Giovine, l. c.

^{*} Lehmkcul, vol. II, η. 832.

igitur non potest esse locus sanationi in radice. L't vero par> catholica obtineat dispensai innem ab impedimento cum abso- lutione a peccato commissio, exponat Ordinario *vel* partem acatholicam veram fidem suscepi uram esse, *vel* cautiones iure praescriptas haberi, *vel* saltem moraliter certum esse pariem acatholicam baptismum catholicum et catholicam educationem universae prolis non esse impedituram, et sese pro viribus curaturam partis acatholicae conversionem. Quod si adsit etiam causa nullitatis, e. g., defectus formae substantialis, tunc ma- trimonium est nullum et illicitum ratione defectus formae substantialis et rursus est illicitum ratione impedimenti *mixtae religionis*. Potestne Ecclesia dispensare vel sanare in radice.* Dummodo consensus ab utraque parte praestitus perseveret, potest, si veri licentur quae mox dicebamus et tunc pars catho- lica oblinet quoque absolutionem a censuris, si matrimonium initum fuit eorum ministello (can. 2319): non potest, si nec pars acatholica convertatur ad fidem nec cautiones habeantur nec illa moralis certitudo. Sane S. C. S. Officii communicavit S. C. Orientali et S. G. de Prop. Fide mixta coniugia posse deinceps sanari in radice: *dummodo moraliter certum sit par- tem acatholicam universae prolis tam natae quam nasciturae catholicam educationem non esse impedituram*, quod ita intel- ligendum est ul includat etiam catholicum baptismum. Quam regulam modo omnes SS. GG. accurate servant, ut apparet ex formulis quibus utuntur in hisce negotiis expediendis quaeque prostant in Alleg. V. Ita S. C. de Prop. Fide in responsione ad Delegatum Apostolicum in Turearum republica, data die 4Sep- tembris 1931, non admittens petilam sanationem in radice, addit *iuxta ultimas dispositiones S. Officii, non posse sanari in radice mixta coniugia, nisi habeatur moralis certitudo partem acatholicam universae prolis tam natae quam nasci- turae catholicam educationem non esse impedituram*.

In allero casu impedimentum *disparitatis cultus* illicitum et invalidum reddit matrimonium iure ecclesiastico, sed etiam ius divinum illud prohibet, si nec cautiones habeantur ner moralis certitudo de qua supra; pro dispensationem autem <| sanatione in radice ea omnia servanda sunt, quae mox

exposuimus. Quod si tam in primo quam in altero casu, ex peculiaribus adiunctis speciales difficultates occurrant, aul in dubio utrum in casu adsit, necne, moralis certitudo necessaria ad dispensationem oblinendam, haec omnia exponantur S. C. S. Officii quas unice competens est in materia.

1225. Gravissimi AA.¹ docent sanationem in radice nec concedi posse, si coniugium speciem veri matrimonii non prae-tulit aul partes non fueriml in bona lide. Benedictus XIV, *De Syn.*, lib. XIII, disp. XXI. n. 7, expresse tradit huiusmodi dispensationes «concedi quidem aliquando, gravissimis urgen-tibus causis et quatenus coniunctio coniugum extrinsecam spe-ciem habuerit iusti matrimonii, neque copula fuerit manifeste fornicaria ». Et similia habet in Epistola *Reddita Nobis*, 5 dec. 1744, § 40, ibi: « Requiritur quod proles nata sil ex copula non manifeste fornicaria, sed putative matrimoniali ». Sed haec, prae-eunde praesertim Ecclesiae praxi, rite intelligenda sunt, quatenus sanatio in radice necessario supponat partes verum matrimonialem consensum habuisse et expressisse[^] ita ut. remoto impedimento, matrimonium iure naturae validum fuisset; sed necesse minime est ut matrimonium initum fuerit coram paracho et testibus, aul partes impedimentum ignora-verinl. Revera Ecclesia, uti diximus, sanare solet matrimonium, ut aiunt, civile, licet partes illius nullilalem dignoverint.² Igitur dicendum aul Benedictum XIV per speciem iusti matri-monii in casu solum intellexisse consensum matrimonialem expressum modo naturaliter sufficienti, aut Ecclesiam, mutatis circumstantiis, disciplinae rigorem hac in re temperavisse.

1226. Explicata hoc modo natura sanationis in radice, du-bitari nequit tie potestate Romani Pontificis eamdem conce-dendi, sive quia de facto concedit, sive quia potest dispensare ab impedimento dirimente el a lege de renovando consensu, et simul auferre praeteritos effectus nullilalis (legilimare pro-lem). mediante illa fictione. perinde quasi ab iniiio validum matrimonium luisset: atqui his lota sanatio in radice conti-

¹ Gio v i x e, tom. I, § 327, cum aliis.

* Card. G e x w r i, l c.: D'A w i h a i e, p. II, g 504.

netur. « lia ut assertio additionatoris ad Navarrum cil. rouf. lib. 5, ubi refert S. P. Gregorium XIII consimilem dispensationem concedere noluisse, et etiam addidisse se non posse dictam concedere dispensationem, vel intelligenda sit et explicanda, ut Pontifex dicere voluerit se dictas dispensationes concedere non posse, nisi magna urgente causa.... vel de manifesta redarguatur falsitas, cum constet Gregorium XIII dispensationes concessisse in radice matrimonii...*; Benedictus XI\ . cil. *Quaesi, can* , 174. Romanus Pontifex ob eandem rationem sanationem in radice concedere potest non solum in casibus particularibus, sed etiam in globo, et insciis prorsus partibus, ac etiam unoconiuge defundo; e. g.. Bonifacius VIII coniugium inter Saucium IV, Castellae Regem, iam praemortuum. et Mariam, in tertio consanguinitatis gradu ei coniunctam, sanavit ; et S. C. G. in *Pragensi, Matrimonii*, 10 sept. 17³, censuit: « Praevio recessu a decisis, consulendum Ssio pro dispensatione in radice matrimonii *, licet vir supremum diem iam obiisset. 1 Inio gravissimi AA. censent sanationem in radice concedi posse, exstante prole, etsi uterque coniux defunctus sit; et merito, eum revera idem prorsus sit casus.2 At in his casibus proprie non est *matrimonii sanatio*, cum matrimonium, non amplius existens in rerum natura, revalidari nequeat, sed est tantum prolis legitimatio concessa per dispensationem legis irritantis *nti extunc*. Pariter Feij. n. 7(59. narra s. m. Pium IX. an. 1868, sanavisse in radice matrimonium quod initum fuerat cum solo impedimento iuris ecclesiastici, sed cui deinde supervenerat impotentia perpetua, ita ut haec fuerit subsequens celebrationem matrimonii, sed antecedens sanationem. Neque in hoc casu fuit vera *sanatio matrimonii*, quia tempore sanationis erat insanabile ratione impotentiae, sed fuit legitimatio prolis modo superius exposito.

Episcopi sine speciali induito eam elargiri nequeunt « cum solius Romani Pontificis, ait ad rem Bened. XIV in cit. Consi.

1 Giovine, I. I. §314; Scavini, I. c.: Sanchez, lib. VIII, disp. VII. n. 4; Benihctes XIV, cit. *Quaesi, can.* 174; Schmalz., lib. IV, lit. XI II, n. 120; Card. Gissaki, vol. I. Cons. 128, cum communi.

1 Schmalz., I. c., 121; Giovine, I. c.

Etsi matrimonialis, sit non solum dispensationes in radice matrimonii indulgere, sed etiam conditiones constituere pro validitate gratiae adimplendas»; quod Codex confirmat rei. can. 1141.

Quamquam *sanatio in radice* dicatur tantum in re matrimoniali, tamen similes dispensationes dantur etiam in aliis materiis: de qua re vide Sanchez, lib. VIII. disp. VII, n. 12.

1227. Antiquitus sanationes in radice matrimonii vix concedebantur: historia tamen refert Bonifatium VIII eam concessisse an. 1301 (n. praec.). Hodie earum usus frequentior est. Facilius datur quando matrimonium initum luit bona fide, saltem ex una parte, et speciem veri matrimonii retinet.

1228. Rite animadvertit Giovine, tom. I, ^332, n. 3: «Quod si impedimentum de facili publicum reddi, aut saltem coniugi ignaro, lapsu temporis, enunciari possit, non satis consulitur eiusmodi coniugum et prolis necessitati, petendo dispensationem in radice pro foro conscientiae tantum, quae in foro fori suffragari nequit. Quare in tali eventu necesse est. ut impetretur sanatio in radice valitura quoque pro foro externo: et tunc opus est ut confessarius suum poenitentem. impedimenti conscius, moneat ut rem secreto patefaciat proprio Antistiti, qui ita se gerere potest, ut res adhuc ignota maneat. Neque tamen timeri potest ne evulgetur impedimentum, dum impetratur sanatio in radice pro foro quoque externo valitura. Etenim in huiusmodi eventu Ordinarius non per consuetas testimoniales gratiam a Pontifice impetrabit., sed per specialem commendatiliam clausam, suoque sigillo obsignatam, atque per organum Maioris Poenitentiarii petet. Quin imo. quoties agitur de pluribus coniugiis dicto modo sanandis, potest casus exponi, relictis putatorum coniugum nominibus, impetrando facultatem concedendi sanationem in radice valituram <quo(|iie pro foro externo. Etenim in tali eventu in sequenti modo S. Sedes rescribere Ordinario consuevit: S. *Poenitentiaria .. facultates necessarias et oportunas concedit ad hoc at matrimonia, de quibus, cf prout in precibus, contracta, ■"aper respecticis impedimentis, quibus singuli coniuges detinentur, dispensando, Apostolica auctoritate in radice sanare, (i pioles sive susceptas, sire suscipiendas exinde legitimas de-*

Cap. VIII. - *De matrimonio nullo*

clarare valeat, descriptis in calce praesentiuni propriis coniugum nominibus et cognominibus, ac praesenti gratia pro quolibet futuro eventu in episcopali cancellaria caute asservanda ».

Similis clausula additur eliam rescripto personis determinatis et notis dato pro foro externo.

1229. Pro concedenda sanatione in radice necessaria est gravis el urgens causa, quae fere semper intercedit et est ul consulatur conscientiae aut legitimation! prolis; secus, scienter concessa a delegato invalida dici debet (can. 84). Gravis el urgens causa suppetit si una pars impedimentum dirimens, antea ignotum lune primum comperit, sed absque periculo nequii alteri parti manifestare nullitalem coniugii ad novum consensum praestandum. Eadem causa gravis el urgens habetur in casu quo una vel utraque pars cum scientia impedimenti matrimonium inivit el postea alterutra peccatum lugens cupit conscientiae consulere, renuente allera consensum canonica forma renovare, priore tamen posito perseverante.

Si partes matrimonium contrahant eum scientia impedimenti, sed cum ignorantia ipsius vis dirimendi nuptias, el gravitas impedimenti talis est ul vix diu latere possit ipsos sponso nullitas matrimonii (uti in allinilate in primo gradu aut in consanguinitate in primo tangente secundum), tunc casu ad S. Sedem al» Ordinario delato, S. C. de Sacramentis concedit indultum sub alternata formula, nempe vel convalidationis simplicis, si partes induci possunt ad consensum renovandum saltem privalim coram parrocho et duobus testibus confidentibus, aut coram parrocho aut coram solis testibus, facta facultate dispensandi ab impedimento; vel sanationis in radice, si partes aut earum altera consensum eliam praefata forma renovare recuset (Alleg. V, n. 45). Tandem si utraque pars nescit impedimentum el nullitalem, et moneri nequii, vel quia metuendum est ne. eo cognito, divertat, vel quia nullitas provenit ex culpa Ordinarii, parrochi, confessarii, in hoc casu S. Sedes, iuxta circumstantias, aliquando rescribit pro sanatione in radice in forma gratiosa sine ullo exsecutore, aliquando coniuges relinquit in bona tide, aliquando dat Ordinario indultum sanandi matrimonia in singulis casibus, pro

quibus ad ipsum recursus habitus fuisset, constilo prius de perseverantia consensus in unoquoque.

1230. Instantia pro sanatione in radice inscribi semper debet Romano Pontifici, (pii eam elargitur pro foro externo per organum S. G. S. Officii, vel S. C. de Sacramentis, vel S. C. de Prop. Fide, iuxta diversam competentiam, vel S. C. pro Ecclesia Orientali pro suis subditis: pro foro autem interno per organum S. Poenitentiariae. In ea exprimi debet an consensus ab initio adfuerit, el perseveret in utraque parte, an partes fuerint in bona fide, quaenam sint causae pro sanatione, praeter alia, quae pro ipsa impedimenti dispensatione indicanda sunt.

Exsecutor vel commissarius sedulo servet clausulas in rescripto appositas.

1231. Pro fulminatione sanationis non est determinata formula el salis est si formulae consuetae addatur: *in radice*: e.g.: *Ego auctoritate apostolica mihi concessa matrimonium a te contrarium cum X. in radice eius sano, prolemt/ue susceptam trifilimani declaro. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.* Etiam si delegatus omiserit declarationem de prolis legitimitate, el sanatio concessa sil in forma gratiosa, uti habetur in formulis S. C. de Sacramentis (Alleg. V n. 41 seq.), tunc proles antea suscepta legitima est. quia illud *in radice* legitimatorem necessario continet, dummodo ipsa legitimatio expresse non excipiatur in ipso sanationis induito, exclusa tamen prole adulterina, quae non legitimatur nisi per Principis rescriptum, et sacrilega, quae nunquam legitimatur. Sanationis memoria pro foro externo in forma authentica servari debet in Curia vel in actis paroeciae. Demum servandae erunt ceterae clausulae, quas rescriptum sanationis continet, easque habes in Alleg V.

Articulus II.

De causis matrimonialibus.

1232. Causae matrimoniales, si vim nominis attendamus, sunt illae (piae matrimonium spectant. At «tria sunl causarum matrimonialium genera. Aliquae versantur circa inili coniugalis loederis firmitatem ... Aliae sunl causae excitatae aul

super validitate sponsalium, aul super iure instituendi divor-
tium quoad torum et cohabitationem... Aliae demum sunl
causae, quae connexionem quidem habent cum matrimonio,
sed res mere politicas et temporales directe atque immediate
respiciunt, uti sunl lites quae frequenter moventur super dote,
donatione propter nuptias, hereditaria successione, alimen-
tis el similibus...»; Benedictus XIV. *De Syn. dioec.*, lib. IX.
cap. IX. n. 3 et 4. Iam vero causae matrimoniales strido sensu
dicuntur tantum causae primi et alterius generis, quae ver-
santur vel circa valorem, liceitateni el solutionem vinculi, ul
dispensationes a matrimonio rato et non consummato, usus
privilegi Paulini et solutiones legitimi matrimonii in favo-
rem fidei; vel circa iura coniugalia. ul causae separationis a
toro el cohabitatione: vel circa legitimilatem prolis et aliae
huiusmodi. Aliae dicuntur causae matrimoniales tantum lato
sensu, ul quaestiones de dote, de successione hereditaria vel
quae versantur circa crimina cum matrimonio connexa, e. g.,
adulterium, abortum. Cum per can. 1017 § 3 actio denegetur
sponsalibus etiam validis ad petendam matrimonii celebra-
tionem et lanium detur actio ad reparationem damnorum,
causae quae agitari possunt circa sponsalia post Codicem ac-
censentur causis matrimonialibus lato sensu acceptis.

Quae sub hoc articulo dicturi sumus, respiciunt omnes
causas matrimoniales, praesuppositis tamen iis. (piae de pro-
cessibus traduntur in parte prima libri IV Codicis.

1233. Ilac autem in re praeter Codicem prae oculis utiliter
haberi possunt sequentia documenta, licet iure novo magna ex
parte obsoleverint: 1° Const. Benedicti XIV *Dei miseratione*,
3 nov. 1741, in qua praescribitur forma el ordo in indicatiis cau-
sarum matrimonialium super matrimoniorum validitate vel
nullitate declaranda servandus; 2° Instructio S. C. C., 22 aug.
1840, *pro confectione processus in causis matrimonialibus*;
3° Instructio sine data S. C. S. *Officii sequenda in conficiendo*
processu super viri impotentia, et non secuta matrimonii
consummatione, accedente Summi Pontificis dispensatione ab
accurata observantia praescriptionum Bullae Benedicti XIV,
** Dei miseratione », servata tamen in substantialibus*; 4° In-

structio S. G. S. Officii, leria IV, die 25 iunii 1883. *ad Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos rituum orientalium in causis matrimonialibus adhibenda*. Quamquam enim haec ultima instructio pro rituum orientalium Ordinariis condita sit, ea tamen omnibus aliarum regionum Ordinariis perutilis erit, cum regulae in eadem traditae ad tramitem iuris communis concinnatae sint. Hanc eandem instructionem ad verbum transcriptam S. C. de Prop. Fide dedit eodem anno ad Fœderatorum Statuum American Ordinarios, additis in principio

95 et 96 Instructionis Austriacae, immutata § 24 et suppressis 34 et 46 seq.¹ Pariter hae in re consulere utiliter possumus cit. Instructionem Auslriacam in titulo secundo, qui est praecise *de processu matrimoniali*.

Attamen pro causis non consummationis matrimonii prae manibus haberi debent Regulae iure novo editae a S. C. de Sacramentis, die 7 maii 1923, quas habes in Alleg. XII, nec non epistola eiusdem S. C. ad locorum Ordinarios «de tractatione causarum matrimonialium» missa die 1 iulii 1932 (Alleg. XI).

§ I. - *De foro competenti in causis matrimonialibus.*

Can. 1960. - Causae matrimoniales inter baptizatos iure proprio et exclusivo ad iudicem ecclesiasticum spectant.

Can. 1961. - Causae de effectibus matrimonii mere civilibus, si principaliter agantur pertinent ad civilem magistratum, ad normam can. 1016; sed si incidet) ter et accessorie, possunt etiam a iudice ecclesiastico ex propria potestate cognosci ac definiri.

Can. 10(6. - Baptizatorum matrimonium regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus.

1231. Principium iuris publici propositum in rei. can. 1960 iam definivit Cone. Trident., sess. XXIV, *De matrimonio*, can. 12: « Si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudicem ecclesiasticum; a. s. ».

lansenislae et Regalistae. quibus adhaesit pseudo-synodu*

¹ Hanc instructionem S. C. de Prop. Fide vide apud *Acta* «S. Scilie, X\ III, pag. 3 ») . "oq., < ! apud Concilium Plenarium Baltimoreense III in tino inter Appendices et in Collect. S. C. de Prop. Fide, nn. 1587, 1588.

Cap. VIII. - *De matrimonio nullo*

Pistoriensis, an. 1786, putaverunt hanc potestatem vel indicibus ecclesiasticis demandatam fuisse a Christianis principibus, vel etiam christianis principibus competere. Eos refellit Pius VI in Epistola ad Episcopum Molulensern, 17 sept. 1788. qua docet causas matrimoniales spectare originario et exclusivo iure ad iudicem ecclesiasticum: quod rursus tradidit Pius IX in Litteris *Apostolicae*, 2 aug. 1851, et in allocutione consistoria¹, 27 sept. 1852, unde desumpta est prop. 74 reprobanda in Syllabo: «Causae matrimoniales el. sponsalia, suapte natura, ad forum civile pertinent». Proinde ex dictis, etsi ius Ecclesiae originarium et exclusivum in causas matrimoniales inter baptizatos non sit de fide, quia formalis definitio lata non est, est tamen fidei proximum.

Sane cum matrimonium inter baptizatos sit verum et proprie dictum Sacramentum, sequitur causas matrimoniales esse causas circa Sacramentum aut circa obligationem ad Sacramentum: atqui causas huiusmodi per se ad Ecclesiam pertinere originario et exclusivo iure palam est ex can. 1559 § 1 n. 1°. Imo probabilius haec conclusio vera fuisset etiam in hypothesis non elevationis matrimonii ad Sacramenti dignitatem; quia matrimonium est natura sua. vi sua, sponte sua res sacra (q. II), quae proinde in Ecclesia uni Ecclesiae subiacet etiam in potestate iudiciaria.

Hinc licet causa matrimonialis incidentaliter occurrat in causa civili, e. g., si in causa successionis hereditariae quaestio moveatur de valore matrimonii, iudex laicus debet quaestionem incidentalem remittere ad iudicem ecclesiasticum, eiusque sententiam expectare, ut in sua causa civili procedat.

Excipe si agatur *de mero facto*, e. g., utrum revera nuptiae initae sint, an potius purus putusque intercesserit concubitus, utrum matrimonio duo testes adstiterint, necne, etc.; 1)1). enim admittunt de nudo facto circa causas spirituales etiam iudicem laicum videre posse, dummodo quaestio facti non resolvatur in quaestionem iuris.

¹ Schmalz., lib. II, lit. II, n. 12; Saxti, lib. IV, tit. XVIII, n. 15; Cavacinis. *Uni. hir. pub. neri.*, lib. II, cap. II, art. IX, n. 40.

Quod si principaliter agatur de dote, successione hereditaria, etc., causa pertinet ad indicem laicum, quia non est causa spiritualis, sed mere temporalis, licet exorta occasione matrimonii. At si huiusmodi quaestio incidit in causa spirituali, eam index ecclesiasticus definire potest, c. 1, X, *Qui filii sint legitimi*, IV, 17, et c. 1, 7, X, *De donationibus inter virum et uxorem, et de dote post divortium restituenda*, IV, 20: et ex cit. can. 1961; ¹ quod tamen non ubique servari referi et non reprobatur Benedictus XIV, l. c.

Tandem delicta circa matrimonium, e. g., adulterium, abortus, etc., sunt mixti fori, cum utramque societatem civilem et ecclesiasticam aequè offendant et ab utraque potestate puniri possunt ex can. 2198. At iuri magis consonum est ut a indice laico puniantur, ex c. 5, *De procuratoribus*, l. 19, in VI, quod nostris diebus servatur ex can. 1933 § 3: si autem agatur vel de divortio semipleno ob adulterium, vel de impedimento criminis ex adulterio et coniugicidio, index ecclesiasticus de his criminibus videre debet.

1235. Diximus 1° causas matrimoniales *inter baptizatos* perlinere iure originario et exclusive ad indices ecclesiasticos. Nam si utraque pars est infidelis, index competens certe non est index ecclesiasticus, sed index laicalis. At interpretatio iuris divini seu naturalis seu positivi, data ab Ecclesia, allicit etiam infideles, et interpretatio huius iuris data a indice laico et sententia eidem innixa nullius roboris est; e. g., si index laicus, nulla exstante lege civili, nullum declarat coniugium inter Titium fratrem et Semproniam sororem: nam una Ecclesia est interpretes authentica iuris divini.

1236. Si una pars est infidelis et alia fidelis, prima fronte videretur applicandum principium: *Actor sequitur forum rei*, id est ut si reus est infidelis, sit competens index laicalis. si reus est fidelis, sit competens index ecclesiasticus. At illud principium inservit tantummodo ad determinandum *quinam* index laicus sit competens in causa civili, vel index ecclesiasticus in causa ecclesiastica, dum hic quaeritur utrum sit

¹ Benedictus XIV, l. c., n. 5; Cavagnis, l. c., n. 9.

competens index ecclesiasticus, an laicalis. Aliis verbis, illud principium esi iuris privati, dum haec quaestio est iuris publici. Putamus competentem esse indicem ecclesiasticum, quicumque tandem sit actor vel reus. Nam matrimonium in casu licet non sit verum ac proprie dictum Sacramentum (n. 36) est tamen vi sua, sponte sua, natura sua res sacra; quae, ratione partis fidelis, ad Ecclesiam spectat.

1237. Diximus 2° has causas *per se* pertinere originario et esclusivo iure ad indicem ecclesiasticum, et indicem laicum esse incompetentem: nam certum est Ecclesiam, idest Romanum Pontificem, posse tolerare ul index laicus causas matrimoniales videat, lia nostris temporibus causae de divortio semipleno pertractari solent penes tribunalia laicalia. et S. Sedes pro nonnullis nationibus expresse declaravit id, servatis servandis, tolerari posse, suppleta scilicet iurisdictione.¹

Revera Episcopus Southwarcensis in Anglia, die 19 dec. 1860, quaesivit a S. C. S. Officii: «Utrum liceat advocati et actoris paries agere (apud tribunal civile), quando finis litis est simplex separatio, absque ulla sententia matrimonii nullitatem secum ipsa ferente». S. C. reposuit: «Dummodo pars catholica nullum aliud tribunal adire possit a quo sententiam obtineat separationis quoad lorum et mensam, et dummodo sententia huius tribunalis nullum alium habeat effectum, quam separationem praedictam, posse tolerari ul catholici in eo foro actoris et advocati paries agant, el dummodo adsint iustae separationis causae indicio Episcopi: el si quid habeat praeterea dubii, recurat exponens omnes circumstantias el legis dispositiones». Si autem toleratur fideles divortium semiplenum sub iis conditionibus petere a indice laico, el advocatos hanc petitionem defendere, eo ipso tolerari indicem laicum hoc divortium concedere, ideoque eidem iurisdictionem suppleri palam est.

Idem pro Gallis deducimus ex celebri responso S. C. S. Officii, 29 iunii 1885: «Post nuper restitutas penes Gallos

¹ Ex. g.. vide Concordatum inter S. Sedem et Gubernium Italicum initum, art. 31 (Alleg. XV).

anno 1884 divortii leges plura a nonnullis Episcopis Galliarum dubia huic S. R. et. U. Inquisitioni proposita sunt: utrum nempe fas esset indicibus laicis. in causis de separatione coniugum sive circa vinculum sive *circa habitationem tantum*, ius dicere: utrum advocatis el procuratoribus huiusmodi causas agere penes indices laicos: utrum his ad quos de iure pertinet, defensores officiosos, quos vocant, deputare: utrum denique syndicis (vulgo *maires*) divortium pronuntiare.

* EE. PP. una mecum Inquisitores Generales, re mature perpensa, in feria V, loco IV, die hinni 1875, ita decernendum esse censuerunt:

« Attentis gravissimis rerum, temporum ac locorum aditinctis tolerari posse, ut (pii magistratus oblinent, el advocati causas matrimoniales in Gallia agant, quin officio cedere teneantur, dummodo catholicam doctrinam de matrimonio deque causis matrimonialibus ad solos indices ecclesiasticos pertinentibus palam profiteantur, el dummodo ila animo comparati sint tum circa valorem el nullitatem coniugii. tum circa separationem corporum, de quibus causis indicare coguntur, ut nunquam proferant sententiam neque ad proferendam defendant vel ad eam provocent vel excitent divino aut ecclesiastico iuri repugnantem: et in casibus dubiis vel difficilioribus suum quisque Ordinarium adeat, eius indicio se dirigat, et quatenus opus sit per eius medium ad Apostolicam Poenitentiarium recurrat.

« Hoc decretum Ssrhus Pater ratum habuit, ideoque omnibus in Gallia Archiepiscopis et Episcopis notum lit pro eorum norma per has litteras, ceteroquin non evulgandas».¹

Hae declarationes ad alias nationes, quae in iisdem circumstantiis reperiuntur. extendi per se non possunt, quia * quod alicui gratiose conceditur trahi non debet aliis in exemplum »: Reg. 74, R. I., in VI°: proinde necesse est eiusdem tolerantiae gratiam petere et oblinere.

1238. Praeter casum huius tolerantiae explicitas vel implicitas. index laicus, sese immiscendo causae matrimoniali,

¹ Non obstante hac prohibitione, decretum statim evulgatum fuit: ideoque illud hic retulimus.

e. g., separationis corporum, graviter peccat, etsi deinde sententiam proferat contrariam, quia, causam ad examen revocando, Ecclesiae iura usurpat; item graviter peccat coniux, (pii causam ad indicem laicum deducit, et advocatus qui eam sustinet. At non peccat reus, eiusque advocatus; quia licet profecto sese defendere etiam coram indice incompetent!. Item post sententiam in causa matrimoniali a indice ecclesiastico latam, e. g., separationis corporum, nullitatis matrimonii..., licitum est, saltem si usu sit receptum, indicem laicalem adire pro rei familiaris ordinatione. Quamquam enim de iure communi index ecclesiasticus causae principalis *potest* etiam civilem quaestionem incidentalem de honorum divisione, de liberorum alimentis, etc., definire, tamen ius commune proprie non prohibet hanc quaestionem deferre ad indicem laicalem, uti supra dictum est (n. 1234).

1239. Iam vero si causae matrimoniales spectant iure proprio et exclusive ad indicem ecclesiasticum, ut huc usque demonstravimus, modo ulterius inquirendum, quinam index ecclesiasticus competens sit.

Si agitur de divortio pleno oblinendo, idest de dispensatione matrimonii rati et non consummati, vel de solutione matrimonii legitimi in bonum lidei, unice competens est Humanus Pontifex, qui primam concedit per tramitem SS. CC.. scilicet S. Officii, si una pars sit acatholica, S. G. de disciplina Sacramentorum, si utraque pars est ritus latini, et S. C. pro Ecclesia Orientali, etiam si una pars latinum sit orientalis: alteram unice per S. C. S. Officii. Quare nullus index potest processum in causis dispensationis super rato instruere, nisi Sedes Apostolica facultatem eidem fecerit. Quae facultas necessaria non est in casu quo index coeperit videre de matrimonii nullitate ex capite impotentiae el emerserit probatio non impotentiae, sed non consummati matrimonii. Tunc debet omnia acta transmittere ad Congregationem competentem (can. 1963).

Rursus unice competens est Romanus Pontifex et incompetencia aliorum indicum est absoluta in causis matrimonialibus illorum, qui supremum tenent populorum principatum horumque filiorum ac filiarum eorumque quibus ius est pro-

xime succedendi in principatum. Causae istae dicuntur *maiores* ratione personae et exclusive spectant ad illam Congregationem vel ad illud Tribunal aut ad illam specialem Commissionem, cui illas Romanus Pontifex toties quoties delegaverit (cc. 1557 § 1 n. 1°; 1962). Revera haec negotia, quae semper graviora sunt, ex una parte ob dignitatem personae gravissima sunt et ex alia parte pertimescendum est ne desit sufficiens libertas iudici in partibus, in quibus dominatur Princeps, cuius interest. Saec. xii Caeleslinus III graviter conquestus est de nonnullis Galliarum Episcopis, qui divortii sententiam dixerant inter Philippum regem Franciae et Ingelbargin, et sententiam irritavit. «Non est, inquit, a temeritatis vitio alienum, quod in tam arduo et difficili negotio non fuit censura Sedis Apostolicae requisita, per quam vel ipsum canonicè iudicaretur, vel committeretur aliquibus, qui idem, servato iuris ordine, secundum canonica statuta terminarent. Hic revera contra sanctorum Patrum veneranda concilia processum est manifeste, qui maiores et difficiliore quaestiones ab universis ad Sedem Apostolicam censuerunt debere praeferrī, quod usque in hodiernum diem non solum a Gallicana Ecclesia, praeterquam in praesenti articulo, verum etiam a longe remotioribus devotissime observatur*.¹ Proinde initio saeculi xix tribunal archiepiscopale Parisiense immerito prorsus, circa causam matrimonialem ab imperatore Napoleone introductam, se competens habuisse, non est dubium.

Tandem competentia Romani Pontificis est exclusiva in omnibus causis, quas sibi reservavit (cc. 220, 1597, 1557 § 3, 1569, 1559 § 2).

1210. In canone 1964 decernitur: « In aliis causis matrimonialibus (quae nempe S. Sedi reservatae non sunt) index competens est index loci in quo matrimonium celebratum est. aut in quo pars conventa vel. si una sit acaholica, pars catholica domicilium vel quasi-domicilium habet ». Quoniam vero iuxta canonem 1572 § 1 in unaquaque dioecesi et pro omnibus causis a iure expresse non exceptis index primae

¹ *Annales ecclesiastici ikironii*, ed. Mansi, an. 1195.

instantiae est loci Ordinarius, consequitur in causis matrimonialibus S. Sedi non reservatis indicem primae instantiae esse Ordinarium loci in quo aut celebratum est matrimonium (forum contractus) aut habet domicilium vel quasi-domicilium reus vel pars catholica, si altera sit acatholica (forum domicilii). Proinde in casu mixtae religionis derogatur principio generali: «Actor sequitur forum rei*.

Ergo post Codicis promulgationem certa est competentia indicis ratione loci contractus, quinimmo praefertur, et competentia ex quasi-domicilio. De utraque olim disputabant auctores, inclinantes in negativam sententiam. Circa vero competentiam ratione quasi-domicilii ad faciles praecavendos abusus, S. C. de Sacramentis, die 23 dec. 1929, opportunam dedit Instructionem, quam habes in Alleg. X.

Mulier autem catholica, quae habeat proprium quasi-domicilium, elsi non legitime a viro separata, virum acatholicum convenire potest sive coram Ordinario domicilii eiusdem viri, sive coram Ordinario proprii quasi-domicilii. Ita reposuit Commissio pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos. die 13 aug. 1922 (cfr. *Acta Ap. Sedis*, vol. XIV, pag. 529-530).

Quoties plures habeantur indices competentes, integrum actori est quem, ipse maluerit, eligere. At postquam citatio iudicialis intimata est. aut partes sponte in iudicium conparuerint, mutatio quoad coniugum domicilium facta mutationem respectu indicis competentis non inducit (can. 1725 n. 2°).

1211. In *secunda instantia* competens est Metropolitae si Episcopus, qui perse vel per alium in prima instantia sententiam tulit, est eidem Suffraganeus, nisi, praetermissa instantia intermedia, ad Apostolicam Sedem appellare statim quis malit (can. 1599 § 1 n. 1°). A sententiis latis in tribunali archiepiscopali primae instantiae ad illum loci Ordinarium appellandum est. qui ab ipso Metropolitae, ad normam can. 1594 § 2, semel pro semper fuerit designatus cum approbatione Sedis Apostolicae; quod si prima instantia instituta fuerit in Curia archiepiscopali! Suffraganeis carente aut in Curia Ordinarii. qui Apostolicae Sedi immediate subiectus, appellatio eadem

ratione ad nonnam can. 1285 interponenda est ad Métropolitain electum cuius Concilio Provinciali interesse debet Episcopus Curiae huiusmodi. Quod autem tradit S. C. de Propaganda Fide in citata Instructione ad Ordinarios Americae Septentrionalis (n. 1233): * Si prima sententia a Curia episcopali lata fuerit, appellatio fiet ad Curiam metropolitanam; si vero a Curia metropolitana ea prodierit, appellabitur ad Curiam metropolitanam vicinior» fuerat statutum pro illis regionibus, quibus Archiepiscopus vicinior (attenta distantia ecclesiarum cathedralium) pro secunda instantia fiebat competens, cum de iure communi fuisset incompetens.

Ita pariter Const. *Trans Oceanum* diei 18 apr. 1897 praecipiebat pro America Latina ut a sententia lata a Metropolitano daretur appellatio ad Ordinarium vicinior. Et iam de facto, probante Sede Apostolica. quidam Archiepiscopi, Platensis nempe et Portus Principis, designaverant iuxta communem legem Ordinarium appellationis: ille quidem Coehabambensem. alter vero Ordinarium Capitis Haitiani (*Acta Ap. Sedis*, vol. XI 11. pag. 100). Haec tamen privilegia abolita censeri debent pro America Latina per Litteram Apostolicam diei 30 apr. 1929, quae complectitur nova privilegia et facultates concessas Ordinariis, Sacerdotibus et Christianis Americae Latinae, «piae babes in Alleg. XIV»: ac proinde praefati Ordinarii quod ad tribunal appellationis attinet videntur ad iuris communis observantiam esse redacti. Unica facultas, (piae eisdem committitur, sub n. 12 praefatae Litterae continetur, qua nempe permittitur ut fieri possit appellatio *in tertia instantia* ad alterum Métropolitain vel Episcopum eiusdem provinciae vicinior ei a quo primo fuit lata sententia. Etiam Metropolitanae Americae Septentrionalis hodie in eligendo tribunali appellationis iuri communi reguntur ad normam can. 1594 § 2.

1242. Tandem competens est Romanus Pontifex seu Apostolica Sedes, ad quam appellandum est, quoties necessitas postulet, in tertia instantia. Tribunal ordinarium Romae a Pontifice institutum, cui antiquo iure reservabantur causae ma-

1 \N<xz-Vu>AL, l. c., n. 691, nota 29.

rimoniales, excepta competentia S. C. S. Officii, erat S. C. C. ex citata Constitutione *Dei miseratione* Benedicti XIV. Hic quidem in § 13 ait: « Quas omnes causas (matrimoniales) indicari volumus vel in Congregatione S. R. E. Cardinalium super interpretatione et exsecutione Cone. Trid. vel in causarum palatii Nostri Auditorio». Sed Consi. *Sapienti Consilio*, 49 iunii 1908, competentiam Congregationum Romanarum et Tribunalium definivit, quam Codex, paucis additis immutationibus, ex integro proposuit. Hodie ergo iure novo in primis SS. CC. causas, prouti iam adnotatum est, cognoscunt de facto inconsummationis matrimonii el de exsistentia causarum ad dispensationem huiusmodi concedendam (can. 449 § 3). Pro causis vero de matrimonii nullitate, (piae per appellationem ad S. Sedem in qualibet instantia deferuntur. Tribunal ordinarium constitutum est S. Romana Rota, quae cum sit Tribunal appellationis, nonnisi ex Pontificia Commissione, ius in prima instantia dicit (can. 1599).

Quodsi una pars haeretica aut infidelis exsistat, causa ad S. C. S. Officii pertinet. Siquidem can. 1962 huic S. C. indicandae committuntur causae, (piae referuntur ad privilegium Paulinum. idemque sancitur in can. 247. in quo insuper de eadem S. C. edicitur quod ipsa sola cognoscit ea quae sive directe sive indirecte, in iure aut in facto, versantur non modo circa privilegium Paulinum. sed etiam circa matrimonii impedimenta *disparitatis cattas* el *mixtae religionis*... «quare quaelibet huiusmodi quaestio ad hanc Congregationem est deferenda». Hanc autem suam exclusivam competentiam eadem S. Congregatio paucis abhinc annis aperte vindicavit. Proposito enim sibi dubio: «Utrum in quibuslibet causis matrimonialibus inter partem catholicam el pariem acatholicam, sive baptizalam sive non baptizatam, quocumque modo ad Sanctam Sedem delatis, Suprema Sacra Congregatio Sancti Officii exclusivam habeat competentiam»; feria IV, die 18 iannarii 1928, reposuit: « Affirmative, habita praesertim ratione can. 247 § 3 et salvo praescripto can. 1557 § 1 n. 1° ».¹

¹ · *Ada Apost. Sedis*, 1 martii, vol. XX, n. 3.

De causis matrimonialibus, (piae orientales respiciunt, quamvis unus tantum talis sit, agit S. C. pro Ecclesia Orientali.

Demum, quoniam Romanus Pontifex pro toto Orbe Catholico iudex est supremus, ad ipsum quilibet fidelis suam causam sive contentiosam sive criminalem, in quovis indicii gradu et in quovis litis statu, cognoscendam deferre potest (cc. 1597-1599); ac proinde idem Romanus Pontifex, praeter causas iure sibi reservatas, videre et iudicare eas omnes causas matrimoniales valet, quas aut fideles ad eius indicium deferre maluerint aut ipse ad se advocaverit. Causas autem matrimoniales Urbis eiusque suburbii et districtus videt in prima instantia Cardinalis Vicarius, ad instar Episcopi in sua dioecesi. Tandem Romanus Pontifex potest etiam indices extraordinarios deputare sive in Urbe, e. g., Congregationem particularem pro aliqua causa maioris momenti, nec desunt exempla; sive extra Urbem, idest indicem *cotnmissarium*, uti vocant. Benedictus XIV, l. c., § 4, praecipit el mandat « iis ad quos huiusmodi commissionum seu delegationum expediendarum cura pertinet, ut in futurum causarum matrimonialium cognitionem non committant, nisi Episcopis, praesertim vicinioribus, vel si nullus sit Episcopus, cui ex legitima causa commode committi possit, tum commissio el delegatio dirigatur uni ex iis qui, secundum ordinem el modum a Nobis in praefatis encyclicis litteris praescriptum, pro indice idoneo ab Episcopo, cum consilio sui Capituli, nominatus fuerit *.

1243. Ordinarius autem competens, si agitur de matrimonio impediendo, est Ordinarius dioecesis in qua matrimonium contrahendum est (can. 1039).

1211. Quaeritur quid iuris si aut partes indicem recusent, aut iudex accusationem.

Ad primum quod attinet, in Instructione Austriaca haec leguntur:

* § 103. Si coniuges vel nupturientes, qui in causis matrimonialibus citantur, competentiam tribunalis impugnari posse autumant, eidem intra decem post citationem intimatam dies, exceptiones suas exponere debent. Quando reclamatio pro non

fundata declaretur. liberum eis est ad instantiam proxime superiorem appellationem dirigere.

104. Competentia, quam impugnarunt, per tribunal superius confirmata. contententes coram primae actionis indice rausam dicant oportet. ».

Eadem de quaestione agit Codex eamque resolvit can. 1610. <pii ita se habet: «§ I. Si exceptio proponatur contra indicis competentiam, hac de re ipse iudex videre debet. 2. In casu exceptionis de incompetencia relativa, si index se competentem pronuntiet, eius decisio non admittit appellationem. § 3. Quod si iudex se incompetentem declaret, pars quae se gravatam reputat, potest intra decem dierum spatium appellationem ad superius tribunal interponere ». Quae facile quidem intelliguntur si prae oculis habeatur ex una incompetencia absoluta consequi sententiae nullitalem (can. 1892 n. 1°), eandem vero absolutam incompetenciam haberi, ad normam can. 1558, in causis de quibus mentio est in cc. 1556-1557, quae nempe aut ipsum Romanum Pontificem respiciunt aut eidem reservantur.]

Quoad alterum, can. 1608 monet Codex indicem, qui sit competens, ne parti legitime requirenti suum ministerium recuset, firmo praescripto can. 1625 § I. quo decernitur indices certe et evidenter competentes et ius reddere recusantes teneri de damnis, et ab Ordinario loci, vel. si de Episcopo agatur, a Sede Apostolica per S. C. S. Officii, aut de Sacramentis aut pro Ecclesia Orientali, aut de Propaganda Eide, unamquamque secundum suam competentiam, ad instantiam partis aut etiam ex officio congruis poenis pro gravitate culpae puniri posse, non exclusa officii privatione.

§. 2 - *De constitutione tribunalis matrimonialis.*

1245. Explicavimus quoniam si iudex competens in rausis matrimonialibus: modo videamus quomodo tribunal matrimoniale constitui debeat. Loquamur igitur tantummodo de

[Nova1, *Comment. C. I. C.* I. IV, p. I, p. 116-117.

tribunali Ordinarii in prima instantia et Metropolitani in prima aut secunda.

1246. Iam vero iure Decretalium nihil speciale statutum est pro tribunalis matrimonialis constitutione, et index cum auxilio cancellarii omnia expedire poterat. At ex cit. Const. *Dei miseratione* Benedicti XIV, tribunal matrimoniale componebant *index seu moderator actorum, cancellarius, et defensor matrimonii.*¹

1247. Iure Codicis causae matrimoniales in quibus de vinculo disputatur, a tribunali trium indicum cognoscendae et definiendae sunt, ab officiali nempe, qui tribunali praeest et processum moderatur, et a duobus indicibus synodalibus. Hoc ad validitatem sententiae, ut constat ex can. 1893, n. 1°, Tribunal vero collégialité!· procedere debet et ad maiorem suffragiorum partem sententiam terre (ce. 1576 § 1. n. 1°: 1577 § 1).

In aliis causis, in quibus non de vinculo disputatur, sed aut de coniugum separatione agitur aut de probanda status libertate ob coniugis mortem, unus index sufficit. Unus pariter index instructor sufficit ad inquisitionem vel processum conficiendum sive de dispensatione matrimonii rati et non consummati agatur (can. 1966), sive de solutione legitimi matrimonii.

1248. Notarius insuper in quolibet processu requiritur, qui actuarii munere fungatur et quidquid ad causam perlinet accurate et statim in acta referat, nam acta nisi sint actuarii manu exarata, aut sin minus ab eo subsignata non sunt valida (can. 1585). Quod vero notarius esse debeat ex caelu ecclesiastico, Codex non statuit: ex laicis quoque assumi proinde polest, etsi per se magis deceat quod sit clericus.

1249. Demum, et hac ratione, processus in causis matrimonialibus instituendus a ceteris differt; ad tribunal etenim pro iisdem causis legitime constituendum requiritur peculiaris

¹ Episcopus aut Archiepiscopus iis aliquando addidit *indicem assessorem, cancellarium adiunclum, defensorem vinculi adiunclum*. De consiliariis (non infra quatuor, non ultra sex), quos requirebat cit. Instructio Austriaca § 97. Codex silet.

administer, *vinculi defensor*, ex munere eidem commissio, appellatus. Revera huius praesentia adeo in matrimonialibus causis necessaria est. ut. eo non citato, acta irrita sint, nisi, etsi non citatus, de facto adstiterit (ce. 1586-1587).

1250. Haud tamen in omnibus causis matrimonialibus vinculi defensor citari debet, sed prout iam in Benedictina Const. *Dei miseratione* decretum expresse fuerat, solummodo quoties vinculum in discrimen vocatur, vel quoties aut de matrimonii nullitate disseratur aut de eius dissolutione per Pontificis dispensationem iustis de causis concedenda (can. 1157). Praeterea interventus defensoris vinculi impositus est a cit. Instr. S. G. de Sacramentis in examinandis rationibus quibus invocatur officium iudicis competentis ratione quasi-domicilii.

1251. in celeris causis, in quibus vinculum matrimoniale in discrimen non venit, ut si. v. g., quaestio fiat de separatione a toro et cohabitatione, de status libertate, ex iure communi vinculi defensoris praesentia vel interventus non requiritur; quod ceterum non prohibet quominus particulari iure intervenire queat. Excipe tamen si agatur de validitate sponsalium, ex iis. quae supra diximus.

1252. Iudicis munera qui tribunali praest in causis matrimonialibus, eadem sunt ac in celeris causis, nisi de conficiendo processu pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato, aut dispensatione a vinculo ex Pontificis concessione agatur. Tunc enim iudex, eum sit simplex iudex instructor, prout iam dictum est, a sententia ferenda se abstinere debet et processus acta. ubi primum fuerint absoluta, ad S. Congregationem competentem, cuius est causam definire, transmittere tenetur una cum Ordinarii voto et animadversionibus defensoris vinculi. Idem dicendum si quaestio sit de solutione legitimi matrimonii.

1253. Defensoris vinculi iura et officia in novo Codice proposita eadem sunt ac ea quae ipsi in sua Const. *Dei miseratione* Benedictus XIV tribuerat. Scilicet vinculi defensoris est in causis de nullitate matrimonii eius valorem tueri, in causis vero de vinculi solutione seu de dispensatione super matrimonio rato et non consummato, pro matrimonii valore vel consummatione decernere. Proinde ipsius officium est: 1° Exa-

mini partium, testium et peritorum adesse; exhibere iudici interrogatoria clausa et obsignata in actu examinis a indice aperienda et partibus aut testibus proponenda: novas interrogationes, ab examine emergentes, iudici suggerere; 2° Articulos a partibus propositos perpendere, eisque, quatenus opus sit, contradicere; documenta a partibus exhibita recognoscere; 3° Animadversiones contra matrimonii nullitatem ac probationes pro validitate aut pro consummatione matrimonii scribere et allegare, eaque omnia deducere, quae ad matrimonium tuendum utilia censuerit (can. 1968); 4° Provocare ad superius tribunal, iuxta can. 1986.

1254. Haec quidem sunt defensoris vinculi obligationes, lura vero sunt ea quae sequuntur: 1° Semper et quolibet causae momento acta processus, etsi nondum publicati, invisere; novos terminos ad scripta perficienda flagitare, prudenti indicis arbitrio prorogandos; 2° De omnibus probationibus vel allegationibus ita certiores fieri, ut contradicendi facultate uti possit; 3° Petere ut alii testes inducantur vel iidem iterum examini subiiciantur, processu etiam absoluto vel publicato, novasque animadversiones edere; 4° Exigere ut alia acta, quae ipse suggesserit, conficiantur, nisi tribunal unanimi suffragio dissentiat (can. 1969). Quodsi unus sit index et hic vinculi defensori alia acta exposcenti obstet, ad Ordinarium recursum facere Sacramenti vindex potest.¹

1255. Dum pluries memorata Const. *Dei miseratione* praecipitur ut vinculi defensor «eligatur, ... si fieri potest, ex ecclesiastico coetu», Codex decernit ipsum sacerdotem integrae famae esse debere, in iure canonico doctorem aut saltem peritum ac prudentiae et iustitiae zelo probatum (can. 1589).

§ 3. - *De actore et testibus.*

1256. Prouli quodlibet aliud indicium contentiosum, ita et causae matrimoniales in prima instantia per regularem accusationem vel iure laetam petitionem cognoscendae vel deli-

¹ Gf. *Iteyulae serrandae* in processu super matrimonio rato S. G. de Sacramentis, n. 29 in Alleg. XII. „v>

nendae sunt (can. 1970). In citata Instructione S. C. S. Officii §1 legitur: * Ut in Tribunali ecclesiastico causa aliqua matrimonialis tractanda suscipiatur, necesse est ut contra matrimonium regularis et iuridica accusatio praecesserit, quae nunquam erit admittenda, nisi proficiscatur a persona vel personis, (piae communi iure habiles ad accusandum habeantur: etenim in quibusdam impedimentis ipsi coniuges tantum uti accusatores admittuntur, in aliis qui sunt eisdem sanguine propinqui vel etiam quilibet de populo. Ac tandem ex officio etiam inquisitio fieri potest et quandoque debet, quando praesertim contra alicuius matrimonii validitatem simplex denuntiatio lacta fuerit, aut fama fundamentum veritatis praesciens, de alicuius impedimenti existentia divulgata sit ».

1257. Proinde operae pretium est statuere quinam, iure Codicis, actoris partes agere in causis matrimonialibus valeant. Post Codicis promulgationem matrimoniales (causae inchoari possunt aut per accusationem eorum, qui iure habiles habentur, aut per accusationem a promotore iustitiae propositam, qui semper agit ex officio etiam post denuntiationem legitima forma Ordinario vel ipsi promotori factam. Ceteris igitur personis non amplius ius est directe actionem iudicalem in causis matrimonialibus instituere seu actoris partes agere, sed tantum eo prorsus modo quo proceditur in causis criminalibus, matrimonii nullitatem vel promotori iustitiae vel Ordinario denunciare (can. 1971).

1258. Cum igitur quatuor recenseantur causarum matrimonialium species, videamus quomodo sit procedendum in singulis. Est ideo: 1° In causis de sponsalibus, attento quod in his amplius « non datur actio ad petendam matrimonii celebrationem », sed tantummodo « ad reparationem damnorum, si (pia debeatur » (can. 1017 § 3), exsulat quaevis boni publici ratio, proindeque actio institui non potest ab uno vel altero ex sponsis, ab eo nempe qui ex sponsalium abruptione se gravatum reputat. Quare neque promotor iustitiae agere potest, neque index ex officio, neque ceteri, licet sponsorum parentes vel consanguinei, nisi hi postremo speciali ab altero ex sponsis, cui ius sit, mandatum acceperint.

1259. 2° In causis de matrimonii nullitale ius ad agendum, vi memorati can. 1971, aul ad coniuges special aul ad promotorem iustiliae: ad illos quidem « in omnibus causis separationis et nullilatis, nisi fuerint impedimenti causa », ad hunc vero «in impedimentis natura sua publicis». De hac impedimenti matrimonialis distinctione in publicum vel occultum, vide n. 209.

1260. In impedimentis igitur, quae fundantur in facto de se publico, ius accusandi matrimonium cumulative competiconiugibus et promoturi iustiliae. In aliis vero, quae fundantur in facio de se occulto, ius accusandi solis coniugibus reservatur vel uni eorum, si alter fuerit impedimenti causa. Vox «impedimentum» late hic sumitur, ut: definivit Commissio pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos, die 12 marlii 1929, ita ut impedimenta omnia complectatur tum proprie (ec. 1067-1080) tum improprie dicta, «pialia sunl error, vis, metus, conditio apposita contra substantiam, et etiam delectus legitimae formae, dummodo non agatur de matrimonio nullo ob omissam ex integro formam substantialem. Ius coniugum unam tantum patitur limitationem: «nisi fuerint impedimenti causa». Ius accusandi matrimonium competit coniugibus ex iure naturae, ideoque huius privatio sapii poenam, quae non concipitur sine culpa. Dedecet «mini coniuges, qui mala fide causam fuerunt impedimenti el consequenter nullilatis matrimonii, ex culpabili actione commodum reportare. Casus huiusmodi evenire solent in impedimento *criminis*, in defectu formae substantialis, in conditione apposita contra substantiam, in metu gravi incusso ab una parte ut altera pars in matrimonium consentiat.

Quid si coniuges scienter neglexerint dispensationem impelrare ab imp*dimenlo ipsis cognito el ideo causam fuerunt nullilatis matrimonii.' Etsi casus videatur analogus casui praecedenti, cum agatur de privatione iuris, «piae res odiosa est. non videtur posse coniuges privari hoc in casu, iure accusandi matrimonium.

Coniugibus vero, qui causa luerint impedimenti, ne in matrimonio nullo manere cogantur, ius est nullitalem Ordi-

nario loci vel promotori iustiliae denuntiare; et in utroque casu promotor iustiliae sive impedimentum sit natura sua publicum sive occultum, debet matrimonium accusare.

A catholici omnes excluduntur ab agendo in causis matrimonialibus, nisi ad hoc facultatem obtinuerint a S. C. S. Officii. Quae facultas est ad validitatem sententiae. Ex can. 1892 n. 2°, sententia vitio insanabili nullitatis laborat, si lata est inter partes, quarum una saltem non habet personam standi in iudicio.

Hanc prohibitionem videtur tantum se extendere ad causas matrimoniales proprie didas, ideoque acatholici valent accusare matrimonium in casibus exceptis de quibus in can. 1990 seq.

1261. Ceterum persona habilis ius accusandi matrimonium conservat etiam post plures elapsos annos (nisi aliunde coniugium inierim fuerit revalidatum) aut post relatam adversam sententiam; nam matrimonium nullum non redditur validum tractu temporis, id est per praescriptionem, et sententia in causis matrimonialibus numquam transit in rem indicatam, de qua re infra. Proinde quoad actionem contra matrimonium non valet dispositio civilis de praescriptione triginta vel quadraginta annorum. l. 3 et 4, Cod., *De praescriptione*. l. II. 39. Schmalz. l. c., excipit: «Si mortui iam sint coniuges et post triginta vel quadraginta annos moveatur lis litiis super legitimitate, quod matrimonium nullum fuerit; nam hoc casu, cum cesset periculum peccati, ob quod perpetua est actio contra matrimonium, nihil obstat quominus dispositio iuris communis locum habeat, iuxta quod actiones civiles post triginta vel quadraginta annos, accusationes criminum autem viginti annorum spatio extinguuntur». Quae opinio videtur vim amisisse ex can. 1701.

1262. Matrimonium quod utroque coniuge vivente non fuerit accusatum, post mortem alterutrius vel ulriusque coniugis ita praesumitur validum fuisse, ut contra hanc praesumptionem non admittatur probatio, nisi incidenter oriatur quaestio (de legitimitate nempe filiorum ad hereditatem consequendam) seu hoc in casu praesumitur validum matrimonium praesumptione iuris et de iure (can. 1972).

3° Si de divortio semipleno, seu de separatione quoad lorum et habitationem, disputetur, ius-agendi uni parti innocenti

competit. Siquidem coniugis innocentis est iniuriam sibi illatam aut condonare aut actionem coram iudice persequi. Alii proinde hoc in negotio nonnisi de speciali partis laesae mandato se immiscere possunt.

4° Demum, prouti expresse decernitur in can. 1973, soli coniuges ius habent petendi dispensationem super matrimonio rato et non consummato. Pariter in causis connexis cum usu privilegi Paulini vel cum solutione matrimonii legitimi, uni parti conversae ius est adire S. C. S. Officii.

1263. Tandem quod attinet ad testes in causis matrimonialibus, omnes admittuntur qui rei notitiam habent et suspecti non sunt. Ad rem Clemens III in c. 3, X, *Qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testificandi*, IV, 18... «Quod parentes, fratres et cognati utriusque sexus in testificatione suorum ad matrimonium coniungendum vel dirimendum admittantur, tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur. Ideo enim maxime parentes, et si defuerint parentes, proximiores admittuntur, quoniam unusquisque suam genealogiam cum testibus et chartis tum etiam ex recitatione maiorum scire laborat; qui enim melius recipi debent, quam illi (pii melius sciunt et quorum est interesse, ita ut si non interfuerint et consensum non adhibuerint, secundum leges nullum fiat matrimonium? Quod vero legitur: *pater non recipiatur in causa filii, nec filius in causa patris*,¹ in criminalibus causis et contractibus verum est: in matrimonio vero coniungendo et disiungendo, ex ipsius coniugii praerogativa, et quia favorabilis res est. congrue admittuntur». Idipsum sanxit Codex can. 1974. Testis autem de auditu non admittitur, si ille a quo audivit et in cuius auctoritate se fundat. a testimonio ferendo uti inhabilis repelleretur, «cum salis videretur absurdum illos admitti, quorum repellerentur auctores»; c. 47, X, *De testibus et attestationibus*, II, 20.

1264. Sive vetus sive novum ius (can. 1975) requirunt in causis matrimonialibus, maxime si agatur de impotentia aut matrimonii inconsummatione, *testimonium septimae manus*.

¹ C. 3, c. IV. q. i

ul aiunt, idest attestationem iuratam septem testium ex unoquoque latere, scilicet quatuordecim testium propinquorum, vel saltem, si propinqui desunt, vicinorum, ex c. 7. X, *De frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi*. IV, 15. Videtur dici *manus*, quia est veluti auxilium ad confirmandum illud quod coniuges sub iuramento deposuerunt, et ad arcendam collusionem, quae inter ipsos coniuges fieri posset. At vero de hoc. septimae manus testimonio rite animadvertit Avanzini, *Acta S. Sedis*, vol. VI. pag. 515: « Interpretes sacrorum canonum valde accurate scripserunt de numero testium, qui appellantur *septima mains*, idest auxilium septem testium ex utraque parte propinquorum vel vicinorum, quorum testimonium, in veteri methodo tractandi huiusmodi causas, erat auxilium praecipuum ad indicandum. Sed in praesenti disciplina animadverti eiusmodi testimonium septimae manus universiin quidem requiri a S. C., sed numquam animadverti S. C. exigere admissim septem ex una parte et septem ex alia, neque distinguere, ut interpretes faciunt, quando sit satis habere eos testes ex una tantum parte. Requirit universim testimonium septimae manus, idest aliquem numerum sive propinquorum sive vicinorum sive amicorum aliorumve, qui praesumantur rem melius de qua agitur, cognoscere ». Proposito ah Archiepiscopo Varsaviensi dubio: 1° Situe in causis nullitatis matrimonii ex quocumque titulo, coram indice spiritali agitatis, necesse exigere ut testes septimae manus producantur, an vero id in solis causis ex capite impotentiae devolutis observandum, in ceteris autem omnibus praetermitti posse *; S. C. S. Officii, die 16 febr. 1894. reposuit * Ad 1.um: Negative ad primam partem et testimonium septimae manus, stricto sensu sumptum, exigi ad corroborandam confessionem coniugum quoad inconsummationem matrimonii «.Opportune monet Codex can. 1975 § 2, testimonium septimae manus plenam probationem non obtinere, nisi aliis adminiculis aut argumentis fulciatur.

£ 4. - *De modo procedendi in causis matrimonialibus.*

12Gb. Principii loco monet cil. Instructio S. C. C., § *cum itaque*: «Ea... (acta) non vernaculo, sed latino sermone erunt conscribenda, exceptis tamen excipiendis, nimirum articulis, interrogatoriis, responsionibus ad ea. et peritorum relationibus; praesertim vero decreta et sententia, quae, iuxta priscos inores, erit conficienda, latina lingua exarabuntur». Idem decernit novum ius (can. 1642 2), nisi tamen iusta causa aliud suadeat.

1266. Hac autem praemissa generali animadversione, ador in primis petitionem suam exhibeat indici competenti. Hinc si agatur de dispensatione super matrimonio rato et non consummato. vel de solutione legitimi matrimonii vel de causa matrimoniali inter partes, quarum ulraque vel alterutra principali fulget dignitate, ad normam can. 1557, petitio dirigenda est ad S. Sedem, nempe ad S. C. de Sacramentis vel S. Officii vel pro Ecclesia Orientali pro dispensatione super rato, ad S. C. S. Officii pro solutione legitimi matrimonii, pro celeris ad ipsum Summum Pontificem (n. 1239). Si vero agatur de alia causa matrimoniali in prima instantia, petitio de more exhibenda est Ordinario competenti, non autem S. Sedi, quae huiusmodi instantias recipiens, aliquando respondet: *Utatur* (orator) *iure suo coram Ordinario*: aliquando instantiam remittit ad Ordinarium, ut procedat.

12G7. Hac de re prae oculis habendae sunt sequentes declarationes S. C. S. Officii. Nam Archiepiscopus Varsaviensis quaesivit: «2° Liceatne sine speciali pro unaquaque vice permissione S. C. recipere instantiam el instil nere processum in ordine ad efflagitandam dispensationem Ssmi? El quatenus negative:

«3° Liceatne, absoluta instructione causae ex titulo impotentiae physicae, cum inspectio corporum demonstravit virginitatem uxoris, non tamen evicit impotentiam mariti, transmittere acta causae ad S. C. pro impetranda Ssihi dispensatione?

« Si uxor virginem se esse contendens, virginitatemque suam per inspectionem evincere sustinens, maritum impotentiae insimulat, is vero contumax est. vel, comparendo, negat, sed inspectioni succumbere renuit, liceatne unilateraliter,

idest ad solani uxoris instantiam, processum ulterius tractare, ac deinceps acta ad S. C. transmittere petendae a Ssrho dispensationis causa; an vero processus sil inhibendus veniaque S. C. in ulteriorem eius instructionem impetranda?»

S. G. reposuit, die 16 febr. 1891: «Ad 2um; Negative. Ad 3um et 4um: Affirmative ».

Citi patet ex can. 1963 hac super re nihil novum ius innovavit. Acta tamen inquisitionis peractae in processibus super rato evidenter non ad S. G. S. Officii transmittenda erunt, nisi alterutra pars sit acatholica. sed ad S. G. de Sacramentis vel ad S. G. pio Ecclesia Orientali.

Si autem quaeratur quomodonam petitio ad causam introducendam redigenda erit, facilis est responsio; servandae nempe erunt (aedem normae, quas de libello litis introductorio tradit Codex cc. 1706-1708: quod vero attinet ad causam super rato servantur Regulae traditae a S. G. de Sacramentis.

1268. Ad rem consulatur praeterea cit. Instructio S. C. S. Otlicii:

«§ 4. Ista accusatio coram legitimo Ordinario ecclesiastico lien debet, et quidem in scripto; si oretenus facta fuerit, judicialis reddenda erit iuxta regulas communi iure traditas, scilicet efficiendo ut accusator eam repetat coram tribunali, et a cancellario in actis redigatur.¹

« § 5. In ea praeter accuratam facti expositionem, enarranda erunt omnia adiuncta necessaria, el omnia indicia concurrentia; indicandi et nominandi lestes de re instructi, ul hoc modo fundamenta accusationis cognoscantur, el via tribunali sternatur veritati detegendae».

Plerumque actor, petitionem porrigens, coram Episcopo eiusve delegato personaliter sistere debet; alias accusatio ab eo facta qua mera denuntiatio consideranda et tractanda erit.-²

¹ Formula non est determinata. Actor pertes Ordinarium uti potest etiam lingua vernacula, petitionem inscribens Episcopo; penes SS. HK CC. utatur plerumque lingua latina, italica, gallica (ad normam can. 16V2\$2), petitionem inscribens Komano Pontifiai· si agitur de dispensatione super matrimonio rato et non consummato vel de solutioni» legitimi matrimonii.

² Instructio Austriaca. § 127.

Al si nullum fraudis el calumniae periculum sil, Ordinarius potesl petitionem recipere ah extraneo exhibitam, scriptam vel subscriptam ab actore, qui deinde in processu personaliter interrogabitur.

1269. Recepto accusationis aut petitionis libello, index ubi primum, servatis ad normam iuris (can. 1709) servandis, libellum eundem non esse rejiciendum indicaverit itemqueesse solido fundamento innixum, totis viribus, opportunisque monitionibus adhibitis matrimonium revalidari curabit, si agatur de matrimonio nulliter inito, sed revalidabili; vel partes inter se reconciliare, si agatur de divortio semipleno, vel pariesinter se amice componere, si agatur de sponsalibus (can. 1965). Omnibus in irritum cedentibus, index indicio inchoando manus apponet.

1270. Quando accusatio dirigitur ad S. Sedem, e. g., ad S. C. competentem pro dispensatione matrimonii rati el non consummati, S. C. illam mittit ad Ordinarium dioecesis in qua matrimonium celebratum fuit, vel penes quem processus introducitur, *pro informatione*. Si Ordinarius, praemissa summaria inquisitione. de qua supra, respondet accusationem omni fundamento esse destitutam, ulterius non proceditur. Si, e contrario, respondet accusationem seriam esse, S. G. rursus ipsam ad eundem mittit, ut processum in forma iuris instruat. Hinc, ad parcendum tempori, expedit, ut accusatio, quae primo ad S. C. dirigitur, secumferat hanc Ordinarii commendatiliam.

1271. Quandonam denuntiatio alicuius impedimenti satis sil. ul Ordinarius aut promoter iuslitiae hanc praevidiam inquisitionem instituat, exponit Instructio Austriaca:

<§ 128. Denuntiationes, oretenus factae, in acta redigantur; si scripto proponantur, curandum est ut auctor personaliter examinetur. Omnes ad eum dirigantur interrogationes, quae ad quaestionem facti in claram lucem vindicandam contribuere possunt. |

«§ 129. Denuntiationes scripto exhibitae, (piarum auctores personaliter examinari nequeant, sub peculiaribus tantum rerum adiunctis pro sufficienti processus instituendi causa haberi possunt. Depositionibus tamen in iis contentis pro re nata utendum est ad ultiores investigationes instituendas.

«§ 130. Denuntiationes scripto factae quarum auctor nomen abscondit, per se sumptae, numquam sufficiunt, quae ansam praebeant ad inquirendum de matrimonii valore.

131. Quod si de obtinente quodam matrimonii impedimento fama divulgatur, quae omnibus perpensis circumstantiis, attentionem meretur, tribunal matrimoniale circa fundamentum harum narrationum vel assertionum investiget, et indicet an quae eruantur, inquisitionem decerni postulent.

132. Denuntiationum super impedimentis propter quae coniugibus tantum ius accusandi competit, de regula nullatenus ratio habenda est: ubi autem ex allatis liquido constet matrimonium aliquod proplereiusmodi impedimentum irritum esse, ex officio agendum est: ul vel convalidatio peragatur, vel pars, accusandi iure pollens, ad versus matrimonium reclamet .

1272. Ex praescripto Codicis (can. 1573) in qualibet dioecesi constitutus sit Oportet Ium officialis cum polestate ordinaria indicandi, tum vinculi defensor (can. 1586), tum indices synodales aut pro-synodales (can. 1574). Cum igitur causae de nullitale matrimonii collegio trium indicum reservatae sint (n. 1217), quoties necesse fuerit, Ordinarius, decreto ad hoc emisso, duos e synodalibus aut pro-synodalibus indices designabit. qui ad causae definitionem una cum officiali procedant, iuramento de munere rite el fideliter implendo, ad tramitem can. 1621 § 1, antea emisso.

1273. Defensor quoque vinculi et notarius designabuntur ab Ordinario, quatenus non adsint qui ad haec munera obeunda cum stabili ratione sird deputati, qui pariter iuramentuni. ul supra, emittent (can. 1585 Jj 1).

1271. Tribunali rite constituto, acta processus incipiunt. Quanam vero ratione in hisce conficiendis se gerere index debeat, quaenam sit vis testium depositionum et documentorum in lib. IV Codicis, sect. I, expositum habes. Hic quae sequuntur causarum matrimonialium propria, recolenda sunt:

1. Confessio legitime facta, si de causis divortii semipleni agatur, plenam probandi vim habet siculi in ceteris causis, nisi suspecta habenda sil, ob partium seu coniugum collusionem. Confessio, quam in causis nullitatis matrimonii aut

dispensationis coniuges post matrimonium fecerunt, aul antequam causam moverent, aut postea coram indice, etsi iuramento firmata contra matrimonii valorem, per se omni vi probandi caret. Contra, confessio a coniugibus facta antequam matrimonium contraherent de cuius valore disputatur, iisdem prodest seu in nullitate probanda non excluditur. Denique eorundem coniugum confessio, quae matrimonii validitati fa-veat eamque confirmet, utiliter obiici iisdem potest iis omnibus in causis, in quibus ius matrimonii valorem impugnandi private ipsis competit, secus praesumptionem gignit.

II. Siculi coniugum confessio in causis de nullitate matrimonii aul dispensationis contra matrimonii valorem non probat. ita el eorum iuramentum per se probationem constituere aul probationis defectum supplere non potest.

1275. Si agatur de probanda impotentia antecedente et perpetua (n. 540 seq.), nonnulla in specie notanda sunt.

Quamquam Ecclesia semper recognovit hanc impotentiam irritare matrimonium, tamen non semper eandem disciplinam in causis impotentiae retinuit. Antiquitus huiusmodi causas non indicabat, respondens partes debere simul manere uti fratrem et sororem, si non poterant tamquam vir et uxor, ex c. 4, X. *De frigidis el maleficiatis et impotentia coeundi*, IV, 15. Ratio erat, quia tales causae sunt maximae difficultatis, ita ut facile error facti intervenire possit; proinde causis impotentiae indiscriminatim applicabatur in praxi principium cap. 47, X, *De testibus et attestationibus*, 11,120: «tolerabilius est aliquos contra statuta hominum dimittere copulatos, quam coniunetos legitime contra statuta Domini separare ».

Al cum experientia docuisset coniuges nec servare continentiam, nec pacifice vivere, eo quod si unus coniux erat potens, damnabatur ad coactum coelibatum, haec disciplina immutata fuit, et eliam ex capite impotentiae processus matrimoniales fuerunt recepti.¹

1276. Modum autem procedendi tradit Gaelestinus III in e. 5, X, *De frigidis...*: « Requisivisti quantum tempus indul-

¹ S\xt i. lib IV, Ut. XV, n. 11 seq.; De Anhelis, η. V.

gendum sit naturaliter frigidis ad experientiam copulae nuptialis. Nos vero in praesenti consultatione sentimus, ut a tempore celebrati coniugii, si frigiditas pius probari non possit, cohabitent per triennium: quo elapso, si nec tunc cohabitare voluerint, et, iuxta decretum Gregorii, mulier per iustum indicium de viro probare potuerit, quod cum ea coire non possit, accipiat alium; si autem ille aliam acceperit, separentur. Quod si ambo consentiant simul esse, viream, etsi non ut uxorem, saltem habeat ut sororem. Si autem quod numquam se invicem cognoverint, ambo fatentur, cum septima manu propinquorum vel vicinorum bonae famae (si propinqui defuerint |, laciis sacrosanctis Evangeliiis, uterque iureiurando dicat quod numquam per carnis copulam una caro effecti fuissent; et tunc videtur quod mulier valeat ad secundas nuptias convolari». Verum si ille aliam duxerit, tunc hi qui iuraverunt. rei periurii teneantur, et, peracta poenitentia, cogantur ad conubia priora redire ».

Nimirum si impotentia antecedens et perpetua signis certis constitisset. facta etiam per idoneas personas inspectione, matrimonium statim a indice nullum declarabatur, et partibus dabatur optio ut, vel simul viverent ut frater et soror, vel ad invicem separarentur. Si autem impotentiae signa dubia fuissent, imponebatur *experimentum triennale*, quo si matrimonium consummari non pot nil, sententia ferebatur, ut supra. Matrimonium autem non potuisse consummari probabatur tum inspectione corporis mulieris. tum iurata confessione» partium, et iuramento testimonio *septimae manus*. Hanc ipsam methodum servavisse S. G. G. vide, e. g., in *Romana seu Reatina, Nullilatis matrimonii*. 1 febr. 17GG; *Senensi. Matrimonii*. 28 febr. 1807; *Panormitana, Matrimonii*.¹⁾ ian. 1817: *Foroliniensi. Nullilatis matrimonii*. 20 septi. 1817, etc.

1277. Al vero experimentum triennale deinde in desuetudinem abiit eiusque nullum vestigium in Codice. Illud ultima vice S. C. G. adhibuit in citata *Foroliviensi, Nullilatis matrimonii*. 20 septi. 1817: nec illius mentio est in citatis instructionibus. Hodie iure Codicis isliusmodi processus absolvuntur depositione iurata partium, iuramento testimonio septimae manus.

(*) inspectione corporum, in qua servari debet, quoad substantialia, norma tradita a S. C. C. in citata Instructione, et a Regulis pluries memoratis S. C. de Sacramentis, secus acta processus nullitate laborarent. Dicimus quoad substantialia, nam canone 1979 ij 2 statuitur mulierem posse quoque, adstanle semper honesta matrona a indice deputanda, inspici a duobus medicis ex officio designandis, si id ipsa maluerit, vel Ordinarius necessarium habuerit ob casus peculiarem difficultatem aut etiam in defectu obstetricum, quae salis expertae sini. Peritorum autem electio fieri debet (can. 1977) iuxta normas in canonibus 1792-1805 traditas, ea tamen sub lege ut in peritos ii non deputentur, qui coniuges privatim inspexerint circa tactum, cui innititur petitio declarationis nullitatis matrimonii vel inconsummationis; licet lamen hos peritos tamquam testes inducere. In canone 1980 § 3 indici lacullas tribuitur relationes ab obstetricibus confectas subiiciendi alicui perito medico, si id opportunum existimaverit.

1278. Eodem modo ac in causis impotentiae proceditur in rausis inconsummationis matrimonii prae oculis habilis, prouti iam adnotatum est, Regulis hisce in processibus servandis a S. G. de disciplina Sacramentorum, die 7 maii 1923 datis, simul cum normis editis ab eadem S. G., die 27 martii 1929, ad praecavendam dolosam personarum substitutionem, quas normas habes in Alleg. XII.

Animadvertere autem bic praestat hisce in Regulis n. 92, S. iterum decernere ut mulier, priusquam peritorum examen subeat. « balneo subiicialur servatis suetis conditionibus aquae tepentis el temporis, quod non brevius dimidia hora esse debet ». De hoc sane balneo nulla in canone 1979 mentio reperitur. Coutra, haec cautela ad fraudes devitandas praeripiebatur in instructione S. G. G. a, 1840. Verum lamen est a S. G. de Sacramentis balneum non absolute praecipi, sed cum hac limitatione, nisi « designati periti, medici vel obstetrices, censeant in casu balneum vel omnino esse inutile vel potius nocivum ». Qua super re index definitive iudicare debet, perensis adiunctis el audito vinculi defensore.

Gum impotentiae probatio non facilis sit, persaepe hodie

contingit, praesertim in Tribunali S. R. Rotae, ul subordinate, quatenus scilicet de nullitale ex impotentia non constet, alterum proponatur dubium super facto inconsummationis matrimonii. obtenta prius a Ssiho venia bac quoque de re indicandi.

1279. Praeterquam in causis nullitatis matrimonii ob impotentiam el in causis dispensationis, peritorum suffragium requirendum esi. prouli decernit can. 1982, etiam in causis defectus consensus ob amentiam; qui quidem periti infirmum, si casus ferat, eiusve acta, quae amentiae suspicionem ingerunt, examinent secundum artis praecepta. Pariter in hisce causis tamquam testes audiri debent periti, qui inlirmum antea visitaverint.

1280. Quatenus actorum moderatori aut defensori matrimonii nulla alia probatio requirenda videatur, tinis imponitur probationum collectioni, el processus publicatur, edito hac super re decreto. Post hanc publicationem, acia processus partibus eorumque procuratoribus et advocaliscommunicanlur. Dum vero post attestaiionum publicationem regulariter in aliis causis novae probationes non admittuntur, in causis matrimonialibus de nullitale aut non consummatione matrimonii actorum moderator, etiam post publicationem imo etiam post conclusionem in causa, novos testes novaque documenta producta recipere potest imo et debet, praeclusa lamen fraudibus via, seu servatis servandis ad normam can. 1983, cum sententia in eiusmodi causis numquam transeat in rem indicatam. Verum, expletis omnibus quae ad probationes colligendas perlinent, ad conclusionem in causa deveniendum tandem est decreto hac de re a indice edito. Haec conclusio habetur quoties aul paroles a indice interrogatae se nihil aliud deducendum habere declarent, aut utile proponendis probationibus praestitum a indice tempus elapsum sit, aul index, ne in infinitum causa protrahatur, declaret se iam salis instructam causam existimare. Ubi illud silentio praetereundum non est, attenta muneris defensoris vinculi praestantia, postremum hunc in allegando, petendo et respondendo iam in scriptis quam in orali defensione audiendum esse («m. 1968). Quare tribunal

ad definitivam sententiam devenire nequii, nisi prius vinculi defensor interrogatus declaraverit sibi nihil ulterius deducendum aut inquirendum superesse; quod tamen praesumitur, si ante praefinitum a indice sententiae diem nihil vinculi defensor deduxerat.

Processus publicationi et conclusioni in causa locus non est in causis inconsummationis, in quibus sententia non a tribunali processum conficiente proferenda est, sed, ut iam diximus, a S. Congr. competente, ad quam proinde acta processus instituti sunt transmittenda, ut decisionem ipsa emittat (can. 1985).

1281. « Publicato processu (et edito decreto de conclusione in causa can. 1860) locus fiet defensionibus, quas paries, ad sua iura tuenda, voluerint allegare, facta iisdem facultate, adhibendi eos defensores, quos maluerint: imo praemonendae erunt de hoc iure, ut. lata sententia, iniustitiae contra eam incusationi aut reclamationi aditus praeccludatur. Allegationes autem, si ab iisdem oblatae fuerint, communicandae erunt defensori vinculi matrimonialis, ut eas expendere, et quatenus matrimonii validitatem impugnent, refutare valeat »; cit. instructio S. C. S. Officii. § 21. Nec aliter iure Codicis (can. 1863), Advocatus autem partis, quae matrimonii nullitatem sustinet, potest defensori vinculi respondere; defensor vinculi advocato et huiusmodi; partibus namque semel tantum respondere ius est (can. 1865 § 2); sed index potest ius ulterius respondendi utrique concedere, dummodo defensori vinculi ius ultimo loco respondendi sartum lectumque sit.

1282. Omnibus ut supra peractis, ad sententiam pronuntiandam veniendum erit, quae iis eum sollemnitatibus redigenda ac proferenda erit, de quibus in Codicis l. IV, tit. XIII, ce. 1868-1875 mentio est. eaque dein quam primum publicanda (can. 1076) ad normam canonis 1877.

1283. Prolata sententia locus est appellationi, de qua vide can. 1879 seq.; et interponi debet intra decem dies a notitia publicationis sententiae (can. 1879 § 1). si causa matrimonialis non respicit coniugii valorem. pars succumbens, quaecumque ea sit, potest appellare vel iuri suo renuntiare, sicut in omnibus aliis

causis. Al si in causa agitur de matrimonii nullitate, distinguendum est utrum sententia fuerit pro validitate, an e contrario pro nullitate. Si primum, pars succumbens potest appellare, at pars succumbens potest etiam non appellare, (pio in casu neque defensor matrimonii appellabit el causa linita censetur. Si alterum, licet coniuges sententiae acquieverint, defensor matri monii appellationem facere debebit et novam sententiam a tribunali secundae instantiae postulare, aut. si causa agitata sit apud S. Rotae Tribunal in prima instantia ex Pontificis commissione, ad novum lurnuin provocare

At haec' regula absoluta el generalis pro omnibus causis matrimonialibus, etiamsi nullilas foret certissima el evidens, non levia secumferebal incommoda. Hinc S.C.S.Cilicii, feria IV, die 3 iunii 1889, probante Pontifice, sequens tulit decretum: « Quando agitur de impedimento *disparitatis cultus*, et evidenter constat unam partem esse baptizalam el alteram non fuisse baptizalam; quando agitur de impedimento *ligaminis*, el certo constat primum eoniugem esse legitimum el adhuc vivere, (piando denique agitur de consanguinitate aut de allinitate ex copula licita, aut etiam de cognatione spiritali, vel de impedimento *clandestinitatis* in locis ubi Decretum Tridentinum *Tametsi* publicatum est, vel uti tale diu observatum, dummodo ex certo el authentico documento, vel in huius defectu ex certis argumentis evidenter constet de exsistentia huiusmodi impedimentorum. Ecclesiae auctoritati non dispensatorum, hisce in casibus, praetermissis sollemnitatibus in Constitutione Apostolica *Dei miseratione* requisiti -, matrimonium poterit ab Ordinariis declarari nullum, cum interventu tamen defensoris vinculi matrimonialis, quin opus sil secunda sententia». Eadem S. C., die 16 febr. 1894. declaravit hoc decretum esse generali' pro universa Ecclesia; et die 77 martii ti)OI: «esse intelligendu in lanium <lr causis in quibus certo el evidenter constet de impedimentis, de quibus agitur, quae certitudo si desit. a defensore vinculi matrimonialis ad secundam instantiam procedendum est».

Haec S. C. S. Officii decreta novus Co lex servavit, imo el ampliavit. Casus decreto S. Cilicii excepti ab ordinaria regula

servanda erant: cultus disparitas, ligamen, consanguinitas, affinitas ex copula licita, cognatio spiritualis, et clandestinitas. Casus in Codice can. 1990 munerati, qui a communi lege eximuntur sunt: cultus disparitas. ordo, vel uni sollemne castitatis, ligamen, consanguinitas, affinitas, cognatio spiritualis. Insuper suum decretum S. C. in sensu stricto intellexerat, ideoque interpretatum fuerat ita. ut eius vi praetermitti tantum posset secunda instantia seu appellatio, non vero processus in prima instantia conficiendus.¹ Siquidem in supra relato decreto S. Officii statuitur Ordinarium in casibus numeralis procedi ulterius posse ad declarationem nullitatis matrimonii « praetermissis sollemnitatibus in Constitutione Apostolica *Dei miseratione* requisitis ». At haec Constitutio unice de instituto appellationis rite constituendo vel ordinando agit. Codex igitur can. 1990-1992 decernit in casibus supra recensitis, quoties ex certo et authentico documento, quod nulli contradictioni vel exceptioni obnoxium sit, aut alio modo aequo certo (Commissio pontificia ad Codicis Canones authentice interpretandos, die 16 iunii 1931) constiterit de existentia impedimenti simulque de non obtenta dispensatione, Ordinarium, praetermissis cuiusque generis sollemnitatibus, seu quovis processu iudiciali, matrimonii nullitatem declarare posse, citatis tamen antea partibus (Commissio pontificia ut supra iisdem die et anno) cum interventu defensoris vinculi: qua edita declaratione, fas est partibus iisdem ad novas nuptias convolare, nisi vinculi defensor refragetur. Etenim si vinculi defensor prudenter existimaverit revera in casu non suppetere duas illas condiciones, quarum mentio facta est et quibus casus iis exceptus, tenetur ipse ad indicem secundae instantiae provocare (can. 1991), ad quem consequenter acta omnia sunt transmittenda, addita monitione scripto exarata agi de casu excepto.

Iudex secundae instantiae cum solo interventu defensoris vinculi eodem modo, de quo in can. 1990. decernit utrum sententia sit confirmanda, an potius sit procedendum in causa

¹ Cf. responsa 16 febr. 1891; 27 martii 1901; 16 iunii 1891. in *Acta Sanctae Sedis*, vol. XXVII. pag. 141-112 seq., vol. XXXIII. pag. 759.

ad ordinarium Iramitem iuris, quo in casu eam remittit ad tribunal primae instantiae. Quaeri potest curiam inter casus exceptos impedimentum *aetatis* non fuerit recensitum: etsi de eius existentia facili et certo modo constare possit. Verum patet ex ipso contextu can. 1990 impedimenta ibi memorata haud esse in exemplum recensita, sed laxative, ideoque ad summum *aetatis* impedimento aptari posse videntur dispositiones can. 1747 n. 1° de factis notoriis.¹ Pariter can. 1990 silet de vitio substantiali formae canonicae (olim impedimentum *clandestinitatis*). illud imo omisit, etsi mentio de eo reperitur in decreto S. (.), quod demonstrat consulto fuisse illud e casibus exceptis expunctum. Nihilominus, prouti resolvit Commissio pont., ad Codicis canones authentice interpretandos, die 16 oct. 1919. quoties indubitanter constet matrimonium fuisse celebratum neglecta omnino forma substantiali matrimonii, prouti in casibus pontificiae Commissioni propositis de matrimonio nempe ritu civili tantum inito, non solum verus processus etiam iure Codicis non requiritur, sed sufficit ut investigetur eodem modo (prouti inquiritur ad evincendam status libertatem futurorum coniugum et exinde eruatur matrimonium. neglecta prorsus substantiali eius forma, fuisse initum, quo constituto, casus resolveri ab Ordinario potest vel a paroco consulto Ordinario.

Sed ut eo redeamus unde discessimus, animadvertimus, posita appellatione. partibus non licere novas nuptias inire sub gravi culpa ac poenis statutis contra illos, qui matrimonium contrahunt contra interdictum Ecclesiae et contra polygamos,² licet matrimonium forte initum validum perse foret, si processus nullitatis declaratione terminaretur.³

1281. Ceterum, si causa matrimonialis talis est, ulsenlenlia, forte falsa, foret nullitatis peccati, non obstante partis consensus, sententia nunquam transit in rem indicatam, et causa semper proponi potest. Hoc verum est sive sententia sit pro

¹ Wekxz-Viuai., I. c., n. 701. nota 58.

² Benedictus XIV. I. c., § 9.

Instructio Ausriucu, § 199.

nullitate matrimonii ex cc. 7. 10, X. *De sententia et re indicata*, II. 27, et cap. 6, X. *De frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi*. IV. 15; sive pro eiusdem valore.¹ Rationem his verbis tradit cum communi Sanchez, lib. VII, disp. C, η. I: «Quod in reliquis sententiis consensus omittentis debito tempore appellare, possit aliquid operari, ac eo ipso quod non appellat, videatur consentire. Ex quo consensu sententia vires rei iudicatae assumit, cap. *Quoad conditionem*, *De sent, et re iud.*, ibi: *Cum per hoc videatur per interpretationem iuris latae sententiae paruisse*. At in causa coniugali nequit consensus omittentis appellationem edicere, ul matrimonium cum impedimento dirimenti initum sit validum, vel ut legitime contractum dissolvatur. Quare sententia per errorem decidens illud esse validum, vel hoc dissolvendum, nulla ratione assumere potest vires rei indicatae, sive quod bis confirmata sit, sive quod ab ea non appellans censeatur consentire. Quia sententia illa, transiens in rem indicatam, foveret peccatum, separando veros coniuges, vel uniendo eos qui tales esse nequeunt. At nullum vinculum, quantumcumque multiplicatum, potest firmare actum, ex quo peccatum consurgit ».

Quamquam vero praedictae sententiae non transeunt in rem indicatam, ac proinde quocumque tempore potest novum indicium provocari, tamen expedii, ut appellatio quantocius fiat; et si vinculi defensor ipse hoc munus neglexerit, compelli ad id poterit auctoritate indicis (can. 1986).²

E contrario, sententia quae, etsi falsa, non foret nutritiva precati, si non fuerit ab ea appellatum, transit semper in rem indicatam. Talis est in causa matrimoniali cuiuscumque generis sententia quoad expensas.³

Γ285. Appellatio autem a prima instantia lit ad tribunal superius, iuxta ea quae diximus n. 1441 seq. Nimirum si sententia in prima instantia lata fuit in Curia episcopali, appellatio lit

¹ Ruff., lib. II. tit. XXVII. η. 119.

² Cit. Instructio S. C. de Prop. Fide, § 25. Haec appellatio in Curia Dei solet statim post perfectam a iudice sententiam. et cancellarius appellationis factae mentionem refert in actis.

³ Schemm. I c. η. II; Mxselia, p. I. cap. VI. art. V, n. 3.

Cap. VIII *De matrimonio nullo*

ad Curiam metropolitaneam, licet possit etiam ad S. Sedem, praetermisso Archiepiscopo, appellari (can. 1599 § 1 n. 1°);¹ si in Curia metropolitana, appellatio fieri debet, salvo iure S. Sedis, ad tribunal semel pro semper electum. de quo supra diximus; si in Tribunale S. Rom. Rotae ad novum tornum; laudem si in ipsa S. G. S. Ollicii vel de Sacramentis vel pro Ecclesia Orientali, appellatio proprie dicta esse nequit, sed est novum examen in eadem S. G., quod locum tenet appellationis.

1286. Index *a quo* fit appellatio, transmittere debet ad indicem ad r/uem sententiam una cum integro processu, ceterisque omnibus ad causam iterum indicandam pertinentibus. Potest, sed non tenetur, transmittere scripturam defensoris vinculi, consultorum et advocatorum; quod confirmatur ex responsione S. C. S. Ollicii diei 16 febr. 1894, ad Sum. Iudex vero *ad quem* « omnia a primo tribunali peracta diligenter examinabit, atque ea omnia peraget, (piae necessaria videbuntur vel defectus suppleantur, dubia elucidentur vel errores corrigantur. Hunc in finem, praesente semper vinculi defensore in Curia constituto vel specialiter delegato, coniuges examinabit, investigationes instituet circa documenta priori tribunali exhibita, testes a quibus novae informationes hauriri possint, iterum audiet. Imo poterit (dum praescribere, vel novus processus ex integro conficiatur »: cit. Instructio S. C. S. Ollicii. § 26. Si hoc iudex praescribit, omnia in hoc novo conficiendo processu servari debent, quae supra exposuimus. At nisi speciales gravesque rationes aliud suadeant, satius est vel delato utatur processu, iis additis quae pro animi sui securitate addenda putaverit. 2 Tandem sententiam profert»

1287. A sententia alterius instantiae datur, etsi non semper, provocatio ad tertiam et deinde quandoque etiam ad quartam sed non ultra. Nihilominus post binas sententias, quae fuerint pro matrimonii validitate, pars accusans matrimonii nullitatem non potest ulterius appellare « nisi novis prolatis iisdemque gravibus argumentis vel documentis» (can. 1903).

¹ S. C. S. Ollicii in cil. Instructione. 20 iunii 1883. §§ 21.

I. c., n. 13: Instructio Austriaca, § 185, 180: cil. Instructio S. C. S. Ollicii, I. c.

Exinde intelliges can. 1987 et 1989. Prior ita se habet: « Post secundani sententiam, quae matrimonii nullitatem confirmavit, si defensor vinculi in gradu appellationis pro sua conscientia non crediderit esse appellandum, ius coniugibus est, decem diebus a sententiae denuntiatione elapsis, novas nuptias contrahendi ». Alter vero sic sonat: « Cum sententiae in causis matrimonialibus numquam transeant in rem indicatam, causae ipsae, si nova argumenta praesto sint, retractari semper poterunt, lirmo praescripto can. 1903 ».

Ideoque. ul quae dicta sunl resumamus, si prima sententia fuerit pio nullitale. vinculi defensor appellare absolute tenetur, adeo ul. si negligat officium suum, compelli ad hoc a indice a quo debeat, cum coram ipso interponenda appellatio sil (can. ISSI). In contraria hypothesis seu si prima sententia fuerit pro validitate, ab ea evidenter non vinculi defensor, sed pars, quae malrimonium nullitatis accusavit, appellare potesl.

Post alteram sententiam in gradu appellationis latam, aul haec sententia confirmavit priorem aul non. Si primum, rursus distinguendum est: aul ambae sententiae fuerunt pro matrimonii nullitale aut pro eius validitate. In primo casu, cum vinculi defensor possil, sed non teneatur, appellare, elapsis a sententiae publicatione decem diebus, quin vinculi defensor suo iure usus sil, fas est coniugibus ad novas transire nuptias. In allero, pars succumbens instare potest pro nova causae propositione, novis tamen prolatis argumentis vel productis documentis et quidem gravibus (can. 1903).

Quod si prima el altera sententia fuerint difformes, ius ab altera appellandi aul ad vinculi defensorem aut ad partem actricem spectabit, prouli uni vel alteri fuerit contraria. Imo si altera sententia fuit pro nullitale, ligaminis adsertor tenetur ex officio ab ea appellare. Demum in casu trium sententiarum, si binae fuerint pro nullitale et una pro valore matrimonii, vinculi defensor, etsi possil, non tenetur absolute appellare ad aliam obtinendam sententiam pro matrimonii validitate.

APPENDIX.

DE MATRIMONIO, UT AIUNT, CIVILI

1288. Matrimonium civile illud dicitur, quod initur ad praescriptum legis civilis, nempe a personis habilibus iuxta civilem legem, et in forma a lege civili praescripta. Status illud recognoscit, illique civiles efferius tribuit. Ignotum toti antiquitati Christianae ortum habuit ex errore, quod matrimonium etiam inter Christianos sit contractus civilis, qui regitur auctoritate Status, et cui deinde ritu religioso accedit ratio Sacramenti (n. 29). Primum invaluit tempore Gallicae rebellionis, et hodie apud omnes fere nationes, etiam catholicas, receptum est.

Non tamen eadem ratione. Siquidem apud plures Nationes existit sub forma *obligatoria* v. g. in Gallia, in Germania, in Belgio, etc., ita ut matrimonium sit ineundum coram Officiali civili et iuxta civiles leges sub poena denegationis effectuum civilium et cuiuscumque protectionis civilium legum. Apud alias Nationes, e contra, existit in forma *facultativa*, v. g., in Anglia necnon in pluribus Statibus Americae Septentrionalis, ita ut civibus liberum sit matrimonium contrahere vel coram parocho secundum leges ecclesiasticas simul et civiles, vel coram Officiali civili iuxta civiles leges tantum.

In Italia, matrimonium civile sub forma *obligatoria* existebat. At post Concordatum die 11 februarii 1929 feliciter initum inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum (vide ad rem art. 31 in Alleg. XV), matrimonio, coram Ecclesia valido, peculiaribus servatis praescriptionibus civilibus, effectus civiles tribuuntur, atque coniugium civile utique servatum est. at est mere facultativum.

In primis videamus de legitimitate vel potius illegitimitate matrimonii civilis; deinde de civili divortio.

Doctrina Ecclesiae de matrimonio civili.

1289. Legislatio civilis circa matrimonii vinculum *pro non baptizatis* esi legitima, dummodo in se rationabilis sil el ad bonum commune conducat, quia auctoritas civilis est competens. Eliam *pro baptizatis* matrimonium civile esset legitimum, si in eo tantum consisteret, ut civilis magistratus de matrimonio coram Ecclesia inito doceretur pro illius relatione in acta status civilis pro effectibus civilibus (n. 339); sed in hoc casu matrimonium civile improprie tantum appellaretur. Al cum. e contrario, matrimonium civile, prout nostris temporibus receptum est. sil distinctum prorsus el separatum a matrimonio religioso, et vel ipsum tantum a lege recognoscatur, non autem religiosum, vel saltem utruinque recognoscatur, scilicet Ium civile sine religioso, Ium religiosum sine civili; hinc palet matrimonium civile in primo casu inniti duplici errori dogmatico, nempe quod auctoritas civilis competens sil in vinculum matrimoniale baptizatorum, el quod ecclesiastica non sil competens: in allero casu inniti uni tantum errori dogmatico, nempe quod auctoritas civilis (una cum ecclesiastica) competens sit. His adde innumera incommoda ex oppositione inter utramque legislationem. Hinc Ecclesia, reclamans contra huius matrimonii civilis legem in aliqua natione latam, semper insistit in exciusiva competentia Ecclesiae in vinculum matrimoniale baptizatorum. el illa incommoda indigital.

1291). Ex dictis sequitur graviter delinquere legislatorem, «pii hoc civile matrimonium in nationem primo introducit, aut illud introductum non removet, si potest. Si ad subditos descendamus, certum pariter est peccare omnes, qui de errore dogmatico legislatoris participant, habentes matrimonium civile, quatenus tale, uti verum matrimonium, nisi bona fide excusentur. Seposito autem illo errore dogmatico, matrimonium civile considerari potest tamquam mera civilis caeremonia, a lege praecepta, qua declaratio veri matrimonii (illiti

vel mox ineundi in facie Ecclesiae) a fidelibus lil magistratui civili; el tunc licet sive fidelibus contrahentibus, sive officiali civili in obsequium legis, el ad civiles effectus vero coniugio oblinendos. Sed ad haec melius declaranda in primis loquamur de fidelibus civilem actum ponentibus, deinde de officiali civili.

1291. Quisque videt civile coniugium nullum prorsus esse, vilamque communem, quae inde sequitur, esse *verum concubinatum* lege civili probatum. Exinde sequitur lilios esse illegitimos;¹ qui proinde, si alicubi adesi consuetudo baptizandi legitimos ritu sollemniori, e. g., sonitu organi vel aeris eampani, non debent eo ritu baptizari, ul reposuit S. G. C.. ðii 31 iulii 1867; nec legitimis in libro baptizatorum accenseri debent, si legitimi et illegitimi separalim scribuntur; nec mater ius habet ad benedictionem post partum, ut eadem S. C. edixit, die 18 iulii 187)⁹. Quin imo haec benedictio in hoc casu dari non potest, quippe concubinatus quasi ratihabitio videretur.²

1292. Proinde parochus nullum non debet movere lapidem ul fideles (pii, solo civili actu iuncti, maritalem vitam ducunt cum tanto animae suae detrimento el aliorum scandalo, quantocius nuptias ineant coram Ecclesia, aut, si id nequeant aul nolint, separentur; el inierim utrumque habere debet absolute indignum, donec resipiscat, ac, praescriptionibus Ecclesiae se subiiciens, ad poenitentiae) convertatur.

1293. At nihilominus fidelibus civile matrimonium per se licitum est, etsi officialis civilis sil haereticus vel infidelis. Id declaravit Benedictus XIV in cit. Episl. *Redditae sunt Nobis*. In Statibus Foederatis Belgii el Hollandiae iam introductum erat civile coniugium; omnes nimirum debebant coram magistratu civili, (pii haereticus erat, contractus matrimoniales inire, neque lex matrimonium aliter celebratum recognoscebat. Catholici autem, post initum matrimonium civile, aliquando negligebant consensus renovare in forma Tridentina, et interim maritalem consuetudinem inter se habebant. Simon a S. Ioseph Garmelita, missionaries in Statibus Foederatis, petiit a Bene-

• Benedictus XIV in Episl. *Redditae sunt Nobis*, 17 sept. 17445, § 3.

* D'Annibale, p. III. § M57. not. 1.

dicto XIV mini hoc matrimonium coram magistratu civili initum valeret saltem ratione contractus. Doctissimus Pontifex. I. c., respondet tale matrimonium inter duas partes catholicas nullum esse sive ratione Sacramenti sive ratione contractus, licet inter duas partes haereticas, aut inter partem haereticam et partem catholicam tunc temporis validum foret. Deinde, §3, subiungit: «Sciunt itaque catholici vestrae curae concrediti, cum civili magistratui aut haeretico ministello matrimonii celebrandi rause se sistunt, actum se mere civilem exercere, quo suum erga leges et instituta Principum obsequium ostendant ». Proinde fideles licite accedunt ad civile coniugium, intendentes ponere caeremoniam mere civilem, qua, in obsequium legislatoris, matrimonium religiosum (celebratum vel mox celebrandum) magistratui civili declarant ad civiles effectus obtinendos.

1291. Haec quae diximus unam patiuntur exceptionem, nempe matrimonium civile est fidelibus prorsus illicitum, quolies ritu haeretico vel idolatrico perficiatur, ut monet idem Benedictus X(V in Const. *Inter omnigênas*, 2 febr. 1747, et in genere quoties fideles hac occasione aliquid dicere aut facere teneantur, quod iniquum in se est. Huc spectat responsio S. C. S. Officii. 27 aug. 1658. Expositum fuerat: «Cum in praedictarum provinciarum aliquibus politica iubeant statuta, ut catholici omnes, qui matrimonium inire volunt, in templis haeticis coram praedicante et populo Calvinistis contrahant sub hac formula sponsorum reciproca: *Accipio X. N. coniugem meam coram hac sancta communitate*, quaeritur: 1° an id possit permitti; 2° an possint a parrocho catholico coniungi in matrimonium immediate postquam contraxerint coram praedicante (et populo Calvinistis cum illa verborum formula: *Coram. hac sancta communitate*, antequam de tali synagoga haeretica pro sancta agnita poeniteant ».

S. C. reposuit: «Ad 1° negative. Ad 2°: qui contraxerunt coram tali communitate pro sancta agnita, ac denuo petunt coniungi coram parrocho catholico, posse et debere coniungi, antequam poeniteant. Ex caritate tamen esse monendos, ut interim poeniteant, et si fieri potest, prius confiteantur, et

imponatur illis aliqua suavis poenitentia salutaris. Qui vero prius contraxerunt coram parcho catholico monendos esse, ne compareant ad contrahendum coram praedicante el populo haeretico eum illa formula: *Coram hac sancta communitate* ¶.

Ila etiam in instructione iussu Pii VI exarata el ad Episcopos Galbarum missa, die 26 sept. 1791.

1295. Imo civile matrimonium non solum fidelibus licitum est, sed etiam obligatorium *in directe per accidens*. Nam S. Poenitentiaria in instructione diei 15 ian. 1866 docet, prout sequitur:

(piae alioquin a laica potestate ul legitima nequaquam haberetur, tum etiam ad polygamiae periculum avertendum, opportunum el expediens videtur, ut iidem fideles, postquam matrimonium legitime contraxerint coram Ecclesia, se sistant actum lege decretum exsecuturi, ea tamen intentione (uti Benedictus XIV docet in Brevi diei 17 sept. an. 1746, *Redditae sunt Nobis*) ul sistendo Gubernii Officiali nil aliud faciant, (piam ul civilem caeremoniam exsequantur.

« Iisdem de causis, nequaquam vero ut infaustae legi executioni cooperentur, parochi ad matrimonii celebrationem coram Ecclesia eos fideles, qui, quoniam lege arcentur, ad civilem actum dein non admitterentur, ac proinde non haberentur ul legitimi coniuges, non ila facile ac promiscue admittant. Hac in re multa uti debebunt cautela ac prudentia, et Ordinarii consilium exposcere: atque hic facilis ne sil ad annuendum, sed in gravioribus hoc Sacrum Tribunal consulat ».

D'Annibale, p. III, § 467, non immerito putat a gravi peccato non excusari illos, qui civiles sollemnitates praeterniunt; nam ex una parte licitae sunt ex dictis, ef ex alia earum

fecto valeant.

Hinc in Italia, iuxta praxim a S. C. de Sacramentis inductam, iam ad matrimonium religiosum non admittebantur qui civile inire non potuissent. Quoad ipsas viduas post bellum

eadem S. Congregatio, ab Ordinariis rogata, respondit: «Non esse recedendum a praxi S. Congregationis, ideoque amissionem pensionis non esse causam sufficientem permittendi celebrationem matrimonii absque ritu civili ».

1296. Consultius est ut fideles prius contrahant matrimonium coram Ecclesia el deinde actum civilem expleant, nisi lex civilis, uti fere ubique. vel alia vera necessitas aut gravis ratio eos cogat ut ordinem invertant. Ad rem Benedicius XIV, I. c., postquam docuisset fideles, post matrimonium civile ante religiosum, debere maritalem consuetudinem ac nimirum inter se familiaritatem el cohabitationem sub eodem tecto evitare, subiungit: « Ad huiusmodi porro evitanda pericula cognoscimus consultius utique fore, ul catholici nonnisi matrimonio iam antea in faciem Ecclesiae inter se legitime celebrato, ad illam explendam civilem caeremoniam, saecularem magistratum seu haereticum ininistellum adirent. Sed quoniam ex vestris litteris deprehendimus id non sine periculo et perturbationibus posse adimpleri, id saltem pro viribus satagite, ul postquam reipublicae morem illi gesserunt, non diu differant Ecclesiae legibus parere et conjugale foedus, iuxta praescriptam a Tridenlino normam, rite el sancte inire ». Haec confirmat S. Poenitenliaria in cit. instructione, n.7: «Quod si opportunum est ac expedit ul fideles, sistentes se ad actum civilem peragendum, se probent legitimos coniuges coram lege, hunc tamen actum, antequam matrimonium coram Ecclesia celebraverint, peragere nequaquam debent. Et si <pia coactio, aul absoluta necessitas, quae facili' admittenda non est, huiusmodi ordinis invertendi causa esset; tunc omni diligentia utendum erit ul matrimonium coram Ecclesia quamprimum contrahatur, atque inierim contrahentes seiuncti consistent...».

1297. Siculi fidelibus licitum est matrimonium civile inire, ita el civilis magistratus potest in illius celebratione assislenliam et operam praestare, dummodo et ipse intendat ponere ineram civilem caeremoniam, qua declarationem recipit matrimonii inili aul mox ineundi, et nil dicat contra sanctitatem matrimonii el contra necessitatem illud contrahendi coram Ecclesia. Benedicius XIV, I. c., de officiali civili non agit, sed

non semel Sedes Apostolica id declaravit; e. g., S. Poenitentiarum, die 15 dec. 1865, respondens Episcopis Provinciarum Taurinensis, Vercellensis et lanuensis. Ceterum si Ecclesia passa est matrimonium civile a fidelibus celebrari, eo ipso debuit permittere ut officialis civilis eidem assistentiam praestaret. ¹ Imo diam sacerdos, obtenta licentia ab auctoritate ecclesiastica, officialis civilis munere fungi potest in hoc civili matrimonio, et de facto in nonnullis locis parochus est officialis civilis.

1298. Huc spectant sequentia dubia proposita S. C. S. Otlicii a Vicario Apost. Sandwich:

« 1° D'après les lois du pays nous pouvons marier, et nous marions en effet des catholiques avec des catholiques, des catholiques avec des hérétiques, des catholiques avec des infidèles, des hérétiques avec des hérétiques, des hérétiques avec des infidèles, des infidèles avec des infidèles.

* 2° Pour les catholiques avec des catholiques nous suivons exactement le Rituel, et nous avons toujours soin de les confesser auparavant.

« 3° Pour les catholiques avec des hérétiques, ou des infidèles, nous confessons auparavant, pour plus grande sûreté, la partie catholique, et nous nous contentons de demander ensuite le consentement des deux parties.

« 1° Pour les autres nous ne demandons que le consentement.

« 5° Nul doute que nous puissions, en vertu de nos pouvoirs, marier des catholiques avec des catholiques, des catholiques avec des hérétiques, ou des infidèles. Mais pouvons-nous, en sûreté de conscience, comme simples officiers civils, recevoir le consentement d'un hérétique avec un hérétique, d'un hérétique avec un infidèle, d'un infidèle avec un infidèle, qui ne prétendent se marier que d'après le sens et les termes de la loi civile, qui admet le divorce?

* 6° Lorsque les deux parties, que nous avons mariées, ne sont pas toutes deux catholiques, pouvons-nous remarier celle qui obtient un billet de divorce?

¹ Santi, till. IV, tit. 111, n. 51.

« 7° Si (ce qua Dieu ne plaise) deux catholiques allaient se faire marier par les ministres calvinistes avec l'intention de ne se marier que d'après le sens et les termes de la loi civile, cpⁱⁱ admet le divorce, pourrions-nous remarier la partie, «pⁱⁱ obtiendrait du gouvernement la permission de se marier à un autre»?

«8° Notre conduite dans ce cas est de marier indistinctement, et même de remarier tous ceux (pⁱⁱ obtiennent du gouvernement la permission de se marier. Nous ne sommes inexorables qu'envers les catholiques, (p^{ie} nous aurions valide-ment mariés, et qui voudraient, en vertu de la loi de divorce, se marier de nouveau ».

S. C. reposuit dec. 1850:

« Ad 1um: providebitur in sequentibus.

« Ad 2um: bene et rite se gerere.

« Ad 3um: rationem, sive modum ibi descriptum coniungendi contrahentes, de quibus agitur, minime vetari, dummodo detur consensus extra Ecclesiam, sine ulla omnino benedictione, quemadmodum recte, de more, iubet Benedictus XIV. *De Syn. clieoec.*, lib. VI, cap. V, n. 5. Et serventur conditiones, de quibus infra.

* Ad 4um: providebitur in sequentibus.

« Ad 5um: quoad quaesiti partem primam, viderit S. G. de Prop, utrum orator cum suis missionariis fruatur revera facultate dispensandi super mixtae religionis impedimento et disparitate cultus. In mentem tamen eiusmodi Vicarii Apost, hic opportune revocetur, matrimonia huius generis semper esse detestanda, numquam a sacerdote catholico benedicenda, et contrahenda extra fores ecclesiae, praemissis prius Iribus solitis conditionibus, quae sunt nimirum educatio totius prolis in catholica veritate, et liberum exercitium religionis catholicae, et studium catholicae partis pertrahendi alteram ad verae fidei professionem.¹ Quoad secundam quaesiti partem, missionariis, de quibus agitur, sub quocumque respectu conside-

¹ Cautiones iure novo praestandas in huiusmodi mixtis nuptiis habes in can. 1061, quas exposuimus fusius n. 4-V7 et seq.

App. I. - *Doctrina Ecclesiae de matrimonio civili*

ratis, vetitum esse recipere consensum tam haereticorum cum haereticis, quam infidelium cum infidelibus inter se contrahentium. Quod si Vicarius Apost. praevideat superventura damna gravissima catholicae religioni ex recusata hac missionariorum assistentia, sciat ipse, missionaries, in tali hypothesis, non esse pro interim ob id inquietandos. Sed ipse quam citissime deterat omnia ad hanc S. Sedem, enuntiando eidem diligenter et accurate, quae et quanta forent damna quae in casu immicerent, referendo insuper exactissime omnes locorum, temporum, personarumve circumstantias, referendo tamen utrum noslri catholici, sive alii quicumque scandalum patiantur ob memoratam sacerdotum catholicorum assistentiam. ut S. Sedes malura deliberatione definire valeat, utrum illius regionis missionarius possit licite permitti, ut intersint praefatis connubiis tamquam officiales, ul aiunt, civiles, sive tamquam testes qualificati et auctorizabiles, sola nimirum exhibita praesentia materialis et passiva, sine ullo approbationis signo et sine ulla benedictione.

« Ad 6ma et 7ma: non licere nisi constet matrimonium fuisse nullum, sive ob legem divortii in pactum deductam, sive ob aliquod aliud dirimens canonicum impedimentum.

* Ad 8^{uni}: praxim. de qua agitur, omnino esse vetandam, praesertim si agatur de mixtis matrimoniis fidelium cum haereticis et infidelibus. Quoad assistentiam vero, (piam missionarii noslri praestant haereticis inter se contrahentibus et infidelibus, missionarios praedictos non posse licite eisdem assistere, prout responsum fuit supra ad pariem 2, quaest. 5 ».

1299. Etiam Episcopus Bardensis (hodie Ludovicopolitanus) in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis petiit ab eadem S. G. num ipse aliusve sacerdos posset matrimoniis haereticorum assistere tamquam officialis civilis, quod legibus Keipublicae licitum est. S. G. respondit, die 20 dec. 1837: «Si agatur de matrimonio inter duas partes haereticas, licet huiusmodi interventus non ita reprobetur, ul numquam licitus esse possit, communiter tamen esse dissuadendum. Si vero altera pars sit catholica, obtenta dispensatione ab impedimento mixtae religionis. et servatis solitis clausulis et conditionibus, licere ».

|
|
|

I
I
I
|
I
I
I

1300. Quaeritur num officialis civilis assistere possit, etiamsi sciat fideles matrimonium Christianum vel non esse contracturos ob malam ipsorum voluntatem, vel etiam non posse contrahere, obstante canonico impedimento a lege civili non recognito. Nonnulli putant assistentiam in casu esse intrinsece malam: alii id negant; quaestio valde implexa.

1301. Patroni alterius sententiae hanc afferunt rationem: officialis civilis assistit tamquam testis auctorizabilis pro Statu: atqui assistere actui malo aut etiam invalido tamquam testem non est ita intrinsece malum ul numquam valeat esse licitum; el inde fit quod vel ipse parochus, testis auctorizabilis pro Ecclesia, aliquando matrimonio indignorum assistere possit (n. 474 seq.). Admittunt tamen hanc assistentiam prohiberi ex caritate ratione scandali et ratione mali proximi, quod officialis civilis debe! impedire, sed caritas non obligat cum gravi incommodo, quod in casu verifletur tum privatum, dimittendi scilicet officium, tum publicum, quia interest societatis ut boni civiles officiales habeantur.

Santi, lib. IV. lit. III. n. 55 seq., ad positam quaestionem ita respondet:

«Omittimus hypothesim publici scandali, quod ex assistentia officialis posset in populo derivare, quo in casu solutio quaestionis penderet a qualitate scandali, quod vitandum esset.

« Restrangimus hypothesim ad cooperationem, quam.secluso (diam scandalo, habere potest officialis in illicita celebratione contractus civilis, et in effectibus malis, qui inde sequuntur. Haec cooperatio per se mala est el reprehensibilis; ex lege enim caritatis nemo potest facto suo concurrere in malum proximi sui.

« Verum ex natura legis caritatis, quae in genere non obligat eum gravi praeiudicio proprio, malitia cooperationis potest attenuari, imo etiam tolli, si officiali praesto sint validae rationes ad assistentiam el operam suam exhibendam, simulque pro parte sua studeat evitare malum proximi sui. Gravis autem ratio ad praestandam assistentiam esset debitum officii sui. el periculum amittendi officium ipsum, quoties renueret caeremoniae matrimoniali adesse.

« Salis autem officialis studebit vitare peccatum coi trahentium. si eosdem prudenter et caule admoneat eorum matrimonium esse solum caeremoniam civilem, el nihil prorsus valere coram Ecclesia, immo ab eadem interdici ob impedimentum, quo ipsi contrahentes ligantur.

« Porro circa onus admonendi contrahentes, animadvertunt distinguendum esse inter impedimentum notorium, quod facile cognosci et demonstrari possit, el occultum \el dubium impedimentum, quod illico non cognoscitur. Officialis enim civilis non tenetur iiKpiirere. utrum contrahentes ligentur impedimento ecclesiastico, sed solum pro ratione sui officii debet videre, utrum veriticetur habilitas civilis. Hinc non tenetur inquirere, e. g., utrum contrahentes sint in tertio vel quarto gradu affinitatis.¹

« Quare merito tradunt 1)1). onus admonendi contrahentes urgere officiales solummodo in casu impedimenti notorii, quod facile dignosci el facile ipsis contrahentibus posset declarari, non autem in casu impedimenti occulti, quod specialem exposcit inquisitionem, ul cognoscatur, ner facile contrahentibus demonstrari potest ».

Quamquam Santi non citet S. Poenitenliariam, tamen non est dubitandum hanc doctrinam ex iurisprudencia ipsiusS.Poenilentiariae desumpsisse, cuius fuit per phires annos cano-niste, el tandem Regens per paucos menses ante mortem: secus enim homo eximiae humilitatis el timiditatis hanc doctrinam in re adeo salebrosa ita incunctanter non dedisset.

Ex quibus omnibus videtur haec doctrina tamquam probabilis in praxi sequi posse, ideoque officialem civilem posse, iuxta dicta, huic matrimonio assistere. At si inter partes est impedimentum in quo Ecclesia non possit aul non soleat dispensare. vide el applica quae in specie de casu impedimenti ligaminis dicimus n. seq.

1302. Haec quaestio acrius exarsit progressu temporis post nefastam divortii civilis legem; scilicet quaesitum est num syndicus posset assistere matrimonio eorum qui, ligati vinculo

¹ Haec valebant iure antiquo; post Codicem vide quae diximus n. 209.

matrimoniali coram Ecclesia, divortium civile obtinuerunt. Hac in re habentur plures responsiones, et omnes usque ad annum 1900 in sensu negativo. Prima est responsio S. C. S. Officii ad 6um et 7um, relata n. 1298. Altera est responsio eiusdem S. C. ad 3um relata n. 1314. Tertia est responsio Cardinalis Penitentiarii Maioris diei 28 nov. 1883.¹ Episcopus Italiae quaesiverat num syndicus posset assistere matrimonio civili illius, qui iam ligatus est vinculo coniugali coram Ecclesia cum tertia persona;² et S. Poenitentiaria respondet: « Ho riferito all'Effio Penitenziere Maggiore il caso del sindaco di cotesta diocesi, che. in forza dei suo officio, dovrebbe assistere al matrimonio civile di un tale, che è già legato in faccia alla Chiesa; e per comando dei lodato Effio devo significarle, che non può il nominato sindaco in verun modo prestarsi ad un alto così contrario alla santità del matrimonio. Quindi *f/n/i/unqte siano le circostanze dei caso*, deve assolutamente astenersi da tale assistenza, *ancorchè poi ne seguisse che dovesse dhnetersi* ». ³ Tandem quarta est. responsio Sacrae Poenitentiariae diei 15 octobris 1896 ad Ordinarium N. videlicet: « Nullo pacto licere syndico assistentiam... exhibere matrimonio illius, qui adhuc vinculo matrimonii religiosi ligatus est, etiamsi propterea officium dimittere oporteat ».

1303. Attamen S. Poenitentiaria et S. G. S. Officii, proprie non affirmant hanc assistentiam esse intrinsece malam. Qui praeferunt theoriam, (pam verbis Santi, n. praec., exposuimus, eandem etiam huic casui applicant. Neque, aiunt, etiam assistentiam huic matrimonio esse officiali civili prohi-

¹ Bucceroni, *Enchiridion morale*, pag. 149.

² In Italia numquam viguit divortium civile, et civile matrimonium auctoritas civilis non praecipiebat ante religiosum. Absque dubio in casu proposito agebatur de viro qui post matrimonium initum coram Ecclesia, volebat matrimonium civile contrahere cum tertia persona.

Latine: «Retuli Emo Card. Poenitentiario Maiori casum syndici istius dioecesis, qui vi sui officii assistere deberet matrimonio civili illius qui iam coram Ecclesia ligatus est; et ab eodem Emo Cardinali iussus sum libi respondere hunc syndicum nullo modo posse concurrere ad actum adeo sanctitati matrimonii contrarium. Consequenter, *quaecumque tandem sint casus circumstantiae*, ipse non potest assistere, *etiamsi exinde deberet suum officium dimittere* ».

bitam ex caritate, quia matrimonium nullum ob impedimentum *ligaminis* esi aequè nullum ac matrimonium nullum ob aliud impedimentum, cum *non esse non admittat magis et minus*; al vero in casu nostro malum proximi gravius est. cum usus matrimonii civilis sit adulterium; item scandalum gravius: et tandem interest societatis, ne funesta divortii civilis lex radices in populi moribus figat; proinde incommodum sufficiens ad obligationem caritatis declinandam debet esse gravissimum non privatum tantum, sed el publicum; el de facto tale esse non solet. Quidquid de hoc. sit, licet extraordinariae circumstantiae verilicentur. quae maximam incommodi privati et publici gravitatem inducant, syndicus consulat Episcopum, et Episcopus S. Poenitentiarium, aul S. C. S. Officii.

Ita v. g.. se gessit quidam parochus dioec. N***, qui, occurrente gravissimo damno publico si. denegata assistentia huiusmodi matrimoniis civilibus, syndicus catholicus officium dimittere cogeretur et areligiosns eligeretur. Sacram Poenitentiarium consuluit. Et Sacra Poenitentaria. die 13 februarii 1900, respondit : «Attentis singularibus circumstantiis, S. P. censet non esse inquietandum officialem civilem, (pii suam operam in casu proposito praestat, dummodo publice declaret se 1° catholicum dogma circa unitatem el indissolubilitatem matrimonii profiteri; 2° actum illum civilem habere uti civilem caeremoniam, eique intéresse coactum el ad maiora mala vitanda. Graviter insuper moneat, saltem privatim. contrahere hoc modo attentantes de enormitate sceleris, quod committunt et de omnimoda actus nullitate ».

II.

De civili divortio.

1304. Modo de liceitate vel illiceitate divortii civilis agendum est: el licet (piae dicturi sumus, facile applicentur etiam divortio civili quoad infideles, tamen, maioris claritatis gratia, nos sermonem restringimus ad divortium civile quoad Christianos.

1305. In primis omnes admittere debent hanc legem malam esse, quatenus funestissimos parit effectus individuís, familiis. Statui, de quibus Leo XIII in Encycl. *Arcanum*, § *At rero:* *eA* innititur tum errori dogmatico contra exclusivam competentiam Ecclesiae in vinculum matrimoniale causasque matrimoniales baptizatorum, tum errori dogmatico formali contra indissolubilitatem veri matrimonii; nam legislator, habens civile matrimonium ut verum matrimonium, putat illud esse sua lege solubile. Verum ii errores legislatoris, et illa legis incommoda satis per se non videntur, ut dicamus civile divortium *numquam* licitum esse posse, nisi ipsum quoque divortium in se, idest legis obiectum, esset intrinsece malum, non obstantibus quibusvis circumstantiis aut restrictionibus vel Ecclesiae tolerantia; e. g., lex matrimonii civilis tristissimos producit effectus, et innititur errori dogmatico (n. 1289), et tamen matrimonium civile, servatis servandis, licitum est. Videamus igitur num divortium civile ita in se malum sil. ut numquam possit sim* peccato index illud pronuntiare. pars petere, procurator el advocatus patrocinari.

1306. Consulto quaestionem restringimus ad indicem, partes, procuratorem ac advocatum, seposito syndico et actuário. Nam ex. g., in Gallica legislatione procedure in causis divortii civilis usque ad mensem aprilis 1886 erat prorsus singularis. Index scilicet proprie loquendo non ferebat sententiam divortii, sed pronuntiabat: *Il y a Heu à prononcer le divorce*, vel quid simile et deinde syndicus divortii sententiam ferebat. Nam legislator voluit, ut in causis divortii praecederet indicis sententia de exsistentia causae legalis divortii, et deinde syndicus, huic sententiae innixus, divortium pronuntiaret, scilicet ille partes dissolveret, qui easdem ligaverat. Tunc igitur quaestio moralis etiam syndicum comprehendebat, imo magis syndicum, quam indicem, quippe qui revera hoc unum declarabat, in casu adesse causam legalem divortii, quod deinde syndicus sua sententia inducebat. Sed lege diei 18 aprilis 1866 haec procedure immutata est: et modo in legislatione Gallica, sicuti in aliis legislationibus, index feri sententiam divortii, quae deinde transcribitur in actis status

civilis.' Eam transcribit actuario, qui peccare non videtur, licet sententiam divortii dicamus intrinsece malam ; nam sententia ex se vim habet, et actuario nil aliud facit (piam notare factum iam consummatum iniquum. Syndicus autem nil facit, aut ad summum iubet sententiam transcribi in actis status civilis: quo in casu eadem repetenda esse videntur, <piae diximus de actuario.

J307. Iam vero *si matrimonium religiosum non existit*. omnes admittunt civile divortium esse per se licitum, quia importat libertatem civilem partibus, (piae reipsa liberae sunt : remanet incompetencia indicis laici in causis matrimonialibus, de (pia tamen vide n. 1437 seq. Imo quamquam partibus, civili tantum matrimonio innetis, in genere enixe suadendum sil, ut potius matrimonium religiosum ineant aut revalident. tamen dari optime potest casus, quo pars *teneatur* in conscientia civile divortium petere, si scilicet religiosi matrimonii celebratio aut revalidatio obtineri nequeat. Porro matrimonium religiosum non existit vel 1° si numquam initum fuit: vel 4° si initum fuit eum aliquo impedimento dirimente aut sine debito consensu, el nullum declaratum a competente auctoritate ecclesiastica: vel 3° si initum fuit sine ullo impedimento dirimente el cum debito consensu, sed deinde ratum el non consummatum, fuit diremptum dispensatione Romani Pontificis, aut sollemni alterius partis religiosa professione.

1308. Quid vero *si matrimonium religiosum existit'*! Sequentia certa sunt apud omnes: 1° Iudicem posse causam acceptare et ad examen revocare, deinde autem *contra divortium* sententiam ferre; 4° Reum semper posse sese defendere per procuratorem et advocatum contra partem petentem divortium. aut posse passive se habere; 3° Peccare partem, quae

| Decreta et responsa Sedis Apostolicae, hac de re lata, eodem modo de indice et syndico loquuntur: sed valde dubitamus illam proceduræ Gallicae singularitatem, el mutationem subinde faciam lege diei 18 aprilis 1888. S. C. S. Officii et S. Poenitentiariae expositam fuisse; nam plures in Galliis, etiam inter Ordinarios, et Itoniae plures docti viri qui hisce quaestionibus studuerunt, illam ignorabant prorsus.

petit divortium cum intentione transeundi ad novas nuptias (quae intentio de facto saepius adest); nam habet intentionem adulterium perpetrandi.

Sed videamus utrum index in conscientia queat sententiam *pro divortio* ferre, pars eam petere eiusque petitionem procurator et advocatus sustinere, praescindendo ab eius intentione novum contrahendi coniugium.

1309. Est duplex opinio etiam post declarationes S. C. Inquis, et S. Poenitentiariae, (pias infra referimus, inter DD. catholicos Sedi Apostolicae aequae devotos.

Plures censent divortium civile in bypothesi ita illicitum esse, ut numquam sine piaculo possit index illud pronuntiare, pars petere, procurator ed advocatus defendere. Argumentum intrinsecum ita exponimus: Divortium civile inducit civilem libertatem inter partes, idest importat partes deinceps coram lege civili nullum ius ac officium matrimoniale habere ad invicem. hinc relationes inter ipsas esse illegitimas, lilios post divortium habitos esse illegitimos matrimonium ab ipsis cum tertia persona initum esse validum licitumque, relationes legitimas, lilios legitimos, etc. Atqui haec omnia, si matrimonium religiosum existit inter partes, ita mala sunt, ut nunquam pronuntiari a indice, peti a parte, defendi a procuratore el advocatione valeant. Ergo.

Neque dicas indicem, pariem, advocatum praescindere, si-
culi civilem legislatorem, a vinculo religioso quod subesi, et unice spectare vinculum civile, quod reipsa nihil est. Nam haec verissima erunt ; sed, non obstante hac abstractione, vinculum religiosum existit; el vinculum religiosum existens reddit intrinsece malam civilem partium libertatem, de qua supra. *1®

Nec ulla paritas est inter indicem ferentem sententiam divortii civilis, et officialem civilem assistentem civili matrimonio eorum, qui matrimonium religiosum nec contraxerunt, nec contracturi sunt, nec contrahere possunt, obstante impedimento dirimente canonico. Siquidem hoc matrimonium civile est profecto iniquum; sed officialis civilis, si eidem assistere potest (η. 1300 seq.), id inde est, quia eidem *assistit* ut testis

auctorizabilis pro Statu, sicuti parochus assistit, matrimonio religioso ut testis auctorizabilis pro Ecclesia. Atqui assistere, uti testem, actui iniquo potest esse licitum ex gravibus rationibus (cit. n. 1300 seq.): sed sententia iudicialis, cuius obiectum est intrinsece malum, numquam licita esse potest.

1310. Alii putant (ut laxiores opiniones omittamus) divortium civile, ex iusla causa, posse indicem pronuntiare, partem petere, procuratorem et advocatum defendere, dummodo intendant, et se intendere declarent, unum civile matrimonium. Inter huius opinionis patronos facile princeps est Lehmkuhl, vol. II, n. 701, in nota, qui lamen de solo indice agit: et eam sive in theoria sive in praxi retinent, saltem ut probabilem, non pauci Antistites, docti, pii, prudentes el Sedi Apostolicae addictissimi in Germania, Anglia. America. Gallia. Non omnes rem explicant eodem modo, sed verosimilior explicatio sequens videtur: Divortium civile est solutio unius vinculi civilis, a religioso prorsus distincti el separati, seu est solutio vinculi reipsa non existentis; atqui solutio vinculi reipsa non existentis est per se moraliter indifferens; ergo divortium civile est per se moraliter indifferens. Equidem ex hoc divortio sequitur effectus contrarius iuri divino, nempe quod matrimonium religiosum privetur suis effectibus civilibus, sed hic effectus sequitur indirecte, etsi necessario; atqui ex iusla causa licitus est actus ex se indifferens, ex quo certe, sed indirecte tantum, sequitur effectus contrarius iuri divino. Equidem ex divortii sententia utrique parti praebetur occasio peccandi, lex adeo perniciosa magis firmatur, etc.; sed haec omnia index, pars, procurator el advocatus ex iusta causa permittere potest. Ergo.

1311. Porro haec causa, ut iusta sil. debet esse aliquo modo proportion»ta malo, quod sententia producit, ideoque causa boni publici. Talis verificatur pro indice, quia si omnes indices timoratae conscientiae officio cederent, id in grave damnum utriusque societatis vergeret. Sed non verificatur pro actore el pro procuratore el avvocato saltem voluntario, qui commodum privatum prosequuntur; nisi forte agatur de actione reconventionali praesertim ex gravi causa, e. g., ad filios sal-

vandos a comparle haeretica, impia, etc., tum quia hoc bonutn, licet privatum, est tamen ordinis supernaturalis, turn quia re-conventionaliter agens videtur petere minus malum in eadem linea: quod et nonnulli inter patronos rigidae opinionis admittunt.

1312. Breviter exposita utraque sententia cum suis argumentis, modo videamus quid S. G. S. Officii et S. Poenilenliaria circa hanc quaestionem responderint.

In primis est responsio S. C. S. Officii diei 3 apr. 1877 ad Episcopum S. Galli in Helvetia. Expositum fuerat :* Lex Confoederationis Helveticae de statu et matrimonio civili lata sancivil: causas matrimoniales omnes et singulas, suppressa ex nunc et deinceps ecclesiastica jurisdictione, in tribunalibus laicorum ad normam tractandas esse, quae in causis civilibus statuatur, sententias in iis proferendas esse secundum praescriptiones iuris communis et novissimae latae legis, qua matrimonia, etiam catholicorum, sub certis rationibus valde levibus, perpetuo dirimi atque quoad vinculum dissolvi possunt, ita ut eiusmodi coniuges litigantes, post latam indicum saecularium sententiam divortii, ad alia matrimonia contrahenda, si voluerint, possint transire. Quaeritur igitur:

* *Dubium quintum*: Utrum indices catholici et advocati in eiusmodi tribunalibus laicis causas matrimoniales tuta conscientia suscipere ac defendere sive cognoscere et indicare possint?

« *Dubium sextum*: Utrum iidem indices catholici et advocati secundum recentem Helvetiae legem matrimonii vinculum ut dissolvendum proponere, seu ut dissolutum declarare luta conscientia possint, necnon declarare eiusmodi coniuges ad aliud matrimonium contrahendum posse transire, sicut lex civilis hoc in casu indicare et declarare indices expresse iubet et urget »

* In disserenda hac quaestione obliviscendum non est quod tribunalia saecularia, quorum est indicare de causis civilibus eadem sunt quibus nova lege incumbit causas matrimoniales cognoscere et indicare. Quod si ergo indicibus catholicis vetitum fuerit eiusmodi tribunalibus intéréssé, in magnum damnum civium ea tribunalia iis indicibus privari experiemur, qui. timore Dei repleti, pie et iuste indicant ».

S. C. reposuit: *Ad quintum et sextum*: Quoad indices, recuirai in casibus particularibus. Quoad advocatos, dentur responsa iam data Episcopo Southwarcensi, nempe: *leria III. loco IV. die 22 maii 18(50 ad dubium: Utrum advocatus catholicus possit defendere causas partis conventae contra actorem vineali solutionem exquirentem.*' Responsum fuit: *Dummodo Episcopo constet de probitate advocati, et dummodo advocatus nihil agat, quo i a principiis iuris naturalis et ecclesiastici deflectat, posse tolerari.* Et ad aliud dubium: *Utrum liceat advocati...* (vide n. 1237).

1313. In Galliis, post latam divortii civilis legem, plures Episcopi dubia proposuerunt eidem S. G.: quae eisdem reposuit per decretum diei 25 iunii 1885. quod retulimus cit. n. 1237. Dubitandum non est sensum huius decreti esse illum quem. I. c., indicavimus, scilicet tolerari posse ut causae* matrimoniales, ad forum ecclesiasticum per se pertinentes, tractentur in Gallia a tribunalibus laicalibus. quin indices et advocati officio cedere teneantur; nam sine hac Ecclesiae tolerantia partes non possent tribunal laicale in causa matrimoniali adire, et index, procurator et advocatus deberent officium dimittere, potiusquam rausam acceptare, etiamsi sententia futura esset contraria petitioni divortii, prouti explicavimus cit. n. 1237. Notandae autem sunt conditiones vel restrictiones, quibus licet tolerantia conceditur: *Dummodo catholicam doctrinam de matrimonio. deque causis matrimonialibus ad solos indices ecclesiasticos pertinentibus palam profiteantur, et dummodo ita animo comparati sint Ium circa valorem et nullitatem coniugii, tum circa separationem corporum, de quibus causis indicare coguntur, ut numquam proferant sententiam, neque ad proferendam defendant, vel ad eam provocent rei excitent divino aut ecclesiastico iuri repugnantem...*

1311. Relatum decretum S. G. S. Officii plures in Gallia male intellexerunt de tolerantia ipsius sententiae divortii. Hinc, cum nonnulli Episcopi aliqua dubia eidem S. G. proposuissent, sequens prodiit decretum:

* A nonnullis Galliarum Episcopis sequentia dubia S. K. et U. Inquis, proposita sunt:

« In epistola S. R. et U. Inquis., 25 iunii 1885, ad omnes in Gallica ditione Ordinarios circa civilis divortii legem ita decernitur: *Attentis gravissimis rerum, temporum ac locorum adiunctis, tolerari posse, ut qui magistralus obtinent et advocati causas matrimoniales in Gallia agant, quin officio cedere teneantur.* Conditiones adiecit, quarum secunda haec est: *Dummodo ita animo comparati sint tum circa valorem et nudtatem coniugii, tum circa separationem corporum, de quibus causis indicare coguntur, ut numquam proferant sententiam, neque ad proferendam defendant, vel ad eam provocent, vel excitent divino aut ecclesiastico iuri repugnantem.*

« Quaeritur:

« 1° An recta sit interpretatio, per Gallias diffusa ac etiam typis data, iuxta quam satisfacit conditioni praeiitatae iudex qui, licet matrimonium aliquod validum sit coram Ecclesia, ab illo matrimonio vero et, constanti omnino abstrahit, et, applicans legem civilem, pronunciat locum esse divortio, modo solos effectus civiles solumque contractum civilem abrumpere mente intendat, eaque sola respiciant termini prolatae sententiae? Aliis terminis, an sententia sic lata dici possit divino aut ecclesiastico iuri non repugnans?

« 2° Postquam iudex pronuntiavit locum esse divortio, an possit syndicus (gallice *le maire*'), et ipse solos effectus civiles solumque civilem contractum intendens, ut supra exponitur, divortium pronuntiare, quamvis malrimonium validum sit coram Ecclesia?¹

« 3° Pronuntiato divortio, an possit idem syndicus coniugem, ad alias nuptias transire attentantem, civiliter cum alio iungere, quamvis matrimonium prius validum sit coram Ecclesia vivatque altera pars? V®

* Fena V, loco IV, die 27 maii 188(5).

* In Congr. Gen. S. R. et U. Inquis., habita coram EE. ac RR. DD. S. R. E. Cardinalibus Generalibus Inquisitoribus,

¹ Tempore propositi dubii non iudex, sed syndicus pronuntiabat divortium in Gallia, licet tempore responsionis procedure, immutata fuisset (n. 1306).

propositis suprascriptis dubiis, ac praelibito volo DI). Consultorum, iidem ER. ac RR. DD. rescribi mandarunt: *Ad primum, secundum, et tertium dubium negative.*

« Eadem feria ac die, facta de his Ssrtio D. N. Leoni Papae XIII relatione, S. S. resolutiones EE. PP. approbavit et confirmavit ».

1315. Haec responsio rigidae opinioni aperte favere videtur. Patroni opinionis benignae variis explicationibus sese extricare conantur, inter quas sequens est. conformis argumento intrinseco supra exposito. S. C. hoc decreto declarat sententiam indicis, etiam abstrahentis a matrimonio religioso, in Galliis esse contrariam iuri divino aut ecclesiastico; quod verum est, cum, non obstante hac sua abstractione. privet matrimonium religiosum effectibus civilibus iure divino ipsi competentibus. At hic effectus contrarius iuri divino sequitur indirecte tantum, licet necessario, cum sententia divortii civilis directe sit solutio matrimonii civilis, a religioso distincti et separati: atqui, ut supra explicatum est, actio per se indifferens poni ex iusta causa potest, etsi indirecte sequatur effectus malus contrarius iuri divino. 1)1). videant quanti facienda sit haec explicatio.

1316. Citatum decretum S. C. S. Ollicii etiam ephemerides liberales in Belgio publicaverunt; et, illud intelligentes in sensu intrinsecae illicelatis, ita ratiocinabantur: Eadem est legislatio in Belgio et in Galliis quoad divortium: proinde, sicuti in Galliis, ita et in Belgio indices catholici nequeunt hanc sententiam pronuntiare; et ideo catholici nequeunt indicis officium assumere, et qui illo potiti sunt, debent eidem cedere. His ad praxim deductis, actum fuisset de gubernio catholico in Belgio non solum in praesentiarum, sed et in futurum; proinde rursus abruptae relationes diplomatae inter S. Sedem et Belgium, etc. Ephemerides catholicae in difficili hac quaestione doctrinali haerebant, et argumentationem ephemeridum liberalium non solvebant. Gubernium petiit a Nuntio Apostolico quid respondendum deputatis liberalibus hac de re interpellaturis. Nuntius consuluit Romanum Pontificem, qui, re ad examen revocata, respondendum iussit,

prouti constat ex epistola Nuntii Apostolici ad Ministerium Negotiorum Exterorum in Belgio, data die 14 sept. 1886 «...que le décret du 24 mai ne concerne pas la Belgique et que, par conséquent, rien n'est modifié en ce pays en ce qui touche la matière du divorce ». Hoc modo tempestas pacata fuit.

1317. Ex hac responsione palet indices catholicos in Belgio non obligari officio cedere ob generale periculum causarum divortii; et iuvenes posse officium indicis suscipere, non obstante iuramento ferendi sententias ad normam legum, quod intelligitur de legibus non contrariis iuri divino vel ecclesiastico. Huc etiam spectat responsio S. G. S. Ollicii diei 26 iulii 1887 pro Galliis. Episcopus N. exponebat catholicum magistratum nominatum fuisse praesidem tribunalis civilis, sed paratum esse ollicio cedere, si sententiam divortii civilis in conscientia ferre non posset, quia in praxi haud semper possibile est vel pariem actricem a sua petitione deterrere, vel eius petitionem reiicere contra aperiam legis dispositionem; et, praemissis duabus quaestionibus doctrinalibus circa divortium. Episcopus quaerebat: « 3° An onus dignitatemque praesidis tribunalis civilis possit acceptare, cum perspectum habeat quod inde erit constitutus *in strictiori necessitate ferendi saepius sententiam divortii* *. S. G., silentio premens duas quaestiones doctrinales, ad casum practicum reposuit: «Excitandum summopere ab Amplitudine Tua indicem, de quo agitur, ut in ollicio perseveret, stando restrictionibus iam datis a S. Sede, et adhibitis cautelis, quae a virtute prudentiae suadentur».

1318. Sed relata responsio significatae decretum die 27 maii Belgium *nullo pacto* allicere, ita ut exinde deduci nequeat sententiam indicis in Belgio, similem sententiae in Galliis. malam esse? Si ita esset, sequeretur decretum diei 27 maii non tradere intrinsecam malitiam sententiae indicis in Galliis. quia responsio, ius divinum declarans, uni data, omnes afficit: et ita rigida sententia praecipuo argumento destitueretur, et grave vulnus accepisset. Patroni huius sententiae rem ita explicant. S. C. S. Officii, ad gravissimas consequentias, de quibus supra, evitandas, hoc responsum dedit, respiciens factum lanium el non ius: idest *le décret du 27 mai ne concerne*

pas la Belgique, quatenus de facto datum fuit Episcopis Gallicarum: et par conséquent rien n'est modifié, en ce pays, en ce qui touche la matière du divorce, quod non significat Sententiam iudicis in Belgio licitam esse.

1319. Ulterius S. Poenitentiariae propositum fuit sequens dubium : « Mulier, vi sententiae separata a marito quoad torum, vellet ad vitam sustentandam quoddam publicum munus suscipere (*un bureau de tabac*); sed gubernium id non sinit, nisi petat divortium.¹ Ipsa petere vellet, sed, in sua intentione, semper salvo ligamine. Parochus, qui est et illius confessarius, petit num admitti possit ad Sacramenta, et lumen seu consilium circa reliqua, el infra ».

S. Poenitentiaria reposuit, die 5 ian. 1887: « Mulieri poenitenti in casu nihil aliud esse consulendum, nisi ut a petendo divortio sub gravi se absterneat ».

1320. Eidem S. Poenitentiariae expositum fuit:

* Iudex quidam Gallus, olim theologiae cultor, confessarium adiit, variisque peccatis mortalibus declaratis, subiungit: « De sentiis a me latis in materia divortii civilis nihil est quod dicam, Pater. Soleo enim divortium civile declarare, quotiescumque adsunt motiva gravissima sive ex parte mea, sive ex parte eorum qui ad me causam deduxerunt ». « Prave actum, reponit sacerdos, neque declarationem legisti qua nuper (27 maii 1886) Gong. Gen. S. B. et U. Inquis, indices ita agere vetuit? » « Imo hanc plane novi, Pater, neque tamen peccasse existimo propter sequentes rationes: 1° Novisti et Iu. Pater, responsum nomine Summi Pontificis Gubernio Belgii recentius datum a Nuntio Apostolico. Porro actus in Belgio toleratus, et in Gallia tolerari potest, recurrentibus eisdem circumstantiis, nisi certo afferatur prohibitio positiva Summi Pontificis, quae per simplicem approbationem decreti S. Ollicii minime constituitur. 2° Non concordant theologi circa huiusmodi decisionum valorem. 3° Denique, et hoc est rei praecipuus cardo, in propositione ex vario capite iustissime damnata

¹ Forte (filia mulier, corporis tantum separatione a viro seiuncta, indiget auctorizatione mariti ad contractus ineundos.

(27 maii 1886) ne unum quidem verbum legitur *de gravissimis rationibus*, quae sive ex parte indicis sive ex parte postulantium occurrere poterunt. Cum igitur opinionibus vere probabilibus liceat uti. et rite dispositus, ut conlido, peccata mortalia tibi declaraverim, humilis te rogo, Pater, absolutionem mihi impertiri velis, ad quam ex omnium doctrina ius habeo.

«Confessarius adlaborat ut poenitentem inducat ad depnendam talem sententiam, sed frustra. Aliunde, rationibus quas protulit index, motus, non audet sententiam suam illi imponere, et poenitentem absolutum in pace dimittit.

«Quaeritur utrum confessarius recte egerit? An absolutionem denegare debuisset? *

S. Poenitentiaria reposuit, die 4 apr. 1887: «Confessarius teneri, circa quaestionem propositam, indices dirigere iuxta recentes declarationes a S. Sede editas ».

Porro eae recentes declarationes a S. Sede editae videntur esse et responsio S. Poenitentiariae diei 5 ian. 1887, et responsio S. C. Impiis, diei 25 iun. 1885 et 27 maii 1888.

1321. Ulterius eidem S. Poenitentiariae Episcopus Lucionensis exposuit:

« N... Lucionensis, *cuius matrimonium validum fuit coram Ecclesia*, divortium postulavit, iuxta nefandam legem quae nunc viget in Gallia, iamque indices civiles pronuntiarunt locum esse divortio. Coniux N..., ul fert art. 264 legis praedictae, mox se sistet cum alio coniuge coram syndico, ut ille pronuntiet divortium. Si autem syndicus pronuntiare recusaverit. absque dubio magistratu spoliabitur; quod valde periculosum erit rei catholicae, cuius strenuum defensorem syndicus ille se semper probat.

«Quaeritur an propter gravissimas circumstantias rerum, temporum ac locorum ille syndicus possit pronuntiare divortium civile, modo:

« 1° Catholicam doctrinam de matrimonio, deque causis matrimonialibus ad solos indices ecclesiasticos pertinentibus, palam profiteatur; I

« 2° In ipsa sententia, at tamquam magistratus loquens, publice declaret se solos indices civiles, solumque civilem

contractum abrumpere velle, aliunde vinculum matrimonii omnino firmum remanere coram Deo et conscientia».

S. Poenitentiaria, die 23 sept. 1887, reposuit: «...ennuient (Episcopum Lucionensem) in hoc casu particulari, si inspectis omnibus eius adiunctis ita in Domino expedire indicaverit, tolerare posse ut syndicus orator ad actum. de quo in precibus, procedat cum declarationi Itus ab ipso propositis, ita tamen ul loco verborum: *solumque civilem contractum abrumpere velle*. ponat: *sohimqw civilem contractam spectare posse* ».¹

1322. Publicato hoc Sacrat* Poenitentiariae rescripto. Episcopus Massiliensis statim t*idem Sacrae Poenitentiariae exposuit, id infra:

« Repetitis licet vicibus S. Sedis oraculum quid sentiendum sil declaraverit de actu civilis indicis, divortii sententiam inter coniuges ferentis legitimo matrimonio coram Ecclesia inito coniunctos, theologorum in Galliis imo et Episcoporum unus in interpretandis S. C. decretis non est sensus. Maior etiam animorum confusio facta est. ex quo publicae ephemerides S. Poenitentiariae responsum evulgarunt, die 24 sepi. 1887. Episcopo Ordinario Lucionensi datum, nimirum: syndicum in casu, praemissis utique debitis declarationibus, divortium pronuntiare, tolerari posse; quod responsum in periodico, *Le canoniste contemporain*. scriptor aliquis ita interpretatus est ac si decreto aequivaleret permittendi generatim syndico, ul. praemissis debitis declarationibus, divortium in casu simili pronuntiet. El aliunde ex quo idem responsum publici iuris factum est. magis magisque invaluit opinio actum indicis, divortii sententiam ferentis, atque syndici illud pronuntiantis, dummodo praemittantur praescriptae declarationes, non esse iuri divino contrarium, nec proinde malum intrinsecum.

¹ Nimirum A'. sententiam divortii civilis a iudice obtinuerat. Syndicus, optimus fervensque catholicus, timens ne V.. post indicis sententiam, sisteret coram se divortium petiturus. consuluit parochum; parochus Episcopum; Episcopus S. Poenitentiariam. quae reposuit, ul supra. Syndicus, hoc non obstante responso, si .V. divortium a se petiisset, officio cedere malebat. Sed A', divortium a Syndico, qui a lege diei 18 Apr. 1886 illud non amplius pronuntiat, minime expostulavit, sed per cursorem requisivit relationem latae sententiae in acta status civilis.

«Quapropter praedictus orator, ulpote quia huc usque oppositam sententiam, ex decretis S. It. et U. Inquis, hac de re talis, tamquam unice veram tenebat et docebat, supplex, ut propriae in obeundo episcopali suo munere conscientiae consulat. responsum super duplici sequenti dubio expostulat:

« 1° Utrum ex memorato S. Poenitentiariae ad Episcopum Ordinarium Lucionensem rescripto deducere liceat, universi in syndicos in Gallia, qui secus Officio suo cedere cogentur, praemissis debitis declarationibus, divortium inter coniuges in facie Ecclesiae ligatos tuta conscientia pronuntiare posse*?!

«2° Utrum idem dici valeat de indice civili inter similes coniuges el sub iisdem declarationibus divortii sententiam ferente'? ».

S. Poenitentiaria, die 4 iunii 1890, reposuit:

« Ad 1u,n: S. Poenitentiaria in rescripto, de quo agitur, «■<lendo id unum in mente habuisse, ut casui particulari pro eius circumstantiis et exigentiis provideret.

« Ad 2un' negative ».

1323. Iam vero ex rescriptis S. Poenitentiariae, pro casu particulari datis, in genere nulla regula praefica pro aliis casibus particularibus deduci potest, quia nos ignoramus circumstantias particulares, fortasse in instantia non expressas, propter quas rescriptum datum fuit. At in casu nostro, cum certum omnino sit inter circumstantias propter quas rescriptum Lucionense datum fuit, non esse circumstantiam absentiae matrimonii religiosi, fatendum est hoc rescriptum non modicam facessere difficultatem contra rigidam opinionem, et difficile conciliari cum responso ad 2um S. G. S. Officii diei 27 mail 1886 (n. 1314). Nam exinde sequitur vinculum religiosum existens non impedire, quominus *in aliquibus dreumstanliis* (illis scilicet rescripti Lucionensis, quas nos forte ignoramus) tolerari possit ut syndicus, eum illis restrictionibus, sententiam divortii ferat iuxta antiquam proceduram, qua putiores paries syndico erant (n. 1306). Explicationes, a rigidae sententiae patronis usque modo datae, solidae minime videntur.

* Hoc dubium amplius pradicum non est (n. 1306).

1324. At, quidquid sit de anleaculis temporibus, quando nos ipsi in rigidam opinionem inclinabamur, cui S. C. S. Officii, quae in his quaestionibus suprema est, favere videbatur, hodie S. Officium mitiorem sententiam sequi videtur. Proposito enim dubio in casu particulari: « Num permitti possit ut mulier ob gravissimas causas petat divortium a tribunali civili », eadem S. Congregatio, die 6 aug. 1906, respondendum censuit: « Attentis peculiaribus circumstantiis in casu concurrentibus, permitti posse, dummodo mulier oratrix coram Ordinario vel eius delegato ac duobus testibus etiam iureiurando declaret se matrimoniale vinculum nullatenus abrumpere, sed tantummodo a civilis ritus oneribus exsolvi velle; remoto scandalo quo meliori modo indicio Episcopi fieri poterit ». Quam normam S. Poenitentia in sua posteriori praxi recepit.

1325. Sequitur inde quoties licite huiusmodi divortium peti potest, toties licitum esse et indici ferre sententiam et procuratori ac advocato divortii causam sustinere etiam voluntarie et ob lucrum.

1326. In praxi autem. Episcopus, prae oculis habens decreta et responsa huc usque data, in difficilioribus casibus particularibus consulat aut S. Officium aut S. Poenitentiam.

ALLEGATUM I

EPISTOLA ENCYCLICA SSMI I). N. LEONIS'PP. XIII

DE MATB1M0NI0 CHKISTIANO.

VENERABILIBUS PRATR1BÜS PATRIA RCHIS PRIMATIBUS ARCH1EPISCOPJS
ET EPISCOPIS UNIVERSIS CATHOLICI ORBIS GRATIAM ET COMMUNIO-
NEM CUM APOSTOLICA SHOE HABENTIBUS.

LEO PP. XIII.

Venerabiles Fratres salutem et ayostolicam benedictionem.

Arcanum divinae sapientiae consilium, quod Salvator hominum Iesus Christus in terris erat perfecturus, eo spectavit, ut mundum, quasi vetustate senescentem, Ipse per se et in se divinitus instauraret. Quod splendida et grandi sententia complexus est et Paulus Apostolus, cum ad Ephesios ita scriberet: *Sacramentum voluntatis suae... instaurare omnia in Christo, quae in caelis et quae in terra sunt.* 1 — Revera cum Christus Dominus mandatum facere instituit quod dederat illi Pater, continuo novam quamdam formam ac speciem rebus omnibus impertiit, vetustate depulsa. Quae enim vulnera piaculum primi parentis humanae naturae imposuerat, Ipse sanavit: homines universos, natura filios irae, in gratiam cum Deo restituit; diuturnis fatigatos erroribus ad veritatis lumen traduxit; omni impuritate confectos ad omnem virtutem innovavit; redonalisque hereditati beatitudinis sempiternae spem certam fecit, ipsum eorum corpus, mortale et caducum, immortalitatis et gloriae caelestis particeps aliquando futurum. Quo vero tam singularia beneficia, quamdiu essent homines, tamdiu in terris permanerent, Ecclesiam constituit vicarium muneris sui, eamque iussit, in futurum prospiciens, si quid esset in hominum societate perturbatum, ordinare; si quid collapsum, restituere.

Quamquam vero divina haec instauratio, quam diximus, praecipue et directo homines attigit in ordine gratiae supernatural!

• *Ad Fph..* I, 9-fO.

constitutos, tamen praeliosi ac salutare eiusdem fructus in ordinem quoque naturalem largiter permanarunt; quainobrem non medio-crem perfectionem in omnes partes acceperunt cum singuli homines, tum humani generis societas universa. Etenim, Christiano rerum ordine semel condito, hominibus singulis feliciter contigit, uti ediscerent atque adsuescerent in paterna Dei providentia conquiescere, *et* spem alere, quae non confundit, caelestium auxiliorum; quibus ex rebus fortitudo, moderatio, constantia, aequabilitas pacati animi, plures denique praeclarae virtutes et egregia facta consequuntur. — Societati vero domesticae et civili mirum est quantum dignitatis, quantum firmitudinis et honestatis accesserit. Aequior et sanctior effecta principum auctoritas; propensior et facilior populorum obtemperatio; arctior civium coniunctio. tutiora iura dominii. Omnino rebus omnibus, quae in civitate habentur utiles, religio Christiana consuluit et providit; ita quidem, ut, auctore S. Augustino, plus ipsa afferre momenti ad bene beaque vivendum non potuisse videatur, si esset parandis vel augendis mortalis vitae commodis et utilitatibus unice nata.

Verum de hoc genere loto non est Nobis propositum modo singula enumerare; volumus autem de convictu domestico eloqui, cuius est in *matrimonio* principium et fundamentum.

Constat inter omnes, Venerabiles Fratres, quae vera sit matrimonii origo. — Quamvis enim fidei Christianae vituperatores perpetuam hac de re doctrinam Ecclesiae fugiant agnoscere, et memoriam omnium gentium, omnium saeculorum delere iamdiu contendant, vim tamen lucemque veritatis nec extinguere nec debilitare potuerunt. Nota omnibus et nemini dubia commemoramus: posteaquam sexto creationis die formavit Deus hominem de limo terrae, et inspiravit in faciem eius spiraculum vitae, sociam illi voluit adiungere, quam de latere viri ipsius dormientis mirabiliter eduxit. Qua in re hoc voluit providentissimus Deus, ut illud par coniugum esset cunctorum hominum naturale principium, ex quo scilicet propagari humanum genus, et. numquam intermissis procreationibus, conservari in omne tempus oporteret. Atque illa viri et mulieris coniunctio, quo sapientissimis Dei consiliis responderet aptius, vel ex eo tempore duas potissimum, easque in primis nobiles, quasi alte impressas et insculptas praesetulit proprietates, nimirum unitatem et perpetuitatem. — Idque declaratum aperteque confirmatum ex Evangelio perspicimus divina Iesu Christi auctoritate; qui Iudaeis et Apostolis testatus est, matrimonium ex ipsa institutione sui dumtaxat inter duos esse debere, scilicet virum inter et mulierem; ex duobus unam veluti carnem fieri; et nuptiale vinculum sic esse Dei voluntate intime vehementerque nexum, ut a quopiam inter homines dissolvi, aut distrahi nequeat. *Adhaerebit* (homo) *uxori*

suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. ¹

Verum haec coniugii forma, tam excellens atque praestans, sensim corrumpi et interire apud ethnicos populos coepit: et penes ipsum Hebraeorum genus quasi obnubilari atque obscurari visa. — Nam apud hos de uxoribus suscepit consuetudo communis, ut singulis viris habere plus una liceret; post autem, cum *ad duritiam cordis* - eorum indulgenter permisisset Moyses repudiorum potestatem, ad divortium factus est aditus. — In societate vero ethnicorum vix credibile videatur, quantam corruptelam et demutationem nuptiae contraxerint, quippe quae obiectae fluctibus essent errorum uniuscuiusque populi et cupiditatum turpissimarum. Cunctae plus minus gentes dediscere notionem gennanamque originem matrimonii visae sunt: eamque ob causam de coniugiis passim ferebantur leges, quae esse e republica viderentur, non quas natura postularet. Sollemnes ritus, arbitrio legumlatorum inventi, efficiebant ut honestum uxoris, aut turpe concubinae nomen mulieres nanciscerentur; quin eo ventum erat, ut auctoritate principum reipublicae caveretur, quibus esset permissum inire nuptias, et quibus non esset, multum legibus contra aequitatem contendentibus, multum pro iniuria. Praeterea polygamia, polyandria, divortium causae fuerunt, quamobrem nuptiale vinculum magnopere relaxaretur. Summa quoque in mutuis coniugum iuribus et officiis perturbatio exstitit, eum vir dominium uxoris acquireret, eamque suas sibi res habere, nulla saepe iusta causa, iuberet; sibi vero ad effrenatam et indomitam libidinem praecipiti impune liceret *excurrere per lupanaria et ancillas, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas.* ¹ Exsuperante viri licentia, nihil erat uxore miserius, in tantam humilitatem deiecta ul instrumentum pene haberetur ad explendam libidinem, vel gignendam sobolem comparatum. Nec pudor fuit, collocandas in matrimonium emi vendi, in rerum corporearum similitudinem, ^{*} data interdum parenti maritoque facultate extremum supplicium de uxore sumendi. Talibus familiam ortam connubiis necesse erat aut in bonis reipublicae esse, aut in mancipio patri-familias, ¹ cui leges hoc quoque posse dederant, non modo liberorum conticere el dirimere arbitrato suo nuptias, verum etiam in eosdem exercere vitae necisque immanem potestatem.

¹ Matth., XIX, 5-6.

^{*} Mλττη., XIX, 8.

• Hikronvm., *Oper.*, tom. I, col. 465.

¹ Arnoh., *sidi; lient.*, 4.

¹ Dionys. Haicah., lib. II, c. 26, 27.

Sed lot vitiis, tantisque ignominiis, quibus erant inquinata coniugia, sublevatio lamdem et medicina divinitus quaesita est; quandoquidem restitutor dignitatis humanae legumque mosaicarum perfector Iesus Christus non exiguam, neque postremam de matrimonio curam adhibuit. Etenim nuptias in Cana Galilaeae Ipse praesentia sua nobilitavit, primoque ex prodigiis a s. editis fecit memorabiles;¹ quibus caussis vel ex eo die in hominum coniugia novae cuiusdam sanctitudinis initia videntur esse profecta. Deinde matrimonium revocavit ad primaevae originis nobilitatem, cum Hebraeorum mores improbando, quod et multitudine uxorum et repudii facultate abuterentur; tum maxime praecipiendo, ne quis dissolvere auderet quod perpetuo coniunctionis vinculo Deus ipse constrinxisset. Quapropter cum dillicultates diluisset ab institutis mosaicis in medium allatas, supremi legislatoris suscepta persona, haec de coniugibus sanxit: *Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur: et qui dimissam duxerit, moechatur.*²

Verum quae auctoritate Dei de eoniugiis decreta et constituta sunt, ea nuncii divinarum legum Apostoli plenius et (‘nucleatius memoriae lilterisque prodiderunt, lamvero Apostolis magistris accepta referenda sunl, (piae *sancti Patres nostri. Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt, nimirum Christum Dominum ad sacramenti dignitatem evexisse matrimonium; simulque effecisse ut coniuges, caelesti gratia, quam merita eius pepererunl, septi ac muniti, sanctitatem in ipso coniugio adipiscerentur; atque in eo, ad exemplar mystici connubii sui cum Ecclesia mire conformato, el amorem qui est naturae consentaneus perfecisse,⁴ et viri ac mulieris individuum suapte natura societatem divinae caritatis vinculo validius coniunxisse. Viri. Paulus inquit ad Ephesios, *diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam et seipsmn tradidit pro ea. ut illam sanctificaret... Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua ... nemo enim unquam carnem suam odio habuit: sed nutrit et fovet eam. sicut et Christus Ecclesiam; quia membra sumus corporis eius et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in E:clesia.* ‘ — Similiter Apostolis auctoribus didicimus unitatem, perpetuamque firmitatem, quae ab ipsa requirebatur nuptiarum*

¹ Ioan., II.

* Matth., XIX, 9.

Cone. Trid., sees. XXIV, in pr.

Cone. Frid., sess. XXIV, cap. I, *dr reform, mate.*

Ad Ephes., V, 25 et seqq.

origine, sanctam esse et nullo tempore violabilem Christum iussisse. *Iis (pti matrimonio iuncti sunt, idem Paulus ait, praecipio non ego, sed Dominus uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. ** Et rursus: *Mulier alligata est legi, quanto tempore, vir eius vivit: quod si dormierit vir eius, liberata est* † — Hisce igitur caussis matrimonium exstitit *sacramentum magnum,*³ *honorabile in omnibus,*⁴ *pium, castum, rerum sitissimum imagine et significatione verendum.*

Neque iis dumtaxat, quae commemorata sunt, Christiana eius perfectio absolutioque continetur. Nam primo quidem nuptiali societati excelsius quiddam et nobilius propositum est, quam antea fuisset: ea enim spectare iussa est non modo ad propagandum genus humanum, sed ad ingenerandam Ecclesiae soholem. *cives Sanctorum et domesticos Dei:** *ut nimirum populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur.* † — Secundo loco sua utrique coniugum sunt officia definita, sua iura integre descripta. Eos scilicet ipsos necesse est sic esse animo semper affectos, ut amorem maximum, constantem fidem, s llers assiduumque praesidium alteri alterum debere intelligent. — Vil- est familiae princeps, et caput mulieris: quae tamen, quia caro est de carne illius et os de ossibus eius, subjiciatur pareatque viro, in morem non ancillae, sed sociae; ut scilicet obedientiae praestitae nec honestas, nec dignitas absit. In eo autem qui praeest, et in hac ipiae paret, cum imaginem uterque referant alter Christi, altera Ecclesiae, divina caritas esto perpetua moderatrix officii. Nam *vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae... Sed sicut Ec- clesia sublecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus.* † — Ab liberos quod pertinet, subesse et obtemperare parentibus, bisque honorem adhibere propter conscientiam debent; et vicissim in libe- ris luendis atque ad virtutem potissimum informandis omnes pa- rentum curas cogitationesque evigilare necesse est: *Patres... educate illos (filios) in disciplina et correptione Domini.* " Ex quo intelli- gitur. nec pauca esse coniugum officia, neque levia; ea tamen con- iugibus bonis, ob virtutem quae Sacramento percipitur, non modo tolerabilia fiunt, verum etiam jucunda.

† / Cor., VU, 10-11.

» Ibid., V, 39.

† Ad Ephes., V, 32.

‘ Ad Hebr., XIII. I.

.. Ad Ephes., II, 19.

" Catech. Hom., cap. VII.

† Ad Eph., V, 23-21.

• Ibid., VI. 1.

Christus igitur, cum ad talem ac tantam excellentiam matrimonia renovavisset, totam ipsorum disciplinam Ecclesiae credidit et commendavit. Quae potestatem in coniugia Christianorum omnium cum tempore, tum loco exercuit, atque ita exercuit, ut illam propriam eius esse appareret, nec hominum concessu quaesitam, sed auctoris sui voluntate divinitus adeptam. — Quot vero et quam vigiles curas in retinenda sanctitate nuptiarum collocavit ut sua his incolumitas maneret, plus est cognitum quam ut demonstrari debeat. — Et sane improbatos novimus, Concilii Hierosolymitani sententia, amores solutos et liberos;¹ civem Corinthium incesti damnatum beati Pauli auctoritate;² propulsatos ac reieculos eodem semper tenore fortitudinis conatus plurimorum, matrimonium Christianum hostiliter petentium, videlicet Gnosticorum, Manichaeorum, Montanistarum sub ipsa rei Christianae primordia; nostra autem memoria Mormonum, Sansimonianorum, Phalansterianorum, Communistarum. — Simili modo ius matrimonii aequabile inter omnes atque unum est constitutum, vetere inter servos et ingenuos sublato discrimine;³ exaequata viri ut uxoris iura; etenim, ut aiebat Hieronymus, '*apud nos quod non licet foeminis, aequae non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur*': atque illa eadem iura ob renumerationem benevolentiae et vicissitudinem officiorum stabiliter firmata; adserta et vindicata mulierum dignitas; vetitum viro poenam capitis de adultera sumere,⁵ iurataque lidem libidinose atque impudice violare. — Atque illud etiam magnum est quod de potestate palrumfamilias Ecclesia, quantum oportuit, limitaverit, ne filiis et filiabus coniugii cupidis quidquam de iusla libertate minueretur;⁶ quod nuptias inter cognatos et affines certis gradibus nullas esse posse decreverit,⁷ ut nimirum supernaturalis coniugum amor latiore se campo diffunderet; quod errorem et vim et fraudem, quantum potuit, a nuptiis prohibenda curaverit:⁸ quod sanctam pudicitiam thalami, quod securitatem personarum,⁹ quod coniugiorum decus,¹⁰ quod religionis incolumitatem¹¹ sarta lecta esse voluerit.

¹ Act., XV. 29.

U

» I Cor., V, 6.

² Cap. 1, de coning. serv.

³ Oper., tom. I, coi. 455.

Can. *Interfectores*, et can. *Admonere*, quaest. 2.

* Cap. 30, quaest. 3, cap. 3, de cognat, spirit.

⁵ Cap. 8, de consang. et aflin., cap. 1, de cognât, legali.

Cap. 2(5, de sponsal.: capp. 13, l.^{ra}. 29. de sponsal, et matrini., et alibi.

Cap. 4, de conversione infid., capp. 5 et 6, de eo qui duxit in matr.

¹ Capp. 3, 5 et 8, de sponsal. et matr.: Cone. Trid., sess. XXIV. cap. 3, de reform, matr.

“ Cap. 7. de divort.

¹¹ <5?

Denique tanta vi. tanta providentia legum divinum istud institutum communiit, ut nemo sit rerum aequus existimator, quin intelligat, hoc etiam ex capite, quod ad coniugia refertur, optimam esse humani generis custodem ac vindicem Ecclesiam; cuius sapientia et fugam temporum, et iniurias hominum, et rerum publicarum vicissitudines innumerabiles victrix evasit.

Sed. adnitente humani generis hoste, non desunt (pii. sicut cetera redemptionis beneficia ingrante repudiant, sic restitutionem perfectionemque matrimonii aut spernunt, aut omnino non agnoscunt. — Flagilium nonnullorum veterum est, inimicos fuisse nuptiis in aliqua ipsarum parte; sed nullo aetate nostra peccant perniciosius «pii earum naturam, perfectam expletamque omnibus suis numeris et partibus, malunt funditus pervertere. Atque huius rei caussa in eo praecipue sita est, quod imbuti falsae philosophiae opinionibus corruptaque consuetudine animi plurimorum, nihil tam moleste ferunt, quam subesse el parere; acerrimeque laborant, ut non modo singuli homines, sed eliam familiae atque omnis humana societas imperium Dei superbe contemnant. — Cum vero el familiae et totius humanae societatis in matrimonio fons el origo consistat, illud ipsum jurisdictioni Ecclesiae subesse nullo modo patiuntur; imo deiicere ab omni sanctitate contendunt, el in illarum rerum exiguum sane gyrum compellere, quae auctoribus hominibus institutae sunt, et iure civili populorum reguntur atque administrantur. Unde sequi necesse erat, ut principibus reipublicae ius in connubia omne tribuerunt, nullum Ecclesiae esse decernerent; quae si quando potestatem eius generis exercuit, id ipsum esse aut indulgentia principum, aut iniuria factum. Sed iam tempus esse inquiunt, ut qui rempublicam gerunt, lidem sua iura fortiter vindicent, atque omnem coniugioruin rationem arbitrio suo moderari aggrediantur.

Hinc illa nata, quae *matrimonia civilia* vulgo appellantur; hinc scitae leges de caussis, quae coniugiis impedimento sint: hinc indicelles sententiae de contractibus coniugalibus, iure ne inili fuerint, an vitio. Postremo omnem facultatem in hoc genere iuris constituendi et dicundi videmus Ecclesiae catholicae praereptam tanto studio, ut nulla iam ratio habeatur nec divinae potestatis eius, nec providarum legum, quibus tamdiu vixere gentes, ad quas urbanitatis lumen cum Christiana sapientia pervenisset.

Attamen *Naturalistae* iique omnes, qui reipublicae numen se maxime colere profitantes, malis hisce doctrinis totas civitates miscere nituntur, non possunt reprehensionem falsitatis effugere. Etenim cum matrimonium habeat Deum auctorem, fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio, idcirco inest in eo sacrum et religiosum quiddam, non adventilium, sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum. Quo-

circa Innocentius ¹ et Honorius III · decessores Nostri, non iniuria nec temere affirmare potuerunt, *apud fideles et infideles exsistere Sacramentum coniugii* Testantur et monumenta antiquitatis, et mores atque instituta populorum, qui ad humanitatem magis accesserant et exquisitiore iuris et aequitatis cognitione praestiterant : quorum omnium mentibus informatum anlicipalumqne fuisse constat, ut cum de matrimonio cogitarent, forma occurreret rei cum religione et sanctitate coniunctae. Hanc ob caussam nuptiae apud illos non sine caeremoniis religionum, auctoritati* pontificum, ministerio sacerdotum fieri saepe consueverunt. — Ita magnam in animis caelesti doctrina carentibus vim habuit natura rerum, memoria originum. conscientia generis humani! — Igitur cum matrimonium sit suavi, sua natura, sua sponte sacrum, consentaneum est, ut regatur ac temperetur non principum imperio, sed divina auctoritate Ecclesiae, quae rerum sacrarum sola habet magisterium. — Deinde consideranda Sacramenti dignitas est, cuius accessione matrimonia Christianorum evasere longe nobilissima. De Sacramentis autem statuere et praecipere, ita, ex voluntate Christi, sola potest et debet Ecclesia, ut absonum sit plane potestatis eius vel minimam partem ad gubernatores rei civilis velle esse translata. — Postremo magnum pondus est, magna vis historiae, qua luculenter docemur, potestatem legiferam et iudicalem, de qua loquimur, libere con-
 Slanlerque ab Ecclesia usurpari consuevisse iis etiam temporibus, quando principes reipublicae consentientes fuisse aut conniventes in ea re, inepte et stulte fingeretur. Illud enim quam incredibile, quam absurdum, Christum Dominum damnasse polygamiae repudii-
 que inveteratam consuetudinem delegata sibi a procuratore provinciae \el a principe Judaeorum potestate ; similiter Paulum Apostolum divortia incestasque nuptias edixisse non licere, cedentibus aut tacite mandantibus Tiberio. Caligula. Nerone! Neque illud unquam homini sanae mentis potest persuaderi, de sanctitate et firmitudine coniugii,³ de nuptiis servos inter et ingenuas, ' tot esse ab Ecclesia conditas leges, impetrata facultate ab Imperatoribus romanis, inimicissimis nomini Christiano, quibus nihil tam fuit propositum, quam vi et caede religionem Christi opprimere adolescentem: praesertim cum ius illud ab Ecclesia profectum a civili hire interdum adeo dissideret, ut Ignatius Martyr,⁵ Justinus,⁰ Athena-

¹ Cap. 8, *de divert.*

² Cap. II, *de transact.*

³ Can. Apost., 16, 17, 18.

⁴ Philosophum Oxon., 1851.

⁵ *Epist. ad Polycarp.* cap. 5.

• *Apolog. niai.*, n. 15.

goras' el Tertullianus,¹ tamquam iniustas vel adulterinas publice traducerent nonnullorum nuptias, quibus tamen imperatoriae leges favebant. Postea vero quam ad Christianos Imperatores potentatus omnis reciderat. Pontifices maximi et Episcopi in Concilia congregati, eadem semper cum libertate conscientiaeque in his sui. de matrimoniis inhere velare perseverarunt quod utile esse, quod expedire temporibus consuissent, utcumque discrepans ab institutis civilibus videretur. Nemo ignorat quam multa de impedimentis ligaminis, voti, disparitatis cultus, consanguinitatis, criminis, publicae honestatis in Conciliis Illiberitano, Arelatensi,⁴*Chalcedonensi,³ Milevitano II¹ aliisque, fuerint ab Ecclesiae praesulibus constituta, quae a decretis iure imperatorio sancitis longe saepe distarent. — Quin tantum abfuit, ut viri principes sibi adsciscerent in matrimonia Christiana potestatem, ut potius eam, quanta est, penes Ecclesiam esse agnoscerent et declararent. Bevera Honorius, Theodosius iunior, Justinianus ⁷ fateri non dubitarunt, in iis rebus quae nuptias attingant, non amplius quam custodibus et defensoribus sacrorum canonum sibi esse licere. Et de eonnubiorum impedimentis, si quid per edicta sanxerunt, causam docuerunt non inviti, nimirum id sibi sumpsisse ex Ecclesiae permissu atque auctoritate: ⁸*cuius ipsius indicium exquirere et reverenter accipere consueverunt in controversiis de honestate natalium,⁹ de divortiis, ¹⁰¶Etenique de rebus eum coniugali vinculo necessitudinem quoquo modo habentibus. ¹¹ — Igitur iure optimo in Concilio Tridentino definitum est in Ecclesiae potestate esse *impedimenta matrimonium dirimentia constituere*,¹² et *causas matrimoniales ad indices ecclesiasticos spectare*.¹³

Ne quemquam moveat illa tantopere a Begalislis praedicata distinctio, vi cuius contractum nuptialem a Sacramento disiungunt, eo sane consilio, ut, Ecclesiae reservatis Sacramenti rationibus, contractum tradant in potestatem arbitriumque principum civitatis. — Etenim non potest huiusmodi distinctio, seu verius distractio.

¹ Legal, pro Christian., nn. 32, 33.

² *De coron. milii.*, cap. 13.

³ De Aguirre, (*one. Hispan.*, tom. I, cann. 13, 15, 13. 17.

⁴ Hxrouin, *Act. Condi.*, tom. I, can. II.

* *Ibid.*, can. 16.

" *lin'd.*, can. 17.

¶ *Novel.*, 137.

" Frier, *Malrim. ex instil. Christ.*, Pest. 1835.

" Cap. 3, *de ordin. cognit.*

Cap. 4, *de dirorl.*

¶ Cap. 13, *qui filii sial legit.*

" Cone. Trid., sees. XXIV, can. 4.

u *Ibid.*, can. 12.

probari; cum exploratum sit in matrimonio Christiano contractum a Sacramento non esse dissociabilem; atque ideo non posse contractum verum et legitimum consistere, quin sit eo ipso Sacramentum. Nam Christus Dominus dignitate Sacramenti auxit matrimonium; matrimonium autem est ipse contractus, si modo sit tactus iure. Huc accedit, quod ob hanc causam matrimonium est Sacramentum, quia est sacrum signum et efficiens gratiam, et imaginem referens mysticarum nuptiarum Christi cum Ecclesia. Istarum autem forma ac figura illo ipso exprimitur summae conjunctionis vinculo, quo vir et mulier inter se conligantur, quodque aliud nihil est, nisi ipsum matrimonium. Itaque apparet, omne inter Christianos iustum coniugium in se et per se esse Sacramentum: nihilque magis abhorreretur a veritate, quam esse Sacramentum decus quoddam adiunctum, aut proprietatem allapsam extrinsecus, quae a contractu disiungatur disparari hominum arbitratu queat. — Quapropter nec ratione efficitur, nec teste temporum historia comprobatur potestatem in matrimonia Christianorum ad Principes reipublicae esse iure traductam. Quod si hac in re alienum violatum ius est, nemo profecto dixerit esse ab Ecclesia violatum.

Utinam vero Naturalistarum oracula, ut sunt plena falsitatis et iniustitiae, ita non etiam essent fecunda detrimentorum et calamitatum. Sed facile est pervidere quantam profanata coniugia perniciem attulerint; quantam allatura sint universae hominum communitati. — Principio quidem lex est provisa divinitus, ut quae Deo et natura auctoribus instituta sunt, ea tanto plus utilia ac salutaria experiamur, quanto magis statu nativo manent integra atque incommutabilia; quandoquidem procreator rerum omnium Deus probe novit quid singularum institutioni et conservationi expediret, cunctasque voluntate et mente sua sic ordinavit, ut suum unaquaeque exitum convenienter habitura sit. At si rerum ordinem providentissime constitutum immutare et perturbare hominum temeritas aut improbitas velit, tum vero etiam sapientissime atque utilissime instituta aut obesse incipiunt, aut prodesse desinunt, vel quod vim iuvandi mutatione amiserint, vel quod tales Deus ipse poenas malit de mortalium superbia atque audacia sumere, iamvero qui sacrum esse matrimonium negant, atque omni despoliatum sanctitate in rerum profanarum coniiciunt genus, iam pervertunt fundamenta naturae, et divinae providentiae tum consiliis repugnant, tum instituta, quantum potest, demoliuntur. Quapropter mirum esse non debet, ex huiusmodi conatibus insanis atque impiis eam generari malorum segetem, qua nihil est saluti animorum, incolumitatisque reipublicae perniciosius.

Si consideretur quorsum matrimoniorum pertineat divina institutio, id erit eadem identissimum, includere in illis voluisse Deum utili-

latis et salutis publicae uberrimos foutes. El sane, praeter quam quod propagationi generis humani prospiciunt, illuc quoque perlinent, ut meliorem vitam coniugum beatioremque efficiant; idque pluribus caussis, nempe mutuo ad necessitates sublevandas adiumento, amore constanti et fideli, communione omnium bonorum, gratia caelesti quae a Sacramento proficiscitur. Eadem vero plurimum possunt ad familiarum salutem; nam matrimonia quamdiu sint congruentia naturae, Deique consiliis apte convenient, firmare profecto valebunt animorum concordiam inter parentes, tueri bonam institutionem liberorum, temperare patriam potestatem, proposito divinae potestatis exemplo, lilios parentibus, famulos heris facere obedientes. Ab eiusmodi autem coniugiis expectare civitates iure possunt genus el sobolem civium qui probe animati sint. Deique reverentia atque amore assueti, sui officii esse ducant iuste et legitime imperantibus obtemperare, eundos diligere, laedere neminem.

Hos fructus tantos ac tam praeclaros tamdiu matrimonium revera genuit, quamdiu munera sanctitatis, unitatis, perpetuitatisque retinuit, a quibus vim omnem accipit frugiferam et salutarem; neque est dubitandum similes paresque ingeneraturum fuisse, si semper et ubique in potestatem fidemque fuisset Ecclesiae, quae illorum munerum est fidissima conservatrix et vindex. – Sed quia modo passim libuit humanum ius in locum naturalis el divini supponere, deleri non solum coepit matrimonii species ac notio praestantissima, quam in animis hominum impresserat et quasi consignaverat natura; sed in ipsis etiam Christianorum coniugiis, hominum vitio, multum vis illa debilitata est magnorum bonorum procreatrix. Quid est enim boni quod nuptiales afferre possint societates, unde abscedere Christiana religio iubetur, quae parens est omnium bonorum, maximasque alit virtutes, excitans et impellens ad decus omne generosi animi atque excelsi? Ilia igitur semota ac reiecla, redigi nuptias oportet in servitutem vitiosae hominum naturae et pessimarum dominarum cupiditatum, honestatis naturalis parum valido defensas patrocínio. Hoc fonte multiplex derivata pernicies, non modo in privatas familias, sed etiam in civitates inluxit. Etenim salutari depulso Dei metu, sublataque curarum levatione, quae nusquam alibi est quam in religione Christiana maior, persaepe fit, quod est factu proclive, ut vix ferenda matrimonii munera el officia videantur; et liberari nimis nulli vinculum velint, quod iure humano el sponte nexum putant, si dissimilitudo ingeniorum, aut discordia, aut fides ab alterutro violata, aut ulriusque consensus, aliaeve caussae liberari suadeant oportere. Et si forte satis fieri procacitati voluntatem lege prohibeatur, tum iniquas clamant esse leges, inhumanas, cum iure civium liberorum pugnan-

tes; quapropter omnino videndum ut, illis antiquatis abrogatisque, licere divortia humaniore lege decernatur.

Nostrorum autem temporum legumlatores, cum eorumdem iuris principiorum tenaces sear studiosos profiteantur, ab illa hominum improbitate, quam diximus, se tueri non possunt, etiamsi maxime velint: quare cedendum temporibus ac divortiorum concedenda facultas. — Quod historia idem ipsa declarat. Ut enim alia praeterea-
mus. exeunte saeculo superiore, in illa non tam perturbatione quam deflagratione Galliarum, cum societas omnis, amoto Deo, profanaretur. tum demum placuit ratas legibus esse coniugum discessionem. Easdem autem leges renovari hoc tempore nulli cupiunt, propterea quod Deum et Ecclesiam pelli e medio ac submoveri volunt a societate coniunctionis humanae; stulte putantes extremum grassanti morum corruptelae remedium ab eiusmodi legibus esse quaerendum.

At vero quanti materiam mali in se divortia contineant, vix attinet dicere. Eorum enim caussa fiunt maritalia foedera mutabilia; extenuatur mutua benevolentia; infidelitati perniciose incitamenta suppeditantur; tuitioni atque institutioni liberorum nocetur; dissuendis societatibus domesticis praebetur occasio; discordiarum inter familias semina sparguntur; minuitur ac deprimitur dignitas mulierum, quae in periculum veniunt ne, cum libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur. — Et quoniam ad perdendas familias, frangendasque regnorum opes nihil tam valet, quam corruptela morum, facile perspicitur, prosperitati familiarum ac civitatum maxime inimica esse divortia, quae a depravatis populorum moribus nascuntur, ac. teste rerum usu, ad vitiosiores vitae privatae et publicae consuetudines aditum ianuamque patefaciunt. — Multoque esse graviora haec mala constabit, si consideretur, frenos nullos futuros tantos, qui concessam semel divortiorum facultatem valeant intra certos, aut ante provisos, limites coercere. Magna prorsus est vis exemplorum, maior cupiditatum: hisce incitamentis fleri debet, ut divortiorum libido latius quotidie serpens plurimorum animos invadat, quasi morbus contagione vulgatus, aut agmen aquarum. superatis aggeribus, exundans.

Haec certe sunt omnia per se clara; sed renovanda rerum gestarum memoria fiunt clariora. Simul ac iter divortiis tutum lege praestari coepit, dissidia, simultates, secessionem plurimum crevere; et tanta est vivendi turpitudine consecuta, ut eos ipsos, qui fuerant talium discessionum defensores, facti poenituerint; qui nisi contraria lege remedium mature quaesissent, timendum erat, ne praeceps in suam ipsa perniciem respublica dilaberetur. Romani veteres prima divortiorum exempla dicuntur inhorruisse; sed non longa mora sensus honestatis in animis obstupescere, moderator cupiditatis

pudor interire, lidesque nuptialis tanta cum licentia violari coepit, ut magnam veri similitudinem habere videatur quod a nonnullis scriptum legimus, mulieres non mutatione consulum, sed maritorum enumerare annos consuevisse. — Pari modo apud Protestantes principio quidem leges sanxerant, ut divortia Heri liceret certis de caussis, iisque non sane nullis: istas tamen, propter rerum similium affinitatem, compertum est in tantam multitudinem excrevisse apud Germanos, Americanos, aliosque, ut qui non stulte sapuissent, magnopere deflendam putarint infinitam morum depravationem, atque intolerandam legum temeritatem. — Neque aliter se res habuit in civitatibus catholici nominis: in quibus si quando datus est coniugiorum discidiis locus, incommodorum, quae consecuta sunt, multitudo opinionem legislatorum longe vicit. Nam scelus plurimorum fuit, ad omnem malitiam fraudemque versare mentem, ac per saevitiam adhibitam, per iniurias, per adulteria fingere caussas ad illud impune dissolvendum, cuius pertaesum esset, coniunctionis maritalis vinculum: idque cum tanto publicae honestatis detrimento, ut operam emendandis legibus quamprimum dari omnes indicaverint oportere. Et quisquam dubitabit, quin exitus aequae miseros et calamitosos habiturae sint leges divortiorum fautrices, sicubi forte in usum aetate nostra revocentur? Non est profecto in hominum commentis vel decretis facultas tanta, ut immutare rerum naturalem indolem conformationemque possint: quapropter parum sapienter publicam felicitatem interpretantur, qui germanam matrimonii rationem impune perverti posse putant: el, qualibet sanctitate cum religionis tum Sacramenti posthabita, diffingere ac deformare coniugia turpius velle videntur, quam ipsa ethnicorum instituta consuevisent. Ideoque nisi consilia mutantur, perpetuo sibi metuere familiae el societas humana debebunt, ne miserrime conjiciantur in illud rerum omnium certamen atque discrimen, quod est Socialistarum ac Communistarum flagitiosis gregibus iamdiu propositum. — Unde liquet quam absonum et absurdum sit publicam salutem a divortiis expectore, quae potius in certam societatis perniciem sunt evasura.

Igitur confitendum est, de communi omnium populorum bono meruisse optime Ecclesiam catholicam, sanctitati et perpetuitati coniugiorum luendae semper intentam; nec exiguam ipsi gratiam deberi, quod legibus civicis centum iam annos in hoc genere multa peccantibus palam reclamaverit;| quod haeresim deterrimam l'ro-

| Pius VI, Epist. ad Episc. Lucion., 28 maii 1793; Pius VII. Liti, enc.: die 17 febr. 1809, et Const, dat. die 19 iulii 1817; Pius VIII, Lilt, enc.: die 29 maii 1829; Gregorius XVI, Const, dat. die 15aug. 1832; Pius IX. alloc, liabit, die 22 sept. 1852.

testanlium de divortiis et repudiis anathemate perculerit;| quod usitatam Graecis diremptionem matrimoniorum multis modis damnaverit: ' quod irritas esse nuptias decreverit ea conditione initas, ut aliquando dissolvantur; ' quod demum vel a prima aetate leges imperatorias répudiant, quae divortiis et repudiis perniciose Livissent,‡ — Pontifices vero maximi quoties restiterunt Principibus potenlissimis, divortia a se facta ut rata Ecclesiae essent minaciter petentibus, toties existimandi sunt non modo pro incolumitate religionis, sed etiam pro humanitate gentium propugnasse. Quam ad rem omnis admirabitur posteritas invidi animi documenta a Nicolao I edita adversus Lotharium; ab Urbano II et Paschali II adversus Philippum I regem Galliarum; a Caeleslino III et Innocentio III adversus Philippum II principem Galliarum: a Clemente VII et Paulo III adversus Henricum VIII: denique a Pio VII sanctissimo fortissimoque Pontifice adversus Napoleonem I, secundis rebus et magnitudine imperii exultantem.

Quae cum ita sint, omnes gubernatores administraloresque rerum publicarum, si rationem sequi, si sapientiam, si ipsam populorum utilitatem voluissent, malle debuerant sacras de matrimonio leges intactas manere, oblatumque Ecclesiae adiumenlum in tutelam morum prosperitatemque familiarum adhibere, quam ipsam vocare Ecclesiam in suspicionem inimicitiae, et in falsam atque inquam violati iuris civilis insimulationem.

Eoque magis, quod Ecclesia catholica, ut in re nulla polest ab religione ollicii et defensione iuris sui declinare, ita maxime solet esse ad benignitatem indulgentiamque proclivi^ in rebus omnibus, quae cum incolumitate iurium et sanctitate officiorum suorum possunt una consistere. Quam ob rem nihil unquam de matrimoniis statuit, quin respectum habuerit ad statum communitatis, ad conditiones populorum; nec semel suarum ipsa legum praescripta, quoad potuit, mitigavit, quando ut mitigaret, caussae iuslae et graves impulerunt. Item non ipsa ignorat nequi* diffitetur, Sacramentum matrimonii, cum ad conservationem quoque et incrementum societatis humanae dirigatur, cognitionem et necessitudinem habere cum rebus ipsis humanis, quae malrimonium quidem consequuntur, sed in genere civili versantur: de quibus rebus iure decernunt et cognoscunt qui rei publicae praesunt.

| Gone. Trid., sess. XXIV, cann. 5 et 7.

' Gone. Florent., et Instr. Eug. IV ad Armenos; Beneil. XIV, Gon^t. *Etsi pastoralis*. 6 mali 1742.

• Gap. 7, (te condit, appos.

II

4 Hikron., *Epist. "Uari Ocean.*, Amhros., lib. VIII, in cap Id Lucae, n. 5; Acoost., *De nuptiis*, cap. 10.

Nemo autem dubitat, quin Ecclesiae conditor Iesus Christus potestatem sacram voluerit esse a civili distinctam, et ad suas utramque res agendas liberam atque expeditam; hoc tamen adiuncto, quod ulrique expedit, et quod interest omnium hominum, ut coniunctio inter eas et concordia intercederet, in iisque rebus quae sint, diversa licet ratione, communis iuris et indicii, altera, cui sunt humana tradita, opportune et congruenter ab altera penderet, cui sunt coelestia concredita. Hujusmodi autem compositione, ac fere harmonia, non solum utriusque potestatis optima ratio continetur, sed etiam opportunissimus atque efficacissimus modus iuvandi hominum genus in eo quod pertinet ad actionem vitae et ad spem salutis sempiternae. Etenim sicut hominum intelligent!», quemadmodum in superioribus encyclicis litteris ostendimus, si cum lide Christiana conveniat, nullum nobilitatur multoque evadit ad vitandos ac repellendos errores munitior, vicissimque fides non parum praesidii ab intelligentia mutuatur; sic pariter, si cum sacra Ecclesiae potestate civilis auctoritas amice congruat, magna utrique necesse est fiat utilitatis accessio. Alterius enim amplificatur dignitas, et religione praeunte, numquam erit non iustum imperium; alteri vero adiumenta tutelae et defensionis in publicum fidelium bonum suppeditantur.

Nos igitur, harum rerum consideratione permoti, cum studiose alias, tum vehementer in praesenti viros Principes in concordiam atque amicitiam iungendam iterum hortamur; iisdemque paterna cum benevolentia veluti dexteram primi porrigimus, oblato supremae potestatis Nostrae auxilio, quod tanto magis est hoc tempore necessarium, quanto ius imperandi plus est in opinione hominum, quasi accepto vulnere, debilitatum. Incensis iam procaci libertate animis, et omne imperii, vel maxime legitimi, iugum nefario ausu detrectantibus, salus publica postulat, ut vires utriusque potestatis consociantur ad prohibenda damna, quae non modo Ecclesiae, sed ipsi etiam civili societati impendent.

Sed cum amicam voluntatum conjunctionem valde suademus, precamurque Deum, principem pacis, vel amorem concordiae in animos cunctorum hominum iniicere, tum temperare Nobis ipsi non possumus, quin Vestram industriam, Venerabiles Eralres, Vestrum studium ac vigilantiam, quae in Vobis summa esse intelligimus, magis ac magis hortando incilemus. Quantum contentione assequi, quantum auctoritate potestis, date operam, vel apud gentes fidei Vestrae commendatas integra atque incorrupta doctrina retineatur, quam Christus Dominus et caelestis voluntatis interpretes Apostoli tradiderunt, quamque Ecclesia catholica religiose ipsa servavit, et a Christilidelibus servari per omnes aetates iussit.

Praecipuas curas in id insumite, et populi abundant praeeptis sapientiae Christianae, semperque memoria teneant matrimonium

non voluntate hominum, sed auctoritate nutuque Dei fuisse initio constitutum, et hac lege prorsus ut sit unus ad unum; Christum vero novi foederis auctorem illud ipsum ex officio naturae in Sacramento transtulisse, et quod ad vinculum spectat, legiferam et iudicalem Ecclesiae suae adtribuisse potestatem. Quo in genere cavendum magnopere est. ne in errorem mentes inducantur a fallacibus conclusionibus adversariorum, qui eiusmodi potestatem ademptam Ecclesiae vellent. — Similiter omnibus exploratum esse debet, si qua coniunctio viri et mulieris inter Christianos citra Sacramentum contrahatur, eam vi ac ratione iusti matrimonii carere; et quamvis convenienter legibus civicis facta sit, tamen plurius esse non posse, quam ritum aut morem, iuri civili introductum; iure autem civili res tantummodo ordinari atque administrari posse, quas matrimonia efferunt ex sese in genere civili, et quas gigni non posse manifestum est, nisi vera et legitima illarum causa, scilicet nuptiale vinculum, existat. — Haec quidem omnia probe cognita habere maxime sponsorum refert, quibus etiam probata esse debent et notata animis, ut sibi liceat hac in re morem legibus gerere; ipsa non abnuente Ecclesia, quae vult atque optat ut in omnes partes salva sint matrimoniorum effecta, et ne quid liberis detrimenti afferatur. — In tanta autem confusione sententiarum, quae serpunt quotidie longius, id quoque est cognitu necessarium, solvere vinculum coniugii inter Christianos rati et consummati nullius in potestate esse; ideoque manifesti criminis reos esse, si qui forte coniuges, quaecumque demum causa esse dicatur, novo se matrimonii nexu ante implicare velint, quam abrupti primum morte contigerit. — Quod si res eo devenerint, ut convictus ferri diutius non posse videatur, tum vero Ecclesia sinit alterum ab altera seorsum agere, adhibendisque euris ac remediis ad coniugum conditionem accommodatis, lenire studet secessionis incommoda: nec umquam committit, ut de reconcilianda concordia aut non laboret aut desperet. — Verum haec extrema sunt; quo facile esset non descendere, si sponsi non cupiditate acti, sed praesumptis cogitatione tum officiis coniugum, tum causis coniugiorum nobilissimis, ea qua aequum est mente ad matrimonium accederent; neque nuptias anteverterent continuatione quadam serieque fragiliorum, irato Deo. Et ut omnia paucis complectamur, tunc matrimonia placidam quietamque constantiam habitura sunt, si coniuges spiritum vitamque hauriant a virtute religionis, quae forti invictoque animo esse tribuit; qua efficit ut vilia, si qua sint in personis, ut distantia morum et ingeniorum, ut curarum maternas pondus, ut educationis liberorum operosa sollicitudo, ut comites vitae labores, ut casus adversi non solum moderate, sed etiam libenter perferantur.

Illud etiam cavendum est, ne scilicet coniugia facile appetantur cum alienis a catholico nomine; animos enim de disciplina religionis dissidentes vix sperari potest luturos esse celera concordēs. Quin imo ab eiusmodi coniugiis ex eo maxime perspicitur esse abhorrendum, quod occasionem praebent vetitae societati et communicationi rerum sacrarum, periculum religioni creant coniugis catholici, impedimento sunt bonae institutioni liberorum, et persaepe animos impellunt, ut cunctarum religionum aequam habere rationem assuescant, sublato veri falsique discrimine. — Postremo loco, cum probe intelligamus, alienum esse a caritate Nostra neminem oportere, auctoritati, fidei et pietati Vestrae, Venerabiles Fratres, illos commendamus, valde quidem miseros, qui aestu cupiditatum abrepti, et salutis suae plane imminemores contra fas vivunt, haud legitimi matrimonii vinculo coniuncti. In his ad officium revocandis hominibus Vestra sollers industria versetur: et cum per Vos ipsi, tum interposita virorum bonorum opera, modis omnibus contendite, ut sentiant se flagitiose fecisse, agant nequitiae poenitentiam, et ad instas nuptias ritu catholico ineundas animum inducant.

Haec de matrimonio Christiano documenta ac praecepta, quae per has litteras Nostras Vobiscum, Venerabiles Fratres, communicanda censuimus, facile videtis, non minus ad conservationem civilis communitatis, (piam ad salutem hominum sempiternam magnopere pertinere. — Faxit igitur Deus ut (piano plus habent illa momenti et ponderis, tanto dociles promptosque magis ad parendum animos ubique nanciscantur. Huius rei gratia, supplici atque humili prece omnes pariter opem imploremus beatæ Mariæ Virginis Immaculatae, (piae, excitatis mentibus ad obediendum fidei. matrem se et adiutricem hominibus impertiat. Neque minore studio Petrum et Paulum obsecremus. Principes Apostolorum, domitores superstitionis, satores veritatis, ut ab eluvione renascentium errorum humanum genus firmissimo patrocinio tueantur.

Interea caelestium munerum auspicem et singularis benevolentiae Nostrae testem. Vobis omnibus, Venerabiles Fratres, et populis vigilantiae Vestrae commissis, Apostolicam benedictionem ex animo impertimus.

Datum Romae apud S. Petrum, die 10 februarii an. 1880, Pontificatus Nostri anno secundo.

LEO PP. XII

ALLEGATUM II

LITTERAE ENCYCLICAE SSMI D. N. PII IT. XI

DE CHRISTIANA IUVENTUTIS EDUCATIONE.

A)» VENERABILES FRATRES, PATRIARCHAS, PRIMATES, ARCHIEPISCOPOS.
EPISCOPOS, ALIOSQUE LOCORUM ORDINARIOS, PACEM ET COMMUNIONEM
CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES ITBMQUE AD CHRISTIFIDELES CATHO-
LICI ORBIS UNIVERSOS.

PIUS PP. XI.

Venerabiles Fratres, dilecti filii, salutem et apostolicam benedictionem.

Divini illius Magistri vices in terris gerentes, qui, etsi universam hominum familiam, vel oh commissa immerentium, infinita caritate sua complectebatur, teneriore tamen animo pueros prosecutus est atque in verba illa erupit amoris plena: «Sinite parvulos venire ad me Nos quoque ullam, quae Nobis obversaretur, opportunitatem non praetermisimus, ut paternam voluntatem, qua in eos ferimur, data occasione, ostenderemus eo potissimum intendentes animum, ut sedulae iisdem tribuantur curae opportunaque tradantur praecepta, quae ad christianam pertineant iuventutis educationem. Itaque, Divini ipsius Magistri veluti vocem referentes, pluries, admonendo, cohortando, dirigendo, salutaria verba habuimus cum coram iuvenibus eorumque praeceptoribus, tum coram matribus patribusque familias, de iis rebus quae christianam attingunt educationem, ea quidem sollerti cura, quae communem omnium Patrem decet, eaque opportuna vel importuna, quae pastoralis est muneris, sedulitate, secundum illud Apostoli: « Insta opportune, importune : argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina »;’ quod profecto haec nostra postulant tempora quibus nimium saepe dolendum est perspicua ratione rectoque iudicio de rebus etiam maximi ponderis carere multos.

At ipsa nostrae huius aetatis conditio, ipsa quae variis in regionibus scholastica agitur ac paedagogia controversia, ipsa, quae

⁶ Maiu ;., X, 11.

» *T! Tim.*, IV, 2.

bene inulti e vobis, venerabiles fratres, atque c vestratibus. hac de re optati non semel Nobis fidenti animo aperuerunt, ilemque Nostra, ut diximus, erga iuventutem actiosa voluntas, Nos impel-
lunt ad causam iterum ac consu'tius pertractandam, non quasi eius doctrinae eiusque usus amplitudinem paene infinitam velimus funditus perscrutari, at quia praecipua saltem, quibus nititur principia ac rationes, breviter explanare cupimus, et ea omnia, quae inde consequuntur atque ad usum pertinent, in sua luce ponere. Idque habeat inventus, habeantqne omnes qui, pro suo officio, eius prae-sunt educationi, veluti donum a Nobis singulari prorsus studio monumenti caussa datum, quinquagesimo exeunte anno ex quo sacerdotale munus suscepimus.

Iamvero. nunquam, ut nostris hisce temporibus, de educatione tantopere disceptatum est; quam ob rem plurimi novarum de pae-dagogia doctrinarum magistri ubique exstant, qui novas de hac re effingunt ac disserendo proponunt rationes ac vias, quibus eam iaetant se posse educationem assequi, faciliorem scilicet atque effi-cacior, qua futurae aetatis homines ad optatam in terris felici-tatem adipiscendam satius conformentur.

Cuius rei haec caussa est, quod videlicet homines, qui, a Deo creati, eius referunt similitudinem eodemque, perfectissimo bono, aliquando fruituri sunt, ut ex hodierna ipsa terrenarum rerum copia ac progressionem facilius animadvertunt non posse bona externa neque privatam afferre neque publicam veri nominis felicitatem, ita, naturae suae ab ipso Creatore insitum, acriorem experiuntur sti-mulum ad nobiliorem cotidie rapiendam perfectioris vitae formam, quam quidem educationis ope potissimum suscipere contendunt. At nonnulli, quasi in nativa verbi significatione nimium insistentes, eiusmodi vitae perfectionem ex ipsa hominum natura expromere enituntur eiusque viribus tantum ad effectum adducere. In quo facile ii quidem errant, quandoquidem non ad Deum, universitatis rerum principium atque finem, oculos animosque intendunt, sed in se ipsos inflectunt, terrenis lluxisque rebus haerentes toti: unde profecto fiet, ut iidem perpetua animorum fluctuatione ac pertur-batione fatigentur, usque dum ad Deum, virtutum omnium unam veluti metam, mentem operamque suam convertant, secundum gran-dem illam Augustini sententiam: «Fecisti nos, Domine, ad te, et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te ». |

Res igitur maximi momenti est, in iis quae ad educationem attinent non falli, hand aliter quam ab ipso supremo fine non aberrare, ad quem quidem quaelibet educationis opera necessario dirigitur. Etenim, quoniam omnis educandi ratio ad eam spectat

| *Confess.*[^] I, 1.

hominis conformationem, quam is in hac mortali vita adipiscatur oportet, ut destinatum sibi a Creatore finem supremum contingat, liquido patet, ul nulla veri nominis educatio esse potest, quae ad finem ultimum non ordinetur lota, ita, praesenti hoc rerum ordine Dei providentia constituto, postquam scilicet se ipse in Unigenito suo revelavit qui unus « via, veritas et vita » est, plenam perfectamque educationem dari non posse, nisi eam, quae Christiana vocatur. Quapropter manifesto apparet, Christianam educationem causam esse sane gravissimam, quod attinet non modo ad singulos homines, sed ad domesticam etiam civilemque consortionem, cuius quidem summa vis atque virtus ex ipsa vi atque virtute eorum profecto oritur ex quibus eadem tamquam elementis constat. Itemque ex hisce principiis, quae adhuc attigimus, dilucidum est quam praestabilis sit, prae ceteris omnibus, Christianae educationis opera, quippe quae eo potissimum spectet, ut summi boni, nempe Dei, possessionem adolescentibus educandis comparet, et humanae societati maxima, quoad in terris fieri potest, emolumenta ac commoda pariat. Idque efficaciore prorsus modo ea assequi nititur, quandoquidem homines, eiusmodi inceptum provehentes, ipsi Deo navant operam, ut auctiori civium protectui privalim publice prospiciunt; educatores enim iuvenum animos ila effingunt ac movent, ut eorum vitae cursum vel in posterum quodammodo dirigant, divina lestante Sapientia: «Adolescens iuxta viam suam etiam cum senuerit non recedet ab ea ». | Merito igitur hae de re scripsit S. Ioannes Chrysostomus: «Quid maius quam animis moderari, quam adolescentulorum fingere mores?*

At nihil profecto christianae educationis amplitudinem dignitatemque, nihil supernaturalern eius praestantiam magis ostendit, quam amantissime illa verba, quibus Christus Dominus, quasi suam pueri gererent personam, asseveravit: «Quisquis unum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit».³

Iamvero ut in hac maximae gravitatis opera non modo errores praecaveantur, sed etiam ut, divina suffragante gratia, ad prospectiorem successura muniatur via, omnino necesse est ul hoc plane exploratum sit, scilicet quid sibi velit Christiana educatio quibusque nitatur principiis: id est, ad quem educandi munus pertineat et quisnam educatione indigeat, quae praeterea opus est intercedere rerum adiuncla, ac denique quae sit, ex rerum ordine a providentissimo Deo constituto, propria Christianae educationis ratio eiusdemque propositum.

* *l*rov.*, XXII. 6.

: *Hom.* 60, in c. 18 Matth.

' *Mar c.* IX. 36.

Educandi munus non singulorum hominum, sed necessario societatis est. Tres vero numerantur societates necessariae, inter se distinctae at, Deo volente, congruenter copulatae, quibus quidem homo ab ortu suo adscribitur: harum duae, domestica nempe ac civilis consortio, naturalis ordinis; ac tertia. Ecclesia nimirum, supernaturalis. Primum oblinet locum domesticus convictus, qui, cum ab ipso Deo ad eiusmodi propositum constitutus ac comparatus sit. ut sobolis procreandae educandaeque curam habeat, idcirco natura sua, adeoque iuribussibi propriis, civili societati antecedit. Nihilo setius familia ideo imperfecta est societas, quia non omnibus iis rebus est praedita, quibus nobilissimum propositum suum perfecte assequatur: civilis autem congregatio, cum omnia in sua facultate sint ad destinatum sibi finem, videlicet ad commune terrestris huius vitae bonum, necessaria, societas est numeris omnibus absoluta ac perfecta; hac igitur de caussa domestico convictui eadem praestat, qui quidem in civili solummodo consortione institutum suum tuto riteque absolvere potest. Tertia denique societas, in qua homines, per baptismatis lavacrum, divinae gratiae vitam ingrediuntur, Ecclesia est, supernaturalis quidem societas universum humanum genus complectens, atque in se perfecta, eum sibi omnia suppetant ad finem suum, sempiternam nempe hominum salutem, consequendum, ideoque in suo ordine suprema.

Consequens est, ('ducationem, quae ad lotum respicit hominem, qua hominem singiliatim quaque societatis humanae participem, sive in naturae sive in divinae gratiae ordine constitutum, ad necessarias has societates lres, lini cuiusque proprio congruenter, pro praesenti ordine divinitus constituto aequabiliter pertinere.

Ac primo loco, praestantiore quodam modo ea ad Ecclesiam pertinet, duplici scilicet titulo ordinis supernaturalis, quem Deus ipsi tantummodo contulit, adeoque potiore omnino ac validiore quam quilibet alius naturalis ordinis titulus.

Prima iuris huiuscemodi ratio in suprema magisterii auctoritate ac munere nititur, quod divinus Ecclesiae Conditor eidem tradidit hisce verbis: « Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti: docentes eos servare omnia qtiaecnmqur mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi ». | Huic, magisletio Christus Dominus erroris immunitatem impertivit, una cum mandatis docendi omnes doctrinam suam; quapropter Ecclesia « columna et firmamentum veritatis a Divino suo Auctore fuit constituta, ut omnes homines

† Ma t t h ., XXVIII, 18-Ű0.

divinam edoceat fidem, eiusque depositum sibi traditum integrum in violatunique custodiat, ac homines eorumque consortia et actiones ad morum honestatem vitaeque integritatem, iuxta revelatae doctrinae normam, dirigant et fingant ». ¹

Altera iuris ratio e supernatural! illo oritur matris munere, quo Ecclesia, purissima Christi sponsa, divinae gratiae vitam hominibus largitur, eamque Sacramentis praeceptisque suis alit ac provehit. Merito igitur S. Augustinus ait: « Non habebit Deum patrem. qui Ecclesiam noluerit habere matrem ». ²

Iamvero in iis omnibus rebus, in quibus eius educandi munus versatur, hoc est * in fide atque in institutione morum, divini magisterii Ecclesiam fecit Deus ipse participem, eandemque divino eius beneficio falli nesciam: quare magistra mortalium est maxima ac tutissima, in caque inest non violabile ius ad magisterii libertatem. Unde necessario consequitur Ecclesiam, ut in sui educandi muneris causa, ita in eiusdem exercitatione, nulli terrenae potestati subiici, eum in iis rebus ad quas suum proprium munus spectat, tum in iis quae sunt eidem exsequendo necessaria vel consentanea. Quam ob rem quod ad celeras attinet disciplinas humanasque institutiones, quae per se communis omnium iuris sunt, singulorum civium nimirum ipsiusque societatis, facultatem habet Ecclesia, nulli sane potestati obnoxiam, hisce quoque disciplinis utendi de iisdemque praecipue indicandi, quatenus eadem ipsae christianae educationi aut conducere aut obstare videantur. Idque potest Ecclesia, sive quod, ut societas est perfecta, sui iuris est in praesidiis adiumentisque deligendis sibique comparandis, quae ad linem conferant suum: sive quod quaelibet doctrina atque institutio, perinde ut omnis hominum actio, ex ultimo fine necessario pendet, adeoque divinae legis praeceptis non subiici nequit, cuius quidem Ecclesia est erroribus omnino immunis custos, interpret ac magistra.

Quod idem decessor Noster f. r. Pius X dilucida hac sententia declaravit: « Quidquid homo christianus agat, etiam in ordine rerum terrenarum, non ei licet bona negligere quae sunt supra naturam, immo oportet ad summum bonum, tamquam ad ultimum finem, ex christianae sapientiae praescriptis omnia dirigat: omnes autem actiones eius, quatenus bonae aut malae sunt in genere morum, id est cum iure naturali et divino congruunt aut discrepant, indicio et jurisdictioni Ecclesiae subsunt ». ⁴

Atque notatu dignum est quam perspicue gravissimum hoc

Pius IX, Ep. enc. (*Inimmi non sine*, 11 iulii 1864.
De Symbolo ad reueh., XIII.

¹ Ep. enc. *Libertas*, 20 iunii 1888.

⁴ Ep. enc. *Singulari quadam*, 21 sept. 1912.

catholicae doctrinae caput intellexerit ac declaraverit e laicorum ordine vir, tam in scribendo mirabilis quam in speculanda veritate subtilis ac rectus: « De moribus doctrinam non ad se tantummodo, sed ad se totam pertinere asseverat Ecclesia. Ac nunquam eadem profiteri ausa est, qui a materno gremio suo descivissent homines, nullam posse eos de recta vivendi ratione veritatem agnoscere; quin innuo eiusmodi sententiam, quam non una fuca- tam veri specie quidam in medium protulissent, iterum atque iterum reprobavit. At profitetur utique, quemadmodum et ante actis temporibus professsa est et in posterum est professura, sese unam, utpote quae a Christo Iesu condita sit et Spiritum Sanctum eius nomine missum a Patre acceperit, directo pei potuoque omne»/ in morum genere *veritatem* possidere, qua quidem singula hac de re peculiaris vera continentur, sive ea quae homines, naturali solummodo ratione ducti, assequi possunt, sive ea, quae vel doctrinam divinitus revelatam constituunt, vel ex eadem colligi queunt ».

Litteras igitur, scientias et artes, quatenus ad christianam educationem ad omnemque suam de animarum salute operam sunt necessariae vel utiles, Ecclesia promovet, suas etiam scholas, instituta sua condendo sustentandoque, ubi quaevis disciplina tradatur et ad quemlibet (reditiois gradum liat aditus. Nec putanda est ab materno eius magisterio aliena ipsa, quam vocant, physica educatio, cum ea quoque id habeat ut christianae educationi aut prodesse aut nocere possit.

Atque haec in quovis animorum culturae genere Ecclesiae actio, quemadmodum semina est familiis nationibusque adiumento, (pia, Christo sub'ato, in interitum ruunt. ut redo Hilarius:

* Quid mundo tam periculosum (piam non recepisse Christum?»'

ita civili harum rerum temperationi nullum affert incommodum ; Ecclesia enim, mater ul est prudentissime. cum minime obsistat quominus scholae et instituta laeis educandis sua, in unaquaque natione, se ad legitima gubernatorum praescripta conforment, Ium parata quoquo modo est cum ipsis gubernatoribus concordiam inire, et, si quae forte difficultates oriantur, eas communi consilio dirimi re.

Est praeterea Ecclesiae et ius. quod abdicare, et officium. quod deserere nequit, pro tota vigilandi educatione, qualiscumquo liliis suis, scilicet fidelibus, in institutis vel publicis vel privatis imper litur, non modo quod attinet ad religiosam, quae ibidem tradatur, doctrinam, sed etiam quod ad quamlibet aliam disciplinam re-

¹ A. Mazzoni, *Osserrazioni stilla Morale rattotien.* e. III

² Codex iur. can., c. 1375.

³ (*ommentor. in Maith..* cap. 18.

rumve ordinationem, quatenus cum religione morumque praeceptis aliquid habeant necessitudinis. ¹

.Atque Ecclesia, ius eiusmodi exercendo, non se in aliena perperam immiscere videatur, immo potius materna quadam, eademque insigni, providentia consulere, ut filios suos ab gravi tueatur incolumes periculo omne virus imbibendi, quod doctrinae integritatem morumque sanctitudinem inficiat. Quae quidem Ecclesiae vigilantia, ut nullum potest verum parere incommodum, sic nequii ad familiarum et Civitatis ordinem prosperitatemque non efficaciter conducere, cum ab adolescentibus illam arceat pestem, quae in ipsum vivendi morem permanere solet. Quotiescumque enim recta deest religiosa ac moralis institutio » ut Leo XIII sapienter monet — «male sana omnis futura est animorum cultura: insueti ad verecundiam Dei adolescentes nullam ferre poterunt honeste vivendi disciplinam, suisque cupiditatibus nihil unquam negare ausi, facile ad miscendas civitates pertrahentur». ²

Munus autem educandi, quod in Ecclesia insidet, ad omnes populos, nullis locorum temporumque finibus, pertinet, ex Christi mandato: «docete omnes gentes». ³ nullaque in terris potestate legitime oppugnari ac praepediri potest. Atque primum omnes christilideles attingit, (piorum ipsa magnam, uti amantissima mater, curam habet ac sollicitudinem. Proptereaque in eorum utilitatem, saeculorum decursu, ingentem scholarum institutorumque numerum quibusvis disciplinis tradendis excitavit ac provexit; etenim — quemadmodum, data haud ita pridem occasione, loculi sumus — « per remotiorem illam mediam aetatem, cum tam frequentia erant (fuit <pii ea vel nimium multa diceret) monasteria, coenobia, templa, conlegiatae ecclesiae, capitula aut cathedralia aut cathedralibus inferiora, apud haec singula domicilium scholasticum, domicilium alumni instituendis educandisque non deerat. Ad haec omnes studiorum Universitates adiucito, ubique, Apostolica Sede atque Ecclesia auspice, conditas in eiusdemque praesidio collocatas. Pulcherrimo enim eiusmodi spectaculo - quod hodie multo adspiciinus melius, cum ante oculos sit et sit idem, ut tempora ferunt, magnificentius nullae aetates caruerunt; quotquot autem eventa recolunt et inter se comparant, ii mirari non desinunt quantum Ecclesia hoc in genere egerit et quomodo commissum sibi divinitus munus expleverit conformandae ad christianam vitam societatis humanae, tot tumque laetos adipiscendo fructus atque exitus. At vero si facere nemo potest quin demiretur. Ecclesiam nullo non tempore

¹ Codex iur. can., cc. 1381, 1382.

² Ep. enc. *Nobilissimo (lallorum gens*, 8 febr. 1884.

³ Matth., XXVIII, 19.

alumnos, quos pro officio educaret, ad centena, ad milia, ad decies centena milia, circum se collegisse, haud minorem profecto admirationem habet quidquid ipsa egit non modo in adolescentium educatione, sed etiam in eorundem, quae vere ac proprie dicitur, institutione ac doctrina. Si tot enim civilis cultus, humanitatis litterarumque thesauros servari licuit, habitui ac proposito Ecclesiae tribuendum est, quae, vel per remotissimas barbarasque aetates, effecit, ut litteris, philosophiae, arti, architecturae potissimum, tantum lucis affulgeret ».¹

Atque id omne agere idcirco potuit egitque Ecclesia, quia creditum sibi educandi munus infideles quoque complectitur, cum is sit hominibus universis constitutus finis, ut, Regnum Dei ingressi, aeternam salutem assequantur. Quemadmodum enim, temporibus hisce nostris, ludorum milia catholici missionales per omnes regiones disseminant Fidei adhuc exsortes, ab utraque Gangis ripa ad Flumen Flavum amplissimasque Oceani insulas, ab continenti Africo ad Palagoniam inferiorem ad gelidamque Alaskam, sic, superioribus saeculis, Ecclesia per suos evangelii praecones ad Christianam vitam atque humanitatem varias illas gentes informavit, ex quibus christianae civilis orbis nationes in praesenti constant.

Itaque pro explorato est, tam iure quam re ipsa educationis munus praecipua quadam ratione esse Ecclesiae proprium, et neminem posse, qui animum habeat ab praeiudicatis opinionibus vacuum, iusquam aliquam cogitare causam cur ea ipsa Ecclesiae oppugnetur impedialurque opera, cuius hodie beneficiis societas humana perfruitur.

Idque eo magis, quod cum praecipuo eiusmodi Ecclesiae iure non modo non discrepant, sed etiam iura omnino congruunt et familiae et Civitatis, immo vel ipsa quae in singulis civibus insunt ad iusquam quod attinet cum scientiae. tum rationis ac disciplinae in ea pervestiganda, Iam denique cuiusvis culturae animorum profanae libertatem. Etenim, ut talis concordiae causam atque originem, nulla mora, declaremus, supernaturalis ordo, in quo iura Ecclesiae nituntur, tantum abest ut naturalem ordinem, ad quem alia pertinent, quae memoravimus, iura, destruat atque extenuet, ut. contra, eundem extollat ac perficiat: quorum quidem ordinum alter auxilium et quasi complementum alteri praestat, suae cuiusque naturae ac dignitati consentaneum, cum ambo a Deo profluant, qui non constare sibi non potest: «Dei perfecta sunt opera, et omnes viae eius indicia ».

¹ Oratio habita ad alumnos Tusculani Collegii, vulgo *di M<mdragon*(\ 14 maii 19129.

» *Dent.*, XXXII 4.

Quae quidem res clarius apparebit, si educandi munus, quod ad familiam et Civitatem pertinet, seorsum propiusque consideremus.

Atque primum cum Ecclesiae munere familiae munus mirifice concordat, cum utraque a Deo simillime proficiscatur. Namque cum familia, in naturali ordine. Deus proxime foecunditalem communicat, principium vitae ideoque principium educationis ad vitam, una simul eum auctoritate, quae est ordinis principium.

Ad rem, qua solet, perspicuitate sententiae dicendique subtilitate, Angelicus Doctor: «Carnalis pater particulariter participat rationem principii, quae universaliter invenitur in Deo... Pater est principium et generationis et educationis <4 disciplinae, et omnium quae ad perfectionem humanae vitae pertinent>».¹

Habet igitur familia proxime a Creatore munus propterea quod ius prolis educandae; quod quidem ius cum abici nequeat, quia cum gravissimo officio coniunctum, tum cuivis societatis civilis et reipublicae iuri antecedit, eaque de causa nulli in terris potestati illud infringere licet.

Eiusmodi autem sanctitudinem iuris sic declarat Angelicus: «Eius enim naturaliter est aliquid patris...: ita de iure naturali est quod tuius, antequam habeat usum rationis, sit sub cura patris. Inde contra iuslitiā naturalem esset, si puer, antequam habeat usum rationis, a cura parentum subtrahatur, vel de eo aliquid ordinetur invitis parentibus».² Cum vero ad hanc curam parentes teneantur, donec sibi ipsa consulere soboles valeat, patet, idem parentum inviolatum ius sobolis educandae eo usque proferri. «Non enim docet Angelicus — intendit natura solum generationem prolis, sed etiam traductionem et promotionem usque ad perfectum statum hominis in quantum homo est, qui est virtutis status».³

Qua de re Ecclesia, pro sua iuris sapientia, haec et subtiliter et perspicue et uno quodam complexu in Codice iuris canonici edicit: «Parentes gravissima obligatione tenentur prolis educationem tum religiosam et moralem, tum physicam et civilem pro viribus curandi, et etiam temporali eorum bono providendi».⁴

In quo tam concors est communis humani generis sensus, ut cum eo aperte ii omnes pugnent, quotquot affirmare audent, prolem ante ad Civitatem quam ad familiam perlinere, et Civitati ius esse educandi absolutum. Pro nihilo autem est ratio, quam isti affe-

¹ s. Ta., 2 - 2, q. CII. a. I.

^{*} S. Tu., 2 - 2, q. X, a. 12.

Suppl. S. Tu. 3 p. q. H, a. I

⁴ Cod. iuri. can., c. 1113.

nuit, hominem nasci civem ideoque ab initio ad Civitatem pertinere, cum neutiquam reputent, hominem, ante quam civis sit, vivere oportere. eundemque vitam non ab Civitate sed a parentibus accipere; ut sapienter Leo XIII: «Filii sunt aliquid patris, et vehit paternae amplificatio quaedam personae, proprieque loqui si volumus, non ipsi per se, sed per communitatem domesticam, in qua generati sunt, civilem ineunt ac participant societatem».¹ Itaque: «Patria potestas est eiusmodi. ut nec exstingui, neque absorberi a republica possit, quia idem et commune habet cum ipsa hominum vita principium».² ut Leo XIII docet in iisdem Encyclicis Litteris. Unde tamen non sequitur, ius educandi, quo parentes fruuntur. absolutum esse atque imperiosum, utpote quod et lini supremo et legi naturali divinaeque conjunctissime subiiciatur, quemadmodum ipse Leo XIII in memorabilibus illis Encyclicis Litteris, ubi de praecipuis civium Christianorum officiis, declarat, ita iurium et officiorum, quae parentes contingunt, summam complexus: * Natura parentes habent ius suum instituendi quos procrearint, hoc adiuncto officio, ut cum fine, cuius gratia sobolem Dei beneficio susceperunt, ipsa educatio conveniat et disciplina puerilis. Igitur parentibus est necessarium eniti et contendere, ut omnem in hoc genere propulsent iniuriam. omninoque pervincant ut sua in potestate sit educere liberos, ut par est, more christiano, maximeque prohibere scholis iis, a quibus periculum est ne malum venenum imbibant impietatis ».³

Animadvertendum autem est, officium educandi, quo familia obstringitur, non modo religiosam ac moralem educationem complecti, sed etiam physicam et civilem, pro ea potissimum ratione quam eum religione et morum doctrina habeant?

Istud vero, quod nullam controversiam recipit, familiae ius haud semel est legitime agnitum apud quasdam nationes, ubi ius naturae in civili servare regimine sollemne est. Etenim, ut exemplum ex recentioribus proferamus, Summum Foederatarum Americae Civitatum Tribunal, cum gravissimam quaestionem dirimeret, edixit: «nullam generalem potestatem Civitati esse unius eiusdemque formae decernendae, ad quam inventus educi debeat, huiusque cogendae ut in publicis tantummodo scholis instituatur », ob hanc scilicet rationem ex iure naturae depromptam: - Puer non est mera res a Civitate procreata: qui eum alunt ac dirigunt, ius habent,

¹ Ep. enc. *lierunt nararnin*. 15 maii 1891.

² Ibidem.

³ Ep. enc. *Sapientiae chrisiianae*, 10 ian. 1800.

⁴ Cod. iur. can., c. 1113.

cum nobilissimo officio coniunctum, ipsius educandi et ad officiorum perfunctionem comparandi».¹

Testis historia est, rerum publicarum gubernatores, recentiore praesertim aetate, iura violasse ac violare, quae humani generis Conditor familiae contulit; testis eadem invicta, Ecclesiam eiusmodi iura continenter tutatam esse ac defendisse; atque historiae testimonium hoc ipso aptius confirmatur, quod familiae peculiarem in modum Ecclesiae scholis confidunt, ut haud multo ante in Epistola ad Cardinalem a publicis Ecclesiae negotiis Nostra scribebamus: «Familia statim intellexit rem ita se habere, atque, inde a prioribus Christiani nominis temporibus ad haec usque nostra, parentes, etsi manca nullave religione, suos mittunt et comitantur liberos ad ea educationis instituta quae condiderit ac regat Ecclesia ».

Paternus enim sensus, qui a Deo est, ad Ecclesiam sese fidenter convertit, in qua familiarum iurium tutelam inventurum se novit eamque demum concordiam, (piam Deus in ordine rerum collocavit. Ecclesia enim, quamvis — ut est conscia, cum muneris sui divini ad universos perlinentis, tum obligationis, qua universi tenentur, unius verae religionis amplectendae — nunquam desinat et sibi ius vindicare et in parentum catholicorum memoriam redigere officium prolis suae baptismo eluendae christianeque educandae, iuris tamen naturalis educandi, quod familiae est, sanctitatem tam studiose veretur, ut nolit, nisi certae quaedam condiciones cautionesque adsint, infidelium filios baptizare aut aliquo pacto educandos curare, donec tales lili per se ipsimet deliberare et Fidem libere amplecti queant.²

Duae igitur, ut in memorata oratione Nostra animadvertimus, res sunt ante oculos propositae gravioris momenti, scilicet: «Ecclesiam praebere se in familiarum usum magistram atque educatricem, familias ad utendum Ecclesiae magisterio convolare eideinque liberos suos, ad centena, ad milia, concredere: quae quidem duae res verum quoddam revocant ac praedicant, quod in ordine morali ac sociali plurimum habet ponderis, idest munus educandi

¹ «The fundamental theory of liberty upon which all governments in this union repose excludes any general power of the State to standardize its children by forcing them to accept instruction from public teachers only. The child is not the mere creature of the State; those who nurture him and direct his destiny have the light coupled will) the high duty, to recognize, and prepare him for additional duties». U. S. Supreme Court Decision in the Oregon School Cases, June 1, 1955.

¹ Epist. ad Card, a publicis Ecclesiae negotiis, 30 maii 1929.

¹ Cod. iur. can., c. 750 g 2; S. Th., 2 - 2, q. X, a. 12.

imprimis ac potissimum Ecclesiae esse el familiae, iure quidem naturali ac divino, ideoque sic, ut nullam derogationem, nullam oppugnationem, subrogationem nullam patiatur».1

Ex hoc educandi munere, quod imprimis ad Ecclesiam familiamque pertinet, cum maximae utilitates, uti vidimus, in societatem universam dimanant, tum nullum damnum veris propriisque reipublicae iuribus quod ad civium educationem attinet, secundum ordinem a Deo statutum, obvenire potest. Haec iura ab ipso naturae auctore societati civili tribuuntur, non paternitatis titulo, uti Ecclesiae ac familiae, sed propter auctoritatem quae in eadem inest ad commune bonum in terris promovendum, qui quidem est finis eius proprius. Ex his sequitur educationem non eodem modo ad societatem civilem, quo ad Ecclesiam familiamve, pertinere, sed alio plane, qui scilicet fini eius proprio respondeat. Hic autem finis, idest commune bonum temporalis ordinis, in pace ac securitate consistit quibus familiae singulique cives in suis exercendis iuribus (ruantur, simulque in maxima, quae in mortali hac vita esse potest, spiritualium fluxarumque rerum copia, omnium quidem opera atque consensione assequenda. Duplex igitur est civilis auctoritatis munus cpiae est in republica: tuendi nempe atque provehendi, minime vero familiam singulosque cives quasi absorbendi vel se in eorum locum substituendi.

Quamobrem, quod ad educationem spectat, ius est vel, ut rectius loquamur, officium est reipublicae tutandi suis legibus antecedens familiae ius — quod supra memoravimus christiano nempe more prolem educandi, adeoque supernatural) Ecclesiae iuri in Christianam eiusmodi educationem obsequendi.

Itemque Civitatis est. hoc ius in prole ipsa tueri, si quando parentum opera — ob eorum vel inertiam vel imperitiam vel indignitatem — aut physice aut moraliter fortasse desit; siquidem ipsorum ius educandi, ut supra diximus, non absolutum est atque imperiosum, sed a naturali et divina lege dependens, ob eamque rem non modo auctoritati et iudicio Ecclesiae subiectum, sed etiam vigilantiae ac tutelae, pro communi bono, Civitatis; neque enim familia perfecta est societas quae necessaria omnia in se habeat ad se cumulate planeque perficiendam. Quo in casu, ceteroquin per raro, Civitas non iam se in familiae locum substituit, sed, semper accomodate ad naturalia prolis el supernalia Ecclesiae iura, necessitati opportunis subsidiis consulit ac providet. Genoratum, ius est munusque Civitatis, moralem ac religiosam iuventutis educatio-

1 Oratio habita ad alumnos Tusculani Conlegii, vulgo *diMondragone*, IV maii 1929.

nem. ad rectae rationis fldeique nonnas, tuendi, publicas eas causae removendo quae eidem adversantur. Praecipue vero Civilatis est, nl commune bonum postulat, educationem ipsam iuventutis atque eruditionem pluribus modis promovere. Primum ac per se, operae ab Ecclesia familiisq̄e susceptae favendo atque opitulando, quae quam sil efficax historia usuque rerum comprobatur; deinde operam ipsam perficiendo ubi ea deest vel baud sufficit; scholas quoque et instituta propria condendo; Civitas enim magis quam ceteri opibus pollet, quas sibi pro communibus omnium necessitatibus traditas, aequum omnino est et consentaneum ut in eorum utilitatem, a quibus accepit, impendat.¹ Praeterea praecipere Civitas potest ac proinde curare ut cives omnes cum civilia et nationalia iura perdiscent. tum a scientia, doctrina morum physicisque ludis instructi sint quantum decet atque hisce nostris temporibus commune bonum reapse postulat. Verumtamen plane liquet, eo civitatem officio teneri, ut, in publica privataque educatione atque eruditione omnibus his modis provehenda, non solum nativa Ecclesiae et familiae iura Christiane educandi vereatur, sed etiam iustitiae quae suum cuique tribuit parere. Itaque nefas est, Civitatem educationis institulionisque causam ita ad se redigere totam, ut familiae, contra Christianae conscientiae officia vel contra quam legitime malint, physice aut moraliter ad Civitatis ipsius scholas liberos suos mittere cogantur.

Attamen id non prohibet quominus, ob rectam rei publicae administrationein vel pacem domi forisque defendendi causa, quae quidem omnia, cum ad commune bonum tam sint necessaria, tum peculiarem postulant peritiam praecipuamqueapparationem, scholas Civitas instituat quas dixeris praeparatorias ad quaedam sua officia, ad militiam praesertim, dummodo ab Ecclesiae et familiae iuribus laedendis, in iis quae ad eas pertinent, se absteineat. Nec immerito equidem id Nos iterum hic admonemus; hac enim aetate nostra

qua nationalismus quidam, cum immoderatus et fallax tum paci veri nominis prosperitatieque infensus, gliscere coepit — modi omnes excedi solent in physica educatione, quam vocant, adolescentulorum (atque interdum puellarum, contra ipsam humanarum rerum naturam) militari more ordinanda; in qua saepe nimium eius temporis, ipso Domini die, teritur quod et religiosiis officiis et domesticae vitae sanctitudini tribuendum esset. Quamquam non hoc loco rectum disciplinae habitum iustamque animi audaciam, sed quidquid immodicum est Nos reprehensum volumus, uti violentiae spiritum, qui quidem aliud omnino est atque animi fortitudo nobilissimusque

¹ Sermo habitus a¹ alumnos Tusculani Conlegii. vulgo *di Moudragone*, It mail 1929.

militaris virtutis sensus pro patriae ac publici ordinis defensione; itemque nimiam athleticae laudationem aestimationemque hic improbamus, unde, ethnicorum quoque tempore, germanae educationis physicae depravatio ac deiectio profluxit.

Iamvero non solum iuventutis sed etiam aetatum omnium et condicionum ad civilem societatem Statumque educatio pertinet quae civica appellari potest, quaeque, pro parte, ut aiunt, positiva, in eo consistit ut hominibus ad societatem eiusmodi pertinentibus res publice proponantur, quae, et mentes cognitionibus rerumque imaginibus imbuendo et sensus percellendo, voluntates ad honestum invitent et morali quadam necessitate perducant; pro negativa autem, ut ea praecaveat atque impediat quae sibi adversantur. Quae quidem civica (educatio, tam profecto ampla ac multiplex ut Status operam fere totam pro communi bono amplectatur, cum ad aequilatis leges confirmare se debeat, tum doctrinae Ecclesiae, quae earum legum Magistra est divinitus constituta, refragari nequit.

Quae omnia hucusque de opera diximus, quam Civitas in educationem conferre debet, doctrina catholica *de Civitatum constitutione Christiana*, tamquam firmissimo et immutabili fundamento, innituntur, quae tam egregie a Decessore Nostro Leone XIII, praesertim in Encyclicis Litteris *Immortale Dei et Sapientiae christianae* exposita est: «Deus — is ait — humani generis procurationem inter duas potestates partitus est, scilicet ecclesiasticam et civilem, alteram quidem divinis, alteram humanis rebus praepositam. Utraque est in suo genere maxima: habet utraque certos, quibus contineatur. terminos, eosque sua cuiusque natura caussaue proxime definitos; unde aliquis velut orbis circumscribitur, in quo sua cuiusque actio iure proprio versetur. Sed quia utriusque imperium est in eosdem, cum usuvenire possit, ut res una atque eadem quamquam aliter atque aliter, sed tamen eadem res, ad utriusque ius iudiciumque pertineat, debet providentissimus Deus, a quo sunt ambae constitutae, utriusque itinera recte atque ordine composuisse. “Quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt” (*Hom.*, XIII, 1)».2 Iamvero iuventutis educatio est quidem ex iis rebus quae ad Ecclesiam Statumque pertinent, «quamquam aliter atque aliter», uti supra retulimus. «Itaque — prosequitur Leo XIII — inter utramque potestatem quaedam intercedat necesse est ordinata collegatio: quae quidem coniunctioni non immerito comparatur, per quam anima cl

1 P. L. Tapa k h l m, *Saffl/to teoretico di Dirilto naturale*, n. 9âà, opus quod numquam salis laudari potest vel juvenibus commendari qui studio-
iiii in l niversitates frequentant. (Cf. sermonem Nostrum die 18 dec. 19^7 habitum).

2 Ep. enc. *Immortale Dei*, 1 nov. 1885.

corpus in homine copulantur. Qualis autem el quanta ea sit, aliter indicari non potest, nisi respiciendo, uti diximus, ad utriusque naturam, habendaque ratione excellentiae et nobilitatis caussarum: cum alteri proxime maximeque propositum sit rerum mortalium curare commoda, alteri caelestia et sempiterna bona comparare. Quidquid igitur est in rebus humanis quoquo modo sacrum, quidquid ad salutem animorum cultumque Dei pertinet, sive tale illud sil natura sua, sive rursus tale intelligalur propter caussam ad quam refertur, id est omne in potestate arbitrioque Ecclesiae: cetera vero, quae civile et politicum genus complectitur, rectum est civili auctoritati esse subiecta, cum Iesus Christus iusserit, quae Caesaris sint, reddi Caesari, quae Dei, Deo».¹

Quicumque haec principia recipere eademque proinde ad educationem applicare recusat, is necessario eum neget Christum ob sempiternam hominum salutem Ecclesiam suam condidisse, tum allir-
mat societatem civilem et Statum Deo eiusque naturali ac divinae legi non subiici. Quod quidem manifesto impium est. sanae rationi contrarium maximeque, quod ad educationem attinet, perniciosum omnino redae iuvenum conformationi ac certe civili ipsi societati veraeque humani convictus prosperitati exitiosum. E contrario, haec principia in usum deducendo, esse non potest quin plurimum ad rectam civium conformationem conferatur. Id re factisque, omnibus aetatibus, luculenter comprobatum est; quare, ut Tertullianus, primis Christiani nominis temporibus, in *Apologetico*, ita, quo vixit tempore. S. Augustinus omnes Ecclesiae catholicae hostes provocare poterat — nosque ipsi in praesens eius verba usurpare possumus: — * Proinde (pii doctrinam Christi adversam dicunt *essp* reipublicae, dent exercitum talem, quales doctrinam Christi esse milites iussil; dent tales provinciales, tales maritos, tales coniuges. tales parentes, tales tilios, tales dominos, tales servos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum ipsius fisci redditores et exactores, quales esse praecipit doctrina chrisliano, et audeant eam dicere adversam esse reipublicae: imo vero non dubitent eam confiteri magnam, si obtemperetur, salutem esse reipublicae»? Quoniam vero de educatione agitur, opportune hic est admonendum (piam egregie catholicam hanc veritatem, re quidem comprobata, expresserit recentiore aetate, cum scilicet litterae renatae sunt, ecclesiasticus scriptor qui oplime de Christiana educatione meritus est, piissimus nempe doclusque Silvius Antonianus Cardinalis, mirabilis illius educatoris. S. Philippi Nerii, discipulus idemque magister atque ab epistulis latinis S. Caroli Borromaei, quo instante

¹ Ep. enc. *Immortale hei*, 1 nov. 1885.

² Ep. 138.

et suasor.*, aureum librum *De Christiana liberorum educatione* confecit, in quo haec habet: «Quo magis temporalis gubernatio cum spirituali conspirat eandemque iuvat ac promovet, eo magis ad servandam rempublicam confert. Dum enim Ecclesiae rector, auctoritate subsidiisque spiritualibus, pro suo tunc, bonum Christianum conformare studet, una simul, quod necessario consequitur, eundem bonum etiam civem efficit, qualis scilicet sub potestate politica esse debet. Idque accidit propterea quod in Sancta Ecclesia Catholica Romana, Civitate Dei, bonus civis unum idemque est ac vir probus. Quamobrem graviter errant qui res tam inter se coniunctas seiungunt atque opinantur bonos cives haberi posse aliis quidem legibus aliisque viis atque illis quae ad bonum Christianum conformandum conferunt. Atque dictitet quidem ac sermocinetur quantum sibi libet humana prudentia; fleri enim non potest ut pacem temporalemque tranquillitatem veri nominis afferat quidquid a pace aeternaeque bealitudine seiungitur eisdemque repugnat».† Ut autem Civitati, ita scientiae eiusque viae et investigationi nihil est pertimescendum ex eo quod Ecclesia plenum habeat absolutumque educandi mandatum. Siquidem catholica instituta, quicumque gradus est eruditionis ac scientiae ad (piam perlinent, nulla prorsus defensione indigent. Gratia qua ea ipsa apud omnes florent, laudes quas sibi comparant, ingenii monumenta quae magno numero gignunt iique maxime viri, quos, plena atque exquisita a doctrina instructos magistratui praebent, artibus, disciplinis tradendis, vitae demum qua late ea patet, satis superque ipsorum gloriam concelebrant. Quae ceterum facta nihil aliud sunt (piam praeclara doctrinae catholicae confirmatio a Concilio Vaticano definitae: « Neque solum fides et ratio inter se dissidere numquam possunt, sed opem quoque sibi mutuam ferunt, cum recta ratio fidei fundamenta demonstret eiusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat, fides vero rationem ab erroribus liberet ac tueatur eamque multiplici cognitione instruat. Quapropter tantum abest, ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat, ut hanc multis modis iuvet ac promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aul despicit; fatetur immo, eas, quemadmodum a Deo scientiarum Domino profectae sunt, ita, si rite pertractentur, ad Deum iuvanle eius gratia perducere. Nec sane ipsa vetat, ne huiusmodi disciplinae in suo quaeque ambitu propriis et propria methodo; sed iustain hanc libertatem agnoscens, id sedulo cavet, ne divinae doctrinae repugnando errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressae ea, (piae sunt fidei, occupent

† *Dell'educazione cristiana dei /bjHiudi*, lib. I. c. 13.

* Epist. ad Card, a publicis Ecclesiae negotiis, 30 maii 1929

et perturbent». Quae quidem norma iustae libertatis docendi probe intellectae; eaque servari debet quotiens aliis doctrina traditur, at ex graviore sane iustitiae *allicio* cum traditur juventuti, tum quia in ipsam praeceptor, publicus privatus, non absolutum *sed* participatum ius habet; tum quia omnis puer seu adolescens Christianus sanctissimum ius habet ut secundum Ecclesiae doctrinam, veritatis *quidem columen* ac fundamentum, edoceatur; eidemque gravem quidem inferret iniuriam qui eius *Udem turbaret, fiducia* abutendo iuvenum erga magistros eorumque naturali rerum imperitia atque immodica ad libertatem absolutam fallacemque inclinatione.

Neque enim oblivisci unquam licebit, Christiane educandum lotum esse hominem, quantus est, nimirum in unam naturam per *spiritum et corpus* coalescentem omnibusque animi *et* corporis partibus instructum, quae vel a natura proficiscuntur vel ipsam excedunt, qualem demum ex recte ratione et ex divinis oraculis cognoscimus; hominem scilicet, quem a pristina nobilitate delapsus. *Christus redemit in eamque supernaluralem dignitatem* restituit ut adoptivus filius *Dei esset, minime* tamen iis redditis praeter naturam privilegiis, ex *quibus ante et corpus* immortale ei animus aequus fuerat *atque* integer. Unde factum, ut quae foeda in hominum naturam ab Adami *culpa profluxere*, praesertim voluntatis infirmitas effrenataeque animi cupiditates, in homine supersint.

Et profecto « stultitia colligata est in corde pueri et virga disciplinae fugabit eam » *et pueritia igitur* voluntatis inclinationes, si pravae, cohibendae, sin autem bonae, promovendae sunt, ac praesertim puerorum mens imbuatur doctrinis a Deo profectis et animus divinae gratiae auxiliis roboretur oportet, quae si defuerint, nec suis quisque moderari cupiditatibus poterit neque ad perfectionem perfectionemque disciplina atque informatio ab Ecclesia adduci, quam ideo Christus caelestibus doctrinis ac divinis Sacramentis instruxit ut ellicax omnium hominum esset magistra.

Quam ob rem omnis disciplina puerilis, quaecumque, meris naturae viribus contenta, ea respuit aut negligit quae ad vitam Christianam rite informandam divinitus conferunt, falsa pleneque erroris est; omnisque via et ratio educandae iuventulis, quae labis a protoparentibus ad omnem posteritatem transmissae divinaeque gratiae rationem nullam aut vix ullam habet, proptereaque in solis naturae viribus lota nititur, a veritate prorsus aberrat. Huc Iere pertinent quae nostris temporibus palam proferuntur, variis quidem nominibus» doctrinae, quarum esi, totum ferme cuiuslibet eruditionis fundamentum in eo ponere, ut pueris integrum sil sese

1 Cone. Val . sess. 3. cap. i.

9 Prov . xii. 15.

informare ipsos ingenio atque arbitrato plane suo, vel repudiatis maiorum praeceptorumve consiliis omnique lege atque ope humana et divina prorsus posthabita. Quae tamen omnia si suis finibus ita circumscribantur, ut novi huiusmodi magistri velint, adolescentes in suam ipsorum eruditionem eo magis propriam quoque operam atque industriam conferre quo plus aetate et rerum cognitione progrediantur, ilemqtie ut a puerorum educatione omnis vis atque asperitas removeatur, quam nihilominus iusta correctio non redolet, verum id quidem, at minime novum, cum id ipsum et Ecclesia docuerit et ehrsliani praeceptores, more a maioribus tradito, retinuerint, Deum imitati, qui omnes creatas Mill res praecipueque omnes homines navare sibi operam, secundum propriam ipsorum naturam, quia divina Sapientia « attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia suaviter».'

Ast, si communem verborum significationem, si res ipsas consideremus, haud alio spectant complures eiusmodi doctores, nisi ul puerorum educationem e divinis legibus eximant, quam ob rem novum quiddam ac mirum hodie conspicimus, institutores scilicet ac philosophos in eo desudantes ut codicem quaerant ac digerant de juventute in universum educanda, quasi nulla sint divina oracula decalogo descripta, nulla sacra Evangeliorum praecepta, nulla naturae lex, quam Deus in animis hominum defixit ac paene insculpsit, per rectam rationem promulgavit ac per se ipse decalogo sancivit atque constituit. Unde etiam lit, ul novi id genus institutores disciplinam puerilem ab Ecclesia adhibitam, eo quod tota in auctoritate divina atque in sacris legibus innititur, tamquam non sui iuris. inertem atque obsoletam habere atque appellare contemplim soleant.

In quo profecto misere ipsi falluntur, cum, aventes puerum, ul aiunt, in libertatem revocare, eum demum insane superbiae ac pravis cupiditatibus mancipient, quae — ex eorum commentis consequitur— tamquam necessitates quaedam humanae naturae, (piam exlegem perhibent, probandae essent.

Sed quod turpius est, huiuscemodi magistri, elsi incassum, per errorem tamen impie ac periculose id sibi vindicant ul profanis Communibusque inquisitionibus atque experimentis ea periclitenlur quae in puerorum educationem facta incidunt supernaluralis ordinis, ut, exempli causa, divinum ad sacerdotalia munia et ad religiosam vitam impulsu atque generatim arcana ea omnia quae Gratia Dei in animis hominum operatur, quae, licet naturae vires extollat, eas tamen infinite praetergreditur et nullo pacto legibus physicis parere potest, quia «spiritus ubi vult spirat ». *

1 6>/p., VIII, I.

' !<>, Iit. 8.

.Multo autem perniciosiores sunt illae de natura duce omnino sequenda opiniones doctrinaeve, quae in «ducationis humanae certam quandam ingrediuntur partem salebrarum plenam, in eam scilicet quae ad morum integritatem et ad castimoniam pertinet. Passim enim bene multi et stulte et periculose eam tenent provehantque educandi rationem. quae sexualis putide dicitur, cum iidem perperam sentiant, posse se, per artes mere naturales et quovis amoto religionis pietatisque praesidio, adolescentibus a voluptate et luxuria praecavere, scilicet hos omnes, nullo sexus discrimine, vel publice, lubricis initiando instruendoque doctrinis, immo. quod peius est, mature occasionibus obiiciendo. ut eorum animus, eiusmodi rebus «piemadmodum ipsi aiunt — assuetus, quasi ad pubertatis pericula obdurescat.

In eo autem isti homines graviter errant quod nativam humanae naturae fragilitatem non agnoscunt neque legem illam membris nostris insitam, quae, ut verbis utamur Pauli Apostoli, mentis legi repugnat,' idque praeterea temere infitiantur quod usu quotidiano didicimus, iuvenes nempe prae aliis in turpia saepius incidere non tam ob mancarn mentis cognitionem quam ob infirmitatem voluntatis illecebris obnoxiae atque divinis auxiliis destitutae.

Qua de re prorsus difficili, si quidem, omnibus perpensis, adolescentem aliquem tempestivi» ab iis moneri oporteat, quibus Deus educandi pueros officium commisit cum gratiis opportunis coniunctum, illae profecto cautiones et artes sunt adhibendae, Christianis institutoribus non ignotae, quas apte Antonianus hisce verbis describit: « Eo usque imbecillitas nostra atque in malum proclivitas misere procedit, ut, quae ad remedium peccati consilia adhibentur. ea ipsa ad peccandum fere ansam atque incitamentum praebeant. Quapropter magnopere interest, ut prudens pater, si quando de lubricis istiusmodi rebus cum filio colloquatur, bene attendat, neque ad hoc deveniat ut fere sui) aspectum subiiciat artes singulas quibus horrenda eiusmodi pestis tam magnam orbis partem veneno suo inficit, ne, dum libidinis ignes restinguere aggreditur, eos potius in tenerioribus puerorum animis aut sopitos suscitet aut plane incendat. Ut autem generationem loquamur, quamdhi pueri excolendi sunt. satis superque erit iis uti remediis «piae castimoniam in animos inducant simulque ab iis vitia contraria prohibeant ». *

Aequè vero fallax atque Christianae institutioni infensa illa adolescentes instruendi ratio habenda est, «piam vulgo coëducationem appellant: eorum enim qui ipsam luentur, bene nulli idcirco tuentur quia aul non considerant aul negant, proloparenlum labe

* Horn., Vil. 83.

Dell'educasimie cristiani dei /if/limdi. lib. II, C. 8.

vitiatum nasci hominem, plerique vero omnes, quia tali notionum perturbatione laborant ut legitimum hominum convictum habeant quasi quendam virorum ac foeminarum omnibus plane rationibus parium inconditum acervum. Divinus sane rerum omnium moderator perfectum utriusque sexus convictum in legitimo tantum coniugio vigere voluit, dein in familia inque humana consortione, certo ordine dispertitum. Accedit quod nihil est in ipsa natura — ex qua duo sexus, compage corporis, inclinationibus, ingenioque dissimiles procedunt — unde colligi possit, mares et foeminas promiscua, nedum una eadenique, educatione informandos esse. Alter autem et alter sexus a Dei sapientia ad hoc sunt constituti ut in familia et societate mutuo se compleant et in unum quid apte coalescant, ob illud ipsum corporis animique discrimen quo inter se differunt, quod idcirco in educatione atque institutione tenendum, imo fovendum est per aptam distinctionem ac separationem, aetatibus ac conditionibus congruentem. Eiusmodi vero praecepta, ad Christianae prudentiae praescriptum, tempestive atque opportune servanda sunt non modo in scholis omnibus, praesertim per trepidos adolescentiae annos, unde totius ferme futurae vitae ratio omnino pendet, sed etiam in gymniciis ludis atque exercitationibus, in quibus christianae peculiari modo modestiae puellarum cavendum, ut pole quas ostentare sese atque ante omnium oculos proponere summopere dedeceat.

Memores itaque gravissimorum verborum Magistri divini: « Vae inundo a scandalis * | sollicitudinem ac sollertiam vestram, Venerabiles Fratres » vehementer excitamus adversus perniciosissimos huiusmodi errores qui in Christiana plebe, maximo cum iuventulis detrimento, nimis late pervagantur.

Ad perfectam autem educationem assequendam curare opus est, ut quae omnia pueros, dum instituuntur, circumsaepiunt, ea proposito apte respondeant.

Et protecto quod primum ex necessitate naturae puerum rite conformandum circumdat, ipsa eius familia habenda est, ad hoc demum munus a Deo constituta. Quapropter eam tandem institutionem constantem atque tutissimam iure existimabimus quae in recte composita ac bene morata familia recipitur, eoque ellicaciorem et constantiorem quo magis parentes, potissimum, ac domestici pueris virtutis praebeant exemplo.

Verum non is Nobis est animus ut universam de institutione domestica materiam, ne per summa quidem capita, pertractemus, tam late ea patet; de qua, ceteroqui, non desunt, cum ex veteribus

* Matth., XVIII, 7.

tum ex recentioribus, qui, catholicae doctrinae congruenter, optime scripserint, inter quos praeclaram prorsus meretur laudem Antonianus ille, quem superius loquentem induximus, qui disputationem *De christiana liberorum institutione* ea quidem peritia adornavit ut sanctissimus vir Carolus Borromaeus eam parentibus Christianis in templo congregatis publice legendam curaret.

Volumus tamen. Venerabiles Fratres, animum huc intendatis vestrum, quo res nostris temporibus misere deciderint quae ad domesticam institutionem spectant; cum enim ad artes liberales atque ad publica munera, quae sunt profecto minoris momenti, homines diutinis litterarum studiis, laboriosis exercitationibus ac producto tirocinio se comparent, contra, ad filiorum institutionem, quod profecto caput est officii patrisfamilias. plerique parentum temere accedunt nullaque fere adhibita praeparatione, quod rebus ac curis terrenis distineantur. Ad bonum praeterea minuendum, quod familiaris puerorum institutio pareret, accedit quod fere ubique gentium facilius in dies pueros a familia inde a teneris annis seiungendi consuetudo increbrescit, causis interpositis vel oeconomicis, ut industriae mercaturaeque serviendi, vel politicis; et natio quaedam est, ubi pueri e familiae gremio extorquentur, ut in coelus ludosque a Deo alienissimos, non tam recte conformandi quam, verius, deformandi ac depravandi, indueandur — scilicet eo proposito. ut. ad eorum placita qui communia omnia esse omnibus somniant, impietatem odiumque imbibant — veriore ita horribiliorumque innocentium stragem renovando.

Itaque animarum Pastores per Iesu Christi divinam erga homines caritatem obsecramus atque obtestamur ut nihil reliqui faciant, sive per contiones sive per catecheses, sive verbis sive scriptis in populum late vulgatis, Christiani ut parentes, non tam generatim quam singillatim, perdiscant, quae sibi incumbant officia ad religiosam quod attinet et moralem et civilem liberorum suorum educationem, et quae potissimum, praeter sanctioris vitae suae exempla, viae ac rationes ad eam efficacius consequendam conducant. Huiusmodi profecto monitiones hortationesque Paulus Apostolus haud fastidivit in suis epistulis frequentare, praesertim in ea, quam ad Ephesios scripsit, ubi, praeter alia, id monuit; « Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros »;¹ quae quidem provocatio seu incitatio non ex eo tantum oritur quod parentes severiores atque asperiores se liberis praebeant, sed ex eo praecipue quod filiorum ingenium ac nativam alacritatem moleste ferant et aptiores correctionis modos ignorent, ac praesertim ex molli illa atque veluli enervata, quae in familiis usu venit, disciplina, unde fit ut in

¹ Ep/i., VI, k

puerorum animis cupiditates effrenatae dominelilur. In hoc igitur parentes, itemque puerorum institutores, animum intendant ut dignitatem potestatemque quam habent a Deo, cuius revera vices gerunt, rite in bonum Aliorum usurpent, non quidem ut sibi commodum pariant, sed ut filios informet atque instruant ad sanctum et suavem « Dei timorem, omnis sapientiae initium · in quo tantummodo superiorum reverentia solide innititur et quo dempto constans ordo, pax serena atque omne bonum neque in familia neque in universa humanae coniunetionis societate consistere potest.

Infirmis autem humanae naturae viribus, deterioris ob avitam culpam factae, Deus, qua est bonitate, uberibus suae Gratiae auxiliis consuluit eaque praeterea, quam animis expiandis atque ad sanctitatem evehendis multiplicem habet Ecclesia adminiculorum copiam: Ecclesia, inquam, magna illa Christi familia, quae est idcirco educatrix cum singulis familiis ita congruens ac coniuncta quam quae maxime.

Qui profecto locus ad optimam institutionem aptissimus, quae est Ecclesia, non solum Sacramenta complectitur ac praebet quae divinam gratiam continent atque animis inserunt, neque sacros tantum ritus qui ad informandos ad virtutes adolescentes mirum in modum conferunt, neque tandem sola sacri templi saepta, in (pio sollemnes caerimoniae, sculpta signa, pictae tabulae, organorum vocumque concentus ad animos pietate ac bonis moribus imbuedos tam praeclaro adiumento sunt; verum etiam magnum ea numerum atque varietatem scholarum, coetuum, institutorumque omne genus fovet ac sustentat, quae eo spectant, ut ad pietatem, ad litteras doctrinasque, adhibitis quoque iucunditatis oblectamentis el ipsa corporis exercitatione, adolescentes instituantur. Haec porro tam perennis in eiusmodi operibus fovendis atque alendis fecunditas non modo patefacit atque ostendit, maternam Ecclesiae providentiam et superari non posse et omni esse admiratione dignissimam, sed etiam illam comprobatur, aequae mirabilem, concordiam. quam supra diximus Ecclesiae eum christiana familia intercedere. ut affirmari vere queat, Ecclesiam et familiam unum quoddam Christianae educationis perfugium et quasi sacrarium habendas esse.

Quod autem novae progenies omnibus iis artibus ac disciplinis instruendae essent quibus civilis convictus profleat ac florescit, el sola ad id familia minime sufficeret, proplerea publica gymnasia ortum habuerunt, primum tamen diligenter attendite — Ecclesiae familiaeque in unum conspirantium opera, multo autem post, reipublicae. Quapropter litterarum sedes ac scholae, si, ad historiae fidem, earum originem inspiciamus, natura sua tamquam subsidium ac fere complementum Ecclesiae simul et familiae exsli-

runt; consequens igitur est, publicas scholas non solum familiae atque Ecclesiae repugnare non posse, sed etiam cum utraque, quantum res patitur, congruere oportere, ita nempe ut tria haec — schola, familia, Ecclesia — unum Iere Christianae institutionis sacrarium efficere videntur, nisi velimus scholam a suo plane proposito aberrare et in adolescentium pestem atque perniciem converti.

Quod utique aperte professus est vel laicus vir ille, ob sua de iuventutis institutione scripta tantis ornatus laudibus quamquam ea ipsa haud omnino commendari queunt, cum corruptam de libertate doctrinam redoleant — qui illud protulit: «schola, nisi templum est, spelunca est»; idemque alio loco: «Quando in te puerorum educationem cum litterarum studia, tum doctrinae, quae ad religionem et ad domesticam civilemque societatem spectant, non una conspirant, homines miseri atque inepti existunt*.*»

Inde necessario consequitur, per scholas, quas *neutras* vel *I«i-cas* nuncupant, omne fundamentum Christianae educationis disiici atque everti, utpote a quibus religio omnino removeatur; quae ceterum scholae nullo modo nisi specie *neutrae* erunt, eum religioni plane infensae reapse aut sint aut futurae sint.

Longum est neque vero oportet ea repetere quae decessores nostri, praesertim Pius IX et Leo XIII, aperte declararunt, quorum in tempora potissimum incidit, ut gravissima huiusmodi laicismi pestis in scholas publicas invaderet. Eorum Nos expostulationes¹ iteramus ac confirmamus, itemque sacrorum Canonum praescripta, quibus catholici adolescentes prohibentur ne scholas cum neutras tum mixtas, eas scilicet ad quas, nullo discrimine, catholici et acatholici instituendi conveniunt, quavis de causa frequentent; quas tamen adire licebit, prudenti dumtaxat Ordinarii indicio, in certis quibusdam tantummodo locorum temporumque conditionibus, modo peculiares cautiones adhibeantur.³ Neque illa tolerari potest schola (praesertim si ea «unica» sit ad eamque omnes pueri accedere teneantur), in qua, etsi sacrae praecepta doctrinae separalim catholicis traduntur, tamen catholici non sunt magistri, qui pueros catholicos acatholicosque communiter litteris atque artibus imbuunt.

Neque enim quia doctrina religionis in aliqua schola (plerumque nimis parce) impertitur, idcirco haec iuribus Ecclesiae ac fami-

¹ Nic. Tommaseo, *Pensiori suU'educazione*, parte I. 3, 6.

* Pius IX, Ep. *Quum non sine*, IV iulii 1861. - Syllabus, Prop. 18. - Leo XIII, Alloc. *Summi Pontificatus*, 20 aug. 1880; Ep. enc. *Nobilissima*, 8 febr. 1881; Ep. enc. *Quod multum*, 22 aug. 1886; Ep. *Officio sanctissimo*, 22 dec. 1887; Ep. enc. *Caritatis*, 19 martii 1891, etc. (cf. Cod. iur. can. cum fontium annot., ad can. 1374). M|||

³ Cod. iur. can., c. 1371.

liae satisfacit et digna fit quae ab alumnis catholicis celebretur: nam ut hoc quaevis schola revera praestet, omnino oportet ut tota institutio ac doctrina, scholae ordinatio tota, nempe magistri, studiorum ratio, libri, ad quamvis disciplinam quod pertinet, Christiano spiritu, sub ductu maternaque Ecclesiae vigilantia, sic imbuti sint ac polleant, ut Religio ipsa totius instituendi rationis cum fundamentum tum fastigium constituat; neque hoc solum in scholis in quibus doctrinae elementa, sed in iis etiam ubi aliores disciplinae traduntur. « Neeesse est », ut Leonis XIII verbis utamur. « non modo certis horis doceri iuvenes religionem, sed reliquam institutionem omnem pietatis sensus redolere. Id si desit, si sacer hic habitus non doctorum animos ac discentium pervadat foveat- (lie, exiguae capientur ex qualibet doctrina utilitates, damna saepe consequentur haud exigua ».

Nemo tamen obiiciat. fieri omnino non posse, ut ea respublica, quae homines diversa quod ad religionem sentientes complectitur, puerorum institutioni aliter consulat quam per scholas (piae neutrae ac mixtae vocantur, cum, contra, ipsa respublica civium eruditioni prospicere et prudentius debeat et facilius queat, si Ecclesiae familiarumque hac in re coepta operamque libere perfici atque adhiberi sinat, aequis praeterea alteram alteramque fovendo muniendoque subsidiis. Id autem, magno cum familiarum gaudio itemque profectu publicae sive eruditionis sive tranquillitatis, effici posse, ea plane demonstrant, quae videmus usu venire apud quasdam nationes, in quibus, etsi alii aliam religionem sectamve sequuntur, ordo dispertitioque scholarum nullo pacto iura familiarum offendunt, non solum quod pertinet ad doctrinas (praesertim cum illic catholici ludi catholicis adolescentibus praesto sint), sed etiam quod spectat ad aequam rectamque sumptuum compensationem a republica collatam scholis illis quas familiae iure suo postulant.

At vero in aliis, mixtae item religionis, nationibus res se longe aliter habent, haud exiguo cum catholicorum hominum detrimento: qui, auspiciis ducibusque Episcopis (4 sacerdotibus omnibus utriusque cleri opem ferentibus, pecunia dumtaxat sua scholas sustentant ad filios suos recte instituendos — memores ut sunt gravissimi quo obstringuntur officii — et, laudabili iiberahtate ac constantia, in suo perstant proposito, illud tamquam insigne suae actionis praeferentes ut scilicet « omni catholicae iuvenluti catholicam educationem in scholis catholicis » omnino provideant. Quod quidem coeptum, etsi sumptu publico minime fulcitur, ut lex iustitiae postularet, tamen a magistratibus praepediri ac velari nullo

¹ Ep. enc. *Militantiti Ecclesiae*, 1 aug 18V7.

modo potest, nisi ii velint sacra familiae iura conculcare et germanae libertatis nervos infringere.

Ubi vero gentium primis hisce libertatis quasi elementis repugnatur vel multiplici ratione officitur, homines catholici nunquam salis, vel per maximas molestias, in eo elaborabunt ut scholas suas tueantur incolumes et iustae de libera adolescentium institutione leges auspiciato condantur.

Quicquid autem ad scholam catholicam in liliorum suorum usum provehendam ac tuendam a christidelibus agitur, opus religionis sine ulla dubitatione est, proptereaque potissimum « Actionis Catholicae » munus: ila ut paterno animo Nostro pergratae sint, sinique praecipuis laudibus dignae sodalitates illae omnes, quae multifariam in opus tam necessarium peculiari modo ac studiosissime incumbunt.

Quapropter alte denuntietur et bene ab omnibus animadvertatur atque agnoscat, christi fideles, catholicam scholam filiis quaerendo suis, nusquam gentium opus admittere politicae factionis, sed fungi religionis officio, quod sua ipsorum conscientia necessario postulat; iisdemque eam esse mentem non ut filios suos a reipublicae disciplina atque spiritu distrahant, immo ut ad id ipsum, perfectissimo modo atque nationis utilitati accommodatissimo, conforment, cum catholicus veri nominis, a catholica quidem doctrina instructus, hoc ipso optimus civis, cultor patriae, publicae auctoritati sincera tude obtemperans, sub quavis legitima regiminis forma, reperiatur.

In eiusmodi vero schola, quae cum Ecclesia et cum Christiana familia concordat, eventurum profecto non est, ul, manifestorum educationis detrimento, ea variis in disciplinis oppugnentur quae in religiosa institutione discipuli didicerint; quod si praeceptores, pro sua magisterii sollicitudine, ad eorum cognitionem, refutationis causa, libros erroribus inquinatos duxerint perferendos, talibus id quidem cautionibus talique sanae doctrinae remedio praestituri sunt, ul non iacturam, sed potius utilitatem Christiana inde inveniatis educatio capiat,

Qua in instituendi ratione, itidem, non est cur patrii sermonis classicarumque, ut aiunt, litterarum studium ullum unquam morum sanctimoniae detrimentum afferat; Christianus enim magister exemplum de apibus capiet, quae quicquid in floribus purissimum est, sugunt reliquumque dimittunt, ut in sermone de classicorum lectione | adolescentes sanctus Basilius docet.

Quae quidem necessaria cautio — ab ethnico quoque Quintiliano proposita — minime impedit quominus Christianus magister.

¹ /'. G., l. 31, 570.

² *Inst. Or.*, I, 8.

quae vere bona et utilia in disciplinas earumque tradendarum rationem tempora nostra intulerint atque inferant, ea adsciscat adhibeatque, secundum illud Apostoli: «Omnia probate; quod bonum est tenete ». * Quocirca, dum nova assumit, cavebit ipse, vetera ne facile deserat, quorum utilitatem et vim plurium saeculorum usus docuerit, litterarum latinarum in studio praesertim, quas cotidie magis prohibentes cernimus, ob neglectas, perperam sane, docendi rationes, ab eo. qui in Ecclesiae praecipue scholis magnopere floruit. sano humaniorum litterarum cultu tam utiliter usurpatas. Mos vero nobilissimus a maioribus traditus postulat ut iuvenes, catholicis scholis commissi, litteris utique et doctrinis plene pio temporum nostrorum conditione, sed simul etiam saniore philosophia solide ac penitus imbuantur, inordinata eorum levitate posthabita qui « invenissent forsitan necessaria nisi et superflua quaesiissent ». - Itaque ea magistro cuique Christiano ante oculos habenda sunt, quae brevi sententia Leo XIII complectitur: « ... alacrius adnitendum est, ut non solum apta ac solida institutionis methodus, sed maxime institutio ipsa catholicae fidei omnino conformis in litteris et disciplinis vigeat, praesertim autem in philosophia. ex qua recta aliarum scientiarum ratio magna ex parte dependet ». †

Salutaris autem scholarum efficientia non tam rectis legibus quam magistris rectis tribuenda est, qui, egregie parati atque suam quisque callentes disciplinam, discipulis tradendam, mentis quidem animique laudibus ornati quas munus sane gravissimum postulat, casta et divina caritate erga iuvenes sibi commissos Hagrei ‡, perinde ac Iesum Christum eiusque Ecclesiam diligunt, — quorum illi sunt Olii carissimi — atque hoc ipso sincere bonum verum familiarum ac patriae cordi habent. Praeclaris igitur afficimur solaciis gratoque divinam Bonitatem prosequimur animo, cum videamus ad sodales religiosos et religiosas virgines, quotquot docendis pueris adolescentibusque se devovent, tot tamque probos accedere utriusque sexus praeceptores, eosdemque — ad animum sanctius excolendum in congregationes quoque et sodalitates proprias coeuntes, quae tamquam nobilissimum validumque « Actionis Catholicae » praesidium laudandae ac promovendae sunt, — utilitatis imminores suae, enixe conslanterque illi operam dare quam « artem artium et scientiam scientiarum » § Sanctus Gregorius Nazianzenus vocat, scilicet iuvenes regendi ac conformandi. Cum tamen in eos

† *I These.*, V, 21.

‡ Seneca, *Epist.*, 45.

§ Leo XIII, Ep. enc. *Inscrutabili*, 21 apr. 1878.

* Oratio II, P. G., t. 35, 426.

quoque illud divini Magistri quadret: « Messis quidem multa, operarii autem pauci », ¹ tales Christianae educationis artifices — quorum institutio Pastoribus animarum summisque religiosorum ordinum moderatoribus magnopere curae esse debet — Dominum messis multos ut alios mittat supplicibus precibus exoramus.

Oportet praeterea, adolescentis educatio, quippe qui sit « cereus in vitium flecti », ² in quacumque consuetudine vitae ipse se habent, dirigatur et custodiatur, malas removendo occasiones, bonas autem opportune sufficiendo, in animi remissionibus et in delectu sodalium, quia « corrumpunt mores bonos colloquia mala ». ³

Nostris, eeteroqui, temporibus eo plenius ac diligentius evigilandum est, quo plures iuvenibus imperitis faciendi morum pietatisque naufragii occasiones increbescunt, maxime ex impiis obscenisque libris, quorum salis multi nefarie parvo veneunt ac propagantur, ex « cinemalographicis » ludis, nunc autem ex « radiophonieis » quoque auditionibus, quae cuiusvis generis lectionem — sicut « cinematographa » quodlibet spectaculum — plerisque exhibent atque faciliorem reddunt. Validissima eiusmodi ad quidvis evulgandum subsidia, quae, si ad sana principia apte regantur, eruditioni magnopere atque educationi prodesse queant, saepe — proh dolor — provehendis vitiorum illecebris sordidisque quaestibus serviunt. Sanctus Augustinus in ardore ingemiscebat, quo ad ludos circenses christifideles eius temporis complures rapiebantur, depravationemque Alipii, discipuli et amici sui, quae, feliciter, paulisper constitit, vividis verbis enarrat. ⁴ Quot iam adolescentes, ludis hodiernis et turpibus libris corruptos, parentes ac magistri nunc defleant oportet!

Quapropter omnia illa laudanda et adiuvanda sunt opera educationi dedita, quae, Christiano prorsus spiritu studioque ducta iuvenum animis subveniendi, opportunis libris et ephemeridibus parentes potissimum et praeceptores de insidiis edocent, quae subdole plerumque, moribus et religioni per libros et spectacula struuntur, itemque, praeterquam quod rurant, vel saniores libri in vulgus propagentur et ludi scenici rectae institutioni fructuosi habeantur, magno quidem impendio theatra et « cinematographa » aliquando condunt, unde Christianae virtuti non modo nihil discriminis incidat. verum etiam haud parum accedat utilitatis.

Eiusmodi tamen custodia ac vigilantia, quam adhiberi oportere diximus, minime postulat, ut iuvenes ab hominum commercio segregentur, quibuscum vita degenda animaeque saluti consulendum

¹ *Mv it h.* IX, 37.

¹ *Hohat.*, *.Ir/ poet.*, \. 103.

¹ / *Cor.* XV. 33.

⁴ *Conf.* VI, 8.

eril, sed lautum ut muniantur et Christiane firmentur, hodie quam maxime, adversus illecebras erroresque mundi, qui, ad illud Ioannis, lotus est « concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum et superbia vitae »; ' ita ut, quemadmodum de priscis christianis Tertullianus scripsit, tales nostri se habeant (piales christianos esse nullo non tempore decet « compossessores mundi, non erroris ».

Quibus Tertulliani verbis illud tetigimus, de (pio, licet maximi momenti esset, postremo agere constituimus: videlicet in (pio, ut e proprio eius line colligitur, Christiana educatio praecipue posita sit: quod autem si sedulo animadvertatur, meridiana luce clarius apparebit, supremum educandi munus atque oflirium ad Ecclesiam pertinere.

Eo proprie ac proxime intendit Christiana educatio, ut, divina cum gratia conspirando, germanum atque perfectum Christianum efficiat hominem: ut Christum scilicet ipsum exprimat atque effingat in illis qui sint Baptismate renati, ad illud Apostoli vividum: « Eilioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis ». * Vitam enim supernaturalem germanus Christianus vivere debet in Christo: « Christus, vita vestra ». * eandemque in omnibus rebus gerendis manifestare ¶ ut et vita Iesu manifestetur in carne nostra mortali ». 5

Quae cum ita sint, summam ipsam humanorum actuum, quod attinet ad efficientiam sensuum et spiritus, ad intellectum et ad mores, ad singulos el ad societatem domesticam atque civilem, Christiana educatio lotam complectitur, non autem ut vel minime extenuet, verum ut secundum Iesu Christi exempla et doctrinam extollat, regat, perficiat.

Itaque verus Christianus. Christiana ('ducatione conformatus, alius non est ac supernaluralis homo, qui sentit, indicat, constanter sibique congruenter operatur, ad rectam rationem, exemplis doctrinae Iesu Christi supernaturaliter collustratam: scilicet, homo germana animi firmitate insignis. Neque enim quisquis sibi consentit et sui propriique tenax propositi agit, is solido ingenio est, sed unus ille qui aeternas iustiliae rationes sequitur, ut agnovit ethnicus ipse poëta, « iustum * una simul « el tenacem propositi virum » " extollens; quae, ceterum, iustiliae rationes integre servari nequeunt, nisi Deo tribuatur - ut iit a vero Christiano — quidquid Deo debetur.

| I /o., II. 16.

| *De idololatria*, lk

| *Gal.*, IV, 19.

' *Col.*, III, k

» // *Cor.*, IV, 11.

" Ποητα., *Otl.*, I. III, oil. 3. v. 1.

Hic sane christianae educationis finis profanis hominibus inanis quaedam cogitatio videtur vel potius tale propositum quod perfici nequeat quin non modo naturales vires deleantur vel saltem extenuentur, sed etiam huius vitae actio quodammodo repudietur: untie sequitur, ut sit illud a societate hominum terrenaque eorum prosperitate alienum et cuilibet in litteris, in doctrinis, in artibus, in cultu demum humano civilique profectui vehementer infestum. Cui vero dubitationi, quam ethnici olim, etsi eruditi, rerum tamen nostrarum ignari et praejudicatis opinionibus imbuti, proposuerant — quaeque, recentiore aetate, proh dolor, crebrius ac pertinacius prolata est — Tertullianus occurrerat: «Non sumus exsules vitae. Meminimus gratiam nos debere Deo Domino Creatori; nullum fructum operum eius repudiamus: plane temperamus, ne ultra modum aut perperam utamur. Itaque non sine foro, non sine macello, non sine balneis, tabernis, ollicinis, stabulis, nundinis vestris, ceterisque commerciis cohabitamus in hoc saeculo. Navigamus et nos vobiscum et militamus, el rusticamur, et mercamur, proinde miscemus artes, operas nostras publicamus usui vestro. Quomodo infructuosi videamur negotiis vestris, cum quibus vivimus, non scio». Idcirco sincerus Christianus tantum abest ut res in hac vita gerendas abdicet et naturales vires comprimat, ut, contra, has alat ac perficiat cum vita supernatural! ita copulando, ut ipsam naturalem vivendi rationem exornet ellicacioribusque foveat adiuventis, non modo ad spiritualia atque aeterna, sed etiam ad ipsius naturalis vitae necessitates congruentibus.

Id profecto tota comprobatur christianae religionis eiusque institutorum historia — quacumque historia germani civilis cultus humanarumque progressionum, ad nostros usque dies, omnino cohaeret: — praecipue autem vita Sanctorum ostendit, qui, ab Ecclesia Matre, eademque una. perpetua quadam foecunditate geniti, perfectam absolutamque christianae educationis formam in se referentes, hominum Communionem nobilitarunt et bonis omne genus auxerunt. Optime sane iidem de humano genere meriti, in omni civium ordine atque in quavis vitae conditione, editis perfectae sanctitatis exemplis, flourerunt; in iis enim non desunt cum agricolae simplices ac rudes tum viri disciplinis litterisque exculti, cum tenuior opifex tum exercitus dux, cum privatus paterfamilias tum rex populorum gubernator, cum ingenuae puellae deditaeque rei familiari mulieres tum regiae uxores atque imperatrices. Verum, quibusnam praedicemus laudibus illos evangelii praecones, qui in missionibus, opera prope modum infinita, bonorum quoque huius vitae feraci, una cum fidei lumine barbaris gentibus humani civilisque cultus commoda

tulerunt ac ferunt: quibusnam eos omnes, qui tot ac tam varia opera hominibus Christiana caritate sublevandis condiderunt: quibusnam denique sanctos illos ex utroque sexu institutores, sane frequentissimos, qui suam christianae educationis operam per alios propagandam perpetuandamque, singulari sane cum familiarum ac nationum utilitate, curarunt?

Haec, haec quidem sunt quae ex Christiana educatione proficiuntur beneficia, idcirco quia ea ipsa hominem evehit atque effingit ad vitam virtutemque supernaturalem in Christo; quando quidem Iesus Christus Dominus noster, divinus Magister, cum sit eius vitae ac virtutis auctor et largitor, tum universis hominibus, in quacumque ii conditione versantur, iuvenibus praesertim, exemplum se praebet, in eo potissimum aetatis suae decursu intuendum atque imitandum, cum, obediens omnibusque virtutibus, quae singulos, familiam, societatem respiciunt, coram Deo et hominibus, exornatus, vitam obscure et laboriose traduxit.

Itaque omnes eiusmodi thesauri, quos, nunquam satis aestimandos, hucusque vix ex parte memoravimus, tam arcte ad Ecclesiam pertinent, ut eius velut naturam constituent, cum mysticum Christi corpus, immaculata Christi Sponsa, ideoque foecundissima Mater, iteinque suprema ac perfecta educatrix Ecclesia sil. Quaniobrem magnus ille atque ingeniosus Augustinus — cuius beato ab obitu saeculum quintum ac decimum acturi mox sumus — sancta erga talem Matrem caritate abreptus, has voces edebat: « Merito Ecclesia catholica, Mater Christianorum verissima, non solum ipsum Deum, cuius adeptio vita est beatissima, purissime atque castissime colendum praedicat; sed etiam proximi dilectionem atque caritatem ita complecteris, ul variorum morborum, quibus pro peccatis suis animae aegrotant, omnis apud te medicina praepolleat. Tu pueriliter pueros, fortiter iuvenes, quiete senes prout cuiusque non corporis tantum, sed el animi aetas est. exerces ac doces. Tu parentibus liliis libera quadam servitute subiungis, parentes tiliis pia dominatione praeponis. Tu fratribus fratres religionis vinculo firmiore alque arctiore (piam sanguinis nectis... Tu cives civibus, gentes gentibus, et prorsus homines primorum parentum recordatione, non societate tantum, sed quadem etiam fraternitate conjungis. Doces Reges prospicere populis; mones populos se subdere Regibus. Quibus honor debeatur, quibus allectus, quibus reverentia, quibus timor, quibus consolatio, quibus admonitio, quibus cohortatio, quibus disciplina, quibus obiurgatio, quibus supplicium, sedulo doces; ostendens quemadmodum et non omnibus omnia, el omnibus caritas, el nulli debeatur iniuria». |

| *De maribus Ecclesiae catholicae*, lib. I, <. 30.

Supplices interea, Venerabiles Fratres, animos et manus ad caelum «ad Pastorem et Episcopum animarum nostrarum», ad divinum Regem * Dominum dominantium » erigamus, ut ipse virtute omnipotenti sua iubeat, in orbe universo terrarum praeclaros Christianae institutionis fructus cotidie magis percipi atque augeri, in singulorum hominum et populorum emolumentum.

Quorum autem caelestium munerum auspicem, paterno animo, vobis, Venerabiles Fratres, et clero populoque vestro apostolicam benedictionem impertimus.

Datum Romae, apud S. Petrum, die 31 mensis decembris anno 1929, Pontificatus Nostri octavo.

PIUS PP. XI

ΑΠΘβ. ΗΙ· -

e,,c·

*HmtriMOHÎ'** (*hrislhino, oh·*. 389

ALLEGATUM 111

LITTERAE ENCYCLICAE SSMI I). N. PII PP. XI

DE MATRIMONIO CHRISTIANO

**SPECTATIS PRAESENTIBUS FAMILIAE ET SOCIETATIS CONDICIONIBUS
NECESSITATIBUS ERRORIBUS VITIIS.**

AI) VENERABILES FRATRES PATRIARCHAS PRIMATES ARGBIEPISCOPOS EPI-
SCOPOS ALIOSQUE LOCORUM ORDINARIOS PACEM ET COMMUNIONEM
CUM APOSTOLICA SEDE HABENTES.

PIUS PP. XI.

Venerabiles Fratres salutem et apostolicam benedictionem.

Casti connubii quanta sit dignitas, ex eo maxime dignosci po-
test, Venerabiles Fratres, quod Christus Dominus, aeterni Patris
Filius, carne lapsi hominis assumpta, non solum amantissimo illo
consilio, quo universam nostri generis instaurationem peregit, hoc
quoque societatis domesticae atque adeo humanae consortionis prin-
cipium et fundamentum peculiari quadam ratione complecti voluit,
sed illud etiam, ad pristinam divinae institutionis integritatem revo-
catum, ad verum et « magnum » | Novae Legis Sacramentum evexit,
eiusque propterea disciplinam curamque totam Ecclesiae Sponsae
Suae commisit.

Ex hac tamen matrimonii renovatione, ut apud omnes totius
orbis et cuiusque temporis gentes exoptati colligantur fructus, ho-
minum montes in primis debent germana Christi de matrimonio
doctrina illuminari; deinde christiani coniuges, interiore Dei gratia
infirmas voluntates roborante, omne suam cogitandi agendique
rationem ad purissimam illam Christi legem componant oportet,
unde veram sibi ac familiae suae beatitudinem et pacem nanci-
santur.

At contra, non modo Nos ex hac apostolica quasi specula cir-
cumspicimus, sed vos ipsi, Venerabiles Fratres, et cernitis et una
Nobiscum profecto vehementer doletis complures homines, divinum

* *Ephes.*, V, 32.

illud instaurationis opus oblitos, tantam chrisliani coniugii sanctitatem aut penitus ignorare aut impudenter negare aul etiam, falsis novae cuiusdam et perversae admodum morum doctrinae principiis innixos, passim conculcare. Qui quidem perniciosissimi errores pravique mores eum etiam inter fideles induci coepti sint et sensim sine sensu altius in dies sese insinuare contendunt, pro Christi in terris Vicarii ac supremi Pastoris et Magistri munere, Nostrum esse duximus apostolicam attollere vocem, ut oves Nobis commissas a venenatis pascuis deterreamus et. quantum in Nobis est, immunes servemus.

Vos igitur. Venerabiles Fratres, et per vos universam Ecclesiam Christi, atque adeo humanum genus universum, de chrisliani matrimonii natura, dignitate, commodis beneficiisque inde in familiam atque humanam ipsam societatem emanantibus, de erroribus gravissimo huic evangelicae doctrinae capiti contrariis, de vitiis eidem coniugali vitae adversis, de praecipuis denique remediis adhibendis, alloqui statuimus, vestigiis inhaerentes tel. ree. Leonis NIII. decessoris Nostri, cuius de matrimonio christiano Encyclicas Litteras *Arcanum*,¹ ante quinquaginta annos datas, hisce Nostris el Nostras facimus et confirmamus et, dum nonnulla pro aetatis nostrae condicionibus ac necessitatibus paulo fusius exponimus, non modo non obsolevisse sed plenam suam vim retinere declaramus.

Atque ut ab his ipsis Litteris initium faciamus, quae lotae fere sunt in vindicanda divina matrimonii institutione eiusque sacramental) dignitate et perpetua firmitate, primum quidem id maneat immotum et inviolabile fundamentum: matrimonium non humanitus institutum neque instauratum esse, sed divinitus; non ab hominibus sed ab ipso auctore naturae Deo atque eiusdem naturae restitutore Christo Domino legibus esse communitum, confirmatum, elevatum; quae proinde leges nullis hominum placitis, nulli ne ipsorum quidem coniugum contrario convento obnoxiae esse possint. Haec Sacrarum Litterarum est doctrina,² haec constans atque universa Ecclesiae traditio, haec sollemnis Sae raeTriden tinae Synodi definitio, quae perpetuum indissolubilemque matrimonii nexum eiusdemque unitatem ac firmitatem a Deo auctore manare ipsis Sacrae Scripturae verbis praedicat atque confirmat.⁴

AI, quamquam matrimonium suapte natura divinitus est institutum, tamen humana quoque voluntas suas in eo partes habet easque nobilissimas; nam singulare quodque matrimonium, prout est coniugalis couiunctio inter hunc virum et hanc mulierem, non

¹ lati. enc. *Arcanum divinae sapientiae*, 10 febr. 1880.

I. -27-28; II, -2-23; Matth., XIX, 3 sqq.; *Ephes.*, V, 23 sqq.

² Cone. Trid., sess. XXIV.

oritur nisi ex libero utriusque sponsi consensu: qui quidem liber voluntatis actus, quo utraque pars tradit et acceptat ius coniugii proprium,¹ ad verum matrimonium constituendum iam necessarius est ut nulla humana potestate suppleri valeat. Haec tamen libertas eo tantum spectat ut constet, utrum contrahentes re vera matrimonium inire et cum hac persona inire velint an non; libertati vero hominis matrimonii natura penitus subducitur, ita ut, si quis semel matrimonium contraxerit, divinis eius legibus et essentialibus proprietatibus subiciatur. Nam Angelicus Doctor de fide et prole disserens, « haec, inquit, in matrimonio ex ipsa pactione coniugali causantur, ita quod si aliquid contrarium his exprimeretur in consensu qui matrimonium facit, non esset verum matrimonium ».⁸

Coniugio igitur animi iunguntur et coalescunt, hique prius et arctius quam corpora, nec fluxu sensuum vel animorum affectu, sed deliberato et firmo voluntatum decreto: et ex hac animorum coagmentatione, Deo sic statuente, sacrum et inviolabile vinculum exoritur.

Quae contractus huius natura propria omnino et singularis, eum toto caelo diversum facit cum a coniunctionibus pecudum solo naturae caeco instinctu factis, in quibus nulla ratio est nec voluntas deliberata, tum ab iis quoque hominum vagis coniugiis, quae ab omni vero honestoque voluntatum vinculo remota sunt et quovis domestici convictus iure destituta.

Exinde iam constat legitimam auctoritatem iure pollere atque adeo cogi officio coercendi, impediendi, puniendi turpia coniugia, <piae rationi ac naturae adversantur; sed cum de re agatur ipsam hominis naturam consequente, non minus certo constat id quod fel. ree. Leo XIII decessor Noster palam monuit:³ «In deligendo genere vitae non est dubium, quin in potestate sui arbitrioque singulorum alterutrum malle: aut lesu Christi sectari de virginitate consilium, aut maritali se vinculo obligare. Ius coniugii naturale et primigenum homini adimere, causamve nuptiarum praecipuam. Dei auctoritate initio constitutam, quoquo modo circumscribere lex hominum nulla potest: *Crescite et multiplicamini*

Itaque germani connubii sacrum consortium divina simul et humana voluntate constituitur: ex Deo sunt ipsa matrimonii institutio, fines, leges, bona; Deo autem dante atque adiuvante, ex

¹ Cf. Cod. iur. can., c. 1081 § 2.

³ Cf. Cod. iur. can., c. 1081 § 1.

¹ S. Thom. Aquinas., *Summa theologiae*, p. III, Supplem., q. XLIX, art. 3.

⁴ Litt. enc., *Herum novarum*, 15 maii 1891.

⁴ Gen., I. 28.

hominibus est. per generosam quidem propriae personae pro toto vitae tempore factam alteri traditionem, particulare quodlibet matrimonium cum officiis ac bonis a Deo statutis coniunctum.

I.

Quae vero quantaque sint haec veri matrimonii bona divinitus data dum exponere aggredimur, Venerabiles Fratres, illius Nobis praeclarissimi Ecclesiae Doctores verba occurrunt, quem non ita pridem, Nostris Encyclicis Litteris *Ad salutem* pleno ab eius obitu saeculo xv datis,¹ celebravimus: « Haec omnia — inquit S. Augustinus — bona sunt, propter quae nuptiae bonae sunt: *Proles*, *Fides*, *Sacramentum* ».² Quae tria capita qua ratione luculentissimam lotius de Christiano connubio doctrinae summam continere iure dicantur, ipse Sanctus Doctor diserte declarat, cum ait: « *In fide* attenditur ne praeter vinculum conjugale cum altero vel altera concumbatur; in *prole*, ut amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur: in *sacramento* autem, ut coniugium non separetur, et dimissus aut dimissa, nec causa prolis, alteri coniungatur. Haec est tamquam regula nuptiarum, qua vel naturae decoratur fecunditas vel incontinentiae regitur pravitas ».^{3*}

Itaque primum inter matrimonii bona locum tenet *proles*. Et sane ipse humani generis Creator, qui pro sua benignitate hominibus in vita propaganda administris uti voluit, id docuit cum in paradiso, matrimonium instituens, protoparentibus et per eos omnibus futuris coniugibus dixit: « Crescite et multiplicamini et replete terram ».¹ Quod ipsum Sanctus Augustinus ex Sancti Pauli Apostoli verbis ad Timotheum⁵ perbelle eruit, dicens: « Generationis itaque causa fieri nuptias, Apostolus ita testis est: *Volo*, inquit, *iuniores nubere*. Et quasi ei diceretur: *Ut quid?*, continuo subiecit: *Filios procreare, matres familias esse* »."

Quantum vero hoc Dei beneficium sit et matrimonii bonum ex hominis dignitate et altissimo fine apparet. Homo enim vel solius rationalis naturae praestantia omnes alias creaturas visibiles superat. Accedit, quod Deus homines generari vult, non ut solum

* Lilt. enc. *Ad salutem*, 20 apr. 1930.

S. August., *De bono coniug.*, cap. 24, n. 32.

S. August., *De Den. ad Hit.*, lib. IX, cap. 7, n. 12.

¹ *Den.*, I, 28.

* / *Tim.*, V, 14

* S. August., *De bono coniug.*, cap. 24, n. 32.

sint ut impleant terrain, sed multo magis, ut Dei cultores sint, ipsum cognoscant et ament eoque tandem perenniter fruantur in caelis; qui tamen ex mirabili hominis per Deum in supernaturalem ordinem elevatione, omne superat quod oculus vidit et auris audivit et in cor hominis ascendit.¹ Ex quo facile apparet proles, omnipotenti Dei virtute, contagibus coopérantibus, orta, quantum divinae bonitatis sit donum, quam egregius matrimonii fructus.

Christiani vero parentes intelligant praeterea se non iam solum ad genus humanum in terra propagandum et conservandum, immo vero, non ad quoslibet veri Dei cultores educandos destinari, sed ad pariendam Ecclesiae Christi subolem, ad cives Sanctorum et domesticos Dei² procreandos, ut populus Dei et Salvatoris nostri cultui addictus in dies augeatur. Etsi enim christiani coniuges, quamvis ipsi sanctificati, sanctificationem in prolem transfundere non valent, immo naturalis generatio vitae facta est mortis via, qua originale peccatum transeat in prolem; aliquid tamen quodammodo participant de primaevo illo paradisi contagio, cum eorum sit propriam subolem Ecclesiae offerre, ut ab illa matre filiorum Dei foecundissima per lavacrum baptismatis ad supernaturalem iuslitiam regeneretur, et vivum Christi membrum, immortalis vitae particeps, atque aeternae gloriae, quam omnes toto pectore concupiscimus, heres tandem fiat.

Quae si perpendat mater vere Christiana, intelliget profecto, celsiore quodam et pleno solatii sensu, de se illud Redemptoris nostri dictum esse: «Mulier... cum peperit puerum, iam non meminit pressurae, propter gaudium, quia natus est homo in mundum*;³ omnibusque materni officii doloribus, curis, oneribus maior effecta, multo iustius et sanctius quam matrona illa romana, Gracchorum mater, florentissima liberorum corona in Domino gloria-bitur. Uterque vero coniux hos liberos, prompto gratoque animo e manu Dei susceptos, ut talentum sibi a Deo commissum intuebitur, quod non in suum neque in terrenae tantum reipublicae commodum impendat, sed in die rationis Domino cum fructu restituat.

Procreationis autem beneficio bonum prolis haud sane absolvi-tur. sed alterum accedat oportet, quod debita prolis educatione continetur. Parum profecto generatae proli atque adeo toti generi humano providisset sapientissimus Deus, nisi, quibus potestatem et ius dederat generandi, iisdem ius quoque et officium tribuisset educandi. Neminem enim latere potest prolem, ne in iis quidem quae ad naturalem vitam, mulloque minus in iis quae ad vitam super-

¹ Gf. / Cor., II, 9.

¹ Cf. Ephes.. 11, 19.

« Io., XVI, 21.

naturalem pertinent, sibi ipsam sufficere et providere posse, sed aliorum auxilio, institutione, educatione per multos annos indigere. Compertum autem est, natura Deoque iubentibus, hoc educandae prolis ius et officium illorum in primis esse, qui opus naturae generando coeperunt, inchoatumque, imperfectum relinquentes, certae ruinae exponere omnino vetantur. Iamvero huic tam necessariae liberorum educationi optima qua fieri potuit ratione provisum est in matrimonio, in quo, cum parentes insolubili inter se vinculo connectantur, utriusque opera mutuumque auxilium semper praesto est.

Cum autem de Christiana iuvenluti educatione alias copiose egerimus,¹ haec omnia nunc iteratis Sancti Augustini verbis complectamur: «In prole [attenditur], ut amanter suscipiatur..., religiose educetur»;² quod quidem ipsum in Codice iuris canonici quoque nervose edicitur: * Matrimonii finis primarius est procreatio atque educatio prolis».³

Neque id denique silendum quod, cum tantae dignitatis tantique momenti sit utrumque hoc munus parentibus in bonum prolis commissum, facultatis a Deo ad novam vitam procreandam datae honestus quilibet usus, ipso Creatore ipsaque naturae lege iubentibus. solius matrimonii ius est ac privilegium et intra sacros connubii limites est omnino continendus.

Alterum matrimonii bonum, quod diximus ab Augustino commemoratum, est bonum Fidei, quae est mutua coniugum in contractu coniugali implendo fidelitas, ut quod ex hoc contractu divina lege sancito alteri coniugi unice debetur, id neque ei denegetur neque cuivis permittatur; neque ipsi coniugi concedatur quod, ulpote divinis iuribus ac legibus contrarium et a fide coniugali maxime alienum, concedi nunquam potest.

Quapropter haec fides in primis postulat absolutam coniugii unitatem, quam in proloparenium matrimonio Creator ipse praestituit, cum illud noluerit esse nisi inter unum virum et mulierem unam. Et quamquam deinde hanc primaevam legem supremus Legislator Deus ad tempus aliquantum relaxavit, nullum tamen dubium est quin illam pristinam perfectamque unitatem ex integro restituerit omnemque dispensationem abrogaverit Evangelica Lex. ut Christi verba et constans Ecclesiae sive docendi si ve agendi modus palam ostendunt. Iure igitur Sacra Tridentina Synodus sollemniter professsa est: « Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari

¹ Lift, enc., *Divini illius Magistri*, 31 dec. 1929.

* S. Acui st., *De Gen. ml lilt.*, lib. IX, cap. 7, η. 12.

³ Cod. iur. can., c. 1013 § 1.

et coniungi Christus Dominus apertius docuit, cum... dixit: *Itaque iam non sunt duo, sed una caro* ».¹

Nec vero tantum damnatam voluit Christus Dominus quamlibet, sive successivam sive simultaneam. quae dicitur, polygamiae et polyandriae formam,² exlernumve aliud quodvis inhonestum opus, sed. ut sacra connuhii septa inviolata prorsus custodiantur, ipsas quoque de his omnibus cogitationes voluntarias atque desideria prohibuit: «Ego autem dico vobis quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo». ³ Quae Christi Domini verba ne alterutrius quidem coniugis consensu irrita fieri possunt: Dei enim el naturae exhibent legem, quam nulla unquam hominum voluntas infringere aut flectere valet.⁴

Quin et mutuh inter ipsos coniuges familiaris consuetudo, ut bonum fidei debito splendeat nitore, nota castitatis insigniri debet, ita ut coniuges ad Dei naturaeque legis normam sese in omnibus gerant, et sapientissimi sanetissimique Creatoris voluntatem cum magna erga Dei opus reverentia semper sequi studeant.

Haec autem, quae a Sancto Augustino aptissime appellatur *constitatis fides*, el faciliior el multo etiam iucundior ac nobilior efflorescet ex altero capite praestantissime: ex coniugali scilicet amore, (pii oinuia coniugalis vitae officia pervadit et quemdam tenet in christiano coniugio principatum nobilitatis. « Postulat praeterea matrimonii fides ut vir et uxor singulari quodam sancloque ac puro amore coniuncti sint; neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam; hanc enim regulam Apostolus praescripsit, cum ait: 17°./, *diligite uxores vestras sicut el Christus dilexit Ecclesiam*-,⁵ quam certe immensa illa caritate, non sui commodi gratia, sed Sponsae tantum utilitatem sibi proponens, complexus est ».⁶ Caritatem igitur dicimus, non carnali tantum citiusque evanescente inclinatione innixam, neque in blandis solum verbis, sed etiam in intimo animi affectu positam atque, - siquidem probatio dilectionis exhibitio est operis⁷ opere externo comprobata. Hoc autem opus in domestica societate non modo mu-

¹ Cone. Trid., SC8S. XXIV.

² Vox «successiva» heir indicat aliud coniugium, perdurante primi matrimonii vinculo (Nota auctoris).

³ Matth., V, 28.

⁴ Cf. Deer. S. Officii, 2 martii 1679, propos. 50.

Ephes., V, 25; cf. *Col.*, III, 19.

Catech. Horn., II, cap. VIII. q. 24.

⁵ Cf. S. Ghég. M., *Hom'd. A'Λ'Y in Evang.* (Io., XIV, 23-31), η. I.

tuiun auxilium complectitur, verum etiam ad hoc extendatur oportet, immo hoc in primis intendat, ut coniuges inter se inventur ad interiorem hominem plenius in dies conformandum perliciendumque; ita ut per mutuam vitae consortionem in virtutibus magis magisque in dies proficiant, et praecipue in vera erga Deum proximosque caritate crescant, in qua denique «universa Lex pendet et Prophetae».¹ Scilicet absolutissimum totius sanctitatis exemplar hominibus a Deo propositum, quod est Christus Dominus, omnes cuiuscumque sunt condicionis et quamcumque honestam vitae rationem inierunt, possunt ac debent imitari atque, Deo adiuvante, ad summum quoque Christianae perfectionis fastigium, ut complurium Sanctorum exemplis comprobatur, pervenire.

Haec mutua coniugum interior conformatio, hoc assiduum sese invicem perficiendi studium, verissima quadam ratione, ut docet Catéchisions Romanus,² etiam primaria matrimonii causa el ratio dici potest, si tamen matrimonium non pressius ut institutum ad prolem rite procreandam educandamque, sed latius ut totius vitae communio, consuetudo, societas accipiatur.

Cum hac eadem caritate reliqua coniugii tam iura quam officia componantur necesse est; ita ut non solum ius litiae lex, sed etiam caritatis norma sit illud Apostoli: «Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro».³

Firmata denique huius caritatis vinculo domestica societate, floreat in ea necesse est ille, qui ab Augustino vocatur *ordo amoris*. Qui quidem ordo el viri primatum in uxorem et liberos, el uxoris promptam nec invitam sublectionem obtemperalionemque complectitur, quam commendat Apostolus his verbis: «Mulieres viris suis subditae sint sicut Domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae».⁴

Haec autem obtemperatio non libertatem negat neque aufert, quae ad mulierem tam pro humanae personal* praestantia quam pro nobilissimis uxoris, matris, sociae muneribus pleno iure pertinet; neque obsecundare eam iubet quibuslibet viri optatis, ipsi forte rationi vel uxoris dignitati minus congruentibus, nec denique uxorem aequiparandam docet personis, quae in iure minores dicuntur, quibus ob maturioris indicii defectum vel rerum humanarum imperitiam liberum suorum iurium exercitium concedi non solet; sed velat exaggeratam illam licentiam, quae familiae bonum non curat, vetat in hoc familiae corpore cor separari a capite, cum ma-

¹ Ma t t ii., XXII, 10.

* cr. *c.ite.h. iŕo,ŕ.* p. II, cap. VIII, q. 13.

* *f Cor..* VII, 3.

⁴ *liphes..* V, 2B-23.

ximo totius corporis detrimento et proximo ruinae periculo. Si enim vir est caput, mulier est cor, et sicut ille principatum tenet regiminis haec amoris principatum sibi ut proprium vindicare potest et debet.

Haec dein uxoris viro suo obtemperatio, ad gradum et modum quod attinet, varia esse potest pro variis personarum, locorum, temporum condicionibus; inmo si vir officio suo defuerit, uxoris est vices eius in dirigenda familia supplere. At ipsam familiae structuram eiusque legem praecipuam, a Deo constitutam et firmatam, evertere aut tangere numquam et nusquam licet.

Persapienter de hoc uxorem inter et virum ordine servando fel. rec. decessor Noster Leo XIII in iis, quas commemoravimus, de christiano coniugio Encyclieis Litteris docet: «Vir est familiae princeps et caput mulieris; quae tamen, quia caro est de carne illius, et os de ossibus eius, subicialur parealque viro, in morem non ancillae, sed sociae; ul scilicet oboedientiae praestitae ner honestas nec dignitas absit. In eo autem qui praesl, et in hac (piae paret, cum imaginem ulerque referant alter Christi, altera Ecclesiae, divina caritas esto perpetua moderatrix ollieii ».*

Haec sunt igitur, quae bono fidei comprehenduntur: unitas, castitas, caritas, honesta nobilisque oboedientia; quae, quot sunt nomina, tot sunt coniugum atque coniugii emolumenta, quibus pax. dignitas, felicitas matrimonii in tuto collocentur atque promoveantur. Quare mirum profecto non est, hanc fidem inter eximia et matrimonii propria bona semper fuisse numeratam atque habitam.

Attamen tantorum beneficiorum summa completur et quasi cumulatur illo christiani coniugii bono, quod Augustini verbo nuncupavimus *Sacramentum*, quo denotatur et vinculi indissolubilités et contractus in efficax gratiae signum per Christum facta elatio atque consecratio.

Et primo quidem, indissolubilem foederis nuptialis firmitatem ipse Christus urget dicendo: «Quod Deus coniunxit, homo non separet»;[§] et «Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur: et qui dimissam a viro ducit, moechatur».[§]

In hac autem indissolubilitate Sanctus Augustinus hoc quod vocat bonum Sacramenti ponit apertis his verbis: « In Sacramento autem [attenditur], ut coniugium non separetur, et dimissus aut dimissa, nec causa prolis, alteri coniungatur »/

¹ Lilt, enc., *Arcanum*, 10 febr. 1880.

² *Mat t ii.*, XIX, tt.

³ *Luc.*, XVI, 18.

⁴ *S. August.*, *De Gen. ad lilt.*, lib. IX c. 7 n. 12.

Atque haec inviolabilis firmitas, quamquam non eadem perfectissimaque mensura ad singula, ad omnia tamen vera coniugia pertinet: nani illud Domini: *Quod Deus coniunxit. homo non separet*, cum de protoparentum connubio, cuiusvis futuri coniugii prototype, dictum sit, ad omnia prorsus vera matrimonia spectare necesse est. Quamquam igitur ante Christum illa primaevae legis sublimitas et severitas adeo temperata est, ut Moyses ipsius populi Dei civibus ad duritiam cordis eorum libellum repudii certis de causis dare permiserit: Christus tamen pro sua supremi legislatoris potestate hanc maioris licentiae permissionem revocavit et primaevam in integrum restituit legem per illa verba nunquam oblivioni danda: *Quoil Deus coniunxit, homo non separet*. Quare sapientissime fel. ree. Pius VI decessor Noster ad Agriensem Episcopum rescribens: «Quo manifesto patet, inquit, matrimonium vel in ipso statu naturae, ac sane ante multo quam ad proprie dicti Sacramenti dignitatem eveheretur, sic divinitus institutum esse, ut seciim afferat perpetuum indissolubilemque nexum, qui proinde nulla civili lege solvi queat. Itaque licet Sacramenti ratio a matrimonio seiungi valeat, vehit inter infideles, adhuc tamen in tali matrimonio, siquidem verum est matrimonium, perstare debet, omninoque perstat perpetuus ille nexus, qui a prima origine divino iure matrimonio ita cohaeret, ut nulli subsit civili potestati. Atque adeo quodcumque matrimonium contrahi dicatur, vel ita contrahitur ut reapse sit verum matrimonium, tumque adiunctum habebit perpetuum illum nexum divino iure omni vero matrimonio cohaerentem; vel contrahi supponitur sine illo perpetuo nexu, tumque matrimonium non est, sed illicita coniunctio divinae legi ex obiecto repugnans: quae proinde nec iniri potest nec retineri ».

Quod si exceptioni, etsi rarissimae, haec firmitas obnoxia videatur, ut in quibusdam coniugiis naturalibus solum inter infideles initis vel, si inter christifideles, ratis illis quidem sed nondum consummatis, ea exceptio non ex hominum voluntate pendet, neque potestatis cuiuslibet mere humanae, sed ex iure divino, cuius una custos atque interpret est Ecclesia Christi. Nulla tamen, neque ullam ob causam, tacultas buiusmodi cadere unquam poterit in matrimonium Christianum ratum atque consummatum. In eo enim, quemadmodum maritale foedus plene perficitur, ita maxima quoque ex Dei voluntate firmitas atque indissolubilitas, nulla hominum auctoritate relaxanda, elucet.

Huius autem divinae voluntatis intimam rationem si reverenter investigare velimus, Venerabiles Eratres, facile eam inveniemus in mystica christiani connubii significatione, quae in consummato

' Pius VI. *Descript, ad Kpisc. Aijrien.*, H iu]. 1780.

inter fideles matrimonio pie* perfecteque habetur. Teste enim Apostolo, in sua (quem ab initio innuimus) ad Ephesios epistola. Christianorum connubium perfectissimam illam referi conjunctionem, quae Christum inter et Ecclesiam intercedit: «Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico, in Christo et in Ecclesia»: quae quidem coniunctio, quamdiu Christus vivet et Ecclesia per ipsum, nulla profecto separatione unquam dissolvi poterit. Quod etiam Sanctus Augustinus diserte docet his verbis: «Hoc enim custoditur in Christo et Ecclesia, ut vivens cum vivente in aeternum nullo divortio separetur. Cuius Sacramenti tanta observatio est in civitate Dei nostri, ...hoc est in Ecclesia Christi...; ut cum filiorum procreandorum causa, vel nubant foeminae, vel ducantur uxores, nec sterilem coniugem fas sit relinquere ut alia foecunda ducatur. Quod si quisquam fecerit, non lege huius saeculi (ubi, interveniente repudio, sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia; quod etiam sanctum Moysen Dominus propter duritiam cordis illorum Israelites permisisse testatur); sed lege Evangelii reus est adulterii, sicut etiam illa si alteri nupserit».²

Quot vero quaque ex matrimonii indissolubilitate fluant bona, eum fugere non potest qui vel obiter cogitet sive de coniugum prolisque bono sive de humanae societatis salute. Et primum quidem coniuges hac infirmitate certum habent perennitatis signaculum, quod generosa propriae personae traditio et intima suorum animorum consociatio suapte natura tantopere exigit, cum vera caritas lineam nesciat.³ Eirmum praeterea adstruitur fidae castitati propugnaculum contra infidelitatis incitamenta, si qua interius exteriusve obiciantur; anxio timori num adversitatis aut senectutis tempore alter coniux sit recessurus, quivis praeccluditur aditus eiusque loco quieta statuitur certitudo. Servandae item utriusque coniugis dignitati ac mutuo auxilio praestando quam aptissime providetur, cum per insolubile vinculum perpetuo perseverans coniuges continenter admoneantur se non caducarum rerum causa, nec cupiditati ut inservirent, sed ut alliora et perpetua bona sibi mutuo procurarent, nuptiale iniisse consortium, quod nisi morte solvi non queat. Liberos quoque tuitioni et educationi, quae ad multos annos produci debet, optime consulitur, cum gravia et diuturna huius officii onera unitis viribus facilius a parentibus ferantur. Neque minora loti humanae consortioni oriuntur bona. Usu enim cognitum habemus matrimoniorum inconcussam firmitatem uberrimum esse honestae vitae morumque integritatis fon-

tem ; hoc autem ordine servato, felicitas salusque rei publicae in tuto positae sunt: nam talis est civitas, quales sunt familiae et homines, ex quibus ea constat, ut corpus ex membris. Quapropter, cum de privato coniugum et proles, tum de publico societatis humanae bono optime merentur, qui inviolabilem matrimonii firmitatem strenue defendunt.

Verum hoc Sacramenti bono, praeter indissolubilem firmitatem, multo etiam celsiora emolumenta continentur, per ipsam *Sacramenti* vocem aptissime designata: christianis enim hoc non inane et vacuum est nomen, cum Christus Dominus « Sacramentorum institutor atque perfectior », | suorum fidelium matrimonium ad verum et proprium Novae Legis Sacramentum provehendo, illud re vera effecerit peculiaris illius interioris gratiae signum et fontem, qua eius « naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret».-'

Et quoniam Christus ipsum conjugalem inter fideles validum consensum signum gratiae constituit, ratio Sacramenti cum christiano coniugio tam intime coniungitur, ut nullum inter baptizatos verum matrimonium esse possit, « quin si eo ipso Sacramentum ».*

Cum igitur sincero animo fideles talem consensum praestant, aperiant sibi sacramentalis gratiae thesaurum, ex quo supernaturales vires hauriant ad officia et munera sua fideliter, sancte, perseveranter ad mortem usque adimplenda.

Hoc enim Sacramentum, in iis qui obicem, ut aiunt, non opponunt, non solum permanens vitae supernaturalis principium, gratiam scilicet sanctificantem, auget, sed etiam peculiaris addit dona, bonos animi motus, gratiae germina, naturae vires augendo ac perficiendo. ut coniuges non ratione lanium intelligere, sed intime sapere firmiterque tenere, efficaciter velle et opere perficere valeant quidquid ad statum conjugalem eiusque fines et officia pertinet; ius denique iis concedit ad actuale gratiae auxilium toties impetrandum, quotiescumque ad munera huius status adimplenda eo indigent.

Attamen, cum divinae Providentiae in ordine supernaturali lex sit ut homines ex Sacramentis, quae post adeptum rationis usum recipiant, fructum plenum non colligant, nisi gratiae respondeant, gratia matrimonii magna ex parte talentum inutile, in agro reconditum, manebit, nisi coniuges supernaturales vires exerceant ac recepta gratiae semina colant atque evolvant. Si autem, faciendo quod in se est, ad gratiam se dociles praebeant, sui status onera

| Cone. Trid., ses.-. XXIV.

: Cone. Trid.. sess. XXIV.

* Cod. iur. can., c. 1012.

ferre atque officia implere poterunt eruntque tanto Sacramento roborati et sanctificati et quasi consecrati. Nam. ut Sanctus Augustinus docet, sicut per Baptismum et Ordinem homo deputatur et iuvalur sive ad vitam Christiano more degendam sive ad sacerdotale munus gerendum, eorumque sacramentali auxilio nunquam destituitur, eodem fere modo (quamquam non per characterem sacramentalem), fideles, qui semel matrimonii vinculo iuncti fuerint, eius sacramentali adiutorio ac ligamine privari nunquam possunt. Quin immo, ut addit idem Sanctus Doctor, vinculum illud sacrum, etiam adulteri facti, seum trahunt, quamquam non iam ad gratiae gloriam, sed ad noxam criminis, - sicut apostata anima, velut de coniugio Christi recedens, etiam tunc perditam, Sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit »?

Iidem vero coniuges, aureo Sacramenti ligamine non constricti sed ornati, non impediti sed roborati, omnibus viribus ad hoc nitantur, ut suum connubium non solum per Sacramenti vim et significationem, sed etiam per ipsorum mentem ac mores sit semper et maneat viva imago fecundissimae illius unionis Christi cum Ecclesia, quae est venerandum profecto perfectissimae caritatis mysterium.

Quae omnia, Venerabiles Fratres, si attento animo et viva fide perpendantur, si eximia haec matrimonii bona, proles, fides, sacramentum, debita luce illustrentur, nemo potest divinam sapientiam et sanctitatem et benignitatem non admirari, quae cum dignitati ac felicitati coniugum, Ium humani generis conservationi propagationique, in sola nuptialis foederis casta sacraque consortione procurandae, tam copiose providerit.

II.

Quo libentius tantam casti connubii praestantiam perpendimus, Venerabiles Fratres, eo magis Nobis dolendum videtur, quod divinum hoc institutum, nostra potissimum aetate, spretum saepe ac passim abiectum conspiciamus.

Non iam enim occulte neque in tenebris, sed palam, quovis pudoris sensu deposito, qua voce qua scriptis, scaenicis cuiusque generis ludis, fabulis romanensibus, amatoriiis ludicrisque narrationibus, cinematographicis quae dicuntur imaginibus, radiophonicis orationibus, omnibus denique recentioris scientiae inventis, matrimonii sanctitas vel conculcatur vel deridetur; divortia, adulteria, turpissima quaeque vilia aut laudibus extolluntur aut saltem iis depinguntur eioribus, ut ah omni culpa et infamia vindi-

| S. August., *De nupt. et concup.*, lib. I, cap. 10.

cari videantur. Nec desunt libri, quos scientificos praedicare non verentur, sed qui re vera non raro solum quodam scientiae fucō idcirco illiti sunt, quo faciliorem inveniant sese insinuandi viam. Quae autem in iis propugnantur doctrinae, eae venditantur recentioris ingenii portenta, illius nimirum ingenii, quod, veritatis unice studiosum, praejudicatas quaslibet veterum opiniones abdicasse perhibetur, quodque inter has obsoletas opiniones etiam traditam de coniugio christianarum doctrinam amandat atque relegat.

Et instillantur haec omne genus hominibus, divitibus et egenis, operariis et heris, doctis et indoctis, solutis et connubio ligatis, Dei cultoribus et osoribus, adultis et iuvenibus; his praesertim, utpote faciliori captu praedae, peiores struuntur insidiae.

Non omnes quidem novarum huiusmodi doctrinarum fautores ad extrema quaeque indomitae libidinis consecutaria devehuntur, sunt qui, medio quasi itinere consistere enisi, in quibusdam tantum divinae naturalisque legis praeceptis aliquid nostris temporibus concedendum putent. Sed hi quoque, plus minusve conscii, emissarii sunt illius inimici nostri, qui semper conatur zizania superseminare in medio tritici.¹ Nos igitur, quos Paterfamilias agri sui custodes posuit, quosque sacrosanctum urget officium cavendi ne bonum semen herbis nocentibus opprimatur, Nobismet ipsis a Spiritu Sancto dicta existimamus gravissima, quibus Apostolus Paulus dilectum suum Timotheum hortabatur verba: « Tu vero vigila... Ministerium tuum imple... Praedica verbum, inste opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina ».²

Et quoniam, ut inimici fraudes vitari possint, delegi eas ante necesse est, multumque iuvat eius fallacias incautis denuntiare, quamvis profecto malleus huiusmodi flagitia nec nominare * sicut decet Sanctos », ¹ propter animarum tamen bonum et salutem, ea penitus silere non possumus.

Ita igitur ab horum malorum fontibus incipiamus, praecipua eorum radix in eo est quod matrimonium non ab Auctore naturae institutum neque a Christo Domino in veri Sacramenti dignitatem evectum, sed ab hominibus inventum vocitent. In natura ipsa eiusque legibus alii se nihil matrimonii invenisse asseverant, sed deprehendisse lanium procreandae vitae facultatem ad eamque quoquo pacto satiandam impulsus vehementem: alii tamen initia quaedam ac veluti germina veri connubii in hominis natura inveniri agnoscunt, quatenus, nisi stabili quodam vinculo consociantur

¹ Cf. *Mvnn* , XIII. 25.

» *II Tim.*.. IV, 2-5.

¹ *Ephes.*, v, 3.

homines, dignitati coniugum et naturali prolis propagandae et educandae fini bene provisum non esset. Nihilominus hi quoque docent matrimonium ipsum, quippe quod illa germina excedat, variis concurrentibus causis, sola hominum mente inventum, sola hominum voluntate esse institutum.

Quanto opere autem hi omnes errent quamque turpiter ab honestate deflectant, iam ex his constat quae de origine ac natura coniugii, de finibus bouisque in eo insitis Nostris his Litteris exposuimus. Perniciosissima vero haec commenta esse, ex consecrariis etiam elucet, quae ipsi illorum defensores inde deducunt: leges, instituta ac mores quibus connubium regatur, cum sola hominum voluntate sint parta, ei soli subesse, ideoque pro humano lubitu et humanarum rerum vicissitudinibus condi, immutari, abrogari el posse et debere; generativam autem vim. quippe quae in ipsa natura nitatur, et sacrationem esse el latius patere quam matrimonium: exerceri igitur posse tam extra quam intra connubii claustra, etiam neglectis matrimonii finibus, quasi scilicet impudicae mulieris licentia eisdem fere gaudeat iuribus. quibus legitimae uxoris casta maternitas.

Hisce principiis innixi, quidam eo devenerunt, ul nova effingerent coniunctionum genera, ad praesentes hominum ac temporum rationes, ul opinantur, accommodata, quae totidem novas matrimonii species esse volunt: aliud *ad tempus*, aliud *ad experimentum*, aliud *amicale* quod plenam matrimonii licentiam oinniaque iura sibi vindicat, dempto tamen indissolubili vinculo el prole exclusa, nisi partes suam vitae communionem et consuetudinem in pleni iuris matrimonium deinde converterint.

humo non desunt qui velint et instent ut etiam legibus huiusmodi portenta probentur aut saltem publicis populorum usibus institutisque excusentur; et ne suspicari quidem videntur talia nihil sane habere recentioris *culturae* de (pia tantopere gloriantur, sed nefandas esse corruptelas, quae ad barbaros quarundam ferarum gentium usus etiam cultas nationes procul dubio redigerent.

Sed, ut ad singula iam. Venerabiles Fratres, tractanda accedamus. quae singulis matrimonii bonis opponuntur, primum de prole sil sermo, quum multi molestum connubii onus vocare audent, quamque a coniugibus, non per honestam continentiam (etiam in matrimonio, utroque consentiente coniuge, permissam) sed vi-tiando naturae actum, studiose arcendam praecipiunt. Quam quidem facinorosam licentiam alii sibi vindicant, quod prolis pertaesi solam sine onere voluptatem explere cupiunt, alii quod dicunt se neque continentiam servare, neque ob suas vel matris vel rei familiaris difficultates prolem admittere posse.

At nulla profecto ratio, ne gravissima quidem, efficere potest.

ut quod intrinsece est contra naturam, id cum natura congruens et honestum liat. Cum autem actus coniugii suapte natura proli generandae sit destinatus, qui. in eo exercendo, naturali hac eum vi atque virtute de industria destituunt, contra naturam agunt et turpe quid atque intrinsece inhonestum operantur.

Quare mirum non est, ipsas quoque Sacras Litteras testari Divinam Maiestatem summo prosequi odio hoc nefandum facinus illudque interdum morte puniisse, ut memorat Sanctus Augustinus: «Illicite namque et turpiter etiam cum legitima uxore concumbitur, ubi prolis conceptio devitatur. Quod faciebat Onan, iiiilis Indae, et occidit illum propter hoc Deus ». |

Cum igitur quidam, a Christiana doctrina iam inde ab initio tradita neque unquam intermissa manifesto recedentes, aliam nuper de hoc agendi modo doctrinam sollemniter praedicandam censuerint, Ecclesia Catholica, cui ipse Deus morum integritatem honestatemque docendam et defendendam commisit, in media hac morum ruina posita, ut nuptialis foederis castimoniam a turpi hac labe immunem servet, in signum legationis suae divinae, altam per os Nostrum extollit vocem atque dentio promulgat: quemlibet matrimonii usum, in quo exercendo, actus, de industria hominum, naturali sua vitae procreandae vi destituatur. Dei et naturae legem infringere, et eos qui tale quid commiserint gravis noxae labe commaculati.

Sacerdotes igitur, qui confessionibus audiendis dant operam, aliosque qui curam animarum habent, pro suprema Nostra auctoritate et omnium animarum salutis cura, admonemus, ne circa gravissimam hanc Dei legem fideles sibi commissos errare sinant, et multo magis, ut ipsi se ab huiusmodi falsis opinionibus immunes custodiant, neve in iis ullo modo conniveant. Si quis vero Confessarius aut animarum Pastor, quod Deus avertat, fideles sibi creditos aut in hos errores ipsemet induxerit, aut saltem sive approbando sive dolose tacendo in iis confirmarit, sciat se Supremo Indici Deo de muneris prodizione severam redditurum esse rationem, sibique dicta existimet Christi Verba: « Caeci sunt, et duces caecorum: caecus autem, si caeco ducatum praestet, ambo in foveam cadunt ».

Causae vero, ob quas matrimonii malus usus defenditur, non raro — ut de iis quae turpes sunt taceamus — fictae aut exaggeratae proferuntur. Nihilominus pia Mater Ecclesia optime intelligit atque persentit quae th* matris sanitate, vita periclitantis, di-

‘ S. Vüüüst., *De coniuff. adult.*, lib. II, n. 12: cf. *Gen.*, XXXVIII. 8-10: S. Poenitent., 3 apr., 3 iunii 1916.

* Matth., XV, IV: S. Ofllc., 22 nov. 1922.

cuntur. Ecquis nisi miserenti animo haec perpendere possit? Quis non sumina afficiatur admiratione, si (piando matrem cernat vix non certae sese morti, heroica fortitudine, offerentem, ut proli semel conceptae vitam conservet? Quod ipsa fuerit perpessa ut naturae ollicium plene impleat, id unus Deus ditissimus et miserenlissimus retribuere poterit, dabitque profecto mensuram non tantum confer- tam sed supereffluentem.¹

Optime etiam novit Sancta Ecclesia, non raro alterum ex coniu- gibus pati potius «piam patrare peccatum, cum oh gravem omnino causam perversionem recti ordinis permittit, (piam ipse non vult, etunque ideo sine culpa esse, modo etiam tunc caritatis legem meminerit et alterum a peccando arcere et remove ne negligat. Neque contra naturae ordinem agere ii dicendi sunt coniuges, qui hire suo reda et naturali ratione utuntur, etsi oh naturales sive temporis sive quorundam defectuum causas nova inde vita oriri non possit. Habentur enim tam in ipso matrimonio quam in coniugalis iuris usu etiam secundarii lines, ut sunt mutuum adiutorium mu- lusque fovendus amor et concupiscentiae sedatio, quos intendere coniuges minime vetantur, dummodo salva semper sit intrinseca illius actus natura ideoque eius ad primarium finem debita ordinatio.

Vehementer item Nos percellunt illorum coniugum gemitus, qui, dura egestate oppressi, gravissimam in alendis liberis diffi- cultatem patiuntur.

At cavendum omnino est ne funestae externarum rerum con- ditiones multo funestiori errori occasionem praebeant. Nullae enim exurgere possunt difficultates quae mandatorum Dei, actus, ex inte- riore natura sua malos, vetantium, obligationi derogare queant; in omnibus vero rerum adiunctis semper possunt coniuges, gratia Dei roborati, suo munere fideliter fungi el castitatem a turpi hac macula illibatam in coniugio conservare; nam stal lidei Christianae veritas, Synodi Tridenlinae magisterio expressa: « Nemo temeraria illa et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti [debet], Dei praecepta homini iustificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet et facere quod possis, el petere quod non possis, el adiuval ut possis».* Eademque do- ctrina iterum sollempniterque praecepta est ab Ecclesia et confirmata in damnatione haeresis iansenianae, quae contra Dei bonitatem haec blasphemare erat ausa: « Aliqua Dei praecepta hominibus iustis volentibus et conanlibus, secundum praesentes, quas habent, vires, sunt impossibilia: deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant ».³

¹ Luc., VI, 38.

* Cone. Trid., sess. VI, cap. 11.

Const. Apost. *Coin occasione*, die 31 maii 1653, prop. 1.

Sed aliud, etiam, Venerabiles Fraires, gravissimum commemorandum est facinus, quo vita prolis, in sinu materno reconditae, attentatur. Id autem permissum volunt alii et matris patrisve beneplacito relictum; alii tamen illicitum dicunt, nisi pergraves accedant causae, quas medicae, socialis, eugenicae *indicationis* nomine appellant. Hi omnes quod ad poenales reipublicae leges attinet, quibus genitae necdum natae prolis peremptio prohibetur, exigunt, ut quam singuli, alii aliam, defendunt *indicationem*, eandem etiam leges publicae agnoscant et ab omni poena liberam declarent. Immo nec desunt (pii postulent, ut ad has letiferas sectiones magistratus publici praebeant auxiliatrices manus; id quod, proh dolor!, alicubi quam frequentissime fieri omnibus notum est.

Quod vero attinet ad « *indicationem medicam et therapeuticam* » — ut eorum verbis utamur — iam diximus. Venerabiles Fratres, quantopere Nos misereat matris, cui ex naturae officio gravia imminet sanitatis, immo ipsius vitae pericula: at (pia possit umquam causa valere ad ullo modo excusandam directam innocentis necem? De hac enim hoc loco agitur. Sive ea matri infertur sive proli, contra Dei praeceptum est vocemque naturae: « Non occides! ». Res enim aeque sacra utriusque vita, cuius opprimendae nulla esse umquam poterit ne publicae quidem auctoritati facultas. Ineptissime autem haec contra innocentes repetitur e iure gladii, quod in solos reos valet: neque ullum viget hic cruentae defensionis ius contra iniustum aggressorem (nam (piis innocentem parvulum iniustum aggressorem vocet?); neque ullum adest «extremae necessitatis ius» quod vocant, quodque usque ad innocentis directam occisionem pervenire possit. In utraque igitur et matris et prolis vita luenda ac servanda probi expertique medici cum laude enituntur; contra, nobili medicorum nomine et laude indignissimos se ii probarent, quotquot alterutri, per speciem medicandi, vel falsa misericordia moti, ad mortem insidiarentur.

Quae quidem plane severis consonant verbis quibus Episcopus Hipponensis in coniuges depravatos invehitur, qui prolis quidem praecavere student, at. si nullo exitu, nefarie eam interimere non verentur: « Aliquando eo usque, inquit, pervenit haec libidinosa crudelitas vel libido crudelis, ul etiam sterilitatis venena procuret, el si nihil valuerit, conceptos fetus aliquo modo intra viscera extingual ac fundat, volendo suam prolem prius interire quam vivere, aut si in utero iam vivebat, occidi antequam nasci. Prorsus, si ambo tales sunl, coniuges non sunt: et si ab initio tales fuerunt, non sibi per connubium sed per stuprum potius convenerunt: si autem

¹ Krotl., \N. 13: cf. Deci s Ollie. I maii 1898. 41 iulii 1895, 31 maii 1884.

non ambo sunt, biles, audeo dicere: aut illa est quodammodo meretrix mariti, aut ille adulter uxoris».¹

Quae autem afferuntur pro sociali el eugenica *indicatione*, licitis honestisque modis et intra debitos limites, earum quidem rerum ratio haberi potest et debet; at necessitatibus, quibus eae innituntur, per occisionem innocentium providere velle absonum est praeceptoque divino contrarium, apostolicis etiam verbis promulgato: Non esse facienda mala ul eveniant bona.²

lis denique, qui apud nationes principatum tenent feruntve leges, oblivioni dare non licet auctoritatis publicae esse, congruis legibus poenisque, innocentium vitam defendere, idque eo magis, quo minus ii, quorum vita periclitatur et impugnatur, se ipsi defendere valent, inter quos primum sane locum tenent infantes in visceribus maternis abditi. Quod si publici magistratus parvulos illos non solum non tueantur, sed, legibus suisque ordinationibus, permittant atque adeo tradant medicorum aliorumve manibus occidendos, meminerint Deum indicem esse et vindicem sanguinis innocentis, qui de terra clamat ad caelum.³

Reprobetur denique oportet perniciosus ille usus, qui proxime quidem naturale hominis ius ad matrimonium ineundum spectat, sed ad prolis quoque bonum vera quadam ratione pertinet. Sunl enim qui, de finibus *eugenicis* nimium solliciti, non solum salubria quaedam dent consilia ad futurae prolis valetudinem ac robur tutius procurandum — quod rectae rationi utique contrarium non est — sed cuilibet alii etiam altioris ordinis tini *eugenicuni* antepo-
nant, el coniugio auctoritate publica prohiberi velint eos omnes ex quibus, secundum disciplinae suae normas el coniecluras, propter hereditariam transmissionem, mancam vitiosamque prolem generatum iri censent, etiamsi iidem sint ad matrimonium ineundum per se apti. Quin immo naturali illa facultate, ex lege, eos, vel invitos, medicorum opera privari volunt; neque id ad cruentam sceleris commissi poenam publica auctoritate repetendam, vel ad futura eorum crimina praecavenda, licebit, scilicet contra omne ius et fas ea magistratibus civilibus arrogata facultate, quam numquam habuerunt nec legitime habere possunt.

Quicumque ita agunt, perperam dant oblivioni sanctiorem esse familiam Statu, hominesque in primis non terrae el tempori, sed caelo et aeternitati generari. Et fas profecto non est homines, matrimonii ceteroqui capaces, quos, adhibita etiam omni cura et diligentia, nonnisi mancam genituros esse prolem conicilur, ob

¹ S. Auoüst., *Ue nupt. el concii pisc.*, cap. XV.

² cr. *Itoni.*, III, 8.

³ Cf. *Can.*, IV, 10.

eam causam gravi culpa onerare si contagium contrahant, quamquam saepe matrimonium iis dissuadendum est.

Publici vero magistratus in subditorum membra directam potestatem habent nullam; ipsam igitur corporis integritatem, ubi nulla intercesserit culpa nullaque adsit cruentae poenae causa, directo laedere et attingere nec *eugenicis* nec ullis aliis de causis possunt unquam. Idem docet Sanctus Thomas Aquinas, cum, inquirens num humani indices ad futura mala praecavenda hominem possint malo quodam plectere, id quidem concedit quod ad quaedam alia mala, sed iure meritoque negat quod ad corporis laesionem: «Numquam secundum humanum indicium aliquis debet puniri, sine culpa, poena flagelli, ut occidatur vel mutiletur vel verberetur».¹

Ceterum, quod ipsi privati homines in sui corporis membra dominatum alium non habeant quam qui ad eorum naturales lines pertineat, nec possint ea destruere aut mutilare aut alia via ad naturales functiones se ineptos reddere, nisi quando bono totius corporis aliter provideri nequeat, id Christiana doctrina statuit atque ex ipso humanae rationis lumine omnino constat.

Iam ut ad alterum caput errorum, quod fidem contagii respicit, veniamus, quidcumque in prolem peccatur, consequens est in fidem quoque coniugii peccari quodammodo, cum alterum alteri sit connexum matrimonii bonum. At totidem praeterea contra coniugii lides singillatim enumeranda sunt errorum et corruptelarum capita, quot eadem lides complectitur domesticas virtutes: castam scilicet utriusque coniugis fidelitatem, uxoris honestam viro obtemperacionem, firmam denique germanamque inter utrumque caritatem.

Fidelitatem igitur primo corrumpunt, qui huius temporis opinionibus ac moribus de falsa quadam nec innocua amicitia cum extraneis indulgendum putant, et maiorem quondam in mutuis hisce rationibus sentiendi atque agendi licentiam contagibus concedendam esse asserunt, idque eo magis quod (ut autumant) non pauci habeant congenitam indolem sexualem, cui intra angustos connubii monogamici limites satisfacere non possint. Quapropter honestorum coniugum rigidum illum animi habitum, qui omnem cum extraneis libidinosum alieetum et actum damnat et recusat, obsoletam quandam esse censent mentis animique debilitatem, aut abjectam et vilem obtrectationem seu zelotypiam: et ideo, quaecumque de fide coniugali retinenda latae fuerint poenales reipublicae leges, eas irritas esse volunt, aut certe irritandas.

Nobilis quidem castorum coniugum animus commenta haec, vel sola natura duce, ut vana et turpia respuit profecto atque contemnit;

¹ *Summ. theol.*, 2. 2*, q. 108. a. 4 ad 2m.

el hanc naturae vocem approbat sane atque confirmat eum Dei mandatum « Non moechaberis»,¹ tum illud Christi: «Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo».² Nullae autem humanae consuetudines vel exempla prava, nullaue progressae humanitatis species poterunt umquam huius divini praecepti vim infirmare. Nam quemadmodum unus idemque «Iesus Christus heri et hodie ipse et in saecula -»,³ ita una eademque Christi doctrina permanet, ex qua ne unus quidem apex praeteribit, donec omnia fiant.⁴

Quicumque vero nuptialis fidei et castimoniae nitorem scribendo dicendoque obscurant, iidein errorum magistri fidam honestamque mulieris viro obtemperationem facile labefactant. Audacius etiam complures ex iis indignam illam esse alterius coniugis erga alterum servitutem effutiunt; aequalia inter coniuges omnia esse iura: quae cum unius servitutes violentur, quandam mulieris *emancipationem* superbissime praedicant peractum esse vel peragendam. Hanc autem triplicem, sive in domestica societate regenda, sive in re familiari administranda, sive in prolis vita arcenda vel perimenda. statuunt, el *socialem*, *oeconomicam*, *physiologicam* vocant: physiologicam quidem, quatenus mulieres ab oneribus uxoris, sive coniugalibus, sive maternis, pro sua libera voluntati* solutas aut solvendas volunt (hanc autem non emancipationem, sed nequam facinus essi* iam salis diximus), oeconomicam vero, qua volunt mulierem, etiam inscio el repugnante viro, libere posse sua sibi negotia habere, gerere, administrare, liberis, marito familiaque tota posthabitis; socialem denique, quatenus ab uxore curas domesticas sive liberorum sive familiae removent, ut, iis neglectis, suo ingenio indulgere valeat, el negotiis officiiisque etiam publicis addicatur.

At ne haec quidem est vera mulieris emancipatio neque illa rationi congruens el dignissima libertas, quae Christianae nobilique mulieris el uxoris muneri debetur: potius est muliebris ingenii et maternae dignitatis corruptio et totius familiae perversio, qua maritus privatur uxore, proles matre, domus familiaque tota vigili semper custode. Quin immo in ipsius mulieris perniciem vertitur haec falsa libertas el non naturalis cum viro aequalitas; nam si mulier ab regia illa descendit sede, ad quam per Evangelium intra domesticos parietes evecta est. brevi in veterem servitutem (sin minus specie, re tamen vera) redigetur, fielque, ut apud ethnicos erat, merum viri instrumentum.

¹ *Exod.*, XX, 14.

² *Matth.*, V, 28.

³ *Ilebr.*, XIII, 8.

Aequalitas autem illa iuriutn. quae tantopere exaggeratur et praetenditur, in iis quidem agnosci debet, quae propria sunt personae ac dignitatis humanae, quaeque nuptialem pactionem consequuntur et coniugio sunt insita; in iisque profecto uterque coniux eodem omnino iure gaudet eodemque debito tenetur; in celeris, inaequalitas quaedam et temperatio adesse debet, quam familiae bonum ac debita domesticae societatis et ordinis unitas firmitasque postulant.

Sicubi tamen sociales et oeconomicae condiciones mulieris nuptae, ob mutatos conversationum humanarum modos et usus, aliquo pacto mulari debent, auctoritatis publicae est, civilia uxoris iura ad huius temporis necessitates et indulgentias aptare, habita quidem ratione eorum, quae exigunt diversa sexus feminei indoles naturalis, morum honestas, commune familiae bonum, modo etiam essentialis ordo societatis domesticae incolumis maneat, qui alioquin quam humana, id est, divina auctoritate atque sapientia conditus est, et nec legibus publicis nec privatis beneplacitis mulari potest.

Sed ulterius etiam progrediuntur recentiores coniugii osores, eo quod germano solidoque amori, coniugalis felicitatis et intimae dulcedinis fundamento, caecam quandam sufficiunt indolis convenientiam consensionemque ingenii, quam sympathiam vocant; qua cessante, relaxari vinculum docent quo solo uniuntur animi, ac plene dissolvi. Quid hoc erit aliud nisi domum super arenam aedificare? Quam, cum primum obiecla fuerit adversitatum tinctibus, ait Christus Dominus labefactandam esse continuo et collapsuram: « El flaverunt venti et irruerunt in domum illam, et cecidit et fuit ruina illius magna. At contra, quae supra petram constituta fuerit domus, mutua nempe inter coniuges caritate, et deliberata ac constanti animorum coniunctione solidata, nulla concutietur adversitate, nedum evertatur.

Praestantissime quidem hactenus duo priora Christiani coniugii bona vindicavimus, Venerabiles Fratres, quibus hodierni societatis eversores insidiantur. Sed sicut haec bona tertium, quod *sacramenti* est, longe antecellit, ita nil mirum quod hanc imprimis excellentiam multo acrius videmus ab iisdem oppugnari. El primum quidem tradunt, matrimonium rem esse omnino profanam mereque civilem, nec ullo modo religiosae societati, Ecclesiae Christi, sed uni societati civili committendam; tum vero addunt a quovis indissolubili vinculo nuptiale foedus esse liberandum, coniugum secessionibus seu divortiis non modo toleratis, sed lege sancitis; ex quo denique licet ul. omni spoliatum sanctitate, coniugium in rerum profanarum ac civilium numero iaceat.

Alleg. III. - MH. Hii XI: *matrimonio rhrixliano, etc.* HI

Primum illud in eo statuunt, quod actus ipse civilis sit pro vero contractu nuptiali habendus (*matrimonium civile* id vocitant); aclus religiosus autem sit additum quiddam, vel, ad summum, plebi superstiosiori permittendum. Deinde, sine ulla reprehensione volunt ut liceat connubia a catholicis hominibus cum acatholicis misceri, nulla religionis habita ratione neque quaesito religiosae auctoritatis consensu. Alterum, quod sequitur, in perfectis divortiis excusandis ponitur, et in legibus iis civilibus laudandis ac provehendis, quae ipsius vinculi solutioni favent.

Quod ad religiosam cuiusvis coniugii et multo magis chrisliani matrimonii el sacramenti indolem attinet, cum, quae de hac re notanda sunt, Leonis XIII Litteris Encyclicis, quas saepe commemoravimus quasque Nostras quoque diserte iam fecimus, fusius tractentur gravibusque fulciantur argumentis, ad eas hinc remittimus nec nisi perpauca nunc Nobis repetenda ducimus.

Vel solo rationis lumine, maxime si vetusta historiae monumenta investigentur, si constans populorum conscientia interrogetur, si omnium gentium instituta et mores consulantur, satis constat sacrum quiddam ac religiosum inesse in ipso naturali coniugio, « non adventitium sed ingenitum, non ab hominibus acceptum, sed natura insitum ». cum « habeat Deum auctorem, fueritque vel a principio quaedam Incarnationis Verbi Dei adumbratio ». ' Con-surgit enim sacra coniugii ratio, quae intime cum religione et sacram-rum rerum ordine coniunela est. cum ex origine illa divina, quam supra commemoravimus, tum ex line ad ingenerandam educan-damque Deo subolem, ac Deo item coniuges christiano amore mu-tuoque adiumenlo addicendos; tum denique ex eiusdem naturali coniugii ollicio, providentissima Dei Conditoris mente instiluto. ut quoddam sit. transvehendae vitae quasi vehiculum, quo parentes divi-nae omnipotentiae vehit administri inserviunt. Ad haec accedit nova dignitatis ratio ex Sacramento petita, qua matrimonium Chri-stianorum evasit longe nobilissimum atque ad tantam excellentiam provectum, ut «mysterium magnum »,« honorabile... in omnibus», apparuerit Apostolo.'

Quae religiosa matrimonii indoles, celsaque eius gratiae el co-niunctionis Christum inter et Ecclesiam significatio, sanctam ab sponsis postulat erga ehristianum connubium reverentiam san-clunIQUE studium, ut matrimonium quod ipsi inituri sunt, ad arche-typum illud ipsum quam proxime accedat.

At multum in hoc deficiunt, el aliquando non sine salutis aeter-nae periculo, qui temere mixtas ineunt nuptias, a quibus maternus

1 Leo XIII, Liti. enc. *Arcanum*, 10 febr. 1880.

2 Cf. *Ephes.*, V, 32; *Hebr.*, XIII, L

Ecclesiae amor et providentia, gravissimis de causis, retrahit suos, quemadmodum ex multis apparet documentis, illo Codicis canone comprehensis, qui haec decernit: «Severissime Ecclesia ubique prohibet, ne matrimonium ineatur inter duas personas baptizalas quarum altera sit catholica, altera vero sectae haereticae seu schismaticae adscripta; quod si adsit perversionis periculum coniugis catholici et prolis, coniugium ipsa etiam lege divina vetatur». Quod si Ecclesia interdum, pro temporum, rerum, personarum rationibus, a severioribus his praescriptis (salvo iure divino, et per opportunas cautiones remoto, quantum fieri potest, perversionis periculo) dispensationem non recusat, difficulter tamen fieri potest ut coniux catholicus nonnihil detrimenti ex istis nuptiis non capiat.

Unde in prognatos haud raro derivatur lugenda a religione defectio vel saltem praeceptum decursus in religiosam illam negligentiam seu, quam vocant, indifferentiam, infidelitati impietatique proximam. Illud etiam accedit quod in mixtis nuptiis multo difficilior reddatur viva illa animorum conformatio, mysterium, quod diximus, arcanam nimirum Ecclesiae cum Christo coniunctionem, imitatura.

Facile enim deficiet arctior animorum communio, quae sicut est Ecclesiae Christi signum et nota, ita christiani coniugii signum sit oportet, decus et ornamentum. Nam distrahi solet aut saltem relaxari animorum vinculum, ubi in rebus ultimis et summis, quas homo veneratur, idest in religionis veritatibus et sensibus, dissimilitudo mentium habetur et voluntatum intercedit diversitas. Ex quo periculum est, ne langueat inter coniuges caritas, itemque labefactetur domesticae societatis pax et felicitas, quae ex cordium potissimum unitate proficiscitur. Nam, ut iam ante tot saecula antiquum ius Romanum definierat: «Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio».-

At maxime, ut iam monuimus, Venerabiles Fratres, restitutionem istam perfectionemque matrimonii a Christo Redemptore statutam augescens in dies divortiorum facilitas impedit. Quin immo neopaganismi fautores, tristi rerum usu nihil edocti, in sacram coniugii indissolubilitatem, legesque eam iuvantes, acrius in dies invehi pergunt, ac licere divortia decernendum esse contendunt, ut alia scilicet, eaque humanior, lex obsoletis legibus sufficiatur.

Divortiorum autem causas ii quidem multas in medium proferunt et varias; e personarum vitio seu culpa alias profectas, alias

* Cod. iur. can., c. 1040.

* MoitKsrisus, in *Dig.* (t. XXIII, II: *De Hitu nuptiarum*), lib. I, *Regularum*.

Alleg. 111. - *LUI-* ('n<' *I'H XI: l)lt >nalri)nonio chrisliano. etc.* H3

in rebus positas (subieclivas illas, has obiectivas appellant): quaecumque denique individuum vitae societatem asperiores efficiunt atque ingratis. Has porro causas ac leges multiplici ex capite probari volunt: ex utriusque bono coniugis in primis, sive alter innocens est atque a reo propterea secedendi suo iure gaudens, sive sceleribus obnoxius, eaque de causa ab ingratis et coacta conjunctione seiungendus; deinde e bono prolis, quae recta institutione destituitur vel eiusdem fructus amittit, cum nimis facile, e parentum discordiis aliisque male factis offensionem passa, a virtutis via abstrahatur: denique ex communi bono societatis, quod postulet, primo ut ea matrimonia exstinguantur penitus, quae iam nihil valeant ad id assequendum quod natura spectat; dein ut coniugibus discedendi potestas fiat lege, cum ut avertantur crimina quae ex eorumdem coniugum convictu vel consociatione facile essent peritescenda, tum ne magis in dies ludibrio habeatur iudiciale forum et legum auctoritas, eo quod coniuges, ad exoptatam divortii sententiam impetrandam, aut crimina, ob quae index ad normam legis solvere valeat vinculum, consulto committant, aut eadem se commisisse, coram indice, licet rerum condicionem clare ipse perspiciat, insolenter mentiantur atque peiurent. Quamobrem blateratur, leges omnibus his necessitatibus, mutatisque temporum condicionibus, hominum opinionibus, civitatum institutis ac moribus esse omnino conformandas: quae vel singula, maxime vero omnia in unum collecta, facultatem divortiorum certis de causis concedendam prorsus esse luculentissime testentur.

Alii, ulterius mira procacitate progressi, matrimonium utpote contractum mere privatum, consensui item arbitrioque privato utriusque contrahentis, ut lit in ceteris privatis contractibus, prorsus esse relinquendum opinantur, quavis propterea de causa dissolvendum.

Verum, contra has quoque insanias omnes stat, Venerabiles Fratres, una lex Dei certissima, a Christo amplissime confirmata, nullis hominum decretis vel scitis populorum, nulla legumlatorum voluntate debilitanda: « Quod Deus coniunxit, homo non separet ».¹ Quod quidem si iniuria homo separaverit, irritum id prorsus fuerit; iure propterea, ut plus semel vidimus. Christus ipse asseveravit: « Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, moechatur; et qui dimissam a viro ducit, moechatur ».² Et haec Christi verba quodcunque respiciunt matrimonium, etiam naturale tantum et legitimum; omni enim vero matrimonio convenit illa indissolubilitas, qua illud partium beneplacito et omni saeculari potestati, ad vinculi solutionem quod perlinet, est omino subtractum.

¹ *M v it h ., XIX, 6.*

² *Luc., XVI, 18.*

Memoria item renovanda est sollemnis iudicii, quo Concilium Tridentinum sub poena anathematis haec reprobavit: «Si quis dixerit propter haeresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a coniuge dissolvi posse matrimonii vinculum: anathema sit»; ¹ et: «Si quis dixerit. Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere, moecharique eum. qui, dimissa adultera, aliam duxerit, et eam, quae, dimisso altero, alii nupserit: anathema sit».*

Quod si non erravit neque errat Ecclesia, cum haec docuit et docet, ideoque certum omnino est matrimonii vinculum ne ob adulterium quidem dissolvi posse, in comperto est reliquas tanto debiliores, quae afferri solent, divortiorum causas nullo minus valere nihilique prorsus esse laciendas.

Ceterum quae supra contra vinculi firmitatem e triplici illo capite obiiciunt, ea facile dissolvuntur. Incommoda enim illa omnia arcentur ac pericula propulsantur, si quando, in extremis illis adiunctis, discessio permittatur coniugum imperfecta, id est incolumi atque integro vinculo, quam lex ipsa Ecclesiae concedit claris canonum verbis quae de separatione tori et mensae et habitationis decernunt.² Iam secessionis huiusmodi causas, conditiones, modum simul et cautelas, quibus et liberorum institutioni et familiae incolumitati liat satis, atque incommoda item omnia, sive ea coniugi, sive proli, sive ipsi civili communitati impendent, quoad poterit, praecaveantur, legum erit sacrarum statuere, et ex parte saltem, etiam civilium legum, pro civilibus scilicet rationibus atque effectibus.

Quaecumque autem ad firmitatem coniugii indissolubilem asserendam afferri solent, et supra attigimus, constat eadem eodemque iure valere sive ad necessitatem facultatemque divortiorum excludendam, sive ad potestatem ea concedendi cuilibet magistratui negandam: quot item pro priore illa stant praeclara emolumenta, totidem contra apparent in altera parte detrimenta, cum singulis tum universae hominum societati perniciosissima.

Atque, ut iterum sententiam decessoris Nostri afferamus, quantum materiam bonorum in se coniugii indissolubilis firmitas contineat, tantam malorum segetem divortia complecti, vix attinet dicere. Hinc videlicet, incolumi vinculo, tuta ac secura matrimonia conspiciamus, illinc, coniugum secessionibus propositis vel ipsis di-

¹ Cone. Trid., sess. XXIV. c. 5.

² Cone. Trid., sess. XXIV, c. 7.

³ Cod. iur. can., cc. 1128 sqq.

vortiorum periculis obiectis, ipsa foedera nuptialia mutabilia aut certe anxiiis obnoxia fleri suspicionibus. Hinc mutua benevolentia consociatioque bonorum confirmata mirifice : illinc, ex ipsa secessionis lacta potestate, extenuata miserrime. Hinc coniugum castae tidei addita peropportuna praesidia; illinc infidelitati perniciose incitamenta suppeditata. Hinc liberorum susceptio, tuitio, educatio provecta efficaciter; illinc gravioribus usque detrimentis affecta. Hinc inter familias cognatosque discordiis multiplex praeclusus aditus; illinc discordiarum occasio oblata frequentius. Hinc facilius oppressa, illinc iacta copiosius multoque latius semina simultatum. Hinc potissimum dignitas officiumque mulierum, in societate sive domestica sive civili, redintegrata feliciter ac restituta; illinc indigne depressa, siquidem in periculum coniciuntur uxores « necum libidini virorum inservierint, pro derelictis habeantur».¹

Et quoniam ad perdendas familias, ut iam Leonis XIII gravissimis verbis concludamus, - frangendasque regnorum opes nihil tam valet, quam corruptela morum; facile perspicitur, prosperitati familiarum ac civitatum maxime inimica esse divortia, quae a depravatis populorum moribus nascuntur, ac, teste rerum usu, ad vitiosiores vitae privatae et publicae consuetudines aditum ianuamque patefaciunt. Multoque esse graviora haec mala constabit, si consideretur, frenos nullos futuros lautos qui concessam semel divortiorum facultatem valeant intra certos, aut ante provisos, limites coercere. Magna prorsus est vis exemplorum, maior cupiditatum: hisce incitamentis fferi debet, ut divortiorum libido latius quotidie serpens, plurimorum animos, invadat, quasi morbus contagione vulgatus, aut agmen aquarum, superatis aggeribus, exundans».

Ideoque, ut in iisdem Litteris legitur, « nisi consilia mutantur, perpetuo sibi metuere familiae et societas humana debebunt, ne miserrime coniciantur in... rerum omnium certamen atque discrimen ». ³ Quae quidem omnia quam vere ante quinquaginta annos praenuntiata fuerint, abunde confirmat crescens in dies morum corruptio et inaudita familiae depravatio in iis regionibus, ubi Communiemus plene dominatur.

III.

Quid sapientissimus nostri generis Creator ac Redemptor de humano coniugio statuerit, Venerabiles Fratres, huc usque venerabundi admirati sumus, simulque doluimus tam pium divinae Bo-

¹ Leo XIII. Lilt. enc. *Arcanum*. 10 febr. 1880.

* Litt. Enc. *Arcanum*, 10 febr. 1880.

³ Lilt. enc. *Arcanum*, 10 febr. 1880.

nitatis consilium ab humanis cupiditatibus, erroribus, vitiis frustrari conculcarique nunc passim. Consentaneum igitur restituit animum Nostrum paterna quadam eum sollicitudine ad opportuna invenienda remedia convertamus, quibus perniciosissimi (pios recensuimus abusus tollantur et debita matrimonio reverentia ubique restituatur.

Ad quod in primis iuvat certissimum illud in memoriam revocare, quod in sana philosophia atque adeo in sacra theologia sollemne est: quaecumque nimirum a recto ordine declinarunt, non posse ea in pristinum ac suae naturae congruentem statum alia via reduci, quam ad divinam rationem, (piae (ut docet Angelicus) omnis rectitudinis exemplar est, revertendo. Quae quidem fel. ree decessor Noster Leo XIII contra Naturalistes gravissimis hisce verbis iure urgebat: - Lex est provisa divitus, ut (piae a Deo et natura auctoribus instituta sunt, ea tanto plus utilia ac salutaria experiamur, quanto magis statu nativo manent, integra atque incommutabilia, quandoquidem procreator rerum omnium Deus probe novit (per singularum institutioni et conservationi expediret, cunctasque voluntate et mente sua sic ordinavit, ut suum unaquaeque exitum convenienter habitura sit. At si rerum ordinem providentissime constitutum immutare et perturbare hominum temeritas aut improbitas velit, tum vero etiam sapientissime atque utilissime instituta aut obesse incipiunt, aut prodesse desinunt, vel quod vim iuvandi mutatione amiserint vel quod tales Deus ipse poenas malit de mortalium superbia atque audacia sumere ».

Oportet igitur ad rectum ordinem in re coniugali restituendum, ut omnes divinam de matrimonio rationem contemplentur ad eamque se conformare studeant.

Verum, cum huic studio indomitae praesertim concupiscentiae vis obsistat, quae sane potissima est causa cur contra sancias matrimonii leges peccetur, cumque homo cupiditates suas, sibi subditas habere non possit, nisi prius se subiciat Deo, hoc primum curandum erit secundum ordinem divinitus statutum. Nam firma lex est, ut quicumque se Deo subiecerit. gaudeat ille subici sibi, divina gratia opitulante, concupiscentiam animique sui motus; qui vero rebellis Deo luerit, illatum sibi a violentis cupiditatibus intestinum bellum experiatur ac doleat. Quod quam sapienter decretum sit, ita exponit S. Augustinus: « Illoc enim expedit: inferius subici superiori; ut et ille (per sibi subici vult quod est inferius se, subiciatur superiori se. Agnosce ordinem, quaere pacem! *Tu Deo; tibi caro. Tibi caro.* Quid iustius? quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi:

† S. Thom. Aquin., *Summi. theol.*,

q. 91. a. 1-2.

• Litt. enc. *Arcanum*, 10 febr. 1880.

servi tu ei, qui fecit te, ul tibi serviat quod factum est propter te. Non enim hunc ordinem novimus, neque hunc ordinem commendamus: *Tibi caro, et tu Deo!* sed: *Tu Deo, et tibi caro!* Si autem contemnis, *'Tu Deo*, numquam efficies, ul *Tibi raro*. Qui non obtemperas Domino, torqueris a servo ».¹

Quem divinae Sapientiae ordinem ipse beatissimus Doctor Gentium, afflante Spiritu Sancto, testatur; cum enim veterum sapientium meminisset, qui cognitum a se et exploratum omnium rerum Conditorum adorare el revereri renuissent :« Propterea, inquit, tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ul contumeliis alliciant corpora sua in semetipsis »; et iterum: « propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiae ». * Deus (enim) superbis resislit, humilibus autem dat gratiam », ³ sine qua, quemadmodum idem Doctor Gentium monet, homo nequit rebellem coercere concupiscentiam. ⁴

Quoniam igitur huius indomiti impetus nequaquam, ut requiritur, temperari poterunt, nisi prius animus ipse demissum pietatis el reverentiae obsequium Conditori suo praestiterit, prae ceteris id est necessarium, ut eos, qui se sacro coniugii vinculo nectunt, intima et germana pervadat totos erga Deum pietas, quae universam eorum vitam informet, mentem et voluntatem summa erga Dei Maieslatem impleat reverentia.

Rectissime igitur et ad absolutissimam Christian! sensus normam faciunt illi animarum Pastores qui coniuges, ne in malrimonio a Dei lege desciscant, in primis ad pietatis et religionis exercitia hortantur, ut Deo se totos tradant, eius auxilium assidue implorent, Sacramenta frequentent, piam semper el in omnibus devotam erga Deum voluntatem foveant atque servent.

Falluntur vero vehementer qui, posthabitis aut neglectis his, quae naturam excedunt, rationibus, naturalium scientiarum usuel inventis (biologiae scilicet, scientiae transmissionis hereditariae, aliarumque id genus) homines inducere posse putant, ut carnis desideriiis frenos inicianl. Quae non ita dicta volumus, perinde ac si res naturales, quae inhonestae non sint, parvi sint faciendae : unus est enim auctor et naturae et gratiae, Deus, qui utriusque ordinis bona in usum el utilitatem hominum contulit. Iuvari igitur possunt el debent fideles naturalibus quoque artibus; sed errant qui luis sullicere opinentur ad foederis nuptialis castitatem stabiliendam, aut iis maiorem vim inesse putent, quam gratiae supernaturalis auxilio.

¹ S. ArursT., *Enarrat, in /s.* !4H.

² *Hom.*, I, 2-f, 2tt.

³ *Ia c.*, IV, 6.

⁴ Cf. *Hom.*, VII, VIII.

Haec autem coniugii et morum ad divinas de matrimonio leges conformatio, sine qua eius instauratio efficax esse non potest, postulat ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore quaenam sint eiusmodi leges dignosci possit. At nemo non videt, quot fallaciis aditus aperirentur et quanti errores admiscerentur veritati, si res singulis relinqueretur solo rationis lumine exploranda, aut si privata veritatis revelatae interpretatione investigaretur. Quod quidem si in multis aliis ordinis moralis veritatibus locum habet, id tamen potissimum in his. quae ad coniugium pertinent, attendi debet, ubi voluptatis libido irrumpere in fragilem humani generis naturam eamque decipere et corrumpere facile possit: idque eo magis, quod ad legis divinae observationem, ardua interdum, eademque diu coniugibus experiunda sunt, quibus, ut rerum usu docemur, debilis homo quasi totidem utitur argumentis, ul a lege divina servanda sese eximat.

Quapropter ul legis divinae non fictio aliqua aut corruptio, sed vera germanaque cognitio humanas mentes collustret hominumque mores dirigat, pietati erga Deum eique obsequendi studio sincera atque humilis erga Ecclesiam oboedientia adiungatur oportet. Ecclesiam enim constituit ipse Christus Dominus magistram veritatis, in his etiam quae ad mores pertinent regendos ordinandosque, etsi in his multa humanae rationi per se impervia non sunt. Deus enim, quemadmodum ad naturales religionis et morum veritates quod pertinet, rationis lumini revelationem addidit ut. quae recta et vera sunt, «in praesenti quoque generis humani conditione ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint », ¹ ita Ecclesiam in eundem finem constituit totius de religione et moribus veritatis custodem et magistram; cui propterea fideles, ul a mentis errore et a morum corruptione immunes servantur, oboediant, et mentem animumque subiciant. Et ne auxilio a Deo tam liberali benignitate collate se ipsi privent, necessario hanc oboedientiam praestare debent non solum sollemnioribus Ecclesiae definitionibus, verum etiam, servato modo, ceteris Constitutionibus el Decretis, quibus opiniones aliquae ul periculosae aut pravae proscribuntur et condemnantur. -

Quocirca christifideles caveant in his etiam, quae hodie de matrimonio circumferuntur, quaestionibus, ne suo se indicio nimis committant neve falsa rationis humanae libertate, seu « autonomie » quam vocant, allici se sinant. Alienissimum enim est ab omni veritatis nomine christiano, suo ingenio ita superbe fidere, ut iis solum, quae ipse ex interioribus rerum visceribus cognoverit, assensum

¹ Cone. Vat., sess. III, cap. 2.

¹ Cf Cone. Vat., sess. III. cap. 4; Cod. iur. can., c. 1324.

velit, cl Ecclesiam, ad omnes gentes docendas regendasque a Deo missam, rerum et adiunctorum recentium minus gnaram existimare, vel etiam iis lanium, quae per sollemniores quas diximus definitiones ea iusserit, assensum et oboedientiam praestare, perinde ac si opinari prudenter liceat cetera eius decreta aut falso laborare aut veritatis honestatisque causa niti non satis. Est proprium, contra, veri omnis chrisli fidelis, sive doctus hic est sive indoctus, in omnibus quae ad fidem et mores pertinent se regi el duci sinere a Sancta Dei Ecclesia, per eius Supremum Pastorem Romanum Pontificem, qui regitur ipse a Iesu Christo Domino Nostro.

Cum ergo omnia ad Dei legem et mentem reducenda sini, ul in universum et perpetuo matrimonii instauratio peragatur, summi sane momenti est, fideles bene de matrimonio edoceri: verbo el scripto, non semel nec leviter, sed saepe et solide, claris gravibusque argumentis, ul eiusmodi veritates intellectum percellant animumque permoveant. Sciant iidem assidueque recogitent quantum Deus sapientiam, sanctitatem, bonitatem erga humanum genus ostenderit, matrimonium instituendo, sacris legibus illud fulciendo, inulloque tum magis cum ad Sacramenti dignitatem mirifice evexit, per (piam tam copiosus gratiarum fons christianis coniugibus patet, ut nobilissimis connubii finibus caste lideliterque inservire queant in sui et liberorum, totiusque societatis civilis atque humanae consortionis bonum el salutem.

Profecto, si hodierni matrimonii eversores loti in eo sunt, ut sermonibus, scriptis, libris et libellis, aliisque innumeris modis mentes pervertant, animos corrumpant, conjugalem castimoniam ludibrio dent, turpissima quaeque vilia laudibus efferant, mullo magis Vos. Venerabiles Fratres, (pios « Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, (piam acquisivit sanguine suo »| toti in eo esse debetis, ul per vos ipsi et per sacerdotes vobis commissos. atque adeo per apte electos laicos *Aetionis Catholicae* a Nobis tantopere exoptatae et commendatae, in aposlolalus hierarchic! auxilium vocatos, omni qua par est via errori opponatis veritatem, turpi vitio splendorem castitatis, cupiditatum servituti libertatem filiorum Dei, ' iniquae divortiorum facilitati perennitatem genuinae in matrimonio caritatis et ad mortem usque inviolatum datae fidei sacramentum.

Unde fiet, ut christifideles toto animo gratias Deo referant, quod eius mandato ligentur et suavi quadam vi cogantur ul (piam longissime fugiant a quavis carnis idololatria et ab ignobili libidinis servitute; itemque ul magnopere absterreantur omnique studio

1 Jr/. , XX, 28.

‘ Cf. Io., VIn. 32 sqq.; *Gai.*, V, 13.

sese avertant a nefariis illis commentis, quae, in dedecus sane dignitatis humanae, voce et scripto, sub nomine «perfecti matrimonii» nunc ipsum circumferuntur, quaeque scilicet perfectum istud matrimonium idem tandem esse faciunt ac «matrimonium depravatum», prouti etiam, iure meritoque, dictum est.

Haec salubris de matrimonio christiano instructio ac religiosa disciplina ab exaggerata illa institutioni* physiologica longe distabit, qua, his nostris temporibus, nonnulli, qui se coniugalis vitae emendatores iactant, servire coniugibus contendunt, plurima verba de physiologicis his rebus faciendo, quibus tamen ars potius discitur callide peccandi quam virtus caste vivendi.

Itaque, Venerabiles Fratres, Nostra loto animo facimus verba quibus decessor Noster fel. record. Leo XIII in suis de matrimonio christiano Litteris Encyclicis universi orbis Episcopos est allocutus: «Quantum contentione assequi, quantum auctoritate potestis, date operam, ut apud gentes fidei Vestrae commendatas integra atque incorrupta doctrina retineatur quam Christus Dominus et coelestis voluntatis interpretes Apostoli tradiderunt, quamque Ecclesia Catholica religiose ipsa servavit, et a Christifidelibus servari per omnes aetates iussit ».

Verum, vel optima per Ecclesiam institutio sola non sufficit, ut matrimonii ad legem Dei conformatio rursus habeatur; quamvis enim coniuges de christiano matrimonio doctrinam calleant, accedat tamen oportet ex parte eorum firmissima voluntas sanctas Dei et naturae de matrimonio leges servandi. Quidquid tandem verbo et scripto asseri et propagari velit, firmiter constanterque coniugibus sanctum ac sollemne esto: in omnibus quae ad matrimonium pertinent. sine ulla haesitatione Dei mandatis stare se velle: mutuo caritatis auxilio semper praestando, castitatis fide servanda, vinculi firmitate numquam violanda, iuribus per coniugium acquisitis non nisi Christiane semper et moderate adhibendis, primo praesertim coniugii tempore, ut, si quando postea rerum adiuncta continentiam postularint. uterque iam assuetus continere, faciliore negotio, se queat.

Magnopere autem ipsos, ut hanc firmam voluntatem concipiant, retineant atque executioni mandent, iuvabit frequens sui status consideratio atque operosa recepti Sacramenti memoria. Meminerint assidue, se ad sui status officia et dignitatem peculiari veluti consecratos et roboratos esse Sacramento, cuius efficax virtus, quamquam characterem non imprimit, perpetuo tamen perseverat. Meditentur idcirco haec Sancti Cardinalis Roberti Bellarmino verba, solidi protecto solatii plena, qui cum aliis magnae notae theologis

* Liti. enc. *Arcanum*, 10 febr. 1880.

ila pie sentit et scribit: «Coniugii Sacramentum duobus modis considerari potest: uno modo, dum iit: altero modo, dum permanet postquam factum est. Est enim Sacramentum simile Eucharistiae, ipiae non solum dum iit, sed etiam dum permanet. Sacramentum est: dum enim coniuges vivunt, semper eorum societas Sacramentum est Christi et Ecclesiae».*

Verum ut huius Sacramenti gratia vim suam totam exserat, coniugum opera, prout iam monuimus, accedere debet, eaque in hoc esse, ut, quantum contentione possunt, in officiis implendis suis studiose elaborent. Quemadmodum enim in naturae ordine, ut vires a Deo datae plenam suam edant efficacitatem, eae ab hominibus proprio labore atque industria adhibendae sunt, quod si negligatur, nihil inde emolumenti colligitur, ita etiam vires gratiae, quae ex Sacramento in animum profluxere ibique manent, ab hominibus proprio studio et labore exercendae sunt. Nolint ergo coniuges Sacramenti gratiam negligere, quae in ipsis est;² sed sedulam officiorum suorum observationem quamvis laboriosam aggressi, ipsam illius gratiae vim efficaciorum in dies experientur. Et si quando condicionis suae vitaeque laboribus gravius se premi sentiant, ne animos despondeant, sed sibi quodammodo dictum existiment id quo I Timotheo discipulo carissimo, laboribus et contumeliis vix non deiectione, S. Paulus Apostolus de Ordinis Sacramento scribebat: «Admoneo te ut resuscites gratiam Dei quae est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris sed virtutis et dilectionis et sobrietatis».³

Sed haec omnia, Venerabiles fratres, magnam partem a debita coniugum pendent tam remota quam proxima ad matrimonium praeparatione. Illud enim negari non potest, felicitis coniugii firmum fundamentum, et infelicitis ruinam, iam pueritiae et iuventutis tempore in puerorum puellarumque animis instrui ac poni. Nam qui ante coniugium in omnibus seipsos et sua quaesiere, qui suis cupiditatibus indulgebant, timendum est, ne iidem in matrimonio tales futuri sint quales ante matrimonium fuerint; item id tandem metere debeant quod seminauerint⁴ — intra domesticos nimirum parietes tristitiam, luctum, despectum mutuum, rixas, animi similitudines, vitae communis taedium — neve, quod maximum est. seipsos cum suis indomitis cupiditatibus inveniant.

* S. Rob. Bellarmini, *De controversiis*, tom. 111. *De matr.*, contr. II, cap. 6.

² Cf. I *Tim.*, IV, 14.

¹ I! *Tim.*, I, 6-7.

⁴ Cf. *Gal.*, VI, 9.

Bene igitur animati paratique, sponsi ad statum coniugii ineundum accedant, ut possint ea qua par est ope se mutuo iuvare in adversis vitae vicibus subeundis, multoque magis in aeterna salute procuranda et in interiore bomine ad plenitudinem aetatis Christi conformando. Id etiam eo conferet, ut ipsi dilectae suboli tales revera sese praebeant quales Deus voluit parentes praestare se proli: ita videlicet ut pater vere pater sil, mater vera sit mater; per quorum pium amorem assiduasque curas, domestica sedes, etiam in magna rerum inopia mediaque in bac lacrimarum valle, evadat, liberis quoddam illius iucundi paradisi vestigium, in quo primos homines Creator generis humani collocavit. Hinc etiam sequetur ut filios facilius efficiant perfectos homines perfectosque Christianos, eos genuino Ecclesiae Catholicae sensu imbuant, iisdemque nobilem illam erga patriam caritatem iniiciant, ad quam pietatis gralique animi causa tenemur.

Itaque, tam illi, qui iam de sancto hoc connubio aliquando ineundo cogitant, quam qui iuventutis Christianae educandae curam habent, haec tanti faciant, ul bona praeparent, mala praecaveant, memoriamque renovent eorum quae in Nostris de educatione Litteris Encyclicis monuimus: «A puerilia igitur voluntatis inclinationes, si pravae, cohibendae, sin autem bonae, promovendae sunt, ac praesertim puerorum mens imbuatur doctrinis a Deo profectis et animus divinae gratiae auxiliis roboretur oportet, quae si defuerint, nec suis quisque moderari cupiditatibus poterit neque ad absolute perfectionemque disciplina atque informatio ab Ecclesia adduci, quam ideo Christus caelestibus doctrinis ac divinis Sacramentis instruxit, ut efficax omnium hominum esset magistra».¹

Ad proximam vero boni matrimonii praeparationem maximopere pertinet eligendi coniugis studium; nam plurimum inde pendet utrum matrimonium felix futurum sit necne, cum alter coniux alteri aut magno adiutorio ad vitam Christiano modo in coniugio ducendam, aut magno periculo atque impedimento esse queat. Ne ergo inconsultae electionis poenas per totam vitam luere debeant, maturam sponsi deliberationem instituant antequam personam seligant, quacum deinde perpetuo sibi degendum erit; in hac vero deliberatione in primis rationem habeant Dei veraeque Christi religionis, deinde sui ipsius, alterius sponsi, futurae prolis bono consulant ilemque societatis humanae et civilis, quae ex connubio tamquam ex suo fonte oritur. Petant sedulo divinum auxilium, ut eligant secundum Christianam prudentiam, minime vero caeco et

* Cf. *Eph.*, IV, 13.

¹ Lilt. enc. *Divini illius Magistri*, 31 dec. (929).

indomito cupiditatis impetu neque solo lucri desiderio above minus nobili impulsu ducti, sed vero rectoque amore el sincero erga futurum coniugem affectu; praeterea eos fines in matrimonio quaerant propter quos illud est a Deo constitutum. Neque omittant denique, de eligendo allero coniuge prudens parentum consilium exquirere, illudque haud parvi faciant, ut, eorum maturiore humanarum rerum cognitione et usu, perniciosum hac in re errorem praecaveant et divinam quarti mandati benedictionem, matrimonium inituri, copiosius assequantur: « Honora patrem tuum et matrem tuam, (quod est mandatum primum in promissione), ut bene sit tibi, et sis longaevus super terram ». |

Et quoniam non raro perfecta mandatorum Dei observatio el coniugii honestas graves inde patiantur difficultates, quod coniuges rei familiaris angustiis et magna bonorum temporalium penuria premuntur, eorum necessitatibus, meliore qua Heri polest ratione, subveniendum profecto est.

Atque in primis est illud omni contentione enitendum ul, id quod iam sapientissime decessor Noster Leo XIII decreverat,¹ in societate civili rationes oeconomicae el sociales ita constituentur, ut omnes patresfamilias sibi, uxori, filiis pro dignitate et loco alendis necessaria mereri ac lucrari possint: «dignus est enim operarius mercede sua». ²*Hanc negare aul aequo minorem facere gravis iniustilia est et a Sacris Litteris inter maxima ponitur peccata:³ neque fas est mercedes statui tam tenues, quae, pro rerum conditionibus, alendae familiae sint impares.

(urandum tamen est. ut vel ipsi coniuges, idque iam diu ante quam matrimonium ineant, futurae incommoda necessitatesque vitae praevertere aul saltem minuere studeant, el quomodo id efficaci simul et honesto modo facere possint, a peritis ('doceantur. Providendum etiam ut, si sibi ipsi unis non sufficiunt, coniuncta similium opera conditisque privatis aut publicis sodaliciis, vitae necessitatibus succurrant.⁵

Quando vero haec, quae diximus, familiae, praesertim si grandior sil aul minus valeat, sumplus aequare non possunt, amor proximi Christianus requirit omnino, ul ea (piae desunt indigentibus compenset caritas, ut divites praecipue tenuioribus opitulentur, neve qui superflua habent bona in vanos sumptus impendant aut prorsus dissipent, sed in sospitandam vitam el valetudinem eorum

* *Epftes.*, VI, 2-3; cf. *Exotl.*, XX, 12.

¹ *Liti. enc. Ileruni novarum.* 15 mail 1891.

³ *Luc.*, X, 7.

¹ Cf. *Dent.*, XXIV, 14, 15.

Cf. Leo XIII, *Litt. enc. Herum novarum*, 15 maii 1891.

convertant, qui etiam necessariis carent. Qui Christo in pauperibus de suo dederint, ii a Domino, cum venerit iudicare saeculum, uberimam recipient mercedem; qui contra fecerint, suas poenas luent.¹ Non enim frustra monet Apostolus: «Qui habuerit substantiam huius mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clau-serit viscera sua ab eo: quomodo caritas Dei manet in eo?»²

Quod si privata subsidia satis non sunt, auctoritatis publicae est supplere impares privatorum vires in re praesertim tanti mo-menti ad bonum commune, quanti est familiarum et coniugum condicio hominibus digna. Si enim familiis, iis in primis quibus est copiosa proles, apta desunt domicilia; si laboris viclusque ac-quirendi occasionem vir nancisci nequit; si ad quotidianos usus nisi exaggeratis pretiis res emi non possunt; si etiam materfami-lias, haud exiguo domesticae rei nocumento, necessitate et onere premitur pecuniae proprio labore lucrandae; si eadem in ordinariis vel etiam extraordinariis maternitatis laboribus, convenienti victu, medicamentis, ope periti medici aliisque id genus caret: nemo non videt, si quidem coniuges animo deficient, quam difficilis eis red-datur convictus domesticus et mandatorum Dei observatio, praele-reaque quantum discriminis securitati publicae et saluti vitaeque ipsius civilis societatis inde obvenire queat, si tales homines eo desperationis redigantur, ut, cum iam nihil habeant quod sibi ti-meant auferendum, multa se fortasse assecuturos sperare audeant ex reipublicae rerumque omnium perturbatione.

Quapropter qui curam rei publicae et boni communis habent, tales coniugum familiarumque necessitates negligera non possunt, quin grave civitati et bono communi nocumentum afferant: in le-gibus igitur ferendis et in publicis expensis statuendis huic ege-narum familiarum inopiae sublevandae sic prospiciant, ut eiusmodi curam inter praecipuas suae polestatis paries habeant.

Quo in genere non sine moerore animadvertimus, id nunc haud raro evenire, ut, recto online inverso, matri proliquo illegitimae (cui ecquidem, etiam ad praecavenda maiora mala, succurrendum est) facile admodum suppeditetur praesens copiosumque subsidium, quod legitimae aut denegetur aut parce sic concedatur ut quasi ab invitis videatur extortum.

Sed non solum, Venerabiles Fratres, auctoritatis publicae plu-rimum interest, in his quae temporalia bona sunt, matrimonium fami-liamque bene constitui, sed in iis etiam, quae bona animarum pro-pria sunt dicenda: leges videlicet ferri instas et servari fideliter,

¹ Matt. II, XXV, 34 sqq.

² I. Io., III, 17.

quae ad castitatis fidem et mutuum coniugum auxilium pertineant, propterea quod, historia teste, salus reipublicae et temporalis civium felicitas tuta esse et salva manere non potest, ubi fundamentum, quo ipsa innititur, rectus scilicet morum ordo, labefactetur et, vitio civium, obstruatur fons, ex quo civitas gignitur, matrimonium nimirum et familia.

Ordini autem morali servando, neque externae civitatis vires et poenae sufficiunt nec virtutis pulchritudo et necessitas hominibus proposita, sed accedat oportet auctoritas religiosa quae mentem veritate illustret, voluntatem dirigat et humanam fragilitatem divinae gratiae auxiliis confirmet, quaeque sola est Ecclesia a Christo Domino instituta. Quapropter ad concordiam et amicitiam cum hac Christi Ecclesia ineundam firmandamque omnes, qui supremam civilem potestatem habent, vehementer in domino hortamur, ut consociata utriusque potestatis opera et diligentia, immania propulsentur damna, quae, ex irruentibus in matrimonium et familiam procacibus libertatibus, tam Ecclesiae quam ipsi civili societati impendent.

Summopere enim gravissimo huic Ecclesiae officio leges civiles favere possunt, si in praeceptis dandis rationem habeant eorum, quae lege divina et ecclesiastica statuta sunt, et poenis animadvertant in eos qui peccaverint. Nam non desunt qui, quod leges civitatis permittunt aut certe poenis non prosequuntur, id quoque aut sibi secundum moralem legem licere putent, aut, vel conscientia renitente, id opere exsequantur, quia nec Deum timeant nec ab hominum legibus quidquam sibi metuendum cernant; unde haud raro sibi ipsis et aliis bene multis pariunt ruinam.

Nec vero civitatis iuribus et integritati, ex hac cum Ecclesia consociatione, quidquam aut periculi aut deminutionis accidet; inanis est enim et vana omnis eiusmodi suspicio et timor: quod iam Leo XIII luculenter ostenderat: * Nemo autem dubitat, inquit, quin Ecclesiae conditor Iesus Christus potestatem sacram voluerit esse a civili distinctam, et ad suas utramque res agendas liberam atque expeditam; hoc tamen adiuncto, quod ulrique expedit, et quod interest omnium hominum, ut coniunctio inter eas et concordia intercederet... Si cum sacra Ecclesiae potestate civilis auctoritas amice congruat, magna ulrique necesse est sit utilitatis accessio. Alterius enim amplificatur dignitas, et religione praecinite, numquam erit non iustum imperium: alteri vero adiumenta tutelae et defensionis in publicum fidelium bonum suppeditantur».¹

Atque illa, vel recens clarumque exemplum afferamus, secundum rectum ordinem et secundum Christi legem id prorsus evenit, quod,

¹ Litt. enc. *.Ireannni*. 10 febr. 1880.

in sollemni Conventione inter Sanctam Sedem et Italiae Regnum feliciter inita, etiam quod ad matrimonia attineret, pacifica quaedam compositio et amica actio statuta est, ut gloriosam decebat Italicae gentis historiam ac vetustas eius sacrasque memorias. Et sane, haec in Lateranensibus Pactionibus decreta leguntur: « Civitas Italica, matrimonii instituto, quod est familiae fundamentum, eam dignitatem restituere volens, quae populi sui traditionibus congruat, Sacramento matrimonii, quod iure canonico regitur, effectus civiles agnoscit »; cui normae ac fundamento ulteriora deinceps sociatae conventionis capita adiecta sunt.

Ea res omnibus exemplo esse potest et argumento, hac etiam nostra aetate (qua, pro dolor, civilis auctoritatis plenissima ab Ecclesia, immo vero ab omni religione separatio tam saepe praedicatur). posse alteram supremam potestatem cum altera sine ullo alterutrius iurium summaeque potestatis detrimento, mutua concordia et amico foedere, ad commune societatis ulrinsque bonum, coniungi et sociari, curamque de matrimonio ab utraque potestate haberi posse communem, qua perniciose pericula, immo vero ruina iam imminens a coniugiis Christianis procul arceantur.

Quae omnia, Venerabiles Fratres, vobiscum, pastoralis sollicitudine permoti, attente perpendimus, ea inter universos dilectos filios vestris curis proxime commissos, quotquot sunt e magna Christi familia, secundum Christianae prudentiae normam, large evulgentur atque illustrentur velimus, ut sanam de matrimonio doctrinam omnes plene noscant itemque pericula ab errorum praeconibus parata sedulo caveant, et maxime * ut. abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste et pie vivant in hoc saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi ». ¶*

Faxit ergo omnipotens Pater, * ex quo omnis paternitas in caelis et in terra nominatur», qui debiles corroborat et infirmis timidisque animum adicit; faxit Christus Dominus ac Redemptor, « venerabilium Sacramentorum institutor atque perfectior », ⁴ qui matrimonium mysticam esse voluit efficitque imaginem suae ineffabilis cum Ecclesia coniunctionis; faxit Sanctus Spiritus. Deus Caritas, lumen cordium et robur mentis, ut, quae hisce Nos litteris de sancto matrimonii Sacramento, de mira Dei circa illud lege et

¹ Concord., art. 34; *Acta Apost. Sed.*, XXI (1929), pag. 290.

² *TU.*, II. 12-13.

³ *Epist.*, III, 15.

⁴ Cone. Trid., sess. XXIV.

voluntate, de erroribus el periculis quae imminent, de remediis quibus possit illis occurri, exposuimus, mente omnes percipiant, prompta voluntate assumant, Deique gratia iuvante in usum traducant, ut inde rursus florescat et vigeat in matrimoniis Christianis Deo dicata fecunditas, tides illibata, inconcussa firmitas, Sacramenti sanctitas et gratiarum plenitudo.

Quod ut Deus, auctor omnium gratiarum, a quo est omne *velle et perficere*,¹ secundum suam benignitatem et omnipotentiam efficiat et largiri dignetur, dum enixas ad eius gratiae Thronum preces demisso animo admovemus, eiusdem Omnipotentis Dei copiosae benedictionis pignus, vobis, Venerabiles Fratres, et clero populoque assiduis vigilantiae vestrae curis commisso Apostolicam benedictionem peramanter impertimus.

Datum Hornae, apud Sanctum Petrum, die xxxi mensis decembris anno mdcccxxx. Pontificatus Nostri nono.

PU S PP. XI

¹ *III.*, II. 13.

ALLEGATUM IV

SAGRA CONGREGATIO S. OFFICII.

INSTRUCTIO AD PROBANDAM MORTEM CONIUGIS

(AN. 1868).

Matrimonii vinculo duos tantummodo, Christo ita docente, copulari et coniungi posse; alterutro vero coniuge vita functo, secundas, imo et ulteriores nuptias, licitas esse, dogmatica Ecclesiae catholicae doctrina est.

Verum ad secundas et ulteriores nuptias quod attinet, cum de re agatur quae difficultatibus ac fraudibus haud raro est obnoxia, hinc S. Sedes sedulo curavit, modo constitutionibus generalibus, saepius autem responsis in casibus particularibus datis, ut libertas novas nuptias ineundi ita cuique salva esset, ut praedicta matrimonii unitas in discrimen non adduceretur.

Inde constituta sacrorum canonum, quibus, ut quis possit licite ad alia vota transire, exigitur quod de morte coniugis certo constet, uti cap. *Dominus*, *De secundis nuptiis*, vel quod de ipsa morte recipiatur certum nuntium, uti cap. *In praesentia*, *De sponsalibus et matrimoniis*. Inde etiam ea quae explanatius traduntur in instructione *Cum alias*, 21 augusti 1670, a Clemente X sancita, et in bullario Romano inserta, super examine testium pro matrimoniis contrahendis, in curia Emi Vicarii Urbis et ceterorum Ordinariorum. Maxime vero quae proprius ad rem facientia ibi habentur, n. 12 et 13.

Et haec quidem abunde sufficerent, si in eiusmodi causis peragendis omnimoda et absoluta certitudo de alterius coniugis obitu haberi semper posset: sed cum id non sinant casuum propemodum infinitae vices (quod sapienter animadversum est in laudata instructione his verbis: *Si tamen liuiusmodi testimonia haberi non possunt, S. C. non intendit excludere alias probationes, quae de iure communi possunt admitti, dummodo legitimae sint et sufficientes*), sequitur, quod stantibus licet principiis generalibus praestitutis, haud raro casus eveniunt, in quibus ecclesiasticorum praesidium indicia haerere solent in vera iuslaque probatione dignoscenda ac statutanda, imo, pro summa illa facilitate quae aetate nostra facta

est remotissimas quasque regiones adeundi, in omnes fere orbis partes homines divagentur, eiusmodi casuum multitudo adeo crevit. ut frequentissimi hac de re ad supremam hanc Congregationem habeantur recursus, non sine porro partium incommodo, quibus inter informationes atque instructiones, quas pro re nata, ut aiunt, peti mittique necesse est, plurimum defluit temporis, quin possint ad optata vota convolare.

Quapropter S. eadem C. huiusmodi necessitatibus occurrere percipiens, simulque perpendens in dissitis praesertim missionum locis ecclesiasticos Praesides opportunis destitui subsidiis, quibus ex gravibus difficultatibus extricare se valeant, e re esse censuit uberiores edere instructiones, in qua, iis quae iam tradita sunt nullo pacto abrogatis, regulae indigentur, quas in eiusmodi casibus haec ipsa S. C. sequi solet, ut illarum ope, vel absque necessitate recursus ad S. Sedem, possint indicia ferri, vel certe, si recurrendum sit, status quaestionis ita dilucide exponatur, ut impediri longiori mora sententia non debeat. Itaque:

1. Cum de coniugis morte quaestio instituitur, notandum primo loco, quod argumentum a sola ipsius absentia quantacumque (licet a legibus civilibus Iure ubique admittatur), a sacris canonibus minime suliciens ad iustam probationem habetur. Unde s. m. Pius VI ad Archiepiscopum Pragensem, die 17 Iulii 1789, rescripsit, solam coniugis absentiam atque omnimodum eius silentium satis argumentum non esse ad mortem comprobendam, ne tum quidem cum edicto regio coniux absens evocatus (idemque porro dicendum est, si per publicas ephemerides id factum sit), nullum subnet indicium dederit. Quod enim non comparuerit, idem Pontifex, non magis mors in causa esse potuit, quam eius contumacia.

2. Hinc, ad praescriptum eorundem sacrorum canonum, documentum authenticum obitus diligenti studio exquiri omnino debet; exaratum scilicet ex registis paroeciae, vel xenodochii, vel militiae. vel etiam, si haberi nequeat ab auctoritate ecclesiastica, a gubernio civili loci in quo, ut supponitur, persona obierit.

3. Porro quandoque hoc documentum haberi nequit; quo casu testium depositionibus supplendum erit. Testes vero duo saltem esse debent, iurati, fide digni, et qui de facto proprio deponant, defunctum cognoverint, ac sint inter se concordēs quoad locum et causam obitus, aliasque substantiales circumstantias. Qui insuper, si defuncti propinqui sint, aut socii itineris, industriae, vel etiam militiae, eo magis plurimi faciendum erit illorum testimonium.

4. Interdum unus tantum testis examinandus reperitur, el. licet ab omni iure testimonium unius ad plene probandum non admittatur, attamen, ne coniux. alias nuptias inire peropians, vitam coelibem agere cogatur, etiam unius testimonium absolute non

respuit S. C. in dirimendis huiusmodi casibus, dummodo ille testis recensitis conditionibus sit praeditus, nulli exceptioni obnoxius, ac praeterea eius depositio aliis gravibusque adminiculis fulciatur: sique alia extrinseca adminicula colligi omnino nequeant, hoc tamen certum sit. nihil in eius testimonio reperiri quod non sit congruum atque omnino verisimile. [†]

5. Contingit etiam ut testes omnimoda tide digni testificentur se tempore non suspecto, mortem coniugis ex aliorum attestazione audivisse; isti autem, vel quia absentes, vel quia obierint, vel aliam ob quamcumque rationabilem causam examinari nequeunt: tunc, dicta ex alieno ore, quatenus omnibus aliis in casu concurrentibus circumstantiis, aul saltem urgentibus respondeant, satis esse censentur pro secutae mortis prudenti indicio.

(j. Verum haud semel experientia compertum habetur, quo nec unus quidem reponatur testis, qualis supra adstruatur. Hoc in casu probatio obitus ex coniecturis, praesumptionibus, indiciis, et adiunctis quibuscumque, sedula certe et admodum cauta investigatione curanda erit, ita nimirum ut, pluribus hinc inde collectis, eorumque natura perpensa, prout scilicet urgentiora vel leviora sunt, seu propiore vel remotiore nexu cum veritate mortis coniunguntur, inde prudentis viri indicium ad mundem mortem affirmandam probabilitate maxima, seu morali certitudine, promoveri possit. Quapropter quandonam in singulis casibus habeatur ex huiusmodi coniecturis simul coniunctis iusta probatio, id prudenti relinquendum est indicis arbitrio; hic tamen non abs re erit plures indicare fontes, ex quibus illae, sive urgenliores, sive etiam leviores, colligi et haberi possint.

7. Itaque in primis illae praesumptiones investigandae erunt, quae personam ipsius asserti defuncti respiciunt, quaeque profecto facile haberi poterunt a coniunctis, amicis, vicinis, et quoquo modo nolis utriusque coniugis. In quorum examine requiratur, ex. gr. :

An ille, de cuius obitu est sermo, bonis moribus imbutus esset, pie religioseque viveret, uxoremque diligeret; nullam sese occultandi causam haberet; utrum bona stabilia possideret, vel alia a suis propinquis aut aliunde sperare posset.

An discesserit annuentibus uxore et coniunctis ; quae tunc eius aetas et valetudo esset. j

An aliquando et quo loco scripserit, et num suam voluntatem

[†] Ad dubium: «Utrum etiam testimonium ipsius coniugis iuratum, in defectu aliorum adminiculorum, sufficere valeat eum in Unem, utconiux ad novas nuptias admitti possit s C. S. Officii reposuit, die 3 maii 1893: «Ordinarius recurat in casibus extraordinariis., ■«.

quamprimum redeundi aperuerit; aliaque eius generis indicia colligantur.

Alia ex rerum adiunctis pro varia absentiae rausa colligi indicia sic poterunt:

Si ob militiam abierit, a Duce militum requiratur quid de eo sciat; utrum alicui pugnae interfuerit; utrum ab hostibus fuerit captus; num castra deseruerit, aut destinationes periculosas habuerit, etc.

Si negotiationis causa iter susceperit, inquiratur utrum tempore itineris gravia pericula fuerint ipsi superanda; num solus profectus fuerit, vel pluribus comitatus; utrum in regione ad (piam se contulit, supervenerint seditiones, bella, fames et pestilentiae, etc.

Si maritimum iter fuerit aggressus, sedula investigatio fiat a quo portu discesserit; quinam fuerint itineris socii; quo se contulerit: quod nomen navis (piam conscendit; (piis eiusdem navis gubernator; an naufragium fecerit; an societas, quae navis cautionem forsitan dedit, pretium eius solverit: aliaeque circumstantiae, si quae sint, diligenter perpendantur.

8. Fama quoque, aliis adiuta adminiculis, argumentum de obitu constituit, hisce lamen conditionibus, nimirum: quod a duobus saltem testibus tide dignis et iuratis comrobetur. qui deponant de rationabili causa ipsius famae; an ('ani acceperint a maiori el saniori parte populi, et an ipsi de eadem fama recte sentiant; nec sit dubium illam fuisse concitatam ab illis in (piorum commodum inquiritur.

9. 'Pandem, si opus fuerit, praetereunda non erit investigatio per publicas ephemerides, datis directori omnibus necessariis personat» indiciis, nisi ob speciales circumstantias saniori ac prudentiori consilio aliter censeatur.

1(1. Haec omnia pro opportunitate casuum S. haec C. diligenter expendere solet; cumque de re gravissima agatur, cunctis aequaliter lance libralis, atque insuper auditis plurium theologorum el iurisprudendum suffragiis, denique suum indicium pronuntiat, an de tali obitu satis constet, et nihil obstet quominus petenti transitus ad alias nuptias concedi possit.

II Ex his omnibus ecclesiastici Praesides certam desumere possunt normam, quam in huiusmodi indiciis sequantur. Quod si, non obstantibus regulis hucusque notatis, res adhuc incerta et implexa illis videatur, ad S. Sedem recurrere debebunt, actis omnibus cum ipso recursu transmissis, aut saltem diligenter expositis.

ALLEGATUM V

**FORMULAE PRAECIPUAE
IN MATERIA DISPENSATIONUM MATRIMONIALIUM.**

FORMULAE AD PETENDAM DISPENSATIONEM?

1. - Formula ad petendam dispensationem a publicationibus.

Illnre ac Revrre Dfne,

Ioannes N. et Marianna M., paroeciani mei, matrimonium in facie Ecclesiae inire quantocius cupiunt: et ideo petunt a Dominatione Tua dispensationem ab una (vel a duabus aut ab omnibus) publicatione ad normam can. 1028.

Causae sunt: ...

Die ... mensis ... anni ...

N., Pastor paroeciae V.

2. - Formula ad petendam licentiam celebrandi matrimonium vagorum.

Ulme ac Revrre Dfne,

Marianna M., paroeciana mea, matrimonium inire cupit cum Ioanne N., nato in dioecesi Ar., qui cum nullibi habeat domicilium vel quasi-domicilium. vagus habendus est. Parentes eius consensum dederunt, et. diligenti facta inquisitione, nullum canonicum impedimentum inveni. Quare Dominationi Tua supplico ad normam can. 1032, ut illi quid faciendum sit. significare dignetur.

Die ... mensis ... anni ...

N., Pastor paroeciae A'.

¹ Sequentibus formulis uli potest, mutatis mutandis, parochus, confessorius, Ordinarius, quisque pro re sua: sed confessorius nomina suppressat. ■ I

3. - Formula ad petendam dispensationem
ΑΠ IMPEDIMENTO VOTI.

Ulme ac Revme Dfte,

Marianna M., nostrae dioecesis, olim votum simplex emisit; a quo modo nuptias contrahere volens dispensationem a Dominatione Tua humiliter petit (*vel, si votum est reservatum, a Dominatione Tua humiliter petit ut dispensationem a S. Sede obtinere dignetur*).

Causae sunt : ...

Die ... mensis ... anni ...

.V., Pastor paroeciae N.

i. - Formula ad petendam dispensationem
MJ IMPEDIMENTO mixtae RELIGIONIS.

Ulme ac Revme Dne,

Marianna M., catholica, paroeciana mea, matrimonium inire cupiens cum Joanne N. sectae Lutheranae addicto, et in suis erroribus, saltem huc usque, persistente, humillime petit a Dominatione Tua, ut dispensationem ab impedimento mixtae religionis concedere dignetur (*vel a S. Sede procurare dignetur*).

Huic petitioni adnectuntur scripto conectae et a nupturientibus subsignatae cautiones can. 1061 requisitae, ex parte nupturientis acatholici de amovendo a coniuge catholico quolibet perversionis periculo, et ex utraque parte de universa prole tam nata quam nascitura catholice tantum baptizanda et educanda. Testor praeterea haberi in casu moralem certitudinem de harum cautionum implemento.

Causae pro dispensatione concedenda sunt...

Pars catholica laxam ordinariam solvere potest (*vel apud me deposuit, vel solvere nequit*).

Die ... mensis ... anni ...

,V., Pastor paroeciae N.

5. - Formula ad petendam ab Ordinario ioci
dispensationem in casi urgente, de quo in can. 1045 § 1.

Illine ac Revme Dne,

Ioannes N., a. 32, et Marianna M.. a. 27. paroeciani mei, matrimonium in facie Ecclesiae contrahere cupiunt, at eorum desiderio obstat impedimentum... quo detinentur, et matrimonium sine gravis mali periculo differri nequii usque dum a S. Sede dispensatio obtineatur, impedimentum enim detectum est quando iam

Tradahts canonicas dc ndriniunio

omnia erant ad nuptias parata. Quare Dominationem Tuam deprecor, ut cum praefatis oratoribus benigne dispensare velit ad normam can. 1045 § 1.

Taxa ...

Die ... mensis ... anni ...

ΛΓ., Pastor paroeciae N.

6. - Formula ad petendam ab Ordinario loci
REVALIDATIONEM MATRIMONII IAM CONTRACTI IN CASU CAN. 1045 §

Ulme ac Revme Dne,

Ioannes N., et Marianna M., paroeciani mei, die ... matrimonium nulliter inter se contraxerunt ob impedimentum ... quo delinuntur, super quo non fuit dispensatum, quippe quod nec revelatum fuit nec delectum antequam oratores ad nuptias celebrandas admitterentur. Nunc autem cum iidem apprime noscant se esse praefato impedimento detentos ac proinde nulliter inter se contraxisse, enixe postulant a Dominatione Tua dispensationem super eodem impedimento ad effectum renovandi consensum privatim coram parrocho et duobus testibus confidentibus, cum periculum sit in mora, nam separari nequeunt sine gravi populi christiani offensione atque in proxima peccandi occasione reperiuntur.

Die ... mensis ... anni ...

N., Pastor paroeciae N.

7. - Formula ad petendam dispensationem
AB IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBUS.

Ulme ac Revme Dne,

Ioannes N., aetatis 32 annorum, et Marianna N., aetatis 29 annorum, paroeciani mei, matrimonium inire desiderant. Obstat vero impedimentum: 1° consanguinitatis secundi et tertii gradus inaequalis lineae collateralis; 2° affinitatis secundi gradus aequalis lineae collateralis; 3° publicae honestatis in primo gradu ortum ex matrimonio invalido (aut ex publico vel notorio concubinato) oratoris cum matre oratricis.

Quare humiliter supplicant Dominationi Tuae ut super his impedimenti- dispensationem (et prolis legitimationem) ipsis vi apostoli» i indulti concedere dignetur (vel procurare a Sede Apostolica dignetur).

Causae sunt: ...

Testor oratorem possidere circiter 50.000 lib. in re, 70.000 lib. in

spe: oratricem 20.000 in re. 15.000 in spe (vel oratores pauperes esse
illa ul solo manuum labore victum sibi comparare cogantur).

Die ... incus's ... anni ...

Λ', Pastor paroeciae N.

Schemata.

Consanguinitatis.

affinitatis.

8. - Formula ad PETENDUM « PERINDE VALERE ».

Illme ac Revihe Dne,

Ioannes N., el Marianna M., in eo sunt ul matrimonium ineant,
obtentae dispensatione super impedimento consanguinitatis secundi
gradus aequalis lineae collateralis. At nuper compertum est in
instantia relictum luisse aliud affinitatis impedimentum secundi
gradus aequalis eiusdem lineae, ul constat ex schemate hic adnexo.
Quare humiliter supplicant Dominationi Tuae ul revalidationem
obtentae dispensationis procurare a Sede Apostolica dignetur,
perinde ac si veritas in instantia expressa fuisset.

Die ... mensis ... anni ...

Pastor paroeciae V.

- Formula ad petendam dispensationem a S. Penitentiaria
AB IMPEDIMENTO FORI INTERNI, QUANDO IAM ALTERA DISPENSATIO
FUIT OBTRITA SUPER IMPEDIMENTO FORI EXTERNI.⁸

Titius el Caia, matrimonium coram Ecclesia inter se contra-
cturi. iam a S. C. de Sacramentis impetrarunt dispensationem super
publico impedimento consanguinitatis in secundo lineae collate-
ralis gradu, quo detinentur. At ex confessione innotuit eosdem esse
praeterea devinctos criminis impedimento, neutro machinante, cum

| Haec formula adhibenda esi quando adhuc tempus suppetit pro impe-
tranda a S. Sede dispensatione. Quod si tempus non suppetit, preces sunt ad
Ordinarium dirigendae ac postrema verba sic immutanda:

«Quare, spectata casus urgentia, quia iam omnia sunt ad nuptias
parata nec matrimonium sine probabili gravis mali periculo differri potest
usque dum a Sancta Sede sanatio dispensationis obtineatur, humiliter
supplicant Dominationi Tuae ut revalidationem obtentae dispensationis
ad normam can. 1015 § 1 concedere dignetur una cum dispensatione super
noviter detecto affinitatis impedimento».

• Congrua congruis aptando, hac eadem formula uti poterit parochus,
Ordinarius etc. ad impetrandam dispensationem super impedimento fori
interni etiam non sacramentalis, quando concurrit cum alio impedimento
externi fori. Hoc casu preces sunt ad singulas competentes SS. Congrega-
tiones remittendae, at in supplici libello ad S. Penitentiariam mentio sem-
per fieri debet de dispensatione super alio impedimento fori externi iam

tide data, quod occultum omnino est nec ulla ratione potest manifestari. Quapropter, nunc de praefato scelere dolentes, iidem oratores per me confessarium a Sanctitate Vestra humillime postulant dispensationem super memorato criminis impedimento necnon revalidationem dispensationis super consanguinitate nulliter iam impetratae.

Die ... mensis ... anni ...

N. N., Confessarius.

10. - Formula aũ petendam dispensationem a S. Poenitentiaria AB IMPEDIMENTO FORI INTERNI CONCURRENTE CUM IMPEDIMENTO FORI EXTERNI.

Beatissime Pater,

Titius et Caia, matrimonium coram Ecclesia inter se contrahere cupientes, apostolicam petierunt dispensationem super impedimento consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu. Attamen pendente recursu, in confessione innotuit et aliud impedimentum omnino occultum, quod nullo modo potest manifestari, criminis, neutro machinante, cum fide data, de matrimonio inter se ineundo. Quare, de praefato scelere dolentes, iidem oratores per me confessarium a Sanctitate Vestra humillime postulant dispensationem super memorato criminis impedimento atque revalidationem dispensationis super consanguinitate nulliter concedendae.'

Die ... mensis ... anni ...

N. iV., Confessarius.

11. - Formula ad petendam revalidationem matrimonii NULLITER BONA FIDE CONTRACTI.

Illine ac Reviñe Due,

Ioannes N., et Marianna M. paroeciani mei, praemissis publicationibus, quin ullum detectum fuerit impedimentum, matrimonium, in facie Ecclesiae contraxerunt (ac successive consummarunt, prole inde suscepta).

impetrata aut impetranda, ad effectum obtinendi revalidationem ipsius, quae secus oli vilium surreptionis irrita esset. Nomina et cognomina oratorum tunc solum >unt S. Poenitentiariae significanda cum agitur de dispensatione adnotanda in speciali libro secreto, de quo in can. 1017.

‘ Consultius erit in praesenti casu S. Poenitentiariam, prae Ordinario, adire ut tutius sigillo sacramentali prospiciatur. In casu vero urgentiae, de quo in ce. 1013-1010, haec formula poterit adhiberi etiam in recursu ad Ordinarium, sed. oh rationem allatam, reticeatur prior petita dispensatio super externi fori impedimento el dispensatio super utroque impedimento, vetuli novitei detecto, imploretur; salva tamen semper potestate de qua in can. 1045 § 3.

Obstat vero impedimentum consanguinitatis in tertio aequali gradu lineae collateralis, ut videre est in schemate hic adnexo. Quod cum hodie tantum innotuerit, matrimonium huiusmodi couvalidare cupientes, humillime supplicant Dominationi Tuae ut dispensationem ab hoc impedimento, (una cum prolis legitimatione) ipsis concedere dignetur (vel procurare a Sede Apostolica dignetur), ita ut valeant matrimonium denuo in facie Ecclesiae contrahere privatim coram parocho et duobus testibus confidentibus.

Die ... mensis ... anni ...

iV., Pastor paroeciae N.

12. - Formula ad petendam sanationem in radice.

Ulme ac Revme Dfie,

Ioannes N., et Marianna M., paroeciani mei, praemissis publicationibus, quin ullum detectum fuerit impedimentum, matrimonium, in facie Ecclesiae contraxerunt, (ac successive consummarunt, prole exinde suscepta).

Obstat vero impedimentum consanguinitatis in tertio aequali gradu lineae collateralis, ut videre est in schemate hic adnexo: quod impedimentum post initum matrimonium lanium innotuit.

Cum vero Ioannes N., nullo modo ad renovandum consensum coram parocho et testibus induci possit, licet de consensu perseverantia dubitari nequeat, Marianna M. humillime supplicat Dominationi Tuae ut sanationem in radice praefati matrimonii a Sede Apostolica procurare dignetur.

Die ... mensis ... anni ...

AT., Pastor paroeciae N.

II.

FORMULAE NONNULLARUM DISPENSATIONUM.

.1) Formulae dispensationum quae conceduntur a S. <'. S. Officii

13. - SUPER IMPEDIMENTO MIXTAE RELIGIONIS AI) CONTRAHENDUM CUM SCHISMATICO.

Beatissime Pater,

Ordinarius A. humiliter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento mixtae religionis ut Marianna M., catholica, licite ac legitime matrimonium contrahere possit cum schismatico Ioanne N.

Sequentes afferuntur causae: firmum propositum atque periculum solius actus civilis ...

Ex aedibus S. Officii, feria IV, die 16 decembris 1931.

Ssmus D. N. I). Pius divina Providentia Papa XI, in audientia R. P. D. Adessori S. Officii impertita, benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii Ar., qui, quatenus ante nuptias partem schismaticam ad veram religionem adducere et partem catholicam ab istis nuptiis abstergere nequiverit,... dispensare valeat catholicam Mariannam M. ab impedimento mixtae religionis ut licite ac legitime matrimonium contrahere possit cum schismatico Ioanne N., dummodo prius regulariter, ad praescriptum Cod. I. C., can. 1061 § 2, et sub sanctitate iurisiurandi cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, scilicet: ex parte coniugis schismatici de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque schismaticum ad matrimoniam consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem Cod. I. C., can. 1063 § I. sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae, iuxta can. 2319 § 1 n. 1°, stricte caeteroquin servatis quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in can. 1063 § 2.

In reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus, servantur praescripta Cod. I. C., cann. 1026, 1102, 1109; et, matrimonio celebrato, sive in proprio, sive in alieno territorio, Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones fidei fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo, R. P. D. Ordinarius expressam faciat mentionem apostolicae delegationis (Cod. I. C., can. 1057).

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

NB. - Taxa pro dispensationibus S. Officii est libellarum 30 (Agentia 8) pro divitibus. Pro pauperibus acceptatur summa oblata.

14. - Super impedimento mixtae religionis ad contrahendum
CUM HAERETICO.

Beatissime Pater,

Ordinarius .V. humiliter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento mixtae religionis ut Marianna M., catholica, licite ac legitime matrimonium contrahere possit eum acatholico Ioanne N.

Sequentes afferuntur causae: scandalum reparandum ob copulam habitam necnon fundata spes conversionis partis acatholicae ...

E.\ aedibus S. Officii, feria IV, die 16 decembris 1931.

Ssmus I). N. D. Pius divina Providentia Papa XI, in audientia K. P. I). Adessori S. Officii impertita benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii .V., qui, quatenus ante nuptias partem acatholicum ad veram religionem adducere, aut pariem catholicam ab istis nuptiis absterrere nequiverit, dummodo aliud non obstet canonicum impedimentum, dispensare valeat catholicam Mariannam M. ab impedimento mixtae religionis, ut licite ac legitime matrimonium contrahere valeat cum aeatholico Ioanne N., dummodo prius regulariter, ad praescriptum Cod. I. C., can. 1061 § 2, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et R. P. I). Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, scilicet: ex parte coniugis acatholici de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se. ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque acatholicum ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem Cod. I. C.. can. 1063 § I, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae, iuxta can. 2319 § 1 n. 1º, stricte caeteroquin servatis quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in can. 1063 § 2.

In reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus, servantur praescripta Cod. I. C., cann. 1026, 1102, 1109; et, matrimonio celebrato, sive in proprio, sive in alieno territorio, Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo, R. I'. I). Ordinarius expressam faciat mentionem apostolicae delegationis (Cod. I. C., can. 1057).

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

A71. - Taxa et agentia uti supra.

15. - *Super impedimento disparitatis cultus ad contrahendum CUM INFIDELI, qui HEBRAEUS AUT MAHUMETANUS NON SIT.*

Beatissime Pater.

Ordinarius -V. humiliter petii a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento disparitatis cultus ut Marianna M., catholica, valide ac licite matrimonium contrahere possit cum infideli Ioanne N.

Sequentes afferuntur causae: conditio oratricis in angusto loco degentis, aetatis ipsius superadultae atque infamia vitanda ob nimiam oratorum familiaritatem.

Ex aedibus S. Ollicii, feria IV, die 16 decembris 1931.

Serius 1). N. D. Pius divina Providentia Papa XI, in audientia R. P. I). Adessori S. Ollicii impertita benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. D. Ordinarii N.. qui, nisi aliud obstet canonicum impedimentum, quatenus ante nuptias partem non catholicam ad veram religionem adducere, aut partem catholicam ab istis nuptiis absterre nequiverit, dispensare valeat catholicam Mariannam M. ab impedimento disparitatis cultus ut valide ac licite matrimonium contrahere possit cum non baptizato Ioanne N., dummodo prius regulariter, ad praescriptum Cod. I. C., can. 1061 § 2, cautum omnino sil conditionibus ab Ecclesia requisitis, et ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri. scilicet: ex parte coniugis non baptizati de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque non catholicum ad matrimoniale consensum praestandum vel renovandum nullo modo adire posse, ad mentem Cod. I. C., can. 1063 § 1 sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae iuxta can. 2319 § 1 n. 1°, stricte caeteroquin servatis, quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in can. 1063 § 2.

in reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus servantur praescripta Cod. I. C., cann. 1026. 1102, 1109, et matrimonio celebrato. si in proprio, sive in alieno territorio, R. P. I) Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo, R. P. D. Ordinarius expressam laciati mentionem apostolicae delegationis (Cod. I. C., can. 1057).

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Taxa et agentia uti supra.

16. - Super impedimento disparitatis cultus ad contrahendum
CUM HEBRAEO AUT MAHUMETANO.

Beatissime Pater,

Ordinarius .V., humiliter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento disparitatis cultus ul catholica Marianna M. valide ac licite matrimonium contrahere possit cum hebraeo (aut mahumelano) Ioanne N.

Sequentes afferuntur causae : copula inter oratores habita atque periculum solius actus civilis, necuon fundata spes conversionis oratoris hebraei (aul mahumelani).

Ex aedibus S. Ollicii, feria IV, die 16 decembris 1931.

Ssiii D. N. 1). Pius divina Providentia Papa XI. in audientia R. P. I). Adessori S. Ollicii impertita benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae R. P. I). Ordinarii jV., qui, quatenus ante nuptias pariem infidelem ad veram religionem adducere et partem catholicam ab istis nuptiis abstertere nequiverit; dummodo absit periculum polygamiae, circumcisionis prolis, et, si .-ictus civilis sit ineundus, nulla interveniat Mahumetis invocatio aut aliud superstitionis genus, dispensare valeat catholicam Mariannam M. ab impedimento disparitatis cultus ut valide ac licite matrimonium contrahere possit cum infideli Ioanne N., dummodo prius regulariter, ad praescriptum Cod. I. C., can. 10612 § -« cautum omnino sil conditionibus ab Ecclesia requisitis, el ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sil easdem impletum iri, scilicet: ex parle coniugis infidelis de amovendo a parte catholica perversionis periculo, el ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque falsi cultus ad matrimoniale consensum praestandum vel renovandum, nullo modo adire, posse, ad mentem Cod. I. C., can. 1063 § 1. sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae iuxta can. 2319 § ! n. 1°, stricte caeteroquin servatis, quae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in can 1063 § 2.

Tractatus canonicus de matrimonio

In reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus servantur praescripta Cod. I. C., cann. 1026, 1102. 1109. et matrimonio celebrato, sive in proprio, sive in alieno territorio. B. P. D. Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo, B. P. I). Ordinarius expressam faciat mentionem apostolicae delegationis (Cod. I. C., can. 1057).

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

AB. - Taxa et agentia uti supra.

17. - Formula sanationis in radice matrimonii nulliter initi
INTER CATHOLICUM ET ACATHOLICUM.

Beatissime Pater.

Ordinarius V. humiliter petit a Sanctitate Vestra sanationem in radice matrimonii nulliter contracti a catholica Marianna M. cum acatholico Ioanne N.

Sequentes afferuntur causae: pars acatholica de invaliditate matrimonii moneri nequit sine periculo gravis damni aut incommodi acatholico coniuge subeundi, nec ad renovandum consensum matrimonialem coram Ecclesia induci potest.

Ex aedibus S. Officii, feria IV, die 16 decembris 1931.

Ssûius D. N. D. Pius divina Providentia Papa XI, in audientia B. P. I). Adessori S. Officii impertita, attentis peculiaribus circumstantiis in casu concurrentibus et indubiis resipiscentiae signis partis catholicae, benigne remisit preces prudenti arbitrio et conscientiae B. P. I). Ordinarii V., qui, dummodo utriusque partis consensus perseveret et moraliter certum sit pariem acatholicam non esse impedituram catholicum baptismum atque catholicam educationem universae proles tam natae (piam nasciturae, sanare valeat in radice matrimonium nulliter contractum a catholica Marianna M. cum acatholico Ioanne N.

Ipse vero B. P. I). Ordinarius serio moneat partem catholicam de gravissimo patrato scelere, congruas ac salutare ei poenitentias imponat. simulque declaret ob praesentem dispensationis gratiam a se acceptatam, matrimonium effectum esse validum, legitimum et indissolubile iure divino et prolem forte susceptam vel suscipiendam legitimam esse ad mentem tamen Cod. I. C., can. 1051.

Si matrimonium celebratum fuerit coram ministro, hoc loco adiungitur clausula: < si casus ferat, eam ab excommunicatione absolvat iuxta Cod. I. C., can. § 1 n. 1º». j»

Insuper eidem parti catholicae gravibus verbis in mentem revocet obligationem, qua semper tenetur, pro viribus omnino cavendi de baptismo et educatione universae prolis utriusque sexus, tam forte natae quam forsitan nasciturae, in catholicae religionis sanctitate, et prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Cum autem de matrimonii validitate et prolis legitimatione in foro externo constare debeat, R. P. D. Ordinarius mandet ut praesens sanationis rescriptum cum attestazione peractae executionis diligenter custodiatur in Curia locali, nec non curet, nisi pro sua prudentia aliter indicaverit, ut in libro baptizatorum paroeciae, ubi pars catholica baptismum recepit, transcribatur notitia sanationis matrimonii, de quo agitur, cum adnotatione diei et anni.

Denique R. P. D. Ordinarius in hoc sibi commissio munere expleudo. expressam laciati mentionem apostolicae delegationis (Cod. l. C., can. 1057).

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

/>) Formulae dispensationum quae conceduntur
a Sacra Congregatione Orientali.

18. - Formula dispensationis super mixta religione.

Beatissime Pater,

Oratrix Marianna M., catholica, suppliciter petit a Sanctitate Vestra dispensationem ab impedimento mixtae religionis, quatenus matrimonium inire valeat cum Ioanne N., haereticae (schismatica) sectae adscripto.

Causae sunt : ...

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum sibi a Ssio Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI, specialiter concessarum, attentis expositis causis, R. P. D. Ordinario Ar. committit ut, pro suo prudenti indicio et conscientia, remoto opportunis modis scandalo, si adsit, et disposita parte catholica ad gratiam Dei recipiendam, sive per se, sive alium ecclesiasticum virum ab eo deputandum, dispensare valeat oratricem Mariannam M. ab impedimento mixtae religionis, quatenus cum praedicto Ioanne N. matrimonium rite et legitime contrahere, in eoque postmodum libere et licite remanere valeat; dummodo cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, quae regulariter scripto exigendae sunt; et ipse R. P. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem adimpletum iri: scilicet: ex parte coniugis haeretici (schismatici) de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de

universa prole utriusque sexus. . in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda, non obstante, si forte adsit, legum civilium oppositione; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam : atque ea lege, ut nec ante nec post malrimonium coram pirocho initum, partes adeant ministrum acatholicum: quod si illum iam adiverint, vel si cohabitent et inter eas praecesserit commercium carnale, si fieri polest sine gravi damno, separentur aliquo tempore arbitrio dispensantis, ut pars catholica rite disponatur ad recipiendam gratiam Dei. praevia absolute a censuris et impositis poenitentiis salutaribus, prolem sive susceptam, nisi fuerit ex adulterio, sive exinde suscipiendam, legitimam declarando.

Matrimonio autem celebrato Ordinarius invigilet ul coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo R. P. D. Ordinarius expressam faciat mentionem Apostolicae delegationis.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die ...

19. - Formula dispensationis super cultus disparitate.

Beatissime Pater,

Oratrix Marianna M., catholica, suppliciter petit a Sanctitate Vestra dispensationem super impedimento disparitatis cultus quatenus matrimonium valide et licite inire valeat eum infideli Ioanne N.

Causae sunt:...

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum sibi a Ssmo Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI specialiter concessarum, attentis expositis causis, R. P. D. Ordinario N. committit ut, pro suo iudicio et conscientia, sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo deputandum, dispensare valeat oratricem Mariannam M. super enunciato impedimento disparitatis cultus... quatenus cum praedicto Ioanne N. matrimonium, si fieri possit sine contumelia Creatoris,... valide et legitime contrahere in eoque postmodum libere et licite remanere valeat, dummodo cautum omnino sit conditionibus ad Ecclesia praescriptis, quae regulariter scripto exigendae sunt, et ipse Ordinarius moraliter certus sit easdem adimpletum iri; scilicet: ex parte coniugis non baptizati, de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque nupturiente de universa prole utriusque sexus... in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda, non obstante, si forte adsit, legum civilium oppositione: declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur prudenter curandi conversionem coniugis ad

(idem catholicam; atque ea lege ut nec ante nec post matrimonium corain paracho catholico initum, paries adeant ministrum falsi cultus; quod si illum iam adiverint, vel si cohabitent et inter eas praecesserit commercium carnale, si fieri potest sine gravi damno, separentur aliquo tempore arbitrio dispensantis, ut pars catholica rite disponatur ad recipiendam gratiam Dei, praevia absolutione a censuris et impositis poenitentiis salutaribus, prolem sive susceptam, nisi fuerit ex adulterio, sive exinde suscipiendam legitimam declarando.

Matrimonio autem celebrato Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones facias fideliter impleant.

Denique in hoc sibi commissio munere explendo R. P. I). Ordinarius expressam faciat mentionem Apostolicae delegationis.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die...

•20. - Formula dispensationis super ceteris impedimentis.

Beatissime Pater.

Oratores Ioannes N. et Marianna M. ad pedes Sanctitatis Vestrae provoluti, suppliciter petunt dispensationem super impediment... ul matrimonium inter se contrahere possint.

Causae sunt : ...

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum a Ssmo Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI sibi tributarum, benigne indulget R. P. D. Ordinario y., ut sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, dispensare valeat cum oratoribus super enunciat... impediment... quatenus matrimonium inter se valide et legitime contrahere, in eoque postmodum licite el libere remanere possint, prolem exinde suscipiendam legitimam declarando.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die ...

21. - Formula dispensationis quando copula intercesserit.

Beatissime Pater,

Oratores Ioannes N. el Marianna M. suppliciter petunt a Sanctitate Vestra dispensationem super impediment... ut matrimonium inter se, valide et licite inire possint.

Causae sunt :...

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum a Ssiiiio Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI sibi tributarum, alien-

lis expositis causis, R. P. D. Ordinario orat... benigne committit, ul sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, imposita pro modo culparum congrua poenitentia salutari, oratoribus dispensationem benigne largiatur super enunciat... impediment... quatenus matrimonium inter se valide el legitime contrahere, in eoque postmodum libere el licite remanere possint, prolem exinde susceptam, dummodo non fuerit ex adulterio concepta, legitimam declarando.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die...

22. - Formula dispensandi quando cohabitatio intercedat.

Beatissime Pater,

Oratores Ioannes N. et Marianna M. suppliciter petunt a Sanctitate Vestra dispensationem super impediment... ut matrimonium inter se valide et licite inire possint.

Causae sunt: ...

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum a Ssmo Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI sibi tributarum, attentis expositis causis, R. P. D. Ordinario .V. benigne committit, ul sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, iniuncta prius, si fieri potest, separation' a cohabitatione, sin minus a toro, et interdicto quovis tractu familiari per tempus sibi benevisum, quo decurrente oratores ad poenitentiae Sacramentum accedant, imposita pro modo culparum congrua poenitentia salutari, iisdem oratoribus dispensationem benigne largiatur super enunciat... impediment... quatenus matrimonium inter se valide el legitime contrahere, in eoque postmodum libere et licite remanere possint, prolem exinde susceptam, dummodo non fuerit ex adulterio concepta, legitimam declarando.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die ...

23. - Formula pro concedendo « perinde valere ».

Beatissime Pater.

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum a Ssmo Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI sibi tributarum, benigne committit R. P. D. Ordinario .V., ut, reassumens praecedens rescriptum diei . illudqm valere decernens perinde ac si in eo de

noviter detect... impediment... mentio facta, ac super... dem dispensationem concedi mandatum aut commissum fuisset, cum oratoribus super singulis enunciatis impedimentis, sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, auctoritate apostolica dispensando, ad praefati rescripti executionem, eius forma in omnibus ac per omnia servata, procedat.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Hornae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die...

- Formula sanationis in radice
MATRIMONII INITI INTER CATHOLICOS.

Beatissime Pater,

Ordinarius A' suppliciter petit a Sanctitate Vestra sanationem in radice matrimonii invalide initi inter Mariannam M. et Ioannem N. ... Oratrix Marianna M. conscientiae suae coram Deo consulere exoptat: altera vero pars absque gravi periculo de matrimonii invaliditate et de renovationis consensus necessitate moneri nequit.

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum a Ssmo Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI sibi tributarum, attentis expositis. R. P. D. Ordinarius V. benigne committit, ut quatenus paries ad renovandum consensum induci nullo modo possint, sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, praevia dispensatione super impediment..., matrimonium de quo in precibus sanare valeat in radice, dummodo utraque pars in consensu de praesenti perseveret. Ipse vero dispensans, in hoc sibi commissio munere explendo, declaret se agere nomine Sanctitatis Suae, et lanquam ab Apostolica Sede specialiter delegatum; serio moneat oratricem de gravissimo patrato scelere, salutare ei poenitentias imponat; simulque ipsi declaret ob hanc dispensationem sic concessam et acceptam matrimonium fieri validum ac legitimum, et indissolubile evadere iure divino, prolemque exinde susceptam legitimam habendam esse. Cum autem de matrimonii validitate in foro externo constare debeat, R. P. D. Ordinarius nomina, cum reliqua personarum consueta indicatione, in registis matrimoniorum secretorum describi iubeat, simulque autographum documentum praesentis concessionis, communicationis, acceptationis, et declarationum ut supra factarum, servetur in Curia Episcopali, et exemplar authenticum eidem oratrici sedulo custodiendum tradatur.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die ...

25. - Formula sanationis in radice matrimonii initi
INTER CATHOLICUM ET ACATHOLICUM.

Beatissime Pater,

Ordinarius *N.* suppliciter petit a Sanctitate Vestra sanationem in radice matrimonii invalide initi inter Mariannam *M.* catholicam, et Ioannem *N.* acatholicum...

Sacra Congregatio Orientalis, utendo facultatibus sibi a Ssilio Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI specialiter concessis, R. P. D. Ordinarius *Ar.* committit, ut. pro suo prudenti iudicio et conscientia, dummodo utriusque partis consensus perseveret et moraliter certum sit pariem acatholicam universae proles tam natae quam nasciturae baptismum catholicum et catholicam educationem non esse impedituram, sive per se sive per alium ecclesiasticum virum ab eo specialiter deputandum, praevia dispensatione super impediment... matrimonium de quo in precibus sanare valeat in radice.

Ipse vero dispensans serio moneat partem catholicam de gravissimo patrato scelere, salutare ei poenitentias imponat, et a censuris absolvat, si matrimonium contractum fuit coram ministro acatholico: simulque ipsi declaret ob hanc dispensationem ab ea acceptam matrimonium fieri validum et legitimum, et indissolubile evadere iure divino, et prolem sive susceptam sive suscipiendam legitimam habendam esse.

Eidem insuper parti catholicae gravissime imponat atque declaret obligationem, qua semper tenetur, implendi conditiones ab Ecclesia praescriptas: videlicet de conversione coniugis acatholici ad fidem catholicam pro viribus curanda, ac de universa utriusque sexus prole in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda, non obstante, si forte adsit, legum civilium oppositione.

(aim autem de matrimonii validitate in foro externo constare debeat, R. P. D. Ordinarius nomina, cum reliqua personarum consueta indicatione, in registis matrimoniorum secretorum describi iubeat, simulque autographum documentum praesentis concessionis, communicationis, acceptationis, absolutionis, et declarationum a parte catholica ut supra tactarum, servetur in Curia Episcopali, et exemplar authenticum eidem parti catholicae sedulo custodiendum tradatur.

Denique ipse R. P. I). Ordinarius in hoc sibi commissio munere explendo expressam faciat mentionem Apostolicae delegationis.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die ...

C) Formulae dispensationum quae conceduntur
a S. C. de disciplina Sacramentorum.

26. - Formula pro dispensatione super impedimento consanguinitatis IN SECUNDO (AUT TERTIO) MIXTO CUM PHIMO LINEAE COLLATERALIS GRADU.

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus Ioannes N., annorum... et Marianna M., annorum ..., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu tangente primum, quia orator avunculus (aut patruus) est oratricis vel oratrix matertera (ani amita) est oratoris,' quod obstat quominus legitime coniungantur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est conditio oratricis parentibus orbatae, aetatis superadulatae et in angusto loco degentis, (piae curam rei domesticae oratoris exercet, eidem Ordinario committit, ut. si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant, contrahere valeant: contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

Nota. - In tergo omnium dispensationum semper adnolatur taxa soluta pro dispensatione, agentia pro negotii gestore atque edicatur executionem gratis esse faciendam.

127. - Formula pro eadem dispensatione concedenda
QUANDO SIMUL PETITUR LEGITIMATE PROLIS SUSCEPTAE.

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus Ioannes N., annorum ... et Marianna N., annorum ... eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu tangente primum, quia orator avunculus (vel patruus) est oratricis vel oratrix matertera (aut amita) est oratoris, quod obstat quominus legitime coniungantur, et gratiam legitimisationis prolis iam susceptae: prae oculis habita causa, quae ad

| Si dispensatio concedatur super consanguinitate in tertio gradu mixto cum primo, alia apponetur provenientia.

optatas gratias *obtinentus potissime affertur*. hoc est scandalum reparandum ob satis nimiam familiaritatem, eidem Ordinario committit, ut, si vera sint *exposita*, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, «pio nuptias, *proni desiderant, contrahere* valeant, prolemque susceptam legitimam decernat atque *declaret; contrariis quibuslibet minime* obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni...

.Vota. Eadem verba pro legitimatione *prolis adhibentur* in omnibus formulis, quoties cum dispensatione eiusmodi gratia postulatur: si tamen facultas conceditur una eum dispensatione *super* crimine, additur semper clausula « dummodo (proles) non sit ex adulterio concepta ».

28. - Formula pro dispensatione super impedimento consanguinitatis IN SECUNDO (AUT IX TERTIO) LINEAE COLLATERALIS GRADU MIXTO CUM PRIMO CUM SPECIALI CLAUSULA.

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus Ioannes N., annorum ... et Marianna M., annorum ..., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu tangente primum, quia orator avunculus (aul, patruus) est oratricis vel oratrix matertera (aut amita) est oratoris, quod obstat quominus legitime conjungantur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est concubinatus removendus, eidem Ordinario committit, ut, si vera sint *exposita*, servatis canonicis praescriptionibus, imposita oratoribus poenitentia salutari, et remoto, quatenus adsit, scandalo, praesertim per separationem tempore sibi beneviso, si fieri poterit, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, «lie .. mensis ... anni ...

«fil

.Vota. - Clausula huic formulae adiecta: « *imposita oratoribus poenitentia salutari et remoto, quatenus adsit, scandalo, praesertim per separationem tempore sibi beneviso. si fieri poterit* », inseritur in omnibus formulis, quoties in precibus sermo est de concubinato ab oratoribus instituto.

rtfSKt**

Alleg. V. - *Formulae praecipuae pro dispensationibus* iöi

39. - Formula pro dispensatione super impedimento affinitatis
IN PHIMO (aut IN PHIMO TANGENTE SECUNDUM) LINEAE COLLATE-
RALIS GRADU.

Ssini 1). N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario *V. rite commendatis, quibus Ioannes X. et Marianna M., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento affinitatis in primo lineae collateralis gradu, quia orator viduus est e sorore oratricis (aut oratrix vidua est e fratre oratoris). 'quo detinentur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est bonum prolis oratoris (oratricis), eidem Ordinario committit, ut, si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, qua nuptias, prout desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

30. - Formula pro dispensatione super impedimento
CONSANGUINITATIS IN SECUNDO LINEAE COLLATERALIS GRADU.

Ssifii D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario N. rite commendatis, quibus Marianna M. et Ioannes N., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu, quo detinentur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est aetas oratricis superadulta 24.a. et ultra (vel carentia dotis, angustia loci, nimia familiaritas etc.) eidem Ordinario committit, ul. si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

Nota. - Haec formula, mutatis mutandis, adhibetur etiam in concedenda dispensatione super cognatione legali iuxta can. 1080.

! Si dispensatio concedatur super affinitate in primo gradu mixto cum secundo alia apponetur provenientia.

31. - Formula pro dispensatione super impedimento aetatis.

Ssrii I). N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario Ar. rite commendatis, quibus postulabat dispensationem super impedimento aetatis pro oratore Ioanne N. (aut oratrice Marianna M.), eiusdem Dioecesis, qui nondum decimum sextum (*vel* quae nondum decimum quartum) annum explevit, ut ipse (ipsa) contrahere queat matrimonium cum oratrice (oratore), prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est scandalum reparandum ob satis nimiam familiaritatem (aut ob aliam causam gravem), eidem Ordinario committit, ut, si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento benigne largiatur, «pio nuptias, prout oratores desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis... anni ...

3*2. - Formula pro dispensatione super impedimento
PUBLICAE HONESTATIS IN PRIMO GRADU.

Ssrii I). N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario A'. rite commendatis, quibus Ioannes N. et Marianna M., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento publicae honestatis in primo gradu ex publico vel notorio concubinato (aut ex matrimonio invalido) provenientis inter oratorem (oratricem) et matrem [vel liliam] oratricis (patrem [vel lilium] oratoris), quo detinentur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est (e. g., aetas oratricis superadulta 21. an. et ultra, aut carentia dolis aut nimia familiaritas etc.), eidem Ordinario committit ut, si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant contrahere valeant, dummodo nullum subsit dubium quod coniux possit esse proles ab altero contrahentium genita; contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

Vota. Haec formula adhibetur etiam pro secundo gradu, posthabita provenientia atque dempta mentione rause canonicae, quae surrogatin' clausula g. nerica: - ob rationabiles causas a S. Sede probatas ».

33. - Formula pro dispensatione super impedimentis minoris
GRADUS CONSANGUINITATIS, AFFINITATIS, COGNATIONIS SPIRITUALIS.

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus Ioannes N. et Marianna M. eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento consanguinitatis in tertio tangente secundum (aut in tertio aequali aut allinitatis in secundo lineae collateralis gradu aut cognationis spiritualis), quo detinentur, ob rationabiles causas a S. Sede probatas, eidem Ordinario committit, ut, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...'

34. - Formula pro dispensatione super impedimento criminis neutro MACHINANTE CUM FIDE DATA AUT ATTENTATIONE MATRIMONII ETIAM PER ACTUM CIVILEM TANTUM.

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario A. rite commendatis, quibus Ioannes N. et Marianna M., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento criminis, neutro machinante, cum fide data (aut attentatione matrimonii peractum civilem), quo detinentur, ob rationabiles causas a S. Sede probatas, eidem Ordinario committit, ut, servatis canonicis praescriptionibus, imposita oratoribus poenitentia salutari, dummodo nullum scandalum intercedat, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

35. - Formula pro dispensatione super impedimento voti.

Ssmi D. N. div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario A'. rite commendatis, quibus Marianna M. (aut Ioannes N.), eiusdem Dioecesis, postulabat dispensationem super impedimento voti simplicis, v. g., perfectae ac perpetuae castitatis

(aut ingrediendi religionem votorum sollemnium) absolute el post completum decimum octavum aetatis annum privatim emissi, ad effectum matrimonii contrahendi, quo detinetur, eidem Ordinario committit ut dispensationem super memorato voto oratrici (oratori) benigne largiatur, ad hoc ut nuptias contrahere valeat.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

36. - Formula ad petendum « perinde valere ».

Beatissime Pater,

Ioannes N. el Marianna M., Dioecesis .V., dispensationem obtinuerunt super impedimento consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu. Cum autem nuper aliud impedimentum detectum sit, nempe criminis, neutro machinante, cum fide data, eorum Ordinarius humiliter postulat sanationem praefatae obtentae dispensationis.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, vigore facultatum a Ssmo D. N. Pio Papa XI sibi tributarum, Ordinario .V. committit ut praelatas dispensationis litteras, quas ipsa Sacra Congregatio super noviler deducto impedimento dispensando benigne sanat et convalidat perinde ac si ab initio etiam super memorato criminis impedimento expeditae fuissent, servata in reliquis illarum forma ac tenore, licite ac libere exsequatur.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

37.- Formula pro dispensatione super impedimentis maioris gradus in « forma gratiosa ».

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XT auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus a parocho S. Laurentii et Damasi in Urbe rite commendatis, quibus Ioannes N. el Marianna M., eiusdem Dioecesis atque paroeciae, postulabant dispensationem super impedimento (puta consanguinitatis in secundo l. c. gradu), quo detinentur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est (urgentia matrimonii, quia omnia iam sunt ad nuptias parata), si vera sint exposita, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant, contrahere valeant; contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, e\ aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ..

38. - Formula legitimations prolis incestiosae
EXTRA DISPENSATIONEM EXPETITAE.

Ssrñi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus Ordinarii A', quibus postulabat facultatem legilimandi prolem susceptam ab oratoribus Ioanne N. et Marianna M., dum ipsi detinebantur impedimento consanguinitatis in secundo l. c. gradu, super quodein fuerunt apostolica auctoritate dispensati, eidem Ordinario expetitam facultatem benigne indulget, qua nempe ipse prolem ab oratoribus susceptam legitimam declarare ac renunciare valeat: contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

39. - Formula pro legitiμλτιονε prolis adulterinae.

Ex audientia Sanctissimi
diei ... mensis ... anni ...

Ssmus Dominus Noster Pius divina Providentia Papa XI, referente me infrascripto Cardinali huius Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum Praefecto, ex speciali gratia, attenta commendatione Ordinarii .V. et prae oculis habitis peculiaribus adiunctis in precibus expositis, Iulium, Maeviam ac Fridericum. eiusdem Dioecesis, a suis parentibus Ioanne N. et Marianna M., nunc in matrimonio coniunctis, susceptos, constante matrimonio patris (matris) cum alia muliere (viro) postea defuncta (defuncto), legitimos decernere atque declarare dignatus est ad effectus tantum canonicos, dummodo exinde nullum iuri tertii legitime quaesito praeiudicium inferatur et nullum scandalum proveniat.

Simul autem Eadem Sanctitas Sua mandavit ut huius legitimacionis gratiae debita in libro baptizatorum fiat adnotatio; contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anni ...

40.-Formula pro rêvaidatione simplici matrimonii nulliter initii
OB IMPEDIMENTUM DIRIMENS SUPER QUO NON FUIT DISPENSATI'UM.

S. Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus Ioannes N. et Marianna M., eiusdem Dioecesis, postulabant dispensationem super impedimento

(v. g., consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu), quo delinentur, prae oculis habita causa, quae ad optatam gratiam obtinendam potissime affertur, hoc est revalidatio matrimonii iam militer in facie Ecclesiae initi, eidem Ordinario committit, ut, si vera sint exposita, servatis canonicis praescriptionibus, dispensationem a memorato impedimento oratoribus benigne largiatur, quo nuptias, prout desiderant contrahere valeant, renovato consensu privatim coram parcho et duobus testibus confidentibus; contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anni ...

NB. – Mutatis mutandis, haec formula adhibetur etiam pro impedimentis minoribus. λ

VI. – Formula sanationis in radice matrimonii
CIVILITEH TANTUM INITI.

Ssmi I). N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, attentis precibus expositis ab oratrice Marianna M., e Dioecesi .V., quae postulabat sanationem in radice connubii a se civiliter initi cum Ioanne N., e Dioecesi .V., quum oratrix praefatum coniugem nullimode inducere possit ad explendam matrimonii formam et facti poenitens suae conscientiae consulere cupiat; benigne committit oratricis Ordinario ut praefatum matrimonium, dummodo prior maritalis consensus perseveret, separationis periculum absit et nullum obstet canonicum impedimentum, a quo S. Sedes non dispensat, in radice sanet ac revalidet, et prolem iam ex eodem coniugio susceptam legitimam nunciet et declaret, cauto pro viribus ne scandalum exinde obveniat, et ut, si quod exsistat, amoveatur.

Hortatur oratricem ut, opportuno tempore et si prudenter liceat, alleram partem edoceat de obtenta sanatione; eique oratrici in mentem revocat obligationem, qua gravissime in quolibet casu adstringitur, sibi vindicandi libertatem ad debita catholicae religionis officia obeunda et ad prolem baptizandam et Christiana ratione educandam.

Mandat denique ul praesens rescriptum, cum attestazione peractae executionis, in Curia episcopali diligenter custodiatur, quo omni tempore et eventu de matrimonii validitate et de prolis legitimatione constare possit. Eiusmodi autem sanationis gratiae flat adnotatio in libro matrimoniorum, et. si casus ferat, in libro sub secreto servando.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anui ...

42. - Formula sanationis in radice matrimonii nulliter initi ob impedimentum dirimens, cuius sanatio ab una tantum parte PETITUR.

Ssiii 1). N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus oratoris Ioannis N. (oratricis Mariannae M.) ab Ordinario A', rite commendatis, quibus postulabat sanationem in radice matrimonii nulliter e se initi cum Marianna M. (Ioanne N.) ob impedimentum (puta consanguinitatis in tertio l. c. gradu), super quo non fuit dispensatum, quod sine discrimine scandali aliusque mali denotio legitime iniri non potest; vigore facultatum a Ssio I). N. Pio Papa XI sibi tributarum, attentis expositis, benigne committit oratoris (oratricis) Ordinario ut praefatum matrimonium, dummodo prior maritalis consensus perseveret et nullum aliud obstet canonicum impedimentum a quo S. Sedes non dispensat, in radice sanet ac revalidet, et prolem iam ex eodem coniugio susceptam legitimam nunciet et declaret, cauto pro viribus ne scandalum exinde obveniat, et ut, si quod exsistat, amoveatur.

Hortatur oratorem (oratricem) ut, opportuno tempore et, si prudenter liceat, alteram pariem edoceat de obtenta huius matrimonii sanatione in radice.

Mandat denique ut praesens rescriptum cum attestazione peractae executionis in Curia episcopali diligenter custodiatur, quo omni tempore et eventu de matrimonii validitate ac de prolis legitimatione constari possit, et eiusdem sanationis gratiae liat adnotatio in libro matrimoniorum, et, si casus ferat, in libro sub secreto servando.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

43. Formul\ sanationis in radice matrimonii nulliter initi ob ALIQUOD IMPEDIMENTUM. AUT VITIUM SUBSTANTIALE IOBMAE, AUT EX DEFECTU DELEGATIONIS IN SACERDOTE ADSISTENTE, CUIUS SANATIO petitur ab Ordinario, insciis partibus.

Ssmi I). N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus postulabat sanationem in radice matrimonii nulliter initi inter Ioannem N. et Marianna M. ob impedimentum consanguinitatis in tertio l. c. gradu, super quo non est dispensatum (aut ob defectum facultatis in sacerdote adsistente, aut ob defectum testium etc.), quod sine discrimine

scandali aliusque mali denuo legitime iniri non potest ; vigore facultatum a Ssilio D. N. Pio Papa XI sibi tributarum, attentis expositis, praefatum matrimonium, dummodo prior maritalis consensus perseveret. et nullum (aliud) obstet canonicum impedimentum a (pio S. Sedes non dispensat, in radice sanat ac revalidat, et prolem iam ex eodem coniugio susceptam legitimam nunciat atque declarat.

Praesens autem rescriptum in Curia episcopali diligenter custodiatur, quo omni tempore et eventu de matrimonii validitate ac de prolis legitimatione constare possit, et eiusmodi sanationis gratiae fiat adnotatio in libro matrimoniorum, et, si casus ferat, in libro sub secreto servando.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anni ...

14. - Formula sanationis in radice matrimonii nulliter initi ob ALIQUOD EX VITIIS, UTI IN PRAECEDENTI, QUOD AUT COGNITUM EST PARTIBUS AUT FACILE AB EIS DIGNOSCI POTEST, ET SANATIO AR Or DINARIO, PARTIBUS INSCIIS, PETITUR.

Ssini D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctoritate.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario V, rite commendatis, quibus postulabat sanationem in radice matrimonii nulliter initi inter Ioannem N. p! Mariannam M. ob impedimentum consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu, super quo non fuit dispensatum (aut ob defectum facultatis in sacerdote adsistente, etc.), quod sine discrimine scandali aliusque mali denuo legitime iniri non potest; vigore facultatum a Ssilio I). N. Pio Papa XI sibi tributarum, attentis expositis, praefatum matrimonium, dummodo prior maritalis consensus perseveret, et nullum (aliud) obstet canonicum impedimentum a quo S. Sedes non dispensat, in radice sanat ac revalidat et prolem iam ex eodem coniugio susceptam legitimam nunciat atque declarat. Ordinarius autem curet ut, opportuno tempore, et si prudenter fieri possit, moneantur coniuges, vel saltem alteruter, de obtenta sanatione. Praesens vero rescriptum in Curia episcopali diligenter custodiatur. quo, omni tempore et eventu, de matrimonii validitate ac de prolis legitimatione constare possit, et eiusmodi sanationis gratiae fiat adnotatio in libro matrimoniorum, et, si casus ferat, in libro sub secreto servando.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anni ...

45. - Formula alternata pro convalidatione simplici
AUT PRO SANATIONE IN RADICE.

Ssmi D. N. Pii div. Prov. Pp. XI auctori tale.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus oratricis Mariannae M. (oratoris Ioannis A'), ab Ordinario A', rite commendatis, quibus postulabat sanationem in radice matrimonii a se nulliter initi eum Ioanne N. (Marianna M.), ob impedimentum quo detinentur allinitatis in primo lineae collateralis gradu, super quo non fuit dispensatum, quodque ipse (ipsa) canonica forma convalidare renuit; vigore facultatum a Ssiho 1). N. Pio Papa XI sibi tributarum, attentis expositis, benigne committit Ordinario A', ut praefatos coniuges a praefato impedimento dispenset, virum (mulierem) inducat ad convalidandum matrimonium per renovationem utriusque partis consensus privatim coram parocho et duobus testibus confidentibus: vel, si id obtineri non possit, coram solo parocho vel tantum coram duobus testibus.

Et si matrimonium coram solis testibus celebratur, curet Ordinarius ut iidem testes in solidum cum contrahentibus onere graventur initum coniugium quamprimum parocho notilicandi, a quo in libro matrimoniorum, secreto si oportuerit, adnotetur cum expressione nominum et cognominum testium, qui consensum receperunt.

Ordinarius autem nupturientes hortari non omittat ut ad Sacramenta poenitentiae et Ss. Eucharistiae debitis cum dispositionibus ante matrimonii celebrationem accedant, praestita (*quatenus actus civilis nondum fuerit peractus*) ab iisdem oratoribus, si fieri potest et si casus ferat, cautione pecuniaria aut fidejussoria, se quo citius possibile est actum civilem expleturos et insimul nuptialem benedictionem recepturos.

Quod si vir (mulier) adhuc pervicaciter renuat, S. C. eidem Ordinario committit ut praefatum matrimonium, dummodo prior maritalis consensus perseveret et nullum aliud obstet canonicum impedimentum a quo S. Sedes non dispensat, in radice sanet atque revalidet, prolemque forte ex eodem coniugio susceptam, legitimam nunciet ac declaret, cauto pro viribus ne scandalum exinde obveniat et ut, si quod adsit, auferatur, monita (monito) praeterea oratrice (oratore) ut, opportuno tempore etsi prudenter liceat, alteram partem edoceat de obtenti huius matrimonii sanatione in radice.

Praesens rescriptum cum attestatione peractae executionis in Curia episcopali diligenter custodiatur, quo, omni tempore et eventu, de matrimonii validitate et de prolis legitimatione constare

possit, et eiusdem convalidationis vel sanationis gratiae fiat adnotatio in libris paroecialibus ad normam can. 1103.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anni ...

D) Formulae dispensationum quae conceduntur ab Ordinario vi indulti aut iure proprio.

46. - I.V FORMA GRATIOSA AD NUPTIAS INEUNDAS.

A'. A', Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus A'. (vel Ordinarius Dioecesis A'), universis praesentes litteras inspecturis salutem in Domino.

Oblata fuit nuper Nobis supplex petitio pro parte Ioannis N., laici e paroecia A', Dioecesis Ar., et Mariannae M., mulieris e paroecia Ar., Dioecesis nostrae, ad effectum dispensationem obtinendi super impedimento... quo invicem sunt coniuncti. ut eo non obstante, matrimonium inter se contrahere possint.

Nos illorum commodo et saluti misericorditer in Domino providere volentes, attentaque iusta et gravi causa in dicta petitione allata:

Apostolica auctoritate Nobis in hac parte per indultum sub die... delegata (vel auctoritate Nobis a iure concessa, vi can. ...) cum praedictis oratoribus... dispensamus super impedimento praefato, ut eo nec non quibuscunque contrariis non obstantibus, dummodo aliud canonicum non obstet impedimentum, matrimonium inter se publice, servata canonica forma, contrahere valeant.

Prolemque exinde susceptam legitimam fore nuntiantes ac declarantes.

Datum A*. sub sigillo nostro, ac cancellarii Curiae nostrae episcopalis, subscriptione anno ... die ... mense ...

17. - Formula eiusdem dispensationis pro foro interno
CONFESSARIO COMMISSAE.

A'. Ar., Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Ar. (vel Ordinarius Dioecesis A'), discreto viro Confessario ex approbatis in nostra Dioecesi per latores (vel latorem vel latricein) praesentium ad infrascripta specialiter eligendo, salutem in Domino.

Oblata fuit nuper Nobis pro parte Ar. et Ar. supplex petitio ad effectum obtinendi dispensationem super impedimento occulto...

Nos illorum (vel illius) commodo et saluti misericorditer in Domino providere volentes, attentaque causa in dicta petitione allata:

Auctoritate apostolica Nobis in hac parte per indultum sub die... delegata (vel auctoritate Nobis a iure concessa), si ita est. libi confessario ad confessiones approbato et ab oratoribus (vel

Alleg. V. - *Formulae praecipuae pro dispensationibus*

oratore, *eel* oratrice) electo, facultatem concedimus cum dictis oratoribus (ceZ dicto oratore, *vel* dicta oratrice), audita eorum (*vel* eius) sacramentali confessione, remota occasione amplius peccandi, ioiuncla gravi poenitentia salutari, imposita aliqua eleemosyna... auctoritate libi delegata, misericorditer dispensandi, pro foro conscientiae et in sacramentali confessione tantum, super praedicto impedimento, dummodo sit occultum, ita ut praemissis, ceterisque contrariis non obstantibus, matrimonium ulerque inter se, servata canonica forma,contrahere ac in eo postmodum remanere licite valeant.

Prolemque exinde susceptam legitimam nuntiandi ac declarandi.

Praesentibus post earum exsecutionem dilacerandis vel comburendis.

Datum, etc.

111.

FORMULAE FULMINATIONIS DISPENSATIONIS.

48. - Formula fulminationis pontificiae dispensationis
ab Ordinario concedendae.

Nos .V. .V., Vicarius generalis, ollicialis Excellentissimi ac Reverendissimi Domini A7., Episcopi N.

Omni qua decet reverentia recepimus ar sedulo recognovimus rescriptum (vel breve) apostolicam per organum S. C. de Sacr. (*vel* S. Poenilentiariae. *vel* S. Officii) sub die... expeditum et Nobis pro exsecutione commissum, ad dispensandum pro parle. Ioannis N., laici dioecesis .V.. el Mariannae M.. mulieris huius dioecesis, super impedimento ...

Certiorati aliunde preces veritate niti, omnes clausulas in praemissis litteris apostolicis contentas fideliter esse adimpletas vel adimplendas.

Apostolica auctoritate nobis concessa, el qua fungimur in hac parte, praedictos oratores per praesentes dispensamus super praefato impedimento, ut eo, nec non quibuscumque contrariis non obstantibus, dummodo nullum aliud obstet canonicum impedimentum (citra praescriptum can. 1052) matrimonium inter se publice, servata canonica forma, contrahere valeant.

In quorum fidem praesentes manu nostra subscripsimus et per cancellarium huius episcopalis Curiae expediri iussimus.

Datum, etc.

Advertenda. - Huic formulae sunt praeterea addenda, quae ex terminis atque clausulis rescripti eruuntur, v. g., legitimalio prolis susceptae, poenitentia imponenda, si quae praecipiat etiam ab Ordinario statuenda, separatio inter nupturientes (v. g.. concubina- rios) instituenda etc.

II		I
II		1
II		1
1		'

49. - Ex FACULTATE LITTERARUM «PERINDE VALERE».

Initium ut supra usque ad: Certiorati vero praedictas litteras apostolicae nullas esse ob... illas in primis, virtute indulti apostolici sub die... concessi Ordinario *N.*, convalidamus, ipsisque per praesentes vim ac robur restituimus ita ut firma perseveret facta nobis primitus delegatio.

Certi aliunde preces veritate niti... *ut supra usque ad finem.*

50. - Formula fulminationis pontificiae dispensationis ab Ordinario concedendae super impedimento mixtae religionis.

Praemittantur quae sub formula 48 retulimus usque ad verba: fideliter esse adimpletas;

Praestitis iam cautionibus ab Ecclesia praescriptis, ex parte scilicet acatliolica de amovendo a coniuge catholico quolibet perversionis periculo et ex utraque parte de universa prole utriusque sexus catholice tantum baptizanda et educanda, apostolica auctoritate nobis concessa et qua fungimur in hac parte, iustis gravibusque accedentibus causis, praedictos oratores per praesentes dispensamus super praefato impedimento ut eo, nec non quibuscumque contrariis non obstantibus, et dummodo nullum aliud obstet canonicum impedimentum, matrimonium inter se contrahere valeant, servata forma canonica (ad normam can. 1094), extra tamen ecclesiam, cum omissione proclamationum matrimonialium, sine parochi benedictione atque ullo alio ecclesiastico ritu.

Datum etc.

Mandamus praeterea parochi *N.* (nupturientium), ut partem catholicam moneat de obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis acatholici: utrumque vero nupturientem moneat ipsos ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque acatholicum, uti sacris addictum, ad consensum matrimonialem praestandum vel renovandum adire non posse, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae, a parte catholica incurrendae ad normam can. 2319 § 1 n. 1°. Celebrato autem matrimonio, parochus invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant: quodsi in aliam paroeciam discesserint de isto munere invigilandi edoceat parochum competentem.

V/L - Haec valent quoque pro fulminatione dispensationis super impedimento *disparitatis cultus*, mutatis mutandis.

51. - Formula fulminationis dispensationis

A CONFESSARIO 1 CONCEDENDAE AD NUPTIAS INEUNDAS.

Dominus noster Iesus Christus te absolvat et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis et interdicti in quantum possum et tu indiges.

Insuper, auctoritate apostolica (*vel* Excellentissimi Episcopi AT.) mihi specialiter delegata, dispenso tecum super impedimento... ut, praefato impedimento non obstante, eum muliere, cui nubere intendis, matrimonium publice, servata forma canonica, contrahere valeas, et eadem auctoritate apostolica prolem exinde susceptam legitimam nuntio. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Deinde ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Passio Domini nostri Iesu Christi... (*prouti in Rituali*).

52. - Formula fulminationis dispensationis

A CONFESSARIO CONCEDENDAE AD NUPTIAS CONVALIDANDAS.

Dominus noster etc. Insuper: auctoritate apostolica (*vel* Excellentissimi Episcopi .V. mihi specialiter delegata, dispenso tecum super impedimento..... pio ligatus matrimonium nulliter contraxisti, ut, praefato impedimento non obstante, denuo matrimonium cum tua putata coniuge, renovato consensu, contrahere possis, prolemque exinde susceptam legitimam nuntio. In nomine Patris, etc.

53. - Formulam fulminationis a confessario concedendae ad sanandas nuptias in radice vide n. 1231. 2

54. - Formula interpellationis a coniuge converso faciendae ALTERI CONIUGI PERSISTENTI IN INFIDELITATE.

Commissione et mandato Excellentissimi ac Reverendissimi D. .V. Episcopi. Tenore praesentium et ad instantiam Mariae M., neophilae, ante baptismum vocatae Rachaelis, requiritur, interpellatur ac monetur Isaac Alpronus Iudaeus, maritus eiusdem Rachaelis el

Confessoris hac et sequentibus utitur formulis quando dispensat simul absolvens a peccatis.

' 67 *confessorius dispensai absque absolutione a peccatis.*

Dominus noster Iesus Christus te absolvat, et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis et interdicti in quantum possum et tu indiges.

Insuper, auctoritate apostolica mihi tradita (*vel* Ordinario Dioecesis .V. concessa et mihi subdelegata, *vel* auctoritate Excellentissimi Episcopi *V. mihi delegata); ego dispenso tecum super impedimento..., ut, praefato ini-

nunc Mariae, ul in termino dierum triginta al» intimatione praesenti immediate decurrentium ac numerandorum, quorum decem pro primo, alios decem pro secundo et reliquos decem dies pro tertio et ultimo termino assignamus, debeat in actis huius Curiae se exprimere ac declarare, an velit seciam iudaieam deserere, se convertere ad sanctam fidem catholicam, ac sacrum baptismum corde sincero suscipere, prout ipsa Maria fecit, et prout enixe eum facere rogat, pro salute animae suae: et quatenus ad veram fidem se convertere nolit, ipse monetur, interpellatur, requiritur an saltem velit cum coniuge sua conversa ad fidem cohabitare pacifice sine contumelia Creatoris. Alias, dictis triginta diebus transactis, el ad fidem catholicam non se convertente, et se conversurum non declarante, aut non respondente, aut recusante secum pacifice sine contumelia Creatoris cohabitare, ipsa Maria ad secundas nuptias cum alio fidei transibit, el citetur praedictus Isaac Alpronus ludaeus, ac cilatus intelligatur ad eomparendum eodem termino triginta dierum transacto, coram D. S. illustrissima ac reverendissima ad audientiam sententiam, et quodcumque decretum necessarium et opportunum super praemissis pronunciandum fuerit; salvo iure eidem Mariae, olim Rachaeli, petendi el consequendi dolem suam, ac alia quaecumque bona sibi de iure debita. In (piorum fidem, etc.

Datum ex Cancellaria episcopali Ar., die ... mense ... anno ...

IV.

FORMULA!.: NONNULLARUM FACULTATUM MATRIMONIALI tM ORDINARIIS CONCESSARUM.

- .1) Facultates S. Officii, S. Ç. de Sacramentis et S. Poenitentiariae, quae conceduntur in (i Indice ” S. C. Consistorialis.

Adnotanda. - S. C. Consistorialis, ad tenorem Motus proprii Pii Papae XI *Post datam*, diei 20 aprilis 1923, concedere solet speciale folium, quod continet nonnullas facultates, quas Ordinarii impetrare solebant a singulis SS. CC.. quodque nuncupatur proprio nomine « *Index facultatum quinquennialium* » et quatuor constat

pedimento non obstante, matrimonium canonica forma contrahere valeas, prolemque exinde susceptam legitimam nuntio, in nomine Patris el Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Eademque formula confessorius utitur pro omnibus aliis casibus supra recensitis.

ASM

Quando confessorius fulminat sanationem in radice, utraque parte absente, utitur eadem formula (dt. n. 1231), sed in numero plurali.

formulis I. II, III et IV, necnon duobus foliis separatis A et B, qui identificantur « *facultates additionales S. O. S. Officii* ».

In praefato « Indice » una cum aliis facultatibus reperiuntur etiam matrimoniales, quae conceduntur a S. Poenitenliaria pro foro interno, a S. C. S. Officii et S. C. de Sacramentis pro foro externo.

Facultates S'. *Poenitentiariae* habentur in singulis quatuor formulis.

Facultates S. C. de Sacramentis continentur in formulis III et IV. atque eadem prorsus sunt, quas ipsa S. Congregatio concedit Ordinariis, qui magis ab Urbe absunt [vide sub liti. C) α) huius allegati nn. 61, 62],

Facultates S. C. S. Officii continentur sub formula IV et in foliis separatis A (quod easdem recenset ac formula IV) et B, quod minores continet, uti infra significabitur.

55. - Facultates matrimoniales S. C. S. Officii, quae continentur in « Indice facultatum quinquennalium » S. C. Consistorialis SUB FORMULA IV ET SUB FOLIO A.

1. Dispensandi, iustis gravibusque accedentibus causis, cum subditis etiam extra territorium, aut non subditis intra limites proprii territorii, super impedimento mixtae religionis, et si casus ierit, (nam super disparitate cultus, ad cautelam, quoties prudens dubium oriatur de collatione baptismi partis acaholicae: quatenus ante nuptias pars acaholica ad veram religionem adduci aut catholica ab ipsis nuptiis absterreri nequiverit, dummodo prius regulariter ad praescriptum Cod. I. C., can. 1061 § 2, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis et ipse R. I'. D. Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, scilicet: ex parte nupturientis acaholicici de amovendo a parte catholica perversionis

tione ab excommunicatione contracta, si forte matrimonium attentatum fuerit coram ministro acatholico, eique impositis congruis poenitentiis salutaribus.

2. Dispensandi, iuslis gravibusque accedentibus causis, cum subditis etiam extra territorium, aut non subditis intra limites proprii territorii, super impedimento disparitatis cultus (excepto tamen casu matrimonii cum parte iudaica aut mahumetana); quatenus sine contumelia Creatoris id fieri possit et ante nuptias pars non baptizata ad veram religionem adduci aut catholica ab ipsis nuptiis absterreri nequiverit, dummodo prius regulariter ad praescriptum Cod. I. C., can. 1061 § 2, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et ipse R. P. I). Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, scilicet: ex parte nupturientis non baptizati de amovendo a parte catholica perversionis periculo et ab utroque contrahente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitatem omnino baptizanda et educanda; declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se, ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque falsi cultus ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem Cod. I. C., can. 1063 § 1, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae, iuxta can. 2319 § 1 n. 1°; stricte caeteroquin servatis quae de parochi agendi ratione in casu statuta sunt in can. 1063 § 2. Quod vero attinet ad legitimationem prolis, prae oculis habeatur can. 1051.

Quod si partes actu in concubinato vivant, provideatur opportunis modis ut scandalum, si adsit, removeatur et pars catholica ad gratiam Dei recipiendam rite disponatur.

In reliquis, quod refertur ad publicationes, interrogationes de consensu et sacros ritus, sive agatur de impedimento mixtae religionis sive disparitatis cultus, servantur praescripta Cod. I. C., cann. 1026, 1102, 1109, et huiusmodi nuptiis celebratis, sive in proprio, sive in alieno territorio. R. P. D. Ordinarius invigilet ut coniuges promissiones facias fideliter impleant.

3. Sanandi in radice matrimonia attentata coram Oficiali civili vel ministro acatholico a suis subditis etiam extra territorium, aut non subditis intra limites proprii territorii, cum impedimento mixtae religionis aut disparitatis cultus, dummodo consensus in utroque coniuge perseveret, isque legitime renovari non possit, sive quia pars acatholica de invaliditate matrimonii moneri nequeat sine periculo gravis damni aut incommodi a catholico coniuge subeundi; sive quia pars acatholica ad renovandum coram Ecclesia matrimonialem consensum, aut ad cautiones praestandas, ad praescriptum Cod. I. C.,

can. 1061 § 2, ullo modo induci nequeat; dummodo moraliter certum sit pariem acatholicam universae prolis tam natae quam nasciturae baptismum catholicum et catholicam educationem non esse impedituram et dummodo aliud non obstet canonicum impedimentum dirimens, super quo Ipse dispensandi aut sanandi facultate non polleat.

Ipse autem R. P. I). Episcopus serio moneat partem catholicam de gravissimo patrato scelere, salutare ei poenitentias imponat, et, si casus ferat, eam ab excommunicatione absolvat iuxta Cod. I. C. can. 2319 § 1, siinulque declaret ob sanationis gratiam a se acceptatam, matrimonium effectum esse validum, legitimum et indissolubile iure divino et prolem forte susceptam vel suscipiendam legitimam esse; eique insuper gravibus verbis in mentem revocet obligationem, qua semper tenetur, pro viribus curandi baptismum et educationem universae prolis utriusque sexus, tam forte natae quam forsitan nasciturae, in catholicae religionis sanctitate et prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Cum autem de matrimonii validitate et prolis legitimatione in foro externo constare debeat, R. P. D. Episcopus mandet ut singulis vicibus documentum sanationis cum attestazione peractae executionis diligenter custodiatur in Curia locali, nec non curet, nisi pro sua prudentia aliter indicaverit, ut in libris baptizatorum parochiae, ubi pars catholica baptismum recepit, transcribatur notitia sanationis matrimonii, de quo actum est. cum adnotatione diei et anni.

Mens autem est S. Officii ut Episcopus hanc facultatem per se ipse personaliter exerceat, scilicet nemini subdeleget.

ADNOTANDA. - 1. *In singulis praefatis sive sanationibus sive dispensationibus concedendis. Episcopus vel Ordinarius expressam faciat mentionem apostolicae delegationis* (Cod. I. C. can. 1057).

2. - *Ordinarius in fine cuiuslibet anni referat ad S. Congregationem S. Officii de numero et specie dispensationum vigore praesentis Indulti elargitarum.*

Sub folio *Ii* eiusdem S. C. Consistorialis eadem continentur facultates supra relatae, demptis iis, quae sub n. 3 recensentur.

56. - *Facultates matrimoniales S. C. de Sacramentis, quae continentur in « Indice facultatum quinquennalium » S. C. CONSISTORIALIS, SUB FORMULA III ET IV. EAEDEM SUNT, QUAS REPERIES IN folio S. C. de Sacramentis (vide infra n. 62) sub nn. 1.2, 3 et 4 USQUE AD VERBA «IN LIBRO BAPTIZATORUM ET MATRIMONIORUM».*

Praeterea in *Indice* S. C. Consistorialis peculiaria adduntur quoad facultates S. C. de Sacramentis:

Adnotanda. - 1. *Ordinarius recensitis facultatibus, sive per se sive per alias idoneas ecclesiasticas personas ad hoc specialiter de-*

putandas, uti poterit in matrimoniis contrahendis et milliter contractis cum suis subditis ubique commorantibus et aliis omnibus in proprio territorio actu degentibus, facta in unoquoque casu expressa mentione huius apostolicae delegationis ad normam canonis 1057.

2. In usu eariimdem facultatum prae oculis habeantur, quae in can. 1048 ad 1004 statuta reperiuntur.

3. Ordinarius, in fine cuiuslibet anni, referat ad Sacram Congregationem Sacramentorum, per tramitem S. Congregationis Consistorialis, de numero et specie dispensationum, quas vigore praesentis Indulti ipse fuerit elargitus.

Et in «Nonnis de taxis» formulae III et IV haec referuntur:

4. Quod spectat ad dispensationes et sanationes matrimoniales concedendas — ex facultatibus sive S. C. S. Officii sive S. C. de Disciplina Sacramentorum — curet Ordinarius ut nupturientes, qui pares solvendo inveniantur, aequam et congruam oblationem, iuxta praxim apud Curias legitime inolitam, persolvant.

5. Pro casuum tamen diversitate, huiusmodi taxae moderandae aut dispensandae erunt, ob paupertatem oratorum, aliasve instas causas, pro prudenti indicio ac conscientia Ordinarii.

6. Summa omnium taxarum et obligationum, quas Ordinarius reapse exegerit, in fine cuiuslibet anni ad S. Sedem, per tramitem S. Congregationis Consistorialis, transmittatur, in foliis separatis adnotando partes, quae spectant ad singulas SS. Congregationes.

7. Ipse Ordinarius pro quolibet induito, etiam matrimoniali ad sensum can. 1011, taxam libellarum quinque adicere poterit, sibique retinere in sui vel dioecesis necessitatibus erogandam; salvo praescripto n. 6.

'd. - Facultates matrimoniales S. Poenitentiariae, quae continentur in «Indice facultatum quinquennalium» S. C. Consistorialis ET QUIDEM IN SINGULIS QUATUOR FORMULIS.

8. Dispensandi super occulto criminis impedimento, dummodo sit absque ulla machinatione et agatur de matrimonio iam contracto; monitis putatis coniugibus de necessaria consensus secreta renovatione, ac iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari.

Item dispensandi super eodem occulto impedimento, dummodo pariter sit absque ulla machinatione, etiam in matrimoniis contrahendis. iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari.

Adnotanda. - I. *Ordinarius recensitis facultatibus... dispensandi, pro foro conscientiae, etiam intra sacramentalem confessionem cum suis subditis et intra dioecem quoque, quaevis vel ipse vel Subdi-*

fus vel uterque extra dioecesim fuerint, necnon cum non subditis intra limites proprii territorii, ex speciali Sedis Apostolicae auctoritate ipsi concessa, uti valebit; easque infra fines dioecesis tantum Canonico Poenitentario necnon Vicariis Foraneis, pro foro pariter conscientiae et in actu sacramentalis confessionis dumtaxat, etiam habitualiter, si ipsi placuerit, aliis vero confessoriiis cum ad ipsum Ordinarium in casibus particularibus poenitentiam recursum habuerint, pro exposito casu impertiri poterit, nisi ob peculiares causas aliquibus confessoriiis specialiter deputandis per tempus, arbitrio suo statuendum, illas communicare indicabit.

Normae de laxis sub n. 2 addunt: Nulla exigatur taxa pro facultatibus S. Poenitentiariae, quae omnino gratis sunt concedendae.

B) Facultates Sacrae Congregationis Orientalis.

58. - Folium facultatis pro dispensatione SUPER MIXTA RELIGIONE.

Sacra Congregatio pro Ecclesia Orientali, vigore facultatum a Ssio Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI sibi tributarum, R. P. I). Ordinario Ar. potestatem facit dispensandi, iustis gravibusque accedentibus causis, cum subditis etiam extra territorium aut non subditis intra limites proprii territorii, et, etiam super disparitate cultus ad cautelam; quoties prudens dubium oriatur de collatione baptismi partis acatbolicae, quatenus ante nuptias pars acatholica ad veram religionem adduci, aut catholica ab ipsis nuptiis absterreri nequiverit, dummodo prius cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et ipse Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri: ex parte nupturientis acatholici de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque contrahente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda, non obstante, si forte adsit, legum civilium oppositione: declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se, ante vel post malrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque acatholicum ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum adire non posse, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae, a parte catholica incurrendae, neque parochi, si certe noverint sponso hanc legem violaturos esse, eorum matrimonio assistant, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et consulto prius Ordinario.

Quod si partes ministrum acatholicum iam adiverint, vel si actu in concubinato vivant, si fieri potest sine gravi damno, separentur aliquo tempore prudenti arbitrio dispensantis, alioquin, opportunis modis scandalum, si adsit removeatur, ut pars catholica rite disponatur ad recipiendam gratiam Dei, praevia absolutione a censuris et impositis poenitentiis salutaribus, prolem sive susceptam, nisi fuerit ex adulterio, sive exinde suscipiendam legitimam declarando.

In singulis autem casibus expressa mentio liat Apostolicae delegationis. Item de singulis casibus referatur in line uniuscuiusque anni ad hanc S. Congregationem.

Ordinarius autem invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali, die...

58 *bis.* - Folium facultatis *en*o dispensatione
SUPER CULTUS DISPARITATE,

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum sibi a Ssilio Domino Nostro Pio divina Providentia Pp. XI specialiter concessarum. R. P. 1). Ordinario .V. potestatem facit dispensandi, iuslis gravibusque accedentibus causis, cum subditis etiam extra territorium, aut non subditis intra limites proprii territorii, super impedimento disparitatis cultus, (excepto tamen casu matrimonii cum parte iudaica aut mahumedana); quatenus sine contumelia Creatoris id fieri possit et ante nuptias pars non baptizata ad veram religionem adduci, aut catholica ab ipsis nuptiis absterreri nequiverit, dummodo prius cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia praescriptis, et ipse Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri, scilicet: ex parte nupturientis non baptizati de amovendo a parte catholica perversionis periculo et ab utroque contrahente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda, non obstante, si forte adsit, legum civilium oppositione; declarata insuper parti catholicae* obligatione», qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se, ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque acatholicum ad matrimoniale consensum praestandum vel renovandum adire non posse, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae, a parte catholica incurrendae; neque parochi, si certe noverint sponsores hanc legem violaturos esse vel iam violasse, eorum matrimonio assistant, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et consulto prius Ordinario.

Quod si *paries* ministrum acatholicum iam adiverint, vel si actu in concubinato vivant, si fieri potest sine gravi damno, separentur aliquo tempore prudenti arbitrio dispensantis, alioquin. opportunis modis scandalum, si adsit, removeatur, ut pars catholica rite disponatur ad recipiendam gratiam Dei, praevia absolutione a censuris et impositis poenitentiis salutaribus, prolem sive susceptam, nisi fuerit ex adulterio, sive exinde suscipiendam legitimam declarando.

In singulis autem casibus expressa mentio liat Apostolicae delegationis.

Itē de singulis casibus referatur in fine uniuscuiusque anni ad hanc Sacram Congregationem.

Ordinarius autem invigilet ut coniuges promissiones factas fideliter impleant.

Contrariis quibuscumque minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die...

59. - *Folium facultatis cumulandi*
IN IMPEDIMENTIS MATRIMONIALIBUS.

Sacra Congregatio Orientalis, vigore facultatum a Ssmo Domino Nostro Pio divina Providentia Papa XI sibi tributarum, R. P. D. .V. benigne indulge!, ut facultatibus ab Apostolica Sede ei tributis, dispensandi super quibusdam impedimentis matrimonium dirimentibus singillatim sumptis, uti etiam possit in casibus in quibus duo vel plura simul concurrant ex praedictis impedimentis; nec non concurrente quoque impedimento mixtae religionis, si etiam pro huius dispensatione concedenda facultatem iam obtinuerit; accedentibus tamen iustis iisque gravibus causis, et in urgentioribus casibus pro quibus tempus non suppetat recurrendi ad Sanciam Sedem, el dummodo singulae facultates, sive primitus ab eo obtentae sive ei renovatae, adhuc perdurent, el si agatur de facultatibus pro certo casuum numero laxative eidem concessis, hunc numerum non excedant.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis. die...

60. - *Folium facultatis pro foro interno.*

Sacra Congregatio Orientalis, ex commissione habita a Sacra Poenileniaria Apostolica, Revtīo P. D. Ordinario N. potestatem facit :

II. *Dispensandi* super occulto criminis impedimento, neutro tamen coniuguin machinante, tam in matrimoniis contractis, reno-

vato secreto a partibus consensu, tam in contrahendis, iniuncta in utroque casu gravi poenitentia salutari: necnon restituendi ius amissum petendi debitum.

Adnotanda. - 1. Ordinarius recensitis facultatibus pro foro conscientiae. etiam extra sacramentalem confessionem, intra fines suae iurisdictionis, et cum suis subditis, etiam extra propriam ecclesiam, uti valebit sine ulla mercede et facta mentione apostolicae delegationis.

2. Ordinarius insuper praedictas facultates, omnes vel nonnullas, pro casibus particularibus vel habitualiter, sacerdotibus idoneis suae Ecclesiae subdelegare poterit, in sacramentali confessione dumtaxat ab ipsis exercendas.

Praesentibus ad quinquennium valituris.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis Orientalis, die...

C) Facultates Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum.

61. - Folium facultatis dispensandi super impedimentis MATRIMONIALIBUS, QUOD CONCEDITUR QUIBUSDAM ORDINARIIS EUROPÆ URBI PROXIMIORIBUS.

Beatissime Pater,

Ordinarius .V. humiliter postulat a Sanctitate Vestra concessionem specialium facultatum matrimonialium habita ratione casuum, qui satis frequenter recurrunt (vel vastitatis Dioecesis).

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, vigore facultatum a Ssmo Domino Nostro Pio Papa XI sibi tributarum, attentis expositis. Ordinario oratori infrascriptas ad triennium (de more) communicat facultates, quibus, Sive per se sive per alias idoneas ecclesiasticas personas ad hoc specialiter deputandas, uti poterit in matrimoniis contrahendis et milliter contradis cum suis subditis ubique commorantibus el aliis omnibus in proprio territorio actu degentibus, facta in unoquoque casu expressa mentione huius apostolicae delegationis ad normam can. 1057:

1. Dispensandi iusta et rationabili ex causa super matrimonialibus impedimentis minoris gradus, quae in can. 1012 recensentur, nec non super impedimentis impedientibus de quibus in can. 1058, ad effectum tantum matrimonium contrahendi.

2. Dispensandi ex gravi urgentique causa quoties periculum sit in mora el matrimonium nequeat differri usque dum dispensatio a Saucia Sede obtineatur super impedimentis maioris gradus infra recensitis :

- a) consanguinitatis in secundo aut in tertio cum primo mixtis, dummodo nullum exinde scandalum aut admiratio exoriatur;
- ft) consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu;
- c) affinitatis in primo lineae collateralis gradu aequali vel mixto cum secundo;
- d) publicae honestatis in primo gradu, dummodo nullum sub sit dubium quod coniux esse possit proles ab altero contrahentium genita.

3. Dispensandi tempore et in actu Sacrae Pastoralis Visitationis aut Sacrarum Missionum, et non ultra, super omnibus matrimonialibus impedimentis supra memoratis cum iis qui in concubinato vivere reperiuntur.

4. Sanandi in radice matrimonia milliter contracta ob aliquod ex impedimentis minoris gradus si magnum adsit incommodum requirendi a parte ignara impedimenti renovationem consensus, dummodo tamen prior consensus perseverare! et absit periculum divortii; monita tamen parte conscia impedimenti de effectu huius sanationis et debita facta adnotatione in libro matrimoniorum.

In usu facultatum de quibus in praesenti folio prae oculis habeantur quae in can. 1048 ad 1054 statuta reperiuntur.

Curet Ordinarius in singulis praefatis concedendis dispensationibus ul nupturientes, qui pares solvendo inveniantur, aequam oblationem iuxta vires persolvant in obsequium Sanctae Sedis. Idem autem Ordinarius quovis anno, a data praesentium computando, referat ad hanc Sacram Congregationem de numero et specie dispensationum, quas vigore praesentis indulti Ipse fuerit largitus et summam oblationum transmittat, salvo praescripto can. 1056.

Pro facultate dispensandi super impedimentis mixtae religionis (*1) disparitatis cultus, sive singillatim sumptis sive cum aliis impedimentis concurrentibus, recurrendum ad Sanctum Officium.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die... mensis ... anni .

62. - Eo iure facultatis dispensandi super impedimentis matrimonialibus quod conceditur Ordinariis, qui magis ab Urbe absunt.

Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum, susceptis precibus ab Ordinario .V. rite commendatis, quibus postulabat concessionem specialium facultatum matrimonialium, habita ratione vastitatis Dioecesis (casuum, qui satis frequenter recurrunt), eidem Ordinario infrascriptas communicat facultates, quibus sive per se sive per alias idoneas ecclesiasticas personas ad hoc specialiter deputan-

das, uti poterit in matrimoniis contrahendis el milliter contractis eum suis subditis ubique commorantibus et aliis omnibus in proprio territorio actu degentibus, facta in unoquoque casu expressa mentione huius apostolicae delegationi[^] ad normam can. 1057:

1. Dispensandi *iusla et rationabili ex causa* super matrimonialibus impedimentis, quae in can. 1042 recensentur, nec non super impedimentis impedientibus, de quibus in can. 1058, ad effectum tantum matrimonium contrahendi.

2. Dispensandi *ex gravi urgentique causa* quoties periculum sit in mora et matrimonium nequeat differri usque dum dispensatio a Sancta Sede obtineatur super impedimentis infra recensitis:

«) consanguinitatis in secundo aut in tertio cum primo mixtis, dummodo nullum exinde scandalum aul admiratio exoriat;

b) consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu;

c) affinitatis in primo lineae collateralis gradu aequali vel mixto cum secundo;

d) publicae honestatis in primo gradu, dummodo nullum subsit dubium quod coniux esse possit proles ab allero contrahentium genita.

3. Dispensandi tempore et in actu Sacrae Pastoralis Visitationis aul Sacrarum Missionum, el non ultra, super omnibus matrimonialibus impedimentis supra memoratis cum iis qui in concubinato vivere reperiuntur.

4. Sanandi in radice matrimonia nulliter contracta ob aliquod ex impedimentis iuris ecclesiastici maioris vel minoris gradus, exceptis iis provenientes ex sacro presbyteratus ordine et affinitate in linea recta, matrimonio consummato, si magnum adsit incommodum requirendi a parte ignara nullitatis matrimonii, renovationem consensus, dummodo prior maritalis consensus perseveret, et absit periculum divortii; monita tamen parte conscia impedimenti de effectu huius sanationis, et debita facta adnotatione in libro baptizatorum el matrimoniorum.

In usu facultatum de quibus in praesenti folio prae oculis habeantur quae in can. 1048 ad 1054 statuta reperiuntur.

Curet Ordinarius in singulis praefatis concedendis dispensationibus ut nupturientes qui pares solvendo inveniantur aequam oblationem iuxta vires persolvant in obsequium Sanctae Sedis. Idem autem Ordinarius, in fine cuiuslibet anni, referat ad hanc Sacram Congregationem ile numero et specie dispensationum, quas vigore praesentis indulli Ipse fuerit elargitus et summam oblationum transmittat, salvo praescripto can. 1056. .Jg

Pro facultate dispensandi super impedimentis mixtae religionis et disparitatis cultus sive singillalim sumptis sive cum aliis impedimentis concurrentibus, recurrendum ad Sanctum Officium.

Praesentibus duraturis usque ad annum quo ab Ordinario fieri debet proxima *Relatio dioecesana*, quousque nempe occasione praefatae relationis prorogationem harum facultatum petierit et obtinuerit.

Datum Romae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die ... mensis ... anni ...

D) Facultates Sacrae Congregationis de Propaganda Fide.

Advertenda. - «S. C. de *Prop. Fide quatuor formulis* Complectitur facultates Ordinariis locorum missionum tribui solitas, quae appellantur formula prima, secunda (quae duplex est, minor et maior) tertia (quaeque pariter minor est et maior), et hae omnes possunt subdelegari, et demum alia speciali quadam, quae proprio nomine «extra ordinem» nuncupatur.

63. - Facultates matrimoniales formulae primae asterisco signatae (quod significat eas posse surdf.legari), sic sonant:

8. Dispensandi, canonicis existentibus causis, super *impedimentis matrimonialibus* minoris gradus (can. 104f), tam publicis quam occultis, etiam multiplicibus.

Concedendo tamen has dispensationes Ordinarius prae oculis habeat regulas statutas in Codice, a can. 1035 ad can. 1080. circa impedimenta in genere et in specie.

9. *Sanandi in radice*, iuxta regulas in Codice a can. 1133 ad can. 111-1 statutas, matrimonia ob aliquod impedimentum, de quo supra n. 8, nulliter contracta. Quod vero allinet ad prolis legitimationi, Ordinarius prae oculis habeat can. 1051.

11. Dispensandi vel commutandi *vota privata* Sedi Ap. reservata, de quibus in can. 1309.

Anima *diversiones*. - 1. *Ordinarius supradictis omnibus facultatibus sive perse sive per alios uti tantum valeat intra lines suae jurisdictionis; casque gratis et sine ulla mercede exerceat, et facta mentione apostolicae delegationis.*

II. *Quod si forte ex oblivione vel inadvertentia ultra tempus supra praefinitum, seu ultra... hisce facultatibus Ordinarium uti contingat, (absolutiones) dispensationes, (concessiones) omnes exinde impertitae uti ratae atque validae habeantur. Insuper datis ab Ordinario precibus pro renovatione seu prorogatione eorundem facultatum, ipsae in suo robore perseverare censeantur, usque dum responsum S. C. ad eundem Ordinarium pervenerit.*

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, die ... mensis ... anno ...

Gratis sine ulla solutione quocumque titulo.

NB. - Hae vero « animadversiones » valent quoque pro facultatibus matrimonialibus ceterarum formularum, una dempta formula * extra ordinem ».

64. - Facultates formulae secundae (minoris),
QUAE PARITER POSSUNT SUBDELEGARI, HAE RECENSENTUR:

14. Dispensandi, canonicis existentibus causis, super *impedimentis matrimonialibus* sive minoris sive maioris gradus (can. 1041) tam publicis quam occultis, etiam multiplicibus, iuris tamen ecclesiastici; exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine, ex defectu praescriptae aetatis et ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio.

Concedendo tamen has dispensationes Ordinarius prae oculis habeat regulas statutas in Codice, a can. 1035 ad can. 1080, circa impedimenta in genere et in specie; et, in impedimentis mixtae religionis et disparitatis cultus, servatis conditionibus ab Ecclesia praescriptis: videlicet de amovendo a catholico coniuge perversionis periculo. ac de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate baptizanda et educanda; monita parte catholica de obligatione. qua tenetur, conversionem coniugis acatholici prudenter curandi; eaque lege ut. neque ante neque post matrimonium coram Ecclesia initum, partes adeant ministrum falsi cultus ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum. Si agatur vero de matrimoniis cum hebraeis vel mahumetanis, peculiari ratione oportet ut: constet de status libertate partis infidelis ad removendum periculum polggamiae; absit periculum circumcisionis prolis; et si civilis actus sit ineundus, sit tantum caeremonia civilis nullaue Mahumetis invocatio aut aliud superstitionis genus interveniat.

15. *Sanandi in radice*, iuxta regulas in Codice a can. 1133 ad can. 1141 statutas, matrimonia ob aliquod impedimentum, de quo supra n. 14, nulliter contracta. Quod vero attinet ad prolis legitimationem, Ordinarius prae oculis habeat can. 1051.

16. *Sanandi pariter in radice matrimonia mixta* attentata coram magistratu civili vel ministro acatholico, dummodo moraliter certum sit partem aeatholicam universae prolis tam natae quam nasciturae catholicum baptismum atque catholicam educationem non esse impedituram.

18. Dispensandi vel commutandi *vota privata* Sedi Apost. reservata, de quibus in can. 1309.

65. - *Facultates formulae secundae (maioris), quae pariter possunt SUBDELEGARI, QUAECQUE RECOLUNTUR SUB NN. 15, 16. 17. 19. EAEDEM PRORSUS SUNT AC PRAECEDENTIS FORMULAE (.MINORIS).*

66. *Facultates formulae tertiae (minoris), quae continentur SIB NN. 20, 21, 2-2 ET 28, EAEDEM SUNT AC FORMULAE secundae (MINORIS), AT ULTERIORES COMPLECTUNT! R POTESTATES, QUOD ATTINET nempe Privilegium Paulinum et interpellationes, quia POSTREMAE HUIUS TENORIS SUNT!*

23. *Dispensandi cum gentilibus et infidelibus plures uxores habentibus. ut post conversionem et baptismum, quam ex illis maluerint. si etiam ipsa fidelis fiat, retinere possint, nisi prima voluerit converti.*

21. *Dispensandi super interpellatione coniugum in infidelitate relictorum pro omnibus casibus ordinariis, dummodo scilicet adhibitis antea omnibus diligentibus, etiam per publicas ephemerides ad reperiendum locum ubi coniux infidelis habitat, iisque in irritum cessis, constet saltem summarie et extraiudicialiter coniugem absentem moneri legitime non posse, aut monitum infra tempus in monitione praefixum suam voluntatem non significasse.*

25. *Itemque dispensandi super interpellatione coniugis in infidelitate relictis, siquidem certo constiterit, saltem summarie et extraiudicialiter, interpellationem fieri non posse sine evidenti pravis damni aut coniugi iam ad fidem converso, aut Christianis inferendi periculo.*

26. *Permittendi ut, accedente gravi causa, interpellatio coniugis infidelis ante baptismum partis quae ad fidem convertitur fieri possit: nec non, gravi pariter de causa, ab eadem interpellatione, ante baptismum partis quae convertitur, dispensandi, dummodo hoc in casu ex processu saltem summario et extraiudiciali constet interpellationem fieri non posse, vel fore inutilem.*

67. - *Facultates formulae tertiae (minoris), quae continentur sub nn. 21, 22, 23, 24, 25, 26. 27, 29. eaedem sunt ac in praecedenti FORMULA ETIAM QUOAD AMBITUM.*

68. - *Facultates formulae « extra ordinem » n. 2267/31 prot. obsignatae, quae Ordinariis Iugoslaviae solummodo conceduntur, hae recensentur:*

13. *Dispensandi iusta et rationabili ex causa super matrimonialibus impedimentis minoris gradus, quae in can. 1012 recensentur, nec non super impedimentis impedientibus, de quibus in can. 1058, ad effectum tantum matrimonium contrahendi.*

14. *Dispensandi ex gravi urgentique causa*, quoties periculum sit in mora et matrimonium nequeat differri usque dum dispensatio a Sancta Sede obtineatur, super impedimentis infra recensitis:

a) *consanguinitatis in secundo aut in tertio cum primo mixtis*, dummodo nullum exinde scandalum aut admiratio exoriatur;

ft) *consanguinitatis in secundo lineae collateralis gradu*;

c) *affinitatis in primo lineae collateralis gradu aequali vel mixto cum secundo*:

d) *publicae honestatis in primo gradu*, dummodo nullum subsit dubium quod coniux esse possit proles ab altero contrahentium genita.

15. *Dispensandi tempore et in actu Sacrae Pastoralis Visitationis, Sacrarum Missionum. et non ultra, super omnibus matrimonialibus impedimentis supra memoratis cum iis qui in concubinato vivere reperiuntur.*

16. *Sanandi in radice* matrimonia nulliter contracta ob aliquod ex impedimentis *iuris ecclesiastici maioris vel minoris* gradus, exceptis iis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et aflinitate in linea recta, matrimonio consummato, si magnum adsit incommodum requirendi a parte ignara nullitatis matrimonii, renovationem consensus, dummodo tamen prior maritalis consensus perseveret et absit periculum divortii; monita tamen parte conscia impedimenti de effectu huius sanationis et debita facta adnotatione in libro baptizatorum et matrimoniorum.

Adnotandâ. - I. *Ordinarius recensitis facultatibus, sive per se sive per alias idoneas ecclesiasticas personas ad hoc specialiter deputandas, uti poterit in matrimoniis contrahendis et nulliter contractis cum suis subditis ubique commorantibus et aliis omnibus in proprio territorio actu degentibus, facta in unoquoque casu expressa mentione huius apostolicae delegationis ad normam canonis 1057.*

2. *in usu earumdum facultatum prae oculis habeantur quae in can. 1048 ad 1054 statuta reperiuntur.*

3. *Ordinarius, in fine cuiuslibet anni, referat ad Sacram Congregationem de Propaganda Fide, de numero et specie dispensationum, quas vigore praesentis indulti ipse fuerit elargitus.*

17. *Dispensandi, iuslis gravibusqu  accedentibus causis, cum subditis etiam extra territorium aut non subditis infra limites proprii territorii, super impedimento mixtae religionis, et, si casus ferat. etiam super disparitate cultus, ad cautelam : quoties prudens dubium oriatur de collatione baptismi partis acatholicae: quatenus ante nuptias pars acatholica ad veram religionem adduci aut catholica ab ipsis nuptiis absterreri nequiverit, dummodo prius regulariter*

Alleg. V. - *formulae praecipuae pro dispensationibus*

ad praescriptum Cod. I. C., can. 1061 § 2, cautum omnino sit conditionibus ab Ecclesia requisitis, et ipse Ordinarius moraliter certus sit easdem impletum iri. scilicet: ex parte nupturientis acatholici de amovendo a parte catholica perversionis periculo, et ab utroque contrahente de universa prole utriusque sexus in catholicae religionis sanctitate omnino baptizanda et educanda: declarata insuper parti catholicae obligatione, qua tenetur, prudenter curandi conversionem coniugis ad fidem catholicam.

Nupturientes autem moneantur se, ante vel post matrimonium coram Ecclesia initum, ministrum quoque acatholicum ad matrimonialem consensum praestandum vel renovandum adire non posse, ad mentem C. I. G., can. 1063 § 1, sub poena excommunicationis latae sententiae Ordinario reservatae a parte catholica incurrendae, iuxta can. 2319 § 1 n. 1°, stricte caeteroquin servatis «piae de parochi in casu agendi ratione statuta sunt in can. 1063 § 2.

Quod si paries actu in concubinato vivant, provideatur opportunis modis ut scandalum, si adsit, removeatur et pars catholica ad gratiam Dei recipiendam rite disponatur, praevia eius absolutione ab excommunicatione contracta, si forte matrimonium attentatum fuerit coram ministro acatholico, eique impositis congruis poenitentiis salutaribus.

18. *Sanandi in radice matrimonia, attentata coram officiali civili vel ministro acatholico* a suis subditis etiam extra territorium aut non subditis, intra limites proprii territorii, cum impedimento mixtae religionis aut disparitatis cultus, dummodo consensus in utroque coniuge perseveret, isque legitime renovari non possit, sive quia pars acatholica de invaliditate matrimonii moneri nequeat sine periculo gravis damni aut incommodi a catholico coniuge subeundi; sive quia pars acatholica ad renovandum coram Ecclesia matrimonialem consensum, aut ad cautiones praestandas, ad praescriptum Cod. I. C., can. 1601 § 2, ullo modo induci nequeat et dummodo moraliter certum sit partem acatholicam universae prolis tam natae quam nasciturae catholicum baptismum et catholicam educationem non esse impedituram, et tandem dummodo aliud non obstat canonicum impedimentum dirimens, super quo ipse Ordinarius dispensandi aut sanandi facultate non polleat.

Ipse autem Ordinarius serio moneat partem catholicam de gravissimo patrato scelere, salutare ei poenitentias imponat et, si casus ferat, eam ab excommunicatione absolvat iuxta Cod. I. C., can. 2319 § 1 n. 1°. simulque declaret ob sanationis gratiam a se acceptatam, matrimonium effectum esse validum, legitimum et indissolubile iure divino et prolem forte susceptam vel suscipiendam legitimam esse; eique insuper gravibus verbis in mentem revocet obligationem, qua semper tenetur, pro viribus curandi ha-

plisimum el educationem universae prolis utriusque sexus, tam forte natae quam forsitan nasciturae. in catholicae religionis sanctitate el prudenter curandi conversionem coniugis ad Udem catholicam.

Cum autem de matrimonii validitate et prolis legilimatione in foro externo constare debeat, Ordinarius mandet ut singulis vicibus documentum sanationis cum attestazione peractae exsecutionis diligenter custodiatur in Curia locali, nec non curet, nisi pro sua prudentia aliter indicaverit, ut in libro baplizatorum paroecia?, ubi pars catholica baptismum recepit, transcribatur notitia sanationis matrimonii, de quo actum est, cum adnolalione diei et anni.

Mens autem est huius S. C. ul Episcopus hanc facultatem per se ipse personaliter exerceat, scilicet nemini subdelegel.

Adnotanda. – 1. *In singulis praefatis sine sanationibus sive dispensationibus concedendis, Ordinarius expressam faciat mentionem apostolicae delegationis* (Cod. I. C., can. 1057).

2. *Ordinarius in fine cuiuslibet anni referat ad S. Congregationem de Propaganda Eide de numero et specie dispensationum vigore praesentis Indulti elargitarum.*

19. *Dispensandi super occulto criminis impedimento, dummodo sit absque ulla machinatione, et agatur de matrimonio iam contracto; monilis putatis coniugibus de necessaria consensus secreta renovatione, ac iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari.*

Item dispensandi super eodem occulto impedimento, dummodo pariter sit absque ulla machinatione, etiam in matrimoniis contrahendis, iniuncta gravi et diuturna poenitentia salutari.

Adnotaxda. – *Ordinarius recensitis facultatibus, tum absolvendi a censuris tum dispensandi, pro foro conscientiae, etiam extra sacramentalem confessionem cum suis subditis, et extra dioecesim quoque, quatenus vel ipse vel subditus vel ulerque extra dioecesim fuerint, necnon cum non subditis infra limites proprii territorii, ex speciali Sedis Apostolicae auctoritate ipsi concessa, uti valebit; easque intra fines dioecesis tantum Canonico Poenitentiaria necnon Vicariis Foraneis, pro foro pariter conscientiae et in actu sacramentalis confessionis dumtaxat, etiam habitualiter, si ipsi placuerit, aliis vero confessoriis cum ad ipsum Ordinarium in casibus particularibus poeudentium recursum habuerint, pro exposito casu impertiri poterit, nisi ob peculiares causas aliquibus confessariis specialiter deputandis per tempus, arbitrio suo statuendum, illas communicare indicabit.*

ALLEGATUM VI

S. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM.

INSTRUCTIO AC REVMOS ORDINARIOS LOCORUM

SUPER PROBATIONE STATUS LIBERI AC DENUNTIATIONE INITI MATRIMONII.

Iterum conquesti sunt haud pauci Ordinarii locorum quod parochi, praesertim in exteris dissitisque regionibus ad quas frequentes demigrant ex Europa opifices, horum aliquando matrimoniis assistant, quin praescripta iuris tum de statu libertatis tum de initi matrimonii denuntiatione rite servantur: ex quo lit ut non raro novum contra fas attentetur matrimonium ab iis (pii adhuc priore vinculo adstringuntur).

Ad huiusmodi malum praecavendum, quo sacra familiae Christianae iura pessumdanlur, parentes vinculis damnationis illaqueantur, et lilii perversionis periculo facile obiiciuntur, haec Sacra Congregatio de disciplina Sacramentorum die 6 mensis martii anni 1911 Instructionem Ordinariis dedit, quae in Commentario Officiali *Acta Apostolicae Sedis*, vol. III. pag. 104, sub die 15 eiusdem mensis evulgata est.

Verum ne quis, in negotio iam gravi, huic Instructioni aliquid a Codice iuris canonici derogatum esse putet. Emi Patres huius Sacrae Congregationis in generali conventu die 11 mensis iunii currentis anni habito, eam, ipsius Codicis praescriptionibus suffultam, Ordinariis iterum sequentis tenoris dandam censuerunt.

1. Ordinarii in parochorum memoriam revocare satagant haud licere ipsis adstare matrimonio, ne praetextu quidem et intentione avertendi fideles a turpi concubinato, aut praecavendi scandalum coniugii. quod vocant, civilis, nisi constituto sibi legitime de libero statu contrahentium, servatis de iure servandis (can. 1020 et 1097 § 1 n. 1º, Cod. iur. can.), iidemque moneantur ne omittant, ad normam can. 1021, baptismi testimonium a contrahentibus exigere, si hic in alia paroecia fuerit illis collatus.

2. Vi can. 1103 § 2 parochus, (pii matrimonio interfuit, ad parochum baptismi transmittere festinet initi contractus denuntiationem, quae, ut praescripta eiusdem canonis rite servantur, conti-

neat oportet coniugum eorumque parentum nomina et agnomina, aetatem contrahentium, locum diemque nuptiarum, testium pariter nomina et agnomina, denique ipsum parochi nomen et agnomen una cum paroeciali sigillo.

Accurate autem edoceatur de paroecia, de dioecesi, ac de baptismi coniugum loco; ceteraque alia servantur, quae ad scripta per publicos portitores tuto transmittenda perlinent.

3. Quo securius sive testimonium de statu libero a parochis nupturientium habeatur, sive denuntiatio de secuto matrimonio ad parochum baptismi perveniat, parochi haec documenta petant vel transmittant per cancellariam Ordinarii loci.

L. Id autem perpendant parochi oportet, aliqua huiusmodi opticum emigrantium matrimonia, quasi vagorum matrimonia habenda esse, quibus, iuxta can. 1032, *parochus assistere non debet nisi debitam licentiam assistendi ab Ordinario loci obtinuerit*. Quod si de vagis non agatur, tamen difficulter quoad alios emigrantes *abest dubium de existentia impedimenti*, ideoque, iuxta can. 1031 § 1 n. 3, *parochus eorum matrimonio assistere nequit inconsulto Ordinario*; habito etiam prae oculis praescripto can. 1023 § 2. Hisce de causis haec Sacra Congregatio iubet et mandat ut parochi matrimoniis fidelium de quibus agitur in hac Instructione non assistant, excepto casu necessitatis seu potissimum periculo mortis, inconsulto Ordinario loci.

5. Si forte accidat ut, adhibitis etiam cautelis de quibus in n. t, baptismi parochus in recipienda denuntiatione matrimonii coniperial alterutrum contrahentium aliis nuptiis iam esse alligatum, rem quantocius significabit, per cancellariam Ordinarii, parochis contra fas attentati matrimonii.

6. Ordinarii sedulo advigilent ut haec praescripta religiose servantur, horumque violatores, si quos repererint, curent ad officium revocare, adhibitis etiam, si opus sit, canonicis sanctionibus.

Ssihus Dominus Noster Benedictus Pp. XV, in audientia habita ab infrascripto Secretario huius Sacrae Congregationis die 26 iunii 1921, hanc Instructionem approbavit et confirmavit, eamque ab omnibus quibus spectat servari mandavit.

Datum Romae, ex aedibus S. C. de Sacramentis, die 4 iulii 1921.

M. Card. Lega. Praefectus.

~ A. Capotosti. Ep. Thermen.. Secretorius.

ALLEGATUM VU

EPISTOLA BENEDICTI PP. XIV

AD ARCHIEPISCOPUM GOANUM

DE DOMICILIO AUT QUASI-DOMICILIO AD MATRIMONIUM INEUNDI M.

VENERABILI FRATRI ANTONIO ARCHIEPISCOPO GOANO.

BENEDICTUS PP. XIV.

Venerabilis Frater. salutem ei apostolicam benedictionem.

Paucis ab hinc hebdomadis Fraternitatis tuae litteras accepimus, die 16 dee. 1754 datas, nescientes usque adhuc quaenam diuturnae huius morae fuerit causa. Exposuisti autem in iis, quod cum receptum fuerit in dioecesi tua Tridentinum Concilium, servatur admissum ibidem sanctio illa. quae nulla declarat matrimonia quae sine praesentia parochi sponsi vel sponsae et sine duobus testibus celebrantur. Cum vero dioecesi tuae finitimus sit locus quidam. *Sunda* vocatus, ubi nonnulli missionarii sacerdotes inhabitant ad regionis incolas ad fidem catholicam pertrahendos edocendosque, contigit aliquando, atque nunc etiam contingit, ut quispiam, difficultates praenoscentes quae matrimonium fortassis impedirent quotiescumque iu tua dioecesi contrahendum foret, ab eadem discedit una cum muliere, atque *Sundam* pergit, ubi neque receptum neque promulgatum fuit Concilium Tridentinum, ibique matrimonium coram missionario contrahit, ac subinde regrediens ad dioecesim suam, validum esse contendit, eo quia matrimonium non alibi nullum esse reputatur, praeterquam iis in locis in quibus Concilii decretum receptum ac promulgatum fuit. Haec est quaestio, de qua Nos interrogasti, ut normam praefiniremus, quacum in eiusmodi matrimoniis gerere te oporteat. Quamvis autem ob longaevam, quin imo decrepitam, aetatem quam agimus, Nos a laboribus excusare liceret, cosdenique aliis committere, ultima Nobis definitione servata, nihilosecius. cum divinae placuerit Maiestati sanam Nobis ac integram mentem servare, etsi, praeter senium, binae gravissimae infirmitates, quas perpessi sumus, Nos eo perduxerint, ut sacro Viatico et extrema Olei unctione semel et iterum muniremur, petitionibus tuis recta responsum dare non omittemus, cum ob experientiam quum in eiusmodi controversiis nacti fuimus, ut videre

esl in Nostra Ecclesiastica Institutione in lucem edita dum in Archiépiscopal! Bononiensi cathedra sedebamus, quae est 33 latinae editionis, sub num. 9, tum vero etiam ob munus exercitum paribus annis a secretis Congr. Trid. Cone., dum in minoribus agebamus, ubi similia negotia tractantur.

In integra decretali Alex. III Nostri praedecessoris, sexta, sub titulo, *De homicidio*, quae in collectione decretalium qua utimur in scholis et foro, non integra est, sed decurtata, seqüentia leguntur verba: *Sicut dignum et omni ratione consentaneum est graves et difficiles quaestiones ad examen Apostolicae Sedis deferri, ita etiam Nobis ex ministerio susceptae sollicitudinis imminet: easdem quaestiones, prout Nobis Dominus dederit, solve, et singulis a Nobis consilium postulantibus respondere: ut providentia Romanae Ecclesiae quae ubique obtinet, disponente Domino, principatum, quaestiones salvantur, et removeatur in his ambiguitas singulorum de cordibus, licet autem super quaestionibus, quas Nobis discretio tua solvendas direxit, te non dubitamus providum et circumspectum exsistere, cogimur tamen ex suscepto servitutis ministerio, iuxta discretionem et providentiam Nostram, tibi exinde respondere.*

Thomas Sanchez, qui quidem nemo ignorat qualem sibi famam conciliaverit in controversiis ad matrimonium spectantibus, quaestionem hanc agit in suo opere *De matrimonio*, lib. 3. disp. 47 et seq. ubi sub n. 29 defendit validum matrimonium initum in loco ubi promulgatum non fuerit Trid. Cone, quamvis ille qui contrahit, domicilium habeat in loco ubi Concilium receptum est. indeque discesserit ut eas difficultates aufugeret in quas inciderat vel incidere se posse verebatur, si matrimonium ibidem contrahere voluisset: cum vero opponitur intercedere fraudem, tunc respondet, vel nullam inesse fraudem ubi quis iure suo utitur, quoniam vetitum non est a loco in quo receptum fuit Concilium, transire ad alium ubi non sit receptum; vel etiamsi fraus intercessisse credatur, eiusmodi fraudem illicitum quidem, non sic vero nullum matrimonium elicere. Pontius, qui non iam facile Sanchesii opinionibus adhaeret, in hac tamen eidem consentit, ut videri potest lib. 5 *De matrim.*, cap. 9. Et Diana in coordinate editione torn. 2, tract. 3. resol. 116 et 117, Sanchesio et Pontio subscribit. Eiusdem sententiae sunt Bonacina. *De matrimonio*, quæsi. 2. punct. 7. num. 2, tom. 1; Caslropalaus, part. 5, disput. 2, *De sponsalibus*, punct. 13 § 8 num. 4; Leander, part. 5, tract. 9. *De matr. sacram.*, disp. p. 7, quaest. II; Filliuccius. tract. 10, *De matrim.*, part. I, cap. 6, n. 199; Rossignolus, *De matr.* 1, contract. 15, praenol. 21, n. 8.

Ne vero plusquam par est sermonem protrahamus in aliorum doctorum atque theologorum nominibus cumulandis, tantummodo innuamus non deesse qui contrariam sententiam tueantur, do-

ceanique nullum esse matrimonium ab eo contractum qui ad evitandas difficultates, in quas incidit vel incidere se posse veretur si matrimonium ineat in loco domicilii ubi viget Tridentina lex, transit ad alium ubi promulgata non fuit, adeoque neutiquam recepta; et post initum matrimonium domum suam revertitur; qua de re observari poterunt Gobat in *Theologia experimentalis*, tract. 9, num. 481; Cardinalis De Laurea, De *matrimonio*, disp. 22, n. 138 seq.; Clericus, De *sacramento matrimonii*, decis. 35, num. 24; Giribaldus, tract. 10, De *matrimonio*, cap. 7. n. 22; Sbogaie in *Theologia radicali*, tract. 110, De *matrimonio*, num. 52; Schmalzgrueber ad lit *De clandestina desponsatione*, num. 112; Pichler, in eundem titulum, num. 14; Bockhn, ad tit. *De constitutionibus*, § 3, num. 4; Elbel in *Theologia morali*, part. 3. num. 301 seq.; Pontas, verb. *Impedimentum clandestinitatis*, cas. 3, § *caeterum ad casum*. Et ipse Diana, (pii secutus fuerat in locis supra memoratis Sanchesii et Pontii sententias, in eadem editione coordinata torn. 2, tract. 6. résolut. 74 ah iisdem recedit, ut hanc postremam amplectatur. Sylvius vero torn. 5 operum suorum, edit. Antuerpien., an. 1698, inter varias resolutiones, verb. *Matrimonium*, n. 8. sapienter animadvertens matrimonium esse validum si quis, admissa etiam fraude, patriam suam deserens ubi Trid. Cone, promulgatum fuit, illud contrahit in loco ubi non est promulgatum postquam tamen ibidem novum quasi-domicilium adquisierit, ex eo infert nullum esse matrimonium, quotiescumque ille qui contrahit, regreditur illico ad locum unde discessit quin speciem quamdam domicilii adeptus fuerit in loco ubi matrimonium contraxit.

Sedente f. r. Urbano VIII Pontifice Maximo, Archiep. Coloniensis Elector tria haec dubia proposuit coram Congr. Concilii: *Quaeritur humiliter a S. C., an incolae tam masculi quam feminae loci in quo Concilium Tridentinum in puncto matrimonii est promulgatum et acceptatum, transeuntes per locum in quo dictum Concilium non est promulgatum, retinentes idem domicilium, valide possint in isto loco matrimonium sine parocho et testibus contrahere. Secundo: Quid si eo praedicti incolae tam masculi quam feminae, solo animo sine parocho et testibus contrahendi se transferant, habitationem non mutant. — Tertio: Quid si Udent incolae tam masculi quam feminae eo transferunt habitationem illo solo animo, ut absque parocho et testibus contrahant.*

Hoc autem Congregatio dedit responsum: Die 5 sept. 1626: S. C *ad primum et secundum respondit, non esse legitimum matrimonium inter sic se transferentes et transeuntes cum fraude. Ad tertium respondit, nisi domicilium vere transferatur, matrimonium non esse validum.*

Institerunt postmodum Archiepiscopi Coloniensis procuratores, ut Congregationis responsum pontificio Brevi confirmaretur; si-

quidem Archiepiscopus elector cupiebat illud dioecesanae synodo, quam habiturus mox erat, adneclere. Pelioni Urb. VU induisit, iussilque expediri Breve, cuius prima praescriptio autographa, ab eodem subscripta, reperitur inter eiusdem Brevia anni 1627, pag. 377. Summa vero eiusdem ita se habet: *Confirmatio resolutionis nonnullorum dubiorum super contrahendis matrimoniis a S. C. Concilii emanatae est iuxta eiusdem Congregationis decretum.* Huius vero definitionis contextu bene perpenso, facile intelligitur, matrimonia primo ac secundo loro exposita, irrita ac nulla ab eadem Congregatione decerni eo quia fraus intercessit; validum autem censi matrimonium tertio loco positum, in quo licet fraus intercesserit; nihilominus is qui matrimonium contrahit, antequam illud iniret, domicilium seu quasi-domicilium adeptuserat eo in loco, ubi matrimonium inivit: *.Vis./ domicilium vere transferatur.* Siquidem novum non est, neque inusitatum, quod quis domicilium habeat aliquo in loco, et quasi-domicilium adipiscatur in alio: in quo rerum statu si versetur, tunc eidem liberum erit, matrimonium contrahere coram illo paracho, intra cuius paroeciae lines tunc inhabitat cum matrimonio iungitur, iuxta communem sententiam a Nobis relata sancitamque in superius memorata Institutione Nostra ecclesiastica 33 latinae editionis.

Firmiter eiusmodi principiis semper adhaesit eadem Congregatio, quotiescumque materiae huius discutiendae sese dedit occasio; etenim in quadam Abulen. proposita sub die 1 dec. 1640, lib. 16, Decretor., pag. 470-471, ita respondit: *Sacra, etc., censuit. non calere matrimonium contractum coram paracho loci, ubi contrahentes reperiuntur non animo ibi domicilium acquirendi.* Dum in minoribus fungeremur munere a secretis Congregationis eiusdem, irritum ac nullum pariter declaratum fuit matrimonium ab eo contractum, qui, ul declinaret difficultates quas proprius parochus obiiciebat, ad alium locum transierat, atque connubium fecerat coram paracho eius loci, a quo postmodum, contracto matrimonio, salim discesserat, ut ad pristini domicilii locum rediret, uti videri potest in *Lauretana* proposita ac definita die 3 iulii 1725, torn. 3, *Thesauri Resolutionum Congregationis*, edit. L'rbinaten., de an. 1739, pag. 185. Ex adverso eadem Congregatio validum censuit matrimonium ab eo contractum, qui discesserat a loco proprii domicilii, ut difficultates aufugeret, in quas offendisset, si matrimonium coram eiusdem loci paracho inire voluisset, atque illud inierat coram paracho alterius loci, postquam tamen legitimum ibidem quasi-domicilium adeptus fuerat, eodemque in loco, etiam post matrimonium contractum, ad aliquod tempus permanserat: quae definitio lata fuit die 20 februarii 1723 in *Caesenaten.* seu *E'orolivien.*, *Matrimonii.* quemadmodum videre est 1 2 supradicti *Thesauri Resol.*, pag. 274 et seq.. ubi alias quoque similes observare licebit, quas tum

diligenter collegimus. Demum, ne prolixior evadat oratio, in celebri *Leopolien.*, *Matrimonii*, proposita sub die 9 iunii 1725, Congregatio principia eadem adamussim retinuit, quemadmodum legere fas est t. 3, *Thesauri* eiusdem, pag. 161, quibus pariter in eadem causa omnimode institerat Rota Romana in decisione 1298, t. (i, coram honorabilis memoriae Lancetta Rotae, Decano et S. Poenitentiariae Regente.

Exposita Congregationis sententia, operae pretium erit modo referre quid Urb. VIII pro illius confirmatione peregerit. Equidem innuimus iam tum ab eodem Pontifice roboratam fuisse pontificio diplomate: cuius cognitio, cum temporis decursu ad spectabilis memoriae Cardinalem Ioannem De Logo pervenisset, curavit is exhiberi sibi ab administris Coioniensis Archiepiscopi authenticum Brevis exemplar; quod cum obtinuisset, operibus suis adnexum typis edidit lib. I, dub. 36, *liespons. moral.* Id ipsum quoque alii fecerunt scriptores a Nobis collecti in superius memorata. Ecc. Inst. 33 latinae editionis; atque hoc ipsum Breve nuperrime in lucem vulgatum reperitur in *Bibliotheca Canonica* P. Ferraris: adeo ut ex sententia communiter hodie recepta atque observata, nullum atque irritum habendum sit matrimonium, in fraudem proprii parochi coram parcho alterius loci contractum, dummodo tamen ille qui contrahit, antequam matrimonio iungatur, legitimum domicilium vel quasi-domicilium revera in hoc altero loco adeptus non fuisset, atque inibi fortassis post matrimonium contractum ad aliquod tempus commoratus non esset. Consulantur *Salmaticenses* in *cursu Theologiae Moralis*, torn. 2, tract. 9 *De matrimonio*, cap. 8, punct. 2, n. 31.

Mittimus interea Fraternitati tuae Urbani VIII Breve, quod Apostolicae auctoritatis robore confirmamus, iubenles una simul ut confirmationis Nostrae documentum asservetur in actis Congregationis Concilii, atque in nostro secretiori Vaticano tabulario, quemadmodum Fraternitas tua sub finem huius nostrae epistolae animadvertere poterit; tibi quoque propterea tuisque successoribus mandamus observantiam et implementum eiusmodi Brevis in ista dioecesi, ubi frequenter huiusmodi quaestiones incidunt, quibus per idem Breve opportune prospicitur; atque hoc pacto satisfecisse nos arbitramur petitioni quam posuisti in epistola diei 18 decembris 1751, ubi normam, quam sequeris, commonstrari tibi cupiebas, si contingant, uti paulo ante dicebamus, matrimonia eorum qui ad evitandas difficultates, in quas vel offenderant, vel offensuri erant, si matrimonium in tua dioecesi celebravissent, transeunt ad finitimum locum, in quo coram aliquo missionario matrimonium contrahunt, deinde vero ad eam regionem, ubi verum domicilium habent, revertuntur.

Post haec necessarium fore censem nonnihil adiungere, ut in propatulo sit quidnam requiratur ad *quasi domicilium* adipiscendum. Verum hac in re non alio pacto respondere potest, nisi quod, ante-

quam matrimonium contrahatur, spatio saltem unius mensis ille qui contrahit, habitaverit in loco ubi matrimonium celebratur. Delinitiones Congregationis Concilii hac de re observari poterunt apud Fagnanum in cap. *Significavit, De parochis*, ubi, earumdem contextu perpenso, haec habet sub n. 39: *Vir et mulier Traiectenses, timentes impedimentum a parentibus, cum ad vicinam urbem Aquisgranam se contulissent et ibi aliquandiu morati matrimonium contraxissent* 8. C. *consulta super validitate, censuit exprimendum tempus, (pio contrahentes Aqnisgranae manserunt: quod si fuerit saltem unius mensis, dandam esse decisionem pro validitate.* Natalis Alexander in *Theologia dogmatica et morali*, lib. 2, *De sacram, niatr.*, c. 2, a. 2, regii. 5, animadvertit, ad acquirendum quasi-domicilium oportere ut contrahentes, antequam matrimonium celebrent, tanto tempore, eo in loco ubi copulantur, fuerint commorati, ut ibidem cogniti iam sint atque perspecti. — Dubitari autem posset, num ad quasi* domicilium acquirendum matrimonii causa, uti diximus, non solum requiratur praecedens habitatio, verum etiam subsequens ad aliquod temporis spatium: verum cum observaverimus, subsequentem habitationem ab iis auctoribus qui hanc tractarunt materiam, tanquam magni momenti adminiculum reputari, ut novum domicilium quaesitum dicatur, nihil vero de illa praescriptum fuisse a Concilii Congregatione in adducta paulo ante definitione penes Fagnanum, nolumus hac de re quidquam novi decernere. Quod vero mox sequitur, respicit matrimonium initum alio in loco, ubi iam contrahentes quasi-domicilium adepti fuerunt, ac proinde illud ipsum quod prosequebatur epistola fraternitatis tuae. Verum de hoc sermonem habere nequimus, nisi prius a proposita paulisper digredientes, quidquam opportune praemittamus. Odo de Soliaco, vigilantissimus Parisiensis Antistes, qui vixit sub initium saeculi decimi tertii, promulganda statuit in suae dioeceseos paroeciis matrimonia, priusquam inirenlur, ut scilicet hoc pacto dignosci posset, num inter contrahentes impedimentum ullum subesset: atque inde denuntiationum manavit exordium, quae tunc Bannum nuncupatae fuerunt. A dioecesi Parisiens! mos iste laudabilis ad alias quoque per Galliam permeavit, uti colligitur ex rescripto Innocentii III ad Episcopum Ih luacensem, in cap. *Cum in tua. De spousal, et matrim.* Idem Innocentius, in Concilio Lateranensi quarto, ad universam Ecclesiam eiusmodi denuntiationum morem propagavit, ut videre est in cap. *Cum, De clandestina desponsatione.* Atque sacra Tridentina Synodus, sess. 24, *De reformat, matrim.*, cap. 1, Lateranensis Concilii vestigiis inhaerendo, id ipsum praecepit. Quamvis vero denuntiationes ad matrimonii validitatem neutiquam pertineant, adeo ut matrimonium iisdem omissis celebratum, illicitum quidem est, sed tamen validum, non idcirco denuntiationum omissio gravi caret culpa, neque pro-

pterea negligi impune queunt in paroeciis in quibus contrahentes inhabitant: quocirca si velint matrimonium extra dioecesim, quam incolunt, celebrare, tenetur is qui matrimonio interest, exigere prius ut denuntiationes factae iam fuerint in loco prioris domicilii, quamvis sit alterius dioecesis, ad hoc ut toto intéressé possit matrimonio, quod in sua dioecesi celebratur. Observetur Concilium Aqueuse, anni 1585, a Sixto V Pontifice Maximo confirmatum, sicut etiam Rituale Romanum. Quod si vetustiora monumenta prae manibus sumere opus esset, in secunda collectione decretalium, cap. 1. *De clandestina desponsatione*, reperitur decretalis Alexandri III, relata etiam a Gonzalez in cap. *Cum inhibitio*, sub. n. 10, *De clandestina desponsatione*, ubi fit mentio oneris, quod districte incumbit ei, qui matrimonio interest in sua dioecesi contracto, ne scilicet intéresse debeat, nisi requisierit antea ab Episcopo loci, ubi contrahentes inhabitant, praeuium denuntiationum edictum, unde appareat nullum inter eosdem impedimentum obsistere.

Constat igitur presbyterum missionarium. coram quo matrimonia, de quibus sermo est. Sundaee celebrantur, iisdem intéressé nequiquam debere, nisi prius exhibeantur sibi denuntiationum edicta promulgata in tua dioecesi, ubi contrahentes domicilium habeant, e quibus pateat nullum inter eosdem impedimentum reperiri: quod si missionarius obiiciat Tridentinum Concilium Sundne promulgatum non esse, tum fac ipse ut bene percipiat, quod si onus eiusmodi repetere ac derivare nolit a Tridentini Concilii lege, non potest quin illud fateatur ac noscat sibi a Lateranensi Concilio impositum. Postquam vero, qui Sundaee matrimonio iuncti fuere ad dioecesim suam redierint, si Fraternitas tua iusserit fieri tunc denuntiationes, ut pateat num inter eosdem impedimentum illum intersit, non tam muneri tuo satisfacies, verum sic agendo paulatim e medio tolles pravam nonnullorum morem adeundi Sundam, ut matrimonio copulentur, ob metum difficultatum in quas inciderent, si tua in dioecesi, ubi domicilium habent, nubere voluissent.

Decretum sacri Concilii Tridentini, quo clandestina matrimonia irrita ac nulla declarantur, illud ipsum est de quo plusquam de caeteris aliis in sacro illo conventu disceptatum fuisse legitur, propter diversas Patrum sententias, quemadmodum testatur Cardinalis Pallavicinus in *Historia Concilii*, lib. 22, cap. i, atque idem referunt P. Ioannes Staz in *Succincta relatione de gestis in Concilio Tridentino*, sess. i, art. 24. § 10, punct. 2. num. 518. Ernestus Salomon Cyprianus in libro, cui titulus *Tabularium Ecclesiae Hoinanae saeculi XVI*, num. 159 et num. 180: et Mutius Colinus Iaderensis Archiepiscopus, in Epistola die II novembris 1503 data, ad Cardinalem Aloysium Cornelium Camerarium, cui, quidquid in Concilio eveniret, fideliter referebat, ut ex manuscripto eiusdem epistolarum codice.

Dubitabatur primo, utrum Ecclesia abrogare posset clandestina coniugia, propterea quod legitimi contractus materia insimul ac forma est Sacramenti matrimonii: mutua nempe ac legitima corporum traditio, verbis ac nutibus interiorum animi assensum exprimentibus, materia: et mutua pariter ac legitima corporum acceptatio, forma: ex quo nonnulli arguebant quod. legitima traditione et acceptatione simul coniunctis, subest materia ac forma, quae non ab alio immutari potest, praeterquam ab eo qui divinae gratiae est auctor, quae per sacramenta confertur. Verum, reponentibus aliis Ecclesiam posse conditionem quamdam praescribere, quae prius non aderat, sine qua contractus in posterum neque legitimus, neque validus foret, quemadmodum etiam neque legitima, neque valida traditio et acceptatio corporum, id satis erat, ut clandestina matrimonia irrita fieri possent, quod quidem potestatis ecclesiasticae limites non excedit. Desumitur responsum hoc ex doctrina S. Thomae Aquinatis, Quodlibet 5, quaest. 8, art. 16 ad primum. Non destitit improbus scriptor Paulus Sarpus in *Historia Concilii Tridentini*, quin contradicentium partes amplecteretur: verumtamen tanta est vis veritatis, ut Petrus Franciscus Courayer, qui Sarpium quacumque sequitur, hoc tamen loco eum deserat atque impugnet uti observari potest in annotationibus ad eandem historiam Concilii, lih. 8, § 66, num. 88 et seq., et praesertim num. 80.

Asserta Ecclesiae potestate, alia successit dubitatio, num scilicet legitimae intercederent causae ad clandestina coniugia. quae secundum canones erant dumtaxat illicita, ut infertur ex canone *filter* aliisque subsequentibus, quorum unus incipit. *Nullus, alte» Nostrates*, quaest. I, caus. 50, nulla in posterum decernenda. Verum, cum demonstratum fuerit ex clandestinis coniugiis frequenter invenire, ut qui uxorem duxerat, eam dereliqueret atque superinduceret alteram, quodque interdum nonnulli, uxorem habentes, ad sacros ordines ascenderent, et. una cum uxore, ecclesiastica beneficia retinerent, quibus gravissimis malis ecclesiastici indices mederi nequebant. cum matrimonii confracti necessariae probationes deessent, hoc satis superque valuit ad evincendam necessitatem infringendi clandestina connubia, ut colligitur ex littera ipsius conciliaris decreti, advertitque sagaciter Natalis Alexander in *Theologia dogmatica et morali. De Sacrament. matrim.*, lih. 2, cap. 2. art. 2, proposit. 1.

Iniiciebat scrupulum aliis consideratio illa, ne scilicet, clandestinis coniugiis abrogatis, iis nempe quae sine parochio viri aut mulieris celebrantur: *huiusmodi confractus irritos et nullos esse decernit, prout eas in praesenti decreto irritos facit, et annullat* (sunt verba Concilii), posset id exasperare graviter haereticorum animos, quorum matrimonia luissent nulla, et consequenter illegitima soboles, quoniam coram catholico parochio ac binis testibus nunquam celebrata

fuissent. Verum Concilii Patribus sapienter in hunc modum statuentibus: *Decernit insuper ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat a die primae publicationis in eadem parochia factae numerandos*, credibile non erat decretum eiusmodi ab ipsis promulgandum, inde sequebatur quod eorum matrimonia, sine praesentia parochi et duorum testium facta, irrita nunquam dici potuissent: ut prosequitur Cardinalis Pallavicinus, loco citato, cap. 8.

Tandem cum praevideretur facile deperditum iri probationes, unde constaret de promulgatione Tridentini decreti in qualibet paroecia, atque exinde oriluras plerumque dubitandi causas, num executioni demandata fuisset praescripta conciliaris decreti promulgatio. numque propterea vim suam obtinere deberet: approbante Pontifice Maximo, sancitum fuit a Congregatione Concilii, ad eandem promulgationem comprobendam, sufficere diuturnam observantiam eiusdem conciliaris decreti, cuius publicatio inducitur ex diuturnitate temporis quo matrimonio in paroeciis coram parochis ac duobus testibus celebrata fuerunt: ut videre est in *Tricaricen.*, 26 Septembris 1602, lih. *Decretorum*, quae existunt in Secretaria eiusdem Congregationis, pag. 47, et in quadam *Poloniae*. 13 novembres 1638, lib. 16 *Decretorum eorundem*, pag. 117. atque Nos ipsi observavimus in opere nostro *De Synodo Dioecesisana*, novissimae editionis, lib. 12, cap. 5, num. 6.

Fatemur autem postrema haec, quae respiciunt decretum abrogans clandestina coniugia, materiam quidem, non sic vero propositam quaestionem attingere. Verum cum in epistola tua summam diligentiam perspexerimus, ingratum Fraternitati tuae neuliquam fore arbitrati sumus, si haec omnia oculis tuis enucleate subjicerentur. Quod si nonnulla capita huc usque prosecuti sumus ad materiam potius quam ad petitionem spectantia, epistolam Nostram eo cum responso concludimus, quod non materiam sed aliam petitionem luam pertingit. Cum igitur tuis in litteris mentionem facias de facultate praedecessori tuo ad decennium tributa, concedendi nempe oratoria privata debitis cum cautelis, speciato videlicet loci decore, et personarum merito, atque insimul postules eandem tibi facultatem largiri, lubenter annuimus ad annos decem, eo prorsus modo, quo illam praedecessori tuo fuimus impertiti. Atque interea Fraternitatem tuam amantissime complectentes, tibi ac universo gregi sollicitudini tuae concredito apostolicam benedictionem de plenitudine cordis largimur.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem, 19 martii 1758, Pontificatus Nostri anno decimo octavo.

ALLEGATUM VIII

SACHA CONGREGATIO CONCILII.

DECRETUM DE SPONSALIBUS ET MATRIMONIO

IUSSU ET AUCTORITATE S. D. N. PH PP. X A S. C. CONCILII EDITUM.

Ne temere inirentur clandestina coniugia, quae Dei Ecclesia justissimis de causis semper detestata est atque prohibuit, provide cavit Tridentinum Concilium, cap. I, sess. XXIV, *De reform, matrim.*, edicens: «Qui aliter quam praesente paroco vel alio sacerdote de ipsius parochi seu Ordinarii licentia el duobus vel Iribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos Sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit ».

Sed cum idem Sacrum Concilium praecepisset, ul tale decretum publicaretur in singulis paroeciis, nec vim haberet nisi iis locis ubi esset promulgatum ; accidit ut plura loca, in quibus publicatio illa lacta non fuit, beneficio tridentinae legis caruerinl, hodieque careanl, et haesitationibus atque incommodis veleris disciplinae adhuc obnoxia maneant.

Verum nec ubi viguit nova lex, sublata est omnis difficultas. Saepe namque gravis exstitit dubitatio in decernenda persona parochi, <pio praesente matrimonium sil contrahendum. Statuit quidem canonica disciplina, proprium parochum eum inlelligi debere, cuius in paroecia domicilium sit, aut quasi domicilium alterutrius contrahentis. Verum quia nonnunquam difficile est indicare, certo ne constet de quasi-domicilio, haud pauca matrimonia fuerunt obiecla periculo ne nulla essent: mu la quoque, sive inscitia hominum sive fraude, illegitima prorsus atque irrita deprehensa sunt.

Haec dudum deplorata, eo crebrius accidere nostra aetate videmus, (pio facilius ac celerius commeatus cum gentibus, etiam disjunctissimis, perficiuntur. Quamobrem sapientibus viris ac doctissimis visum est expedire ul mutatio aliqua induceretur in iure circa formam celebrandi connubii. Complures etiam sacrorum Antistites omni ex parte terrarum, praesertim e celebrioribus civitatibus, ubi gravior appareret necessitas, supplices ad id preces Apostolicae Sedi admoverunt.

Flagitatum simul est ab Episcopis, tum Europae plerisque, tum aliarum regionum, ut incommodis occurreretur, qua ex sponsalibus, idest mutuis promissionibus futuri matrimonii privalim initis, derivantur. Docuit enim experientia salis, (piae secum pericula ferant eiusmodi sponsalia: primum quidem incitamenta peccandi causamque cur inexpertae puellae decipiantur; postea dissidia ac lites inextricabiles.

Ilis rerum adiunctis permotus Ssmus 1). N. Pius Pp. X pro ea quam gerit omnium Ecclesiarum sollicitudine, cupiens ad memorata damna el pericula removenda temperatione aliqua uti, commisit S. Congregationi Concilii ut de hac re videret, et quae opportuna aestimaret, Sibi proponeret.

Voluit etiam votum audire Consilii ad ius canonicum in unum redigendum constituti, nec non Emorum Cardinalium qui pro eodem codice parando speciali commissione delecti sunt: a quibus, quemadmodum et a S. Congregatione Concilii, conventus in eum finem saepius habiti sunt. Omnium autem sententiis obtentis, Ssiii Dominus S. Congregationi Concilii mandavit, ut decretum ederet quo leges a Se, ex certa scientia el matura deliberatione probatae, continerentur, quibus sponsalium et matrimonii disciplina in posterum regeretur, eorumque celebratio expedita, certa atque ordinata fieret.

In exsecutionem itaque Apostolici mandati S. Concilii Congregatio praesentibus litteris constituit atque decernit ea quae sequuntur.

De sponsalibus.

I. – Ea tantum sponsalia habentur valida et canonicos sortiuntur effectus, quae contracta fuerint perscripturam subsignatam a partibus el vel a parrocho, aul loci Ordinario, vel saltem a duobus testibus.

Quod si ulraque vel alterutra pars scribere nesciat, id in ipsa scriptura adnoletur; et alius testis addatur, qui cum parrocho, aul loci Ordinario, vel duobus testibus, de quibus supra, scripturam subsignet.

II. – Nomine parrochi hic et in sequentibus articulis venit non solum qui legitime praebeat paroeciae canonice erectae; sed in regionibus, ubi paroeciae canonice erectae non sunt, etiam sacerdos cui in aliquo definito territorio cura animarum legitime commissa est, et parrocho aequiperatur; el in missionibus, ubi territoria necdum perlecte divisa sunt, omnis sacerdos a missionis Moderatore ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus.

De matrimonio.

III. – Ea tantum matrimonia valida sunt, quae contrahuntur coram parrocho vel loci Ordinario vel sacerdote ab alterutro delegato, et duobus saltem testibus, iuxta tamen regulas in sequen-

tibus articulis expressas, et salvis exceptionibus quae infra η. VII et VIII ponuntur.

IV. - Parochus et loci Ordinarius valide matrimonio adsistunt:

§ 1° a die tantummodo adeptae possessionis beneficii vel initi officii, nisi publico decreto nominatim fuerint excommunicati vel ab officio suspensi:

§ 2° intra limites dumtaxat sui territorii: in quo matrimoniis nedum suorum subditorum, sed etiam non subditorum valide adsistunt;

§ 3° dummodo invitati ac rogati, et neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum.

V. - Licite autem adsistunt:

§ 1° constituto sibi legitime de libero statu contrahentium, servatis de iure servandis;

§ 2° constituto insuper de domicilio, vel saltem de menstua commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii;

§ 3° quod si deficiat, ut parochus et loci Ordinarius licite matrimonio adsint, indigent licentia parochi vel Ordinarii proprii alterutrius contrahentis, nisi gravis intercedat necessitas, quae ab ea excuset.

§ 4° Quoad *vagos*, extra casum necessitatis parochus ne liceat eorum matrimoniis adsistere. nisi, re ad Ordinarium vel ad sacerdotem ab eo delegatum delata, licentiam adsistendi impetraverit.

§ 5° In quolibet autem casu pro regula habeatur, ut malrimonium coram sponsae parochus celebretur, nisi aliqua insta causa excuset.

VI. - Parochus et loci Ordinarius licentiam concedere possunt alii sacerdoti determinato ac certo, ut matrimoniis intra limites sui territorii adsistat.

Delegatus autem, ut valide et licite adsistat, servare tenetur limites mandati, et regulas pro parochus et loci Ordinario η. IV et V superius statutas.

VII. - Imminente mortis periculo, ubi parochus, vel loci Ordinarius, vel sacerdos ab alterutro delegatus, haberi nequeat, ad consulendum conscientiae et (si casus ferat) legitimation! prolis, malrimonium contrahi valide ac licite potest coram quolibet sacerdote el duobus testibus.

VIII. - Si contingat ut in aliqua regione parochus locive Ordinarius. aul sacerdos ab eis delegatus, coram quo malrimonium celebrari queat, haberi non possit, eaque rerum conditio a mense iam perseveret, matrimonium valide ac licite iniri potest emisso a sponsis formali consensu coram duobus testibus.

IX. - § 1° Celebrato matrimonio, parochus, vel qui eius vices gerit, stalim describat in libro matrimoniorum nomina coniugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii, atque alia, iuxta modum in libris ritualibus vel a proprio Ordinario praescriptum:

idque licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit.

§ 2° Praeterea parochus in libro quoque baptizatorum adnotet, coniugem tali die in sua parochia matrimonium contraxisse. Quod si coniux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se, sive per curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptismi librum referatur.

§ 3° Quoties matrimonium ad normam n. VII aut VIII contrahitur, sacerdos in priori casu, testes in altero, tenentur in solidum cum contrahentibus curare, ut initum coniugium in praescriptis libris quam primum adnoletur.

X. - Parochi qui huc hactenus praescripta violaverint, ab Ordinariis pro modo et gravitate culpae puniantur. Et insuper si alicuius matrimonio adstiterint contra praescriptum §2* et 3* num. V, emolumenta stolae sua ne faciant, sed proprio contrahentium parochus remittant.

XI. - § 1° Statutis superius legibus tenentur omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi (licet sive hi, sive illi ab eadem postea defecerint), quoties inter se sponsalia vel matrimonium ineant.

§ 2° Vigent quoque pro iisdem de quibus supra catholicis, si cum acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis, etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus, sponsalia vel matrimonium contrahunt; nisi pro aliquo particulari loco aut regione aliter a S. Sede sit statutum.

§ 3° A catholici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahunt, nullibi ligantur ad catholicam sponsalium vel matrimonii formam servandam.

Praesens decretum legitime publicatum et promulgatum habeatur per eius transmissionem ad locorum Ordinarios: et quae in eo disposita sunt ubique vim legis habere incipiant a die solemnisi Paschae Resurrectionis D. N. I. C. proximi anni 1908.

Inierim vero omnes locorum Ordinarii curent hoc decretum quamprimum in vulgus edi, et in singulis suarum dioecesium parochialibus ecclesiis explicari, ut ab omnibus rite cognoscatur.

Praesentibus valituris de mandato speciali S. S. D. N. Pii Pp. X, contrariis quibuslibet etiam peculiari mentione dignis minime obstantibus.

Datum Romae, die 20 mensis augusti anni 1907.

✠✠✠ ViNCENTius Card. Episc. Praenest. Praefectus.

L. ✠✠ S.

C. Di La i, Serretarias.

ALLEGATUM IX

EPISTOLA ENCVCLICA BENEDICTI XIV

DE MATRIMONIO CONSCIENTIAE.

VENERABILIBUS FBATIUBUS, PATRI ARGHI8, PRIMATIBUS,
ARCHIEPISGOPIS ET EPISCOPI8.

BENEDICTUS PP. XIV.

Venerabiles Fratres, salutem et apostolicam benedictionem.

Satis Vobis compertum esse non dubitamus. Venerabiles Fratres, eam semper fuisse pia matris Ecclesiae vigilem curam, ut Sacramentum matrimonii, *Magnum* ab Apostolo nuncupatum, publice, et palam a fidelibus celebretur. Quod quidem ut diligentius, quam antea factum fuerat, in posterum ab omnibus observaretur, Sancta Tridentina Synodiis. Lateranensis Concilii sub Innocentio 11° celebrati vestigiis inhaerendo praecepit, ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, iter a proprio contrahentium paroco tribus continuis diebus festivis in ecclesia inter Missarum sollemnia publice denunciatur: deindeque. nullo legitimo concurrente impedimento, ad illius celebrationem in laeie Ecclesiae, coram paroco, vel alio sacerdote, de ipsius parochi, seu Ordinarii licentia, et duobus, vel tribus testibus praesentibus, rite procedatur. Voluit etiam eadem Sancta Synodus, apud parochum diligenter librum custodiri, in quo coniugum et testium nomina, diesque, et locus matrimonii describantur.

§ 1. Provida tamen huiusmodi leges, tanta auctoritate saluberrime institutae, prava horum temporum conditione sensim prolabi visae sunt, et enerves propemodum reddi, ob matrimonia usu nimis recepta, quae occulte adeo celebrantur, ut illorum notitia, quantum fieri potest, oblitteretur, et in tenebris ignorantiae perpetuo iaceant consepulta. In more etenim positum est, illa celebrari nullis praeviis factis denunciationibus, coram solo paroco, vel alio sacerdote de eius licentia, adhibita praesentia tantum duorum testium apposite a contrahentibus advocatorum, (piorum fides nemini illorum est suspecta, remque peragi saepe extra ecclesiam, quandoque etiam intra illam, ianuis tamen occlusis, vel eo temporis

momento, quo semota alterius cuiusvis praesentia, scientia inili matrimonii, praeter parochi, contrahentium, testiumque personas, alios penitus elTugiat.

§ £. – Quantum a Sacramenti dignitate, et ab ecclesiasticarum legum praescripto occulta haec matrimonia, *conscientiae* vulgo nuncupata, ul plurimum abhorreant, satis superque eoniicere quis poterit, qui mentis aciem ad exitiosos illorum effectus convertat. Hinc enim gravia ortum habent peccata, praesertim vero eorum, qui divini indicii interminatione posthabita, priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia spe futuri matrimonii decepta, el in turpem secum vivendi licentiam abducta, palam contrahere promittunt. Quorumdam vero mentem ita pravae cupiditates excoecant, ut novum contrahere secretum matrimonium audeant post alterum secreto itidem contractum, et nondum prioris coniugis morte solutum, seseque magno scelere polygamos reddant. Alii etiam eo impudentiae devenere, ut in huius magni Sacramenti contemptum, post primas secreto initas, alteras aul publice, aut privatim nuptias contrahendo, sese audaciaspolygamia pariter innodare non perhorrescant. Age vero quam gravia, quam nullo pacto ferenda ex his matrimoniis mala oriantur. Si enim, ad quamcumque matrimonii suspicionem submovendam, virum seorsim a muliere vivere contingat, sublata est illico individua vitae consuetudo, el contemptum est verbum Domini: *Adhaerebit homo uxori suae, et erunt duo in carne una*: Si haec vitae consuetudo servetur, nemo est, qui illam criminis non arguat, et. utpote detestabilem, in scandali materiam non traducat. Neque illata per scandalum dispendia rependit subsecuta celebratio occulti matrimonii, quod in tenebris delitescit, el ah omnibus ignoratur.

§ 3. Leviora quoque damna non sunt, quae susceptae proli irrogantur. Saepe enim contingit, illam a parentibus et a matre praesertim amotam, nec pie, nec liberaliter institui; sed incertis fortunae casibus obieetam relinqui, nisi etiam parentes ipsi, contra naturae leges, ausu nefario, illius vitae insidientur. Ibi vero tam immane facinus parentes deterreat illosque ad sobolem alendam. instituendamque humanitas ipsa compellat; alia imminet liberis susceptis ex occulto matrimonio lugenda avitarum facultatum el bonorum iactura, pro quorum possessione assequenda, quamvis clament iura sanguinis, illis tamen careant necesse est, propter occulta parentum matrimonia, el ademptam legilimitatis et filiationis probationem.

£ i. Huic etiam malorum origini sunt referenda ipsa quoque secreta matrimonia contracta a liliisfamilias. contra patris insto dissentientis voluntatem; ex quibus quam gravia incommoda ex oriri soleant, neminem latet. Quid plura? Adeo invaluit malitia, ut quan-

doque in minoribus ordinibus constituti pensiones, et beneficia, ad divinum cultum et ecclesiastica munia instituta, etiam post initum clam matrimonium, retinuerint, sibique de mammona iniquitatis loculos miserrime comparaverint.

§ 5. - Deflenda haec igitur potius uberibus lacrymis, (piam latiori calamo explicanda malorum congeries; cum ex hac Apostolicae Sedis specula omnes sibi vindicet nostrae vigilantiae curas, temperare non possumus, quin Vos ipsos, Venerabiles Fratres, in partem nostrae sollicitudinis evocantes, vestram pietatem, et zelum excitemus ad custodiendas vigilias noctis super grege Vobis credito, (piam luctuosa horum temporum conditio in discrimen adducit. Primum itaque periculi non infrequens occasio Vos reddat difficiliore ad remittendum publicationes, a quibus contracturi matrimonium saepe per malitiosam suggestionem petunt dispensari. Quam caule, solerterque oporteat ea in re Episcopos versari, non obscura Vobis a Concilio Tridentino exhibentur argumenta. Si enim (ait eadem Sancta Synodus) probabilis fuerit suspicio, matrimonium malitiose impediri posse, si praecesserint denunciationes, tunc vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parochus, et duobus testibus praesentibus. matrimonium celebretur, et deinde, ante illius consummationem, denunciationes in ecclesia liant, ut si aliqua subsunt impedimenta facilius detegantur Praeterea licet Episcopo relictum sit omnimodo super denunciationibus dispensare, haec tamen facilitas non a sola dispensantis voluntate pendet, sed a Tridentino coercetur ardis prudentiae, discretique arbitrii legibus: quod idem est ac legitimam causam dispensationis requirere.

§ (i. Parem quoque, imo fortasse maiorem vigilantiam necesse est a Vobis adhiberi, ne post remissas denunciationes, celebretur matrimonium coram parochus, vel alio sacerdote ab ipso parochus, vel a \obis deputato, praesentibus duobus, vel Iribus testibus confidentibus, ne ulla celebrationis notitia, vel rumor oriantur. Id enim, ut ad praescriptum sacrorum canonum licite fleri possit, non salis est obvia quaevis el vulgaris causa, sed gravis, urgens, et urgentissima requiritur. A sacro Nostrae Poenitentiariae Tribunali eo potissimum casu (it potestas ita celebrandi matrimonium quo vir et foemina in figura matrimonii publice degentes, el de quibus nulla viget criminis suspicio, in occulto tamen concubinato perseverent: facile enim quisque coniiciet, quam «absonum esset, eos. a statu damnationis per gratiam Sacramenti revocandos, ad publice contrahendum matrimonium praevis denunciationibus compelli. Hanc vero praxim Vobis duximus proponendam, non quia dispensatio pr.u misso casui solum congruat, cum alii similes, el fortasse urgentiores esse possint, in quibus dispensari expediat; sed quia vestri pastoralis officii partes versari debent in sedulo investiganda le-

gitima, et **urgenti** causa dispensationis, ne matrimonia occulte celebrata luctuosos habeant exitus, quos intimo cordis moerore recensuimus.

§ 7. - Hunc porro in scopum Vos horiamur, et impense admonemus, ut personarum matrimonium secreto contrahere petentium diligens liat a Vobis inquisitio: an scilicet eius qualitatis, gradus, et conditionis sint, quae id probe exposcant; an sint **sui vel alieni** iuris; an liliifamilias quorum nuptiae patri iuste dissentienti sint invisae: ab episcopali etenim, quod geritis, munere nimium esset alienum, facilem praeberi lilio inobedientiae occasionem; an res sit de personis ecclesiasticis, licet in minoribus ordinibus constitutis, pensiones, et beneficia ecclesiastica obtinentibus, ut detestabilis illorum retentio in statu uxurato congruis remediis postea compe-scatur. Potissimum vero curet vestra sollicitudo, antequam secreti matrimonii licentia concedatur, quod contrahentes clara, et indubia, et a quavis fraude immunia exhibeant documenta status liberi, ad avertendum ah iis, qui improbi sint ingenii, polygamiaepericulum.

§ 8. - Quod attinet ad ministrum secreti matrimonii, volumus ad id munus deputari parochum alterius ex contrahentibus, quem notitia personarum, experientia, el diuturnus rerum usus, quovis sacerdote extraneo peritiorem effecisse praesumuntur. Si quae tamen Vobis occurrant circumstantiae, quae alium sacerdotem loco parochi exposcere videantur, gravi impellente causa, is sacerdos a Vobis eligatur, qui probitate, et doctrina, et olieundi muneris peritia commendetur.

§ 9. - Uni tamen, aul alteri Sacramenti ministro a Vobis deputando districte praecipiat, ne matrimonio intersit, nisi prius paterna charitate coniuges in Domino monuerit, soholem procreandam regenerari quam primum oportere sacro baptismatis lavacro; ac Christo indici districtam reddituros esse rationem, nisi lilios ut legitimos agnoverint, eosque pietate, bonisque moribus imbuerint, et frui patientur bonis temporalibus, a maioribus in supremis tabulis relictis, vel provida legum auctoritate delatis.

§ 10. - Celebrato autem matrimonio, indilatea parochi, vel alio sacerdote, coram quo initum est. exhibeatur Episcopo illius scriptum documentum, cum nota loci, et temporis, testiunique, qui celebrationi interfuerunt. Vestrum erit postea diligenter incumbere, quod ad perennem gestae rei memoriam, praefatum documentum fideliter transcribatur in libro prorsus distincto ah altero, in quo matrimonia publice contracta de more adnotantur. Huiusmodi liber pro matrimoniis secretis apposite compactus, clausus, et sigillis obsignatus, in vestra episcopali cancellaria caute erit custodiendus: et eo tantum casu resignari, et aperiri, vestra accedente licentia, patiemini, quo alia id genus matrimonia describi oporteat, vel id sibi

vindicet iustitiae administrandae necessitas, vel demum aliquod documentum ab eo exposcant verum intéresse habentes, quibus probationum aliunde petendarum non suppetit copia: sedulo tamen animadvertentes, quod, re absoluta, dentio claudatur, el sigillis, ut antea, obsignetur. Fides seu attestations clam celebrati matrimonii a parcho, vel sacerdote, qui vices parchi gessit, exarandae, Vobisque exhibendae, transcribantur in dicto libro, prout iacent, de verbo ad verbum, a persona a Vobis deputanda, quae apud omnes integritatis, probatique nominis luculentum habeat testimonium. Fides vero, el attestations ipsae in secretiori loco, sartae, tectaeque a Vobis servantur.

§ 11. – Quod si ex occulto huiusmodi matrimonio prolem nasci contingat, eadem mundetur salutari aqua baptismi in ecclesia, in tua aliis infantibus hoc Sacramentum indistincte confertur. El quia ad operiendum clam initum matrimonium, facile est in libro baptizatorum nullam fieri mentionem parentum, et eorum nomina consulto reticeri, volumus, ac expresse mandamus, quod a parte baptizali, eoque defuncto, ab illius matre, suscepta proles vobis denunciatur; dictaque denunciatio liat vel immediate per parentes ipsos, vel per litteras eorum caractere exaratas, vel per tide dignam personam ab ipsis parentibus designatam, ut certo el clare Vobis constet, quod proles, tali loco, et tempore, vel reiicitis, vel falso expressis nominibus parentum baptizala, est legitima, licet occulti matrimonii foedere procreata. Quae sane omnia cum Vobis innotuerint, ne illorum excidat memoria, in libro fideliter describentur ab eo, cui facta a Vobis est potestas adnotandi matrimonia occulte celebrata. Liber in quem baptizatorum, ac utriusque parentis nomina referentur, quamvis distingui debeat ab allero matrimoniorum, eadem tamen diligentia, iisdem cautelis in cancellaria episcopali clausus, el sigillis obsignatus, erit custodiendus, prout librum matrimoniorum caule custodiri supra mandavimus.

§ 12. – Quia vero nonnulli deesse non possunt, qui propriae conscientiae vocibus obsurdescant, et Nostris hisce mandatis parere uegligant: debita poenarum distractione pro modo culpa a Vobis puniantur. Quinimmo cum satis Nobis experientia compertum sil, in huiusmodi negotiis homines, in terram oculos declinantes, ob humanos respectus tardiores eflici, et a recte agendi semita revocari, mandamus idcirco, matrimonia occulta a Vobis evulgari, et nota fieri, si certo Vobis constiterit, ex aliquo matrimonio occulto procreatam fuisse sobolem, el baptizatam suppressis parentum nominibus, nulla praestita Vobis notitia, ul par erat, ab illius parentibus, intra triginta dies a nativitate numerandos.

§ 13. – Ne autem contumaces et inobedientes violatae fidei, proditique secreti pastores suos insimulent; sedulo a Vobis curendnm

est. ut a paracho, vel alio sacerdote, pro secreta celebratione matrimonii a Vobis deputando, coniuges clare, et aperte moneantur, ea lege el pacto illis permitti secreti matrimonii celebrationem, ut soboles inde procreanda non solum regeneretur sacro baptismo, sed post baptisma denunciatur Episcopo cum nota loci et temporis administrati Sacramenti, ac sincera indicatione parentum, a quibus ortum habuit, quemadmodum supra praemissum est: alioquin matrimonium. licet contractum data per Episcopum secreti fide, in lucem proferetur, in gratiam filiorum el ad propulsandam ab illis gravem nulloque pacto ferendam iacuram.

§ 14. Volumus denique, ac mandamus, fides seu attestaciones matrimonii clam initi, et sobolis ex eo procreatae, excerptas ex dictis libris, modo, quo dictum est, apud Vos caule custodiendis, tam proniori fidem, quantam sibi alii libri parochiales baptismatis et matrimonii vindicare consueverunt.

§ 15. - Haec a Vobis, Venerabiles Fratres, in hac temporum calamitate observari enixe praecipimus, ad communem animarum salutem et ad praesidium ecclesiasticae disciplinae, propter invalescentem hominum malitiam nova semper detrimenta vel patientis, vel reformidantis. Coelorum Nostris hisce litteris sublata nolumus ea validiora remedia, quae huic malo in diem ingruenti consona dignoscat prudentia vestra ad pastorale officium cumulate obeundum. Vobis interea, paternae charitatis et benevolentiae testem, apostolicam benedictionem impertimur.

Datum Hornae, apud Sanctam Mariam Maiorem, die 27 novembris 1741, Pontificatus Nostri anno secundo.

BENEDICTUS PP. XIV

ALLEGATUM X

S. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM.

INSTRUCTIO

DE COMPETENTIA IUDICIS IN CAUSIS MATRIMONIALIBUS
RATIONE QUASI-DOMICILII.

In tam effraena divortiorum cupiditate hodie invalescente, quae efficit ut apud omnes fere gentes funestissima vigeat lex civibus tribuens facultatem conjugale vinculum abrumpendi quasi pro luitu aut saltem non gravibus, et quod peius est, ex industria et fraude confectis causis, consecutum est, ipsos catholicos coniuges facile abripi desiderio nuptias dissolvendi quum matrimoniale consortium ipsis non eam attulerit felicitatem et pacem, quam sensibus nimio indulgentes sibi sponponderant.

Verum Ecclesia Christi quamcumque respuit divortii facultatem, quia *quod Deus coniunxit* homini separare non licet: at abiudicare non poterat ius fidelibus instituendi indicia, quibus comprobare intendant initum matrimonium nullius esse valoris ob aliquod inhaerens coniugali foederi impedimentum dirimens: veriimtamen maxime interes! iudiciales cognitiones de exsistentia impedimenti fieri, servatis adamussim normis a iure statutis. Experientia docuit non semel, malo fato, coniuges magis suae libidini quam veritati studentes, satagere causam institui in loco quasi-domicilii, quod sibi facile comparant, posthabito loco domicilii aut matrimonialis contractus.

Etsi in causis matrimonialibus titulus competentiae indicis, ratione quasi-domicilii iuridicus sit, ad normam can. 19(>4, tamen nemo est qui non videat pericula quibus idem obnoxius evadat: nedum quia, deficiente animo aut sufficienti causa ad quasi-domicilium acquirendum, prout ius requirit, fraudis occasio commode praebetur ad eiusdem titulum fictum seu putativum assequendum; sed maxime quia, translato indicio apud indices rerum et personarum ignaros, facilis aperitur aditus fraudibus et improbitati tum coniugum adversus sanctitatem et contra unitatem matrimonii Christiani coniurantium, tum etiam eorum, qui lucrum tantum inhian-

tes, ipsos coniuges edocent de modo quo causam instaurare debent, atque de exitu causae solliciti, non de veritate faetorum, testes comparant et instruunt, ut ea deponant et confirment quae optatis conspirent.

Ad eiusmodi tam lugenda incommoda praecavenda, Sacra haec Congregatio, cui vigilantia et tutela disciplinae Sacramentorum commissae sunt, in plenariis Comitiis, habitis die 13 decembris 1929, in Civitate Vaticana, sequentem dedit Instructionem, cui Officiales Curiarum aliique ecclesiastici iudices in causis matrimonialibus titulo quasi-domicilii competentes, ob rei peculiarem gravitatem, fidelissime parere debebunt.

I. - Antequam officialis uniuscuiusque Curiae libellum admittat introductionis causae nullitatis matrimonii ob competentiam ex titulo quasi-domicilii advenarum, praesertim exterae alicuius nationis, causae delibatio, assistente sacri vinculi Defensore, facienda est super his, qui sequuntur, articulis:

1. An titulus quasi-domicilii, ob quem causae nullitatis matrimonii, coram ipsius tribunali, introductio petitur, iuridico fundamento innitatur, seu canonice acquisitus haberi debeat.

2. An et quaenam adducantur rationes, quibus innixi coniuges, causam praedictam inire desiderant extra locum domicilii vel contractus.

3. Quodnam sit causae nullitatis caput, pro matrimonio impetendo.

4. Quaenam probationes et documenta a partibus facilius ibi adduci queant, quum ipsae tam longe distent a loco domicilii aut contractus.

5. Informationes super veritate precum seu libelli, et super adductis probationibus exposcere oportebit ab Ordinario Curiae domicilii et contractus; ita ut, antequam huiusmodi informationes habeantur et sufficientes censeantur, ad ulteriora procedere minime fas sit. Quod si praefatus Ordinarius asserat coniuges sibi comparare intendisse forum ex quasi-domicilio, ad insidias veritati struendas. quamobrem causam sibi avocare postulet, semper hoc potissimum erit inquirendum, utrum nempe conveniens sil Ordinarii petitioni assentire.

II. - In huiusmodi praeiudiciali inquisitione sacri vinculi Defensoris est ad normam iuris communis canonum 1968, 1969, 1984:

1. Opportunas interrogationes facere super praedictis articulis.

2. Responsiones partium aut exhibita documenta perpendere, et super his suas peragere animadversiones, et petere ut aliquis testis audiatur, aut. aliae informationes exquirantur, prouti casus ferat.

III. - Quamvis in eiusmodi causa incidental! praeiudiciali vinculi Defensor praecipuas partes agat - adeo ut asserere liceat, quae

hac Instructione praecavere intendimus incommoda, evitari posse, si vinculi Defensor suum officium diligenter expleret — nihilominus Officialis Curiae, cui causa defertur titulo quasi-domicilii, erit causam incidentem moderari et instruere et ea decernere, quae incidentem quaestionem ad aequam definitionem perducant ad normam canonum 1837-1841,

IV. - I, Proinde Officialis satagat in ius vocare coniuges, aut etiam testes ad instantiam partium vel Defensoris vinculi, seu ex officio adductos, eosque interrogationibus submittere, adhibitis interrogationum formulis a vinculi Defensore ad normam iuris concinnatis.

2. Officialis autem erit rem illa moderari, ne nimii testes adducantur, neque instrumenta aut documenta ad rem stricte non facientia exhibeantur; secus quaestio, suapte natura praeiudicialis et expedito processu definienda, nimis implicata evaderet et dillucilioris solutionis, atque ita fraudibus et malitiis aperiretur aditus.

3. Quare quoties officiali videatur quaestio salis instructa probationibus et deductionibus, audito Defensore vinculi, decernat causae praeiudicialis instructionem esse clausam.

4. Dein omnibus perpensis, quae deducta sunt, et acceptis vinculi Defensoris animadversionibus, et attente consideratis Ordinarii domicilii et contractus informationibus, maxime si hi expetant causam a se advocari, decretum ipse edat quo, causam vel attribuat iudici quasi-domicilii, vel iudici domicilii aut contractus.

5. Si huic decreto vinculi Defensor non acquiescit et petit causam nullilatis deferri iudici domicilii aut contractus, exarare idem debet animadversiones, quibus suam oppositionem congruis argumentis sustentet.

6. Integrum est partibus vel harum alterutri se opponere iudicis decreto, et ad hoc exhibere suas deductiones aut documenta.

7. His sedulo perpensis, Officialis Curiae vi can. 1841 potest suum decretum corrigere aut revocare.

8. Si index omnibus perpensis persistat in suo decreto, idemque confirmet, quaestio incidentalis deferenda erit per recursum Defensoris vinculi ad hanc Sacram Congregationem pro definitione.

V. - 1. Quoties autem quaestio de nullitate definita sit apud iudicem quasi-domicilii. et huiusmodi competentiam haec Sacra Congregatio suo rescripto non probaverit, in secunda instantia Defensor vinculi debet in primis ad examen adducere acta praeiudicialis instantiae de competentia circa quasi-domicilium, et si censeat rem non bene fuisse definitam, ad hanc Sacram Congregationem rem deferat.

2. Si causa de nullitate, ad Curiam primae instantiae, vi quasi-domicilii partis conventae, delata sit antequam edita luerit haec

Instructio, Defensoris vinculi erit huiusmodi quaestionem de competentia delibare, et ea omnia advertere et deducere, quae in Domino ei magis expedire videantur, pro gravitate sui officii, el quaestionem ad hanc Sacram Congregationem deferre, si suspicio non spernenda adsit, fraudem, dolum aul saltem errorem in perpendendo isto titulo competentiae non defuisse.

3. Idem ius et officium est Defensoris vinculi in tertia et ultiore instantia.

Praesentem Instructionem in Audientia diei 22 decembris an. 1929 Ssiiiis Dnus Noster Pius divina Providentia Pp. XI. audita relatione infrascripti Secretarii Sacrae Congregationis, ratam habere el adprobare dignatus est, eamque executioni in omnibus Curiis dioecesanis, Archiepiscoporum et Episcoporum onerata conscientia, mandari iussit: quibuscumque contrariis minime obstantibus.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum, die 22 decembris 1929.

‣B M. Card. Lega, Episcopus Tusculanus,
Praefectus.

L. S.

I). Jorio, *Secretorius.*

ALLEGATUM XI

S. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM.

LITTERAE AD EXCELLENTISSIMOS ARCHIEPISCOPOS,
EPISCOPOS ATQUE LOCORUM ORDINARIOS

DE TRACTATIONE CAUSARUM MATRIMONIALIUM.

In Plenariis Comitibus die 27 februarii labentis anni habilis in Civitate Vaticana, examini EE. Patrum delata fuerunt responsa, quae hucusque ad hanc S. Congregationem pervenerant ab Exmis Episcopis ceterisque locorum Ordinariis aut directe aut per Nuntios vel Delegatos Apostolicos data, quae tractationem causarum matrimonialium apud Tribunalia ecclesiastica respiciunt. Prouti postulabat gravitas omnino peculiaris huius negotii, res maturo examini amplaeque discussioni subiecta est, atque omnibus rite perpensis, iisdem EE. Patribus opportunum visum est. quae infra recensentur, decernere :

I. Exmi Episcopi et reliqui locorum Ordinarii *quotannis*, inde ab anno 1933 initium sumentes, *mense ianuario anni insequentis* ad hanc S. Congregationem aut directe, aut per Nuntios vel Delegatos Apostolicos pro regionibus ubi hi sunt constituti, renunciare tenentur:

1) nomina Officialis, indicum, S. Vinculi defensoris, actuarii atque advocatorum Tribunali suae cuique Curiae addictorum, pro causarum matrimonialium tractatione et definitione, relatis quoque academicis cuiusque, quibus praefulgent, studiorum gradibus seu titulis vel saltem reddito testimonio de eorundem prudentia atque canonica peritia;

2) quatenus pecuniae summa apud S. Tribunal deponenda a partibus postuletur, necnon laxarum notulam atque emolumentorum. quae pro unaquaque causa persolvi solent, haud exceptis advocatorum honorariis, et, quatenus casus ferat, peritorum; et insimul quomodo fuerit consultum pauperum gratuito patrocinio ad normam cc. 1908-1916;

3) numerum causarum matrimonialium, quae vel introductae vel adhuc pendent vel iam fuerunt definitae tum in prima quum

in secunda instantia, pro unaquaque significando: *a)* diem, mensem et annum ipsius introductionis atque resolutionis pro utraque instantia; *b)* nullitatis caput; *c)* competentiae titulum; *d)* exitum nullitati vel favorem vel adversum, tum in prima cum in altera instantia, et. si eventus petitioni actoris adriserit faustus, etiam caput, e pluribus forte adductis, propter quod fuit sententia prolata; *e)* quomodo suum obierit munus S. Vinculi defensor et utrum partes vel earum alterutra advocati aut procuratoris patrocinio usae fînt;

4) numerum denique supplicum libellorum eiusce generis causarum, qui, utpote habiti solido fundamento destituti, inde a limine sunt reiecti.

II. Quo latius compleantur notitiae iam ab hac Sacra Congregatione receptae pro anteactis annis 1928 et 1929, quod ad easdem causas attinet, Exmi Praesules non dedignentur ad eandem Sacram Congregationem transmittere, per Exmos Nuntios vel Delegatos Apostolicos, si in regione sint constituti secus directe, *intra trimestre a die prima ianuarii anni 1933 supputandum*, relationes causarum matrimonialium, quae fuerunt agitatae in Tribunalibus suae cuiusque Curiae *intra triennium 1930-1932*, quaeque amplectantur oportet omnes notitias praecedenti capite, sub nn. 1), 2), 3). *a-e.* 4), expetitas.

III. Quod si heri contingat ut, spectata parvitate Dioecesis et praesertim inopia sacerdotum, aliquis Exmus Episcopus locive Ordinarius prohibeatur quominus ecclesiasticum Tribunal constituat quod suo munere congruenter, uti expostulat peculiaris causarum matrimonialium gravitas et tanti Sacramenti religio, perfungi valeat, Ipse, prudenter secum pensato harum rerum discrimine maximoque momento, minime vereatur, etiam in levamen conscientiae suae, huiusmodi loci vel personarum angustiam ad hanc Sacram Congregationem significare, ul Ipsa huiusmodi necessitati, saltem ad tempus, prospicere possit, competentiam Tribunalis deferendo alii Curiae ecclesiasticae Provinciae vel Regionis, quae tali oneri sustinendo ob peritiores officiales ceteroscjue administros aptior evadat.

IV. Cuius incommodi enunciala provisio aequè valere censenda est pro iis Curiis sutfraganeis et métropolitains, quae ad nonnam quoque can. 1594 § 3, probante Apostolica Sede, appellationis sedes fuerunt constitutae, si in iis reperiantur rerum adiunctis ul, praeter causarum primae instantiae, etiam secundae instantiae pondus ferre non valeant. Quo in casu peculiarem Curiam, eamque Metropolitana, si haberi possit, pro appellatione designent, eaque, quatenus necessariis instructa conditionibus comperiatur, a S. Sede approbabilur, incolumi tamen semper iure appellationis ad S. R. Rotam iuxta praescriptum can. 1599.

V. Praefatae relationes in examen assumuntur in hoc S. Dicastrio a quodam peculiari RR. PP. Consultorum coetu apud idipsum instituendo, qui praeterea idonea remedia, pro casuum necessitate, excogitabit et suggeret, haud praetermissa, quatenus opportunitas expostulet, inspectione per Visitatores Apostolicos ab Exmis Nuntiis vel Delegatis Apostolicis, probante Sede Apostolica. vel ab H. S. C. designatos peragenda, ul de visu conspiciant utrum Tribunalia ecclesiastica recte, ul decet, officium suum expleant et moderentur.

VI. Ne supra relatae praescriptiones immoderatae atque praeposterae videantur, Exmi Episcopi momentum gravitatemque causarum matrimonialium secum ipsi perpendant, quae proinde non solum quam maxima peritia, sollerti cura ac diligenti investigatione sunt pertractandae ne inviolabile matrimoniale vinculum in discrimine ponatur, verum etiam intra temporis intervallum canone 1630 praelinitum rite absolvendae, cum non semel succurrendum sit, de rigore iustitiae, abnormi familiarum statui elconditioni, etiam sub respectu patrimonialium bonorum, quaeque semper detrimento esse possunt conscientiarum tranquillitati et animarum saluti.

Haec ideo remedia ab EE. PP. in memorata Plenaria Congregatione proposita circa tractationem causarum matrimonialium cum infrascriptus Secrelarius huius S. C. Beatissimo Patri Pio divina Providentia Papae XI in audientia diei 2 martii 1932 significasset, Eadem Sanctitas Sua attente perspectis huius magni negotii materia atque consecrariis maximi momenti inde promanantibus, eadem rata habere atque comprobare quoad omnia, supremo Auctoritatis Suae oraculo, dignata est insimul praecipiendo ul Exmis Archiepiscopis, Episcopis ceterisque locorum Ordinariis communicentur ab iisdem sedulo ac religiose executioni demandanda.

Datum Romae, ex aedibus S. Congregationis de disciplina Sacramentorum, die 1a mensis iulii anni 1932.

✠ M. Card. Lega, Episc. Tusculanus,
Praefectus.

1). Joio, *Secretarius.*

ALLEGATUM XII

S. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACKAMENTORUM.

J) REGULAE SERVANDAE IN PROCESSIBUS SUPER MATRIMONIO RATO ET NON CONSUMMATO.

Dec r e t u m.

Catholica doctrina est « matrimonium non consummatum inter baptizatos vel inter partem baptizatam et partem non baptizatam. dissolvi tum ipso iure per sollemnem professionem religiosam, tum per dispensationem a Sede Aposlolica ex iusta causa concessam, utraque parte rogante vel alterutra, etsi altera sit invita » (C. I. C., can. 1119)

Ut autem Aposlolica Sedes dispensationem largiatur, duo sibi constare necesse est : matrimonium revera non fuisse consummatum et iuslam exstare causam pro dispensatione concedenda.

Quamvis uni tantum Romano Pontifici competat dispensationem concedere, tamen pro indaganda et comprobanda tum asserta matrimonii non consummatione, tum existentia legitimae causa»* dispensationis, solet Sancta Sedes locorum Ordinariis committere processus instructionem, unde factorum veritas tute eruatur.

Inde duo consequuntur magni ponderis: primo quod huiusmodi causae, utpote quae non promoventur ab actione iudiciali contentiosa aut criminali, sed ex benigna concessione Sanctae Sedis annuentis oratoris precibus, non sunt vere iudiciales, sed. magis gratiosae seu administrativae: quae tamen cum eo spectent ut Summus Pontifex legitime uti valeat sua suprema potestate dispensandi super matrimonio rato et non consummato cum plena rerum cognitione, in his veritas inquirênda est non minus religiose ac sedulo, quam in negotiis proprii* judicialibus. Quare quae index decernit, aut ordinat, vera iussa faciunt quibus parere necesse est: ac inobedientes fiunt contumaces.

Alterum dein consequitur, quod alte usque insidere debet in animo indicium et testium ac praesertim partium dispensationem efflagitantium ; videlicet, si res aliter se habeant ac ab oratoribus

asseruntur, id est si matrimonium ratum reapse fuerit consummatum, et veritas in processu non detegatur, vel ex culpa aut oscitantia tribunalis, vel ex fraude aut desidia partium et testium, *pontificia dispensatio forte obtenta, utpote suo fundamento destituta, nullius est valoris*: et matrimonio, quod dispensatum ducitur, in suo valore permanente, si paries vinculo matrimoniali se solutas existiment, et aliud matrimonium in facie Ecclesiae ineant, hoc revera est invalidum, proindeque putati coniuges filiique forte progeneriti, graviorum malorum vinculis pene inextricabilibus implicantur. *Hoc proinde est sollemniter praemonendum a indice antequam iusiurandum praestetur, et animo reputandum ab omnibus qui in his causis partem habent, praecipue eo momento quo a partibus, a testibus, a peritis, respective, redduntur iuratae responsiones, attestations, relationes.*

Quo vero locorum Ordinarii in huiusmodi causarum instructione tutius et expeditius, ad tramitem iuris communis, procedant, sequentes regulae praestitutae sunt. Quas cum maturo examini Emi ac Revmi Patres Cardinales S. Congregationi de disciplina Sacramentorum praepositi subiecissent, in plenariis comitiis diei 27 aprilis c. a. easdem probarunt atque publici iuris fieri, si Sanctissimo placuerit, rescripserunt. Sanctissimus autem I). N. Pius Papa XI, in audientia die 7 maii 1923 habita ab infrascripto Cardinali Praefecto, sententiam Eminentissimorum Patrum adprobare et confirmare dignatus est, atque ut hae regulae ab omnibus, ad quos spectat, rite et religiose servantur, easdem iussit edi in *Actorum Apostolicae Sedis Commentario officiali*.

Caput I.

De foro competenti.

1. - Ad unam Sacram Congregationem de disciplina Sacramentorum spectat cognoscere de facto inconsummationis matrimonii et de existentia instar causae ad dispensationem concedendam (can. 249 § 3 el 1962).

2. - Nullus index inferior potest processum in causis dispensationis super rato instruere, nisi Sedes Apostolica eidem facultatem fecerit (can. 1963 § 1). **I**

3. - § 1. Si tamen index competens auctoritate propria indicium peregerit de matrimonio nullo ex capite impotentiae, et ex eo, non impotentiae, sed nondum consummati matrimonii emerit probatio, omnia acta una cum libello unius vel utriusque coniugis pro apostolica dispensatione impetranda, ad Sacram Congregationem

transmittantur, quae iis uti potest ad sententiam super ralo et non consummato ferendam (can. 1963 § 2).

§ 2. Si vero probationes de non secula matrimonii consummatione hactenus instructae, habeantur non sufficientes iuxta normas heic positas, eaedem compleantur et acta dein plene instructa ad 11. S. C. remittantur.

4. - Pariter si in indicio, in prima aut in altera instantia, peragendo de matrimonii nullitate. ex alio capite (ex. gr. ex defectu consensus, ex vi et metu, etc.) matrimonii nullitas evinci non possit, sed *incidenter* dubium valde probabile emergerit de non secuta matrimonii consummatione, tunc integrum est alterutri vel utrique parti, libellum porrigere Romano Pontifici inscriptum, pro dispensatione a matrimonio rato et non consummato; at quin preces ad hanc Sacram Congregationem remittantur pro obtinenda consueta commissione facultatum, fit potestas indici vi huius praescriptionis seu ex delegatione a iure, causam instruendi iuxta regulas heic determinatas.

Caput II.

De supplici libello ad petendam dispensationem.

5. - § 1. Soli coniuges ius habent petendi dispensationem super matrimonio rato et non consummato (can. 1973).

§ 2. Pro singulari natura huius processus, quem moderantur hae regulae, congruit ut coniux dispensationem efflagitans, non *actoris*, sed *oratoris* nomine nuncupetur: coniux vero ab altero coniuge in causam vocatus, proprie *pars conventa* appellabitur, nisi et ipse cum alio dispensationem petat.

6. - § I. Supplex libellus, qui semper Romano Pontifici erit inscribendus et ad Sacram Congregationem de Sacramentis transmittendus, contineat plenam et accuratam totius facti speciem et causas omnes, quae ab oblinendam petitam dispensationem conducere possunt (Constil. *Dei miseratione* n. 15); appositis etiam die. mense et anno, seu data exhibiti libelli, nec non dioecesi in qua orator aut oratores commorantur.

§ 2. Curandum est ut libellus referat genuinam factorum narrationem ab ipsa parte, si fieri potest, scripto exaratam et subscriptam (cf. in Appendice n. 1).

7. - Quamvis cuilibet fidei integrum sit libellum ad Sanctam Sedem transmittere, expedit tamen, et semper suadendum est, ut id per proprium Ordinarium fiat, qui suam addere debet informationem.

8. - § I. Ordinarius proprius est Ordinarius loci in quo matrimonium celebratum est, aut in quo orator domicilium aut quasi-

domicilium habet; aut, si pars oratrix sit illegitime separata ab altero coniuge, in quo haec pars conventa, dummodo sit catholica, domicilium aut quasi-domicilium habet (can. 1964).

§ 2. Licet tamen oratori recurrere ad Ordinarium loci suae actualis commorationis, qui preces acceptare valet et commendare apud H. S. C., praesertim cum plerique testes audiendi in sua dioecesi degant.

9. § 1. Ordinarius, ut informationem addat cum factorum sufficienti cognitione, potest investigationes facere in res et personas, sed non propriam inquisitionem cum partium aut testium interrogationibus in forma processus judicialis (cf. in Appendice η. II).

§ 2. Si contingat dispensationem peti a parte acatholica, Ordinarius petitionem ad hanc Sacram Congregationem aequè remittat; additis tamen necessariis et opportunis explicationibus de petitionis fundamento, de oratoris qualitatibus personalibus, aliisque adiunctis ad rem facientibus.

10. - § I. Curet Ordinarius, cum factorum et personarum sufficientem notitiam habuerit, ut partes inter se reconcilientur, ne abruptatur conjugate consortium, adhibitis prudentiae et pastoralis caritatis officiis et argumentis in casu magis opportunis; nisi rerum et personarum adiuncta huiusmodi experimentum proreus inutile esse suadeant.

§ 2. Nedum Ordinarii ad hoc utiliter parochorum operam adhibeant, sed parochi ipsi cum huiusmodi discordiarum aut difficultatum vitae conjugalis notitiam habeant, prouti in singulis casibus prudentia suggererit, opportune consilia praebeant et exhortationes, ne aditus aperiatur dissolutioni consortii conjugalis.

11. - § 1. Si ex supplici libello oratoris, vel ex rausae instructione iam inchoata, vel ex aliis investigationibus iuxta n. 9, constiterit, matrimonii consummationem coniuges omnimode devitasse ex detestabili onanismi vitio, tunc orator vel uterque coniux, si hi concorditer dispensationem petant, sunt monendi, causam non posse institui vel ad ulteriora produci.

§ 2. Quod si orator significet se criminis nullimode fuisse participem, sed depravatos alterius coniugis mores passum esse, aut, etiamsi fateatur se non esse innoxium, ostendat tamen hodie res eo devenisse ut conjugalis consortii instauratio non sit possibilis, ac sincere sit facti poenitens, et serio promittat se in altero coniugio forte inituro huiusmodi nefando facinori nullimode operam esse daturum, tum index rem deferat ad H. S. C.

12. - Si. accepto libello, haec Sacra Congregatio consuerit precibus annuendum esse, solet Ordinarius loci, qui oratorem commendavit, dare litteras delegationis pro causa instruenda, iuxta has regulas et cum clausulis opportunis.

Ca p u t ill.

De tribunali constituendo.

13. - Ordinarius, facta sibi facultate a Sacra Congregatione de disciplina Sacramentorum conficiendi processum super asserta matrimonii inconsummatione, curabit tribunal, cum primum poterit, constituere, ad id adhibendo ministros in sua Curia constitutos, vel alios etiam, quoscumque maluerit, eligendo et assumendo, nisi aliud in rescripto delegationis cautum sit, dummodo isti iis praediti sint qualitatibus, quae, a iure pro singulorum munere praescriptae sunt (can. 1607 § 1).

14. - Ordinarius, quatenus utatur facultate subdelegandi, actum subdelegationis scripto redigat, facta mentione delegationis ab Apostolica Sede tributae cum addita potestate subdelegandi, expressis nominibus coniugum, de quorum matrimonio causa agitur, et relatis instructionibus, si quae ab hac Sacra Congregatione datae fuerint.

15. - Eodem vel altero actu, scriptis pariter confecto, Ordinarius deputet defensorem vinculi et actuarium, qui iis dotibus praediti sint quae in iure requiruntur (can. 1589 § 1); nisi extraordinarios ministros constituendos mandaverit ipsi subdelegato, qui, secus, uti debet ministris Curiae dioecesanae (can. 1607 § 2; cf. in Appendice η. V).

16. - § 1. Ordinarius, etsi delegatus a Sede Apostolica ad causam instruendam, vel index subdelegatus eam non suscipiat, in qua, ratione consanguinitatis vel affinitatis, vel ratione tutelae et curatellae, intimae vitae consuetudinis, magnae simultatis vel lucri faciendi aut damni vitandi, aliquid ipsius intersit, vel in qua antea advocatum vel procuratorem egerit, ad praescriptum can. 1613 § I.

§ 2. Iisdem in adiunctis a suscipiendo munere abstinere debet defensor vinculi (can. 1613 § 2).

17. - § I. Ordinarius qui ob legitimam suspicionis exceptionem causam instruendam non suscepit, debet vel indicem subdelegare, si haec facultas ei competat, vel rem ad Sacram Congregationem remittere.

§ 2. Si exceptio suspicionis adversus iudicem subdelegatum proponatur, Ordinarius vel obiectam suspicionem delinit, vel alium iudicem subdelegal, si hac potestate polleat, vel rem ad II. S. C. remittit (can. 1614 § 1 et 2).

18. - In ipsa tribunalis constitutione, vel in toto causae cursu. Ordinarius vel index, ad normam n. 15, alios viros aequè idoneos eligere poterit, qui indicis et aliorum officialium vices gerant pro casu quo primi electi fuerint impediti, vel uti suspecti legitime

habiti. Cum eorum opera in causae decursu occurrerit, de subrogatione secuta et de subrogationis motivo in adis mentio liat; et opportunum erit ut hi cum dictione *substituti* subscribant aut denotentur in actorum textu.

19. - Excepto Episcopo, (piando per se indicis instructoris munere fungitur, omnes (pii tribunal constituunt, in prima sessione iusiurandum de officio rite ac fideliter implendo et de secreto servando praestare debent.

Ca pu t IV.

De officio iudicis et tribunalis ministrorum.

30. - Indicis, postquam ei legitime commissa fuerit processus instructio, est inquisitionem iudicalem instituere super asserta matrimonii inconsummatione, iuxta regulas heic traditas. Inquisitio versari debet circa omnia quae inconsummationem probant, vel impugnant, et circa causas legitimas dispensationis. Argumenta autem ad detegendam veritatem in his causis praecipue sunt: n) utriusque coniugis iurata confessio; b) testes septimae manus ex utroque latere; nec non testes ex officio inducti vel etiam ad instantiam partium, prout res terat; c) inspectio corporum per peritos facta; fl) authentica documenta etiam extraiudicialia, cuiuscumque generis, veluti litterae, itemque acta iudicialia in foro civili confecta, quatenus ad rem faciant; d) indicia et praesumptiones.

21. Iudex in primis moderator est actorum. Ipsius itaque erit: tribunal convocare et sessiones indicere; vinculi defensorem, partes et testes citare, ut in iudicium eompareant; peritos medicos et obstetrices, audito vinculi defensore, designare, si inspectio corporalis facienda sit; partes, testes et peritos, tum quaesita a vinculi defensore confecta, tum nova ex officio proposita adhibendo, interrogare; atque ea omnia statuere, quae eius prudentiae et sagacitati aptiora videbuntur ad factorum veritatem eruendam.

22. § I. Petitiones partis oratricis aut partis conventae, quibus instatur pro testium productione aut interrogatione aut alia probatione obtinenda, aut quocumque alio actu processuali conficiendo, iudex admittet aut reiiciet, audito defensore vinculi, suo decreto, in (pio, si rei gravitas ferat, explicabit breviter rationes admissionis aut reiectionis (can. 1840 § 3).

§ 2. Pars, (piae iudicis decreto se laesam sentiat, potest iudicem adire ut decretum revocet aut corrigat (can. 1841); at appellationi nullimode datur locus, salvo tamen recursu ad Ordinarium, nisi ipsemet sit iudex.

23. Si quando pars aut testes examinandi sint alienae dioecesis vel sint extra dioecesim degentes, et hi sine gravi incommodo ad

tribunalis sedem, ubi causa instruitur, accedere nequeant, iudex Ordinarium illius dioecesis rogabit, ut, constituto tribunali, partem ac testes citet, examinet et ab eis documenta requirat, iuxta interrogationes a defensore vinculi, mandato iudicis instructoris, confectas et ab ipso indice transmissas, additis instructionibus opportunis, si casus ferat (can. 1570 § 2; 1770 § 2 n. 3). Ordinarius haec de re requisitus, servatis iuris praescriptionibus, acta, per se vel per alium confecta, ad iudicem remittat.

24. -§ 1. Pars vel testes, qui in dioecesi quidem commorantur, sed in locis ob dioecesis vastitatem et asperitatem aut defectum viarum ita dissilis a tribunalis sede, ut sine magna temporis inclura et gravibus impensis neque ipsi iudicem adire, neque a indice instructore, defensore vinculi el actuario adiri possint, interrogari debent per parochum, si fieri potest, vel alias per sacerdotem dignum et idoneum, ad hoc a iudice instructore delegatum, qui ipsi parti vel testi propior sit (can. 1770 § 2 n. 4).

§ 2. Huic cum litteris delegationis transmitti debent interrogationes faciendae, et instructiones ad rem opportuna. Delegati autem erit pro facultate in litteris expresse facta, sibi adsciscere duos ministros, quorum unus defensoris vinculi munere fungatur, et hic sacerdos esse debet, et alter actuarii, qui el laicus esse potest, dummodo probatae fidei, ut examen huius partis vel testis legitime perficiatur et in actis redigatur.

§ 3. Sacerdos delegatus iusiurandum de officio rite et fideliter adimplendo ac de secreto servando coram actuario praestare debet, et defensor vinculi et actuarius coram delegato: et de hoc mentio fiat in actis.

§ 4. Si delegatus haud possit habere sacerdotem quem sibi adsciscat in munere defensoris vinculi, id nolet in actis et ipse ex officio faciat interrogationes aut alia animadvertat: itemque si desit, in regionibus parum vel nullimode excultis, qui actuarii munus expleat, facta debita adnotatione in actis, ipse iudex actum exceptae attestationis, cum debitis notis, redigat.

25. - Index, ut aequae aestimari possit uniuscuiusque attestationis pondus, *de singulorum in indicium vocatorum aut vocandorum probitate et credibilitate nunquam inquirere praetermittat.* et ad hoc curabit ut ab eorum parochis litterae testimoniales exhibeantur, quae, si haberi non possint, erunt a Curia alia documenta perquirenda; et haec omnia sedulo in actis referantur (cf. in Appendice nn. XI-XIV).

26. - Si acciderit partem conventam vel testem inductum a parte, vel ex officio vocatum, aul peritum in indicium non venire, de non secuta comparitione* in indicium, et de causa saltem probabili non accessus, an ex. gr. agatur de impossibilitate vel de inobedientia

seu de contumacia, in actis mentio liat. El si de contumacia agatur, haec declaretur (can. 1813) et in actis apposita documenta referantur (cf. in Appendice η. XXV). Si vero quis examini subli- dendus e vita migraverit, mortis documentum inter acta recen- seatur, nisi aliter de eius morte satis constet.

27. - § 1. in processu de matrimonii inconsummatione et de cau- sis ad dispensationem super rato adductis, requiritur praesentia vinculi defensoris; coque non citato, acta irrita sunt, nisi ipse, etsi non citatus, revera interfuerit (can. 1587 § 1).

§ 3. Si legitime citatus aliquibus actis non interfuerit, acta quidem valent, verum postea eius examini subiicienda omnino sunt, ut ea omnia, sive voce sive scriptis, possit animadvertere el proponere, quae necessaria aut opportuna indicaverit (can. 1587 § «).

28. - Defensoris vinculi officium est: 1) examini partium, testium et peritorum adesse; exhibere indici interrogatoria clausa et obsi- gnata, in actu examinis a indice aperienda, et partibus, testibus aut peritis proponenda; novas interrogationes ab examine emer- gentes iudici suggerere; 2) articulos a partibus propositos per- pendere, eisque, quatenus opus sit, contradicere; documenta a partibus exhibita recognoscere; 3) animadversiones pro ad- struenda matrimonii consummatione scribere et allegare, eaque omnia de ducere, quae ad matrimonium luendum utilia censuerit (can. 1968).

29. - Defensoris vinculi ius esto: 1) semper et quolibet causae momento acta processus invisere; novos terminos ad acta perfi- cienda flagitare, prudenti indicis arbitrio prorogandos; 2) de omni- bus probationibus vel allegationibus ita certiozem fieri, ut contra- dicendi facultate uti possit; 3) petere ut alii testes inducantur, vel iidein iterum examini subiiciantur, processu etiam absoluto et clauso, novasque animadversiones edere; 1) exigere ut alia acta, quae ipse suggesserit, conficiantur, nisi index dissentiat; quo in casu, si index non sit ipsemet Ordinarius, ad hunc recurrere fas est vin- culi defensori (can. 1969).

30. - Actuarii, qui notarii seu cancellarii in processu partes explet, praecipuum munus erit legitime actis conficiendis intendere, acta tideliter custodire ne cuipiam extraneo pateant, transumpta conficere etjde eorum aulhenticitate testari.

31. - Tam index instructor quam defensor vinculi curent ut pars vel testis vel peritus interrogationi ipsi delatae respondeat quoad omnes partes in quas dividitur. Si quandoque parti aut testi aut perito difficile sit memoria lotam interrogationem reti- nere, ei per partes illa proponatur, quo faciliior responsio el ple- nior evadat.

32. - Fas erit indici, audito vinculi defensore, actuario assignare adiulorem, qui eum coadiuvet in scriptione actorum et in tran- sumptis conficiendis. Is, sicuti ceteri ministri tribunalis, ex mo- mento quo assumitur, iusilirandum praestet de munere fideliter obeundo et de secreto servando.

Ca pu t V.

De initio processus et de citationibus faciendis.

.33. - § 1. Si omnia expleri non possunt unica sessione, processus in sessiones dividitur: videlicet, quoties tribunal a indice legitime convocatur ad processus acta explenda, sessio habetur.

§ 2. De decreto iudicis. quo sessio clauditur et alia vel tunc indicitur vel erit opportuno tempore indicenda, nisi instructio cau- sae sit absoluta, mentio in actis facienda est.

34.- § 1. In primi sessione tribunal coadunatur et etiam com- pletur, si aliqui desint administri. Siquidem in ea index communi- cat: a) litteras Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum, quibus processus instructio Ordinario committitur; ô) litteras Ordi- narii, nisi ipse per se praesit, quibus iudicis officium subdelegat; c) deputationem defensoris vinculi et actuarii iam ab Ordinario peractam, vel ab ipso indice, vi specialis delegationis, vel iam fa- ctam, vel in hac sessione faciendam: d) electionem officialium sub- stitutorum; e) supplicem libellum oratoris inquisitionis introducto- rinl; f) denique praestandum est iusiurandum, ad tramitem n. 19 (cf. in Appendice nn. VI-IX).

§ 2. Ista propria sunt primae sessionis, in qua tamen el alia expleri possunt acta, vel ipsa instructio absolvi, si ita res patiatur; quod non contingere solet, quare in reliquis habetur conventus personarum tribunal constituentium ad certa processus acta conti- cienda. Conventus autem habetur die et loco determinatis in supe- riore proxima sessione; nisi iudex maluerit statuere ut sessio ha- beatur die et loco dein determinandis et indicendis.

35. - Aliquot diebus antequam tribunal congregetur, iudex citat eum qui examini est subiiciendus, itemque defensorem vinculi et actuarium, nisi hi iam in superiore sessione invitationem excepe- rinl, ut in n. 34 § 2 (cf. in Appendice nn. X et XXII).

36. - Citatio parti et testi lit per litteras in modum invitationis, tamen praeceptive; quae litterae contineant: a) praeceptum iudicis ad comparendum; b) nomen, cognomen et domicilium illius qui in ius vocatur; c) indicem coram quo comparere iubelur; d) locum et horam audientiae: e) causam, ob quam convenitur, salis signi- licatam, seu saltem generalibus verbis indicatam (can. 1715 § I);

II
r |
| |
| |
I |
f |
l·
|
β
|
N
j |

f) iudicis et actuarii subscriptionem et tribunalis sigillum (cf. in Appendice η. XV).

37. - Citatio clausa Curiae cursori, ne evulgationi ansa praebeatur. tradetur; et per eundem cursorem erit private et personaliter intimanda. Altera citationis scheda asservatur in actis (can. 1716). Si ob distantiam vel aliam causam, per cursorem fieri non possit intimatio, scheda citationis, iussu iudicis, transmitti poterit per tabellarios publicos, dummodo commendata et cum syngrapha receptionis, vel alio modo, qui, secundum locorum leges et conditiones, tutissimus sit (can. 1719). Cursor, si perse intimationem peregerit, de ea in scriptis, ad calcem schedae in actis asservatae, manu propria subsignatis ad iudicem referat (cf. in Appendice n. XVI); si vero intimatio facta fuerit per publicum tabellariorum officium, in actis adservetur fides eiusdem officii.

38. - § 1. Quoties, diligenti inquisitione peracta, adhuc ignoretur ubi commoretur pars conventa aut etiam testis, si rei gravitas postulet, locus est citationi per edictum. Hoc autem fit affigendo per cursorem ad fores Curiae schedam citationis ad modum edicti, per tempus prudenti iudicis arbitrio determinandum, et in aliqua publica ephemeride eam inserendo. Si vero utrumque fieri nequeat, alterutrum sufficiet (can. 1720; cf. in Appendice η. XXIII).

§ 2. Si citatus praecepto comparendi obtemperare renuerit, videat iudex an renovanda sit citatio (can. 184-3 §2), vel aliis modis magis opportunis et efficacibus uti expediat, ut foret interventus personae amicae vel auctoritate gravis. A remediis coercitivis, ut flectatur contumacia, abstinere ut plurimum prudens erit.

§ 3. Iudex videat etiam an partis vel testis non comparatio seu contumacia, per alios testes de re, circa quam illi interrogati fuissent, edoctos suppleri possit.

Ca p u t VI.

De iuroiurandi a partibus, testibus et peritis praestando,
et de interrogationibus iisdem faciendis.

39. - Iudex, antequam cuiquam in ius vocato interrogationes deferat, exquirat iusiurandum de veritate dicenda, tacto s. Evangeliorum libro (cf. in Appendice nn. XVIII et XXIX). Si citatus suas attestations sub iureiurando reddere remuatur, et iudex instructor censeat eius attestations esse utiles ad veritatem detegendam, potest eas excipere, facta tamen in actis mentione de iurisiurandi recusatione eiusque causa.

40. - Index partem, testem aut peritum ad iusiurandum recipiens, eum, prouti casus ferat, commonefaciat de sanctitate actus et de

gravissimo delicto, quod admittunt iurisiurandi violatores, adnotando peculiarem gravitatem iurisiurandi in subiecta materia et periurii funestissimos effectus, iuxta ea quae in *Decreto* adnolantur; item, si pro qualitate personarum opportunum hoc videatur, moneat de poenis quibus obnoxii fiunt in foro Ecclesiae, qui falsum in iudicio iurati affirmant.

Poenas contra iurisiurandi violatores sunt: 1) interdictum personale, si periurus sit laicus: 2) suspensio, si clericus (can. 1743 § 3).

Has tamen poenas iudex ne ferat, inconsulto Ordinario.

41. - Examen faciendum est a iudice, cui adsistendi oportet defensor vinculi et notarius seu actarius. In examine interrogationes non ab alio quam a iudice, vel ab eo, qui eius locum tenet, faciendae sunt. Quapropter si a defensore vinculi novae interrogationes testi faciendae sint, has non testi, sed iudici, vel eius vicem gerenti, proponere debet, ut eas ipse deferat (can. 1773).

42. - Interrogationes proponendae dividuntur in *generales*, et *particulares*: priores ordinantur ad exquirendum de generalibus personae adiunctis, hoc est de nomine, cognomine, origine, aetate, religione, conditione, domicilio et necessitudine cum partibus in causa: hae semper et omnibus indistincte sunt deferendae, nisi iudex existimet unam vel alteram esse in casu particulari omitteendam. Posteriores ordinantur ad veritatem eruendam circa factum inconsummationis et causas dispensandi, Praeterea a teste semper exquirenda est scientiae causa, nempe unde, quando et quomodo ea, quae asserit, habeat cognita (can. 1774).

43. - § 1. Interrogationes sint breves, non suggestivae, non plura complectentes, pertinentes ad causam, de qua agitur, testis intelligentiae accommodatae et vulgari sermone expressae (can. 1775).

§ 2. Pariter et testes et periti continentur responsiones reddant. Non praemoneantur de interrogationibus faciendis, nec eis permittatur depositionem legere, nisi in aliquo casu particulari iudex opportunum censeat sinere vel pars interrogata aliquod grave documentum legat, quod eius dicta comprobare vel eius memoriam adjuvare valeat (can. 1776-1777).

44. - § 1. Partis, testis et periti responsio ex continenti redigenda est scripto ab actuario, non solum quod ad substantiam spectat, sed etiam quod attinet ad editi testimonii verba (can. 1778).

§ 2. Si verba referri non possunt, vel quia nimis praecipitanter prolata, vel quia impropria et inter se non logice connexa, iudex dictabit responsionem in actis redigendam.

Actarius interrogationes iam in scriptis exaratas non referet; sed responsiones ex ordine designabit eodem numero quo

notantur relativa interrogatoria; interrogationes vero *ex officio* additas ad verbum referet.

45. - Actuarius in actis accurate singulis vicibus adnotet iuramenti praestationem, et generaliter omnia memoria digna, quae forte acciderint cum examina explentur (can. 1779).

46. - Parti et testi et perito antequam ab auditorio discedant, debent legi quae actuarius de iis quae viva voce quisque testatus est, scripto redegit, data eidem parti et testi et perito facultate addendi, supprimendi, corrigendi, variandi. Cum autem is responderit se nihil amplius habere quod dicat aut mutet, iterum iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando emittat (cf. in Appendice η. XX), et deinde depositioni subscribere iubeatur, et post eum subscribant index, defensor vinculi et actuarius (can. 1780 1-2).

47. - § I. Pars oratrix aut conventa poterit iterum ad examen vocari vel ad instantiam partis aut defensoris vinculi, vel *ex officio* a indice, audito vinculi defensore; et paries etiam poterunt inter se *conferri* (vulgo *confrontare*), si expediat et omne rixae aut scandali sil remotum periculum.

§ 2. Item testes et periti poterunt, partibus aut defensore vinculi id postulantibus, vel id statuente indice *ex officio*, et audito vinculi defensore, denuo ad examen vocari, et circa iam attestata, vel circa nova facta vel quaestiones ex processu emergentes, interrogari (can. 1772 2-3).

§ 3. Quoties id expostuletur a partibus, indicis est suo decreto, audito vinculi defensore, eiusmodi postulationem reiicere vel admittere, cauto, si admittat, quod potissimum omnis collusionis aut corruptelae periculum absit (can. 1781).

§ 4. Cum pars vel testis vel peritus novo examini submittitur, eadem servantur, congrua congruis referendo, quae de partium et testium examine infra edicuntur n. 68 § 2 et 69.

48. - In conficiendis actis, seu in relatione scriptis redacta de iis, «piae sunt aut decernuntur in sessionibus tribunalis, lingua latina adhibeatur; citationes vero, iusiurandum a partibus, testibus et peritis praestandum, interrogationes et responsiones, nec non relationes et vota peritorum, lingua vernacula exprimi possunt.

49. - Documenta, quae lingua latina, italica aut gallica exarata non sint, latine reddantur ad verbum. Item acta quae litigia latina, italica aut gallica redacta non sint, in unam ex iis linguis authentice vertantur. Si ad versionem faciendam interpret foret adhibendus, is a indice, audito vinculi defensore, eligatur, eique. sicuti aliis tribunalis ministris, duplex iusiurandum erit deferendum, nempe de munere fideliter obeundo et de secreto servando (cf. in Appendice η. XXI).

Ca pu t VII.

De examine partium.

50. - § 1. Primo ille coniux audiatur, qui supplicem libellum porrexit el est veluti actor in causa. ludcx eidem, praemisso iureiurando, interrogationes deterat a defensore vinculi concinnatas el clausas sibi traditas. Alias addat *ex officio*, si necessarium aul utile putaverit ad veritatem accuratius exponendam: in interrogationibus conficiendis et proponendis, subiccta in Appendice specimina inspiciantur,

§ 2. Si ulerque coniux dispensationem efflagitet, opportunum, ul plurimum, esi uxorem antea examini subicere, et in examine erunt praecipue diligenter perquirendae rationes ob quas ambo coniuges in dispensatione efflagitanda consentiunt et concordant.

§ 3. Quia his adiunclis maxime pertimescenda est collusio, veritas sedulo perquirenda erit per testes *ex officio* inducendos.

51. - Uxori, oratrici vel conventae, post interrogationes generales, interrogationes speciales, prudenter pro adiunclis variandae, deferantur, iuxta formulam in Appendice sub η. XIX.

52. - Item viro, oratori vel convenio, eadem interrogationes proponi poterunt, quibus aliae pro rerum adiunclis magis accommodatae, adiciendae erunt (cf. in Appendice sub η. XXIV).

53. - Cum uxor virum de impotentia, sive absoluta sive relativa, insimulet, tunc a viro expetatur ut sese submittat corporali inspectioni, ad normam ss. canonum et harum regularum n. 8k

5i. - Nisi certo aliunde constet, nunquam praetermittenda est interrogatio parti facienda, ul referat quando el a quo didicerit matrimonium ratum et non consummatum a Romano Pontifice posse dispensatione dissolvi.

55. - § 1. Parti, quae secundo loco interrogatur, si eius responsiones in pluribus et notabiliter discrepent a responsionibus alterius coniugis, erunt a indice novae *ex officio*, vel ad instantiam defensoris vinculi, proponendae interrogationes, ad difflicilem el dubitationem diluendam, facta vel minus mentione coniugis contradicentis, prouti casus terat et prudentia suggerat.

§ 2. Quoties rei gravitas postulet, indicis est. audito vinculi defensore, *ex officio* vel instante altero coniuge aut vinculi defensore, partem ad novum examen vocare ad praescriptum n. 17, in quo novae interrogationes seu contestationes proponentur.

§ 3. Si responsiones in novo examine exceptae rem non undequaque expediant, sed viam videantur aperire ulteriori veritatis investigationi, altera parte, quae primo loco fuit interrogata, iterum ad examen vocata, eidem in contestatione ponantur responsiones

ab adverso coniuge redditae, non exclusa collatione partium inter se et firmo praescripto n. 47.

56. - § 1. Iudex nunquam omittat interrogare partes circa existentiam causae ad impetrandam dispensationem invocatae.

§ 2. Huiusmodi interrogationem iudex etiam faciat testibus, qui de re edocti verosimiliter praesumantur.

57. - § I. Antequam finiatur examen et praestentur, quae statuuntur n. 46, iudex a parte petat ut producat testes septimae mantis, et alios etiam, si quos habeat, de petitae dispensationis obiecto instructos.

§ 2. Sedulo quaerendum est a parte, quoties alter coniux sit contumax, ut indicare velit testes qui, cum sint de istius familia aut vicinia aut eius res domesticas cognoscant, probabiliter utile testimonium praestare valeant.

Caput VIII.

De testium productione et aliis probationibus ad rem facientibus.

58. - § 1. In his causis, debet uterque coniux testes, qui *septimae manus* audiunt, inducere, sanguine vel affinitate sibi coniunctos, sin minus vicinos bonae famaе, aut alioquin de re edoctos, qui iurare possint de ipsorum coniugum probitate, et praesertim de veracitate circa rem deductam in controversiam (can. 1975 § 1).

59. - Testimonium septimae manus, ut ipsa denominatio innuit, septem testibus ex utraque parte inductis, hoc est septem ab una et septem ab altera, constare debet. Quod si tot testes haberi nequeant, sufficere poterunt pauciores; ratio tamen in actis referenda est, cur septenarius numerus haberi non potuerit.

60. - § 1. Testimonium septimae manus est argumentum credibililatis: quod robur addit depositionibus coniugum, sed vim plenae probationis non obtinet, nisi aliis adminiculis aut argumentis fulciatur (can. 1975 § 2).

§ 2. Testes septimae manus, quatenus sunt de credibilitate, eo maiorem sibi conciliant fidem, quo poliora habent documenta de sua probitate. Habendi sunt autem quasi testes *de scientia*, et hinc maximam faciunt fidem, cum referunt se ex coniugibus aut ex promixioribus parentibus, tempore non suspecto (ut infra n. 70), didicisse matrimonium mansisse inconsummatum.

61. - Testibus septimae manus iudex alios testes *er officio* adiungere potest, imo debet, quando scilicet testes septimae manus vel a parte non inducantur, vel tres tantum aut quatuor inducantur, vel ad rei veritatem illustrandam, etsi septem vel plures ab utraque parte producantur, insufficientes sint.

62. - Inductio testiinn *ex officio* non est praetermittenda, cum ex actorum instructione ediscitur, alias adesse personas de re controversa edoctas, vel quae alio modo utilem attestationem reddere valent.

63. - § 1. Si partes, aut earum altera, petant sibi pandi nomina testium ab adversa parte aut *ex officio* productorum, iudex, audito vinculi defensore, excluso quovis periculo corruptionis aut collusionis, el nisi aliquod obstet impedimentum, id indulgere valet suo decreto, quod in actis referri debet.

§ 2. Indicis tamen est differre, prouti casus ferat, nominum publicationem, postquam testes suam reddiderint attestationem.

64. - §. I. Argumentum ex corporis mulieris inspectione deductum, per se, semper requiritur, nisi ex adiunctis inutile evidenter appareat (can. 1976; cf. infra sub n. 85), vel aliunde haberi non possit, prouti si mulier sit vidua aut corrupta.

§ 2. Quod si pars, non obstante indicis decreto, absolute renuat inspectioni se subiicere, ex adiunctis aestimandum erit cuinam causae attribuenda sit haec recusatio; et utrum huius probationis defectui suppleri debeat per alia argumenta seu probationes.

65. - Praeter argumentum physicum, quod natum est complere probationem per partium confessionem et per testes septimae manus aliosque testes exhibitam, adsunt quoque argumenta el adminicula; et argumentis accensemus documenta; adminiculis, indicia et praesumptiones.

Ca pu t IX.

Be examine testium septimae manus.

66. - Inchoatur horum testium examen ab iis qui inducti sunt a parte oratrice, et quidem a parentibus proximioribus, qui praesumuntur magis instructi, postea audiantur extranei, uti famuli et viciniore, si qui sint. Hic ordo tamen in auditioni* testium non est necessario servandus, el integrum est indici unum alteri praeferre. Si quis testis inductus obierit, vel in indicium non comparuerit, servetur n. 26; si vero eo, ubi tribunal adunatur, se conferre non possit, audiatur iuxta normas nn. 23 el 24.

67. - In his testibus examinandis iudex. delato iureiurando et factis interrogationibus generalibus, testi proponat interrogationes sibi a vinculi defensore tradendas clausas et obsignatas, quae esse poterunt uti habentur in specimine η. XXVII.

68. - § I. Antequam testis dimittatur, ei legendae sunt responsiones factae a coniuge, qui eum uti testem produxit, ut dicat utrum asserta in attestatione veritati respondere censeat et tide digna habeat.

§ 2. Si indici non videatur opportunum aut non expedire integram depositionem legere, vel quia ea refert, quae verosimiliter coniux non vult testibus nota fieri, vel quia periculum subesse potest collusionis, ex parte legere valet, vel etiam nullimode legere, salva eiusdem indicis facultate proponendi appositae interrogationes *ex officio*, vel curandi ut a defensore vinculi opportuna contestationes fiant in interrogatorio ab eodem de more concinnando, firmo praescripto n. 47.

69. - Expleto examine, legitur testi integra depositio, rogatur an menti suae plene respondeat, et, vel habito responso affirmante vel factis expetitis emendationibus aut additamentis et praestito duplici iureiurando, iuxta n. 41, subscribit ipse, et cum eo subscribunt index, defensor vinculi et actuarius.

70. - In his testibus excutiendis, maxime curandum est, ut si quid protulerint causae meritum directe attingens, semper ab eis exquiratur *unde, quomodo, quando* haec didicerint, ut pateat an tempore non suspecto ea cognita habuerint (can. 1774). Causam enim valde iuvant partium confessiones extraiudiciales tempore non suspecto prolatae; eo nempe tempore, quando de hac quaestione introducenda ne cogitabatur quidem, nec aliae suberant rationes veritatem occultandi aul falsum proferendi.

Caput X.

De testibus, praeter alios septimae manus,
ad instantiam partium vel ex officio a indice inducendis.

71. - § 1. Cum proprium sit testimonii septimae manus ut sit argumentum credibilitatis (can. 1075 § 2), quoties alios testes inducere praestat ad complendam probationem, hi de scientia magis quam de credibilitate sint oportet.

§ 2. Hi producuntur vel *ex officio* a indice, audito vinculi defensore, aut hoc instante; vel ad instantiam partium.

72. - Quoties prudenter timeatur collusio inter partes, aul inter testes septimae manus el partem producentem, vel ipsum testimonium septimae manus insufficiens habeatur, nisi aliis argumentis aliunde veritas evincatur, citandi sunt testes *ex officio*.

73. - Quod si argumentum physicum impotentiam neque probet neque excludat, aut physicam mulieris integritatem non adesse arguat, sed non excludat laesiones potuisse aliunde oriri quam ex naturali matrimonii usu, tunc expendat iudex an sit locus complemento probationum aul per testes aul per alia argumenta.

74. - Interrogationes his non minus ac aliis testibus faciendae, sunt a defensore vinculi concinnandae, ac indici exhibendae modo et latione supra determinatis; indici non minus fas est, alias interrogationes ex officio proponere.

Ca pu t XI.

De instrumentis.

75. - Redditas attestaciones magis explicant, quatenus res ferat, et corroborant instrumenta. Haec, alia sunt *publica*, et alia *privata*. In his causis inter instrumenta publica potissimum habetur tides authentica celebrati matrimonii, e paroeciae registis deprompta, quoties haec in causae instructione requiratur. His accensentur acta et sententiae tribunalis civilis, si apud illud de controverso matrimonio aliqua causa pertractata fuerit. Documenta privata communiter sunt epistolae a coniugibus inter se vel ad alios datae, et scriptae attestaciones in favorem unius vel alterius partis exaratae.

76. - Ulriusque generis documenta aliquando partes sponte exhibent, sed aliquando indicis erit ex auctoritate sua perquirere, et de iis paries vel testes in examine interrogare. Si pars aut testis documentum exhibere recuset, index, audito vinculi defensore, vel eo postulante, decreto suo statuatur an el quomodo eiusdem documenti exhibitio facienda sit (can. 1824).

77. - § 1. Documenta quaecumque lidem non faciunt, nisi constet esse authentica et genuina.

§ 2. Documentum privatum, uti epistola, etc., probat pro vel contra suum auctorem, perinde ac attestatio seu confessio extraiudicialis, cuius pondus ex circumstantiis desumitur, et in genere haec documenta aestimantur maxime a tempore quo prolata fuerunt, ad normam n. 70.

78. - Si documentum alicuius momenti in causa exhibeatur carens debitis formis pro fide facienda, indicis erit curare *ex officio*, aul ad instantiam defensoris vinculi aul partium, ut quae necessaria sunt compleantur, ne causa tali adiumento privetur.

De indiciis et praesumptionibus.

79. - § I. Matrimonium non praesumitur mansisse inconsummatum: quare in singulis casibus allegata causa inconsummationis sedulo investiganda est.

§ 2. Factum vero cohabitationis coniugum *praesumptionem iuris* constituit de secuta consummatione (can. 1015 2).

S0. - Matrimonii inconsummatio ex sequentibus causis impediens, ut plurimum, procedere solet:

- a) ex defectu veri consensus in matrimonium;
- b) ex vi et metu;

c) ex adversione el odio in ipso vitae coniugalis initio exortis inter sponsos;

d) ex impotentia sive absoluta sive relativa.

81. - Externa vitae coniugalis ratio et circumstantiae, ex quibus ad causam inconsummationis adstruendam argumentari fas est, illud probationis genus constituunt, quod *ex indiciis praesumptionibus* appellatur. Indicia et praesumptiones sunt *levia, gravia* el *gravissima*, pro minore vel maiore cum inconsummationis causa necessitudine.

82. - Facta vero et circumstantiae, quae unam vel alteram ex causis n. 80 recensitis indicant, praesumptionem faciunt in favorem inconsummationis.

83. - Indicis el defensoris vinculi officium erit aptis interrogationibus e testium ore colligere, cuinam causae inconsummatio tribuenda sit. Res est magni momenti, cui omni cura adlaborandum est: facta enim et circumstantiae, quae unam alteramve ex praefatis causis indicant et determinant, probationes iam aliunde collectas valde corroborant.

Ca pu t XIII.

De inspectione corporali.

84. - § I. In causis inconsummationis requiritur uxoris inspectio corporalis, per peritos facienda, uti infra exponetur, nisi ex adiunctis inutilis evidenter appareat; quo in casu processus ad exitum erit perducendus ex morali argumento, adminiculis suffulto, seu aliis probationibus ad normam n. 64.

§ 2. Viri corporalis inspectio quae, ut plurimum, valde confert ad tute adstruendum factum inconsummationis, non est praetermittenda cum inconsummatio tribuatur eius impotentiae absolutae vel relativae, et aliunde de uxoris physica integritate plena non habeatur probatio.

§ 3. Hisce in casibus si vir renuat se inspectioni subiicere, probabiles rationes huius recusationis sunt in actis referendae, el suppletoriae probationes, si haberi possint, erunt comparandae.

85. - In casu dubii de corporali inspectione facienda aut omit-tenda. decisio spectat ad indicem, audito vinculi defensore, salvo iure defensoris vinculi se opponendi decreto, ad tramitem nn. 22 et 28.

86. - Inspectio corporis uxoris omittitur, utpote inutilis, in sequentibus casibus :

) si consummatio haheri non potuit, quia nec tempus nec locus nec modus adfuerunt matrimonii consummandi;

b) si certo iam constet de mulieris defloratione (can. 1976).

87. - Indicis esi peritos, medicos aut obstetrices, eligere vel designare, audito vinculi defensore (cf. in Appendice η. XXVIII). Ii prae ceteris eligantur, qui non tantum idoneitatis testimonium a competenti magistratu obtinuerunt, sed etiam (pii artis suae experientia insignes habentur, el honestatis ac religionis fama praefulgent. Qui non habiles ad testimonium ferendum sunt iuxta can. 1757, nec ad periti munus exercendum assumi possunt. Item nec assumantur, qui in adiunctis versantur in can. 1613 § 1 adnotatis, si nempe ob consanguinitatem vel affinitatem cum partibus, aut propter amoris vel odii sensus erga partes easdem, aut etiam ob commodum vel incommodum sibi obveniens ex causae decisione, suspicio de eorum probitate in indicio vel voto ferendo oriri possit.

88. - Ad periti munus exercendum etiam illi ne admittantur, qui coniuges private inspexerint circa facium cui innititur petitio declarationis inconsummationis. Licet tamen el congruit hos tamquam testes inducere (can. 1978), nunquam tamen praetermittatur, quatenus fieri possit, eorum scriptas attestaciones referre inter instrumenta.

89. - § i. Ad mulierem vero inspiciendam duae obstetrices, quae legitimum peritiae testimonium habeant debitaque in arte sua experientia polleant, *ex officio* designentur. Integrum est tamen mulieri inspiciendae expetere ut loco obstetricum, a duobus medicis, pariter ex officio designandis, inspiciatur; quod et Ordinarius, si necessarium duxerit, decernere potest, audito vinculi defensore, praecipue ob aliquod dubium fraudis, scilicet quod praesidia artis adhibita sint ad reparandas partium laesiones (can. 1979 1-2).

§ 2. Quod si, ob singulares locorum circumstantias, impossibile vel valde difficile aliquando fuerit, ut duae peritae obstetrices aut duo medici reperiantur, tolerari poterii ut inspectio fiat ab uno perito et ab una obstetrice (cf. *Instr. S. C. S. ()*, a. 1883, *Quemadmodum matrimonii foedus*, tit. VI, art. 5, η. 49). Si ob easdem circumstantias, neque hoc obtineri valeat, tolerari etiam polcrit ut inspectio fiat a duabus matronis seu mulieribus nuptis, moribus et aetate gravibus, el ad rem idoneis. Quoties peritia a duabus matronis, uti supra, peracta fuerit, curandum erit ut earum relationes examinandae subiicianlur uni vel duobus in arte peritis, ibidem vel alibi commorantibus, ut suum proferant votum circa conclusiones ex matronarum relationibus deducendas.

90. - In inspectione mulieris, sive ea a peritis medicis, sive ab obstetricibus liat, sequentia observanda sunt:

- a) plene serventur Christianae modestiae regulae;
- b) adstet semper honesta matrona, *ex officio* designanda;
- c) inspectionem exsequantur seorsim singuli vel singulae:

d) in exploratione honesta quidem methodus et cautela adhibeantur, prout scientia ac prudentia opportune suggesserit: et de iis, quae adhibita sint, mentio in relationibus fiat;

e) pariter singuli vel singulae seorsim conficiant relationes intra terminum a indice praefinitum tradendas;

f) relationes sive a medicis sive ad obstetricibus confectas, index alterius medici examini subiicere potest, si id opportunum existimaverit (can. 1979-1980).

91. - In matronam eligatur mulier aetate gravis, religione et honestate spectabilis, corruptioni et deceptioni non facile obnoxia, quae, praestito iureiurando, officii sui partes eiusque gravitatem intelligat, ac de eo rite functo, coram tribunali relationem reddere valeat cf. formulam in Appendice sub η. XXIX).

93. - Ratio exsequendae inspectionis haec erit:

Index locum designat, in quo ea est peragenda, et mandabit quod mulier prius balneo subiiciatur, servatis suetis conditionibus aquae tepentis, et temporis, quod non brevius dimidia hora esse debet. Quod si designati periti, medici vel obstetrices, censeant in casu balneum vel omnino esse inutile, vel potius nocivum, index, perpensis adiunctis, rem definiat, audito defensore vinculi, prout in casu magis expedire indicaverit.

Periti autem expleant suum examen, ut distincte referre valeant de singulis signis, quae mulieris integritatem inferre sinunt, vel potius eidem refragantur: in id etiam caute advertentes, ne apparens integritas callide, medicinalis artis ope, lingi potuerit.

93. - § 1. Periti, medici aut obstetrices, suam seorsim scriptam relationem peragant (cf. n. 90, e) circa conclusiones ex inspectione deductas, et postea erunt singuli a iudice interrogandi, iuxta interrogationes seu articulos a defensore vinculi antea concinnatos, iisque ipsi, praestito iureiurando, respondeant; et examen absolvatur servato praescripto n. i-G. Vinculi autem defensor peculiares articulos et interrogationes praesertim eruat ex relationibus ab iisdem peritis exhibitis (can. 1981; cf. in Appendice η. XXX et XXXII). Periti vero perspicue indicare debent qua via et ratione processerint in peragenda inspectione, et quibus potissimum argumentis sententia ab ipsis prolata nitatur (can. 1801 § 3).

§ i. Quod si periti discordent sive quoad ea quae perlustrando reppererint, sive in conclusione finali, index poterit relationem unius periti submittere indicio alterius, ut explicet ex quo repetenda sit contradictio; et, si casus ferat, etiam permittere poterit ut inspectio fiat collégialité!, et votum collegiale habeatur, sed deinde seorsim periti interrogentur (cf. can. 2031 n. 5); nisi idem index peritiorem tligere magis expedire indicaverit, qui super relatis a primis peritis suffragium proferat, facta ei quoque, si casus ferat, potestate

Alleg. XII. - S'. C. *de Sacr.: Regulae sen.: ia processibus super rate* 5*9

inspectionem denuo peragendi; aut novos de integro peritos adhibere (cf. can. 18052 et 1803).

94. - Postremum in iudicio vocanda erit matrona, quae inspectioni adstitit, et, delato iureiurando, ad rem interrogetur (cf. in Appendice η. XXXI).

95. - Ad inspiciendum virum, si casus ferat, duo periti medici ex officio deputari debent (can. 1979 § 1); qui, praestito iureiurando de munere fideliter implendo et de secreto servando (cf. in Appendice η. XXIX), monendi erunt, ut artis praesidiis utantur licitis et honestis, et referant, iuxta medicinalis doctrinae placita, indicia seu argumenta, quae potentiam virilem adsluere aut excludere videantur.

Ca pu t XIV.

De processus conclusione.

96. - § 1. Index processum clausum ne decernat, nisi prius vinculi defensor declaraverit sibi nihil inquirendum superesse, et etiam ad hoc auditis partibus.

§ 2. Antequam decretum conclusionis edat, index acta attente consideret, partium ac testium depositiones inter se et cum ceteris e processu emergentibus conferat, et videat an sint quaedam incompleta et contradictoria aut ambigua. Si quae huius generis repererit, audito vinculi defensore, partes aut testes, prout opus fuerit, iterum citet et, apposis interrogationibus, quae vel supplenda vel declaranda sunt exquirat, aut etiam per testes ex officio inductos, suppleri vel declarari satagat.

§ 3. Item antequam conclusioni annuat vinculi defensor, actorum examen instituat, ut expendat utrum ea sint ulterius complenda ad normam harum regularum (cf. in Appendice η. XXXIII).

97. - § 1. Clausa processus instructione, index neque ad ipsius processus publicationem, neque ad sententiam super ipsa inconsummatione et causis ad dispensandum deveniat (can. 1985).

§ 2. Nihilominus si paries aut harum altera, post conclusionem, petant sibi ostendi vel testium nomina aut eorum responsiones vel aliquod documentum, idque postulent gravi de causa, iudex, audito defensore vinculi, necnon parte cuius intersit, si casus ferat, hoc indulgere valet, intra limites tamen probatae necessitatis, et excluso quovis periculo collusionis et corruptionis; de publicatione autem processus aut alicuius partis, expressa mentio in actis facienda erit.

98. - § 1. Clauso processu, vinculi defensori acta omnia tradantur, qui suas animadversiones conficere debeat, in primis animadvertens

an regulae hucusque traditae in processus instructione observatae fuerint, necne.

§ 2. Deinde acta omnia una cum voto scripto Episcopi (can. 1985', vel, sede vacante. Vicarii Capitularis vel Administratoris Apostolice, vel alterius legitime Episcopi vices facientis (can. 129 et 131), et defensoris vinculi, transmittantur ad II. S. Congregationem.

99. - Praesentes regulae in instruendis processibus de non consummatione semper erunt ad maximum observandae, et si aliquando ab eis aequa ratio suadeat esse recedendum, index de huius rei motivo rationem reddat in actis, ut constet de inobservantiae causa.

100. - Harum regularum observantia Ordinariis potissimum committitur, et ad eos spectat a seipsis constituta tribunalia vigilare, ne ab iis deflectant. Ipsis propterea integrum est, pro sua prudentia, quovis processus momento, acta examinare, consilia et monitiones officialibus dare, et eos, gravi de causa, ipso indice subdelegato non excluso, audito vinculi defensore, remove. Si quando his remediis fuerit locus, vel aliud secutum sit inconveniens, cum acta transmittuntur, de re Apostolica Sedes certior reddatur.

101. - § 1. Acta iudicialia, sive *acta causae* sive *acta processus* (cf. can. 1642), transmittantur ad H.S. C. in authentico exemplari, cum indice omnium actorum et documentorum, ad normam can. 1644.

§ 2. Quod si valde grave sit, sive ob necessarias expensas, sive alia de causa, exemplar authenticum ad S. C. transmitti, fas sit Curiae transmitti ipsa acta originalia, iis tamen cautionibus adhibitis, quae pro locorum conditionibus suppetunt ad huiusmodi documentorum transmissionem.

Capitulum XV.

De rescripto pontificiae dispensationis eiusque expeditione.

102. - Dispensatio super matrimonio rato et non consummato a Romano Pontifice directe conceditur, et expeditur per rescriptum in forma gratiosa, ab Emo Cardinali Praefecto Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum, vel ab alio Emo Cardinali eius vice fungente, nec non a R. P. I. Secretario, aut a Subsecretario eiusdem S. C. subsignatum.

103. Attenta eiusmodi forma, rescriptum etiam habet a temporis momento, quo in die audientiae Summus Pontifex dispensationem concessit, dummodo tamen eo momento preces veritatis nitantur, tum quoad matrimonii inconsummationem, tum quoad dispensationis causas (can. 11). Quod si unum vel alterum desit, rescriptum, utpote obreptionis vel subreptionis vitio infectum, impetranti minime suffragatur.

104. - In rescripto dispensationis super matrimonio rato et non

consummato continetur, quamvis non expressa, vi can. 1053, altera dispensatio, si forte opus sit, ab impedimento ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii proveniente.

105. - Dispensationis rescriptum, solutis expensis, parti impetrant idemque postulanti traditur aut remittitur, et Ordinario exhibendum est (can. 51); verum ex officio ipsa Sacra Congregatio eidem Ordinario exemplar authenticum rescripti dispensationis directe dabit.

106. - Ordinarius, de dispensatione per authenticum documentum certior factus, paracho tum loci contracti matrimonii tum suscepti baptismatis sive viri sive mulieris, prouli casus ferat, quamprimum mandabit ut in libris matrimoniorum et baptismorum de obtenta dispensatione adnotatio fiat.

Datum Romae, ex aedibus Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum, die 7 maii anno 1923.

M. Card. Lega, *Praefectus*.

L. S.

f A. Capotostj, Ep. Thermen., *Secretorius*.

APPENDIX

SEU PRAECIPUORUM ACTORUM FORMULAE, QUAE UTILITER ET OPPORTUNE ADHIBENTUR IN HIS CAUSIS.

I.

Supplex libellus uxoris oratricis.

Beatissime Pater,

Ar. Ar., lilia ..., e dioecesi ..., civitate ..., annos nata ..., conditione ..., domicilium habens in civitate ..., via sub paroecia ..., ad pedes Sanctitatis Vestrae humiliter provoluta, quae sequuntur exponit :

Die ..., mense ..., anno ..., oratrix, tunc annum agens ..., praemissis denunciationibus a iure statutis ac ritu civili, matrimonium, in paroeciali ecclesia ..., cum iv. iv., lilio ..., e dioecesi et civitate tunc annorum ..., professione ..., rite contraxit.

Sed hoc matrimonium, contra oratricis ingenium, ad exitum perductum fuerat ab eius matre, quae omnem movit lapidem ul filiae animum sibi conciliaret; et cum nullum ab eiusmodi nuptiis daretur effugium, oratrix ad matrimonium celebrandum accessit, sperans fore, ut sensim sine sensu amor erga virum enascereetur.

At spem fefellit eventus, nam coniugali consortio vix instituto, vir pravam indolem pandit, ideoque defectus amoris in aversionem prorupit. Quapropter quindecim ab inito matrimonio diebus elapsis, vir, oratrice relicta, ad paternam domum remeavit; postero autem die, ipsa, urgente matre, virum assequi debuit; cum quo tamen vix quinque diebus transactis, ad matrem reversa est, inalens potius mori, quam cum eo intolerabilem vitam ducere.

Tum ex hoc capite vir separationem a civili tribunali petiit atque obtinuit. Oratrix vero, apprime sibi conscia de non secuta matrimonii consummatione, tum ob perversam viri voluntatem, tum ob defectum amoris, imo aversionem ipsius oratricis, ad pedes Sanctitatis Vestrae confugit, Apostolicam dispensationem super matrimonio rato et non consummato misericorditer implorans.

Rationes autem ad petendam dispensationem sunt: 1° invincibilis oratricis aversio ergo virum, absque ulla spe reconciliationis: 2° incontinentiae periculum, attenta eius iuvenili aetate: 3° desiderium transeundi ad alias nuptias, eidem nuper oblatas.

Et Deus, etc.

Datum ..., die ... mensis ... anno ...

.V. ;V. (Subscriptio, si fieri potest, manu ipsius oratricis).

Si libellus detur a viro, similiter exaratur, mutatis mutandis, genuina peracta factorum expositione.

11.

Litterae Ordinarii ad parochum, vel alium in casu magis idoneum, pro informatione et coniugum reconciliatione.

Revmus Ordinarius .V., adnexum libellum .V., uxoris oratricis, transmitti iubet ad Reverendum IV., parochum N., eique committit ul reconciliationem oratricis cum coniuge N., pro viribus et pastoralis prudentia, per se aut per alium, curet. Quatenus vero praefati coniuges ad concordiam adduci nequeant, idem parochus distincte instructam hanc Curiam reddat de antecedentibus, concomitantibus, et subsequentibus matrimonii celebrationem, nec non de causis petita dispensationis matrimonii inter eos initi; ac simul de probitate et credibilitate tum viri tum uxoris: et congruit ut allegetur Udes de huius matrimonii celebratione ex integro, prout iacet in regesto matrimoniorum.

Tg

Interim etc. Die ...

Vic. Gen.

1*. ✠ S.

,V., Curiae Ep. Cancellarius.

Si torte parochus non expediat dare mandatum reconciliationis coniugum, alii personae prudenti el idoneae, si fieri queat sacerdoti. committi potest.

III.

Responsum parochi.

SI PARTES RECONCILIATIONEM RENUANT.

Ulme ac Reviñie Domine,

A'. (*mulierem, si eam antea interrogari expediat*), antea alloqui curavi, quae sui matrimonii vicissitudines exposuit, et suam valeditudinem coniugali convictu labefactari, necnon necessitatem dissolvendi matrimonii monstravit. Post eam allocutus sum virum ; qui ad cohabitationem restaurandam se paratum exhibuit, sed omnino desperat, ob uxoris pervicaciam.

In reconciliatione non ulterius insistendum censui, cum matrimonium saltem absque amore ex parte mulieris initum videatur, ac verisimilis sit inconsummatio, el aliunde periculum incontinentiae exstet ex parte oratricis, quod ut gravis causa pro dispensatione adducitur. Ex percontationibus peractis, de probitate et credibilitate utriusque coniugis satis constare videtur, ita ut tides eorum assertionibus praestari possit.

Praesentibus allegatur testimonium de celebratione matrimonii dictorum coniugum, in authentico exemplari.

Datum ex paroecia xV., die ...

Obsequentissimus subditus

L. A S.

N.

IV.

INFORMATIO ORDINARII AD S. C. DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM,
ET PETITIO FACULTATIS CONFICIENDI PROCESSUM.

Eme ac Revme Domine,

Transmitto ad Em. Vestram Revmain adnexum libellum, quo mulier N. dispensationem implorat matrimonii ab eadem contracti eum Ar., utpote tantum rati; ac simul transmitto documenta (*ut informationem parochi, et alia quae habeantur*), necnon testimonium de celebratione matrimonii, ex quibus colligi potest oratricem fidem mereri. Quapropter cum libellus fundamento niti videatur, illum commendo, humiliter postulans, ut quatenus E. V. visum fuerit, facultas mihi tribuatur conficiendi processum super eiusmodi matrimonio, quod contenditur ratum et non consummatum, facta expressa facultate subdelegandi.

Interim S. Purpuram reverenter deosculor.

Datum ..., ex Curia Episcopali, die ...

Addictissimus famulus

N., Episcopus.

iV., Curiae Cancellarius.

L. Fp S.

V.

ACTUS SUBDELEGATIONIS PERACTAE AB ORDINARIO
ET DEPUTATIONIS OFFICIALIUM.

Cum Emus ac Reverendus Dominus S. R. E. Card., Praefectus S. C. de disciplina Sacramentorum, litteris datis die ..., Nos instructos fecisset de mandato ab eadem S. C. Nobis commissio, ut processum conficiendum curemus ad normam iuris, praesertim *Regularum* eiusdem S. C. diei 7 maii 1923, super asserta inconsummatione matrimonii contracti ab N. cum Ar. ..., et causis petita dispensationis, expresse addita potestate subdelegandi; Nos per praesentes litteras ad eiusmodi processum conficiendum Indicem sub-delegamus Reverendum D. N., qui sese gerat in omnibus ad tramitem Codicis l. C. et iuxta citatas *Regulas*, necnon iuxta peculiare instructiones a S. C. in praefatis litteris datas. Simul autem eligimus ac deputamus:

Defensorem vinculi R. I). N.

Actuarius R. D. N.

Datum ..., ex aedibus Nostris, die ... mensis ... anno ...

N., Episcopus.

L. S.

N., Cancellarius.

Si gravitas causae vel alia difficultas id suadeat, eodem decreto, vel in causae decursu, simili forma eliguntur qui vice indicis subdelegati fungatur, necnon defensor vinculi et actuarius *substituti*.

VI.

Tribunalis constitutio.

Dioecesis N.

*Dispensationis matrimonii N.-N. quod contenditur
ratum et non consummatum.*

Sessio I.

Anno Domini ..., mense ..., die ..., hora ..., in urbe ..., in aedibus..., adsunt:

Iudex subdelegatus Revmus I). A*.

Defensor vinculi Rev. D. N.

Revmus Iudex communicat:

1. Litteras S. C. de disciplina Sacramentorum, datas die ..., quibus Ordinatio N. committitur instructio processus in causa super matrimonio quod contenditur ratum et non consummatum inter .V. et .V.

2. Litteras Reverentissimi Ordinarii A), datas die ... quibus (*nisi ipse per se gerat suum munus*) subdelegat officium indicis eidem Revmo

D. N. ; nee non députât alios officiales supra scriptos: videlicet ul defensorem vinculi, Rev. D., N. et ut actuarium, Rev. D. N.

3. Supplicem libellum A\, uxoris oratricis, pro instituendo processu.

Tum Iudex instructor (*nisi sit ipse Episcopus*, cf. *Regulas* n. 19) ac singuli ministri tribunalis iusiurandum praestant de suo cuiusque officio rite ac fideliter adimplendo et de secreto servando, formulis adhibitis quae exstant in Appendice *Regularum* S. C. (v. infra nn. VII-IX).

Quibus peractis, Index decernit ut exemplar libelli intimetur viro, parti conventae, necnon ut idem libellus allegetur actis inquisitionis, prout etiam praefatae litterae S. C. et litterae subdelegationis Revmi Ordinarii.

Item Index constituit diem ..., horam el aedes ... pro tribunals proximo conventu, in quo oratrix examini subiiciatur, mandans ut eadem citetur: ac D. N. deputat ut cursorem, qui schedas citationis afferat.

De hisce omnibus redacta est praesens relatio, (piae subscribitur a Revmo Indice subdelegato et a ministris tribunalis.

Die et loco ut supra.

L. S.

A', Index subdelegalus.

N., Defensor s. vinculi.

N., Actuarius.

VII.

IUSIURANDUM PRAESTANDUM A IUDICE SUBDELEGATO.

Ego N., a Revmo Diio Ep. N., subdelegalus iudex instructor (*vel deputatus ut vices geram indicis instructoris*) in processu super matrimonio quod contenditur ratum et non consummatum inter .V. et .V., iuro me oflicium indicis instructoris rite ac fideliter impleturum, servatis, quantum per me fieri poterii, praescriptionibus C. 1. C., ac potissimum *Regulis* a S. G. de disciplina Sacramentorum editis die 7 maii 1923, quavis personarum acceptione posthabita, el secretum servaturum. Sic me Deus adiuvet, el haec sancta Dei Evangelia, quae manibus meis tango.

VIII.

Iusiurandum Defensoris vinculi

Ego N., a Revmo Domino Ordinario A'. defensor vinculi legitime deputatus (*rel defensor vinculi substitutus*), pro instruendo processu super matrimonio quod contenditur ratum el non consummatum inter A', et A', iuro me munus mihi collatum diligenter et

incorrupte expleturum, iuxta praescriptiones C. 1. C. et *Regulas* aS. Congregatione de disciplina Sacramentorum editas die 7 maii 1923; et omnia voce ac scriptis deducturum, quae ad matrimonii iura tuenda conferri poterunt, posthabito omni humano respectu; atque officii mei secretum religiose servaturum. Sic me Deus adiuvet, etc.

JX.

IUSIURANDUM AB ALIIS OFFICIALIBUS PRAESTANDUM.

Ego A', iuro me munus actuarii («eu *actuarii substituti*) in processu super matrimonio quod contenditur ratum et non consummatum inter N. et Ar., mihi ab Ulmo et Revmo Domino Ordinario A' commissum, rite ac fideliter, iuxta praescriptiones Cod. 1. Can. atque *Regulas* S. Congregationis de disciplina Sacramentorum, diei 7 maii 1923, in omnibus expleturum, et de rebus, quas ratione mei officii cognoscam, secretum omnimode servaturum. Sic me Deus adiuvet, etc.

Decretum pro citatione uxoris oratricis.

Anno Domini..., die... mensis..., in aedibus palatii episcopalis..., coram Revmo D. .V. Indice..., Rev. D. A' defensore vinculi, meque infrascripto actuario:

Visis litteris Sacr. Congr. de disciplina Sacramentorum diei..., quibus Riiio Ordinario... facultas tribuitur conficiendi processum super asserta inconsummatione matrimonii inter AT. et .V., et causis petitaе dispensationis;

Attentis litteris Reviiii Ordinarii ... diei ..., quibus Revmum Ar. subdelegal ad eiusmodi processum instruendum;

Idem Index subdelegalus, audito vinculi defensore, ad examen uxoris oratricis procedendum esse decrevit; ideoque dictam uxorem citari mandat, ut compareant coram praefato Indice, in aula sessionum huius s. Tribunalis, in via ..., num. ..., anno ..., mense die ..., hora.... ut examen subeat in causa matrimoniali a se intentata.

Simul nuncium dat defensori vinculi, ut ante praedictum diem exhibeat interrogatoria clausa et obsignata, uxori oratrici proponenda; atque ut examini praefatae mulieris, loco, die et hora, ut supra, intersit.

L. ✠ S.

A', Iudex instructor.

A', Defensor vinculi.

V., Actuarius.

De his quae mandat et iubel iudex, in actis actuarius refert; et hoc semel pro semper advertisse sufficiat.

Similiter, mutatis mutandis, conficitur decretum pro citationibus partis conventae ac testium.

Insuper Index mandat, ut interea a parochis tam uxoris oratricis, quam viri conventi, ac testium, qui sunt excutiendi, sin minus a Curia, exquirantur litterae testimoniales seu documenta, quibus, accuratiori modo quo lien possit, et sub secreto, significantur nolae de honestate, religione et veracitate utriusque coniugis ac testium, neenon alia referantur, quae necessaria et opportuna ad eorundem depositiones aestimandas videantur.

XI.

Litterae Iudicis ad parochum partium pro informatione
SUPER PRORITATE ET CREDIBILITATE CONIUGUM ET TESTIUM.

(*Sub secreto*).

Cum ex facultate S. C. de disciplina Sacramentorum diei ..., et ex subdelegatione Reviii Ordinarii huius Dioecesis, in hoc s. Tribunali instruatur causa super asserta inconsummatione matrimonii initi inter N. et V., et causis imploratae Apostolicae dispensationis, instante praefata uxore V., necesse est ad normam *Regularum* eiusdem S. C. diei 7 maii 1923, ul sedulo investigetur et legitimum testimonium praebetur de utriusque coniugis ac testium qui inducuntur credibililate.

Quapropter infrascriptus Iudex instructor in eadem causa, praesentibus mandat R. D. N., sponsorum parochi, ut pro pastoralis sui officii sanctitate et sollicitudine, ad rem accurate inquireat et distincte huic Tribunali significet notas de religione et honestate utriusque coniugis ac testium qui inducuntur videlicet...: an nempe praecepta religionis adimpleant, an bonis moribus sint imbuti, qua fama gaudeant et an eis eredi debeat, etiam cum deponant de rebus, quae ipsorum intersint, seu circa assertam matrimonii inconsuetudinem).

Insuper, pro sua prudentia, idem parochus referre velit de omnibus aliis, quae ad utriusque coniugis ac testium depositiones rite aestimandas necessaria et opportuna videantur, ita ut sufficiens plenum testimonium ad praefatam S. Congregationem transmitti possit, circa rem, quae ad controversum matrimonium pertinet.

Quod si coniuges vel testes vel aliqui eorum non fuerint cogniti, opportunas inquisitiones instituat, ope sacerdotum ecclesiae paroeciali addictorum, vel alius prudentis personae, sibi bene visae,

et quidem sub secreto, sed ita, ut congruat* et certae notitiae colligantur.

Datum ex aedibus die... anno...

AT., Index instructor.

D. Φ S.

A\, Actuarius.

Si sponsi in diversis paroeciis commorentur, parochi utriusque paroeciae sunt rogandi.

Quod si coniuges ac testes poliusquam ubi impraesentiarum degunt, alia in paroecia magis cogniti fuerint, informationes ab illo parocho opus est exquirere, vel etiam ab utroque parocho utriusque commorationis.

Quoad etiam peritos, qui et ipsi probitatem quidem et credibilitatem praeseferre debent, non semel usuvenit quod eiusmodi informationes sint exquirendae.

XII.

Informatio parochi.

Specimen responsionis a parocho dandae, si informationes sine respectu parti, aut partibus, aut testibus favorabiles; factis in textu litterarum necessariis mutationibus, pro subiecta materia.

Quod attinet ad informationes a Bevmio Indice instructore in causa... expetitas litteris diei .., infrascriptus parochus Ecclesiae Ar. pro suo munere respondet, se Ar. uxorem oratricem, in finibus huius paroeciae commorantem, pluribus abhinc annis perspectam habere; ac praesentibus litteris, quatenus sibi constiterit, fidem facit eandem mulierem religione et honestis moribus imbutam esse, ac bona existimatione gaudere, ita ut mendacio obnoxia non existimetur. Quibus attentis, oratrix incapax periurii putatur, etiam in sui favorem, et credibilis apparet quoad assertionem de inconsummatione sui matrimonii. Ceterum cum idem parochus, occasione porrecti libelli pro huius causae introductione, rogatus a Reviiio Ordinario, investigationes peregerit et cum praefata muliere colloctus fuerit, censuit eandem sinceram et veridicam esse.

Quod autem ad virum conventum spectat, etc.

In Udem.

Ex paroecia..., die... anno...

L. S.

N., Parochus.

Ex adverso, si informationes non sint favorabiles, parochus iis utatur verbis, quae a veritate minime deflectant, quaeque prudentia pro diversis casibus suggerat.

Si parochus sponso, vel testes, vel peritos non probe noverit, neque certas de iisdem informationes aliunde, pro sua conscientia, colligere queat, iudicem in sua responsione, adductis rationibus, aperte doceat.

Iudex autem tunc alias personas probas et apprime instructas, per se rogabit, vel, si ita censuerit, per Ordinarium informationes ad rem exquiret.

XIII.

Litterae Iudicis ad Ordinarium (quoties hic non sit Iudex et eius PERA UTILITER POSTULETUR) PRO EXQUIRENDIS INFORMATIONIBUS.

Ulme ac Revrtie Domine,

In causa dispensationis matrimonii N. N., quae ex subdelegatione facta ab A. T. die..., in hoc Tribunali instruitur, cum parochus sponso (vel testium ... vel peritorum ...), apposite rogatus, responderit se eosdem coniuges (vel testes... vel peritos...) haud bene cognitos sibi habere, neque informationes luto haurire aliunde posse, et hoc Tribunal eiusmodi informationes ex aliis fontibus excipere non potuerit, A. T. pro sua ampliori auctoritate el rerum ac personarum cognitione, dignetur directe inquirere de religione, honestate et voracitate partium (vel testium, vel peritorum), ita ut eorum depositiones seu relationes rite aestimari valeant.

Interim, etc.

Datum..., die... anno...

L. S.

Addictissimus famulus
Iudex subdelegatus.
N., Actuarius.

XIV.

Litterae Ordinarii ad colligendas praefatas extraordinarias INFORMATIONES.

(Sub secreto).

IlliTie Domine,

Cum ex facultate S. Congr. de disciplina Sacramentorum, in hoc dioecesano Tribunali, ad instantiam uxoris .V., instruat causa super matrimonio ab eadem muliere inito cum .V., quod asseritur minime luisse consummatum, et ideo a Summo Pontifice gratia dispensationis efflagitetur; cumque Nobis constiterit te religione et probitate vitae, nec non personarum ac rerum scientia et prudentia pollere, atque tibi praefatam mulierem oratricem (vel testis aut periti personam) cognitam esse, praesentibus litteris te rogamus ut.

pro caritate et obsequio quibus erga Ecclesiam praestas, velis Nobis accuratas et distinctas praebere notitias, secreti lege quidem interposita. de religiositate, honestate et voracitate dictae mulieris (*vel testis vel periti*), praesertim in iudiciali et iurata assertione circa assertam matrimonii inconsummationem, ita ut dignoscatur utrum in re tanti momenti fide digna habenda sit necne.

Interim Deus, etc.

Datum die ... anno ...

L. S.

N., Ordinarius.

N., Cancellarius.

XV.

Citatio uxoris oratrixis.

De mandato Revrîi A7., ludicis instructoris in processu super matrimonio quod contenditur ratum el non consummatum, inter .V. et N., domina A7., habitans in via ..., num. uxor oratrix in causa, personaliter comparet coram praefato Indice, in aula sessionum huius s. Tribunalis, in via..., num...., anno..., mense..., die..., hora..., ut iuratum examen subeat in causa a se intentata.

Datum..., ex aedibus..., die...

L. S.

A', iudex.

A7., Actuarius.

Eiusmodi citationis tiunt duo exemplaria, quorum unum traditur cursori, remittendum parti, iuxta praescriptum Codicis, can. 1717 ss., alterum asservatur in actis, el in calce eiusdem cursor referi ea quae peregit.

XVI.

Relatio intimationis a cursore peractae, FACIENDA IN EXEMPLARI IN ACTIS ASSERVATO.

Refero me intrascriptum deputatum cursorem Revmae Curiae Episcopalis A7., hodie intimasse et reliquisse authenticum exemplar citationis dominae A7., in ipsius domicilio, via..., num.. ., tradendo praefatum exemplar in manus eiusdem dominae A7. (vel personae de eius familia aut famulatu, et ad normam can. 1721 ss)

In fidem, etc. Die... mense... anno...

A', Cursor deputatus.

Similiter exaratur scheda citatoria et fit relatio intimationis pro parte conventa el pro aliis in ius vocandis.

Alleg. XII. - S'. (*de tiacr.: Heguhie serv. hi processibus super rato* 541

XVII.

Defensor vinculi exhibet interrogatoria oratrici proponenda.

A', in causa aqserlae inconsummationis matrimonii inter A' el A', defensor vinculi legitime deputatus, exhibet sequentia interrogatoria, clausa et obsignata, el nonnisi in actu examinis a Iudice aperienda, atque instat ul super iisdem examinetur domina oratrix .V., in causa a se intentata, servata forma a iure statuta : alioquin protestatur, etc.

Haec cum facultate alia addendi, delendi, corrigendi, etc.

Datum ..., die ...

AT., Defensor vinculi.

Item exhibentur interrogatoria pro examine partis conventae, testium ac peritorum.

IURISURANDUM PRAESTANDUM A PARTIBUS AC TESTIBUS DE VERITATE DICENDA.

Index gravibus verbis coniuges ac testes antea moneat de sanctitate iurisiurandi el de gravissimo delicio quod admittunt iurisiurandi violatores, adnotans peculiarem qualitatem iurisiurandi in subiecta materia, el *periurii funestissimos effectus*, iuxta ea quae in *Decreto* admonentur: el prout personae qualitas ferat, si ipse opportunum ducat, commonefaciat de poenis, quibus periurii noxii fiunt in foro Ecclesiae, quaeque recoluntur in *Regulis*, sub. n. 40.

Deinceps iudex pariem vel testem alloquitur:

Velis invocare Nomen Divinum in testem veritatis, tactis sanctis Evangeliiis, sequenti formula:

Ego Ar. iuro me totam ac solam veritatem dicturum, tam super articulis, quam super re universa, prout eandem veritatem coram Deo et conscientia compertam habeo, et plene ac fideliter expositurum, quin aliquid addam, omittam vel immutem. Sic me Deus adiuvet, etc.

XIX.

Examen uxoris oratricis.

Sessio...

In Dei nomine. Amen.

Anno Domini..., die..., hora in urbe in aedibus coram K. D. Ar., Iudice subdelegato, adstantibus R. D. Ar., defensore vinculi, et infrascripto actuario, comparuit D. N., oratrix in causa dispensationis sui matrimonii, pro hac die et hora rite citata.

Index iusiurandum ab oratrice petit et accipit iuxta modum et formulam praescriptam (*prout sub n. XVIII*).

Deinceps, postulante defensore vinculi, Index schedam, quam idem defensor clausam exhibuerat, continentem interrogatoria uxori proponenda, reserat, et statim procedit, iuxta eadqm interrogatoria, ad examen oratricis, quae ad singulas quaestiones respondet ex ordine ut sequitur.

Interrogationes generales.

1. Index partem interroget circa nomen, cognomen, nomen patris originem, aetatem, religionem, conditionem, domicilium (urbem, viam, paroeciani), locum hodiernae commorationis.

An obligationes religiosas pdimpleat.

Tum ludex mandat actuario ut legat, pro norma partis, nomina indicis et ministrum tribunalis.

Deinceps, quatenus casus ferat, Index oratricem inducere conetur ad reconciliationem cum coniuge, propositis rationibus, iuxta qualitatem personarum et adiunclorum diversitatem, opportune depromptis, praesertim ex. gr. ex sanctitate inili matrimonii, ex auxilio divinae gratiae ad eiusdem onera sustinenda, ex tranquillitate conscientiae et pace familiarum, ex difficultatibus quae processum pro petita dispensatione comitantur; et apprime postulet quaenam causae opponantur quominus reconciliatio obtineatur, contendens ut eadem causae, si fieri queat, removeantur.

Interrogationes partieulares.

Post interrogationes generales, quaestiones partieulares, prudenter pro adiunclis variandae, deferuntur. Speciminis gratia proponuntur plures circumstantiae quae prae oculis haberi debent, non tamen singulae in singulis processibus, sed pro subiecta materia.

2. Interr. Utrum confirmet an non suum supplicem libellum (*qui, si opus fuerit, legatur*) in singulis partibus? An et cuiusnam opera vel consilio oratrix usa fuerit pro huiusce causae propositione, et in supplici libello conficiendo?

3. Interr. Quando sponsi nuptiales negotiationes inchoarint, et quamdiu hae duraverint?

4. Interr. An matrimonium de parentum consensu elex mutuo amore inierint?

5. Interr. An praecesserint bauna; quo loco, quibus intervenientibus, qua communi laetitia et pompa matrimonium fuerit celebratum?

6. Interr. Quo tempore coniuges simul convenerint, eodem cubiculo et toro cubaverint?

7. Interr. An officiis coniugalibus nitro libenterque operam dederint, et matrimonium consummaverint? (*Si opus fuerit. An pars reapse sciat in quo eiusmodi consummatio consistat?*).

8. Interr. Si non consummaverint, an postea ad consummandum conatus adhibuerint, quoties, quomodo et quonam exitu?

9. Interr. An oratrix coniugali operi navando dolorem aliquando experta fuerit?

10. Interr. An ei persuasum sit virum copulam perfecisse integre iuxta naturae legem?

11. Interr. An istius vestigia exterius, ut solitum est, reperta fuerint?

12. Interr. An oratrix causam vel causas tum remotas tum proximas assertae inconsummationis cognoscat, aut saltem suspicetur? Dicat quid sibi videatur. Potissimum ex. gr. an causa inconsummationis fuerit defectus veri consensus in matrimonium, aut vis et metus in eodem ineundo, aut aversio inter sponsores exorta in ipso vitae coniugalis exordio, aut impotentia sive absoluta sive relativa, aut alia eiusmodi causa. Et peculiare circumstantias conatuum consummationis referat.

13. *Pro casu in quo asserta inconsummatio tribuatur infirmitati alterutrius coniugis:*

Interr. An aliquando alteruter coniux fuerit infirmus, et qua infirmitate? An et quos medicos consuluerit? Quae adhibuerit medicamenta. quanto tempore et quo effectu? Quanam eorundem medicorum testimonia, vel alia documenta ad rem pertinentia habeantur?

14. Interr. An coniuges eodem cubiculo eodemque lecto semper usi fuerint?

15. Interr. Quis primus alterum deseruerit, qua de causa aut occasione proxima?

16. Interr. An et quando actum civilem celebraverint?

17. An fortasse de separatione vel solutione vinculi apud iudicem civilem actum fuerit, quo tempore, quo coniuge instante, quibus de causis, et quonam exitu? An decisio definitiva edita fuerit?

18. Interr. An sponsi suas conjugates vicissitudines; palam vel secreto, narraverint parentibus, consanguineis, amicis vel vicinis? Cui vel quibus, et quonam tempore de sui matrimonii inconsuinmatione locuti sint? In casu oratrix dicat eorum nomina et domicilia.

19. Interr. Quando et quonam modo oratrix didicerit matrimonium ratum et non consummatum a Humano Pontifice posse dispensatione dissolvi?

20. Interr. Quanam sint cause, ob quas dispensationem a Summo Pontifice postulavit, et an in suo robore maneant?

21. Interr. An sciat utrum altera pars praesenti petitioni con-

sentiat necne, et qua de causa praevideat eandem consensuram, aut sese opposituram esse?

22. Interr. Indicet testes, quatenus fieri possit, numero *septem*, sanguine vel affinitate sibi coniunclos, sin minus vicinos bonae lamae, aut alioquin de re edoctos, qui iurare possint de eiusdem oratricis probitate, et praesertim de veracitate in praesenti controversia. Potissimum si qui facta noverint, a quibus praesentis quaestionis solutio pendent, vel qui adiuncta ab uxore exposita confirmare valeant.

Afferat de eiusmodi testibus nomen, cognomen, domicilium (urbem, viam, dioecesim ac paroeciam), locum hodiernae commorationis, aliasque notitias opportunas.

23. Interr. (*Praesertim si reus contumax sit vel fore videatur*): Indicet oratrix testes etiam ex parte viri conventi, inter eiusdem consanguineos, allines et vicinos, vel alioquin edoctos, qui probabiliter utile testimonium praestare valeant in casu.

24. Interr. An habeat instrumenta vel documenta, sive publica, sive privata, ad rem facientia? (*Si apud civilem iudicem de controverso matrimonio actum fuerit*): An exhibere possit authenticum exemplar actorum et sententiae iudicis civilis? An in processu civili inspectio corporalis utriusque vel alterutrius coniugis peracta fuerit; quo in casu, utrum tam scripta relatio, quam oralis peritorum depositio exhibeantur; et quaenam de eadem inspectione sint adnadvertenda, pro rei veritate?

25. Interr. An oratrix revera putet se adhuc integritate pollere, et parata sit corporali inspectioni duarum obstetricum vel duorum peritorum sese submittere, ad normam ss. canonum, praesertim *Regularum* S. C. de disc. Sacr. diei 7 maii 1923? Et quatenus fuerit deflorata, qua de causa et quo tempore id acciderit; et an eadem mulier inducere possit medicum vel peritum qui eam inspexerit et qui. a secreti vinculo solutus, testari valeat de statu oratricis post definitivam separationem a viro?

26. Absoluto examine, de mandato Iudicis, integra depositio clara voce legitur mulieri oratrici, et Iudex eandem interrogat:

Interr. An sit aliquid addendum, supprimendum, corrigendum, variandum? ^a

27. Interr. Dein petitur ut praestetur iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando, iuxta formam (cf. infra η. XX).

Ac, praestito iureiurando, subscribunt oratrix, iudex, defensor vinculi et actuarius.

L. S.

.V.. Oratrix.

.V., Iudex instructor.

N., Defensor vinculi.

Λ', Actuarius.

Si oratrix scribere nesciat, aut legitime impediatur quominus subscribat, id in actis adnotetur.

Si examen in unica sessione non absolvatur, suspenditur, facta adnolatione causae suspensionis, ex. gr.: «01) horae tarditatem, suspensum fuit examen, animo et ordine prosequendi eodem loco, die ..., hora ... ».

Ad partis examen allegentur litterae testimoniales de eiusdem credibilitate expetitae et obtentae, ut supra diximus.

XX.

Iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando.

Ego .V. iuro me solam ac lotam veritatem dixisse, et nunquam, antequam praesens causa penitus absolvatur, evulgaturum sive propositas interrogationes, sive responsiones datas. Sic me Deus adiuvet, etc.

Iusiurandum \b interprete praestandum.

Ego A', a Revmo Iudice in processu super matrimonio quod contenditur ratum el non consummatum inter Ar. et .V., deputatus interpres, iuro me dictum munus fideliter impleturum, acta et documenta processus de verbo ad verbum diligenter et adamussim reddendo, ac simul secretum de omnibus, quae in processu acceperim, servaturum. Sic me Deus adiuvet, etc.

XXII.

Decretum pro citatione partis conventae.

Reviius .V.. Index instructor etc., audito vinculi defensore, in ius vocari mandat .V., virum conventum, eique dici diem mensis ..., horam ..., in aedibus..., in via..., num..... ut iuratum examen subeat in processu ab Ar., uxore eiusdem viri, intentato, quod in hoc s. Tribunali conficitur ex mandato S. C. de disc. Sacr., diei super asserta inconsummatione matrimonii dictorum coniugum, et causis Apostolicae, quae efflagitur, dispensationis; cum declaratione quod si idem vir conventus, die et hora praestituta, non comparuerit, neque absentiae excusationem allegaverit, contumax habebitur, el. eo absente, instante defensore vinculi matrimonialis, ad ulteriora in iudicio procedetur.

Datum ... die ...

L. S.

AT., Iudex instructor.

ΛΓ.» Actuarius.

XXIII.

Citatio partis conventae per edictum.

Romana.

Dispensationis matrimonii.

N.-N.

Cum ignoretur locus actualis commorationis D. A', lili ... conditionis ..., in hac causa conventi, oriundi ex loco vulgo..., dioecesis ..., qui anno ... degebat in loco ..., via ..., num. ..., per hoc edictum praefatum virum peremptorie citamus ad personaliter comparandum, anno ..., mense ..., die ..., hora in aedibus huius s. Tribunalis (via ... num. ...), coram infrascripto Indice instructore, ad depositionem laciendam, iuxta interrogatoria eidem proponenda in causa assertae inconsummationis matrimonii, ab eius uxore A', intentata, ad implorandam Aposlolicam dispensationem, et quae ex mandato S. C. de disciplina Sacramentorum diei ..., in hoc Tribunali peragitur.

Quod nisi comparcat die et hora designatis, neque absentiae vel suae rationis agendi excusationem attulerit, contumax habebitur, et, eo absente, ad ulteriora procedendum erit, instante reviiio defensore vinculi in eadem causa.

Ordinarii locorum, parochi, sacerdotes et fideles quicumque notitiam habentes de domicilio aul commorationis loco praefati viri, curare debent, si et quatenus fieri possit, ut de hac edictali citatione ipse moneatur.

Datum die ...

L. p S.

N., Index instructor.

A'.. Actuarius.

XXIV.

Examen viri conventi.

Sessio ...

Serventur formae ut pro examine uxoris oratricis, et similes interrogationes proponi possunt; sed aliae pro rerum adiunctis magis accommodatae, adiiciendae erunt, aliae autem omittendae, aut de integro conficiendae; iuxta prudentiam et sagacitatem iudicis ac defensoris vinculi, huic eas exigant declarationes, quae, pro qualitate facti et personae, veritatem illustrare natae sint. Quoad vero corporalem viri inspectionem requirendam, attendantur quae praescripta sunt in *Rpyulis*, n. 81 §§ 2-3.

Ac parti, quae secundo loco interrogatur, si casus ferat, in fine examinis fiant contestationes circa responsiones alterius partis, quae eliam ad examen iterum vocari poterit, iuxta *Regulas* n. 55.

Si pars conventa in locum ubi tribunal coadunatur venire non possit, sive in aliena dioecesi sive in eadem degat, audiatur iuxta *Regulas* nn. 123-24; idque observetur etiam quoad alios in ius vocatos, qui in similibus versentur adiunctis.

Quod si pars conventa coram indice non comparuerit, de non secuta comparitione in indicium et de causa saltem probabili non accessus, an ex. gr. agatur de impossibilitate vel de contumacia, in artis mentio fiat. Et quidem si de renuentia ad obtemperandum agatur, iuxta causam absentiae non allata, indicis est. audito vinculi defensore, perpendere an renovanda sit citatio, vel aliis modis magis opportunis utendum sit, veluti interventu personae amicitia coniunctae vel auctoritate gravis; et idem dicatur pro contumacia aliorum in ius accitorum. Documenta vero contumaciam comprobantia in actis referantur et, praesertim pro parte conventa, declaratio contumaciae edatur (cf. X *Regulas* n. 26)

XXV.

Decretum declarationis contumaciae partis **CONVENTAE**.

Romana.

Dispensationis matrimonii.

N. X.

In causa Romana. *Dispens. matr.*, initi inter .V. et A., quam Revmus IV., Index, ex rescripto S. C. de discipl. Sacrament, diei instante uxore, instruendam curat, cum vir .V., pars conventa, legitime citatus fuerit, (*rel* iterum citatus fuerit ad normam ran. 1843 §2. *vel* opportuna media adhibita fuerint ad eundem arcessendum) iuxta decretum praefati Indicis diei et revera constiterit citationem tempore utili ad notitiam dicti viri pervenisse, iuxta intimationem rite peractam a cursore Curiae die ... (*vel iuxta syngrapham receptionis per publicos tabelliones ilelatani*), ac simul constiterit eundem conventum, die et hora praescripta, neque dimidia parte horae immediate sequentis, coram indice non comparuisse, et absentiae excusationem afferre neglexisse, neque ullo modo ab eiusmodi inobedientia recedere voluisse, Revmus Index instructor, audito defensore vinculi, eundem virum contumacem declarat; mandans ut. servatis servandis, ad ulteriora procedatur, usque ad conclusionem processus; idque parti contumaci notum fiat *ex officio*.

Ad hoc decretum adiiciuntur documenta contumaciam eiusdem partis conventae comprobantia.

Datum ...» die ...

L. S.

N., Index instructor.
Ar., Actuarius.

XXVI.

Decretum citationis testium septimae manus
AB ORATRICE INDUCTORUM.

Reviii^{us} ΑΓ., Index instructor in causa..., audito vinculi defensore, testes septimae manus a muliere oratrice inductos, examini iudiciali subiici mandat, et ideo ad rem citari; videlicet:

1. N. (ex. gr. patrem eiusdem oratricis).
9. N. (matrem, etc.).
3. . .
4. ...
5. ...
6. ...
- ^W / . . .

Datum ..., die ...

N., Iudex instructor.

L. S.

Ar., Actuarius.

Allegentur litterae testimoniales quae obtentae sunt circa testium excutiendorum fidem et probitatem.

Fiant schedae citatoriae, in forma simili ac pro partibus, mutatis mutandis; et similiter fiat intimatio.

XXVII.

IUDICIALE EXAMEN TESTIS N., AB ORATRICE INDUCTI.

Sessio ...

Serventur formae ut pro examine oratricis. Index testi defert iusiurandum, iuxta formulam sub η. XVIII. et reserat schedam exhibitam clausam a defensore vinculi, el continentem interrogatoria, quae deinde proponit.

Ad generalia: 1. Testis interrogetur circa nomen, cognomen, nomen patris, originem, aetatem, religionem, conditionem, domicilium (urbem, viam, paroeciam), locum hodiernae commorationis.

2. An sit consanguineus vel allinis alterutri coniugi, et quo gradu?

3. Quo ex tempore, qua occasione et quomodo noverit coniuges iV. el N.7

Ad specialia: 4. An perspectam habeat religionem et honestatem eorundem coniugum. ac propterea an testis putet unum alterumque vera dixisse; vel saltem eos habeat incapaces peierandi, etiam in sui favorem, et in re tam gravi fle qua agitur?

5. An sciat utrum coniuges de quibus est sermo, sese libera voluntate et mutuo affectu copulaverint?

6. Quaenam fuerint signa mutui amoris, tam ante matrimonii celebrationem, quam in ipso die celebrationis, ac postea?

7. An sciat utrum condormierint et matrimonium consummaverint?

8. An sit instructus qua de causa consummare nequiverint? (Utrum ex. gr. ex defectu veri consensus in matrimonium, aut ex vi et metu in eodem ineundo, aut ex aversione et odio exortis inter sponsos in ipso vitae coniugalis initio, aut ex impotentia sive absoluta sive relativa, vel ex aliis quibuslibet causis?

Nota. - Iudicis et defensoris vinculi officium erit aptis interrogationibus e testium ore colligere, cuinam causae asserta inconsummatio tribuenda sit, et perquirere de *indiciis* et *praesumptionibus*, quae ad comprobendam inconsummationem conferre possint, iuxta *Regulas* cap. XII.

9. An et quid coniuges experti sini, ut impedimenta ad consummationem perficiendam amoverent?

10. An inter eos lites extiterint, et alter alterum male habuerit?

11. Quae fuerit causa vel occasio mutati animi et sensus unius erga alterum?

12. Quanto tempore simul cohabitaverint, et quis primus alterum deseruerit?

13. Quaenam sit fama tam apud testem, quam apud alios de asserta inconsummatione?

14. An testis noverit alios sive ex parte oratricis, sive ex parte viri, qui sint de re instructi, et in hoc processu deponere possint?

15. An sciverit quando pars oratrix consilium ceperit petendi a Summo Pontifice dispensationem super rato, sed non consummato, et a quonam hanc Summi Pontificis facultatem didicerit?

16. An sit possibilis coniugum reconciliatio?

17. An testis habeat aliquid addendum, supprimendum, corrigendum, variandum?

Tum index integram depositionem editam a coniuge qui testem induxit, eidem testi legere faciat, ac petit:

18. An asserta in coniugis depositione veritati respondere in omnibus censeat?

Quodsi iudici non videatur opportunum integram legi coniugis depositionem, se gerat iuxta *Regulas* n. 68 § 2.

Dein testi leguntur omnia quae actuarius de iis quae ipse viva voce testatus est, scripto redegit, ac rogatur:

19. An haec relatio responsiones redditae plene contineat?

20. Petitur ut praestetur iusiurandum de veritate dictorum et de secreto servando, iuxta formam (cf. supra η. XX).

Ac praestito iureiurando, subscribunt testis, index, defensor vinculi et actuarius.

b. >7* S.

A7., Testis.

A7., ludex instructor.

AT., Defensor vinculi.

AT., Actuarius.

Simili modo agendum est quoad ceteros testes septimae manus, et alios qui producuntur vel ad instantiam partis, vel *ex officio*.

XXVIII.

IUDEx OBSTETRICES, VEL MEDICOS, ET MATRONAM
AD CORPORALEM UXORIS ORATRICIS INSPECTIONEM EX 01TICIO DESIGNAT.

Die... mense., anno..., in processu super matr. quod contenditur ratum et non cons, inter A7. et N.

Reviiiis A', ludex instructor, audito defensore vinculi, decrevit:

Procedatur ad legalem inspectionem corporis mulieris A7., uxoris oratricis ; et ad hoc eligantur, prout praesenti decreto eliguntur, in obstetrices, A' et A', (vel in peritos medicos .V. et A'); in matronam, N.

Idque eis notilicetur, et moneantur ut die... mense... hora..., se sistant in aedibus ... via ... n..... ad memoratam inspectionem peragendam, iuxta C. I. C. et *Regulas* S. C. de disc. Sacram., diei 7 maii 1923.

Quod tum praefatae .V., mulieri oratrici, tum defensori vinculi significetur.

L. S.

N., ludex,

A7., Actuarius.

Quod spectat ad ipsam inspectionem mulieris peragendam necne, cf. *Regulas* nn. 84-81.

Quoad qualitates requisitas in eligendis obstetricibus vel peritis, cf ib. nn. 87 89; et quoad qualitates matronae, ib. n. 91.

Item, mutatis mutandis, editur decretum deputations pro duobus peritis ad inspiciendum virum, si casus ferat.

XXIX.

IUSIURANDUM AB OBSTETRICIBUS, VEL MEDICIS,
ET A MATRONA PRAESTANDUM.

ludex obstetrices, vel peritos, ac matronam moneat de iurisiurandi gravitate, praesertim in huiusmodi processibus, iuxta ea quae in *Decreto* significantur.

Deinceps obstetrices, vel praefati medici, iusiurandum praestant, tactis ss. Evangeliiis, sequenti formula :

Ego A', deputata ut obstetrix *ex officio*, ad peragendam per-
liaii) canonicam super muliere Ar., iuro me commissum officium fide-
liter obiluram, eaque omnia exquisituram et deducturam, quae, per
experimentum iuxta medicae artis principia absolutum, ad admit-
tendam aut excludendam matrimonii consummationem conferre
censebo; servatis praesertim praescriptionibus *Regularum* S. C. de
disc. Sacr., diei 7 maii 19:23, cap. XIII ; el tam in scripta relation»,
quam in orali interrogatorio, omnia exposituram iuxta veritatem ;
necnon secretum servaturam. Sic me Deus adiuvet, etc.

I
|
I
1
I

Pariter, tactis ss. Evangeliiis, matrona iurat:

Ego N., designata e.r *officio* ul adslem corporali inspectioni
mulieris A7., iuro me officium meum fideliter impleturam, obser-
vando potissimum praescriptiones *Regularum* S. C. de disc. Sacr.,
diei 7 maii 1933, cap. XIII, ac praesertim curaturam ne fraus com-
mittatur, atque ut pudoris leges sartae et tectae servantur : necnon
in orali interrogatorio omnia exposituram iuxta veritatem, et secre-
tum servaturam. Sic me Deus adiuvet, etc.

De iis, quae in peragenda inspectione servari debent, ac de ra-
tione eiusdem inspectionis exsequendae, confer *Regulas* nn.91 et 93.

Si vero index dubitet de sufficienti instructione obstetricum,
adhibeat peritum medicum qui easdem ad rem instruat.

Inspectionem obstetrices vel periti seorsim singuli exsequi de-
bent, servatis *Regulis* n. 93.

Peracta inspectione, pariter singuli seorsim relationem factae
inspectionis et suam sententiam scripto consignent, in attestatio-
nibus tradendis intra terminum a indice praelinitum, et quae actis
integrae allegandae erunt.

Index autem designat locum, diem et horam ad orale examen
peritorum et matronae.

XXX.

Or a l e e x a m e n p e r i t i v e l o b s t e t r i c i s .

Anno, etc., coram Indice, etc., adstanlibus etc., coinparuil D. A',
etc. (ut in aliis sessionibus; cf. initium examinis uxoris oratricis,
mutatis mutandis).

Iudex instructor, perito vel obstetrici iterum delato, si ita exi-
stimet, iureiurando de veritate dicenda, reserat schedam obsigna-
tam, ubi continentur articuli concinnati a defensore vinculi, quos
hic praesertim eruerit ex relationibus ab iisdem peritis exhibitis,
iuxta generales et peculiares circumstantias et difficultates, quae
in casu actualis inspectionis sunl quidem animadvertendae.

Eiusmodi autem articuli, praeter eos qui in schemate infra no-
tantur, desumi debent ex vulgatis a S. Sede Instructionibus, seu

ex Instr. S. Congr. Concilii, *Cum moneat glossa*, diei 22 augusti 1840; ex Instr. S. C. S. Officii, *Index ad hoc deputatus*, a. 1858; et ex Instr. eiusdem S. O., (ad Episcopos Rituum Orientalium), *Quemadmodum matrimonii foedus*, an. 1883, tit. VI, art. 5; atque ex consulto viri periti, pro difficultatibus alicuius peculiaris casus.

Praemissis interrogationibus generalibus, index dictos articulos perito seu obstetrici exhibet, qui esse poterunt ut sequitur; quibus *ex officio* alios, prout casus ferat, adiciere debet, attentis etiam dubiis et ambiguitatibus, quae ex ipso interrogatorio emergerint.

1. An perito aliqua sit necessitudo cum muliere inspecta, vel eius viro?

2. Quo tempore et quomodo eos noverit?

3. An sub vinculo iurisiurandi confirmet per omnes partes relationem, quam de corporali mulieris inspectione scripto exaravit?

4. An in eadem relatione aliquid addendum habeat, vel corrigendum, vel mutandum?

5. An peritus tum physicam inspectionem, tum etiam relationem seorsim ab altero perito confecerit?

6. An mulier balneo subiecta fuerit aquae tepentis, et quanto tempore?

7. Qua via et ratione peritus in peragenda inspectione processerit?

8. An idem peritus signa, ab arte tradita, integritatis aut corruptionis mulieris inspexerit in casu?

9. Quibus potissimum argumentis sententia a perito prolata innitatur?

10. An exstet aliquod dubium fraudis, praesertim an praesidia artis medicinalis callide adhibita fuerint ad integritatem simulandam?

11. An mulier aliquo morbo vel defectu vel anomalia laboraverit, quae influxum habere potuerint in conjugales relationes, el quidem et ipso tempore cohabitationis cum viro; et utrum curari queant, an non? I

12. (*Si casus adsit*): Quomodo conciliari possit sententia periti cum contraria opinione alterius periti vel doctoris, vel cum contraria assertione unius vel utriusque coniugis (*quae perleguntur*)^

Nota. Relationes sive ab obstetricibus sive a medicis confectas index alterius periti examini subiicere poterit, si id opportunum existimaverit, et aliter se gerere iuxta *Regulas* n. 93 § 2.

13. Quidnam peritus perspexerit de generali corporis constitutione mulieris oratricis, de eiusdem temperamento et de statu psychico?

14. An el quae ab eadem muliere sciverit ad rem facientia?

15. (*Si casus ferat*): An peritus aliquid sciverit de statu physico alterius coniugis, scilicet viri conventi, quod ad rem pertineat; et

an eiusdem periti sententia reapse corroboretur, aut infirmetur, notitiis, quae in processu comparatae sunt de eiusmodi statu viri (quae ideo leguntur)?

16. Guinam causae peritus assertam inconsummationem censeat essetribuendam in casu?

17. An et quanam alia sint experienda ad veritatem detegendam?

18. An, praemissa lectura depositionis, peritus aliquid habeat addendum, minuendum, corrigendum, mutandum?

Praestito iureiurando de veritate dictorum et de secreto servando, sequuntur subscriptiones, ut de more.

XXXI.

Or a l e e x a m e n m a t r o n a e .

Serventur formae ut pro orali examine peritorum, mutatis mutandis.

Post rursus praestitum, si iudici videatur, iusiurandum de veritate dicenda, et post interrogationes generales, sequuntur quaestiones speciales, praesertim:

1. An matrona inspectioni indesinenter adstiterit?

2. An (*t quomodo balneum paratum et adhibitum fuerit? (piano tempore in eo uxor permanserit?)

3. An officium suum medici vel obstetrices, servatis modestiae legibus, et iuxta normas eisdem statutas, diligenter expleverint?

4. Utrum ulla fraus aut deceptio locum habere potuerit?

5. An matrona aliquid habeat de re animadvertendum?

6. An aliquid habeat addendum, supprimendum, corrigendum, variandum?

Si balneum adhibitum non fuerit, secunda interrogatio, uti patet, est omittenda.

Emisso iureiurando de veritate dictorum et de secreto servando, sit subscriptio.

XXXII.

D e v i r i i n s p e c t i o n e .

Quatenus viri inspectio requiratur (ad normam *Regularum* n. 8f § 2), duo medici *ex officio* deputari debent, qui, praestito duplici iureiurando. de munere fideliter adimplendo et de secreto servando (ut dictum est pro obstetricibus, vel medicis, quoad mulieris inspectionem, mutatis mutandis), a indice moneantur ut singuli seorsim inspectionem viri, servata honestate, perficiant, et perscrutentur ea quae in *Regulis* n. 95, adnotantur.

Expleta inspectione, singuli seorsim relationes scripto consignent et iudici exhibeant, quae in actis integrae inseruntur, et ex quibus defensor vinculi suas expromit interrogationes.

Fit autem orale examen singulorum medicorum, in quo, si iudici videatur, post rursus praestitum iusiurandum de veritate dicenda, et post interrogationes generales, proponendae sunt quae-
stiones peculiares, prout eruuntur ex Instructionibus a S. Sede typis editis, quae supra memoratae sunt, η. XXX, iuxta casus adiuncta.

In genere prae oculis habendae sunt, quae sequuntur ex *Regulis* cit. n. 95 :

1. An medicus licitis quidem et honestis praesidiis usus fuerit?
2. Quanam argumenta vel indicia repererit, quae virilem potentiam adstruant, aut potius excludere videantur?
3. An vir aliquo morbo et quonam laboraverit, qui influxum in conjugales relationes habere potuerit ?
4. Utrum eiusmodi morbus iam diu invaluerit, vel sit recens; naturalis vel acquisitus; curabilis absque salutis periculo, an non?

El ad veritatem detegendam iudex, audito defensore vinculi, cuncta experiatur, ad normam *Regularum*, et ut adnotatum fuit in examine peritorum pro mulieris inspectione, congrua congruis referendo.

Demum, post delatum iusiurandum de veritate dictorum el de secreto servando, sequitur de more subscriptio.

XXXIII.

Conclusio instructionis processus.

In processu super matrimonio quod contenditur ratum el non consummatum inter .V. et N.

Interrogatis tum partibus, quae responderunt se nihil aliud habere quod deducant; tum defensore vinculi, qui declaravit sibi nihil amplius inquirendum superesse;

Perpensis omnibus actis, partium, testium ac peritorum depositionibus, relationibus et adnexis documentis;

Cum causa, attentis personarum ac rerum adiunctis, satis instructa sit. Iudex decernit clausam esse instructionem processus, et omnia acta, in authentico exemplari, una cum *voto scripto Ulmi ac Revmi Episcopi*, et *defensoris vinculi*, transmittenda esse ad S. Congregationem de disciplina Sacramentorum.

Ex aedibus ..., die ...

k. b.

A7., Index.

JV., Actuarius.

Votum autem defensoris vinculi, nisi agatur de re evidenti, ne adslipuletur parti dispensationem postulanti, sed difficultates moveat, quae tum quoad ordinem processualem, tum quoad quaestionis meritum, refragantur, quamvis sophisticis argumentationibus non sit indulgendum.

XXXIV.

Testificatio de authenticate exemplabis actori m.

Facta collatione praesentis actorum exemplaris cum omnibus actis et documentis originalibus existentibus in archivo huius s. Tribunalis, testor ego infrascriptus constare de tideli transeriptione el integritate eiusdem exemplaris, quod transmittitur ad S. C. de disciplina Sacramentorum.

Datum ..., die ...

In fidem, etc.

.. Iudex.

.. Actuarius.

II) ALIA DOCUMENTA, QUAE PROCESSUM RESPICIUNT SUPER MATRIMONIO RATO ET NON CONSUMMATO.

- a) Litterae S. C. de Sacramentis quibus Ordinario conceditur
FACULTAS CONFICIENDI PROCESSUM SUPER ASSERTO MATRIMONIO RATO
ET NON CONSUMMATO.

Illiiie ac Reviie Domine,

Relatis in Sacra Congregatione de disciplina Sacramentorum precibus quibus A'. ... postulat dispensationem super matrimonio ab ... contrado cum N. ... utpote rato el non consummato, eadem S. C. praesentibus facultatem tribuit Amplitudini Tuae Revmae conficiendi processum super asserta non consummatione dicti matrimonii et causis dispensationis, cum potestate etiam subdelegandi pro excussione partium ac testium, prouti casus ferat.

Curet Amplitudo Tua. pro eo, quo pollet, zelo animarum et veritatis studio, ut in causa instruenda, hisce litteris Tibi commissa. Regulae adainussim observentur, quae editae sunt decretis diei 7 maii 1923 el diei 27 martii 1929.

Acta autem, ad normam Iuris completa, trasmitlenda dein erunt ad hanc S. C. in authentico exemplari latino aut italico aut gallico sermone exarato.

Moneatur demum pars oratrix Sacram Congregationem in his causis procedere *omnino ex officio* cum votis suorum Consultorum. interim omnia bona et fausta Tibi adprecor a Domino.

Romae, etc. ...

Amplitudinis Tuae Illi Tuae ac Revihae ...

b) Litterae eiusdem S. C. quibus petitur transmissio alicuius pecuniae SUMMAE PRO TAXIS VEL EXPENSIS.

Illni ac Revme Domine,

Antequam transmittantur ad hanc S. Congregationem acta causae Dispensationis Matrimonii .V. et N. . . velit Amplitudo Tua Illiia ac Reviiia partem oratricem monere aliquam summam, ad minus quingentarum libellarum, deponendam esse in arca eiusdem S. C. pro expensis vel taxis solvendis, quam A. T. transmittere curabit una cum actis processus.

Quod si talis pecunia a parte solvi nequeat, referat A. T. de paupertate ipsius, vel transmittat quod eadem pars iuxta eius vires solvere poterit.

Dum haec A. T. significo omnia fausta Tibi a Deo adprecor.

Romae, etc. ...

Amplitudini Tuae Illmae ac Revmae
addictissimus in Domino ...

c) Normae observandae in processibus super matrimonio rato et NON CONSUMMATO AI) PRAECAVENDAM DOLOSAM PERSONARUM SUBSTITUTIONEM.

In processibus conficiendis super matrimonio rato et non consummato aliquando malo fato evenire potest, quod quis coram tribunali ad deponendum, aul ad se subjiciendum peritorum examini physicorum sistens, alteram personam in ius vocatam, aut quomodolibet in processu partem habentem, dolo substituat. Praesertim in magnis urbibus, ob tam facilem et frequentem de uno in alium locum transmigrationem, hoc facinus est praecavendum.

Haec Sacra Congregatio proinde de sanctitate tanti Sacramenti sollicita, et ne iudicialis inquisitio ad fraudes potius texendas quam ad veritatem dignoscendam inserviat, in huiusmodi processibus has normas servandas essi* decrevit.

i. - § 1. Officiales huiusmodi causis instruendis praepositi in processus instructione de identitate personarum, quae in tribunali sistunt, et in primis oratoris partisque conventae, diligenter inquirent; et ad hoc expostulent appositum documentum a potestate ecclesiastica aut civili rite confectum, in originali aul in authentico exemplari in actis asservandum.

§ 2. Authenticum exemplar, si singulas personarum notas in huiusmodi documentis signari solitas referre non valeat, ut puta imaginem arte photographica expressam, eas tamen sedulo referat, quae unam personam ab alia non aequivoce distinguant.

§ 3. Quod si huiusmodi documentum haberi non possit, per alia aequipollentia documenta, vel per testes, in luto ponatur personarum identitas: et huiusmodi documenta aul attestations in actis pariter servantur.

£ 4. Si vero index instructor aut vinculi defensor aul actuarius probe noscant oratorem seu oratricem aut pariem conventam, praetermisso apposito documento identitatis, de certa qua pollent notitia ipsorum in actis fidem faciant.

2. - In iudiciali continuanda inquisitione eadem cautelae servantur quoad testium personas et peritorum quoque, seu obstetricum.

3. - Huiusmodi cautelas studiosius, prouti qualitas personarum expostulat, observare oportet, quoties aut orator, aul pars conventa, aut lestes aul periti ex commissione rogatoria apud aliam Curiam excutiendi sint.

4. - § 1. Quoties orator vel pars conventa physicum experimentum subire debeat, documenta de personae identitate iam in actis asservata, aut eorum exemplaria dentur peritis aut obstetricibus, ut ipsis bene explorata sit persona examini subiicienda.

§ 2. Quoties periti, obstetrices aut matrona, respective, quodam in examine pariem habentes, personam explorandam personaliter cognoscant, adeo ut sil supervacaneum praefata documenta transmittere, de hac circumstantia in actis fides fiat.

§ 3. Peracto examine, dum peritis aut obstetricibus consueta interrogatoria fiunt, ad comparandum coram tribunali citetur etiam persona examini subiecla, ut de personae identitate interrogationes ei appositae fiant.

§ 4. Quod si persona comparere nolit aut non possit, de identitate ipsius experimento submissae aequae liant interrogationes, habita ratione tum peritorum relationis, tum documentorum, quae ad hunc finem transmissa fuere; ut dictum est in § 1.

5. - Huiusmodi cautelaes severius, prout casus feret, erunt observandae, si experimentum habeatur apud aliam Curiam ex mandato rogatorio.

6. - Fieri potest quod nonnullis omissis cautelis, vel iisdem non rite observatis, aut non satis proficientibus, substitutio personae dolosa accadat et detegatur, idque contingat:

- 1° processu adhuc durante;
- rj 2° clauso processu sed nondum Romam transmisso;
- 3° processu iam Romam transmisso.

1° - § 1. Processu adhuc durante, iudex inquiret an orator seu oratrix aut pars conventa substitutionem procuraverit; et si hanc pars oratrix comparaverit, et conventa non se opponat, audito vinculi defensore, decernat partem oratricem iure decidisse instantiam ulterius producendi, el hoc apposito decreto declaret, in actis asservando.

§ 2. Si pars conventa se opponat, iudex, aequae audito vinculi defensore, statuatur utrum et quibus adhibitis diligentibus sit ulterius procedendum.

§ 3. Quod si pars conventa sibi comparaverit dolosam substitutionem, iudex, audito oratore seu oratrice el vinculi defensore, edicat quid in casu praestandum sit ad fraudis effectus penitus removendos, et factorum veritatem stabiliendam, attentis omnibus casus circumstantiis.

§ 4. Si pars oratrix et conventa in dolosam substitutionem conspiraverint, processualem inquisitionem haud ulterius procedere posse declaret el decernat iudex, eidemque finem imponat.

§ 5. Parti oratrici, quae facti poenitens se excuset, et novis adductis argumentis petat ad ulteriora procedi, iudex instructor, re collate cum defensore vinculi, habita ratione praecipue novarum deductionum, el alterius fraudis omni excluso periculo, poterit annuere, decernendo ulteriorem instructionis prosecutionem.

§ 6. Si substitutio dolo facta sit non a parte oratrice aul conventa, sed ab alia persona, iudex statuatur, accedente defensoris vinculi consilio, quomodo fraudis effectibus consuli possit, ne veritas aliarum attestationum, aut lotus processus labefactetur.

2° - § 1. Delecta dolosa substitutione, et clauso iam processu, at Romam nondum transmissa, Ordinarius, audito iudice instructore el defensore vinculi statuatur utrum ex dolosa substitutione sua vi destituatur integer processus, aut tantum ex quadam parte; el utrum expediat per actorum supplementum occurrere dolosae substitutionis vitio.

2. Casu quo dolosa substitutio acciderit ad impetendam oratoris aul oratricis intentionem, adeo ut eandem magis confirmari praesumi liceat, Ordinarius in transmittendis actis Romam, rem distincte explicet el declaret.

§ 3. At non semel expediens erit, servatis servandis, ul acta processus ulterius compleantur, ad facta clarius explicanda.

3° - Quoties detegatur dolosa substitutio, processu iam Romam transmissa. Ordinarius satagat illico ad hanc Sacram Congregationem transmittere suas animadversiones, audito iudice instructore et vinculi defensore, referens singulas circumstantias facti, et praesumptam causam fraudis el occasionem.

7. Ad compescendum huiusmodi facinus, indices instructores

et Ordinarii prae oculis habeant praescripta canonum 174® § 3°, 1755 § 3° et 236® eaque applicent, congrua congruis referentes.

In his edendis normis, mens est huic Sacrae Congregationi, ut hae censeantur quid unum efficere cum regulis editis die 7 maii 1923; quae iam uberes fructus attulerunt in processum instructione super matrimonio rato et non consummato, atque maiores in posterum allaturas esse sperare fas est, si istae exactius in usum forensem traducantur et intimius perspiciatur earundem intentio, quae plurimum in partium ac testium bona tide fundatur: haec autem asseritur et confirmatur per iusiurandum. quo in praestando, maxime partes exploratum et sibi firme persuasum habere debent, tantummodo veritati obsequendum esse, ne animabus suis, et forte filiis, malum paene irreparabile inferant. Hoc sedulo iudex explicare et inculcare nuinquam praetermittat.

Cum porro Emi ac Revrtii Patres Cardinales Sacrae Congregationi de disciplina Sacramentorum praepositi, praefatas normas maturo examini subiecissent, in plenariis Comitiis diei 23 martii c. a. easdem probarunt et publici iuris fieri, si ita Ssmo placuerit, rescripserunt. Ssmus autem I). N. Pius Papa XI, in audientia die 27 martii 1929 habita ab infrascripto Secretario S. C., haec omnia adprobare et confirmare dignatus est.

Datum Hornae, ex aedibus eiusdem Sacrae Congregationis, die 27 martii 1929.

P3 M. Card. Lega, Episcopus Tusculanus,
Praefectus.

L. * S.

1). Joaio, *Secrelartus*,

ALLEGATUM XIII

S. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM.

INSTRUCTIO

AD EXCELLENTISSIMOS EPISCOPOS QUOAD DISPENSATIONES SUPER IMPEDIMENTO CONSANGUINITATIS IN PRIMO LINEAE COLLATERALIS GRADU MIXTO CUM SECUNDO IMPETRANDAS.

Sal frequentes ad hanc S. Congregationem perveniunt pluribus ex Dioecesibus supplices libelli ad impetrandas matrimoniales dispensationes super impedimento consanguinitatis in primo gradu lineae collateralis mixto cum secundo.

Haud semel S. Congregatio, arrepta occasione, de hoc tam lamentabili incommodo Revmos Ordinarios singillatim admonitos facere non praetermisit: at, spectata huius rei frequentia, quae magis in dies de loco in locum quasi mali exempli lues diffundi conspicitur, opportunum ducit pro Exmis Diocesum Praesulibus nonnullas statuere normas, quibus innixi lidem, pro sua pastoralis sollicitudine, idoneis utantur modis, ad cohibenda efficaciter atque refraenanda eiusmodi suorum subditorum postulata, quae leviter nimis saepe exhibentur.

Ad eandem inolitam coercendam frequentiam, optimam queunt eainque utilissimam conferre opem Rmi Parochi, rite ac tempestive Christifideles sibi subditos edocendo, praesertim in catechesis concionibus habendis, Ecclesiam nempe matrimonialia statuuisse impedimenta ut familiarum rectae constitutioni et ordinationi sobolisque aptiori procreationi et institutioni foret consultum, proindeque eosdem fideles avertere conentur a dispensationibus matrimonialibus nimis facile postulandis, praecipue super impedimentis maioris gradus, nisi vere graves urgentesque causae id suadeant: hisque extantibus, valde prudens erit si ecclesiasticae auctoritati, per parentes praesertim aut per ipsum parochum prius ipsae patefiant, quam matrimoniales intercedant promissiones atque in vulgus diffundantur.

Hae eadem super re, Sedes Apostolica non destitit, prouti temporum necessitas postulabat, canonicas praescriptiones iam editas, et in primis Concilii Tridentini statuta, ad observantiam

revocare, uti contigit saeculo elapso per Chirographum f. r. Gregorii XVI, diei 22 novembris 1836, cuius praescripta, quoad impedimentum de quo agitur, adhuc in suo robore permanere procul dubio dicenda sunt, sive quia Codex I. C. eadem nullatenus immutavit, sive quia haec sacra Congregatio integre continenterque huiusmodi servavit pra.xim,sibi ab Apostolica Dataria transmissam.

Quamobrem Exmos Praesules in Domino monemus, ne faciles se praebeant in excipiendis et commendandis precibus nupturientium, qui tales dispensationes impetrare intendunt. In primis enim animadvertenda el cavenda sunt pericula diversaue incommoda, quibus obnoxii reperiuntur oratores tam arcto necessitudinis vinculo detenti, atque saepe notabili inter se aetate dissimiles. Equidem coniugalis conversatio perraro pacifica atque çonstanter stabilis perseverat: unde consequitur, familiae compaginem haud firmam permanere, graviisque damna etiam physica in filios ac nepotes redundare, in quos praeter celera, uti tradunt viri sapientes iidemque egregii physiologicae artis vere periti, dimanant, ac ut plurimum etiam ingravescendo, parentum vitia hereditaria tum physica tum moralia.

Meminisse praeterea iuvabil, nimiam adhibere indulgentiam in talibus dispensationibus concedendis, uti iam probe cavebat praefatus Gregorii XVI Chirographus, idem esse ac occasionem dare, imo fovere, debitam minuendi observantiam el morum castimoniam, quae intercedant oportet cum personis tum arcto sanguinis vinculo adstriclis in familiari conversatione vitaeque intima consuetudine. Nullus igitur est qui non videat, matrimonii dignitatem atque sanctitatem nullimode pati ut sacra impedimentorum matrimonialium disciplina per huiusmodi dispensationes labefactetur, quam tectam sarctamque servare plurimum interest ad probos tuendos mores, ad pacem familiarum fovendam, atque ad bonum rei publicae quoque civilis provehendum.

Eas proinde solummodo instas et congruenter graves habeant causas Exmi Praesules in memoratis dispensationibus efflagitandis, quae ob canonicas praescriptiones, aut ob diuturnam observantiam iugiter a S. Sede servatam, uti legitimae aestimantur, prout sunt v. g , remotio notabilis scandali, compositio gravium quaestionum in successione bonorum, aut resolutio implexarum vel valde miserarum conditionum familiarium: ac proinde ad rem haud sufficere censeant suetas, quae pro ceteris impedimentis etiam maioris gradus adducuntur, causas, nempe angustiam loci, aetatem mulieris superadultam, carentium dotis et similia, excepto casu quo eadem, non singillalim sed cumulative sumptae, tam grave pondus ingerant, ul dispensationem suadeant, iuxta regulam iuris «singula quae non prosunt, simul collecta iuvant ».

In posterum proinde Εχπή ac Revihi Dioecesum Pastores atque Redores eos tantummodo excipiant commendenlque supplices libellos pro dispensationibus super memorato impedimento impetrandis, qui causis vere canonicis, sensu iam explicato, roborentur, eosdemque Ipsi Episcopi non graventur *litteris ad reni suis manibus confectis* commendare, quoties id sine gravi incommodo fieri contingat, quibus pro suis quisque subditis referre debet, una cum ipsorum aetate, canonicas causas in unoquoque casu concurrentes ceteraque adiuncta, quibus gratiam dispensationis opportunam in casu censeat. Id autem probe animadvertant Episcopi, *huiusmodi preces semper esse saltem sua manu subscribendas et speciali modo commendandas*, quotiescumque nempe litteras commendatiliis suis manibus exarare non valent.

Romae, ex aedibus eiusdem S. C. de disciplina Sacramentorum, die 1 augusti 1931.

M. Card. Lega, Episcopus Tusculanus,
Praefectus.

L. S.

I). Joaio, *décrétarius.*

ALLEGATUM XIV

LITTERA APOSTOLICA PII PP. XL

ORDINARIIS, SACERDOTIBUS ET CHRISTIFIDELIBUS

DIOECESIIUM AC DITIONUM AMERICAЕ LATINAE

PRIVILEGIA AC FACULTATES AD DECENNIUM CONCEDUNTUR.

PIUS PP. XI

Ad perpetuam rei memoriam. – Litteris Apostolicis sub auulo Piscatoris datis die xvm m. aprilis. an. mdcccxgvi, rec. mem. Decessor Noster Leo Pp. XIII ad trentennium valitura Episcopis, presbyteris, christifidelibus Americae Latinae conspicua concessit privilegia, quae propterea transacto concessionis tempore nunc suo robore destituta sunt. Sed cum impensa, qua premimur, sollicitudo de Dominici gregis Nobis concrediti salute ad ea procuranda impellat Nos, quae in evidentem christifidelium utilitatem, feliciusque eorundem regimen noverimus redundare, privilegia memorata certo quodam modo renovanda existimavimus. At, ob iuris canonici Codicis promulgationem et mutatas temporum rerumque condiciones, nonnullae desiderabantur immutationes in priscae concessionis tenore; ideoque novum schema privilegiorum, quae sunt nunc concedenda, Sacris Romanae Curiae Congregationibus, pro materia ad unamquamque spectante, propositum est atque ab eisdem recognitum. Nunc autem, audita praesertim dilecti filii Nostri Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis a Secretis Sacrae Congregationis Consistorialis relatione, exhibitas Nobis Episcoporum Americae Latinae preces ultro libenterque excipientes, motu proprio, certa scientia ac matura deliberatione Nostris, deque Apostolicae Nostrae potestatis plenitudine, a praecedenti facultatum recensione illis, quae haud necessaria videbantur vel in iuris canonici Codice iam continebantur, privilegiis ablatis, praesentium Litterarum tenore ad proximos decem annos, ab harum Litterarum data computandos, prorogamus facultates, quas omnibus et singulis dioecesium ac ditionum Americae Latinae Ordinariis, sacerdotibus et christi-

fidelibus, ut infra, tribuimus. Earundem vero facultatum tenor sequens est:

1. Ordinarii locorum parochis vel missionariis, in regionibus seu locis in quibus ob magnam distantiam vel ob aliud impedimentum eisdem perdifficile sit, ex fontibus baptismatibus, ubi asservatur, desumere et secumferre aquam Sabbato Sancto Pentecostes benedictam, possunt facultatem concedere aquam baptismalem benedicendi ea breviori formula, quae, a rec. mem. Decessori* Nostro Paulo III missionariis in Peruvia apud Indos concessa, nunc in Appendice Ritualis Romani legitur.

2. Parochi et missionarii, si propter temporis defectum improbamque defatigationem vel aliis gravibus de causis omnes adhibere pro baptismo adultorum praescriptas caeremonias haud facile valeant, solis ritibus qui in Constitutione rec. mem. Pauli Pp. III *Altitudo* die 1 m. iunii an. mdxxxvii data designantur, uti licite poterunt, praevio tamen Ordinarii consensu.

3. Item Ordinarii locorum deputare possunt, ad Sacramentum confirmationis administrandum, sacerdotes quantum fieri potest in aliqua dignitate ecclesiastica constitutos, vel munere Vicarii foranei fungentes; nunquam vero simplices sacerdotes commorantes illis in locis in quibus praedictum Sacramentum administrandum erit; servata nova Sacrae Congregationis de disciplina Sacramentorum *Instructione* pro simplice sacerdote ex Sedis Apostolicae delegatione Sacramentum confirmationis administrante.

4. Idem Ordinarii ad assistendum nuptiis iuxta formam a iure statutam delegare possunt sacerdotes, qui .Missionum causa ad evangelizandos fideles vel ad aliud exercitium pietatis implendum in longinquas regiones, a paroeciali aede dissitas, pergunt, iisdem .Missionibus perdurantibus, absente Ordinario, vel parochi, vel Vicario cooperatore, atque iis servatis, quae, prouti res ferat el loci ac temporis condiciones observari permittant, matrimonii celebrationi ad normam Codicis iuris canonici canonis 1919 el seq. praemitti debent; facta tamen huius Apostolici indulti expressa mentione in unoquoque casu et iugilrr firmis sacrorum canonum praescriptionibus tum de iuribus parochi servandis Ium de inscriptione in libris paroecialibus.

œ

5. Ordinarii pariter dispensare valent super matrimonialibus iuris dumtaxat ecclesiastici impedimentis, a quibus Sancta Sedes dispensare consuevit, exceptis proinde impedimentis, quae ex sacris ordinibus maioribus vel ex affinitate in linea recta, consummato matrimonio, proveniunt; excepto quoque ob rei gravitatem impedimento de quo in Canone 1075 nn. 2, 3; *exceptis denijue* mixtae religionis et cultus disparitatis impedimentis, nisi speciales a Suprema Sacra Congregatione Sancti Officii facultates obtentae fuerint.

Pariter veniam iisdem facimus decernendi atque declarandi legitimam prolem nupturientium, dummodo ipsa in adulterio ne sil concepta: facta tamen in unoquoque casu, etiam in concedendis dispensationibus, huius Apostolici Indulti expressa mentione.

6. Fidelibus autem matrimonium contrahentibus largimur ut quocumque anni tempore nuptiarum benedictionem accipere possint, dummodo illis temporibus, in quibus ab Ecclesia nuptiae prohibentur, a nimia pompa abstineant; cauto tamen ut, si extra Missam benedictio nuptialis concedatur, formula in appendice « de Matrimonio » Ritualis Romani adhibeatur.

7. Concedimus pariter ut sacra Olea etiam antiqua, non tamen ultra duos annos, adhiberi possint, dummodo ne sint corrupta et nova vel recentiora sacra Olea, peracta omni diligentia, haberi nequeant.

8. Ordinarii permittere queunt sacerdotibus usum altaris portatilis, ita tamen ut huiusmodi usus sit tantum in fidelium bonum, atque illis in locis in quibus ecclesiae vel publica oratoria desini, aut paroecialis ecclesia sit longe distans, non vero in mari; dummodo celebrationis locus sit decens atque honestus, super petra sacra celebretur, et parochi ceterique sacerdotes, quibus haec facultas tribuetur, Sancti Evangelii explicatione vel catechesis traditione fideles Sacro adstantes instruant.

9. Ordinarii concedere possunt sacerdotibus facultatem celebrandi in navi sacrosanctum Missae Sacrificium, durante dumtaxat tempore itineris, dummodo locus, in quo Missa peragenda est, nihil indecens aut indecorum praeseferat, mare aut flumen sil adeo tranquillum, ul quodcumque e Calice effusionis sacrarum Specierum periculum absit: atque alter sacerdos, superpelliceo indutus, si adsit, celebranti presbytero adsistat.

10. Omnibus autem Americae Latinae christifidelibus perminimus ut a dominica Septuagesimae usque ad festum Sanctorum Apostolorum Petri ac Pauli praecepto annuae Confessionis et Communionis satisfacere possint.

11. Iisdem christifidelibus largimur, si loca inhabitent ubi prorsus impossibile vel saltem admodum sil difficile ad confessarium accedere, ul lucrari queant Indulgentias ac lubilaea, quae Confessionem. Communionem et ieiunium requirunt. dummodo, servato ieiunio, sint cordi* saltem contriti, addito firmo proposilo admissa, quamprimum poterunt, confitendi.

12. Denique largimur ut in causis tam criminalibus, quam celeris quibuscumque forum ecclesiasticum concernentibus, quae in rem indicatam iam non transierint, fieri possit appellatio in tertia instantia ad alterum Metropolitanum vel Episcopum eiusdem provinciae, viciniorem ei a quo primo fuit lata sententia; integra ta-

men manente facultate ad Apostolicam Sedem, ad iuris tramitem, recurrendi.

Haec suprascripta. ut spirituali bono christitidelium in American Latinae regionibus degentium quantum in Domino possumus prospiciemus, concedere existimavimus, abrogatis delelisque auctoritate Nostra Apostolica omnibus et singulis Indiarum Occidentalium privilegiis quocumque nomine vel forma Sancta Sede prius concessis. Contrariis quibuslibet, etiam speciali et individua mentione dignis, non obstantibus.

Datum Romae, apud Sanctum Petrum, sub anulo Piscatoris, die xxx m. aprilis an. mdccccxxix, Pontificatus Nostri octavo.

P. Card. Gasparri, a Secretis Status.

ALLEGATUM XV

SACRA CONGREGAZIONE DELLA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI.

J) ISTRUZIONE I

A1 REV.MI ORDINARII 1)*ITALIA, E PER ESSI AI PARROCI. CIRCA 1'ESECUZIONE DELL'ART. 34 DEL CONCORDATO STIPULATO I/II FEBBRAIO 1929 TRA LA S. SEDE ED IL REGNO D*ITALIA. RELATIVO ALLA CELEBRAZIONE DEL MATRIMONIO AGLI EFFETTI CIVILI, SECONDO PURE 11. DISPOSTO DELLA LEGGE 27 MAGGIO 1929, N. 847, SUL MATRIMONIO.

Il Concordato felicemente stipulato l'11 febbraio 1925 tra la Santa Sede ed il Governo d'Italia, nell'art. 34 stabilisce che lo Stato italiano riconosce al sacramento dei matrimonio, disciplinato dal diritto canonico, gli effetti civili.

In esecuzione di tale convenzione lo Stato italiano, con legge dei 27 maggio 1929, n. 847. ha dato le necessarie disposizioni al riguardo.

Questa Sacra Congregazione, in conformità agli augusti voleri del Santo Padre, ad essa comunicati con dispaceio della Segreteria di Stato in data 8 marzo 1929, dirige ai Revmi Ordinarii e parroci d'Italia la présente Istruzione per l'esatta applicazione del citato art. 34 dei Concordato, tenuto présente il testo della suddetta legge, principalmenle nello spirito che la informa.

Per intelligenza e norma degli slessi Revmi Ordinari, si promette che con la citata Legge, nel capo i, « Modificazioni al titolo V dei libro I dei Codice civile», non si è voluto legiferare sui matrimonio religioso (al quale sono attribuiti gli effetti civili) che, come tale, è solo disciplinato dal diritto canonico, ma sui cosi detto matrimonio civile, al quale lo Stato non ha rinunciato, pur acco-

I Instructio S. G. de Sacr., quae heic refertur, est cognitu necessaria praesertim clericis curam animarum in Italia gerentibus: ipsius tamen praescripta prodesse poterunt etiam clericis illarum nationum, quae conventiones cum S. Sede inierint.

standosi ed anche uniformandosi, in materia d'impedimenti, al Codice di diritto canonico.

Inoltre a facilitare il compito dei Revmi Ordinari e a rendere uniformi in tutte le parrocchie d'Italia le pratiche riguardanti la celebrazione del matrimonio disciplinato dal diritto canonico e le relazioni tra i parroci e gli uficiali dello stato civile, alla présente Istruzione si unisce il formulario del (piale le Curie e i parroci dovranno diligentemente far uso nell'applicazione delle nuove nonne che regolano l'istituto matrimoniale in Italia.

Ca po I.

Dell'obbligo per gli sposi cattolici
di celebrare il solo matrimonio religioso.

1. - I cattolici che intendono contrarre matrimonio, sono gravemente obbligati a celebrare il solo matrimonio religioso, dal quale si ottengono gli effetti civili, non essendovi alcuna ragione, senza o pretesto di ometterlo, attese le cautele di cui la Chiesa l'ha circondato, per renderlo in tutto alto a conseguire il suo scopo religioso e sociale.

2. - Qualora gli sposi cattolici osassero contrarre civilmente, sia pure con l'intenzione di celebrare in appresso il matrimonio religioso, saranno trattati come pubblici peccatori e il parroco si regolerà a norma del can. 1066.

Ca po II.

Delle pubblicazioni matrimoniali.

3. - La richiesta delle pubblicazioni nella casa comunale, oltrechè dalle persone indicate dall'art. 73 del Codice civile, deve farsi in iscritto dal parroco proprio al quale spetta la celebrazione del matrimonio, a norma del can. 1023 § 1 (art. 6 capov. 2 della Legge 27 maggio 1929, n. 817).

Nel caso che il parroco sia impedito, la richiesta verrà fatta da chi legittimamente lo sostituisce all'effetto della celebrazione del matrimonio.

4. - Il parroco, peraltro, non richiederà, d'ordinario, le dette pubblicazioni, se prima non abbia adempiuto le altre prescrizioni del diritto, riguardanti lo stato libero degli sposi, la dispensa da eventuali impedimenti, la libertà di consenso, l'istruzione religiosa dei medesimi, i loro documenti di Battesimo e di Cresima, il permesso della Curia, nei luoghi dove vige l'obbligo di tale permesso

e nei casi in cui questo permesso è richiesto dal diritto o dalla presente Istruzione.

5. - Il parroco spiegherà agli interessati, che essi non devono chiedere le pubblicazioni da farsi nella casa comunale prima che siano state compiute le pratiche da premettersi alla celebrazione del matrimonio, avvertendoli che senza la sua richiesta, la loro non avrebbe effetto (Legge cit., art. 6 capov. 2).

6. - Per ciò che riguarda la durata delle pubblicazioni, se esse saranno fatte a viva voce dal parroco, dureranno ordinariamente quindici giorni (can. 1024).

È opportuno però che gli Ordinarii, avvalendosi della facoltà loro concessa dal can. 1025, permettano ai parroci, dove ciò consigliano circostanze di luogo e di persone, di fare le pubblicazioni per affissione all'ingresso della chiesa, nel qual caso queste dureranno otto giorni con inclusione di due feste di precetto.

A norma del can. 1030, prima di procedere alla celebrazione del matrimonio, se non interviene una grave causa, si faranno trascorrere tre giorni dall'ultima pubblicazione, ovvero dall'ultimo giorno dell'affissione.

7. - Sotto il nome di parroco, qui e nelle seguenti disposizioni, s'intende qualunque sacerdote che eserciti la cura d'anime con giurisdizione parrocchiale (can. 451 § 2), non esclusi i cappellani militari, i quali hanno giurisdizione parrocchiale, non territoriale, ma personale, regolata dai rispettivi decreti.

Tanto l'Ordinario del luogo, quanto l'Ordinario militare possono in qualche caso avocare a sé l'esercizio delle suddette facoltà.

8. - La domanda, come pure l'atto di pubblicazione, indicheranno:

1° il nome, il cognome, la professione, il luogo di nascita, il domicilio degli sposi;

2° se sono maggiori o minori di età;

3° il nome, il cognome, la professione e il domicilio dei genitori.

9. - Le pubblicazioni saranno fatte dal parroco proprio, a norma del can. 1023 § 1.

10. - A giudizio dell'Ordinario (can. 1023 § 2) le pubblicazioni canoniche potranno farsi in diverse parrocchie, quando uno o entrambi gli sposi, dopo la puberté, sian vissuti almeno sei mesi in una parrocchia.

Il parroco proprio porta la richiesta delle pubblicazioni al solo ufficiale di stato civile del luogo della sua parrocchia.

11. - Se il matrimonio si dovrà celebrare all'estero tra due Italiani) o fra un italiano ed uno straniero, le pubblicazioni si faranno tanto nella parrocchia dell'attuale domicilio o quasi domicilio, quanto nella propria parrocchia in Italia.

Se uno o entrambi gli sposi non abbiano più il domicilio in Italia, le pubblicazioni si faranno nella parrocchia di origine o altrove, a giudizio dell'Ordinario, a norma del can. 1023 § 2 sopra ricordalo.

12. - Nelle pubblicazioni si farà espressa menzione:

1° se gli sposi, legati da qualche impedimento canonico, abbiano chiesta ed ottenuta la necessaria dispensa dalla competente autorità ecclesiastica:

2° se siano intervenuti o una sentenza di nullità di matrimonio o una dispensa da matrimonio rato e non consumato o altri provvedimenti resi esecutivi;

3° se, non ostante l'opposizione o le non concordanti disposizioni di legge, sia stata concessa dall'Ordinario la debita autorizzazione per celebrare il matrimonio.

13. - Qualora si dimandi la dispensa dalle pubblicazioni ecclesiastiche, o la dispensa sia concessa dal diritto canonico (can. 1026-1028), uguale domanda deve essere fatta alla competente autorità civile per il tramite dell'ufficiale dello stato civile.

Nel caso che la dispensa civile non sia accordata o si preveda che il disbrigo della pratica occuperà lungo tempo, il parroco, sentito l'Ordinario, potrà procedere alla celebrazione del matrimonio.

Avvenuto il matrimonio, il parroco non indugi, a norma del num. 30 della presente Istruzione, a denunziarlo all'Ufficiale dello stato civile.

Sappiano i Revmi Ordinari che opportune istruzioni saranno date dalla competente autorità civile superiore, allorchè nei casi predetti di dispensa canonica si faccia luogo nel più breve tempo possibile alla concessione della dispensa civile. Di conseguenza i Revmi Ordinari non permetteranno la celebrazione del matrimonio, se non nell'urgenza di gravi cause.

14. - Potrà l'Ordinario per giusta ragione dispensare da una delle tre pubblicazioni orali, visto che con ciò resta integro il diritto delle pubblicazioni nella casa comunale, eguagliandosi ordinariamente riguardo alla durata del tempo in questo caso le pubblicazioni canoniche e le civili.

La dispensa da una delle pubblicazioni civili è accordata dal Procuratore dei Re, da entrambi dal Procuratore generale dei Re.

15. - Gli Ordinari, anche in ossequio all'art. 34 dei Concordato, non concederanno dispensa, specialmente totale, dalle pubblicazioni, se non per motivi assai gravi ed urgenti.

16. - Quando il parroco riceve dall'Ufficiale dello stato civile comunicazione di opposizioni notitiche o d'esistenza d'impedimento (Legge art. 7) egli ne informi subito l'Ordinario diocesano e non proceda alla celebrazione del matrimonio senza l'espressa autoriz-

zazione del medesimo, salvo il caso in cui l'opposizione fosse evidentemente destituita di fondamento.

17. - Se l'opposizione sarà motivata da una sentenza d'interdizione per infermità di mente (Legge, art. 12 n. 3) a carico di una delle parti, non si potrà in alcun modo procedere alla celebrazione del matrimonio senza l'espressa autorizzazione dell'Ordinario.

In questo caso l'Ordinario, oltre a considerare la gravità delle conseguenze che possono derivare da tale matrimonio, tenga presente che di esso non si potrà ottenere la trascrizione agli effetti civili, salvo il prescritto del n. 38 di questa Istruzione e dell'art. 14 della Legge, capov. 2.

18. - Qualora l'opposizione sia fatta a causa d'un precedente matrimonio civile — ipotesi che non dovrebbe realizzarsi in regime concordatario (cf. nn. 1-2) — contratto tra gli stessi sposi, il parroco procedente alla celebrazione del matrimonio, e benché questo non possa essere trascritto agli effetti civili, che già esistono, verrà denunziato egualmente all'ufficiale dello stato civile, perché possa prenderne nota, secondo le istruzioni che saranno impartite dalle competenti autorità civili.

Qualora invece l'opposizione sia fatta a causa di un precedente matrimonio civile contratto da uno dei due sposi con altra persona, il parroco deferirà il caso all'Ordinario. Se questi crederà di permettere il matrimonio religioso, detto matrimonio non si potrà trascrivere agli effetti civili e diventa perciò inutile ogni denunzia (art. 12 un. 1 e 2 della Legge).

19. - In tutti gli altri casi di opposizione fatta per la minore età dei contraenti, per lo stato vedovile prima del decorso di dieci mesi, ecc., le ragioni dell'opposizione saranno esaminate diligentemente dall'Ordinario e il parroco non potrà procedere al matrimonio senza il giudizio del medesimo.

Se il giudizio sarà favorevole alla celebrazione del matrimonio, questo produrrà gli effetti civili, non potendo l'ufficiale di stato civile negare a suo tempo la trascrizione (Legge, art. 7, capov. 3).

Per i minorenni peraltro, quando anche non vi sia opposizione, il parroco si regolerà a norma del canone 1034.

20. - Il parroco, prima di procedere alla celebrazione del matrimonio, si procurerà il certificato di cui all'art. 7 della citata Legge.

21. - Se il matrimonio non venga celebrato entro sei mesi, si potranno, a giudizio dell'Ordinario, ripetere le pubblicazioni (canone 1030 g 2). Quanto alle pubblicazioni civili si procederà a norma delle leggi civili.

Ca po III.

Della celebrazione dei matrimonio.

22. - Per ciò che riguarda il tempo, il luogo, la forma canonica e liturgica della celebrazione del matrimonio, anche per gli Italo-Greci nelle parrocchie dei Regno, si osservino esatlamamente le prescrizioni della Chiesa.

23. - Se il matrimonio si celebra fuori dei territorio parrocchiale, il parroco che ne dà la licenza (di cui al can. 1097 § I n. 3°), in-sterne ai documenti comprovanti lo stato libero degli sposi, tra-smetterà al parroco della parrocchia, dove sarà celebrato il matri-monio, anche il certificato di cui all'arl. 7 della Legge.

21. - L'Ordinario, il parroco o altro sacerdote legittimamente delegato, che avrà assistito al matrimonio, dopo ricevuto il con-senso dei coniugi, ne spiegherà agli stessi gli elietti civili, dando loro lettura, innanzi ai testi del matrimonio, degli articoli 130, 131 e 132 del Codice civile riguardanti i diritti e i doveri dei coniugi (Legge, art. 8), secondo il testo allegato a questa Istruzione (Alleg. 111. mod. XIV).

Tale lettura si tara in chiesa prima della Messa, se questa avrà luogo. Ciò falto. il parroco che avrà compilati in precedenza i due atli originali del matrimonio, li lirmerà subito e in pari tempo vi farà apporre le altre firme richieste, avendo prima préparato quanto occorre alio scopo; se ciò non fosse possibile o conveniente si lir-merà l'alto subito dopo la predetta lettura nella sagrestia.

25. - Il matrimonio celebrato secondo le leggi canoniche sarà notilicalo entro i cinque giorni stabiliti dalla Legge al Cotnune. Eseguita la trascrizione, questa produce sempre gli elietti civili dal giorno della celebrazione del matrimonio.

26. - L'autorizzazione per il matrimonio dei minori d'anni 21 e dello vedove prima dei decorso dei 10 mesi dalla vedovanza, è lasciata, come si è detto (n. 19), al prudente giudizio dell'Ordinario ed avrà gli elietti civili.

L'Ordinario però non accorderà il permesso ad una vedova prima dei decorso dei 10 mesi, se non avrà la suliciente certezza che rimangano esclusi quegli inconvenienti ai quali intende ovviare il legislatore.

27. - Tengano présente gli Ordinarii che, a norma dell'art. 7, capov. 3 della Legge citata, l'autorità giudiziaria civile, in ordine a qualunque opposizione tendente ad oslacolare la celebrazione del matrimonio, pronunzia sentenza di non luogo a deliberare, appunto perche tale materia è riservata al giudizio dell'autorità ecclesiastica, ad eccezione dell'opposizione fatla circa gli impedimenti di cui al-

l'art. 12 della Legge stessa e ai nn. 17 e 18 della présente Istruzione.

28. - Quanto agli ufticiali, ai militari assimilai), ai diplomatie! e a tutti quelli ai quali è vietato il matrimonio senza speciale autorizzazione civile, potrà procéderai al matrimonio religioso soltanto se gravi ragioni di coscienza consigliassero l'Ordinario di permetterlo, ma non sarà denunziato agli elietti civili (cf. Islruzione della Sacra Congregazione dei Sacramenti, 2 aprile 1909).

Ciô va detto anche per le vedove pensionate e in particolare per le vedove di guerra (cf. perô Istruzioni della Sacra Congregazione dei Sacramenti: 20 giugno 1919, 10 giugno 1921 e 25 gennaio 1927).

Quando in tali casi sia permesso il matrimonio religioso, questo, cessato l'impedimento che si opponeva alla trascrizione, sarà denunziato all'uniciaie dello stalo civile per i relativi elietti. ad istanza di chimique vi abbia intéressé (Legge, art. 14).

Nel permettere tali matrimoni i Kmi Ordinari procéderai)no con molta circospezione, potendosi verificare degli inconvenienti non lievi.

Ca po IV.

Notiflcazione del matrimonio all'ufllciaie di stato civile.

29. - A norma del num. 24, il parroco rédigera l'atlo di matrimonio in lingua italiana ed in doppio originale che sarà firmato dagli sposi, a meno che non sappiano o non possano scrivere e dai testiinoni che dovranno essere in grado d'apporre all'atlo il loro nome e cognome e dallo slesso parroco. Ono dei predelti alii sarà compilato sopra il libro parrocchiale e l'altro in foglio volante per l'ufticio di stalo civile.

Se il matrimonio viene celebrato fuori della chiesa parrocchiale da un sacerdote delegato, il celebrante ne rédigera i dm* alti originali in due fogli volanti da rimettersi al parroco, il quale mentre ne rimetterà uno all'ufliciaie di stato civile, trascriverà l'altro sul proprio libro parrocchiale. avendo perô cura di conservare in archivio il foglio originale.

L'atlo di matrimonio conterrà le seguenti indicazioni :

1° il nome e cognome, l'elà l e la professione, il luogo di nascita, il domicilio, il quasi domicilio, ossia la residenza degli sposi :

l Il parroco si assicurerà prima se la «lata di nascita segnata nei registri civili corrisponda a quelle segnata ne) libro dei baltezzati.

il nome e cognome, il domicilio o la residenza dei loro genitori :'

3° la data delle eseguite pubblicazioni canoniche o il decreto di dispensa, come anche la menzione relativa alle pubblicazioni civili ;

4° indicazione di eventuali impedimenti canonici e relativa dispensa ;

5° il luogo e la data in cui seguì la celebrazione del matrimonio ;

6° il nome e cognome del parroco o di chi altri per lui abbia assistito alla celebrazione del matrimonio (Legge, art. 9);

7° la menzione dell'eseguita lettura degli articoli 130, 131 e 132 del Codice civile (Legge, art. 10).

30. - Il parroco entro le 24 ore e in ogni evenienza non oltre 5 giorni dall'avvenuta celebrazione, trasmetterà al Comune uno degli atti originali del matrimonio, allorchè sia trascritto e conservato nell'archivio dello stato civile.

Tengano presente i parroci la responsabilità che assumono per i danni eventuali a cui possono andare incontro gli sposi, dilazionando oltre cinque giorni la trasmissione dell'atto di celebrazione del matrimonio all'ufficio dello stato civile (Legge, art. 14 capoverso 3).

31. - Il Comune a cui deve trasmettersi l'atto del matrimonio per la trascrizione agli effetti civili è sempre quello in cui il matrimonio è stato celebrato (Legge, art. 8 capov. 2).

32. - L'obbligo di trasmettere l'atto di matrimonio al Comune incombe sempre al parroco (n. 7 pros, (str.), anche se alla celebrazione del matrimonio abbia assistito un altro sacerdote delegato da lui o dall'Ordinario diocesano, o autorizzato dal can. 1098 n. 2. In casi di legittimo impedimento del parroco, la trasmissione sarà fatta dal vicario cooperatore, o, impedito anche questo, dal sacerdote che avrà assistito legittimamente al matrimonio.

33. - Se l'Ordinario ha celebrato il matrimonio, questi invierà gli atti originali al parroco del luogo dove è stato celebrato, ed il parroco trasmetterà uno degli originali all'ufficio di stato civile, a norma del n. 30.

34. - Il matrimonio celebrato alla presenza dei soli testimoni. a norma del can. 1098, sarà notificato dal parroco all'ufficio di stato civile al suo ritorno in parrocchia: nel quale caso dovrà prima

| In caso poi di differenza fra il nome di battesimo e quello dello stato civile, dovranno essere riportati nell'atto ambedue i nomi con la debita apposizione della differenza, cioè *at civile* e *nel libro di battesimo*.

leggere ai coniugi, (lavanti a due testimoni, gli articoli del Codice civile riguardanti i loro diritti e doveri (vedi n. 44). Nel caso che il matrimonio fosse stato celebrato alla presenza dei soli tesli *in mortis periculo*, il parroco ne darà comunicazione appena avutane notizia.

35. - Se il matrimonio sia stato celebrato per procura a norma del can. 1089, o alia sola presenza dei parroco seconde il can. 1044 o dal semplice sacerdote di cui al can. 1098 n. 4, cio dovrà essere indicato nell'atto di matrimonio.

36. - L'ufliciale dolio stato civile, entro 48 ore dal ricevimenlo dell'atto di matrimonio, darà notizia al parroco deU'avvenuta trascrizione, della data in cui è stata elTettuata e delle altre eventual! indicazioni di protocollo e registre (Legge, art. 10 capov. 4); detla comunicazione sarà conservata gelosamente nell'Archivio parrocchiale, e il parroco ne farà inoltre annotazione a margine dell'atto di matrimonio compilato nel libro parrocchiale.

37. - Se nel predetto termine l'illiciale di stato civile non avrà trasmessa la comunicazione dell'eseguita trascrizione, il parroco ne solleciterà la trasmissione, e, qualora il dette uilliciale trascuri ancora, deferirà il caso all'Ordinario.

Non manchi il parroco nei suddetti casi di tenere nota delle domande e delle insistenze da lui fatte, per le possibili sue giustificazioni.

38. - Nel caso in cui a giudizio dellOrdinario si ammisc un interdetto per intermilà di mente alla celebrazione dei matrimonio, se la sentenza d'iuterdizione sia stata revocata e la coabitazione dei coniugi siasi prétraita per tre mesi dalla revoca della detla sentenza, si potrà chiedere la trascrizione di tale matrimonio agli effetti civili (Legge, art. 14 capov. 4).

39. - Omessa la trascrizione allo stalo civile per qualsiasi ragione, potrà lutlavia essere domandata dopo. in qualsiasi tempo, da chi vi ha interesse, purchè le condizioni per la validité dell'atto, che sussistevano al tempo della celebrazione del matrimonio, non siano venule meno, salvo perallro il diritto acquisito dei terzi (Legge, art. 14).

40. - I contraenti non possono regolarmente opporsi alia nobificazione del matrimonio al Comune per gli effetti civili, dovendo il parroco farla per ragioni d'utlicio, salvo i casi contemplati nei nn. 17, 18 e 48 e il prescritto del numero seguente.

41. - Il matrimonio di coscienza propriamenle detto, di cui ai cann. 1104- e seg., non deve essere notificato al Comune.

Le parti però possono in ogni tempo chiedere che il loro matrimonio sia notificato perché venga trascritto per gli effetti civili, salvo sempre il diritto acquisito dei terzi.

42. - Anche l'Ordinario può rendere di pubblica ragione e notificare all'ufficiale di stato civile per mezzo del parroco un laico matrimonio, quando ciò sia necessario per evitare lo scandalo o altro grave danno, a norma del can. 1106.

43. - Il parroco negligente nella notificazione dei matrimoni all'ufficio di stato civile, soggiace alla sanzione penale comminata nel can. 2383, oltre alla grave responsabilità di cui al n. 30.

Capo V.

Delia convalidazione e sanazione in radice dei matrimoni.

Delia legittimazione della prole e dei privilegi paolino.

44. - Nel caso che un matrimonio non sia stato ancora notificato e trascritto agli effetti civili e se si scopra esser nullo, si procederà in conformità del diritto alla convalidazione ordinaria di esso. Il parroco trasmetterà all'ufficiale di stato civile l'atto della seconda celebrazione del matrimonio eseguita nel modo suddetto cioè con la rinnovazione del consenso dinanzi al parroco e ai testimoni, previa dispensa dalle pubblicazioni, se quelle fatte siano incorse nella decadenza.

Se invece il matrimonio sia stato denunziato e trascritto agli effetti civili, e si scopra esser nullo, si procederà subito, previa le necessarie dispense, alla convalidazione ordinaria di esso e intanto l'Ordinario pronunzierà, se è il caso, a tenore del can. 1990, sentenza di nullità di quel primo matrimonio la quale seguirà il corso stabilito per le necessarie annotazioni nei registri civili (art. 17 della Legge). 4

Qualora non sia possibile la convalidazione ordinaria, omessa la sentenza di cui sopra, si chiederà alla competente autorità ecclesiastica la sanazione in radice del predetto matrimonio.

Il reserillo della sanazione in radice, con la notizia della nullità del matrimonio in questione, previo il consenso dell'Ordinario e se lo richiegga l'interesse delle parti, sarà comunicato dal parroco all'ufficiale dello stato civile e la sanazione del matrimonio verrà trascritto nel registro civile a margine della particola del matrimonio ch'è stato sanato in radice.

45. - Quanto alla Legittimazione dei figli, il susseguente matrimonio, celebrato secondo la legge canonica, e trascritto agli effetti civili, rende legittimi i figli naturali anche ai detti effetti (cf. articolo 191 Cod. civ.); però gli sposi dovranno farne il riconoscimento dinanzi al parroco, indicando il nome e la data di nascita, affinché ciò sia inserito nella redazione dell'atto di matrimonio, a condizione che non faccia ostacolo un impedimento della legge civile.

46. - Quando sia stato concesso dalla S. Sede il reseritto di legittimazione di figli non legittimabili per susseguente matrimonio, il parroco potrà suggerire alie persone interessate di presentarlo alia competente autorità civile per ottenere anche la legittimazione civile.

47. - Per tutto ciò che riguarda il privilegio paolino, rimangono inalterate le norme contenute nel Codice di diritto canonico (cann. 1120 e seg.), e la pratica per la trascrizione agli eliti civili sarà deferita alla Segreteria di Stato di Sua Santità dall'autorità ecclesiastica che detto privilegio avrà applicato.

48. - Parimenti ricorrendo il caso di presunta morte di uno dei coniugi, se trattasi di militari dispersi nella grande guerra e vi sia la sentenza del Tribunale civile che dichiarò la presunta morte, l'Ordinario si atterra all'Istruzione del Santo Oficio del 1868 e, permettendosi il nuovo matrimonio, questo avrà il corso ordinario e sarà con la debita avvertenza denunziato allo stato civile.

Fuori di questo caso la pratica per gli eliti civili dovrà essere deferita come sopra alla Segreteria di Stato.

49. - I provvedimenti e le sentenze di nullità di matrimonio rese esecutive (can. 1987) sia che le relative cause abbiano seguito il corso giudiziario, sia quello amministrativo o economico (canone 1990) e le dispense da matrimonio rato e non consumato concesse agli acattolici, quando uno soltanto dei coniugi sia battezzato (can. 1119), e così le dichiarazioni circa lo scioglimento del detto matrimonio rato e non consumato in forza della professione solenne (can. 1119), saranno d'ufficio trasmesse rispettivamente o dal Tribunale ecclesiastico d'appello, o dall'Ordinario diocesano, o dalla competente Sacra Congregazione al Supremo Tribunale della Segnatura, che a sua volta le comunicherà alla Corte di Appello della circoscrizione a cui appartiene il Comune presso il quale fu trascritto l'atto di celebrazione del matrimonio (Legge, art. 17).

50. - Nelle cause di separazione si riterrà come massima che possono considerarsi nei singoli casi quali ingiurie gravi l'apostasia d'uno dei coniugi e il pericolo di perversione dell'altro.

51. - Le sentenze di separazione saranno partecipate dal Tribunale civile che le emette all'Ordinario diocesano, il quale ne darà a sua volta comunicazione al parroco proprio dei coniugi (Legge, art. 19).

52. - La competenza del magistrato civile circa le cause di separazione riguarda anche i matrimoni celebrati prima del Concordato.

53. - Le sentenze e i provvedimenti relativi alla separazione dei coniugi, emessi dall'autorità civile, purchè non siano contrari alla legge divina o ecclesiastica, hanno valore anche nel foro en-

nonico. Perciò rispetto alla donna legalmente separata è applicabile la disposizione del can. 93 § 2.

54. - Le sentenze o decreti di separazione emanati dalla competente autorità ecclesiastica in qualche caso speciale, potranno essere notificati dall'autorità che li ha emanati, nell'interesse delle parti, all'autorità civile.

Ca po VI.

Disposizioni transitorie.

55. - Gli atti e le pratiche relative al matrimonio, che siano già state iniziate dall'autorità ecclesiastica prima dell'8 agosto 1929, giorno in cui va in vigore la Legge 27 maggio 1929 per l'applicazione del Concordato nella parte relativa al matrimonio, non saranno sospese, ma seguiranno il loro corso ordinario e verranno condotte a termine nella forma e nei modi prescritti.

56. - Nel caso che l'autorità civile in seguito alle pubblicazioni o ad altro provvedimento abbia emanato una ordinanza o un decreto. tuori dei casi contemplati nei nn. 17 e 18, con cui la trascrizione del matrimonio venisse impedita o differita, il parroco suggerirà alle parti di far ricorso motivate dalla disposizione di legge contro la detta opposizione alla R. Corte d'appello (art. 21 della Legge) e farà egli stesso ricorso al proprio Ordinario.

57. - Se le pubblicazioni canoniche siano già state fatte quando andrà in vigore la suddetta Legge, il matrimonio potrà celebrarsi senza le pubblicazioni civili. Se queste avessero avuto luogo o fossero in corso, non occorrerà chiedere la rinnovazione delle medesime, ma si farà luogo alla celebrazione e trascrizione del matrimonio previo il certificato da rilasciarsi dall'ufficiale dello stato civile (art. 7 della Legge). Spetta alle parti interessate di chiedere alla Corte d'appello la trascrizione di un matrimonio religioso celebrato anteriormente all'entrata in vigore della Legge 27 maggio 1929 (art. 21). Il parroco presterà a tale scopo agli interessati la propria assistenza.

58. - La nullità dei matrimoni dichiarata dall'autorità ecclesiastica prima o dopo l'8 agosto 1929, su domanda di una delle parti, può essere notificata secondo la formalità di cui al n. 49, per ottenere lo scioglimento del matrimonio civile, purchè la nullità sia stata pronunciata per una causa ammessa anche dal Codice civile (Legge, art. 22).

Così pure, su domanda di ambedue le parti, si potrà ottenere lo scioglimento civile di quei matrimoni dai quali si è avuta prima della stessa data la dispensa pontificia del matrimonio rato e non

consumato, purchè siano state osservate le formalité di cui al n. 49 (ibid.).

La Santità di A. S. Pio Pp. XI, nell'Udienza accordatft al sottoscritto Cardinale Prefetto della S. C. della disciplina dei Sacramenti il giorno 1° luglio, si è benignamente degnata di approvare la présente Istruzione e di dare ordine che venisse immédiatepubblicata e (diventi esecutiva a tutti gli effetti di legge fia il giorno otto agosto prossimo venturo.

Roma, dalla Sacra Congregazione della disciplina dei Sacramenti, 1° luglio 1929.

► P. M. Card. Lega, Vescovo Tuscolano,
Prefetto.

L. S.

D. Lorio, *Segretario.*

Allegato I.

CONCORDATO STIPULATO FRA LA SANTA SEDE E IL GOVERNO ITALIANO.

Art. 34.

Lo Stato italiano, volendo ridonare all'istituto del matrimonio, che è base della famiglia, dignité conforme alle tradizioni cattoliche del suo popolo, riconosce al sacramento del matrimonio, disciplinato dal diritto canonico, gli effetti civili.

Le pubblicazioni del matrimonio come sopra saranno effettuate, oltre che nella chiesa parrocchiale, anche nella casa comunale.

Subito dopo la celebrazione il parroco spiegherà ai coniugi gli effetti civili del matrimonio, dando lettura degli articoli del Codice civile riguardanti i diritti e i doveri dei coniugi, e rédigerà l'atto di matrimonio, del quale entro cinque giorni trasmetterà copia integrale al Comune, affinchè venga trascritto nei registri dello stato civile.

Le cause concernenti la nullità del matrimonio e la dispensa del matrimonio rato e non consumato sono riservate alla competenza dei Tribunali e dei dicasteri ecclesiastici.

I provvedimenti e le sentenze relative quando siano divenute definitive, saranno portate al Supremo Tribunale della Segnatura, il quale controllerà se siano state rispettate le norme del diritto

canonico relative alla competenza del giudice, alla citazione ed alla legittima rappresentanza o contumacia delle parti.

I detti provvedimenti e sentenze definitive coi relativi decreti del Supremo Tribunale della Segnatura saranno trasmessi alla Corte d'Appello dello Stato competente per territorio, la quale, con ordinanze emesse in Camera di Consiglio, li renderà esecutivi agli effetti civili ed ordinerà che siano annotati nei registri dello stato civile a margine dell'atto di matrimonio.

Quanto alle cause di separazione personale, la Santa Sede consente che siano giudicate dall'autorità giudiziaria civile.

Allegato II.

LEGGE SUL MATRIMONIO.

Numero di pubblicazione 1521. Legge 27 maggio 1929 n. 847.

Disposizioni per l'applicazione del Concordato dell'11 febbraio 1929, tra la Santa Sede e l'Italia, nella parte relativa al matrimonio.

VITTORIO EMANUELE III

PER GRAZIA DI DIO E PER VOLONTÀ DELLA NAZIONE

RE D'ITALIA

Il Senato e la Camera dei deputati hanno approvato;
Noi abbiamo sanzionato e promulgato quanto segue:

Capo I.

Modifiche al titolo V del libro I del Codice civile.

Art. 1.

L'età per contrarre matrimonio, indicata nell'art. 55 del Codice civile, è ridotta a sedici anni compiuti per l'uomo e a quattordici anni compiuti per la donna.

Art. 2.

Quando concorrono gravi motivi, oltre che dagli impedimenti indicati nell'art. 55 del Codice civile, può essere altresì accordata dispensa dagli impedimenti indicati negli articoli 57, 60 e 62 del Codice civile.

La dispensa è accordata dal Re o dalle autorità a lui delegate.

Art. 3.

L'articolo 63 del Codice civile è così modificato;

« Il minore non può contrarre matrimonio senza il consenso del genitore che esercita la patria potestà o senza il consenso del tutore.

« Per il matrimonio dei figli naturali legalmente riconosciuti si richiede il consenso dei genitori che esercita la tutela e, in mancanza, dei tutori.

« Per il matrimonio dei figli naturali non riconosciuti si richiede il consenso dei tutori.

« Al matrimonio del figlio adottivo è necessario anche il consenso dell'adottante ».

Art. 4.

Sono abrogati gli articoli 61, 65, 66, l'ultimo comma dell'art. 128 del Codice civile, e ogni altra disposizione contraria all'art. 3 della presente legge.

Capo II.

Disposizioni relative ai matrimoni
celebrati (avanti i ministri del culto cattolico).

Art. 5.

Il matrimonio celebrato davanti ad un ministro del culto cattolico, secondo le norme del diritto canonico, produce, dal giorno della celebrazione, gli stessi effetti del matrimonio civile, quando sia trascritto nei registri dello stato civile secondo le disposizioni degli articoli 9 e seguenti.

Art. 6.

Le pubblicazioni debbono essere fatte a norma degli articoli 70 e seguenti del Codice civile* e degli articoli 65 e seguenti del Regio decreto 15 novembre 1865, n. 2602, per l'ordinamento dello stato civile.

La richiesta delle pubblicazioni, oltre che dalle persone indicate nell'articolo 73 del Codice civile, deve esser fatta anche dal parroco, davanti al quale il matrimonio sarà celebrato.

Art. 7.

Trascorsi tre giorni successivi alla seconda ovvero all'unica pubblicazione, l'uffiziale dello stato civile, ove non gli sia stata notificata alcuna opposizione e nulla gli consti ostare al matrimonio, rilascia un certificate, in cui dichiara che non risulta l'esistenza di cause, le quali si oppongano alla celebrazione di un matrimonio valido agli effetti civili.

Qualora gli sia stata notificata opposizione a norma dell'art. 89 del Codice civile, l'uffiziale dello stato civile non può rilasciare il certificate e deve comunicare al parroco la opposizione.

L'autorità giudiziaria decide sull'opposizione soltanto quando questa sia fondata su alcuna delle cause indicate negli articoli 56 e 61 prima parte del Codice civile. In ogni altro caso pronuncia sentenza di non luogo a deliberare.

Art. 8.

Il ministro dei culti, davanti al quale è celebrato il matrimonio, deve spiegare agli sposi gli effetti civili del matrimonio, dando lettura degli articoli 130, 131 e 132 del Codice civile.

L'atto di matrimonio è compilato immediatamente dopo la celebrazione, in doppio originale. Uno di questi viene subito trasmesso all'uffiziale dello stato civile del Comune in cui il matrimonio è stato celebrato e, in ogni caso, non oltre cinque giorni dalla celebrazione.

Art. 9.

L'uffiziale dello stato civile, ricevuto l'atto di matrimonio, ne cura la trascrizione nei registri dello stato civile, in modo che risultino le seguenti indicazioni:

il nome e cognome, l'età e la professione, il luogo di nascita, il domicilio o la residenza degli sposi;

il nome e cognome, il domicilio o la residenza dei loro genitori;

la data delle eseguite pubblicazioni o il decreto di dispensa;

il luogo e la data in cui seguì la celebrazione del matrimonio;

il nome e cognome del parroco o di chi altri per lui abbia assistito alla celebrazione del matrimonio.

L'uffiziale dello stato civile deve dare avviso al procuratore del Re nei casi e per gli effetti indicati nell'art. 10 del Regio decreto 15 novembre 1860 per l'ordinamento dello stato civile.

Art. 10.

Se l'atto di matrimonio non sia stato trasmesso in originale, ovvero se questo non contenga le indicazioni prescritte dall'art. 9 e la menzione dell'eseguita lettura degli art. 130, 131 e 132 del Codice civile prescritta dall'articolo 8, l'ufficiale dello stato civile sospende la trascrizione e rinvia l'atto per la sua regolarizzazione.

Quando l'atto sia regolare, la trascrizione deve essere eseguita entro ventiquattro ore dal ricevimento, e nelle successive ventiquattro ore deve esserne trasmessa notizia al parroco. con l'indicazione della data in cui è stata effettuata.

Art. 11.

La trascrizione dell'atto riconosciuto regolare deve essere eseguita, quando sia stato rilasciato il certificato di cui all'art. 7, anche se l'ufficiale dello stato civile abbia notizia di qualcuna delle circostanze indicate nell'articolo seguente, ma in tal caso egli deve prontamente informarne il procuratore del Re, il quale, ove occorra, provvede a norma dell'art. 16.

Art. 12.

Quando la celebrazione del matrimonio non sia stata preceduta dal rilascio del certificato di cui all'art. 7, si fa egualmente luogo alla trascrizione, tranne nei casi seguenti:

1° se anche una sola delle persone unite in matrimonio risulti legata da altro matrimonio valido agli effetti civili, in qualunque forma celebrato;

2° se le persone unite in matrimonio risultino già legate tra loro da matrimonio valido agli effetti civili, in qualunque forma celebrato ;

3° se il matrimonio sia stato contratto da un interdetto per infermità di mente.

Art. 13.

Se la celebrazione del matrimonio non sia stata preceduta dalle pubblicazioni o dalla dispensa, la trascrizione può aver luogo soltanto dopo l'accertamento che non esiste alcuna delle circostanze indicate nel precedente art. 12.

A questo scopo l'ufficiale dello stato civile, oltre a richiedere i documenti occorrenti e a fare le indagini che riterrà opportune, affigge alla porta della casa comunale avviso della celebrazione

dei matrimonio da trascrivere, con l'indicazione delle generalità degli sposi, della data, del luogo di celebrazione e del ministro del culto davanti al quale è avvenuta.

L'avviso resterà affisso per dieci giorni consecutivi, durante i quali possono opporsi alla trascrizione del matrimonio per una delle cause indicate nel precedente art. 12, coloro che a norma del Codice civile, avrebbero potuto fare opposizione al matrimonio.

L'opposizione sospende la trascrizione ed è regolata dalle disposizioni degli articoli 89 e seguenti del Codice civile, in quanto applicabili.

Art. 14.

La trascrizione dell'atto di matrimonio che per qualsiasi causa sia stata omessa può essere richiesta in ogni tempo da chiunque ne abbia interesse, quando le condizioni stabilite dalla legge sussistevano al momento della celebrazione del matrimonio e non siano venute meno successivamente.

La trascrizione può essere richiesta anche nel caso previsto nel n. 3 dell'art. 12, se la coabitazione continua per tre mesi dopo revocata l'interdizione.

Qualora la trascrizione sia richiesta trascorsi i cinque giorni dalla celebrazione, essa non pregiudica i diritti legittimamente acquisiti dai terzi.

Art. 15.

Se l'ufficiale dello stato civile non creda di poter procedere alla trascrizione, si osserva la disposizione dell'art. 75 del Codice civile.

Art. 16.

La trascrizione del matrimonio può essere impugnata per una delle cause menzionate nell'art. 12 della presente legge.

Le tali impugnazioni si applicano le disposizioni degli articoli 114, 112, 113 e 114 del Codice civile.

Art. 17.

La sentenza del tribunale ecclesiastico, che pronuncia la nullità del matrimonio, o il provvedimento, col quale è accordata la dispensa dal matrimonio rato e non consumato, dopo che sia intervenuto il decreto del Supremo Tribunale della Segnatura, pre-

veditlo dall'articolo 31 del Concordato dell'11 febbraio 1919, fra l'Italia e la Santa Sede, sono presentati in forma autentica alla Corte di appello della circoscrizione a cui appartiene il Comune, presso il quale fu trascritto l'atto di celebrazione del matrimonio.

La Corte di appello, con ordinanza pronunciata in camera di consiglio, rende esecutiva la sentenza o il provvedimento di dispensa dal matrimonio celebrato davanti un ministro del culto cattolico e trascritto nel registro dello stato civile e ne ordina l'annotazione a margine dell'atto di matrimonio.

Art. 18.

La disposizione dell'art. 116 del Codice civile è applicabile anche nel caso di annullamento della trascrizione del matrimonio, e in quello in cui, a sensi del precedente articolo 17, venga resa esecutiva la sentenza che dichiara la nullità del matrimonio celebrato davanti al ministro del culto cattolico.

Art. 19.

Le disposizioni del Codice civile relative alla separazione dei coniugi restano ferme anche per i matrimoni celebrati davanti un ministro del culto cattolico, quando siano stati trascritti.

In dipendenza del giudizio di nullità davanti i tribunali ecclesiastici. può essere richiesta al tribunale civile la separazione temporanea dei coniugi a norma dell'art. 115 del Codice civile. La domanda può essere proposta dal pubblico ministero, se ambedue i coniugi o uno di essi sia minore di età. La sentenza di separazione, quando sia passata in cosa giudicata, è comunicata all'autorità ecclesiastica.

Capo III.

Disposizioni generali e transitorie.

Art. 20

Agli effetti dell'art. 124 del Codice civile è parificato alla celebrazione del matrimonio il rilascio del certificato di cui all'art. 7.

Incorre nella multa stabilita nell'art. 124 del Codice civile l'ufficiale dello stato civile, che omette di eseguire prontamente la trascrizione dell'atto di matrimonio, quando ricorrano le condizioni previste dalla legge, o che esegua la trascrizione quando questa non sia ammessa.

Art. 11.

I

La trascrizione del matrimonio celebrato davanti un ministro dei culto catolico anleriormente all'entrata in vigore della presente legge puô essere disposta dalla Corte di appello su ricorso di entrambe le parti, con ordinanza pronunciata in camera di consiglio, dopo di aver accertato die al tempo del matrimonio sussistevano le condizioni richieste dal Codice civile per contrarre matrimonio, e che posteriormente non siasi verilicata alcuna delle circostanze indicate nel precedente art. 11.

I

Operata la trascrizione, gli effetti civili dei matrimonio si producono dal giorno della medesima.

Art. 22.

Nel caso, in cui sia stata o venga pronunciata la nullità del matrimonio celebrato davanti un ministro del culto cattolico prima dell'attuazione della présente legge, la senlenza produce il suo effetlo anche riguardo al matrimonio civile contralto fra le stesse persone, quando, osservate le formalité di cui all'art. 17 della présente legge, la Corte di appello, su domanda di una delle parti, abbia accertato che la nullità fu pronunciata per una causa ammessa anche nel Codice civile.

La dispensa dal matrimonio rato e non consumato, quando siano osservate le forinalità di cui al medesimo art. 17, produce, sulla domanda di ambedue le parti, lo scioglimento dei matrimonio civile contralto fra le stesse persone prima dell'enlrata in vigore della présente legge.

Art. 23.

Nulla è innovato alla delegazione contenuta nell'art. 3 della legge 24 dicembre 1925, n. 2260, anche per le norme relative al matrimonio.

La présente legge andrà in vigore sessanta giorni dopo la sua pubblicazione nella *Gazzetta Ufficiale*.

Ordiniamo che la présente, munita del sigillo dello Stato, sia inserita nella raccolta ulliciale delle leggi e dei decreti dei Regno d'llalia, mandando a chiunque spetti di osservarla e di farla osservare come legge dello Stato.

Data a Roma, addi 27 maggio 1929 - Anno VII.

VITTORIO EMANUELE.

Mussolini — Rocco.

Visto: *il Guardasigilli* Rocco.

Allegato III.

FORMULARIO.

Mov. J.

Esame dei contraenti.

Domande da farsi al futuro sposo ed alia futura sposa separatamente (can. 1020).

a) *Per lo sposo:*

1. Quale è il suo nome e cognome?
2. Quale è il nome e cognome dei suoi genitori e quale è il loro domicilio? ')
3. Qual'è il luogo e la data della sua nascita? ')
4. Qual'è la sua condizione? (celibe o vedovo).3)
5. Qual'è la sua attuale abitazioneî (via e numero). Da quanto tempo? 4)
6. In quali parrocchie ha dimorato per almeno sei mesi dopo i 14 anni? [can. 1023]. (*Indicare le parrocchie. le poca e la durata della permanenza*). Per quale ragione?
7. Ha contratto validi sponsali con altri? Come e quando furono sciolti?
8. Ha già contratto l'atto civile di matrimonio? con chi?4) Venue mai lei civilmente interdetto?
9. Esiste con la sposa vincolo di consanguinité (can. 1076), di affinité (can. 1077) o di cogitazione spirituale (can. 768), di adozione civile? (cann. 1059, 1080).
10. (*Si verifichi che non esista altro impedimento di mista religione [can. 1060], di disparità di culto [ran. 1070], di ordine sacro [can. 1072] o voto [cann. 1058, 1073]. di crimine [can. 1076] di pubblica onestà [can. 1078]. - In caso di impedimento già dispensato, si annoli la data della grazia e della esecuzione*).

IL Consente liberamente al matrimonio o vi è costretto da qualcuno, direttamente o indirettamente?

12. (*Se lo sposo è minore di 21 anni*): I suoi genitori conoscono la proposta di matrimonio? Vi consentono? In caso negativo, quali ragioni ha per celebrarlo contro il volere dei genitori?

13. Accertarsi che sia sufficientemente istruito nella dottrina cristiana (can. 1020 § 2).

.... il ...

Firma dello sposo (segno di croce, qualora non sappia o non possa scrivere) ®)...

Firma del parroco o del suo delegato ...

b) *Per la sposa:*

1. Quale è il suo nome e cognome?
2. Qual'è il nome e cognome dei suoi genitori e quale è il loro domicilio? ⁷⁾
3. Qual'è il luogo e la data della sua nascita? ⁸⁾
4. Qual'è la sua condizione (nubile o vedova). ⁹⁾
5. Qual'è la sua attuale abitazione? (via e numero). Da quanto tempo? ¹⁰⁾
6. In quali parrocchie ha dimorato per almeno sei mesi dopo i 12 anni (can. 1023 § 2). *{Indicare le parrocchie, l'epoca e la durata della permanenza}*. Per quale ragione?
7. Ha contratto validi sponsali con altri? Con chi? e quando furono sciolti?
8. Ha già contratto il matrimonio civile di matrimonio? Con chi? Ha mai civilmente interdetto?
9. Esistono con lo sposo vincoli di consanguinità (can. 1076), di affinità (can. 1077) o di cognazione spirituale (can. 768), di adozione civile? (can. 1059, 1080).
10. *Si verifichi se non esista altro impedimento di mista religione [can. 706*0], di disparità di culto [can. 1070], di voto [can. 105N] di professione religiosa [can. 1073], di rapimento [can. 1074], di crimine [can. 1070], di pubblica onestà [can. 7078]).*
- In caso di impedimento già dispensato, si annoti la data della grazia e della esecuzione).*
11. Consente liberamente al matrimonio o vi è costretto da qualcuno, direttamente o indirettamente?
12. *(Se la sposa è minore di 21 anni):* I suoi genitori conoscono la proposta di matrimonio? Vi consentono? In caso negativo, quali ragioni ha per celebrarlo contro il volere dei genitori?
13. Accertarsi se sia sufficientemente istruita nella dottrina cristiana (can. 1020 § 2).

... lì ...

Firma della sposa (segno di croce qualora non sappia o non possa firmare)...

Firma del parroco o del suo delegato ...

⁷⁾ Qualora il nome di battesimo degli sposi o dei loro genitori fosse diverso da quello registrato negli atti civili o da quello col quale è comunemente chiamato, si riportino ambedue i nomi.

⁸⁾ Allegare il certificato di battesimo e il certificato della cresima se amministrati in quella parrocchia (can. 1021). Accertarsi che la data di nascita registrata nell'atto di battesimo corrisponda alla data denunciata all'ufficio di stato civile; in caso di diversità, annollarle ambedue.

⁹⁾ In caso di vedovanza, si alleghi il certificato di morte del coniuge

defunto, quando risulli dai libri di allia parrocchia, o l'incarto debba essere inviato alla Guria vescovile.

In caso di precedente matrimonio religioso o dichiarato nullo o dispensato si richiami la sentenza eseguita o il documento della dispensa.

*) Verificare se si sia acquistato in parrocchia il domicilio o il quasi domicilio, o vi sia soltanto la dimora da un mese.

1) Se tale vincolo esiste tuttora s'indichi dove e quando fu contratto: se è cessato, si alleghi l'atto di morte o il certificato dell'eseguita sentenza di dichiarazione di nullità.

.) Ciò vale anche per casi consimili.

2) Qualora il nome di battesimo degli sposi o dei loro genitori fosse diverso da quello registrato negli atti civili o da quello col quale è comunemente chiamato, si riportino ambedue i nomi.

3) Allegare il certificato di battesimo e il certificato della cresima, se amministrati in altra parrocchia (can. 1021). Accertarsi che la data di nascita registrata nell'atto di battesimo corrisponda alla data denunziata all'ufficio di stato civile: in caso di diversità annotarle ambedue.

4) In caso di vedovanza, si alleghi il certificato di morte del coniuge defunto, quando risulli dai libri di altra parrocchia, o quando l'incarto debba essere inviato alla Guria vescovile. - In caso di precedente matrimonio religioso e dichiarato nullo o dispensato, si richiami la sentenza eseguita o il rescritto della dispensa.

5) Verificare se si sia acquistato in parrocchia il domicilio o il quasi domicilio, o vi sia soltanto la dimora da un mese.

6) Se tale vincolo esiste tuttora s'indichi dove e quando fu contratto: se è cessato, si alleghi l'atto di limite o il certificato dell'eseguita sentenza di dichiarazione di nullità.

Mod. 11.

Esame dei testimoni per la prova di stato libero dei fidanzati.

(Si devono interrogare dite testimoni. conosciuti dal parroco. per ciascuno degli sposi: ma gli stessi testimoni possono deporre per ambedue, però separatamente). Dopo aver ricordato al testimone la santità del giuramento e le pene che incorrono gli spergiuri e gravità del Vetto che compie. facendogli toccare. i santi Vangeli, gli si deferisca. il giuramento con la seguente formula: Giuro in nome di Dio di dire tutta e sola la verità circa le cose sulle quali sarò interrogato. E quindi gli si rivolgano le seguenti domande:

1. Quale è il suo nome, cognome, paternità, data e luogo di nascita. religione, professione, domicilio?

2. Ha avuto istruzioni, suggerimenti o incitamenti sulle informazioni da dare?

3. Da quanto tempo e come conosce il ...? Conosce pure la fidanzata ...? Da quanto tempo e come?

k Quali sono le loro généralité? Dove abitano ora? Da quanto tempo? Quale professione esercitano?

5. Sa in quali parrochie abbiano abitato per più di sei mesi, dopo aver compiuto i 14 anni (*per lo sposo*), e i 12 anni (*per la sposa*) e per quali ragioni?

(\ Sa che abbiano contratto vincolo di matrimonio religioso o civile con altri? Con chi? Tale vincolo sussiste tuttora?

7. Ha cognizione che fra i fidanzati vi sia qualche impedimento, pubblico od occulto, derivante da affinité o consanguinité ecc.?

8. Sa se per parte degli sposi il consenso matrimoniale sia dato liberamente o se vi siano forzati da qualcuno, e per quale ragione?

9. (*In caso che uno degli sposi sia minore di età*): Sa se i genitori consentono a questo matrimonio, o per quali ragioni vi si oppongono? Ha argomenti per giudicare se questa opposizione è giustificata o no?

10. Ha nulla altro da aggiungere al riguardo di questo matrimonio?

... 11 ...

Firma dei testimone ...

Firma dei parroco o dei suo delegato...

Mod. 111.

Domande da farsi separatamente ai genitori di quello dei futuri sposi che sia minore di età (can. 1034).

(*Qualora al parroco non sia evidentemente nota l'assenza di qualunque opposizione da parte di essi*).

1. Quale è il suo nome, cognome, paternité, luogo di nascita, religione, professione e domicilio?

2. Conosce il progetto di matrimonio fra su... figli... e...?

3. Consente ella a tale matrimonio? (*In caso negativo*) Per quali ragioni vi si oppone?

4. Sa che esistano impedimenti di consanguinité, affinité, ecc., pubblici od occulti, fra i nubendi? Sa se su... figli... abbia contratto altro vincolo religioso o civile?

5. Sa se su... figli... dia liberamente il consenso o se vi sia forzato... da qualcuno e per quale ragione?

6. Ha nulla da aggiungere al riguardo di detto matrimonio?

»... ¶ ...

Firma del padre...

Firma dei parroco o dei suo delegato ...

Firma della madre ...

Firma del parroco o dei suo delegato ...

Mod. IV.

Per il giuramento suppletorio

{quando sia necessario a norma dei canoni 1829, 1830. 1831}.

L'anno del Signore 19... questo di ... del inese di ... è personalmente comparire... innanzi a me „l... sig... figli... di ..., di anni..., nat... e baltezzat... a ..., Diocesi di ..., a fine di provare il suo stato libero per poter contrarre matrimonio, secondo il rito di S. R. Chiesa, con ... figli... di nat... nella parrocchia di Diocesi di ... Essendosi ...l... suddet... allontanat... dal suo paese nativo dall'anno ... lino all'anno ... (*continuamente o interpolatamente*), ed avendo dovuto abitare nei seguenti luoghi ... senza lissarvi però mai stabile dimora, nè potendo addurre testimoni abili a provare la libertà di stato che... ha conservato nei suddetti luoghi, come pure non potendo esibire all'uopo analoghe testimoniali di quelle Curie ecclesiastiche, fu ammess... a supplirvi coi giuramento. Fu ammonito della santità del giuramento e delle pene comminateagli spergiuri e poligami: gli si fece inoltre considerare che, giurando il falso e con l'esistenza di impedimenti dirimenti, non solo era nullo il matrimonio, ma diveniva causa di innumerevoli peccati. In presenza «lunque di me sottoscritto, e genulesso innanzi al Crocifix. pronunziò a chiara e intelligibile voce la seguente

Formula

Io ..., figli... di ... e di conoscendo il mio dovere di cristiano di dir sempre in ogni luogo (massimamente in atto così solenne) la verità, toccando questi santi Evangelii, dichiaro e giuro che per tutto il tempo passato fuori del mio paese nativo mi sono sempre mantenuto... libero... e sciolto... da qualsiasi impedimento o vincolo di matrimonio.

Firma di chi ha giurato ...

Firma dell'Ordinario o del suo delegato ...

Mod. V.

Promessa «Il matrimonio unilaterale oppure bilaterale, cioè» sponsalizia

{quando è esplicitamente richiesta}.

Costituiti alla mia presenza i futuri contraenti ..., ho domandato loro se, qualora non si opponga impedimento canonico, vogliano celebrare fra loro le nozze e ricevere il santo sacramento del matrimonio, secondo il rito della Santa Romana Chiesa, ed essi, avvertiti che il contraendo matrimonio sarà trascritto nei registri di stato civile, hanno risposto affermativamente ed hanno quindi re-

ciprocamente ') dato ed accettato vera e formale promessa di unirsi in matrimonio.

In fede di quanto sopra, si sono con me sottoscritti.

... il ...

Firma dello sposo ...

Firma della sposa ...

Firma di un teste, in caso che uno o entrambi gli sposi non sapessero o non potessero firmare ... (*cedere it can. 1017*).

Firma del parroco o del suo delegato ...

' Si tolga la parola *reciprocamente*, quando la promessa è unilaterale,

Moi. IV.

Permesso da rilasciarsi dalla Curia vescovile al parroco della sposa.

(V. 4 *deistruzione*).

Curia di ...

Essendo stati esibiti a questa Curia i documenti dai quali risulta che gl'infrascritti contraenti, esplorata la loro volontà, hanno manifestato il proposito di unirsi fra loro in matrimonio (o hanno contratto sponsali di futuro matrimonio) secondo il rito della S. R. Chiesa, come pure che essi sono istruiti nei rudimenti della dottrina cristiana, che sono battezzati, cresimati e in stato libero, potrà il M. R. parroco di ... fare la richiesta per le pubblicazioni nella Casa comunale e procedere alle pubblicazioni del matrimonio che i medesimi desiderano contrarre. Fatte dette denunzie senza che si sia provato alcun dubbio di canonico impedimento, dopo aver ricevuto dall'ufficiale di stato civile la comunicazione delle seguite pubblicazioni nella Casa comunale, e dopo aver esortato caldamente i contraenti all'accostarsi ai sacramenti della Confessione e Comunione (can. 1033) procederà alla celebrazione del matrimonio suddetto, osservando poi scrupolosamente quanto è prescritto nel can. 1103 del Codice di diritto canonico e nel Cap. IV delle Istruzioni emanate dalla S. C. dei Sacramenti il 1° luglio 1929.

') ...

Dalla suddetta Curia, questo di ...

Il ...

L. >< S.

Il Cancelliere vescovile ...

') Nome, cognome e paternità degli sposi. Se lo sposo appartiene ad altra parrocchia. Specificare luogo e data di battesimo. Specificare anche se, e con quali* data, ha chiesto la dispensa da qualche impedimento.

Mod. VII.

Permesso da rilasciarsi dalla Curia vescovile al parroco dello sposo, quando la sposa appartenga ad altra parrocchia della stessa o di altra Diocesi.

Curia di ...

Essendo stati esibiti a questa Curia i documenti dai quali risulta che gl'infrascritti contraenti, esplorata la loro volontà, hanno manifestato il proposito di unirsi fra loro in matrimonio (o hanno contratto sponsali di futuro matrimonio) secondo il rito della S. R. Chiesa, come pure che essi sono istruiti nei rudimenti della dottrina cristiana, che sono battezzati, cresimati e in stato libero, potrà il M. R. parroco di ... procedere alle pubblicazioni canoniche del matrimonio che i medesimi desiderano contrarre: e terminare tali notizie senza che si sia promosso alcun dubbio di canonico impedimento. invierà analogo certificato al signor parroco della sposa, come pure, in caso contrario, ne darà al medesimo immediato avviso.

) ...
Dalla suddetta Curia, questo di...

Il Cancelliere vescovile ...

l Nome e cognome, paternità degli sposi, specificando la parrocchia della sposa, ove avverrà il matrimonio.

Mod. VIII - (Cf. num. 29 delPZslrmr/one).

Pubblicazioni canoniche da leggersi in chiesa

(coll'indicazione se prima, seconda o terza o da alligarsi alla porta della chiesa, coll'annotazione dei giorni nei quali dovrà stare all'altare (canoni 1022-1025).

Pubblicazione del matrimonio da contrarsi dai signori:

) ...) ...
figlio di ...	figlia di ...
e di ...	e di ...
nato il ...	nata il ...
a ...	a ...
di professione ...	di professione ...
domiciliato a ...	domiciliata a ...

I fedeli sono obbligati in coscienza a denunciare al Parroco o all'Ordinario diocesano gli impedimenti canonici che conoscessero ostare alla celebrazione del detto matrimonio.

... il ...

Il Parroco ...

1) Nome e cognome. - In caso di differenza tra il nome di battesimo e quello dello stato civile, dovranno essere riportati nell'atto ambedue i nomi con debita apposizione della differenza, cioè *al civile e nel libro di battesimo*.

2) Accertarsi che la data di nascita registrata nell'atto di battesimo corrisponda alla data denunciata all'ufficio di stato civile; in caso di diversità annotarle ambedue.

Mon. IX - (Cf. capo II dell'Isfruttazione).

Richiesta di pubblicazione da farsi alla Casa comunale.

Diocesi di... Parrocchia di ... Comune di ...

Al signor ufficiale di stato civile.

Il sottoscritto Parroco di ... richiesto di assistere al matrimonio che sarà celebrato fra i

1)	1) .-
di ...	di ...
e di ...	e di ...
nato il ...	nata il ...
a ...	a ...
domiciliato o residente a ...	domiciliata o residente a ...
di professione ...	di professione ...

adempie il dovere di domandare a V. S. che si eseguiscano anche in cotesta Casa comunale le relative pubblicazioni (*eventualmente aggiungere*: con rescritto del Revmo Mons. Ordinario in data ... è stata dispensata la ... pubblicazione canonica o è stata ottenuta la dispensa dall'impedimento ... 3)
..., il ...

Il Parroco ...

Nota. - La richiesta delle pubblicazioni dovrà farsi sempre in iscritto.

L'autorità civile esige che nelle città e nei paesi che hanno più parrocchie, i Molto Reverendi Parroci trasmettano all'ufficiale di

stato civile un foglio, sul quale apporranno la propria firma (nome, cognome), la qualifica di parroco e un'impronta del timbro parrocchiale.

*) Nome e cognome. - In caso di differenza fra il nome di battesimo e quello dello stato civile, dovranno essere riportati nell'atto ambedue i nomi con la debita apposizione della differenza, cioè al civile e nel libro del battesimo.

*) Accertarsi che la data di nascita registrata nell'atto di battesimo corrisponda alla data denunciata all'ufficio di stato civile, in caso di diversità annotarle ambedue.

3) Non si denunzieranno dispense da impedimento occulto.

Mod. X - (Cf. num. 10 dell'Istruzione).

Richiesta di pubblicazioni da farsi in altre parrocchie.

Diocesi di ... Parrocchia di ...

Molto Rev. signor parroco di ...

Prego la S. V. M. R. di voler fare le pubblicazioni canoniche nella sua chiesa parrocchiale, secondo le prescrizioni dei cann. 1024 e 1035 del Codice di diritto canonico, per il matrimonio che vogliono contrarre il sig... di ... e di ... nato a ... il ... domiciliato a ... di professione ... e la ... di ... e di ... nata a ... il ... domiciliata a ... di professione ...

Resto in attesa del certificate circa le avvenute pubblicazioni.

Parroco ...

Mod. XI.

Dichiarazione del parroco circa le effettuate pubblicazioni.

Parrocchia di ...

Il sottoscritto attesta che nella sua chiesa parrocchiale sono state eseguite le pubblicazioni per il matrimonio che vogliono contrarre i sigg. ... e ... nei giorni ... e che nessun impedimento è stato denunciato al riguardo.

(Qualora invece sia stato denunciato qualche impedimento, si specifichi).

Il Parroco

Mod. XII – (CL num. 15 dell'Ufficio).

Eventual domanda di dispensa da una o più pubblicazioni.

(Da rivolgersi all'Ordinario diocesano).

I sottoscritti domandano che sia data la dispensa da una (o da ...) pubblicazione canonica per il loro matrimonio, e adducono i seguenti motivi ...

Il sottoscritto presenta la loro supplica, e dichiara che i motivi addotti rispondono a verità.

... 19...

Il Parroco ...

Nota. - La presente domanda col reseritto dell'Ordinario diocesano dovrà essere conservata nella posizione dei matrimoni.

Mod. XIII.

α) Licenza per altro parroco (can. 1097).

Diocesi di ... Parrocchia di ...

Il sottoscritto dà al parroco di... la licenza di assistere alla celebrazione del matrimonio che, nella ...) ... il sig. 2) ... desidera contrarre con la signorina 2) ... nulla risultando in contrario alla detta celebrazione.

Trasmetto i documenti comprovanti lo stato libero degli sposi nonché il certificato rilasciato dall'ufficiale di stato civile (n. 23 dell'Istruzione della S. C. dei Sacramenti del 1° luglio 1929).

Il ... 19...

Il Parroco...

1) Chiesa o cappella.

*) Nome, cognome, paternità e domicilio attuale.

2) Nei casi in cui il matrimonio è permesso dalla Curia vescovile basta inviare il nulla osta della Curia stessa.

ft) Delega per un sacerdote, nei limiti della propria parrocchia.

(can. 1096).

Parrocchia di ...

Il sottoscritto delega il sacerdote ... perché, in suo nome e voce, possa assistere al matrimonio suindicato compilando i due originali sopra i fogli che qui si uniscono.

Il ... 19...

Il Parroco ...

Vota. - Il parroco delegante manderà al sacerdote delegato due copie del modulo XV. e «fuesti, celebrato il matrimonio, rimanderà al parroco delegante i detti fogli debitamente riempiti.

Mod. XIV.

Spiegazione degli effetti civili e lettura degli art. 130-132 del Codice civile riguardanti i diritti e i doveri dei coniugi.

Subito dopo la celebrazione del matrimonio, cioè dopo manifestato il consenso dai coniugi avanti il parroco e i (testimoni e prima di celebrare la Santa Messa, il parroco medesimo rivolgerà ai coniugi la seguente dichiarazione :

« Col consenso ora manifestato dinanzi a me ed ai testimoni voi avete contratto il matrimonio secondo il rito di Santa Romana Chiesa. matrimonio elevato alla dignità di sacramento da Nostro Signore Gesù Cristo.

« Questo stesso matrimonio, oltre la grazia divina e gli effetti sanzionati dai sacri canoni, ha tra cui principalmente l'obbligo della mutua assistenza e quello dell'educazione religiosa, morale e fisica della prole, produce anche gli effetti civili secondo le leggi dello Stato, che voi siete ugualmente tenuti a rispettare ed osservare.

« Vi do lettura degli articoli del Codice civile riguardanti i diritti ed i doveri dei coniugi.

«Articolo 130. - Il matrimonio impone ai coniugi l'obbligo reciproco della coabitazione, della fedeltà e della assistenza.

«Articolo 131. - Il marito è capo della famiglia: la moglie segue la condizione civile di lui, ne assume il cognome ed è obbligato ad accompagnarlo dovunque egli creda opportuno di fissare la sua residenza.

«Articolo 132. - Il marito ha il dovere di proteggere la moglie, di tenerla presso di sé e somministrarle tutto ciò che è necessario ai bisogni della vita in proporzione delle sue sostanze.

« La moglie deve contribuire al mantenimento del marito, se questo non ha mezzi sufficienti ».

Mon. XV. - (Cf. capo IV dell'istruzione).

Alto di matrimonio da trasmettersi dal parroco
all'ufficiale di stato civile.

Oggi (giorno, mese, anno e ora) innanzi a me ... parroco della chiesa di ..., Diocesi di Comune di ... Provincia di... (ovvero delegato per questo atto dal parroco di ... o dall'Ordinario diocesano, come risulta dall'allegato documento), nella detta chiesa parrocchiale (o ...) si sono présentati i sigg.....) alla presenza dei testimoni sigg. ...) per contrarre tra loro il matrimonio, secondo le disposizioni della Santa Romana Chiesa.

Visli il permesso della Revma Curia Vescovile di ...3), i certificati!, dai quali risulta che le pubblicazioni ecclesiastiche sono state eseguite nei giorni ... e quelle civili dal giorno ... al ... (o la dispensa canonica e civile accordata circa le pubblicazioni) (eeeeuiaa? niente la dispensa ottenuta dall'impedimento di ... dalla competente autorità ecclesiastica) ho interrogato ciascuno dei contraenti secondo le prescrizioni canoniche, alla presenza dei suddetti testimoni, ed avendo avuto il loro mutuo consenso, li ho dichiarati uniti in matrimonio secondo il rito di Santa Romana Chiesa.

Subito dopo manifestato il consenso, alla presenza dei sopradetti testimoni, ho spiegato agli sposi, oltrechè gli effetti sacramentali del matrimonio contratto, anche i civili, dando lettura degli articoli del Codice civile (130, 131, 132) riguardanti i diritti ed i doveri dei coniugi. Dopo di che ho redatto l'atto di matrimonio in doppio originale, dei quali uno si conserva in questo archivio parrocchiale, l'altro, cioè il *présenté*, è destinato all'ufficio di stato civile di questo Comune di ... per essere trascritto nei registri civili.

Nota. - I signori sposi, alla presenza dei testimoni sopradetti, hanno esposto che avanti il matrimonio, dalla loro unione naturale, è nato un figlio (o più) che fu battezzato il ... nella parrocchia di ... col nome di ... figli di ... e fu denunciato all'ufficio di stato civile di ... col nome di ... come figlio di ... e hanno dichiarato che col *présenté* atto lo riconoscono per proprio figlio all'effetto della sua legittimazione in forza del seguito matrimonio.

Letto il *présenté* atto agli intervenuti, essi si sono con me sottoscritti. 4)

Sposo ... Sposa ...

Testimoni :

... Timbre parrocchiale.

Parroco (o delegato) ...

Nota. - Il *présenté* modulo e il seguente vanno convenientemente modificati, qualora si verifichi uno dei casi di cui ai numeri 34 e 35 dell'istruzione.

1) Nome, cognome, età, luogo di nascita, professione e domicilio o residenza: nome, cognome, paternità, domicilio o residenza dei genitori. In caso di diversità tra i certificati religiosi e civili si specifichino le diversità.

*) Nome, cognome, paternità, età, domicilio.

2) Quando è richiesto per legge particolare o per consuetudine.

3) Qualora gli sposi non sappiano o non possano scrivere si dichiarino nell'atto di matrimonio.

Mod. XVI - (Cf. capo IV dell'art. 1).

Comunicazione all'ufficiale di stato civile.

Parrocchia di ...

Al signor ufficiale di stato civile del Comune di ...

Trasmetto alla S. V., a norma di legge, uno degli atti originali del matrimonio celebrato il ... innanzi a me sottoscritto (ovvero innanzi al sac. ... da me delegato) dai sigg. ... affinché sia trascritto nei registri di stato civile di questo Comune per tutti gli effetti civili.

... il ...

Il Parroco ...

H) ISTRUZIONE

AI REVERENDISSIMI ORDINARI DOTATI SULLA DISPENSA DA GLI IMPEDIMENTI MATRIMONIALI.

Non pochi Revmi Ordinari d'Italia si rivolgono a questa Sacra Congregazione chiedendo se, a tenore dell'art. 31 del Concordato e della Legge 27 maggio 1929, n. 817, nel caso d'eventuali impedimenti contemplati anche nel Codice civile, si debba chiedere la relativa dispensa civile affinché si possa procedere alle pubblicazioni nella Casa comunale e al rilascio del conseguente certificato di *nulla osta*, da parte dell'ufficiale dello stato civile, per la celebrazione del matrimonio con gli effetti civili.

La predetta Sacra Congregazione, con l'Istruzione in data del 1° luglio 1929, già fece intendere che nelle surriferite circostanze nessuna dispensa si deve richiedere all'autorità civile, stante il principio contenuto nell'art. 31 del Concordato, cioè che *il matrimonio disciplinato dal diritto canonico produce gli effetti civili*.

Risposta più esplicita in questo senso venne data dalla stessa Sacra Congregazione a particolari domande di parecchi Revmi Ordinari.

Senonché, ripetendosi ora con maggiore frequenza siffatte domande, si ritiene opportuno di dare alle medesime una risposta generale e precisa; cosa che la Sacra Congregazione fa stabilendo le norme seguenti:

1° Fuori dei casi contemplati dall'art. 12 della citata legge del 22 maggio 1929, che impediscono la trascrizione del matrimonio agli effetti civili e nei quali casi si deve stare alla citata Istruzione

di questa Sacra Congregazione, in ogni altro caso, ricorrendo non o più impedimenti stabiliti dal Codice civile, di qualunque specie, linea o grado, non si deve mai domandare la relativa dispensa civile, essendo necessaria e sufficiente la sola dispensa ecclesiastica dagli impedimenti canonici. I Revmi Ordinari quindi, non solo dissuaderanno gli sposi dal chiedere la pretesa dispensa civile, ma, occorrendo, ne faranno divieto.

2° Qualora l'ufficiale dello stato civile, a motivo della mancata dispensa da impedimenti civili, non credesse di dar corso alle pubblicazioni nella casa comunale, o dandovi corso, si rifiutasse poi di rilasciare un certificato, contenente il *nulla osta* od altra formula che renda possibile immediata trascrizione del matrimonio agli effetti civili, in questi casi il parroco procederà oltre, assistendo senz'altro alla celebrazione del matrimonio edandone poscia subito regolare denuncia all'ufficiale dello stato civile.

3° Si dia agli sposi formale assicurazione che il matrimonio da loro celebrato nelle suddette condizioni, otterrà la registrazione richiesta per gli effetti civili e che, se nascessero difficoltà o dubbi, a dissipare questi l'autorità ecclesiastica presterà tutto il suo valido aiuto.

La Sacra Congregazione sarà grata ai Revmi Ordinari se accuseranno ricevuta della presente circolare, e Le denuncieranno le difficoltà che eventualmente s'incontrassero nell'applicazione della medesima.

Roma, dalla Sacra Congregazione della disciplina dei Sacramenti, 1° agosto 1930.

Φ M. Card. Lega. Vescovo di Frascati,
Prefetto.

L. φ S.

I). Joio, Segretario.

CIRCOLARE MINISTERIALE 31 LUGLIO 1930 SULLA COMPETENZA A DISPENSARE DAGLI IMPEDIMENTI MATRIMONIALI.

L. Signori Pretori del Circondario ed alle Curie vescovili.

Prasinelto alle SS. V. copia della seguente circolare di S. E. il Ministro Rocco per l'esatta osservanza e con preghiera di darne assicurazione:

« In data 19 febbraio 1930 fu inviata da questo Ministero una circolare rilette le pubblicazioni nella Casa comunale per i matrimoni da celebrare davanti i ministri di culto cattolico.

« Sembra che tale circolare abbia dato luogo ad alcune interpretazioni non uniformi. Da un lato è stato, per esempio, ritenuto che la dispensa delle Autorità civili da impedimenti, che siano al tempo stesso previsti dalla legge civile e dal diritto canonico, costituisca una condizione necessaria per la validità intrinseca del matrimonio canonico e quindi per la sua trascrizione nei registri dello stato civile. Altri hanno tratto dalla precedente circolare la regola inderogabile che, in mancanza di dispensa delle Autorità civili da impedimenti previsti nel Codice civile, non sia addirittura possibile procedere alle pubblicazioni nella Casa comunale, in modo che la trascrizione del matrimonio religioso celebrato in queste condizioni non potrebbe aver mai luogo se non dopo seguita la procedura più lunga indicata nell'articolo 13 della legge 27 maggio 1929, n. 847.

« Né l'una né l'altra interpretazione sono esatte.

« Quanto alla prima non è dubbio che il matrimonio canonico, secondo il Concordato, rimane regolato dal diritto canonico e gli impedimenti canonici corrispondano o non corrispondano ad essi impedimenti previsti dal diritto civile, devono essere dispensati dalle Autorità ecclesiastiche. D'altro canto, poichè le uniche cause che ostacolano la trascrizione del matrimonio canonico sono quelle di un preesistente matrimonio valido agli effetti civili e della interdizione (art. 12 e 13 della legge 27 maggio 1929, n. 847), è chiaro che la mancanza di dispensa delle Autorità civili da impedimenti previsti dalla legge civile non può avere influenza sulla validità, anche agli effetti civili, del matrimonio canonico.

« Quanto alla seconda, la regola su enuncia non è conseguenza necessaria delle cose dette nella precedente circolare, perchè la questione della possibilità delle pubblicazioni nella Casa comunale va riguardata in relazione non soltanto agli art. 7 e 11, ma altresì all'art. 12 della legge.

« E certo, intanto, come si è già ricordato, che la trascrizione del matrimonio religioso nei registri dello Stato civile è impedita soltanto dalla esistenza di quelle cause che sono enumerate nell'art. 12 della legge. Altri impedimenti indicati nel Codice civile, benchè non dispensati dalle Autorità civili, non possono ostacolare la trascrizione.

« Rimane quindi solo la questione, se esistendo questi impedimenti civili i quali non ostacolano la trascrizione, la celebrazione del matrimonio religioso possa essere preceduta dalla pubblicazione nella Casa comunale, ovvero debba necessariamente aver luogo senza tali precedenti pubblicazioni, con l'obbligo che per la successiva trascrizione debbano essere eseguite le forme di pubblicità posteriori al matrimonio prescritto nell'art. 13. Posta in questi ter-

mini la questione, è da considerare che Part. 12 della legge prevede la possibilità di pubblicazioni anteriori al matrimonio non seguite dal *nulla osta* indicato nell'art. 7 e non può certo far divieto all'ufficiale dello stato civile, anche se manchi il *nulla osta*, di rilasciare attestazione delle seguite pubblicazioni e di quanto da queste e dagli atti sia risulato.

« È quindi da ritenere che, quando siano regolarmente richieste le pubblicazioni, l'ufficiale dello stato civile vi debba dare corso, anche se risultino determinati impedimenti, qualora però il parroco attesti che essi siano stati già dispensati dalle Autorità ecclesiastiche e che perciò non ostacolano la celebrazione del matrimonio religioso. Al termine delle pubblicazioni l'ufficiale dello stato civile rilascerà un certificato in cui attesti che le pubblicazioni furono eseguite, che non sono risultati altri impedimenti oltre quelli, da indicare specificatamente, che il parroco ha dichiarato dispensati dalle Autorità ecclesiastiche e che, in particolare, non risulta esistente alcuna di quelle cause che impedirebbero la trascrizione del Pato di matrimonio canonico.

« Ricevuto poi dal parroco l'atto di matrimonio e riconosciutane la regolarità a termini dell'art. K) della legge. l'ufficiale dello stato civile procederà alla trascrizione entro 24 ore dal ricevimento, come è prescritto dall'art. 12 della legge, senza bisogno di altre formalità.

« È stato poi segnalato che qualche ufficio dello stato civile anziché limitarsi a rilasciare il certificato da cui risulti la inesistenza di impedimenti, abbia ritenuto di includere nel certificato medesimo l'autorizzazione al parroco di procedere alla celebrazione del matrimonio. Si fa presente che tale autorizzazione è richiesta per la celebrazione dei matrimoni da parte di ministri cattolici, mentre nel certificato da rilasciare al parroco non si deve parlare di autorizzazione alcuna.

* Prego le SS. VV. di voler curare che siano date nei sensi suindicati le opportune istruzioni agli ufficiali dello stato civile di questo Mandamento e nel tempo stesso sarà conveniente che la presente circolare sia portata a conoscenza anche, dei Vescovi per opportuna loro norma.

« Gradirò intanto assicurazione.

« Il ministro

« f^o Rocco.

« Il Procuratore del Re ».

C) CIRCOLARE

AGLI ECCELLENTISSIMI ARCIVESCOVI, VESCOVI E ORDINARI DEI LUOGHI D'ITALIA RELATIVA ALLA CELEBRAZIONE DEI MATRIMONI PER PROCURA.

L'Istruzione di questo sacro Dicastero in data 1° luglio 1929, in esecuzione dell'art. 34 del Concordato, al n. 35 contempla, tra le forme di matrimonio ammesse in regime concordatario, anche quelle del *matrimonio celebrato per procura* a norma del canone 1089 del Codice di I. C., destinato ad avere quindi regolare trascrizione presso gli Uffici dello stato civile del regno.

Le opposizioni a tale registrazione fatte in un primo tempo da qualche ufficiale di stato civile sono venute a cessare in seguito ad una più esatta comprensione della lettera e dello spirito dell'art. 34 del Concordato, talchè a quasi un triennio d'esperienza matrimoniale concordataria, per informazioni a varie fonti assunte, si può con soddisfazione argomentare che il principio della registrazione dei matrimoni di procura sia pacificamente e, per quanto è dato conoscere, universalmente ammesso.

Peraltro, se qualche altra eccezione venisse ulteriormente sollevata contro la trascrizione di tali matrimoni, vorranno gli EE. Vescovi e Ordinari dei luoghi prestare i loro buoni uffici per ottenere l'intento, denunciando il caso alle competenti Procure del Re, e a questa S. Congregazione, se mai anche questa tentativo fosse riuscito infruttuoso.

Altra difficoltà od oscurità è stata da qualche parte prospettata sulla *natura del mandato di procura*, pretendendosi da taluno che desso fosse redatto a norma della legge civile del Regno anzichè giusta le prescrizioni del Diritto canonico.

Coerentemente al principio sancito nel citato art. 34 del Concordato, invitiamo gli EE. Presuli a fare le debite insistenze presso gli ufficiali civili renitenti perchè al mandato canonico sia riconosciuto l'intero valore, che gli compete, agli effetti della registrazione dei matrimoni *di procura*, rivolgendosi, se sarà del caso, alle superiori autorità analogamente a quanto è detto nel precedente capoverso.

L'opportunità e, talora, morale necessità di celebrare il matrimonio *per procura* non può sfuggire agli EE. Vescovi e Ordinari dei luoghi, quando, come accade nella generalità dei casi, trattasi di italiani residenti all'estero, che trovansi nell'impossibilità, sotto minaccia di grave disagio economico e anche di perdita d'impiego e di lavoro, d'abbandonare il centro dei propri affari per recarsi

nel Regno a celebrarvi il sacramento dei matrimonio nella forma ordinaria.

A scongiurare peraltro pericoli e inconvenienti di varia natura, a cui la celebrazione dei matrimonio *per procura* polrebbe dare pretesto, giudicasi conveniente richiamare l'attenzione degli EE. Vescovi, perche, nella loro sollecitudine pastorale, procedant) con la necessaria oculatezza e cautela nel concedere l'autorizzazione a contrarre matrimoni in detta forma.

Il pili grave pericolo da evitare con le gravi conseguenze d'indole non solo economica, che può coinvolgere, si è questo: che cioè la donna in tai guisa sposala venga a trovarsi poi nell'insopportabilità di raggiungere il proprio marito all'estero, o perche lo vietano le leggi sull'emigrazione in determinati paesi. o perche non può munirsi del necessario passaporto.

SuH'argomento si assicura che da parte del Governo italiano non si fanno in genere opposizioni per l'espatrio di donne, che hanno contratto matrimonio *per procura*, purchè siano munite di regolare atto di chiamata del marito, visato dal Jiegio Console: cautela suggerita dalla encomiabile considerazione d'impedire l'emigrazione di donne sole e di rilasciare il passaporto a quelle soltanto, che devono raggiungere il proprio marito o padre o figlio, a salvaguardia della compagine familiare.

Per parte dei Governi esteri non si fanno difficoltà all'immigrazione di donne, purchè siano munite di regolare passaporto e dell'atto di chiamata o, se per la Francia, di contratto di lavoro.

Un'eccezione dev'essere fatta per gli Stati Uniti d'America, che limitant) l'immigrazione degli stranieri ad un ristretto numero: l'Italia ha una quota annua, che non eccede i *diecimila*: però il Governo italiano, che dispone l'assegnazione dei posti in partenza, dà l'assoluta preferenza a donne, che devono riunirsi ai propri mariti. Se non che il Console americano) in Italia può rifiutarsi di vistare il passaporto, e quindi di far parlare la donna, se questa non può *ampiamente* provare la consistenza finanziaria del marito tale da consentirgli di poter mantenere la moglie, a scanso del pericolo che questa abbia a gravare sulla pubblica beneficenza.

Altese quindi le attuali disposizioni, che regolano l'espatrio delle donne, appare chiaro che per ammettere al matrimonio *per procura* una donna residente in Italia con un italiano residente all'estero, non è possibile ottenere che garanzie di *carattere morale*. basate sui requisiti morali dei nubendi, e particolarmente della parte residente all'estero, poichè il passaporto viene rilasciato dal Governo italiano *soltanto* dietro presentazione del regolare atto di chiamata del *marito*: cio che presuppone il matrimonio già contratto.

Tenute quindi present! le attuali condizioni latte all'emigrazione di donne e le altre eventual! che di tempo in tempo e fra Stato e Stato venissero a determinarsi, gli EE. Presuli si alterranno allé seguenti norme:

1. Indagheranno Sulla pratica possibilit  che la donna sposata per mezzo di *procuratore* raggiunga il marito all'estero: e se questo risiede negli Stati Uniti d'America, si accerteranno mediante documenti. rilasciati dalle Autorit  consolari italiane, ampiamente probativi, che lo sposo risponde aile possibilit  tinanziarie capaci di mantenere la futura moglie.

3. Esigeranno che il mandato di procura, redatto ben inleso nella forma prescrilla dal canone 1089, sia inollre vidimato dall'Ordinario del luogo, dove Irovasi il mandante, a garanzia della sua autenticit .

3. Richiederanno di piiii una dichiarazione per iscritto giurata dal mandante e firmata da lui e da due testi, anch'essa vistata dall'Ordinario del luogo, con la quale lo sposo s'impegna, dopo contratto il matrimonio *per procura*, di presentare alPAutorit  consolare italiana *regolare atto di chiamata* della propria moglie.

Con queste cautele e con altre suggerite caso per caso gli EE. Vescovi e Ordinari dei luoghi potranno autorizzare la celebrazione dei matrimoni *per procura*, previi sempre, com'  ovvio, gli accertamenti canonici riguardanti la giusta causa e, in particolare, lo stato libero del contraente dimorante all'estero (Istruzione di questa S. C. del i- luglio 1921), esigendo all'uopo i consueti necessari documenti dalle Curie vescovili, oltre quelli specifici sopra ricordali.

Si gradir  *un cenno di ricevuta*.

Roma, dalla S. Congregazione della disciplina dei Sacramenti, il 1  maggio 1932.

M. Card. Leg a , Vescovo Tuscolano,
Prefetto.

L. S.

D. .loiuo, *Segretario.*

INDEX RERUM

QUAE IN UTROQUE VOLUME CONTINENTUR

Xumerus comatius indicat volumen, ambitus numerum marginalem.

Abbas et Praelatus nullius veniunt in iure nomine Ordinarii loci. I, 939.

Abrogare impedimentum potest Romanus Pontifex, I, 263; num possit consuetudo. I, 264 seq.

Absolutio a censuris in dispensationibus pro mixtis coniugiis, I, 365.

Acatholici qui eximuntur a forma canonica celebrationis matrimonii, vide Forma. Excluduntur ab agendo in causis matrimonialibus citra facultatem, II, 1260.

Acceptatio in promissione matrimonii. I, 53: in consensu matrimoniali, II, 775. Acceptatio dispensationis, I, 412.

Accidentalia in matrimonii promissione, I, 78 seq.

Accusare matrimonium quoniam possint seu contrahendum, I, 169 seq.: seu contractum, II, 1256 seq.

Administrator Apostolicus quasnam dispensationes exsequi valeat, I, 351 seq. In iure venit nomine Ordinarii loci, II, 939.

Adoptio quid, I, 7(44); et cur impedimentum pariat, I, 765; Ecclesia canonizavit impedimentum quod iure romano oriebatur ex adoptione, I, 766seq. Iure Codicis cognatio legalis ex adoptione nuptias reddit vel illicitas vel invalidas prout tales habet lex civilis loci, I, 436, 769; hinc nullum impedimentum in locis ubi adoptio civilis est inducta solis populi moribus, I, 770; aut alu-

[Adoptio]:

innatu et unione prolium. I, 771; impedimentum exclusive se habet a lege canonica, sed civili nititur, a qua suum ambitum mutuatur, I, 772: an ista lex sit territorialis vel personalis, I, 773. Impedimentum est iuris ecclesiastici ac proinde Ecclesia super ipso valet dispensare et infideles eo non tenentur, I, 774.

Adulterium cum promissione matrimonii, I, 671 seq.; vel cum attentatione. I, 675: vel cum coniugicidio, I, 676seq. parit impedimentum.

Advocatus in causis matrimonialibus potest respondere defensori vinculi, II, 1281.

Aetas pro matrimonio ineundo, I, 489 seq. Vetus disciplina reformata, I, 190; quoniam nubilis aetas in praecipuis codicibus civilibus, I, 491. Aetatis impedimentum quando sit iuris naturalis et quando ecclesiastici, I, 492. Ecclesia maiorem prae pubertate aetatem exigit pro matrimonio, I, 493. Post aetatem canonicam matrimonium valet, dummodo utraque pars habeat debitam mentis discretionem, I, 494; ante est nullum, I, 495. Exceptio *nisi malitia (prudencia)* suppleat aetatem per Codicem suppressa, I, 495 seq. Utrum impedimentum urgeat, si utraque pars est infidelis, I, 497; aut fidelis altera, altera infidelis, I, 498. Quid de di-

- [Actas]:
 sponsatione ab impedimento, I. 199.
 Explicatur c. 1, X, *De desponsatione impuberum*, IV, 2, quo pater potest filium, nondum adultum, cui vult matrimonio tradere, I. 501.
- Actae foeminae superadulta causa dispensationis, I. 304.
- Affinitatis impedimentum funditus a Codice reformatum, I. 715; ratio impedimenti, I. 716: unde oriatur impedimentum iure novo et quomodo computetur, I. 717; impedimenti multiplicatio antiquo iure. I. 718; et novo, I. 719. Affinium nomina, I. 720. Ambitus impedimenti antiquo iure. I. 721; et novo, I. 722. Quonam iure affinitas matrimonium dirimat. I. 722; et utrum impedimentum infideles afficiat. I. 723. Dispensatio ab impedimento. I. 724; celebre exemplum in historia dispensationis affinitatis in primo gradu I. c., I. 725. Poenae in violatores impedimenti, I. 727.
- Agentia in dispensationibus matrimonialibus. I. 278.
- Alimenta filiis quinam praestare debeat. vide Filii.
- Amentes num promissionem matrimonii valeant inire. I. 66; aut matrimonium. II. 785; et an eorum matrimonium in radice sanari possit, II. 1222; num valeat matrimonium a procuratore initum, mandante in amentiam prolapsa, II. 874.
- Angustia loci causa dispensationis, I. 303.
- Antistes, vide Episcopus.
- Anuli nuptialis benedictio, II. 1042.
- Apostata obnoxius est impedimentis matrimonialibus, I. 257 seq. Notorie apostatae matrimonio num valeant parochus et testes assistere, I. 473 seq. Quid si ordinatus fuerit in sacris ab Episcopo haeretico aut schismatico. I. 615.
- Appellatio in causis matrimonialibus, vide Causa.
- Archiepiscopus quoad causas matrimoniales secundae instantiae, vide Causa.
- Arrhae sponsalitia, I. 88 seq.
- Assistentia parochi et testium matrimonio indignorum. I. 47 seq.; non amplius passiva in matrimonio mixto, I. 443. Assistentia matrimonio qualis debeat esse, II. 977 seq.
- Banna, vide* Publicationes.
- Baptismi testimonium num necessarium sit ad matrimonium permitendum, I. 137 seq. Quomodo baptismus probetur, I. 140 seq.
- Baptismus quoad impedimentum disparitatis cultus, I. 568 seq.; quoad cognationem spirituales. I. 754 seq.
- Baptismus quoad solutionem matrimonii legitimi, vide Privilegium.
- Belgio (in) dispensationes pro pauperibus conceduntur sub clausula *erogata*, I. 284.
- Benedictio nuptialis sollemnis a Missa pro sponso et sponsa separari nequit, II. 1044 seq. Vide Missa.
- Bigamia quando verilicetur, I. 552. Causae bigamiae simultaneae ad quodnam forum pertineant et quibus poenis bigamia plectatur. I. 560.
- Bimestre coniugibus concessum ad deliberandum de ingredienda religione recessit at) aula, I. 429.
- Bona fides circa matrimonium nulliter contractum quando verilicetur, II. 1182.
- Bonum pacis causa dispensationis, I. 308.
- Caeci num validum possint matrimonium inire, II. 786.
- Caelibatus praestat statui matrimoniali, I. 12 seq. Eius votum obstat matrimonio, I. 426 seq. Lex caelibatus ecclesiastici in Ecclesia occidentali, I. 597 seq.
- Caeremoniae ritualis, vide Rituale.

- Cancellarius in causis matrimonialibus requisitus a Benedicto XIV, II. 1246.
- Capitulum quasnam dispensationes exsequi valeat, I. 351 seq.
- Cappella! militares, aut pii loci, aut diversarum communitatum num valeant matrimonio assistere. II. 936 seq.
- Cardinalis num possit, tamquam Ordinarius, matrimonio assistere in suo titulo, II. 940.
- Castitatis votum ab implenda matrimonii promissione excusat, I. 123; et ipsum matrimonium impedit, I. 426 seq.; atque dirimit, I. 624 seq. Castitatis voto adstrictus num inito matrimonio debitum petere et reddere possit, I. 428 seq. Castitas in coniugali statu servanda num apponi possit tamquam conditio in nuptiarum contractu, II. 899 seq.
- Casus occultus quoad usum facultatis dispensandi, de qua in can. 1044, I. 401.
- Catechismi ignorantia obsoletum impedimentum impediens, I. 423. Catechismi sponsi ignari a parcho edocendi, I. 133.
- Causa pro dispensationibus matrimonialibus, vide Dispensatio.
- Causa apposita promissioni matrimonii. I. 86: et matrimonio, II. 879. Causa matrimonialis quotuplex, II. 1232. Documenta prae oculis habenda in tractatione causarum matrimonialium. II. 1233.
- Quinam iudex competens in causis matrimonialibus, vide Index. Quomodo tribunal matrimoniale constituatur, vide Tribunal.
- Modus procedendi in causis matrimonialibus, el quam lingua sunt exaranda acta processus, II. 1265 seq. Cuinam indici et a quonam exhibenda petitio, II. 1266 seq. Quid iudici faciendum recepto libello, II. 1269 seq.; et constituto tribunali, II. 1274; si
- [Causa]:
 agatur de probanda impotentia, II. 1275 seq. Publicatio processus et conclusio in causa, II. 1280; locus defensionibus faciendus, II. 1281.
- De appellatione in causis matrimonialibus seu a prima seu ab altera instantia, II. 1283 seq.
- Sententia in causis matrimonialibus nunquam transiit in rem indicatam, II. 1284.
- Cautiones requisitae ad dispensandum in impedimento mixtae religionis et disparitatis cultus, I. 365, 450 seq.
- Censura notorie innodati cum Ecclesia sese reconciliare recusantis matrimonio non valent parochus et testes assistere, I. 473 seq.
- Cessatio concubitus causa dispensationis. I. 317. Cessatio impedimenti quomodo sufficiat ad matrimonium revalidandum, II. 1189 seq.
- Clandestinum matrimonium, II. 928 seq.
- Clausulae in dispensationibus apponi solitae, I. 349 seq.; quonam contineant conditionem et quonam simplicem monitionem. I. 318.
- Clausum tempus, II. 1057.
- Clerici seu minores seu maiores contrahentes matrimonium, vide Ordo.
- Coadiutor parochi num possit matrimonio assistere, II. 935 seq. Vide Vicarii.
- Cognatio quid et quotuplex. I. 688. Vide Consanguinitas, Affinitas, Honestas publica.
- Cognatio legalis, I. 436. Vide Adoptio.
- Cognatio spiritualis iure Codicis quid, I. 749 seq.; et quando primo nuptias diremit, I. 751: ante Cone. Tridentinum latior et restrictiones ab eodem introductae, I. 752 seq. Impedimentum non oritur ex invalido baptismo, I. 754; num oriatur ex baptismo privato in casu necessitatis, I. 755. Personae impedimento affectae, I. 749; baptizans el baptizatus. I. 756; patrimis et

[Cognatio]:

baptizatus, I, 757 seq. Hae personae vel invitae contrahunt impedimentum, I, 759. Impedimentum semel contrahitum semper permanet. I. 760: cum vero sit iuris ecclesiastici, Ecclesia super eo dispensat, I, 761: et non afficit infideles I, 762. Quid si impedimentum etiam a lege civili latum sit, I, 763.

Cohabitatio num permittenda in matrimonio contracto cum ignorantia impedimenti impotentiae, I, 549; num in casu matrimonii aliter invalidi sed occulte, II, 1181 seq.

Cohabitatio periculosa et suspecta causa dispensationis, I, 309.

Commoratio menstrua determinat parochum et loci Ordinarium pro licita assistentia matrimonio, quod pro vago determinat commoratio actualis. II, 983 seq.

Communio lori, mensae et habitationis est potius de integritate quam de essentia matrimonii, I. 6. Inter coniuges communio servanda, II, 1102 seq. Eiusdem solutio, vide **Divortium**.

Compaternitas aut commaternitas, I, 752.

Componenda seu compositio quid. I, 276; quomodo determinetur quae est persolvenda S. Congregationi de Sacramentis, I, 278. in Gallia offertur pecuniae summa componenda inferior, I, 279. In Italia haec materia regitur instructione diei 24 apr. 1926, I, 279. Quatenus taxatio pro pauperibus Hispaniae. Lusitaniae, Galliae et Belgii, I, 284.

Composio habenda bonorum fortunae in componenda determinanda. I, 285 seq. Falso allegata paupertas dispensatio valet, sed componenda solvi debet. I. 288. S. Poenitentia componendam non exigit. I. 289; et pariter S. C. de Prop. Fide, I, 273; S. C. S. Officii parvam oblationem postulat a non pauperibus.

I [Componenda]:

I, 272; et ita S. C. pro Ecclesia Orientali, I, 274. Vide Taxa.

Concilii S. Congregatio decretum *Ne temere* «super sponsalibus et matrimonio» edidit. I. 69, II, 931, Alleg. VIII.

Concubinatus publicus vel notorius quoad impedimentum publicae honestatis, vide Honestas publica.

Conditio addita matrimonii promissioni, I, 79 seq. Quatenus clausulae importent conditionem vel simplicem monitionem, I. 348. Conditiones dispensationis ab impedimento mixtae religionis, I, 447 seq. Conditionis servilis error, II. 800 seq. Matrimonium sub conditione de futuro necessaria, II, 881 seq.; aut impossibili, II, 884 seq.; aut turpi, sed non contra substantiam, II, 888 seq. Matrimonium sub conditione de futuro contra substantiam, II, 892 seq.; de futuro licita, II, 914 seq.; et de praesenti vel praeterito, II, 921 seq.

Confessarius aliquando conscribit instantiam pro dispensatione, I, 327; eique committitur eiusdem fulminatio. I. 367 seq., 387. Quatenus dispensationes concedere valeat, I. 397 seq. Natura huius potestatis, I, 402. Potest impetrare indultum facultatum matrimonialium, I. 409. Natura huius potestatis delegatae, I, 410. Quid agendum a Confessario si poeniteris matrimonium contracturus non possit absolvi, I, 486. Quomodo sese gerere debeat cum onanistis, II, 1099 seq. Quando debet relinquere in bona lide coniuges matrimonio nullo coniunctos, II, 1182.

Confessio peccatorum, vide Poenitentiae.

Confirmationis testimonium num necessarium sit ad matrimonium permittendum, I, 139; quomodo confirmatio probetur, I, 140 seq. E

[Confirmationis]:

confirmatione iure Codicis non amplius exsurgit impedimentum cognationis spiritualis, I, 749 seq.

Congregationes SS. Klt. suos habent in anno vacationum dies, festos et feriatos: feriatis tamen officium nullum erit intermissum, I, 291. Facultates iisdem spectantes, Sede Apostolica vacante, I, 292: quid expedire valeat Poenilentiarius Maior eiusque officiales, I, 293. Quatenus Congregationes dispensent ab impedimentis, I, 271 seq.

Coniugatus nequit ordinem sacrum suscipere citra apostolicam dispensationem, I, 614, 617.

Coniugidumconstituens impedimentum, I, 676, 678 seq.

Coniux voto simplici castitatis adstrictus, potest reddere et, iure novo, etiam petere debitum. I, 428 seq.. II, H>86. Coniugibus aliquando interdictus est usus matrimonii, II, 1085 seq. Coniux infidelis, privilegio fidei transiens ad alias nuptias, vide Privilegium.

Consanguinitas quid sit, I, 689; eius stipes linea gradus, I, 690 seq. Consanguineorum nomina, I, 692. Consanguinitatis multiplicatio, I, 693 seq. Modus inveniendi gradus consanguinitatis, I, 698. Quid sit gradus simplex et mixtus, I, 699.

Consanguinitas dirimit matrimonium, I, 700; in linea recta in infinitum, I, 701 seq.; in collateralis, iure Codicis, usque ad tertium inclusive, I, 704 seq. Utrum in primo I. c. gradu dirimat iure quoque divino, I, 708. An consanguinitas, qua impedimentum, etiam infideles attingat. I, 710 seq. De dispensatione super impedimento consanguinitatis, I, 712. Poenae contra contrahentes in gradu prohibito, I, 713 seq.

Consensus in promissione matrimonii, I, 61 seq. Consensus mutuus excusat ab implenda matrimonii pro-

[Consensus]:

missione, I, 108; et semiplenum divortium inducit, II, 1178.

Consensus parentum an et quatenus necessarius sit in matrimonio litorum, I, 188 seq.

Consensus mutuus est matrimonii essentia, I, 8. II, 775. Consensus matrimonialis notio, II, 776. An requiratur duplex actus voluntatis distinctus in utraque parte traditionis et acceptationis, II, 777; et an simultaneus. vel sufficiat implicitus, II, 780; consensus actualis, virtualis, habitualis, interpretativus, II, 781.

Causae quae consensum matrimonialem excludunt, II, 782: et matrimonii promissionem. I, 61-eq. Vide Discretionis debitae defectus, Error, Fictio, Locus, Metus.

Consensus in promissione matrimonii necessario scriptura exprimendus, I, 69 seq. Consensus matrimonialis iure Codicis verbis est regulariter exprimendus, etiam per procuratorem vel per interpretem, II, 864 seq. Vide Procuratore, Interprete.

Consensus renovatio in convalidatione matrimonii. II, 1201 seq. Consensus matrimonialis quomodo renovandus. II, 1223. Consensus renovatio tamquam clausula in rescripto dispensationis, I, 359.

Consistorialis S. C. transmittit Legatis S. Sedis atque Ordinariis indulta dispensationum matrimonialium, quae conceduntur a SS. CC., I, 108.

Consuetudo contraria impedimentis existentibus reprobatur, I, 264 seq.; et ideo, quamvis longissimi temporis sit, revocare nequit impedimentum mixtae religionis, I, 441.

Consuetudo individua vitae in matrimonio, vide Communio, Ligamen, .Matrimonium.

- Consummatum matrimonium quandonam dicatur, I, 12, II, 1093; el quando tale praesumatur. II, 1083.
- Contractus natura convenit matrimonio, I, 3 seq.
- Contumelia Creatoris quando intercedere dicatur, II, 1139.
- Convalidatio matrimonii quid, II, 1196; alia simplex, II, 1189seq.; alia in radice, vide Sanatio In radice. Convalidatio matrimonii ob impedimentum quod dispensatione removetur, II, 1195; si impedimentum sit publicum, II, 1198; si occultum et utrique parti notum, II, 1199; si sit occultum et uni parti ignotum, II, 1200.
- Convalidatio matrimonii irriti ob defectum consensus, II, 1201; si defectus fuerit mere internus, II, 1202; si fuerit etiam externus, II, 1203.
- Convalidatio matrimonii irriti ob defectum formae, II, 1204; vel ob plura capita simul. II, 1205.
- Quomodo incipiat valere matrimonium ex convalidatione simplici et quid ile prolis legitimatione, II, 1206.
- Convivia nuptialia hodie permittuntur tempore clauso, II, 1061.
- Copula causa dispensationis. I, 310; incestuosa an manifestantia pro validitate dispensationis, I, 311; illicita non amplius inducit impedimentum affinitatis, I, 715. Quae-nam copula matrimonium consummet, II, 1093. Quandonam amittant coniuges ius ad copulam. II, 1086 seq.
- Crimen quodnam antiquo iure impediebat matrimonium, I, 123. Crimina quae matrimonium dirimunt. I, 665 seq. Quomodo multiplicetur impedimentum. I, 68). Non afficit infideles, I, 681. Ecclesia potest super ipso dispensare. I, 682. at non solet super duabus posterioribus
- [Crimen]:**
- speciebus, I, 683: dum facilius dispensat super duabus prioribus, I, 685. Ab impedimento non excusat ignorantia, I, 686. Quod attinet ad poenas in reos huius impedimenti, I, 687.
- Data: num dispensatio valeat a tempore datae vel a tempore praesentatae, I, 379; num et indultum dispensandi, I, 412.
- Dataria Apostolica olim dispensabat ab impedimentis matrimonialibus publicis, I, 271 seq.
- Debitum conjugale quid sil, II, 1084. Coniugibus non est obligatio reddendi debitum si imminet periculum sanitatis, II, 1086: at iure novo coniux volo castitatis adstrictus non solum debitum reddere, sed et petere potest, II, ibidem in nota. I, 128 seq. Quid si coniux dubitet de matrimonii validitate, II, 1089seq. Quid si impotentia supervenerit. II, 1087 seq.
- Decretum reformatorium, vide Dispensatio.
- Decretum Tridentinum de matrimonii forma substantiali, II, 930. Poenae contra decreti violatores per Codicem abolitae, II, 1030.
- Decretum *Ne temere* a S. C. Concilii editum «de sponsalibus et matrimonio», I, 69, II, 931. Alleg. VIII.
- Deductio sponsae in domum mariti num et quaelibe iure novo vetita tempore clauso. II, 1061.
- Defensor vinculi matrimonialis ex officio a Benedicto XIV introductus, II, 1216; an sit necessarius in omnibus causis matrimonialibus, II, 1249 seq.: eius iura et officia, II, 1253seq.: unde eligendus, II, 1255: aut designandus ab Ordinario, II, 1273. Defensor vinculi quoad appellationem, II, 1283 seq.
- Deficientia aut incompetentia doli causa dispensationis, I, 305.

Delegatus morte num dispensatio vel dispensandi indultum cesset, I, 378, 410. Quando nam parochus et Ordinarius possint sacerdotem delegare ad assistendum matrimonio, I, 915 seq.

Delegatio ad dispensandum, vide Indultum. Delegatio ad assistendum matrimonio non valet, nisi facta a paroco aut Ordinario proprio scienti et volenti, II, 948; et nisi facta sacerdoti determinato ad matrimonium determinatum. n, 919 seq.; ab eoque acceptata expresse vel tacite. II, 951 seq. Delegatus num possit subdelegare. II, 953. Delegatio interpretative, tacita, expressa, II, 954. Expedit ut in scriptis detur, licet valeat ore tenus facta. II, 955. Delegatio implicita, explicita, specialis, generalis. II, 956; ad tempus et sub conditione. II, 957. Delegationis revocatio, II, 958. Donec delegatio permanet, delegatus valide assistit, II, 959. Quae nam a sacerdote delegato observanda pro valida assistentia, II, 981.

Delegatus, vide Delegatio.

Dementes num sint capaces consensus in promissione matrimonii, I, 66; et in matrimonio, II, 785.

Demonstratio quid sit; sub qua III matrimonii promissio, I, 87; aut matrimonium contrahitur, II, 879.

Denuntiatio impedimentorum est obligatoria, I, 169 seq. Denuntiato impedimento, quid paroco faciendum, I, 185. Vide Publicationes matrimoniales.

Derogare impedimenti num valeat consuetudo, I, 264 seq.

Discretionis debitae defectus in matrimonio promissione, I, 63; pro matrimonio discretio debita advenire solet cum pubertate, II, 783 seq.; deinde in mentecaptis, II, 785; surdis-mutis-caecis, II, 786; et ebriis, II, 787.

Disparitas cultus quod duplex, I, 438; et quae nam inducat impedimentum

[Disparitas cultus):

dirimens. I, 566 seq.; qua dirimens impedimentum est iuris ecclesiastici tantum. I, 587; ante Codicem consuetudine introductum, I, 588 seq. Dispensatio cultus disparitate locum fenei dispensationis super mixta religione, non versa vice, I, 592. Quid secumferat clausula noviter a S. Officio usurpata in dispensatione super cultus disparitate, I, 594; peculiaria adiuncta sub quibus impedimentum cesset citra dispensationem, I, 595; impedimentum ignoratum a plerisque civilibus statibus, I, 596.

Dispensatio a matrimonii promissione, vide Promissio matrimonii.

Dispensatio a publicationibus matrimonialibus, vide Publicationes matrimoniales. Dispensatio ab impedimento matrimoniali a quonam primo concessa, I, 268. Dispensationes per quae nam organa R Pontifex concedat. I, 271 seq., sed vide Officii (S. C. S.). Sacramentis (S. C. de), Propaganda Fide (S. C. de), Ecclesia Orientali (S. C. pro), Poenitentia (S.).

Dispensationes *in forma rescripti* tum pro pauperibus tum pro divitibus hodie concedit S. C. de Sacr., quas valet et *in forma litteris* elargiri, I, 281.

Dispensationis expensae ab utraque parte aequo sustinendae citra conventionem aut consuetudinem contrariam. I, 280. Utrum valeat dispensatio, falso allegata paupertate, I, 288.

Dispensationis causae canonicae recensentur et explicantur. I, 295 seq.; causae quae non canonicae nuncupantur, I, 319; quarum non nullae tamen canonicae usurpatae, I, 321. Copiosiore lemmosyna oblata uti causa dispensationis a S. C. de Sacr. reiecta, I, 320. Clausula *ob rationabiles causas* a S. Se-

[Dispensatio]:

de proludas usurpata a S. C. de Sacr. in minoribus impedimentis, I, 322.

Dispensationes impetrare quinam iure prohibeantur, I, 323. Dispensationis petitionem quinam conscribere soleat et quanam lingua, I, 324 seq. Dispensatio quorumnam nomine petenda, I, 331. Dispensationes *ordinarie* non concedendae usu telegraphi vel telephoni, I, 332. Dispensationis petitio quomodo expediatur, I, 333seq. Quenam sunt in instantia exprimenda, I, 335 seq.

Quid de dispensatione ab una S. Congregatione denegata et ab altera concessa, I, 315. Dispensatio irrita vitio obreptionis vel subreptionis *perinde valere* aut *decreto reformatorio* revalidatur, I, 346.

Dispensationis pontificiae forma et clausulae, I, 347 seq.; et clausulae aliae ad validitatem aliae ad licoitatem, I, 354 seq.; dispensationis executio vel fulminatio, I, 350 seq., vide etiam Fulminatio.

Dispensatio concessa ab Episcopo, vide Episcopus; ab Ordinario, vide Ordinarius.

Dispensationum concedendarum indultum, vide Indultum.

Divortium seu plenum seu semiplenum quid sit, I, 6; num plenum sit contra legem naturae, I, 1123seq. Quando nam inducatur, vide Matrimonium. Divortii semipleni plures causae esso possunt, II, 1171; adulterium unius partie II, 1172seq.; lapsus in haeresim, II, 1176; grave periculum seu animae seu corporis, II, 1177; mutuus consensus, II, 1178. Pronuntiato divortio a quam parte filii alii et educari debeant, II, 1179. Divortium civile num sit intrinsece illicitum, II, 1304 seq.

Domicilium et quasi-domicilium quid, II, 984; determinant parochum pro-

[Domicilium]:

prium pro matrimonialibus publicationibus, I, 157 seq.; atque parochum et loci Ordinarium pro licita assistentia matrimonio, II, 983 seq. Uxor potest habere proprium quasi-domicilium et, legitime separata a viro, etiam domicilium, II, 1105.

Domicilium et quasi-domicilium tribuunt iudici competentiam in causis matrimonialibus, II, 1240.

Dormientes num sint capaces consensus matrimonialis, II, 787.

Dubium circa impedimentum, vide Impedimentum. Num coniuges dubitantes de validitate matrimonii valeant eodem uti, II, 1089.

Ebrius num sit capax consensus in promissione matrimonii, I, 66; et in matrimonio, II, 787.

Ecclesia potest ferre impedimenta pro baptizatis, I, 226; eademquo revocare, I, 263. Ecclesiae vetitum quid, I, 232.

Ecclesia Orientali (S. Congregatio pro) in quibus impedimentis dispenset et quamnam taxam exigat, I, 274; concedit Ordinariis Ecclesiae Orientalis facultates matrimoniales, I, 108. Eius competentia in causis matrimonialibus, II, 1242.

Eleemosyna in rescripto dispensationis, I, 363; an possit iniungi ab inferiore dispensante, I, 405. Vide Componenda.

Episcopus ferre potest poenas contra non revelantes impedimenta, I, 175; quid facere valeat quoad impedimentorum constitutionem, vide Impedimentum. Vide etiam Ordinarius.

Error quid et quotuplex, II, 788 seq. Num irritet promissionem matrimonii, I, 64. Error facti in personam irritat matrimonium, II, 791; et error qualitatis si redundet in errorem personae aut qualitas posi-

[Error]:

- ta sit tamquam conditio, II, 792 seq.; et error conditionis servilis, II, 800 seq. Error circa aliam qualitatem nuptias non irritat, quod et exemplis declaratur. II, 794 seq. Error iuris circa obiectum ipsum matrimonii, II, 805; aut essentialem proprietatem, II, 806; aut matrimonii validitatem, II, 809.
- Essentia matrimonii in quo consistat. I, 8.
- Eucharistiae Sacramentum num praemittendum sit matrimonio, I, 196 seq.
- Eunuchi quinam et an valeant matrimonium inire, I, 506.
- Excellentia meritorum causa dispensationis, I, 318.
- Excommunicatus tenetur impedimentis matrimonialibus, I, 257 seq.; post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam inhabilis est ad dispensationem obtinendam. I, 323.
- Expensae in variis negotiis, quae matrimonium attinent, vide Componenda, Taxa. Expensae pro obtenta dispensatione refici semper debent. I, 288.
- Experimentum triennale ad probandam impotentiam recessit ab aula, II, 1277.
- Expositi num ul legitimi habendi, II, 1114.
- Exsecutio dispensationum, vide Fulminatio.
- Facultas dispensandi habitualis senm fert etiam potestatem absolvendi a censuris, sed pro dispensatione assequenda tantum. I, 323. Vide Indultum.
- Fallectomia, I, Appendix.
- Falsitas insinuata aut veritas reticita in instantia (quando irritet dispensationem, I, 346. Vide etiam Obreptio. Num falsitas in paupertate alleganda dispensationem irritet, vide Dispensatio.

Fama impedimenti utrum et quando satis sit ad matrimonium impediendum, I, 217.

Familiaritas nimia, suspecta, periculosa causa dispensationis, I, 309.

Fatui num sint capaces consensus matrimonialis, II, 785.

Favore iuris gaudet matrimonium et in quo consistat iste favor. I, 18 seq.

Feriatum tempus quoad matrimonii celebrationem, vide Tempus.

Fictio in matrimonio, II, 814; nolens contrahere matrimonium probabilius sacrilegium non committit, II, 815; sed peccat graviter, II, 816; et matrimonium est nullum, II, 817. Fictio difficilis probationis est et exempla afferuntur, II, 818 seq. Volens contrahere, sed nolens sese obligare, invalide contrahit. II, 825 seq.; volens contrahere et sese obligare, sed nolens implere valide contrahit, II, 828 seq.

Fides: an delegatus uti possit induito cum his, qui mala fide, id est cum scientia vel serio dubio de impedimento, nuptias iniverunt. I, 417.

Fides ut constituat legitimam matrimonii probationem, extrahi debet de verbo ad verbum e libro matrimoniorum. II, 1980. Fides bona vel mala quid sit in materia matrimonii, II, 1182.

Filii quando dicantur legitimi. II, 1110 seq.; filii illegitimi alii naturales. alii spurii et hi vel adulterini vel sacrilegi, II, 1112. A quonam filii alii et educari debeant, pronuntiato divortio, II, 1179. Filii illegitimi legitimanlur ex convalidato matrimonio. II, 1206; et sanatione in radice, II, 1209.

Familias minores a parrocho dehortandi sunt a matrimonio celebrando, insciis aut rationabiliter invitatis parentibus, I, 190 seq.

Finis matrimonii quinam sit. I, 9.

Faecundatio artificialis. II, 1091.

Forma Sacramenti matrimonii. I 31; substantialis, 11,928 seq.; antetridenlina, II, 929; tridentina, 11,930; et per Codicem inducta, II, 933 seq.; differentia inter tridentinam et per Codicem invectam, II, 997. Casus quibus formae substantiali derogetur, II, 998. Personae ante Codicem a forma substantiali exceptae, II, 1019; quatenam e contra iure Codicis ad eandem adstrictae II. 1020 seq.; et quatenam ab eadem exemptae, II, 1023 seq. Forma accidentalis celebrationis matrimonii. II, 1031 seq. Vide Ritualis, Missa, Parochus, Ordinarius loci. Decretum.

Rescriptum dispensationis datur in forma mixta, at potest dari in forma gratiosa vel commissoria, I. 347. In forma rescripti hodie conceduntur dispensationes a S. C. de Sacr., quas et in forma Brevis concedere valet, I. 281.

Formula publicationum, I. 155; formula instantiae pro dispensatione quatenam continere debeat, I. 324 seq. Formulae in materia dispensationum in Alleg. λ relatae.

Fornicatio cum tertia persona post matrimonii promissionem eandem solvit, I, 110 seq.

Forum competens in causis matrimonialibus, vide Iudex. Dispensatio data pro foro interno sacramentali non valet pro externo. I. 375.

Fuga mulieris non confundenda cum eius raptu, I, 755 seq.; et peculiaris clausula in rescripto, I. 361. Vide Raptus.

Fulminatio dispensationis pro foro externo. I, 350 seq. An et quandoque dispensationis exsecutor sibi alium substituere possit, I, 352. Ex errore communi in fulminandis dispensationibus suppletur jurisdictio, I. 353. An exsequi valeat dispensationem Ordinarius delegatus, si interim R. P. moriatur I, 378. An exsecutor valeat dispen-

[Fulminatio]:

sationem fulminare antequam gratiae rescriptum exceperit, I, 379. Quid exsecutori sit faciendum post acceptas dispensationis apostolicas litteras, I, 380. Num Ordinarius extra suum territorium possit dispensationis mandatum exsequi, I. 381. Decretum finale executionis scriptis debet esse confectum, I. 382, et quatenam complectatur oportet, I, 383; quandoque dispensatio suas vires exserat. I. 384; et quando extinguatur Ordinarii mandatum ad dispensandum, I. 385. Fulminatio dispensationis S. Poenit. cum clausula *in Sacramentali confessione tantum* quid secum ferat, I, 387 seq.

Furiosi an sint capaces consensus matrimonialis, II, 785.

Galliae in nonnullis Dioecesibus quatenam formula publicationum, I. 155. Pro dispensationibus offertur pecuniae summa componenda inferior, I, 279; et pro pauperibus dispensatio conceditur cum clausula *erogata*, I, 284.

Generationis humanae genesis ac modus, I, 503 seq.

Germaniae leges municipales reprobantur, quae prohibent matrimonium illis qui certum redditum non habent, I, 13.

Gradus in consanguinitate et affinitate quid. I, 690, 717. Quid sit gradus simplex et mixtus, I. 699. Gradus exprimi debet in instantia pro dispensatione, I, 340. Quid si in petitione aut in concessione dispensationis error circa gradum irrepserit, I. 340 in nota, 408 seq.

Gratia facta et gratia facienda quid, I, 347.

Habilitas ad matrimonium determinatur, I, 201.

Haeretici tenentur impedimentis matrimonialibus, I, 257 seq. Quid si

[Haeretici]:

haereticus aul schismaticus valide fuerit ordinatus in sacris ab Episcopo haeretico aut schismatico, I, 616.

Haeretici quinam eximantur a forma canonica matrimonii, II, 1018 s.

Hermaphroditae num habiles sint ad matrimonium, I, 550 seq.

Hispania (in) eadem taxatio Italiae in dispensationibus pro pauperibus sed moneta propria regionis, I, 281.

Honestatis publicae impedimentum per Codicem notabiliter innovatum, I, 728; ratio impedimenti, I, 729; eius vestigia in iure romano, I, 730; impedimentum oritur ex matrimonio invalido, I, 731 seq.; et ex publico vel notorio concubinato, I, 737 seq.; minime vero ex matrimonii promissione, I, 93; et ex matrimonio, ut aiunt, civili, I, 734 seq. Impedimenti multiplicatio, I, 740; et ambitus, I, 741. Est iuris ecclesiastici, I, 742: hinc Ecclesia dispensat super ipso, I, 743; quod infideles non afficit, I, 714 seq. An impedimentum oriatur si concubinitus in ius las nuptias convertatur el matrimonium invalidum convalidetur, I, 748.

Hora pomeridiana matrimonium celebrari merito vetant leges et consuetudines particulares, II, 1062.

Idiotae num capaces sint consensus matrimonialis, II, 78(5).

Ignorantia non excusat ab impedimenti, I, 259: num in particulari ab impedimento ordinis sacri, I, 611; aut criminis. I, 686. Ignorantia distinguitur ab errore, II, 788. Pars impedimentum ignorans, sed perseverans in consensu, dispensatur ab hoc renovando in simplici matrimonii convalidatione, II, 1200. Ignorantia catechismi, olim impedimentum impediens, I, 423; per parochum in sponsis auferenda, I, 133.

Illegitimi filii, vide Filii.

Impedimentum matrimoniale quid et quotuplex, I, 201 seq.; dirimens el impediens iuris divini, vel positivi vel naturalis, et iuris humani, I, 206; absolutum et relativum, I, 207: se habens ex utraque parte aut ex una tantum, I, 208: publicum et occultum, I, 209; quid de impedimento publico et occulto iuxta praxim S. Poenitentiariae etiam post Codicem servatam, I, 210; impedimentum gradus maioris et gradus minoris, I, 211; certum et dubium. I, 212; quomodo sese gerere debeat Ordinarius in casu impedimenti dubii, I, 215 seq. Impedimentum ferre potest auctoritas competens in ipsum matrimonialem contractum, I, 224 seq. Inter baptizatos ferre potest Ecclesia, I, 226; et quinam possint in Ecclesia, I, 228. Episcopus nequii impedimenta dirimentia constituere. I, 229: nec impedientia ad modum legis, sed valet, ex iusta causa eaque perdurante absque clausula irritante, matrimonium suis subditis etiam extra Dioecesim prohibere. I, 230. Matrimonium prohibere potest et parochus ob probabilem impedimenti suspensionem, statim re ad Ordinarium delata, I, 231. Utrum princeps possit impedimenta constituere, vide Princeps.

Matrimonium inter partem baptizatam el partem non baptizatam est nullum, I, 256. An impedimentum afficiat haereticos, schismaticos, apostatas, excommunicatos, I, 257 seq.; num excuset ignorantia invincibilis ac bona Udes, I, 259; aul impossibilitas petendi el obtinendi dispensationem, I, 260. Impedimento detenti scienter matrimonium ineuntes graviter peccant, nisi ratione scandalii aut gravis damni vitandi excusentur, I, 261.

Impedimentum quoad revocationem, vide Abrogare, Derogare, Dispensatio.

[Impedimentum]:

Peculiaris stylus S. C. de Sacr. in dispensatione ab impedimentis mixtis consanguinitatis et affinitatis, l. 281; quaenam ab Ordinario servanda in petitione dispensationis ab impedimento consanguinitatis in primo gradu tangente secundum, l. 329. Norma servanda in petitione quando impedimentum publicum cum occulto concurrat, I, 294.

Impedimenta impediunt in veteri iure, I, 423 seq.; et in novo, I, 424 seq.; atque dirimentia in veteri, l. 487; et in novo iure, I, 488 seq.

Quid in dispensatione super impedimento maioris et minoris gradus in consanguinitate et affinitate, I, 712.

Impossibilitas ineundi matrimonium solvit eius promissionem, I, 124; impossibilitas petendi et obtinendi dispensationem ab impedimento disparitatis cultus num eximat ab impedimento, I, 595.

Impotentia et sterilitas atque omnia quae ad impedimentum impotentiae spectant, I, 502 seq.; atque in Appendice 1 voluminis.

Quomodo impotentia probetur, II, 1275. Num coniuges facti impotentes uti matrimonio valeant, II, 1087 seq.

Impuberum matrimonium nullum est, l. 490 seq.; et eius celebratio non amplius habet vim promissionis, l. 496. Quid de matrimonio a patre inito pro lilio impubère, l. 501.

Indignitas ratione peccati vel censurae impedit matrimonium, cui parochus et testes nequeunt assistere, nisi consulto Ordinario, I, 473 seq.

Indisoiubilitas matrimonii proprietatis, l. 10, II, 1123 seq.

Indultum facultatum matrimonialium quibusnam personis et a quibus SS. RR. CC. concedatur, l. 408, 440.

[Indultum]:

Quandonam valere incipiat, l. 412. Mae facultates possunt ab indultario subdelegari, I, 413. Num indultum valeat etiam pro non subditis, I, 414. Indultum respiciens haereticos explicatur, l. 415. Indultum dispensandi super matrimoniis nulliter contractis, I, 416. Num indultarius valeat dispensare cum iis, qui mala tide nuptias iniecerunt, I, 417. Indultarius servare debet limites induiti atque regulas Romanae Curiae, I, 418 seq. Indultum ex ipsius tenore est aestimandum, I, 421. Num et quomodo induito uti valeat Ordinarius, petitione ad S. Sedem delà Ia, l. 422.

Indultum dispensandi super cultus disparitate conceditur Ordinariis extra loca missionum subdelegatione prohibita, I, 593. Indultum dispensandi secum fert potestatem legitimandi prolem, l. 107.

Infamia mulieris causa dispensationis, I, 311.

Infideles non afficiuntur lege ecclesiastica, l. 257; Ecclesia non potest pro ipsis impedimenta ferre, bene vero Princeps, I, 240 seq. Eorum matrimonium validum vocatur legitimum, l. 43. Si uterque vel alteruter coniux convertatur ad fidem, matrimonium hoc ipso non solvitur, II, 1138. Vide Privilegium, Disparitatis cultus. 3

Instantia pro petenda dispensatione, l. 324 seq.; pro petenda sanatione in radice, II, 1230.

Intentio non contrahendi vel non sese obligandi, vel non implendi obligationem, vide Fictio.

Interdictus personaliter post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam lit inhabilis ad dispensationem impetrandam, I, 323.

Interpellationes, vide Privilegium.

Interprete matrimonium contrahi potest, II, 876.

Investigatio de statu libero in quo consistat et quomodo peragenda, vide Status liber.

locus evacuat matrimonium, 830 seq.

Italia (in), post Concordatum initum inter S. Sedem et Gubernium civile, recognoscitur a civili auctoritate impedimentum disparitatis cultus, I, 526; et matrimonio coram Ecclesia inito civiles effectus tribuuntur, II, 1288.

Index competens in causis matrimonialibus est tantum index ecclesiasticus, II, 1234 seq.; imino etiam inter fidelem et infidelem, II, 1236; aliquando Ecclesia tolerat ut laicus has causas videat, II, 1237; quid vero si laicus eas videat sine hac tolerantia, II, 1238. Quinam index competens inter ecclesiasticos, II, 1239 seq.; et quinam competens in secunda instantia, II, 1211; et in tertia, II, 1242. Ordinarius competens quando agitur de matrimonio impediendo, II, 1243. Quid si paries indicem recusent aut index accusationem, II, 1244. Iodicis iura et officia, II, 1252.

Indices synodales aut pro-synodales in Dioecesi constituti sint oportet, II, 1272.

Iuramentum in matrimonii promissione, I, 78; iuramentum supplementarium ad probandam libertatem status in periculo mortis, I, 127; iuramentum praestandum a personis, quae tribunal matrimoniale constituunt, II, 1272.

Ius conjugale aliquando moraliter amittitur, si exinde immineat periculum sanitatis, II, 1086; aliquando physice et moraliter ex impotentia, 1087. Num in dubio do impotentia usus matrimonii licitus sit, II, 1028. Favor iuris, vide Favor.

Iura temporalia parochi pro assistentia matrimonio, II, 996. 1081 seq.

Legatus S. Sedis recipit facultates matrimoniales a S. C. Consistoriali. et aliquando a Secretaria Status. I, 408. Num possit assistere matrimoniis intra lines sui territorii, II, 941.

Legitimationis prolis causa dispensationis, J. 310; et clausula in rescripto dispensationis, I, 358. Quid de legitimatione prolis in casu can. 1051. I, 407, II, 1116.

Legitimi filii, vide Filii.

Liber matrimoniorum num et quomodo a parochio haberi debeat, II, 1072 seq.

Licentia coniugis ut alter valeat ordinem sacrum suscipere, I, 617. Licentia facta sacerdoti ut matrimonio assistat, vide Delegatio.

Licentia pro licita matrimonii assistentia facienda parochio vel loci Ordinario in casu can. 1097 § 1 n. 3". II, 982 seq.

Ligamen matrimoniale quid, I, 6; num ligamen cum tertia persona solvat promissionem matrimonii, I, 109. Matrimonii impedimentum dirimens et cetera omnia quae tali impedimento cohaerent, I, 552 seq. In quo consistat ligamen conjugale, II, 1084 seq. Quomodo solvatur, **vide Matrimonium.**

Linea in consanguinitate, I, 690; et in affinitate, I, 717.

Litterae perinde valere, I, 346.

Lites super successione bonorum, vel earum periculum causa dispensationis, I, 306.

Locus pro publicationibus matrimonialibus, I, 160 seq. Loci angustia pro dispensatione oblinenda, I, 303. Locus celebrandi matrimonium II, 1061 seq.; celebrari debet in ecclesia paroeciali et potest, de Ordinarii vel parochi licentia, in alia ecclesia aut oratorio publico vel semipublico. quae non sit seminarii vel religiosarum, sed et in his concedere valet Ordinarius, urgente ta-

[Locus]:

men necessitate et opportunis adhibitis cautelis, II, 1065; in aedibus privatis loci Ordinarius concedere potest casu aliquo extraordinario el accedente iusta ac rationabili causa et celebrari potest in cappella Episcopi, Nuntii aut Delegati Apostolici, Cardinalis, II, 1066. Matrimonia mixta vero extra ecclesiam celebrari debent, II, 1067.

Lusitania (in) eadem taxatio Italiae in dispensationibus pro pauperibus, mensura italien paulo inferior, I, 284.

Mandatum dispensandi quomodo cesset, I, 385; mandatum datum procuratori ad nuptias ineundas, II, 871 seq.

Materia Sacramenti matrimonii, I, 34.

Matrimonium quid sit iuxta legem naturae, I, 1. Definitio matrimonii in Heri et in facto esse et definitionis explicatio, I, 2 seq. Obiectum matrimonii. I, 7; essentia, I, 8; finis, I, 9; proprietates. I, 10. Matrimonium est licitum et sacrum, I, 11; sed nemini obligatorium licet omnibus pateat. I, 12 seq. Hinc caelibatus est licitus imo potior, et quis potest seipsum ad illum obligare, I, 13 seq. Differentiae inter contractum matrimonialem et alios contractus, I, 17. Matrimonium gaudet favore iuris. I, 18 seq.

Matrimonium inter Christianos est Sacramentum, I, 26 seq.; sed retinet naturam contractus. I, 30; et nulla est realis dislinctio inter rationem Sacramenti el rationem contractus, I, 29. Ministri, materia et forma Sacramenti, I, 32 seq. Quandonam Christus D. elevaverit matrimonium inter fideles ad dignitatem Sacramenti, I, 35. 1um sit quoque Sacramentum inter duos infideles post baptismum ab utroque vel alterutro receptum. I, 36.

[Matrimonio]:

Num matrimonio applicetur propositio prima damnata ab Innocentio XI, I, 38.

Matrimonium quotuplex dicatur: validum, I, M); ratum, I, 41; consummatum, I, 42; legitimum, I, 43; ad morganaticam, I, 44; invalidum, I, 45; quandonam invalidum speciem seu figuram habeat matrimonii. I, 47; attentatum, I, 46; publicum. I, 18; clandestinum antiquo iure, I, 49; conscientiae. II, 1052 seq.; mixtum, vide Religio mixta.

Matrimonium quoad publicationes, vide **Publicationes**.

Matrimonium quoad impedimenta, vide **Impedimentum**.

Matrimonium quinam contrahere valeant vel prohibeantur, I, 957 seq.

Matrimonium cum dubio impedimento initum num validum sit et licitum. I, 212 seq. In dubio mortis coniugis num novas nuptias inire liceat, I, 561 seq.; et quid si initae fuerint. I, 565.

Matrimonium vagorum, vide **Vagus**.

Matrimonium illorum familias. vide **Filii**.

Matrimonium clandestinum ante Codicem, vide **Forma**.

Matrimonium secundum et ulterius successivum licitum est. sed minus honorabile. II, 1068. Num dari possit benedictio nuptialis, II, 1069. Iure romano celebrari non potest nisi post annum a morte coniugis, II, 1070.

Matrimonium quandonam dicatur consummatum. I, 42, II, 1093 seq.: matrimonium consummatum fidelium est prorsus indissolubile, II, 1126; ratum autem solvitur sollemni professione religiosa, II, 1129 seq.; et dispensatione Romani Pontificis, II, 1130 seq.

Matrimonium legitimum solvitur ex privilegio fidei, II, 1132 seq.. vide

[Matrimonium]:

etiam Privilegium; <d ex R. Pontificis dispensatione, II, 1156seq.

Si contractum matrimonium esi nullum, coniugibus quatuor remedia praesto sunt, II, 1181 seq.

Matrimonium nullum quomodo convalidetur, vide Convalidatio, Solutio in radice.

Matrimonium civile quid sit, II, 1288. Doctrina Ecclesiae circa matrimonium civile tum in se, II, 1288): tum quoad illos illud ineuntes, II, 1290 req.; Ium quoad civilem officialem, II, 1297.

Solutio matrimonii civilis, vide **Divortium**.

Matrina in baptismo quaenam esse possit, I, 757.

Mentecapti num sit capaces promissionis matrimonii, I, 66; aut consensus matrimonialis. II, 785. Vide etiam Discretionis debitae defectus.

Metropolita seu Archiepiscopus quoad causas matrimoniales, vide Causa.

Metus num irritet promissionem matrimonii, I, 67. Quid sit. II, 833. Irritat matrimonium, II, 836 seq.: probabilius iure ecclesiastico, licet Ecclesia nunquam dispenset, et quid inter infideles, aut inter infidelem et infidelem, II, 839seq. Matrimonium irritat metus gravis ab extrinseco et iniuste incussus, a quo utquis se liberet eligere cogatur matrimonium, II, 844seq.; an irritet metus reverentialis, II, 848seq. Non irritat metus levis. II, 851; neque metus ab intrinseco sive supernaturalis, sive naturalis, II, 852. Metus non praesumitur, sed est ab allegante probandus, eius vero probatio difficilis est, II, 858. Tradita doctrina comprobatur exemplis, 859 seq. Poenam Iridentiam iure Codicis non incurrunt cogentes ad matrimonium, at graviter peccant et puniri possunt iudice ac damnum reparare tenentur, II, 863.

Militum matrimonio valide assistit eorum Cappellanus. si plena pollet potestate paroeciali ex apostolico induito, II, 935.

Missa pro sponso et sponsa celebranda si nuptiae sunt benedicendae, II, 1013 seq.; at non semper celebrari potest, II, 1046. Celebratur a parochia per se vel per alium, II, 1047. Num sit de praecepto, II, 1019. Celebrarine postea potest aut debet, si ipsa matrimonii die celebrata non fuerit, II, 1050.

Mixti, mixtiti, mulati quoad indultum dispensationis, I, 415.

Modus appositus matrimonii promissioni, I, 85; et matrimonio, II, 879.

Monitiones quomodo in clausulis dispensationum distinguantur a conditionibus, I, 318.

Morganaticum matrimonium. I, 44

Mors coniugis probanda ut novae nuptiae superstiti valeant et quomodo probetur, I, 561 seq. Alleg. IV.

Mutatio notabilis animi, corporis, fortunarum solvit matrimonii promissionem. I, 114 seq.

Muti num possint validam matrimonii promissionem inire. I, 66; aut matrimonium. II, 786.

Nativitas in iustis nuptiis num sufficiat ad legitimitatem prolis. II, 1111.

Nativitas mulieris praecedere debet copulam ab oratore habitam cum eius matre, secus non conceditur dispensatio. I, 371.

Nihil transeat scii, impedimentum impediens, quod antiquo iure oriebatur ex sponsalibus, per Codicem sublatum, I, 100, 423.

Non nubendi votum, vide Votum.

Notarius requiritur in quolibet processu, II, 1248; ab Ordinario designandus. quatenus desit qui stabiliter sit deputatus, II, 1273.

No»illatus quomodo solvat matrimonii promissionem, I, 123.

Nuptiae, vide Matrimonium.

Obligatio revelandi impedimenta, I. 169 seq. Obligatio reddendi debitum coniugale, vide Debitum.

Obreptio, subreptio in dispensationibus, vide Dispensatio.

Officialis in causis matrimonialibus, vide **iudex**.

Officii (S.)S. Congregatio in quibus impedimentis dispenset, I. 272; concedit indultum dispensandi super impedimentis, I, 108: eius competentia in causis matrimonialibus, II, 12t2seq.

Oiianismus, II. 1099 seq.

Oratoria quoad matrimonii celebrationem, vide Locus.

Ordinarius quoad publicationes matrimonii. vide Publicationes. Quid Ordinarius facere debeat, expletis publicationibus et num permittere possit matrimonium in dubio de existentia impedimenti, I, 183seq., 215 seq. Quinam Ordinarius testari debeat de statu fortunae nupturientium pro dispensationibus. I. 286 seq. Ordinarius plerumque preces a parcho vel a nupturientibus pro dispensatione recipit ac Romam commendatas mittit, peculiares servando normas pro consanguinitate in primo l. c. gradu secundum tangente. I, 3-29. Quinam Ordinarius competens ad preces pro dispensatione recipiendas. I, 330. Ordinario oratorum vel loci inscribuntur rescripta dispensationum SS. RR. CC., I. 350.

Quinam iure Codicis veniant nomine Ordinarii vel Ordinarii loci. I, 350. 11.933. Quinam Ordinarius inter plures litteras dispensationis exsequi debeat, I, 350. Ordinarius delegatus num valeat dispensationem exsequi si interim II. Pontifex moriatur I. 378. Ordinarius dispensare nequit in impedimentis nisi ex potestate ab Apostolica Sede recepta, I, 389 seq.

Natura facultatis dispensandi Or-

[Ordlnarius]:

dinario factae ab Apostolica Sede, I, 390.

Dispensationes, quas concedere valeant locorum Ordinarii potestate ordinaria, I. 391 seq.; natura huius potestatis, I, 402 seq.; an valeant mercedem exigere taliter dispensando, I, 405. Dispensationes quae conceduntur ab Ordinario potestate delegata per rescriptum S. Sedis, I, 108 seq. Vide etiam Indultum. Natura huius potestatis, I, 410. Hanc facultatem potest Ordinarius subdelegare, I, 413. Num el quando Ordinarius uti valeat induito, si petitio ad S. Sedem missa sit, I. 422.

Ordinarius abstertere debet lides a mixtis nuptiis ineundis, I, 472, 582. Ordinariis extra loca Missionum raro conceditur facultas dispensandi super cultus disparitate, quae ceterum ipse personaliter uti debet, I, 593.

Ordinariis competit potestas dispensandi etiam super ordine sacro. excepto presbyteratu, in mortis periculo et quando ad nuptias sunt omnia parata, I, 619.

Ordinarius loci assistere potest matrimonio, I, 939 seq.; et licentiam assistendi alteri sacerdoti committere, II, 946 seq.; at invalide assistit, si fuerit per sententiam excommunicatus vel interdictus vel suspensus ab officio aut taliter declaratus, II. 97-2seq. Valide assistit intra lines sui territorii matrimoniis etiam non subditorum, II, 974seq.; dummodo neque vi neque metu gravi constrictus requirat et excipiat contrahentium consensum, II, 977 seq.; licite vero assistit constituto sibi legitime de libero statu contrahentium. <le domicilio vel quaside domicilio vel menstrua, aut. si de vago agatur, actuali commoratione alterutrius nupturientis in loco matrimonii, II, 983 seq.; quibus con-

[Ordinarius]:

ditionibus deficientibus indiget licentia Ordinarii vel parochi domicilii vel quasi-domicilii aul menstruae commorationis alterutrius nupturientis, nisi vel de vagis actu itinerantibus res sit, vel gravis necessitas a petenda licentia excuset, II, 990 seq.

Loci Ordinarius, excluso Vicario Generali, sine speciali mandato, permittere potest matrimonium conscientiae, II, 1054.

Ordinarius loci index primae instantiae. II. 1240.

Ordo quoad matrimonii promissionem, vide Promissio matrimonii.

Ordines sacros suscipiendi votum impedit matrimonium. I, 126, 434.

Ordo minor non est impedimentum ad matrimonium, I, 602: at clericus in tali ordine constitutus matrimonium contrahens statim ad statum laicalem reducatur, I. 603 seq.: sed ordo maior est impedimentum dirimens, I, 607 seq. S. Sedis disciplina benigna in dispensando a sacris ordinibus infra presbyteratum. I, 619. Poenae quae manent clericos maiores matrimonium attentantes, I, 621 seq.

Organa per quae R. Pontifex dispensationes et indulta matrimonialia concedit, I. 271 seq., 108 seq.

Ovarlectoinia, I, Appendix. Vide etiam Impotentia.

Pacuelles quoad indultum dispensationis, I, 415.

Parentes num valeant pro liliis inire matrimonium, I. 501; quoad obligationem alendi et educandi prolem post sententiam divortii semipleni aut nullilatis, II, 1179.

Parochus investigare debet antequam matrimonio assistat, I, 128seq.; et quid facere debeat post hanc investigationem, I, 134 seq.; an possit assistere matrimonio vagorum et

[Parochus]:

flilorumfamilias. I, 18« seq. Parochus quoad publicationes, vide Publicationes. Quid parochus faciendum post peractas publicationes, delecto aut non detecto impedimento, I, 183 seq. Instructio pei parochum facienda sponis antequam matrimonio assistat circa susceptionem poenitentiae et Ss. Eucharistiae. I, 195 seq. Parochus potest matrimonium prohibere ad tempus, I, 231.

Parochus scribi preces ad dispensationem impetrandam pro foro externo, I, 328; non raro rerum statum exponit Ordinario, I, 329. Quasnam dispensationes parochus concedere valeat. I, 397 seq. Natura huius potestatis, I, U)2 seq.: de taliter concessa dispensatione Ordinarius statim admonendus et adnotatione facienda in libro matrimoniorum, I, U)6. Parochus potest impetrare indultum facultatum matrimonialium, I, 409: natura huius indulti, I. H0. Quid parochus faciendum si certo sciat nupturientes esse adituros ministrum aatholicum in casu mixtae religionis, I. 460; et quomodo sese gerere debeat quoad matrimonium indignorum, I. 473 seq.

Parochi praesentia in matrimonii celebratione et quaenam personae parochus aequiparentur in iure, II, 933 seq. Parochus putativus an valeat matrimonio assistere. II, 936; aut parochus intensus vel depositus, II, 938. Parochus potest licenti un assistendi alteri sacerdoti committere, II. 945 seq.; at invalide parochus assistit si beneficium ad normam can. 188 amisit, II. 971; aut fuerit per sententiam excommunicatus vel interdictus vel suspensus ab officio aut talis declaratus, II, 972 seq. Valide assistit parochus intra tines sui

[Parochus]:

territorii matrimoniis etiam non subditorum, II. 971 seq.: et dummodo neq̃tte vi neque metu gravi constrictus requirat et excipiat contrahentium consensum, II. 977 seq. Parochus territorialis simul et personalis et parochus mere personalis seu familiaris quoad assistentiam matrimoniis. II, 976.

Parochus licite matrimonio assistit constituto sibi legitime de statu libero contrahentium, de domicilio vel quasi-domicilio vel menstrua aut, si de vago agatur, actuali commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii. II. 983 seq.; quibus deficientibus conditionibus, indiget licentia parochi vel Ordinarii domicilii aut quasi-domicilii, vel menstruae commorationis alterutrius contrahentis, nisi vel de vagis actu itinerantibus res sit, vel gravis necessitas a petenda licentia excuset, II. 990 seq. Generalis regula est ut matrimonium coram paracho sponsae celebretur, nisi insta causa excuset, II. 994.

Matrimonia catholicorum mixti ritus, nisi aliud particulari iure cautum sit, in ritu viri et coram eiusdem paracho celebranda sunt, II, 995. Parochus absque licentia iure requisita matrimonio assistens emolumenta stolae non facit sua. II. 99 ». Num parochus aliquid exigere possit pro assistentia praestita matrimonio, II, 1081 seq.

Patritius in baptismo quis possit esse et contrahit cum baptizato impedimentum cognationis spiritualis. I. 757 seq.

Pauperes quoniam intelligantur in materia dispensationum et quasi-pauperes ac miserabiles, I. 282 seq. Dispensatio in forma pauperum, vide Dispensatio. Pauperes, qui divites evaserunt [M] fulminationem dispensationis nil S. Sedi debent,

[Pauperes] :

I, 288. Falso paupertatem simulant tenentur ex iustitia S. Sedi laxam defraudatam solvere, I, 288.

Paupertas viduae causae dispensationis, I, 307.

Peccatoris publici peccata sua confiteri recusantis num valeat parochus matrimonio assistere, I, 473 seq.

Periculum grave animae et corporis potest esse causa divortii simpliciter, II. 1177; periculum matrimonii civilis, mixti celebrandi coram acatholico ministro, vel incestuosi concubinatus causa dispensationis, I, 313 seq.

Perinde valere, vide Dispensatio.

Peritorum suffragium requirendum in causis de impotentia, dispensatione matrimonii, et defectu consensus ob amentiam, II, 1279.

Personae habiles ad matrimonium ineundum, I, 201 seq.; quae eximuntur a forma canonica, vide Forma.

Poenae adiectae promissioni matrimonii quid et an apponi valeat, I, 91 seq. Poenae olim vigentes contra sacerdotem assistentem, testes et ipsos nupturientes, neglectis publicationibus, non amplius urgent iure, Codicis, I, 168. Poenas in non revelantes impedimenta non luit Codex, sed Episcopus ferre potest, I, 175: poena in contrahentes coram ministro acatholico, I, 468 seq.; in raptorem. I, 651: in attentantes matrimonium cum impedimento ordinis sacri aut voti sollemnis, I, 621, 628: in bigamos, I, 559 seq. In scienter contrahentes in gradu prohibito poenas non statuit Codex, qui Limen punit incestum, I, 714; et cogentes ad matrimonium incusso metu. II, 863.

Poenitentia in dispensationibus, I. 356, 373.

Poenitentia publica obsoletum impedimentum impediens, I. 423.

Index rerum quae in utroque volumine coniinentur

- Poenitentiae Sacramentum matrimonio praemittendum, I, 195 seq. Suadendum est ut contrahentes sacramentalem confessionem, et quidem generalem, peragant aliquot dies ante matrimonium, I, 199.
- Poenitentiarla (S.) quaenam indultu et dispensationes iure Codicis concedere valeat et eius hodierna praxis I, 289 seq. Pagella S. Poenitentiariae duplex complectens facultates dispensandi super impedimenti matrimonialibus, II, 290. Quoad vacationum dies, etiam vacante S. Apostolica, vide Congregationes SS. RR.
- Quid iuris in concurrentia impedimenti publici cum occulto quoad dispensationem, I. 294. Preces pro dispensatione mittendae ad Poenitentiarium Maiorem, I, 334; quomodo inscribuntur litterae quando dispensatio conceditur in forma gratiosa, I. 377. Quid de dispensatione concessa a S. Poenitentiarla pro foro interno non sacramentali super occulto impedimento, I, 446.
- Polyandria quando adsit, I, 552; vetatur iure divino seu naturali seu positivo. I, 553 seq.
- Polyganila quando verilicetur, I. 552; prohibetur iure divino, I. 555 seq.
- Pontifex Romanus dispensare nequit ab obligatione reparandi damna ex promissione matrimonii orta, I, 107; potest terre impedimenta pro baptizatis I, 228; et revocare, I, 263; nec non dispensare I, 270 seq. Dispensare potest super ordine sacro, I, 619; et sollemni professione religiosa, in sensu diviso. I, 629 seq.; a matrimonio rato baptizatorum et a matrimonio legitimo et unice competens est in causis maioribus et quas sibi reservaverit, II, 1239. Dispensare potest ab interpellationibus coniugi infideli faciendis, II, 1150 seq.; et matrimonium sanare in radice, II, 1226.
- Praefectus Apostolicus in iure venit nomine Ordinarii, II. 939.
- Praegnantia mulieris causa dispensationis, I, 310.
- Praelatus nullius, vide Abbas.
- Praesentia parochi celebrationi matrimonii. II, 933 seq.; et testium, II, 961 seq. V. etiam Parochus, Testes.
- Princeps civilis non est competens in matrimonio baptizatorum, I, 233 Seq.; at moderatur ipsius civiles effectus, I, 237 seq.; num possit in nonnullis adiunctis matrimonium ad tempus prohibere, I. 236; recognoscere debet effectus inseparabiles matrimonii validi coram Ecclesia initi, I, 238; eique est deferendum matrimonium iuxta Ecclesiae leges initum in libros status civilis transcribendum. I. 239. Competens est in matrimonio infidelium et ferre ad ipsum potest impedimenta, I. 240 seq. Ratio et natura huius potestatis. I. 255.
- Privilegium fidei seu Paulinum, II. 1132 seq.: quonam iure, divino an apostolico, inductum, II. 1135; in quo praecise consistat. II. 1137 seq. Matrimonium legitimum non solvitur per discessum, sed per novum matrimonium a fidei initum, II. 1138 seq. Disciplina interpellationum, II. 1110 seq. Interpellationes faciendae de auctoritate Ordinarii coniugis conversi, II. 1143; atque urgent quamvis constet de discessu infidelis, II. 1112 seq. Si infidelis, ab initio consentiens pacifice cohabitare, deinde discedat, fidelis uti potest iure suo, dummodo ipse non dederit iustum ac rationabile motivum discedendi. II, 1147. De dispensatione ab interpellationibus. II, 1148 seq.
- Processus pro statu libero probando, vide Status: in causis matrimonialibus, vide Causa.
- Procurator seu agens in Romana Curia pro expediendis negotiis quo-

[Procurator]:

modo deputandus et quibusnam qualitatibus praeditus esse debeat. I, 325.

Procuratore malrimonii promissio Heripolest, 1,76; et etiam matrimonium. II, 870 seq. Quodnam mandatum requiratur, 11.871 seq. Procurator debet mandatum ipse per se exsequi, II, 873. Quomodonam mandatum revocari possit et num valeat matrimonium a procuratore initum, mandante in amentiam prolapso, II, 874. Sedulo servandae conditiones mandato appositae, II, 875. Utrum procurator an mandans debeat esse in statu gratiae in actu matrimonii, 11,377.

Professio religiosa solvit matrimonii promissionem, 1,122seq.; sollemnis dirimit matrimonium contrahendum, 1, 624 seq.; item simplex in Societate Iesu, non autem in aliis Ordinibus regularibus, I, 633; at solo iure ecclesiastico, I, 627. Poenae quae manent regulares et moniales post sollemnem professionem matrimonium attentates, 1. 628. Quoad dispensationem ab hoc impedimento, I. 629 seq.

Promissio matrimonii altera unilateralis, bilateralis seu sponsalitia altera, 1.52; ad eius valorem requiritur acceptatio, I, 53. Cumam promissio praemittatur matrimonio. 1, 51. Promissio ut valeat, matrimonium luturum debet esse validum et licitum, 1, 56 seq. Utraque pars debet habere verum consensum, I, 61 seq.; et consensus debet exprimi scriptura, 1.69 seq. Promissio quoad accidentalia. 1.78; sub conditione, modo, demonstratione et causa, 1. 79 seq. De arrhis et poenis promissioni apposis, I, 88 seq. Promissio non amplius producit impedimentum dirimens publicae honestatis, I, 93. Quodnam ius et obligatio enascebatur ex promis-

[Promissio matrimonii]:

Bione iure antiquo, 1.91 seq. Iuxta plurescodices civiles obligatio sponsalitia cum relativo iure recognoscitur ad petendam dumtaxat damnorum reparationem, si quae debeat, non vero ad matrimonium ineundum, 1. 96; quae quidem rata habuit novus ecclesiasticus legislator, I. 97 seq.: qui ideo suppressit directe actionem externi fori partis innocentis ad petendam a iudice matrimonii celebrationem, et consequenter ac indirecte gravem conscientiae obligationem ex iustitia partis iniuste resilientis, cum relativo iure partis innocentis, 1, 99 seq.; quod confirmatur ex responsione Pontif. Commissionis ad Codicis canones authentice interpretandos, I. 102. Diversi casus qui habentur si promissioni matrimoniali tempus additum fuit, I, 103. Quid de actione ad damnorum reparationem. I. 104 seq.

Causae excusantes ab implenda matrimonii promissione: mutuus consensus. I, 108; violatio factae promissionis, I, 109 seq. Casus superveniens aut ignotus innotescens, quo promissio facta non fuisset, I. 113 seq.; susceptio perfectioris status, 1. 122 seq.; impossibilitas ineundi nuptias, I, 124; aliae mutationes quae iudicio DI), in foro externo praesumuntur sufficientes, I. 116; nonnulli errores a DD. recoli!, qui in foro externo praesumuntur dedisse causam contractui, I, 120 seq.

Promissio matrimonii quatenus requiratur pro impedimento criminis, I, 674.

Promotor iustitiae quando accusare possit malrimonium. II, 1259 seq. Propaganda Fide (S. Congregatio de) in quibus impedimentis dispenset et quaenam indulla matrimonialia concedat, I, 273, 108.

Proprietates matrimonii, I, 10. Conditio contra essentielles matrimonii proprietates, II, 89 seq. Vide etiam Conditio.

Pubertas quid sit et quando habeatur, I, 489 seq.

Publicationes matrimoniales a quonam praescriptae, I, 147; differentiae inter publicationum legem tridentinam et lateranensem, I, 148; Codex tridentinam recepit ac confirmavit, I, 149. Haec lex servanda quoque est in matrimoniis servorum. I, 151.

Publicationes fieri prohibentur in matrimonio conscientiae et in mixtis nuptiis, I, 152, 451: quandonam omitti possint in mortis periculo et in matrimonio Principum, II, 153.

Quid exprimi debeat in formula publicationum, I, 154.

Utrum parochus pro his publicationibus aliquid recipere possit, I, 156.

Publicationes fieri debent a parochis proprio et quonam veniant in iure nomine parochi proprii, I, 157 seq.; faciendae sunt, etsi parochus aliunde sciat nupturientes nullo detineri impedimento, I, 150; tribus diebus continuis dominicis aliisque festis de praecepto in ecclesia inter Missarum sollemnia, aut inter alia divina officia, ad quae populus frequens accedat, I, 160 seq.; viva voce aut affixione nominum contrahentium ad valvas ecclesiae, I, 167. Poenae olim vigentes contra sacerdotem et testes assistentes matrimonio et contra ipsos nupturientes, neglectis publicationibus, non amplius urgent iure Codicis, I, 168. Obligatio revelandi impedimenta, I, 169 seq.; quando cesset, I, 172 seq.; aut impleri debeat, I, 174. Poena contra fideles impedimenta non revelantes, I, 175.

A publicationibus dispensat loci Ordinarius proprius et quonam ve-

[Publicationes matrimoniales]:

niant in iure nomine Ordinarii proprii. I, 176. Quandonam Ordinarius dispensare valeat necne. I, 177 seq. Quoad emolumenta quae in talibus dispensationibus concedendis exigi possunt. I, 182. Quantum temporis matrimonium retardari possit post peractas publicationes, I, 183 seq. Quid referre debeat testimonium publicationum expletarum, I, 186. Publicationes sunt repetendae si intra semestre matrimonium non est celebratum, I, 187.

De publicationibus in Galliis. vide Galliae.

Quarterones quoad indultum dispensationis. I, 415.

Quasi-parochi num valeant matrimonio assistere, II, 933.

Raptus praehabiti et purgati circumstantia non necessario exprimenda pro valuitate dispensationis, I, 345. Disciplina Ecclesiae circa matrimonium inter raptorem et raptam iure antiquo, novo, novissimo et iure Codicis, I, 631 seq. De quonam raptu Cone. Tridentinum in suo decreto loquatur, I, 637. Qua ratione raptus dirimat matrimonium I, 638. Quoniam elementa inducat impedimentum raptus, I, 639; singula explicantur, I, 610 seq. Quomodo purgatur, I, 650. Poenae contra raptorem statutae, I, 651. Par raptui habetur, quoad impedimentum, violenta mulieris retentio, I, 652 seq.; cum raptu mulieris non confundenda eius fuga. I, 655 seq. Quid sit raptus seductionis et an impedimentum inducat, I, 658. Quomodo purgetur violenta mulieris retentio, I, 659; et quandonam Ecclesia possit dispensare super raptu, I, 660, seq.: licet de more non dispenset et quonam ratione, I, 662. Impedimentum non afficit infideles. I, 663.

Ratum matrimonium quando dicatur,

I. il. Quando satis probata habeatur non consummatio, II, 1097. Ius accusandi competit solis coniugibus, II, 1262. Vide Causa.

Rector pii loci, vide (appellantis. Rector seminarii nequit valide matrimonio assistere, II. 938.

Religio oratorum exprimenda in petitione dispensationis si alteruter est acatholicus, I, 345.

Religio mixta quid, I, 438: matrimonium prohibet non obstante consuetudine, I. 439 seq.; hinc peccant pars catholica contrahendo, assistendo vero testes et praesertim parochus, qui numquam, ne passive quidem, potest assistere. I. 442 seq. Ecclesia valet tamen al) impedimento dispensare. I. 444 seq.; el indultum concedit Episcopis per S. Officium, I, 446. Conditiones in hac dispensatione concedenda. I. 447 seq. : causa insta. I. 148; et quid si dispensatio concessa sit sine insta causa, I, 449; cautiones in hac dispensatione concedenda praestandae. I, 450 seq.; non praescribuntur iuratae at regulariter in scriptis exigendae, I, 452 seq.; quam praeterea obligatione teneatur coniux catholicus. I, 456. Quam in mixtis confugiis Heri prohibeantur. I. 457 seq.: obtenta dispensatione, coniuges nequeunt vel ante vel post matrimonium coram parochus initum adire ministrum acatholicum uti sacris addictum ad consensum praestandum vel renovandum, I, 457 seq.; et quid parochus faciendum si sciat partes hoc vetitum non esse servaturas. I. 460. Poenae in partem catholicam, quae matrimonium mixtum contra iuris praescriptum contraxit. I. 468 seq. Ordinarius alique pastores (Ideles a mixtis nuptiis ineundis absterere debent, I. 472. 582. Dispensatio ab impedimento mixtae religionis

[Religio]:

non tenet locum dispensationis a cultus disparitate, sed versa vice. I, 592.

Religionis amplectendae votum impedit matrimonium, I, 435.

Remotio gravium scandalorum et occasionis peccati causa dispensationis. I. 316; et clausula in rescripto dispensationis, I. 357. 36-4.

Renovatio consensus inconvalidatione matrimonii simplici, II. 1189 seq.

Res indicata num el quando habeatur in causa matrimoniali, II, 1284.

Retentio violenta mulieris quoad impedimentum, vide Raptus.

Revalidatio matrimonii causa dispensationis, I, 312: quoad celera, vide Qomvalidatio, Sanatio in radice.

Revocatio impedimentorum est triplex, abrogatio, derogatio, dispensatio, I. 263. Revocatio consensus matrimonialis quomodo fiat. II. 1223.

Ritualis caeremoniae servandae in matrimonii celebratione. II, 1032 seq. An coniuges teneantur petere et parochus explere caeremoniae omisas in casu necessitatis. II, 1033 seq. Non est urgenda obligatio si agatur de coniugibus infidelibus qui ad (idem convertuntur, II, 1033 De nonnullis caeremoniis in specie, II. 1039 seq.

Rota Romana tribunal ordinarium appellationis pro causis de matrimonii nullitate. primae vero instantiae solummodo ex Pontificis commissione. II. 1242.

Sacerdos qui matrimonio ad normam can. 1098, n. 2° assistit quasnam dispensationes concedere valeat, I. 397 seq. : natura huius potestatis. I. 402; Ordinarius de in monendus el adnotatio facienda in libro matrimoniorum. I. 406.

Sacerdos, quamvis parochus non sit, potest impetrare indultum facultatum matrimonialium. I. 409.

- Sacramenta a sponsis praemittenda celebrationi matrimonii, I. 195 seq.
- Sacramentis (S. Congregatio de) in quibus impedimentis dispenset, I. 275; concedit Ordinariis indultum dispensandi, I. 408; exclusive cognoscit causas de matrimonio rato et non consummato tdelium, salva competentia aliarum SS. GC., II. 1242. Formulae dispensationum, sanationum et indultorum. II, Alleg. V.
- Sacramentum baptismi, vide Baptismus; continuationis, vide Confirmatio; poenitentiae, vide Poenitentia; Eucharistiae, vide Eucharistia; ordinis sacri, vide Ordo; matrimonii, vide Matrimonium.
- Sacrilegium num habeatur in celebratione matrimonii probabiliter vel certo invalidi. I. 38, 261, II, 813 seq.
- Saecularizatio quid sil quidque secumferat, I, 630 seq.
- Sanatio in radice matrimonii quid et quotuplex. II, 1207 seq.; matrimonium convalidat a momento concessionis gratiae, at quoad effectus canonicos retrotrahit ad matrimonii initium. II. 1208 seq. Sanatio tamen imperfecta convalidat matrimonium vel cum retroiractione ad momentum intermedium vel absque ulla retroractione, II, 1212. Proles exinde legitimate quosnam consequatur effectus, II. 1213. Sanatio in radice plena dari potest si matrimonium initum fuit cum utriusque partis consensu naturaliter sufficiente, sed iuridice inefficaci ob dirimens impedimentum iuris ecclesiastici vel ob defectum formae. II, 1214. Quid vero si matrimonium contractum fuerit cum impedimento iuris naturalis vel divini. II, 1215 seq. Sanatio in radice dari non potest si consensus ab initio defuerit vel, licet praestitus, postea fuerit revocatus, II, 1220 seq. Sanatio-
- [Sanatio]:
- nem in radice concedit R. Pontifex, non autem Episcopus sine speciali induito, II. 1226. Hodie frequenter conceditur, II, 1227; tum pro interno tum pro externo, II. 1228; dummodo sit causa gravis et urgens, II. 1229. De instantia pro eadem oblinenda, II. 1230; et de eius fulminatione, II. 1231.
- Schismatici per se tenentur impedimentis, I, 257 seq.; an teneantur et ad canonicam matrimonii formam, II. 1020 seq. Quid si schismaticus ordinalus fuerit in sacris ab Episcopo haeretico aut schismatico, I, 616.
- Secretaria Status aliquando concedit indultum facultatum matrimonialium. I. 108.
- Scatentia in causis matrimonialibus quomodo proferenda, II, 1282; num et quando transeat in rem indicatam, II, 1283.
- Separatio coniugum quando facienda ante etiam declarationem anilitatis, II, 1182 seq. Clausula separationis in dispensationibus, II. Alleg. V. n. 28.
- Sequestratio mulieris, vide Raptus.
- Servi quomodo distinguantur et num semper fuerint et sint habiles ad matrimonium. II, 800 seq.
- Simulatio, vide Fictio.
- Societatibus ab Ecclesia damnatis nolorie adscriptorum matrimonio num valeant parochus et testes assistere. I. 1-73 seq.
- Sollemnitates nuptiarum quaenam prohibeantur tempore clauso. II. 1057 seq.
- Spadones nequeunt valide nuptias inire, I. 506.
- Species matrimonii quid sil, (piandonam habeatur et quid importet. I. 47.
- Sponsalia, vide Promissio matrimonii. Sponsalium obsoletum impedimentum impediens, I. 423.

Status liber nupturientium quid sit et quomodo probandus; praeprimis a paracho investigandum est, I. 128; per interrogationem sponsorum. l. 129 seq.; ut comperiatur an aliquo detineantur impedimento, an consensum libere, praesertim mulier, praestent et an in doctrina Christiana sciencienter instructi sint, I. 133. Quid faciendum si quod detectum fuerit impedimentum, i, 134. Examen testium quod vigeat antiquo iure, a Codice suppressum haberi debet, salvo praescripto can. 1031 § 1, n. 1º, l. 135. Parochus dein exigere debet testimonium recepti baptismi, nisi collatus fuerit in suo territorio, I. 137 seq.; pro quo testimonio tradendo aliquam taxam modicam exigere potest, I. 143. Catholici qui confirmationem nondum receperunt, antequam ad matrimonium admittantur, eandem recipiant, si absque gravi incommodo possint, l. 139. Quomodo ante Codicem comprobabatur susceptio baptismi et confirmationis, l. 110. Alia documenta a paracho exigenda in quibusdam casibus particularibus, I. 115. Instructio S. C. ile Sacr. 4 iulii 1922 super probatione status liberi, I. 116, ll. Alleg. VI. Quoad publicationes deinceps faciendas, vide Publicationes.

Status matrimonii est inferior caelibatu, l. 12 seq.

Status religiosi votum impedit matrimonium. I. 126 seq.

Sterilitas quid sit, l. 510 seq. Vide Impotentia.

Stipes in consanguinitate, I. 690; et affinitate, I. 717.

Stupidi num sint capaces consensus matrimonialis, ll. 785.

Stuprum sponsae solvit matrimonii promissionem, l. 110.

Stylus et regulae Curiae num servanda sint al> indultario dispensationem concedente, I. 420.

Subreptio in dispensationibus, vide Dispensatio.

Surdi num possint validam matrimonii promissionem inire, l. 66.

Surdi-muti caeci simul a nativitate nequeunt validum matrimonium inire, ll. 786.

Suspensus post sententiam declaratoriam fit inhabilis ad dispensationem obtinendam, licet quaestio practica vix sit, l. 32.3.

Taxa pro dispensatione a publicationibus. vide Publicationes matrimoniales.

Non taxa sed modica praestatio in Curia dioecesanis a divitibus exigere potest, I. 277, 386.

Taxa persolvenda S. Congregationi de Sacr. in dispensationibus pro pauperibus. l. 278 seq. Vide Componenda.

Telegraphum vel telephorum ordinarie non adhibetur in concessione dispensationum, I. 332.

Temporalia iura parochi pro assistentia matrimonio praestita, II. 1081 seq.

Tempus implendi matrimonii promissionem, I. 103; tempus bannorum, l. 157 seq.; tempus ad nuptias licite ineundas, II. 1055; tempus clausum seu feriatum, II. 1056 seq. Tempore feriato prohibentur sollemnitates nuptiarum et quid hoc nomine veniat, II. 1060 seq.

Testes ad probandam fortunam petentium dispensationem, I. 286 seq. Num testes valeant assistere matrimonio indignorum. l. 477. Matrimonio adesse debent duo saltem testes, II. 961; quoniam habcantui habiles, II. 902; qualis debeat essi horum testium praesentia, II. 963 seq.; et quandonam valeat matrimonium contractum coram solis testibus, II. 1001 seq.; et tunc tenentur testes in solidum cum contractantibus curare initium matrimonii

[Testes):

sollicitam adnotationem in praescriptis libris, II, 1013.

Testes qui admittuntur in causis matrimonialibus, II, 1263.

Testimonium septimae manus quid sit in causis de impotentia aut inconsummatione, II, 1264.

Tonsurae susceptio solvit matrimonii promissionem, I, 123.

Torus, vide Communio.

Traditio in consensu matrimoniali, II, 776.

Tribunal competens in causis matrimonialibus, vide Index.

Tribunal matrimoniale quomodo constitui debeat, II, 1245 seq.; in causis de vinculo matrimoniali Iribus indicibus constet necesse est: unicus sufficit in ceteris et in processu conficiendo super matrimonio rato aut dispensatione matrimonii legitimi, II, 1247.

Unitas est proprietas matrimonio essentialis, I, 10, 552.

Usus matrimonii non amplius illicitus ob votum simplex castitatis antea nuncupatum. I, 428 seq.; potest esse illicitus ob periculum sanitatis, II, 1086; vel ob certam aut dubiam impotentiam. II, 1087 seq.

Vagus, qui nullibi nec paroeciale nec dioecesanum domicilium vel quasi-domicilium habet, ad matrimonium non est admittendus nisi post diligentissimas inquisitiones super libertate status, I, 188 seq. Vagi actualis commoratio in loco determinat parochum et loci Ordinarium pro licita assistentia matrimonio.

[Vagus]:

II, 983 seq. Quid de vagis actu itinerantibus quoad licitam assistentium eorum matrimonio, II, 992.

Vasectornia. I. Appendix. Vide etiam Impotentia.

Vetum Ecclesiae quid sit, I, 252.

Vicarius Capitularis et Generalis quasnam dispensationes exsequi valeant, I, 350 seq. Vicarius Generalis intrusus nulliter dispensationem fulminat, I, 353. An valeat deinde dispensare Vicarius Generalis si prius recusavit dubitans de validitate litterarum et si pronuntiaverit litteras esse obreptilias vel subreptitias, I, 385.

Vicarii paroeciales num valeant matrimonio assistere, II, 934 seq.; et licentiam assistendi matrimonio alteri sacerdoti committere, II, 947.

Cardinalis Vicarius Urbis iudicat in prima instantia causas matrimoniales suburbii et sui districtus. II, 1242.

Vicarii Apostolici in iure veniunt nomine Ordinarii. II, 939.

Viduitas casta praeferenda secundis nuptiis, II, 1068.

Vinculum matrimoniale, vide Ligamen.

Violatio factae promissionis solvit matrimonii promissionem, I, 109 seq.

Virginitatis votum, vide Votum.

Vis physica irritam reddit matrimonii promissionem, I, 67; sicut ipsum matrimonium, II, 832 seq. Vis moralis, vide Metus.

Votum quatenus impedimentum impediens, I, 425; et quod duplex, I, 126 seq.; quatenus dirimens, I, 621 seq. Vide Professio

I X I) E X

CAPUT iv.

De consensu matrimoniali.

	PAG.
Ari. I. - De notione consensus matrimonialis.....	/
\rt. II. - De iis quae matrimoniali consensui opponuntui	11
§ I. - Quae consensui matrimoniali opponuntur ex parte intellectus	12
I. - Defectus debitae discretionis.....	12
II. - Error.....	16
§2. - Quae consensui matrimoniali opponuntur ex parte voluntatis	36
I. - Fictio seu simulatio et iocus.....	36
II. - Vis et metus.....	18
Art. 111. - De expressione consensus matrimonialis et de matrimonio inito per procuratorem et interpretem.....	66
Art. IV. - De consensu matrimoniali praestito sub conditione, modo, causa, demonstratione.....	
§ 1. - De conditione de futuro necessaria vel impossibili vel turpi, sed non contra substantiam.....	71
§ 2. - De conditione de futuro contra matrimonii substantiam .	79
§ 3. - De conditione de futuro licita . . . ' _	91
4? 4. - De conditione de praesenti vel praeterito.....	96

CAPUT V.

De forma celebrationis matrimonii.

Art. I.	- De forma substantiali celebrationis matrimonii	101
§ 1.	- Personae quarum praesentia substantialem formam celebrationis matrimonii constituit.....	105
I.	- Parochus vel loci Ordinarius	105
1.	- Parochus	105
2.	- Ordinarius loci	108
II.	- Sacerdos a paroco vel ab Ordinario loci delegatus.	111
III.	- Duo saltem testes.....	120

§ 2. - Quandonam parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistant.....	122
§ 3. - Quandonam parochus et loci Ordinarius licite matrimonio assistant.....	127
§ 4. - Casus in quibus substantialis forma non est necessaria ad matrimonii validitatem.....	134
S 5. - Quinam teneantur ad substantialem matrimonii formam servandam.....	142
Art. II. - De forma accidentali celebrationismatrimonii.....	148
¶ 1. - De caeremoniis Ritualis	149
§ 2. - De sollemni nuptiarum benedictione.....	156
<i>Scholion.</i> - De matrimonio conscientiae.....	161

CAPUT VI.

De tempore et loco quo matrimonium celebrare licet.

Art. 1. - De tempore quo matrimonium celebrare licet	163
Art. II. - De loco celebrandi matrimonii	166
<i>Scholion I.</i> - De secundis nuptiis	166
<i>Scholion II.</i> - De libro matrimoniorum	170
<i>Scholion III.</i> - De temporalibus parochi iuribus pro assistentia matri- monio praestita.....	173

CAPUT VII.

De individua vitae consuetudine.

Art. I. - De vitae consuetudine inter coniuges in se considerata	175
§ 1. - De vinculo matrimoniali	175
§ 2. - De communione tori, mensae et habitationis inter coniuges	188
§ 3. - De filiorum legitimitate et legitimacione.....	192
Art. II. - De separatione coniugum seu de divortiis	199
§ t. - De dissolutione vinculi seu de divortio pleno	199
I. - De dissolutione matrimonii non consummati inter bapti- zatos vel inter partem baptizalam et partem non bapti- zatam	202
II. - De dissolutione matrimonii legitimi, licet consummati, in casu Apostoli ex privilegio Paulino.....	207

	PAG.
III. - De solutione matrimonii legitimi auctoritate Sanctae Sedis quando salus animarum id exigit et absit scandalum .	231
§ 2. - De divortio semipleno, idest quoad torum, mensam et habitationem tantum.....	241

CAPUT VIII.

De matrimonio nullo.

Art. I. - De matrimonii convalidatione.....	251
§ 1. - De simplici convalidatione.....	253
§ 2. - De matrimonii sanatione in radice . . .	259
Art. II. - De causis matrimonialibus.....	271
§ 1. - De foro competenti in causis matrimonialibus.....	276
§ 2. - De constitutione tribunalis matrimonialis.....	287
§ 3. - De actore et testibus.....	290
§ 4. - De modo procedendi in causis matrimonialibus - - - -	296

APPENDIX.

De matrimonio, ut aiunt, civili.....	311
I. - Doctrina Ecclesiae de matrimonio civili	312
II. - De civili divortio	323

ALLEGATA.

Alleg. I- - Epistola encyclica Ssiii D. N. Leonis Pp. XIII de matrimonio christiano	341
Alleg. II- - Litterae oncylicae Ssiiii D. N. Pii Pp XI do Christiana iuventutis educatione	358
Alleg. III. - Litterae encyclicae Ssmi D. N. Pii Pp. XI de matrimonio christiano spectatis praesentibus familiae et societatis condicionibus necessitatibus erroribus vitiis	389
Alleg. IV. - Instructio S. C. S. Officii ad probandam mortem coniugis (anno 1868).....	428
Alleg. V. - Formulae praecipuae in materia dispensationum matrimonialium.....	432

	PAG,
\\leg. VI. - Instructio S. C. de Sacramentis ad Rmos Ordinarios locorum super probatione status liberi ac denuntia- tione initi matrimonii.....	481
Alleg. VII - Epistola Benedicti XIV ad Arcliiepiscopum Goanum de domicilio aul quasi-domicilio ad matrimonium ineun- dum	483
Alleg. VIII. - Decretum S. C. Concilii «Ne temere.. de sponsalibus et matrimonio.....	492
Alleg. IX. - Epistola encyclica Benedicti XIV de matrimonio con- scientiae	496
Alleg. X. - Instructio S. C. de Sacramentis de competentia indicis in causis matrimonialibus ratione quasi-domicilii . .	502
Alleg. XI. - Litterae S. C. de Sacramentis de tractatione causarum matrimonialium.....	506
Alleg. XII. - Itegulae S. C. de Sacramentis servandae in processibus super matrimonio rato et non consummato - - - -	509
Alleg. XIII. - Instructio S. C. de Sacramentis quoad dispensationes super impedimento consanguinitatis in primo lineae collateralis gradu mixto cum secundo impetrandas .	560
\\leg. XIV. - Littera apostolica Pii Pp. XI qua Ordinariis, sacerdotibus et chrislilldelibus Dioecesium ac Ditionum Americae Latinae privilegia ac facultates ad decennium conce- duntur	563
\\leg XV. - .1) Istruzione délia S. G. dei Sacramenti ai Rmi Ordinari d'Italia, e per essi ai parroci, circa Pesecuzione dell'ar- ticolo34del Concordato stipulato l*11 febbraio 1929 tra laS.Sedeeil Regno (Vitalia, relativo alia celebrazione dei matrimonio agli effetti civili, seconde pure il dispo- sto della legge 27 maggio 1929, n. 847, sui matrimonio	567
B) Istruzione della S. C. dei Sacramenti ai Revmi Ordi- nari d' Italia, sulla dispensa dagli impedimenti matri- moniali	599
C) Circolare della S. C. dei Sacramenti agli Eccmi Arci- veseovi, Vesco'i e Ordinari dei luoghi d'Italia relativa alia celebrazione dei matrimoni per procura - - - -	603
Index rerum quae in utroque volumine continentur.	607

ERRATA CORRIGE

11	lin.	20	quaque	leg. quoque
15	»	3	it aut	• ita ut
47	»	20	irirtum	» irritum
67	»	18	uxta	» iuxta
109	*	27	Gennensis,	» Giennensis,
116	♦	16	tenetur.s	» tenetur. *
116	»	17	requiral. ’	» requirat.
150	»	21	eas	• eae
157	»	26	estante	• obstante
159	»	22	Ilerdensi,	• Ilerdensi.
161	>	27	Guyana,	• Guayana.
169		14	ut	• aut
18-2	»	27	Saeculo elapso	• Saeculo xvm
192	>	33	ex concubinis	» concubinis
203	*		hypotesi	* hypotbesi
-233	»	15	futuram baptizanti,	- futurum baptizandi.
■237	»	18	Urlaja...	» Ursaja...
3-21	•	28	sequi	• teneri
3-21	•	35	1866	» 1886
326	»	13	ed	♦ et
332	w	3 ■ 21		» 27